JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES
274

Paula Mäkelä

Kirkonrakentajasuku Rijf

Pohjalaisen kirkonrakentajasuvun rakennus- ja suunnittelutuotanto sekä toiminta kustavilaisen aikakauden Suomessa

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 274

Paula Mäkelä

Kirkonrakentajasuku Rijf

Pohjalaisen kirkonrakentajasuvun rakennus- ja suunnittelutuotanto sekä toiminta kustavilaisen aikakauden Suomessa

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
joulukuun 18. päivänä 2015 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium (S212), on December 18, 2015 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Kirkonrakentajasuku Rijf

Pohjalaisen kirkonrakentajasuvun rakennus- ja suunnittelutuotanto sekä toiminta kustavilaisen aikakauden Suomessa

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 274

Paula Mäkelä

Kirkonrakentajasuku Rijf

Pohjalaisen kirkonrakentajasuvun rakennus- ja suunnittelutuotanto sekä toiminta kustavilaisen aikakauden Suomessa

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Editors
Heikki Hanka
Department of Art and Culture Studies University of Jyväskylä
Pekka Olsbo
Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Jyväskylä Studies in Humanities
Editorial Board

Editor in Chief Heikki Hanka, Department of Art and Culture Studies, University of Jyväskylä
Petri Karonen, Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä
Paula Kalaja, Department of Languages, University of Jyväskylä
Petri Toiviainen, Department of Music, University of Jyväskylä
Tarja Nikula, Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä
Epp Lauk, Department of Communication, University of Jyväskylä

Cover picture: Tower of Vimpeli Church. Photo by Paula Mäkelä

URN:ISBN:978-951-39-6426-9
ISBN 978-951-39-6426-9 (PDF)
ISSN 1459-4331

ISBN 978-951-39-6425-2 (nid.)
ISSN 1459-4323

Copyright © 2015, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2015

ABSTRACT

Mäkelä, Paula
"The Church Builder Family Rijf. The Complete Buildings, Designs and Construction Activity in Finnish *Österbotten* during the Gustavian Era. "
Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2015, 561 p.
(Jyväskylä Studies in Humanities
ISSN 1459-4323; 274 (nid.), ISSN 1459-4331; 274 (PDF))
ISBN 978-951-39-6425-2 (nid.)
ISBN 978-951-39-6426-9 (PDF)
English Summary
Diss.

This dissertation deals with the building and design work of the church builder family Rijf in *Österbotten* during the Gustavian Period. The Rijfs were Finland-Swedes and entailed four mason-based master builders: Thomas Rijf (1726-1803), his sons Jacob (1753-1808) and Carl (1753- 1808), and Jacob´s son Carl Jacobsson Rijf.

The most famous member of the family was Jacob Rijf. He was the first Finnish master builder to study at the Royal Swedish Academy of Arts and was supervised by the leading architects of the Board of Public Works and Buildings, Carl Fredrik Adelcrantz (1716-1796) and Olof Tempelman (1745-1816). In 1794 Jacob Rijf was appointed as the provincial master builder of Swedish *Västerbotten* and soon thereafter he was raised to the position of leading church master builder for the entire province of Finnish *Österbotten*. As architect, Rijf was largely inspired by Ulrica Eleonora Church and Adolf Fredrik Church in Stockholm.

As major proponents of the Swedish Neoclassical style, this family of master-builders was most active at the end of the 18th century when they designed and built stone and timber-framed churches, as well as bell towers, in the Finnish provinces of Vaasa and Oulu. They also gained renown as wood-carvers of elaborate pulpits, altarpieces and hymn boards.

This study, which belongs to the field of biographical research within art history, focuses on the internal division of labour within the family Rijf, their educational background, and the social networks and personal relationships at work behind their most important construction projects. In addition to mapping their oeuvre, this study analyzes the formal and stylistic backgrounds of the church buildings and looks into the conventions governing church founding projects, including formal administrative channels, the factors influencing the selection of master builders, and the process of drawing up construction plans.

Keywords: Jacob Rijf, church architecture, Neoclassicism, Gustavian Era

Author´s address Paula Mäkelä
Emännäntie 10 K 6
40740 Jyväskylä, Finland
Email: paula.a.makela@student.jyu.fi

Supervisor Professor Heikki Hanka
Department of Art and Culture Studies
University of Jyväskylä, Finland

Reviewers Professor Ville Lukkarinen
Department of Philosophy, History, Culture and Art Studies
University of Helsinki, Finland

Docent Henrik Knif
Faculty of Arts, Psychology and Theology
Åbo Akademi University, Finland

Opponent Professor Ville Lukkarinen
Department of Philosophy, History, Culture and Art Studies
University of Helsinki, Finland

SISÄLLYS

ABSTRACT
ESIPUHE

1 JOHDANTO....11
1.1 Tutkimuksen lähtökohta....12
1.2 Tutkimushistoria....14
1.3 Tutkimuksen tavoitteet, kysymyksenasettelu ja tutkimusmenetelmät....20
1.4 Käytetyt lähteet....27
1.5 Kirkonrakennushankkeiden tapakäytäntöä sekä ohjeita teosluettelon lukemista varten....30

2 RIJFIEN RAKENNUSTOIMINNAN ALKUVAIHEET POHJANMAAN RANNIKKOPITÄJISSÄ....41
2.1 Muurarimestari Thomas Rijfin varhaisvaiheet Pietarsaaren ja Kokkolan seuduilla....41
2.2 Kirkonrakentajien matkassa....44
2.3 Vaasan hovioikeudentalon arkkitehti Johan Elfström....49
2.4 Tuovilan kivisilta....50
2.5 Liikemies Abraham Falanderin palveluksessa....52
2.6 Muurarimestari David Olander haastaa Thomas Rijfin....54
2.7 Eric af Wetterstedtin perustama Uudenkaarlepyyn kruunupolttimo....56
2.8 Thomas Rijfin rakennusuran loppuvaiheet....58

3 KIRKONRAKENTAJA JACOB RIJF....61
3.1 Polvianderin talon muuraustyöt Oulussa....61
3.2 Porvarisoikeudet....65
3.3 Tukholman Kuninkaallinen maalari- ja kuvanveistoakatemia....67
3.4 Akatemiatodistus ja opintojen sisältö....71
3.5 Lääninrakennusmestari....79
3.6 Todistusten edut....87

4 KIRKONRAKENNUSMESTARI CARL THOMASSON RIJF....89
4.1 Rijfien kirkonrakentajien kolme Carlia....89
4.2 Talonpoika Carl Carlsson Rijfin osuus rakennustoiminnassa....90
4.3 Rakennusmestari Carl Jacobsson Rijfin työtehtävät....92
4.4 Kirkonrakennusmestari Carl Thomasson Rijf....93

5 RIJFIEN PALVELUKSESSA TYÖSKENNELLEET AMMATTIRENGIT 100
5.1 Kuvanveistäjä Eric Cainberg 100
5.2 Nikkari Johan Kantlin 110
5.3 Rakennusmestari Anders Malander 113

6 RIJFIEN RAKENTAMAT KIVIKIRKOT 117
6.1 Laaditut piirustukset 117
6.2 Rakennustuotanto 121
6.3 Rijfien laatimien suunnitelmien taustalla vaikuttaneita esikuvia 125
6.4 Pedersören kirkon itäportiikki 131

7 PUUKIRKOT 139
7.1 Laaditut piirustukset 139
7.2 Rakennustuotanto 143
7.3 Puukirkkosuunnitelmien taustatekijöitä 147
7.4 Rijfit ja Kuorikosket 154

8 RIJFIEN KELLOTAPULIT 165
8.1 Laaditut suunnitelmat ja rakennetut kellotapulit 165
8.2 Kellotapuleiden tyylitaustaa 167

9 KIRKKOJEN KIINTEÄ SISUSTUS 174
9.1 Saarnatuolit 174
9.2 Alttarilaitteet 187
9.3 Virsitaulut ja enkeliveistokset 197

10 RIJFIEN RAKENTAMAT PAPPILAT 206

11 RIJFIEN PROFAANIARKKITEHTUURI 211
11.1. Raatihuoneet ja residenssit 211
11.2 Muut rakennus- ja suunnittelukohteet 214
11.3 Rijfien Rundeli 219

12 VIIME VAIHEET 226
12.1 Kungsholman kohtalokas tornihanke 226
12.2 Rijfien hautaus- ja kuolinmerkinnät Kungsholman kirkonarkistossa 228
12.3 Rijfien tuntematon hautapaikka 237
12.4 Murhenäytelmä perimätiedon ja aiemman tutkimuksen valossa 239
12.5 Mitä Tukholmassa tapahtui? 242

13 KOKOAVA KATSAUS....248

LIITTEET....255
Liite 1. Rijfien sukupuu....255
Liite 2. Rijfien kirkonrakentajien biografiset tiedot....256
Liite 3. Himangan kirkon laulu....260
Liite 4. Kuorikoskien kirkonrakentajasuku....261
Liite 5. Rakennus- ja suunnittelutuotannon kronologia 1755–1781....263
Liite 6. Rijfien rakennus- ja suunnittelutuotannon teosluettelo....272
[1] ALATORNIO *Pyhän Johannes Kastajan kirkko*....272
[2] ALAVETELI....277
[3] BYGDEÅ....281
[4] EVIJÄRVI....282
[5] HARTOLA....283
[6] HIMANKA....285
[7] HYRYNSALMI....288
[8] II....291
[9] JALASJÄRVI....292
[10] JOUTSA....295
[11] JÄMSÄ....297
[12] KAARLELA 1 (Kokkolan pitäjä)....299
[13] KAARLELA 2 (Kokkolan pitäjä)....299
[14] KAARLELA 3 (Kokkolan pitäjä)....300
[15] KALAJOKI....302
[16] KARSTULA....303
[17] KAUHAVA....305
[18] KEMI....306
[19] KOKKOLA (kaupunkiseurakunta)....311
[20] KORTESJÄRVI *Katariinan kirkko*....312
[21] KRISTIINANKAUPUNKI....314
[22] KRUUNUPYY 1....315
[23] KRUUNUPYY 2....321
[24] KUHMONIEMI (nyk. Kuhmo)....321
[25] KUOPIO 1....324
[26] KUOPIO 2....329
[27] KUUSAMO....331
[28] KÄLVIÄ....333
[29] LAIHIA....337
[30] LAPPAJÄRVI....342
[31] LAUKAA 1 *Johanneksen kirkko*....344
[32] LAUKAA 2....348
[33] LEHTIMÄKI....349

[34] LOHTAJA 353
[35] LUOTO *Sofia Magdalenan kirkko* 354
[36] LUULAJA *Gustafskyrkan* 357
[37] LÖVÅNGER 362
[38] MAANINKA 363
[39] MUNSALA 1 *Kustaa Aadolfin kirkko* 363
[40] MUNSALA 2 (Stubben) 367
[41] MUSTASAARI *(Korsholm),* Tuovila 368
[42] NÄRPIÖ 370
[43] ORAVAINEN 371
[44] OULU 1 375
[45] OULU 2 375
[46] OULU 3 376
[47] OULU 4 376
[48] OULU 5 377
[49] PEDERSÖRE 1 (Pietarsaaren pitäjä) 378
[50] PEDERSÖRE 2 (Pietarsaaren pitäjä) 379
[51] PEDERSÖRE 3 (Pietarsaaren pitäjä) 380
[52] PEDERSÖRE 4 (Pietarsaaren pitäjä) 380
[53] PEDERSÖRE 5 (Pietarsaaren pitäjä) 381
[54] PEDERSÖRE 6 (Pietarsaaren pitäjä) 385
[55] PEDERSÖRE 7 (Pietarsaaren pitäjä) *Pyhän Pietarin kirkko* 385
[56] PIETARSAARI (Pietarsaaren kaupunki) 391
[57] PUOLANKA 392
[58] PYHÄJOKI 395
[59] SAARIJÄRVI 397
[60] SALOINEN 399
[61] SKELLEFTEÅ 1 401
[62] SKELLEFTEÅ 2 404
[63] SOTKAMO 405
[64] SUMIAINEN 407
[65] SUOMUSSALMI 407
[66] SÄRÄISNIEMI (nyk. Vaala) 410
[67] TERVOLA 411
[68] TORNIO 412
[69] TUKHOLMA 1 412
[70] TUKHOLMA 2 413
[71] TUKHOLMA 3 413
[72] TUKHOLMA 4 414
[73] UUMAJA (Uumajan pitäjä) 420
[74] UURAINEN 421
[75] UUSIKAARLEPYY 1 423

[76] UUSIKAARLEPYY 2 423
[77] UUSIKAARLEPYY 3 424
[78] VAASA 1 (nyk. Vanha Vaasa) 426
[79] VAASA 2 (nyk. Vanha Vaasa) 426
[80] VIMPELI 1 427
[81] VIMPELI 2 429
[82] VÄHÄKYRÖ 430
[83] VÖYRI 436
[84] YLIKIIMINKI 437

KUVALUETTELO 440
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS 519

ESIPUHE

On tullut vihdoin aika irrottaa ote käsikirjoituksesta ja lähettää tutkimus maailmalle. Samoin on tullut aika kiittää kaikkia niitä henkilöitä ja tahoja, jotka ovat omalla ammattitaidollaan vaikuttaneet väitöskirjatyöni valmistumiseen.

Ensimmäisenä tahdon lausua suuren kiitoksen pääohjaajalleni professori Heikki Hangalle, jonka tuki pitkän väitöskirjaprosessini aikana on ollut korvaamatonta. Hän on luonut puitteet tutkimustyön tekemiselle ja tarjonnut sopivassa suhteessa sekä tutkimusrauhaa että ”potkua” koko väitöskirjatyöni ajan.

Toista ohjaajaani dosentti Heikki Rantatupaa tahdon kiittää siitä, että hän jaksoi motivoida ja valaa uskoa perinteisen historiatutkimuksen merkitykseen aivan työni viime metreille saakka. Ylä-Ruthin kahvihetket olivat tarpeen erityisesti silloin, kun kahlasin itsekritiikin suossa enkä millään tahtonut lähettää työtäni esitarkastukseen.

Kiitän lämpimästi väitöskirjani esitarkastajia Helsingin yliopiston professori Ville Lukkarista (joka on myös vastaväittäjäni) ja Åbo Akademin dosentti Henrik Knifiä perusteellisesta ja huolellisesta paneutumisesta työhöni. Palautteenne oli rohkaisevaa ja innosti viimeistelemään tutkimukseni lopulliseen asuunsa.

Väitöskirjatyöni toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista ilman taloudellista tukea. Hanketta ovat tukeneet Suomen Kulttuurirahasto, Svenska kulturfonden, Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto sekä Jyväskylän yliopisto, joille lausun kiitokset luottamuksesta ja mielenkiinnosta tutkimustyötäni kohtaan.

Työni tekemistä ovat helpottaneet useat eri ihmiset. Aivan erityisesti haluan kiittää Rijf-jälkeläisiä Johan Wikiä, Håkan Ahlnäsiä ja Lars Smedsiä siitä tärkeästä tuesta ja avusta, jota olen tutkimustani varten saanut. Lämmöllä muistelen kaikkia niitä yhteisiä tutkimusretkiä, neuvonpitoja ja palavereita, joihin me kaikki osallistuimme aina suurella innolla. Kiitoksen ansaitsee myös Birgitta Engström (os. Ahlnäs), joka yhtä lailla on antanut perhearkiston materiaalia käyttööni.

Tahdon kiittää Ruotsin Valtionarkistoa, Tukholman kaupunginarkistoa, Tukholman Taideakatemian arkistoa, Uppsalan yliopiston kirjastoa ja Kansallisarkistoa asiantuntevasta palvelusta. Kiitoksen ansaitsee myös Vaasan, Oulun, Jyväskylän ja Härnösandin maakunta-arkiston henkilökunta sekä Jyväskylän yliopiston kirjasto. Jyväskylän yliopiston Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitoksen väki on tarjonnut asiantuntevan ja motivoivan työ- ja tutkijayhteisön. Kiitos teille!

Lopuksi tahdon kiittää kaikkia läheisiäni. Vanhempiani haluan kiittää tuesta ja kannustuksesta, ja aikuiseksi varttunutta poikaani Ville-Veikkoa ymmärryksestä. Suuri kiitos kuuluu myös kaikille ystävilleni, jotka ovat tarjonneet henkistä tukea ja muistuttaneet tärkeiden asioiden olemassaolosta myös tutkimustyön ulkopuolella.

Jyväskylässä 27.11.2015
Paula Mäkelä

1 JOHDANTO

Tutkimustyöni kirkonrakentajasuku Rijfin parissa alkoi marraskuussa vuonna 1999, jolloin Lehtimäen silloinen kirkkoherra Pertti Kriikku pyysi minulta selvitystä kirkon rakennusvaiheista: tunnetun rakennusmestari Jacob Rijfin pystyttämäksi tiedetty Lehtimäen kirkko (1800) täyttäisi pian 200 vuotta, minkä vuoksi yksityiskohtaisempi selvitystyö seurakunnan perustamisesta, kirkon rakennushistoriasta sekä taide-esineistöstä olisi tarpeen. Kirkkoherra tunsi minut entuudestaan, sillä olin vieraillut kirkonarkistossa pro gradu -aiheeksi valitsemani lehtimäkeläisen veistäjä Kalle Isolehdon (1905–1967) tuotannon selvittelyyn liittyneissä yhteyksissä. Isolehdon tunnetuimman työn, Lehtimäen kirkon alttarikrusifiksin (1943), vaiheet olivat minulle jo tutut, vaikka itse opinnäytetyö olikin vielä keskeneräinen. Krusifiksin vaiheita selvitellessäni olin perehtynyt myös kirkon aiempien alttarikoristeiden hankintaprosesseihin ja kirkon rakennushistoriakin oli pääkohdiltaan tiedossani. Jacob Rijfin muistin Lars Petterssonin tutkimuksista ja lisäksi tiesin hänet kotiseurakuntani Vimpelin kirkon rakentajaksi. Lähtöasetelma Lehtimäen kirkon rakennushistorian ja Rijfien valintaan johtaneiden seikkojen selvittelyyn tuntui paitsi turvalliselta myös äärimmäisen houkuttavalta.

Tutkimustyö Lehtimäen ja Rijfien kirkonrakentajien parissa osoittautui lopulta niin mielenkiintoiseksi, että vaihdoin opinnäytetyöni aihetta. *Lehtimäen kirkko – 200 vuotta* -teos sekä siitä lohkaistu pro gradu -työ *Lehtimäen kirkon historia. Kustavilaisen ristikirkon perustaminen, arkkitehtuuri ja taide-esineistö* ilmestyivät molemmat vuonna 2002. Uudet tutkimustulokset sekä Rijfien rakennustoiminnasta kertynyt laaja arkistoaineisto peräänkuuluttivat jatkotutkimusta.

Aloittaessani väitöskirjahankkeen syksyllä 2004 professori Heikki Hangan johdolla otin lähtökohdakseni kokonaisvaltaisen, Rijfien kirkonrakentajien rakennus- ja suunnittelutoiminnan kartoittamiseen liittyvän perustutkimuksen teon. Koin aiheen mielenkiintoiseksi, vaikkakin käytännönläheisellä, asiakirjalähteiden tulkintaan ja esikuvarakennusten tyylillisten vaikuteketjujen etsintään perustuvalla taidehistorian tutkimuksella oli jo vanhentunut leima. Rijfien asema pohjalaisessa

kirkonrakennusperinteessä oli mielestäni kuitenkin niin keskeinen, että suvun rakennustoiminnan systemaattinen kartoitus ja toimintaperiaatteiden selvittely tuntui kansallisen kulttuuriperintömme kannalta varsin perustellulta.

1.1 Tutkimuksen lähtökohta

Väitöskirjatutkimukseni käsittelee tunnetun pohjalaisen kirkonrakentajasuku Rijfin rakennus- ja suunnittelutuotantoa sekä toimintaa kustavilaisen aikakauden Suomessa. Pedersören pitäjän Lepplaxin kylästä lähtöisin olleeseen, mutta myöhemmin Uudenkaarlepyyn Soklotin kylään muuttaneeseen rakentajasukuun kuuluu neljä henkilöä: Thomas Carlsson Rijf (1726–1803), hänen poikansa Jacob Thomasson (1753–1808) ja Carl Thomasson Rijf (1756–1801) sekä Jacob Thomassonin poika Carl Jacobsson Rijf (1783–1808).[1] Rijfien kirkonrakentajien yhteyteen kytketään myös Jacob Rijfin vävy Johan Kantlin (1770–1839) sekä Jacob Rijfin äidin serkku, Suomen ensimmäisenä kuvanveistäjänä tunnettu Eric Cainberg (1771–1816).

Thomas Rijfin ensimmäinen suuri kirkonrakennushanke oli vuosina 1770–1771, jolloin hän työskenteli Närpiön kivikirkon rakennustyömaalla yhdessä muiden tunnettujen kirkonrakennusmestareiden kanssa. Rakentajasuvun toiminta päättyi, kun Jacob Rijf kuoli poikansa Carl Jacobsson Rijfin kanssa Tukholmassa joulukuun lopulla vuonna 1808. Heidät siunattiin haudan lepoon Tukholman Kungsholman kirkossa tammikuussa vuonna 1809. Näin Rijfien kirkonrakentajien toimintakausi asettuu miltei täydellisesti Kustaa III:nnen (kuninkaana 1771–1792) ja Kustaa IV Aadolfin (kuninkaana 1792–1809) hallituskausille, eli ns. kustavilaiselle aikakaudelle. Tämä on muodostanut myös tutkimukseni aikarajauksen.

Rijfien kirkonrakentajien keskeisin toimintaperiodi sijoittuu 1700-luvun lopulle, jolloin he suunnittelivat ja pystyttivät kivi- ja puukirkkoja sekä tapuleita pääasiassa silloisten Vaasan ja Oulun läänien alueilla. Lisäksi he laajensivat ja peruskorjasivat kirkkoja, rakensivat pappiloita sekä laativat suunnitelmia erilaisia virastotaloja varten. Rijfit tunnettiin myös koristeellisten saarnatuolien, alttarilaitteiden ja virsitaulujen veistäjinä. Tyylillisesti he edustivat usein rokokooklassismin sävyttämää kustavilaista uusklassismia.[2]

---

[1] Käytän sukunimestä nykytutkimukseen vakiintunutta muotoa *Rijf*. Asiakirjoissa sukunimi esiintyy pääsääntöisesti muodossa *Rif* tai *Riif*, mutta muuntui 1780-luvun puolivälistä lähtien vähitellen muotoon *Rijf*. Kirjoitusmuoto tuotti vuosien varrella ongelmia erityisesti Jacob Rijfille ja hän signeerasi vielä viimeiseksi jääneen rakennussopimuksensa Rif-sukunimellä. Nimen vaikeaselkoisuudesta kertoo se, että viranomaislähteissä sukunimi esiintyy muodoissa *Rjif, Rijfv, Riv, Rive, Ryff* ja *Ryf*. Kahdessa viimeksi mainitussa on ilmeisesti vaikuttanut käsitys ymmärtää kirjainyhdistelmä ”ij” tarkenteella varustetuksi y-kirjaimeksi. Etunimistä olen Rijfien ruotsinkielisyyden vuoksi käyttänyt muotoja Thomas, Jacob ja Carl tutkimuksissa joskus esiintyvien suomennosten Tuomaan, Jaakon ja Kaarlen/Kaarlon sijaan.

[2] Kustavilaisella uusklassismilla tarkoitan tässä yhteydessä sitä ruotsalaista arkkitehtuurisuuntausta, joka vaikutti Kustaa III:nnen ja hänen poikansa Kustaa IV Aadolfin hallituskausien ajalla. Laa-

Jacob Thomasson Rijf oli kirkonrakentajasukunsa tunnetuin jäsen. Yleisessä taidehistoriallisessa tutkimuksessa hänet tiedetään Suomen ensimmäiseksi rakennusmestariksi, joka opiskeli vuosina 1783–1784 siviiliarkkitehtuuria Tukholman Kuninkaallisessa maalaus- ja kuvanveistoakatemiassa. Koulutuksensa myötä Rijfistä tuli Pohjanmaan johtava kirkonrakentaja ja Ruotsin Länsipohjan lääninrakennusmestari. Korkeilta virkamiehiltä saadut tunnustukset olivat valttikortteja, joita ei muilla rakennusmestariehdokkailla ollut esittää. Arvostusta lisäsi vielä hänen kykynsä rakentaa Tukholman yli-intendentin virastossa (YIV) laadittujen ja kuninkaan vahvistamien piirustusten mukaisesti.

Rijfit hallitsivat toimintakautensa aikana pohjalaista kirkkorakentamista melko suvereenisti. Kokkolan pitäjästä kotoisin olleen suurrakentaja Matti Hongan (1713–1777) sekä alahärmäläisen Antti Hakolan (1704–1778) kuoleman jälkeen kirkonrakentajien valtikka siirtyi vähitellen Rijfeille, jotka pystyivät hetkellisesti toimimaan jopa neljän rakennusmestarin voimalla. Rijfien kanssa samanaikaisesti toimineet yksittäiset pohjalaiset rakennusmestarit kuten kalajokelainen Simon Silvén (1747–1798), kälviäläinen Jaakko Suonperä (1726–1797), jalasjärveläissyntyinen Salomon Köhlström (1746–1827) sekä Hämeen läänin alueella toiminut Matti Åkerblom (1740–1819) eivät tavoittaneet tehokkuudessaan Rijfejä, jotka erotukseksi muista tuonaikaisista pohjalaisista kirkonrakentajista pyrkivät luomaan uraa myös Ruotsin puolella.

Rijfien kirkonrakentajasuku nautti jo omana aikanaan varsin suurta mainetta. Taidehistoriallisissa tutkimuksissa ja kirkkoja koskevissa paikallishistoriallisissa julkaisuissa Rijfeistä on muodostettu varsin ihailtu ja arvostettu kuva. Kunniaa lienee omalta osaltaan nostattanut tieto siitä, että Jacob Rijf suunnitteli Saloisten kirkon kellotapulin ja Kemin kirkon pyöristetyn itä- ja länsipäädyn kuningas Kustaa III:nnen makumieltymysten mukaisesti. Aivan erityisesti Rijfien arvostukseen on vaikuttanut Heikki Klemetin (1876–1953) *Suomalaisia kirkonrakentajia* -teokset (1927 ja 1936), joissa, kuten professori Lars Pettersson aikoinaan totesi, Rijfit kanonisointiin pohjalaisen kirkonrakennustaiteen kansallissankareiksi.[1]

Lehtimäen kirkkoon liittyneen tutkimustyön yhteydessä hämmästelin sitä, ettei näinkin merkittäviksi koettujen kirkonrakentajien rakennus- ja suunnittelutuotannosta ollut saatavilla yhtenäistä perustutkimusta. Kokonaiskäsityksen saa-

---

jemmalta taustaltaan kustavilainen uusklassismi oli suoraan sidoksissa siihen Ranskassa, Saksassa ja Englannissa virinneeseen, myöhemmin uusklassismiksi nimettyyn tyylisuuntaukseen, jossa perimmäiseksi lähtökohdaksi otettiin klassisen antiikin – erityisesti kreikkalaisen antiikin – puhdaslinjaisen arkkitehtuurin jäljittely. Antiikki-innostuksen nousuun vaikuttivat ennen kaikkea Pompeijin, Herculaneumin ja Paestumin alueilla tehdyt uudet arkeologiset löydöt, jotka kasvattivat antiikin taiteen ja arkkitehtuurin tietämystä. Ruotsalainen uusklassismi on totuttu jakamaan kolmeen eri vaiheeseen: varhaiskustavilaiseen (1760–1785), kustavilaiseen (1785–1795) ja myöhäiskustavilaiseen (1795–1816) kauteen. Vedenjakajana kahden ensimmäisen vaiheen välillä toimi Kustaa III:nnen vuosina 1783–84 tekemä Italian matka, joka vaikutti ratkaisevalla tavalla Ruotsin taide-elämän kehitykseen. Kustavilaisen ajan arkkitehtuurista ja sisustustaiteesta tarkemmin, ks. Göran Almin artikkeli *Arkitekturen och inredningskonsten* (Alm 1998) teoksessa *Den gustavianska konsten*. Teos on mainio yleisesitys kustavilaisen ajan taiteesta; Tyyliperiodeista, ks. Lilius 1992, 37–38, 42–43 ja 46–47.

[1] Pettersson 1977a, 4.

miseksi oli luettava useita enemmän tai vähemmän Rijfien rakennustoimintaa sivuavia tutkimuksia, kirkkojen hakuteoksia sekä läjäpäin eritasoisia seurakunta- ja paikallishistorioita, joissa kirkkojen rakentamista kuvattiin Rijfien osalta yleensä varsin pintapuolisesti. Päälähteenä näissäkin oli hyvin usein jo tiedoiltaan ja terminologialtaan vanhentuneet Klemetin teokset, jotka suomenkielisinä kirkkorakentamisen perusteoksina olivat helposti kirjoittajien tavoitettavissa. Toisaalta vastapainona oli kuitenkin muutamia Rijfien henkilöhistoriaan ja kirkkoarkkitehtuuriin liittyviä ansiokkaita tapaustutkimuksia, joissa esitettiin useita täydentäviä ja päivitettyjä tietoja kirkonrakentajien yksittäisistä rakennus- ja suunnitteluhankkeista. Rijfeihin liittyviä tutkimuksia siis oli, mutta ne eivät kohdanneet toisiansa tavalla, jossa olisi esitetty kattava selonteko Rijfien rakennustoiminnasta, laadituista piirustuksista sekä niiden taustalla vaikuttaneista taiteellisista esikuvista. Suvun päämiehen Jacob Rijfin urakehityksestä, koulutuksesta ja opintojen sisällöstä ei tiedetty juuri mitään, vaikka hänet oli mainittu maamme ensimmäisenä akatemiakoulutusta saaneena rakennusmestarina. Lisäksi suvun rakennustoimintaan kytkettiin joukko maineikkaita mestareita, joiden toimenkuvat Rijfien rakennushankkeissa kaipasivat selvennystä. Mikä oli esimerkiksi Rijfien palveluksessa työskennelleen Eric Cainbergin toimenkuva Rijfien rakennushankkeissa?

Pro gradu -työni tutkimustulokset osoittautuivat mielenkiintoisiksi myös taidehistoriallisessa mielessä. Kustavilaisena malliesimerkkinä pidetty ja Jacob Rijfin vuonna 1791 suunnittelemaksi tiedetty puukirkko oli aikaisemmissa tutkimuksissa koettu merkittäväksi sikäli, että kirkon kahdeksankulmainen attikarakenne enteili ns. Engel-kirkkotyypin muotoutumista. Tästä syystä kirkkoa olikin pyritty tuomaan esille juuri Engel-kirkkojen syntyperään liittyvissä yhteyksissä.[1] Lähdeaineiston systemaattinen tutkimustyö ja kirkon rakenteellisten yksityiskohtien lähempi tarkastelu kuitenkin paljasti, että kirkon ulkoarkkitehtuuri oli 1840-luvulla suoritetun peruskorjauksen lopputulos. Vuosina 1798–1800 rakennetun kirkon rakennusmestariksi osoittautui Carl Thomasson Rijf. Näin avautui tarve paitsi kirkkojen muotokielen ja tyylillisten taustojen tarkemmalle analysoinnille myös kirkonrakentajasuvun sisäisten toimintaperiaatteiden ja työskentelytapojen tutkimukselle. Olisiko mitään keinoa, jolla ”rakennusmestari Rijfit” pystyttäisiin erottamaan toisistaan asiakirjojen sivuilta?

1.2 Tutkimushistoria

Tietoja Rijfien rakennustoiminnasta tihkui suomalaista rakennustaidetta käsitteleviin teoksiin vähitellen. Ensimmäisen kerran Jacob Rijf mainitaan K.K. Meinanderin vuonna 1902 kirjoittamassa, Pohjanmaan ruotsinkielisen alueen kirkkoja esittelevässä artikkelissa *Några kyrkor i svenska Österbotten.* Meinander nimesi Vöyrin

[1] Ks. esim. Klemetti 1936, 127–128; Okkonen 1945, 235, 289–290; Lukkarinen 1987b, 68–69.

saarnatuolin valmistajaksi Jacob Rijfin, joka oli ”tunnettu muutamista Pohjois-Pohjanmaalle rakentamistaan kirkoista”.[1] Näillä Meinander tarkoitti kaiketi Alatornion, Pedersören ja Himangan kirkkoja, joiden rakentamisesta saatiin vihiä Henrik Gabriel Porthanin (1739–1804) vuonna 1886 julkaistuista kirjeistä.[2]

Seuraavan kerran Rijfit mainittiin O. I. Collianderin vuonna 1910 ilmestyneessä *Suomen kirkon paimenmuistossa,* jossa Jacob Rijfiä (*Rie*) arveltiin Kuopion kirkon rakennusmestariksi kirkossa olevan nimikaiverruksen perusteella.[3] Himangan kirkon rakentajaksi Colliander tiesi puolestaan Carl Rijfin (*Kaarlo Riiv*).[4] Sukunimen kirjoitusasusta voi päätellä, ettei Colliander välttämättä tiennyt rakentajien olevan samaa sukua.

Tiedot Jacob Rijfin rakennustoiminnasta laajenivat Ruotsin Valtionarkistossa (*Riksarkivet*) tehtyjen piirustus- ja asiakirjalöytöjen myötä. Ensimmäisen systemaattisemman selvitystyön teki vuonna 1912 silloinen Muinaistieteellisen toimikunnan intendentti Juhani Rinne (1872–1950), joka läpikävi Ruotsin vallan ajan julkista rakentamista valvoneen Tukholman yli-intendentin viraston (YIV) pöytäkirjoja, diaareja sekä nyttemmin *Kyrkliga byggnader i Finland* -nimellä tunnettua asiakirjakokonaisuutta.[5] Tutkimustulos oli huikea, sillä Rinne löysi kirkkorakennuksiin tai niiden irtaimistoon liittyviä tietoja peräti 160:sta eri suomalaiskirkosta. Vuonna 1912 ilmestyneessä artikkelissaan *Regeringens vård om Finlands allmänna byggnader före 1809* (1912) sekä sen vuotta myöhemmin julkaistussa suomennoksessa *Suomen yleisten rakennusten virallinen hoito ennen v. 1809* (1913) Rinne selosti ensi kertaa kirkonrakennushankkeissa vallinneita tapakäytäntöjä sekä nimesi useita kirkkopiirustusten tekijöitä niin virasto- kuin seurakuntatasolla. Hän mainitsi Jacob Rijfin lääninrakennusmestarina ja kytki Rijfin Kälviän kellotapulin, Lehtimäen kirkon ja Munsalan alttarilaitteen piirustuksiin. Profaanirakennusten osalta Rijf mainittiin Kalajoen siltapiirrosten yhteydessä. Carl Rijfin Rinne tiesi puolestaan Kaarlelan kellotornihankkeen rakennusmestariksi.[6] Kokonaisvaltaista selostusta tutkimustyönsä antimista Rinne ei kuitenkaan koskaan julkaissut, vaikka ilmeisesti niin oli ollut tarkoitus.

Merkittävimmät Rijfeihin liittyvät henkilö- ja rakennushistorialliset tutkimukset tehtiin 1920-luvulla. Ajallisesti ensimmäiset Rijf-suvun henkilöhistorialliset selvitykset olivat Rijf-sukuun kuuluneen kansakoulunopettaja Johan Jakob Ahlnä-

---

[1] Meinander 1902, 137.
[2] Lagus (toim.) 1886a; Lagus (toim.) 1886b.
[3] Colliander 1910, 311; Kiveen hakattu nimikirjoitus *Jacob Riv 1805* on kirkon itäpäädyn eteistilassa.
[4] Colliander 1910, 124; Ks. myös Öhquist (1912, 97 ja 171), joka kirjoitti nimet muotoon *Jakob Rif* ja *Karl Riiv*.
[5] Tukholman yli-intendentin viraston (YIV) arkistossa säilynyttä materiaalia oli alustavasti tutkittu jo vuonna 1887, jolloin valtionarkeologi J.R. Aspelin (1842–1915) vieraili arkistossa. Tutkimuksen pääpaino oli tuolloin kuitenkin Suomen muinaislinnoissa, joten YIV:n asiakirjoihin ehdittiin tutustua vain pintapuolisesti. Varmuudella Aspelin kopioi ainakin Turun tuomiokirkon piirustuksia. Rinne 1912, (61).
[6] Rinne 1912, 62–63 ja 68; Rinne 1913, 14–15, 20.

sin (1871–1949) *Släkten Rijf i Soklot* -sukukronikat vuosilta 1923 ja 1925.[1] Niitä ei koskaan julkaistu sellaisinaan, mutta Ahlnäsin vuoden 1923 kronikan editoitu versio *Kyrkobyggmästarena Riif* -lehtiartikkelien sarja julkaistiin sanomalehti *Pedersöre*ssä vuonna 1924.[2]

Ahlnäsin kronikoissa Rijfit osattiin yhdistää yhdeksän kivikirkon, neljän puukirkon, kolmen saarnatuolin sekä yhden kellotapulin yhteyteen. Uudenkaarlepyyn rippikirjoista oli lisäksi saatu tieto Jacob Rijfin lääninrakennusmestarin virasta. Vaikka Rijfien työtehtävien kokonaiskuva jäi erityisesti toteutettujen kirkkorakennusten osalta monin paikoin epäselväksi ja osin virheelliseksi, selvää joka tapauksessa oli, että Rijfit tiedettiin jo ainakin Pedersören seudulla varsin merkittäviksi kirkonrakentajiksi. Ahlnäsin kronikoihin perustuu myös tieto siitä, että Jacob ja Carl Jacobsson Rijf olivat kuolleet Tukholmassa ”kadehtijoiden myrkyttäminä”.[3]

Sukukronikoiden lähteinä Ahlnäs oli omien sanojensa mukaan käyttänyt Kansallisarkiston tuomiokirja-aineistoa, Pedersören käräjätalon pitäjänkokouspöytäkirjoja, Pedersören ja Uudenkaarlepyyn kirkonkirjoja sekä perimätietoa. On kuitenkin todennäköistä, että hän sai ainakin osan arkisto-aineistosta Pohjanmaan rannikkoseutujen arkistoja tutkineelta Kristian Vilhelm Åkerblomilta (1877–1954).[4] Tutkimustietojen vaihtoon viittaa se, että Åkerblom hyödynsi Ahlnäsin dokumentoimaa perimätietoa omassa, kuitenkin vasta vuonna 1928 ilmestyneessä *Österbottniska kyrkobyggmästare* -tutkimuksessaan.[5] Ahlnäsin kronikoiden ja *Pedersöre*-lehden artikkeleiden sisältöä Åkerblom ei ainakaan täysin tuntenut, sillä hän ei mainitse tutkimuksessaan lainkaan Ahlnäsin tietämiä Uuraisten ja Kauhavan kirkkohankkeita. Heikki Klemetin vuonna 1927 ilmestyneen *Pohjalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvuilla* -teoksen tietoja Åkerblom oli joka tapauksessa käyttänyt apunaan.

---

[1] Alkuperäinen, vahakantiseen vihkoon kirjoitettu ja 28.10.1923 päivätty käsikirjoitus on kadoksissa, mutta se on säilynyt William Wikin vuonna 1948 tekemänä tarkkana konekirjoitusjäljenteenä. Viitatessani tähän käsikirjoitukseen käytän siitä merkintää Ahlnäs 1923, xx. WWA. Kronikka-jäljenteen tekee erityisen arvokkaaksi se, että se sisältää William Wikin tekemiä lisäyksiä ja täydennyksiä erityisesti suvussa kulkeneen perimätiedon osalta. Viitatessani Ahlnäsin käsikirjoitukseen tehtyihin lisäyksiin käytän merkintää Ahlnäs 1923, xx [Wikin lisätieto]. WWA; Toinen Ahlnäsin kronikoista, vuonna 1925 päivätty *Släkten Riif* on säilynyt Ahlnäsin omakätisenä kappaleena Birgitta (os. Ahlnäs) ja Sven-Olof Engströmin kotiarkistossa Pietarsaaressa. Vuoden 1923 käsikirjoitukseen verrattuna sen huomattavimpana erona on ainoastaan maininta ruotsalaisturistien vierailusta Pedersören kirkossa vuonna 1924. Käytän tästä käsikirjoituksesta lähdemerkintää Ahlnäs 1925, xx. EA.

[2] [Johan Ahlnäs], ”Kyrkobyggmästarena Riif. I. Thomas Riif.” *Pedersöre* 29.10.1924; [Johan Ahlnäs], ”Kyrkobyggmästarena Riif. II. Jacob och Carl Riif.” *Pedersöre* 5.11.1924; J[ohan] A[hlnäs], ”Kyrkobyggmästarena Riif. III. Jacob och Carl Riif.” *Pedersöre* 15.11.1924.

[3] Ahlnäs 1923, 13. WWA.

[4] *Då han* [K.V. Åkerblom] *besökte vårt hem i samband därmed visade jag honom Ahlnäs' artikel. Åkerblom omtalade då, att det är hans forskningar om släkten Rijf och dess verksamhet och att han givit Johan Ahlnäs rätt att publicera materialet i eget namn.* William Wik Lars Petterssonille 6.1.1977. Liitteenä kopiot Ahlnäsin kronikan konekirjoitusjäljenteestä (1948) sekä Ahlnäsin lehtiartikkeleista (1924). LPA; Konekirjoitusjäljenteessä William Wikin kirjoittama huomautus *Författad av K.V. Åkerblom enl. hans egen utsaga till mig 1951. Enligt uppgift av Åkerblom har han lämnat uppgifter.* Ahlnäs 1923, 1 [Wikin lisätieto]. WWA.

[5] Åkerblom 1928.

Ennen Klemetin ja Åkerblomin teoksia julkaistuissa Suomen rakennustaidetta käsittelevissä yleisteoksissa Rijfejä ei juurikaan noteerattu. Vuonna 1926 ilmestyneessä, Ludvig Wennervirran toimittamassa *Finlands konst från förhistorisk tid till våra dagar* -teoksessa Carolus Lindberg käsitteli suomalaista puukirkkoarkkitehtuuria ainoastaan yleisellä tasolla eikä kirkkojen rakennusmestareita mainittu nimiltä.[1] Samassa teoksessa Suomen vanhempaa kuvataidetta käsittelevässä luvussa Meinander muisti kuitenkin mainita Porthanin ”todelliseksi taiteilijaksi” ylistämän Jacob Rijfin Vöyrin, Munsalan ja Kortesjärven saarnatuolien yhteydessä.[2] *Suomen kaupunkien vanhaa rakennustaidetta* (1926) tutkinut Juhani Viiste puolestaan epäili Jacob Rijfiä Alatornion kirkon ja pappilan rakentajaksi.[3]

Läpimurto Rijfien ja ylipäänsä koko suomalaisen kirkonrakennustaiteen tutkimuksessa tapahtui jo edellä mainitun Heikki Klemetin (1876–1953) kirjoittaman *Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvuilla* -teoksen (1927) myötä.[4] Etsiessään Ruotsin Valtionarkistosta materiaalia Kuortaneen paikallishistoriaa varten Klemetti pääsi Suomen kirkkoja koskevien alkuperäisasiakirjojen ja -piirustusten jäljille. Piirustuslöydöistä uutisointiin näyttävästi useissa eri sanoma- ja aikakauslehdissä.[5] *Suomalaisia kirkonrakentajia* -teoksen tärkeimpänä tehtävänä olikin esitellä suomalaisten kansanrakentajien laatimat ja Tukholmaan hyväksyttäväksi lähetetyt kirkkojen ja kellotapuleiden piirustukset. Merkittävän aseman teoksessa saivat Rijfien kirkonrakentajat, joiden toimintaperiodin Klemetti näki pohjalaisen kirkonrakennustaiteen huipentumana. Heidät liitettiin nyt 12 kivikirkon, 11 puukirkon sekä kahden kellotapulin rakennus- tai suunnitteluprosessin yhteyteen. Teoksissa julkaistiin lisäksi useita Rijfin laatimaksi tiedettyjä piirustuksia. Rijfeihin liittyvää tietoutta Klemetti täydensi vielä vuonna 1936 julkaistun *Suomalaisia kirkonrakentajia 1800-luvulla* -teoksen myötä.[6]

Vuonna 1934 ilmestynyt Carolus Lindbergin *Suomet kirkot* -kirja ei tuonut Rijf-tutkimukseen juuri mitään uutta.[7] Tiedot olivat Rijfien osalta puutteelliset eikä heitä mainittu lainkaan Munsalan, Oravaisten ja Kuopion kirkkojen yhteydessä, vaikka hankkeet olivat olleet jo Klemetin ja Åkerblomin tiedossa. Kirjan avulla pystyi kuitenkin nopeasti saamaan yleiskatsauksen Suomen kirkkojen rakennushistorioista. Rakennusmestareiden töiden kartoitusta hidastanut henkilöhakemis-

---

[1] Lindberg 1926.
[2] Meinander 1926, 100.
[3] Vikstedt [Viiste] 1926, kuvaliite, kuva 94.
[4] Klemetti 1927.
[5] Esim. ”Nytt ljus över vår kyrkobyggnadskonst på sjuttonhundratalet. Ritningar av finländska bondebyggmästare i Stockholms arkiv. Professor H. Klemetti har gjort en mängd intresanta fynd.” *Hufvudstadsbladet* 14.11.1926; ”Kyrkobyggmästarna Rijf. Prof. Heikki Klemetti undersöker 1700-talets kyrkobyggnadskonst.” *Pedersöre* 16.11.1926; ”Vanhoista suomalaisista kirkonrakentajista. Pikakirjoitelma professori Heikki Klemetin Suomen rakennusmestariliiton XXII vuosikokouksessa 28/3–27 vapaasti pitämästä esitelmästä.” *Rakennustaito* 23.4.1927.
[6] Klemetti 1936.
[7] Lindberg 1934.

ton puute korjattiin sittemmin Markku Haapion toimittamassa *Suomen kirkot ja kirkkotaide 2* -teoksessa (1980), jonka runkona Lindbergin teos toimi.[1]

Suomen taiteen historian (1945) puukirkkoja käsittelevässä osiossa Onni Okkonen (1886–1962) näki Jacob Rijfin välittävänä tekijänä akateemisen kulttuurivaikutuksen saapuessa ”kansanmestarien vaiston ja traditionaalisen kokemuksen tilalle.” Hän suhtautui kuitenkin ”kustavilais-klassisen muotoaineksen” hallinneen Rijfin maineeseen Klemettiä maltillisimmin. Adelcrantzin suosiota nauttinut Rijf ei ollut piirtäjänä moitteeton, mutta oli etevä itse rakennustyössä. Rakennustoiminnan tulosten arvioinnin Okkonen näki kuitenkin ristiriitaiseksi ja piti Rijfiä ”puoliarkkitehtina”.[2]

Okkosen kanssa samoilla linjoilla oli myös ruotsalainen taidehistorioitsija Andreas Lindblom (1889–1977), joka sivusi Jacob Rijfiä vuonna 1947 ilmestyneessä *Sveriges konsthistoria från forntid till nutid* -teoksessa. Lindblom piti Rijfin rakentamaa Skellefteån kirkkoa vaikuttavana, mutta antiikin muotokieltä ja teoriasääntöjä vääristelevänä toteutuksena. Kirkko oli silti yksi Ruotsin uusklassismin luonteikkaimmista ja monumentaalisimmista rakennuksista.[3]

Ensimmäinen vakavampi askel Rijfien rakennustoiminnan kokonaisvaltaiseen tutkimukseen otettiin vuonna 1958, jolloin Aarne Heimala (1929–1966) aloitti Rijfeihin liittyvän väitöskirjatyön valmistelut. Työ ei kuitenkaan edennyt materiaalin keruuta pidemmälle ja päättyi lopulta Heimalan ennenaikaiseen kuolemaan. Petterssonin mukaan Heimalan keräämä materiaali oli kuitenkin ehtinyt osoittaa Rijf-tutkimuksen olevan vakavan lisäselvityksen arvoinen.[4]

Taidehistoriallisesta näkökulmasta Rijfejä on käsitellyt laajimmin Helsingin yliopiston taidehistorian professorina toiminut Lars Pettersson (1918–1993). Vuonna 1977 painetussa kaksiosaisessa *Kirkonrakentajasuku Rijf* -näyttelyluettelossa esitettiin tiivistetty kokonaiskatsaus Rijf-tuotantoon esittelemällä tiedossa olevat Rijf-rakennuskohteet näyttelyä vastanneen kuvaluettelon muodossa.[5] Viisisivuinen tekstiosuus julkaistiin pääpiirteissään sellaisenaan myös *ARS – Suomen taide* (1989) -kirjasarjan artikkelissa *Kirkkojen rakentaminen 1800-luvun alkuvuosikymmenille*.[6]

Pohjalaisten puukirkkojen historiaa sekä niiden syntyyn vaikuttaneiden ratkaisujen alkuperää tutkineen Petterssonin anti suomalaisen kirkkoarkkitehtuurin tutkimukselle on kiistaton. Puukirkkojen pohjakaavaratkaisujen taidehistoriallista taustaa, yleispiirteitä sekä esikuvarakennusten kautta muotoutuvia vaikuteketjuja on esitelty kokoavasti teoksessa *Kaksikymmentäneljäkulmaisen ristikirkon syntyongelmia* (1978).[7] Petterssonin monipuolisesta tuotannosta on Rijfien yhteydessä aivan erityisesti mainittava ruotsinkielisen Pohjanmaan puukirkkoihin ja kellotapuleihin

[1] Haapio (toim.) 1980.
[2] Okkonen 1945, 233–235, 289.
[3] Lindblom 1947, 716–718.
[4] Pettersson 1977a, 9.
[5] Pettersson 1977a; Pettersson 1977b.
[6] Pettersson 1989a.
[7] Pettersson 1978.

liittyvä tutkimus *Kyrkor och klockstaplar i svenska Österbotten* (1985).[1] Rijf-kirkkojen osalta tarkemman rakennus- ja tyylihistoriallisen analysoinnin kohteena olivat kuitenkin ruotsinkielisen Pohjanmaan alueella olleet kirkonrakennuskohteet, joskin tutkimuksissa viitattiin myös muualla maakunnassa sijainneisiin Rijf-kirkkoihin. Samassa teoksessa kirkkojen irtaimistoon liittyneessä artikkelissa *Om den skulpterade och målade inredningen i svenska Österbottens kyrkor* Kari Appelgren esitteli täsmällisemmin myös muutamia Rijfien tuotantoon lukeutuvia saarnatuoleja.[2]

Rijfeihin liittyvää tietämystä on sittemmin täydentänyt erityisesti Marja Terttu Knapas (s.1942) useissa artikkeleissaan ja paikallishistoriallisissa tutkimuksissaan. Näistä mainittakoon esimerkiksi suomalaista kirkonrakentamista käsittelevä artikkeli *Kyrkobyggandet i Finland 1760–1809* teoksessa *Kyrkobyggnader 1760–1860. Övre Norrland, Finland 1760–1809* (1993)[3] sekä pohjoismaisen yhteistyön tuloksena syntynyt *Kyrka af träd. Kyrkobyggande under 1600- och 1700-talen i Finland, Norge och Sverige* (2000), jossa Knapas mainitsee Rijfit suomalaisesta kirkonrakentamistaiteesta kertovassa osiossa.[4] Lisäksi hän on kirjoittanut Rijfien rakentamien Ylikiimingin, Laihian sekä Kuopion kirkkojen rakennushistorioista.[5]

Ville Lukkarisen *Jacob Rijfs försvunna plan till en kyrka i Lillkyro* (1987)[6] sekä *Niinsanottujen Engel-kirkkojen probleema* (1987) -kaltaiset tapaustutkimukset ovat jääneet harmittavan vähäisiksi.[7] Lukkarisen ja Risto Känsälän vuonna 1998 ilmestyneessä *Kuorikosket – puukirkkojen mestarit* -teoksessa Rijfejä on sivuttu Heikki Kuorikosken oppitaustaan liittyvässä yhteydessä.[8]

Suomalaista puukirkkoarkkitehtuuria käsittelevän rakennustutkimuksen saralta on vielä syytä mainita Akira Takeuchin *The wooden churches of Finland. The construction and history of the Block-pillar church in the 17th and 18th centuries* (2010) sekä *Tutkimusretkellä suomalaisissa puukirkoissa. Pienimmästä maailman suurimpaan* (2013) -teokset. Rakennusteknisiä yksityiskohtia ja konstruktioita esittelevissä tutkimuksissa Rijfien puukirkot ovat kuitenkin jääneet huomioitta, vaikka niissä usein esiintyvä, kaksinkertaisten sisäviisteiden muodostama nerokas tukirakenne olisi ollut mitä mainioin esimerkki kuvaamaan pohjalaisen kirkonrakennustaiteen parissa kehittyneitä innovaatioita.[9]

Myöhemmästä henkilöhistoriallisesta Rijf-tutkimuksesta mainittakoon vielä William Wikin (1903–1996) teos *Bidrag till studiet av släkten Rijfs kyrkobyggarverksamhet* (1972).[10] Sen formaatti perustuu kuitenkin pitkälle Johan Ahlnäsin 1923 kronikkaan, jota Wik täydensi Klemetin teosten tutkimustuloksilla sekä tallenta-

[1] Pettersson 1985.
[2] Appelgren 1985.
[3] Knapas 1993.
[4] Sjöström, Ingrid (red.) – Knapas, Marja Terttu – Storsletten, Ola, 2000.
[5] Knapas 1986; Knapas 2000; Knapas 2002.
[6] Lukkarinen 1987a.
[7] Lukkarinen 1987b.
[8] Lukkarinen 1998; Känsälä 1998.
[9] Takeuchi 2013, 104.
[10] Wik 1972.

mallaan perimätiedolla. Kungsholman kirkon tornityötä ja Rijfien kuolintapauksia Wik selvensi Hans Lindénin keräämän tutkimustiedon avulla. Uusinta henkilöhistoriallista tutkimusta edustaa Lars Smedsin *Kyrkobyggarna Rijf* -sukukronikka (2009), jossa Ahlnäsin ja Wikin tutkimusten biografisia tietoja on täydennetty merkittävällä tavalla.[1] Smeds on myös tuonut esille joukon tärkeitä Rijfien elämään ja asumiseen liittyviä havaintoja, jotka täydentävät kirkonrakentajien toiminnasta saatavaa kokonaiskuvaa.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet, kysymyksenasettelu ja tutkimusmenetelmät

Väitöskirjatutkimuksen tavoitteena on ollut aikaansaada kattava ja luotettava kokonaiskuva kirkonrakentajasuku Rijfistä sekä heidän rakennus- ja suunnittelutuotannostaan ja toimintaperiaatteistaan. Tutkimuksessa on tarkasteltu sekä Rijfien että heidän palveluksessaan työskennelleiden ammattirenkien henkilöhistoriaa, jonka kautta on avautunut mahdollisuus tarkentaa suvussa toimineiden henkilöiden toimenkuvaa ja osuutta rakennushankkeissa. Rijfien rakennustuotannossa tutkimuksen painopiste on kirkollisessa arkkitehtuurissa, jossa tuotannon kartoittamisen ja esittelyn ohella on keskitytty kirkkorakennusten sekä niitä varten laadittujen piirustusten esikuva- ja tyylitaustojen analysointiin.

Tutkimus on luonteeltaan perinteistä, lähdekriittiseen menetelmään pohjautuvaa historian perustutkimusta.[2] Taiteentutkimuksen kentässä se sijoittuu taidehistoriallisen biografiatutkimuksen pariin. Fokuksen ollessa nimenomaan Rijfien kirkonrakentajien toimintaperiaatteiden selvittelyssä ja tuotannon esittelyssä tutkimuksessa ei niinkään keskitytä Rijfien yksityiselämän myllerryksiin tai sen genealogisiin koukeroihin, vaan kuvaa oman aikakautensa tunnetuimmasta kirkonrakentajasuvusta oman ammattinsa harjoittajina rakennetaan seuraamalla heidän urakehitystään kronologisesti etenevien työtehtävien välityksellä. Rijfien henkilöhistorian perustapahtumat on esitetty liitteessä 2 (Liite 2). Tämänkaltaiseen menettelytapaan ovat vaikuttaneet paitsi Rijfien suvusta jo tehdyt genealogiset selvitystyöt myös aiemmin puuttuneeksi jäänyt tuotannon kokonaisvaltainen kartoitus. Rakennusmestareiden elämän ja ammatinharjoittamisen välillä vallinnutta keskinäistä vuorovaikutussuhdetta on ollut hedelmällisempää tarkastella rakentajien

[1] Smeds 2009.
[2] Lähteiden sisäisestä ja ulkoisesta kiritiikistä, lähteiden käytöstä ja tulkinnasta, ks. Howell – Prevenier 2001, 60–68; Nykyajan historiatutkimus on saanut haasteekseen myös digitaalisten arkistotietokantojen ja hakukoneiden käyttömahdollisuuksiin liittyvät lähdekritiikin ongelmat. Digitaalisten tietolähteiden ongelmaa on pohtinut esim. Tapio Onnela artikkelissaan *Historiantutkimus Internetin ja digitaalisen kumouksen aikakaudella* (2001).

koko tuotantoa vasten.[1] Kantavana ajatuksena on ollut tunnistaa Rijfien rakennustoiminnan taustalla vaikuttanut logiikka.

Tutkimusote on vertaileva. Vertailua hyödyntävä lähestymistapa on luonut edellytykset niiden vaikuteketjujen tunnistamiselle, jotka selittävät Tukholman kautta suodatettujen, viime kädessä antiikin esikuviin perustuvien arkkitehtuurisuuntausten soveltamista pohjalaiseen kirkonrakennusperinteeseen. Rijfien laatimien piirustusten sekä toteutettujen kirkkorakennusten yksityiskohtien vertailu rinnan Ruotsin viranomaisarkistojen piirustusmateriaalin kanssa havainnollistaa paitsi Rijfien tuotannon riippuvuussuhteen tukholmalaisista esikuvista myös osoittaa heidän suunnittelutoiminnalleen tyypilliset ominaispiirteet sekä persoonalliset yksityiskohdat, joiden avulla voidaan tunnistaa tekijyyttä ja selittää suvun toimintamalleja. Kyse on siis eräänlaisesta vertailuoptimismista: Rijfien rakennus- ja suunnittelutuotannon peilaaminen vasten laajempaa, vertailukelpoista ainesta avaa tien yleistyksiin ja tätä kautta tehtäviin johtopäätöksiin.[2] Vertailevan lähestymistavan tekee hedelmälliseksi lisäksi se, että vertailua voidaan suorittaa niin laajemmassa, eurooppalaisten esikuvien ja virastoarkkitehtuurin välisessä vuoropuhelussa kuin myös Rijfien oman tuotannon parissa.

Pääteksti jakaantuu Rijfien henkilöhistoriaa ja rakennustuotantoa esittelevään osaan. Päätekstiä tukee Rijfien rakennus- ja suunnittelutoiminnasta kertova teosluettelo [TL] (Liite 6) sekä kuvaluettelo (KL). Seurakuntien tai työskentelykaupunkien nimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä olevaan teosluetteloon on listattu kaikki tutkimuksessa mainitut Rijfien toimintakohteet. Se sisältää yksityiskohtaiset tiedot kunkin kohteen rakennushistoriasta, rakennusajasta, rakennusmestarista, työnjohdosta, maksetuista palkkiosta, Rijfien laatimista piirustuksista sekä niihin tehdyistä vastaehdotuksista, rakennusten mitoista sekä hallinnollisesta asiakirjaaineistosta. Teosluettelossa on mukana myös Rijfien toteutumattomiksi jääneet suunnitelmat. Tavoitteena on ollut laatia kattava, alkuperäislähteisiin nojautuva lähdekriittinen Rijfien töiden hakemisto, joka palvelee myös tulevaisuuden tutkimuksessa.

Teosluettelo toimii tutkimuksessa eräänlaisena ruohonjuuritasona: Rijfien toimintatavoista paljastuu uudenlaisia piirteitä, kun seurakunnallisella mikrotasolla tapahtuvia asioita peilataan makrotasolla vallitseviin näennäisiin lainalaisuuksiin. Miten kirkonrakentajat menettelivät rakennusprojekteissa, miten he esiintyivät tiettyjen rakennusvaiheiden päätöksentekoprosesseissa ja missä oli heidän toi-

[1] Taitelijoiden ja teosten välisistä merkityssuhteista sekä biografiatutkimuksen haasteista taidehistorian kentässä on viimeksi keskusteltu laajemmin Renja Suominen-Kokkosen toimittamassa teoksessa *Challenges of Biographical Research in Art History Today* (Suominen-Kokkonen, 2013). Kirja antaa näkökulmia tekijän ja teosten välisen suhteiden tarkasteluun sekä avaa uusia menetelmiä näiden vuorovaikutussuhteiden ymmärtämiseen.

[2] Termiä ”vertailuoptimismi” on käyttänyt Jukka Kekkonen oikeushistorian tutkimukseen liittyvässä artikkelissa, jossa Kekkonen pohtii vertailevan tutkimusotteen vahvistumista historiatieteiden keskuudessa. Olen omassa tutkimuksessani hyödyntänyt Kekkosen esittämiä, vertailevaa tutkimusta puoltavia näkökulmia. Kekkonen 2008, 32–33, erit. 34 ja 35; Vertailevan tutkimusmenetelmän haasteista ja ongelmista, ks. Rahikainen – Fellman 2012, 28–31.

mintamahdollisuuksiensa rajat? Yksittäisistä rakennushankkeista paljastuvat hajanaiset tiedot ja yksityiskohdat rakentavat päätekstissä pala palalta Rijfien henkilökuvaa kirkonrakentajina ja muodostavat fragmentaarisestakin aineistosta kerronnallisen jatkumon. Kokonaisvaltainen näkemys saavutetaan juuri tällä mikro- ja makrotason välisellä vuoropuhelulla, joka tulkitsee asiakirjoista saatavia vihjeitä esitellen ne kaikkine epävarmuustekijöineen ja epäilyksineen. Tutkimusaineiston suhteen kyse ei välttämättä ole uusien, ennen tutkimattomien lähteiden hyödyntämisestä, vaan vanhojen lähteiden uudesta tarkastelukulmasta, asiakirjojen syvällisestä lähiluvusta ja lähteiden aktiivisesta kuulustelemisesta ristiinluvun avulla. Kaikkia johtopäätöksiä ei voida eikä edes pystytä esittämään aukottoman yksiselitteisesti ja myös lukija haastetaan pohtimaan eri vaihtoehtoja. Tarkastelumalli on lainattu mikrohistorian tutkimuksesta, joka, päinvastoin kuin traditionaalinen, kronologian hallintaa ja tutkijan näkymättömyyttä korostava historian tutkimus, kehottaa tiedostamaan historiankirjoituksen narratiivisen ulottuvuuden kaventamatta kuitenkaan tutkimuksen tiedollisia mahdollisuuksia.[1]

Päätekstissä ensimmäiset pääluvut käsittelevät suvun neljän tunnetuimman rakennusmestarin Thomas Carlsson, Jacob Thomasson, Carl Thomasson ja Carl Jacobsson Rijfin elämänvaiheita, urakehitystä ja rakennustoimintaa. Tutkimus on rajattu koskemaan vain näitä rakennusmestareita, vaikka Rijfien rakentajasuvun on joissakin yhteyksissä kerrottu ulottuvan aina 1500-luvun puolivälin Pedersöreen ja sieltä ilmeisesti vielä Turun linnan 1500-luvun ensimmäisten vuosikymmenysten rakennusvaiheisiin. Välittävänä tekijänä olisi ollut Turkuun vuonna 1535 saapunut Kustaa Vaasan voudin poika, upplantilainen Johan Rif, joka lopetettuaan linnanrakennusmestarina sai läänityspalkkiokseen Pedersören Edsevö-tilan.[2] Klemetti oli puolestaan löytänyt Turun asiakirjoista Joann (tai Joen) Rijfin, joka oli yksi linnan ylirakennusmestareista ja ammattikuntainpäälliköistä (*höffwetzman*). Kadotessaan Turun asiakirjojen sivuilta mies ilmestyi Pohjanmaalle, jossa tämä kuljetti laivalla veroparseleita Rijfien kotiseudulta Korsholmaan. Klemetti arveli häntä Jacob Rijfin esi-isäksi.[3] Kirkonrakentajasuku Rijfin yhdistämistä Turun linnanrakennusmestariin häiritsee kuitenkin se, ettei kirkonrakentajien edustamaa Lepplax-Rijf

[1] Peltonen 2012, 52–53; Elomaa 2001, 63, 70 ja 73; Ginzburg 1996, 117.

[2] Wik 1972, 276. Wikin tiedot pohjaavat Pedersören Edsevö-Rijf -sukua tutkineen Carl Leonard Bäcksbackan (1892–1963) tutkimustuloksiin.

[3] Heikki Klemetti, ”Kirkoilla kiertämässä. Kemin kirkkoriita 1790-luvulla. Tärkeä piirustus nyt löytynyt.” *Uusi Suomi* 26.10.1934; Klemetti 1948, 34–35 ja 104–107. Arvoitukseksi jää, kuinka Klemetti onnistui yhdistämään Rijf-nimen Turun linnan vaiheisiin. Sukunimipoiminta voi olla peräisin Turun tuomiokirkon ns. Mustasta kirjasta, jota Klemetti näkyy ainakin joissain yhteyksissä käyttäneen lähteenä. Klemetti on tuntenut myös linnan tilikirjat. Klemetti 1948, 14 ja 34–35; Turun linnan rakennusvaiheita tutkinut Carl Johan Gardberg ei mainitse linnan tilikirjojen yhteydessä Rijfiä, mutta kylläkin tornia vuonna 1543 korottaneen *Johan* (myös Joan, Joann, Johann, Joghn) *byggmästaren*. Gardberg kuitenkin otaksuu, että Johan olisi tullut Turkuun suoraan Liivinmaalta tai Saksasta, jonne linnasta oli suorat yhteydet. Gardberg 1959, 57, 104–105 ja 186.

-sukua ja mahdollisesti linnanrakennusmestarista periytyvää Edsevö-Rijf -sukua ole kyetty yhdistämään toisiinsa luotettavalla tavalla.[1]

Ensimmäiseksi selvitellään Rijfien rakennustoiminnan alkuvaiheita Pohjanmaan rannikkopitäjissä. Keskeisenä henkilönä on suvun ensimmäinen rakennusmestari Thomas Rijf, jonka rakennusuran etenemistä yhteishankkeiden kautta itsenäiseksi rakennusmestariksi seurataan kronologisesti etenevien työtehtävien välityksellä. Tavoitteena on ollut selvittää merkittävimpien rakennusprojektien taustalla vaikuttaneet henkilösuhteet sekä niiden kautta rakentuneet verkostot, jotka mahdollistivat Rijfien nousun Pohjanmaan johtaviksi kirkonrakentajiksi.[2] Miten esimerkiksi Rijfien sidos vaasalaisiin vaikuttajiin selittää heidän rakennustoimintaansa Vaasan ja Oulun läänien alueella?

Rijfien suvun maineikkainta jäsentä, kirkonrakennusmestari Jacob Rijfiä, käsittelevässä luvussa selvitellään Rijfin rakentajanuran käynnistymistä, akatemiakoulutusta, siihen johtaneita syitä sekä koulutuksen ja opetuksen sisältöä. Lisäksi valaistaan lääninrakennusmestarin titteliin liittyvää nimitysprosessia, joka, samoin kuin akatemiakoulutuskin, on aiemmin ollut ainoastaan Heikki Klemetin tekemän tutkimustyön varassa. Akatemiauran ja koulutustaustan selvitys on oleellista Rijfien rakennustuotannon ja piirustusten analysoinnin kannalta. Selvitystyön lähtökohtana on toiminut Petterssonin esittämä olettamus, jonka mukaan Rijf kopioi ja keräsi opintoaikanaan piirustusmateriaalia oman suunnittelutoimintansa perustaksi.[3] Voidaanko säilyneiden piirustusten ja tuotannon perusteella päätellä, mitä kirkkoja Rijf opintovuotenaan tutki? Vastausten perusteella voidaan myös päätellä, miten Rijf hyödynsi opintovuotensa antia.

Tutkimuksen eräs keskeisimmistä tavoitteista on ollut valaista Rijfien kirkonrakentajien välistä työnjakoa. Koska asiakirjoissa rakennusmestarit on hyvin usein mainittu ainoastaan sukunimellä, haasteellisinta on ollut selvittää, *kuka* Rijfeistä milloinkin on kysymyksessä. Miten työtehtävät organisoitiin suvun sisällä?

Vastauksia on haettu tutkimustyön aikana laaditusta Rijfien toimintataulukosta (1728–1809), johon on koottu kronologiseen järjestykseen kirkkojen arkistoaineistosta, piirustuksista sekä muista asiakirjoista löytyvät Rijfejä koskevat maininnat. Ensiarvoisen tärkeitä olivat ne maininnat, joiden yhteydessä oli ilmoitettu rakennusmestarin etunimi. Näin muodostuneen aikajanan perusteella pystytään päättelemään, *kuka* Rijfeistä paikkakunnalla oli (KUVA 1). Aikajanan avulla voidaan tehdä päätelmiä myös perheen sisäisestä työnjaosta ja seurata heidän liikku-

---

[1] Wik 1972, 276. Edsevö-Rijf -sukua tutkinut C.L. Bäcksbacka kuoli äkillisesti eikä ehtinyt luovuttaa tutkimustietojaan eteenpäin; Yhteyttä Rijf-suvun ja Turun linnanrakennusmestarin välillä yritti selvittää myös Aarne Heimala. AHA. HY; Rijfien esi-isiä on tutkinut myös Paul Andersson. Vuodelta 1674 alkava sukuselvitys julkaistiin vuonna 1978. Andersson, Paul, "Kyrkobyggarsläkten Rijf: Stamfadern från okänd ort blev bonde i Lepplax 1726", *Jakobstads Tidning* 7.6.1978.

[2] Verkostot on ymmärretty tässä lähinnä sosiaalisten kontaktien informaationa, jonka keskeisimpänä toimijoina ovat henkilöt, heidän väliset suhteet ja yhteiset kiinnostuksen kohteet. Sosiaaliset verkostot osana historiallista tutkimusta, ks. Aronsson, Peter – Fagerlund, Sofia – Samuelsson, Jan (red.), 1999. *Nätverk i historisk forskning -metafor, metod eller teori?*; Ks. myös Ojala 2003, 245.

[3] Pettersson 1985, 329.

mistaan rakennuspaikkakuntien välillä. Menetelmän ansiosta tarkentui esimerkiksi vähemmälle huomiolle jääneen Carl Thomasson Rijfin toimenkuva.

1795	*kesä-heinäkuu: Jacob Rijf Alatorniossa yht. 43 päivää.*
1795 14.7.	*Jacob Rijf kummina Kemissä.*
1795 24.7.	*Jacob Rijf signeeraa Kuopion kirkon materiaaliehdotelman Torniossa.*
1795 25.7.	*Alatornion pöytäkirjassa mainitaan gla byggmästaren Rijf (=Thomas Rijf).*
1795 4.8.	*Jacob Rijf Kuopiossa, maksettu matkasta ja materiaaliehdotelmasta. Saapui Kuopioon Kemistä, 6 matkapäivää. Oli Kuopiossa 4 päivää. Maksettu matkasta takaisin Kemiin.*
1795 10.8.	*Carl Thomasson Rijf signeeraa Kuopion maaherran residenssin piirustukset Uudessakaarlepyyssä.*
1795 31.8.	*Carl Thomasson Rijf solmii Oravaisten kirkon rakennussopimuksen.*
1795	*Oravainen: maksettu kirkonrakennuspalkkio "Rijfille".*
1795 11.11.	*Lehtimäkeläiset esittivät toivomuksensa saada rakentaa samanlaisen kirkon kuin minkä Jacob ja Carl Thomasson Rijf ovat rakentaneet Kortesjärvelle.*
1795 9.10.	*Jacob Rijf ja puoliso Carin kummeina Kemissä.*
1795 19.12.	*Jacob Rijf Alatorniossa.*
1795 28.12.	*Jacob Rijf Luulajassa.*
1796 4.3.	*Jacob Rijfin puoliso Carin kuolee.*
1796 10.3.	*Jacob Rijfille maksetaan Pedersören saarnatuolipalkkion toinen erä.*
1796 12.3.	*Jacob Rijfille maksettu Pedersören saarnatuolin pohjamaalauksesta.*

Kuva 1. Ote Rijfien toimintataulukosta, joka on tehty asiakirjoista koottujen mainintojen perusteella.

Rijfien kirkonrakentajien jälkeen käsitellään heidän palveluksessaan toimineiden ammattirenkien kuten Eric Cainbergin ja Johan Kantlinin henkilöhistoriaa, työnkuvaa ja tehtäviä Rijfien organisoimissa rakennushankkeissa. Joissakin yhteyksissä on oletettu, että Cainberg olisi vastannut Rijfien saarnatuolien kuvakoristeiden teosta.[1] Mikä siinä tapauksessa oli nikkarina mainitun Johan Kantlinin osuus Rijfien rakennushankkeissa? Rijfien yhteydessä on myös muutaman kerran mainittu Suomen ensimmäisen pyörökirkon tekijä, rakennusmestari Anders Malander (1771–1809).[2] Mikä oli hänen sidoksensa Rijfien kirkonrakentajasukuun?

Rijfien sekä heidän ympärillään toimineiden ammattirenkien toimenkuvien selventämisen jälkeen siirrytään käsittelemään Rijfien rakennustuotantoa, joka on kokonaisuutena tarkasteltuna varsin laaja. Yhteensä yli kuusi vuosikymmentä kestäneeseen toimintakauteen sisältyy niin kirkollista kuin profaaniakin rakentamista. Kaiken kaikkiaan Rijfien rakennus- ja suunnittelutuotannon yhteyteen kuuluu 84 teosluetteloon listattua tutkimuskohdetta ja ainakin 53 tiedossa olevaa Rijfien laatimaa rakennus- tai lisäpiirrosta. Säilyneiden piirustusten osuus näistä on 31 kappaletta.

[1] Pettersson 1985, 329; Pöykkö 1991, 19, 44–45.
[2] Klemetti 1936, 153; Pöykkö 1978, 480–481; Pettersson 1985, 376.

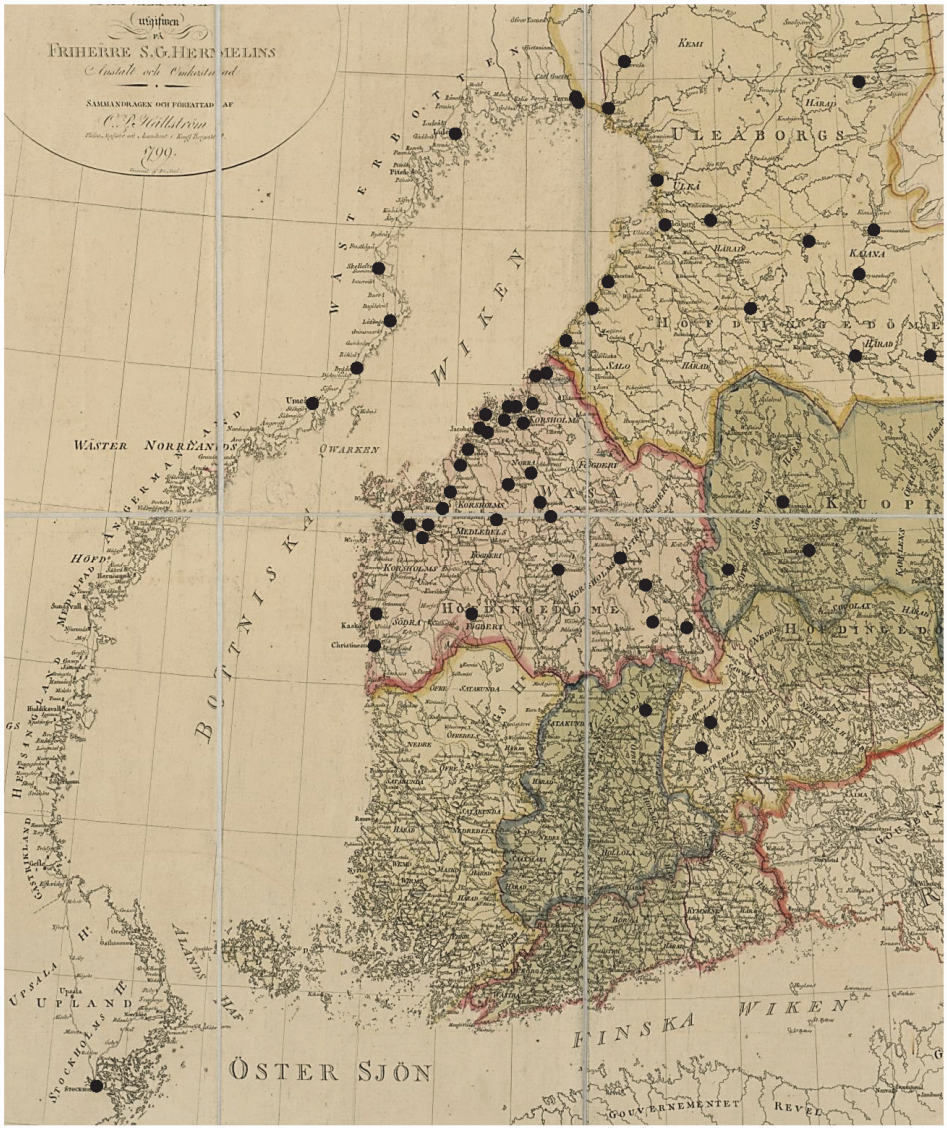

Kuva 2. Rijfien rakennus- ja suunnittelutuotannon kohdealueet vuosina 1755–1808. Karttalähde: S.G. Hermelinin kartasto 1799. JYK.

Rijfien rakentajasuvun varsinaiseen toimialueeseen kuuluu yhteensä 60 seurakuntaa, paikkakuntaa tai kaupunkia (KUVA 2). Tutkimuksen teko aloitettiin laatimalla Rijfien rakennustöiden luettelo, joka koottiin Rijfeihin liittyvän tutkimuskirjalli-

suuden perusteella. Tämän jälkeen alkoi arkistotutkimus, jossa jokainen rakennuskohde tutkittiin tapauskohtaisesti arkistoaineiston avulla suunnittelusta aina toteutukseen saakka. Tältä osin kyse on siis myös rakentamisen sosiaalihistoriasta eli siitä, miten jokin yhteisö (seurakunta, kaupunki) tai yksityinen rakennuttaja toteutti rakennushankkeensa. Koska käytäntö on opettanut, että rakennusmestarit toimivat usein myös naapuriseurakunnissa, otettiin Rijfien rakennustoiminnan kartoittamisen vuoksi nämäkin tarkastelun alle. Kaiken kaikkiaan tutkimustyön aikana etsittiin Rijfien ja Matti Hongan työskentelyyn liittyviä mainintoja yhteensä 158 seurakunnasta.

Rakennustuotannon tarkastelun helpottamiseksi on ollut luontevaa erottaa sakraali- ja profaanirakentaminen toisistaan. Kirkollisen rakennustuotannon osuus on lukumäärältään huomattavasti suurempi, sillä sen pariin kuuluvat sekä toteutetut että toteuttamattomaksi jääneet kivi- ja puukirkot, kellotapulit, saarnatuolit, alttarit, virsitaulut sekä pappilat. Kokonaisuuteen lukeutuvat myös kaikkiin edellä mainittuihin kohteisiin liittyvät Rijfien laatimat piirustukset. Profaaniin rakentamiseen kuuluvat puolestaan julkiset rakennukset kuten raatihuoneet, residenssit ja siltarakennukset laadittuine suunnitelmineen. Myös näitä kohteita tarkastellaan omana kokonaisuutenaan tutkimuksen loppupuolella kirkollisen arkkitehtuurin jälkeen. Tähän on vaikuttanut näkemys siitä, että tarkempi käsitys Rijfien rakennustuotannosta on saatavissa vain tutkimalla koko tiedossa oleva aineisto. Näin kirkot, niiden sisustus, piirustukset, profaanit rakennukset ja jopa suunnitelmien tasolle jääneet rakennushankkeet antavat laajemman kuvan Rijfien toimintatavoista, rakennustuotannosta ja sen erikoispiirteistä. Rakennushankkeiden kronologia on esitetty liitteessä 5 (Liite 5).

Täsmällisemmän käsityksen saamiseksi Rijfien rakennushankkeista esitellään kunkin luvun alussa heidän laatimikseen tiedetyt piirustukset sekä niihin liittyvät lisäpiirrokset. Kronologisessa järjestyksessä esitelty piirustusmateriaali niin kivikuin puukirkkojenkin yhteydessä selkeyttää Rijfien monitasoista rakennustoimintaa sekä tiettyjen kirkkoprojektien ja -suunnitelmien esikuvallisuutta. Oliko kyse valtakunnan pääarkkitehtuurin orjallisesta jäljittelystä, mallikirjoissa esitettyjen yksityiskohtien soveltamisesta vai ohjasiko tiettyihin ratkaisuihin päätymistä aiemmista rakennushankkeista saatu käytännön kokemus? Entä millä tekniikalla piirustuksia jäljennettiin?

Piirustusmateriaalin jälkeen läpikäydään tarkemmin joitain Rijfien johdolla toteutettuja kirkkojen rakennus-, ja laajennus- ja korjausprojekteja sekä selvitetään Rijfien suunnitelmien taustalla vaikuttaneita esikuvia. Vaikuteketjujen todistemateriaalina on käytetty kuvakollaaseja, joita vertailemalla osoitetaan suunnitelmien yhteys valtakunnan pääarkkitehtuurin kautta saatuihin malleihin. Kellotapulit, kirkkojen kiinteä sisustus ja pappilarakennukset esitellään samoin periaattein omissa asiakokonaisuuksissaan.

Viimeisessä pääluvussa käsitellään Rijfien kuolintapauksia jopa silläkin uhalla, ettei niiden seikkaperäinen selvitys kuulu taidehistoriallisen tutkimuksen ensi-

sijaiseen tehtäväkenttään. Rijfien kuolemiin liittyvien tapausten selvittely on kuitenkin perusteltua, sillä se valottaa Kungsholman kirkon rakennushankkeen perään lähteneiden Rijfien viime hetken vaiheita sekä jossain määrin myös Carl Jacobsson Rijfin toimenkuvaa. Perimätiedon väittämän myrkytyskuoleman ja asiakirjalähteiden mainitseman kuolinsyyn välillä vallinnut ristiriita on askarruttanut jälkipolvia jo useiden vuosikymmenten ajan. Kuolivatko Rijfit kateellisten vihamiestensä myrkyttäminä vai oliko kyseessä luonnollinen kuolema? Mitä Rijfien viime hetkinä tapahtui? Tarkastelemalla asiaa mikrohistorian perspektiivistä käsin avautuu uusia, jännittäviä näkökulmia, joiden valossa joulunpyhien tapahtumia voidaan valaista. Kimmokkeena tarkastelutavalle on toiminut taidehistorioitsija Carlo Ginzburgin (s.1939) esittämä johtolanka-menetelmä, jossa tutkija toimii ikään kuin historian salapoliisina ja mysteerien ratkojana ristikuulustelemalla lähteitä ja seuraamalla niistä saamiaan, vähäpätöisiltäkin vaikuttavia vihjeitä.[1] Johtolankojen seuraaminen avaa polkuja uusien tulkintojen ja hypoteesien esittämiselle.

1.4 Käytetyt lähteet

Tutkimuksen tärkeimpinä lähteinä ovat toimineet Suomen ja Ruotsin seurakuntien kirkonarkistojen sekä eri viranomaisarkistojen asiakirja-aineistot. Erityisesti tutkimustyön alkuvaiheessa aineistoa on tutkittu Kansallisarkiston mikrofilmeiltä (KA MF). Nykyisin valtaosa tästä mikrofilmatusta aineistosta on digitaalisessa muodossa Kansallisarkiston Digitaaliarkistossa (KA DA), Suomen Sukuhistoriallisen Yhdistyksen digiarkistossa (SSHY) ja vielä Ruotsin kirkkojen osalta Ruotsin Valtionarkiston (Riksarkivet, = RA) Digitaalisessa tutkijasalissa (SVAR, Digitala forskarsalen). Mikrofilmaamattomia asiakirjoja on luettu kirkon-, kunnan- tai kaupunginarkistoissa sekä maakunta-arkistoissa. Aineiston tarkastelussa on noudatettu historiallisen perustutkimuksen yleistä lähdekritiikin metodia.

Tutkittaessa kirkollisia rakennus- ja toimintakohteita seurakunnallisella mikrotasolla on pyritty siihen, että kunkin seurakunnan kohdalla on läpikäyty kirkon rakennushistoriaa koskeva ensisijainen lähdeaineisto kuten pitäjän- ja kirkonkokouspöytäkirjat, kirkonkassan tilikirjat, tilitositteet, kalustoluettelot, tarkastuspöytäkirjat sekä muut kirkonrakentamista ja kirkon historiaa käsittelevät sekalaiset asiakirjakokonaisuudet. Tärkeinä lähteinä ovat toimineet tietysti myös itse kirkkorakennukset, jolloin niiden rakennustekniset yksityiskohdat ja tyylipiirteet ovat auttaneet rakennusten attribuoinnissa.

Joidenkin seurakuntien kirkonrakennushankkeiden kohdalla yllä olevan kokonaisuuden tutkiminen ei ole ollut mahdollista, sillä aineistoa on säilynyt seurakunnasta riippuen enemmän tai vähemmän puutteellisesti. Täysin tuhoutuneista arkistoista mainittakoon talvisodan tapahtumien seurauksena palanut Suomus-

[1] Peltonen 2012, [45]–47; Elomaa 2001, 64–65; Ginzburg 1996, [37]–45; Peltonen 1996, 22–23.

salmen kirkonarkisto (1939) sekä pappilan palon yhteydessä menetetty Säräisniemen kirkonarkisto (1858). Rakennuskohteista ovat tuhoutuneet Laukaan (1831), Luulajan (1887), Suomussalmen (1939), Iin (1942), Kuusamon (1944), Puolangan (1949) ja Kauhavan (1921) kirkot, Hartolan tapuli (1828) sekä Pietarsaaren raatihuone (1835).

Makrotasolla viranomaisarkistojen tutkimusmateriaaleista tärkein on ollut Ruotsin Valtionarkistossa oleva Suomen kirkkoja koskeva asiakirja- ja piirustusaineisto. Arkistotyön yhteydessä on käyty läpi kaikki tutkimuksen piiriin kuuluvat Pohjanmaan, Vaasan ja Oulun läänien maaherrojen sekä Tukholman yli-intendentin viraston (=YIV) kirjeet Kuninkaalliselle Majesteetille (=KM). YIV:n pääarkiston aineistosta on lisäksi tutkittu YIV:n pöytäkirjat, diaariot sekä Ruotsin ja Suomen kirkkoja ja julkista rakentamista koskevat asiakirjakokonaisuudet sekä tutkimuksen rakennuskohteisiin liittyvät piirustukset.

Tuomiokapitulien arkistoista tärkeimmäksi osoittautui Turun tuomiokapitulin arkisto, josta on läpikäyty kirkkojen rakennusaikaa koskevat kirjekirjat ja pöytäkirjat. Emäseurakunnittain järjestetty arkistomateriaali sisältää kirkkojen kalustoluetteloita sekä tietoja kirkkojen 1800-luvun korjaustöistä. Eri rovastikuntien arkistot ovat nekin pitäneet sisällään tietoja kirkonrakentajista ja Rijf-kirkkojen varhaisvaiheista. Lisäksi on hyödynnetty Tukholman, Pietarsaaren, Oulun ja Vaasan maistraattien arkistomateriaalia.

Rinnan näiden alkuperäis- ja viranomaislähteiden kanssa on käytetty seurakunta- ja pitäjänhistorioita sekä kirkkojen rakentamiseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Alan tutkimuskirjallisuuden perusteoksiin lukeutuvat esimerkiksi Heikki Klemetin *Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvulla* (1927) sekä *Suomalaisia kirkonrakentajia 1800-luvulla* (1936). Klemetin tutkimusten hyödyntämistä on kuitenkin heikentänyt lähteiden epätarkka maininta. Lars Petterssonin lukuisista tutkimuksista tärkein on ollut *Kyrkor och klockstaplar i svenska Österbotten* (1985), joka on tähän mennessä tarkin kokonaisnäkemys Rijfien suunnittelu- ja rakennustoiminnasta.

Rijfien kirkkorakennusten esikuvina toimineita suunnitelmia on kartoitettu paitsi YIV:n arkiston piirustuskokoelmasta myös alaan liittyvästä tutkimuskirjallisuudesta. Tärkeimpinä teoksina ovat olleet Stig Fogelmarckin monografiateos *Carl Fredrik Adelcrantz: arkitekt* (1957)[1] sekä Lena Berg Villnerin väitöskirjatyö *Arkitekten Olof Tempelman 1745–1816* (1997).[2] Tukholmalaiskirkkojen taidehistoriallista taustaa, rakennushistoriaa ja sisutusta selventävässä tutkimustyössä on ollut suurena apuna *Sveriges kyrkor* -sarja.

Tutkimustyön aikana on tutustuttu myös muutamiin yksityisarkistoihin. Helsingin yliopiston taidehistorian oppiaineen hallussa oleva Aarne Heimalan arkisto (AHA, HY) herätti mielenkiinnon jo pelkästään hänen keskenjääneen Rijf-väitöskirja-työn vuoksi. Työ ei kuitenkaan edennyt aineiston keruuta pidemmälle.

[1] Fogelmarck 1957.
[2] Berg Villner 1997.

Vuonna 2007 läpikäyty aineisto koostuu suuresta määrästä fotostaattikopioita, joista suurin osa on tuhoutunut lukukelvottomiksi. Heimala on tehnyt Rijfeihin sukuun liittyneitä sukuselvityksiä ja kiinnittänyt huomioita erityisesti Rijfien esiisänä pidettyyn Joann Rijfiin, joka mainittiin Turun linnan rakennustoiminnan yhteydessä. Rijfien rakennustuotantoa koskeva aineisto puolestaan koostuu pääosin Klemetin, Åkerblomin, Lindbergin ja Colliander in teosten muistiinpanoista, jotka on järjestetty seurakunnittain. Joukossa on myös sekalaisia muistiinpanoja seurakuntien arkistoaineistosta, joita hän oli kerännyt kirkonarkistoista, Museoviraston topografisesta arkistosta sekä yleisestä tutkimuskirjallisuudesta. Heimala oli käynyt jonkin verran läpi myös YIV:n lähdeaineistoa. Huolellisimmin hän tutki Pedersören, Alatornion ja Kuopion kirkkojen vaiheita. Puukirkoista suurta huomiota olivat saaneet Kortesjärven, Kuusamon ja Vimpelin kirkot. Heimala oli huomannut myös Lehtimäen kirkon attikaosan alkuperään ja ajoitukseen liittyneet ongelmat, jotka itse selvitin pro gradu -työni yhteydessä. Kokonaisuudessaan Heimalan arkiston hyödynnettävyys osoittautui kuitenkin varsin minimaaliseksi.

Lars Petterssonin (LPA, MV) Rijf-arkisto koostuu Petterssonin pitämistä esitelmistä, juhlapuheista, kirjeenvaihdosta sekä Rijf-kirkkoihin liittyvästä kuva- ja piirustusmateriaalista. Suurin osa materiaalista oli kerätty Suomen rakennustaiteen museossa pidettyyn Rijf-näyttelyyn, jota varten oli ollut tarkoituksena tehdä laajempi Rijfien rakennustuotannosta kertova julkaisu työluetteloineen. Pettersson hyödynsi keräämäänsä aineistoa useissa julkaisuissaan ja aivan erityisesti *Kyrkor och klockstaplar i svenska Österbotten* -tutkimuksessa (1985), johon Rijfeihin liittyvänä perusteoksena on ollut mielekkäämpää viitata. Arkistosta löytyy myös *Templum saloense: pohjalaisen tukipilarikirkon arvoitus* -tutkimuksessa mainittu monumenttiluettelo, josta saa tietoa seurakuntien varhaisimmista kirkkorakennuksista.[1] Ne eivät kuitenkaan ole tässä tutkimuksessa olleet ensisijaisen kiinnostuksen kohteina.

William Wikin laaja yksityisarkisto (WWA) koostuu Rijfejä ja Eric Cainbergia koskevista muistiinpanoista, Rijfien kuolintapauksia tutkineen Hans Lindénin kirjeenvaihdosta, paikallishistorioista tehdyistä muistiinpanoista sekä *Bidrag till studiet av byggarsläkten* -teoksen (1972) lähdeaineistosta. Erityisen arvokkaaksi arkisto osoittautui Rijfejä koskevan perimätiedon kannalta. Håkan Ahlnäsin arkistoon (HAA) kerätty sanomalehtiartikkeleiden kokoelma on edesauttanut erityisesti paikallislehdissä julkaistujen Rijf-kirjoitusten kartoituksessa.

Rijfien henkilöhistorian tutkimuksen kannalta tärkeimpinä lähteenä on ollut Pedersören ja Uudenkaarlepyyn seurakuntien väestörekisteriaineisto. Korsholman kirkonarkiston rippikirjojen ja syntyneiden luetteloiden avulla on tutkittu Rijfien toimintaperiodin aikaista henkilöhistoriaa sekä esimerkiksi kummiuden kautta rakentunutta sosiaalista verkostoa. Helsingin yliopiston (HY) *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852* on avannut lisäväyliä sukulaisuussuhteiden ja kontaktiverkostojen lähemmälle tarkastelulle. Rijfien kuolintapauksia on selvitetty Tukholman oikeus-

[1] Pettersson 1987a, 34–39 sekä viite 88.

kollegion sekä Kungsholman seurakunnan arkistolähteiden avulla. Henkikirjat, perunkirjoitukset ja tuomiokirja-aineistot ovat puolestaan valottaneet Rijfien asumiseen ja elämiseen liittyneitä kysymyksiä. Johan Ahlnäsin (1923–25), William Wikin (1972) sekä erityisesti Lars Smedsin (2009) kirjoittamat Rijfien henkilöhistoriat ovat toimineet itsestään selvinä perusaineistoina Rijfien elämää selvitettäessä.

1.5 Kirkonrakennushankkeiden tapakäytäntöä sekä ohjeita teosluettelon lukemista varten

Rijfien rakennustoiminnan alkuaikana voimaan astunut rakennushallintouudistus (1777) koski paitsi kirkkoja myös muuta julkista rakentamista. Tutkimuksen painopisteen ollessa Rijfien kirkkoarkkitehtuurissa on aiheellista valaista rakennuslainsäädäntöä sekä kirkonrakennushankkeissa vallinneita yleisiä tapakäytäntöjä. Kirkkohankkeiden pääpiirteiden selventäminen auttaa hahmottamaan teosluettelossa (Liite 6) esiteltyjen rakennusprojektien etenemistä seurakuntatasolta kruunun virkakoneistoon ja sieltä kohti käytännön toteutusta.

Uusien kirkkojen rakentaminen sekä uusien kappeliseurakuntien perustaminen johtui pitkälti seurakuntatasolla vaikuttaneista käytännön syistä. Pitäjän vanha, usein jo 1600-luvun puolella rakennettu kirkko oli 1700-luvun loppupuolelle tultaessa rapistunut ja käynyt väkimäärän lisääntyessä ahtaaksi. Vanhan kirkon laajentaminen ristivarsilla nähtiin usein kannattamattomaksi, sillä laajennuskustannukset vastasivat joskus jopa uuden kirkon rakentamista. Uusien lehterien rakentaminen toi helpotusta kirkkotilan ahtauteen vain vähäksi aikaa.

Seurakunnan ensimmäisen eli täysin uuden kappelikirkon rakentamisen syynä olivat yleensä liian pitkät ja vaikeakulkuiset kirkkomatkat pitäjän emäkirkolle. Pitkien etäisyyksien vuoksi kirkolliset toimitukset kuten kaste ja hautaus saattoivat viivästyä useita kuukausia. Emäpitäjän rajaseutujen asukkaat olivat usein kyllästyneitä osallistumaan pitäjänkirkon korjauksiin ja papin ylläpitoon, mistä syystä ajatus oman, lähellä sijaitsevan kirkon rakentamisesta tuntui houkuttavalta. Turha innokkuus saattoi jopa johtaa rakennusanomuksessa esitettyjen manttaali- ja tilalukujen manipulointiin. Esimerkiksi Lehtimäen kirkonrakennusanomuksessa osallistujien määrä oli kaksinkertaistettu merkitsemällä osallistujiksi kaikki tilalliset, vaikka vain muutamat olivat rakennushankkeen kannalla.[1]

Uutta kirkkoa rakennettaessa - olipa se sitten seurakunnan ensimmäinen tai vaikkapa kolmas - oli ensin päästävä yksimielisyyteen rakennettavan kirkon paikasta. Jotkut hankkeet saattoivat kirkonpaikan valinnasta aiheutuneen kiistan vuoksi lykkääntyä useilla vuosilla. Laihialla riitely vietiin äärimmäisyyksiin ja kiis-

[1] Mäkelä 2002, 15 (viite 28) ja 28.

ta poiki lopulta satojen sivujen asiakirja-aineiston. Valituksiin turhautui maaherra ja lopulta itse kuningaskin.

Erimielisyyksien välttämiseksi järjestettiin virallinen kirkonpaikan katselmustilaisuus, jossa paikalle kutsuttu rakennusmestari tarkasti seurakuntalaisten esittämät paikkavaihtoehdot. Rakennuspaikaksi valittiin yleensä hieman korkeammalla oleva vakaa ja kuiva maaperä, joka oli hyvien kulkuyhteyksien varrella. Mikäli vanha kirkko sijaitsi tarpeeksi hyvällä paikalla, voitiin uuden kirkon rakentaminen aloittaa joissakin tapauksissa rakentamalla se vanhan kirkon ”ympärille”, kuten Laukaassa ja osin myös Kruunupyyssä.

Kirkonpaikan katselmuksen yhteydessä pidettiin usein myös vanhan kirkon tarkastustilaisuus eli syyni, jossa rakennusmestari tarkasti yhdessä muutamien pitäjän luottomiesten kanssa kirkon kunnon sekä arvioi sen korjaus- tai laajennusmahdollisuudet. Rakennusmestarilla oli usein jo tässä vaiheessa esittää joko korjausta varten laaditut tai vaihtoehtoisesti aivan uuden kirkon rakennuspiirustukset. Rakennusmestarin kanssa oli jo etukäteen voitu neuvotella tulevan kirkkorakennuksen koosta ja yleispiirteistä.

Rakennuspiirustusten ja kustannusarvion laatiminen oli tullut pakolliseksi Ruotsin kuningas Kustaa III:nnen hyväksymän rakennushallintouudistuksen (31.7.1777) myötä. Säädöksen mukaan kaikkiin julkisiin rakennuksiin oli laadittava piirustukset ja kustannusarvio, jotka tuli lähettää maaherran lausunnolla varustetun rakennuslupa-anomuksen kanssa Tukholmassa toimineen yli-intendentin viraston tarkastettaviksi ja kuninkaan hyväksyttäviksi. Säädös koski kirkkojen ja kellotapuleiden ohella myös esimerkiksi virastotaloja ja siltarakennuksia. Puun käyttö rakennusmateriaalina oli kielletty ilman erikoislupaa. Sallittuja rakennusmateriaaleja olivat mm. harmaakivi ja tiili, joiden suosimisen taustalla vaikutti pyrkimys tulipalojen ennalta ehkäisyyn. Eniten kruunu pelkäsi kuitenkin yleisten metsävarojen hupenemista.[1]

Piirustuksen ja kustannusarvion laati yleensä luotettavaksi tiedetty ja kokenut rakennusmestari, jonka johdolla jo itse katselmustilaisuuskin oli pidetty. Pätevän rakennusmestarin puuttuessa piirustuksen saattoi laatia myös maanmittari tai joku muu piirustus- ja kirjoitustaitoinen henkilö. Mikäli sopivaa suunnitelman laatijaa ei ollut saatavilla, voitiin piirustusta pyytää YIV:lta, joka siinä tapauksessa laati ehdotuksen paikkakunnalta lähetettyjen mitta- ja väkilukutietojen mukaisesti. Myös seurakunnan vähävaraisuus ja toivomus halvemmaksi tulevan puukirkon rakentamisesta huomioitiin keskushallinnossa. Mikäli katsottiin, että seurakunnalla oli varaa kivikirkon rakentamiseen, sellainen tuli myös rakentaa.

Kun paikkakunnalla oli saatu käytännön asiat hoidetuksi ja hankkeessa oli riittävä määrä osallistujia, laadittiin virallinen rakennusanomus. Siinä perusteltiin vielä tarkemmin oman kirkon tarpeellisuutta ja vakuuteltiin anojien kyvykkyyttä selviytyä papin ja pappilan ylläpidosta. Rakennusanomuksen taustalla vaikuttivat

[1] Rakennuslainsäädännöstä ja asetuksista tarkemmin, ks. esim. Swedlund 1969, 36–37; Edling 1993, [218]–222; Kydén 1998, 204–206.

hyvin usein paitsi tietysti kirkkoherrat myös pitäjien valtuuttamat asiamiehet tai arvovaltaiset yksityishenkilöt.

Rakennusanomus tuli lähettää aina ensin läänin maaherralle. Hänen ensisijaisena tehtävänään oli arvioida, oliko hankkeelle olemassa käytännön edellytyksiä. Jotkut hankkeet pysähtyivätkin jo maaherralta saatuun kielteiseen lausuntoon. Hylkäävän päätöksen syynä saattoi olla anojien liian vähäinen määrä ja sitä myötä liian pienet resurssit selviytyä vaativasta projektista. Rakennusanomukset saattoivat olla myös kehnosti laadittuja ja asiakirjoiltaan puutteellisia.

Rakennushallintouudistuksen edellyttämä virallinen tapakäytäntö ei tietenkään ollut kaikille selvää. Jos rakennusanomus lähetettiin tietämättömyydestä johtuen suoraan kuninkaalle, keskushallinto piti huolen siitä, että asiakirjat palautettiin anojille maaherran kautta. Kukaan ei saanut ryhtyä rakentamaan kirkkoa ilman esivallan lupaa.

Rakennuskohteet ovat teosluettelossa [TL] (Liite 6) seurakunnan nimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä. Jokaisen luetteloidun rakennus- tai suunnittelukohteen osalta on mahdollisuuksien mukaan mainittu seuraavat esitiedot: rakennuskohteen tyyppi ja sen mahdollinen täsmennys, hallinnollinen asiakirja-aineisto, laaditut piirustukset, kustannusarviot ja materiaaliehdotukset, rakennussopimukset, hankkeen toteutusajankohta, työnjohto sekä kirkkorakennusten osalta vielä niiden mitat. Esitietojen tarkoituksena on nopeuttaa rakennushankkeiden tärkeimpien asiakirjojen löytymistä. Sopimuspäivämäärät, toteutusajankohdat sekä kronologisesti järjestetty piirustusmateriaali edesauttavat kokonaiskäsityksen muodostamista ja helpottavat yksityiskohtien vertailua. Esitiedoissa on pyritty käyttämään aina alkuperäislähdettä. Viitatessani päätekstissä johonkin teosluettelon tiettyyn kohteeseen on päätekstiin merkitty [TL + kohteen numero]. Kuvaluettelon kuviin viitatessa päätekstissä on merkintä (KL KUVA + kuvan numero)

Tyyppi

Esitiedoissa ensiksi mainittu *tyyppi* kertoo, minkä tyyppinen rakennuskohde on kyseessä. *Kirkkorakennus* tai *kellotapuli* -tyyppiä on käytetty silloin, kun *aivan uusi* kirkko tai *erillinen* kellotapuli on toteutettu Rijfien johdolla. Kysymys on yleensä kokonaisvaltaisesta rakennusprojektista, jossa Rijfit ovat olleet mukana suunnittelusta toteutukseen saakka. Mikäli Rijfit ovat vastanneet myös kirkon saarnatuolin tai muun sisustuksen teosta, on siitä tehty lisämaininta.

Kirkonrakennushankkeesta on kyse silloin, kun Rijfien johtamaksi kaavailtu ja joissakin tapauksissa jo sopimuksella vahvistettu puu- tai kivikirkon rakennushanke on kuitenkin jostain syystä rauennut, eikä mahdollisesti myöhemmin toteutettua rakennusta ole pystytetty Rijfien johdolla. Samat perusteet pätevät myös *kellotapulin rakennushankkeisiin* tai kirkkojen *laajennushankkeisiin*. *Laajennus* on kyseessä silloin, kun Rijfien johdolla on toimeenpantu kivi- tai puukirkon laajennus.

Piirustus-tyyppiin kuuluvat sellaiset tapaukset, joissa Rijfit ovat laatineet kirkkoa, kellotapulia tai muuta rakennushanketta varten suunnitelmat ilman, että he välttämättä johtivat varsinaista rakennusvaihetta. Rijfien osuus on siten saattanut jäädä vain laaditun suunnitelman tasolle. Kategoria käsittää myös muut tarkemmin määrittelemättömät piirustukset ja ehdotukset.

Saarnatuoli-tyyppiin kuuluvat kaikki yksittäiset Rijf-saarnatuolit, jotka *eivät* sijaitse Rijfien rakentamissa kirkoissa. *Virsitaulu*-ryhmään kuuluvat puolestaan kaikki yksittäiset, mahdollisesti lahjoitetut Rijf-virsitaulut, joiden olemassaoloa ei voida suoraan kytkeä sijaintikirkkonsa muuhun Rijf-rakennushistoriaan.

Muu rakennus -tyyppiin kuuluvat kaikki sellaiset profaanit rakennukset, jotka on rakennettu kokonaan tai osittain Rijfien johdolla. Myös sakraalirakennuksiin kuuluvat pappilat on sijoitettu tähän kategoriaan. *Muut*-ryhmään lukeutuvat puolestaan näyttelyt, katselmukset, peruskorjaukset ja sekä muut tarkemmin määrittelemättömät pienimuotoiset korjaus-, rappaus- ja muuraustyöt. Myös muuratut siltarakennukset sekä niiden korjaukset ovat tässä ryhmässä.

Hallinnollinen asiakirja-aineisto

Hallinnollinen asiakirja-aineisto osoittaa rakennushankkeen keskeisimmät asiakirjakokonaisuudet keskushallinnon osalta. Aineiston avulla pääsee myös hanketta varten laadittujen piirustusten jäljille. Rakennusanomuksen eteneminen hallinnollisella tasolla on esitetty pääpiirteissään Kaaviossa 1 (Kaavio 1).

Kirkkoa varten laadittu suunnitelma kustannusarvioineen lähetettiin seurakunnasta yhdessä varsinaisen rakennuslupa-anomuksen kanssa läänin maaherralle (=mh). Kirjelmä saattoi sisältää myös muita rakennushankkeen kannalta tärkeitä liitteitä, kuten esimerkiksi katselmus- ja pitäjänkokouspöytäkirjoja, sitoumuksia rakennusmateriaalien hankintaan, väkilukutietoja sekä erilaisia valtakirjoja. Rijfien rakennushankkeiden asiakirjat lähetettiin yleensä joko silloiselle Vaasan tai Oulun läänin maaherralle, riippuen rakennuskohteen maantieteellisestä sijainnista. Muutamissa tapauksissa vastaanottavana maaherrana oli Savon ja Karjalan läänin tai Ruotsin puolella sijainneen Länsipohjan läänin maaherra.

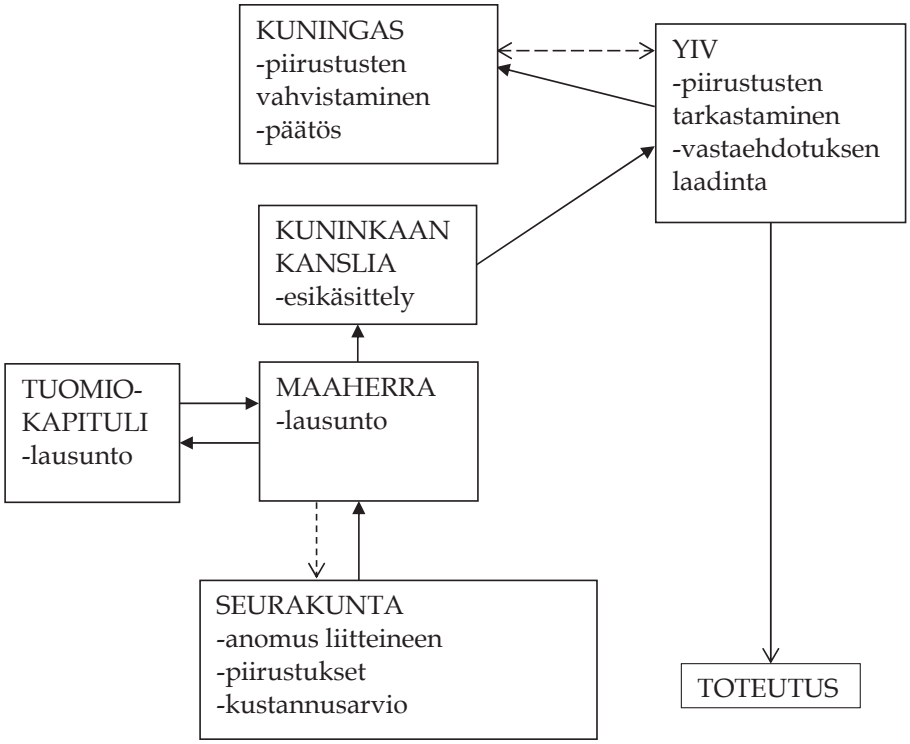

Kaavio 1. Rakennusanomuksen käsittelyprosessi keskushallinnossa. Kaavio: PM.

Asiakirjojen saavuttua lääninkansliaan maaherra kirjoitti oman lausuntonsa asiasta. Kirkkojen rakennus- tai korjaushankkeiden kohdalla hänen tehtävänään oli yleensä hankkia vielä tuomiokapitulin (=tk) lausunto asialle. Mikäli maaherra näkirakennuslupa-anomuksen puutteellisesti laadituksi, hän saattoi palauttaa asiakirjat piirustuksineen jo tässä vaiheessa takaisin seurakuntaan mahdollista täydennystä varten. Muutoin maaherra lähetti tuomiokapitulin lausunnon saatuaan asiakirjat liitteineen eteenpäin kuninkaalle eli Kuninkaalliselle Majesteetille (= mh KM:lle).

Asiakirjojen saavuttua Tukholmassa sijainneeseen kuninkaan kansliaan ne ohjattiin esikäsittelyn kautta yli-intendentin virastoon (=YIV), jossa yli-intendentti tarkasti paikkakunnalta lähetetyt piirustukset. Mikäli virkatie oli ohitettu eli jos seurakuntalaiset olivat tietämättömyyttään lähettäneet rakennushankkeen asiakirjat maaherran sijasta suoraan kuninkaalle tai vaikka YIV:lle, asiakirjat palautettiin

pyynnöllä liittää niihin tarvittavat viranomaislausunnot. Tämä päti myös niissäkin tapauksissa, jolloin piirustukset olisivat läpäisseet YIV:n tarkastuksen.

YIV laati lähes poikkeuksetta vastaehdotuksen paikkakunnalta lähetettyihin piirustuksiin. Mikäli suunnitelmat edellyttivät suurempia muutoksia, koskivat ne hyvin usein kirkon torni- tai kattoratkaisuja. Vähimmillään piirustuksia ainoastaan ajanmukaistettiin, yksinkertaistettiin ja tehtiin rakennuskustannuksiltaan edullisimmiksi. Uusien piirustusten laadinta tuli yleensä YIV:ssa työskentelevien konduktöörien tehtäväksi. Yli-intendentti kuitenkin aina tarkisti laaditun piirustuksen.

YIV:n tekemä vastaehdotus lähetettiin KM:lle, joka joko vahvisti piirustuksen tai palautti sen YIV:oon muutoksia varten. Teosluettelon esitiedoissa hakasulkeissa esitetyt nimet ilmaisevat YIV:sta KM:lle lähetettyjen piirustusten mukana seuranneen ns. lähetekirjelmän (YIV KM:lle) allekirjoittajat.

Kuninkaalle osoitettu lähetekirjelmä sisälsi hankkeen asiakirjojen ohella YIV:ssa laaditun vastaehdotuksen sekä lähes poikkeuksetta myös paikkakunnalta lähetetyn piirustuksen.[1] YIV:n lähetekirjeen allekirjoittajat eivät kuitenkaan välttämättä vastanneet vastaehdotuksen laadinnasta. Varsinainen YIV:n piirustuksen laatija on ilmoitettu erikseen kohdassa *Piirustukset*.

Muutamassa Rijf-rakennushankkeessa on huomioitava Suomen sodan (1808–1809) jälkeen tapahtunut keskushallinnon muutos. Venäjän ja Ruotsin välisen sodan seurauksena Suomesta tuli Venäjän suuriruhtinaskunta, ja koko keskushallinnon ohella myös Suomen rakennushallinto oli organisoitava uudelleen. Suomeen perustettiin vuonna 1810 Ruotsin yli-intendentin virastoa vastaava elin, intendentinkonttori (=IK), joka aloitti toimintansa arkkitehti Charles Bassin (1772–1840) johdolla. IK:n tehtävänä oli kontrolloida samoin tavoin julkista rakentamisesta kuten YIV:kin.[2] Hallinnollisen asiakirja-aineiston esitiedoissa on tällöin YIV KM:lle -maininnan sijaan IK KeM (= Suomen intendentinkonttori Keisarilliselle Majesteetille).

Piirustukset

Piirustusten esitiedoissa on noudatettu kronologista järjestystä siten, että aluksi on mainittu ensimmäinen hanketta varten laadittu suunnitelma. Paikkakunnalla laadittu piirustus ohjattiin YIV:n tarkastettaviksi, jolloin siihen laadittiin ns. vastaehdotus. Se lähetettiin kuninkaan vahvistettavaksi (YIV → KM). Vastaehdotelman päiväys on yleensä sama kuin lähetekirjelmässä. Piirustuksen signeeraajat on mainittu viitteessä. Johtava yli-intendentti, joka tarkasti virastossa laaditun piirustuksen ennen sen lähettämistä kuninkaalle, on aina mainittu ensimmäisenä. Hän oli miltei poikkeuksetta myös toinen varsinaisen lähetekirjelmän allekirjoittaneista.

---

[1] Huomionarvoista on, että asiakirjakokonaisuus sisältää hyvin usein myös maaherran lähetekirjelmän sekä seurakunnista lähetetyt asiakirjat liitteineen, mikäli ne puuttuvat edellä mainitusta maaherrojen kirjeiden kokoelmasta (= mh KM:lle).
[2] Kydén 1998, 10 ja 28–29.

Jos YIV:n piirustukset ovat signeeraamattomat, ei laatijaa tai laatijoita ole mainittu. Joissakin tapauksissa YIV:n vastaehdotuksen laatijan nimi voidaan päätellä muista asiakirjoista tai aiheeseen liittyvistä erikoistutkimuksista. Näistä mainitaan aina viitteissä.

Hyväksymispäivämäärä on tavallisesti merkitty jälkikäteen varsinaisen lähetekirjelmän etusivulle. Vahvistettu piirustus ei yleensä poikennut konseptipiirustuksesta muutoin kuin väri- ja detaljitasolla. Hallitsijan signeerauksen käsittänyt piirustus on sittemmin lähetetty seurakuntaan.

Rijfien rakennustoiminnan aikaan Ruotsin kuninkaana oli Kustaa III (1746–1792) vuosina 1771–1792 ja tämän jälkeen hänen poikansa Kustaa IV Aadolf (1778–1837) vuosina 1792–1809. On tärkeätä muistaa, että Kustaa IV Aadolfin alaikäisyyden aikana vuosina 1792–1796 piirustukset hyväksyi ns. holhoojahallituksen johdossa ollut Kustaa III:nnen veli, Kaarle-herttua (1748–1818).

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus

Rakennushankkeita varten tarvittiin kustannusarvio ja materiaaliehdotus, jotka yleensä laati paikkakunnalle kutsuttu rakennusmestari. Kustannusarvioissa ilmoitettiin hankkeen kokonaiskustannukset ja rakennusmestarin pyytämä palkkio. Materiaaliehdotuksessa oli puolestaan ilmoitettu hankkeen rakennustarpeiden määrä. Asiakirjat olivat seurakuntalaisille tärkeitä, sillä niiden perusteella suoritettiin ns. ainesjaot, joissa rakennusmateriaalin hankinta jaettiin kunkin tilan manttaali- eli verotusarvon mukaisesti.

Kustannusarvion laadinta oli julkisissa rakennushankkeissa pakollista. Jos laadituista arvioista tai ehdotelmista ei löydy tietoja tai vahvistusta asiakirjoista, on siitä mainittu esitiedoissa.

YIV tarkisti paikkakunnalta lähetettyjen piirustusten mukana saapuneita arvioita ja pyrki minimoimaan pitäjäläisille tai seurakunnille aiheutuvia rakennuskustannuksia. Hintavertailussa käytettiin *Prisuppgifter*-luetteloita, joihin oli kirjattu Suomen tärkeimmissä kaupungeissa myytävien rakennusmateriaalien hintatietoja. Esimerkiksi Vaasassa syyskuussa vuonna 1784 1000 kpl muuritiiltä maksoi 6 riikintaaleria ja hiekkakuorma 2 killinkiä 8 runstykkiä. Tiilinen kaakeliuuni tarvikkeineen maksoi 5 riikintaaleria, ja ranskalainen, heloitettu ovi 4 riikintaaleria.[1] Hintatiedoissa oli annettu myös timpureiden, muurareiden ja apumiesten päivätöiden arvo.

Rakennussopimus

Rakennusmestarin valinnasta päätettiin pitäjänkokouksissa, joissa ehdolla saattoi olla useitakin ”pykimestareita”. Rakennusmestariehdokkaille oli tapana kirjoittaa

[1] Esim. Prisuppgifter 1781–1818. Tässä esimerkkinä olevassa asiakokonaisuudessa aukko vuosilta 1795–1817. EIV a:1. ÖHA. RA.

etukäteen ja tiedustella heidän palkkiovaatimuksiaan. Halvimman tarjouksen tehnyt rakennusmestari kiinnosti tietysti eniten. Kirkkohankkeita saatettiin myös huutokaupata, jolloin vakuuttavimman ja yleensä edullisimman urakkatarjouksen esittänyt rakennusmestari valittiin tehtävään.

Vaikka avautuvista urakkahuutokaupoista tiedotettiin lääninkonttoreissa ja joskus jopa lehdissä, rakennusmestarin oli silti hyvä itsekin pitää silmällä seurakunnista avautuvia rakennushankkeita. Kaarlessa pitäjäläisten kokoontuessa neuvottelemaan rakennusmestarin hankinnasta paikalle ilmaantui myös rakennusmestari Carl Thomasson Rijf, vaikka kukaan ei ollut häntä tilaisuuteen kutsunut.[1]

Rakennussopimus solmittiin hyväksi tiedetyn ja tunnustetun rakennusmestarin kanssa. Valintaa saattoivat edesauttaa paitsi muista seurakunnista saadut suositukset myös aiemmista kirkonrakentamishankkeista hankittu käytännön kokemus. Hyvin tavallista oli, että naapuriseurakunnassa toiminutta rakennusmestaria kaavailtiin töiden johtoon.

Laadittu sopimus oli yksi hankkeen tärkeimmistä asiakirjoista. Siinä määriteltiin rakennusmestarille kuuluvat tehtävät sekä sovittiin palkkionmaksusta. Erittäin tärkeää oli, että rakennusmestari lupasi pystyttää kirkon vahvistetun piirustuksen mukaisesti.

Kirkon rakennussopimus käsitti yleensä sitoumuksen kirkon seinien, katon, lattian ja tornin rakentamisesta sekä ikkunoiden asentamisesta. Sisustuksen osalta sopimukseen saattoi kuulua penkit, ovet, lehteri tai alttari. Rijfien tapauksessa on tärkeää huomata, ettei *alttarilla* kuitenkaan tarkoitettu koristeellista *alttarilaitetta*, vaan ainoastaan yksinkertaista *alttaripöytää*, jonka ympäröiminen *alttarikaiteella* saattoi kuitenkin jo tässä vaiheessa kuulua rakennusmestarin tehtäviin. Varsinaisen alttarilaitteen ja saarnatuolin tekemisestä mainittiin lähes poikkeuksetta erikseen. Taustalla vaikutti pyrkimys kustannusten säästöön, sillä vanhasta kirkosta saatavia laitteita pyrittiin mahdollisuuksien mukaan hyödyntämään vielä uudessa kirkossa. Ilmeistä kuitenkin on, että rakennustöiden edetessä vanha sisustus nähtiin usein epämuodikkaaksi ja sopimus uusien laitteiden teosta solmittiin hieman myöhemmin.

Kauempaa saapuvalle rakennusmestarille tarjottiin yleensä ilmainen ylläpito rakennustöiden ajaksi. Alatorniossa Rijf sai majoittua urkuri Fredrik Björkströmin luo, joka sittemmin laskutti seurakuntaa mm. rakennusmestarin päivittäin siemailemasta kahvista.[2] Rakennusmestarille maksettiin ainakin yhdet ilmaiset kyydit tämän kotipaikkakunnalle ja takaisin. Monivuotisissa hankkeissa matkoja kustannettiin tietysti aina useampia.

Sopimuksessa voitiin eritellä myös rakennusmestarin ja pitäjäläisten välistä työnjakoa. Pitäjäläisten oli taattava rakennusmestarille tarvittava työvoima sekä riittävä määrä päivätöitä. Heinäntekoaikaan seurakuntalaiset olivat yleensä vapautettu päivätöiden suorittamisesta.

---

[1] Ptk 25.3.1798. KA MF UK 654. KaarKa.
[2] Tosite 2.8.1794. TV1:1. AlaKa. OMA.

Rakennussopimus vahvistettiin allekirjoituksin. Pitäjän tai seurakunnan osalta allekirjoittajina toimivat eri kylien tai kappeleiden valtuuttamat asiamiehet. Rijfien tapauksessa myös rakennusmestari saattoi poikkeustapauksissa valtuuttaa jonkun kirjoittamaan rakennussopimuksen puolestaan. Jacob Rijfin ollessa kauempana rakennustyömailla sopimuksen saattoi allekirjoittaa hänen veljensä Carl Thomasson Rijf. Käytäntö aiheutti ongelmia erityisesti Kemin kirkkohankkeessa.

Rakennussopimus laadittiin pienimmissäkin hankkeissa lähes poikkeuksetta. Suurimmissa projekteissa rakennusmestarilta vaadittiin erityinen takauskirja, jossa joukko allekirjoittaneita menivät takuuseen rakennusmestarin suorittaman työn puolesta ja korvasivat tämän toimista aiheutuvat mahdolliset vahingot. Rijfille takauksia kirjoitettiin mm. Luulajan, Kuopion ja Kungsholman kirkon rakennushankkeita varten.

Jos varsinainen rakennussopimus on kadonnut eikä asiakirjoista saa tietoa laaditusta sopimuksesta, töitä johtanut ja/tai rakennuksella työskennellyt johtava rakennusmestari on merkitty tällöin kohtaan *Työnjohto*. Joissakin tapauksissa on vielä täsmennetty, että kyseessä oletetaan olevan Jacob Rijfin veli Carl Thomasson Rijf erotukseksi Jacob Rijfin pojasta, Carl Jacobsson Rijfistä. Mikäli asiakirjoissa on mainittu rakennusmestarina vain ”Rijf”, kirkonrakentajien henkilökohtaisten aikajanojen perusteella muodostettu käsitys rakennusmestarin etunimestä on laitettu hakasulkeisiin.

Toteutus

Toteutusajankohta ilmoittaa kohteen pääasiallisen rakennusajan. Yleensä tällä tarkoitetaan perustusten teon ja kirkon käyttöönoton välistä aikaa. Kirkon valmistumisvuotena on vuosi, jolloin se on ollut käyttökelpoinen. On huomattava, että kirkossa voitiin pitää jumalanpalveluksia, vaikka rakennus oli sisutuksen osalta vielä pahasti puutteellinen. Kirkon viimeistelytyöt, kuten esimerkiksi penkkien tai holvilaudoituksen teko, saattoivat kestää hyvinkin pitkään ja kirkon virallinen vihkiminen viivästyä. Lehtimäellä kirkon vihkimistä anottiin ensikerran vasta vuonna 1846, vaikka kirkko oli ollut käytössä jo vuosikymmeniä.[1]

Työnjohto

Töitä johtanut rakennusmestari oli miltei poikkeuksetta sama, jonka kanssa varsinainen rakennussopimuskin oli laadittu. Töitä johtaneen rakennusmestarin nimeäminen on katsottu aiheelliseksi erityisesti niissä tapauksissa, joissa rakennussopimuksesta ei esiinny mainintoja. Myös sellaiset tapaukset, joissa töitä on pitkäksi venyneen rakennushankkeen edetessä johtanut useampi rakennusmestari, on huomioitu.

[1] Lupaa ei tuolloin enää myönnetty. Kirkko vihittiin virallisesti vasta vuonna 1948. Mäkelä 2002, 58–59, 76.

Teosluettelossa on pyritty Rijfien osalta ilmoittamaan myös maksetut työpalkkiot, sikäli kun niistä on ollut mainintoja kirkon tilikirjoissa. Työpalkkioiden erittely on kuitenkin hankalaa eikä pelkkien tilikirjamainintojen perusteella voida saada selvyyttä rakennuspalkkioiden kokonaismäärästä. Rakennussopimuksessa määrätty rahapalkka voitiin joskus maksaa luontaistuotteina kuten viljana tai voina, jolloin tapahtumasta ei löydy tilikirjamainintoja. Rakentamiseen liittyvistä kustannuksista on voitu pitää myös erillistä tilikirjanpitoa, joka on sittemmin joutunut kadoksiin.

Teosluettelossa esiintyy pääasiassa seuraavat rahayksiköt:

- *1 kuparitaaleri = 32 äyriä (kuparitaaleri käytössä vuoteen 1776 saakka)*
- *18 kuparitaaleria = 1 hopeakantaan sidottu riikintaaleri (riikintaaleri käytössä v:sta 1776 alkaen)*
    - *1 riikintaaleri = 48 killinkiä (=sk)*
    - *1 killinki = 12 runstykkiä (=rst)*

Jos rakennusmestarille on maksettu palkkiota 31 riikintaaleria, 18 killinkiä ja 6 runstykkiä, se on merkitty tekstiin (31;18;6).

- *1 riikintaaleri = 1½ valtionvelkarahaa = (valtiovelkaraha käytössä riksien rinnalla v:sta 1789).*[1]

Mitat

Mitoissa ilmoitetaan toteutettujen kirkkorakennusten perusmitat. Lähteenä on pyritty käyttämään mahdollisimman varhaista kalustoluetteloa (= Kal), jossa kirkkorakennuksen mittatiedot on mainittu. Kalustoluetteloissa olevat mittatiedot on ilmoitettu miltei poikkeuksetta kyynäröinä (=k), mutta joissakin tapauksissa myös sylinä (=s). Vertailun helpottamiseksi mitat on muutettu myös metreiksi. Tulokset on saatu muuntamalla kyynärät metreiksi käyttämällä suhdetta 1 kyynärä = 59,38 cm. Yksi syli on kolme kyynärää ja yksi tuuma on 2,47 cm. Mitat on ilmoitettu yhden desimaalin tarkkuudella.

Teosluettelossa käytettyjä lyhenteitä

AV = Allmänna Verk m.fl skrivelser till Kongl. Majt
Htk = Härnösandin tuomiokapituli
IK = Suomen intendentinkonttori
JyMA = Jyväskylän maakunta-arkisto
k = kyynärä (= 59,38 cm)
KA = Kansallisarkisto

Ka = kirkon arkisto
KA MF = Kansallisarkiston mikrofilmikokoelma
Kal = kalustoluettelo
kats.ptk = katselmuspöytäkirja
khlo ptk = kihlakunnanoikeuden pöytäkirja
khra = kirkkoherra
KK = Kuninkaallinen Kamarikollegio
Kk = kirjekirja
KM = Kuninkaallinen Majesteetti
KeM = Keisarillinen Majesteetti
KRA = Kokkolan rovastikunnan arkisto
lk = lääninkanslia
LPA = Lars Petterssonin arkisto
mh = maaherra
MV = Museovirasto
OMA = Oulun maakunta-arkisto
ptk = pöytäkirja
PRA = Pietarsaaren rovastikunnan arkisto
RA = Riksarkivet (Ruotsin Valtionarkisto)
rkj = rippikirja
ro = raastuvanoikeus
tark.ptk = rovastintarkastuspöytäkirja
s = syli (= 3 kyynärää)
SSA = Stockholms stadsarkiv (Tukholman kaupunginarkisto)
STO = senaatin talousosasto
t = tuuma (= 2,47 cm)
tk = tuomiokapituli
TMA = Turun maakunta-arkisto
TRA = Tornion rovastikunnan arkisto
TTA = Turun tuomiokapitulin arkisto
Ttk = Turun tuomiokapituli
Ttk ptk = Turun tuomiokapitulin pöytäkirja
UU = Uppsala Universitetsbibliotek
VMA = Vaasan maakunta-arkisto
WWA = William Wikin arkisto
YIV = yli-intendentin virasto
YKV = ylikäskynhaltijanvirasto
ÅA = Åbo Akademi

2 RIJFIEN RAKENNUSTOIMINNAN ALKUVAIHEET POHJANMAAN RANNIKKOPITÄJISSÄ

2.1 Muurarimestari Thomas Rijfin varhaisvaiheet Pietarsaaren ja Kokkolan seuduilla

Rijfien kirkonrakentajasuvun toiminnan katsotaan alkavaksi Thomas Carlsson Rijfistä (1726–1803) (Liitteet 1 ja 2). Hän oli Pedersören Lepplaksin kylässä asuneen Rijf-suvun päämies, jonka rakennustyöt loivat pohjan koko kirkonrakentajasuvun myöhemmälle rakennustoiminnalle. Säilyneet asiakirjat mainitsevat hänet ensisijaisesti muurarina, mutta hän hallitsi myös nikkarin ja kirvesmiehentaidot. Allekirjoituksenaan Rijf käytti ainoastaan puumerkkiä, mikä viitannee puutteelliseen kirjoitustaitoon (KUVA 3).

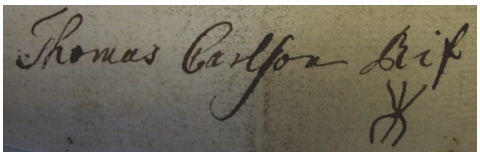

Kuva 3. Thomas Rijfin puumerkki. Tosite 24.2.1766. Gaa. PKA.

Thomas Rijfin varhaiset vaiheet ja koulutustausta ovat jääneet hämäränpeittoon. Rijfien rakennustoiminnan kartoittamisen myötä saadun aikahaarukan myötä voi päätellä, että hän on saanut kirvesmiehentaitoihin ja erityisesti muuraukseen liittyvää koulutusta viimeistään 1750-luvun alussa. Joitain kirvesmiehentaidon alkeita hän on saattanut oppia jo isältään Carl Jöransson Rijfiltä (1692–1758), joka osallistui vuonna 1731 Pietarsaaren kaupunginkirkon rakennustöihin.[1] Lars Smeds on myös varovasti viitannut mahdollisuuteen, jonka mukaan Thomas Rijfin yhtenä oppi-

[1] Tilit 1731. KA MF UK 471. PieKa.

taustana saattaisi olla Pedersören Lepplaksin kylässä harjoitettu laivanrakennustoiminta.[1] Vaikka Rijfin toimintaa laivakirvesmiehenä ei voida todentaa asiakirjoista, ei sitä voida sulkea poiskaan. Pohjanmaan rannikkoseudun laivanrakennustyömaat on yleisesti nähty vaikuttavan kirkonrakentajien, kirvesmiesten ja nikkareiden ammattitaidon taustalla.[2]

Ensimmäisiä asiakirjaviitteitä Thomas Rijfin muuraustoiminnasta Pedersöressä alkaa löytyä 1750-luvun puolivälistä alkaen. Työtehtäviä tarjosi Pedersören kirkkoherraksi vuonna 1754 nimetty Gabriel Andersson Aspegren (1708–1784), joka asettui vuonna 1744 rakennettuun Pederstadin pappilaan.[3] Thomas Rijf työskenteli pappilassa 1750- ja 60-luvuilla useampaan otteeseen saaden palkkion esimerkiksi keittiön lieden savuhormiin liittyneestä työstä [TL 49].[4]

Huonokuntoisen ja miltei asuinkelvottoman Pederstadin korjaus- ja uudistustöiden tarkempaa kartoittamista sekoittaa läheisen Rosenlundin tilan päärakennuksen rakennustyöt, jotka ajoittuvat vuosille 1755–1768.[5] Kirkkoherra Aspegrenin yksityisasuntona toimineessa talossa oli kolme harmaakivestä muurattua kellaria sekä kaksi holvattua kellarikäytävää, joihin päästiin eteisen molemmin puolin olevista ovista (ks. KUVA 56). Perimätiedon väite Thomas Rijfin Rosenlundiin muuraamista kellareista[6] osuu todennäköisesti oikeaan, sillä Rijf muurasi myöhemmin samankaltaisen kellariratkaisun myös Lohtajan pappilaan (KUVA 4, KL KUVA 83).

Kuva 4. Thomas Rijfin vuonna 1769 muuraama Lohtajan pappilan kellari. Kuvassa seinämuuri ja osa kattoholvia. Kuva: Anne Perander 2014.

[1] Smeds 2009, 8–9.
[2] Lindberg 1926, 164; Åkerblom 1928, 150–151; Alanen 1964, 221; Knapas 1993, 189; Sjöström – Knapas – Storsletten 2000, 29; Känsälä 1984, 147.
[3] Aspegrenista, ks. Kotivuori, Yrjö, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Gabriel Aspegren*. Verkkojulkaisu 2005 http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=5736. Luettu 11.5.2011. HY.
[4] Pappilarakennukseen liittyvä tulo- ja menoselvitys 1742–1761. Hyväksytty 28.9.1764. Hea. PKA.
[5] Ehnvall 1986, 11–12. PKM; Mh Cederström KM:lle 6.4.1778. Vol.25. KOLL. RA; Aspegrenin tekemistä laskelmista, materiaalihankinnoista ja maksatuksista on hankala selvittää, liittyvätkö ne Aspegrenin omistaman Rosenlundin tilan päärakennuksen vai seurakunnan omistamien pappiloiden kunnostustöihin. Ks. esim. asiakirjakokoelmat Hea sekä Gaa. PKA.
[6] Håkan Ahlnäsin ja Johan Wikin tiedonanto kirjoittajalle 9.7.2012; Rosenlundin nykyisen päärakennuksen (1798) alla olevat harmaakivikellarit ovat perua samalla paikalla sijainneesta Aspegrenin yksityisrakennuksesta. Kellareiden uusiokäyttö oli ajalle tyypillistä. Knapas 2009b, 173–174; Knapas 2009a, 54.

Thomas Rijfin ensimmäiset kirkkorakennuksiin liittyvät työt ovat vuosilta 1758 ja 1759, jolloin hän rappasi Pedersören kirkon tornin [TL 50] sekä Kaarlelan [TL 12] kirkon julkisivut. Molemmissa tapauksissa Rijfillä oli apunaan muutamia apumiehiä. Kaarlelan rappausurakka osoittaa, että Thomas Rijf tunnettiin jo oman kotipitäjänsä ulkopuolella.

Rijfillä oli Pedersören ja Kaarlelan muuraus- ja rappaustöiden aikoihin myös oppipoika. Hän oli nimeltään Christoffer Henriksson Öberg (1735–1790) ja kotoisin Isakaksen talosta Pedersören Östensön kylästä. Seitsemän viikon oppijakson jälkeen Öberg halusi vapautua Rijfin kanssa tehdystä kolmen kesän mittaisesta oppisopimuksesta. Koska Rijfillä itsellään ei ollut muurarimestarin oikeuksia, käräjäoikeus hyväksyi 21.1.1760 tekemässään päätöksessään Öbergin anomuksen. Oppilaan täytyi kuitenkin maksaa Rijfille 120 kuparitaaleria hyvitykseksi jo saamastaan opetuksesta.[1] Öbergin jättämän aukon korvasi Mats Mårtensson Emtö (1726–1767), jonka kanssa Thomas Rijf työskenteli Pederstadissa vuonna 1760. Emtö kuului sittemmin myös Rijfin sukuun Thomas Rijfin äidin solmiman uuden avioliiton kautta.[2] Öberg puolestaan jatkoi työskentelyään Pedersören seudulla muuraten kaakeliuuneja Pedersören Sundbyn kylästä kotoisen olleen Mickell (Michael) Hollenderin kanssa.[3]

Kirkkoherra Gabriel Aspegrenilta tulleet työtehtävät olivat Thomas Rijfin rakentajanuran alkuvaiheessa varsin keskeisessä asemassa. Hyötyrakentamisesta kiinnostuneen Aspegrenin välityksellä Rijf on voinut tutustua linnoituskapteeni Carl Wijnbladin (1705–1768) mallikirjoihin. Yli-intendentti Carl Hårlemanin oppeihin ja Tessinien traditioon pohjautuvien teosten tärkeänä lähtökohtana oli pyrkimys käytännölliseen ja taloudelliseen rakentamiseen. Puuta voitiin säästää esimerkiksi parantamalla tulisijojen laatua ja tehokkuutta.[4] Aspegren, joka itse oli väitellyt Uppsalassa puunkäytön hyödyllisyydestä, on tuntenut ainakin joitain Wijnbladin mallipiirroksia.[5]

Wijnbladin vuonna 1755 ilmestyneellä teoksella *Ritningar på Fyratio Wåningshus Af Sten, och Trettio af Träd, Samt åtskilliga Lusthus, m.m* sekä sen vuonna 1756 ilmestyneellä täydennysosalla *Ytterligare tillökning af Ritningar på waningshus sextio af sten och tjugu af träd* oli suuri vaikutus yksityisrakentamiseen sekä kaupungeissa että maaseuduilla. Mallikirjat levisivät nopeasti, sillä määräysten mukaisesti jokaisen kaupungin, käräjätuvan ja tuomiokapitulin tuli lunastaa kappale Wijnbladin puu- ja kivitalorakentamista käsitteleviä teoksia.[6] Kuninkaan määräyk-

---

[1] Ahlnäs 1925, 15–21. EA; Wik 1972, 277; Smeds 2009, 9.
[2] Emtön isä Mårten Eriksson Emtö avioitui leski Anna [Pehrsdotter] Rijfin kanssa toukokuussa 1763. Rijf-Emtö -suvusta tarkemmin, ks. Smeds 2009, 12, 52 ja 60.
[3] Tosite Pedersören pitäjäntuvan kaakeliuunien muurauksesta 29.10.1768. Gaa. PKA.
[4] Mårtelius 1993, 5–8.
[5] Ehnvall 1986, 8–12.
[6] *Capitaine Carl Wijnblad har hos Riksens högl. Ständer recommenderat ett dess arbete i bygnings konsten innehållande hwarjehanda ritningar på wåningshuus. Och emedan det blifwit fastält, at hwar Stad och Tings Stufwa kommer at inlösa deraf ett exemplar, har Präst Ståndet ei eller kunnat undgå at bewilja honom det samma af hwarje Consistorium, på det ett exemplar till Stiftets behof, må derstädes wara at tilgå.* Henrik

sen mukaan myös Wijnbladin *Beskrivning om Tegelbruk*[1] tuli hankkia jokaiseen pastoraattiin. Sen lähettämisestä vastasi kansliakollegio, jolle Wijnblad oli jättänyt pastoraattien lukumäärää vastaavan määrän teoksiaan.[2] Elleivät Wijnbladin mallikirjat sitten kuuluneet jo Aspegrenin omaan kirjastoon, Rijfiä ajatellen ne olivat joka tapauksessa helposti saatavilla. Todennäköistä on, että Wijnbladin mallikirjat ovat tulleet kivirakentamiseen erikoistuneen Rijfin tietoisuuteen viimeistään 1760-luvulla.

2.2 Kirkonrakentajien matkassa

Thomas Rijfin rakennusuran kannalta merkittävintä oli tutustuminen rakennusmestari Matti Honkaan (*Matts Lillhånga*, *Hånga*) (1713–1777). Kaarlelan Vitsarin kylästä kotoisin ollut Honka oli Pohjanmaan johtava kirkonrakentaja. Rakentajasukuun kuului erityisesti toiminnan alkuvaiheessa Hongan veli muurari Johan Honka (1708–1795) ja sittemmin viimeksi mainitun poika Johan Johansson Lillhonka (1741–1804). He rakensivat useita puukirkkoja ja kellotapuleita silloisten Vaasan ja Oulun läänien alueella. Toteutusten joukkoon lukeutui myös kymmenittäin eriasteisia puu- ja kivikirkkojen korjaus- ja laajennusprojekteja. Kivikirkkojen laajennushankkeissa enemmän puurakentamiseen sitoutunut Honka teki yhteistyötä paitsi vaasalaisen muurarimestari David Olanderin (1735–1809) myös muurari Thomas Rijfin kanssa.

On oletettu, että Thomas Rijf on saanut ainakin osan rakennusopistaan Matti Hongalta.[3] Hongan veli Johan oli ilmeisesti taitava muurari, ja on mahdollista, että Thomas Rijf on saanut muurarinoppinsa juuri häneltä. Matti Hongan setä Erik Storhonka ja veli Erik Lillhonka-Kykyr (1723–) olivat laivanrakennusmestareita, ja jos Thomas Rijfillä oli edes osittaista laivanrakennustaustaa, olisi tutustuminen Hongan rakentajasukuun voinut tapahtua tätä kautta.

Matti Honka oli pohjalaisen kirkonrakennusperinteen uudistaja. Miltei 30 vuotta kestäneen rakennusuransa aikana Honka ehti kokeilla kirkoissaan lähes kaikkia pohjakaavamuotoja. Hongan puukirkkojen sarja alkoi vuonna 1752 Alavetelistä, jonne hän rakensi yhdessä veljensä kanssa Pohjanmaan ensimmäisen tasavartisen ja suorakulmaisen ristikirkon, jonka ristivarsien kaikki ulkokulmat oli

---

Bentzelius ja Olof G. Gråberg Turun piispalle ja tk:lle 21.10.1756 § 9. II Ea 1. TerKa sekä samoin esim. Da 2. KRA. KausKa; Turun tk:n psta Samuel Pryss papistolle 29.1.1766 § 3. Da 3. KRA. KausKa.

[1] Tällä tarkoitetaan ilmeisesti vuonna 1762 ilmestynyttä teosta *Afhandling om Mur- och Tak-Tegelbruks inrättände, jämte Beskrifning huru Tegel på fördelaktigt sätt bränes Med besparing af Wed samt Nödiga ritningar på Lerbråkor, Lador och Ugnar, Föreställda uti 6 kopparstycken*. (Stockholm, Pet. Hasselberg).

[2] Turun tk hiippakunnan rovastikunnille 24.11.1762. Kk BI 29. TTA. TMA.

[3] Gardberg 2006, 286; Gardberg – Känsälä 2004, 75–76; Känsälä 1995a, 217–218; Ks. myös Lukkarinen 1987a, 113, joka mainitsee Hongan Rijfien todennäköisenä oppimestarina.

viistetty (ks. KL KUVA 14). Samaa ulkoviisteistä ristikirkkotyyppiä edustivat vuotta myöhemmin rakennettu Oulainen (1753), sitten Paavola (1756), Kiiminki (1760), Ilmajoki (1764–65) ja Lappajärvi (1765). Rakennusaika huomioiden on todennäköistä, että myös vuonna 1755 rakennettu Kuhmo[1] (paloi 1804) sekä vuosina 1760–61 pystytetty Kannus (paloi 1813) noudattivat samaa pohjakaavaratkaisua. Rakennusidean taustalla on epäilty toimineen kruunupyyläisen Hans Biskopin (1684–1762) rakentama Ruotsin Ylitornion (1734–36) kirkko.[2]

Tasavartisen ja suorakulmaisen ristikirkon perusmallia Honka käytti ainoastaan Ähtävällä (1770). Ainutkertaiseksi kokeiluksi jäi myös Lohtajan vuosina 1768–69 rakennettu kaksoisristikirkko, jossa sisäkulmia on laajennettu ristivarsien korkuisilla kulmaulokkeilla. Aivan oman rakennustradition käynnisti kuitenkin Tukholman Adolf Fredrikin kirkon inspiroimat Teerijärven (1774) sekä viimeiseksi työksi jääneen Viitasaaren (1776) sisarkirkot, joissa Honka käytti ensimmäistä kertaa sisäviisteisen ristikirkon pohjakaavamallia. Tyypistä tuli sittemmin puukirkkojen suosituin pohjakaavamuoto.[3] Ulko- ja sisäviisteisen kirkon yhdistelmää, ns. 24-kulmaista ristikirkkoa Honka ei ehtinyt toteuttaa, sillä hän kuoli pian Vöyrin kirkon laajennushankkeen jälkeen toukokuussa vuonna 1777.

Monipuolisen rakennustietämyksensä vuoksi Hongan oletetaan tunteneen Sebastiano Serlion (1475–1554) *Tutte l'opere d'architettura et prospetiva* -tutkielma sekä ainakin osia Johann Vogelin *Die moderne Bau-Kunst* -teoksesta.[4] Viimeksi mainittuun sisältyy kuva torniehdotelmista, jotka tuovat mieleen Kuortaneen kirkon (rak. Antti Hakola 1775–77) kaksinivelisen tornin.[5] Olisiko Honka kuitenkin ehtinyt laatia Kuortaneen kirkon piirustukset ennen kuolemaansa? Hongat ainakin liikkuivat tuolloin Etelä-Pohjanmaalla tehden rakennustöitä mm. Kurikassa (1775) ja Ylistarossa (1775).

Hongan rakentamissa kirkoissa torniratkaisuna oli usein pieni, kahdeksankulmainen kattoratsastaja tai vaihtoehtoisesti vain pallojalallinen viirintanko. Ilmajoen epäselväksi jäävää torniratkaisua[6] lukuun ottamatta Honka ei suunnitellut kattoratsastajaa kirkonkellojen sijaintipaikaksi, vaan suosi erillisiä, kolminivelisiä

---

[1] Tilit 1755. Hongalla oli apunaan nikkari Johan Pelander. III Gl 1:1. KuhKa. OMA.
[2] Gardberg – Känsälä 2004, 75; Känsälä 1995a, 217–218; Sjöström – Knapas – Storsletten 2000, 29–30; Pettersson 1978, 13, 75 ja 90. Ulkoviisteisen ristikirkon muototaustasta, ks. Pettersson 1978, 73–98; Pettersson 1989a, 328–329; Hans Biskop: kuollut 4.2.1762, Karunki, Alatornio. KA MF IK 209. AlaKa.
[3] Sisäviisteisen kirkon muototaustasta tarkemmin, ks. Pettersson 1978, 98–109; Pettersson 1989a, 331; Känsälä 1995a, 218; Vrt. kuitenkin Pettersson 1979, 104. Teerijärven kirkko oli tuolloin viimeisin tiedossa ollut Hongan rakentama kirkko.
[4] Pettersson 1978, 75–78 ja 127; Pettersson 1989a, 338.
[5] Vogel 1726, taulut LIV, XXX, erit. XXI sekä XXII.
[6] Kirkon piirustukset, kaiketi Hongan laatimat, edellyttivät ilmeisesti joko kellot käsittävää keskustornia tai länsipäädyn tapulia. Klemetti 1927, 84–85; Liakka 1986, 478; *Uppå den gamla ritning, […], fins wäl ett project till klockstapel, hwilket jag ~~ingalunda~~ i underdånighet ej kan styrka till att blifwa exequerat, utan skall någon klockställming särskilt ifrån kyrkan byggas…* YIV:n KM:lle 4.3.1765 (konsepti). F II b:1. ÖHA. RA; Mikäli suunnitelma todella käsitti keskustornin, idea olisi saattanut tulla Kajaanista, jossa soittokello oli kirkon kahdeksankulmaisessa kattoratsastajassa. Honka rakensi Kajaanin kellotapulia vuonna 1759, jolloin hän olisi voinut tutustua ratkaisuun. Ks. Pettersson 1989b, 324.

kellotapuleita. Hänen johdollaan rakennettuja tapuleita ovat mm. 36 työpäivässä rakennettu Närpiö (1757), Kajaani (1759), Muhos (1762), Ilmajoki (1765), Alaveteli (1766), Lapväärtti (1771), Kauhajoki (1772–73)[1], Isokyrö (1773), yhteistyössä Thomas Rijfin kanssa toteutettu Pedersöre (1774–1775) sekä Ylistaron länsitapuli (1775)[2].[3] Kaikki edellä mainitut olivat tyyliltään ns. pohjalaisia renessanssitapuleita.[4]

Matti Honka ja Thomas Rijf ovat tutustuneet toisiinsa oletettavasti jo 1740–50 -lukujen taitteessa, viimeistään ehkä 1750-luvun loppupuolella, kun Thomas Rijf teki rappaustöitä Kaarlelan kirkossa. Ensi kerran he esiintyvät yhdessä Kaarlelan [TL 13] kirkkokatselmuksessa syyskuussa 1761, jolloin kaksikko jätti kustannusarvion kirkon laajentamista varten. Kustannusarviossa esitetystä muurarinpalkkiosta voi päätellä, että Rijfin tarkoituksena oli vastata tarvittavista muuraustöistä. Varsinaiset laajennuspiirrokset oli laatinut Matti Honka, jonka vastuulle jäivät kirvesmiehentyöt. Yhteys Hongan kotipitäjään Kaarlelaan saadaan vielä toukokuulta 1766, jolloin Thomas Rijfin kerrottiin olleen Kaarlelan pitäjässä muuraustöissä.[5] Töiden luonne ei käy selville, mutta ehkäpä hän oli Hongan apuna jossain kirkkotyössä?

Matti Hongan mukana liikkui Rijfin lisäksi toinenkin taitava muurari, lappajärveläissyntyinen David Mattsson Ollila eli Olander (1735[6]–1809). Hän muutti Uuteenkaarlepyyhyn vuonna 1751 avioituakseen siellä porvarityttären Elisabet Söderbergin (1730–1764) kanssa.[7] Lappajärveläismuurarin koulutustaustasta ei ole tarkkaa tietoa. Jotakin oppia hän on kaiketi saanut sedältään Simon Sjöbergiltä (1718–1781), joka toimi Oulussa muurarina ja kelloseppänä. Oulun kivikirkon rakentamisesta syrjäytetyn Sjöbergin mainittiin työskennelleen seitsemän vuotta muurikisällinä Tukholmassa.[8]

Olanderin tapauksessa ei myöskään voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, etteikö hänkin olisi saanut ainakin osaa koulutuksestaan Matti Hongalta. Uudenkaarlepyyn kaupungista porvarisoikeudet saanut ja siellä muurarintöitä tehnyt Olander olisi aivan hyvin voinut olla Hongan apuna Uudenkaarlepyyn myllyn

---

[1] Esim. tilit 1772–1773. KauhKa.
[2] Esim. Ylistaron tapulin rakentamista koskeva ptk. 1773 (Mikaelinpäivä). IsoKa.
[3] Gardberg – Känsälä 2004, 75–76; Känsälä 1995a, 217–218.
[4] Pohjalaisesta renessanssitapulista kokoavasti, ks. Pettersson 1989a, 308–310.
[5] Thomas Rijfin kotitila paloi 25.5.1766. Hän oli tapahtumahetkellä Kaarlelan pitäjässä muuraamassa. Ahlnäs 1925, 23–25. EA.
[6] Syntynyt 14.1.1735. LapKa; Vaasan kaup. rkj 1791–1796. I Aa:8, s.33. VaaKa.
[7] Olanderin henkilöhistoriasta tarkemmin, ks. Erik Sandénin teos *David och Erik Olander, byggmästare på 1700-talet* (1992).
[8] Sjöberg oli rakentanut Ouluun useita taloja sekä kaupungin myllyn. Halila 1953, 553–554; Sjöberg rakensi Tukholman Kehruuhuoneen kirkon ja Korsholman maaherranresidenssin. Klemetti 1927, 141–142; Rakennusmestari Johan Hansson Kuddnäsin antamaan Pedersören kirkon kustannus- ja materiaaliehdotelmaan (16.4.1752) on merkitty myös muurarimestari Sjöbergin palkkio. Se osoittaa, että Sjöberg – ja siten ehkä nuori Olanderkin – saatettiin tuntea Pedersöressä jo 1750-luvun alussa. II HA 8. PedKa; Sjöbergin ja Olanderin sukulaisuussuhde tulee esille esim. VHO:n päätöstaltiosta 20.5.1788 liittyen Simon Sjöbergin testamenttikiistaan. Muut asiakirjat 1695–1859. KA MF UK 486. PedKa; Ks. myös Lampola 1937, 195; Palola 2000, 104.

rakennustöissä syksyllä 1759.[1] Myöskään Turkua ei sovi unohtaa Olanderin mahdollisena koulutuspaikkana.

Ensimmäisen kerran David Olander mainitaan rakennustöihin liittyvässä yhteydessä maaliskuussa vuonna 1766, jolloin muurari oli yhdessä Matti Hongan kanssa Pedersöressä suunnittelemassa emäpitäjän kivikirkon laajentamista. Alun perin kellotapulin rakennusprojektina käyntiin lähtenyt laajennushanke eteni Hongan ja Olanderin nimissä, mutta myöhemmin myös Thomas Rijf mainitaan kirkon laajennusta pohtivassa kokouksessa (1769). Hanketta ei kuitenkaan vielä tuolloin toteutettu.

Ilmeisesti paremmat työnäkymät houkuttivat David Olanderin muuttamaan Vaasan kaupunkiin vuonna 1766. Matti Hongan rakennustoiminnan myötävaikutusta muuttoon ei tiedetä, mutta ainakin hän oli samoihin aikoihin uusimassa Mustasaari-Vaasan kellotapulia (1765–1766). Olanderin osuus varsinaiseen kellotapulityöhön jää epäselväksi, mutta tapulin esikuvallinen asema Hongan ja Olanderin kaavailemassa Pedersören kellotapuli- ja laajennushankkeen yhteydessä vaikuttaa ilmeiseltä. Hongan Pedersöreen suunnittelema kellotapuli pystytettiin lopulta Hongan ja Thomas Rijfin yhteistyönä vuosina 1774–1775. Tapuli on eräs parhaiten säilyneistä Mustasaari-Vaasan renessanssitapulin toisinnoista [TL 53].

Thomas Rijfin rakennustoiminnasta Vaasassa 1760-luvun puolivälin jälkeen ei löydy viitteitä. Hongan ja Rijfin yhä jatkuneeseen yhteistyöhön viittaisivat kuitenkin Lohtajalla [TL 34] syksyllä vuonna 1769 suoritetut työt, jolloin Thomas Rijf muurasi pappilan kellareita Hongan viimeistellessä kirkkorakennusta. Kirkkotyöhön Thomas Rijf ei näytä osallistuneen, sillä hänellä oli muita työtehtäviä Pyhäjoen suunnalla. Pedersören Nybonäsin kappalaisen virkatalon [TL 51] työt Rijf oli saanut päätökseen jo aiemmin keväällä.

Matti Hongan ja David Olanderin seuraava yhteishanke oli vuosina 1770–1773 toteutettu Närpiön kirkon laajennusprojekti [TL 42], johon myös Thomas Rijf osallistui. Hanke oli sekä Olanderille että Thomas Rijfille ensimmäinen suurempi rakennusprojekti. Olanderin asema kirkon varsinaisena rakennusmestarina yhdessä Hongan kanssa näyttäisi olleen huomattavasti korostetumpi kuin Rijfin, joka työskenteli muurimiehenä Olanderin johtamissa muuraustöissä. Rijfin lyhytaikaista pistäytymistä rakennustöissä selittäisi Pedersören Rosenlundin navettakompleksin [TL 52] rakennustyöt 1773–1776, joita Rijfin kerrotaan johtaneen. Navetan muuraustyöt alkoivat jo vuoden 1772 puolella, sillä kompleksin ensimmäinen osa, kaksikerroksinen kivinavetta, valmistui vuonna 1773. Vastuuta Rosenlundin muuraustöistä jakaisi kernaasti myös Matti Hongalle, joka Uudenkaarlepyyn teknisesti vaativan vesimyllyn muuranneena olisi pystynyt vastaamaan myös Rosenlundin huomiota herättäneen lämpö- ja vesijärjestelmän edellyttämästä erikoisosaamisesta. Honka on joka tapauksessa ollut Rosenlundin muuraustöiden aikaan Pedersöressä, sillä Rijfin ja Hongan yhteistyönä valmistuneen kellotapulin rakennustyöt

[1] Känsälä 1995a, 218.

olivat täydessä vauhdissa vuonna 1774. On syytä tietää, että myös Olander oli tarjoutunut tapulinrakennukseen, mutta pitäjäläiset eivät tehneet sopimusta hänen kanssaan.

Muurarimestari David Olanderin ja Thomas Rijfin seuraava suuri rakennusurakka avautui ehkä hieman yllättävästikin Munsalasta. Matti Honka oli valittu kivikirkon rakentajaksi jo vuonna 1760, mutta hanke oli tuolloin kaatunut rahan puutteeseen. 1770-luvun puolivälissä uudelleen esille noussut kirkkohanke oli ilmeisesti ollut tarkoitus toteuttaa jälleen Närpiön tapaan Hongan ja Olanderin johdolla, mutta Matti Hongan toukokuussa vuonna 1777 tapahtunut odottamaton kuolema muutti suunnitelmia ja siirsi kirkon kirvesmiehentyöt aiemmin muurarintöistä vastanneelle Thomas Rijfille. Olanderin toivomuksen mukaisesti Rijf osallistui myös kirkon muuraustöihin yhdessä päävastuuta kantaneen Olanderin kanssa.

Työt Munsalassa [TL 39] etenivät siten, että marraskuussa vuonna 1777 tapahtuneen perustusten laskun jälkeen pitempiä muurauskausia suoritettiin vuosittain toukokuusta aina heinäkuun alkupäiviin saakka. Kirkon muuraustyö toteutettiin pääasiallisesti vuosien 1779–1781 aikana. Viimeistelytöitä tehtiin sisustuksen osalta kuitenkin vielä pitkään.

Munsalan kirkkotyön jälkeen David Olanderilta tunnetaan vielä Vaasan kruununvankilaa varten tehty suunnitelma kustannusarvioineen (1799).[1] Koska Olander ei enää osallistunut suuriin kirkonrakennustöihin vaikuttaa siltä, että hänen työskentelynsä kirkonrakennustyömailla oli sidoksissa Matti Hongan toimintaan. Olander asettui pysyvästi Vaasaan, jossa hän toimi muurarina yhdessä poikansa Eric Olanderin (1754–1809) kanssa.

Hieman ennen Munsalan suururakan käynnistymistä Thomas Rijf osti kotipaikakseen Tågsin verotilan Uudenkaarlepyyn Soklotin kylästä. Syytä muuttoon ei tiedetä, mutta yhtenä myötävaikuttavana tekijänä voidaan pitää juuri Munsalasta avautunutta kirkkoprojektia. Lokakuussa vuonna 1776 laaditussa kauppakirjassa Thomas Rijf mainitaan olevan muurari Kokkolasta (*Murmästaren i GCarleby Thomas Rijf*).[2] Koska seuraavan vuoden lainhuutopöytäkirjassa Thomas Rijfin sanotaan taas olevan ”muurari Pedersören Lepplaksin kylästä”, vaikuttaa siltä, että kauppakirjan tekohetkellä (4.10.1776) Rijfin muuraustoiminta todella kytkettiin Kokkolaan ja ilmeisesti vielä Kokkolan pitäjään eli Kaarlelaan. Vuosien 1775–77 aikana pitäjään valmistui kirkkoherra Anders Chydeniuksen (1729–1803) teettämä kivinen ulkorakennus, jonka tärkeimpiin rakennusvaiheisiin Chydenius on voinut hankkia muurarimestarien eliittiä.

Matti Hongan kuolema on miltei samanaikainen Rijfien Soklottiin muuton kanssa. Rijfin palvelusväki on kirjattu saapuneeksi Uudenkaarlepyyn Soklottiin 19.5.1777 eli itse asiassa vain päivä kirkonrakentaja Matti Hongan kuoleman (18.5.1777) jälkeen. Thomas Rijfin puoliso ja lapset asettuivat uuteen kotiin saman

[1] Piirustukset, ks. Alanen 1964, 101.
[2] Tågsin tilan kauppakirja 4.10.1776. Ptk:n 21.4.1777 yhteydessä. Uudenkaarlepyyn talvikäräjät 21.4.1777 § 18, s.832. MF UK 1151. KA; Smeds 2009, 13–14.

vuoden elokuussa (23.8.1777). Munsalan kirkon rakennussopimus allekirjoitettiin marraskuun alussa, jolloin myös kirkon perustustyöt aloitettiin. Vaikka aikataulullisesti tarkasteltuna muutto näyttääkin palvelevan ennen kaikkea Munsalan kirkon rakennushanketta, ei ole kuitenkaan syytä unohtaa Vaasan residenssikaupungista avautuneita potentiaalisia rakennusprojekteja, jotka saattavat omalta osaltaan selittää Rijfin hivuttautumista kohti läänin pääkaupunkia.

2.3 Vaasan hovioikeudentalon arkkitehti Johan Elfström

Mustasaari-Vaasan alueella oltiin eletty 1770-luvulta lähtien jatkuvaa uudisrakentamisen aikaa. Suuria rakennusprojekteja toimeenpantiin niin julkisilla kuin yksityisilläkin sektoreilla, mikä houkutteli uusia työntekijöitä kaupunkiin. Huomattavin rakennuskohde oli vuonna 1777 aloitettu Vaasan hovioikeudentalo, jonka muuraustöihin pestattiin työntekijöitä Tukholmasta saakka. Varsinaista rakennustyötä johti tukholmalainen muurari- ja linnoitusrakennusmestari Johan Davidsson Elfström († 1788), jonka yli-intendentti Carl Fredrik Adelcrantz (1716–1796) oli onnistunut hankkia tehtävään.[1]

Taitavilla muurareilla oli suuri kysyntä Vaasan hovioikeudentalon muuraustöissä. Thomas Rijf ei kuitenkaan näytä osallistuneen rakennustöihin, sillä häntä ei mainita hyvin säilyneissä tili- ja palkkakirjoissa.[2] Työvoimapula huomioiden tuntuu kuitenkin lähes käsittämättömältä, ettei Rijfin tasoinen muurari olisi millään tavoin osallistunut hovioikeudentalon tarjoamiin työtehtäviin. Toisaalta on muistettava, että hänellä oli tuolloin meneillä Munsalan kivikirkon rakennushanke, jonka muuraustyöt sitoivat myös töitä johtaneen David Olanderin kaupungin ulkopuolelle. Munsalan kirkkohanke piti lisäksi rakennustöihin sitoutuneen työkykyisen rahvaan pois Vaasan työmarkkinoilta ja ilmeisesti juuri tähän liittyen Adelcrantz oli todennut ”Pohjanmaan alemman väestön olevan niin hyvinvoipaa, ettei se arvostanut rahaa puhumattakaan sen ansaitsemisesta”.[3]

Valtakunnan pääkaupungista saapuneesta Johan Elfströmistä kehkeytyi kymmenvuotiseksi venyneen työpestinsä aikana varsin huomattava arkkitehti. Vaasaan saavuttuaan hän laati suunnitelmat Raippaluodon (1778), Pirttikylän (1779) ja Sulvan (1782) kirkkoja varten. Lisäksi arkkitehti laati Pedersören (1779), Alahärmän (1783) ja Teuvan (1783) kirkkojen laajennuspiirrokset sekä Kaarlelan kirkon (1786) uuden tilajäsentelyratkaisun. Lisäksi hän teki kustannusarviot Vaasan maaherranresidenssin korjausta (1778) sekä Luodon (1784) ja Laukaan (1787) kirkkoja varten. Viimeksi mainitut laadittiin YIV:n suunnitelmien pohjalta. Pro-

[1] Hovioikeudentalon rakennusvaiheista tarkemmin, ks. Fogelmarck 1957, 61–65 ja 485–489; Lehtikanto 1976, 125–131; Lilius 1988, 122–124.
[2] Esim. Hovioikeuden rakennuksen ja puiston asiakirjat 1776–1784. Hb:1. VHO. VMA.
[3] Fogelmarck 1957, 486.

faanituotannosta esimerkkinä mainittakoon Pietarsaaren raatihuoneen sekä Uudenkaarlepyyn ja Viitasaaren käräjätalojen piirustukset.[1]

Ruotsin puolella Elfströmin ensimmäinen suuri suunnittelutyö oli Värmlannissa oleva Filipstadin kirkko, jonka suunnitelmat hän laati vuonna 1775.[2] Varhaisin maininta Elfströmistä on vuodelta 1761, jolloin hän työskenteli kirkkoherran virkatalon kaakeliuunien parissa Tukholman suomalaisessa seurakunnassa.[3] Arkkitehdistä on piirtynyt ylimielinen kuva, sillä hänen tiedetään arvostelleen vaasalaisten muurarimestarien työskentelyä.[4]

Elfströmin suosiota Vaasan seudun kirkkosuunnitelmien tekijänä sekä erilaisten muuraus- ja rakennustöiden teknisenä neuvonantajana selittää hänen kyvykkyytensä laatia oikeaoppisia rakennuspiirroksia ja kustannuslaskelmia. Elfströmin arvostusta lisäsi kaiketi se, että hänellä oli työtehtävänsä puolesta suora yhteys Tukholman yli-intendentin virastoon ja erityisesti hovioikeudentalon suunnittelijaan yli-intendentti Adelcrantziin. Hovioikeuden rakennustöiden ohella ajankohtaisena oli myös maaherran residenssihanke, jonka myötä Elfströmille kehittyi läheiset suhteet maaherra Bror Cederströmiin (1720–1787) ja Adolf Tandefeltiin (1747–1822)[5], jotka eivät myöhemminkään epäröineet käyttää Elfströmin osaamista hyväkseen julkisissa rakennushankkeissa. Vaasassa maaherrana vuonna 1785 aloittanut Adolf Tandefelt oli aivan erityisen kiinnostunut rakentamisesta ja turvautui Elfströmin palveluksiin kiperissä tilanteissa. Elfströmin ammattitaito oli parhaimmillaan juuri muuraukseen ja perustustöihin liittyneissä kysymyksissä, joiden vuoksi hän tutustui myös muurari Thomas Rijfiin.

2.4 Tuovilan kivisilta

Thomas Rijf mainitaan ensimmäisen kerran Vaasassa joulukuussa 1779. Hän tapasi tuolloin arkkitehti Elfströmin, joka oli juuri laatinut Pedersören kirkon laajennuspiirustukset [TL 55] ja antoi ne Rijfin matkaan Pedersöreen toimitettaviksi. Rijf ei ilmeisestikään ollut saapunut Vaasaan pelkkien piirustusten takia, vaan myös neuvotellakseen Elfströmin kanssa tuolloin jo ajankohtaisena olleesta Mustasaaren pitäjän Tuovilan siltaprojektista. Aivan erityisellä innolla siltaprojektiin suhtautui maaherra Cederström, jonka oma-aloitteellisuutta moitittiin keskushallinnossa saakka [TL 41].

---

[1] Pettersson 1985, 297; Konseptiptk. 14.6.1787. Da 1a. LKKA. JyMA; Korsholm Landshöfdinge Residens 1766–1787. FIc:4. ÖHA. RA.
[2] Klemetti 1927, 191.
[3] Kyrkoräkenskaper 1756–1761. LIa:11. FinsKa. SSA.
[4] Gardberg 1957, 170–171; Arvostelun kohteena olivat David ja Eric Olander, joilla oli muurarinverstas omistamallaan tilalla.
[5] Bror Cederström hoiti Vaasan läänin maaherranvirkaa vuosina 1775–1785. Adolf Tandefelt oli virassa vuonna 1778 (vt.) sekä vuosina 1785–1794. Oulun läänin maaherrana Tandefelt toimi vuosina 1782–1785.

Tuovilan kivisillan rakennusmestarin nimi on aiemmissa tutkimuksissa jäänyt olettamusten varaan.[1] Asiakirjoista kuitenkin ilmenee, että siltaurakka oli jätetty halvimman tarjouksen esittäneelle talonpoika Thomas Rijfille Uudestakaarlepyystä. Urakkasopimus oli suuruudeltaan 4100 riikintaalerin arvoinen ja Rijf näyttää yksin olleen vastuussa rakennushankkeen työnjohdosta.[2] Sillan rakennusmestariksi aiemmin ehdotetusta muurari David Olanderista asiakirjalähteet eivät mainitse mitään. Silta valmistui vuonna 1781.

Sillan rakennuttajana toiminut vaasalainen liikemies Abraham Falander pyrki varmistamaan siltahanketta kohtaan esiintyneen vahvan kritiikin vuoksi mahdollisimman hyvät lähtökohdat kesäkuussa 1781 pidetylle tarkastustilaisuudelle. Hän pyysi kirjeitse rakennusmestari Thomas Rijfiä saapumaan paikalle jo kahdeksan päivää ennen mainittua tilaisuutta ja tekemään vielä viime hetken järjestelyitä, jotta he voisivat ”kunnialla esitellä (sillan), jota monet ovat kadehtineet ja ilkkuneet”. Falander vaikuttaa olleen tyytyväinen Thomas Rijfin aikaansaannokseen.[3]

Sillan tarkasti Uudellamaalla koskenperkausta johtanut tirehtööri David Widén. Hänen vierailustaan oli myös muuta hyötyä Falanderille, sillä tirehtööri laati käyntinsä yhteydessä Falanderin uuden kivitalon piirustukset.[4] Vaasan suurimpiin yksityisrakennuksiin sittemmin lukeutuneen kivitalon rakennuspaikan raivaus ja perustustyöt oli aloitettu jo edellisenä vuonna. Kolmikerroksisen kivitalon työnjohdosta vastasi Thomas Rijf [TL 79].

Ruotsalaissyntyinen ja vuonna 1778 Vaasaan muuttanut lääninrahastonhoitaja David Widén (†1815) oli ilmeisen taitava piirustusten laatija, sillä hänen tiedetään laatineen piirustukset Vaasan uutta vesimyllyä (1797) sekä Kokkolan raatihuonetta (1806) varten. Myös Vaasan ns. Edmanin talon piirustuksien arvellaan olevan Widénin käsialaa.[5] Widénin suunnitelmat Huittisten Lauttakylän (1783) ja Kaskisten (1794) siltoja varten hyväksyttiin YIV:ssa huomautuksitta.[6] Hän olisi si-

---

[1] Perimätiedon mukaan rakennusmestarina David Olander ja/tai Thomas Rijf. Åkerblom 1941, 660; Åkerblom 1950, 165; Sandén 1992, 2 ja 7; Rakennusmestarin nimi ei ilmene asiakirjoista. Perimätiedon mukaan rakennusmestarina David Olander. Åkerblom 1956, 317;Viertolan mukaan Åkerblom on arvellut sillanrakentajaksi David Olanderia ja Jakob Rijfiä. Viertola 1980, 86; Känsälä on maininnut rakennusmestariksi Thomas Rijfin. Lähdettä ei ole mainittu. Känsälä 1995d, 646.

[2] Eric Klåckar ja Simon Munck yli-intendentti [Adelcrantzille] Mustasaaren pitäjäläisten puolesta. Ilman päiväystä, mutta asia ajankohtaisena kesäkuussa 1781. F III:5. ÖHA. RA; Mh Cederström KM:lle 29.5.1780. KK KM:lle 10.7.1780. Vol. 292. KOLL. RA.

[3] *Som Toby Bro-syn kommer at gå för sig den 26: i denna Månad; så tycker mig nödvändigheten fordra, at Byggmästaren 8:dagar för den utsatte Synen förfogar sig til Tobyn, at där complettera och i ordning sätta, hwad derstädes ännu kan fela, då iag will beställa nödige arbets karlar därtil. Eder Söner är så sysselsatte, at de ei få tid, at täncka ens på Toby bron, än mindre något widare där uträtta. Jag liter mig således på Byggmästarens tidiga hijtkomst, at wi med heder kunne komma ifrån den af många oss missunnade byggnad, hwaröfwer de sina tungor nog wässa, emedlertid är iag med nöije.* Falanderin kirjekonsepti rakennusmestari Thomas Rijfille. Vaasa 8.6.1781. Da 1. STTK. VMA.

[4] Kivitalorakennuksen tilit 27.6.1781. Ga 2 sekä Gc 1 (konseptikassakirja). STTK. VMA.

[5] Klemetti 1927, 192–193. Klemetin mukaan Widén mainitaan myös Kangasalan luhistuneen kirkontornin uudelleenrakentamisen yhteydessä vuonna 1784; Lilius 1988, 113; Widénin piirustuksia, ks. Luukko 1979, 354–355 ja 524–525.

[6] Rinne 1912, 62.

ten voinut laatia myös Tuovilan kivisiltaan tarvitut muutospiirustukset. Aivan erityisen merkittäväksi henkilöksi Widénin tekee kuitenkin se, että hän oli YIV:n professori Olof Tempelmanin (1745–1816) ystävä ja tuttu.[1] Tempelmanista tuli sittemmin Thomas Rijfin pojan Jacob Thomasson Rijfin (1753–1808) tärkeä tukihenkilö, kuten tuonnempana osoitetaan.

Tuovilan silta läpäisi tarkastuksen suurimmitta moitteitta. Joitain lisätöitä sillalle tehtiin kuitenkin vielä kesäkuun (1781) tarkastuksen jälkeen. Thomas Rijfin viimeinen, hieman yli 235 riikintaalerin suuruinen siltapalkkio maksettiin vuonna 1782.[2] Silta on ollut käytössä nykypäiviin saakka.

2.5 Liikemies Abraham Falanderin palveluksessa

Tuovilan sillan rakennusvaiheisiin kiinteästi sitoutunut raatimies Abraham Falander (1746–1815, aateloitu 1808 *Wasastjerna*) oli aikakautensa merkittävin pohjalainen liikemies. Hänen isänsä oli kokkolalainen raatimies Jacob Falander (†1768) ja äiti porvarissukuun kuulunut Sofia Freitag. Abraham Falander muutti syntymäkaupungistaan Kokkolasta Vaasaan vuonna 1774, jolloin hän aloitti toimintansa tupakkatehtailijana. Hän avioitui vuonna 1775 Sophia Beata Bladhin (†1777) kanssa, jonka isä Michael Bladh oli Vaasan menestyneimpiä kauppiaita.[3] Ensimmäisen puolison kuoltua Falander avioitui vuonna 1779 kokkolalaisen kauppiaantyttären Katarina Elisabeth Rahmin kanssa, mikä lisäsi hänen taloudellista mahtiaan entuudestaan. Falanderista tuli vähitellen koko Etelä-Pohjanmaan johtava tukkukauppias, menestynyt laivanvarustaja ja teollisuusmies.[4]

Tuovilan kivisillan ja Falanderin asuintalon maksatusten ohella Falanderin tilikirjanpidosta voi päätellä, että Rijfit ovat tehneet hänelle myös muita tarkemmin määrittelemättömiä rakennustöitä. Eräs tällainen epäselväksi jäävä kohde on ”uusi puurakennus” (*Nya Trä Bygningen*), josta Carl Rijfille maksettiin Falanderin asuintalon rakennustöiden yhteydessä päivätöistä.[5] Kyseessä on ilmeisesti jokin Falanderin tontilla sijainneista talous- tai varastorakennuksista. Mahdollisia työkohteita olivat myös Falanderin rakennuttamat laivat. Jacob Rijfin työskentelyyn Falanderin

---

[1] *…tillskrifver jag härom LandtRäntmästaren i Wasa, Direct. Widén som är min vän och bekant…* Olof Tempelman yli-intendentti [Fredenheimille] 2.6.1802. FV a:1. ÖHA. RA.
[2] Myös Widénille maksettiin kivisiltaan liittynyt 25 riksin palkkio. Tilit 1782. Gc 1. STTK. VMA.
[3] Bladhin porvarissuvusta tarkemmin, ks. Luukko 1979, 41–43 ja 469–470; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Mikael Bladh*. Verkkojulkaisu 2005
http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=6968 Luettu 11.7.2012. HY; Ekstrand 1896–1903, G7 LVI.
[4] Falanderista tarkemmin, ks. Luukko 1979, 383–387; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Abraham Wasastjerna*. Verkkojulkaisu 2005
http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8341 Luettu 23.7.2012. HY; Falanderin toiminnasta, ks. Karonen 2004, 186–207; Elämänvaiheista, ks. Känsälä 2013, 158–164.
[5] Tilit 11.10.1784. Gf 1. STTK. VMA.

rakennuttaman prikantiini *Wasa Wähl*in yhteydessä viittaa tilikirjanpidossa oleva merkintä.[1] Työnkuva ei ilmene lähteistä, mutta varustamolla riitti töitä pienimuotoisista muurauksista aina nikkarin- ja kirvesmiehentöihin saakka.

Muihin Falanderin tarjoamiin potentiaalisiin työtehtäviin voi kuulua Vaasan rannikon edustalla oleva Rönnskärin tunnusmajakka, jonka perustajia Falander oli. Puurakenteinen, ja kaksinivelistä kellotapulia etäisesti muistuttava pooki oli rakenteilla vuonna 1784. Sen tekijöiksi on arveltu ammattimaisia kirkonrakentajia.[2] Rijfien liittäminen majakan yhteyteen ei tunnu vieraalta, sillä Jacob Rijf laati myöhemmin Munsalan Stubbenin majakkaa varten kahdet vaihtoehtoiset piirustukset [TL 40]. Perimätiedon mukaan Rönnskärin tunnusmajakan hirsikehikko piiluttiin ja koottiin Raippaluodon Södra Vallgrundin Båkskatanissa, josta hirret sittemmin kuljetettiin Rönnskäriin.[3] Vaikka Falanderin kirjanpidosta löytyy Rijfeille suoritettuja ja tarkemmin määrittelemättömiä maksatuksia samalta vuodelta, niiden liittyminen juuri pookin rakentamiseen ei ilmene asiakirjasta.

Falanderin suurista rakennustöistä mainittakoon vielä Vähänkyrön Pullinkoski, jonne kauppias rakennutti suuren sahan. Vesimyllyyn johtava kivinen vesijuova vaikuttaa olevan ammattimaisten rakentajien tuotos.[4] Tileissä varsinaisen sahan rakennusmestarina mainitaan Johan Almqvist,[5] mutta vuosina 1799–1804 pystytetyn päärakennuksen rakennusmestari on jäänyt tuntemattomaksi. Lähdeaineiston puuttuessa Rijfejä ei kuitenkaan voida kytkeä sen rakennusvaiheisiin.

Abraham Falanderille suoritettujen töitten myötä Thomas Rijfin maine Vaasassa kasvoi ja mahdollisti uusien työtehtävien vastaanottamisen. Rakennustoimintaan tulivat mukaan yhä enenevässä määrin myös hänen poikansa Jacob Thomasson (1753–1808) ja Carl Thomasson (1756–1801), jotka olivat auttaneet isäänsä jo Pedersören kellotapulin ja luukammion rakennustöissä. Jacob Thomasson oli lisäksi osallistunut Pedersören Nygårdin kappalaisen virkatalon muuraustöihin [TL 54] ja hieman myöhemmin hän auttoi isäänsä Munsalan kirkon tornityössä. Vaasan seudulla molemmat veljekset olivat varmuudella mukana ainakin Tuovilan kivisillan ja Falanderin kivitalon rakennustöissä. Rijfien koko rakennusklaani oli siten jo Falanderin tarjoamien työtehtävien aikaan hyvin edustettuna.

---

[1] Murmästaren Jacob Rijf 31.12.1784: *Rederiet af Brig. Wasa Wähl 1;-8;-*. Gh 2. STTK. VMA; Laivat, niiden rakennuspaikat ja päävarustajat, ks. Luukko 1979, 396–397.

[2] Pookin sydänhirteen on kaiverrettu Falanderin nimi. Laurell 2000, 123; Kuvaesitys majakan rakennustekniikasta
http://www.helsinki.fi/hum/meh/merimerkit/tapausronnskar/ronnskarframeset.htm.
Luettu 26.2.2014; Vuonna 1849 tapahtuneen laudoituksen yhteydessä laaditussa piirustuksessa pookin rakennusvuodeksi mainitaan 1787. Piirustukset, ks. Luukko 1979, 97.

[3] Laurell 2000, 123.

[4] Maakunta-amanuenssi Risto Känsälän tiedonanto 3.3.2014.

[5] Esim. kesäkuussa 1783 sekä marraskuussa 1784. Gf 1. STTK. VMA.

2.6 Muurarimestari David Olander haastaa Thomas Rijfin

Uusien työntekijöiden tulva Vaasan rakennusmarkkinoille alkoi hermostuttaa kaupungissa vuodesta 1766 lähtien toiminutta muurarimestari David Olanderia ja tämän vuonna 1778 muurarinoikeudet saanutta poikaa Eric Olanderia. Heidän mukaansa ”yksi jos toinenkin” maalta tullut ammattikuntaan kuulumaton henkilö änkesi heidän alueelleen ja haittasi ammatinharjoittamista. Kesäkuussa vuonna 1781 tekemässään valituksessaan Olanderit pyysivät Vaasan kaupungin maistraattia säätämään sellaisen asetuksen, joka estäisi asiaankuulumattomien työntekijöiden – keitä he sitten ikinä olivatkin – tunkeutumisen heidän muurarinammattiinsa.[1]

Maistraatti suhtautui Olanderien anomukseen maltillisesti. Sen tiedossa oli, etteivät Olanderit ehtineet ”tänä kiireisenä rakentamisen aikana” palvelemaan kaikkia kaupunkilaisia muuraustehtävissä. Koska Olanderit eivät olleet nimenneet valitukseensa ketään heidän muurarinammattia loukannutta henkilöä, ei asialle voitu tehdä mitään. Asia päätettiin kuitenkin jättää avoimeksi, jos tarvetta asetuksia rikkovien puhutteluun ilmaantuisi.

Olanderit uusivat pyyntönsä jo seuraavan kuun lopulla. Tällä kertaa muurarimestarit valittivat yhdessä ruukkumaakari Daniel ja Johan Dickmanin kanssa uusikaarlepyyläisen verotalonpoika Thomas Rijfin ja tämän pojan työskentelystä Vaasan kaupungissa. Myöhemmin esille tulevista asiayhteyksistä voi päätellä, että kyseessä oleva poika oli Jacob Thomasson Rijf.

Valittajien mukaan Thomas Rijf oli koko kesän ajan tehnyt poikansa kanssa kaupungissa muuraustöitä ja kakluunien asennuksia (*murande och kakelugnars upsättande*). Kaksikko kuului nytkin työskentelevän Vaasan kaupungin raatihuoneella [TL 78] edellä mainituissa tehtävissä (*skola hafwa sådant arbete förhänder på Stadens Rådhus*). Muiden ammatinharjoittamiseen sekaantuville Rijfeille pitäisi antaa tuntuva sakko ja lisäksi heidät olisi ajattava pois kaupungista.[2]

Päätöksessään maistraatti kommentoi aluksi Daniel ja Johan Dickmanin valitusperusteita. Ollessaan kaupungin asukkaiden palveluksessa Rijf oli osallistunut vain muuraustöihin ja tiiliuunien pystyttämiseen, eikä omien sanojensa mukaan ymmärtänyt mitään ruukkumaakarien työnkuvasta. Maistraatti pitikin Dickmanien valitusta perusteettomana ja katsoi, etteivät Rijfin muuraustyöt liittyneet millään tavoin ruukkumaakarien toimintaan.

Olanderien yhteydessä maistraatti viittasi jo kesäkuussa esille tuomaansa näkemykseen muurareiden työkiireistä sekä siitä johtuvasta kyvyttömyydestä suorittaa kaupungissa tarvittuja korjaustöitä. Maistraatin mukaan Olanderit olisivat Rijfeistä huolimattakin riittävän työllistettyjä. Rijfeille tarjotuista raatihuoneen muu-

---

[1] Vaasan maist.ptk 11.6.1781 § 6. KA MF ES 2150. KA.

[2] *…det Rif och hans son icke allenast wid ansenligit wite måtte förbjudas at med deras näringar sig befatta, utan och af Stadens Betjente från Staden utjagas.* Vaasan maist.ptk 30.7.1781 § 4. KA MF ES 2150. KA.

raustehtävistä ei myöskään pitänyt olla valittamisen aihetta, sillä samaa tehtävää oli tarjottu Olanderille useita kertoja. Maistraatti vetosi 28.8.1727 annetun asetuksen toiseen artiklaan, eikä estänyt kaupunkilaisia käyttämästä erityisesti tiiliuunien muurauksesta tunnetun Rijfin palveluita. Lopuksi maistraatti tahtoi vielä varoittaa valittajia heidän vastapuoliaan kohtaan esittämistään sopimattomista lausunnoista, jotteivät vastaisuudessa joutuisi sellaisista tilille.[1]

Tapahtumasta voi siis päätellä, etteivät kaksikon välit olleet Munsalan kirkon vuonna 1781 loppuneiden muuraustöiden jälkeen erityisen hyvät. Olander ilmeisesti koki Rijfien saavan Falanderin tarjoamien rakennustehtävien myötä yhä enemmän jalansijaa Vaasassa ja näki heidän työskentelynsä uhkaavan kaupungin muuraustöitä suvereenisti hallinneen Olander-perheen asemaa. Pelkoa Rijfien yhä kasvavasta maineesta Vaasassa on saattanut lisätä se, että Thomas Rijf oli syrjäyttänyt David Olanderin jo vuonna 1773 Pedersören kellotapulihankkeen yhteydessä.

David Olanderin ja Thomas Rijfin väliset selkkaukset eivät loppuneet Vaasan maistraatin pöytäkirjojen sivuille, vaan kaksikko kinasteli vielä myöhemmin Munsalan kirkon viimeistelytöissä. Muurareiden välisen sanaharkan yhteydessä Rijf oli solvannut (*missfirmat*) virassa ollutta maaherran asiamiestä, ja Olander kanteli asiasta Uudenkaarlepyyn käräjäoikeuteen. Joulukuun välikäräjillä asiaa ei pystytty ratkaisemaan, jolloin juttu siirtyi Vaasan hovioikeuden käsiteltäväksi. Hovioikeudessa Thomas Rijfin asiaa tutkinut kanneviskaali Anders Johan Bergwald ei kuitenkaan löytänyt näyttöä asialle. Vaikka Rijf vapautettiin virkamiehen solvaukseen liittyneestä syytteestä, asia siirtyi hovioikeuden päätöksellä vielä takaisin käräjäoikeuteen. Tutkimuksen yhteydessä oli näet ilmoitettu, että Thomas Rijf oli samassa sanaharkassa nimitellyt myös Olanderia.[2]

Maistraatti-episodin jälkeen David Olanderin poika Eric työskenteli Rijfien kanssa vielä Falanderin kivitalon rakennusurakan loppupuolella, mutta Munsalan tapahtuman jälkeen Rijfien ja Olanderien tiet erkanivat. Kaksi samanlaisilla työintresseillä varustettua sukua eivät enää sopineet työskentelemään samoissa projekteissa. Rijfit pysyttelivät jatkossa suurten kirkkohankkeiden parissa, kun taas Olanderit tyytyivät pienempiin rakennustehtäviin lähinnä profaaniarkkitehtuurin puolella. Poikkeuksen tekee Vähäkyrö, jossa kivikirkon rakennusurakan itselleen saanut liikemies ja Abraham Falanderin kiivaisiin vastustajiin kuulunut Herman Höckert ohjasi rakennustehtävän Eric Olanderille.[3] Myös Rijfit olivat aikaisemmin olleet ehdolla saman kirkon rakennusmestareiksi. Eric Olander sai vastuulleen myös Carl Thomasson Rijfin vuonna 1795–97 rakentaman Oravaisten kirkon korjausurakan. Korjaustyöhön tarjoutui myös Jacob Rijf, mutta seurakuntalaiset pitäytyivät Olanderin kanssa tehdyssä sopimuksessa.

---

[1] Vaasan maist.ptk 4.8.1781 § 2. KA MF ES 2150. KA.
[2] *…wid úndersökningen äfwen blifwit anmält att Rijf wid ofwanbemälte tillfälle skall kalladt Múrmästaren Olander ett oqwädins ord*. Vaasan hovioikeuden päätöstaltio 28.2.1785. KA MF ES 4469. VHO. KA.
[3] Falanderin ja Höckertin välisistä kaunoista, ks. Luukko 1979, 575–576; Känsälä 2013, 159–162.

2.7 Eric af Wetterstedtin perustama Uudenkaarlepyyn kruunupolttimo

Eräs Rijfien kannalta merkittävimmistä Vaasan ajan vaikuttajista Falanderin ohella oli ruotsalaissyntyinen Örebron pormestarin poika Eric af Wetterstedt, josta kehkeytyi tärkeä Rijf-suvun tuki myös heidän myöhemmissä vaiheissaan.

Valtakunnan maanmittaus- ja vakauslaitoksen ylitirehtööri, kamarineuvos ja sittemmin vuonna 1794 Uppsalan läänin maaherraksi nimitetty Eric af Wetterstedt (1736–1822, aat. 1775) toimi 1770-luvun alusta lähtien Vaasassa, missä hän elokuussa vuonna 1775 avioitui viinantislaaja Mikael Bladhin toisen tyttären Anna Christina Bladhin kanssa. Maaherra af Wetterstedtin pitkä ja huomattava virkamiesura alkoi hänen toimiessaan kuningas Kustaa III:nnen matkaseuralaisena tämän ensimmäisen Suomen vierailunsa aikana, jolloin maanmittauspäällikön tointa hoitanut af Wetterstedt vastasi kuninkaalle toimitettavista paikkakuntakohtaisista tiedoista ja kartoista.[1] Rijfeihin af Wetterstedt oli tutustunut viimeistään Tuovilan kivisillan rakennustöiden yhteydessä hänen raportoidessaan töiden etenemisestä valtaneuvostolle.[2]

Eric af Wetterstedt tunnettiin sopuisana ja palvelualttiina miehenä. Hän oli jäsenenä Vaasan ylemmässä hoviseurapiirissä, johon kuuluivat af Wetterstedtin lisäksi hovioikeuden presidentti Carl Bonde, maaherra Bror Cederström, varapresidentti A.F. Silfversparre, hovioikeudenneuvokset Adolf Tandefelt ja Carl Hising sekä asessorit Krabbe, Lode ja De la Chapelle. Ryhmä oli lähes päivittäin yhdessä, ja kerran viikossa kaikki hoviseurapiirin jäsenet puolisoineen kokoontuivat yhteen. He järjestivät yhteisiä tanssiaisia, eväsretkiä ja toimivat hovioikeuden jäsenten lasten kummeina.[3] Kun vielä Abraham Falanderkin seurusteli kyseisen ryhmän kanssa, voi olettaa, että seurapiireissä on keskusteltu myös Tuovilan kivisillasta, Falanderin näyttävästä kivitalosta ja talonpoika Thomas Rijfin muurarintaidoista.[4]

Tarmokas af Wetterstedt oli Abraham Falanderin tavoin viinantislaaja Bladhin vävy. Ilmeisesti appiukkonsa innoittamana af Wetterstedt harrasti eräänlaisena sivutoiminaan polttimotoimintaa. Hänen vuonna 1779 perustama ja vuonna 1781 rakentamaan aloitettu Uudenkaarlepyyn kruunupolttimo toimi vuoteen 1800 saakka. Vuoden 1783 katselmuspöytäkirjan mukaan hirsistä salvottu kaksikerroksinen polttimorakennus, kaksikerroksinen asuintalo sekä muut asiaankuuluvat huoltorakennukset sijaitsivat af Wetterstedtin ostamalla Haraldin tontilla n. kuuden kilometrin päässä Uudenkaarlepyyn kaupungista etelään päin. Polttimon ra-

---

[1] Svenskt biografiskt handlexikon, 716; Ekstrand 1896-1903, G7 L–LVI.
[2] Valtaneuvoston (hallituksen) päätöslauselma 19.7.1780. KK KM:lle 10.7.1780. Vol. 292. KOLL. RA.
[3] Luukko 1979, 666–670.
[4] Abraham Falander on merkitty af Wetterstedtin Carolus-pojan (29.1./31.1.1778) kummiksi. Syntyneet 1774–1792. KorsKa; Falanderin elämänvaiheita ja kummiverkostoa tutkinut Risto Känsälä ei mainitse Bladhin, af Wetterstedtin ja Falanderin välistä yhteyttä. Känsälä 2013, 158–164 ja 165–167.

kennusvaiheista tiedetään vain, että af Wetterstedt oli lähettänyt piirustukset regaalipolttimoiden johtokunnalle toukokuussa 1781, ja että saman vuoden kesäkuussa af Wetterstedtille annettiin Pohjanmaan jalkaväkirykmentistä 24 miestä avuksi rakennustöihin.[1]

Kruununpolttimo on Rijfien kannalta erittäin mielenkiintoinen siksi, että lähettäessään marraskuussa 1782 Pedersören kirkon kustannus- ja materiaaliehdotelman rovasti Aspegrenille Thomas Rijf kertoi olevansa sidoksissa polttimotyöhön.[2] Myös Jacob Rijf mainitsi polttimotöistä elokuussa 1782 päivätyssä asiakirjassa.[3] Vaikka Rijfien työskentely polttimorakennuksella onkin selvää, ongelmallisinta on selvittää, liittyikö työ Vaasan vai Uudenkaarlepyyn kruununpolttimoon.

Vaasan puiset polttimorakennukset olivat valmistuneet vuoteen 1776 mennessä. Polttimoa isännöi hovioikeudenneuvos ja varapresidentti Adolf Fredrik Silfversparre (1744–1784), jolle polttimo vuokrattiin vuonna 1778.[4] Vuosina 1782 ja 1783 laadittu kaupunkikartta osoittaa, että polttimorakennukseen on tehty harmaakivestä muurattu lisärakennus vuosien 1778–1783 välisenä aikana.[5] Koska kaupunkikartan laatiminen on aloitettu jo toukokuussa 1782, lisärakennus on saattanut olla valmiina jo tuolloin. Ajallisesti on mahdollista, että erityisesti juuri kivirakentamiseen sidoksissa olleet Rijfit olisivat vastanneet polttimon lisärakennuksen muuraustöistä vuosina 1781–1782. Rijfien tuolloisella työnantajalla Abraham Falanderilla oli läheiset suhteet Silfversparreen, sillä hänet on merkitty Falanderin kesällä vuonna 1781 kastatetun pojan kummiksi.[6] Falander olisi voinut suositella muuraustyöntekijäksi Thomas Rijfiä. Todennäköisemmältä tuntuisi kuitenkin se, että Silfversparre, joka hallinnoi tunnollisesti Vaasan hovioikeudentalon rakennustöitä vuoteen 1784 saakka, olisi suorituttanut polttimotyönsä hovioikeudentaloa rakentamaan saapuneilla muurareilla.[7]

Uudenkaarlepyyn kruununpolttimon rakennustöiden attribuointia Rijfeille tukee se, että Thomas Rijfin työkiireisiin vetoava ja polttimotyön mainitsema kirje on signeerattu juuri Uudessakaarlepyyssä. Muurariansioistaan tunnetut Rijfit asuivat ainoastaan kymmenen kilometrin päässä polttimorakennuksesta ja jo tässäkin mielestä tuntuisi oudolta, etteikö af Wetterstedt olisi Rijfit tunteneena käyt-

---

[1] Mäntylä 1995, 52 ja 226–227.

[2] *…förhindrar mig i bland annat Brenneriarbetet, hwaruti jag är fast och kan hända illa utkomm[-] om wintren börjar så hård tillsätta som nu är för ögonen*. Thomas Rijf rovasti Aspegrenille 8.11.1782. II Ha 8. PedKa.

[3] *…blifwit nyttjad både til Stenbroars förfärdigande öfwer älfwar och Bränneri arbeten samt Kyrko Torns af sten upförande*. Oulun maist.ptk 12.8.1782, s.281–284. BI:12. OKA. OMA. Asiakirjaa käsitellään tarkemmin myöhemmässä yhteydessä.

[4] Mäntylä 1995, 66 (mittauspiirros v.1777), 67 (kruununpolttimon asemakaava v.1788) ja 227; Luukko 1979, 567.

[5] Kaupunkikartta, esim. Lilius 1988, 109 (kuva); Luukko 1979, 348; Vrt. polttimoalueen kartta 1777. Mäntylä 1995, 66 (kuva).

[6] Johan Jakob (s. 21.6.) kastettiin 22.6.1781. Muina kummeina on mainittu mm. hovioikeudenneuvos Adolf Tandefelt ja Eric af Wetterstedtin puoliso, kamarineuvoksetar Anna Christina Bladh. Syntyneet 1774–1792. KorsKa.

[7] Fogelmarck 1957, 486–487; Lehtikanto 1976, 127.

tänyt heidän palvelujaan polttimonsa perustustöissä sekä sen asuin- ja talousrakennusten uunien muurauksissa. Näin ollen on luontevaa, että Rijfit liittyvät juuri Uudenkaarlepyyn polttimon rakennusvaiheisiin [TL 75]. Sidosta lisää vielä se, että tarkastaessaan polttimorakennuksen helmikuussa vuonna 1786 suorittamansa virkamatkan aikana maaherra Tandefelt osallistui samana iltana Thomas Rijfin nuoremman tyttären vihkiäistilaisuuteen.[1] Polttimon piirustuksia ajatellen sopisi enemmänkin kuin hyvin, että ne olisivat olleet arkkitehti Johan Elfströmin laatimat.[2]

2.8 Thomas Rijfin rakennusuran loppuvaiheet

Uudenkaarlepyyn polttimotyötä ja Kristiinankaupungin kirkkohaudan muuraustyötä [TL 21] lukuun ottamatta Rijfit työskentelivät suhteellisen tiiviisti Falanderin tarjoamissa työtehtävissä. Työntäyteiset Vaasan vuodet kohensivat Rijfien taloudellista tilannetta ja mahdollistivat Ahlnäsin verotilan ostamisen Uudenkaarlepyyn Soklotista marraskuussa vuonna 1781. Thomas Rijf allekirjoitti kauppakirjan molempien poikiensa kanssa. Ahlnäsin viljelytilalla toimi sittemmin Rijfien verstas, jossa veistettiin saarnatuoleja ja alttarilaitteiden osia. Ahlnäsiä lähellä sijainnut, vuonna 1776 ostettu Tågsin verotila säilyi kuitenkin vielä Rijfien asuinpaikkana.

Vaikka työt profaaniarkkitehtuurin parissa pitivät Rijfit kiireisinä ja ne olivat vielä Falanderin kivitalon ja kruununpolttimon osalta kesken, tarvittiin Thomas Rijfin asiantuntemusta myös Pedersören ja Luodon kirkkohankkeissa. Näiden hankkeiden myötä käsitys Thomas Rijfin työnkuvasta laajenee, sillä hänet yhdistetään ensimmäistä kertaa piirustusten laadintaan. Rijfin mieltäminen piirtäjäksi on mielenkiintoista, sillä joskus melko huteristakin puumerkeistä päätellen hänen käsialansa ei vaikuta olleen kovin vakaa (KUVA 5).

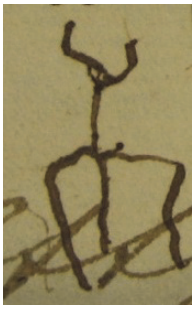

Kuva 5. Thomas Rijfin puumerkki. Tosite 21.10.1760. Gaa. PKA.

[1] Polttimorakennuksen katselmus ja vihkimistilaisuus pidettiin 7.2.1786. Inrikes Tidningar 27.3.1786 no 25. KB; Vihkiäistilaisuudesta, ks. Smeds 2009, 35–36.
[2] Uudenkaarlepyyn polttimon kauppatilistä oli maksettu Elfströmille hieman yli kahdeksan riksiä. Samassa yhteydessä vilahtaa myös af Wetterstedtin nimi. Merkintä 3.3.1780. Ga 2. STTK. VMA.

Rijf oli saanut rovasti Gabriel Aspegrenilta tehtäväkseen laatia Pedersören kirkon laajennusehdotelman, joka oli jäänyt puuttumaan tuomiokapitulille lähetetyistä asiakirjoista. Piirustusten sekä niihin liittyvien kustannus- ja materiaaliarvioiden pyytäminen Rijfiltä oli luonnollista, sillä hänhän oli ollut mukana Pedersören kirkon laajennushankkeessa jo 1760-luvulla. Tehtävän toimeksianto tapahtui viimeistään syksyllä 1782 pidetyssä Luodon kivikirkkohankkeen kokouksessa, jonne sekä Aspegren että Rijf oli kutsuttu. Rakennustaiteessa kokeneeksi mainittu Rijf sai laatiakseen myös Luodon kirkon kahdet vaihtoehtoiset piirustukset kustannusarvioineen [TL 35].

Pedersören kirkon piirustukset valmistuivat marraskuussa vuonna 1782. Thomas Rijfin kirjeestä rovasti Aspegrenille paljastuu Pedersören piirustusten laadintaan liittyvä merkittävä tieto. Kirjeestä ilmenee, että vaikka rovasti Aspegren oli suosiollisesti tarjonnut poikansa, maisteri Hans Henrik Aspegrenin apua piirustuksen laadinnassa, oli Rijf kuitenkin jo uskonut piirustuksen valmistamisen insinööri Martinssonille.[1] Thomas Rijf ei siis pystynyt laatimaan virastokelpoisia piirustuksia itse, vaan niiden tekninen toteutus oli jätettävä muiden vastuulle. Pedersören piirustusten käsialasta ja tehtävän samanaikaisuudesta Luodon hankkeen kanssa voi päätellä, että insinööri Martinsson on vastannut myös Luodon kirkon piirustusten toteuttamisesta (vrt. KL KUVAT 113 ja 84).[2]

Martin Martinsson [Holm] (1744–1796) oli Itä-Götanmaalta kotoisin ollut maanmittari, joka muutti Suomeen 1770-luvulla ja josta tuli v.1779 Vaasan läänin komissiomaanmittari.[3] Martinsson asui Uudessakaarlepyyssä Nygård-nimisellä tontilla ja oli Rijfien kanssa tekemisessä Ahlnäsin tiluksiin liittyvien isojakoasiakirjojen myötä. Hän oli myös Jacob ja Carl Thomasson Rijfin vuonna 1780 syntyneiden lasten kummi.[4] Martinssonin puoliso oli Ulrika Katarina Widén, kenties sukua Tuovilan siltahankkeen yhteydessä mainitulle David Widénille? Rovasti Aspegrenin poika Hans Henrik Aspegren (1741–1790) oli puolestaan toiminut Pedersöressä varamaanmittarina 1760-luvulla, mutta ei oikein menestynyt urallaan. Hän oli kuitenkin varsin taitava karttojen piirtäjä. Aspegrenin vuonna 1760 tekemä mittauspiirros Turun akatemian puutarhasta on saattanut toimia myös vuosina 1760–68 rakennetun Rosenlundin puutarhan yleisesikuvana.[5]

Thomas Rijfin Vaasassa pohjustama Rijf-suvun rakennusura tuli jatkumaan yli kaksi vuosikymmentä. Vaikka ohjakset siirtyivät 1780-luvun puolivälissä hänen poikansa Jacob Rijfin käsiin, Thomas Rijf oli aktiivisesti mukana hankkeissa ja

---

[1] *...herr Probsten gunstigt täkt låfwa det herr Mag. H.H. Aspegren hade tillfälle hielpa mig med ritningen; men utom det jag nu redan anlitt herr ingeneuren Martinsson, om ritning[-] förfärdigande, som jag tror [--] mer än halfgiord...* Thomas Rijf rovasti Aspegrenille 8.11.1782. II Ha 8. PedKa.

[2] Thomas Rijf mainitaan piirustusten laatijana vielä Pyhäjoella vuonna 1785. Tuolloin hän lienee saanut apua jo omalta pojaltaan, Jacob Thomasson Rijfiltä, joka noihin aikoihin siirtyi suvun keulahahmoksi.

[3] Vaajakallio 1929, 23.

[4] Lars Smeds kirjoittajalle 5.5.2008 ja 28.10.2009. PMA.

[5] *Åbo Academiae trä-gård aftagen åhr 1760 af H.H.A. Ost. botn*. Uppsala universitetsbiblioteks bilddatabas http://art.alvin-portal.org/alvin/view.jsf?file=5917 . UUB.

työskenteli kirkkorakennuksilla vielä ikämiehenäkin. Vuonna 1793 hän toimi poikansa Jacobin apuna Laukaassa nikkarintehtävissä ja saman vuoden heinäkuussa hän kuittasi kirkonrakennuspalkkion Pedersörestä. Vuonna 1795 hän valvoi poikansa poissa ollessa Alatornion kirkon rakennustöitä yhdessä muurari Anders Malanderin (1771–1809) kanssa. Ilmeisesti näihin aikoihin Thomas käväisi myös Himangalla, jonne kirkon rakennusajalta peräisin olevan runon mukaan jompikumpi Rijf-veljeksistä oli ”laittanut vanhan isänsä johtamaan rakennustöitä” (Liite 3).[1] Jo yli 70-vuotias Thomas Rijf mainitaan vielä Skellefteåssa vuonna 1798, jolloin hänelle ja muurikisällinä mainitulle Malanderille maksettiin muutamia palkkioita. Mittavan rakennusuran tehnyt kirkonrakentaja kuoli Tågsin tilalla Uudessakaarlepyyssä syyskuussa vuonna 1803.

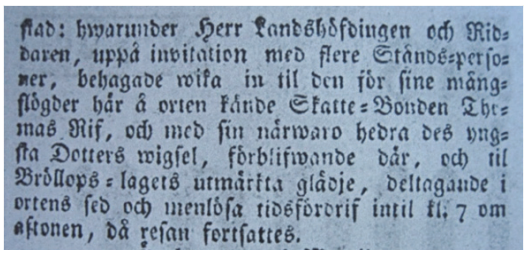
flad: hwarunder Herr Landshöfdingen och Riddaren, uppå invitation med flere Ståndspersoner, behagade wika in til den för sine mångfögder hår å orten kände Skatte-Bonden Thomas Rif, och med sin närwaro hedra des yngsta Dotters wigsel, förblifwande dår, och til Bröllops-lagets utmärkta glådje, deltagande i ortens sed och menlösa tidsfördrif intil kl. 7 om aftonen, då resan fortsattes.

Kuva 6. Maaherra Tandefeltin Uudenkaarlepyyn matkasta kerrottiin valtakunnan sanomalehdessä. Inrikes Tidningar 27.3.1786 no 25. KB.

Vaasan vuodet olivat Rijfien näkökulmasta erittäin merkittäviä. Työskentelyvuosien aikana luodut suhteet Abraham Falanderiin, Eric af Wetterstedtiin ja Adolf Tandefeltiin mahdollistivat vaikutusvaltaisten henkilöiden tuen myös Rijfien myöhemmissä rakennusprojekteissa. Maaherra Tandefeltiin muodostuneista henkilökohtaisista suhteista kertoo kruununpolttimon yhteydessä mainittu osallistuminen Thomas Rijfin tyttären vihkiäistilaisuuteen (KUVA 6). Kolmen varsin merkittävän ja kuningasmielisen virkamiehen tuki tuli erityisen tärkeäksi Jacob Rijfille, jolle Vaasan työaika merkitsi alkua Pohjanmaan maineikkaimman kirkonrakennusmestarin uralle.

[1] Takala 1897, 173–174.

3 KIRKONRAKENTAJA JACOB RIJF

3.1 Polvianderin talon muuraustyöt Oulussa

Vaasan vuosien jälkeen Jacob Rijf siirtyi Ouluun. Hänet mainitaan vielä toukokuussa vuonna 1782 Pedersören kirkon katselmustilaisuudessa yhdessä muurari Cassénin kanssa,[1] mutta lähti sitten viimeistään loppukesällä kohti pohjoista. Syynä Ouluun lähtemiselle oli kihlakunnantuomari Johan Polvianderilta (1730–1804) saatu tilapäinen työtarjous, joka koski Polvianderin omistaman kivitalon tulisijojen muurausta [TL 44].

Johan Polviander tunsi Jacob Rijfin vaasalaisten vaikuttajien Abraham Falanderin ja Eric af Wetterstedtin kautta. Polviander oli Falanderin tavoin kotoisin Kokkolasta, ja oli tunnetun kauppiaan ja laivanvarustaja Daniel Ahlan (1686–1731) ja Margareta Carlbohmin (1691–1754) poika. Ahlan kuoleman jälkeen Margareta avioitui kihlakunnantuomari, hovioikeudenasessori Mårten Polvianderin (1696–1761) kanssa, joka jatkoi tuomarin työnsä ohella vaimolleen periytynyttä liike- ja laivanrakennustoimintaa tullen varsin merkittäväksi laivanvarustajaksi.[2] Hän hoidatutti raha-asioitaan Abraham Falanderin isän, Jacob Falanderin kautta.[3] Kaksikko näyttää muutoinkin jakaneen samoja intressejä.[4]

Isäpuolensa sukunimen käyttöönsä ottanut Johan pääsi ylioppilaaksi Turussa vuonna 1746, jonka jälkeen hänet mainitaan Turun hovioikeuden auskultanttina

---

[1] Kats.ptk 17.5.1782. II Ha 8; Muurari Johan Cassén oli kotoisin Pietarsaaren kaupungista ja oli jo aiemmin työskennellyt Rijfien kanssa Pedersören kellotapulin muuraustöiden yhteydessä. Räckning öfver Inkomsterne […]. Åren 1774–75. II Ha 9. PedKa.

[2] Kotivuori, Yrjö, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Mårten Polviander*. Verkkojulkaisu 2005 http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=5237 Luettu 29.3.2011. HY; Ojala 1996, 185; Nikander 1945, [32] ja 175.

[3] Ojala 1996, 218.

[4] Jacob Falander ja Mårten Polviander lahjoittivat vuonna 1752 ikkunat Alavetelin uuteen kirkkoon. Lahjoitukset 29.9.1752. III Gla 1. AlaveKa.

sekä varatuomarina. Polvianderit olivat kirjoilla Kokkolassa vuoteen 1754, jonka jälkeen he muuttivat Ouluun. Vuonna 1755 Johan Polvianderista tuli Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnan tuomarin eli isäpuolensa Mårten Polvianderin apulainen ja sijainen. Vakituiseksi tuomariksi Polviander nimitettiin vuonna 1762. Tuomiokuntajaon jälkeen vuonna 1777 hän hoiti Oulun pohjoisen voutikunnan tuomiokunnan tuomarin virkaa, josta erosi muutama vasta vuosi ennen kuolemaansa.[1] Oulussa asuvana korkea-arvoisena virkamiehenä Polviander lienee tuntenut hyvin myös kaupungissa vuosina 1782–1785 toimineen maaherra Adolf Tandefeltin.

Kihlakunnantuomari Johan Polvianderilla oli virkansa puolesta läheiset suhteet Vaasan hovioikeuteen ja sen ympärille kehkeytyneeseen seurapiiriin. Hän vieraili Vaasassa joulukuussa 1781, jolloin hän osallistui kamarineuvos Eric af Wetterstedtin Fredric-pojan kastetilaisuuteen.[2] Polvianderin poika Mårten Johansson Polviander (1759–1826) oli aloittanut Vaasan hovioikeuden auskultanttina sekä notaarina vuonna 1779.[3] Hoviseurapiiriin ja Vaasan liiketalouteen kiinteästi liittynyt Abraham Falander oli Polvianderille tuttu kaiketi jo isänsä laivanrakennukseen liittyneen suhdetoiminnan kautta.

Jacob Rijfin loppukesällä vuonna 1782 suorittamat Polvianderin talon muuraustehtävät eivät olleet kaikkien oululaisten mieleen. Polvianderin menettelytavan katsottiin rikkoneen asetuksia ja asiasta tehtiin valitus Oulun kaupungin maistraattiin. Muurarirenki Johan Juntilan mukaan kihlakunnantuomari oli toiminut väärin antaessaan kahden tuntemattoman muurarin (*2ne obekanta och främmande murare*) muurata talonsa kakluunit ja vaati nyt omasta sekä muiden muurareiden puolesta Polvianderin, Rijfin ja hänen oppipoikansa (*lärlinge*) Johan Finnaren sakottamista.[4]

Maistraatti kuuli asian kaikkia osapuolia. Kihlakunnantuomari Polvianderin selvityksen mukaan hän oli aluksi käyttänyt Juntilan palveluita kyökin piisinsä muuraukseen (*Köks spisars upmurande*). Muurari oli kuitenkin epäonnistunut tehtävässään, sillä piisi savutti sisäänpäin. Saadakseen mieleisensä tulisijat ja joista ei koituisi jälkiseuraamuksia, Polviander oli ottanut työhön uusikaarlepyyläisen verotalonpoika Jacob Rijfin sekä hänen oppilaansa Johan Finnaren. Polvianderin mukaan heidän palkkaamiselleen ei ollut estettä, sillä kaupungissa ei ollut ainoatakaan varsinaista muurarimestaria, vaan ainoastaan muurarirenkiä ja sellaisia, jotka eivät olleet saaneet mestarinoppia.

---

[1] Kotivuori, Yrjö, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Polviander*. Verkkojulkaisu 2005 http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7186 . Luettu 29.3.2011. HY.

[2] Fredric (s. 28.12.) kastettiin 30.12.1781. Muina kummeina mainitaan seurapiirikerhon koollekutsuja, hovioikeuden presidentti Carl Bonde puolisoineen, kapteeni Nummers sekä Vaasan läänin maaherran tytär, neiti Carolina Cederström. Syntyneet 1774–1792. KorsKa.

[3] Kotivuori, Yrjö, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Mårten Polviander*. Verkkojulkaisu 2005 http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=U851 . Luettu 31.3.2011. HY.

[4] Oulun maist.ptk 12.8.1782, s.281–284. BI:12. OKA. OMA.

Jacob Rijf puolustautui kertomalla, että hän oli aikaisemmin saanut esteettä toimia muuraustöissä useissa kaupungeissa. Hän mainitsi osallistuneensa kivisiltojen rakentamiseen, polttimotyöhön sekä kivisen kirkontornin pystyttämiseen. Rijf totesi vielä, ettei ollut tullut Ouluun loukatakseen kaupunginmuurareita. Hän oli saapunut Polvianderin kutsumana ja hänellä oli kyllin töitä kotiseudullaankin. Rijf toivoi vapautusta sakosta ja pyysi saada loppuunsaattaa aloittamansa työn.[1]

Ennen lopullisen lausunnon antamista maistraatti päätti suorittaa katselmuksen Polvianderin talossa. Pormestari Samuel Heikelin ja raatimies Gabriel Siniuksen suorittamassa katselmustilaisuudessa ilmeni, että Rijfin muuraustyö oli sekä laadultaan että tekniseltä toteutukseltaan Juntilan aikaansaannosta parempaa. Rijfin yläkertaan muuraamien tulisijojen paino lepäsi jo alakertaan tehdyn perustuksen päällä, kun taas Juntilan muuri lepäsi pelkkien parrujen varassa. Juntilan muurit olivat Rijfin muureihin verrattuna kohtuuttoman paksuja ja suurisuuntaisia. Polvianderin mainitsemasta ja Juntilan muuraamasta kyökinpiisistä todettiin, ettei se vetänyt lainkaan vaan löi kaiken savun sisälle.[2]

Maistraatti oli valmis antamaan päätöksensä asiasta. Koska Juntila oli ollut valituskirjelmän ainoa allekirjoittaja eikä hänellä ollut näyttää yhteiskanteeseen oikeuttavaa valtakirjaa, maistraatti katsoi valituksen olevan yksipuolinen. Se ei halunnut myöskään estää Polvianderia käyttämästä Rijfin muurauspalveluita, sillä Rijfin tekemä muuraustyö oli monin tavoin parempaa ja harkitummin tehtyä kuin Juntilan.[3] Maistraatti hylkäsi näin ollen Juntilan kanteen ja antoi Rijfille luvan jatkaa töitä. Jos lisätöitä ilmaantuisi, tulisi siitä ilmoittaa maistraatille.

Rijfin oppilaana mainittu Johan Johansson Finnare (1760–1808) oli kotoisin Finnaren tilalta Pedersören Lepplaksista ja oli Jacob Rijfin vaimon Carin Johansdotter Finnaren (1751–1796) pikkuveli.[4] Hän on Jacob Rijfin ainoa nimeltä mainittu oppipoika. Rijfien luona Pedersören Lepplaksissa tai Uudenkaarlepyyn Soklotissa hän ei kuitenkaan asunut.[5] Ennen Rijfin oppilaaksi siirtymistä Finnare on saattanut saada muurarinoppia jo enoltaan Samuel Henriksson Skepparnabalta (1732–1795),

---

[1] *…att han obehindrade förut i flera Städer fådt betjena alla dem, som honom derom anmodat med murare arbete och blifwit nyttjad både til Stenbroars förfärdigande öfwer älfwar och Bränneri arbeten samt Kyrko Torns af sten upförande; Och som han icke hitkommit för at förfördela Stadsens murare, utan blifwit af herr häradshöfdingen Polviander efter skrifwen i en tid då han utom sitt hemmans bruk, haft nog arbete på sin hemort.* Oulun maist.ptk 12.8.1782, s.281–284. BI:12. OKA. OMA.

[2] […] *den sednare* [Rijf] *på engång grundlagt i neder wåningen til de eldstäder och murar, som i den öfra inrättades; så at murarne i öfra wåningen icke komma at hwila på bjälkarne, utan på under wånings muren, då Juntila deremot så sin murring i den underwåningen afstälde at den öfrawånings muren skulle komma at stå på biälkarne utan at någon annan stöd hafwa, wad förutan de funnit sjelfwa murarne wara icke så ohofligt tjocka och widlyftiga, som de hwilka Juntila upmurat; såsom och at Köks spisen, som Juntila förfärdigadt icke drar ut röken, utan slår den samma in.* Oulun maist.ptk 14.8.1782, s.284–287. BI:12. OKA. OMA.

[3] *…i flera afseende båtte bättre och förmohnligare arbetad och inrättad, än den murning, som Juntila där förut wärkställdt.* Oulun maist.ptk 14.8.1782, s.284–287. BI:12. OKA. OMA.

[4] Lars Smeds kirjoittajalle 4.12.2008, 14.1.2009 sekä 3.4.2011. PMA; Finnaren perheestä tarkemmin, ks. Smeds 2009, 49.

[5] Rkj 1762–1780, s. 304. KA MF UK 473. PedKa; Rkjt 1777–1782, s.92; 1781–1787, s.119–120; 1788–1794, s.123–125. UusKa.

joka osallistui Pedersören kellotapulin muuraustöihin vuonna 1774.[1] Finnare lienee ollut varsin lupaava muurarioppilas, koska Rijf otti juuri hänet mukaansa Ouluun. Polvianderille suoritetun työn jälkeen Finnare ei vaikuta jatkaneen muurarintoimiaan eikä häntä mainita tämän jälkeen Rijfien rakennustöiden yhteydessä.

Maistraatin lausunnoissa korostuu Jacob Rijfin suorittamien muuraustöiden laadukkuus. Uudenlaisen tekniikan käyttö uuninmuurauksessa viittaa viime kädessä siihen, että Jacob Rijf on tuntenut jo Thomas Rijfin yhteydessä mainitut Wijnbladin teokset sekä Carl Johan Cronstedtin uraauurtavan teoksen *Beskrifning på Ny Inrätting af Kakelugnar Til Weds Besparing* vuodelta 1775. Viimeksi mainittu teos antoi yksityiskohtaiset ohjeet puuta säästävien kaakeliuunien valmistamista varten.

Lopuksi on syytä palata Jacob Rijfin lausunnossa mainittuihin työkohteisiin. Kivisillalla Rijf tarkoitti tietysti vuosina 1780–1781 rakennettua Tuovilan kivisiltaa. Polttimotyö viittaa kaiketi Eric af Wetterstedtin rakennuttamaan Uudenkaarlepyyn polttimoon, kun taas tornimuuraustyö voidaan helposti yhdistää Munsalaan. Mielenkiintoinen yksityiskohta on kuitenkin se, että Rijf kertoi saaneensa työskennellä esteettä *useissa* kaupungeissa. Jo aiemmin on käynyt ilmi, että Vaasa on yksi näistä kaupungeista, mutta mitä muut kaupungit voisivat olla?

Rijfien toimialue oli vielä 1780-luvun alkuvuosina varsin suppea, joten muuraustyöt rajoittunevat suhteellisen tarkasti silloisen Vaasan läänin alueelle. Läänin kaupungeista ei löydy suoria viittauksia juuri Jacob Rijfin suorittamiin muuraustöihin. Eräs potentiaalinen kaupunki saattaa kuitenkin olla Kristiinankaupunki, jossa Thomas Rijf teki muuraustöitä aivan 1780-luvun alussa. Jacob Rijf olisi voinut olla isänsä apuna esimerkiksi kirkkohaudan muurauksessa [TL 21]. Työkaupunkien joukkoon sopii myös Kokkola, jonka seutuvilla Thomas Rijf toimi uransa alkuaikoina. Osallistuminen Anders Chydeniuksen kivisen ulkorakennuksen muuraustöihin 1770-luvulla tai Kokkolan Katariinan hautausmaalla olevan hautakammion muuraukseen vuonna 1775 saattavat olla mainittuja kohteita.[2] Muiksi kaupungeiksi käyvät myös Uusikaarlepyy ja Pietarsaari, joissa rajaa kaupungissa (*stad*) ja pitäjässä (*socken*) suoritettujen muuraustöiden välille on joskus vaikeata vetää. Tämä koskee erityisesti yksityisrakennuksissa tehtyjä pienimuotoisiksi luokiteltavia uuninmuuraustöitä, joiden laadukkuudesta Rijfit olivat tunnettuja. Asiakirjatietoja tällaisista hankkeista on kuitenkin vaikeata löytää. Poikkeuksen tekevät juuri Vaasa ja Oulu, joissa suoritetut muuraustyöt ilmenivät asiasta tehtyjen valitusten myötä.

[1] Räckning öfver Inkomsterne […]. Åren 1774-75. II Ha 9. PedKa.
[2] Katariinan hautausmaan hautakammiosta ks. Nikander 1945, 280–281.

3.2 Porvarisoikeudet

Ilmeisesti rohkaistuneena Oulun maistraatilta saadusta myönteisestä palautteesta Jacob Rijf anoi jo muutaman kuukauden kuluttua kaupungista porvarisoikeuksia. Talonpoika Jacob Thomasson Rijfin anomusta käsiteltiin Oulun maistraatissa marraskuussa vuonna 1782. Hän anoi lupaa saada harjoittaa kaupungissa muurarinammattia, sillä hän oli jo lapsesta saakka ollut isänsä opissa ja työskennellyt sekä Vaasan läänin kaupungeissa että maaseudulla. Rijf viittasi myös kesällä Polvianderille suorittamiinsa töihin mainiten työskennelleensä kaupungissa maistraatin luvalla.[1]

Ennen päätöstään maistraatti kuuli asiasta myös kaupungissa toimivia muurareita. Lausunnossaan muurarimestarit Matts Pipponius, Johan Heikkinen, Jacob Artén, Johan Juntila ja Johan Viitanen toivoivat, ettei uusia tulijoita enää otettaisi vähäisten työtehtävien vuoksi. Maistraatti kuitenkin näki, että kaupungissa oli tiettyinä vuodenaikoina puutetta muurareista. Koska Rijf oli jo todistanut taitavuutensa, maistraatti myönsi hänelle luvan muurarinammatin harjoittamiseen sillä ehdolla, että Rijf hoitaa velvollisuutensa ja maksaa vaaditun ammattikuntamaksun. Kaupungin kirstuun oli maksettava kaksi riikintaaleria ja 32 killinkiä, kirkolle 24 killinkiä sekä köyhille 16 killinkiä.[2]

Vaikka Jacob Rijfille näin myönnettiinkin lupa ammatinharjoittamista varten, ei hän kuitenkaan näytä ottaneen porvarinoikeuksiaan vastaan. Maistraatin pöytäkirjojen sivuilla Rijf ei enää esiinny, eikä häntä mainita maaherra Tandefeltin kehotuksesta laaditussa Oulun käsityöläisten listassa.[3] Rijf on tosin saattanut olla vielä vuoden 1783 aikoihin Oulussa, sillä maaherra Tandefeltin kerrotaan antaneen muurarimestari Rijfin korjata maaherran residenssirakennuksen perustuksia [TL 45].[4] Ongelmaksi muodostuu kuitenkin kysymys näiden töiden ajoituksesta, sillä asiakirjoista päätellen ne on voitu toteuttaa vuosien 1783–85 välillä. Marraskuussa vuonna 1782 residenssirakennuksen vastaanottanut Tandefelt oli saapunut Ouluun lokakuun lopulla. Tuolloin perustuksen korjausta ei arvatenkaan tehty, sillä Rijf olisi mitä todennäköisimmin lukenut sen edukseen ja maininnut siitä maistraatille Juntilan tekemän valituksen yhteydessä tai viime kädessä jättäessään porvarisoi-

---

[1] … *at winna burskap här i Staden å Murmästare handtwärket, som han alt ifrån barndomen hos sin fader lärdt och så wäl i Städerne som på landet uti Wasa Lähn, samt äfwen här i Staden med Magistratens tilstånd i sidstledne sommar idkade*…. Oulun maist.ptk 30.11.1782, s.405–406. BI:12. OKA. OMA; Ks. tässä yhteydessä myös Vuojala – Kovalainen, jossa on myös huomioitu Rijfin porvarisoikeusanomus. Vuojala – Kovalainen 2001, 91 sekä viite 25.

[2] Oulun maist.ptk 10.12.1782, s.427–428. BI:12. OKA. OMA.

[3] Maistraatin 29.1.1783 lähettämässä listassa ovat seuraavat muurarit: Jacob Artén, Johan Heikkinen, Johan Juntila, Matts Pipponius, Johan Töyrökoski, Klemens Walbin ja Johan Viitanen. Halila 1953, 382–384.

[4] Lähtö- ja tulokatselmuksen ptk 1.10.1785. JD:5. OLKA. OMA; Vuojala – Kovalainen 2001, 91; Maaherran residenssirakennuksena toimi kauppias Westmanilta ostettu talo, jonka oli rakentanut David Olanderin setä, Simon Sjöberg. Ks. Klemetti 1927, 141.

keusanomuksensa marraskuun lopulla 1782. Talvella perustusten korjaus oli mahdotonta, sillä marraskuun ensimmäiseksi päiväksi kaavailtu katselmustilaisuus peruuntui runsaan lumentulon vuoksi.[1]

Vuoden 1785 lähtö- ja tulokatselmuksen pöytäkirjassa mainitaan, että muurarimestari Rijfin korjaama osa oli laskeutunut ja eronnut muusta rakennuksesta. Pöytäkirjasta saatavat muut tarkentavat tiedot viittaisivat siihen, että Rijf on korjannut halkeamia nimenomaan kesäkuun katselmuksen (12., 16. ja 19.6.1783) jälkeen.[2] Vaikuttaa siltä, että juuri Vaasasta Ouluun saapunut maaherra Adolf Tandefelt on pyytänyt Rijfiä suorittamaan residenssinsä muuraustyöt miltei heti Polvianderille tehtyjen töiden jälkeen. Rijfin on täytynyt tehdä työ nopeasti, sillä hän lähti jo loppukesästä 1783 vuoden pituiselle opintomatkalle Tukholmaan. Opintomatka on myös todennäköinen syy sille, miksi Rijf ei ottanut hänelle myönnettyjä porvarisoikeuksia vastaan.

Vaikka Oulussa vuosien 1782–83 tienoilla suoritetut muuraustyöt voidaan luokitella lähinnä pienimuotoisiksi tehtäviksi, oli niiden merkitys Jacob Rijfin maineen kannalta suuri. Polvianderin talon onnistuneen ja tekniseltä tasoltaan hyvin toteutetun muuraustyön ansiosta Jacob Rijf nousi Oulussa suuren yleisön tietoisuuteen ja nautti merkittävien virkamiesten luottamusta. On mahdollista, että maaherra Tandefelt kannusti jo Vaasassa isänsä myötä maineeseen nousutta muuraria hankkimaan itselleen lisäkoulutusta Tukholmasta.

Oulu oli Jacob Rijfiä ajatellen mielenkiintoinen paikka myös muiden kuin pelkkien työtehtävien kannalta. Sundsvallilaisen rakennusmestari Daniel Hagmanin (1710–1776) johdolla vuonna 1777 valmistunut Oulun kivikirkko edusti kirkkoarkkitehtuurin alalla vallinneita uusimpia virtauksia ja oli maaherrakaupungin suuri ylpeyden aihe. Miltei kirkon kupeessa sijainnut Polvianderin kivitalo tarjosi jo pelkän sijaintinsa puolesta Rijfille loistavan mahdollisuuden tutustua kirkon kustavilaista uusklassismia enteilevään muotokieleen.[3] Pois ei voi sulkea sitäkään vaihtoehtoa, etteikö Rijf olisi jo Munsalan kirkon länsitornin pystyttämiseen osallistuneena muurarina halunnut tutustua myös kirkon työpiirustuksiin. Hagmanin laatimiin piirustuksiin merkitty länsitorni oli toistaiseksi toteuttamatta, ja tarjosi Rijfille oivallisen työtehtävän tulevaisuutta ajatellen. Oulun länsitorni ei kuitenkaan koskaan nähnyt päivävaloa, mutta puuttuneeksi jäänyt holvaus [TL 48] tehtiin Jacob Rijfin johdolla vuosien 1794–96 aikana.

[1] Lähtö- ja tulokatselmuksen ptk 1.11.1782. JD:5. OLKA. OMA.
[2] Lähtö- ja tulokatselmuksen ptk 1.10.1785. JD:5. OLKA. OMA.
[3] Pettersson 1977c, 339; Halila 1953, 535 ja 554–556; Vuojala – Kovalainen 2001, 87 kuva 4; Palola 2000, 107.

3.3 Tukholman Kuninkaallinen maalari- ja kuvanveistoakatemia

Oulun rakennustöiden jälkeen vuonna 1783 muurari Jacob Rijf lähti opintomatkalle Tukholmaan. Aikaisemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että Rijf suoritti opintoja Tukholman Kuninkaallisessa maalari- ja kuvanveistoakatemiassa.[1] Kuningas Kustaa III:nnen hyväksymän ohjesäännön mukaan akatemiassa oli mahdollista saada koulutusta kuvanveiston, arkkitehtuurin ja maalaustaiteen aloilla. Taideakatemian puheenjohtajana toimi yli-intendentti Carl Fredrik Adelcrantz (1716–1796) ja johtajana Carl Gustav Pilo (1711–1793).[2]

Heikki Klemetin tutkimuksen myötä Jacob Rijfistä on piirtynyt yleiseen taidehistorialliseen tutkimukseen arvostettu kuva arkkitehtuurikoulun läpikäyneestä ja maamme ensimmäisestä teoreettista koulutusta saaneesta arkkitehdistä.[3] Koulutuksen merkitystä on nostanut käsitys Rijfin nimittämisestä Ruotsin Länsipohjan lääninrakennusmestariksi heti opintojensa päätteeksi.[4] Opintomatkaan liittyvistä taustatekijöistä tai opintojen laadusta ei ole kuitenkaan esitetty seikkaperäisempiä tietoja, joskin Lars Pettersson on tuonut esille muutamia ajatuksia Rijfin opintojen sisällöstä.[5] Lääninrakennusmestarin nimitysprosessiin liittyvä tutkimus on sen sijaan jäänyt ainoastaan Klemetin selvitystyön varaan. Asian tarkempaa tutkimusta on omalta osataan hankaloittanut Länsipohjan läänin maaherran asiakirjojen miltei perusteellinen tuhoutuminen Uumajan kaupungin palossa vuonna 1888.

Jacob Rijf oleskeli Tukholmassa noin vuoden verran. Pääkaupungissa vietetyn opintoajan tarkkaa pituutta ei voida määritellä Uudenkaarlepyyn rippikirjojen kautta, sillä viimeinen selvä merkintä ennen Tukholman aikaa on heinäkuulta 1781 ja seuraava vasta tammikuulta 1785.[6] Ulosmuuttaneidenkaan joukossa Rijfiä ei mainita.[7] Viimeisin varma tieto Rijfistä ennen Tukholmaan lähtöä löytyy Oulusta marraskuun lopulta 1782, jolloin hän anoi kaupungista porvarisoikeuksia. Koska Rijf ei ottanut hänelle joulukuussa myönnettyjä oikeuksia vastaan, hän olisi periaatteessa voinut olla jo Tukholmassa. Voisi kuitenkin ajatella, että Carl Jacobsson Rijfin (Liite 2) syntymä maaliskuussa 1783 piti Jacob Rijfin vielä kevättalveen saakka kotitilallaan Uudessakaarlepyyssä. Koska kesäkuun lopulla vuonna 1784 päivätyssä akatemiatodistuksessa Rijfin kerrotaan olleen Tukholmassa *vuoden ajan*, lienee rakennusmestari saapunut sinne viimeistään heinäkuussa vuonna 1783. Pää-

[1] Ensimmäisenä Jacob Rijfin opiskelusta kertoi Klemetti 1927, 217.
[2] Swedlund 1969, 38; Berg Villner 1997, 13; Akatemian historiasta ja toiminnasta tarkemmin, ks. Ludvig Looströmin teos *Den svenska konstakademin under första århundradet af hennes tillvaro 1735–1835* (1887–91).
[3] Tässä esimerkkinä Gardberg 1957, 146–147, 168–170 ja 181–182; Gardberg 1978, 102; Sinisalo 1978, 75; Ringbom 1988, 14; Knapas 1993, 190–192; Sjöström – Knapas – Storsletten 2000, 30.
[4] Klemetti 1927, 218.
[5] Pettersson 1985, 329.
[6] Rkj 1781–1787, s. 119. UusKa.
[7] Muuttaneet 1770–1806. UusKa.

telmää tukee käsitykseni siitä, että Rijf työskenteli vielä alkukesästä 1783 Oulussa tehden maaherranresidenssiin liittyviä parannustöitä.

Mistä aloite Rijfin kouluttautumiseen tuli? Klemetti on arvellut Rijfin Tukholman matkan järjestäjäksi tai ainakin sen kustantajaksi Kokkolan kirkkoherraa, lääninrovasti Anders Chydeniusta (1729–1803).[1] Chydeniukselta tuki vaikuttaa tämän tutkimuksen valossa kuitenkin melko epätodennäköiseltä, sillä 1780-luvun alussa lähinnä Vaasan seuduilla vaikuttaneilla Rijfeillä ei tuolloin ollut varteenotettavia kytköksiä häneen. Kokkolan seudulla ei myöskään ollut aktiivisia kirkkoprojekteja, johon Rijfit olisivat voineet osallistua. Chydeniuksen rakennuttama kivinen ulkorakennus, jonka mahdolliseen Rijf-työpanokseen on jo tässä tutkimuksessa viitattu, tuskin olisi toiminut riittävänä motiivina lähettää Jacob Rijf Tukholman Taideakatemiaan.

Taustatukea Jacob Rijfin akatemiaopinnoille on sen sijaan syytä hakea Vaasan seudulta, jossa Rijfit toimivat ahkerasti 1770-luvun lopulta aina 1780-luvun alkuvuosiin saakka. Liikemies Abraham Falander, jonka palveluksessa Jacob Rijf mainitaan vielä marraskuussa vuonna 1781, oli jo tarjoamiensa työtehtävien perusteella tärkeä lenkki Rijfin uran etenemisessä. Falanderin rakennushankkeissa vaikuttaneen lääninrahastonhoitaja David Widénin kautta muodostui lisäksi tärkeä yhteys professori Olof Tempelmaniin (1745–1816), joka vastasi Rijfin opintoaikana Taideakatemian arkkitehtuurin opetuksesta.

Vaasan suunnalta avautui myös muita reittejä. Vaikutusvaltaisen maanmittauslaitoksen ylitirehtööri Eric af Wetterstedtin raportointi Tuovilan kivisillan rakennusvaiheista tutustutti viime kädessä myös af Wetterstedtin Rijfeihin ja tarjosi mahdollisuuden käyttää heidän ammattitaitoaan polttimorakennukseen liittyneissä pystytystöissä. Tieto Rijfien taidoista kantautui Vaasan hoviseurapiireistä aina Ouluun saakka, missä Jacob Rijf pääsi kihlakunnantuomari Polvianderin palkkaamana esittelemään edistyksellistä muuraustekniikkaansa. Työskentely korkeaarvoisille virkamiehille on siis jo sinällään avannut väylän lahjakkaaksi havaitun muurarin kouluttautumiselle. Mitä opintomatkan varsinaiseen rahoittamiseen tuli, Jacob Rijf itse kertoi suorittaneensa hänelle tarjoutuneen opiskelumahdollisuuden omalla kustannuksellaan.[2]

Suhteellisen uusi ja erityisesti kivirakentamista suosinut rakennuslainsäädäntö lisäsi kirkonrakentamiseen sidoksissa olleiden Rijfien tarvittavuutta julkisen rakentamisen sektorilla. Komissiomaanmittari Martin Martinssonin käyttö piirustusten puhtaaksipiirtäjänä Pedersören ja Luodon kirkkohankkeiden yhteydessä kuitenkin osoittaa, että rakentajasuvulta puuttui kyky laatia teknisesti kelvollisia

---

[1] *Hän* [Jacob Rijf] *oli tavallinen muurari 30-vuotiaaksi, jolloin joku suosija, nähtävästi Antti Chydenius kustansi hänet vuodeksi Tukholman taideakatemiaan.* Heikki Klemetti, "Kirkoilla kiertämässä. Kemin kirkkoriita 1790-luvulla. Tärkeä piirustus nyt löytynyt." *Uusi Suomi* 26.10.1934.

[2] *...och den kunskap och skickelighet i Byggnadskonsten jag budit till at med nog knappa vilkor på egen bekostnad inhämta uti Eder Kongl. Majt:s öfver Intendents Contoir- och Målare Academien.* Jacob Rijf KM:lle liittyen Luulajan kirkon pastoraaliraha-anomukseen. Ilman päiväystä, mutta jätetty 19.11.1790. Vol. 9. AE. RA; Vrt. Knapas 1993, 192.

piirustuksia. Jacob Rijfin Tukholmaan hakeutumisen perimmäisenä syynä voikin nähdä arkkitehtonisesti oikeaoppisten sekä tekniseltä toteutukseltaan pätevien rakennuspiirrosten laadinnan opettelemisen.

Vaasan hoviseurapiiriin kiinteästi ankkuroituneen ja vuonna 1782 Oulun residenssikaupunkiin maaherraksi siirtyneen maaherra Adolf Tandefeltin (1747–1822) osuus Rijfin opintoinnostuksen käynnistämisessä on käsitykseni mukaan ollut merkittävä. Rakennusasioista erityisen kiinnostunut Tandefelt pääsi vielä Vaasassa vt. maaherrana ollessaan seuraamaan läheltä Vaasan hovioikeudentalon rakennustöitä ja arkkitehti Johan Elfströmin nousua Pohjanmaan luottoarkkitehdiksi. Ouluun siirryttyään Tandefelt ryhtyi kantamaan huolta Oulun kaupunkikuvan laadusta ja sen yleisestä edustavuudesta kutsuen paikalle käsityöläisiä ja muita koulutettuja osaajia.[1] Kustavilaisen kaupunki- ja arkkitehtuurireformin puolestapuhujana ei olisi poissuljettua, etteikö maaherra Tandefeltin yhtenä tavoitteena olisi ollut saada ainakin yksi piirustusten laadintaan koulutusta saanut ja pääkaupunkiseudun uusimpiin rakennusvirtauksiin tutustunut rakennusmestari omaan lääniinsä Pohjanmaalle. Ajanmukaiset rakennuspiirustukset sekä rakennustekninen osaaminen nähtiin tervehdyttävänä voimana Pohjanmaan pitäjien vanhakantaisessa kirkkoarkkitehtuurissa, joka väistämättä tarvitsi uudistumista väkiluvun noustessa ja asettaessa yhä suurempia vaatimuksia arkkitehtonisille ratkaisuille. Jalasjärvelle [TL 9] kirjoittamassaan suosittelukirjeessään Tandefelt korosti juuri Rijfin hankkimaa koulutusta yhtenä tärkeimmistä rakennusmestarinvalintaan liittyvistä kriteereistä.[2]

Jacob Rijfin opintoasiaa on saattanut viedä maaherran aloitteesta eteenpäin arkkitehti Johan Elfström, jolla oli hovioikeudentalon rakennustehtävän myötä kiinteät suhteet suoraan Tukholman yli-intendentin virastoon ja sen johtaviin arkkitehteihin. Rijfin oma maininta taitojen hankkimisesta Kuninkaallisesta *yli-intendentinkonttorista* ja maalariakatemiasta voisi kieliä juuri YIV:n korostuneemmasta asemasta Rijfin opintomatkan aikana.[3] Uudestakaarlepyystä saapuneiden Rijfien muuraamat Vaasan raatihuoneen kakluunit sekä Falanderin kivitalon ja Tuovilan kivisillan teknisesti ansiokkaat toteutukset herättivät ehkä toivonkipinän Turussa koulutuksensa saaneita vaasalaismuurareita halveksineessa Elfströmissä.[4] Hän saattoi nähdä muuraustaidoillaan vaikutuksen tehneen Jacob Rijfin potentiaalisena henkilönä saamaan lisäkoulutusta rakennuslainsäädännön edellyttämässä piirustusten laadinnassa ja kohottamaan näin Suomen puolelta saapuneiden ra-

[1] Vuojala – Kovalainen 2001, 84–85; Oulun maist.ptk. 25. ja 27.10.1783. BI:13. OKA. OMA; Pettersson 1985, 329.
[2] Mh Tandefeltin suosittelukirje on litteroitu teosluettelon kohtaan [TL 9] (Jalasjärvi). Mh Tandefelt [Hanneliukselle] 4.4.1787. III Fd 1. JalKa.
[3] *...och den kunskap och skickelighet i Byggnadskonsten jag budit till at med nog knappa vilkor på egen bekostnad inhämta uti Eder Kongl. Majt:s öfver Intendents Contoir- och Målare Academien*. Jacob Rijf KM:lle liittyen Luulajan kirkon pastoraaliraha-anomukseen. Ilman päiväystä, mutta jätetty 19.11.1790. Vol. 9. AE. RA.
[4] Gardberg 1957, 170. Vaasalaismuurareilla Elfström tarkoittaa David ja Eric Olanderia, jotka pitivät verstasta pihamaallaan.

kennussuunnitelmien kehnoa tasoa.[1] Rijfin hakeutuminen koulutukseen valtakunnan pääkaupunkiin Tukholmaan eikä esimerkiksi Turkuun näyttää viittaavan erityisesti juuri Tandefeltin ja Elfströmin vaikutukseen.

Maaherra Tandefeltin ja arkkitehti Elfströmin lisäksi ei sovi myöskään unohtaa Vaasan läänin maaherra Bror Cederströmin mahdollista vaikutusta Rijfin uran kannalta merkittävien suhteiden luomisessa. Hän toimi virkansa puolesta välikätenä rakennusprojekteissa ja tunsi muurarin taidot jo Pedersören ja Tuovilan hankkeista. Kuuluihan hän myös kerran viikossa kokoontuneeseen Vaasan hovikerhoon.

Jacob Rijfin asuinpaikasta Tukholmassa ei ole tietoa.[2] Luontevin paikka rakennusmestarin majoittumiselle olisi Tukholman suomalainen seurakunta. Siellä oli mm. kirjoilla kunink. seremoniamestari, suomalaissyntyinen Carl Fredrik Fredenheim (1748–1803), joka toimi myöhemmin yli-intendenttinä (1795–1803) ja joka tunnettiin Rijfien kanssa työskennelleen kuvanveistäjä Eric Cainbergin voimakkaana tukijana.[3] Ainakin Fredenheimin isän, Turun piispa ja Uppsalan arkkipiispa Karl Fredrik Mennanderin (1712–1786) Uppsalan koti oli aina ollut avoinna suomalaisille.[4] Toinen turkulaissyntyinen yli-intendentti oli Klaran seurakunnassa asunut Abraham Niklas Clewberg (aat. Edelcrantz) (1754–1821, yli-intendenttinä 1805–1813), joka toimi Tukholmassa kuninkaallisena sihteerinä vuodesta 1783.[5] Myös Abraham Falanderilla oli Rijfin opintovuoden aikaan suhteita Tukholmaan, sillä hänet mainitaan suomalaisessa seurakunnassa kummina heinäkuussa 1784.[6] Joka tapauksessa Rijf sai asuinkortteerin Tukholmasta jonkin tuttavan järjestämänä. Kyseeseen saattaisi tulla vielä Eric af Wetterstedt, joka noihin aikoihin piti majaa Tukholmassa, Vaasassa ja Uudessakaarlepyyssä.

Jacob Rijf kotiutui Tukholmasta heinäkuussa vuonna 1784. Abraham Falanderin kassakirjojen mukaan Jacob Rijfille maksettiin Tukholmassa kesäkuun 30. päivä vuonna 1784 kahteen otteeseen käteistä yhteensä kymmenen riikintaalerin arvosta.[7] Koska Rijf mainitaan Falanderin kassakirjoissa muissa yhteyksissä heinäkuun lopulla,[8] lienee Tukholmassa suoritetut maksut liittyneet jollain tapaa paluumatkan järjestämiseen. Syksyllä Jacob Rijf oli ilmeisesti jo Oulussa, jolloin kaupungin torisiltaa korjailtiin [TL 46]. Lokakuussa häntä ehdotettiin Uudenkaarle-

---

[1] Ks. Pettersson 1985, 329.
[2] Jacob Rijfiä on etsitty vuosilta 1783–1784 seuraavista seurakunnista: Adolf Fredrikin srk, Ritariholman srk, Suurkirkko srk., Jacobin ja Johanneksen srk., Tukholman suomalainen srk sekä Kungsholman srk. SSA.
[3] Församlingsböcker 1783–1786, s.1. AII:1. FinsKa. SSA; Pöykkö 1991, 22.
[4] Alanen 1964, 177.
[5] Edelcrantz ylennettiin Kustaa III:nnen yksityissihteeriksi vuonna 1787. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Abraham Niklas Edelcrantz*. Verkkojulkaisu 2005 http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8677 . Luettu 1.11.2013. HY; Svenskt biografiskt handlexikon, 264–265.
[6] *Sophia*, kast. 14.7.1784. Vanh. Pehr Westzynthius ja Sophia Mathesius. CI:8. FinsKa. SSA.
[7] Merkintä 30.6.1784: *Jacob Rif Cont. 2ne gånger i Stockholm 10;-;-*. Kassakirjat 1783–1784. Gb 1. STTK. VMA.
[8] Kassatili 31.7.1784. Gh 2, Gc 1 sekä Gb 1. STTK. VMA.

pyyn kirkon lehteripiirustuksen sekä siihen liittyvän kustannusarvion laatijaksi [TL 76]. Rijf teki vielä loppuvuodesta 1784 Falanderille joitain prikantiini *Wasa Wähl*iin liittyneitä töitä.[1] Vaikka kyseinen priki oli noihin aikoihin poissa ulkomaanliikenteestä, se seilasi kuitenkin aktiivisesti Vaasan ja Tukholman välillä. Mahdollisesti Rijf suoritti Tukholman matkansa juuri tuolla Falanderin laivalla.

3.4 Akatemiatodistus ja opintojen sisältö

Jacob Rijfin opintojen sisältö on jäänyt suurilta osin hämärän peittoon. Akatemiatodistuksen sekä muutamien asiakirjoista esiin tulleiden yksityiskohtien ohella voidaan opintovuotta ja sen sisältöä kuitenkin valottaa hieman tarkemmin. Koska Jacob Rijfin todistus on keskeisin tekijä ja itse asiassa ainoa suora todiste hänen Tukholmassa viettämästään ajasta, on se syytä esitellä ensiksi.

Kirkonrakentajasuku Rijfin elämää tutkinut William Wik (1903–1996) löysi alkuperäisen todistuksen kesällä vuonna 1973 Ruotsin Valtionarkistosta Luulajan kirkkoon liittyvän asiakirjamateriaalin joukosta.[2] Rijfin todistus oli tuohon saakka ollut tiedossa Kuopion kirkkohankkeen asiakirjoista löytyvänä jäljenteenä, jota ainoastaan Heikki Klemetti oli tarkastellut.[3] Todistus löytyy lisäksi konseptiversiona Taideakatemian arkistosta sekä jäljennöksenä Härnösandin maakunta-arkistosta Luulajan kirkkohankkeeseen liittyvien dokumenttien joukosta.[4]

Akatemian sinetillä vahvistetun todistuksen allekirjoittajina ovat yli-intendentti C.F. Adelcrantz sekä Taideakatemian johtajana vuodesta 1777 saakka toiminut Carl Gustav Pilo. Asiakirjan on lisäksi kontrasigneerannut Taideakatemian professori Olof Tempelman (1745–1816). Todistus on myönnetty päiväyksellä 28.6.1784 (KUVA 7):

---

[1] Murmästaren Jacob Rijf 31.12.1784: *Rederiet af Brig. Wasa Wähl 1;-8;-*. Gh 2. STTK. VMA.

[2] Jacob Rijf KM:lle liittyen Luulajan kirkon pastoraaliraha-anomukseen. Ilman päiväystä, mutta jätetty 19.11.1790. Asiakirjakokonaisuuteen kuuluvat Jacob Rijfin kirjelmä ja siihen 13.12.1790 kirjattu päätös, ote Luulajan maistraatin ptk:sta 26.5.1790 sekä Rijfin akatemiatodistus. Vol. 9. AE. RA; William Wik Hans Lindénille 24.8.1973. WWA; Wik 1974b, 4.

[3] Klemettiä sekä Kuopion jäljennettä käsitellään tarkemmin seuraavassa kappaleessa. Ks. tässä yhteydessä kuitenkin Klemetti 1927, 217–220.

[4] Akatemiatodistuksen konseptiversio (1784). Laatija Olof Tempelman. Handlingen nr 10. Vol. 3. KonstA; Akatemiatodistuksen jäljennös (1787). Handlingar rörande kyrkan 1721–1858. OI:1. LDA. HLA.

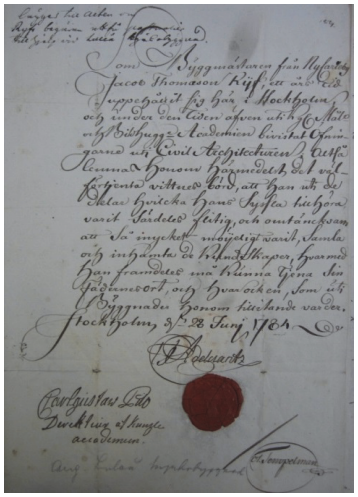

Som Byggmästaren från NyCarleby Jacob Thomason Rijff, ett års Tid uppehållit sig här i Stockholm, och under den Tiden äfven uti Kgl Målre och Bildhuggre Academien bivistat Öfningarne uti Civil Architecturen; Altså lemnas honom härmedelst det välförtjenta vittnes börd, att han uti de delar hvilcka hans Syssla tillhöra, varit Särdeles flitig, och omtänckesam att Så mycket möijeligt varit, Samla och inhämta de KundSkaper, hwarmed han framdeles må Kunna Tjena Sin Fädernes ort, och hvar ock en, Som uti Byggnader honom tillitande varder. Stockholm d 28 Juni 1784.

Koska uusikaarlepyyläinen rakennusmestari Jacob Thomasson Rijf on vuoden ajan oleskellut täällä Tukholmassa ja sinä aikana ottanut osaa myös Kuninkaallisen maalari- ja kuvanveistonakatemian siviiliarkkitehtuurin harjoituksiin, annetaan hänelle täten hyvin ansaittu todistus, että hän on ollut toimenkuvaansa kuuluvissa osissa erityisen ahkera ja huolellinen(,) että niin paljon kuin mahdollista on ollut, kerännyt ja hankkinut niitä taitoja, joilla hän vastedes voi palvella isiensä mailla, ja jotka olkoot hänelle rakennuksissa avuksi. Tukholmassa 28. kesäkuuta 1784.[1]

Kuva 7. Rakennusmestari Jacob Rijfin akatemiatodistus vuodelta 1784. Vol. 9. AE. RA.

Todistuksen vasemmassa yläkulmassa olevasta maininnasta[2] voi päätellä, että se on liitetty vasta jälkikäteen Luulajan hanketta selventäväksi asiakirjaksi. Alkuperäisen todistuksen liittäminen vuoden 1790 asiakirjojen yhteyteen on Rijfin näkökulmasta outoa, sillä sitähän saatettiin tarvita vakuutena tulevissa rakennusprojekteissa. Kaksoiskappaleesta ei liene kyse, sillä akatemiatodistus esitettiin myöhemmin Kuopiossa ainoastaan viralliseksi todistettuna jäljennöksenä.

Todistuksessa mainittua siviiliarkkitehtuuria opetettiin arkkitehtuurikoulussa, joka oli yksi Taideakatemian viidestä eri opintoyksiköstä. Opettajana toimi Olof Tempelman, joka arkkitehtuurikoulutuksesta vastuussa olleena professorina luennoi teoriaopetuksen keskeisimmistä osa-alueista kuten käytännön geometriasta ja perspektiiviopista. Lisäksi opiskeltiin varsinaista arkkitehtuurin teoriaa, josta Tempelmanille itselleen olivat tärkeitä eritoten juuri Vitruviuksen ja Palladion opit. Opetus sisälsi myös piirustusten jäljentämistä. Pylväsjärjestelmien kopioinnin ohella Tempelmanin tiedetään jäljennyttäneen oppilaillaan laatimaansa *Jupiterin temppelin* piirustusta (KUVA 8).[3] Kuuluiko tehtävä jo Jacob Rijfin aikaiseen opetukseen, jää epäselväksi.[4]

---

[1] Kirjoittajan suomennos.
[2] *Lägges till acten om Rijfs begäran att få pastoralier till hjelp wid Luleå kyrkobyggnad* = sijoitetaan Rijfin anomukseen saada pastoraalivaroja Luulajan kirkkorakennukseen.
[3] Berg Villner 1997, 13, 43–46, 204 ja 256; Ehrensvärd 1962, 67 sekä planssi 11.
[4] Tempelman tunsi aiheen varmuudella vuonna 1786, jolloin hän hyödynsi sitä Hämeenlinnan kirkkosuunnitelman (KUVA 43) lanterniinina. Knapas 2004, 8 (kuva 1); Samankaltainen Neptunuksen temppeli oli kuitenkin mukana jo Hagan puistosuunnitelmissa, joita hoviarkkitehti Fredric

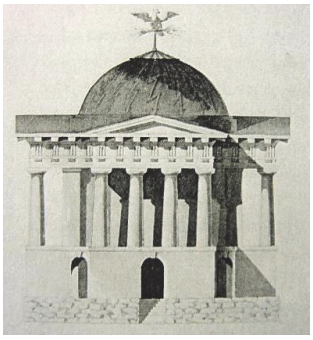

Kuva 8. Olof Tempelmanin piirtämä Jupiterin temppeli.
Kuva: Ehrensvärd 1962, planssi 11.

Jacob Rijfiä ei mainita nimeltä Taideakatemian opiskelijamatrikkelissa. Vaikka osin konseptiluonteisesti säilyneessä matrikkelissa on paikka paikoin huomattaviakin aukkoja, Rijfin opintovuosien osalta se vaikuttaa olevan moitteettomassa kunnossa.[1] Vuosien 1783–84 aikana Rijfin nimi mainitaan muissa akatemian asiakirjoissa ainoastaan konseptiversiona säilyneen todistuksen yhteydessä. Hakemistossa hän ei esiinny opiskelijan tittelillä.[2] Todistuksessa käytetty sanamuoto Tukholmassa ”oleskelusta” kielisi akatemiaharjoitusten olleen vain yksi osa-alue Rijfin Tukholman ekskursiosta. Kun vielä Oulun läänin maaherra Jakob Daniel Lange (1758–1808) tiesi myöhemmin kertoa, ettei Rijf ollut suorittanut teoriaopintoja (*icke lärt Theorien genom Lectur*),[3] lienee melko selvää, ettei Rijf ollut akatemiassa minään virallisena oppilaana. Tällainen menettely ei ollut tuona aikana kovin harvinaista: näin oli käynyt myös akatemiauransa 37-vuotiaana aloittaneen talonpoikaistaiteilija Pehr Hörbergin (1746–1816) kohdalla, jonka C.F. Adelcrantzin veli Emanuel Adelcrantz puhui Taideakatemiaan. Hörbergin etsiydyttyä vuonna 1783 Tukholmaan Tempelman esitteli hänet akatemialle, antoi työmateriaalia ja luvan seurata opetusta.[4] Ylimääräiset oppilaat eivät olleet ongelma, sillä esimerkiksi vuonna 1783 arkkitehtipuolella oli ainoastaan kolme oppilasta.[5]

Koska 30-vuotiaan talonpoika Jacob Rijfin tie akatemiaan ei ollut edennyt aivan perinteistä reittiä pitkin, hän oli Taideakatemian muihin ”virallisiin” opiskelijoihin nähden myös opetuksellisesti hieman erilaisemmassa asemassa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että lähinnä ehkä ”kuunteluoppilaaksi” miellettävän Rijfin ns. akatemiaopinnot pitivät sisällään pääsääntöisesti arkkitehtuuripiirustusten jäljentämisen opettelua, malli- ja arkkitehtuurikirjallisuuteen tutustumista sekä

Magnus Piper (1746–1824) kehitteli vuodesta 1781 alkaen. Myös Tempelman oli sidoksissa Haga-projektiin.

[1] Elevförteckningar 1778–1795. KonstA.

[2] Kongl. Akademiens för de fria konst. handlingar 1784–1794 Vol. 3. KonstA.

[3] Oulun läänin mh Langen lausunto rakennusmestari Rijfistä 26.11.1805. YIV KM:lle 16.1.1807. Vol. 343. AV. RA.

[4] Berg Villner 1997, 48.

[5] Kydén 1998, 209 ja viite 8.

vierailuja Tukholman huomattavimmissa kirkoissa ja muissa merkittäviksi miellettävissä rakennuksissa. Rijf tutustui yli-intendentti Adelcrantzin ja professori Tempelmanin johdolla myös YIV:ssa vireillä olleisiin ja Rijfin kannalta mielenkiintoisiin rakennushankkeisiin. Tällöin erityisen suurta painoarvoa oli juuri Adelcrantzin ja Tempelmanin ajankohtaisilla suunnittelutöillä, jotka koskivat kirkkorakennusten ohella myös niiden irtaimistoa.

Rijfin myöhempää rakennustuotantoa tarkastellen tärkein tutkimuskohde oli yli-intendentti Adelcrantzin suunnittelema Adolf Fredrikin kirkko (1768–1783), jonka vastavalmistunut keskustorni (1783) oli Rijfin saapumisen aikaan yksi suurimmista puheenaiheista (KUVA 9). Pidän todennäköisenä, että Munsalan tornityöhön osallistuneen Rijfin yhtenä intressinä olikin juuri tornirakennusten toteuttamiseen tarvittavien kestävyys- ja lujuuslaskelmien opettelu. Kellojen sijoittaminen Adolf Fredrikin tarjoaman esikuvan mukaisesti keskustorniin asetti kivi- ja ennen kaikkea puurakennukselle aivan erilaiset kestävyysvaatimukset, kuin mihin länsitornien yhteydessä oli totuttu. Rijfin akatemiassa suorittamat arkkitehtuuriharjoitukset saattaisivatkin liittyä juuri keskustornien rakentamiseen tarvittavaan ohjeistukseen.

Kuva 9. C.F. Adelcrantzin suunnittelema Tukholman Adolf Fredrikin kirkko. Kuva: Bergman 2000, 16.

Rijf omaksui Adolf Fredrikin kirkon muotokielen erinomaisesti. Adolf Fredrikin sekä toteutetut että suunnitelmien tasolle jääneet ratkaisut heijastuivat Rijfin koko opintoajan jälkeiseen rakennustuotantoon aina sisutukseen liittyviä detaljeja myöten. Erityisen hyvin tämä tulee esille Hyrynsalmella [TL 7], jossa Adolf Fredrikin kirkon sisätiloja imitoivan ilmeen taustalla ei voi olla kukaan muu kuin Tukholmasta palannut Jacob Rijf (KUVA 10).

Kuva 10. Vasemmalla näkymä kohti Adolf Fredrikin kirkon kuoriseinää. Oikealla vuosina 1784–1786 rakennettu Hyrynsalmen kirkko. Huomaa seinien pilasterijäsentely sekä holviruoteita imitoiva laudoitus. Kuva: PM 2011 (Adolf Fredrik), ELKA (Hyrynsalmi).

Suomen puolella käynnissä olleista rakennushankkeista merkittävin Rijfin kannalta oli Vaasan hovioikeuden talon viimeistelyprosessi. Erityistä huomiota on saanut juuri tuolloin ajankohtaisena ollut hovioikeudentalon tornihanke, jonka heinäkuussa vuonna 1783 laadittuihin piirustuksiin Rijf on tutustunut ilmeisen huolellisesti (KUVA 11).

Kuva 11. Vaasan hovioikeudentaloa varten suunniteltu torni. Adelcrantz – Tempelman 8.7.1783. Kuva: Harju 1997, 190 (kuva 19).

Adelcrantzin suunnittelemaa tornirakennusta ei koskaan toteutettu Vaasaan, mutta piirustus näkyy toimineen ideanantajana Rijfille heti akatemiaopintojen jälkeen Säräisniemessä (1785) [TL 66] ja Puolangalla (1786) [TL 57]. Isänsä intressien puolesta Rijfiä lienee kiinnostanut erityisesti Pedersören ja Luodon kirkkoja varten laaditut piirustukset, jotka KM vahvisti heinäkuussa 1783. Rijfillä on varmaan riittänyt mielenkiintoa myös Oulun läänin alueelle tehtyihin kirkkosuunnitelmiin, sillä olihan hänellä mahdollisuus vastaanottaa Oulun kaupungin porvarisoikeudet ja jatkaa rakennusuraansa juuri siellä. Oulun läänin maaherrana oli Adolf Tandefelt, joka virkansa edellyttämänä toimitti seurakuntalaisten kirkkoanomuksia eteenpäin keskushallinnolle. Vuosien 1783–1784 aikana seurakuntatasolla käynnistyivät esimerkiksi jo Ylikiimingin ja Kemin kirkkoprojektit sekä muutamat tapulihankkeet.

Jacob Rijfin opintoaikana läpikäymistä arkkitehtuuri- ja mallikirjoista voidaan esittää ainoastaan arvailuja. Hän on hyvin todennäköisesti tutustunut joihinkin alan klassikkoteoksiin kuten esimerkiksi Sebastiano Serlion (1475–1554) *Tutte l'opere d'architettura et prospetiva* -tutkielmaan. Mallikirjoista Jean Francois de Neufforgen (1714–1791) kahdeksanosainen *Recueil Elémentaire D'Architecture* oli etenkin Adelcrantzin suosiossa.[1] Kirjoissa esiteltyjen mallipiirrosten avulla pystyisi tekemään miltei kaikki Rijfien saarnatuoleissa ja alttarilaitteissa käyttämät koristeelliset yksityiskohdat (KUVA 12), joiden toteuttamiseen ei virallisissa piirustuksissa annettu tarkkoja ohjeita.[2]

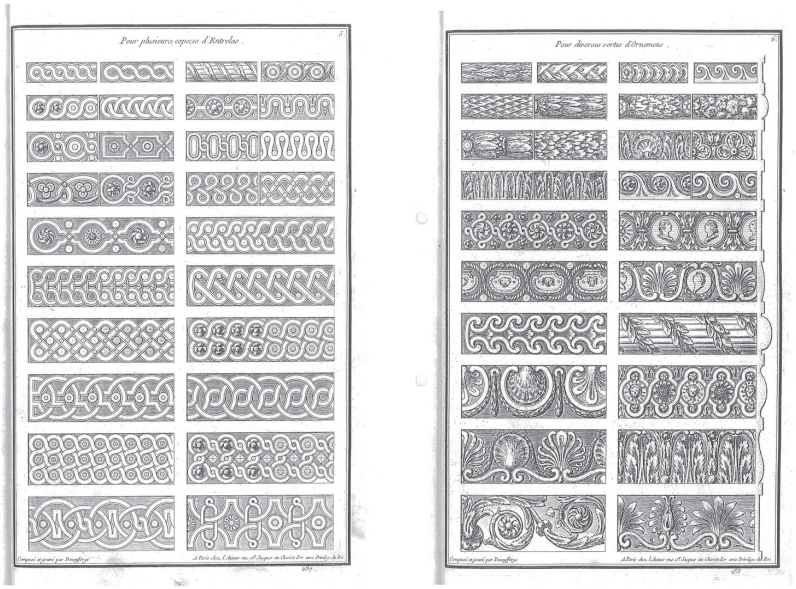

Kuva 12. Neufforgen Recueil Elémentaire D´Architecture -teoksessa kuvattuja ornamenttimalleja. Huomaa myös oikeanpuoleisessa kuvassa olevat profilointimallit. Neufforge (IIII) 1761, 287–288 (planssit 5–6). KB.

Profaanirakennuksia ajatellen Carl Hårlemanin mallikirja *Plans et Élevations des Bâtiments de Suède* vuodelta 1753 saattoi myös olla kiinnostuksen kohteena. Kirjan mallipiirustuksilla oli ollut suuri vaikutus erityisesti Carl Wijnbladin teoksiin, joihin Rijf oli todennäköisesti tutustunut jo ennen Tukholman opintovuotta.

Tuoreita sisutukseen liittyviä ideoita Rijf sai myös Adelcrantzin suunnittelemasta ja vuonna 1782 valmistuneesta Kuninkaallisesta oopperasta (KUVA 13).

[1] Fogelmarck 1957, 284; Berg Villner 1997, 59.
[2] Ks. tässä yhteydessä Pettersson 1985, 329.

Kuva 13. Vasemmalla C.F. Adelcrantzin suunnittelemat oopperatalon ovet. Oikealla vuosina 1785–86 rakennetun Luodon kirkon ovet. Kuva: Fogelmarck 1957, 207 (kuva 186) sekä PM 2012.

Vaikka eräs tärkeimmistä tavoitteista oli uusien rakennusvirikkeiden etsiminen, Rijf kopioi kirkkoekskursioillaan Tukholman keskeisimpien kirkkojen alkuperäispiirustuksia sekä fasadiehdotelmia. Varmuudella Rijf kopioi jo edellä mainitun Adolf Fredrikin kirkon lisäksi ainakin Kungsholman sekä todennäköisesti myös Katariinan kirkkojen alkuperäissuunnitelmat. Kopioiden joukkoon lukeutunee myös Kungsholman kirkon länsitorniehdotelma (KL KUVA 148), jonka Rijf on jäljentänyt Jonas Zetterbergin nyttemmin kadoksissa olevan alkuperäispiirustuksen mukaan. Rijfin tekemässä kopiossa on numero 34, ja mikäli se olettamukseni mukaan tarkoittaa Rijfin kopioimien piirustusten järjestyslukua, on Rijf ollut harjoituksissaan erityisen ahkera – juuri kuten todistuksessa mainitaankin. Tämä tukee näkemystä, jonka mukaan Rijfien hallussa ollut piirustusmateriaali perustui pitkälti Jacob Rijfin Tukholmassa keräämään aineistoon.[1] Aineisto täydentyi sitä mukaa, kun Rijfit kopioivat omien kirkkohankkeidensa yhteydessä YIV:n laatimia suunnitelmia. Näin Rijfit saivat haltuunsa virallisesti hyväksyttyjä piirustuksia, joiden mukaan tehtyjä variantteja voitiin esittää jälleen uusien projektien yhteydessä. Tukholmassa kerätyllä perusaineistolla oli kuitenkin erityisen suuri painoarvo, sillä Jacob Rijfin tunnetuimmat piirustukset kuten Luoto, Oravainen, Skellefteå ja Alatornio pohjaavat juuri Tukholman tärkeimpien kirkkojen alkuperäissuunnitelmista saatuihin virikkeisiin sekä niiden ennakkoluulottomaan yhdistelyyn. Pidän todennäköisenä, että ideat esimerkiksi Oravaisten kirkon sekä Kälviän ja Sotkamon tapuleiden kaltaisiin suunnitelmiin ovat syntyneet jo opintomatkalla.

Opintomatkan aikana Rijfin mielenkiintoa lienee herättänyt myös Tukholman Pyhän Johanneksen kirkon rakennusvalmistelut, joihin Tempelmankin osallistui asemapiirroksellaan.[2] Kuningas Kustaa III:nnen julistamaan kirkon suunnittelukilpailuun Rijf ei aivan ehtinyt mukaan, mutta tutustui varmaankin kirkkoa varten laadittuihin piirustuksiin. Kirkon peruskivi muurattiin suurin juhlallisuuksin syyskuussa 1783. Rakennustöiden keskeytyminen tammikuussa 1784 ja arkkitehti Jean Eric Rehnin (1717–1793) laatimien rakennuspiirustusten vaihtuminen ranskalaisarkkitehti Léon Dufournyn uusantiikkisiin suunnitelmiin nostatti suurta ute-

[1] Pettersson 1985, 329; ks. myös Lukkarinen 1987b, 82 sekä Lukkarinen 1998, 73; vrt. Wik 1972, 329. Hänen mukaansa piirustuksen numero on 4.
[2] Berg Villner 1997, 110 ja 227; Ehrensvärd 1962, planssi [9].

liaisuutta.[1] Todennäköistä on, että Rijf ehti tutustua Dufournyn kohupiirroksiin niiden saavuttua Tukholmaan kesäkuussa 1784.

Jonkinasteista sijaa opinnoissa on ilmeisesti saanut myös arkkitehtonisten rakennelmien ja mallikappaleiden tutkiminen.[2] Erityisesti kirkkojen pienoismallit auttoivat hahmottamaan rakenteita sekä niiden edellyttämiä mitta- ja tukijärjestelmiä. Tällainen prototyyppi on tehty esimerkiksi Adolf Fredrikin kirkosta, jonka Rijf on voinut tutkimusmatkallaan nähdä.[3]

Rijfiltä itseltään on säilynyt yksi puinen pienoismalli. Se esittää Tukholman Kungsholman kirkon tornia ja pohjautuu hänen maaliskuussa vuonna 1799 hyväksyttäväksi lähettämäänsä suunnitelmaan. Taideakatemian pöytäkirjoista ilmenee, että lääninrakennusmestari Jacob Rijf osallistui tammikuussa 1799 pidettyyn Taideakatemian näyttelyyn [TL 71] pienoismallilla eli rakennelmalla (*Construktion*). Malli oli näyttelyssä esillä yleisen käytännön mukaisesti helmikuun puoliväliin saakka. Koska Kungsholman seurakunta lunasti kirkon tornia esittäneen pienoismallin Rijfiltä maaliskuun alussa vuonna 1799, on todennäköistä, että kyse oli samasta, akatemianäyttelyssä olleesta tornirakennelmasta (KL KUVA 143). Rijf on siis vielä vuoden 1783–1784 jälkeenkin ollut yhteydessä Taideakatemiaan ja suorittanut kenties joitain täydentäviä opintoja. Tähän viittaa Jacob Rijfin mainitseminen vuoden 1799 pöytäkirjaan liittyvässä hakemistossa *Elever*-alaotsakkeen alaisuudessa.[4]

Jacob Rijfin opintovuosi (n. kesä-heinäkuu 1783–28.6.1784) oli miltei samanaikainen kuningas Kustaa III:nnen suorittaman Italian matkan kanssa (27.9.1783–2.8.1784). Koska Rijf kotiutui Tukholmasta viimeistään heinäkuun puolivälissä, hän ei ehtinyt paikanpäällä todistamaan välittömästi kuninkaan kotiinpaluun jälkeen alkanutta uusantiikkista revoluutiota.[5] Poikkeuksen tekevät ainoastaan Léon Dufournyn Johanneksen kirkon piirustukset, joihin Rijfillä oli ainakin ajoituksen puolesta mahdollista perehtyä.

Kuninkaan kotiutumisen jälkeen Tempelmanin vuonna 1784 ajankohtaisina olleista projekteista esimerkiksi Härnösandin kymnaasi ja Tukholman rahapaja saivat heti elokuussa annetun käskyn myötä fasadiinsa kuninkaan makumieltymysten mukaisesti suunnitellut lisätehosteet.[6] Uudelleenmuokkaukseen joutuivat myös sittemmin Jacob Rijfin rakennettaviksi tulleet Saloisten kellotapuli [TL 60] ja Kemin kivikirkko [TL 18].

Kaiken kaikkiaan Tukholman opintovuosi oli Jacob Rijfille antoisa. Rijf osasi laatia muihin suomalaiskollegoihinsa verrattuna näyttävämpiä ja tyylipiirteiltään

---

[1] Quensel – Hedlund 1934, 460–463 ja 497; Alm 1998, 88-89.
[2] Menetelmä oli ollut käytössä jo vuosikymmenten ajan. Esimerkiksi YIV:ssa 1750-lla mallipiirtäjänä ja kopistina toiminut Jean Eric Rehn lähetti Pariisista ostamiaan erilaisia malleja (*åtskilliga Modeller*) paitsi Tukholman hoviväen myös käsityöläisten tarkasteltaviksi. YIV:n memoriaali KM:lle 1757. FV a:1. ÖHA. RA.
[3] Mannström 1924, 70 (kuva 49) ja 122–123.
[4] Kongl. Akademiens för de fria konst. handlingar 1798–1801. Vol. 5. KonstA.
[5] Vrt. Knapas 1986, 30–31; Ks. myös Känsälä 1995b, 647.
[6] Berg Villner 1997, 104–106, 153 ja 227; Alm 1998, 86-87 ja 94-95.

päivitettyjä suunnitelmia. Henkilösuhteiden lujittuminen sekä sosiaalisen verkoston laajentuminen helpottivat jatkossa Tukholmassa asiointia ja laski kynnystä turvautua tarvittaessa johtavien arkkitehtien mielipiteisiin. Koulutus takasi myös paremmat työnsaantimahdollisuudet, sillä seurakunnat halusivat kalliiksi koetuissa ja suuria ponnisteluja vaatineissa rakennushankkeissa mahdollisimman luotettavan rakennusmestarin. Laihialaiset pyysivät maaherra Adolf Tandefeltia säilyttämään kivikirkkohankkeessa kunnon rakennusmestarin, ettei kukaan ”taitamaton tunari änkeytyisi tehtävään”. Tällä viitattiin ilmeisesti Johan Nordbergiin, jota osa pitäjäläisistä kaavaili tulevaksi rakennusmestariksi.[1]

Maaherra Adolf Tandefeltin kirjoittama todistus Rijfin ensimmäisen kirkkohankkeen yhteyteen Luulajaan [TL 36] osoittaa, että maaherralla itsellään oli vahva usko Rijfin ammattitaitoon.[2] Opintoajasta koitunut hyöty oli myös rakennushankkeita hallinnoivien virkamiesten näkökulmasta katsottuna molemminpuolista: he pystyivät nyt lähettämään kuninkaalle ajanmukaisia, näyttäviä ja rakennusteknisesti päteviä piirustuksia. Rijfin muuraritausta takasi, että rakennukset pystyttiin toteuttamaan säädösten mukaisesti myös kivestä.

3.5 Lääninrakennusmestari

Nykytutkimuksessa on varsin yleisesti oletettu, että Jacob Rijf nimitettiin Ruotsin Länsipohjan lääninrakennusmestariksi heti opintojensa jälkeen vuonna 1784.[3] Käsitys on virinnyt Klemetin vuonna 1927 ilmestyneestä tutkimuksesta *Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvulla,* jossa Klemetti kertoo nimityksen olleen samanaikainen Rijfin 28.6.1784 saaman akatemiatodistuksen kanssa.[4] Tieto on sittemmin hyväksytty Klemetin teoksen jälkeen ilmestyneissä Rijfejä käsittelevissä tai sivuavissa tutkimuksissa.[5] Jacob Rijfin nimitys lääninrakennusmestariksi oli kuitenkin

---

[1] *…att Eder Höga Nåde, skulle bibehålla oss wid en pålitelig Byggmästare, och att ej någon bönhas skulle tränga sig i hwartill en del Sockne boer är hugade att anlita.* S.P. Schöring ja Thomas Laitala mh:lle 17.10.1786. YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA.

[2] Todistus litteroitu teosluettelon kohteenseen [TL 36] (Luulaja). Mh Tandefeltin todistus Rijfin pätevyydestä 13.7.1787. Jäljennös. OI:1. LDA. HLA.

[3] Uusimman tutkimuksen osalta tässä esimerkkinä Söderbacka 2005, 62; Gardberg 2006, 286.

[4] *28/6 1784 hän* [Jaakko Rijf] *saa yli-intendentti C.F. Adelcrantzin sekä Kunink. taideakatemian tirehtöörin C.G. Pilo'n allekirjoittaman ja konduktööri Ol. Tempelman'in varmentamaan todistuksen, jossa mainitaan, että hän ollut ”erittäin ahkera ja toimekas (omtänksam) hankkiakseen niin paljon kuin mahdollista on ollut sitä taitoa, jolla hän vastaisuudessa voi palvella kotitienoitansa”. Lisäksi hän saa Adelcrantzilta yksityisen todistuksen, jossa tämä vakuuttaa Rijfin osaavan tehdä sekä kirkkojen että muiden rakennusten piirustuksia ja kunnollisesti ”niinhyvin vahvuuteen, kestävyyteen kuin kauneuteen nähden”. Todistustensa nojalla Rijf 28/6 1784 otettiin Västerbottenin viralliseksi lääninrakennusmestariksi*. Klemetti 1927, 217–218.

[5] Klemetin (1927) näkemykseen pohjautuvat esim. Åkerblom 1928, 171; Klemetti 1932b, 498, Wennervirta 1943, 23 [po.32]; Lindblom 1947, 716; Beskow 1952, 103; Pettersson 1959, 107; Aarne Heimala, ”Kirkonrakentaja Jacob Rijf”. *Uuden Suomen Viikkolehti* 3.3.1963; Fellström 1964, 34. Ensimmäinen painos v:lta 1950; Heimala 1965, 29; Melin 1965, 36; Mähönen 1967, 9; Wik 1972, 291; Wik 1974b, 3; Wik 1975, [3]; Pettersson 1977a, 1; Pettersson 1985, 328–329; Pettersson 1989a, 340; Flodin 1993, 38;

ollut tiedossa jo vuonna 1912, jolloin Juhani Rinne mainitsi Tukholman yli-intendentin viraston arkistomateriaaliin pohjautuneessa tutkimuksessaan Rijfin saaneen nimityksen vasta vuonna 1793.[1] Rinteen tulkinta jäi aikoinaan huomioitta eikä sitä ole myöhemminkään tuotu esille edes vaihtoehtoisena näkemyksenä. Rinteen tutkimus oli myös Klemetin tiedossa.[2]

Jacob Rijfin nimittäminen Länsipohjan läänin kirkonrakennusmestariksi heti opintojensa päätteeksi tuntuu Rijfin rakennusuraa tarkastellen liian aikaiselta. Rijf ei ollut vielä vuonna 1784 rakentanut itsenäisesti ainoatakaan kirkkoa, vaan oli toiminut isänsä Thomas Rijfin apulaisena Pedersören kellotapulin ja Munsalan kirkontornin muuraustöissä. Tukholman koulutusvuotta ei voida pitää niin perusteellisena tai kaikilta osin kattavana, että Rijf pelkästään sen perusteella olisi saanut lääninrakennusmestarin nimityksen ilman kirkkorakennusten pystyttämisestä tai suurten rakennushankkeiden johtamisesta hankittua käytännön kokemusta. Tässä mielessä Rinteen maininta myöhäisemmästä nimitysajankohdasta tuntuu luontevammalta vaihtoehdolta.

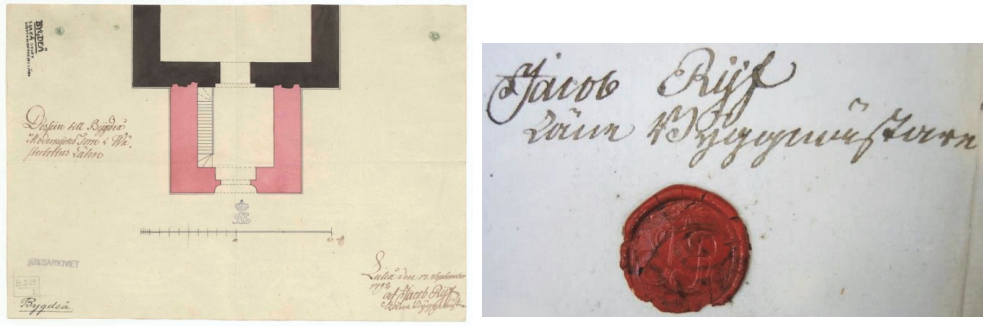

Kuva 14. Vasemmalla lääninrakennusmestari Jacob Rijfin laatima Bygdeån kirkon länsitornin pohjakaava. Päivätty Luulajassa 17.9.1792. ÖIÄ B 225:2. ÖHA. RA. Oikealla Jacob Rijfin signeeraus ja sinetti Skellefteån kirkon rakennusselvityksessä. Länsipohjan läänin mh Stromberg KM:lle 4.4.1799. Vol.22. KOLL. RA.

Jacob Rijf on itse tituleerannut itseään lääninrakennusmestariksi Bygdeån kirkon tornisuunnitelmassa 17.9.1792 (KUVA 14), Skellefteån kirkon laajennuspiirustuksessa 16.10.1793, Skellefteån pastoraalivarojen käyttöön liittyvässä selvityksessä 24.5.1799 (KUVA 14) sekä Alavetelin kirkon laajennussuunnitelmassa 13.3.1800. Hänet mainitaan lääninrakennusmestarina Uudenkaarlepyyn rippikirjassa vuosien

Knapas 1993, 190; Känsälä 1995b, 648; Berg Villner 1997, 47; Sjöström – Knapas – Storsletten 2000, 30; Mäkelä 2002, 125; Gardberg (1957, 182–183 ja 1978, 102) on ilmoittanut nimitysvuodeksi 1785, mutta se pohjannee kirjoitusvirheeseen.

[1] *År 1793 antog överintendenten Jakob Rijf till byggmästare i Västerbottens län.* Rinne 1912, 63, viite 1.

[2] Klemetti 1927, 170. Ilmenee tekstistä.

1795–1801 välisenä aikana.[1] Rijf oli lääninrakennusmestari myös avioituessaan Haukiputaalla vuonna 1796.[2] Rakennushankkeita käsittelevissä tai niihin liittyvissä asiakirjoissa titteliä on käytetty Skellefteåssa (1799), Joutsassa (1799), Luodossa (1799, 1800), Tukholmassa (1799, 1808, 1809), Ylikiimingissä (1800), Laihialla (1801,1805) ja Iissä (1804). Lisäksi Rijf mainitaan lääninrakennusmestarina Uudenkaarlepyyn syys- ja talvikäräjillä vuosina 1802, 1808 ja 1809.[3] Perukirjassa hänen nimikkeenään on ainoastaan kirkonrakennusmestari.[4] Yllättäen myös Carl Thomasson Rijf on käyttänyt lääninrakennusmestarin nimeä Laihialla, tosin vasta lokakuussa vuonna 1797.[5] Yllä esitetyt tiedot näyttävät nekin tukevan Rinteen käsitystä myöhemmästä nimitysajankohdasta.

Klemetin lähteinään käyttämät asiakirjat ovat puutteellisesta viittaustekniikasta huolimatta tunnistettavissa. Klemetin tiedot Jacob Rijfin lääninrakennusmestarin valtakirjasta pohjautuvat Kuopion kivikirkkohankkeen yhteydessä laadittuun jäljenneasiakirjaan, johon pitäjänkirjurina toiminut Lars Johan Paldani on jäljentänyt Rijfiltä vaadittuja todistuksia.[6] Kaikki Rijfin todistukset ovat takauskirjaa lukuun ottamatta oikeaksi todistettuja jäljennöksiä.

Jäljenneasiakirjassa on ensimmäisenä Jacob Rijfille 28.6.1784 myönnetty akatemiatodistus, joka on muutamia yksityiskohtia lukuun ottamatta melko tarkka kopio alkuperäisestä YIV:n arkiston todistuksesta. Sen jälkeen Paldani on jäljentänyt Rijfille 14.10.1784 myönnetyn avoimen lääninrakennusmestarin valtakirjan. Paldanin jäljenne on erityisen arvokas, sillä alkuperäistä valtakirjaa tai edes sen kopiota ei ole muualta tavattu. Valtakirjan myöntäjänä toimi Länsipohjan läänin maaherra Johan Gustav af Donner:

> *[…]. Att alldenstund Byggmästaren Jacob Rijf hos mig skrifteligen anmält, thet han wore hugad, här i Orten än widare wid förefallande kyrckobyggnader betjena, med begäran, att då ingen Byggmästare härstädes finnes blifwa till Läne Byggmästare antagen och med min fullmagt å en slick beställning warda försedd; Fördenskull och emedan Rijf utom det at han vid den af honom i Lule Stad såsom Byggmästare anförde wackra och prydeliga kyrcka af Sten, ådagalagd hedrande prof af instigt och färdighet wid slika byggnader, igenom sin skickelighet och grundeliga kännedom uti architecturen, hos Kongl[en] Öfwerintendents Embetet gjord sig så wäl känd att herr Öfver Intendenten och Commendeuren af Kongl. Nordstjerne Orden högwälborne Friherre Carl Fred. Adlercrantz honom Rijf såsom en kunnig och snäll man uti såväl Desseiners som Ritningars författande till kyrckor som slika Byggnaders upförande till then styrcka(,) waracktighet och prydnad som wederbör; så har jag medelst denna Öpne fullmagt welat antaga och förordna honom Byggmästaren Acktade och wälerfarne Jacob Rijf att*

---

[1] Rkj 1795–1801 s.198. UusKa; Säilyneissä manttaaliverokirjoissa Rijf on mainittu kirkonrakennusmestarina.
[2] Vihityt 7.10.1796. HauKa.
[3] Uudenkaarlepyyn syyskäräjät 26.11.1808 § 165, s.731 sekä talvikäräjät 22.3.1809 § 71, s.292. MF UK 1203. KA; Wik 1972, 320.
[4] Jacob Rijfin perukirja 2.10.1809. MF ES 3647. KA.
[5] Kuulutus Laihian kirkossa 8.10.1797. Allekirjoittanut lääninrakennusmestari Carl Rijf. Liitteenä asiakirjassa Carl Rijf mh Krabbelle 13.10.1797. Muut asiakirjat 1780–1800. KA MF UK 108. LaiKa.
[6] Jäljenneasiakirja *Afskrifter* on liitteenä mh Wibeliuksen kirjeessä KM:lle 6.11.1806. Maaherran kirjeeseen on liitetty lisäksi Oulun (26.11.1805) ja Vaasan läänin maaherran (30.11.1805) alkuperäiset lausunnot Rijfistä sekä ptk 15.2.1806. Asiakirjassa YIV KM:lle 16.1.1807 (Kuopio). Vol. 343. AV. RA.

wara kyrckobyggmästare i detta Lähn, hwarwid honom åligga skall, att under förefallande Nybyggnader eller Reparationer utaf Sten kyrcko församlingarne med all tro=redlig= och tjenstagtighet tillhanda gå emot det arfwode, willkor och förmåner han sig betingar och honom lofwas kunna: Thet wederbörande till efterrättelse Länder. Till yttermera wisso warder detta med min egenhändige underskrift, Embetets Sigill och adeliga Sköldemärcke bekräftadt. Westerbottens Landskansléé Umeå d. 14. October 1784. På kan[s] och Embetets wägnar J:G: Donner/ Häggström

[…]. Sikäli kuin rakennusmestari Rijf on kirjallisesti ilmoittanut minulle halukkuudestaan kirkkorakentamiseen tällä seudulla pyynnöllä, että koska ketään ei ole täällä lääninrakennusmestariksi otettu eikä minun valtakirjallani siihen tehtävään osoitettu; sen tähden ja siksi että Rijf, paitsi että hän on Luulajan kaupunkiin rakentanut kauniin ja korean kivikirkon kunniakkaaksi todisteeksi taidoistaan ja valmiuksistaan, on hän myös taitavuutensa sekä perusteellisen arkkitehtuuritietämyksensä kautta tehnyt itsensä kuninkaallisessa yli-intendentin virastossa niin tunnetuksi, että yli-intendentti, Kuninkaallisen Pohjantähden ritarikunnan komentaja, vapaaherra Carl Fredrik Adlercrantz, [pitää häntä] taitavana ja pätevänä niin kirkkopiirustusten kuin -suunnitelmienkin laatijana, kuten myös rakennusten pystyttämisessä siihen vahvuuteen, kestävyyteen ja kauneuteen niin kuin tulee; niinpä olen tämän avoimen valtakirjan kautta halunnut ottaa ja määrätä arvostetun ja kokeneen rakennusmestari Jacob Rijfin tämän läänin kirkonrakennusmestariksi, jolloin hänelle kuuluu, että kulloisissakin kivikirkkojen uudisrakennuksissa tai korjauksissa kaikella uskolla, rehellisyydellä ja palveluhalulla vastaa palkkiota, ehtoja ja etuja joita hän itselleen vaatii ja hänelle voidaan luvata: tämä asianomaista opastakoon. Varmemmaksi vakuudeksi olkoon tämä omakätisellä nimikirjoituksella, viraston sinetillä ja aatelisella vaakunakilvellä vahvistettu. Länsipohjan lääninkansliassa Uumajassa 14. lokakuuta 1784. Kanslian ja viraston puolesta J.G. Donner /Häggström[1]

Näiden kahden asiakirjan jälkeen seuraa rakennusmestari Rijfin viidestä eri seurakunnasta hankkimat todistukset moitteettomasta kirkonrakentamisesta. Ensimmäinen todistus on Skellefteåsta 30.7.1799, toinen Ylikiimingistä 24.4.1800, kolmas Luodosta 6.6.1800, neljäs Alatorniosta 13.8.1804 ja viides Pedersörestä 7.2.1806. Kaikki yllämainitut todistukset Pedersöreä eli Pietarsaaren pitäjää lukuun ottamatta pyrkivät osoittamaan Rijfin kyvyn rakentaa kestäviä kirkontorneja. Pietarsaaren msrk:n rovasti Eric Brunnius (1742–1793) puolestaan todisti Rijfin laajentaneen kirkon ja tehneen siihen sopusuhtaisen tiiliholvin (*med ett proportionerligt tegeltak wälft*).

Viimeinen Rijfin Kuopion kirkkohanketta varten hankkima ja Paldanin jäljentämä asiakirja on uusikaarlepyyläisten talonpoikien 12.12.1805 allekirjoittama takauskirja, jossa he lupasivat Rijfin Kuopiossa suorittamalle työlle täyden takuun luvaten korvata kaikki Rijfin toimesta mahdollisesti aiheutuvat vahingot ”yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta”. Jäljenneasiakirja päättyy Kuopiossa 19. tammikuuta 1806 pidetyssä pitäjänkokouksessa tehtyyn päätökseen, jossa rakennusmestarin esittämät todistukset ja takauskirja hyväksyttiin.

Vaikka Klemetti on tuntenut koko jäljenneasiakirjan[2], hän ei ole kiinnittänyt lainkaan huomiota sen sisältämiin epäloogisuuksiin. Esimerkiksi rovasti Brunniuksen todistus ei voi olla helmikuulta 1806, sillä silloin se olisi annettu vasta sen jälkeen, kun varsinainen asia oli jo hyväksytty Kuopiossa (19.1.1806). Merkittävin

[1] Kirjoittajan suomennos.
[2] Klemetti 1927, 219–220 ja 232–235.

ristiriita on kuitenkin lääninrakennusmestarin valtakirjan päiväyksen ja valtakirjassa mainitun Luulajan kirkon rakentamisen ajankohdan välillä. Luulajan kirkon rakennussopimus solmittiin Rijfin kanssa vasta syyskuussa 1787, jonka jälkeen kirkkoa rakennettiin siten, että loppuvuodesta 1790 kirkosta puuttui vielä sisustus, torninpääte ja ikkunat. Luulajan kirkko ei siis ole voinut olla Rijfin kunniakas taidonnäyte vuonna 1784, kuten valtakirja päiväyksen perusteella antaisi ymmärtää. Vuosilukua 1784 voidaan jo pelkästään Luulajan kirkon rakennussopimukseen nähden pitää virheellisenä.

Klemetin ilmoittama ja myöhempään tutkimukseen vahvasti iskostunut nimitysvuosi näyttäisi siis viime kädessä perustuvan valtakirjassa olevaan väärään vuosilukuun, jonka Klemetti on poiminut suhteellisen kritiikittömästi. Klemetti on todennut Rijfin aloittaneen Luulajan kirkon rakentamisen syksyllä 1787,[1] mutta ei ole muutoin tarkkanäköisenä huomannut sen yhteensopimattomuutta valtakirjassa esitetyn vuosiluvun kanssa. Hän on kuitenkin kiinnittänyt huomiota jäljenneasiakirjassa esitettyihin muihin päiväyksiin, koska ilmoittaa ne tarkasti todistaessaan Rijfin osallisuutta Luodon ja Ylikiimingin kirkkohankkeisiin.[2] Maaherra af Donnerin myöntämästä valtakirjasta Klemetti on poiminut ainoastaan yliintendentin näkemyksen Rijfistä kutsuen sitä Adelcrantzilta saaduksi ”yksityiseksi todistukseksi”.[3]

Paldanin todistusten oikeinkirjoituksen suuripiirteisyys ja kieliopillinen horjuvuus johtunee joko Rijfin esittämien jäljennösasiakirjojen sisältämistä virheistä tai pitäjänkirjurin huolimattomuudesta. Tuskinpa Rijf olisi ainakaan tahallisesti sortunut aikaistamaan lääninrakennusmestarin valtakirjaansa, vaikka pitempi ura olisikin saattanut tuoda hänelle enemmän uskottavuutta Kuopiossa. Miksi Klemetti sitten vielä erehtyi antamaan 14.10. päivätylle valtakirjalle saman päivä- ja kuukausimerkinnän kuin akatemiatodistukselle (28.6.), jäänee arvoitukseksi.

Klemetillä esiintyy samanlaista huolimattomuutta myös Kemin kirkkoriitaan liittyvän kansantarinan yhteydessä. Muutamissa 1930-luvun kirjoitelmissaan Klemetti istutti Cajanuksen muistiin merkitsemän legendan[4] Kustaa III:nnen suuhun.[5]

---

[1] Klemetti 1927, 220.
[2] Klemetti 1927, 219.
[3] Klemetti 1927, 217. *Lisäksi hän saa Adelcrantzilta yksityisen todistuksen, jossa tämä vakuuttaa Rijfin osaavan tehdä sekä kirkkojen että muiden rakennusten piirustuksia ja kunnollisesti “niinhyvin vahvuuteen, kestävyyteen kuin kauneuteen nähden”.* Klemetin tulkinta perustuu valtakirjan kohtaan *hos Konglen Öfwerintendents Embetet gjord sig så wäl känd att herr Öfver Intendenten och Commendeuren af Kongl. Nordstjerne Orden högwälborne Friherre Carl Fred. Adlercrantz honom Rijf såsom en kunnig och snäll man uti såväl Desseiners som Ritningars författande till kyrckor som slika Byggnaders upförande till then styrcka(,) waracktighet och prydnad som wederbör.*
[4] *Edelleen kerrotaan, että Matias Castrén on valittanut kuninkaalle Rijf'in suhteen. Kuningas on muka tällöin vastannut, että piispalla on paljon hyviä pappeja, mutta sellaisia hyviä rakennusmestareita kuin Rijf on harvassa. Tämän johdosta – niin kansa tarinoi – on kirkkoherra Castrén alkanut siinä määrin murehtia, että hänen hiuksensa ovat ruvenneet harmaantumaan.* Cajanus 1927, 60–61 viite 1.
[5] Klemetti 1932, 499; *Kemin kirkkoherra Matias Castrén oli harkinnut soveliaaksi kirjoittaa Rijfin rakentajakykyä väheksyvän kirjeen itse kuninkaalle. Mutta tämä, itsekin vähän rakennustaiteeseen perehtynyt ja joitakin kirkkojen ja tapulien suunnitelmia laatinutkin, närkästyi Castrénin soimauksesta ja vastasi: ”Minulla on parempia ja huonompia pappeja kyllin, mutta vain yksi rakennusmestari, Jaakko Rijf! Kansa muistaa*

Kertomus omaksuttiin Rijf-tutkimuksiin vuonna 1936 ilmestyneen *Suomalaisia kirkonrakentajia 1800-luvulla* -teoksen myötä.[1] Klemetiltä jäi tarinaa selostaessaan huomioimatta se olennainen asia, että Kemin selkkauksen puhjetessa (1797) Kustaa III oli ollut kuolleena jo viisi vuotta (†29.3.1792) ja valtaa piti hänen poikansa Kustaa IV Aadolf. Koska Kemin kirkon rakennussopimuskin laadittiin vasta helmikuussa 1794, Kustaa III ei voinut olla osallisena Kemin riitaisuuksissa. Mikäli tarinalla on ylipäänsä todellisuuspohjaa, sen täytyisi olla peräisin jostakin aiemmasta yhteydestä, jossa kuningas Kustaa III:nnella olisi ollut mahdollisuus kommentoida Jacob Rijfin rakentajantaitoja.

Vuoden 1784 osoittauduttua virheelliseksi nimitysvuodeksi kasvaa uteliaisuus Juhani Rinteen mainitsemaa vuotta 1793 kohtaan entisestään. Tutkittaessa Rinteen yhtenä päälähteenään käyttämiä YIV:n pöytäkirjoja kyseiltä vuodelta paljastuu, että rakennusmestari Jacob Rijf haki lääninrakennusmestarinimitystä Skellefteån kirkonrakennushankkeen yhteydessä juuri Rinteen ilmoittamana vuonna.[2] Kun Rijf seurakunnan lähettämänä edustajana toimitti laatimansa Skellefteån piirustuksen tarkistettavaksi, mainitaan hänen pyytäneen samalla YIV:n puoltolausetta maaherra Donnerille lähetettävää lääninrakennusmestarianomusta varten. YIV ei nähnyt asialle estettä, sillä Rijf oli pidemmän aikaa ollut arkkitehtuurikoulun oppilaana ja hankkinut sieltä itselleen sen tietämyksen, jota hän sittemmin oli soveltanut useissa rakennuksissa.[3] YIV totesi samoin myös maaherralle laaditussa puoltolauseen konseptissa, jossa Rijf nähtiin lisäksi olevan kyseiseen virkaan suh-

---

Castrénin panneen kuninkaan vastauksen niin pahakseen että tukka alkoi harmaantua. Kustaa III sanoi tosin vähän pistävästi, mutta kyllä totuus on juuri se minkä hän sanoi, ainakin rakentajista kysymyksen ollen. Heikki Klemetti, "Kirkoilla kiertämässä. Kemin kirkkoriita 1790-luvulla. Tärkeä piirustus nyt löytynyt." *Uusi Suomi* 26.10.1934.

[1] *[…] heikonlainen perustus ei kestänyt, vaan v. 1798 valmistunut kirkko rupesi pian rakoilemaan. Tuli pitkälliset rettelöt […]. Jupakalle luonnetta antavana piirteenä mainittakoon, että itse kuningas Kustaa III sekaantui siihen. Kemin kirkkoherra M. Castrén oli näet kannellut kuninkaalle että Rijf, huono rakennusmestari, on tehnyt Kemissä sellaista ja sellaista. Mutta kuningas tunsi Rijfin ennestään ja osasi antaa hänelle arvon, ja niinpä hänen sanotaan vastanneen kirkkoherra Castrénille m. m.: "Minulla on parempia pappeja ja huonompia pappeja kyllin, mutta vain yksi rakennusmestari, Jaakko Rijf."* Klemetti 1936, 55; Klemetti ei ole maininnut lähdettä, mutta muualta tutkimuksesta käy ilmi, että hän on tuntenut Cajanuksen teoksen. Klemetti on myös arvellut kertomusta tosiasialliseksi, sillä se "kiertää monissa lähteissä". Löysin sen kuitenkin ainoastaan Cajanuksen (1927) teoksesta; Ks. Alanen 1964, 221.

[2] Rinne on ilmoittanut tarkemman lähdeviitteen vuoden 1913 artikkelissaan *Suomen yleisten rakennusten virallinen hoito ennen v. 1809*, joka on suomennos Rinteen vuoden 1912 tutkimuksesta: *V. 1793 otti yli-intendentti Jacob Rijfin Westerbottenin lääninrakennusmestariksi (kts. pöytäkirjaa 20. p. jouluk. 1793).* Rinne 1913, 14, viite 2; Vrt. Rinne 1912, 63, viite 1; Suomennettu versio ei näytä olleen tutkijoiden käytössä.

[3] *…fann Kl: Öfver Indentent Embetet så mycket skäligare att sådant bifalla som Riif (NB:) Kl: Målare Academiens Architectur Scholan längre tid warit Eleve och där förwärfwat sig de insichter som han sedermera i åtskilliꝭ wärckställde Bygnader ådagalagt.* YIV ptk 20.12.1793. AI aa:3. ÖHA. RA; Rijfin opiskelun merkitystä on korostettu NB-merkinnän avulla. Se on lyhenne sanoista *nota bene* eli *huomaa*; Myös Heimala on tiennyt ko. ptk:sta, mutta ei jostain syystä tutkinut asiaa pidemmälle. Hän ilmeisesti luuli kyseessä olleen Carl T. Rijfin, koska pitäytyi Jacob Rijfin kohdalla vuonna 1784 saadussa nimityksessä. AHA. HY.

teellisen pätevä. Rijf nähtiin rakentamisensa kirkkojen perusteella ansioituneena ja suosittelemisen arvoisena.[1]

Valtakirjan myöntäminen kuitenkin kesti. Jacob Rijf tiedusteli toukokuussa 1794 päivätyssä kirjeessään yli-intendentti Adelcrantzilta hänelle luvatun valtakirjan saapumisaikaa. Kirjeestä voi päätellä, että Rijf oli jo joissakin projekteissa viitannut saamaansa nimitykseen, sillä hän kertoi saaneensa Länsipohjan läänistä useita muistutuksia.[2] Vastauksessaan yli-intendentti Adelcrantz kuitenkin totesi, ettei YIV:n toimenkuvaan kuulunut maakuntien rakennusmestareiden virkanimitykset. Rijfin tuli kääntyä asiassa maaherran puoleen, jonka tehtäviin valtakirjan myöntäminen kuului, ja jolle yli-intendentti oli jo helmikuussa lähettänyt Rijfiä suosittelevan puoltolauseen. Adelcrantz uskoi Rijfin saavan maaherralta toiveidensa mukaisen lausunnon, joka hänen suosituksensa ohella vakuuttaisi läänin asukkaat.[3]

Yllä mainittujen asiakirjojen päiväykset huomioiden Rijf on melko pian pyytänyt maaherralta lääninrakennusmestarin valtakirjaa. Näin ollen sopii, että maaherra af Donner on myöntänyt Rijfille valtakirjan päiväyksellä 14.10.1794 eli tasan kymmenen vuotta myöhemmin kuin mitä Kuopion kirkkohankkeen yhteydessä säilyneen valtakirjajäljenteen virheellinen päiväys (14.10.1784) antaa ymmärtää.

Epäselväksi jää, miksi Rijf halusi toimia lääninrakennusmestarina juuri Länsipohjan läänissä. Se olisi ollut mahdollista myös Suomen puolella, sillä esimerkiksi Karjalan Liperistä kotoisin ollut kirkonrakentaja August Sorsa (k. n. 1764) toimi Kymenkartanon ja Savon läänin lääninrakennusmestarina jo 1750-luvulla.[4] Oriveteläinen Matti Åkerblom (1740–1819) mainitaan Hämeen läänin lääninrakennusmestarina ainakin jo lokakuussa 1792.[5] Pohjanmaan läänin rakennusmestariksi ei ollut tiettävästi nimetty ketään. Koska Rijfit periaatteessa jo kuitenkin hallitsivat 1790-luvun alun Suomen puoleisen Pohjanmaan kirkonrakentamista, lienee suurimpana intressinä ollutkin työalueen laajentaminen Pohjanlahden toiselle puolelle ja saada näin haltuun koko Perämeren ympärystä. Ruotsinkielisyys oli Rijfille tässä suhteessa suuri etu.

---

[1] *Och som Riif hos mig ämnat det han wore sinnad söka att blifwa antagen till Lähns-Byggmästare i Wester Norland och till winnande deraf begärt mitt förord hos hr Landshövdingen och Riddaren; har jag ej kunnat honom detta förneka an[seende]s jag Riif ganska skickelig att en sådan syssla innehafva och Landets Innevånare tillhandagå med de kunskaper han i Byggnadskonsten här förwärfwat och i flera Bygnaders wärkställande redan ådagalagt, hwilket ock mer nu något annat, hos wederbörande lär göra honom wäl ansedd och recommenderad.* YIV mh [af Donnerille] 13.2.1794. Konsepti. F II aaa:19. ÖHA. RA; Konseptista ilmenee, että *Wester Norland* on kirjoitusvirhe (po. *Wester Bottn*).

[2] *… vågar jag härmedelst i djupaste ödmjukhet anhålla om erhållandet af den i förl. år Höggunstigt låfvade Fullmagt at vara Läne Byggmästare i Wästerbottn, emedan jag ifrån nyssnämde ort redan derom haft flere påminnelser.* Jacob Rijf yli-intendentti [Adelcrantzille]. Päivätty Uudessakaarlepyyssä 11.5.1794. Saapunut 20.5.1794. FV a:1; Diaario 20.5.1794. CI aa:2. ÖHA. RA.

[3] Yli-intendentti Adelcrantz Jacob Rijfille 5.8.1794. Konsepti. Signeerattu nimikirjaimin CFA: (Carl Fredric Adelcrantz) ja J:W: (Jacob Wulff). FV a:1. ÖHA. RA.

[4] Pettersson 1989a, 299–300.

[5] Ptk 28.10.1792. KA MF TK 351. NurKa.

Joitakin kysymyksiä on vielä avoinna. Minkä vuoksi Jacob Rijf käytti lääninrakennusmestarin nimitystä jo Bygdeån tornisuunnitelmassa vuonna 1792, vaikka titteli myönnettiin hänelle virallisesti vasta pari vuotta myöhemmin? Entä miksi Carl Thomasson Rijf käytti nimitystä Laihialla vuonna 1797?

Bygdeån tapaus saattaisi johtua siitä, että piirustus on *laadittu* ja esitetty seurakunnalle vuonna 1792, jolloin hanke oli seurakuntatasolla ensimmäisen kerran ajankohtaisena, mutta piirustuksen varsinainen *signeeraus* on tapahtunut huomattavasti myöhemmin. Bygdeån [TL 3] tornihanke otettiin toisen kerran esille vasta vuonna 1805, jolloin piirustus lähetettiin YIV:oon tarkistettavaksi. Tornisuunnitelman signeeraus on siis voinut tapahtua vasta hieman ennen sen lähettämistä virastoon. Jälkisigneerausta tehdessään Rijf olisi siten merkinnyt piirustukseen sen varsinaisen laatimispäivän, mutta olisi epähuomiossa käyttänyt tittelinään lääninrakennusmestarin arvonimeä, jota hän ei päivämäärän antamassa puitteissa kuitenkaan vielä omannut. Ja saattaahan olla niin, että Rijfin Länsipohjan läänistä saamat huomautukset liittyivätkin juuri Bygdeån hankkeeseen, jossa seurakuntalaiset olisivat ennen piirustukselle antamaa omaa hyväksyntää edellyttäneet Rijfin esittävän heille voimassa olevan lääninrakennusmestarinvaltakirjan, jonka saamisesta hän lienee jo vihjanneen. Näin ollen signeeraus on voinut tapahtua myös vuoden 1794 loppupuolella, jolloin Rijf oli jo saanut nimityksensä.

Carl Thomasson Rijfin tapaus on hieman hankalammin selitettävissä. Asiakirjoista ei löydy mainintoja hänen mahdollisesta lääninrakennusmestarivaltakirjan anomisprosessista, eikä hän näytä käyttäneen nimitystä missään muualla kuin Laihialla kyseisen asiakirjan yhteydessä (KUVA 15).[1]

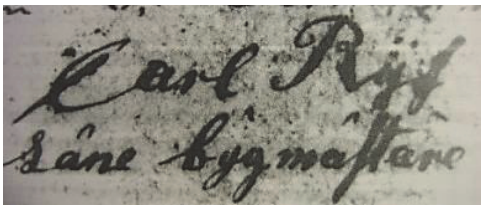

Kuva 15. Rakennusmestari Carl Thomasson Rijfin signeeraama kuulutus 8.10.1797. Liitteenä asiakirjassa Carl Rijf mh Krabbelle 13.10.1797. Muut asiakirjat 1780–1800. KA MF UK 108. LaiKa.

Asiakirja on selkeästi Rijfin itsensä kirjoittama, joten titteleiden sekoittamisesta ulkopuolisten taholta ei ole kyse. Käsialan suhteen se voisi periaatteessa olla myös Jacob Rijfin kirjoittama, mutta tittelin luovuttaminen ja asiakirjan signeeraaminen Carl Rijfin nimellä ei tunnu uskottavalta.

Nimityksen käyttövuosi 1797 nivoutuu Carl Thomasson Rijfin suorittamaan pitempikestoiseen Tukholman ekskursioon. Viimeksi mainittuna vuonna hän osallistui Taideakatemian näyttelyyn ja teki mittauspiirustuksen Tukholman Hedvig Eleonoran kirkosta [TL 70]. Tukholman matkalta saatu kokemus ja näyttelystä saa-

[1] Kuulutus Laihian kirkossa 8.10.1797. Allekirjoittanut lääninrakennusmestari Carl Rijf. Liitteenä asiakirjassa Carl Rijf mh Krabbelle 13.10.1797. Muut asiakirjat 1780–1800. KA MF UK 108. LaiKa.

tu mitali yhdistettynä Laihian ennenkuulumattoman riitaisaan kirkkohankkeeseen on saattanut houkuttaa Carl Thomassonia korostamaan arvovalta-asemaansa perin juurin uppiniskaisten laihialaisten keskuudessa. Toisaalta tittelin käyttäminen voisi kieliä siitä, että Rijfien tarkoituksena oli jossakin vaiheessa anoa lääninrakennusmestarin virkaa myös Carl Thomassonille ja siten lujittaa suvun asemaa koulutettujen rakennusmestareiden edustajana. Kenties Tukholman matka liittyi juuri anomusprosessiin? Aloitettu prosessi on saattanut hidastua epäonnisen Oravaisten kirkkohankkeen myötä ja päättyä lopullisesti Carl Thomassonin kuolemaan vuonna 1801.

3.6 Todistusten edut

Mitä Jacob Rijf sitten hyötyi todistuksistaan? Vaikuttaa siltä, että todistusten suhteen Rijf pyrki korostamaan ennemminkin *akatemiatodistustaan* kuin Länsipohjan läänin kirkonrakennusmestarin valtakirjaa. Tämä johtui kaiketi siitä, että akatemiatodistus ja YIV:sta saatu puoltolause pätivät kaikkialla, mutta lääninrakennusmestarin valtakirjalla oli suurempaa merkitystä ainoastaan Ruotsin Länsipohjan alueella, missä se toimi seurakuntalaisille vakuutena muutoin tuntemattomasta, muualta tulleesta rakennusmestarista. On myös huomattava, ettei valtakirjassa ollut kysymys lääninrakennusmestarin *virasta*, vaan lähinnä pelkästä nimityksestä tai kuten maaherra af Donner itse kirjoitti, *avoimesta valtakirjasta* toimia *kirkon*rakennusmestarina läänin alueella.[1] Rakennustöiden suhteen valtakirjassa painotettiin kuitenkin kivirakentamista.

Rijf esitti akatemiatodistuksensa todennäköisesti kaikkien rakennushankkeidensa yhteydessä. Siitä oli huomattavaa etua Laukaassa [TL 31] vuonna 1787, jolloin Rijfin ”ylistävä lausunto taidoista ja valmiuksista” käänsi rakennusprojektin hänen edukseen ja syrjäytti rakennusmestariksi ehdolla olleet Matti Kuorikosken ja Matti Åkerblomin. Ellei varsinaisia todistuksia vaadittu erikseen, Rijf lienee ainakin puheissaan viitannut koulutukseensa. Yleinen tieto oli, että Rijf oli ”tunnustettu” rakennusmestari.[2]

---

[1] Jacob Rijfiä ei mainita RA:ssa säilyneissä virkamies- tai ylennysrekistereissä. Esim. läänikohtaisesti järjestetty Tjänsteregister 1709–1810 sekä aakkosittain järjestetty Befordningsakter 1666–1830. KKA. RA; Nimityksellä ei ollut sen kaltaista tarkoitusperää kuin esim. vuonna 1848 perustetulla lääninarkkitehtijärjestelmällä. Ks. Lukkarinen 1998, 63.

[2] *Så widt jag är kännare af orten, blir härtil ei någon tienligare at föreslås och anlitas, än Byggmästaren Jacob Rijfv; hvilken til skickelighet och insicht i bygnader af Sten, förslags inrätningar och Ritningar författande är pröfwad och godkänd*. Laamanni Gustaf Idmanin lausunto (5.1.1787) Pedersören kirkon rakennusmestarin valintaan liittyvässä ptk:ssa 14.1.1787. Caa. PKA; Professori Henrik Gabriel Porthan kertoi kuopiolaisille talonpoika [Jacob] Rijfin olevan YIV:n hyväksymä rakennusmestari (*skulle af Kongl. Öfwer Intendents Contoiret warda godtkänd Byggmästare*) Ptk, liite (*ad protocollum*) 27.9.1794. Ptkt 1803–1817. KA MF TK 1735. KuoKa.

Koulutus ja todistukset toivat myös rakennusmestarille itselleen tarvittavaa itseluottamusta. Katastrofiksi kääntyneessä Kemin [TL 18] kirkkohankkeessa Rijf ruoti kovin sanoin rakennusmestari-kauppias Henric Wacklinia (1735–1802), joka avusti kirkon katselmuksen suorittanutta rakennusmestari Henric Holmbomia listaamalla rakennuksessa havaittuja epäkohtia. Rijfin mielestä oli jo ensinkin tavatonta, että Wacklinin kaltainen puoskaritaitelija arvioi hyväksytyn rakennusmestarin aikaansaannoksia (*owändigt att en gwaksalware i konsten skall pröfwa en antagen Mästares göremål*). Ellei kauppiaalla ollut esittää YIV:sta saatua todistusta taidoistaan, ei häntä pitäisi lainkaan tunnustaa kyseiseen tehtävään.[1] Rijfin mukaan Wacklin ei osannut edes nimetä instrumenttia, jolla tornin kallistuminen oli todennettu.[2] Pelkästään Rijfin usein käyttämä *herra kauppias* -titteli viittaa jo siihen, että Rijf antoi ymmärtää Wacklinin ansioiden olleen aivan jossain muualla kuin rakennustaiteen parissa. Rijf puolestaan näytti tuovan omaa osaamistaan esille käyttämällä arkkitehtonista terminologiaa ja esittämällä yksityiskohtaisia laskelmia. Asiakirjasta ilmenee, että Rijf esiintyi hyvin varmoin sanakäänteín.

[1] *Så kan han såsom tillbörlig kundskap ägande om i frågawarande bygnad ej antaga eller erkännas, så länge herr Handelsmannen ej kan med Kongl. Öfwer Intendents Ämbetets betyg sådant styrka.* Jacob Rijf mh Carpelanille 4.11.1797. Asiakirjasarjassa Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.

[2] *…herr handelsman Wacklin icke ens kunnat upgifwa det Instrument till namn hwarigenom Tornets lutning, som och till myckenheten från Perpendikelen blifwid verificerad.* Jacob Rijf mh Carpelanille 4.11.1797. Asiakirjasarjassa Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.

4 KIRKONRAKENNUSMESTARI CARL THOMASSON RIJF

4.1 Rijfien kirkonrakentajien kolme Carlia

Carl Thomasson Rijf (1756–1801) on Thomas ja Jacob Rijfin ohella kolmas Rijf-suvun merkittävä kirkonrakentaja. Hän on kuitenkin jäänyt Rijfeihin liittyvissä tutkimuksissa tunnetumman isoveljensä varjoon. Klemetti näki Carl Thomassonin lähinnä ”paljon käytettynä työmiehenä”, joka kirvesmiehen ominaisuudessa toteutti veljensä suunnittelemia kirkkorakennuksia joko itsenäisesti tai yhdessä muun Rijf-perheen kanssa. Carl Thomasson Rijfin signeeraamia piirustuksia hän piti akatemiassa opiskelleen velipojan laatimina.[1] Klemetti on myös ohimennen maininnut Carl Thomassonin työskennelleen Tukholmassa, mutta ei ole tarkemmin esitellyt asiayhteyttä.[2] Se saattaa liittyä Tukholmassa vuonna 1797 järjestettyyn Taideakatemian näyttelyyn, johon *Carl Rijfin* tiedetään osallistuneen.[3] Rijf-tutkimuksissa vuoden 1797 näyttely sekä siitä palkinnoksi saatu mitali on kuitenkin jäänyt huomiotta. Mielenkiinto on pääasiassa kohdistunut Jacob Rijfin opintovuoteen sekä Taideakatemiassa huomattavan uran tehneeseen sukulaispoika Eric Cainbergiin.

Yhtenä syynä Carl Thomasson Rijfin vähäiseen tuntemukseen saattaa olla häneen liittyvät identifiointiongelmat, sillä Rijfien sukuun kuului Carl Thomassonin lisäksi kaksi muuta miltei samalla aikaperiodilla toiminutta Carl Rijfiä (Liite 1). Vanhin heistä oli Jacob Rijfin setä, rakentajana mainittu Carl Carlsson Rijf (1732–1803) ja nuorin Jacob Rijfin poika, rakennusmestari Carl Jacobsson Rijf (1783–1808).

---

[1] Klemetti 1927, 216 ja 238; Klemetti 1932b, 498–499; Ks. Klemetin käsitykseen pohjaavat myös Åkerblom 1928, 169–170; Knapas 1993, 190; ks. myös Mäkelä 2002, 37–38.
[2] Klemetti 1927, 216.
[3] Hultmark 1935, 227.

Kolmesta Carl Rijfistä ainoastaan Carl Thomasson on muutaman kerran käyttänyt signeerauksessaan selventävää patronyymia ”Tson” (KUVA 16).

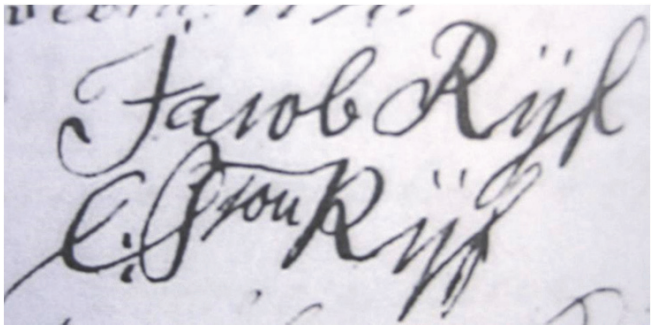

Kuva 16. Rijf-veljesten nimet Kemin kirkon rakennussopimuksessa 3.2.1794. Molemmat nimet ovat Carl Thomassonin kirjoittamia. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.

Kulloisenkin ”Carl Rijfin” tunnistaminen asiakirjojen sivulta on Rijfien rakennusdynastian sisäisen työnjaon määrittelyn puuttuessa haasteellinen tehtävä. Harvemmin mainitun Carl Carlsson Rijfin kohdalla tilannetta hankaloittaa hänen epäselvä asemansa Rijf-suvussa, sillä Carl Carlssonin rakennustoiminnasta ei tiedetä juuri mitään. Vaikka myös Carl Jacobsson Rijfin toiminta on jäänyt Kungsholman torniprojektia lukuun ottamatta miltei yhtä tuntemattomaksi, hänen kohdallaan on kuitenkin ollut luontevaa olettaa, että hän on suvun keulahahmon poikana osallistunut aktiivisesti Rijfien rakennushankkeisiin. Haasteellisinta onkin erottaa juuri Carl Thomasson ja Carl Jacobsson Rijf toisistaan.

Rakennusmestari Carl Thomasson Rijfin signeeraamat piirustukset, kustannusarviot ja rakennussopimukset ovat kuitenkin tehneet hänestä kaimojaan tunnetumman Rijf-perheen jäsenen. Hänen tarkemman toimenkuvansa ja työtehtävänsä hahmottamiseksi on ensin syytä selvittää Carl Carlssonin mahdollinen osuus Rijfien rakentajasuvussa. Carl Thomassonin ja Carl Jacobssonin Rijfin välistä tehtäväjakoa sekä osuutta Rijf-hankkeisiin voidaan tämän jälkeen tarkentaa toiminta-aikojen perusteella.

4.2 Talonpoika Carl Carlsson Rijfin osuus rakennustoiminnassa

Tiedot Thomas Carlsson Rijfin veljen, talonpoika Carl Carlsson Rijfin osallisuudesta Rijf-suvun rakennustoimintaan pohjautuvat ainoastaan muutamaan asiakirjamerkintään. Klemetti nosti hänet Rijf-rakentajien joukkoon löytämällä hänen nimensä Pedersören kirkon laajennushanketta käsittelevästä katselmuspöytäkirjasta.[1] Sen mukaan muurarimestari Jacob Rijf jäävättiin kirkon tarkastustilaisuudesta

[1] Klemetti 1927, 213; Carl Carlsson Rijfin henkilöhistoriasta tarkemmin, ks. Smeds 2009, 52 (taulukko 1) ja 73 (taulukko 37).

sillä perusteella, että hänen Pedersören Lepplaksissa asuva setänsä, talonpoika Carl Rijf osallistuisi laajennushankkeeseen.[1] Maininta johti myöhemmin olettamukseen, jonka mukaan Pedersören kirkon rakennussopimuksen yhdessä Jacob Rijfin allekirjoittanut ”Carl Rijf” oli nimenomaan juuri talonpoika Carl Carlsson Rijf.[2]

Virheellistä käsitystä on oiottu jo aiemmassa tutkimuksessa.[3] Pedersören kirkon rakennusajan päivätyölistoja tutkinut Maria Söderbacka on lisäksi osoittanut, ettei Carl Carlsson Rijfin tekemien päivätöiden määrä poikennut seudun muiden talonpoikien suorittamista päivätöistä.[4] Rakennustöihin osallistuminen tavallisen päivätyömiehen tapaan antaa ymmärtää, ettei Carl Carlsson Rijf kuulunut rakentajasuvun kärkiklaaniin. Rijfit olivat Pedersören laajennushankkeen aikoihin todella kiireisiä ja voisi olettaa, että he olisivat jakaneet enemmän vastuuta Carl Carlssonille, mikäli hän vain olisi kuulunut Rijfien kirkonrakentajien joukkoon.

Seuraavan kerran Carl Carlsson Rijfin nimi mainitaan vuonna 1796 pidetyssä Pedersören kirkkomaan laajentamiseen liittyneessä kokouksessa. Kyseessä on kuitenkin ilmeinen sekaannus, sillä pöytäkirjasta saatavan käsityksen mukaan paikalla ollut rakennusmestari ”Carl Rijf” oli Uudenkaarlepyyn pitäjästä.[5] Tällöin kyseessä ei voi olla Carl *Carlsson* Rijf, sillä hän asui koko ikänsä Pedersören Lepplaksin kylässä.[6] Pöytäkirjan lopussa oleva Carl Carlsson Rijfin signeeraus näyttää puolestaan olevan puhtaaksikirjoittajan tekemä. Paikalla onkin todennäköisesti ollut Carl *Thomasson*, jonka alkuperäinen nimikirjoitus on vain tulkittu väärin. Tämä ei ole harvinaista, sillä Carl Thomasson Rijfin signeeraus on tulkittu virheellisesti Carl Carlsson Rijfiksi myös Laihian puhtaaksikirjoitetussa työkaluluettelossa.[7]

Merkittävimmät Rijfien henkilöhistoriaan liittyvät tutkimukset eivät mainitse Carl Carlssonia Rijfien kirkonrakentajien joukossa.[8] Koska käsitys hänen osuudesta rakentajasuvun toimintaan näyttää perustuvan ainoastaan väärintulkittuihin asiakirjamainintoihin, voidaan talonpoika Carl Carlsson Rijf rajata suhteellisen luotettavasti rakennusryhmän ulkopuolelle.

---

[1] *Bonden Carl Rijf i Läpplax by, hwilcken komma at deltaga i kyrckans utvidgande om sådant blifwer nödigt, är Faderbroder til Murmästaren Jacob Rijf.* Kats.ptk 17.5.1782. II Ha 8. PedKa.
[2] Åkerblom 1950, 452, 457 ja 462–463.
[3] Pettersson 1985, 331–332 ja 334.
[4] Söderbacka 2005, 67–68. ÅA.
[5] Ptk 17.6.1796. Varsinainen katselmus pidettiin 15.6. ja siihen liittyvät neuvottelut 16.6. Hea. PKA.
[6] Vrt. Söderbacka 2005, 86. ÅA.
[7] Vrt. ptk 3.7.1796 (sis. työkaluluettelon jäljennöksen) sekä alkuperäinen, Carl T:son Rijfin signeeraama luettelo 30.6.1796. KA MF UK 106. LaiKa.
[8] Ahlnäs 1923, passim. WWA; Wik 1972, passim; Smeds 2009, passim.

4.3 Rakennusmestari Carl Jacobsson Rijfin työtehtävät

Carl Thomasson Rijfin sekä Carl Jacobsson Rijfin (Liite 2) erottaminen toisistaan on sen sijaan huomattavasti haasteellisempi tehtävä. Heidän signeeraustyylinsäkin ovat suhteellisen samanlaisia (KUVA 17, vrt. myös KUVA 18).

Kuva 17. Ainoat tiedossa olevat Carl Jacobsson Rijfin signeeraukset ovat vuosilta 1805 ja 1808. Vasemmalla Soklotin kyläkokouksen pöytäkirjan allekirjoitus vuodelta 1805 (Kuva: Smeds 2009, 23.). Keskellä Thomas Rijfin lesken Magdalena Larsdotter Rijfin perukirja, jonka Carl Jacobsson Rijf on signeerannut isänsä puolesta (Perukirja 26.9.1808. MF ES 3647. KA.). Oikealla vertailun vuoksi Carl Thomasson Rijfin nimikirjoitus Laihian kirkkohankkeen yhteydestä vuodelta 1797 (KA MF UK 108. LaiKa.).

Carl Thomassonin ja Carl Jacobssonin rakennustoimintaa voidaan eritellä aikarajauksen perusteella. Lienee selvää, että Carl Jacobsson Rijf (1783–1808) on osallistunut Rijfien rakennushankkeisiin jo nuoresta pojasta saakka. Suurempia ja vastuullisempia tehtäviä hän on saattanut saada jo n. 15–18 -vuoden ikäisenä.[1] Nämä ikävuodet sijoittuvat vuosille 1798–1801. Koska Carl Thomasson Rijf kuoli jo toukokuussa 1801, rakennustöiden attribuoinnin kannalta ongelmallista aikaa on näin ollen vajaat neljä vuotta.

Aikaperiodin 1798–1801 puitteissa vaikuttaa todennäköiseltä, ettei Carl Jacobsson solminut ennen setänsä kuolemaa suurempia henkilökohtaisia rakennussopimuksia. Rijfien maine oli epäonnistuneiden kirkkohankkeiden vuoksi muutoinkin jo vaakalaudalla ja voi ajatella, että seurakuntalaisten miettiessä sopivaa rakennusmestaria Rijf-perheestä valinta olisi luultavimmin kääntynyt perheen kokeneempaan kaartiin Jacob ja Carl Thomassoniin ennemminkin kuin nuoreen, 15–18 -vuotiaaseen rakennusmestarin alkuun. Näin ollen esimerkiksi vuosina 1799 solmitut Kälviän tapulin [TL 28] sekä Joutsan kirkon [TL 10] rakennussopimukset ohjautuisivat Carl Thomasson Rijfille. Samalla periaatteella Carl Jacobsson sulkeutuisi pois n. vuoden 1799 tienoilla solmitusta Kuusamon kirkon [TL 27] kadoksissa olevasta rakennussopimuksesta. Ikäkysymykseen kaatuisi myös Kruunupyyn

[1] Arvokkaana vertailukohtana toimii tieto siitä, että Heikki Kuorikosken (1772–1847) poika Jaakko (1807–1880) kantoi jo 15-vuotiaana suurta vastuuta Laukaan tapulihankkeessa. Kivijärven kellotapulia rakentaessaan Jaakko oli 16-vuotias. Halsuan kirkon pystytystöitä hän johti 17–18 -vuotiaana. Isä Heikki toimi kuitenkin vastuullisena mestarina kaikissa tapauksissa. Känsälä 1998, 17, 21, 32 (kuva) ja 33.

hospitaalin [TL 23] pappilan päärakennuksen rakennussopimus, jossa tosin varsinainen toteutus siirrettiin Anders Mattsson Honka-Kittelkoskelle. Asiakirjat antavat ymmärtää, että alkuperäisen sopimuksen allekirjoittanut *Carl Rijf* oli rakennustöistä enemmän kokemusta omannut Carl Thomasson Rijf.

Luonnollista tietysti on, että Carl Jacobssonin osuus rakennustehtävissä korostui Carl Thomasson Rijfin kuoleman jälkeen. Ensimmäisen kerran Carl Jacobsson mainitaan kuitenkin vasta elokuussa vuonna 1803, jolloin Jacob Rijf oli maininnut Jämsän [TL 11] seurakunnalle lähettämässään kirjeessä poikansa olevan estynyt tulemaan kirkkorakennukselle.[1] Suurimmista hankkeista ajankohtaisina oli tuolloin Laukaan pappilan [TL 32] ja Uuraisten kirkon [TL 74] rakentaminen, joiden pystytystöitä poika on saattanut valvoa isänsä poissa ollessa.

Jämsän asiakirjamaininnan jälkeen Carl Jacobssonin rakennustoiminnasta tiedetään ainoastaan, että hän toimi isänsä apulaisena Tukholman Kungsholman kirkon kohtalokkaassa tornihankkeessa [TL 72]. Perimätieto kertoo, että yksi syy Rijfien epäiltyyn myrkytyskuolemaan oli juuri se, että Carl Jacobsson oli voittanut ”juhlakirkon” piirustuskilpailun.[2] Ainoatakaan Carl Jacobsson Rijfin signeeraamaa piirustusta ei ole kuitenkaan säilynyt jälkipolville. Yksi mahdollinen piirustus voisi olla signeeraamattomaksi jäänyt Kruunupyyn kirkon tilannepiirros (1799), joka laadittiin Carl Thomasson Rijfin mittausten perusteella (KL KUVA 49). Poikkeavan laadintatapansa perusteella se saattaisi olla nuoren rakennusmestari Carl Jacobsson Rijfin tekemä harjoittelutyö.

4.4 Kirkonrakennusmestari Carl Thomasson Rijf

Carl Thomasson Rijf (1756–1801) (Liite 2) aloitti kolme vuotta vanhemman isoveljensä tavoin rakennusmestarin uransa isänsä rakennustyömailla. Hän osallistui varmuudella ainakin Pedersören kellotapulin ja luukammion muuraustöihin. Mustasaaressa ja Vaasassa hän oli mukana Tuovilan kivisillan ja Falanderin kivitalon rakennustöissä. Eniten merkintöjä Vaasasta löytyy vuosilta 1783 ja 1784, jolloin Jacob Rijf oli Tukholmassa.

Carl Thomasson Rijf esiintyi ensimmäisen kerran itsenäisesti Laihian kirkkokatselmuksessa lokakuussa vuonna 1786. Pesti maaherra Adolf Tandefeltin määräämänä asiantuntijana oli langennut rakennusmestariksi tituleeratulle Rijfille ilmeisesti sen vuoksi, että Jacob oli juuri tuolloin vierailulla Oulun kaupungissa. Rakennuskustannusten selvittämiseksi katselmuksessa pyydettiin Rijfiltä kivi- ja puukirkon rakentamiseen tarvittavat kustannusarviot. Rijfin mukaan hän ei kui-

---

[1] *…ehuru hans son förutskrifwit, att han wore hindrad och ej kunde komma til kyrckobyggnaden…* Ptk 7.8.1803. Rijfin kirje saapui seurakuntaan 1.8.1803. II Ca 2. JämKa. JyMA.

[2] *Orsaker till förgiftningsdådet troddes vara yrkesavund, främst att sonen Karl skulle ha segrat i en ritningstävlan, för en praktkyrka [...].*Ahlnäs 1923, 13. WWA.

tenkaan omannut riittävästi taitoa sellaisten laatimiseen, vaan hänen oli neuvoteltava asiasta veljensä Jacobin kanssa.[1] Klemetti on tulkinnut asian siten, ettei Carl Thomasson Rijf osannut laatia *piirustuksia*.[2] Myöhemmin toimitettu ja Carl Rijfin Uudessakaarlepyyssä 19.3.1787 signeeraama puu- ja kivikirkon kustannusarvio – joiden tekemiseen hän sai siis apua veljeltään – on Carl Thomassonin ensimmäinen tiedossa oleva asiakirjalaadinta. Kustannusarvioiden mukana ollut, mutta sittemmin kadonnut piirustus tiedetään Carl T. Rijfin laatimaksi. Piirustuksiin liittyvässä yhteydessä konduktööri Thure Wennberg nimittäin totesi, että vaikkei *Carl Rijf ollutkaan yhtä hyvä piirtämään kuin veljensä Jacob*, hänen fasadinsa olivat kohtuullisempia.[3]

Rijfien kirkonrakentajaperheen sisäisen työnjaon selvittäminen on heidän tiiviin työorganisaationsa vuoksi äärimmäisen hankalaa. Asiakirjamateriaalin ja aikajanan perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että Carl Thomasson Rijfin nimissä solmittiin tiettävästi ainakin kymmenen rakennussopimusta. Näihin lukeutuvat Pietarsaaren raatihuone (1787) [TL 56], Saarijärven pappila (1789) [TL 59], Kokkolan (ksrk) kirkon peruskorjaus (1793) [TL 19], Oravaisten kirkko (1795), Laihian kirkko (n.1795), Lehtimäen kirkko (1796) [TL 33], Kälviän tapuli (1799) ja Joutsan kirkko (1799). Kirkkosopimusten joukkoon lukeutui ilmeisesti myös Himangan kirkko (n.1791) [TL 6], jonka jo O.I. Colliander tiesi *Kaarlo Riivin* rakentamaksi.[4] Viimeiseksi sopimukseksi jäi jo edellä mainittu Kruunupyyn hospitaalin pappilan päärakennus (1799), jonka varsinaisesta pystytystyöstä vastasi Anders Honka-Kittelkoski. Kemin kirkon rakennussopimuksen (1794) sekä Vähänkyrön kirkon urakkatarjouksen (1798) Carl Rijf signeerasi veljensä valtuuttamana. Samaa taktiikkaa käytettiin ilmeisesti jo Pedersören laajennushankeen rakennussopimuksen kanssa.[5]

Vuonna 1792 valmistunut Kortesjärven kirkko [TL 20] tiedetään valmistuneen Rijf-veljesten yhteistyönä. Himangan kirkonarkistosta löytyvä tosite paljastaa, että Jacob Rijf osallistui myös Himangan kirkon viimeistelytöihin.[6]

Carl Thomasson Rijfin henkilökohtaisista rakennussopimuksista epäonnisimmaksi osoittautui Oravaisten [TL 43] puukirkkoprojekti. Urakka päättyi Rijfin kannalta murheellisesti, sillä kirkko osoittautui jo heti valmistuttuaan vialliseksi. Suurimmat puutteellisuudet liittyivät kirkon keskustorniin, joka ei kestänyt kello-

---

[1] *…så tilsades Carl Rif at upgifwa antalet och beskaffenheten af Materialier och tilbehör til författande af behörigt förslag öfwer kostnaden, så wäl til träd, som Sten kyrckias up byggande, men han en skyllade sig, at han ej kunde sådant wid detta tilfälla fullgöra, så wida han derom ej ädge full ständig kundskap, utan behöfde rådfråga och öfwerlägga med sin Bror Byggmästare Jacob Rif, som nu skall wistas i Uhleo Stad*. Kats.ptk 13.–14.10.1786. YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA.

[2] Klemetti 1927, 216.

[3] Knapas 2000, 57. Läpikäydessäni asiakirjakokonaisuutta YIV KM:lle 3.6.1788 sekä virallisena asiakirjakokonaisuutena että konsepteina, en onnistunut löytämään Knapaksen mainitsemaa Wennbergin muistiota 30.4.1788, josta asia ilmenee.

[4] Colliander 1910, 124.

[5] Ks. Wik 1971, 293.

[6] Jacob Rijfin tosite 17.2.1795. II Ac 15. HiKa.

jen soittoa. Rakennusmestari lupasi korjata viat, mutta ei koskaan ehtinyt loppuunsaattaa tehtäväänsä. Carl Thomasson Rijf kuoli rintatautiin toukokuun alussa vuonna 1801.

Carl Rijfin signeeraamia piirustuksia on tällä hetkellä tiedossa ainoastaan neljä kappaletta. Tallella ovat Kuopion maaherranresidenssisuunnitelmat (1795), Kaarlelan kirkon laajennuspiirrokset (1797), Tukholman Hedvig Eleonoran mittauspiirros (1797) sekä Karstulan kirkkosuunnitelma (1798). Viimeksi mainittua Klemetti piti kauneimpana Jacob Rijfin laatimana piirustuksena.[1]

Vaikka Carl Rijfin signeeraamissa piirustuksissa esitetyt rakennustekniset ideat saattavatkin viime kädessä pohjata Jacob Rijfin tekemiin alkuperäisesikuviin, ei Carl Thomassonin kykyä piirustusten varsinaisena laatijana tule kyseenalaistaa. Rijfien moninainen rakennus- ja suunnittelutoiminta antaa ymmärtää, että suku tarvitsi Jacob Rijfin ohella vielä vähintään yhden jäsenen, joka omasi valmiudet laatia piiruksia jo olemassa olevien malli- ja mittauspiirustusten avulla. Opetusta on luonnollisesti tullut enimmäkseen Jacob Rijfin kautta, mutta Carl Thomasson on hakenut kokemusta myös valtakunnan pääkaupungista Tukholmasta. Mitä käsialaan tulee, Carl Rijfin omakätinen signeeraus vaikuttaisi jopa hieman kehittyneemmältä kuin Jacob Rijfin, jolla selvästi oli ongelmia jo sukunimensä kirjainyhdistelmien käytössä (KUVA 18).

Kuva 18. Carl Thomasson Rijfin signeeraukset vasemmalta lukien Laihian (1796), Tukholman (1797), Karstulan (1798) ja Kälviän (1799) asiakirjoissa. Jacob Rijfin signeerausesimerkit ovat Luulajasta (1787, 1790), Kemistä (1795), Skellefteåsta (1798) ja Tukholmasta (1808). Kuvat: PM.

Carl Thomasson Rijfin signeeraamista piirustuksista kaksi liittyi olennaisesti Tukholmaan. Carl Thomasson oli Tukholmassa varmuudella 30.1.1797, sillä hän signeerasi siellä Kaarlelan kirkon laajennuspiirustukset.[2] Kyseessä oli nimenomaan Carl Thomasson Rijf erotukseksi Jacob Rijfin pojasta Carl Jacobssonista (s.1783), sillä viimeksi mainittu oli Kaarlelan kirkon [TL 14] laajennusneuvotteluiden aikoihin ainoastaan 13-vuotias. Kaarlelan hankkeen asiakirjoissa Carl Rijf on lisäksi tituleerattu kirkonrakennusmestariksi, jolla tuskin olisi voitu tarkoittaa nuorempaa Carlia.

[1] Klemetti 1932b, 498–499.
[2] Piirustukset on päivätty Tukholmassa 30.1.1797. Signeerauksena *Carl Rijf* (fasadi) ja *Carl Rijf* (pohjakaava).

Tukholmassa signeerattujen Kaarlelan piirustusten perusteella voidaan päätellä, että Tukholman Taideakatemian vuoden 1797 näyttelyyn [TL 69] osallistunut *Carl Rijf* oli niin ikään juuri Carl Thomasson Rijf. Näyttely järjestettiin ainoastaan kuusi päivää ennen Kaarlelan suunnitelmien signeeraamista. Pöytäkirjoissa hänet on mainittu Vaasan läänistä kotoisin olevaksi rakennusmestariksi.[1] Tämäkään tituleeraus ei tuntuisi uskottavalta tuolloin vielä 13-vuotiaan Carl Jacobsson Rijfin kohdalla, vaikka akatemiassa annettiin koulutusta vielä tuotakin nuoremmille.[2]

Carl Rijf mainitaan Tukholmassa vielä maaliskuussa 1797, jolloin hän teki mittauspiirustuksen Tukholman Hedvig Eleonoran kirkosta.[3] Kirkon kauan suunnitteilla ollut torni oli tuolloin vielä rakentamatta[4] ja tuntuisi houkuttelevalta olettaa, että Taideakatemian näyttelyssä kolmannen palkinnon voittanut Rijfin rakennelma (*Construction*) olisi ollut Carl Thomassonin tekemä ehdotelma Hedvig Eleonoran kirkon torniratkaisuksi. Hän olisi siten menetellyt samalla periaatteella kuin veljensä Jacob Rijf kahta vuotta myöhemmin, jolloin Jacob osallistui Taideakatemian tammikuun 1799 näyttelyyn Kungsholman kirkon tornia esittäneellä rakennelmalla. Kungsholman seurakunta lunasti maaliskuussa tornimallin sekä siihen liittyneet piirustukset.[5] Carl Thomasson Rijfin tapauksessa Rijf olisi voinut tehdä maaliskuussa vielä joitain tarkistusmittauksia ennen tornimallin ja piirustuksen mahdollista tarjoamista Hedvig Eleonoran seurakunnalle. Ajankohta olisi ollut otollinen uudelle rakennusurakalle, sillä Rijfien kolme viimeisintä kivikirkkohanketta loppuivat juuri vuosien 1797–1798 taitteessa. Hedvig Eleonoran kirkonarkistosta ei kuitenkaan löydy tornitarjousta tukevia asiakirjamainintoja. Ajatus ei silti ole kaukaa haettu, sillä ainakin Jacob Rijfin ja Kungsholman tapaus antaa ymmärtää, että Suomen puolella mahtavien keskustornien rakentajana tunnettu Rijf oli halukas laajentamaan reviiriään ja tarjoutui rohkeasti torniprojektiin myös valtakunnan pääkaupungissa.

Carl Thomasson Rijfin Tukholman matkan aikana yli-intendentti Fredenheim sai tiedon myös Laihian kirkkohankkeen vahvistamattomaksi jääneistä piirustuksista. Piirustukset oli jätetty hänelle vuoden 1797 alussa.[6] Maaherra Krabbe epäili asian taustalla olleen kaksi laihialaista talonpoikaa, jotka toimivat Carl Thomasson Rijfin avustamina.[7] Rovasti Anders Chydenius tiesi kuitenkin kertoa, että Carl T.

---

[1] *Carl Rijf Byggmästare från Wasalän*. Ptk 24.1.1797 § 2. Vol.4. KonstA.
[2] Suomen ensimmäisen intendentinviraston johtaja Charles Bassi (1772–1840) aloitti opintonsa Olof Tempelmanin yksityisoppilaana vasta 12-vuotiaana. Lukkarinen 1987b, 72; Kydén 1998, 208–209.
[3] Piirustuksessa merkintä *Afmätt i Mars månad 1797. af Carl Rijf.*
[4] Tornihankkeesta tarkemmin, ks. Lundmark 1920, 206–212.
[5] Tosite 19.3.1799. LIa:97. KungKa. SSA.
[6] *När, i anseende till yppad fråga om ett och annat som rörde executionen af Ritningarna, de samme, i början af detta år till mig öfwerlämnades.* YIV [Fredenheim – Wennberg] KM:lle 19.6.1797. AV. RA.
[7] *…hwilket lärer skedt genom någon enskilt wäg, troligen af de Tvänne Laihela bönder, biträdde af Byggmästaren Rif, hwilka å en del församlingens ledamöters wägnar, som äro missnögde med den af Kongl: Majt:s 3ne gånger fastställte place, för blifwande nya kyrkan, åter warit til Stockholm öfwerreste samt ytterligare gjordt fåfängt försök i samma ämne…* . Mh Krabbe yli-intendentti Fredenheimille 22.5.1797. F II b:2. ÖHA. RA.

Rijf oli toiminut laihialaisten asiamiehenä Tukholmassa vuonna 1797.[1] Laihialla Rijf oli ainakin jo toukokuussa 1797.[2] Saman vuoden heinäkuussa Pedersören Rosenlundin pappilan rakennusasiaa valmisteltaessa asialle haluttiin rakennusmestari Carl Rijfin mielipide.[3]

Kaikki yllä esitetty viittaa vahvasti siihen, että Carl Thomasson Rijf on ollut hieman pidemmällä ekskursiolla Tukholmassa. Asiakirjamainintojen perusteella saadun aikahaarukan mukaan kyse oli vähintään n. kolmen kuukauden pituisesta matkarupeamasta. Rippikirjamerkintöjen perusteella matkan pituutta ei voida määritellä, sillä viimeinen merkintä Carl Thomasson Rijfistä Uudessakaarlepyyssä on 1.1.1796 ja seuraava vasta 14.10.1797.[4] Rakennusmestari on voinut olla Tukholmassa jo marraskuussa 1796, sillä Lehtimäen kirkon piirustukset ja rakennussopimus saapuivat yli-intendentti Carl Fredrik Fredenheimin tarkistettavaksi juuri rakennusmestari Carl Rijfin toimittamina.[5] Ongelman tuottaa kuitenkin Kaarlelan tilikirjan maininta Carl Rijfille 23.12.1796 suoritusta kahden riikintaalerin suuruisesta maksatuksesta koskien kirkon piirustuksia. Maksatus kielisi siitä, että Carl Thomasson olisi lähtenyt Tukholmaan vasta joulun jälkeen tai ainakin palannut Suomeen joulunviettoon. Piirustuksista saadun ennakkomaksun on tosin voinut kuitata joku muukin Rijfeistä, sillä rippikirjamerkintöjen mukaan Carl Rijf ei viettänyt joulua Uudessakaarlepyyssä. Pisimmillään Carl Thomasson Rijfin Tukholman vierailu olisi siten voinut kestää puolikin vuotta.

Jos Oravaisten kirkkohanke oli Rijfille epäonnisin, niin Laihian [TL 29] kivikirkkoprojekti oli varmasti rakennusmestarin raskain koettelemus. Pitäjäläiset riitelivät keskenään, kieltäytyivät osallistumasta rakennustöihin ja valittivat – elleivät toisistaan tai kirkonpaikasta – niin rakennusmestarista. Pohjoispuolen asukkaiden mukaan Carl Rijf ei väsynyt kieroilemasta eikä estämästä kirkonrakentamista. Hän näyttäytyi työmaalla pikaisesti vain noin kaksi kertaa päivässä eikä tuolloin tehnyt enempää kuin paikalle osunut vieras sivustakatselijakaan. Rijf käytti väärin mitoitettuja piirustuksia perusteettomana syynä töiden keskeyttämiseen ja valittajien mukaan vaikutti siltä, että hänellä oli tahallisia aikeita hidastaa töitä kaikin mahdollisin keinoin. Kerran Rijf oli kutsunut koko pitäjän rakennuspaikalle, mutta oli sitten edeltävä yönä matkustanut itse kotiinsa. Valittajien mielestä rakennusmestari oli Laihialla ollessaan ollut joka suhteessa niin roisto, että ansaitsi maaherran puhuttelun.[6]

---

[1] *…har han* [Carl Thomasson Rijf] *agerat myteri makare i Laihela, då han understödde wissa Laihela boer, och var i Stockholm deras ombud…* . Anders Chydeniuksen muistio maaherralle 24.10.1798. Jäljennöksenä ptk:n 25.3.1798 yhteydessä. KA MF UK 654. KaarKa.

[2] Mh Krabbe yli-intendentti Fredenheimille 22.5.1797. F II b:2. ÖHA. RA.

[3] Åkerblom 1950, 543; Rosenlundin uusi päärakennus valmistui 1798. Rakennusmestarina mainitaan *Torvon* tai *Tarvon*. Ehnvall 1986, 18 ja 21. PKM; Työhön osallistuivat kaupungin johtavat käsityöläiset. Knapas 2009a, 57; Salomäki 1994, 156.

[4] Rippikirja 1795–1801, s. 198. I Aa 30. UusKa.

[5] YIV ptk 22.11.1796. AIaa:4. ÖHA. RA.

[6] Laihian alapääläisten valitus rakennusmestari Carl Rijfistä. Annettu 13.10.1797. KA MF UK 108. LaiKa.

Carl Thomasson Rijf piti syytteitä totuudenvastaisena. Pitäjäläisiä oli saapunut sovittuna päivänä rakennuspaikalle vain vähän, eivätkä he olleet lainkaan toimittaneet hänen vaatimiaan tellinkitarpeita. Rijf oli tästä johtuen ilmoittanut seisauttavansa työt kahdeksi viikoksi antaakseen aikaa tarvikkeiden hankintaa varten. Rijf selvensi vielä, ettei ollut edes kutsunut työntekijöitä paikalle vastapuolen esittämänä ajankohtana eikä näin ollen ollut karannut tai häipynyt varkain keskellä yötä, vaan oli lähtenyt kuudelta aamulla. Rakennusmestari vaatikin allekirjoittaneita tilille mustamaalaamisesta sekä viranomaisen harhauttamisesta. Henrik Mannilan poika Mikael oli Rijfin mukaan häiriköinyt työmaalla ja räjäyttänyt hänen kiellostaan huolimatta panoksen kesken työntouhun. Lisäksi poika soitti päivälliskelloa tuntia liian aikaisin, mikä lyhensi työaikaa entisestään. Pojan isä Henrik Mannila, joka itse asiassa oli yksi valituskirjeen allekirjoittajista, oli Rijfin mukaan vienyt peruskivestä maaherra Krabben muuraaman riikintaalerin. Rovastista Rijf tiesi vielä kertoa, että tämä oli erään kerran ottanut kirkonavaimet mukaansa ja hartaushetket jouduttiin pitämään maalaistalossa, jossa kuitenkin harjoitettiin enemmän ilonpitoa kuin hartautta.[1]

Laihian ennenkuulumattoman riitaisan kirkkohankkeen myötä Carl Thomasson Rijf sai kapinanlietsojan maineen. Rovasti Anders Chydenius esitti sen yhtenä syynä vastustaessaan Rijfin valintaa Kaarlelan laajennusprojektin rakennusmestariksi. Maine juontui ennen kaikkea siitä, että Rijfin katsottiin avustaneen Laihian hanketta vastustaneita ylipääläisiä tarkistuttamalla piirustukset YIV:ssa.[2] Asiakirjojen valossa syytökset Carl Thomasson Rijfiä kohtaan vaikuttavat tässä suhteessa kuitenkin kohtuuttomilta, sillä vuoden 1795 piirustukset todella olivat vahvistamattomat. Eniten piirustusten tarkistuttamisesta suivaantui maaherra Krabbe, joka joutui episodin vuoksi epäedulliseen valoon. Hänen olisi itse pitänyt lähettää piirustukset takaisin Tukholmaan, sillä ne oli alun perin lähetetty paikkakunnalle ainoastaan neuvonpitoa varten. Maaherra oli kuitenkin ollut siinä käsityksessä, että piirustukset vastasivat sekä ulkoasultaan että mittasuhteiltaan jo vuonna 1788 hyväksyttyä suunnitelmaa.[3] Paikkakunnalle tutustumista varten lähetetyissä piirustuksissa oli kuitenkin aivan erilaiset dimensiot. Ristivarret olivat kaventuneet ja pidentyneet, minkä lisäksi sakaristo oli merkitty kapeammaksi volyymiksi itäisen ristivarren jatkeeksi.

Carl Rijfin kannalta asialla oli kohtalokkaat seuraukset. Koska kirkon mittasuhteiden ei oletettu muuttuvan, vaikuttaa ilmeiseltä, että kirkon perustukset tehtiin vuoden 1788 piirustuksessa esitetyillä mittatiedoilla. Thomas Lilljakku ja Johan

---

[1] Carl Rijfin lausunto mh Krabbelle 13.10.1797. Liitteineen. KA MF UK 108. LaiKa.
[2] Anders Chydeniuksen muistio maaherralle 24.10.1798. Jäljennöksenä ptk:n 25.3.1798 yhteydessä. KA MF UK 654. KaarKa.
[3] Mh Krabbe yli-intendentti Fredenheimille 22.5.1797. F II b:2. ÖHA. RA; Ks. myös ptk 9.10.1796 § 2. KA MF UK 106. LaiKa; Maaherran näkemys on perusteltu, sillä YIV:n pöytäkirjamerkintöjenkin mukaan mittasuhteiden piti olla samat. Esim. YIV ptk 17.3.1795: *Conducteuren Wulff upwiste Desseiner till Laihela Moderkyrkobyggnad af träd af samma dimensioner till högd, längd och bredd som de år 1788 upprättade och stadfästade Desseiner till samma kyrkas upförande af sten innehåller...* AI aa:4. ÖHA. RA.

Wijk kieltäytyivät jatkamasta töitä, sillä heidän mukaansa uusista puukirkkopiirustuksista puuttui KM:n nimi ja tehdyt perustukset viittasivat vuoden 1788 kivikirkon piirustuksiin. Heillä oli kertomansa mukaan myös kunink. käskynhaltijan (= maaherran) antama lausunto, joka vahvisti, että kirkko rakennetaan vuoden 1788 kivikirkon piirustuksilla.[1] Maaherranvirastossa tehty päätös kivikirkon rakentamisesta oli Wijkin mukaan osoitettu rakennusmestarille.[2] Rovasti Lagus oli puolestaan täysin tietämätön lausunnosta ja piti väitettä vääränä.

Edellä mainitut asiat huomioiden ei ole ihme, että Rijf halusi selvyyden asiaan. Koska hän ei perustellusti voinut jatkaa rakentamista ennen piirustusten tarkistamista, erityisestä kapinanlietsonnasta ei näin ollen ollut kyse. Informaatiokatkoksia rakennushallinnon, maaherra Krabben ja Rijfin välillä on voinut aiheutua myös siitä, että maaherra Tandefeltin virkakausi päättyi kesken Laihian projektin. Hanke oli siirtynyt maaherra Krabben valvontaan vuonna 1794 siten, että Tandefelt oli vielä ehtinyt pyytää puukirkkosuunnitelmat YIV:lta.

Yli-intendentti Fredenheimin tarkastamat Laihian puukirkkopiirustukset vahvistettiin heinäkuussa 1797. Rakentamista ei saatu vieläkään käyntiin, sillä pitäjäläiset keskittyivät riitelemään rakennettavan kirkon paikasta. Uusi urakkahuutokauppa järjestettiin vasta toukokuun lopulla vuonna 1801. Rijfejä edusti tuolloin Jacob Rijf, sillä Carl Thomasson oli kuollut saman kuun alussa.

Carl Thomasson Rijfin nimissä solmitut kymmenkunta henkilökohtaista rakennussopimusta osoittavat, että Rijf oli varsin osaava rakennusmestari. Sopimukset koskivat etupäässä puukirkkojen uudisrakennuksia, mutta monipuolisesta osaamisesta kertovat myös sopimusten joukkoon lukeutuva kellotapuli, raatihuone, pappila sekä ainakin yksi kirkon peruskorjaushanke. Kivikirkkojen rakennussopimuksia hän ei kuitenkaan omissa nimissään solminut. Kieliikö Rijfin sidos puurakentamiseen myös hänen mahdollisesta osuudestaan Rijfien saarnatuolien, alttarilaitteiden tai virsitaulujen tekoon? Sisustustöiden attribuointi hänelle on kuitenkin asiakirjamateriaalin miltei täydellisen puuttumisen vuoksi äärimmäisen vaikeaa.[3] Taideakatemiasta saatu mitali paljastaa joka tapauksessa Carl Thomasson Rijfin olleen kuuluisan veljensä veroinen rakennusmestari.

---

[1] *…öfverbyggare högeligen bestredo sig kunna eller vilja göra ett dagsvärcke på förestående grund läggning, innan ny ritning ankommer, hälst utrönt är på the förre ej finnes hans Kongl. Majts abrobation och namn, och hälst som [den] började grundläggningen åsyftar 1788 års ritning til Sten kyrka; sägandes sig hafva Kongl. Majts höga befallnings hafvandes Utslag under desse dagar som stadgar, at kyrkan skal efter sidstnemnde års ritning grund läggas.* Ptk 9.10.1796. KA MF UK 106. LaiKa.

[2] *…men Johan Wijk förebar at den i desse dagar avgått* [antecknadt] *til Byggmästaren.* Reunahuomautus pöytäkirjassa, jossa mainitaan vielä tarkemmin maaherranviraston antamasta päätöksestä rakentaa kivikirkko vuoden 1788 piirustuksen mukaan: *…Landshöfdinge embetet blifvit anbefald [at] bygga den nya kyrkan af Sten efter af den dertil gifne [d]esseinen af 1788…* Ptk 9.10.1796. KA MF UK 106. LaiKa.

[3] Rijfien saarnatuolien ja alttarilaitteiden veistäjiä käsitellään tarkemmin kappaleessa *Kirkkojen kiinteä sisustus.*

5 RIJFIEN PALVELUKSESSA TYÖSKENNELLEET AMMATTIRENGIT

5.1 Kuvanveistäjä Eric Cainberg

Rijfien kirkonrakentajasuvun yhteydessä on totuttu mainitsemaan Tukholman Kuninkaallisessa maalari- ja kuvanveistoakatemiassa opiskellut ja sittemmin Suomen ensimmäisenä kuvanveistäjänä tunnettu Eric Cainberg (5.9.1771–31.3.1816).[1] Hän oli syntynyt Alavetelin Kainossa Eric Mattssonin (1742–1797) ja Anna Ericsdotter Kainon (1753–1804) ensimmäisenä lapsena. Anna Ericsdotterin äiti Maria Carlsdotter Rijf (1729–1808) oli Thomas Rijfin nuorempi sisar. Eric Cainbergin äiti oli siis Jacob ja Carl Thomasson Rijfin serkku (KAAVIO 2).[2]

[1] Esim. Wik 1972, 326–327; Smeds 2009, 27; Pettersson 1985, 329–330; Synt. 5.9.1771. AlaveKa. Rippikirjoissa Cainbergin syntymäaikana on 4.9.1771.
[2] Smeds 2009, 72; Cainbergin elämästä tarkemmin, ks. Ludwig Wennervirran kirjoittama elämäkerta *Eerik Kaino-Cainberg* (1943) sekä Kaarina Pöykön tutkimus *Erik Cainberg ja hänen reliefisarjansa Turun vanhassa akatemiatalossa* (1991); Kaino-nimestä on käytetty myös muotoa Kainu. Ks. esim. Klemetti 1927, 220.

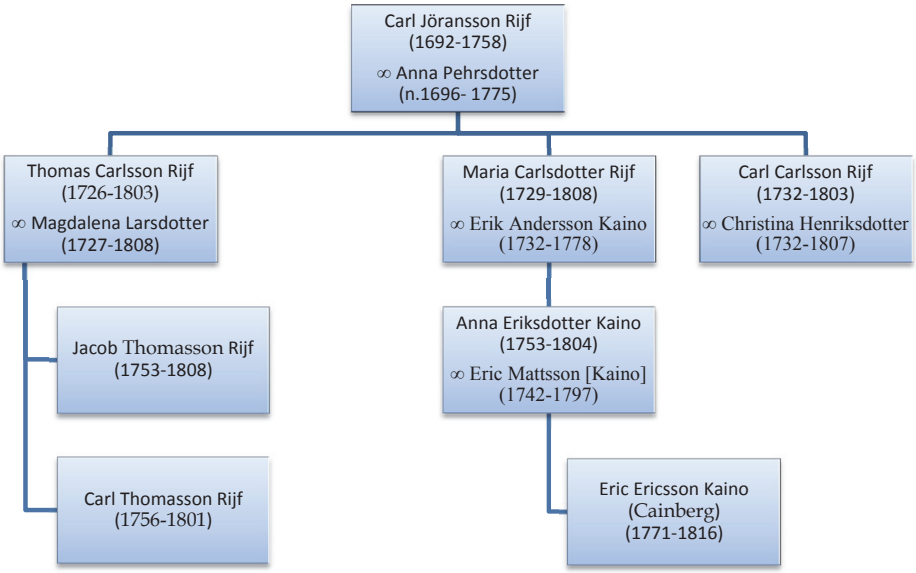

Kaavio 2. Eric Cainbergin ja Rijfien kirkonrakentajien välinen sukulaisuussuhde. Kuva: PM.

Talonpoika Eric Ericsson Kaino saapui Rijfien palvelukseen Uudenkaarlepyyn Soklottiin maaliskuun lopulla vuonna 1789.[1] Hänen kerrotaan olleen harvinaisen lahjakas rakennustaiteessa ja jo ennen poismuuttoaan Alavetelistä Kaino oli ollut kotiseudullaan varsin pidetty rakennusmestari.[2] Ilmeisesti juuri tämän vuoksi Rijfit olivat enemmänkin kuin halukkaita ottamaan lahjakkaan nuorukaisen avukseen kiireisille rakennustyömailleen.

18-vuotiaan Cainbergin saapuessa Soklottiin Rijfeillä oli meneillä useita rakennushankkeita. Luodon kirkon keskustornia viimeisteltiin ja Munsalan kivinen ristikirkko oli sisustusta vaille valmis. Carl Thomasson Rijf työskenteli vuonna 1787 käynnistyneessä Pedersören kivikirkon laajennushankkeessa ja oli juuri tehnyt Saarijärven pappilan rakennussopimuksen (1789). Pietarsaaren raatihuone oli valmistunut jo edellisenä vuonna. Jacob Rijfillä oli Ruotsin puolella käynnissä Luulajan kaupunginkirkon rakentaminen, jonka pystyttämisestä hän oli sopinut syyskuussa vuonna 1787. Cainbergin muuton aikoihin työn alla oli myös Evijärven saarnatuoli [TL 4].

Kuva Cainbergin työskentelystä Rijfien palveluksessa jää hataraksi. Syksyllä 1789 hän kuitenkin oli Jacob Rijfin mukana Luulajassa, jossa käytti sukunimestään

[1] *B sonen Eric Ericsson Kaino ifr. Nederwetil*. Muuttopäivä 28.3.1789. UusKa; Vrt. Pöykkö 1991, 17.
[2] Nygrén 1958, 205.

muotoa Cainberg (KUVA 19).[1] Työtehtävät eivät ilmene lähteistä, mutta todennäköisesti ne liittyivät muuraustöihin. Näkemystä tukee se, että Luulajan tositteen yhdessä Cainbergin kanssa signeerannut Johan Norrman työskenteli myöhemmin myös Pedersöressä, jolloin Norrmanille maksettiin palkkioita muuraus- ja rappaustöistä.[2] Cainberg mainitaan seuraavan kerran Rijf-yhteydessä vasta vuonna 1792, jolloin hän osallistui Pedersören kirkon sisäkaton rappaukseen.[3] Tämän jälkeen asiakirjat eivät enää mainitse Cainbergia Rijf-kirkkojen rakennustyömailla.

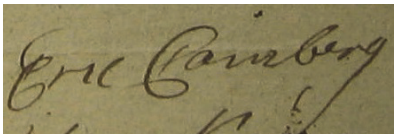

Kuva 19. Eric Cainbergin signeeraus Luulajasta vuodelta 1789. LIb:3. LDA. HLA.

On oletettu, että myöhemmin kuvanveistäjänä tunnettu Cainberg olisi osallistunut Rijfien komeiden saarnatuolien medaljonkikuvien ja puuleikkauksien veistämiseen.[4] Tätä tukee arkkipiispa Jacob Tengströmin (1755–1832) tieto, jonka mukaan Cainberg oli osoittanut *jo nuoruudessaan suuria taipumuksia ja taitavuutta kuvien puuhun leikkaamisessa*.[5] Cainbergin saapuminen Uuteenkaarlepyyhyn juuri ensimmäisen Rijf-saarnatuolin valmistusvuonna saattaisikin vihjata Rijfien keskuudessa heränneestä akuutista tarpeesta saada joukkoonsa taidokas puunveistäjä, joka osaisi toteuttaa saarnatuolien veistokoristeita Rijfin Tukholmassa kopioimien esikuvapiirrosten mukaisesti. Rijfien palveluksessa vuosina 1789–1792 toiminut Cainberg olisi ajoituksen puolesta voinut osallistua Evijärven (1789), Luulajan (1791) ja Munsalan (1791–1792) saarnatuolihankkeisiin. Mikäli Cainberg oli itse vastaanottamassa Pedersöressä vuonna 1793 maksettua palkkiota vuoden 1792 rappaustyöstä, hän olisi ehtinyt olla mukana vielä Vöyrin [TL 83] mahtavan saarnatuolin (1793–1794) veistokoristeiden teossa. Luulajan saarnatuolin Rijf-toteutuksesta ei ole suoria asiakirjatodisteita, mutta ainakin Evijärven ja Munsalan saarnatuolit ovat Tukholmaan palautuvien esikuvien uskollisimpia ja samalla Rijfien taidokkaimpia toteutuksia.[6]

Eräitä mahdollisia nuoruudentöitä voisivat olla virsitaulut, joita Rijfeillä oli joskus tapana lahjoittaa rakennushankkeiden yhteydessä. Virsitaulujen attribuointi Cainbergille on kuitenkin hankalaa, sillä näitä keskenään miltei yhdenmukaisia tauluja tehtiin useita 1790-luvun alusta aina vuoteen 1807 saakka. Cainbergin on

---

[1] *På kyrkobyggmästaren Jacob Rifs wägnar har undertecknad af herr Borgmästaren N.P. Bergström till skjutspenningar för mig och mina Camerater på resan till Österbotn bekommit Fyra Riksdaler Specie, som Qwitteres. Lule Stad d. 30 September 1789. Eric Cainberg Johan Norrman*. Tosite no:4. LIb:3. LDA. HLA.
[2] Tilit 30.6.1791. KA MF UK 485; Rakennuskassan tilit 21.3.1794, (v.1792–1793 palkkiot) sekä 2.11.1795. KA MF UK 486. PedKa.
[3] *Betalt til Anders Assoma och Cainberg för 1792 åhrs rappning inuti Kyrckan 5;21;4*. Tilit 3.8.1793. KA MF UK 486. PedKa.
[4] Pettersson 1985, 329; Pöykkö 1991, 19, 44–45.
[5] Wennervirta 1943, 35.
[6] Saarnatuoleja käsitellään tarkemmin luvussa *Kirkkojen kiinteä sisutus*.

joka tapauksessa täytynyt tehdä Rijfien palveluksessa jotain poikkeuksellista, sillä häntä tuskin olisi otettu Tukholman Taideakatemian oppilaaksi pelkästään Rijfeille suoritettujen rappaustöiden perusteella.

Rijfien kanssa työskennelleen lahjakkaan nuorukaisen tapauksessa jää lisäksi askarruttamaan Cainbergin akatemiauralle johdattaneet seikat. Miksi ja kenen toimesta Cainberg päätyi Tukholman Kuninkaalliseen maalari- ja kuvanveistoakatemiaan?

Eric Cainberg ja Johan Norrman matkustivat Luulajassa kuittaamiensa matkarahojen turvin Pohjanmaalle lokakuun 1789 aikana. Uudenkaarlepyyn rippikirjan mukaan Cainberg kävi ehtoollisella saman vuoden marraskuussa.[1] Seuraavana vuonna hänen ja Jacob Rijfin sarakkeissa ei ole lainkaan merkintöjä. Heikki Klemetti on teoksessaan *Suomalaisia kirkonrakentajia* (1927) viitannut tarinaan, jonka mukaan Cainberg olisi tuolloin ollut Rijfin mukana Luulajassa ja sittemmin Tukholmassa.[2] Koska kertomus liittyy oleellisesti myös Jacob Rijfiin, on se syytä kerrata *Hufvudstadsbladet*in vuoden 1871 artikkelin mukaan:

> *En gång åtfölge han* [Eric Cainberg] *i egenskap af qwartersman en annan österbottniskt byggmästare, wid namn Rif, till Umeå, dit denne senare blifwit kallad för att uppföra stadens kyrka. Men händelsen fogade ej bättre än att en del af hwalwet i den redan färdig bygda kyrkan plötsligen instörtade, hwarefter Rif fördes under bewakning till Stockholm för att swara för sina händers werk. Äfwen Kainu måste såsom qwartersman följa med, men egde dock frihet att se dig omkring i staden. Under sina wandringar i Stockholm hamnade han en dag i den s.k. ritare-akademin och blef högeligen anslagen af arbetet derstädes. Sedermera syntes Kainu dagligen i akademien och bad slutligen om tillstånd att få biträda wid lerans bearbetande. Hwarken mat eller betalning wille han hafwa, blott han fick arbete, och detta bewiljades honom också. Under detta arbete gjorde han då och då utan andra hjelpmedel än sina händer åtskilliga bilder och figurer, allt till akademi-elevernes synnerliga nöje. Figurerna ställdes i fönstret att torka och upptäcktes der en dag af Sergel. Sergel betraktade de otympliga bilderna och bad derpå Kainu framdeles begagna sig af de tillgängliga modelleringswerktygen. Nu började Kainu modellera hästar och andra figurer, hwilka åter till elevernes uppbyggelse ställdes på fönsterbrädet att torka. Då Sergel såg dessa nya bilder, skall han hafwa yttrat till de muntre ynglingarne: Skratten icke! Skrattar bäst, som skattar sist! –Emellertid hade Rif lyckats bewisa, att felet wid Umeå kyrkobyggnad icke låg i uppförandet, utan i ritningen, samt att ett sådant hwalf aldrig kunde ega bestånd. Rijf war sålunda frikänd och färdig att afresa till Finland. Kainu begaf sig nu med tungt hjerta till sin kära akademi för att taga afsked. Men Sergel, som händelsewis träffade honom derstädes sade åt honom: Du reser ingenstädes! Jag ger dig mat och någon lön, tills du för det bättre!* [3]

---

[1] Ehtoollismerkintä 1.11.1789. Rkj 1788–1794, s. 125. UusKa. Samanaikaisesti ehtoollisella kävi myös muita Rijfien palveluksessa työskennelleitä renkejä, kuten esim. Hans Gustafsson Uudenkaarlepyyn Kovjoelta, Mats Johansson Lohtajalta, Johan Andersson Pedersörestä sekä Henrik Hansson Luulajasta. Lukeutuivatkohan hekin Cainbergin matkaseurueeseen?

[2] Klemetti 1927, 220–221. Tarina perustuu J.R. Aspelinin vuosina 1868–69 keräämään aineistoon, jonka pohjalta kootun ”vihkosen” *Konsthistoriska anteckningar* Aspelin lahjoitti Suomen muinaismuistoyhdistykselle. Ensimmäisen kerran näitä Cainbergiin liittyviä muistiinpanoja julkaistiin jo vuonna 1871 Hufvudstadsbladetissa otsikolla ”Konsthistoriska minnen. Bref till en wän i Paldamo.” *Hufvudstadsbladet* 13.1.1871. HSK; Lehden kertomusta hyödynsi Klemetin mainitsema Hjalmar Öhman (1905) sekä myöhemmin myös Ludvig Wennervirta (1943). Wennervirran mukaan Aspelin oli ilmeisesti saanut Cainberg-tietonsa Lapväärtin rovasti Elias Robert Alceniukselta, joka puolestaan oli kuullut tarinan Eric Cainbergin Henrik-nimiseltä veljeltä. Wennervirta 1943, [32] ja 33–34.

[3] ”Konsthistoriska minnen. Bref till en wän i Paldamo.” *Hufvudstadsbladet* 13.1.1871. N:o 10. HSK.

> [Eric Cainberg] *lähti kerran apumiehen ominaisuudessa erään Rijf-nimisen pohjalaisen rakennusmestarin kanssa Uumajaan, jonne jälkimmäinen oli kutsuttu rakentamaan kaupungin kirkkoa. Kävi kuitenkin niin, että osa valmiin kirkon holvia sortui yllättäen ja Rijf vietiin valvonnan alaisuudessa Tukholmaan, jossa saisi vastata kättensä teoista. Myös apumiehenä toimineen Kainon täytyi lähteä mukaan, mutta tämä sai kuitenkin kierrellä kaupungissa vapaasti. Eräänä päivänä hän oli päätynyt ns. piirustusakatemiaan, joka oli tehnyt häneen suuren vaikutuksen. Kainu nähtiin sen jälkeen taideakatemiassa päivittäin ja viimein hän pyysi lupaa saada kokeilla savenmuovausta. Hän ei tahtonut ruokaa tai palkkaa vaan hänelle riitti, että sai työskennellä. Niin hän muovaili pelkillä käsillään erilaisia kuvia ja figuureita akatemiaoppilaiden suureksi riemuksi. Ikkunalla kuivuessaan ne olivat kiinnittäneet Sergelin huomion. Sergel tutki tökeröitä teoksia ja kehotti Kainua vastaisuudessa käyttämään sopivia työvälineitä. Nyt Kainu alkoi muovailla apuvälineitä käyttäen hevosia ja muita figuureita, jotka jälleen laitettiin ikkunalaudalle kuivumaan. Kun Sergel näki uudet kuvat, kuului hän tokaisseen virnisteleville nuorukaisille: Älkää naurako! Se parhaiten nauraa, joka viimeksi nauraa! Rijf oli tällä välin onnistunut osoittamaan, ettei Uumajan kirkon vika johtunut pystytyksestä vaan piirustuksesta, ja ettei sellainen holvi olisi koskaan ollut kestävä. Rijf oli näin vapaa ja valmis lähtemään Suomeen. Kainu meni nyt raskain sydämin hyvästelemään akatemiansa. Mutta Sergel, joka sattumalta tapasi hänet siellä, sanoi: Sinä et matkusta minnekään! Anna sinulle ruokaa ja palkkaa, kunnes pääset alkuun!*[1]

Vaikka yllä olevan kertomuksen on todettu olevan suureksi osaksi tarua, on siinä mukana myös totuutta. Kuten jo Klemetti aikoinaan selvitti, tarkoitetaan rakennusmestari Rijfillä tietysti Jacob Rijfiä. Klemetti huomasi myös, että kyse oli nimenomaan Luulajan kaupunginkirkon rakentamisesta eikä suinkaan Uumajan, kuten tarinassa alun perin kerrottiin. Totta oli Klemetin mukaan myös se, että kyseisen kirkon holvi sortui maaliskuussa vuonna 1790 aiheuttaen yhden työmiehen kuoleman ja haavoitti pahasti kahta muuta.[2] Mitä Klemetti ei taas tiennyt oli se, että holvin alle kuoliaaksi murskaantunut työläinen oli Eric Cainbergin eno Johan Eriksson Kaino (1771–1790).[3] Tieto todistaa viime kädessä, että Jacob Rijfillä oli Luulajassa mukanaan myös muita pohjalaisia työntekijöitä.

Asiakirjat vahvistavat todeksi myös sen, että Rijf kävi kuin kävikin tarkistuttamassa Luulajan piirustukset Tukholmassa. Luulajan raastuvanoikeuden järjestämässä katselmuksessa Rijf esitti *YIV:ssa 29.11.1790 hyväksytyn* ja KM:n 7.4.1791 vahvistaman alttariseinämän ja holvikaaren käsittäneen suunnitelman ohella myös yhden omaa tarkoitustaan varten laatimansa piirustuksen, johon oli kuvattu kirkon sisätilaa penkkeineen ja kattotuoleineen. Erityisen kiinnostavaksi asian tekee se, että Rijf kertoi *esittäneensä myös sen yli-intendentin virastossa*, vaikkakaan piirustuksessa ei ollut siitä kertovaa merkintää.[4] Kyse oli siis piirustuksesta, jonka tarkas-

---

[1] Kirjoittajan suomennos.

[2] Klemetti 1927, 220–221; Todettakoon, että myös Uumajan yhteyteen liittyy totuuden hiven: Jacob Rijf laati Uumajan kivikirkon [TL 73] piirustukset 11.9.1792. Rakennushanke jäi kuitenkin toteuttamatta.

[3] 21.3.1790: *Arbets Karlen Joh. Ersson Kaino från Nedervetil uti Österbotn krossades under kyrckovalvet d. 21 Martii*. C:3. LDA. HLA.

[4] *…hwarjemte Rijf upwiste så väl Dessein till Altarprydnaden äfwen af Kongl. Öfwer Intendents Embetet den 29 November gillad och samt af Kongl. Maijt den 7 April fastställd och hvaro hvalf Circelen äfven finnes uptagen, som en af Rijf för en skild behof gjord ritning öfwer kyrkan in wändes med bänckar, taklag och öfrigt, hwilken ritning Rijf föregaf sig äfwen hafwa wid Öfwer Intendents Embetet företedt, ehuru den ej therstädes skall blifwit påtecknad*. Luulajan ro:n kats.ptk. 17.10.1792. OI:1. LDA. HLA.

tettuaan Tempelman laati alttariseinäsuunnitelman käsittäneen poikkileikkauspiirroksensa (KL KUVA 92). Tähän piirustukseen olisi siten otettu mukaan jo Rijfin suunnitelmassa olleet ja Tempelmanin marraskuussa hyväksymät kattotuoli- ja holvirakenteet.

Tukholman vierailusta todistaa myös Luulajan hankkeeseen liittyvä pastoraaliraha-anomus ja siihen myöhemmin liitetty alkuperäinen akatemiatodistus, josta on mainittu jo aiemmassa yhteydessä. Asiakirjat jätettiin merkintöjen mukaan 19.11.1790.[1] Koska Cainberg mainitaan Taideakatemian oppilasmatrikkelissa ensimmäisen kerran marraskuussa 1790[2], on täysin mahdollista, että hän todella tuli Rijfin mukana Luulajasta Tukholmaan. Mukanaoloa saattaisi selittää paitsi tietysti sukulaismiehen kuolema myös Cainbergille mahdollisesti kaavaillut työtehtävät Luulajan alttarilaitteen ja saarnatuolin parissa.

Suoraan opinpolulle Cainberg ei kuitenkaan ensimmäisellä Tukholman visiitillään jäänyt, sillä hänet mainitaan Soklotissa vielä elokuussa vuosina 1791 ja 1792.[3] Koska Luulajan kirkon saarnatuoli ilmoitetaan olevan lahjoitettu vuonna 1791, Cainberg olisi ehtinyt osallistua sen veistokoristelun toteuttamiseen. Tukholmassa hänet mainitaan seuraavan kerran vasta vuonna 1793, jolloin kuvanveistäjänalku osallistui Taideakatemian vuosinäyttelyyn. Cainberg lienee saapunut Tukholmaan viimeistään syystalvella vuonna 1792, sillä akatemianäyttelyt pidettiin yleensä tammikuussa.

Mutta kuka sitten mahdollisti Cainbergin toisen matkan ja lopullisen siirtymisen Tukholmaan? Hovioikeudenneuvos Carl Henrik Asp (1779–1846) kertoi Suomen sodan aikana pitämässä päiväkirjassaan saaneensa hiljattain kuulla, että tohtori Chydenius oli lähettänyt noin 18-vuotiaan Cainbergin Tukholmaan nähtyään tämän veistäjäntaidot.[4] Rovasti Anders Chydeniuksen sisarenpoika, jo edellä mainittu arkkipiispa Jacob Tengström tiesi puolestaan kertoa, että asialla olivat olleet muutamat taidetta rakastaneet maanmiehet.[5] Tärkeimmän vihjeen antaa kuitenkin Eric Cainbergin opettaja, akatemiaprofessori Johan Tobias Sergel (1740–1814), joka kertoi ottaneensa Cainbergin oppilaakseen maaherra af Wetterstedtin suosituksesta.[6] Kyseessä on jo aiemmassa yhteydessä mainittu ja Uppsalan läänin maaherraksi vuonna 1794 nimetty Eric af Wetterstedt (1736–1822), entinen maan-

---

[1] Rakennusmestari Jacob Rijf KM:lle vuonna 1790. Ilman päiväystä, mutta jätetty 19.11.1790. Vol. 9. AE. RA.

[2] Marraskuu 1790: *1388: Eric Cainberg: Bonda-son ifrån Österbotten*. Elevförteckningar 1778–1795. KonstA; Ks. myös Pöykkö 1991, 18.

[3] Ehtoollismerkinnät 7.8.1791 sekä 12.8.1792. Rkj 1788–1794, s.125. UusKa.

[4] *Nyss har jag hört, att det var doktor Chydenius, som skickat Cainberg i omkring des 18:de år till Stockholm, då han sett dennes fallenhet för slöjder.* Asp 1860, 90; Pöykkö 1991, 18–19; Wennervirta 1943, 34.

[5] Pöykkö 1991, 18; Wennervirta 1943, 35.

[6] *Då jag på rekommendation af Herr Landshöfdingen och Kommendören Baron af Wetterstedt för 20 år tillbaka till Eleve uptag nu mera Statue Bildhuggaren Eric Cainberg...* Sergelin suositus 13.6.1811. Liitteenä anomuksessa Eric Cainberg KM:lle. Ilman päiväystä, mutta saapunut 15.10.1811. Vol.154. SK. AV. RA; af Wetterstedtin suosituksesta on maininnut ainoastaan Wennervirta 1943, 36.

mittaus- ja vakauslaitoksen ylitirehtööri ja Uudenkaarlepyyn kruununpolttimon rakennuttaja.

Sergelin maininta johdattaa tulkitsemaan asiaa aivan uudelta pohjalta. Olisiko niin, että Cainbergin Tukholmaan lähettäneet ”maanmiehet” olivatkin Eric af Wetterstedt ja itsekin akatemiassa opiskellut Jacob Rijf? Tämä selittäisi erittäin hyvin sen, miksi Cainberg asetti vuoden 1799 akatemianäyttelyssä yhtäaikaisesti esille juuri maaherra af Wetterstedtiä ja rakennusmestari Rijfiä esittäneet medaljonkikuvat.[1] Rovasti Chydenius on tietysti voinut järjestää alaveteliläiselle nuorukaiselle jonkinlaista taloudellista tukea opintomatkaa varten.[2] Mutta miksei Cainberg sitten tehnyt Chydeniuksesta medaljonkikuvaa, jos tämä oli auttanut häntä ratkaisevalla tavalla opintiellä?

Vuoden 1799 tammikuussa järjestettyyn akatemianäyttelyyn osallistui Cainbergin lisäksi myös lääninrakennusmestari Jacob Rijf. Vuosina 1797–1798 rakennusmestari vietti pidempiä aikoja Skellefteåssa, jossa hän oli sidoksissa saarnatuolin ja alttarilaitteen valmistukseen. Tilien mukaan Rijfille maksettiin kuitenkin Tukholmaan suuntautuneista matkoista.[3] Ainakin vuoden 1797 joulukuussa hän olisi voinut tavata Cainbergin ja olla muotokuvamedaljongin mallina. Poissuljettua ei ole sekään, etteikö Cainberg olisi jollain tavoin ollut osallisena Skellefteån veistokoristeiden tekoon.

Eric Cainbergin tekemän medaljonkikuvan ansiosta Jacob Rijfin kasvot tallentuivat jälkimaailmalle. Heikki Klemetti löysi Rijfiä esittäneen, mutta pahoin rikkoutuneen medaljongin Lehtimäen kirkon kellotapulista kesällä vuonna 1926. Vuoden 1833 kalustoluettelon mukaan Rijfin muotokuvan oli lahjoittanut Lehtimäellä vuosina 1818–1825 saarnaajana toiminut Johan Niklas Nybergh (1787–1847).[4] Ennen paikkakunnalle tuloaan Nybergh oli toiminut kirkkoherran apulaisena Uudessakaarlepyyssä ja lienee ehkä suhteidensa kautta hankkinut medaljongin.[5] Uudenkaarlepyyn kirkon omaisuutta kipsikuva ei ole ollut, joten Nybergh on voinut lunastaa sen Rijf-omaisilta esimerkiksi huutokaupan yhteydessä.[6] Näin

---

[1] Pöykkö 1991, 23; Hultmark 1935, 59.

[2] Ks. Pöykkö 1991, 18. Siteerauksesta ei ilmene, että Cainbergia varten olisi järjestetty jokin erityinen varojen ”keräys”.

[3] *Wid Byggmästaren Rijfs i December Månad till Stockholm giorde resa är i för skott på des arfwode utbetalt 60;-;.* Tilit 1797; *Wid byggmästar Rijfs resa i denne Decemb: Månad till Stockh: har kyrkan utlemnat i afräkning på des Arfwode 60;-;.* Tilit 1798. LI a:5. SkeKa. HLA.

[4] ”Vanhoista suomalaisista kirkonrakentajista. Pikakirjoitelma professori Heikki Klemetin Suomen rakennusmestariliiton XXII vuosikokouksessa 28/3–27 vapaasti pitämästä esitelmästä.” *Rakennustaito* 23.4.1927; Klemetti 1927, 230–231; Klemetti 1932b, 499; Kal 1833. E VI 93a. TTA. TMA.

[5] Vrt. Mäkelä 2002, 82–83 ja erityisesti viite 231, jossa varovasti viittasin mahdollisuuteen, jonka mukaan Lehtimäen medaljonki olisi voitu lahjoittaa jo kirkon rakennusaikana. Voidaanko Lehtimäen kirkkoa kuitenkaan pitää Rijfeille niin merkittävänä rakennushankkeena, että se olisi ollut medaljongin ”arvoinen”? Jacob Rijfiä esittävä medaljonki Carl T. Rijfin rakentamassa kirkossa tuntuu lopulta melko vieraalta ajatukselta; Kal 1833. E VI 93a. TTA. TMA; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–*1852: *Johan Niklas Nybergh.* Verkkojulkaisu 2005
http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=12076 . Luettu 6.2.2013.

[6] Rakennusmestareiden ja suvun omaisuutta on voitu myydä taloudellisen tilanteen kohentamiseksi. Rijfin leski Magdalena Frosterus kuoli 27.12.1824, jonka jälkeen medaljongista on voitu luopua.

Lehtimäen medaljonki voisi olla jopa vuoden 1799 akatemianäyttelyssä ollut kappale. Rijf-medaljongin puukehyksinen alkuperäismallinne on Skellefteån kirkossa (KUVA 20).

Kuva 20. Eric Cainbergin tekemä lääninrakennusmestari Jacob Rijfiä esittävä muotokuvamedaljonki. Vasemmalla Lehtimäen kellotapulista löytynyt medaljonki (Ø 64,5 cm) korjattuna, oikealla Skellefteån kirkossa oleva kappale. Kuva: WWA.

Suomen Rakennusmestariliiton Turun osasto päätti sittemmin teetättää Klemetin löytämästä kipsimedaljongista pienempikokoisia jäljennöksiä. Tarkoituksena oli kunnioittaa paitsi edesmenneitä kirkonrakennusmestareita myös Heikki Klemetin arvokasta tutkimustyötä. Medaljongin jäljentämisestä vastasi turkulainen kuvanveistäjä Aarre Aaltonen (1889–1980) ja työ valmistui vuonna 1929. Yksi tällainen pienikokoinen medaljonki lahjoitettiin Klemetille saman vuoden toukokuussa.[1] Rijf-jälkeläinen Håkan Ahlnäs osti yhden Aaltosen medaljongeista pietarsaarelaiselta antiikkikauppiaalta Heli Lehtiseltä (KUVA 21).[2]

Kuva 21. Kuvanveistäjä Aarre Aaltosen tekemä jäljennös Eric Cainbergin tekemästä alkuperäisversiosta. Aaltosen medaljongin halkaisija on 30 cm. Kuva: Håkan Ahlnäs.

Medaljonki mainitaan Lehtimäellä ensi kerran 1.4.1827 laaditussa kal:ssa. Edeltävässä, 8.3.1825 päivätyssä luettelossa sitä ei vielä ole. Kal:t 1825 ja 1827. E VI 93a. TTA. TMA; On kuitenkin huomioitava myös se seikka, ettei Cainbergin parhaimpien teosten joukkoon kuulunut medaljonki ollut välttämättä koskaan *Rijfien* omaisuutta. Jacob Rijfin tai hänen leskensä perukirjoissa sitä ei mainita. Teos on voinut olla koko ajan Cainbergin omistuksessa, ja tulla Suomeen vasta vuonna 1813, jolloin kuvanveistäjä saapui Turkuun. Medaljonki on joka tapauksessa *niin uniikki*, että sen hankintamahdollisuudet ovat rajalliset. Lehtimäen medaljongin mukaan tehtyjä jäljennöksiä on mm. Pedersören ja Kuopion kirkoissa sekä Johan Wikin yksityisomistuksessa. Jacob Rijfin perukirja 2.10.1809. MF ES 3647. KA; Magadalena Frosteruksen perukirja 17.1.1825. Jäljennös. WWA.

[1] ”Jyväskylän kokouksen muistoja. Rakennusmestari E.J. Kurikan pitämä juhlaesitelmä.” *Rakennustaito* 18.5.1929.

[2] Håkan Ahlnäsin tiedonanto kirjoittajalle 19.11.2013.

Eric Cainberg menestyi Tukholman Taideakatemiassa erinomaisesti ja niitti mainetta Sergelin taidokkaana oppilaana. Vuonna 1798 hänet hyväksyttiin Taideakatemian *agréeksi*. Vuosina 1802–1810 kuvanveistäjä oli stipendiaattina Roomassa, jossa hänen on oletettu saaneen oppia kuuluisalta kuvanveistäjä Antonio Canovalta (1757–1822).[1] Cainberg näyttää kuitenkin olleen tekemisissä myös tanskalaisen kuvanveistäjä Bertel Thorvaldsenin (1770–1844) ympärille ryhmittyneiden tanskalaisstipendiaattien kanssa.[2] Suomeen Cainberg palasi vuonna 1813, jolloin hän Sergelin suosittelemana kuvanveistäjänä aloitti Turun akatemiatalon juhlasalin koristelutyöt.

Johan Tobias Sergelin seuraajaksi kaavaillun Cainbergin elämää varjosti kuitenkin taipumus ylenpalttiseen juopotteluun ja sekä jatkuvat rahavaikeudet. Hän kuoli ilmeisesti juuri epäsäännöllisten elämäntapojensa uuvuttamana Turussa vuonna 1816 kesken akatemiatalon koristelutöiden. Rijfien apupojasta Sergelin suojatiksi noussut Cainberg kuoli 44 vuoden ikäisenä. Kuolema oli äkillinen, sillä ainoastaan kahta päivää aiemmin Cainberg oli lainannut rahaa köydenpunoja Öhbergilta. Ravintoloitsija Carl Montinille kuvanveistäjä jäi velkaa yli 42 pankkoruplaa.[3]

Eric Cainbergin tuotantoa on säilynyt jälkipolville harmillisen vähän. Thorvaldsenin museon kokoelmissa säilynyt *Roomalaista mausoleumia* esittävä teos osoittaa Cainbergin olleen lahjakas piirtäjä (KUVA 22). Hänen vuoden 1807 tienoilla tekemänsä väriliitutyö *Kauneuden Jumalattaren pukeutuminen* (KUVA 23) oli myynnissä Christie´sin taidehuutokaupassa vuonna 1996.[4] Todennäköistä on, että myös muita Cainbergin töitä on vielä kokoelmien kätköissä.

Kuva 22. Eric Cainberg. Roomalainen mausoleumi. Inv.nr. N261,1 til N261,46v. TM.

[1] Wennervirta 1943, 59 josta suora lainaus; Pöykkö 1991, 30.
[2] C.F.F. Stanley Bertel Thorvaldsenille 30.8.1805. Bertel Thorvaldsen brevarkiv. TM.
[3] Eric Cainbergin perukirja 1.7. sekä 31.8.1816. MF JK 1661. KA.
[4] Ks. http://www.christies.com/lotfinder/LotDetailsPrintable.aspx?intObjectID=1057954

Kuva 23. Eric Cainberg. Kauneuden Jumalattaren pukeutuminen.
http://www.artprice.com/artist/127011/erik-cainberg/lots/pasts/7/Drawing-Watercolor

Aiempien tutkimusten perusteella tiedetään, että Eric Cainbergista on maalattu öljyväriteos. Kadoksiin joutuneen teoksen maalasi ruotsalainen muotokuvamaalari Per Krafft nuorempi (1777–1863) ollessaan Roomassa stipendiaattina yhdessä Cainbergin kanssa.[1] Maalaus oli ollut esillä vuoden 1806 akatemianäyttelyssä Tukholmassa.[2]

Eric Cainbergin elämänvaiheita tutkineen William Wikin arkistosta löytyi eräs varsin mielenkiintoinen valokuvajäljenne (KUVA 24).

Kuva 24. Tuntematon mieshenkilö. Per Krafft nuorempi, Rooma. Teos myytiin Bukowskin huutokaupassa vuonna 1967. WWA.

[1] Pöykkö 1991, 28; Per Krafft oli Roomassa vuonna 1802. Ranskaan hän palasi vuonna 1803. Uggla 1928, 46; Wennervirta 1943, 56–57.
[2] *Porträt af Herr Eric Cainberg, Kongl. Maj:ts Pensionär i Rom. [Bröststycke, måladt i olja.].* Hultmark 1935, 154.

Tutkiessaan öljyväriteoksen alkuperää Wik oli päässyt merkittävän tiedon jäljille. Maalausgallerian vuoden 1851 katalogin sekä Krafftia tutkineen Evald Ugglan mukaan maalaus esittää Per Krafft nuoremman Roomassa maalaamaa mieshenkilöä.[1] Teos saattaisi olla juuri se kadoksissa oleva öljyvärimaalaus, jonka Krafft maalasi Cainbergista ollessaan Roomassa vuonna 1802. Koska maalauksesta ei tällä hetkellä ole saatavissa tarkempia tietoja, jää kuvan esittämä henkilö vielä arvoitukseksi. Kyseisen taideteoksen provenienssin selvittäminen sekä maalaukseen kuvatun henkilön identifiointi on mielenkiintoinen haaste tulevaisuuden Cainberg-tutkimukselle.

5.2 Nikkari Johan Kantlin

Toinen Rijfien mukana liikkuneista taitureista oli Jacob Rijfin vävy, nikkari Johan Kantlin (1770–1839).[2] Munsalan Kantlaxin kylässä syntynyt Johan (*Johannes*) Eriksson Kantlin tuli Rijfien palvelukseen vuonna 1795, jolloin hänet mainintaan ensimmäisen kerran Tågsin tilalla Uudenkaarlepyyn Soklotissa.[3] Hänen oppitaustastaan ennen Soklottiin saapumista ei tiedetä, mutta hänen isänsä Erik Håkanssonin on joissakin yhteyksissä oletettu osallistuneen Vaasan hovioikeudentalon rakennustöihin.[4] Tieto perustunee kuitenkin väärinkäsitykseen, sillä hovioikeuden rakennustyömaalla toimineella Kantlinilla tarkoitetaan kaiketi vaasalaista kaupunginarkkitehti (Jacob?) Kantlinia.[5] Hänen mahdollinen sukulaisuussuhteensa munsalalaisiin Kantlineihin on vielä toistaiseksi selvittämättä.

Rijfien renkinä mainittu Johan Kantlin avioitui Margareta Jacobsdotter Rijfin (1779–1809) kanssa Kemissä kesäkuussa 1796. Etäinen vihkipaikkakunta johtuu tuolloin ajankohtaisena olleesta Kemin kirkkohankkeesta. Margareta Rijf-Kantlin on ilmeisesti useamminkin ollut miehensä mukana tämän työmailla, sillä Margare-

---

[1] William Wikin muistiinpanot 12.6.1979. Katalogin täydellinen nimi on *Katalog öfver Målnings-Galleriet vid Artisternes och Litteratörernes åttonde soiré 1 februari 1851.* Teokseen liittyviä tietoja Wik oli saanut myös Tukholman Kansallismuseon kautta. WWA; Uggla 1928, 260. *Mansporträtt, måladt i Rom*. Taulu kuului tuolloin sotaneuvos Adam Roosille.

[2] Hänen isänsä oli Erik Håkansson Knuts (1745–1808) ja äiti Kantlaxissa syntynyt Maria Johansdotter Laggar. Smeds 2009, 54–55; Wik 1972, 324–325; Pettersson 1985, 329.

[3] Rippikirjassa merkintä *ifr. Munsala 13.10.1795.* Rkj 1795–1801, s.198 (sivun alaosa). UusKa; Wik 1972, 324.

[4] Esim. Lehtikanto 1976, 130; Harju 1997, 31 ja viite 96.

[5] Kantlinin etunimi jää epäselväksi. Alahärmän vanhan kirkon katselmuksen suoritti hovioikeuden arkkitehti Elfströmin lähettämä rakennusmestari *Johan* Kantlin. Kats.ptk 26.6.1781. YIV KM:lle 28.4.1784. AV. RA; Rakennusmestari Abraham Falanderin tilikirjan hakemistossa mainitaan puolestaan *Stats Architectaren Jacob Kantlin*. Gh 2; Tilitys 7.10.1784: *Cantlinille* maksettiin pienehkö palkkio, joka liittyi Falanderin kivitaloon toimitettuihin tiilikiviin. Samana vuonna 24.12. mainitaan myös *Joh. Kantlin*. Gf 1; Vuonna 1784 mainitaan *Cantlinin* matkasta Venäjälle. Gc 1. STTK. VMA; Luukon mukaan hovioikeuden rakennustyönjohtajana oli munsalalainen Kantlin. Toisaalla teoksessa mainitaan kokkolalainen perämies ja pohjalainen laivanrakennusmestari *Jakob* Kantlin. Luukko 1979, 345, 417 ja 442.

ta mainitaan rakennusryhmän yhteydessä vielä Rijfien viimeiseksi jääneessä Tukholman Kungsholman kirkon tornihankkeessa. Uusikaarlepyyläisen Maria Hällströmin kanssa Kantlin avioitui helmikuussa vuonna 1811.[1]

Vaikka asiakirjat mainitsevat Johan Kantlinin Rijfien yhteydessä ainoastaan Kemissä (1796), Laukaassa (1806) sekä Tukholmassa (1808), on todennäköistä, että hän on ollut mukana miltei kaikissa Rijf-hankkeissa. Carl Thomasson Rijfin kuoleman jälkeen Kantlin sai yhä enemmän vastuuta rakennustöiden johtamisesta ja lienee ollut yksi kantavimmista voimista Vimpelin kiireisellä rakennustyömaalla. Ajatus saa tukea siitä, että Kantlin oli myöhemmin läsnä kokouksessa, jossa Alavuden kirkko päätettiin rakentaa Vimpelin kirkon piirustuksilla.[2]

Muutama vuosi Rijfien kuoleman jälkeen Kantlin mainitaan Sumiaisissa [TL 64] saarnatuolin valmistamisen yhteydessä (KL KUVA 135). Saarnatuoli on tyypillinen Rijf-saarnatuoli, ja sen medaljongit sekä katoksessa oleva kyyhkynen ovat miltei identtisiä muiden, vielä Rijfien elinaikoina tehtyjen saarnatuolikoristeiden kanssa.[3] Identtisyydestä voisi päätellä, että yksi Kantlinin toimenkuvista Soklotin verstaalla on ollut vastata Rijf-saarnatuolien veistokoristelusta. Sumiaisten saarnatuolissa olevan lakitaulusommitelman sekä katoksen kyyhkysen persoonallinen formaatti esiintyi kuitenkin jo Evijärven, Munsalan ja Vöyrin saarnatuoleissa eli siis jo ennen vuotta 1795, jolloin Kantlin saapui Rijfien palvelukseen. Medaljonkikoristeiden lähes identtiset toisinnot Kantlinin palvelusaikoina valmistetuissa saarnatuoleissa selittyvät näkemykseni mukaan sillä, että Kantlin on alun perin pestattu Tukholmaan siirtyneen Eric Cainbergin paikalle jatkamaan veistokoristeiden tekoa kuvanveistäjän tekemien prototyyppien mukaisesti. Kantlinin työnkuva on sittemmin laajentunut käsittämään myös muuta kirkonrakennustyössä tarvittavaa erikoisosaamista.

Rautalammin pappilan (1810)[4] (KUVA 97) ja Sumiaisten saarnatuolityön (1810–1811) jälkeen aivan vuoden 1811 lopulla Kantlin mainitaan Kuortaneella, jossa hänet valitaan Haapaniemen pappilan päärakennuksen rakennusmestariksi.[5] Kummallista kyllä Klemetti ei näytä lainkaan huomanneen Kantliniin liittynyttä läheistä Rijf-kytköstä.[6]

Kuortaneen rakennusurakan jälkeen Johan Kantlin osallistui vuoden 1808 taistelussa vaurioituneen Uudenkaarlepyyn sillan jällenrakennustöihin. Vuonna 1816 aloitettua rakennustyötä oli kutsuttu valvomaan liivinmaalainen Carl Rosenkampff (1793–1846), joka sittemmin nimitettiin koskenperkaus- ja kanavoimistöiden tarkastajaksi ja lopulta koskenperkausjohtokunnan päälliköksi.[7] Ennen siirty-

[1] Smeds 2009, 23.
[2] Kats.ptk 25.8.1817. AD 633/3 1818. STO. KA.
[3] Rijfien saarnatuolien yksityiskohtia käsitellään tarkemmin luvussa *Kirkkojen kiinteä sisutus.*
[4] Saloheimo 1959, [264]–265; Knapas 2009a, 55.
[5] Ptk 29.12.1811. KA MF UK 332. KuorKa.
[6] Klemetti 1932, 209–211.
[7] Rosenkampff, Carl. http://www.kansallisbiografia.fi/kenraalit/?gid=345 . BK. SKS; Rosenkampffin ansioluettelo, ks. http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2465576 . KA DA; Wik 1972, 324-325; Smeds 2009, 24–25.

mistään ”koskiparoni” Rosenkampffin myötävaikutuksesta koskenperkaustoimintaan Kantlin teki vielä palovakuutusasiakirjojen laadintaan liittyviä talokatselmuksia. Tällöin häntä tituleerattiin muurari- ja rakennusmestariksi (KUVA 25).[1] Vuonna 1816 Kantlin oli lisäksi ehtinyt tehdä sopimuksen laukaalaisen kihlakunnantuomari Erik Johan Ingmanin (1779–1823) talon rakentamisesta.[2]

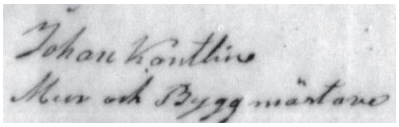

Kuva 25. Johan Kantlinin käsialanäyte vuodelta 1818. Isaac Lindqvistin tilan palovakuutusasiakirja 17.7.1818. No.63. SPA.

Elokuussa 1823 Kantlin oli ehdolla Alavuden kirkon rakennusmestariksi yhdessä jalasjärveläisen Johan Köhlströmin kanssa. Neuvottelutilaisuudessa oli kuitenkin lopulta paikalla ainoastaan Heikki Kuorikoski (1772–1847), jonka kanssa sopimus tehtiin.[3] Kantlin vetäytyi hankkeesta ilmeisesti muiden työtehtävien vuoksi. Tuolloin oli käynnissä Tampereen Vanhan kirkon rakentaminen (1824), johon Kantlinin tiedetään osallistuneen.[4]

Vuonna 1825 Abraham Falanderin poika, ruukinpatruuna Gustav Adolf Wasastjerna (1785–1849, aateloitu 1808) perusti Östermyran (*Seinäjoen*) ruutitehtaan. Valtion varoilla rakennettavan ruutimakasiinin piirustukset laati Wasastjernan kanssa läheiset suhteet luonut Carl Rosenkampff. Rakennusmestariksi valittiin Johan Kantlin, jonka koskenperkauskomitea oli jo ennättänyt palkita Keisarillisella kultamitalilla. Kivisen ruutimakasiinin valmistuttua vuonna 1829 senaatti myönsi Kantlinille vielä 200 ruplan palkkion hyvin suoritetusta työstä. Makasiinirakennus toimii nykyään Törnävän kirkkona (KUVA 26).[5]

Kuva 26. Johan Kantlinin rakentama Östermyran ruutimakasiini muutettiin kirkoksi vuonna 1864. Kuva: Heikki Hanka.

[1] Uusikaarlepyy 1816, 1 no 1; Uusikaarlepyy 1818, 31 no 63. SPA.
[2] Smeds 2009, 24–25; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Erik Johan Ingman*. Verkkojulkaisu 2005 http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=11201 . Luettu 31.7.2013.
[3] Ptk 17.8.1823 § 5 sekä ptk 7.12.1823. AlavusKa.
[4] Pettersson 1985, 329 sekä viite 191 ja 435.
[5] Raimo Hieta, ”C. Rosenkampff – kirkonsuunnittelija tietämättään”, *Lakeuden Risti* 3/2004; Sihvonen 2013, 228.

1830-luvulle tultaessa tiedot Kantlinin toiminnasta vähenevät. Vuonna 1832 Kantlin käväisi Oulussa, jossa hän suoritti puolueettomana rakennusmestarina Oulun kivikirkon katselmuksen.[1] Vuonna 1834 hän lupasi ottaa vastaan Oulun kirkon katonkorjausoperaation, kunhan saisi työnsä Östermyran ruukilla valmiiksi.[2] Viimeiseksi kirkonrakennustyömaaksi jäi Helsingin Nikolainkirkko (nyk. Tuomiokirkko), jonka pystytystöitä Kantlin valvoi useamman vuoden ajan.[3] Pääasiallisesti hän työskenteli kuitenkin koskenperkaustoimikunnan tehtävissä, sillä kuollessaan Helsingissä 7.10.1839 hänen tittelikseen ilmoitetaan koskenperkauskonttorin tarkastaja (*Inspectoren vid Strömrensnings Contoiret*).[4]

Kaikki yllä esitetty osoittaa, että Rijfien palveluksessa 13 vuotta toimineesta Kantlinista kehkeytyi monipuolinen ja luotettu rakennusmestari. Hän näyttää hallinneen niin nikkarikirvesmiehen, muurarin kuin rakennusmestarin taidot. Hän osasi myös laatia piirustuksia, sillä Rautalammin pappila pystytettiin Kantlinin laatimien suunnitelmien mukaan.[5] Pesti kirkonrakennustyönvalvojana Helsingissä todistaa viime kädessä Kantlinin olleen arvostettu osaaja. Hänen kaunis ja vakaa käsialansa on todennäköisesti ollut suureksi avuksi jo Rijfien kirkkohankkeisiin liittyvien asiakirjojen laadinnassa.

5.3 Rakennusmestari Anders Malander

Kolmas Rijfien palveluksessa ollut ammattirenki oli kruunupyyläinen rakennusmestari Anders Malander (21.10.1771–1.6.1809). Hänen ammattitaidostaan tai rakentajantaustastaan ei ole aiemmin tiedetty juuri mitään, vaikkakin tätä kirjoitustaidotonta kirvesmiestä on tituleerattu Suomen ensimmäisen puisen pyörökirkon rakentajaksi (KUVA 27).[6]

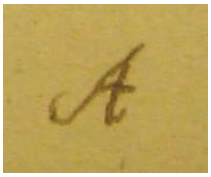

Kuva 27. Anders Malanderin puumerkki Alatornion kirkon tilitositteessa. Tosite 18.11.1795. TV:1. AlaKa. OMA.

[1] Esim. RO ptk. 28.12.1832. Muut asiakirjat 1822–1841. KA MF IK 145. OuKa; Palola 2000, 184.
[2] Kantlin joutui kuitenkin lopulta perumaan tulonsa. Ptkt 8.3.1834 § 4, 3.4.1834 § 6, 21.6.1834 § 3 ja 9.8.1834 § 1. Muut asiakirjat 1822–1841. KA MF IK 145. OuKa; Östermyrassa oli käynnissä päärakennuksen laajennustyöt (1833–34). Laajennussuunnitelman oli laatinut Rosenkampff. Sihvonen 2013, 227.
[3] Pöykkö 1971, 35; Pöykkö 1978, 477; Smeds 2009, 25; Knapas 2009a, 55.
[4] *Inspectoren vid Strömrensnings Contoiret Johan Kantlin, hemma ifrån Ny Carleby.* Kuolinsyynä hermokuume. HelKa.
[5] Saloheimo 1959, [264]–265; Taitavaksi mieheksi tunnettu Kantlin (*känd för skicklig karl*) oli tehnyt ainakin asuinrakennuksen pohjapiirroksen sekä siihen liittyneen materiaaliehdotelman. Ptk 8.4.1810 § 2. RauKa.
[6] Klemetti 1936, 153–154.

Malanderin on arveltu olleen tavalla tai toisella sidoksissa Rijfien kirkonrakentajasukuun, mutta tätä ei ole kyetty näyttämään luotettavasti toteen.[1] Rijfien rakennustoiminnan kartoituksen myötä myös Anders Malanderin elämävaiheet, oppitausta ja rakennustoiminta saivat kaivattua lisävalaistusta.

Anders Andersson Malander syntyi Alahärmän Vuoskosken kylässä Asumanimisellä tilalla, minkä vuoksi hänet on joskus mainittu kotitilaan viittaavalla sukunimellä Assoma tai Asuma. Epäselväksi jää, miksi sukunimi muotoutui Malanderiksi vasta vuoden 1794 tienoilla. Yhteyttä Kalevi Pöykön mainitsemaan vaasalaiseen Malanderin kauppiassukuun ei löytynyt.[2]

Anders Assoma oli todennäköisesti Rijfien mukana jo Luulajassa vuonna 1790, jolloin kyseisen vuoden tilikirjassa mainitaan Rijfin työmies *Asana*.[3] Anders Assoma-Malander olisi siten tullut Rijfien palvelukseen samoihin aikoihin Eric Cainbergin kanssa. Seuraavan kerran Anders Assoma mainitaan Rijfien yhteydessä vuonna 1792, jolloin hän osallistui Pedersören kirkon sisäkaton rappaustöihin yhdessä Cainbergin kanssa.[4] Uudenkaarlepyyn rippikirjoista Anders Malanderin nimeä ei löydy, mutta vuoden 1795 manttaaliverokirjassa hänet on merkitty Rijfien Tågsin tilalle.[5]

Pedersören jälkeen Anders Malander mainitaan Carl Thomasson Rijfin mukana Kokkolassa vuonna 1794, jolloin hän osallistui kirkon itäosan ikkunoiden siirtoon. Seuraavana vuonna Malander työskenteli Jacob Rijfin kanssa Alatornion kirkon muuraustöissä. Kun rakennusmestari Rijf oli poissa työmaalta, Malander velvoitettiin organisoimaan töitä yhdessä Thomas Rijfin kanssa.[6] Avioituessaan Kruunupyyssä vuonna 1796 Maria Mattsdotter Bäckin (s. 1779) kanssa Malander on tituleerattu rakennusmestarin kisälliksi (*Byggmästare Geseln*).[7]

Vuonna 1797 Anders Malander teki lisäsopimuksen Alatornion kirkon sisäkaton valkoliimauksesta. Hänen apunaan toimi hänen veljensä Jakob Malander (s.1781), joka osallistui myöhemmin vielä kirkon porttien ja pilareiden rappaukseen.[8] Asiakirjat mainitsevat Anders Malanderin Rijfien kanssa vielä Skellefteåssa vuonna 1798, jolloin vanhalle rakennusmestari Thomas Rijfille ja muurikisälli An-

---

[1] Klemetti 1936, 153; Pöykkö 1978, 480–481; Pettersson 1985, 376.
[2] Anders Malanderin henkilöhistoriallista taustaa selvitti pyynnöstäni Lars Smeds. Lars Smeds kirjoittajalle 18.1. ja 23.10.2012 sekä 28.3.2011. PMA; Pöykkö 1978, 465.
[3] *Till Arbetskarlarna Asana och Biörn efter Rijfs qvitto 66;-;-*. Tilit 8.10.1790. LI:2. LDA. HLA.
[4] *Betalt til Anders Assoma och Cainberg för 1792 åhrs rappning inuti Kyrckan 5;21;4*. Tilit 3.8.1793. KA MF UK 486. PedKa.
[5] Tågs 5: *Kyrckobyggmästaren Thomas Rif, Malin hustru, Byggmästaren Jacob och Carl Söner, Johan, Simon, Simon,* ***Anders Malander****, Jacob, Johan, Hans, Anders och Jacob drengar, Caisa och Susanna Sonahustr, Greta Sona dotter, Lisa, Lisa, Maria, Lina och Anna pigor*. Vaasan läänin manttaaliverokirja 1795. Uudenkaarlepyyn pitäjä, Tågsin tila s.131. Laadittu lokakuussa 1794. MF ES 2506. KA; Edellä mainitun lisäksi Ahlnäsin tilalla Carl Thomasson Rijfin palveluksessa oli kaksi Anders-nimistä henkilöä vuonna 1791. Vuonna 1793 sekä vuosina 1796–1798 Tågsin tilalla oli yksi Anders. Verokirjat puuttuvat vuosilta 1776–1789, 1792, 1794, 1800 ja 1806. MF ES 2505, MF LT 1526 sekä MF LT 1532–1534. KA.
[6] Ptk 25.7.1795 § 7. KII:1. AlaKa. OMA.
[7] Vihitty 9.12.1796. KruuKa.
[8] Ptkt 25.4.1797 § 1 ja 19.7.1797 § 2. KII:1; Sopimus 30.6.1800. TVI:1. AlaKa. OMA.

ders Malanderille maksettiin pieni palkkio.[1] Malander toimi siten Rijfien palveluksessa ainakin vuoteen 1798 saakka.

Helmikuussa 1800 Anders Malander solmi Sumiaisten rukoushuoneen rakennussopimuksen.[2] Hän oli tiettävästi itse laatinut varsin yksinkertaisen pohjakaavapiirroksen (KUVA 28). Koska Malander toimi Sumiaisissa ensimmäistä kertaa itsenäisenä rakennusmestarina, kirkon rakennusteknisesti haasteellinen pyörörakenne herättää ihmetystä. Myös Klemetti hämmästeli asiaa ja epäili ilmeisesti juuri tästä syystä Malanderin saapuneen paikkakunnalle Rijfien rakentaman Laukaan kirkon työmaalta.[3]

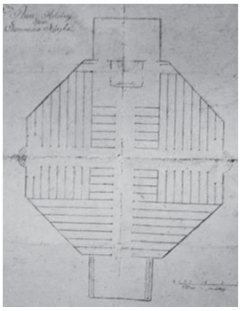

Kuva 28. Anders Malanderin piirtämä Sumiaisten kirkon pohjapiirros. Kuva: Klemetti 1935, 154 (kuva 278).

Sumiaisten kirkon rakennushistoriaa tutkinut Kalevi Pöykkö tarttui Klemetin ajatukseen. Tietäen Anders Malanderin mukanaolon Carl Thomasson Rijfin johtamassa Kokkolan kirkon peruskorjaushankkeessa Pöykkö esitti, että Sumiaisten kirkon erikoisen pohjakaavamuodon voisi paremminkin katsoa Rijfien vaikutuksesta syntyneeksi kuin kirkonrakentajana lähes tuntemattoman Malanderin täysin itsenäiseksi aikaansaannokseksi.[4]

Pöykön tulkinta ei ole lainkaan mahdoton. Malanderin taustoja selvittäessä ilmeni, että hän todella oli Rijfien opissa ja mukana heidän suurimmissa kivikirkkohankkeissaan. Sumiaisten kahdeksankulmaisen pohjakaavamuodon taustalla on voinut vaikuttaa Carl Thomasson Rijfin maaliskuussa vuonna 1797 laatima Tukholman Hedvig Eleonoran kirkon mittauspiirros, joka ei aiemmin ole ollut suomalaistutkijoiden tiedossa (KL KUVA 142). Koska Sumiaisten kirkonpaikkaa katsastettiin jo syyskuussa 1797[5], pienen rukoushuoneen rakennusprojekti on tarjonnut loistavan tilaisuuden kokeilla pyörökirkkorakenteen toimivuutta käytännössä. Varsin uhkarohkean konstruktion testaaminen luottokisällin nimissä ei tunnu kaukaa haetulta, sillä olihan Jacob Rijf epäonnistunut pahoin juuri naapuripitäjässä Laukaassa. Vireillä ollut Kemin kirkkoriita, Laukaan heikkorakenteiseksi osoittau-

[1] Tilit 1798. LV:2. SkeKa. HLA.
[2] Rakennussopimus 8.2.1800. II Eh 1. JämKa.
[3] Klemetti 1936, 153–154.
[4] Pöykkö 1978, 481.
[5] Jokipii 1978, 49.

tunut keskustorni sekä huhut Rijfien huonosta maineesta olisivat voineet estää Rijfin nimeä kantavan rakennussopimuksen solmimisen Sumiaisissa.[1] Rijfit olivat Sumiaisten rakennustöiden aikana muutoinkin kiireisiä eivätkä välttämättä edes ehtineet toteuttaa omatoimisesti kaikkia potentiaalisia rakennusurakoita. Valtuuttihan Carl Thomasson Rijf vuonna 1799 solmitun Kruunupyyn hospitaalin pappilan rakennusurakan toteuttajaksi Anders Mattson Honka-Kittelkosken.

Sumiaisten rakennusurakan jälkeen Malander ei enää johtanut suurempia kirkonrakennushankkeita. Vuonna 1803 hän oli kuitenkin vielä Rijfien tavoin Keski-Suomessa ja teki rakennussopimuksen Viitasaaren pappilan pystyttämisestä.[2] Rijfien Kruunupyyn kirkkohankkeen aikoihin Malander sai kunnostaakseen Kruunupyyn pitäjäntuvan kaakeliuunit.[3] Vuonna 1805 Jacob Rijfin korjatessa Kauhavan [TL 17] kirkkoa Malander teki sopimuksen naapuripitäjä Alahärmän kirkon ikkunoiden uudistamisesta sekä pappilan tulisijojen muuraustyöstä.[4] Malander oli edelleenkin sidoksissa Rijfien kirkonrakennustoimintaan, sillä saman vuoden aikana hänet valittiin vielä Carl Thomasson Rijfin suunnitteleman Karstulan [TL 16] kirkon rakennusmestariksi.[5] Uudenkaarlepyyn ex-pormestari Johan Christian Gaddin eteenpäin viemä kirkkohanke jäi kuitenkin vielä tuolloin toteuttamatta.

Seuraava tieto Malanderista on, että hän kuoli 37-vuoden ikäisenä Kruunupyyssä Bäckin tilalla 1.6.1809.[6] Perukirjasta voi päätellä, että Malander oli ilmeisesti vain hieman ennen kuolemaansa osallistunut Kruunupyyn pitäjän kirkkoherran virkatalon korjaukseen. Lisäksi omaisuudesta lyhennettiin Kruunupyyn hospitaalin kirkkorakennuksesta saatu yli 153 riksin palkkio.[7]

Vaikka Malanderin rakentajan ura oli lopulta melkoisen lyhyt, ehti hän kuitenkin Rijfien palveluksessa osallistua moniin merkittäviin kirkkohankkeisiin. Taitojensa ja kokemuksensa puolesta hän olisi voinut osallistua yhdessä Johan Kantlinin kanssa myös Rijfin johtamaan Vimpelin pyörökirkon vaativaan salvostyöhön. Malanderin toteuttama Sumiaisten kirkon rakennustekninen taidonnäyte ei valitettavasti pääse enää oikeuksiinsa, sillä kirkko muutettiin perusteellisesti vuosina 1888–89 suoritettujen korjaustöiden yhteydessä.

---

[1] Hyvä esimerkki naapuripitäjän kirkkohankkeesta viisastuneista pitäjäläisistä tulee Vähästäkyröstä: Herman Höckertin kanssa vuonna 1798 laaditussa urakkasopimuksessa oli pykälä, jonka mukaan Höckert ei saanut ohjata rakennushanketta kummallekaan Rijfille. *Ingendera af Rifvarne får af Entrepreneuren utses till Byggmästare emedan de ej äga Socknemännens förtroende i arbetet*. Sopimus on kirjoitettu myös suomeksi, jolloin kyseinen kohta kuuluu: *Rakennuxen päällensä ottaja eij sa uloskatsoa jongun Rivistä Byggmästarixi nijn muodoin Kuin pitäjän Miehillä ei ole, mitä Rakennuxeen tule, heihin uskallusta.* Rakennussopimus 28.10.1798 § 12. II Ca 1. VähKa. VMA.

[2] Ptk 15.3.1803. Mukana rakennussopimus ja materiaaliluettelo. II Ca 1. ViiKa.

[3] Ptk 4.9.1803. V:1. KrKA.

[4] Ptkt 1.1.1805 (sopimus ikkunoiden uudistamisesta) sekä 24.6.1805 (sopimus pappilan tulisijojen muurauksesta). AlahärmäKa; Kallio 2000, 82–83. Taiku.

[5] Ptk 6.1.1805. II Ca 0. KarKa. JyMA.

[6] Kuolinsyynä mätäkuume (*rötfeber*). Haudatut 1722–1905. KruuKa.

[7] *För Hospitals kyrkobyggnaden 153;16;-*. Anders Malanderin perukirja 10.7.1809. MF ES 3558. KA; Kruunupyyn kirkkoherran pappilan korjaustyöt käsittivät katon paanutuksen ja tervauksen. Ptk 26.7.1807. V:1. KrKA.

6 RIJFIEN RAKENTAMAT KIVIKIRKOT

6.1 Laaditut piirustukset

Rijfien kirkollinen rakennustuotanto on kokonaisuutena tarkasteluna varsin laaja. Rakennus- ja suunnitteluhankkeiden tarkempaa tutkimusta ei kuitenkaan hankaloita niinkään tuotannon laajuus kuin erilaisten sekä eritasoisten rakennus- ja laajennusprojektien samanaikaisuus. Ongelmia muodostuu erityisesti kirkkohankkeiden varsinaisessa toteuttamisessa: jotkut hankkeet toteutuivat, jotkut kariutuivat vastustuksen seurauksena ja jotkut jäivät solmituista rakennussopimuksista huolimatta ainoastaan suunnitelmien tasolle. Kivikirkkohankkeet saattoivat vaihtua puukirkkohankkeiksi, ja osa kirkkojen rakennus- ja laajennusprojekteista toteutettiin jopa vuosien viiveellä eri mestareiden johdolla. Rijfien laatimat suunnitelmat, lisäpiirrokset ja kirkkosuunnitelmien uusiokäyttö vaikeuttavat hahmottamista entisestään. Kaiken kaikkiaan Rijfien kirkolliseen arkkitehtuuriin kuuluu 69 teosluetteloon merkittyä tutkimuskohdetta ja ainakin 45 Rijfien laatimaksi tiedettyä rakennus- tai lisäpiirustusta. Säilyneitä Rijf-piirustuksia on 26 kappaletta.

Rijfien laatimia ja jäljentämiä rakennuspiirustuksia on tietysti ollut olemassa huomattavasti enemmän. Näyttää siltä, että Rijfit omistivat erityisen numeroidun piirustusarkiston, joka käsitti kerättyjä ja kopioituja arkkitehtuurisuunnitelmia ehkä jo Thomas Rijfin rakentajanuran alusta, viimeistään kuitenkin Jacob Rijfin suorittamasta opintomatkasta alkaen.[1] Todennäköistä myös on, että näinkin ammattimaisesti toimineet rakennusmestarit tekivät kirkkohankkeita varten laatimistaan suunnitelmista itselleen kopiot, sillä Tukholmaan lähetettyjä alkuperäisehdotelmia ei enää palautettu seurakuntaan. Kirkonrakentajat kartuttivat kokoelmaansa kopioimalla vielä YIV:n tekemiä vastaehdotelmia, joiden yksityiskohtia saatettiin hyö-

[1] Wik 1972, 327–329; Lukkarinen 1998, 73; Pettersson 1985, 329.

dyntää tulevissa suunnitelmissa jopa vuosia myöhemmin.[1] Lisäksi varsinaisessa rakennusvaiheessa voitiin tehdä omaa tarkoitusta varten yksityiskohtaisempia mittauspiirroksia, jotka talletettiin mahdollista myöhempää käyttöä varten.

Valmiin ja numeroidun mallipiirustussarjan mukanaan tuoma käytännön hyöty on helposti ymmärrettävissä. Se nopeutti piirustusten tekemistä, minimoi hukkapiirustusten laadinnan ja selkeytti luontevimman rakennusvaihtoehdon valintaa. Jos seurakuntalaiset halusivat keskustornillisen puukirkon, heille oli helppo valita kirkkopiirustusten joukosta muutama sopivalta tuntuva vaihtoehto. Kun pitäjänmiehet valitsivat sitten näistä mieleisensä, pohjakaava ja kirkon muut dimensiot voitiin vaivatta muokata seurakunnan omaa tilatarvetta vastaaviksi. Eri tornimalleja voitiin vaihdella, tornille pystyttiin antamaan hieman erilainen kate ja fasadeja voitiin koristella maun ja seurakunnan varallisuuksien mukaan. Koristeellisemmat kirkot näyttivät tietysti edustavimmilta.

Piirustuskokoelman olemassaolo helpotti myös suvun harjaantumattomien piirtäjien tehtävää, sillä he pystyivät tuottamaan ja jäljentämään piirustuksia suhteellisen lyhyellä varoajalla jo olemassa olevien mallien mukaan. Jäljennökset sekä kirkkohankkeisiin mahdollisesti tarvittavat duplikaatit tehtiin todennäköisesti kopioimalla ne lasin läpi.[2] Menetelmä olisi ainakin mahdollistanut sen, ettei rakennusteknisesti kelvollisten piirustusten laadinta välttämättä edellyttänyt suvun taitavimman piirtäjän Jacob Rijfin läsnäoloa.

Rakennuskohteiden lukumäärään, laadittujen suunnitelmien sekä niihin tehtyjen vastaehdotelmien perusteella voi päätellä, että Rijfien hallussa oli suhteellisen laaja piirustuskokoelma. Piirustus- ja asiakirja-arkisto joutui kuitenkin kadoksiin vuosien 1810–1840 välillä tapahtuneiden Tågsin päätilan ja Ahlnäsin viljelytilojen jako- ja muutostöiden yhteydessä.[3] Kungsholman Ulrika Eleonoran kirkon numerolla 34 varustettu länsitorniehdotelma on säilynyt, sillä se oli Jacob ja Carl Jacobsson Rijfin mukana Kungsholman kohtalokkaassa tornityössä. Rijfien kuolintapausten jälkeen piirustuksen on oletettu palautuneen merimies Jonas Portinin (1772–1845) mukana takaisin Suomeen, mutta ei enää Rijfien kotitilalle Uuteenkaarlepyy-

---

[1] Ilmeisesti varsin yleinen tapa oli, että vahvistettujen piirustusten saavuttua seurakuntaan ne luovutettiin rakennustyön ajaksi sopimuksen tehneen rakennusmestarin haltuun. Jämsässä käytäntö aiheutti sen, että Rijfille luovutetut piirustukset joutuivat kadoksiin. Kydén 1998, 87 ja viite 238; Kuusanmäki 1962, 324.

[2] Menettelytapa oli kaiketi omaksuttu YIV:sta. Esim. YIV:n laatimassa Vähänkyrön pohjakaavapiirroksessa (1786) on maininta *Copierat mot glas och uprit--- rät med touche* ja fasadissa *Copierat med blyerts mot glas [-].* ÖIÄ KL 11 1:3. ÖHA. RA.

[3] Aiemmin on oletettu, että piirustukset olivat Ahlnäsin tilalla, jossa ne olisivat tuhoutuneet tilaa kohdanneen tulipalon seurauksena n. 1820–40 -lukujen välisenä aikana. Oletetusta palosta ei ole kuitenkaan säilynyt asiakirjatietoja. Esim. Wik 1972, 324; Håkan Ahlnäsin tiedonanto 27.9.2007; Rijfin perukirjassa ei mainita piirustuksia. Ne ovat todennäköisesti olleet Rijfien henkilökohtaisen asiakirja-aineiston joukossa yhdessä muiden kirkkohankkeita koskevien dokumenttien kanssa. Tällaista aineistoa ei perukirjaan kirjattu, koska sillä ei ollut rahallista arvoa. Perukirjat eivät muutoinkaan ole täydellisiä omaisuuden kuvaajia. Markkanen 1988, 22–25 ja 40–52; Renvall 1965, 285–286; Jacob Rijfin perukirja 2.10.1809. MF ES 3647. KA

hyn, vaan Portinin omaan arkistoon Ähtävälle.[1] Portinin arkistosta löytyi myös Uumajan kirkon luonnospiirros, jonka järjestysnumeroksi mainittu 35 perustunee kuitenkin William Wikin virhetulkintaan.[2]

Rijfien kivikirkkoarkkitehtuuriin liittyviä suunnitelmia on löytynyt tutkimustyön yhteydessä yli 20 kappaletta. Määrä jakaantuu siten, että varsinaisia kivikirkkosuunnitelmia on viisi kappaletta, laajennussuunnitelmia neljä ja lisäksi löytyi neljä kivikirkon mittaus- tai jäljennöspiirrosta. Kivikirkkojen keskus- ja länsi tornisuunnitelmia tai niihin liittyviä muutospiirroksia Rijfit tekivät ainakin seitsemän kappaletta. Osa kadoksissa olevista piirustuksista on paljastunut Rijfien laatimiksi ainoastaan muun säilyneen asiakirjamateriaalin avulla. Säilyneitä kivikirkkoihin liittyviä Rijf-piirroksia on kaikkiaan 12 kappaletta.

Alla esitettyyn taulukkoon (Taulukko 1) on aiheellista tehdä muutamia tarkennuksia. Thomas Rijfin suunnittelema ja maanmittari Martin Martinssonin puhtaaksi piirtämä Luodon kivikirkkopiirustus käsittää ainoastaan pohjakaavan. Sama pätee myös Carl Thomasson Rijfin suunnittelemaan Tukholman Hedvig Eleonoran kirkon mittauspiirrokseen. Tukholman Ulrika Eleonoran arvokas piirustus on numeroitu ja kuuluu Jacob Rijfin opintovuotensa aikana jäljentämien Tukholman kirkkojen alkuperäispiirustusten sarjaan. Carl T. Rijfin laatimat Laihian kivikirkon piirustukset ovat hävinneet, mutta pohjakaavan muoto on tallentunut vuonna 1787 laadittuun karttakuvaan (KL KUVA 66). Taulukosta on jätetty pois Lövångerin [TL 37] kivikirkkoa varten mahdollisesti laadittu suunnitelma vuodelta 1793, jonka rovasti Hamrén sai tehtäväkseen pyytää Jacob Rijfiltä. Tiedossa ei ole, laatiko Rijf suunnitelmaa koskaan.

---

[1] Wik 1972, 328.

[2] Wik 1972, 329. Uumajan luonnospiirroksen käsittävä asiakirja on kaksipuoleinen. Fasadi- ja pohjakaavan käsittävältä puolelta ei löydy numerointia, vaikkakin Deŝŝain-sanan tarkenteet näyttävät numeroilta 35. Asiakirjan kääntöpuolella on kaksi Uumajan kirkon katselmuslausunnon luonnosta. Osin alimmaisen luonnoksen päältä kulkee suurehko pitkulainen mustetahra, jonka alta pilkottaa jonkinlainen laskutoimitus. Tästä laskelmasta erottuu selkeästi luku 54. Tämän luvun alla olevat numerot 2 (?) ja 0 on ilmeisesti tulkittu tarkoittavan lyhennettä №.?

Taulukko 1. Rijfien laatimat kivikirkkopiirustukset sekä niihin liittyvät lisä- ja muutospiirrokset

= *kivikirkko- tai laajennuspiirustus* + = *piirustus säilynyt*
= *lisä- tai muutospiirros* - = *piirustus hävinnyt, mutta mainitaan lähteissä*
(S) =signeerattu * = *laadinta voidaan päätellä lähteistä*

KOHDE	AIKA	LAATIJA	TYYPPI		MUUTA
Pedersöre	(8.11.)1782	Thomas Rijf / Martin Martinsson [S]	kivikirkko, laajennus	+	laajennus ristikirkoksi, länsitorni
Luoto	(22.11.)1782	Thomas Rijf / Martin Martinsson [S]	kivikirkko	+	ristikirkko, torniton ei toteutettu vaihtui puukirkkohankkeeksi
Tukholman Ulrika Eleonora	n.1783–1784	Jacob Rijf (S)	jäljennös vuoden 1757 originaalista, kivikirkko	+	ristikirkko, länsitorni
Vähäkyrö	(15.3.)1785	Jacob Rijf	kivikirkko	-	ristikirkko, länsitorni? ei toteutettu
Pyhäjoki	(11.8).1785	Thomas Rijf	kivikirkko	-	ristikirkko, keskustorni ei toteutettu vaihtui puukirkkohankkeeksi
Munsala	3/1787	Jacob Rijf	mittauspiirros kirkosta	-	
Laihia	(19.3.)1787	Carl T. Rijf	kivikirkko	-	ristikirkko, länsitorni ei toteutettu vaihtui puukirkkohankkeeksi
Luulaja	n.1790	Jacob Rijf	mittauspiirros sisätilaa, kattotuolit	-	
Alatornio	3/1792	Jacob Rijf (S)	kivikirkko, laajennus	+	laajennus ristikirkoksi, keskustorni
Uumaja	11.9.1792	Jacob Rijf (S)	kivikirkko	+	ristikirkko, keskustorni ei toteutettu
Bygdeå	17.9.1792	Jacob Rijf (S)	länsitorniehdotelma kivikirkkoon	+	ei toteutettu
Skellefteå	16.10.1793	Jacob Rijf (S)	kivikirkko, laajennus	+	laajennus ristikirkoksi, keskustorni
Kemi	2/1794	Jacob Rijf	muutospiirros tornia varten (fasadi ja pohja)	*	tornin rakentaminen mainitaan jo rakennussopimuksessa -piirustukset säilyneet (?)
Kaarlela	30.1.1797	Carl T. Rijf (S)	kivikirkko, laajennus	+	länsiristin pidennys kellotornilla ei toteutettu
Tukholman Hedvig Eleonora	3/1797	Carl T. Rijf (S)	mittauspiirros kirkosta	+	kivikirkko
Alatornio	3/1797	Jacob Rijf	muutospiirros tornia varten	-	YIV:n torni oli liian pieni kelloille
Kemi	1.6.1798	Jacob Rijf (S)	selvityspiirros + torni	+	
Tukholman Ulrika Eleonora	1799	Jacob Rijf	keskus-torniehdotelma + tornimalli	+	duplikaatti, toinen kadoksissa ei toteutettu
Tukholman Ulrika Eleonora	4/1801	Jacob Rijf	fasadiehdotelmia tornia varten	-	3 kpl
Kuopio	n.1805–1807	Jacob Rijf	länsitorniehdotelma	+	toteutettiin

Munsalan kirkon mittaus- ja pohjapiirros (*Schala och grundritning til kyrkjan*) oli tehty saarnatuolin ja alttarin sijoituskysymystä varten ja oli liitteenä Tukholmaan lähetetyssä anomuksessa. Luulajan kirkon rakennuspiirroksen Rijf oli tehnyt omaa käyttötarkoitusta varten. Se oli Rijfin mukaan esitetty Tukholmassa ja oli ilmeisesti juuri se piirros, jota Rijf kävi näyttämässä yli-intendentin virastossa yhdessä Eric Cainbergin kanssa. Alatornion laajennuspiirros oli laadittu jo maaliskuussa 1792, jolloin se mainitaan asiakirjoissa ensimmäisen kerran.

Tornin rakentaminen Kemin kirkkoon mainitaan puolestaan helmikuussa laaditussa rakennussopimuksessa (1794), jolloin muutospiirrosten on viimeistään täytynyt olla valmiina. Rijfin laatimat alkuperäiset muutospiirrokset ovat hävinneet, sillä hän luovutti ne englantilaiselle tutkimusmatkailija Edward Daniel Clarkelle (1769–1822) vuonna 1799.[1] Kemin selvityspiirros vuodelta 1798 on kuitenkin tehty Clarkelle luovutettujen piirustusten pohjalta. YIV:n piirustuksissa kirkko oli suunniteltu tornittomaksi.

Kaikki Rijfien suunnittelemat yksittäiset kivikirkot olivat ristikirkkoja. Näistä Luoto ja Laihia olivat suorakulmaisia ja erivartisia, kun taas Pyhäjoki sekä todennäköisesti myös Vähäkyrö ja Uumaja olivat tasavartisia ristikirkkoja. Pyhäjoen ja Uumajan kirkkojen sisäkulmien mahdollinen viisteytys jää osin epäselväksi, kun taas Vähänkyrön suunnitelma oli YIV:n vastaehdotelmasta päätellen sisäviisteinen. Skellefteån ja Alatornion laajennuspiirroksissa on kapeahkot sisäviisteet, mutta Thomas Rijfin suunnittelemassa Pedersören piirustuksessa sisäkulmissa on suuret, kirkkotilaan työntyvät muuripilarit.

6.2 Rakennustuotanto

Rijfien laatimien kivikirkkopiirustusten sekä niihin liittyvien lisäpiirustusten jälkeen voidaan seuraavaksi listata Rijfien johdolla toteutetut kivikirkot ja kivikirkkojen laajennusprojektit (Taulukko 2). Taulukosta on jätetty pois Kaarlelan kirkon toteuttamatta jäänyt laajennushanke, johon Matti Honka ja Thomas Rijf olivat tarjoutuneet. Taulukossa ei myöskään mainita Närpiön kirkon laajennusta, joka toteutettiin Matti Hongan ja David Olanderin johdolla vuosina 1770–73. Muurimiehenä mainittu Rijf työskenteli rakennuksella ainakin vuonna 1771.

Rakennuskohteet, joiden toteutusajaksi on merkitty pääasialliset muuraustyövuodet, asettuvat kronologiseen järjestykseen seuraavalla tavalla:

[1] Rijf oli antanut Clarkelle sekä fasadi- että pohjakaavapiirustuksen. Clarken matkaraportissa oleva, Kemin keskustornillista kirkkoa esittävä vinjetti painettiin juuri Rijfiltä saadun fasadipiirroksen mukaan. Clarke [1799c] 2000, 49; Clarken matkoiltaan keräämät esineet ovat Cambridgen yliopiston kokoelmissa. Sieltä saattaisi löytyä myös Rijfin tekemät muutospiirrokset. Clarke [1799a] 1990, 23.

Taulukko 2. Rijfien rakentamat kivikirkot sekä kivikirkkojen toteutetut laajennusprojektit

= *kivikirkko*
= *kivikirkon laajennus*

KOHDE	TYYPPI	SOPIMUS / TYÖNJOHTO	TOTEUTUS	MUUTA
Munsala	kivikirkko	9.11.1777 David Olander, Thomas Rijf	1777, 1779–1781 - - 1787	
Pedersöre	kivikirkko; laajennus	4.3.1787 Jacob Rijf, Carl T. Rijf	1787–1788 - -1790–1793	
Luulaja	kivikirkko	5.9.1787 Jacob Rijf	1787–1790	paloi 1887
Skellefteå	kivikirkko; laajennus	30.11.1793 Jacob Rijf	1794–1798	
Alatornio	kivikirkko; laajennus	7.1.1794 Jacob Rijf	1794–1797	
Kemi	kivikirkko	3.2.1794 Jacob Rijf, Carl T. Rijf	1794–1797	
Kuopio	kivikirkko	16.11.1805 Jacob Rijf	1806–1808 (jäi kesken)	

Ensimmäisen ryhmän muodostavat yksittäiset kivikirkot, joita rakennettiin Rijfien johdolla yhteensä neljä kappaletta. On huomattava, ettei yhtäkään näistä pystytetty Rijfien laatimien piirustusten pohjalta, vaan kaikki suunnitelmat olivat YIV:n laatimia. Ainoastaan Kemin kirkon puurakenteinen keskustorni ja Kuopion kirkon länsitorni toteutettiin Jacob Rijfin tekemien muutospiirrosten pohjalta. Koska YIV:n laatima Munsalan kirkon vastaehdotelma on kadoksissa, tiedossa ei ole, missä määrin toteutettu kirkko vastaa YIV:n suunnitelmaa. Olanderin tai Rijfien tekemistä mahdollisista muutospiirroksista ei löydy mainintoja.

Munsalassa rakennusvastuu oli jaettu David Olanderin ja Thomas Rijfin kesken, mutta koska Rijf vastasi myös kirkon puutöistä ja kun lopulta vielä kirkon alttarilaite, saarnatuoli ja puinen torninpääte valmistettiin Rijfien johdolla (1791–92), oikeuttaa se Munsalan mainitsemisen tässä yhteydessä. Luulajan kirkko rakennettiin valmiille, vuosina 1764 ja 1779 tehdyille perustuksille. Kemin kirkko oli sitä vastoin täysin itsenäinen toteutus.

Suomen puolella viimeiseksi rakennuskohteeksi jäänyt Kuopion [TL 25] kivikirkko oli Rijfien osalta ajankohtaisena jo vuosina 1795–1797, mutta asia riitautettiin. Uudelleen käynnistyneen rakennusprojektin myötä kirkko ehdittiin lopulta muurata kattolistakorkeuteen saakka, kunnes vuonna 1808 puhjennut sota keskeytti rakennustyöt.

Toisen ryhmän muodostavat myöhäiskeskiaikaisten kivikirkkojen laajennushankkeet. Rijfien käyttämä laajennusmenetelmä oli kaikissa tapauksissa jokseenkin sama: vanhaa suorakaiteenmuotoista runkohuonetta laajennettiin rakentamalla siihen pohjoinen ja eteläinen ristivarsi, sekä Skellefteåssa ja Alatorniossa vielä osa läntistä sakaraa. Runkohuoneen itäosan pohjoispuolella ollut alkuperäinen sakaris-

to sai kaikissa tapauksissa jäädä paikoilleen. Kaikki kolme kirkkoa puettiin uuteen, uusklassistiseen asuun.

Ensimmäinen näistä laajennushankkeista oli Pedersören kirkko, jonka rakennusvaiheita yritettiin ilmeisesti sovitella yhteen Luulajan kirkkohankkeen kanssa. Molempien rakennustyöt hidastuivat vuosina 1788–1790 käydyn Venäjän sodan vuoksi. Todellisia sisarkirkkoja ovat puolestaan Skellefteå [TL 61] ja tuolloin vielä Länsipohjan lääniin kuulunut Alatornio [TL 1], joita laajennettiin samanaikaisesti. Näiden hankkeiden yhteydessä on muistettava myös alun perin myöhäiskeskiaikaisen kivikirkon laajennushankkeena alkanut Kemin kirkkoprojekti, jonka rakennussopimus solmittiin vajaan kuukauden kuluttua Alatornion sopimuksesta. Rijfeillä oli näin ollen käynnissä yhtäaikaisesti kolme mittavaa kivikirkkoprojektia: Skellefteå, Alatornio ja Kemi.

Kaikkien laajennushankkeiden taustalla vaikuttivat Rijfien laatimat suunnitelmat. Muutaman tilajäsentelyyn liittyvän ratkaisun ohella YIV lisäsi Thomas Rijfin Pedersören suunnitelmaan ainoastaan hårlemanilaisvaikutteisen torninpäätteen, joka esiintyi perusratkaisuna viraston 1770–80 -lukujen suunnitelmissa ja on myös YIV:n tekemissä Alatornion (1782), Luodon (1783) ja Kemin (1784) kivikirkkojen vastaehdotelmissa. Jacob Rijfin laatiman Alatornion suunnitelman torni vaihdettiin YIV:ssa yksinkertaisempaan ja kapeampaan ratkaisuun (1793), mutta varsinaisessa rakennusvaiheessa se muutettiin kellohuoneen ahtauden vuoksi jälleen Rijfin suunnitelmaa myötäileväksi. Toteutettu torni vastaa Rijfin alkuperäistä piirustusta, mutta on ylimmän lanterniinin osalta Rijfin Skellefteån ja YIV:n Alatornion vastaehdotuksen (1793) kombinaatio. Skellefteån laajennuspiirrokseen ei puolestaan tehty lainkaan vastaehdotusta, vaan Jacob Rijf sai itse korjata piirustuksessa olleet puutteet.[1]

Skellefteån ja Alatornion Rijf-suunnitelmien pohjana toimivat Tukholman Adolf Fredrikin kirkosta saadut vaikutteet, jotka Rijf omaksui opintovuotensa aikana. Samaa sarjaa olisi toteutuessaan ollut myös Uumajan [TL 73] kivikirkko, jonka Rijf suunnitteli Skellefteån ja Alatornion hankkeiden välillä. Skellefteån kirkkoa voi pitää Jacob Rijfin päätyönä: suomalaisen talonpojan ”kreikkalaiseen tyyliin” rakentama temppeli kauas ”Lapinmaan rajoille” sai jo omana aikanaan ihailua osakseen.[2] Yhtä paljon hämmästeltiin kirkon rakennuskustannuksia, jotka kohosivat peräti 30235 riikintaaleriin.[3]

---

[1] Vrt. Klemetti (1927, 102), jonka mukaan Skellefteån piirustus on ainoa suomalaissyntyisen miehen laatima suunnitelma, jonka YIV hyväksyi ilman muutoksia; Vrt. myös Flodin 1993, 52; Lindblom 1947, 718.

[2] Clarke [1799b] 1997, 175–176; Lindblom 1947, 716–718.

[3] *Men det har förefallit Consistorium helt owäntadt ock besynnerligt, at kyrko-byggnaden i Skellefteå skulle kosta 30,235 Riksdaler rå.* Härnösandin tk KM:lle 20.3.1799. Länsipohjanmaan läänin mh Stromberg KM:lle 4.4.1799. Vol. 22. KOLL. RA; Hintapolitiikasta kertoo jotain se, että vuonna 1798 hieman yli 2557 riikintaalerin summalla sai joko kaksi kookasta tai kolme pientä pohjalaistaloa. Ks. Känsälä 2008, 10; Vähänkyrön torniton kivikirkko olisi Rijfin kustannusarvion mukaan tullut maksamaan ”vain” 11143 riikintaaleria. Kustannusarvio 15.3.1785. Liitteenä ptk:ssa 10.7.1785. YIV KM:lle 8.8.1786. AV. RA.

Munsalaa lukuun ottamatta suurin vastuu rakennushankkeissa oli miltei poikkeuksetta rakennussopimukset allekirjoittaneella Jacob Rijfillä. Hänen roolinsa ei rajoittanut pelkkään työnjohtoon, vaan Rijf osallistui itsekin rakennustöihin ”tavallisen päiväläisen kirvesmiehen tapaan”, kuten Kemin kirkkotyömaalla vieraillut tutkimusmatkailija Clarke asiaa kuvaili.[1] Todennäköistä on, että rakennustöihin osallistui aina kulloinkin käytettävissä ollut Rijf-kaarti nikkari Johan Kantlinia unohtamatta. Aiemmassa yhteydessä mainittu Rijfien renki Anders Malander oli mukana ainakin Luulajan, Pedersören, Skellefteån ja Alatornion muuraustöiden yhteydessä. Pedersören ja Luulajan hankkeessa Rijfejä avusti tuleva kuvanveistäjä Eric Cainberg.

Rijf oli epäonninen miltei kaikissa kivikirkkohankkeissaan. Luulajan kirkon holvi sortui vuonna 1790, jolloin yksi rakennusmies kuoli ja kaksi loukkaantui. Holvin romahtamisen ensisijaiseksi syyksi arveltiin Rijfin valmistamia huonolaatuisia tiiliä, joita tehdessä olisi kitsasteltu tarveaineiden käytössä. Myös kattorakenteet olivat taipuneet holvin painosta ja siellä täällä oli halkeamia, joista osan Rijf ehti peittää ennen katselmustilaisuuden järjestämistä.[2]

Myös Skellefteåssa kuoli muutamia henkilöitä, kun kattoholvi romahti vuoden 1798 alussa. Onnettomuuden on kerrottu johtuneen apulaispapin antamasta määräyksestä poistaa kattoholvin alle asetetut tuet liian aikaisin.[3] Tapahtumista kertovat asiakirjat eivät kuitenkaan mainitse tukien ennenaikaisesta poistamisesta mitään, vaan kirkon virallista tarkastusta vaadittiin useiden rakennusvirheiden vuoksi: holvin sortumisen lisäksi keskustorni oli luhistunut rakennustöiden aikana, seinämuurit rakoilivat ja myös perustusten arveltiin olevan virheellisesti tehdyt.[4] Rijfin vuonna 1799 saama todistus moitteettomasta rakennustyöstä tuntuu tässä mielessä oudolta.

Samoihin aikoihin Skellefteån kanssa myös Kemin kirkon seinät rupesivat antamaan periksi. Rovasti Matias Castrén (1764–1845) uskoi seinämuurien halkeamien ja pullistumien johtuneen kirkon liian matalasta perustuksesta, mutta professori Olof Tempelman ja yli-intendentti Carl Fredrik Fredenheim arvelivat syyksi ennemminkin luvatta rakennetun keskustornin painoa. Tornin varsinaisessa konstruktiossa ei kuitenkaan nähty olevan mitään vikaa.[5] Vaaditut korjaustoimenpi-

[1] Clarke [1799c] 2000, 49.
[2] Luulajan ro:n kats.ptk. 17.10.1792. OI:1; Ptk 23.4.1790 § 7. J. LDA. HLA; Steckzén 1921, 162–163.
[3] Fellström 1964, 39; Wik 1971, 309.
[4] Härnösandin tk KM:lle 19.6.1799. Lisäasiakirja kokonaisuudessa Länsipohjan läänin mh Stromberg KM:lle 4.4.1799. Vol.22. KOLL. RA; Notaari Fredrik Jonsson Länsipohjan läänin mh:lle. Saap. 6.6.1800 sekä notaari Fredrik Jonssonin valitus Nasan kyläkunnan puolesta. Osoitettu kamarineuvostolle. Ilman tarkempaa päiväystä, mutta toimitettu 16.8.1802. Länsipohjan läänin mh Stromberg kamarikollegiolle 2.5.1804. Tp. KKA. RA.
[5] Ptk 6.8.1797; Kats.ptk 23.–28.10.1797; Olof Tempelmanin lausunto 11.4.1798; Carl F. Fredenheimin lausunnot 25.4. ja 27.6.1798. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.

teet Rijf teki rovastin mukaan leväperäisesti ja peitti seiniin ilmestyneitä halkeamia sitä mukaa kun niitä ilmestyi.[1]

Pedersöressä rakennusmestari unohti tehdä ilma-aukot uudisosien kivijalkoihin, minkä seurauksena lattiat homehtuivat. Kuopiossa rakennustyön jatkajaksi valittu Pehr Granstedt (1764–1828) puolestaan arveli länsiristin vaarallisten halkeamien johtuvan kirkon heikosta, hirsiarinalla tuetusta perustuksesta.[2] Alatornion kirkko oli sen sijaan Rijfin onnistuneimpia suorituksia, samoin David Olanderin ja Thomas Rijfin muuraama länsitornillinen Munsala.

6.3 Rijfien laatimien suunnitelmien taustalla vaikuttaneita esikuvia

Kirkonrakentajasuvun ensimmäinen piirustus oli Thomas Rijfin vuonna 1782 suunnittelema Pedersören kirkon laajennuspiirros. Asiakirjojen perusteella se oli tarkoitettu arkkitehti Johan Elfströmin vuonna 1779 laatiman suunnitelman halvemmaksi vaihtoehdoksi. Elfströmin kadonneessa alkuperäispiirustuksessa runkohuonetta olisi todennäköisesti jatkettu kolmitaitteisella kuorilla, sillä hän suosi ratkaisua muissa samanaikaisissa projekteissaan.[3] Liian kallis hanke ja itäosan huono maaperä aiheuttivat Pedersöressä sen, että Thomas Rijf joutui yksinkertaistamaan Elfströmin pohjakaavaa poistamalla siitä kolmitaitteisen itäosan. Tilahävikistä ei ollut pelkoa, sillä Luodon ja Eugmon asukkaat olivat saaneet luvan oman kappelin rakentamiseen ja jättäytyneet pois hankkeesta.[4]

Luodon kivikirkkohanke eteni Pedersören laajennushankkeen kanssa samanaikaisesti. Suorakulmainen ja erivartinen ristikirkko suunniteltiin tornittomaksi, mikä sekin johtui kustannusten minimoinnista. Itäpäädyn jatkeena oleva kapeampi sakaristoratkaisu periytyi ilmeisesti Munsalasta eikä niinkään esikuvaksi ehdotetusta Elfströmin Pedersören suunnitelmasta.[5] Pienen tyylittelyn ohella YIV lisäsi Thomas Rijfin ehdotukseen ainoastaan länsitornin.

Rijfien laatimista kivikirkkopiirustuksista mielenkiintoisin on Jacob Rijfin tekemä jäljennös Kungsholman kirkon länsitorniehdotelman käsittäneestä piirustuksesta. Alkuperäisen piirustuksen oli tehnyt Jonas Zetterberg vuonna 1757 ja se sisälsi myös kirkon holvaussuunnitelman. Zetterbergin piirustus oli jostain syystä päätynyt Kungsholman kirkkoherra Olof Gråbergin (1716–1767) yksityisomistukseen. Vuonna 1775 leskirouva Gråberg lahjoitti sen takaisin seurakunnalle silloisen

---

[1] Rovasti Castrén mh Carpelanille 2.12.1799. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa; Perimätiedon mukaan Rijf tilkitsi seinien rakoja *öisin*. ”Anteckningar om Kyrkorne i Kemi.” *Wasa Tidning* 29.2.1840. HSK.

[2] Knapas 2002, 42.

[3] Elfströmin neljä vuotta aikaisemmin laatima Filipstadin kivikirkkosuunnitelma käsitti saman ratkaisun. Kolmitaitteista kuoria edellytettiin lisäksi Elfströmin laatimissa Raippaluodon (1778), Pirttikylän (1779) ja Sulvan (1782) puukirkkosuunnitelmissa.

[4] Ks. tässä yhteydessä Pettersson 1985, 332.

[5] Pettersson 1985, 352.

kirkkoherra Nils Jakob Nymansonin (1735–1777) kautta.[1] Näin Jacob Rijf pystyi kopioimaan piirustuksen vieraillessaan seurakunnassa (KL KUVA 148).

Kungsholman kirkkoa varten laaditut alkuperäis- ja lisäsuunnitelmat (KL KUVAT 144 ja 148) olivat torninrakentamiseen erikoistuneen Jacob Rijfin kannalta erityisen merkittävät, sillä ne tarjosivat lähtökohdat sekä keskus- että länsitornin rakentamiseen. Kun rakennuslakiuudistus määräsi kirkkojen rakennusaineeksi kiven, tiesi se väistämättä rakennuskustannusten huimaa lisääntymistä. Rijf onkin myöhemmissä projekteissaan voinut ehdottaa kirkkorakennuksiinsa juuri Kungsholman kaltaista ratkaisua, jossa torni voitiin kustannusten jakamiseksi rakentaa *vasta vuosia myöhemmin* joko kirkon päälle *keskustorniksi* tai vaihtoehtoisesti *länsitorniksi*. Länsitornin ollessa kyseessä oli varsinaisen kirkon pystytysvaiheessa kiinnitettävä huomiota siihen, että maaperä oli tarpeeksi luja myös myöhemmälle rakenteelle. Kellollisen keskustornin kohdalla ennakointia edellytettiin erityisesti ristikeskuksen tukijärjestelmässä.

Länsitornin poisjättämiseen liittyvä problematiikka oli Jacob Rijfille tuttu jo Oulun ajoilta. Ehkä Kungsholman piirustuksen kopiointi oli mielekästä juuri siksi, että se muistutti pitkälti Daniel Hagmanin laatimaa Oulun kirkon suunnitelmaa (KUVA 29). Hagmanin piirtämä länsitorni oli toistaiseksi vielä rakentamatta ja kirkon holvaus suorittamatta. Zetterbergin piirustuksen kautta saatu lisätietämys olisi ollut etuna juuri Oulussa, jossa Rijfin oli ilmeisesti tarkoitus jatkaa uraansa Tukholmassa vietetyn vuoden jälkeen.

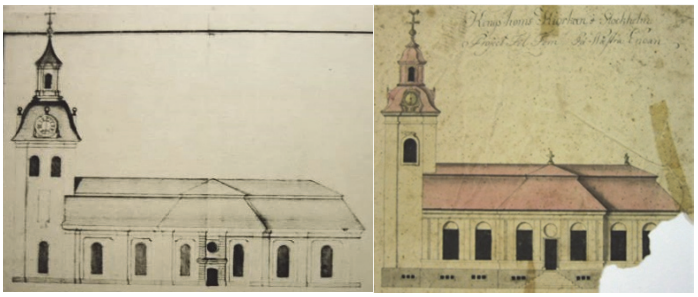

Kuva 29. Vasemmalla rakennusmestari Daniel Hagmanin vuonna 1770 laatima Oulun kivikirkon suunnitelma. Kuva: Klemetti 1927, 142 (kuva 271). Oikealla Jacob Rijfin jäljentämä Kungsholman kirkon piirros. PKM.

[1] Takana oleva selitysteksti kuuluu: *Af Enka Pastorskan Fru Gråberg förärat åt N:J: Nymanson d 1. Junii 1775 ock af honom åter åt Ulrika Eleonora kyrkia* sekä *Originalet ritat af Jonas Zetterberg den 21 Januarii 1757.* Piirustuksen etupuoli: *Kongs homs Kiörkan i Stockholm. Project Til Torn På Wästra Endan* sekä alhaalla oikealla *Ritat af Jacob Rif.* Portinin perhearkistosta peräisin oleva piirustus on nykyisin Pietarsaaren kaupungin museossa. PKM; Vrt. Lukkarinen (1987a, 118 (kuva 14)), joka ajoittaa piirustuksen vuoteen 1806. Ajoitukseen on ilmeisesti vaikuttanut Klemetin (1927, 237) esittämä virheellinen tieto vuonna 1805 laaditusta Kungsholman pääpiirroksesta. Länsitornipiirustuksen laadinta v. 1806 ei asetu loogisesti kirkon rakennushistoriaan.

Kustannuksia jakava rakennuskäytäntö sekä jo Munsalan länsitornin rakentamisesta hankittu työkokemus huomioiden on mahdollista, että Jacob Rijfin heti opintovuotensa jälkeen laatima Vähänkyrön [TL 82] kivikirkkosuunnitelma on käsittänyt vaihtoehtona myös Kungsholman länsitorniehdotelman ja uusinta kirkkoarkkitehtuuria Suomessa edustaneen Oulun kivikirkon kaltaisen asun. Ainakin kirkon länsiristin perustukset tehtiin myöhemmin rakennettavaa kellotapulia silmälläpitäen.[1] Zetterbergin ja Hagmanin piirustuksien kaltaista torninpäätettä Rijfin suunnitelmassa tuskin oli. Oivallisesti sopisi, että kellohuoneena olisi ollut Vaasan hovioikeudentalon suunnitelmasta lainattu malli (KUVA 11), joka esiintyi Rijfin 1780-puolivälin tuotannossa (ks. KL KUVAT 139 ja 118).

Vähänkyrön kirkkopiirustusten joukossa on mansardikattoisen, länsitornillisen ja sisäviisteisen ristikirkon fasadipiirros (KL KUVA 170), jonka kääntöpuolelle on myöhemmin tehty Vähänkyrön saarnatuoli- ja alttarilaitteen suunnitelma. Voisiko fasadi liittyä jollain tapaa Vähänkyrön projektiin? Hårlemanilaisvaikutteinen kupu viittaa YIV:n 1780-luvun vastaehdotelmien perusratkaisuun, jollainen oli jo Alatornion (1782), Luodon (1783), Pedersören (1783) ja Kemin (1784) piirustuksissa. Vanhahtava kattomalli tuo mieleen erityisesti juuri Kungsholman suunnitelman.

Länsitorni ei ollut Rijfeille kovin vieras, sillä vaikka Vähääkyröä vajaa puoli vuotta myöhemmin laadittu Pyhäjoki [TL 58] käsitti jo puurakenteisen keskustornin, länsitorni toistui Rijfeillä kuitenkin vielä Laihian kivikirkkosuunnitelmassa vuonna 1787. Laihian ja erityisesti Vähänkyrön seurakunnissa vaikutti paitsi Mustasaari-Vaasan myös ennen kaikkea Munsalan länsitornillisen kivikirkon esikuvallinen asema. Keskustornillisia kiviristikirkkoja ei läänissä tuolloin vielä edes ollut.

Bygdeån (KL KUVA 18) ja Kuopion (KL KUVA 56) länsitorniehdotelmat muodostavat mielenkiintoisen vertailuparin. Bygdeån jo vuonna 1792 suunniteltu länsitorni oli YIV:ssa ajankohtaisena vasta tammikuussa vuonna 1805, jolloin siihen tehtiin yksinkertaistetumpi vastaehdotus. Näkemykseni mukaan Rijf hyödynsi käyttämättä jäänyttä Bygdeån suunnitelmaansa Kuopiossa, jossa torninpäätteelle suunniteltiin viisarikellojen myötä uusi ilme viimeistään vuosien 1806–1807 aikana.[2] Tiesihän jo kansanrunoilija Paavo Korhonen (1775–1840) eli ”Vihta-Paavo” runossaan kertoa, että kirkko tehtiin ”*Riiwin riitingin perästä*”.[3]

---

[1] *Då denna nya kyrka grundlades, försågs det västra korset med sådan grund, at klockstapel kan derpå upföras; emellertid nyttjas den gamla klockstapeln hvilken, så som för när stående den nya kyrkan skall nästa höst flyttas på mera afstånd och betjenligare ställe.* Tark.ptk 12.4.1804 § 32. KA MF UK 7. VähKa; Kuten tarkastuspöytäkirjan maininta jo paljastaa, se ei tarkoita vuonna 1767 rakennetun kellotapulin siirtämistä länsipäädyn jatkeeksi. Maaherra ehdotti kellotapulin siirtoa käytännöllisemmälle paikalle vasta perustusten teon jälkeen. Suunniteltaessa tapulin siirtoa ja neuvoteltaessa sen tulevasta paikasta ei kirkon länsipäätyä tai -puolta koskaan ehdotettu sen uudeksi tai varteenotettavaksi sijaintipaikaksi. Ptk 16.9.1804. II Ca 1. VähKa. VMA.

[2] Kuopion kirkon rakennusvaiheita tutkinut Marja Terttu Knapas on myös arvellut muutospiirustuksen laatijaksi Jacob Rijfiä. Knapas 2002, 43.

[3] Korhonen [1775–1840] 1908, 48.

Idean kellotauluilla varustetusta kuperasta torninkatteesta Rijf on todennäköisesti saanut akatemiaopettajansa Olof Tempelmanin vuonna 1779 suunnittelemasta Rystadin kirkosta (KUVA 30), joka valmistui Rijfin opintovuoden alussa.[1] Itse asiassa Rijf onkin voinut tehdä Rystadin ja Bygdeån kaltaisen esityksen Kuopioon juuri vuonna 1805, jolloin keskusteltiin vuonna 1795 hankittujen piirustusten uudistamisesta ja pitkäkirkon rakentamisesta.[2]

Kuva 30. Kuva 31. Rystadin kirkon länsitorni. Olof Tempelmanin suunnittelema kirkko rakennettiin vuosina 1780–83. Oikealla Kuopion kirkkopiirroksessa oleva tornihahmotelma.

Samankaltaista kuperaa katetta Rijf käytti myös Kungsholman kirkkosuunnitelmassa vuonna 1799. Kungsholman piirustuksen varsinainen kellohuone tuo mieleen Pariisiin Saint-Sulpicen vuosina 1777–1780 uudelleenmuotoillun pohjoisen kellotornin (KUVA 31). Koska kyseinen torni rakennettiin vasta näinkin myöhään, idea pylväiden ympäröimästä pyöreästä kellohuoneesta lienee sekin tullut Rijfille Olof Tempelmanin kautta. Tempelman oli opintomatkallaan Pariisissa vuonna 1780 ja on mitä ilmeisimmin luonnostellut kokoelmiinsa vastavalmistuneen tornin.

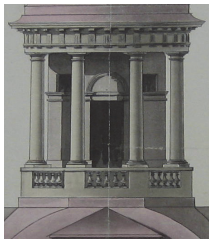

Kuva 31. Vasemmalla Saint-Sulpicen kellotorni. Kuva: http://www.carnavalet.paris.fr/fr/expositions/l-eglise-saint-sulpice . Oikealla Jacob Rijfin suunnitteleman Kungsholman kirkon kellohuone. ÖIÄ S 299:[9]. ÖHA. RA.

Rijfien laatimista piirustuksista oman ryhmänsä muodostavat Alatornion (1792), Uumajan (1792) ja Skellefteån (1793) kirkkojen suunnitelmat. Piirustuksissa olevien keskustornien tarkastelu rinnakkain osoittaa, kuinka taidokkaasti Rijf sovelsi Adolf Fredrikin kirkon arkkitehtonisia yksityiskohtia omiin suunnitelmiinsa. Ryhmää täydentää Adolf Fredrikin kirkon välittömään vaikutuspiiriin kuuluva Kälviän tapuli, jonka Rijf suunnitteli vuonna 1796. Adolf Fredrikin kirkossa käytettyihin muotoelementteihin palaaminen vielä noinkin myöhään vihjaa piirustuskokoelman olemassaolosta ja sen sisältämän materiaalin hyödyntämisestä (KUVA 32).

[1] Berg Villner 1997, 192 ja 223.
[2] Ptkt 21.11.1804 § 18 sekä 2[0].4.1805 § 2. KA MF TK 1734. KuoKa; Ptk 2.6.1805, lista esitettävistä asioista sekä § 3. KA MF TK 1718. KuoKa.

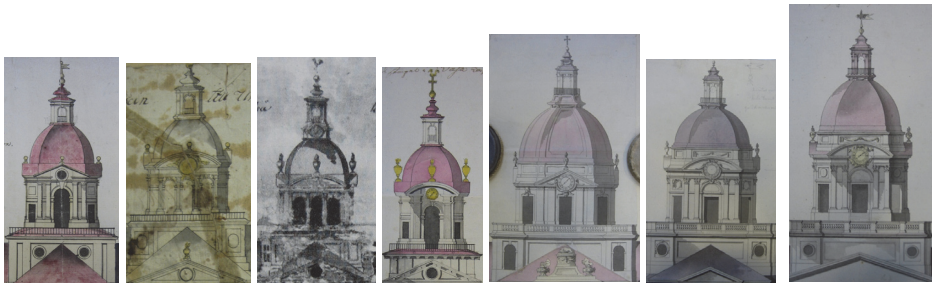

Kuva 32. Kuvat vasemmalta oikealle: Jacob Rijfin suunnittelemat Alatornio 1792, Uumaja 1792, Skellefteå 1793 ja Kälviä sekä C.F. Adelcrantzin laatimia Adolf Fredrikin kirkon torniehdotelmia vuosilta 1776, 1776 ja 1787.

Alatornion ja Kälviän suunnitelmissa olevien suorakulmaisten ja pyörökaaristen ääniaukkojen vuorottelu paljastaa, että Rijf on tuntenut myös Adelcrantzin jo vuonna 1767 laatiman Adolf Fredrikin kirkon barokkisävyisen torniehdotelman (KUVA 33). Tämän torniratkaisun taustalla vaikutti ennen kaikkea Juste-Auréle Meissonnierin (1695–1750) vuonna 1726 tekemä fasadiehdotelma jo edellä mainittua Pariisin Saint-Sulpice kirkkoa varten.[1] Adelcrantz suunnitteli lopulta kuitenkin hillitymmän tornimallin, joka istui paremmin kirkon klassistiseen muotokieleen. Torni valmistui juuri ennen Jacob Rijfin Tukholman ekskursion alkua vuonna 1783.

Kuva 33. Adolf Fredrikin kirkon torniehdotelma vuodelta 1767. C.F. Adelcrantz.

Edustavin Adolf Fredrikin tornin toisinto on Rijfin Alatornion suunnitelmassa, jossa rakennusmestari on yhdistänyt Adelcrantzin alkuperäissuunnitelman vuodelta 1767 sekä päätykolmio-motiivin käsittäneen ehdotelman vuodelta 1776. Rijf on huomioinut suunnitelmassaan myös korotetun kellokerroksen, joka on esitetty Kustaa III:nnen vuonna 1787 vahvistamassa Adolf Fredrikin länsiportiikki-suunnitelmassa. Adolf Fredrikin tornin segmenttikaarta Rijf sovelsi onnistuneimmin Kälviän piirustuksessa, jossa ääniaukon ympärillä olevat korinttilaiset pilasterit korvattiin vain yhdellä leveällä, kanneloidulla pilasterilla. Esikuvauskollisuudesta kertoo, että Kälviän tapulin aikakello näyttää samaa aikaa kuin Adelcrantzin ehdotelmat vuosilta 1776 ja 1787.

[1] Fogelmarck 1957, 150, 151 (kuva 125) ja 152.

Adolf Fredrikin kirkon tutut, pareittain asetellut sisäseinäpilasterit toistuvat Rijfin Uumajan ja Skellefteån pohjakaavasuunnitelmissa. Alatornion piirustuksessa Rijf ehdotti yksittäisiä, leveitä pilastereita, mutta YIV:n suunnitelmassa paikoilleen saivat jäädä ainoastaan ristikeskustan kulmapilasterit. Pedersören kirkon sisätiloissa Rijf sovelsi triglyfein koristeltua palkistoa lukuun ottamatta Luulajan kirkkointeriöörisuunnitelmasta omaksumaansa muotokieltä.[1] Palkiston triglyfifriisin lisääminen vaikuttaisi olevan Rijfin oman improvisaation tuotos. Idean taustalla lienee kuitenkin Petterssonin mainitsema Leon Dufournyn laatima Tukholman Johanneksen kirkon fasadipiirros, jossa ulkoseinäpintaa kiertää triglyfifriisi roomalaisdoorilaisine pylväine ja pilastereineen (KUVA 34).[2]

Kuva 34. Tukholman Johanneksen kirkon fasadi. Leon Dufourny 1784. Kokoelmassa ÖIÄ S 274 5–13. ÖHA. RA.

Rijfin suunnitteleman Alatornion kirkon attikaosan muuripinnan jaottelu on saanut vaikutteita Matthias Spielerin tekemästä Kungsholman kirkon alkuperäispiirroksesta (KL KUVA 144). Pyöröikkunallinen päätykolmio saattaa olla lainaa Tukholman Katariinan suunnitelmasta. Alatornion, Uumajan ja Skellefteån piirustuksissa esiintyvän kulmarustikoinnin käyttö periytyi Rijfille arvatenkin Kemin kirkon suunnitelmista, joihin Rijf tutustui lokakuussa 1786 kirkon rakennuspaikan tarkastamisen yhteydessä. Rustikointia oli käytetty myös Vähänkyrön vastaehdotelmassa, mutta tiedossa ei ole, tunsiko Rijf piirustuksen jo tuolloin. Piirustukset olivat seurakunnassa marraskuussa 1786.[3]

Rijfien omiin piirustuksiin nojautuvissa suurimmissa laajennushankkeissa kuten Skellefteå ja Alatornio korostuu Tukholman Adolf Fredrikin kirkon vaikutus. Vaikka muutamia yksittäisiä elementtejä onkin poimittu myös muiden Tukholman pääkirkkojen alkuperäispiirroksista, on C.F. Adelcrantzin laatimien rakennuspiirustusten vaikutus silti aivan omaa luokkaansa. Adolf Fredrikin suunnitelmien muotokieli esiintyy hallitsevana elementtinä Rijfeillä niin kirkkojen sisä- kuin ulkoarkkitehtuurissakin. Erityisesti Adolf Fredrikin kirkon torniehdotelmissa olevia koristeellisia yksityiskohtia on sovellettu monin tavoin ja niistä on tehty varsin omintakeisia variaatioita.

Rijfit eivät kuitenkaan pitkän toimintakautensa aikana tyytyneet toistamaan pelkästään Adolf Fredrikin kirkosta omaksuttuja virikkeitä. Uusia koristeellisia yksityiskohtia ja ajan mukanaan tuomia arkkitehtonisia ihanteita omaksuttiin

[1] Vrt. kuvat Pettersson 1985, 338 sekä TL Luulaja (alttariseinä).
[2] Pettersson 1985, 345.
[3] Ptk 20.11.1786 § 4. II Ca 1. VähKa. VMA.

YIV:n laatimien vastaehdotusten kautta, mikä saattoi vanhaan perusformaattiin yhdistettynä johtaa tyylillisesti varsin epäyhtenäisten kirkkosuunnitelmien syntyyn. YIV:n kautta saatujen ideoiden lisäksi tietysti jo päättyneissä kirkkohankkeissa käytetyt rakennustekniset ratkaisut erilaisine detaljeineen saattoivat löytää tiensä myös seuraaviin kirkkoprojekteihin.

6.4 Pedersören kirkon itäportiikki

Rijfien suunnittelemien ja rakentamien ristikirkkojen päätyjä koristivat useasti uusklassismin ihanteiden mukaiset temppelinpäätyaiheet. Puolipylväin tai pylväin koristellut portaalit löytyvät Jacob Rijfin laatimista Oravaisten (1792), Alatornion (1792), Uumajan (1792) ja Skellefteån (1793) suunnitelmista. YIV:n vuonna 1786 suunnittelemassa ja Jacob Rijfin vuosina 1794–1797 rakentamassa Kemin kirkossa pyöristettyä itäpäätyä reunusti Kustaa III:nnen makumieltymysten mukainen kahdeksan pylvään kolonnadi (KUVA 35).

Kuva 35. Temppelinpäätyaiheita Jacob Rijfin rakentamissa ja suunnittelemissa kirkoissa. Vasemmalla yksityiskohdat Kemin (YIV 1786), Oravaisten (Jacob Rijf 1792), Alatornion (Jacob Rijf 1792), Uumajan (Jacob Rijf 1792) ja Skellefteån (Jacob Rijf 1793) piirustuksista.

Toteutuksista mielenkiintoisin on Pedersören kirkon itäpäädyn portiikki, jonka syntyprosessista asiakirjalähteet vaikenevat täysin. Alkuperästä tiedetään ainoastaan, että se toteutettiin kirkon laajennushankkeen yhteydessä vuosina 1787–1795.[1] Pedersören kolonnadin kaltaisten elementtien perimmäinen idea pohjaa viime kädessä klassillisen antiikin porttirakennelmiin ja glorifikaatiokaariin (KUVA 36).

[1] Ks. tässä yhteydessä Pettersson 1985, 339 ja viite 245.

Kuva 36. Pedersören kirkon itäportiikki.
Kuva: Heikki Hanka 2001.

Seikkaperäisimmin aihetta on käsitellyt Lars Pettersson, jonka hypoteettinen näkemys portiikin syntyhistoriasta on pääkohdittain seuraavanlainen. Pedersören kolonnadi- ja glorifikaatiokaaren varsinaisena aloitteentekijänä olisi ollut joko arkkitehtuurikysymyksistä kiinnostunut maaherra Adolf Tandefelt tai kuningas Kustaa III itse. Maaherra Tandefeltin aloitteen lähtökohtana olisi ollut kuninkaan vuonna 1787 aikoma, mutta sittemmin toteutumattomaksi jäänyt Pietarsaaren vierailu. Kuninkaan intressejä selittäisi puolestaan hänen Italian matkansa (1783–1784) jälkeen alkanut kiinnostus antiikkiaiheita kohtaan. Esimerkkinä kuninkaan myötävaikutuksesta virinneistä suunnittelu- ja rakennushankkeista Pettersson mainitsee mm. ranskalaisen arkkitehti Léon Dufournyn (1754–1818) laatimat uudet Johanneksen kirkon suunnitelmat vuodelta 1784, professori Olof Tempelmanin laatimat ja yli-intendentti C.F. Adelcrantzin vahvistamat Tukholman Rahapajan doorilaisen portiikin (1790) piirustukset vuosilta 1784–1785, Adolf Fredrikin kirkon hyväksytyn länsiportiikkisuunnitelman (6.4.1787) sekä Kemin kirkkoa (1786) ja Saloisten kellotapulia (1785) varten laaditut ehdotelmat (KUVA 37, KL KUVAT 38, 125 ja 126).

Kuva 37. Vasemmalla Olof Tempelmanin suunnittelema Rahapajan portiikki vuodelta 1784. Kuningas Kustaa III hyväksyi piirroksen 26.9.1784. Kuva: Berg Villner 1997, 106. Oikealla C.F. Adelcrantzin suunnittelema ja kuninkaan 6.4.1787 vahvistama Adolf Fredrikin kirkon portiikkisuunnitelma. Kokoelmassa ÖIÄ S 234: 1–5. ÖHA. RA.

Pedersören portiikin tuntemattomiksi jääneistä piirustuksista Pettersson toteaa, että ne olisi voitu laatia YIV:ssa Saloisten kellotapulin suunnitelmista todennäköisesti vastanneen Olof Tempelmanin johdolla. Tempelmanin tuotannosta Pettersson on huomioinut erityisesti vuonna 1784 laaditun Härnösandin kymnaasin fasadipiirroksen (KUVA 38) sekä vuonna 1786 suunnitellun Vähänkyrön kirkon avoimeksi tarkoitetun kellohuoneen kulmapilareineen ja pylväineen (KL KUVA 168).

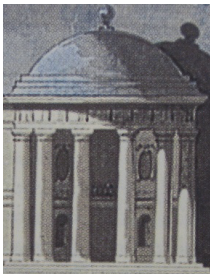

Kuva 38. Yksityiskohta Olof Tempelmanin vuonna 1784 suunnittelemasta Härnösandin kymnaasin fasadista. Kuva: Berg Villner 1997, 154.

Tempelmanin lisäksi Pedersören portiikin idealuonnosten taustalla saattaisi vaikuttaa kuninkaan lähipiiriin kuuluneet yli-intendentti Adelcrantz, Italian matkan aikana värvätty ranskalainen arkkitehti ja oopperalavastetaiteilija Louis Jean Desprez (1743–1804) tai viime kädessä jopa kuningas itse. Myös Jacob Rijf olisi hyvin ohjeistettuna voinut saattaa portiikki-idean paperille. Kuninkaan osuutta suunnitteluprosessiin vahvistaisi perimätieto, jonka mukaan Pedersören portiikkipiirroksen oli laatinut kuningas Kustaa III.[1]

Petterssonin näkemystä on syytä tarkentaa muutamalla lisähavainnolla. Kustaa III:nnen aloitteellisuudesta kielii ennen kaikkea suunnitelman varsin omaperäinen idea yhdistää tuore arkkitehtuurielementti kirkkorakennukseen, jonka ulkoasua hallitsi myöhäiskeskiaikaisen kivikirkon länsitorni.[2] Vaikka Pedersören vanha kivikirkko sai laajennuksen yhteydessä modernin ilmeen, uusklassistisen portiikin ja myöhäisgoottilaisen tornin varsin omintakeinen kombinaatio ei luulisi ensimmäisenä tulleen koulutettujen arkkitehtien mieliin. Jacob Rijfin itsenäisenä luomuksena kolonnadia ei voida pitää, sillä se vaikuttaa liian oikeaoppiselta. Palkiston rakenne ja mittasuhteet tuottivat Rijfille ongelmia vielä 1790-luvun puolivälinkin jälkeen (ks. ja vrt. KL KUVAT 61 ja 63).

Kuningas Kustaa III:nnen uudelleen organisoimissa rakennusprojekteissa esiintyvä temppelipäätyaihe vapaana seisovine pylväineen tuli näkemykseni mukaan suosituksi antiikkikulissiksi juuri hänen hankkimiensa Dufournyn mahtipontisten Johanneksen kirkon piirustusten myötä. Dufournyn ehdotelman sisältämä radikaali uusklassismi on saanut vaikutteita erityisesti hänen maanmiehensä, ranskalaisen utopistiarkkitehti Claude Nicolas Ledoux'n (1736–1806) suunnitelmista. Houkuttelevin esikuva juuri tässä tapauksessa tuntuu olevan Ledoux'n suunnittelema ja vuonna 1778 rakennettu Hôtel Thellusson (KUVA 39).[3]

[1] Pettersson 1985, 339–347.
[2] Ks. tässä yhteydessä Olausson 1987, 143.
[3] Ks. myös Berg Villner, joka mainitsee Ledoux'n suunnitelman Härnösandin kymnaasin yhteydessä. Berg Villner 1997, 155 (kuva).

Kuva 39. Pienoismalli Claude Nicolas Ledoux´n suunnittelemasta ja vuonna 1778 rakennetusta Hôtel Thellusson`sta. Rakennus purettiin vuonna 1826.
Kuva: http://club.doctissimo.fr/yeoman/france-franche-comte-131916/photo/maquette-thelusson-nicolas-4218334.html

Kustaa III:nnen varta vasten hankkimien ja tästä syystä tärkeiksi tiedettyjen piirustusten sisältämiä kantavia teemoja sovellettiin kuninkaan tekemien aloitteiden mukaisesti etenkin vuosien 1784–1787 suunnitelmissa. Dufournyn piirustus tarjosi ensinnäkin oivallisen lähtökohdan pylväiden ympäröimille tai kupolin kattamille pyöröportiikeille, jollaisia esimerkiksi Kemin kirkon ja Härnösandin kymnaasin suunnitelmat edellyttivät. Toisekseen Dufournyn piirustuksessa oleva kuuden roomalaisdoorilaisen pylvään kolonnadi koristeltuine metooppeineen ja triglyfifriisineen loi pohjan Rahapajan (1784) ja Adolf Fredrikin kirkon (1787) kaltaisille portiikkisuunnitelmille. Johanneksen kirkon julkisivupiirroksessa hallitsevana efektinä ollut rustikointi vaikutti vielä Karttulan kellotapulisuunnitelmassa (1785) sekä Tempelmanin laatimassa Uppsalan kasvitieteellisen puutarhan Botanicumin alkuperäisessä itäfasadisuunnitelmassa (1787) (KUVA 40). Dufournyn suunnitelmassa olevan, koko rakennusta kauttaaltaan kiertävän triglyfifriisin vaikutus voidaan nähdä vielä Pedersören kirkon sisätiloissa.

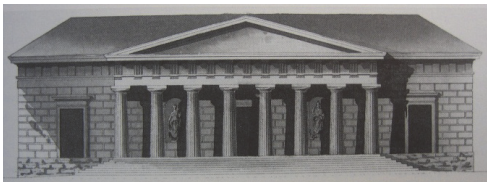

Kuva 40. Olof Tempelmanin vuonna 1787 suunnittelema Uppsalan Botanicumin itäfasadi. Kuva: Berg Villner 1997, 119.

Mallikelpoisen esikuvan päätykolmion puhkovalle kaariaiheelle on puolestaan tarjonnut kuninkaan vuonna 1784 tilaama ja Tukholmaan viimeistään syksyllä 1786 saapunut Pompeijin Isis-temppelin aluetta kuvaava korkkimalli, johon pienoismallin tekijä Giovanni Altieri ikuisti myös Isis-temppelin sivurakennuksen.[1] Tämän pienen purgatoriumin pyörökaarella varustettua päätykolmiota ja palkistoa kannattelee neljä stukkokoristeista pilasteria (KUVA 41). Temppelialueen kaivaukset tekivät suuren vaikutuksen kuninkaaseen tämän vieraillessa Pompeijissa helmikuussa 1784.[2] Näiden esikuvien valossa kuningas Kustaa III on aivan hyvin voi-

[1] Isis-temppelin korkkimallista tarkemmin, ks. Kockel 1992, 70–83; Ks. myös Tammisto 2002, 238.
[2] Olausson 1992, 36.

nut toimia Pedersören portiikkihankkeen aloitteentekijänä ja jopa vaikuttaa joidenkin luonnospiirustusten taustalla.

Kuva 41. Pompeijin Isis-temppelin sivurakennus Giovanni Altierin vuonna 1784 tekemässä korkkimallissa. Yksityiskohta. Kuva: Kockel 1992, 77.

Olof Tempelmanin osuus portiikin varsinaisten piirustusten laatijana vaikuttaa ilmeiseltä. Asialla tuskin oli Desprez, sillä Pedersören pylväiden ekinus on vailla Desprez'lle tunnusomaista dekoraatiota.[1] Tympanonista ja palkistosta puuttuu lisäksi Desprez'n arkkitehtuurille tyypillinen, voimakas hammastus. Tempelmanille Pedersören portiikin kaltainen uusklassillinen kulissi oli tuttu etenkin Tukholman Rahapajasta, mutta myös edellä mainitun Botanicumin itäfasadista (1787), joka käsitti kahdeksan doorilaisen pylvään muodostaman kolonnadin. Rakennus portiikkeineen toteutettiin lopulta Louis Jean Desprez'n korjaamien piirustusten mukaisesti, jolloin palkisto ja pylväiden kapiteelit saivat Desprez'lle ominaisen ilmeen.[2] Pedersören kaksikerroksisten mutulien toteutustapa viittaa lähinnä Tempelmanin akatemiaopetukseen rinnastettujen planssipiirrosten muotokieleen.[3]

Pedersören kolonnadia ajatellen varsin mielenkiintoinen on Tempelmanin vuonna 1785 laatima suunnitelma Österåkersin kirkon uusklassistiseksi länsiseinämäksi (KUVA 42).

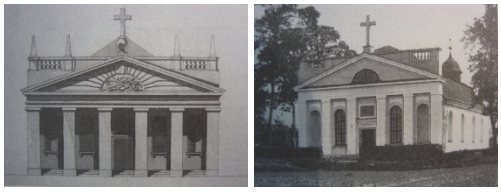

Kuva 42. Österåkersin kirkon länsiseinämä. Suunnitelman laati Olof Tempelman vuonna 1785. Kuva: Berg Villner 1997, 190.

Pylväiden kannatteleman ja lunettikoristeella varustetun päätykolmion käsittävä fasadipiirros on nähty olevan kouluesimerkki kuninkaan Italiasta hankkimien ideaalien soveltamisesta.[4] Pedersören suippokärkinen länsitorni ei tunnu kovinkaan vieraalta elementiltä obeliskien koristamaa Österåkersin länsiseinämää ajatellen. Tympanonin puhkovaan kaareen on todennäköisesti vaikuttanut Tempelmanin

[1] Olausson 1987, 143.
[2] Berg Villner 1997, 122.
[3] Berg Villner 1997, [12] (kuva) ja 45 (kuva oik.).
[4] Berg Villner 1997, 189–190.

suosiman Andrea Palladion (1508–1580) tulkinnat klassillisen antiikin arkkitehtuurista. Palladion esikuvallinen merkitys oli lisääntynyt juuri kuninkaan antiikkiinnostuksen myötä.

Antiikin ajan rakennuksista riittävän esikuvan itäportiikille olisi voinut tarjota Diocletianuksen palatsin peristyylipihaa rajaava temppelinpääty (valm. n. 304), joka tuli gravyyrien välityksellä arkkitehtien tietoisuuteen 1700-luvun jälkipuoliskolla. Oleellisen poikkeuksen toteutuksessa muodostaa kuitenkin se, ettei sen päätykolmion palkisto Pedersören esimerkin tapaan katkea, vaan *taipuu* pyörökaarta myötäillen.[1] Näin Pedersören kaariaihe olisi ennemminkin rinnastettavissa juuri Palladion arkkitehtuurissa ja Altierin purgatoriumissa oleviin pyörökaariaiheisiin, joissa kaari esiintyy palkistosta ”vapaana” elementtinä.[2] Palladion ihaileman Leon Battista Albertin (1404–1472) tuotannossa kaariaihe esiintyy Mantovan San Sebastiano -kirkon fasadissa.[3]

Petterssonin korostama Pedersören portiikin kulmapilarien ja pylväiden yhdistelmä esiintyy Tempelmanin suunnittelemassa Saloisten kellotapulin toteutetussa asussa (1786) sekä Vähänkyrön kirkon avoimeksi tarkoitetussa kellohuoneessa (1786). Tempelmanin yhteydessä ei sovi myöskään unohtaa professorin suosikkeihin kuulunutta Jupiterin temppeliä (KUVA 8), josta on voitu viime kädessä saada malli ainakin Saloisten kellotapulin pohjakerrosta varten (KL KUVA 126). Huomionarvoista on, että Jupiterin temppelin kaltainen ratkaisu on istutettu myös Tempelmanin vuonna 1786 laatiman Hämeenlinnan kirkkosuunnitelman keskustorniksi. Hämeenlinnan samassa suunnitelmassa olevasta pilasterien ja miltei vapaina seisovien pylväiden koristamasta portaalista ei ole pitkä matka Pedersören portiikin tai esimerkiksi Skedevin kirkon kuorin kaltaiseen ratkaisuun (KUVA 43). Hämeenlinnan vuoden 1788 pohjakaavasuunnitelmaan Tempelman puolestaan lisäsi länsiportiikin, jossa oli neljä vapaan seisovaa pylvästä. Portiikki oli tarkoitus rakentaa vasta sitten, kun seurakunnan rahavarat antaisivat myöten.[4]

---

[1] Ks. Adam 1964, plate XX; Diocletianuksen palatsista tarkemmin, ks. Robert Adamin teos *Ruins of the palace of the Emperor Diocletian at Spalatro in Dalmatia* (1764); Rakennus sijaitsee Splitin kaupungissa Kroatiassa.

[2] Ks. esim. Palladion suunnitteleman Villa Forni-Ceraton ja Villa Barbaron fasadit. Wundram – Pape – Marton 2008, 26–30 (kuvineen) sekä 120–121 (kuva).

[3] Lilius 1995, 140–141; https://en.wikipedia.org/wiki/San_Sebastiano_(Mantua). Viitattu 26.11.2015: Berg Villner (1997, 80) on viitannut Tempelmanin Haga-projektin yhteydessä Giacomo Barozzi da Vignolalta (1507–1573) mahdollisesti saatuihin inspiraatioihin. Pedersören kolonnadiin saisi esikuvan Vignolan Tempietosta (1550–63, Parco dei Mostri, Bomarzo, Italia).

[4] Knapas 2004, 9 sekä 10 (kuva 10); Tempelmanin uudelleen muotoilema Skedevin kirkon kuori, ks. Berg Villner 1997, 186–187 (kuva).

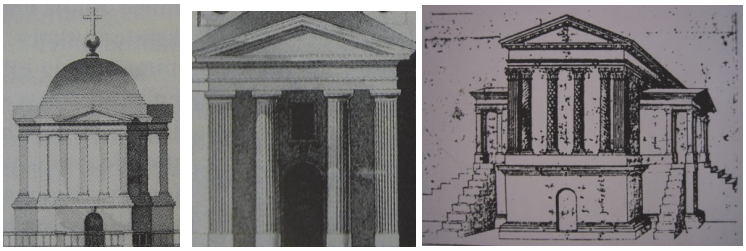

Kuva 43. Yksityiskohtia Olof Tempelmanin laatimasta Hämeenlinnan kirkon fasadisuunnitelmasta vuodelta 1786. Kuva: Knapas 2004, 8. Äärimmäisenä oikealla Palladion mittaama Clitumnuksen temppeli. Kuva: Wundram – Pape – Marton, 2008, 137.

Jos kuningas Kustaa III:tta voi pitää Pedersören portiikkihankkeen innoittajana ja professori Olof Tempelmania suunnitelmien todennäköisimpänä laatijana, niin mistä varsinainen idea antiikkiaiheen lisäämisestä juuri Pedersören kirkkoon tuli? Milloin kolonnadin suunnitteluhanke käynnistyi?

Pedersören tapahtuman laukaisevana tekijänä on käsitykseni mukaan Saloisten kellotapulin rakennustyö vuosina 1786–1787. Todennäköistä on, että kellotapuli oli lähes valmis jo vuoden 1786 lopulla, ja että vuoden 1787 puolella tehtiin kellotapulin viimeistelytöitä. Maaherra Adolf Tandefelt oli vuoden 1787 alusta alkaen tiiviissä yhteydenpidossa yli-intendentin viraston kanssa. Menettely kuului tietysti maaherran toimenkuvaan, mutta useissa ajankohtaisina olleissa hankkeissa oli kuitenkin mukana Tukholmassa oppia saanut ja uuden, kuningasta miellyttävän tyylin mukaisesti rakentava Jacob Rijf.[1] Pidän mahdollisena, että Tandefelt on raportoinut kuninkaan omakätiseen luonnospiirrokseen pohjautuneen monumentin rakennusvaiheista YIV:oon. Tieto upean uusklassistisen kellotapulin valmistumisesta on saattanut kiiriä myös Kustaa III:nnen korviin. Kun kuningas on saanut tietää, että sama rakennusmestari aikoo rakentaa hänen uudelleen muokkaamansa Kemin[2] ja Pedersören kirkot[3], idea Pedersöreen rakennettavasta lisäkoristeesta on saattanut syntyä juuri tuolloin. Ja jos Kustaa III on todella maininnut omaavansa vain yhden rakennusmestarin, Jacob Rijfin, sopisi tämä Klemetin legendaksi nostama kommentti erityisesti juuri tähän yhteyteen.[4]

---

[1] Ajankohtaisina olivat tuolloin mm. Luodon (kirkko ja sisustus), Pietarsaaren raatihuoneen, Munsalan (sisustus) ja Laukaan hankkeet. Kemin, Saloisten, Ylikiimingin sekä tiettävästi myös Säräisniemen ja Hyrynsalmen projektit oli aloitettu jo Tandefeltin Oulun läänin maaherrakautena. Lisäksi Tandefelt suositteli Rijfiä Jalasjärven kirkon rakentajaksi.

[2] Jacob Rijf kävi katsastamassa Kemin kirkon rakennuspaikan jo lokakuussa 1786. Häntä kaavailtiin ilmeisesti jo tuolloin kirkon rakennusmestariksi, vaikka varsinainen sopimus solmittiin vasta vuonna 1794.

[3] Jacob Rijfiä ehdotettiin rakennusmestariksi tammikuussa 1787. Rakennussopimus solmittiin 4.3.1787. Pedersören laajennushankkeen paperit otettiin YIV:ssa esille asiakirjaan tehdyn merkinnän perusteella 5.2.1787. On oletettu, että niitä tarkasteltiin Luodon kirkkohankkeen vuoksi. Ei ole kuitenkaan poissuljettua, etteikö samassa yhteydessä olisi voitu pohtia myös kolonnadiprojektia. Pettersson 1985, 331 ja 347.

[4] Klemetti 1936, 55; Klemetin esittämään tarinaan on viitattu kappaleessa *Lääninrakennusmestari.*

On oletettu, että Pedersören portiikin palkiston ja tympanonin rikkovaan kaariaiheen muotoutumiseen vaikutti vanhan kirkon korkealla sijainnut päätyikkuna.[1] Tämä kertoo näkemykseni mukaan juuri siitä, että ikkuna-aukon hyödyntäminen ja uusklassistisen seinämän lisääminen oli tiedossa jo melko varhaisessa vaiheessa. Todennäköistä on, että ilman tietoa ikkuna-aukkoa hyödyntävästä portiikista itäpäädyn ikkuna olisi muotoiltu muiden ikkunoiden tapaan siten, että lopputulos olisi ollut symmetrinen kirkon pohjois- ja eteläpäädyn kanssa. Myöhemmin lisätty temppelinpääty ilman kaariaihetta olisi puolestaan johtanut Skellefteån kirkon kaltaiseen ratkaisuun (KL KUVA 128).

Luontevinta on, että kolonnadin suunnitelmat on laadittu jo ennen marraskuussa 1787 tapahtunutta rakennustöiden alkua. Huomioimalla maaherra Tandefeltin kirjeenvaihto, Jacob Rijfin 4.3.1787 solmima Pedersören kirkon laajennussopimus sekä maaherran korviin toukokuussa 1787 kantautunut huhu kuninkaan mahdollisesta Pietarsaaren vierailusta[2] voidaan olettaa, että Pedersören portiikin suunnitteluprosessin ratkaisevin vaihe sijoittuisi vuoden 1787 keväälle. Laadittavien suunnitelmien teko on ollut luontevinta ohjata Olof Tempelmanille, sillä olihan Rijf ollut tämän oppilaana Tukholmassa ja saanut juuri valmiiksi Tempelmanin suunnitteleman, samoja muotoelementtejä sisältäneen Saloisten kellotapulin. Yhteys Tempelmanin ja Rijfin välillä selittää myös Tempelmanin suunnitteleman Luulajan kirkon interiöörikoristelun myöhemmän hyödyntämisen Pedersöressä. Rijf oli solminut Luulajan rakennussopimuksen syyskuussa 1787.

Pedersören portiikin jälkeen temppelipäätyaiheet ilmestyivät myös Jacob Rijfin omiin suunnitelmiin. Esikuvien suhteen Rijf näyttää tukeutuneen erityisesti juuri Pedersöreen sekä Tukholman Adolf Fredrikin kirkon portiikkiehdotelmiin, joissa kaikissa on suhteellisen matala arkkitraavi. Rijfin Oravaisten, Alatornion ja Uumajan ehdotelmissa arkkitraavi on kaventunut lähes olemattomiin, kuten myös Ylikiimingin kirkon taitteisessa alttariseinässä (KUVA 84). Skellefteån säilyneen suunnitelman oikeaoppisempi arkkitraavi lienee perua juuri niistä korjauksista, mitä Rijf joutui piirustukseensa tekemään.

[1] Pettersson 1985, 343.
[2] Pietarsaaren maist.ptk 21.5.1787 § 46. MF ES 2132. KA; Ks. ja vrt. Pettersson 1985, 343 ja nootti 266.

7 PUUKIRKOT

7.1 Laaditut piirustukset

Lukumääräisesti suurimman osa-alueen Rijfien koko rakennus- ja suunnittelutuotannosta muodostavat puukirkot sekä niitä varten tehdyt rakennus- tai muutospiirrokset. Rijfien puukirkkoarkkitehtuuriin liittyviä suunnitelmia on löytynyt tutkimustyön yhteydessä 18 kappaletta. Määrä jakaantuu siten, että yksittäisiä puukirkkosuunnitelmia on yhdeksän ja laajennussuunnitelmia kaksi kappaletta. Eriasteisia korjaus-, muutos- ja tilannepiirroksia kartoitettiin seitsemän. Tallella olevia suunnitelmia on kaikkiaan kymmenen kappaletta.

Seuraavassa esitellään Rijfien laatimat puukirkkopiirustukset sekä niihin liittyvät lisäpiirrokset. Säilyneet tai osin enää dokumenttien perusteella identifioitavissa olevat Rijf-piirrokset sijoittuvat kronologiseen järjestykseen seuraavasti:

Taulukko 3. Rijfien laatimat puukirkkopiirustukset sekä niihin liittyvät lisä- ja muutospiirrokset

= *puukirkkopiirustus* + = *piirustus säilynyt*
= *korjaus-, laajennus- tai muutospiirros* - = *piirustus hävinnyt, mutta mainitaan lähteissä*
(S) =*signeerattu* * = *laadinta voidaan päätellä lähteistä*

KOHDE	AIKA	LAATIJA	TYYPPI	PIIRUSTUS	MUUTA
Luoto	(22.11.)1782	Thomas Rijf / M. Martinsson	puukirkko	-	ristikirkko?
Uusikaarlepyy	1784	Jacob Rijf	lehterisuunni-telma	-	
Hyrynsalmi	n. 1784–85	(Jacob Rijf)	muutospiirros torniin	*	
Luoto	n. 1784–85	(Jacob Rijf)	puukirkko	+	ristikirkko
Luoto	n. 1786	(Jacob Rijf)	muutospiirros torniin	*	
Suomussalmi	syksy 1786	Jacob Rijf	puukirkko	+	pitkäkirkko
Puolanka	syksy 1786	Jacob Rijf	puukirkko	+	ristikirkko
Laukaa	1787	Jacob Rijf	muutospiirros / pohjakaava	-	mm. sisäviistei-den lisäys
Oravainen	14.1.1792	Jacob Rijf (S)	puukirkko	+	ristikirkko
Laukaa	1793	(Jacob Rijf)	muutospiirros / keskustorni	-	uusi torni
Lehtimäki	n. 1796	(Carl T.) Rijf	puukirkko	-	piirustus tallella vielä 1840-luvulla
Lappajärvi	(18.2.)1797	(Jacob Rijf)	puukirkko, laajennus	+ [YIV:n kopio]	ristikirkko
Kruunupyy	n. 1797?	Jacob Rijf	muutospiirros?	-	
Karstula	23.11.1798	Carl T. Rijf (S)	puukirkko	+	ristikirkko
Kruunupyy	n. 1/1799	Carl Rijf	tilannepiirros	+	kivijalka
Alaveteli	13.3.1800	Jacob Rijf (S)	puukirkko, laajennus	+	24-kulmainen ristikirkko
Kuhmoniemi	18.4.1805	Jacob Rijf (S)	puukirkko	+	ristikirkko
Vimpeli	28.3.1806	Jacob Rijf (S)	puukirkko	+	pyörökirkko

Rijfien suunnittelemien puukirkkojen pohjakaavamuotona oli yleensä tasavartinen ja sisäviisteinen risti, jonka viisteet oli vahvistettu kaksinkertaisella hirsiseinällä. Poikkeuksen muodostavat ainoastaan Suomussalmen pitkäkirkko sekä Vimpelin 12-kulmainen pyörökirkko.

Luodon ensimmäisen puukirkon pohjakaavapiirros on kadonnut, mutta se oli todennäköisesti yhteneväinen samanaikaisen kivikirkkosuunnitelman (KL KUVA 84) kanssa. Alavetelin kirkon 24-kulmainen pohjakaavamuoto oli puolestaan seurausta ehdotetusta laajennusmenetelmästä, jossa alun perin suorakulmaista ja ulkoviisteistä kirkkoa oli tarkoitus laajentaa siirtämällä ristivarsia eteenpäin ja salvomalla niiden väliin sisäviisteet.

Rijfien varsinaisista puukirkkosuunnitelmista signeerattuja ovat ainoastaan Oravaisten, Karstulan, Kuhmoniemen ja Vimpelin piirustukset. Asiakirjojen perusteella kuitenkin tiedetään, että Luodon ensimmäisen puukirkkopiirroksen suunnit-

teli Thomas Rijf, kaiketi Pedersören ja Luodon kivikirkkopiirrosten tapaan maanmittari Martin Martinssonin avustuksella. Oulun läänin maaherra Carpelanin mukaan Suomussalmen ja Puolangan piirustukset olivat rakennusmestari *Jacob Riven* laatimat. Koska ne olivat liitteenä maaherran 11.11.1786 päiväämässä lausunnossa, maaherra lienee saanut suunnitelmat haltuunsa lokakuun puolivälissä.[1] Lehtimäen tapauksessa jää ainoastaan epäselväksi, kumpi Rijfeistä oli piirustusten laatija. Todennäköisesti Carl Thomasson Rijf, sillä hän toimitti Lehtimäen piirustukset sekä rakennussopimuksen YIV:oon henkilökohtaisesti. Lisäksi Carl T. Rijfin laatima Karstulan kirkkosuunnitelma vuodelta 1798 oli sisäviisteiden ikkuna-aukkoja lukuun ottamatta Lehtimäen piirustuksen toisinto. Karstulan ja Kuhmoniemen [TL 24] hankkeita ei toteutettu Rijfien elinaikoina.

Luodon kirkon järjestyksessä toinen puukirkkopiirros on signeeraamaton, mutta sen kerrotaan olevan paikkakunnalla olleen rakennusmestarin laatima. Paikkakunnalla vieraili Luodon kirkon rakentajana mainittu Jacob Rijf, joka uudisti isänsä muutamia vuosia aiemmin suunnittelemaa puukirkkoehdotelmaa. Koska Luodon tornia ei rakennettu tämänkään suunnitelman mukaan (vrt. KL KUVAT 86 ja 87), lienee Luodon lopullinen tornipiirros laadittu viimeistään vuoden 1786 tietämillä. Idea säilyneessä piirustuksessa esitettyyn tornimalliin on joka tapauksessa saatu Hyrynsalmelta, jossa toteutettu keskustorni pohjaa mitä todennäköisimmin Jacob Rijfin tekemään, kadoksissa olevaan muutospiirrokseen (vrt. KL KUVAT 26 ja 86).

Laukaan kirkon pohjakaavaan ja keskustorniin tehdyt muutokset ilmenevät pöytäkirjoista, samoin tieto Uudenkaarlepyyn kirkon lehterisuunnitelmista. Viimeksi mainitusta on syytä huomauttaa, että se on Jacob Rijfin ensimmäinen tiedossa oleva suunnitelma Tukholman opintovuoden jälkeen.

Puukirkkojen laajennuspiirroksia on säilynyt kaksi kappaletta. Molemmissa tapauksissa kyse oli Matti Hongan rakentaman suorakulmaisen ja ulkoviisteisen ristikirkon laajentamisesta. YIV laati Alavetelin [TL 2] laajennuspiirustuksiin vastaehdotuksen, joka nojautui pitkälti Rijfin tekemään alkuperäissuunnitelmaan. Varsinainen laajennusprojekti toteutettiin kuitenkin vasta vuonna 1817 rakennusmestari Heikki Kuorikosken (1772–1847, Liite 4) johdolla. Lappajärven kirkkoa varten tehty laajennusehdotelma on puolestaan Rijfin suunnitelmista ainoa, jonka YIV hyväksyi sellaisenaan.

Rijfien puukirkkopiirustusten yhteydessä on vielä syytä mainita miltei täydelliseksi arvoitukseksi jäävä Kruunupyyn [TL 22] kadonnut piirustus, jonka Jacob Rijfin perikunnan ja Teerijärven kappelilaisten välinen loppuselvitys[2] mainitsee

---

[1] Carl T. Rijf kertoi Laihian kirkkokatselmuksessa (13.–14.10.1786) veljensä olevan vierailulla Oulun kaupungissa. Kats.ptk 13.–14.10.1786. YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA.

[2] *Liqvid, uprättad till följe af Kejserlige Majts höga Befallningshafvandes Utslag af den 10. December 1813, emellan samtelige Teirijerfvi Kapell Boer å ena, samt Afledne Byggmästaren Jacob Rijfs efterlämnade arfvingar å andra sidan, öfver upburne förskotter i afseende på Moderkyrcko byggnaden i Kronoby.* Likvidi on päivätty 20.6.1814. T VI. TeerKa.

selkeästi Jacob Rijfin laatimaksi ja kuninkaan vahvistamaksi.[1] Päivämäärää tai vuotta ei mainita, mutta koska sen jälkeen on ilmoitettu maksetusta materiaaliehdotelmasta sekä perustusten teosta voi olettaa, että piirustus on ollut viranomaisten vahvistettavana jo hankkeen alussa ennen perustusten tekoa. Myöhemmästä, 1800-luvun alkuvuosina laaditusta muutospiirroksesta ei liene kyse, sillä siitä olisi taatusti noussut kiivas keskustelu kustannusten jakautumisten kanssa taistelleiden teerijärveläisten keskuudessa. YIV:n arkistomateriaali ei kuitenkaan mainitse vuonna 1795 paikkakunnalta saapunutta piirustusta lukuun ottamatta muita Kruunupyyn kirkkosuunnitelmia. Tässä yhteydessä on kuitenkin hyvä tietää, että *rakennusmestari Rijf* oli tekemisissä seurakuntalaisten kanssa keväällä vuonna 1795, jolloin hän oli ilmoittanut halukkuudestaan Kruunupyyn kirkkoherran pappilan rakennustyöhön.[2] Tuolloin olisi voitu neuvotella myös uuden kirkkosuunnitelman laadinnasta.

Likvidi mainitsee varsin yksiselitteisesti Jacob Rijfin laatimasta piirustuksesta. Todennäköistä on, että kyse on jonkinlaisesta muutospiirroksesta, joka on tehty joko Lillhongan vuoden 1795 piirustukseen tai YIV:ssa vuonna 1796 laadittuun suunnitelmaan. Vuoden 1797 pitäjänkokouksessa neuvoteltiin kirkkopiirustuksesta, johon ei pyydetty enää ”muuta muutosta”.[3] Koska Rijf solmi rakennussopimuksen samana vuonna, Rijfin laatima piirustus voisi liittyä juuri tähän yhteyteen. Muutospiirros on voitu hyväksyttää YIV:ssa Luulajan kivikirkkoon liittyneen lisäpiirroksen tapaan yksittäisenä toimenpiteenä virkatien ulkopuolella. Tukholmassa juuri noihin aikoihin hieman pidemmällä opintomatkalla ollut Carl T. Rijf on voinut toimia tärkeänä yhdyshenkilönä ja vastata käytännön asioiden järjestelyistä. Aivan erityisen tärkeää on huomioida, että joko Lillhongan tai YIV:on piirukseen tehty muutos on joka tapauksessa ollut niin merkittävä, että se on edellyttänyt uuden piirustuksen laatimista. Pienten muutosten vuoksi uuden suunnitelman tekoon ei olisi tarvinnut ryhtyä.

Oman mielenkiintoisen, mutta taulukon ulkopuolelle jäävän ryhmän muodostavat vielä ne puukirkot, joita varten Rijfit ovat mitä todennäköisimmin laatineet suunnitelmat tai muutospiirrokset ilman, että niistä on jäänyt merkintöjä asiakirjojen sivuille. Himangalla uusien piirustusten laadinta tuli ajankohtaiseksi syyskesällä 1787, jolloin arkkitehti Elfströmin suunnittelema pitkäkirkko haluttiin muuntaa tilavammaksi ristikirkoksi. Kirkon toteutettu ulkoasu ja keskustorni muistuttivat pitkälti Jacob Rijfin laatimaa Puolangan suunnitelmaa (1786) ja sen sipulipäätteistä tornia (vrt. KL KUVAT 22 ja 118). Todennäköistä on, että myös Kortesjärven piirustukset laadittiin Puolangan ja Himangan suunnitelmista saaduilla virikkeillä. Näiden piirustusten tapaan kadoksissa ovat myös Uuraisten,

---

[1] *Afledne Byggmästaren Jacob Rijf tillkommer för dess gjorde arbeten och hafde kostnader vid Kyrckobyggnaden, neml.: För ritningens upgörande och för utvärckad Stadfästelse å den samma hos Kongl.Majst. uptages för hela Kronoby Sokn 50;-;-.* Hinta on ilmoitettu valtionvelkarikseinä. Likvidi 20.6.1814. TVI. TeerKa.
[2] Ptk 6.4.1795. V:1. KrKa.
[3] *Öfverlades om kyrkobygnadens ritning hvarvid de flästa påstod at ingen annan ändring äskades.* Ptk 12.2.1797 § 1. V:1. KrKa.

Kuusamon ja Ylikiimingin kirkkojen suunnitelmat ja lisäpiirrokset, joiden laadinnasta Rijfit ovat kirkkojen arkkitehtonisen muotokielen perusteella vastanneet.

7.2 Rakennustuotanto

Rijfien laatimien puukirkkosuunnitelmien jälkeen voidaan seuraavaksi listata Rijfien toteuttamat puukirkkoprojektit sekä puukirkkojen toimeenpannut korjaus- ja laajennushankkeet (Taulukko 4). Toteutusajankohdaksi on merkitty pääsääntöisin rakennusvuosi. Jos rakennustyöt ovat jakaantuneet useammalle vuodelle, tärkein rakennusvaihe on merkitty lihavoituna. Useissa tapauksissa eriasteiset sisustus- ja täydennystyöt ovat kuitenkin jatkuneet vielä vuosia kirkon varsinaisen runkorakenteen salvostyön jälkeen.

Rijfien rakentamaksi osoitettavia puukirkkoja on yhteensä 13 kappaletta. Eriasteisia korjaus- ja laajennushankkeita suoritettiin Rijfien johdolla viisi kappaletta. Taulukosta on jätetty pois Kangasniemen vuonna 1808 palanut kirkko, joka on muutamissa yhteyksissä mainittu ”pykmestari Riivan” rakentamaksi (1771).[1] Taulukossa ei ole myöskään mainittu Laihian Käyppälään luvatta rakentamaan aloitettua puukirkkoa (1797), jonka perustusten teon esivalmisteluihin rakennusmestari Carl T. Rijfin kerrotaan osallistuneen. Rijfin osuutta asiaan ei tuolloin voitu näyttää toteen, mutta koska häntä oli perustellusti syytä epäillä (*skäligen misstänkt*), Rijf sai asiasta varoituksen.[2] Toteutuessaan Käyppälän kirkko olisi vastannut mitoiltaan vuonna 1795 valmistunutta Laukaan kirkkoa.

Vuosien 1785–1787 aikana Rijfit saivat valmiiksi kaiken kaikkiaan viisi puukirkkoa. Suositellessaan Jacob Rijfiä Jalasjärven kirkon rakennusmestariksi maaliskuussa vuonna 1787 maaherra Tandefelt tiesikin kertoa, että Jacob Rijfin johdolla

[1] Laitinen 1875, 4; Lindberg 1934, 80. Lindberg arvelee ”Riivan” tarkoittavan *Thomas* Rijfiä; Kangasniemen historiaa tutkineen Antero Mannisen mukaan tieto Rijfin rakentamasta kirkosta on virheellinen, sillä Kangasniemen kirkko rakennettiin vuosina 1745–48 rakennusmestari August Sorsan johdolla. Mannisen mukaan Rijf-tieto pohjannee kansan mielikuvitukseen sekä Rijf-sukuisten kirkonrakentajien suureen maineeseen. Manninen 1953, 279 ja viite 7; Kirkon puutteellisen arkistoaineiston joukosta ei löytynyt Rijfien rakennustoimintaan liittyviä mainintoja. 1770-luvulla tehdyistä rakennustöistä tiedetään varmuudella ainoastaan rakennusmestari Östermanin johdolla vuonna 1775 suoritettu kirkon lattian, penkkien ja katon korjaus, joka oli jäänyt poistetun keskustornin osalta kesken. Jos Österman ei jatkaisi töitä, tilalle kaavailtiin rakennusmestari Leppästä Laukaalta. Tark.ptk 1.7.1775 § 1 ja 8. KangKa; Rijfien liikkuminen syvällä sisämaassa näinkin varhain tuntuu vieraalta ajatukselta. Toisaalta Rijfien alkuvaiheeseen liittyneen David Olanderin setä, rakennusmestari-kelloseppä Simon Sjöberg oli lähipitäjässä Mikkelissä (msrk) juuri vuoden 1771 tienoilla. Asia liittyi kirkkoon hankittuun aikakelloon. Ilmeisesti kirkkoherra Henrik Wegeliuksen (1707–1780) pohjalaisjuurien vuoksi ainakin Mikkelissä suosittiin pohjalaisia mestareita. Kellotapulinkin (1762) rakensi kokkolalainen Anders Brofall; Ptk 10.2.1771 § 3; Tilit 3.8.1762. MikKa.

[2] Mh Krabben päätös liittyen Käyppälään luvatta aloitetun kirkon rakentamiseen. Päätös annettu heinäkuussa 1797. KA MF UK 108. LaiKa.

oli rakennettu jo useita puukirkkoja.[1] Rakennustoiminta keskittyi silloisen Oulun läänin alueelle, jonne pystytettiin vielä myöhemmin esiteltävät Saloisten ja Säräisniemen kellotapulit. Rakennustahti oli siis varsin nopea.

Taulukko 4. Rijfien rakentamat puukirkot sekä puukirkkojen korjaushankkeet

= *puukirkko*
= *korjaus- tai laajennushanke*

KOHDE	TYYPPI	SOPIMUS / TYÖNJOHTO	TOTEUTUS	MUUTA	TUHOUTUNUT
Hyrynsalmi	puukirkko	[Jacob Rijf]	**-1785**–1786	ristikirkko, kellot	
Luoto	puukirkko	[Jacob Rijf]	**-1785**–1786-, 1789	ristikirkko, kellot	
Ylikiiminki	puukirkko	Jacob Rijf	1785–**1786** -1787	ristikirkko, kellot	
Suomussalmi	puukirkko	Rijf	**1787**	pitkäkirkko, kellot	1939
Puolanka	puukirkko	Rijf	1787-, 1792–1793	ristikirkko, kellot	1949
Himanka	puukirkko	Carl T. Rijf, Jacob Rijf	-1792, 1794–1795	ristikirkko, kellot	
Kortesjärvi	puukirkko	Jacob Rijf, Carl T. Rijf	-1792	ristikirkko, kellot	
Kokkola	puukirkko, korjaustyöt	Carl T. Rijf, Anders Malander	1793-1794	sakariston siirto, sisätilat, ikkunat	1874
Laukaa	puukirkko	12.8.1787 Jacob Rijf	1788, **1793–1795**	ristikirkko, kellot	1831
Oravainen	puukirkko	31.8.1795 Carl T. Rijf	1795–1796	ristikirkko, kellot	
Lappajärvi	puukirkko, laajennus		1798 - -	sakariston siirto, lehterit, ikkunat	
Lehtimäki	puukirkko	1796 Carl T. Rijf	**1799**–1800	ristikirkko, kellot?	
Kuusamo	puukirkko	[Rijf]	1799–**1800**	ristikirkko, kellot?	1944
Uurainen	puukirkko	Jacob Rijf	1802 - - 1805	ristikirkko, kellot	
Uusikaarlepyy	puukirkko, korjaustyöt	Jacob Rijf	1803–1804	lattia, ikkunat, ovet	
Kauhava	puukirkko, korjaustyöt	Jacob Rijf	1805	ikkunat, ovet, sakariston siirto?	1921
Vimpeli	puukirkko	Jacob Rijf	1806	pyörökirkko	
Ii	puukirkko, korjaustyöt	Jacob Rijf	1807	sisätilat, lehteri, ikkunat	1942

Ensimmäisiä rakennuskohteita olivat Oulun läänin alueella sijainnut Hyrynsalmen sekä Vaasan läänin alueella ollut Luodon puukirkko. Koska Luodon kirkosta puuttui syksyllä 1785 ainoastaan katto ja torni, kirkon rakennusvalmisteluiden on täytynyt alkaa jo vuoden 1784 puolella. Puukirkkopiirustuksen torni ei kuitenkaan löydy Luodosta vaan Hyrynsalmelta, missä kaikesta päättäen viimeistään vuonna 1784 rakentamaan aloitettu kirkko valmistui vuonna 1786.

Luodon ja Hyrynsalmen kirkkojen kanssa jokseenkin samanaikaisesti oli rakenteilla myös Ylikiimingin [TL 84] vuosina 1786–1787 pystytetty kirkko. Siellä rakennustyöt olivat käynnistyneet viimeistään heti virallisen rakennusluvan saa-

[1] Mh Tandefeltin suosittelukirje on litteroitu teosluettelon kohtaan [TL 9] (Jalasjärvi). Mh Tandefelt [Hanneliukselle] 4.4.1787. III Fd 1. JalKa.

vuttua keväällä 1785. Luodon ja Ylikiimingin kirkkojen tornit ovat aikojen saatossa osoittautunet kestäviksi, sillä kellot ovat edelleen alkuperäisessä paikassaan kirkon keskustornissa. Muista kirkoista kelloja poistettiin pitkin 1800-lukua, Oravaisissa heti kirkon valmistumisen jälkeen.

Hyrynsalmen kirkkohankkeen vanavedessä seurasivat Kainuuseen vuonna 1787 valmistunut Suomussalmen [TL 65] pitkäkirkko sekä salvostöiden suhteen tuolloin jo ilmeisen pitkälle edennyt Puolanka. Puolangassa tehtiin kuitenkin vielä vuosina 1792–1793 huomattavia, ilmeisesti kirkon keskustorniin liittyneitä rakennustöitä. Sisätilojen viimeistelytyöt kestivät molemmissa kirkoissa melko pitkään.

Toinen puukirkkojen rakennussarja käynnistyi 1790-luvun alussa, jolloin Rijfien johdolla pystytettiin neljä puukirkkoa. Himangan ja Kortesjärven sisarkirkot olivat rakenteilla samoihin aikoihin ja ne valmistuivat vuoden 1792 tienoilla. Laukaassa osa perustustöistä oli tehty jo vuonna 1787, mutta varsinaiset rakennustyöt suoritettiin vasta Himangan ja Kortejärven kirkkojen jälkeen vuosina 1793–1795. Laukaan jälkeen oli välittömästi vuorossa Oravaisten kirkko, jonka pystyttämisessä Carl Thomasson Rijf epäonnistui pahoin. Kirkonkaton vajoamisen ja seinien pullistumisen arveltiin johtuvan keskustornin virheellisestä rakenteesta.

Kolmantena rakennusryhmänä aivan 1790-luvun lopulla seurasivat Carl T. Rijfin Lehtimäki, melko tuntemattomaksi hankkeeksi jäänyt Kuusamo ja Jacob Rijfin johtama Uuraisten kirkkotyö. Viimeksi mainitun rakennusvaiheet on hankala ajoittaa, mutta pääsääntöisin rakennusaika vaikuttaisi sijoittuvan 1800-luvun alkuvuosiin. Lehtimäen kirkon rakennusvaiheista Klemetti tietää kertoa, että Rijfin apuna rakennustöitä johtamassa oli kuortanelainen torppari Yrjö (*Göran*) Lepistö.[1] Asialle ei kuitenkaan löytynyt vahvistusta Lehtimäen, Töysän tai Kuortaneen asiakirjojen joukosta. Olisiko Klemetti sekoittanut Göran Lepistön Lehtimäen kirkkohankkeessa vaikuttaneeseen Göran Leskiseen?

Viimeinen yksittäinen puukirkko oli Jacob Rijfin vuonna 1806 pystyttämä Vimpelin [TL 80] pyörökirkko, joka päätti Rijfien rakentamien puukirkkojen sarjan. Muutoin 1800-luvun alkua työllistivät ainoastaan Uudenkaarlepyyn, Kauhavan ja Iin [TL 8] kirkkojen peruskorjaukset. Kokkolan ja Lappajärven [TL 30] kirkkojen laajat peruskorjaus- ja laajennustyöt suoritettiin jo 1790-luvun puolella.

Hyrynsalmea ja Kuusamoa lukuun ottamatta kaikki edellä mainitut yksittäiset puukirkot voidaan osoittaa Rijfien rakentamiksi asiakirjatietojen tai muiden aikalaislähteiden perusteella. Asiakirjamainintoja tukevat vielä joissakin tapauksissa kirkoissa olevat, Rijfeille tunnusomaiset arkkitehtoniset ratkaisut kuten esimerkiksi kelloja varten suunniteltu keskustorni, laakea sisäkupoli tai Rijf-virsitaulu, joita esitellään tarkemmin myöhemmässä yhteydessä. Hyrynsalmella Rijfien rakennustoimintaan viittaa ennen kaikkea kirkon sisätiloissa oleva Tukholman Adolf Fredrikin kirkosta omaksuttu yleisilme (ks. KUVA 10) sekä Luodon piirustuksessa oleva Hyrynsalmen keskustorni (vrt. KL KUVAT 26 ja 86). Kuusamon kirkkoon

[1] Klemetti 1932, 299; Mäkelä 2002, 23 ja viite 51; Ks. myös Arola 1965, 77; Laukkonen 1989, 165; Yrjö Lepistöstä ks. Klemetti 1927, 194–98.

Rijfit yhdistää Jacob Rijfin tekemä kustannusarvio sekä keskustornin painosta pullistuneet seinät. Viimeksi mainittu oli Rijf-kirkkojen tyyppivika, jota syntymistä edesauttoi keskustornissa olevien kellojen soitto.

Rijfien toteutumattomaksi jääneen Joutsan kirkkohankkeen vahvistettu piirros oli ainakin pohjakaavan perusteella Kuusamon kanssa lähes identtinen (vrt. KL KUVAT 28 ja 59). Joutsan hankkeen kariuduttua saman kirkkosuunnitelman toteuttaminen Kuusamoon lienee edesauttanut rakennusmestarin valintaa.

Suomussalmen pitkäkirkkoa sekä Vimpelin pyörökirkkoa lukuun ottamatta kaikki Rijfien rakentamat puukirkot olivat ristikirkkoja. Suosituin pohjakaavaratkaisu oli tasavartinen ja sisäviisteinen ristikirkko, jonka sisäviisteissä oli kaksinkertainen hirsisalvos. Suorakulmaisia ristikirkkoja olivat ainoastaan Hyrynsalmi, Ylikiiminki ja Kuusamo, joista Ylikiiminki ja Kuusamo olivat vielä erivartisia ristikirkkoja. Keskustorni oli kaikissa tapauksissa suunniteltu kellojen sijaintipaikaksi. Lehtimäen ja Kuusamon tapauksessa jää epäselväksi, ehdittiinkö kelloja koskaan siirtää keskustorniin. Ainoastaan Vimpelin haasteellinen pohjakaavamuoto vaati jo alun alkaen erillisen kellotapulin.

Rijfeillä oli myös muutamia mainitsemisen arvoisia puukirkkohankkeita, jotka kuitenkin jäivät toteutumatta:

Taulukko 5. Toteutumattomat puukirkkohankkeet

KOHDE	AIKA	SOPIMUS / TYÖNJOHTO	TOTEUTUS	MUUTA
Jalasjärvi	1787	Jacob Rijfiä ehdotettiin tehtävään	ei toteutunut	ristikirkko
Laihia	1795–1797	n. 1795 Carl Rijf (sopimukseen viitataan)	1796–1797 (perustukset ja kivijalka)	ristikirkko, länsitorni
Kruunupyy	1797- - 1804	4.7.1797 Jacob Rijf 6.3.1804 Jacob Rijf	1798 (perustukset ja kivijalka)	ristikirkko
Joutsa	1799	4.3.1799 Carl T. Rijf	ei toteutunut	ristikirkko
Jämsä	1803	Jacob Rijf, hyväksyttiin rakennusmestariksi 1803	ei toteutunut	ristikirkko

Jalasjärven toteutumattomaksi jäänyt kirkkohanke osoittautuu mielenkiintoiseksi lähinnä maaherra Adolf Tandefeltin kirjoittamien suosituksien vuoksi. Rakennusmestariksi valittiin lopulta seurakuntalaisille tutumpi Salomon Köhlström, jonka tiedettiin olevan palkkion suhteen halvempi. Laihialla, Kruunupyyssä, Joutsassa sekä ilmeisesti myös Jämsässä oli jo valmiit rakennussopimukset, mutta hankkeet jäivät silti toteutumatta seurakuntalaisten erimielisyyksien vuoksi. Laihialla päätettiin lopulta rakentaa puukirkko, jota varten tehtiin perustustyöt ja ainakin osa tulevan kirkon kivijalkaa. Rakennusasia riitautettiin ja rakentamaan päästiin vuonna 1803 rakennusmestari Johan Nordbergin johdolla. Kruunupyyssä viivyteltiin vielä pidempään, sillä kirkko pystytettiin Rijfien tekemälle kivijalalle vasta vuonna 1822 rakennusmestari Heikki Kuorikosken johdolla.

Yllä esitettyjen taulukoiden 4–5 perusteella havaitaan, ettei Jacob Rijfillä ollut 1800-luvun alkuvuosina Uuraisten kirkkotöitä lukuun ottamatta muita suurempia

kirkonrakennushankkeita. Yksi syy vähäisiin työtehtäviin voisi olla Kruunupyyn kirkkohanke, johon Jacob Rijf oli sidoksissa. Rijfin perikunnalle maksettiin nimittäin korvausta siitä *kahdeksan vuoden ajasta, jona Jacob Rijf oli Kruunupyyn riitaisuuksien vuoksi estynyt osallistumasta muihin rakennustehtäviin*.[1] Rakennustoiminnan kartoittamisen avulla saatujen tietojen valossa voi kuitenkin epäillä, että töiden vähyys saattoi myös olla seurausta lukuisten epäonnistumisten myötä kadonneesta rakennusmaineesta. Tosin Kruunupyyn, Joutsan ja Jämsän puukirkot olisivat toteutuessaan nostaneet kirkonrakennushankkeiden määrän jokseenkin entiselle tasolleen.

7.3 Puukirkkosuunnitelmien taustatekijöitä

Hyrynsalmen ja Luodon kirkot olivat Rijfien ensimmäisiä rakennuskohteita. YIV oli laatinut Hyrynsalmen kirkkoa varten suunnitelman jo vuonna 1781, mutta rakennustöihin päästiin vasta muutamien vuosien kuluttua. Lopputulos paljastaa, että Rijf teki muutoksen YIV:n suunnittelemaan keskustorniin, joka arvatenkin oli osoittautunut liian pieneksi torniin sijoitettavien kellojen vuoksi (vrt. KL KUVAT 25 ja 26). Rijf ehdotti Hyrynsalmen toteutettua torniratkaisua myös Luotoon (1786), mutta ilmeisesti Luodon sisäviisteisestä pohjakaavasta johtuen torni sai lopulta hieman kulmikkaamman muodon.

Inspiraatiota Hyrynsalmen toteutettuun ja Luodon ehdotettuun torniratkaisuun Rijf on todennäköisesti saanut G.J. Adelcrantzin (1668–1739) laatimasta Tukholman Hedvig Eleonoran kirkon suunnitelmasta (1724). Hän on voinut tutustua ehdotelmaan jo opintoaikanaan, sillä olihan kirkko vielä tuolloin torniton ja varmasti yksi Rijfin suurista mielenkiinnon kohteista. Adelcrantzin alkuperäissuunnitelmat ovat nykyisin kadoksissa, mutta torniehdotelma näkyy kirkon omistamassa öljyvärimaalauksessa (KUVA 44).[2]

---

[1] *I anseende till upkommen twist, Moder Kyrcko Läns församling och Teirijerfvi Kapell boer emellan om Kyrckobyggnaden, hvarigenom Rijf blifvit ifrån annat arbete uti åtta års tid hindrad, hvarföre fordras ersättning med 100 [Rikfsgälds Riksdaler].* Aika on laskettu ilmeisesti ensimmäisestä rakennussopimuksesta (1797) alkaen noin vuoteen 1805. Likvidi 20.6.1814. TVI. TeerKa.

[2] Lundmark 1920, 193 (kuva 101) –194; Kirkon alkuperäissuunnitelma, jonka mukaan perustustyöt tehtiin (n. 1669-75), oli Jean de la Valléen laatima. Rakentaminen kuitenkin keskeytyi useiksi vuosikymmeniksi.

Kuva 44. Tukholman Hedvig Eleonoran kirkko. Öljyvärimaalaus, jossa kirkko kuvattu on G.J. Adelcrantzin vuonna 1724 ehdottamassa asussa. Lundmark 1920, 193 (kuva 101). Oikealla Hyrynsalmen keskustorni. Yksityiskohta. ELKA.

Siinä kellohuoneeksi tarkoitettu, kahdeksansivuinen kupukattoinen torni löytyy yksinkertaistettuna Hyrynsalmelta. Oravaisten (1792) ja Kemin (1794) suunnitelmissa Rijf ainoastaan lisäsi tähän perusratkaisuun Luulajan kirkon piirustuksesta poimitun, kellotauluilla ja pienellä lanterniinilla koristellun tornikatteen (vrt. KL KUVAT 105 ja 41).

Vaikka Hyrynsalmen kirkon rakennusvaiheisiin kytkeytyneen Luodon toteutetun kirkon kokonaisvaikutelman takana onkin eittämättä ollut Tukholman Adolf Fredrikin kirkko, idea keskustornin Adolf Fredrikin suunnitelmista poikkeaviin parillisiin ääniluukkuihin lienee tarttunut Jacob Rijfille juuri yllä olevan Hedvig Eleonoran ehdotelman ikkunajäsentelystä. Rijf on perehtynyt kirkon rakennusvaiheisiin erityisen hyvin, sillä kirkon väliaikaisratkaisuksi tarkoitettu lautarakenteinen lanterniini voidaan nähdä Munsalan kirkon vuosina 1791–92 valmistuneessa tornipäätteessä (KUVA 45).

Kuva 45. Tukholman Hedvig Eleonoran kirkon vuonna 1769 tehty lanterniini. Yksityiskohta A. Hårdhin litografiasta. Lundmark 1920, 210 (kuva 106). Oikealla Munsalan kirkon 1791–92 valmistunut torninpääte. PM 2012.

Suomussalmen suunnitelma (1786) osoittaa, että Jacob Rijfin on täytynyt tuntea tarkoin YIV:n laatima Sulvan kirkon vastaehdotus vuodelta 1782 (vrt. KUVA 46 ja KL KUVA 136). Rijf on voinut tutustua myös tähän piirustukseen opintovuotensa aikana.

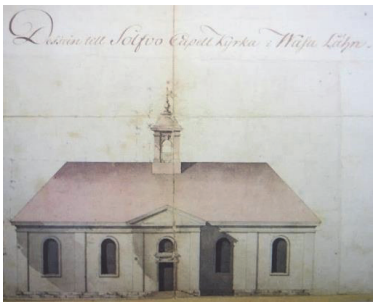

Kuva 46. YIV:n suunnittelema Sulvan kirkko. Adelcrantz – Wennberg 18.12.1783. Pettersson 1985, 12 (värikuvaliite).

Mielenkiintoa Sulvaa kohtaan on ehkä herättänyt sen kytkeytyminen Vaasaan ja arkkitehti Johan Elfströmiin, jonka käsialaa paikkakunnalta lähetetty ensimmäinen piirros oli. Vaikka Rijfin Suomussalmen piirustus ei edellytäkään Sulvan suunnitelman pientä kattoratsastajaa, varsinaisessa rakennusvaiheessa sellainen kuitenkin kaikesta päättäen tehtiin. Kyse ei kuitenkaan ollut enää vaatimattomasta kattoratsastajasta vaan pikemminkin keskustornista, jonne sijoitettiin seurakunnan vuonna 1787 hankkima kello. Kirkon rakenteet eivät ilmeisesti kestäneet kellonsoittoa, sillä jo viimeistään vuonna 1844 länsipäädyn jatkeena oli kaksinivelinen kellotapuli. Todennäköistä on, että sen kellohuone pyrki jäljittelemään mahdollisimman paljon aiemman keskustornin ulkoasua. Tapulin kupukattoinen kellohuone päätykolmioineen tuokin mieleen Ylikiimingissä käytetyn torniratkaisun (vrt. KL KUVAT 138 ja 175).

Luodon ja Puolangan (1786) suunnitelmien ainut huomattava ero on kirkkojen keskustorneissa (vrt. KL KUVAT 86 ja 118). Puolangan torniratkaisun esikuvana on epäilemättä toiminut Vaasan hovioikeudentaloa varten suunniteltu, mutta toteuttamatta jäänyt hårlemanilaisvaikutteinen torni (1783) (KUVA 11).

Carl Hårleman oli omaksunut litistetyn sipulikupolin aiheen Rooman mahtavien barokkikirkkojen kellotorneista, joita hän opintomatkallaan tutki. Hårleman omisti Filippo Juvarran (1678–1736) suunnitteleman Torinon La Supergan kellotornin alkuperäispiirroksen (KUVA 47), joka toimi esikuvana Hårlemanin laatimassa Tukholman Suurkirkon torniehdotelmassa.[1]

C.F. Adelcrantzin tuotannossa Hårlemanin perinne näkyy esimerkiksi Turun tuomiokirkon (1750-luku), Tukholman P. Klaran (1768) ja Örebron P. Nikolain kirkon torniehdotelmissa (1770). Tempelmanin suunnittelemat Askerssundin (1777) ja Enåsan (1783) kirkot sekä puhtaaksi piirretty Vaasa pohjautuvatkin todennäköisesti juuri näihin Adelcrantzin suunnitelmiin.[2]

---

[1] Stavenow 1927, 236–239 ja kuva 120; Ks. tässä yhteydessä myös Stavenow 1927, 242 (kuva 122), 248–249 (kuvat 128 ja 129); Olausson 2000, 48 ja [51] (kuva); Harju 1997, 57.

[2] Fogelmarck 1957, 163–165 (kuvat 139–141); Berg Villner 1997, 172 (kuva) ja 199 (kuva); Säilyneen kirjekonseptin mukaan Vaasan hovioikeudentalon tornipiirros on Adelcrantzin laatima: *Dessein till Torn ofwanpå huset har jag wäl efter framleden herr Vice Presidenten Silfversparres begäran författat, men finner för min dehl det samma hwarken prydligt eller nödwändigt…* [Adelcrantzin] kirje hovioikeudenneuvos Krabbelle 25.5.1785. FIc:4. ÖHA. RA.

Kuva 47. Filippo Juvarran piirros Torinon La Supergan kellotornia varten. Stavenow 1927, 238 (kuva 120).

Rijfien rakennustuotannossa Vaasan hovioikeudentalosta periytyvä torninpääte esiintyi ensi kerran jo vuonna 1785 valmistuneessa Säräisniemen kellotapulissa. Puolangan jälkeen ratkaisua sovellettiin Himangalla (-1792) ja se on nähtävissä vielä vuonna 1798 laaditussa Karstulan kirkon suunnitelmassa. Vaasan piirustuksessa oleva, ristin sakaroihin kiinnitetty tähtikoriste on löytänyt tiensä Jacob Rijfin laatimiin Bygdeån (1792), Kungsholman (1799) ja Sotkamon (1803) suunnitelmiin. Koriste kuului paitsi Säräisniemen myös Vimpelin kellotapulin (1806) alkuperäiseen asuun. Koristeaiheen käyttö paljastaa, että Jacob Rijf kiinnitti huomiota viralisissa piirustuksissa olleisiin yksittäisiin detaljeihin ja hyödynsi niitä omissa suunnitelmissaan.

Rijfien säilyneistä pohjakaavapiirustuksista parit muodostavat Luoto ja Puolanka sekä ikkunalliset viisteet käsittävät Oravainen ja Karstula. Näissä piirustuksissa näkyy erinomaisen hyvin Rijfeille tunnusomaisten kaksinkertaisten sisäviisteiden rakenne. Toisiaan lähelle salvotut ontot, mutta sisältäpäin pystypalkein tuetut hirsiseinät korvaavat kirkkosalin poikki kulkevat sidehirret ja estävät seiniä pullistumasta keskustornin painosta ulospäin.[1] Rijfien käyttöönottama idea lienee saanut alkunsa C.F. Adelcrantzin toteutumattomasta keskeiskirkkoprojektista, jossa kirkon sisäkulmissa on kapeat, vinoittaiset kulmakappelit.[2] Todennäköistä onkin, että tornirakentamiseen erikoistunut Rijf kehitteli menetelmän jo opintoaikanaan Adelcrantzin ja Tempelmanin ohjeistuksella. Täytyihän kellolliselle keskustornille löytää myös puukirkkoihin soveltuva tukimenetelmä.

Rijf käytti kaksinkertaisia sisäviisteitä ensimmäisen kerran Luodossa, jossa suhteellisen kookas keskustorni edellytti Hyrynsalmea parempaa tukijärjestelmää. Eräänlaisen variaation Rijf-pohjakaavoissa tarjoaa Kuhmoniemi, jonka suunnitelmassa olevat viisteet ovat kaksinkertaiset, mutta eivät enää ontot (KL KUVA 50).

[1] Lukkarinen 1998, 70; Pettersson 1985, 356.
[2] Pettersson 1978, 102 ja 111 (kuva 169); Pettersson 1985, 355.

Kaksinkertaisten viisteiden käyttö paljastaa siis Rijfin huomioineen ristikeskuksen yläpuolelle sijoitetun keskustornin painon aiheuttaman ongelman. Keskustornin varsinainen *paino* ei kuitenkaan ollut kellollisen tornin suurin pulma. Aivan erityisesti seinä- ja nurkkarakenteita kuormitti kellonsoiton aiheuttama tukirakenteiden *liike*, joka aikojen saatossa löystytti vahvojakin hirsisidoksia ja nopeutti seinien pullistumista. Soiton aiheuttamaa rasitetta lisäsi entisestään se, että uskaliaimmilla kellonsoittajilla oli tapana soittaa kelloja ympäri.[1] Lehtimäellä vuonna 1801 tehty määräys ympärisoittajien sakottamisesta voi kertoa siitä, että vuonna 1801 hankittu kello sijaitsi ainakin jonkin aikaa kirkon keskustornissa.[2] Vaikka katon kerrottiin olleen jo alun perin huonosti pystytetty, olisi kellollinen keskustorni voinut nopeuttaa seinien pullistumista ja tornin vajoamista. 1840-luvulle tultaessa katto- ja nurkkarakenteet olivat joka tapauksessa jo niin huonossa kunnossa, että apuun kutsutun Jaakko Kuorikosken mukaan koko katto oli purettava. Tuloksena oli, että Lehtimäki sai täysin uuden ilmeen vuonna 1845 suoritetun korjaustyön yhteydessä (KL KUVAT 81–82). Alkuperäiseltä asultaan Lehtimäki muistutti ikkunallisia sisäviisteitä lukuun ottamatta Carl T. Rijfin suunnittelemaa Karstulan kirkkoa (1798) (KL KUVA 34). Lehtimäen kirkossa ja Karstulan piirustuksessa on yksilöllisenä lisänä kivijalan muotoon vaikuttavat leveät nurkkakorostukset (KUVA 48, vrt. KL KUVA 34), joita ei muissa Rijf-kirkoissa tavata.

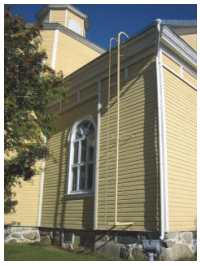

Kuva 48. Lehtimäen kirkon nurkkakorostukset. PM 2006.

Piirustusten kierrätys ei näytä olleen Rijfeillä harvinaista. Erinomainen esimerkki jopa vahvistamattomien piirustusten uusiokäytöstä jo kivikirkkojen yhteydessä mainitun Bygdeå – Kuopio -parin lisäksi on myöhemmin esiteltävä Vimpelin tapuli, joka rakennettiin alun perin Sotkamoa varten tehdyillä piirustuksilla.

---

[1] Kellojen ympärisoitto vahingoitti paitsi kirkon rakenteita myös itse kelloa. Soittotavasta aiheutui ongelmia esim. Hyrynsalmella, Himangalla ja Laukaassa. Hyrynsalmella isoa kelloa soitettiin *öfwer framdeles.* Tark.ptk. 15.4.1804 § 18. KA MF IK 179. HyKa; Ks. Himangan kyläläisten valitus mh Krabbelle koskien kellon ympärisoittoa 25.9.1796. II Ef 1. HiKa; Laukaassa keskimmäinen kello joutui korjaukseen, sillä kelloa oli soitettaessa nostettu liian ylös. Ptk 16.8.1801 § 3. II Ca 1. LauKa. JyMA; Luodon kirkon vuosien 1874 ja 1883 rovastintarkastuksissa harkittiin erillisen kellotapulin rakentamista. Kirkon rakenteisiin kohdistuneen rasituksen välttämiseksi kelloa soitettiin läppäämällä (*klämntning)*. Ensimmäisen kerran erillistä tapulia oli harkittu jo vuonna 1855. Tark.ptkt 1847–1898. KA MF UK 612. LuoKa; Björkskog 2012, 19.

[2] Kelloteline mainitaan ensimmäisen kerran vuoden 1827 kalustoluettelossa. Vuodesta 1804 alkavat tilit eivät mainitse kellojen siirtoa. Mäkelä 2002, 65.

Asiakirjoista saatavien kuvailutietojen perusteella vaikuttaa siltä, että koristeelliseksi (*prydelig*) mainittu Laukaan kirkko muistutti Luodon kirkon sijaan ennemminkin Oravaisten kirkkoa.[1] Laukaan kirkko oli sisäviisteinen ristikirkko ja vastasi ikkunajäsentelyltään Oravaisten suunnitelmaa. Kirkossa oli pilareita, pilastereita sekä keskustorni, jonka päältä kohosi pieni lanterniini. Pidän todennäköisenä, että Jacob Rijfin Laukaaseen laatima muutospiirros oli jokseenkin suora laina Rijfin Oravaisten suunnitelmasta. Väitettä tukee se, että Oravaisten keskustornin muoto toistuu Heikki Kuorikosken myöhemmin rakentamassa Laukaan tapulissa (1823) (KUVA 49).

Kuva 49. Vasemmalla Heikki Kuorikosken vuonna 1823 rakentama Laukaan kellotapulin yläosa ja oikealla Jacob Rijfin suunnittelema Oravaisten kirkon torni. Klemetti 1936, [2]; YIV KM:lle 13.2.1793. AV. RA.

Tapulin rakentaminen samankaltaiseksi kirkontornin kanssa ei ollut Kuorikoskien tuotannossa poikkeuksellista.[2] Laukaan kirkko paloi tuhopolton seurauksena vuonna 1831, mutta etäämpänä sijainnut tapuli säästyi tuholta.

Kuva 50. Jacob Rijfin vuonna 1806 suunnittelema Vimpelin kirkon torni (vas.) on suora laina YIV:n Alatornion suunnitelmasta vuodelta 1793. AD 633/3 1818 (Alavus). STO. KA; ÖIÄ KN 1:5–6. ÖHA. RA.

[1] Klemetti 1936, 125. Klemetti epäili Laukaan kirkon olleen Oravaisten suunnitelman kaltainen; vrt. Berndtson 1986, 461.
[2] Ks. esim. Kruunupyyn kirkko ja tapuli sekä Alavuden kirkko ja tapuli. Känsälä 1998, 46 (kuva) ja 48 (kuva); Limingan kirkon ja tapulin sopusoinnusta, ks. Pettersson 1977c, 334 ja 373.

Vimpelin pyörökirkon lanterniinin Rijf on kopioinut suoraan YIV:n Alatorniota varten tehdystä vastaehdotelmasta (1793) (KUVA 50). Alatorniossa torni oli kelloille liian kapea, mutta kelpasi hyvin Vimpeliin, jonka torniin asetettiin ainoastaan aikaa näyttävät kellotaulumotiivit. Haasteellinen kupolirakenne saneli omat ehtonsa ratkaisulle, vaikkakin jo pelkän lanterniinin käyttö lisäsi rakenteisiin kohdistunutta painoa.

Rijfin kiinnostus Vimpelissä käytettyä Pantheon-teemaa kohtaan alkoi nähdäkseni jo 1780-luvun puolivälin jälkeen Olof Tempelmanin vaikutuksesta. Taustalla vaikutti Kustaa III:nnen antiikki-innostus, johon sisältyi Rooman Pantheonin kaltaisten pyörörakennusten suosio. Tämän seurauksena valmistuivat Pantheon-ideaan perustuvat Uppsalan yliopiston auditorion (Olof Tempelman 1786)[1] sekä Hämeenlinnan kirkon (Louis Jean Desprez 1789) piirustukset.[2] Hämeenlinnan suunnitteluprosessista syrjäytetty Tempelman sai tilaisuuden soveltaa Pantheon-teemaa vuosina 1790–92, jolloin hän laati palossa tuhoutuneen Karlskronan Pyhän kolminaisuuden kirkon uudelleenrakennuspiirustukset. Nicodemus Tessin nuoremman alkuperäispiirroksessa (n.1690) kirkon keskitilaa kattoi lanterniinilla varustettu barokkikupoli, jonka Tempelman korvasi uusklassismin muotokieleen paremmin sopivalla laakealla kupolilla.[3] (KUVA 51)

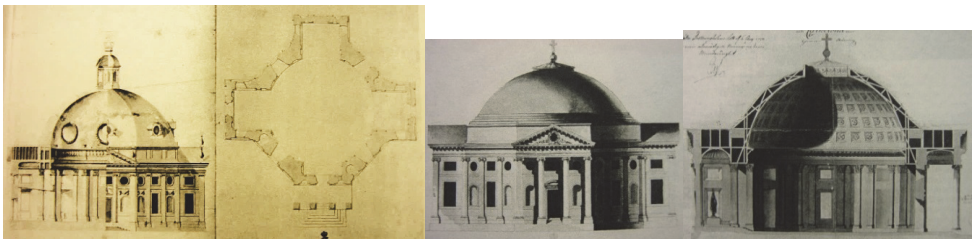

Kuva 51. Karlskronan Pyhän kolminaisuuden kirkko (1690–1709). Vasemmalla fasadi- ja pohjakaavakopio Nicodemus Tessin nuor. alkuperäispiirroksesta (Ullén 1989, 117 kuva 93). Keskellä Olof Tempelmanin fasadiehdotelma (1791) ja oikealla sen leikkauspiirros vuodelta 1792 (Ullén 1989, 119 95 a-b).

Kuningas vei innostuksensa äärimmilleen, sillä vielä vuoden 1791 ohjelmistoon kuului varsin vakavana vaihtoehtona Tukholman Ritariholman kirkon purkaminen. Sen tilalle oli tarkoitus rakentaa Pantheonia vastaava rakennus, jonka suunnitteluprosessi ohjattiin Erik Palmstedtin (1741–1803), Desprez'n ja Tempelmanin tehtäväksi. Ilmeisesti juuri tähän ajankohtaan liittyi Tempelmanin vuonna 1791 laatima ja Kustaa III:nnen omakätisesti korjaama pyörökirkkosuunnitelma, jonka Tem-

[1] Berg Villner 1997, 116–117.
[2] Knapas 2004, 14–15 sekä 16–17 (kuvat 9–12).
[3] Suunnitelma vahvistettiin vuoden 1792 elokuussa. Ullén 1989, [116]–120; Berg Villner 1997, 184 (kuvat)–186.

pelman otsikoi nimellä *Gardeskyrka*.[1] Tempelman oli siis vielä 1790-luvun alussa vahvasti sidoksissa kupolien kattamien keskeis- ja pyörökirkkojen suunnitteluprojekteihin.

Rijfin koko rakennusuran ajan kestänyt erityinen mielenkiinto juuri Tempelmanin suunnitelmia kohtaa antaa ymmärtää, että Rijf on ollut tietoinen myös opettajansa Pantheon-kokeiluista. Pidän todennäköisenä, että puisen pyörökirkon mallipiirros – joko 8- tai 12-kulmainen – on sisältynyt Rijfin piirustuskokoelmaan jo varsin varhaisessa vaiheessa. Sitä on saatettu tarjota vaihtoehtona useillekin seurakunnille, mutta uusi ja outo kirkkotyyppi on koettu turhan haasteelliseksi tutun ja turvallisen ristikirkkoratkaisun rinnalla. Pantheon-idean varhaisesta tuntemuksesta vihjaa Vimpelin suunnitelmassa (1806) oleva Alatornion tornimalli (1793). Entä jos piirustukseen kopioitu torni ei olekaan paluu 13 vuotta vanhaan esikuvaan, vaan Vimpeli olisikin laadittu ”reaaliaikaisesti” Alatornion piirroksen kanssa jo vuoden 1793 tienoilla? Ajankohta olisi ollut hedelmällinen etenkin Tempelmanin Karlskronan Pyhän kolminaisuuden kirkkoa ja sen Tessin-traditiota ajatellen.

Alatornioon tarkoitetun torniehdotelman hyödyntäminen Vimpelissä on joka tapauksessa malliesimerkki virallisissa piirustuksissa esitettyjen ratkaisujen soveltamisesta Rijfin omaan suunnittelutuotantoon. Uusiokäyttö osoittaa, että Rijf todella kopioi itselleen YIV:n tekemiä suunnitelmia ja hyödynsi niitä jälkikäteen – Vimpelin tapauksessa parhaimmillaan 13 vuoden viiveellä.

7.4 Rijfit ja Kuorikosket

Rijfien ja Kuorikoskien kirkonrakentajasukuihin (Liite 4) liittyvissä tutkimuksissa on jo kauan aikaa pohdittu rakentajasukujen välistä yhteyttä sekä aivan erityisesti Heikki Matinpoika Kuorikosken (1772–1847) ja Jacob Rijfin mahdollista oppilas-opettaja -suhdetta.[2] Ensimmäisenä suvut yhdistävänä rakennusmonumenttina on pidetty Kälviän tapulia, jonka pystytystöitä Heikki Kuorikoski (=HK) johti vuonna 1804.[3] Tärkeitä kiinnekohtia ovat lisäksi Jacob Rijfin suunnitelmaa (1800) sivuava Alavetelin kirkon laajennusprojekti (HK 1817)[4] sekä Rijfin rakentamaan aloittama Kruunupyyn kirkko (HK 1822).[5] Kuorikosken toimiminen ikään kuin Rijfin töiden jatkajana on omalta osaltaan antanut perustelut rakentajasukujen välisten suhteiden etsinnälle.

---

[1] Kirkon sijaintipaikaksi oli ilmeisesti ajateltu Skeppsholmaa. Suunnitelma oli esillä vasta vuoden 1806 akatemianäyttelyssä. Berg Villner 1997, 110–114, 254.
[2] Pettersson 1985, 424; Lukkarinen 1987b, 82–83; Känsälä 1998, 16, 48–49; Lukkarinen 1998, 72–73.
[3] Känsälä 1998, 16; Lukkarinen 1998, 73; [Risto Känsälä], ”200 vuotta täyttänyt kellotapuli on jo kolmas tapulirakennelma Kälviällä”. *Kälviän seudun sanomat* 2.9.2004.
[4] Pettersson 1985, 397–399, 414–418; Lukkarinen 1998, 73.
[5] Pettersson 1985, 418–423; Lukkarinen 1998, 73.

Rijfien ja Kuorikoskien välisistä yhteyksistä näyttäisivät kielivän paitsi jotkut Kuorikoskien laatimat rakennuspiirustukset myös heidän toteuttamiensa kirkkojen rakennustekniset yksityiskohdat. Rijf-muotokielen tuntemisesta kertovat esim. Räyringin 12-kulmaisen rukoushuoneen piirustus (HK 1821),[1] Laukaan tapuli (HK 1823),[2] Maksamaan (HK 1824), Maalahden (HK 1829) ja Korsnäsin (HK 1831) kirkkojen laakeat sisäkupolit,[3] Siipyyn kellotapulisuunnitelman (HK 1828) pyöreät koristekuviot[4] sekä Karstulan kirkkosuunnitelmassa (Jaakko Kuorikoski 1844) olevat Tukholman Adolf Fredrikin kirkon vaikutteet.[5] Erityistä päänvaivaa tutkijoille on aiheuttanut Heikki Kuorikosken laatima Alajärven kirkon suunnitelma (1823), jonka myötä Suomen intendentinkonttori (IK, perustettu 1810) sai virikkeen ns. Engelkirkkojen piirtämiseen.[6] On oletettu, että Kuorikosken Alajärvi-suunnitelman syntyyn on vaikuttanut jokin Jacob Rijfin kadoksissa oleva piirustus.[7] Todennäköisenä on pidetty myös sitä, että Heikki Kuorikoski on jollain tapaa tuntenut Rijfien piirustuskokoelman tai ainakin joitain Rijfien laatimia suunnitelmia.[8]

Asiakirjoihin perustuvaa todistetta Rijfien ja Kuorikoskien välisestä yhteistyöstä ei toistaiseksi ole löytynyt. Sukujen ensimmäiset mestarit Thomas Rijf ja Matti Kuorikoski (1741–1800) ovat kuitenkin melko varmasti tunteneet toisensa, mikäli oletetaan, että Kuorikoski sai Rijfin tavoin koulutusta Hongalta[9], ja että hän oli yksi Hongan mukana kulkeneista kirvesmiehistä.

Matti Kuorikoski aloitti puukirkkojen rakentamisen jo ennen Rijfejä. Muuraritaustaiset Rijfit – erityisesti Thomas ja Jacob – olivat 1780-luvun alkuvuosiin saakka tunnettuja lähinnä kivirakentamisesta sekä kaakeliuunien muuraustöistä. Puukirkkojen ja puisten kellotapulien rakentaminen tuli Rijfien repertoaariin mukaan vasta 1780-luvun puolivälin tienoilla, itse asiassa melko tarkalleen Jacob Rijfin opintovuoden jälkeen. Matti Kuorikoski oli tuohon mennessä rakentanut vähintäänkin kaksi puukirkkoa ja yhden tapulin ja oli jo suhteellisen tunnettu rakennusmestari. Yhteistoiminta sukujen välillä vaikuttaa siis ainakin 1780-luvun alussa varsin epätodennäköiseltä.

Seuraavan kerran Kuorikoski mainitaan kirkonrakennusasioissa vuonna 1787, jolloin hän oli ehdolla yhdessä Jacob Rijfin sekä oriveteläisen Matti Åkerblomin kanssa Laukaan kirkon rakentajaksi. Vaikka viranomaisilta saadut oppitodistukset ratkaisivatkin rakennusprojektin tuolloin Jacob Rijfin eduksi, Kuorikosken kelpuuttaminen Rijfin ja Åkerblomin rinnalle kertoo hänen maineestaan taitavana

---

[1] Lukkarinen 1998, 85 (kuva) ja 86; Klemetti 1936, 129; Pettersson 1985, 424.
[2] Känsälä 1998, 17.
[3] Lukkarinen 1998, 63 ja 68; Pettersson 1985, 435, 443–444, 451–454.
[4] Pettersson 1985, 461; Klemetti 1927, 162 (kuva 296).
[5] Lukkarinen 1987b, 80–82; Lukkarinen 1998, 72–73.
[6] Engel-kirkkojen syntyhistoriasta tarkemmin, ks. Ville Lukkarisen tutkimus *Niinsanottujen Engelkirkkojen probleema* (1987b); Känsälä 1998, 20; Klemetti 1936, 128–129; Lukkarinen 1989, 347; Lukkarinen 1998, 78; Pettersson 1985, 425.
[7] Pettersson 1985, 425–426; Lukkarinen 1998, 78.
[8] Lukkarinen 1987b, 82–83; Lukkarinen 1998, 73.
[9] Känsälä 1998, 15 ja 48–49.

rakennusmestarina syvällä sisämaassa saakka. Kaikki ehdokkaat mainitaan itsenäisinä, toisistaan riippumattomina rakennusmestareina.

Matin poika Heikki Kuorikoski sai tarvittavan alkeisopetuksen isältään ja liikkui ehkä jo 15-vuotiaasta nuorukaisesta saakka tämän mukana rakennustyömailla. Pojan lähettäminen Rijfien luo rakennusoppiin tuntuisi olevan melko turhaa, kun kotonakin hallittiin puukirkkorakentamisen perustekniikka. Mahdollisena houkutteena olisi tosin voinut olla opintomatkalta palanneen Jacob Rijfin omaksumat uudet rakennustekniset ideat. Olisivatko Rijfit kuitenkaan paljastaneet ammattisalaisuuksiaan tai kopioimiaan piirustuksia Heikki Kuorikoskelle, jonka isä oli jo puukirkkojen rakentaja ja varsin varteenotettava kilpailija? Nousukautensa aikoina Rijfien suvulla oli käytössään kolme omaa kirkonrakentajaa, joten hyvin organisoitua ja maaherra Tandefeltin suosiota nauttivaa perheyritystä tuskin oli syytä laajentaa toisesta kirkonrakentajaperheestä tulevalla oppipojalla. Toisaalta Laukaan rakennusmestariehdokkuuden jälkeen (1787) Kuorikoskien kirkollisesta rakennustuotannosta tunnetaan varmuudella ainoastaan Perhon tapuli (1799), joten kirkkojen rakentaminen ei ehkä siltikään ollut Kuorikoskien ensisijainen toimenkuva.

Ainoa Rijfit ja Kuorikosket jollain tapaa yhdistävä tekijä on Kruunupyyn hospitaalin pappilan rakennusvaiheiden (1799–1800) yhteydessä mainittu Anders Honka-Kittelkoski (nyk. *Kattilakoski*) (1755–1808). Hän oli kirkonrakentaja Matti Kuorikosken serkku.[1] Ilmeisesti Rijfien muiden rakennuskiireiden vuoksi palkatun Honka-Kittelkosken ei kuitenkaan toistaiseksi tiedetä osallistuneen Kuorikoskien johtamiin rakennushankkeisiin.[2] Hänen työskentelynsä Rijfien palveluksessa jäi sekin ainutkertaiseksi, sillä pappila-hanke päätyi käräjille Carl T. Rijfin maksamatta jättämien palkkojen vuoksi.

Honka-Kittelkosken työpanoksesta huolimatta vaikuttaa siltä, ettei Kuorikoskien ja Rijfien välillä voinut olla kovin tiivistä yhteistyötä vielä vuoden 1800 tienoillakaan. Matti Kuorikoski olisi muutoin ollut jäävi tarkastamaan Kälviän vanhan tapulin kunnon syyskuussa vuonna 1800. Carl T. Rijf ei voinut esittää puolueetonta arviota tapulin kunnosta, sillä hänet oli valittu jo *uuden* tapulin rakentajaksi. Näin ollen ei Kuorikoskikaan – mikäli hän tuolloin oli Rijfien palkkalistoilla tai jos hänen poikansa oli paraikaa Rijfien opissa – olisi voinut tarkastaa tapulia. ”Syynimiehen” tuli olla mahdollisimman puolueeton, kuten jo Jacob Rijfin jäävääminen Pedersören kirkkosyynin yhteydessä osoitti.

Carl Thomasson Rijfin kuolema vuoden 1801 keväällä on pakostakin johtanut rakennustöiden uudelleenorganisointiin Rijf-perheen sisällä. Hänen jättämäänsä aukkoa kompensoi kuitenkin Carl Jacobsson Rijf, joka oli jo kohonnut yhdeksi Rijf-

[1] Anders Honka-Kittiläkosken vanhemmat olivat Matts Mattsson Honka-Kittiläkoski (1724–1789) ja Brita Mattsdotter Kuorikoski (1728–1808). Brita-äidin veli oli talollinen Matti Matinpoika Kuorikoski (1715–1783), joka puolestaan oli kirkonrakentaja Matti Kuorikosken isä. Anders Honka-Kittiläkosken henkilöhistoriaa selvitti pyynnöstäni Lars Smeds. Lars Smeds kirjoittajalle 19.2.2012. PMA.

[2] Risto Känsälän tiedonanto kirjoittajalle 8.9.2014.

mestareista. Entistä suurempaa rakennusvastuuta sai kaiketi myös Rijfien kanssa työskennellyt nikkari Johan Kantlin. Thomas Rijfin kuolema vuoden 1803 syksyllä lienee sekin jollain tapaa vaikuttanut Rijf-perheen työnjakoon, vaikka vanha isäntä oli jo iäkäs eikä todennäköisesti ollut enää muutamiin vuosiin osallistunut rakennusprojekteihin.

Heikki Kuorikosken palkkaaminen apukirvesmieheksi Rijfien 1800-luvun alun rakennushankkeisiin ei kuitenkaan tuntuisi aivan mahdottomalta ajatukselta. Heikin isä Matti Kuorikoski kuoli yllättäen jo marraskuussa vuonna 1800, joten juuri omaa uraansa aloitteleva Heikki jäi yksin harjoittamaan rakennustoimintaa ja oli periaatteessa vapaa työskentelemään ”oman rakentajasukunsa” ulkopuolella. Kuorikosken ensimmäisenä rakennuskohteena olleen Kälviän kellotapulin mieltäminen Rijfien ja Kuorikoskien rakennustoiminnan yhtymäkohdaksi on siis tässä mielessä varsin perusteltua. On kuitenkin syytä huomata, että tapulin rakennustyöt aloitettiin vasta kolme vuotta Carl T. Rijfin kuoleman jälkeen, joten Kuorikoskesta varsinaisena Rijfin työn jatkajana ei voida puhua. Hän ei toiminut aliurakoitsijana vaan johti työtä itsenäisesti. Vaikka pystytystöiden johtoon olisi voitu hankkia Jacob tai Carl Jacobsson Rijf, hanke kääntyi Heikki Kuorikoskelle todennäköisesti juuri tämän edullisuuden vuoksi.[1] Huokeampi mestari oli tarpeen, sillä olihan jo keskushallinnossa saakka ihmetelty hankkeen kalleutta ja peräänkuulutettu halvempaa rakennussuunnitelmaa.

Edullisuus oli etuna todennäköisesti myös Alavetelin kirkon laajennushankkeessa, joka alkoi Kuorikosken osalta jo vuonna 1806 Jacob Rijfin vielä eläessä. Rakennusmestareita ei kuitenkaan mainita samanaikaisesti asiakirjojen sivuilla. Erityisen tärkeää on tietää, ettei Heikki Kuorikosken 26.8.1807 laatima kustannusarvio liittynyt Rijfin piirustukseen, vaan Kuorikosken omaan laajennusideaan.[2] Kuorikoski oli siis periaatteessa Rijfin kilpailija esittämällä oman, halvemmaksi tulleen ehdotelmansa, joka sittemmin lähettiin viranomaisten vahvistettavaksi. Päätöksentekoa viivästytti vuonna 1808 puhjennut sota, jonka aikana Rijf kuoli. Rakennusmestarin valinnasta ei Rijfin elinaikana ehditty tehdä päätöstä puoleen eikä toiseen.

Kruunupyyn kirkon rakennustyöt aloitettiin Jacob Rijfin johdolla jo vuonna 1797, mutta ne eivät edenneet perustusten ja kivijalantekoa pidemmälle. Teerijärven kappelilaisten kanssa aiheutuneet erimielisyydet, sotavuodet ja Jacob Rijfin kuolema siirsivät hanketta useilla vuosilla. Heikki Kuorikoski tarjoutui jo vuonna 1810 jatkamaan keskenjäänyttä hanketta, mutta sotavuosien köyhdyttämät pitäjäläiset eivät aivan vielä halunneet ryhtyä rakennustöihin. He eivät tahtoneet kyseenalaistaa Kuorikosken rakennustaitoa, mutta halusivat käynnissä olevien riitatilanteiden vuoksi intendentinkonttorin legitimoiman rakennusmestarin. Pitäjäläiset

[1] Edullisuudesta kertoo se, että tapulin valmistuttua Kuorikosken pyytämä palkkio maksettiin kaksinkertaisena. Kälviän kirkkoherra Christian Carleniuksen allekirjoittama työtodistus Heikki Kuorikoskelle 24.6.1812. KI:1. KalaKa. OMA.
[2] Vrt. Pettersson 1985, 398.

jäivät odottamaan lisätietoja Kuorikosken kyvykkyydestä rakennustöiden johtoon.[1] Voisi ajatella, että Kuorikoski olisi juuri tässä yhteydessä maininnut saaneensa rakennusoppinsa töitä aiemmin johtaneelta Jacob Rijfiltä, mikäli näin oli asia.

Kaikki ylläesitetty tuntuu viittaavan siihen, ettei suvuilla ollut juurikaan tekemistä toistensa kanssa. Mutta miten sitten tulisi selittää Kuorikoskien kirkoissa ja kirkkosuunnitelmissa esiintyvät poikkeuksellisen vahvat Rijf-vaikutteet?

Kuorikoskien rakentamissa kirkoissa ja niiden piirustuksissa olevia Rijf-vaikutteita voi näkemykseni mukaan selittää siten, että Kuorikosket – joko korjatessaan kirkkoja tai rakentaessaan tapuleita niillä paikkakunnilla, joissa myös Rijfit olivat toimineet – tutustuivat ja ehkä jopa jäljensivät Rijfien laatimia piirustuksia hyödyntäen niitä myöhemmin omassa suunnittelu- ja rakennustoiminnassaan.[2] Aivan erityisen tärkeänä rakennusvirikkeiden antajana olisi tällöin Rijfien Laukaan kirkko, jonka rakennusteknisiin yksityiskohtiin Kuorikoskella oli mahdollisuus tutustua jo vuosien 1821–1823 aikana, jolloin hän vieraili paikkakunnalla tapulinrakentamiseen liittyneissä asioissa. Koska Rijf-kirkkojen tunnusomaisena piirteenä oli hyvin usein pyöreä, taivutetuista ladoista tehty laakea sisäkupoli, on todennäköistä, että Laukaassakin sellainen oli. Näin Maksamaan, Maalahden ja Korsnäsin kirkkojen sisäkupolit voisivat olla Laukaalta – joko itse kirkosta tai sen säilyneistä Rijf-piirustuksista – omaksuttu elementti.[3] Laukaan tapuliin (HK 1823) periytyneestä Rijf-muotokielestä oli jo aiemmin puhe: teoriani mukaan se oli Laukaan keskustornin toisinto yhtenäisen ilmeen saavuttamiseksi.

Kuorikosket todella perehtyivät seurakunnissa säilyneisiin rakennuspiirroksiin. Lehtimäen alkuperäispiirustuksiin Kuorikoski tutustui vuosina 1844–45, jolloin hän uudisti kirkon kattorakenteet. Vanha Rijf-piirustus oli vielä tuolloin tallella ja Kuorikoski todistettavasti tunsi sen.[4] Piirustusta ei kuitenkaan löydy enää arkistomateriaalin joukosta. Ehkä Kuorikoski otti ”vanhentuneen” ja mahdollisesti jo pahoin nuhraantuneen Rijf-piirustuksen kokoelmiinsa, kun suunnitelmassa esitetty muotokaan ei enää vastannut uudistettua kirkkoa?

Räyringin tapauksessa Kuorikosken on täytynyt nähdä Vimpelin kirkko (1806) tai tuntea sen rakennustekninen idea viimeistään vuonna 1821, jolloin rakennusmestari laati Räyringin kylän 12-kulmaisen rukoushuoneen piirrokset. Räyrinki oli osana Veteliä Vimpelin naapurikappeli, mikä selittää kirkon esikuvallista asemaa. Rakennusmestari lienee tutustunut kirkkoon henkilökohtaisesti, sillä ra-

---

[1] Ptk 28.10.1810. V:1. KrKa.

[2] Mäkelä 2002, 128; Piirustusten keräily ei ollut myöhemmälläkään ajalla poikkeuksellista. Kälviän tapulin alkuperäispiirrokset (1803) jäivät Kälviän kirkon (1905) suunnitelleen rakennusmestari Odert W. Renellin (1876–1951) haltuun. Annikki Wiirilinna, ”Maineikas kirkonrakentaja ja rakennusmestari Jacob Rijf suunnitteli Kälviän kellotapulin”. *Keskipohjanmaa* 2.9.1967.

[3] Muita Kuorikosken varmuudella tuntemia Rijf-kirkkoja ovat Kuusamo (vuonna 1826) ja Hyrynsalmi (vuonna 1840). Uuraisten kirkkoon hän olisi voinut tutusta Laukaan rakennustöiden yhteydessä.

[4] Mäkelä 2002, 53 ja viite 149; Rovasti Jacob Fellmanin lähettämä korjaustyöselvitys 21.6.1847. E VI 93a. TTA. TMA.

kentajan näkökulmasta 12-kulmainen pyörökirkko oli nähtävyys jo pelkän toteutuksensa puolesta. Samalla Kuorikoski olisi nähnyt myös Vimpelin 2-kerroksisen Rijf-tapulin pyöreine koristekuvioineen, jotka toistuvat Kuorikosken sittemmin laatimassa Siipyyn tapulisuunnitelmassa (1828).

Kruunupyyn kirkko (HK 1822) ja sen kytkeytyminen Engel-kirkkojen kannalta merkittävään Alajärvi-suunnitelmaan (HK 1823) on prosessina monimutkaisempi ja tarvitsee seikkaperäisemmän selvityksen. Kruunupyyn hankkeen pysähtyessä vuoden 1808 tapahtumiin palattiin rakennusasiaan seuraavan kerran vasta vuonna 1821, jolloin rakennussopimus solmittiin Heikki Kuorikosken kanssa.[1] Rakentamista varten saatua YIV:n suunnitelmaa (1796) (KL KUVA 48) ei kuitenkaan töiden edetessä täysin noudatettu. Ratkaiseva ero Kruunupyyn suunnitelman ja toteutetun asun välillä on attikarakenteeseen lisätty kahdeksankulmainen keskustorni. Lisäksi ristivarsien päät ovat piirustuksiin nähden erilaiset ja seinät on salvottu ylöspäin kallistuviksi eli liuhalle.[2] Näistä viimeksi mainittu kuului lähes poikkeuksetta Kuorikoskien tekemiin muutoksiin, joita viralliset piirrokset eivät edellyttäneet.[3]

Lanterniinin lisäämistä on pidetty Kuorikosken tekemänä itsenäisenä ratkaisuna.[4] Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä palauttaa mieleen tieto Jacob Rijfin viimeistään vuoden 1797 tienoilla laatimasta suunnitelmasta, jonka mainitsin Rijfien puukirkkopiirustusten yhteydessä. Olisiko torneistaan tunnetun Rijfin tekemä piirustus liittynyt juuri keskustorniin?

Keskustornin lisääminen rakennussuunnitelmiin jo Rijfin aikaisessa rakennusvaiheessa olisi ymmärrettävää. Torniton kirkko on koettu varmaankin varsin vaatimattoman ja koristeettoman näköiseksi verrattuna esimerkiksi Teerijärven kappelikirkkoon, joka oli samanlainen pohjakaavaltaan, mutta erotuksena emäseurakunnan kirkkoon siinä oli suhteellisen korkea paanukatto, jonka keskeltä kohosi torni.[5] Idea keskustornin rakentamisesta olisi siten saattanut tulla kruunupyyläisiltä itseltään, jotka halusivat korostaa kirkkonsa asemaa emäseurakunnan pääkirkkona. Tornin lisääminen YIV:n suunnitelmaan ei myöskään olisi uutta Rijfille, sillä rakensihan hän seurakuntalaisten pyynnöstä tornin myös Kemin kirkkoon. Yleisesti ottaen Rijf näyttää muokanneen virallisten piirustusten torniratkaisuja melko vapain käsin.

Millainen Rijfin ehdottama uusi torniratkaisu olisi ollut? Yksinkertaisimmillaan tornin lähtökohtana olisi voinut olla Alatornion (1793) (KL KUVA 5) tai Pyhäjoen kirkkopiirustukset (1796) (KL KUVA 121), jotka jo Pettersson kytki Kruunu-

---

[1] Kalajoen, Kannuksen ja Alavetelin rakennushankkeet olivat saaneet kruunupyyläiset lopulta vakuuttuneiksi Kuorikosken taidoista. Ks. tark.ptk 23.1.1816 § 4, s.72. TeerKa.
[2] YIV:n laatima suunnitelma on säilynyt ainoastaan konseptiversiona. 20.10.1796 vahvistettu piirros on kadoksissa. Konseptipiirustuksen ja toteutuksen välisistä eroista, ks. Pettersson 1985, 420–421.
[3] Lukkarinen 1998, 63 ja 71; Menetelmän tarkoitusperää ei täysin tunneta. Sen on oletettu liittyvän akustiikkaan tai seinäpintojen lahoamisen estoon. Se voi olla myös pelkästään esteettinen tehokeino. Lukkarinen 1998, 71; Ks. myös Pettersson 1989a, 338; Pettersson 1978, 127; Pettersson 1985, 454.
[4] Lukkarinen 1998, 63 ja 71; Pettersson 1976, 504; Pettersson 1985, 420; Lukkarinen 1989, 344.
[5] Pettersson 1989a, 331 (kuva).

pyyn yhteyteen niiden käsittämän attikarakenteen perusteella.[1] Rijf tunsi varmuudella molemmat suunnitelmat, ja Pyhäjoella hän vieraili vain hieman ennen Kruunupyyn rakennussopimuksen solmimista. Molemmat piirustukset olivat vahvistettuja, joten ratkaisua oli helppo tarjota pitäjäläisille. Suunnitelmista olisi voinut tarttua myös attikaa kiertävien mutulien käyttö, joka hallitsee Kruunupyyn toteutettua ulkoasua. Yhteistä Alatornion, Pyhäjoen ja Kruunupyyn suunnitelmille on vielä Desprez-vaikutteinen portaali ja kahdessa viimeksi mainitussa jopa sen päällä oleva pitkän suorakaiteenmuotoinen lehteri-ikkuna (vrt. KL KUVAT 5, 48 ja 121).[2]

Rijfin ja Kruunupyyn suunnitelman yhteydessä on aivan erityisesti mainittava Kalvolan vuosina 1795–1797 ajankohtaisena ollut kirkkohanke, jota varten laadittuja piirustuksia hoviarkkitehti Fredrik Magnus Piperin (1746–1824) kerrotaan näyttäneen ”rakennusmestari Rijfille”.[3] Yksi Piperin laatimista suunnitelmista käsitti kaksinkertaisilla sisäviisteillä varustetun ristikirkon, jonka ulkoarkkitehtuuria hallitsi korkea, suoraan kahdeksankulmaisen ristikeskuksen päältä nouseva pyramidimainen telttakate. (KUVA 52) Kirkon soittokello sijaitsi kattorakenteen keskellä laakean välikattokupolin yläpuolella. Alttari oli idässä, kun taas saarnatuoli oli sakariston seinää vasten eteläisessä ristivarressa. Penkit oli järjestetty ympyränmuotoon kuten Hämeenlinnan pyörökirkossa ja viime kädessä Karlskronan Pyhän kolminaisuuden kirkossa. Yli-intendentti Fredenheim ja Thure G. Wennberg – jotka vastasivat myös Kruunupyyn suunnitelman laatimisesta – lähettivät piirustukset KM:n vahvistettavaksi heinäkuussa 1797.

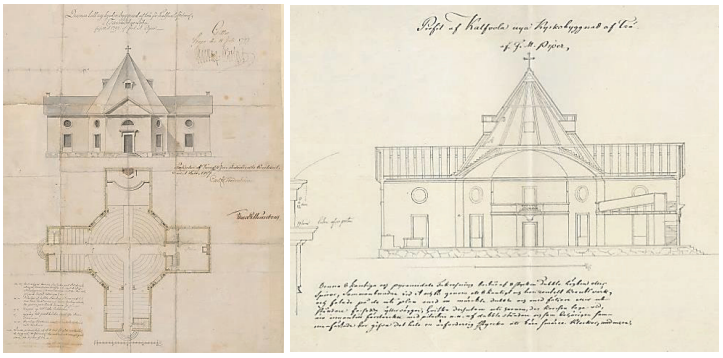

Kuva 52. F.M. Piperin suunnittelema Kalvolan kirkko. Vasemmalla KM:n 11.7.1797 vahvistama fasadi- ja pohjakaavapiirros (KalKa). Oikealla konseptina säilynyt leikkauspiirros (ÖIÄ KK 2:3. ÖHA. RA).

[1] Attika on näissä suunnitelmissa koko ristikeskuksen kokoinen eikä enää sitä pienempi. Sisäviisteiden muodostamassa kahdeksankulmaisessa ristikeskiössä se tuottaisi saman rakenteen kuin Kruunupyyssä. Pettersson 1985, 381.

[2] Pettersson 1985, 381.

[3] Knapas 1993, 192 ja viite 41; Knapas mainitsee lähteeksi Piperin kirjeen Wennbergille 1.7.1795 (asiakirjakokoelmassa YIV KM:lle 1795), mutta en löytänyt mainintaa asiakirjojen joukosta. YIV [Fredenheim – Wennberg] KM:lle 10.12.1795 (Vol. 333) ja YIV [Fredenheim – Wennberg] 1.7.1797 KM:lle (Vol. 335). AV. RA; Kalvolan kirkon rakentamishankkeesta tarkemmin, ks. Suvanto 1992, 314–317.

Kalvolan kaltaista pyramidimaista katetta Rijfin Kruunupyyn suunnitelmassa tuskin oli. Yhteistä kirkkohankkeille on kuitenkin se, että molemmissa tapauksissa YIV:n arkkitehdit pyrkivät korostamaan kahdeksankulmaista ristikeskiötä kirkon päätilana. Pohjakaavaksi voisi mieltää ristivarsilla täydennetyn oktogonin, kuten jo Karlskronan Pyhän kolminaisuuden kirkossa (ks. KUVA 51). Kalvolan piirustuksen näyttämistä Rijfille selittäisi ehkä parhaiten se, että Rijf parhaillaan työskenteli jonkin *samankaltaisen projektin* parissa. Onko mahdotonta ajatella, että Rijfin laatima Kruunupyyn suunnitelma olisi jollain tapaa mukaillut Karlskronan Tessin-Tempelman -traditiota ja enteillyt ristikeskuksen katteen osalta jopa Sumiaisten ja Vimpelin täysin kuvuttuja pyörökirkkosuunnitelmia lanterniineineen? Vaikkakaan lopullista varmuutta Rijfin piirustuksessa esitetyille ratkaisuille ei saada, Kruunupyy on joka tapauksessa tarjonnut Rijfille mahdollisuuden kattaa attika hyvinkin näyttävällä rakenteella.

Rijfin laatimaa Kruunupyyn suunnitelmaa ei teoriani mukaan kuitenkaan toteutettu. Vuonna 1822 rakennettu lanterniini on selvästi Kuorikosken käsialaa ja sen variaatioita nähdään useissa Kuorikoskien kirkoissa.[1] Sen tyylillinen lähtökohta lienee IK:n vuonna 1814 laatiman Kannuksen kirkkosuunnitelman keskustorni.[2] Vaikka vastaavan tyyppinen lanterniini oli tuttu myös Olof Tempelmanille, Jacob Rijfin käyttämään muotokieleen se ei oikein sovi.[3] Ehkä Kruunupyyssä on käynyt niin, että rakennustöiden vihdoin alkaessa Kuorikoski arvioi Rijfin ehdottaman tornisuunnitelman aivan liian riskialttiiksi, ja teki siitä pienemmän ja hillitymmän version. Kuorikoski oli nähnyt jo Laukaassa, ettei liian suuri ja painava keskustorni ollut eduksi kirkon rakenteille.[4]

Kruunupyyn kirkon toteutettu asu toistuu Kuorikosken laatimassa Alajärven kirkkosuunnitelmassa. Huomattavin ero Kruunupyyn toteutetun asun ja Alajärven suunnitelman välillä on kirkon kahdeksankulmaisen ristikeskiön ulkokatteessa, joka Alajärven suunnitelmassa on nyt muuntunut laakeaksi kupoliksi (KUVA 53). Kupolirakenne ja kirkon vanhahtava muotokieli on jo aiemmin johtanut olettamukseen, jonka mukaan Alajärven suunnitelmaan on vaikuttanut jokin Jacob Rijfin kadoksissa oleva piirustus.[5] Tässä mielessä Rijfin Kruunupyytä varten laatima, mutta kadoksiin joutunut suunnitelma sopisi enemmänkin kuin hyvin selittämään Alajärven piirustuksen tyylillisiä taustoja. Vaikka Kuorikoski olisikin näkemykseni mukaan hylännyt Rijfin ehdotuksen Kruunupyyssä, olisi hän voinut soveltaa ehdotelman yksityiskohtia Alajärven piirustukseensa.

---

[1] Pettersson 1985, 420; Kuorikosken lanterniineista, ks. Lukkarinen 1998, 71–72.

[2] Kirkon rakensi Heikki Kuorikoski vuosina 1815–16. Suunnitelman laati IK [Bassi – Arppe] 14.11.1814, ja se kopioitiin myöhemmin myös Lumijoelle. RakH. KA.

[3] Tempelman käytti paviljonkityyppistä avointa lanterniinia ainakin Sollerön kirkkosuunnitelmassa vuonna 1776. Berg Villner 1997, 173 (kuva).

[4] Heikki Kuorikoski tarkasti Laukaan tapulin juuri ennen Kruunupyyn kirkon rakennustöiden alkua. Laukaan kirkon rakennushistoriasta on varmaankin keskusteltu syynin yhteydessä eikä kellojen aiempi sijainti kirkon keskustornissa ollut Kuorikoskelle epäselvää. Tilit 1.4.1821–1.4.1822. III Gla 1. LauKa. JyMa.

[5] Pettersson 1985, 425–426; Lukkarinen 1998, 78.

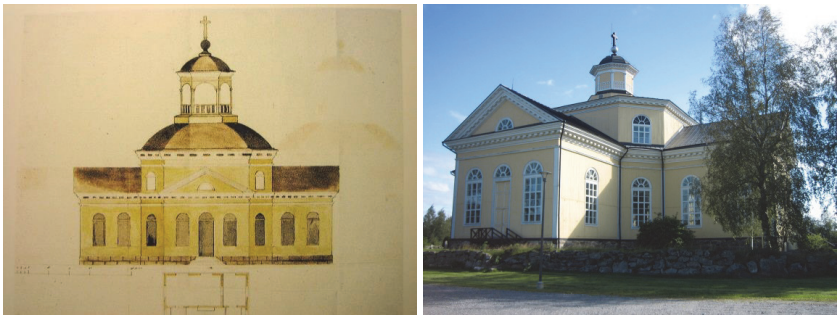

Kuva 53. Heikki Kuorikosken laatima Alajärven kirkkosuunnitelma vuodelta 1823. Oikealla vuonna 1822 valmistunut Kruunupyyn kirkko. Kuvat: Lukkarinen 1998, 76; PM 2014.

Viime kädessä Kuorikosken Alajärvi-suunnitelmaan on saattanut vaikuttaa naapuripitäjä Vimpelin pyörökirkko, joka varsinaisena kirkkotyyppinä on varmasti ollut pohdinnanalaisena myös Alajärvellä.[1] Olisivatko naapurikylät kuitenkaan rakentaneet aivan samanlaista kirkkoa? Alajärvellä pyöreän muodon lisääminen ristikirkkorakenteeseen olisi ollut riittävä poikkeama naapurikylän suunnitelmasta, mutta silti jotain uutta tuulahdusta sisältävä ratkaisu.

Vimpelin kirkkosuunnitelmalla olisi siten välillinen vaikutus myös ns. Engel-kirkkojen syntyprosessiin. IK:n laatiessa Alajärven vastaehdotelmaa (Engel – Arppe 22.10.1824) Kuorikosken kupoli muistutti erityisesti Anton Wilhelm Arppea (1789–1862)[2] paitsi vanhasta barokkiperinteestä myös ennen kaikkea hänen yhdessä yli-intendentti Charles Bassin kanssa tekemästään Alavuden kirkkosuunnitelmasta (1823), jonka he vain hieman aiemmin olivat laatineet konttoriin lähetetyn Vimpelin originaalipiirustuksen mukaan.[3] Vimpelin piirustus Pantheon-traditioineen oli italialaissyntyisen Bassin kannalta mielenkiintoinen, sillä hän oli ollut Desprez'n opissa juuri Hämeenlinnan pyörökirkon suunnitteluvaiheiden ja

[1] Alajärven kirkon rakennushanke oli vireillä jo vuonna 1806. Turun tuomiokapituli kehotti seurakuntalaisia laadituttamaan suunnitelman ja siihen kuuluvan kustannusarvion jollakin taitavalla rakennusmestarilla. Alajärveläiset olisivat voineet lähestyä Rijfiä piirustuksen laadintaan liittyvässä asiassa, sillä hän rakensi parhaillaan Vimpelin kirkkoa. Tiedossa ei kuitenkaan ole, miten asiassa lopulta meneteltiin. Ttk rovasti Brunniukselle 23.4.1806. II Ea 5. PRA. VMA.

[2] A.W. Arppe oli Suomen intendentinkonttorin ensimmäinen konduktööri. Ks. lyhyt esittely Kydén 1998, 212.

[3] Alavuden kirkko, konseptipiirros [Bassi – Arppe 9.4.1823]. RakH. KA; Alavutelaiset hankkivat piirustuksen Vimpelistä vuonna 1817. Alavuden anomus saapui Turkuun jo 1818, mutta siitä puuttui tuomiokapitulin lausunto. Asiakirjat Rijf-piirustuksineen ohjattiin IK:n käsittelyyn vasta 16.1.1821. IK:n vuonna 1823 laatimat piirustukset olivat seurakunnassa käsiteltävinä elokuussa 1823. Rakennusmestariksi valittu Heikki Kuorikoski tutustui piirustuksiin saman vuoden joulukuussa. IK teki suunnitelmaan muutoksen vuonna 1825, jolloin sisätilaan lisättiin vapaana seisovat pylväät ja avoin lanterniini suljettiin. Vuoden 1825 piirustuksen laadinnasta vastasivat C.L. Engel ja A.W. Arppe 7.5.1825. AD 633/3 1818. STO. KA; RakH. KA; Ptk 11.5.1817 § 2 sekä ptkt 17.8., 23.11. ja 7.12.1823. AlavusKa; Arppen osuuden korostamisesta, ks. Lukkarinen 1987b, 75–76 ja viite 77.

kuninkaan Pantheon-huuman aikoihin.[1] Lamasalvosrunkoon toteutettu pyörörakennus suurine kupoleineen lienee ollut arkkitehdeille yllätys ja saanut ansaittua huomiota.

Rijf oli intendentinkonttorin arkkitehdeille tuttu myös tämän aiemmista projekteista. Vuonna 1806 Kuopion kirkkohankkeen yhteydessä Bassilta oli pyydetty lausunto Rijfin tavasta tehdä perustustöitä[2] ja vuonna 1812 Bassi-Arppe -kaksikko laati Rijfin suunnitelman pohjalta Alavetelin kirkon laajennuspiirrokset. Samat arkkitehdit olivat asialla vielä vuonna 1820, jolloin he laativat alustavan suunnitelman Kemin kirkon uudelleen rakentamista varten. Asiakirjat sisälsivät alkuperäiset rakennuspiirrokset (1786), joissa esitetty kupolin kattama pyöröportiikki ei varmaankaan jäänyt huomioitta.[3] Alajärven suunnitelma olisi siten muistuttanut Arppea juuri näistä, Bassin kanssa tehdyistä suunnittelutöistä, jotka kaikki liittyivät ulkoarkkitehtuuria hallitsevan kupolin käyttöön.

Lopuksi on tuotava esille vielä eräs melkoisen hypoteettinen, mutta joka tapauksessa varsin varteenotettava selitysmalli Kuorikoskien Rijf-piirustusten tuntemukselle. Tarkoitan tällä Rijfien piirustuskokoelman mahdollista ostoa aivan 1820-luvun alussa. Rijfien omistama piirustus- ja asiakirja-arkisto joutui kadoksiin vuosien 1810–1840 välillä tapahtuneiden Tågsin päätilan ja Ahlnäsin viljelytilojen jako- ja muutostöiden yhteydessä. Aiemman oletuksen mukaan piirustukset olivat Ahlnäsin tilalla, jossa ne tuhoutuivat tilaa kohdanneen tulipalon seurauksena n. 1820–40 -lukujen välisenä aikana.[4] Väitettyä paloa ei tiettävästi kuitenkaan tapahtunut.[5] Pidän todennäköisempänä, että Rijfien irtaimistoa myytiin lähiomaisten taloudellisen tilan kohentamiseksi.[6] Myynti koskisi niin piirustuskokoelmaa kuin muuta Rijfien jälkeensä jättämää irtaimistoa, joiden käyttö tai säilyttäminen oli ajan edetessä katsottu tarpeettomaksi. Rijfien rakennustoiminnallehan ei ollut jatkajaa.

---

[1] Kydén 1998, 208–209; Knapas 2004, 14–18, 27 ja viite 54; Lukkarinen 1987b, 72.

[2] Ptk 15.2.1806. Bassi antoi lausuntonsa 14.1.1806. KA MF TK 1734. KuoKa.

[3] KD 39/143 1820. STO; Kemin kirkko, konseptipiirros [Bassi – Arppe 16.11.1820]. RakH. KA; Aiheen kannalta on hyvä tietää, että Bassi-Arppe -kaksikko osallistui myös Hämeenlinnan kirkon urkulehterin suunnitteluun vuonna 1814, joten Pantheon-malli oli tuttu sitäkin kautta. Kupoliteema oli lisäksi esillä Tampereen ns. Vanhan kirkon suunnitteluprosessissa vuonna 1821. Knapas 2004, 26–27 ja viite 54; Lukkarinen 1989, 343–344.

[4] Palosta, esim. Wik 1972, 324.

[5] Oletetusta palosta ei ole säilynyt asiakirjatietoja. Epäselvyydet tapahtumien kulusta juontuvat asuin- ja viljelytilojen keskinäisestä sekoittumisesta sekä päärakennuksen, nk. Rundelin, väärinymmärretystä ulkoasusta. Kadonnutta loistorakennusta ja Rijf-irtaimiston häviämistä pyrittiin näkemykseni mukaan selittämään tulipalon avulla. Rijfien omistamia Tågsin ja Ahlnäsin tiloja käsitellään pääluvussa *Rijfien profaaniarkkitehtuuri.*

[6] Rijfien omaiset jäivät rakennusmestareiden kuoleman jälkeen taloudelliseen ahdinkoon. Lokakuussa vuonna 1809 suoritetussa perunkirjoituksessa Jacob Rijfin omaisuuden arvoksi saatiin hieman yli 603 riikintaaleria, josta lyhennysten jälkeen jäi jäljelle ainoastaan hieman yli 150 riikintaaleria. Kehnosta taloustilanteesta kertoo se, että vuonna 1811 Frosterus-leski pyysi Kuopion seurakuntaa suorittamaan Rijfille vapaaehtoisesti myönnetyn, mutta maksamatta jääneen ruokapalkkion (*matskott*). Rijf-omaisuuden myynnistä esim. huutokaupan välityksellä vihjaisee myös aiemmassa yhteydessä mainittu kipsimedaljonki, jonka Johan Niklas Nyberghin lahjoitti Lehtimäelle 1820-luvulla. Medaljonkia olisi tuskin muilla tavoilla pystytty hankkimaan. Jacob Rijfin perukirja 2.10.1809. MF ES 3647. KA; Ptkt 30.6.1811 § 7 ja 22.12.1811 § 1. KA MF TK 1718. KuoKa.

Olisiko piirustuskokoelma myyty Kuorikoskille? Erinomainen ajankohta olisi vuosi 1821, jolloin Rijfien aloittama, mutta nyt Kuorikoskille siirtynyt Kruunupyyn kirkonrakennushanke käynnistyi. Koska rakennussopimusta ei purettu Rijfin elinaikana, Kruunupyyn piirustukset olisivat voineet jäädä Rijfin haltuun. Tiedustellessaan Kruunupyyn suunnitelmia Kuorikoski on voinut ostaa koko piirustusarkiston Rijf-omaisilta. Osto selittäisi, miksi juuri Kruunupyyn kirkon rakentamisen jälkeen Kuorikoskien piirustuksiin alkoi tulla merkillisen vanhahtavia ja erityisesti Rijfien rakennustavalle tyypillisiä yksityiskohtia. Piirustuskokoelman kautta Kuorikosket olisivat päässeet käsiksi myös Tukholman Adolf Fredrikin kirkon piirustukseen, jonka tarkka tuntemus on osoitettu olleen Jaakko Kuorikosken laatiman Karstulan kirkkosuunnitelman taustalla.[1]

Tulevaisuuden tutkimuksen selvitettäväksi jää, missä määrin asiaa voitaisiin tutkia esimerkiksi huutokauppapöytäkirjojen välityksellä. Heikki Kuorikosken oman piirustusarkiston kautta asiaa ei voida enää todentaa, sillä se tuhoutui Kuorikosken omistaman Kvikantin *Mellangårdin* asuinrakennuksen palossa vuonna 1846.[2] Palossa tuhoutui siten paitsi koko Kuorikosken maallinen omaisuus myös suuri määrä pohjalaisten puukirkkojen rakennushistoriaa.

[1] Lukkarinen 1987b, 80–83.
[2] Risto Känsälän tiedonanto kirjoittajalle 9.11.2014.

8 RIJFIEN KELLOTAPULIT

8.1 Laaditut suunnitelmat ja rakennetut kellotapulit

Rijfien kellotapuliarkkitehtuuri jäi kirkkojen rakennus- ja laajennushankkeiden lukumäärään verrattuna varsin vaatimattomaksi. Suurin syy tapulirakennusten vähäiselle määrälle oli se, että Rijfit suosivat kirkkorakennuksissaan keskustornia, joka oli suunniteltu soittokelloja varten. Kirkon rakenteille aiheutuvasta rasituksesta huolimatta tapa sijoittaa kellot kirkon ristikeskuksen päälle oli usein houkuttava vaihtoehto erityisesti uusien seurakuntien ensimmäistä kirkkoa rakennettaessa. Vaikka kellotornilla varustettu kirkkorakennus olikin astetta kalliimpi kuin tavanomainen, ratkaisulla vältyttiin erillisen kellotapulin rakentamisesta aiheutuvilta lisäkustannuksilta. Merkille pantavaa on, että vaikka seurakunnassa oli jo entuudestaan käyttökelpoinen tapuli, kellot sijoitettiin kirkon keskustorniin varmuudella ainakin Ylikiimingissä, Oravaisissa ja Laukaassa.

Kustannusten säästö oli paitsi seurakuntalaisten etu myös kruunun intressi. Maaherra Carpelan vetosi rakennuskustannusten säästöön esimerkiksi Puolangan ja Suomussalmen tapauksessa ja puolsi kellojen sijoittamista keskustorniin.[1] Myös Jacob Rijf viittasi kustannusten minimointiin ehdottaessaan suurempaa, kellojen ripustamiseen tarkoitettua keskustornia Alatornion kivikirkkoon.[2] Kuhmoniemessä aiottiin aluksi rakentaa kirkko ja erillinen tapuli, mutta keskushallintoon lähetettiin lopulta keskustornillisen ristikirkon piirustus. Materiaaliehdotelmasta voi päätellä, että torni oli tarkoitettu kelloja varten.[3] Myös Joutsan toteutumattomaksi jääneeseen kirkkoon oli tarkoitus rakentaa kelloille suunniteltu keskustorni.[4] Vaikut-

[1] Mh Carpelan KM:lle 11.11.1786. YIV KM:lle 26.4.1787. AV. RA.
[2] *…til undgående af den kostnad som skulle ärfordras til särkilt klockstapels upbyggan…* Ptk. 18.3.1797. No.61. KII:1. AlaKa. OMA.
[3] Piirustus ja materiaaliehdotelmat liitteenä asiakirjassa YIV KM:lle 31.12.1806. AV. RA.
[4] Pettersson 1976, 494; Ptk 11.12.1803. KA MF TK 1009. HarKa.

taa siis ilmeiseltä, että Tukholman Adolf Fredrikin kirkosta omaksuttu kellojen sijoitustapa vähensi Rijfien suunnittelemien erillisten kellotapuleiden lukumäärää.

Rijfien rakentamiksi osoitettavia kellotapuleita on kuusi kappaletta. Kälviän tapuli olisi nostanut lukumäärää yhdellä, mutta työ jäi kesken Carl T. Rijfin kuoltua rakennushankkeen aikana.

Jacob Rijfin laatimia kellotapulisuunnitelmia on säilynyt kaksi. Tehtyjä tapulinkorjaushankkeita on tiedossa ainoastaan yksi. Rakennettujen tapuleiden sekä siitä varten laadittujen piirustusten kronologinen järjestys on seuraava (Taulukko 6):

Taulukko 6. Rijfien laatimat kellotapulisuunnitelmat, rakennetut kellotapulit sekä korjaushankkeet

= *rakennettu kellotapuli*
= *laadittu piirustus*
= *korjaushanke*

(+) = piirustus säilynyt
(-) = piirustus hävinnyt
(S) = signeerattu

KOHDE	TYYPPI	TYÖNJOHTO /TOTEUTUS	PIIRUSTUS	MUUTA
Pedersöre	kellotapuli	Matti Honka, Thomas Rijf 1774–1775	Matti Honka (-)	pohjakerros harmaakivestä
Säräisniemi	kellotapuli	(Rijf) 1785	(-)	kaksinivelinen
Sotkamo	korjaus	Thomas Rijf 1785		purettiin 1806
Saloinen	kellotapuli	Jacob Rijf 1786–1787	YIV 19.1.1786 (-)	
Kälviä	piirustus		Jacob Rijf 20.9.1796 (+) (S)	kolminivelinen
Hartola	kellotapuli	Jacob Rijf 1798	YIV 23.11.1795 (+)	kaksinivelinen, paloi 1828
Kälviä [jäi kesken]	kellotapuli	Carl T. Rijf 1800–1801 (perustukset ja kivijalka), Heikki Kuorikoski 1803–1804	Jacob Rijf 20.9.1798 (+) (S) YIV 1798, 26.6.1799 (+) YIV 26.4.1803 (+)	kaksinivelinen, Carl T. Rijf kuoli 2.5.1801 [jäi kesken]
Sotkamo	piirustus		Jacob Rijf 16.7.1803 (+) (S)	kaksinivelinen
Sotkamo	kellotapuli	(Rijf) 1806	Jacob Rijf 16.7.1803 (+) (S) YIV 19.12.1804 (+)	kaksinivelinen, purettiin 1893
Vimpeli	kellotapuli	[Jacob Rijf] 1806	(Jacob Rijf) (-)	kaksinivelinen, kolmas kerros 1869

Ensimmäinen rakennettu tapuli oli Matti Hongan ja Thomas Rijfin yhteishankkeena toteutettu Pedersören kellotapuli. Piirustukset oli laatinut tiettävästi rakennusmestari Matti Honka. Tapulihankkeista kesken jäi Kälviä, jossa Carl T. Rijfin johdolla saatiin rakennetuksi ainoastaan kivijalka.

Edellä mainittujen tapuliprojektien lisäksi asiakirjat vahvistavat Saloisten, Hartolan [TL 5] ja Vimpelin tapuleiden rakennusmestariksi Jacob Rijfin. Sotkamon kirkonarkiston asiakirjat eivät tarkkaan ottaen paljasta rakennusmestarin nimeä, mutta ainakin piirustukset lähetettiin ennen pystytysvaiheen alkua rakennusmestari Rijfille Uuteenkaarlepyyhyn.

Säräisniemen vuonna 1785 valmistuneen kellotapulin rakentamisvaiheet ovat arkistomateriaalin tuhoutumisen vuoksi miltei kauttaaltaan hämärän peitossa. Klemetti on kuitenkin arvellut tapulinrakentajaksi Jacob Rijfiä.[1] Säräisniemen kirkon rakennushistoriaa tutkineen Simo Mäkelän mukaan Jacob Rijf oli määrätty johtamaan keskenjääneitä *kirkon*rakennustöitä.[2] Pidän kuitenkin todennäköisempänä, että kyse oli ennemminkin *kellotapulin* rakennustöistä tai vähintään sen kellokerrokseen liittyneistä viimeistelytöistä. Rijfien osallisuutta tapulinrakentamiseen tukee ennen kaikkea se, että tapulin arkkitehtoninen muotokieli on vahvasti Rijf-sidonnainen. Tapulia koristava, Vaasan hovioikeudentalosta tuttu tornipääte sekä aiheen myöhempi esiintyminen Rijfien rakentamissa Puolangan ja Himangan kirkoissa sekä Karstulan kirkkosuunnitelmassa kytkevät viime kädessä ratkaisun maaherra Adolf Tandefeltin ja Rijfien toimintaan. Rijf pääsi heti opintovuotensa jälkeen esittämään uusia arkkitehtuurisuuntauksia Tandefeltin hallinnoimassa Oulun läänissä ja erityisesti Kainuun seudulla, jossa ajankohtaisena oli jo loppuvuodesta 1784 käynnistynyt Hyrynsalmen kirkkohanke. Lähipitäjä Sotkamon kellotapulia korjattiin Thomas Rijfin johdolla juuri Säräisniemen tapulin rakennusaikoihin.

8.2 Kellotapuleiden tyylitaustaa

Thomas Rijfin ja Matti Hongan yhteistyönä valmistunut Pedersören kellotapuli on tyyliltään ns. pohjalainen renessanssitapuli. Tyyppi sai alkunsa valtakunnanarkkitehti Jean de la Valléen (1620–1696) suunnittelemasta ja vuosina 1674–75 rakennetusta Mustasaari-Vaasan kellotapulista (KUVA 54).[3] Tapuli oli Matti Hongalle varsin tuttu, sillä hän uudisti sen puuosat Pedersören tapulin suunnitteluvaiheiden aikaan (1765). Pedersören tapuli onkin yksi parhaiten säilyneistä Mustasaari-Vaasa -tapulin toisinnoista.[4]

---

[1] Klemetti 1927, 80.

[2] Mäkelä 1979, 6. Lähdettä ei ole mainita; Säräisniemen kirkko oli ainakin pääkohdiltaan valmiina jo vuonna 1781. Jacob Rijf liikkui Oulun tienoilla loppuvuodesta 1782 ja seuraavan kerran tiettävästi vasta opintovuotensa päättymisen (heinäkuu 1784) jälkeen.

[3] Pohjalaisesta renessanssitapulista ja sen tyylitaustasta, ks. Pettersson 1985, 248–267; 1989a, 308–310, Pettersson 1987a, 266–268.

[4] Vuosina 1674–75 rakennettu Mustasaari-Vaasan tapuli nousi Pohjanmaalla nopeasti esikuvalliseen asemaan. Uudenkaarlepyyn vuonna 1702 valmistuneen kellotapulin avulla tapulityyppi onnistui leviämään ylös Norrlantiin saakka. Asiakirjoista ilmenee, että oululaiset ottivat viimeksi mainitun esikuvakseen rakentaessaan tapuliaan vöyriläisen Johan Knubbin (1672–1740) johdolla vuonna 1728. Kun sitten taas Ruotsin puolella Alikainuun (*Nederkalix*) pitäjässä sankilaisen Erik Erikssonin ja töreläisen David Davidssonin vuonna 1725 rakentama tapuli osoittautui käyttökelvottomaksi, uusi tapuli haluttiin rakentaa Oulun mallin mukaan. Alikainuun tapuli valmistui Suomen puolelta hankitun rakennusmestari Anders Biörkin johdolla vuonna 1731 ja on seudun varhaisin tiedossa oleva pohjalainen renessanssitapuli. Tapahtumaketju on konkreettinen todiste rakennusideoiden välittymisestä pitkienkin matkojen päähän papiston sekä ylempien säätyläisten avulla. Ptk 2.2.1728.

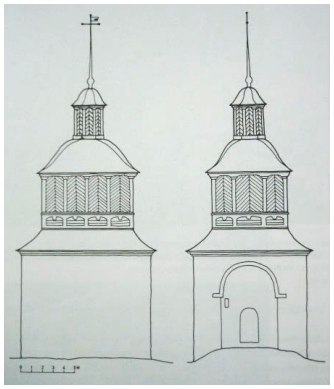

Kuva 54. Mustasaari-Vaasan vuonna 1852 tuhoutunut kellotapuli. Rekonstruktiopiirros. Pettersson 1985, 250.

Pedersören tapulin kivestä muuratun alaosan päälle rakennetun kellohuoneen ja torninpäätteen perusratkaisut näkyvät jo Jean de la Valléen vuonna 1656 suunnittelemassa Katariinan kirkon keskustornissa (KUVA 55). Tapulin harvinainen kaksiaukkoinen portaalikehys (KUVA 56) sisältyi ilmeisesti de la Valléen Mustasaari-Vaasan tapulia varten laatimiin vaihtoehtoissuunnitelmiin[1], joista se löysi tiensä ainakin Kruunupyyn (1694) ja siten myös Kokkolan (1702–1712)[2] kellotapuliin. Tässä yhteydessä on myös syytä huomioida Pietarsaaren vuonna 1693 pystyssä ollut raatihuone.[3]

Kuva 55. Jean de la Valléen suunnittelema Katariinan kirkko. Nordberg – Axel-Nilsson 1944, 215 (kuva 147).

KA MF IK 140. OuKa; vrt. Pettersson 1985, 259; Pettersson 1977c, 330; Ptk 1.11.1729. KI:1; Tilit 1730 ja 1731. LI:2. NederKa. HLA; Nilsson 1989, 140–143.

[1] Pettersson 1985, 252–255; Pettersson 1987a, 267.

[2] Kokkolan kellotapuli päätettiin rakentaa Kruunupyyn tapulin mukaan. Pettersson 1985, 255 viite 23.

[3] Ks. Jonas Geddan vuonna 1693 piirtämä kartta, jossa varsin juhlavasti kuvattuun raatihuoneen fasadiin on kuvattu kehyksen ympäröimä portaali. Gedda, Jonas, 1693. Kyrkoby, Pedersöre, Vaasan lääni. KA e1: 9 2.
http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/@@mapview?handle=hdl_123456789_17662
.Viitattu 16.4.2014.

Edellä mainitut joko yksi- tai kaksiaukkoiset portaalit läpikäytävineen juontavat juurensa roomalaisiin triumfikaariin ja kaupunginportteihin, jotka innoittivat suurvaltakauden arkkitehtejä de la Valléeta ja Nicodemus Tessin vanhempaa (1615–1681).[1] Pedersören tapuliin se on saattanut periytyä paitsi tietysti yllä mainittujen Kruunupyyn ja Kokkolan tapuleiden kautta myös kirkkoherra Aspegrenin rakennuttamasta Rosenlundin asuintalosta (1755), jonka rakennusvaiheisiin Thomas Rijf voidaan yhdistää. Pedersören tapulin portaalikehyksen medaljongit loivat yhtenäisen ilmeen kivikirkon itäpäädyn kanssa, jota vielä tuolloin koristi vastaavanlainen medaljonki tekstikatkelmineen.[2] Rosenlundissa medaljongin tilalla on kellotaulu (KUVA 56).

Kuva 56. Kaksiaukkoisia portaalikehyksiä. Vasemmalla Pedersören kellotapulin portaali, jonka kehyskentässä on pyöreä medaljonki (Kuva: PM 2007). Keskellä Kruunupyyn vuonna 1694 rakennetun kellotapulin sisäänkäynti (Kuva: PM 2014). Oikealla Rosenlundin tilan päärakennuksen fasadi (Kuvalähde: Mh Cederström KM:lle 6.4.1778. Vol.25. KOLL. RA).

Pohjalainen kolminivelinen renessanssitapuli on jo alun alkaen sisältänyt eri variantteja. Tapulityypin joukkoon voidaan laskea myös Rijfien rakentamat Säräisniemen ja Vimpelin tapulit. Näiden kaksikerroksisten tapuleiden taustalla vaikuttaa erityisesti Nicodemus Tessinin vanhemman hautakuoriarkkitehtuuri (KUVA 57), jota Pettersson pitää eräänä pohjalaisen renessanssitapulin ideanantajana.[3] Tapulityypin kolminivelinen volyymiryhmittely juontaa Petterssonin mukaan juurensa Etelä-Ranskan Saint-Rémy-de-Provence´n alueella olevaan roomalaisaikaiseen Julius-suvun hautamonumenttiin (40 e.a.a), joka oli ilmeisen tunnettu Ranskan 1600-luvun arkkitehtuuripiireissä.[4]

[1] Pettersson 1985, 262–263, 264 (kuva); Tessinin yhteydessä ks. Johan de la Gardien hautamonumentti Veckholmin kirkossa.
[2] Medaljonki sijaitsi kuori-ikkunan yläpuolella. Melin 1965, 22 sekä 24–25 (kuvat). Tekstikatkelma [---]CHRISTI RENOV.1671 tarkoittanee sakariston uudistusvuotta.
[3] Pettersson 1985, 264 ja 267 (kuva).
[4] Pettersson 1985, 262–263.

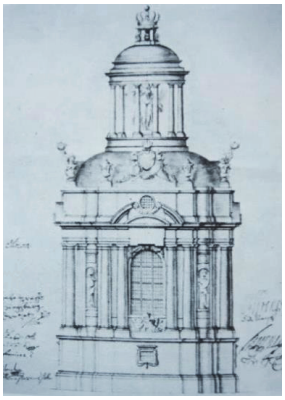

Kuva 57. Vasemmalla Nicodemus Tessin vanhemman suunnitelma Karoliinista hautakuoria varten vuodelta 1671. Pettersson 1978, 94 (kuva 127). Oikealla roomalainen mausoleumi Etelä-Ranskassa. Kuva: Heikki Hanka.

Sotkamon [TL 63] kaksikerroksinen kellotapuli toteutettiin YIV:ssa laaditun suunnitelman mukaisesti. Tapuli sekä Grels Norlingin rakentama kirkko (1737) näkyvät Jonas Ferdinand Bergenheimin (1796–1847) akvarellissa, joka on tehty 1800-luvun alkuvuosikymmeninä.[1] Kellokerroksen avonaiseksi tarkoitettu serliana-motiivi on todennäköisesti ollut varsin epäkäytännöllinen lumen ja sadeveden vahingoittavan vaikutuksen vuoksi.

Vimpelin [TL 81] tapulin alkuperäisasu paljastaa, että kaksikerroksinen tapuli rakennettiin Sotkamoa varten laadituilla, mutta YIV:n hylkäämillä Rijf-piirustuksilla. Sotkamon suunnitelmassa (KL KUVA 133) ja Vimpelin tapulissa oleva kolmiaukkoinen kellohuone esiintyi ensi kerran jo Carl T. Rijfin vuonna 1797 laatimassa Kaarlelan kellotornipiirroksessa (KL KUVA 31). Sotkamon tapulin tympanonkentässä oleva risti lienee haettu YIV:n Alatornion suunnitelmasta. Tämä on mielenkiintoista sikäli, että sama Alatornion suunnitelma vaikutti myös Vimpelin *kirkon* torniratkaisuun.

Vimpelin kellokerroksen alaosan pyöreille koristekentille on puolestaan vaikea löytää taiteellista lähtökohtaa. Toistaiseksi olen löytänyt vastaavankaltaisen aiheen ainoastaan Nicodemus Tessin vanhemman suunnittelemasta Tukholman suomalaisen kirkon leikkauspiirroksesta (KUVA 58) n. vuodelta 1667.[2] Tiedossa ei ole, onko Rijf tuntenut piirroksen, mutta koristeaiheen ja kupoliteeman kautta se sopisi Vimpelin yhteyteen.

[1] Sotkamon kirkko ympäristöineen. Jonas Ferdinand Bergenheimin akvarelli vv. 1810–1847. HK18781109:25b. KK. MV.
[2] Eimer 1966, 159 (kuva 22).

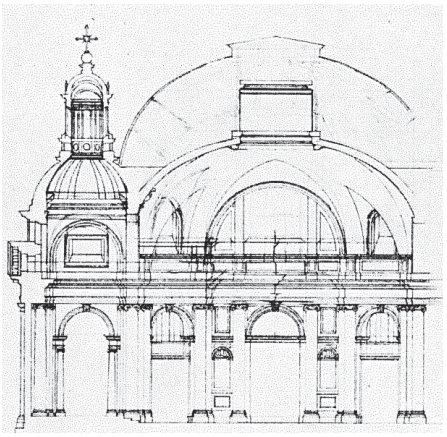

Kuva 58. Nicodemus Tessin vanhemman suunnittelema Tukholman suomalainen kirkko. Kirkko oli tarkoitus rakentaa nykyiselle Helgeandsholmenin saarelle. Eimer 1966, 159.

Vimpelin tapulin nykyinen ylin eli kolmas kerros on myöhempi lisä. Sen rakentamisen motiivina näyttää olleen kirkkoa vastapäätä asuneen talonisäntä Antti Heikkilän (1812–1872) esteettinen silmä. Perimätieto kertoo, että isäntää vaivasi niin paljon kirkon ja tapulin keskinäinen epäsuhta, että hän rakennutti omalla kustannuksellaan tapuliin lisäkerroksen saadakseen rakennukset samankorkuisiksi.[1] Lisäys tehtiin todennäköisesti vuonna 1869 Lauri Heikki Kuorikosken (1830–1906) johtaman kellotapulin korjaus- ja laudoitustyön yhteydessä.[2]

Saloisten kellotapulihanke käynnistyi maaherra Adolf Tandefeltin virkakauden aikana. Sen rakennusvaiheita on sivuttu jo Pedersören itäportiikin yhteydessä. Ilmeisesti Jupiterin temppelistä saadulla jalustamallilla (KUVA 8) paranneltu tapuli valmistui pääsääntöisesti jo vuoden 1786 puolella. Samaa Kustaa III:nnen ihannoimaa uusklassista muotokieltä huokui jo vuonna 1785 suunniteltu Tukholman saksalainen kaivo (*Tyska brunn*) (KUVA 59).

Kuva 59. Eric Palmstedtin vuonna 1785 suunnittelema saksalainen kaivo, Tukholma. Kuvalähde: http://sv.wikipedia.org/wiki/Tyska_brunnsplan.26.5.2013.

[1] Perimätiedosta, ks. Honkonen 2009, 33.
[2] Lauri Heikki Kuorikoski oli kirkonrakentaja Jaakko Heikinpoika Kuorikosken (1807–1880) poika. Känsälä 1998, 31; Ptk 8.2.1869. Pöytäkirjassa mainitulla ”pykimestari” Henrik Kuorikoskella tarkoitetaan Lauri Heikkiä, sillä Heikki Kuorikoski (1772–1847) oli tuolloin jo kuollut. VimKa; Ks. Holma 1983, 753; Ks. Honkonen 2009, 33.

Saloisten yhteydessä on mielenkiintoista verrata tapulia Kuopion kaupunginrakennusmestari Henrik Hägerin toteuttamaan Karttulan tapuliin. Sehän perustui viime kädessä Kustaa III:nnen tekemään omakätiseen luonnospiirrokseen, joka oli määrätty myös Saloisten piirustusten lähtökohdaksi (KL KUVAT 124–125). Klemetti kertoo Hägerin panneen neljä sileää honkahirttä pystyyn, yhden kuhunkin kulmaan ja rakentaneen tapulin katoksen niin kuin ”lappalaisen kala-aitan”. Kansa kuului kovasti ihmetelleen Ruotsin kuninkaan piirtäjänlahjoja.[1] Rakennetun tapulin säilyneestä julkisivupiirroksesta[2] voikin päätellä, että pääkaupunkiseudun uusimmat arkkitehtuurivirtaukset olivat Hägerille vieraita.

Rijfien luomat suhteet maaherra Adolf Tandefeltiin pääsivät vaikuttamaan vielä 1790-luvun puolivälissä Hartolassa. Koskipään kartanossa asunut maaherra Tandefeltin veli Robert Tandefelt (1746–1823) ehdotti tapulinrakentajaksi valitun Matti Åkerblomin tilalle Laukaassa työskennellyttä Jacob Rijfiä. Vaikka Hartolassa Rijfille myönnettiin lupa tehdä tapuliin kellojen koosta johtuvia muutoksia, Rijf näyttää kuitenkin pääsääntöisesti seuranneen YIV:ssa laadittua suunnitelmaa. Olihan Rijf otettu Åkerblomin tilalle juuri siksi, ettei Åkerblom osannut rakentaa tapulia YIV:n piirustuksessa esitetyllä tavalla. YIV:n suunnitelma (KL KUVA 21) muistuttaa perusratkaisultaan L.J. Desprez’n laatimaa Hämeenlinnan kellotapulia.[3]

Vuonna 1796 laaditussa Kälviän tapulisuunnitelmassa on erittäin voimakas Tukholman Adolf Fredrikin kirkon vaikutus. Jacob Rijfin laatimassa piirustuksessa olevan tapulin perusidean saa jättämällä Adolf Fredrikin kirkon fasadisuunnitelmista ristivarret pois. YIV:n vastaehdotelman ideanantajana näyttää puolestaan olleen Carl Hårlemanin suunnittelema Karlskronan amiraliteetin kirkko, joka itse asiassa toimi Adelcrantzin suunnitteleman Adolf Fredrikin kirkon lähtökohtana (KUVA 60).[4]

---

[1] ”Vanhoista suomalaisista kirkonrakentajista. Pikakirjoitelma professori Heikki Klemetin Suomen rakennusmestariliiton XXII vuosikokouksessa 28/3–27 vapaasti pitämästä esitelmästä.” *Rakennustaito* 23.4.1927; Klemetti 1927, 297; Karttulan kellotapulin suunnittelu- ja rakennusvaiheista, ks. Kuvaja 1987, 346–347; vrt. Lilius 2000, 30, jonka mukaan tapulia ei koskaan toteutettu.

[2] Klemetti 1927, 65 (kuva 115).

[3] L.J. Desprez´n suunnitelma 31.3.1793, ks. Knapas 2004, 21 (kuva 14).

[4] Fogelmarck 1957, 17 (kuva 2) ja 149. Suunnitelma on säilynyt C.J. Adelcrantzin kopiona.

Kuva 60. Vasemmanpuoleisessa kuvaparissa Jacob Rijfin laatima Kälviän kellotapuli ja Adolf Fredrikin kirkon vahvistettu suunnitelma (Kuvalähde: YIV KM:lle 26.6.1799. AV; ÖIÄ S234:6-10. ÖHA. RA). Oikealla Olof Tempelmanin laatima Kälviän tapulin vastaehdotelma (vas.) ja Carl Hårlemanin suunnittelema Karlskronan Amiraliteetin kirkko C.F. Adelcrantzin kopioimana (Kuvalähde: ÖIÄ KK 12:1-2. ÖHA. RA; Fogelmarck 1957, 17 (kuva 2).

Yksinkertaistamalla Rijfin suunnitelmaa Tempelman pyrki häivyttämään Rijfin piirustuksen näkyvimmät arkkitehtoniset virheet. Niitä olivat Tempelmanin mukaan kattolistan hammastus, attikan typistetyt pilasterit sekä kahden samanlaisen pylväsjärjestelmän päällekkäinen käyttö. Kellokerroksen seinien liian voimakas viistoutus teki attikan katteesta aivan liian lattean ja heikon. Rijfin suunnitelmassa olevat portaat Tempelman korvasi vielä kuljetuksen mahdollistavalla rampilla, sillä tapulin oli tarkoitus toimia myös pitäjänmakasiinina.[1]

Harmillista kyllä Rijfit eivät koskaan päässeet toteuttamaan Kälviän näyttävää hanketta. Carl T. Rijfin kuoleman jälkeen rakennusmestariksi valittiin Heikki Kuorikoski, joka toteutti rakennuksen Tempelmanin suunnitelman pohjalta. Selvää kuitenkin on, ettei Suomessa olisi nähty vastaavaa tapulia ilman Jacob Rijfiä ja Tukholman Adolf Fredrikin kirkon suunnitteluhistoriasta virinnyttä alkuperäisideaa.

[1] Tempelmanin memoriaali 24.3.1799. F II b:1. ÖHA. RA.

9 KIRKKOJEN KIINTEÄ SISUSTUS

9.1 Saarnatuolit

Kirkkorakennustensa ohella Rijfit tunnetaan myös koristeellisten saarnatuolien veistäjinä. Uudenkaarlepyyn Soklotissa vanhalla Ahlnäsin tilalla sijainnutta verstasta on yleisesti pidetty Rijf-saarnatuolien valmistuspaikkana.[1] Uudelle Ahlnäsin tilalle viimeistään vuonna 1840 siirretystä ja noin 1890-luvun lopulla puretusta verstaasta on säilynyt Martin Ahlnäsin (1895–1973) muistikuvan mukaan tehty lyijykynäpiirros (KUVA 61).

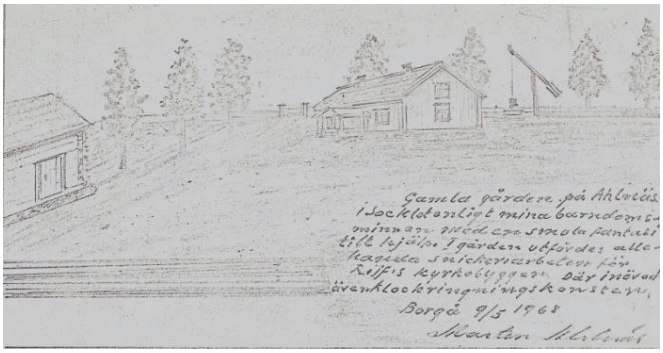

Kuva 61. ”Gamla gården på Ahlnäs i Socklot enligt mina barndomsminnen. Med en smula fantasi till hjälp. I gården utfördes allehanda snickeriarbeten för Rijfs kyrkobyggen. Där inövad även klockringningskonsten.” Martin Ahlnäsin piirros Rijfien verstasrakennuksesta 9.5.1968. WWA.

[1] Ahlnäs 1923, passim; Wik 1972, 282; Wik 1976, 2. HAA; Pettersson 1985, 328; Knapas 1986, 24; Pöykkö 1991, 45–46; Håkan Ahlnäsin ja Johan Wikin tiedonanto 4.10.2007.

Uudelle tilalle siirretty verstas sijaitsi nykyisen asuinrakennuksen vieressä olevalla peltoaukeamalla ja sen pihassa ollut kaivo on vieläkin paikallistettavissa. Purkutöiden yhteydessä verstaassa olleet valmiit ja puolivalmiit enkeliveistokset siirrettiin turvaan asuinrakennuksen vintille. Sittemmin kadonneet veistokset muistuttivat Gustaf Wikin (1881–1972) mukaan Munsalan saarnatuolissa olevia enkeleitä.[1] Ilmeisesti vielä 1920-luvulla tallella oli vielä n. metrin pituinen lauta, johon oli kaiverrettu neljä taidokasta ornamenttikatkelmaa.[2] Alttarilaiteeseen tarkoitettu karitsa oli Wilhelm Ahlnäsin (1879–1959) mukaan rikkonaisena Soklotin kansakoulurakennuksen puuliiterissä.[3] Nykyisin saarnatuolien veistämisestä muistuttavat enää Håkan Ahlnäsin sekä Sven-Olof ja Birgitta Engströmin (os. Ahlnäs) omistuksessa olevat höylät, taltat ja muut työkalut (KUVA 62).

Kuva 62. Engströmien omistuksessa oleva vanha työkalupakki (vas.), joka sisältää erilaisia höyliä, talttoja (kesk.) sekä tähtikoristeisen harpin (oik.). Håkan Ahlnäsin omistuksessa on vastaavanlainen pakki. Esineet ovat Uudenkaarlepyyn Soklotissa. PM 2007.

Mistä Rijfit saivat ajatuksen ryhtyä saarnatuolien veistäjiksi? Jonkinlaista ensituntumaa he ovat voineet saada Matti Hongalta, jolle saarnatuolien valmistaminen ei ollut vierasta.[4] Rijfien tapauksessa Honkaa suurempana vaikuttajana pidän kuitenkin Pedersören Sundbyn kylässä asunutta ja myöhemmin Uuteenkaarlepyyhyn

[1] *Han* [Gustaf Wik] *bekräftar även riktigheten av de många snidade änglarna –som så påminde om änglarna på Munsala predikstol. Vart tog de vägen? Det kunde icke heller Gustaf ge något bestämt svar på.* Ahlnäs 1923, 12 [Wikin lisätieto]. WWA; Wik 1972, 324.

[2] Voidaan päätellä maininnasta: *Detta finner man av det meter långa bräde, varå finnes fyra utomordentligt väl utskurna ornament och som förvaras å Ahlnäs hemman.* Ahlnäs 1923, 12. WWA; Ahlnäs 1925, 50–51. EA.

[3] *Lammet höggs sönder i folkskolans vedlider enl. Wilhelm Ahlnäs; Gustaf Wik bekräftar också, detta att den snidade lammet höggs sönder i Folkskolans vedlider, strax före 1900-talets ingång.* Ahlnäs 1923, 12 [Wikin lisätieto]. WWA; Kansakoulurakennus sijaitsee lähellä vanhempaa, alkuperäistä Ahlnäsin tilaa.

[4] Honka oli ehdolla Lohtajan kirkon saarnatuolin veistäjäksi vuonna 1757. Pitäjäläiset valitsivat kuitenkin nikkari- ja veistotyön tekijäksi Johan Backmanin (1706–1765). Ptk 4.9.1757 § 3. II Ca 1. LohKa; Hongan rakentamien Alavetelin (1752), Oulaisten (1753) ja Paavolan (1756) kirkkojen saarnatuoleissa on sama korimalli, joka on yksinkertaistettu versio Tukholman suurkirkon saarnatuolista. Alavetelin kirkon saarnatuolin tekijänä on yleisesti pidetty Johan Backmania, mutta hänen tuotantoonsa varmuudella lukeutuvien saarnatuolien kuten Lohtajan (1758), Kruunupyyn (1759) ja Lappajärven (1765) koriosa on täysin erilainen. Pidän todennäköisenä, että Backman on vastannut Alavetelissä ainoastaan mahtavan veistokoristelun toteuttamisesta. Alavetelin saarnatuolista ja Johan Backmanista, ks. esim. Nygrén 1958b, 201–202; Nygrén 2003, 70; Forsblom 1925, 62.

muuttanutta nikkari Matts Hollenderia (1735–1783).[1] Hänen veistämiään ovat Pietarsaaren ksrk:n (1773–1774), Mustasaari-Vaasan (1776–1777) ja Viitasaaren (1780) saarnatuolit sekä Pietarsaaren ksrk:n alttarilaite (1778). Myös Kuortaneen kirkon saarnatuoli (n. 1777) on mitä todennäköisimmin Hollenderin käsialaa, sillä se on miltei identtinen Pietarsaaren ksrk:n saarnatuolin kanssa.[2] Yleisesikuvana Hollenderin saarnatuoleille oli Tukholman suomalaisen seurakunnan vuonna 1767 lahjoitettu saarnatuoli[3], kun taas Pietarsaaren alttarilaite perustui Uudenkaarlepyyn kirkosta saatuun malliin.[4]

Matts Hollenderin taidot eivät rajoittuneet pelkkään veistotyöhön. Vuonna 1780 hän tarjoutui Jämsän pappilan päärakennuksen rakennusurakkaan, mutta ei jostain syystä toimittanut jämsäläisille lupaamiaan todistuksia pätevyydestään. Asiakirjoista ilmenee, että nikkarintaitojensa ohella Hollender hallitsi myös muuraustyön.[5] Pietarsaaren raatihuoneen korjausehdotelmaa pyydettiin ilmeisesti juuri kaupunkiin muuttaneelta Hollenderilta.[6] Näin ei ole lainkaan mahdotonta, etteikö tällä taidokkaalla puuseppä-muurarilla olisi ollut kysyntää Matti Hongan, David Olanderin ja Thomas Rijfin kirkkohankkeissa. Jonkinlaisesta yhteistoiminnasta saattaa kieliä se, että Pedersören kellotapulitöihin osallistui Hollenderin oppipoikana mainittu Jonas Sandmarck (1757–1790).[7] Hollenderin palkkaaminen Mustasaari-Vaasan kirkon saarnatuolin veistäjäksi voi sekin johtua joko Hongan tai kaupungissa jo tuolloin asuneen Olanderin myötävaikutuksesta. Myös Viitasaaren kirkon rakentajana oli Matti Honka, joka on voinut suositella Hollenderia Viitasaaren saarnatuolin tekijäksi. Pidän siten mahdollisena, ettei kirkkojen kiinteään sisustukseen kuuluneiden saarnatuolien valmistaminen kuulunut lainkaan *Rijfien* alkuperäiseen toimintasuunnitelmaan. Vasta Matts Hollenderin kuolema vuoden 1783

---

[1] Nikkari Matts Hendriksson Hollender oli kotoisin Reisjärven Aholan tilalta. Hänet mainitaan Pedersören Sundbyssä vuonna 1756, jolloin hän avioitui Anna (Anica) Samuelsdotter Hollenderin (1728–1779) kanssa. Vaimonsa sukunimen käyttöönsä ottanut Hollender kouluttautui Tukholmassa nikkarimestari Nils Dahlinin opissa vuosina 1768–1770. Vuonna 1775 pariskunta muutti Uudenkaarlepyyn kaupunkiin, josta Hollender anoi porvarioikeuksia. Tukholman puuseppäkunnan myöntämä mestarikirja allekirjoitettiin helmikuussa 1777, jonka jälkeen hän sai oikeudet ammatinharjoittamiseen. Hollender solmi toisen avioliittonsa pietarsaarelaisen Catharina Christina Öhmanin (1758-?) kanssa vuonna 1781, jolloin nikkari muutti Pietarsaaren kaupunkiin. Backman 1938, 138; vrt. Hyvönen 1988, 87; Hollenderin henkilöhistoriallista taustaa selvitti pyynnöstäni Lars Smeds. Lars Smeds tekijälle 20.3.2011 sekä 20.11.2012. PMA.

[2] Kuortaneen saarnatuolista tiedetään, että Uudenkaarlepyyn kauppiaat lahjoittivat sen kirkonrakentamisen aikoina eli n. 1775–1777. Saarnatuolin taustalle maalatun hallitsijamonogrammin perusteella laitetta on joskus epäilty myös Kustaa III:nnen lahjoittamaksi. Klemetti 1932, 248 (kuvateksti) ja 324; Ks. Klemetti 1948, 257. Katoksen on tehnyt kuortanelainen Heikki Mikkilä.

[3] Saarnatuolin lahjoitti turkulaissyntyinen nuottakalastaja Henrik Österman (1713–1786). Ptk 1.7.1767 sekä 6.11.1767. KIIIa:3. FinsKa; Tukholman suomalaisen seurakunnan historiaa [2011], [3].

[4] Uudenkaarlepyyn alttarilaitteen veisti ilmajokelainen nikkari Abraham Runström (1734–1797). Esikuva kumpuaa 16-vuotiaan C.F. Adelcrantzin suunnittelemasta Tukholman Katariinan kirkon alttarilaitteen suunnitelmasta vuodelta 1734. Nordberg – Axel-Nilsson 1944, 339 (kuva 182).

[5] Ptkt 5.10. ja 31.12.1780. II Ca 1. JämKa.

[6] Pietarsaaren maist. ptk 28.11.1781 § 124. KA MF ES 2131. KA.

[7] Selvitys kellotapulin rakennuspalkkioista. II Ha 9. PedKa; Uudenkaarlepyyn kaupungin rkj 1771–1776, s.25. Rkj 1771–1782. KA DA.

alussa on johdattanut Rijfit laajentamaan ammattitaitonsa myös saarnatuolien valmistamisen pariin.

Rijfien tuotantoon kuuluvia saarnatuoleja löytyi yhteensä 14 kappaletta (Taulukko 7). Lukumäärään sisältyy Vimpelin kirkossa oleva lukkarinpenkki, joka on lähes identtinen kirkossa olevan saarnatuolin kanssa. Rijfien neljäntoista saarnatuolin joukkoon ei ole laskettu Luulajan kirkon saarnatuolia, vaikka se onkin mainittu taulukossa. Asiakirjat ilmoittavat saarnatuolin lahjoitusvuodeksi vuoden 1791, mutta eivät paljasta sen tekijää. Saarnatuolin muoto ja toteutustapa jäävät myös epäselväksi, sillä kirkko tuhoutui irtaimistoineen Luulajan kaupunkipalossa vuonna 1887. Koska Jacob Rijf kuitenkin työskenteli kirkossa saarnatuolin valmistamisen aikoihin, ei Rijfin – kuten ei myöskään rakennushankkeessa mukana olleen Eric Cainbergin – mahdollista osuutta voida täysin sulkea pois. Saarnatuolin valmistaminen esimerkiksi hieman huokeampaan hintaan olisi voinut toimia jonkinlaisena hyvityksenä tapahtuneesta holvionnettomuudesta.

Taulukko 7. Rijfien saarnatuolit

\+ = *piirustus säilynyt* - = *piirustus hävinnyt*

KOHDE	TOTEUTUS	SOPIMUS / TYÖNJOHTO	PIIRUSTUKSET		MUUTA / TUHOUTUMINEN
Evijärvi	1789 (osto)	(Rijf)	-	-	maalattiin 1791
Luulaja	1791	?	YIV 30.11.1790	-	lahjoitettu 1791, tuhoutui 1887
Munsala	1791–1792	Jacob Rijf	YIV 4/1789	+	piirustus ei vastaa toteutusta
Vöyri	1793–1794	Jacob Rijf	-	-	
Kortesjärvi	(1793–1794)	(Rijf)	-	-	
Pedersöre	1795–1796	Jacob Rijf	(Jacob Rijf) 4/1794	-	
Skellefteå	[1797–1798]	Jacob Rijf	-	-	maalaus, kultaus 1799
Laukaa	1797–1798	Jacob Rijf	YIV 6.3.1787	+	tuhoutui 1831
Luoto	1799–1800	Jacob Rijf	YIV 1787	-	
Ylikiiminki	1800–1801	Jacob Rijf	-	-	
Alatornio	1803–1804	Jacob Rijf 19.12.1802	Jacob Rijf 11.11.1802 YIV 31.8.1803	+ +	piirustuksesta maksettiin jo vuonna 1800
Vimpeli	1806–1807	Jacob Rijf	-	-	
	1806–1807	Jacob Rijf	-	-	lukkarintuoli
Ii	-1807	Jacob Rijf	-	-	tuhoutui 1942
Sumiainen	1800–1811	Johan Kantlin	-	-	

Yllä olevasta taulukosta ilmenee, että Rijfeiltä on säilynyt vain yksi saarnatuolia varten laadittu piirustus (KL KUVA 8). Rijfien hallussa on kuitenkin ollut useampia saarnatuolisuunnitelmia, sillä esimerkiksi Pedersöressä oli esillä erinäisiä piirustuksia (*åtskilliga Ritningar*), joiden joukosta kirkkoraadin jäsenet saivat valita mieleisensä. Kaikki esitetyt ehdotelmat ovat kadoksissa.

YIV on laatinut suunnitelmat varmuudella ainakin Laukaan, Munsalan ja Alatornion saarnatuolihankkeita varten. Luodon kirkon saarnatuolin suunnittelu ohjattiin YIV:n pöytäkirjan mukaan konduktööri Thure G. Wennbergille, mutta pii-

rustuksen valmistumisesta tai sen lähettämisestä eteenpäin joko kuninkaalle tai seurakuntaan ei löydy mainintoja. Koska Luodon ja Laukaan kirkkojen saarnatuoli- ja alttarilaitehankinnat olivat samanaikaisia ja piirustusten pyytäjänä oli sama maaherra, YIV on saattanut laatia jokseenkin samanlaiset suunnitelmat käytettäväksi molemmissa kirkoissa. Ratkaisua on voinut helpottaa se, että laitteiden toteuttajana toimi sama rakennusmestari. Lähetekirjelmän perusteella konduktööri Wennberg oli osallisena myös Laukaan piirustusten laadinnassa.

Luodon saarnatuolin ja alttarilaitteen toteutuksen jälkeen Rijf ehdotti samaa mallia Alatornioon (vrt. KL KUVA 88 ja 7–8). Tilien perusteella Alatornion saarnatuolipiirustuksesta maksettiin heinäkuussa 1800.[1] Toteutettu saarnatuoli vastaa lähinnä Jacob Rijfin laatimaa suunnitelmaa, joskin YIV:n summittainen vastaehdotelma poikkesi Rijfin piirroksesta ainoastaan detaljitasolla (KL KUVA 9). Munsalan saarnatuolilla ei ole juuri mitään yhteistä virastossa laaditun suunnitelman kanssa.

Ensimmäinen toteutus oli Evijärven kirkon saarnatuoli (KL KUVA 19–20), jota ei aiemmin ole liitetty Rijfien yhteyteen. Aarne Heimalan mukaan rakennuskonservaattori Thorvald Lindqvist (1912–1994) oli jossakin yhteydessä maininnut saarnatuolin Rijfien töitä muistuttavaksi. Heimala ei kuitenkaan löytänyt Evijärven asiakirjoista tietoja Rijfien työskentelystä paikkakunnalla.[2] Vaikka Evijärven kirkon arkistomateriaali ei paljastakkaan saarnatuolin tekijää, voidaan saarnatuoli silti attribuoida Rijf-tuotantoon suhteellisen luotettavasti. Koriosan lakitaulusommitelma toistuu identtisenä kuudessa muussa varmuudella Rijfien veistämiksi osoitettavissa saarnatuoleissa (KUVA 63).

Kuva 63. Medaljonkeja Rijfien valmistamista saarnatuoleista. Ylärivi vasemmalta oikealle: Evijärvi, Vöyri ja Skellefteå. Alarivillä vasemmalta lukien Pedersöre, Vimpeli ja Ylikiiminki. PM 2013.

Yllä oleviin kuviin verrattuna Alatornion ja Sumiaisten medaljongeissa ainoastaan INRI-kyltti on korvattu ristikeskiön kulmista lähtevillä auringonsäteillä (KUVA 64).

[1] Tilit 26.7.1800. TI:2. AlaKa. OMA.
[2] Heimalan muistiinpanokirja. AHA. HY.

Kuva 64. Alatornion ja Sumiaisten saarnatuolimedaljongit. PM 2011.

Yhdistävä piirre on lisäksi lakitaulujen neljännen käskyn merkitsemistapa, jossa tavanomaisimmin käytetty roomalainen nelonen ”IV” on muodossa ”IIII”. Evijärven saarnatuolin Rijf-sidonnaisuutta tukee vielä se, että se on tehty Laukaan kirkon saarnatuolipiirroksen mukaisesti. Jacob Rijf oli solminut Laukaan kirkon rakennussopimuksen elokuussa 1787 ja tutustui viimeistään tuolloin hanketta varten laadittuihin piirustuksiin.

Laukaan kirkon saarnatuolipiirroksen (KL KUVA 80) käyttö Evijärvellä kertoo ajan tapakäytännöstä: jo hyväksyttyjä piirustuksia voitiin hyödyntää myös tulevissa projekteissa. Virkatien ohittaminen erityisesti juuri saarnatuolien ja alttarilaitteiden kohdalla vaikuttaisi olleen varsin yleistä. Esimerkiksi Munsalan saarnatuolihankkeen yhteydessä YIV katsoi, ettei kuningasta ollut syytä vaivata pienen asian vuoksi ja lähetti piirustukset ilman kuninkaan vahvistusta seurakuntaan.[1] Rijfien saarnatuolihankkeissa ilmeisesti ainoastaan Laukaan, Luulajan ja Alatornion saarnatuolisuunnitelmat saivat KM:n virallisen vahvistuksen.

Laukaan saarnatuolipiirustuksessa esitettyä tyyppiä hyödynnettiin Evijärven lisäksi Luodossa, Alatorniossa (KL KUVA 10), Iissä (KL KUVA 27) ja vielä Johan Kantlinin toteuttamana Sumiaisissa (KL KUVA 135). Laukaan saarnatuoli on tuhoutunut, mutta kirkkoherra Borgstedtin mukaan se tehtiin vahvistetun piirustuksen mukaisesti.[2] Yhteistä näille saarnatuoleille on, että koriosan malli on pyöreä ja sen alaosan toruksessa on pystysuora profiili.

Saarnatuolien koriosiin saatiin yksilöllisempää ilmettä koristelemalla niitä joko yhtenäisillä tai erillisillä medaljonkikentillä tai vaihtoehtoisesti rihlatuilla, pylväitä kuvaavilla pystykentillä. Laukaa-tyypin esikuvauskollisimmat toteutukset olivat Evijärvellä sekä todennäköisesti myös alkuperäisessä kontekstissa Laukaassa, jossa tyyppi Evijärven jälkeen seuraavaksi esiintyy. Myöhemmin veisto- ja koristelutyö oli vapaampaa, mutta itse korimalli pysyi koko ajan samana. Katoksena tämän tyypin saarnatuoleissa on hyvin usein pyöreä kupu, jonka alareunaa kiertää joko poimutettu kangas tai suorat hapsut. Enkelikoristeita niissä ei yleensä ole.

Laukaan ryhmää lähellä ovat myös Pedersören (KL KUVA 116) ja Skellefteån (KL KUVA 129) kirkon saarnatuolit. Näidenkin koriosa on pyöreä, mutta alaosan

---

[1] YIV mh [Tandefeltille] 21.4.1789. Kirjekonsepti. F II b:2. ÖHA. RA.

[2] *…och sidst försedd med Prediko-Stol och Altare prydnad, och det likmäktigt Allernådigst fastställdte Desseiner. Dock saknas fullständig målning på Prediko-Stolen och Altare prydnaden, hwilka til början allenast med grundfärgen äro öfverstrukne.* Laukaan kirkkoherra Johan Borgstedt Porvoon tuomiokapitulille 20.3.1798 liittyen mm. Laukaan kirkon vihkimiseen. Eb:131. PTA. HMA.

toruksessa on nyt pyöristetty profiili. Lisäksi jalustarakenteen malli on ratkaisevasti erilainen. Koska korimalli esiintyy vain näissä kahdessa kappaleessa, saattaisi se kieliä laitteiden yhtäaikaisesta tai vähintäänkin peräkkäisestä valmistuksesta. Katokset on nyt koristeltu lehväpunoksilla ja useilla enkeliveistoksilla. Skellefteåssa ne ovat erityisen ansiokkaasti toteutettuja. Pedersören yhteydessä on syytä mainita, että Purmon kirkon n. vuoden 1827 tienoilla valmistunut saarnatuoli osoittautui todella taidokkaaksi Pedersören saarnatuolin kopioksi.[1] Purmon koristeiden erilaisen toteutustavan lisäksi eri veistäjästä vihjaa myös kalustoluetteloista saatava myöhempi ajoitus.[2]

Näyttävimmän ja aivan oman Rijf-saarnatuolien ryhmän muodostavat Munsalan, Vöyrin ja Kortesjärven juhlavat, rokokoohenkiset saarnatuolit. Ryhmän ensimmäinen edustaja on Munsala (KL KUVA 97), jonka välittömänä esikuvana toimi Carl Hårlemanin vuonna 1752 suunnittelema Tukholman P. Klaran kirkon saarnatuoli (KUVA 65).[3]

Kuva 65. Carl Hårlemanin suunnittelema Tukholman P. Klaran kirkon saarnatuoli. Kuvalähde: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Klara_kyrka_pulpit1.jpg

Esikuvallisuus on varsin erikoista, sillä pyytäessään saarnatuolipiirrosta maaherra Tandefelt mainitsi, etteivät munsalalaiset pystyisi vastaamaan kovin kalliin ja koristeellisen saarnatuolin teosta.[4] Vaikka saarnatuoli mainitaan toteutetun YIV:sta

[1] Vrt. Pettersson 1985, 240 (kuvateksti) sekä 241–242; Vrt. Pettersson 1989b, 334–335; Vrt. Appelgren 1985, 728–729; Nylund on puolestaan arvellut saarnatuolin veistäjäksi ähtäväläistä nikkari Johan Johansson Jofsia, joka olisi toteuttanut sen Pedersören kirkkoa varten laadittujen piirustusten mukaan 1820-luvulla. Nylund 1972, 14–15.

[2] Vielä vuoden 1826 kalustoluettelon mukaan saarnatuoli oli vähäarvoinen (*mindre wärde*) ja pohjamaalattu. Koska vuoden 1842 kalustoluettelo kertoo saarnatuolin olevan uusi, pyöreämuotoinen, helmivärein maalattu ja ilman kultausta, voidaan päätellä, että saarnatuoli on tehty vuoden 1826 jälkeen. Kal 1826 ja 1842. KA MF UK 434. PurKa.

[3] Appelgren 1985, 727; P. Klaran kirkon saarnatuolista, ks. Stavenow 1927, 274–276; Brandel 1927, 244–247.

[4] *…låta författa dessein till predikostohl […] dock i billigt afseende på Kapellboernes fattigdom och medellöshet, samt de betydeliga utgifter de redan måst widkännas wid sjelfwa kyrkiobygnaden, lärer finna, at de en mycket kostsam och sirlig predikostol icke mägta låta förfärdiga.* Mh Tandefelt YIV:lle [Adelcrantzille] 19.3.1787. Saapunut 24.4.1787. F II b:2. ÖHA. RA.

saadun piirustuksen mukaan[1], se ei kuitenkaan vastaa virastossa vuonna 1789 laadittua varsin yksinkertaista suunnitelmaa (KL KUVA 96). Juhlavampaa mallia on tietysti voitu hakea Mustasaari-Vaasan kirkosta, jonka saarnatuoli on myös saanut vaikutteita P. Klaran kirkon saarnatuolista. Piirustuksessa sen koriosa on kuitenkin kovera ja koristeet erilaisia.[2] Todennäköistä onkin, että Munsalassa käytetty saarnatuolisuunnitelma pohjasi jo Jacob Rijfin opintovuoden aikana tekemään tarkkaan piirustuskopioon P. Klaran saarnatuolista. Kirkon sisustuksen täydennystyöt olivat tuolloin ajankohtaisina, sillä kirkon uudelleenrakennustöistä vastanneen C.F. Adelcrantzin suunnittelema alttaripiirros vahvistettiin joulukuussa 1780.[3] Kuvanveistäjä Sergelin matkan vuoksi keskeneräiseksi jäänyt työ on saattanut houkuttaa Jacob Rijfiä kiinnittämään erityistä huomiota juuri P. Klaran kirkkoon, joka jo muutoinkin on yksi merkittävimmistä tukholmalaiskirkoista. Aiottiinhan Oulun kivikirkkokin alun perin rakentaa P. Klaran kirkon mukaiseksi.[4]

Munsalan saarnatuolisuunnitelman taustoja selvitettäessä on muistettava myös YIV:n virallisten piirustusten mahdollinen uusiokäyttö. Ajallisesti nimittäin sopisi, että P. Klaran saarnatuolimalli periytyisi Rijfille Luulajasta, jossa maininta rikkaasti kullatusta, koristeellisesta ja lahjoittajatekstejä käsittäneestä saarnatuolista sopisi hyvin myös Munsalan saarnatuolin kuvaukseen. Luulajan kirkon sisustukseen liittyneet piirustukset olivat varmuudella Rijfin tiedossa ja todennäköisesti kopioitu omaan piirustusarkistoon. Luulaja-Munsala -yhteyttä häiritsee kuitenkin se, että Luulajan saarnatuolipiirroksen laatijana oli mitä ilmeisimmin Olof Tempelman.[5] Hän suunnitteli 1780-luvun loppupuolella lähinnä Sörabyn (KUVA 66) saarnatuolipiirroksen kaltaisia suunnitelmia, jotka toimivat ideanantajana Rijfien Ylikiimingin kirkon saarnatuolissa (KL KUVA 176). Ehkäpä Tempelman käyttikin juuri Sörabyn mallia Luulajassa, josta se periytyi Rijfin kopioimana Ylikiiminkiin?

---

[1] *Nya Predikostolen och Altaretaflan, är efter undfången ritning ifrån Kongl. Öfwer Intendents contoiret, arbetad och förfärdigad af Byggmästaren Jacob Rijf.* [Vuosi 1792]. Folkmängstabeller 1775–1877. MunKa.
[2] Appelgren 1985, 727 sekä 728 (kuva).
[3] Fogelmarck 1957, 224–226, 414–415; vrt. Brandel 1927, 239 ja 243 (kuva 74). Hyväksymispvm. 19.12.1760 (po. 19.12.1780).
[4] Halila 1953, 553.
[5] Diaarimerkinnän mukaan KM vahvisti Luulajan kirkon alttari- ja saarnatuolisuunnitelman 7.4.1791. Koska alttarisuunnitelman laati Tempelman, myös saarnatuolipiirros lienee hänen käsialaansa. Diaarimerkintä on kuitenkin moniselitteinen ja kyseeseen voisi tulla myös Wennberg. Diaario 18.4.1791. CI aa:2. ÖHA. RA; Berg Villner attribuoi Tempelmanille ainoastaan alttaripiirroksen. Berg Villner 1997, 238.

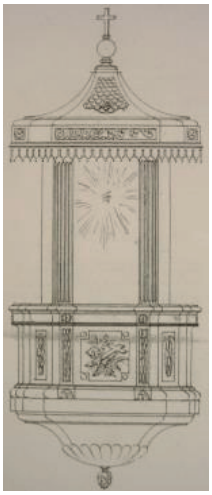

Kuva 66. Olof Tempelmanin suunnitelma Sörabyn (Rottne) saarnatuolia varten. Päiväys 13.4.1787. ÖIÄ S 429:3. ÖHA. RA.

Munsalan jälkeen toteutettu Vöyri on suureellisuudessaan aivan omaa luokkaansa. Vaikka esikuvauskollisen Munsalan ja Vöyrin saarnatuolit muistuttavat pitkälti toisiaan, on Vöyrin toteutus kuitenkin huomattavasti vapaampaa (KL KUVA 173). Koriosan toruksen koristelu ei nyt enää pohjaa suoraan P. Klara-Munsala -malliin, vaan Jean Francois de Neufforgen mallikuviin ja niiden variaatioihin.[1] Medaljonkikentissä on käytetty Rijfeille tuttuja koristeaiheita ja lisäksi jalustamallin rakenne on erilainen. Jalustarakenteen malli toistui sittemmin Pedersören ja Skellefteån laitteissa.

Kortesjärven saarnatuoli (KL KUVA 45) on Munsalaan sekä erityisesti Vöyriin verrattuna huomattavasti pelkistetympi versio. Vaikutelmaa korostaa saarnatuolin valkoinen pohjaväri. Koriosan alareunaan sijoitetut enkelit näyttävät ensisilmäyksellä olevan väärässä paikassa, mutta tosiasiassa ratkaisu pohjaa Carl Hårlemanin laatimaan P. Klaran kirkon alkuperäiseen saarnatuoliluonnokseen (KUVA 67).

[1] Neufforge 1761, 287–288. KB.

Kuva 67. Carl Hårlemanin luonnos P. Klaran kirkon saarnatuolia varten. Stavenow 1927, 275 (kuva 149).

Saarnatuolin alaosaa koristavat neljän evankelistan tunnukset leijona, härkä, siivekkäänä ihmisenä esitetty Matteus sekä kotka. Näistä parhaiten on hahmoteltu enkeliksi miellettävä Matteus, joka sittemmin toteutetussa versiossa syrjäytti muut evankelistasymbolit tieltään ja vakiinnutti paikkansa saarnatuolin kerubina. Kortesjärven enkelien sijoitus antaisi siten ymmärtää, että Rijf on tuntenut myös Hårlemanin tekemän alkuperäisluonnoksen. Omalta osaltaan se taas vahvistaa oletusta opintoaikana kopioiduista P. Klaran saarnatuolipiirustuksista.

Munsalan, Vöyrin ja Kortesjärven saarnatuolissa käytetyn kaiteen esikuva on saatu Tukholman Adolf Fredrikin kirkosta (KUVA 68).

Kuva 68. Saarnatuolien kaiteita. Vasemmalta oikealle Adolf Fredrik, Munsala, Vöyri ja Kortesjärvi. Kuvat: PM.

Sieltä periytyy myös malli saarnatuolin katossa olevalle töyhtöpäiselle ja ”koukkujalkaiselle” kyyhkyselle, jonka Rijf-formaatti esiintyy kahdeksassa Rijf-saarnatuolissa (KUVA 69). Alatorniossa kyyhkynen on poikkeuksellisesti saanut paikkansa saarnatuolin taustalta, kuten C.F. Adelcrantzin vuonna 1752 suunnittelemassa Katariinan kirkon saarnatuolipiirroksessa.[1] Vimpelin kyyhkynen on menettänyt aikojen saatossa toisen siipensä.

[1] Nordberg – Axel-Nilsson 1944, 346 ja 349 (kuva 189).

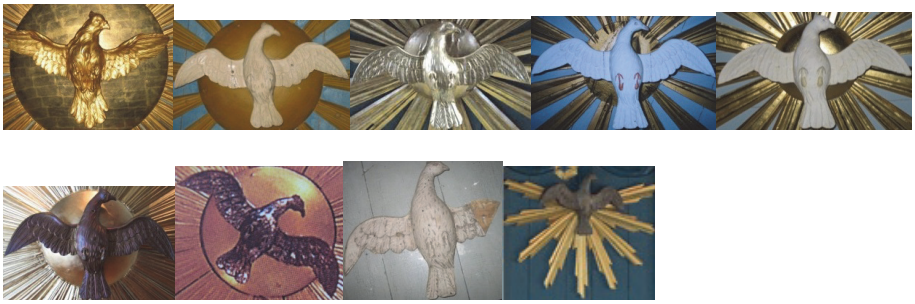

Kuva 69. Saarnatuolin kyyhkysiä. Ylärivi vasemmalta oikealle: Adolf Fredrik, Munsala, Vöyri, Kortesjärvi ja Pedersöre. Alarivillä Sumiaisten, Skellefteån, Vimpelin ja Alatornion kyyhkyset. Kuva: PM.

Jacob Rijfin viimeisen puukirkkohankkeen yhteydessä valmistettujen Vimpelin saarnatuolin ja lukkarinpenkin (KL KUVA 164) koriosa poikkeaa aiemmista toteutuksista. Malli on ajankohtaansa nähden hieman vanhahtava ja muistuttaa alaveteliläisen Johan Backmanin (1706–1765) veistämiä Lohtajan (1758), Kruunupyyn (1759) ja Lappajärven (1765) saarnatuoleja. Ilmeistä on, että Backman-malli periytyi Vimpeliin juuri Jacob Rijfin Kruunupyy-kytköksien myötä. Rijf oli Vimpelin kirkonrakentamisen aikoihin edelleen sidoksissa Kruunupyyn kirkkohankkeeseen ja vuonna 1806 kruunupyyläiset päättivät lainata nauloja Vimpelin kyläläisille.[1] Jo aiemmassa yhteydessä esitelty, kruunupyystä käsin toiminut Rijfin renki Anders Malander on voinut toimia Rijfien apuna Vimpelin kirkkotyömaalla ja tuoda kotiseudultaan nikkareita niin rakennus- kuin sisustustyöhön.

Saarnatuolien valmistustiheyteen liittyen on todettava, että Carl Thomasson Rijfin kuoleman jälkeen (1801) tehtiin ainoastaan neljä saarnatuolia. Näistä Iin, Alatornion sekä Kantlinin myöhemmin toteuttaman Sumiaisten (1811) saarnatuolit edustivat vielä Rijfeille tuttua Laukaa-mallia. Koska Vimpelin kaksoistuolit ovat muihin Rijf-saarnatuoleihin nähden poikkeuksellisia, toteutettiin vuosina 1802–1808 Rijfien johdolla itse asiassa vain kaksi tyypillistä Rijf-saarnatuolia (Alatornio ja Ii). Olisiko Carl Thomasson Rijf ollut jollain tapaa vastuullinen saarnatuolien valmistamisesta tai hankkeiden organisoinneista? Rijfien veljeksistä kirjoittaneen Johan Ahlnäsin (1871–1949) mukaan erityisesti Carl Thomasson oli taitava puunveistäjä.[2] Hän olisi esimerkiksi voinut vastata saarnatuolien karkeamman veistotyön suorittamisesta tai koristemedaljonkien kiinnittämisestä. Toisaalta taas Luodon saarnatuoliportaan korjauksen yhteydessä lankun alta löytyi Jacob Rijfin nimi, mikä viitannee tekijään.[3]

[1] Ptk 13.4.1806. V:1. KrKA; Tegengren 1943, 379.
[2] A[hlnäs], J[ohan], ”Kyrkobyggmästarena Riif. III. Jacob och Carl Riif.” *Pedersöre* 15.11.1924.
[3] Wik 1972, 288; Epäselväksi jää, mihin vaiheeseen signeeraus liittyy. Se voi viitata saarnatuolin tekoon, asennukseen tai rappujen laittoon.

Carl Thomasson Rijfin jättämän aukon paikkaaminen jo pelkissä rakennusmestarin tehtävissä on voinut verottaa pienimuotoisiksi koettuja saarnatuolitöitä. Lisäksi on syytä huomioida, että rakennushankkeiden kaatumisien myötä Rijfeiltä jäi toteuttamatta Joutsan ja Jämsän kirkkojen saarnatuolit, joiden valmistaminen olisi kasvattanut saarnatuolien lukumäärää. Kirkkojen rakennustyömailla tapahtuneet epäonnistumiset ovat tietysti voineet vaikuttaa tilausten vähentymiseen myös sisutustehtävissä.

Lopuksi on syytä palata kappaleen alussa mainittuihin, Ahlnäsin tilan verstaassa olleisiin ja sittemmin kadoksiin joutuneisiin puuveistoksiin. Johan Ahlnäsin kuvaukseen sopivia saarnatuoli- ja alttaritaulukoristeita on esillä Ähtävän kotiseutumuseossa. Varsin taidokkaasti veistettyjen esineiden joukossa on mm. neljä suurta ornamenttiveistosta käsittävä lauta (KUVA 70), Vöyrin saarnatuolista tuttu medaljonkikoriste sekä Munsalan saarnatuoliin yhdistettävä enkeliveistos (KUVA 71). Muut veistokoristeet ovat kytkettävissä Munsalan alttarilaitteeseen ja niitä käsitellään myöhemmässä yhteydessä.

Kuva 70. Ähtävän kotiseutumuseossa oleva lauta, jonka keskellä kulkee neljä suurta ornamenttikatkelmaa. PM 2008.

Kuva 71. Ähtävän kotiseutumuseossa olevia saarnatuolin enkeliveistoksia esitettynä rinnan Munsalan saarnatuolikoristeiden kanssa. Ehtoollista symboloivan medaljonkikoristeen kappale on yhteneväinen Vöyrin saarnatuolin medaljongin kanssa. PM 2008, 2013.

Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että veistokoristeet on attribuoitu ähtäväläisen nikkari Matts Johansson Berklarin (1726–1809) tuotantoon. Huomioimalla kuitenkin esineiden harvinaislaatuisuus ja niiden identtisyys Rijf-saarnatuolien dekoraatioihin vaikuttaa varsin ilmeiseltä, että kyseessä ovat aiemmin Ahlnäsin tilalla olleet koristeet. Koska ne näyttävät sopivan erityisesti juuri Munsalan esikuvauskollisimpaan ja ensimmäiseen enkeliveistoksia käsittäneeseen saarnatuoliin, ne voisivat tuolloin olla jopa Rijfien palveluksessa työskennelleen Eric Cainbergin tekemiä, verstaalla säilytettyjä mallikappaleita. Erityisen hyvin Ähtävän esineiden Rijf-sidonnaisuutta vahvistaa alttarilaitteiden yhteydessä esiteltävä kapiteeli, jonka täydellinen esikuva löytyy Tukholman Adolf Fredrikin kirkosta. Kaksiakselisen joonialaisvoluutin oikeaoppinen toteutus ei liene ollut kenen tahansa kyläniikkarin hallussa. Puuveistokset olisivat voineet löytää tiensä Ähtävälle esimerkiksi Erik August Ahlnäsin (1876–1938) välityksellä, sillä hän työskenteli siellä useita vuosia kansakoulunopettajana.[1] Esineiden lahjoittajana mainittu Uno Östman (1905–1980) on kuitenkin muistellut koristeiden olleen Berklar-talon vintillä jo 1910-luvulla.[2] Voiko kuitenkaan olla niin, että näinkin ainutlaatuisten esineiden kohdalla kyse olisi kahdesta eri veistokokonaisuudesta?

Mikäli Ähtävän veistokset todella ovat Berklar-nikkarin tekemiä, on hänen siinä tapauksessa täytynyt ainakin työskennellä Rijfien palveluksessa. Rijfien tuotantoon attribuoitavan Evijärven saarnatuolin valmistusvaiheesta saataisiin löyhä kytkös Ähtävän Birkkalaan (*Berklar*).[3] Mutta missä on Berklar-nikkarin muu tuotanto? Luulisi, että taidokkaan veistäjän nimi olisi tullut esille useammassa yhteydessä. Todennäköisimpänä onkin pidettävä sitä, että tiedot Berklar-nikkarista, Evijärven Rijf-saarnatuolista ja Ähtävän kotiseutumuseon veistoksista ovat menneet aikojen saatossa sekaisin ja yhdistetty toisiinsa väärin. Johan Ahlnäsin ja Gustaf Wikin kuvauksiin luontuvia ja Rijf-saarnatuoleihin identtisesti sopivia veistokokonaisuuksia ei luulisi olevan säilynyt yhtä useampaa. Ähtävän kotiseutumuseon veistokoristeiden alkuperän selvittäminen tarjoaa oivallisen haasteen tulevaisuuden tutkimukselle.

---

[1] E.A. Ahlnäs olisi voinut viedä veistokset ”turvaan” Ähtävälle. Hänen Soklotissa asunut Henrik-veljensä oli nimittäin sairas ja tapasi sitoa enkelit selkäänsä ja kulkea niiden kanssa pitkin kylää. William Wik epäili aikoinaan, että juuri Henrik olisi hävittänyt veistokset. Ahlnäs 1923, 12 [Wikin lisätieto]. WWA; Wik 1972, 324.

[2] Berklar-nikkarin henkilöhistoriaa ja Ähtävän kotiseutumuseon esineistön taustoja selvitti pyynnöstäni Lars Smeds. Lars Smeds kirjoittajalle 30.1.2011, 14.8.2011 ja 31.8.2011. PMA.

[3] Perimätiedon mukaan saarnatuoli on valmistettu Ähtävän Birkkalassa. Tieto Evijärven kirkkomuseosta 25.7.2007. Mainінta on kuitenkin epämääräinen eikä voida tietää, tarkoitetaanko sillä edeltävää saarnatuolia.

9.2 Alttarilaitteet

Rijfien rakennustuotantoon attribuoitavia alttareita tai alttarilaitteita löytyi tutkimustyön yhteydessä 10 kappaletta (Taulukko 8). Lukumäärään ei sisälly taulukossa mainittu Luulajan alttarilaite, jonka mahdollinen Rijf-toteutus jää edellisessä kappaleessa esitellyn saarnatuolin tavoin epäselväksi. Luulajan varhaisimmassa säilyneessä kalustoluettelossa ei ole alttarilaitteen kuvausta[1], mutta todennäköisesti se on ollut hyväksytyssä piirustuksessa esitetyn kaltainen (KL KUVA 92). Myös Laukaan alttarilaitteen yksityiskohtaisemmat tiedot jäävät arvoitukseksi, sillä kirkko paloi vuonna 1831.

Taulukko 8. Rijfien alttarilaitteet

= *kaakkoisviiste* (+) = *piirustus säilynyt*
= *itäpääty* (-) = *piirustus hävinnyt*

KOHDE	TYYPPI	TOTEUTUS	SOPIMUS / TYÖNJOHTO	PIIRUSTUKSET	MUUTA
Ylikiiminki	alttariseinä +kaide	1786	(Jacob Rijf)	-	
Luulaja	alttarilaite?	-1791	?	YIV 30.11.1790 (+) (alttariseinäpiiros)	tuhoutui 1887
Munsala	alttarilaite +kaide	1791–1792	Jacob Rijf	Jacob Rijf 1787 (-) YIV (21.4.) 1789 (-)	
Pedersöre	alttari(pöytä) +kaide	1794–	Jacob Rijf	-	
Skellefteå	alttari(pöytä) +kaide	-1798	(Jacob Rijf)	-	
Laukaa	alttarilaite +kaide?	1797–1798	Jacob Rijf	YIV 6.3.1787 (-)	tuhoutui 1831
Luoto	alttarilaite +kaide	1799–1800	Jacob Rijf	YIV 1787 (-)	
Kemi	alttarilaite? **lounaiskulma**	1798-	Jacob Rijf	-	?
Alatornio	alttarilaite +kaide	1803–1804	Jacob Rijf 19.12.1802	Jacob Rijf 11.11.1802 (+) YIV 31.8.1803 (+)	
Vimpeli	alttari(pöytä) +kaide	1806–1807	Jacob Rijf	-	
Ii	alttarilaite +kaide?	-1807	[Jacob Rijf]	-	tuhoutui 1942

Munsalan vuosina 1791–1792 tehty alttarilaite on Rijfien valmistamista alttareista komein (KL KUVA 98). Samaa alttarityyppiä käytettiin myöhemmin myös Luodossa (1799–1800) (KL KUVA 88), minkä jälkeen Rijf ehdotti vastaavaa mallia vielä

[1] Kal 1832. N:1. LDA. HLA.

Alatornioon (1802). Alttarityypin suora esikuva on Olof Tempelmanin vuonna 1784 laatima Östra Edin alttarilaitteen konseptipiirros (KUVA 72).[1]

Rijf on voinut kopioida piirustuksen alkuperäisversion jo opintoaikanaan, sillä Alatornion vuonna 1802 signeerattu suunnitelma (KL KUVA 7) perustuu eittämättä sen äärimmäisen tarkkaan kopioon. Koska Alatornion alttarilaitteen piirros muodostaa kuitenkin parin Luotoon toteutetun saarnatuolin kanssa, on mahdollista, että Rijf onkin hyödyntänyt Munsalassa YIV:n jo vuonna 1787 laatimaa, mutta alun perin Luodon kirkkoon tarkoitettua alttarilaitepiirrosta. Östra Edin piirroksen täydellisestä tuntemuksesta kertoo eritoten se, että piirustuksessa pylväiden edustalla olevat suitsutusastiat toteutettiin Munsalaan. Ne poistettiin paikoiltaan 1830-luvulla ja muunnettiin virsitaulujen jalustoiksi (KUVA 73).[2]

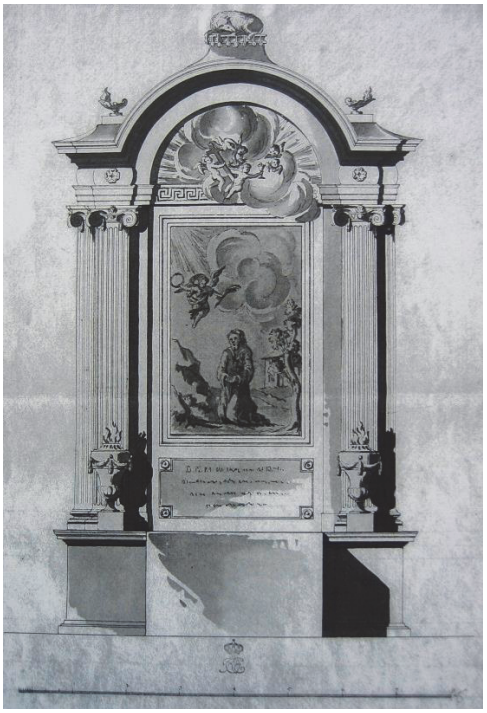

Kuva 72. Olof Tempelmanin vuonna 1784 laatima Östra Edin alttarilaitesuunnitelma. 30.11.1784, konsepti nro 2. ÖIÄ E 6:2. ÖHA. RA.

[1] Tempelmanin alttarilaitteen esikuva perustuu puolestaan Jean Eric Rehnin (1717–1793) laatimaan Döderhultsin kirkon alttarisuunnitelmaan. Ehrensvärd 1962, 6.

[2] *De urnor, rökelse-kar eller hwad de måga kallas, som stått en på hvardera sidan om Altaret, och hvi(l)ka skulle komma att bortskymma en stor del af altar-krantsens eller pelarenas förgyllning, ansågos af störs[-] delen böra flyttas i Cohret, för att blifva ett massivt stöd under de tvenne Ziffer-taflor, hwilka Församlingen, så fort omständigheterna tillåta, vilja låta förfärdiga.* Ptk 19.7.1835. KA MF UK 448. MunKa; Nyholm 1992, 147.

Kuva 73. Munsalan alttarilla aiemmin olleet suitsutusastiat on muunnettu virsitaulujen jalustoiksi. PM 2012.

Pedersören ja Skellefteån sisarkirkkojen laajennushankkeiden yhteydessä ei tehty massiivisia alttarilaitteita. Pedersöressä alttarilaitteeksi kelpasi aiemmin kirkon itäpäädyssä ollut tukholmalaisen hovikuvanveistäjä Caspar Schröderin vuonna 1705 veistämä laite, jossa varsinaisena taulumaalauksena oli Margareta Capsian *Pyhä Ehtoollinen* (1725). Mielenkiintoista on, että Schröderin laitteen yläosaa koristava värssytaulu teksteineen (Joh. 1:29) löytyy myös Munsalan alttarista (KUVA 74).

Kuva 74. Rijf on hyödyntänyt Pedersören (vas.) alttarilaitteen yksityiskohtaa Munsalassa (oik.). Kuva: PM 2012, Heikki Hanka 2007.

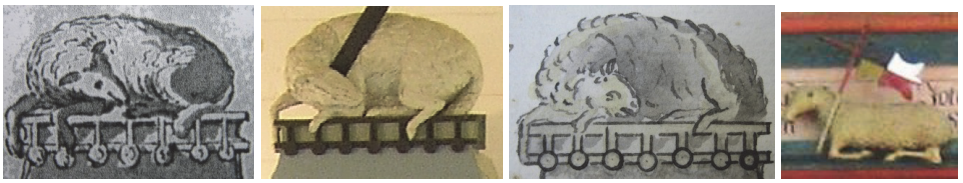

Kuva 75. Tempelmanin (Östra Ed, 1784), Luodon (Jacob Rijf 1799–1800) ja Alatornion (Jacob Rijf 1802) lampaat. Reunimmaisena Vimpelin vastaava koriste. Kuva PM 2012.

Skellefteån alttariratkaisu jää vaillinaisen arkistomateriaalin vuoksi hieman epäselväksi, mutta kirkon historiaa ennen arkistotuhoa tutkineen Kristian August Fellströmin (1878–1975) mukaan koruttomalla alttarilla oli ainoastaan risti ja kaksi

apostolihahmoa.[1] Sekä Pedersöressä että Skellefteåssa kirkon kuoria ympäröi kuitenkin koristeellinen, Rijf-tuotantoon kuuluva alttarikaide, jollainen on myös Vimpelin kirkossa (KUVA 76).

Kuva 76. Pedersören (vas.), Skellefteån (kesk.) ja Vimpelin alttarikaiteet. Kuva PM 2012.

Näihin Rijf on saanut suoran mallin C. F. Adelcrantzin suunnittelemista Adolf Fredrikin ja P. Klaran kirkon alttarikaiteista (KUVA 77). 1820-luvulla tehdyt Rijf-kaiteiden kopiot löytyvät puolestaan Purmon ja Ähtävän kirkoista. Myös vuonna 1822 valmistuneessa Kruunupyyn kirkon alttarikaiteessa on häivähdys Rijfien muotokieltä.

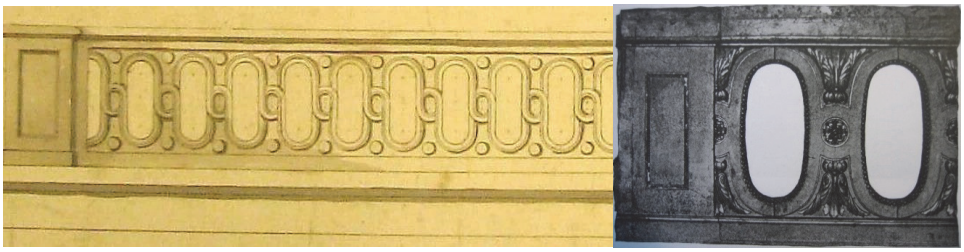

Kuva 77. C.F. Adelcrantzin suunnittelemat Tukholman Adolf Fredrikin (vas.) ja P. Klaran kirkon alttarikaiteet. Vol.3. OVIIIa. AdolFKa. SSA; Brandel 1927, 244 (kuva 75).

Rijfien käyttämä alttarikaiteen malli Ylikiimingissä (KUVA 84), Munsalassa ja Luodossa on tuttu Adelcrantzin ja Hårlemanin tuotannosta. Samaa kaide-tyyppiä on käytetty myös Matts Hollenderin suunnittelemassa Pietarsaaren kaupunginkirkon alttarissa (1778). Rintapaneelin pyöreä aihio oli tyypillinen erityisesti Hårlemanin 1730-luvun sisustusarkkitehtuurissa. Rijfejä ajatellen hyvän esikuvan saa esimerkiksi Adelcrantzin suunnittelemista P. Klaran ja Adolf Fredrikin kirkkojen länsilehteripiirroksista.[2]

Kemin kirkon alttarin (*Altare*) valmistaminen kuului Jacob Rijfin kanssa laadittuun sopimukseen. Sen varsinainen toteuttaminen jää puhjenneen riitatilanteen vuoksi hämärän peittoon. Luulisi, että Rijf olisi noudattanut sopimusta, ja että ainakin alttaripöytä olisi hänen johdollaan tehty. Rijfin mahdollisesti valmistama

[1] Fellström 1964, 42–43.
[2] Fogelmarck 1957, 218 (kuva 199) ja 223 (kuva 203); Sjöberg 2000, 206 (kuva ja kuvateksti).

alttari*laite* olisi todennäköisesti siirretty vuosina 1824–27 rakennettuun uuteen kirkkoon. Kirkossa nykyisin oleva alttarilaite näkyy kuitenkin IK:n 12.5.1823 toimittamassa Kemin kirkon konseptipiirroksessa.[1] Se tosin muistuttaa melkoisesti Luulajan alttariseinäpiirustuksessa ollutta alttarilaitetta.

Vimpelin (KL KUVA 164) ja Iin (KL KUVA 27) kirkon alttarilaitteet poikkeavat tyylillisesti Munsalan ja Luodon alttareista. Vimpelin alttarin melko karkeasti toteutetun *Agnus Dei* -koristeen (ks. KUVA 75) taustalla olevaa värssyä (Joh. 1:29) lukuun ottamatta alttarilaitteessa ei ole juuri mitään muuta Rijfeihin yhdistettävää piirrettä. Puolipyöreä aurinkosymboli herättää ihmetystä, sillä sen mieltäisi ennemminkin urkufasadiin kuten esimerkiksi Kungsholmassa (KUVA 78).

Kuva 78. Kungsholman kirkon urkufasadi 1830-luvulta. Kuva: http://www.orgelanders.se/Orgelbilder/Kungsholmen.htm

Vimpelissä auringon molemmin puolin olevat sorvatut puunupit vaikuttavat varsin vaatimattomilta verrattuna Munsalan mahtaviin suitsutusastioihin. Korinttilaispylväiden kömpelöntuntuinen lehtiornamentiikka on kaukana Luodon pylväänpäiden harkitusta koristelusta (KUVA 79).

Kuva 79. Yksityiskohta Vimpelin (vas.) ja Luodon alttarilaitteiden pylväänpäistä (Kuva: PM 2008, 2012). Oikealla mallikuva Serlion teoksesta. Serlio IV: On the Five Styles of Buildings. XLIXv (171r). Hart – Hicks 1996, 344.

Alttarilaitteen lukeekin mielellään myöhemmän ajan tuotokseksi. Kerroksittain asetetut palmunlehdet yläosan voluuttakierteineen muistuttavat erehdyttävästi kuortanelaisen Heikki Mikkilän (1801–1850) suunnitteleman Kuortaneen alttarilait-

[1] Kemin msrk kirkko http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6494541 21.5.2013. RakH. KA.

teen (1839) vastaavia yksityiskohtia.[1] Samalla tekniikalla toteutettuja tiheäsyisiä lehtiä on myös Mikkilän tekemän kuortanelaisen kaappikellon alareunassa.[2] (KUVA 80)

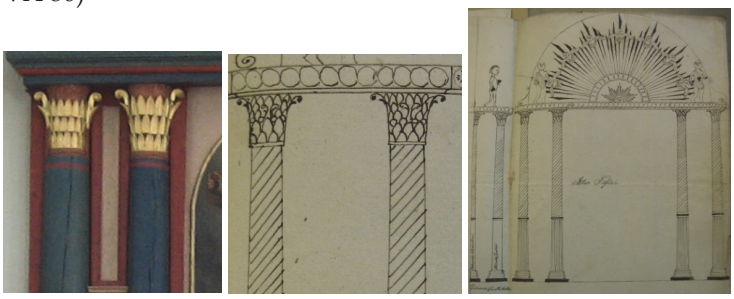

Kuva 80. Ylärivissä vasemmalla Vimpelin pylväänpäät (Kuva: PM 2008), keskellä ja oikealla Heikki Mikkilän tekemä Kuortaneen alttarilaitteen suunnitelma (KD 132/259 1839. STO. KA). Alinna Mikkilän tekemän kaappikellon jalusta, jossa on koristeena tiheäsyisiä lehtiä (Kuva: Klemetti 1932, 287 (kuva 180).

Pylväiden yläosan maalatut renkaat ja helminauhakoriste löytyvät puolestaan Mikkilän veistämistä Lapuan ja Ylihärmän vaivaisukkojen pylväistä.[3] Tyylipiirteet antavat näin ymmärtää, että Vimpelin alttarilaitteen toteutus tai vähintäänkin sen koristeiden teko on jätetty myöhempään ajankohtaan. Vimpelin alkuperäinen alttaripöytä (KUVA 81) ja jo aiemmin mainittu alttarikaide kuuluvat joka tapauksessa Rijf-tuotantoon.

Kuva 81. Vimpelin kirkon vanha alttaripöytä poistettiin käytöstä vuoden 1999 peruskorjauksen yhteydessä. Pöydän taustalevy on tehty ylimääräisestä alttarikaiteen pätkästä. Pöytä on nykyisin kellotapulissa. PM 2008.

Iin alttarilaitteen uusklassistinen muotokieli on helppo yhdistää Rijfeihin. Triglyfein ja metoopein koristellun friisin päällä olevista koristeista erottuvat pienet enkeliveistokset sekä jo Munsalan, Vöyrin ja Skellefteån saarnatuolien katoksista tu-

[1] Klemetti 1932, [303], (kuva 213); KD 132/259 1839. STO. KA.
[2] Klemetti 1932, 287 (kuva 180).
[3] Klemetti 1932, [290] (kuva 185) (Lapua).

tut, Vaasa-sukua symboloivat viljalyhteet. Ylinnä olevan, Jahve-initiaalein koristetun aurinkosymbolin Rijf oli jo toteuttanut pienemmässä mittakaavassa Alatornioon.

Suoria esikuvia Vimpelin ja Iin alttarilaitteille on vaikea löytää. Vimpelin alttariin voisi liittyä esimerkiksi Sebastiano Serlion (1475–1554) *Tutte l'opere d'architectura et prospetiva* -teoksessa esitetyt triumfikaaret, joita myös Pettersson on tarjonnut joidenkin, erityisesti 1820-luvulla suunniteltujen alttarilaitteiden ideanantajiksi (KUVA 82).[1]

Kuva 82. Serlio IV: On the Five Styles of Buildings. LIXr (180v). Hart – Hicks 1996, 361.

Iin alttarilaite voisi puolestaan olla sovellus Serlion teokseen kuvatusta alttarista, jota voitiin ilman sen siipiosia käyttää myös ikkuna- tai ovikehyksenä (KUVA 83).[2]

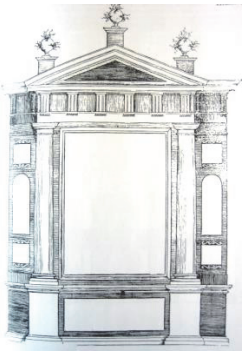

Kuva 83. Serlio IV: On the Five Styles of Buildings. XXVIIIr (150r). Hart – Hicks 1996, 303.

Iin yhteydessä on nostettava esille myös Ylikiimingin kirkon (1786) taitteinen alttariseinä (KUVA 84), joka on todennäköisesti saanut vaikutteita Leon Dufournyn suunnittelemasta, mutta toteuttamatta jääneestä Tukholman Johanneksen kirkon pyöristetystä kuoriabsidista (1784). Iihin verrattuna Ylikiimingin alttarin kohdalta

[1] *Serlio IV: On the Five Styles of Buildings. LIXr (180v).* Hart – Hicks 1996, 361; Pettersson 1977c, 365.
[2] *Serlio IV: On the Five Styles of Buildings. XXVIIIr (150r).* Hart – Hicks 1996, 303.

puuttuu periaatteessa vain palkiston päälle asetettu aurinkosymboli. Harvinaisen alttariseinämallin yllättävä kertautuminen Jyväskylän pitäjän kirkossa 1800-luvun alussa saattaa vihjata siitä, että ratkaisun esikuvana olisi ollut joko Rijfien rakentaman lähipitäjä Laukaan kirkon (mahdollisesti taitteinen) alttariseinä tai viime kädessä Jacob Rijfin laatima Vähänkyrön suunnitelma.[1] Vaikka Jacob Rijf uudisti YIV:n suunnittelemia Laukaan kirkon piirustuksia vuoden 1787 lopulla, alttarin (mahdollinen) siirto kirkon kaakkoisviisteeseen antaa kuitenkin ymmärtää, ettei Laukaassa ollut monikulmaista alttariseinämää. Jyväskylässä poikkeukselliseen ratkaisuun on voinut vaikuttaa Johan Kantlin, joka vaikutti Keski-Suomessa ja teki vielä 1810-luvulla rakennussopimuksen laukaalaisen kihlakunnantuomari Erik Johan Ingmanin talon rakentamisesta.[2] Myös Jyväskylän alttarikaiteena oli Rijfien Ylikiimingistä, Munsalasta ja Luodosta tuttu malli.

Kuva 84. Ylikiimingin kirkon alttariseinä. Kuvalähde: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9c/Altar_in_Ylikiiminki_church.jpg

Alttariseinässä olleiden ikkunoiden käyttö periytyi Rijfille luultavasti Luulajan kirkkohankkeesta. Luulajan kalustoluettelon mukaan alttariseinässä oli ikkunat, jotka avautuivat sakariston päällä olleesta kokoussalista kirkkosaliin.[3] Samaa ratkaisua Rijf käytti myöhemmin ainakin Oravaisissa sekä alttariseinässä olevista jäljistä päätellen myös Kortesjärvellä (KL KUVA 44). Laukaassa sakariston päällä oli lehteri, joka voisi tukea teoriaa Jyväskylän kaltaisesta taitteisesta alttariseinämästä.[4]

Pedersören, Alatornion ja Skellefteån laajennetuissa kirkoissa alttari sai uuden paikan kirkon kaakkoisviisteessä. Keskitetty tilaratkaisu on tunnusomaista erityisesti Matti Hongan kirkkoarkkitehtuurissa, jossa alttari siirrettiin perinteiseltä paikaltaan kirkon itäpäädystä ristikeskiön sisäkulmaan saarnatuolia vastapäätä.

[1] Marja Terttu Knapas ja Ville Lukkarinen ovat viitanneet mahdollisuuteen, jonka mukaan Jacob Rijfin vuonna 1785 laatima Vähänkyrön kirkkosuunnitelma olisi käsittänyt viistotun alttariseinämallin. Lukkarinen näyttää kuitenkin kallistuvan sille kannalle, että Rijfin suunnitelma sisälsi ennemminkin Kungsholman kirkkopiirustuksessa (Zetterberg 1757) esitetyn alttari- ja sakaristoratkaisun. Knapas 1986, 28–29; Lukkarinen 1987a, 116.
[2] Smeds 2009, 24–25.
[3] Kal 1832. N:1. LDA. HLA; Myös Rijfin laatimassa Kemin kirkon selvityspiirroksessa (1798) näyttäisi sakaristoon johtavien ovien päällä olevan (ikkuna)aukot. Ratkaisu ei ilmeisestikään kuulunut YIV:n laatimaan suunnitelmaan (1786).
[4] Ilmenee ptk:sta 12.6.1803 § 2. II Ca 1. LauKa. JyMA.

Hongan rakentamissa Alavetelin (ks. KL KUVA 14) ja Oulaisten kirkoissa sakaristo oli pohjoisessa ristivarressa saarnatuolin ja alttarin sijoittuessa kirkkotilan luoteis- ja koillisnurkkauksiin. Kaarlelan kirkkoa laajennettaessa vuonna 1761 Honka ehdotti alttaria ja sen yläpuolelle tulevaa saarnatuolia kirkon koillisviisteeseen. Ilmajoen ja Ähtävän kirkoissa alttari oli kaakkoiskulmassa. Närpiön kivikirkko sai kaakkoisalttarin David Olanderin ja Matti Hongan johtaman laajennushankkeen yhteydessä vuosina 1771–73. Viitasaaren sisäviisteisessä ristikirkossa alttari sijaitsi ristikeskuksen kaakkoisviisteessä vuoteen 1846[1] saakka. Hongan johdolla aloitetun (1776–77) ja hänen veljenpoikansa Johan Lillhongan viimeistelemän (1779) Vöyrin tukipilarikirkon laajennuksen yhteydessä kirkon alttari siirrettiin kaakkoiskulmaan. Se oli käytössä vuoteen 1841 saakka, jolloin alttari siirrettiin takaisin kirkon itäpäätyyn. On mahdollista, että myös Paavolan[2] ja Teerijärven[3] alttari sijaitsi alun perin kirkon kaakkoisviisteessä. Hongan kirkoissa perinteinen itäalttari oli alkuperäisratkaisuna ainakin Kiimingissä[4] ja Lohtajalla sekä asiakirjojen mukaan myös Lappajärvellä[5].[6] Tulipalojen tuhoamien Kuhmon ja Kannuksen alttarisijoitus jää epäselväksi.

Keskitetty tilaratkaisu ei kuitenkaan periytynyt Rijfien kivikirkkoarkkitehtuuriin niinkään Hongalta, vaan oli pitkälti käytännön syiden sanelema: itäpäätyyn ei tarvittu väliseinällä erotettua sakaristoa, sillä vanhaan runkorakenteeseen kuulunut sakaristo sijoittui laajennuksen yhteydessä kirkon koilliskulmaan. Sieltä oli helppo tehdä kulkuyhteys kulmamuurin kautta saarnatuoliin, ja matka sakaristosta alttarille oli sekin kohtuullisen etäisyyden päässä. Tärkeintä kuitenkin oli, että etelä- ja pohjoisvarsissa istuvat pystyivät näkemään alttarille. Ristikeskiön kulmaan sijoitettu alttari paransi näköyhteyden lisäksi myös kirkollisten toimitusten kuuluvuutta.[7]

---

[1] Esim. ptkt 28.12.1845 § 6, 24.1.1846 § 1–2, 7.6.1846 § 1 ja 14.3.1847 § 6. ViiKa.

[2] Mikael Toppeliuksen maalama, kirkon alaosaa kiertävä draperia-maalaus puuttuu kaakkoisviisteen kohdalta. Paikalla on tosin voinut olla myös lukkarinpenkki. Kirjoittajan havainto 25.8.2002.

[3] Alttari on voitu siirtää itäpäätyyn rakennusmestari Heikki Kuorikosken johtamien korjaustöiden yhteydessä (1818–1819), jolloin kirkkoon tehtiin mm. uusi saarnatuoli (1818). Samassa yhteydessä on tehty muutoksia myös alttariseinään, sillä sen yläosaa koristaa Kuorikoskille tyypillinen kasviornamentti. Alttarilaitteen takaa löytyy lisäksi merkintä *14. Jun 1819*. Omassa ansioluettelossaan Kuorikoski mainitsee rakennustöidensä osalta, että hän ”rakensi uudelleen” Teerijärven kirkon vuonna 1818 (*1818 Ombygdt Kyrckan i Terijerfvi*). Saarnatuolien valmistamisista on mainittu erikseen ansioluettelon lopussa. Heikki Kuorikosken ansioluettelo. VSV akti 84 /1840. VSV. KA; Pettersson 1985, 282; Teerijärven sisarkirkossa Viitasaarella alttarinsiirtoa kirkon itäpäätyyn ehdotettiin ensimmäisen kerran juuri vuonna 1819. Ptk 20.6.1819. II Ca 2. ViiKa. JyMA.

[4] Kiimingin kirkon piirustukset vuodelta 1760. Asiakirjasarjassa II Ca 1. KiimKa. OMA.

[5] Aspegrenin mukaan Lappajärven kirkon alttari sijaitsi (itäisessä ristivarressa) sakariston edessä: *[…] en ny Korskyrka, hwars längd är 45 alnar, och bredd 18 ditto med Sakristia bakom Altaret*. Aspegren 1766, 76; *…sacristia, hwilken befinnas inom kyrckan och tillika med choret intager hela östra korset.* Ttk Eric Brunniukselle 24.2.1796. BI 63. TKA. TMA; Vrt. Pettersson 1978, 124; Pettersson 1985, 270–271; Pettersson 1989a, 329.

[6] Pettersson 1978, 122–125 (kuvineen).

[7] Pedersöressä pitäjäläiset ilmaisivat huolensa toimitusten kuuluvuudesta jo laajennushankkeen alussa: *som kyrka hwilcken icke är bredare innom murarne än 18 alnar, redan äger den olägliga egenskapen at predikanten så wäl ifrån altaret på 45 som ifrån Predikostolen på 30 alnars afstånd, med swårighet kan*

Ilmeisesti juuri käytännöllisyyteen liittyneet seikat ohjasivat Rijfin siirtämään alttarin kirkon ristikeskukseen myös Kemissä, jossa kirkon eteläinen ja pohjoinen ristivarsi olivat läntistä ja itäistä ristivartta huomattavasti pidemmät (KL KUVA 39). Toteuttamatta jäänyt Uumajan kivikirkkohanke käsitti myös keskitetyn tilaratkaisun (KL KUVA 157).

Rijfien rakentamiin puukirkkoihin Rijf ehdotti kaakkoisviisteen alttaria tiettävästi ainoastaan Laukaaseen (1787). Vaikka Lappajärven alttarinsijoituksen mieltäisi kernaasti jo Matti Hongan aikaiseen tilajäsentelyyn, alttari siirrettiin kaakkoiskulmaan ilmeisesti vasta Rijfien suunnitteleman laajennusprojektin yhteydessä.[1] Mielenkiintoista kuitenkin on, että Alavetelin kirkon laajennussuunnitelmassa Rijf puolestaan esitti alun perin kaakkoisviisteessä sijainneen alttarin siirtämistä kirkon itäpäätyyn. Symmetriaa pohjakaavaan toi tällöin kaakkoisviisteeseen sijoitettu lukkarinpenkki. Munsalassa käytännöllisempää kaakkoisviisteen alttaria toivottiin kappelilaisten aloitteesta vuonna 1787, mutta jostain syystä YIV hylkäsi anomuksen ja Jacob Rijfin laatiman alttaripiirroksen.

Lopuksi on vielä mainittava, että alttarilaitteiden valmistus vastaa jo saarnatuolien yhteydessä esille tullutta kaavaa ensimmäisten hankkeiden esikuvauskollisimmista toteutuksista. Ähtävän kotiseutumuseossa olevat pylväänpäät ja enkeliveistokset vastaavat Munsalan koristeita ja ovat mitä todennäköisimmin Rijfien verstaalla olleita mallikappaleita (KUVAT 85 ja 86).

Kuva 85. Ylärivissä vasemmalla Munsalan alttarilaitteen kaksiakselinen pylväänpää ja sen jälkeen Ähtävän kotiseutumuseossa olevat vastaavanlaiset puumallinteet. Vieressä vertailun vuoksi Tukholman Adolf Fredrikin kirkon pylväänpää. Kuva: PM.

höras bakut i kyrkan, måste ofelbart hända förutan det kyrkan bilfwer wanställd; at tillbyggnaden som på längden ökar Distancen till 70 alr åt altaret samt för Predikostolen 50 alnar; aldeles förtager samt förmedelst korssen så kringspider lärarens liûd och röst at församlingen bakut i kyrkan icke med redighet kan höra eller fatta hwad som talas. Petter Teliinin memoraali 17.2.1781. Ptk:n 4.2.1781 yhteydessä. II Ha 8. PedKa.

[1] Aspegren 1766, 76; Ttk Eric Brunniukselle 24.2.1796. BI 63. TKA. TMA; Vrt. Pettersson 1978, 124.

Kuva 86. Vasemmalla Ähtävän kotiseutumuseossa oleva irrallinen, Munsalan alttarilaitteeseen soveltuva enkelinkaulus. Oikealla Munsalan alttarilaitteen enkelit, joiden pilvikaulusta on jouduttu pienentämään alttarirakenteeseen sopivaksi. Kuva: PM.

Munsalan alttarilaitteeseen verrattuna Luodon kirkon sama Östra Edin alttarin malli on jo vapaammin ja yksinkertaisemmin toteutettu. Alatornion (KL KUVA 11) alttarilaitteen Rijf joutui valmistamaan YIV:ssa tehdyn piirustuksen mukaisesti.

9.3 Virsitaulut ja enkeliveistokset

Saarnatuolien ja alttarilaitteiden ohella Rijfien verstaalla valmistettiin poikkeuksellisen näyttäviä kustavilaistyylisiä virsitauluja, jotka eroavat tekotavaltaan muista, aikakaudelle tunnusomaisista, tyylillisesti rokokoosävytteisistä virsitauluista. Asiakirjalähteiden valossa niiden ajoitus ja attribuointi Rijfeille saattaa joissakin tapauksissa olla varsin hankalaa, sillä taulut ovat tulleet kirkkoon ensisijaisesti lahjoituksina. Pääsääntö näille huomiota herättävän taidokkaille ja keskenään miltei identtisille virsitauluille kuitenkin on, että ne kaikki ovat suhteellisen selkeästi kytkettävissä Rijfien rakennustoiminnan yhteyteen kyseisessä seurakunnassa tai sen välittömässä vaikutuspiirissä. Tästä on tietysti seurauksena se, ettei tauluja myöskään tavata Rijfien rakennustoiminnan ulkopuolelle jääviltä alueilta. Poikkeuksen tekee Maksamaan plagiaattitaulu, jota käsitellään myöhemmin.

Tutkimusalueen piiriin lukeutuvien virsitaulujen kehysratkaisuissa on erotettavissa kaksi perustyyppiä. Soikionmuotoisen, melko leveän ja koristeellisen kehyksen ympäröimän virsitaulun otsakoristeena on poikkeuksetta joko yksinkertainen, poimutettu rusettinauha tai koristeellisempi nuottiviivasto-, lyyra- ja pasuunasommitelma. Näitä kahta eri otsakoristevaihtoehtoa käsittävää perusmallia on sitten muunneltu sijoittamalla taulun alaosaan joko yksi- tai kaksisiipinen enkeliveistos tai vaihtoehtoisesti pyöreä, ruusukenauhalla koristeltu medaljonkikehys. Virsitaulun alareunaa koristaa hyvin usein vielä riippuva, kolmipoimuinen laakeripunos. Itse kehystä reunustavat kierteis- ja helminauhojen erilaiset variantit.

Näitä edellä kuvatun mukaisia ja Rijfien veistotuotantoon attribuoitavia virsitauluja on viidellätoista paikkakunnalla. Koska Luodon kirkossa tauluja on kaksi, virsitaulujen yhteismääräksi muodostuu 16 kappaletta:

Taulukko 9. Virsitaulut

= *otsakoristeena rusettinauha*
= *otsakoristeena nuottiviivasto- ja pasuunakoriste*

1 = yksisivuinen
2 = kaksisivuinen

Kohde	Ajoitus	Sivut	Muuta	Tuho
Suomussalmi	1787- -1791	1 (?)	otsakoriste tuntematon	1939
Vöyri	1793–**1794**	2	kullattu / muutettiin nelisivuiseksi 1839	
Kortesjärvi	1793–1794	1	lisäosana laakerinlehdet	
Kemi	-1799	2	kullattu	
Kälviä	-1799-	1	kullattu	
Luoto	1799–1800	1	2 kpl, nuottiviivastossa puumerkki #	
Lappajärvi	1800–1801	2	kullattu / nuottiviivastossa puumerkki #	
Alatornio	1802–1803	2	kullattu / Jacob Rijfin lahjoittama	
Tornio	-1802–1804	2	kullattu	
Tervola	-1804	1	Jacob Rijfin lahjoittama	
Vähäkyrö	1804	1	leskirouva Wegeliuksen lahjoittama	
Uurainen	-1805	1		
Maaninka	1806	1	rakennusmestari Rijfin lahjoittama, kääntöpuolella maalaus	
Vimpeli	1806	1		
Ii	1807	1 (?)		1942

Tiettävästi ensimmäinen virsitaulu valmistui Suomussalmen kirkkoon. Sen ajoitus on epävarma, mutta se lienee tullut kirkkoon pian sen valmistumisen jälkeen, todennäköisesti vuosien 1789–1791 välillä, jolloin rakennusmestarit Rijf ja Snåre mainittiin kirkon tilikirjoissa. Virsitaulu näkyy vuonna 1926 otetussa kuvassa kirkon itäosassa saarnatuolin ja sakaristoon johtavan oven edustalla (KL KUVA 137). Kuvasta ei kuitenkaan saa selvää, onko taulun yläosassa rusetti- vai nuottiviivastokoriste. Alaosaa näyttää kuitenkin koristavan enkeliveistos. Suomussalmen sekä viimeiseksi toteutukseksi jääneen Iin kirkon (KL KUVA 27) virsitaulut ovat tuhoutuneet.

Vöyrin, Munsalan ja Kortesjärven saarnatuolihankkeiden ajallinen ja tyylillinen yhtenäisyys huomioiden tuntuu oudolta, ettei Munsalassa ole lainkaan Vöyristä ja Kortesjärveltä (KL KUVA 46) löytyvää Rijf-virsitaulua. Munsalan kirkossa tosin on Vöyrin virsitaulun identtiset toisinnot (KL KUVA 99), mutta niiden tiedetään olevan vöyriläisen lautamies Mårten Lassuksen tekemiä (1835).[1] Munsalan tapauksessa voi tietysti olla mahdollista, että Lassus onkin tehnyt alun perin *kaksisivuisesta* Rijf-virsitaulusta kaksi erillistä, yksisivuista taulua. Hän olisi siten menetellyt samoin kuten Vöyrissä, jossa Lassus muunsi alkuperäisen kaksisivuisen

[1] …[Nämndemannen Lassus] *förfärdiga tvenne nya Ziffer=taflor med fastående förgylda ramar och uti dem på tappar kringlöpande svarta taflor. Skolande Snickare arbetet beslag och underbädd till förgyllningen göras af Lassus instundande höst efter samma form och i lika smak, som Ziffertaflan i Vörå moderkyrka…* Ptk 9.8.1835 § 2. KA MF UK 448. MunKa; Nyholm [1992], 146–147.

Rijf-virsitaulun nelisivuiseksi tekemällä lisätaulut itse.[1] Eroa Rijfien ja Lassuksen taulujen välillä tuskin huomaa (KUVA 87).

Kuva 87. Vöyrin kirkon nelisivuinen virsitaulu. Taulut ovat keskenään miltei identtiset. Maalikerrosten, patinan ja halkeamien perusteella taulut 2 ja 4 ovat alkuperäistä Rijf-tuotantoa ja taulut 1 ja 3 Mårten Lassuksen tekemät lisäsivut. Kuva: PM 2006.

Munsalassa taulun alkuperäiseen yksisivuisuuteen viittaa kuitenkin se, että molempien taulujen otsakoristeet ovat samansuuntaiset, mikä taas ei päde Kemin (KL KUVA 42), Lappajärven (KL KUVA 77) ja Alatornion kaksisivuisissa virsitauluissa, joiden otsakoristeet ovat rinnakkain ollessaan toistensa peilikuvat. Luodon (KL KUVA 89) kaksi erillistä taulua asetuvat otsakoristeidensa puolesta samoin kuten Munsalassa. Vöyrin virsitaulun määrääminen taiteelliseksi lähtökohdaksi kielii viime kädessä siitä, ettei Munsalan kirkossa ollut alkuperäistä Rijf-taulua. Jalustoikseen virsitaulut saivat jo aiemmin mainitut, alttarilla olleet uurnat.

Kihlakunnantuomari, lautamies, taitelija ja kultaaja Mårten Mårtensson Lassus (1802–1875) oli taitava nikkari. Kultaaja Johan Henrik Granbomin, kuvanveistäjä Carl Christopher Wennerströmin ja piirustuksenopettaja Thomas Joachim Leglerin opissa ollut Lassus teki kultaus- ja puusepäntöitä mm. Vöyrin (1817–18, 1825, 1839), Oravaisten (1818–19), Munsalan (1835–36), Maalahden (1837–38), Siipyyn (1837–38), Maksamaan (1850–51) ja Kuortaneen (1865) kirkoissa.[2] Vaikka Maksamaan kirkon nelisivuisen virsitaulun tekijäksi onkin epäily Johan Mattson Guttia (1824)[3], ottaisi Lassuksen mielellään tekijäehdokkaiden joukkoon. Taulu on miltei täydellinen kopio Vöyrin muunnellusta virsitaulusta, vaikka se joissain yksityiskohdissa näyttääkin olevan astetta karkeampaa tekoa.

Asiakirjojen perusteella tiedetään, että Alatornion (KL KUVA 12), Tervolan [TL 67] (KL KUVA 140) ja Maaningan [TL 38] virsitaulut ovat rakennusmestari Jacob Rijfin lahjoittamia. Luodon molemmat virsitaulut ostettiin saarnatuoli- ja altta-

[1] *…om icke en ny Siffer tafla med kyrkans medel kunde anskaffas, nemligen så beskaffad, att den visade åt fyra håll, såsom lämpligare för meningheten under Gudstjensten, så bejakades dertill enhälligt, sålunda: att den gamla Siffer taflan bestående allenast af tvänne sidor omändras och tilökes med tvänne lika beskaffade sidor...* Ptk 6.1.1839. KA MF UK 287. VöKa.

[2] ”Mårten Lassus”, *Wasa Tidning* 11.5.1844. HSK; Kasto 2001, 150–152; Lassus [1985], [2]–[3]; Pettersson 1978, 16 (viite 29).

[3] Pettersson 1985, 433 ja 436–437.

rihankkeen yhteydessä, vaikka tileissä niitä mainitaankin tarkalleen ottaen vain yksi. Molemmista tauluista löytyy nuottiviivastoon kätketty puumerkki, jollainen on myös Lappajärven kaksisivuisessa virsitaulussa (KUVA 88). Luodon, Lappajärven, Vimpelin (KL KUVA 165), Kälviän (KL KUVA 65) ja Maaningan nuottiviivastoissa on vielä se yhteinen piirre, että niissä olevat yksittäiset nuotit asettuvat viivastoon lähestulkoon identtisesti. Kälviän virsitaulu on muodoltaan hieman muita kapeampi.

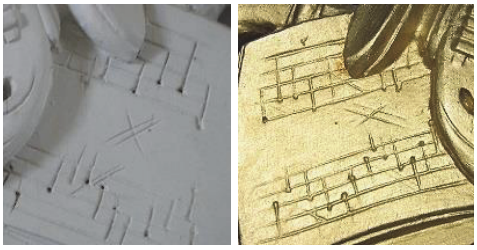

Kuva 88. Luodon (vas.) ja Lappajärven virsitaulujen nuottiviivastossa olevat identifioimattomat puumerkit. PM 2007 ja 2012.

Maaningan virsitaulu (KL KUVA 93) on muihin nähden poikkeuksellinen, sillä sen kääntöpuolella on harppua soittavaa kuningas Daavidia esittävä maalaus (KUVA 89).

Kuva 89. Harppua soittava kuningas Daavid. Maaningan virsitaulun kääntöpuoli. Kuva: PM 2013. Oikealla yksityiskohta vuoden 1701 virsikirja nimiösivusta, jota koristaa maalauksen esikuvana toiminut kuningas Daavid harppuineen. Haavio 1947, 71 (kuva).

Maalaustyön suorittajaksi on epäilty joko Mikael Toppeliusta[1] tai Jacob Rijfiä.[2] Virsitaulun maalauksessa on hienoisia yhtymäkohtia joihinkin Toppeliuksen maalaamiin teoksiin.[3] Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, kuinka Jacob Rijfin vuonna

[1] *Arrangementet erinrar om M. Toppelius.* Emil Nervanderin kertomus 1899. Maaninka. MVTOP. MV; Ks. myös Komulainen 1986, 74–75.
[2] Komulainen 1986, 75.
[3] Esim. figuurin sivuprofiili, lattian esitystapa ja sama aihe, ks. Mähönen 1975, 131 (kuva 171), 142 (kuva 195), 144 (kuva 201), 147 (kuva 207) ja 159 (kuva 240).

1806 lahjoittamaan tauluun olisi saatu Toppeliuksen maalaama kuva, sillä maalari ei enää noihin aikoihin liikkunut Pohjois-Savon alueella.[1] Se, että Rijfin lahjoittamassa virsitaulussa olisi ollut jo lahjoitushetkellä Toppeliuksen maalaus, tuntuisi liian arvokkaalta lahjoitukselta kirkkoon, jossa Rijfit eivät tiettävästi tehneet edes rakennustöitä. Matti Komulaisen varovainen arvio Jacob Rijfistä maalauksen tekijänä voi aivan hyvin osua oikeaan. Vaikka Komulaisen esille nostamassa Alatornion alttarilaitteen suunnitelmassa esitetty taululuonnos (KL KUVA 7) pohjaakin lähinnä Tempelmanin piirustukseen, rakennusmestarilla on ollut jonkin verran myös omaa kykyä (KUVA 90). Alatornion *alttaritaulua* Rijf ei kuitenkaan maalannut.[2]

Kuva 90. Vasemmalla ja keskellä yksityiskohtia Jacob Rijfin laatimasta Alatornion alttarilaitesuunnitelmasta (YIV KM:lle 31.8.1803. AV. RA) Oikealla sivu Jacob Rijfin omistamasta postillasta. Postilla on Anna Sundin omistuksessa. Kuva: PM 2007.

Maalaustöiden suorittaminen ei ollut Rijfille vierasta, sillä vuonna 1796 hänelle maksettiin Pedersören saarnatuolin pohjamaalauksesta.[3] Varsin mielenkiintoinen on myös eräs William Wikin arkistosta esille tullut perimätieto, joka kertoi Jacob Rijfin maalanneen erään kerran taulua.[4]

Rijfin perukirjasta kuitenkin ilmenee, ettei rakennusmestari omistanut vuoden 1701 suomenkielistä virsikirjaa, jonka nimiölehden kuva on toiminut Maaningan maalauksen esikuvana.[5] Se ei kuitenkaan sulje pois Jacob Rijfin mahdollista osuutta maalaustyöhön, sillä teos oli varsin yleinen ja helposti saatavilla. Rijfin les-

[1] Ks. esim. Toppeliuksen tuotannon kronologinen taulukko. Mähönen 1975, 211–213.
[2] Vrt. Mähönen [1966], 15 ja 21. Mähösen mukaan Jacob Rijf maalasi kirkon alttari*taulun*. Pöytäkirjoissa mainitulla alttaritaululla (*nya Altare Taflan*) tarkoitetaan kuitenkin *alttarilaitetta*, ei alttaritaulu(maalaust)a. Ptkt. 12.2. ja 11.8.1804. KII:1. AlaKa. OMA; Ks. tässä yhteydessä myös Rönkkö 1985, 76.
[3] Tilit 12.3.1796. KA MF UK 485. PedKa.
[4] Johan Wikin tiedonanto 15.11.2007; Perimätiedon mukaan Ahlnäsin tilalla oli vielä vuosisadan vaihteessa Jacob Rijfiä esittävä öljyväriteos, joka sittemmin katosi. Ahlnäs 1923, 14 sekä [Wikin lisätieto]. WWA; Ehkäpä sekin löysi tiensä Ähtävälle yhdessä tilalla olleiden veistokoristeiden kanssa?
[5] Jacob Rijfin perukirja 2.10.1809. MF ES 3647. KA; Komulainen 1986, 223; Haavio 1947, 71 (kuva nimiölehdestä).

ki Magdalena Frosteruksen perukirjassa mainitaan suomenkielinen virsikirja (*Finsk Psalm bok*), mutta kirjaa ei ole tarkemmin yksilöity.[1]

Vähänkyrön virsitaulu (KL KUVA 172) on ainoa, jonka lähteet paljastavat ulkopuolisen henkilön lahjoittamaksi. Kortesjärven taulu on puolestaan sikäli poikkeuksellinen, että sen alaosaa koristi symmetrisesti asetetut laakerinoksat (KUVA 91).[2] Se luo ajllisen kytköksen Munsalaan, jossa alttarilaitteen yläosaa koristavat samanlaiset oksat. Olisiko Kortesjärvellä käytetty Munsalasta ylijääneitä koristeita?

Tornion [TL 68] taulun (KL KUVA 141) alkuperä ei ilmene lähteistä, mutta se on todennäköisesti tullut kirkkoon naapuripitäjä Alatornion kirkon rakennushankkeen yhteydessä. Uuraisten virsitaulu (KL KUVA 159) vaikuttaa jääneen melko lailla keskeneräiseksi.

Kuva 91. Kortesjärven virsitaulun alaosaa koristanut laakerinoksa. Kortesjärven kotiseutumuseo. Kuva: PM 2004.

Virsitaulujen varsinainen veistäjä jää arvailujen varaan. Todennäköistä on, että näinkin pitkällä aikavälillä tuotetuilla virsitauluilla on useampia veistäjiä. Eric Cainbergin seuraajaksi tullut Johan Kantlin työskenteli Rijfien palveluksessa vuodesta 1795 alkaen, mutta hänen ei ainakaan tiedetä käyttäneen Luodon ja Lappajärven tauluissa olevaa puumerkkiä. Virsitaulujen keskinäinen identtisyys viittaa kuitenkin vahvasti siihen, että tauluilla on täytynyt olla yhteinen esikuva ja mahdollisesti jopa jonkinlaiset mallikappaleet. Esimerkiksi Maaningan virsitaulun lähempi tarkastelu osoitti, että taulu on tehty yhdestä yksittäisestä, höylätystä puulevystä. Nuottimerkintöjen samankaltaisuus antaa ymmärtää, että veistotyö on toteutettu puulevyn päälle asetetun sapluunan tai muun vastaavan ääriviivamallin mukaisesti. Muissa virsitauluissa olevat enkeliveistokset on sitä vastoin tehty yksittäin ja kiinnitetty tauluihin vasta jälkikäteen.

Koristeellisten kehysten esikuvaa voi hakea Jean Francois de Neufforgen *Recueil Elémentaire D'Architecture* -teoksessa esitetyistä malleista sekä niiden variaatioista (KUVA 92).[3] Kehysmallien sileiksi ehdotettuja pintoja on joissakin virsitauluissa täydennetty de Neufforgen teoksessa kuvattujen ornamenttien sovelluksilla (ks. KUVA 12).[4]

---

[1] Magdalena Frosteruksen perukirja 17.1.1825. Jäljennös. WWA.
[2] Inv. 17.5.1909. Kortesjärvi. MV TOP. MV.
[3] Neufforge, Jean François de, 1763. Recueil Elémentaire D´Architecture. Volume V (sivut 344 ja 346). Paris. KB.
[4] Neufforge, Jean François de, 1761. Recueil Elémentaire D´Architecture. Volume IIII (sivut 287 ja 288). Paris. KB.

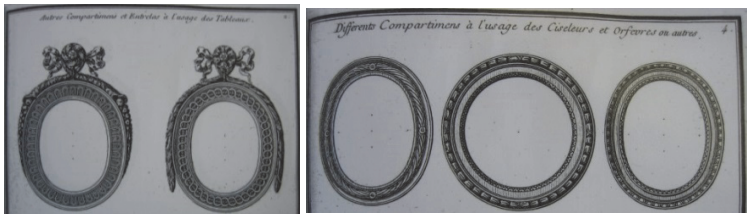

Kuva 92. Esimerkki se Neufforgen teoksessa olevista kehysmalleista. Kuvalähde: Neufforge, Jean François de, 1763. Recueil Elémentaire D´Architecture. Volume V (sivut 344 ja 346). Paris. KB.

Vöyrin, Kortesjärven ja Kemin virsitauluissa sekä Munsalan alttarilaitteessa olevien pienisiipisten enkelien malli on parhaiten kytkettävissä C.F. Adelcrantzin suunnittelutuotannosta (KUVA 93).[1]

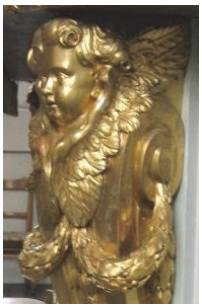

Kuva 93. Enkeliveistos Tukholman Adolf Fredrikin kirkon alttaripöydässä. C.F. Adelcrantz. PM 2011.

Vaikka Adolf Fredrikin kirkon saarnatuoli sai puuttuneeksi jääneen veistokoristelunsa vasta vuonna 1786, lienee koristeluehdotusta varten laaditut suunnitelmat olleet valmiina jo alusta alkaen.[2] Rijfien alttarilaitteissa, saarnatuolien taustoilla sekä niiden kirjalaudoissa olleet enkeliryhmät pohjaavat todennäköisesti juuri näihin esikuviin (KUVA 94 ja vrt. KL KUVA 47). Kortesjärven saarnatuolin taustalla olleet kaksi- ja kolmifiguuriset enkeliryhmät sekä kirjalauta kuuluvat toteutuksensa puolesta todennäköisesti samaan alkuperäisryhmään yhdessä Ähtävän koriseutumuseossa säilytettävien saarnatuoliveistosten kanssa. Pidän mahdollisena, että myös virsitaulujen sekä niihin liittyvien enkeliveistosten mallikappaleiden luojana on toiminut Rijfien palvelukseen vuonna 1789 saapunut veistäjälahjakkuus Eric Cainberg. Hänen veistäminään pidetyt Munsalan enkeliveistokset esittävät perimätiedon mukaan Jacob Rijfin lasta, joka menehtyi kulkutautiin (*farsot*).[3]

[1] Esim. Adolf Fredrikin kirkon alttaripöydässä (1773–1774) on Adelcrantzin suunnittelemia vastaavanlaisia enkeleitä. Ks. Mannström 1924, 75 (kuva 51).
[2] Mannström 1924, 67; Fogelmarck 1957, 391; Rakennepiirrokset. OVIIIa.3. AdolFKa. SSA.
[3] Åkerblom 1972, 211.

Kuva 94. Ylhäällä enkeliryhmä Tukholman Adolf Fredrikin kirkon saarnatuolin taustalla (vas.) sekä kirjalaudassa (oik.). Alhaalla vas. Luodon saarnatuolin lukulaudan enkeli. Kuva: PM 2008, 2012.

Cainbergia ajatellen varsin mielenkiintoiseksi osoittautuu Luodon kirkon sakariston komerosta löytynyt kipsinen enkeliveistos. Taidokkaasti tehdyn veistoksen alkuperä on jäänyt täysin hämärän peittoon. Patinasta sekä siipiä tukeneista, jo ruostuneista tukiraudoista päätellen teos saattaisi olla 1700-luvun lopulta. Samankaltainen, täysplastinen enkeliveistos koristaa esimerkiksi Skellefteån kirkon saarnatuolin katosta (KUVA 95).

Kuva 95. Luodon kirkon sakaristosta löytynyt kipsinen enkeliveistos (vas.) ja Skellefteån katoksen enkeli. PM 2012.

Mikäli Luodon kaunis kipsiveistos todella on 1700-luvun loppupuolen tuotos, tekijäksi tuskin voi ehdottaa ketään muuta kuin Eric Cainbergia. Alatornioon kopioidussa ja alun perin ilmeisesti Luotoon tarkoitetussa saarnatuolipiirustuksessa katokseen on kuvattu enkeliveistos, joka kuitenkin puuttuu Luodon toteutetusta

asusta (KUVA 96). Saarnatuolin katos saattaisi siten olla Luodon kipsiveistoksen alkuperäinen sijaintipaikka.

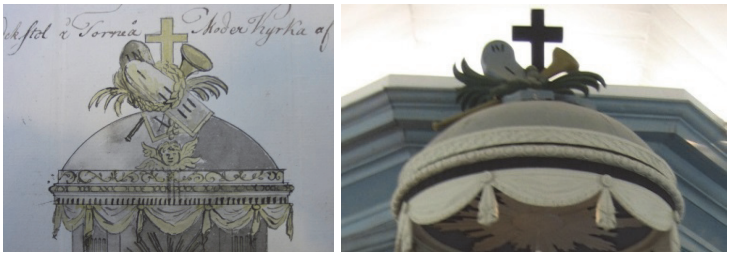

Kuva 96. Jacob Rijfin laatimassa piirroksessa oleva enkeli puuttuu Luodon kirkon katoksesta. YIV KM:lle 31.8.1803. AV. RA; PM 2013.

10 RIJFIEN RAKENTAMAT PAPPILAT

Rijfien kirkolliseen rakentamiseen liittyy läheisesti myös pappila-arkkitehtuuri. Suvun johdolla rakennettuja pappiloita tai niissä suoritettuja korjaus- ja muuraustöitä on tiedossa yhteensä seitsemän kappaletta. Ne jakautuvat seuraavasti (Taulukko 10):

Taulukko 10. Rijfien rakentamat pappilat sekä niihin liittyvät korjaus- ja muuraustyöt

= *uudisrakennus*
= *korjaus- tai muuraustyö*
(-) = *piirustus hävinnyt, mutta mainitaan lähteissä*

KOHDE	TYYPPI	TOTEUTUS	RAKENNUSSOPIMUS / TYÖNJOHTO	PIIRUSTUS	MUUTA
Pedersöre, Pederstad	korjaus	1755, 1760–1761	Thomas Rijf, Mats Mårtensson Emtö		tuhoutunut
Pedersöre, Nybonäs	muuraus-työ	1769	Thomas Rijf		tuhoutunut
Lohtaja	kellari	1769	Thomas Rijf		
Pedersöre, Nygård	muuraus-työ	1777	Jacob Rijf		tuhoutunut
Saarijärvi, Kolkanniemi	pappila	1789	Carl T. Rijf 10.3.1789	(-)	
Kruunupyy, hospitaali	pappila	1799–1800	Carl T. Rijf → Anders Mattson Honka 7.10.1799	(-)	tuhoutunut
Laukaa, Pellosniemi	pappila	1801 - -1805	Jacob Rijf 8.3.1801	Jacob Rijf n. 1801 (-)	purettu n. 1869

Pedersören ja Lohtajan työtehtävistä on mainittu jo aiemmassa yhteydessä. Maksettujen palkkioiden perusteella kyse oli pienimuotoisista muuraustöistä, jotka liittyivät uunien, savuhormien ja kellarirakenteiden muurauksiin. Todennäköistä on, ettei näitä tehtäviä varten laadittu erityisiä rakennuspiirustuksia.

Rijfien johdolla rakennettiin varmuudella ainakin Saarijärven ja Laukaan pappilat. Carl T. Rijfin Kruunupyyn hospitaalin pappilan rakennusurakka ohjattiin sitä vastoin Anders Mattson Honka-Kittelkoskelle. Syynä menettelyyn oli kaiketi useiden yhtaikaisten rakennushankkeiden aiheuttamat rakennuskiireet.

Ainoastaan Saarijärven pappila (KL KUVA 123) on säilynyt nykypäiviin saakka. Puinen uudisrakennus käsitti alun perin taitekaton, kymmenen lämmitettävää huonetta sekä neljä vaate- ja ruokakomeroa. Satulakatteen rakennus sai vuonna 1900 suoritettujen uudistustöiden yhteydessä, jolloin se siirrettiin palvelusväen asunnoksi pihan itäpuolelle.

Myös Laukaan Pellosniemen pappila oli suurikokoinen puurakennus. Sopimuspöytäkirjasta voi päätellä, että alakerrassa oli ainakin seitsemän huonetta.[1] Koska yläkertaan tuli vielä kaksi sisutettua vinttikamaria, rakennus oli ilmeisesti mansardikattoinen. Pappila purettiin 1860-luvulla uuden päärakennuksen tieltä. Rijfien palveluksessa toimineen Johan Kantlinin vuonna 1810 rakentama lähipitäjä Rautalammin pappila (KUVA 97) voi ehkä vihjata jotain myös Laukaan pappilan ulkoarkkitehtuurista.

Kuva 97. Johan Kantlinin rakentama Rautalammin pappila. Kuvalähde: http://kulttuuripolku.rautalamminmuseo.fi/niemela

Taulukossa mainittujen rakennettujen pappiloiden piirustuksia ei ole säilynyt, mutta on todennäköistä, että niiden pohjakaavana oli renessanssin ihanteisiin perustuva keskeissaliratkaisu eli ns. karoliininen pohjakaava. Pohjakaavatyyppi eri variaatioineen oli pappiloiden yleisin pohjaratkaisu aina 1800-luvun lopulle saakka.[2] Myös Pederstadin[3] ja Lohtajan pappilat (1803)[4] perustuivat keskeissaliratkaisuun. Ajan tapakäytäntöjen omaksumisesta kertoo myös Thomas Rijfin vuonna 1769 muuraamien harmaakivikellareiden hyödyntäminen Lohtajan pappilan uudessa päärakennuksessa.[5]

---

[1] Sopimusptk. 8.3.1801 § 2. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[2] Soikkeli 2000 (I), 36 ja 81–83; Knapas 2009a, 49–50.
[3] Ehnvall 1986, 31 (bilaga). PKM.
[4] Himanka 2003, [4].
[5] Pappilan päärakennuksia uusittaessa ne rakennettiin lähes poikkeuksetta samalle paikalle. Näin vältyttiin vanhan pappilan alle muurattujen kellareiden uudelleenrakentamiselta. Knapas 2009a, 54; Ks. myös Knapas 2009b, 174.

Taulukosta on jätetty pois Alatornion Parasniemen pappila, jota on epäilty *Jacob Rivin* rakentamaksi. Käsitykseen on vaikuttanut lähinnä se, että pappilarakennuksen on oletettu valmistuneen vuonna 1797.[1] Se olisi siten ollut samanaikainen Jacob Rijfin johtaman Alatornion laajennushankkeen (1794–97) kanssa. Myös Heimala on muistiinpanoissaan arvellut pappilan suunnittelijaksi ja rakentajaksi Jacob Rijfiä.[2]

Parasniemen pappilaa koskevat asiakirjalähteet eivät kerro rakennusmestarin nimeä. Pappilan katselmuspöytäkirja kuitenkin osoittaa, että kirkkoherra, sittemmin rovasti Gustaf Wilhelm Rydman (1755–1809) rakennutti pappilan jo vuonna 1785.[3] Rakennusajan ollessa näinkin varhainen on kyseenalaista, olisivatko Rijfit ehtineet vastata pappilan pystytystöistä. He olivat kiireisiä ja liikkuivat tuolloin erityisesti Kainuun seudulla, jossa rakenteilla oli Hyrynsalmen kirkko ja Säräisniemen kellotapuli. Työkiireitä lisäsi Luodon kirkko, joka oli tuolloin salvottu kattolistakorkeuteen saakka.

Rijfien työskentely kauempana pohjoisessa ei ole kuitenkaan aivan poissuljettua, sillä samoihin aikoihin oli käynnissä vielä Ylikiimingin kirkon rakennushanke. Laadukkaista rakennustöistä tunnettujen Rijfien palkkaaminen Alatornioon voi olla mahdollista, sillä kirkkoherra Rydmanin vanhemmat, kauppias Otto Fredrik Rydman ja Maria Elisabeth Krook, olivat vaasalaisen Abraham Falanderin lähimmät naapurit.[4] Rydmanin lankomies Olof Langenstén (1751–1833) toimi Vaasan hovioikeuden notaarina ja oli tietoinen Rijfien kaupungissa suorittamista työtehtävistä. Rydman itse oli toiminut ennen Alatornioon siirtymistä (1784) Kaarleherttuan hovisaarnaajana Tukholmassa vuosina 1781–1784. Hän olisi voinut olla halukas rakennuttamaan virkatalonsa juuri samanaikaisesti Tukholmassa opiskelleen Jacob Rijfin johdolla. Rydman oli kiinnostunut maanviljelystä ja tieto Rijfien osallisuudesta hyötyviljelyyn erikoistuneen Rosenlundin tilan rakennus- ja muuraustöihin olisi saattanut vaikuttaa rakennussopimuksen tekoon. Arvoitukseksi kuitenkin jää, missä määrin tuolloin lähinnä kirkkojen rakentamisesta kiinnostuneita Rijfejä olisi houkuttanut pappiloiden rakennusurakat.

Toinen epäselväksi jäävä pappilarakennushanke on Kruunupyyn hospitaalin pappilaa käsittelevässä pöytäkirjassa mainittu Uudenkaarlepyyn kirkkoherran virkatalo (*NyCarleby kyrckoherde Boställs byggnaden*). Kihlakunnantuomari Henric Johan Synnerberg (1759–1805) nimittäin jäävättiin hospitaalin pappilaa koskevassa riita-asiassa, koska hänen isällään, niin ikään kihlakunnantuomari Jonas Synnerbergillä (1730–1803), oli vireillä Uudenkaarlepyyn kirkkoherran virkatalon raken-

[1] Vikstedt [Viiste] 1926, kuvaliitteen kuva 94 ja kuvateksti.
[2] Heimalan muistiinpanokirja. AHA. HY.
[3] Kats.ptk 1.8.1816. KA MF IK 224. Muut asiakirjat 1617–1818. AlaKa; Ks. Myös Rantatupa 1988, 334–336.
[4] Esim. rkj 1777–1783. I Aa:4, kuva 17. VaaKa; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Gustaf Vilhelm Rydman*. Verkkojulkaisu 2005
http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9194. Luettu 14.3.2011. HY.

nukseen liittyvä kiista rakennusmestari Carl Rijfiä vastaan.[1] On mahdollista, että virkatalolla tarkoitetaan kaikesta huolimatta Uudenkaarlepyyn *pitäjän* Hagasnimistä pappilaa, joka sijaitsi Munsalassa.[2] Sen rakentamisessa oli erimielisyyksiä juuri 1799–1801. Harmillista kyllä Hagan pappilakiistasta säilynyt lähdeaineisto ei kerro rakennusmestarin nimeä.[3] Synnerbergit vaikuttivat kuitenkin juuri Munsalassa, sillä he asuivat Wexalassa Domarbackan talossa.[4]

Pappiloiden rakentaminen oli sidoksissa kirkonrakentamiseen erityisesti silloin, kun seurakuntaan pystytettiin ensimmäistä kirkkorakennusta. Tulevalla papilla oli säädösten mukaisesti oltava kunnollinen virkarakennus, jonka hankinnasta seurakuntalaisten oli vastattava. Koska kirkkoa ja pappilaa rakennettiin usein yhtä aikaa, olisi luonnollista, että töitä olisi johtanut yksi ja sama rakennusmestari. Rijfien mahdollista osuutta kirkonrakentamisen aikoihin käynnistyneisiin pappilahankkeisiin kuten Hyrynsalmi (1786–88) tai Ylikiiminki (1786) ei kuitenkaan voida todentaa asiakirjoista. Epäselviksi jäävät myös monet muut pappilahankkeet kuten esimerkiksi varsin näyttävä Skellefteå (1802).[5]

Kokonaiskuva Rijfeistä pappiloiden rakentajina ja suunnittelijoina jää lähdeaineiston puuttuessa epätarkaksi. Rijfien ensisijainen toimenkuva oli selkeästi kirkkojen rakentaminen, mikä on jo sinällään rajoittanut vähemmän merkittäviksi koettujen pappilahankkeiden määrää. Mikäli pappiloilla olisi ollut erityisen huomattava sija Rijfien rakennustoiminnassa, luulisi, että pöytä- tai tilikirjoista löytyisi enemmän tietoja suoritetuista työtehtävistä tai laadituista sopimuksista. Lähdeaineiston perusteella vaikuttaa siten siltä, että Rijfit olivat ennemminkin kiinnostuneita isoista kirkkoprojekteista kuin yksittäisten pappiloiden rakentamisesta. Esimerkiksi vuonna 1795 ”rakennusmestari Rijf” oli ilmoittanut halukkuudestaan Kruunupyyn kirkkoherranpappilan rakennusurakkaan, mutta ei kuitenkaan ilmaantunut paikalle, kun urakasta päätettiin. Rakennusmestariksi otettiin varsin päättäväisesti talonpoika Anders Riska.[6]

Tietynlaista neuvonpitoa virkataloihin liittyvissä asioissa on varmasti käyty Rijfin kanssa useammallakin paikkakunnalla. Olihan luontevaa kysyä seurakun-

---

[1] Khlo ptk 28.4.1801 § 162, s. 397–401. Uudenkaarlepyyn pitäjä. MF UK 1181. KA.

[2] *Under denna §: förehades af herr Vice häradshöfdingen Eric Lodin efter särskilt förordnande, instående twistemålet emellan herr häradshöfdingen Wäladla Jonas Synnerberg och Byggmästaren Carl Rif, angående Byggnaden å denna Sokns kyrckoherde bohl, enligt deröfwer författadt särskilt Protocoll.* Khlo ptk. 24.4.1800 § 85, s.344. Uudenkaarlepyyn pitäjä. MF UK 1180. KA.

[3] KK KM:lle 3.2.1801 liittyen Munsalan kappelilaisten valitukseen pappilarakennuksesta. KOLL. RA; Salomäki 1994, 176.

[4] Jonas Synnerberg kuoli Munsalan Wexalassa Domarbackan talossa vuonna 1803. Haudatut 1740–1911. MunKa; Domarbackasta, ks.
http://www.nykarlebyvyer.nu/sidor/texter/prosa/diverse/domarbac.htm. Viitattu 11.10.2013.

[5] Hyrynsalmen kirkon rakennusajalta peräisin olevasta pappilasta tiedetään, että materiaaliehdotelman oli laatinut maanmittari Henrik Holmbom. Keränen 1988, 180; Ylikiiminkiin rakennettiin pappila kirkonrakentamisen aikaan. Soikkeli 2000, 21 (kuvat ja kuvateksti); Skellefteån kirkon ja pappilan rakennusvaiheita tutkinut Fellström ei mainitse Rijfejä pappilan rakentamisen yhteydessä. Fellström, 1964, passim.

[6] *…men som Byggmästaren Rif hvilken utlåtit sig vela gå i entreprenad icke nu var här närvarande, så blef intet härtill åtgjärdt, utan Riska är och förblifver Byggmästare.* Ptk 6.4.1795. V:1. KrKa.

nan kirkkoa pystyttävältä mestarilta ohjeita esimerkiksi pappilan katonkorjaukseen tai ikkunoiden uusimiseen. Varsinaisia rakennustehtäviä otettiin kuitenkin vastaan silloin, kun ne parhaiten sopivat kiireisten kirkonrakentajien aikatauluun ja intresseihin.

11 RIJFIEN PROFAANIARKKITEHTUURI

Rijfien laajan kirkollisen rakennus- ja suunnittelutuotannon jälkeen siirrytään tarkastelemaan rakentajasuvun profaania arkkitehtuuria. Toisin kuin kirkonrakennustuotanto se on lukumääräisesti huomattavasti vähäisempää ja siksi selkeämmin hahmotettavissa. Profaaneja rakennuskohteita löytyi yhteensä 17 kappaletta.

Ensimmäiseksi käydään läpi Rijfien rakentamat julkiset kohteet, kuten raatihuoneet ja residenssirakennukset. Sen jälkeen tarkastellaan Rijfien muita yksittäisiä rakennus- ja suunnittelukohteita, joista suurimman osa-alueen muodostavat siltahankkeet ja yksityisasunnot. Rijfien omaa, Uudenkaarlepyyn Soklotissa sijainnutta asuinrakennusta käsitellään omana kokonaisuutenaan kappaleen lopussa.

11.1. Raatihuoneet ja residenssit

Raatihuoneisiin liittyviä työkohteita löytyi kaksi kappaletta ja residensseihin liittyviä yhteensä kolme. Kohteiden ajallinen järjestys ilmenee seuraavasta taulukosta:

Taulukko 11. Raatihuoneet ja residenssit sekä niihin liittyvät piirustukset

= *raatihuone* (+) = *piirustus säilynyt*
= *residenssi* (-) = *piirustus hävinnyt, mutta mainitaan lähteissä*

KOHDE	TYYPPI	TOTEUTUS	RAKENNUSSOPIMUS / TYÖNJOHTO	PIIRUSTUS	MUUTA
Vaasa	raatihuone, tiiliuunit	1781	Thomas Rijf, Jacob Rijf	?	tuhoutui 1852
Oulu	maaherranresidenssi, muuraustyöt	1783	Jacob Rijf	?	tuhoutui 1822?
Pietarsaari	raatihuone	1787–1788	Carl T. Rijf 21.5.1787	Johan Elfström 1787 (-) (Carl T.) Rijf 1788 (-)	tuhoutui 1835
Oulu	maaherranresidenssi	ei toteutettu		Jacob Rijf (30.7.1787) (+)	
Kuopio	maaherranresidenssi	ei toteutettu		Carl T. Rijf 10.8.1795 (+)	

Vaasan kaupungin raatihuoneen tiiliuunien sekä Oulun maaherranresidenssin muuraustehtävistä on mainittu jo aiemmin. Todennäköistä on, ettei niiden suorittamista varten laadittu erillisiä piirustuksia.

Rijfien johdolla toteutettiin ainoastaan yksi julkinen edustusrakennus. Kyseessä oli Pietarsaaren kaupungin raatihuone, jota varten arkkitehti Johan Elfström oli tehnyt piirustukset. Rakennusmestari Rijf ei kuitenkaan kelpuuttanut Elfströmin suunnitelman vaatimatonta tornia, vaan laati tilalle hieman näyttävämmän ratkaisun. Koska asiakirjat mainitsevat raatihuoneen rakennusmestarina Carl Thomasson Rijfin, lienee hän myös tornipiirustuksen laatija. Ajankohtaan nähden sopii, että uudistettu tornisuunnitelma olisi käsittänyt Vaasan hovioikeudentaloon kaavaillun ja jo Säräisniemessä ja Puolangassa hyödynnetyn tornin toisinnon. Pietarsaaren kaupungin museossa säilyneessä, muistinvaraisesti laaditussa raatihuoneen piirroksessa (KL KUVA 117) esitetty kömpelö torninkate voisi olla muistuma litistetystä sipulikupolista.[1] Muita piirroksia vuonna 1835 tuhoutuneesta raatihuoneesta ei ole säilynyt.[2]

Oulun maaherranresidenssi [TL 47] on Jacob Rijfin ensimmäinen tiedossa oleva julkiseen rakentamiseen liittyvä suunnittelukohde. YIV:n arkistossa on säilynyt Jacob Rijfin signeeraama puisen residenssirakennuksen pohjakaava (KL KUVA 108), jonka aiempi tutkimus on kuitenkin liittänyt Heinolan maaherranresidenssin

[1] Muistinvarainen piirros kaupungin kolmannesta raatihuoneesta. Tekijä ja tarkempi ajankohta tuntematon. Museonjohtaja Guy Björklundin tiedonanto kirjoittajalle 23.2.2009. PKM.
[2] Vrt. Lilius 1988, 115. Liliuksen mukaan Jerker Lindholmin vuonna 1947 laatima rekonstruktiopiirros esittää Rijfin rakentamaa raatihuonetta. Koska rekonstruktiokuva esittää kaupunkikuvaa vuodelta 1783, kyseessä ei voi olla vuosina 1787–88 rakennettu uusi raatihuone. Renessanssimallisesta lanterniinista päätellen piirros esittää Pietarsaaren kaupungin kirkon (1728–31) kanssa samanaikaisesti rakenteilla ollutta ja rakennusmestari Johan Knubbin (1672–1740) pystyttämää, järjestyksessä toista raatihuonetta. Rekonstruktiokuva teoksessa Ahlström 1947, 11.

rakennushankkeeseen.[1] Heinolan residenssikaupungin vaiheita tutkineen Erpo Elakosken mukaan piirustus saattaa olla Jacob Rijfin harjoitustyö vuosilta 1782–1783, jolloin tämä oli työskennellyt Tukholman YIV:ssa apulaisena.[2] On kuitenkin ilmeistä, että säilynyt pohjakaava tarkoittaa Jacob Rijfin vuonna 1787 suunnittelemaa Oulun maaherranresidenssiä.

Heinolan residenssihanke käynnistyi jo vuonna 1775, kun Heinolasta tuli lääniuudistusten myötä Kymenkartanon läänin pääkaupunki. Kantavana voimana oli maaherra Gustaf Riddercreutz (1724–1783) sekä hänen seuraajansa maaherra Robert Wilhelm de Geer (1750–1820), jotka molemmat osallistuivat rakennuksen suunnitteluun. Muista piirustusten laatijoista mainitaan mm. Olof Tempelman ja Thure Wennberg.[3] Heinolan hanke oli ajankohtainen vielä vuonna 1787, jolloin myös Oulun uuden residenssirakennuksen suunnittelu käynnistyi. Oulun hankkeen yhteydessä maaherra Johan Fredrik Carpelan lähetti Tukholmaan Jacob Rijfin laatiman kustannusarvion sekä piirustuksen, joka nyttemmin puuttuu asiakirjojen joukosta. Rijfin 30.7.1787 signeeraama kustannusarvio on kuitenkin säilynyt.[4]

Venäjän sodan (1788–1790) kynnyksellä molempia residenssihankkeita käsiteltiin virastossa samanaikaisesti.[5] Heinolan ja Oulun residenssiasiakirjojen joukossa alun perin ollut otsikoimaton Rijf-piirustus on myöhemmän arkistoinnin yhteydessä luetteloitu YIV:n piirustuskokoelmaan virheellisesti Heinolan nimelle, vaikka Heinolan asiakirjat eivät missään vaiheessa mainitse Rijfiä rakennus- tai suunnittelutyön yhteydessä.[6] Piirustukseen tehty merkintä *landshövd. resid.?* osoittaa asian käsittelyyn liittynyttä epäselvyyttä.[7]

Loogista yhteyttä erityisesti Vaasan ja Oulun lääneissä vaikuttaneen Jacob Rijfin sekä Kymenkartanon läänin maaherra de Geerin välille on muutoinkin varsin vaikeata muodostaa. Oulun läänin maaherra Johan Fredrik Carpelanille Rijf oli sen sijaan tuttu samanaikaisesti vireillä olleista Suomussalmen ja Puolangan kirkkohankkeista, joita varten maaherra oli myös hankkinut Rijfin laatimat piirustukset. Koska Jacob Rijfin osuus Oulun residenssirakennuksen suunnitteluprosessissa oli Heinolan vaiheita tutkineelle Elakoskelle tuntematon, Rijfin laatima suunnitelma kytkeytyi piirustuskokoelmassa olleen nimeämisvirheen perusteella erheelli-

---

[1] Elakoski 2008, 35. Teos on painettu versio Elakosken pro gradu -tutkimuksesta (1988); Lilius 1988, 128.
[2] Elakoski 2008, 35; Kuten jo aiemmin tässä tutkimuksessa on osoitettu, Elakosken olettamus Jacob Rijfin työskentelystä YIV:ssa ja/tai sen ajankohdasta on virheellinen.
[3] Elakoski 2008, 8–11 ja 34; Lilius 1988, 127–128.
[4] Mh Carpelanin muistio KM:lle 7.3.1788. Saapunut 13.3.1788. FIc:4. ÖHA. RA.
[5] Asia ilmenee esim. asiakirjasta YIV KK:lle 16.2.1795. *Uleåborgs & Heinola Residencer*. FIc:4. ÖHA. RA.
[6] Profana byggnader. Finland och övriga utlandet, fyrar, monument, typritningar, oidentifierade ritningar. D II ba:4. ÖHA; YIV KK:lle 16.2.1795. *Uleåborgs & Heinola Residencer*. FIc:4. ÖHA. RA; Ks. myös Elakoski 2008, 35.
[7] Heinola ÖIÄ PH 2:7. Merkintä tehty myöhemmän arkistoinnin yhteydessä. ÖHA. RA.

sesti Heinolan residenssihankkeeseen.[1] Piirustuksen liittymisen Oulun hankkeeseen todistaa myös se, että Oulun kustannusarviossa mainitut 330 kappaletta sorvattua balusteria (*Swarfwade Balister*) oli kaiketi tarkoitus käyttää rakennusta ympäröivään aitaan, joka näkyy Rijfin laatimassa piirustuksessa (ks. KL KUVA 108).

Oulun residenssirakennuksen pohjakaavapiirros noudattaa samaa karoliinista keskeissalipohjakaavaa kuin Carl Thomasson Rijfin vuonna 1795 laatima Kuopion [TL 26] maaherranresidenssisuunnitelma (KL KUVA 58). Uusinta arkkitehtuuria edustava rakennus (*en stor och äfven prydelig Byggnad, efter den nyaste Architectur*) oli tarkoitus pystyttää puusta, sillä maaherra Ramsay oli hankkinut rakennuspaikalle suuret määrät honkahirsiä.[2] Kuten Henrik Lilius on osoittanut, Kuopion suunnitelmassa on tyylillistä kaksitahoisuutta: kaksitaitteista hårlemanilaista mansardikattoa reunustaa kustavilaisen uusklassismin mukainen hammaslista. Portaalin malli on lisäksi kopioitu Tempelmanin vuonna 1793 laatimasta aiemmasta ehdotuksesta (vrt. KL KUVAT 57–58.).[3] Rijfin suunnitelman katto-ikkunan kehysmalli on tuttu paitsi Hårlemanin ja Wijnbladin mallikirjoista, myös C.F. Adelcrantzin Vaasan hovioikeuden talon suunnitelmasta.[4] Esimerkit osoittavat, että Carl T. Rijf on tutustunut huolella aiempiin virkatalosuunnitelmiin. Sekä Oulun että Kuopion residenssit jäivät lopulta toteuttamatta.

11.2 Muut rakennus- ja suunnittelukohteet

Rijfien muita rakennus- ja suunnittelukohteita kartoitettiin ainoastaan 12 kappaletta. Todellisuudessa määrä lienee kuitenkin ollut huomattavasti suurempi, sillä kaikista, erityisesti yksityisiin asuinrakennuksiin liittyvistä rakennus- ja muuraustöistä, on vaikea löytää asiakirjoihin perustuvia tietoja. Rijfien muuraamia kaakeliuuneja ja muita tulisijoja on todennäköisesti ollut enemmänkin Pedersören ja Vaasan seuduilla. Sama pätee myös yksityisrakennuksiin muurattuihin harmaakivikellareihin ja harmaakivikaivoihin.

Pedersören kivinavetta (KL KUVA 110) on listattu kohteita kuvaavaan taulukkoon (Taulukko 12), vaikka Thomas Rijfin osallistumista rakennusprojektiin ei voida todentaa asiakirjoista. Olisi kuitenkin outoa, ettei Rijf, joka oli yksi pitäjän taitavimmista muurareista, olisi lainkaan osallistunut häntä suosineen kirkkoherra Aspegrenin tarjoamiin vaativiin muuraustehtäviin. Perimätieto muistaa Thomas

[1] Elakoski 2008, 35 ja viite 72. Elakoski on käyttänyt lähteenään Museoviraston historian kuvaarkistoa, jossa on jäljennöksiä YIV:n Suomea koskevista rakennuspiirroksista. Elakoski 2008, 66 (viite 55).
[2] Mh Ramsay KM:lle 3.12.1795. Vol. 6. KOLL. RA.
[3] Lilius 1988, 128; Ks. myös Berg Villner 1997, 130.
[4] Fogelmarck 1957, 63 (kuva 32).

Rijfin johtaneen navettakompleksin muuraustöitä.[1] Rijfin kanssa samanaikaisesti Pedersören kellotapulia rakentaneen Matti Hongan osallistuminen navetan muuraustöihin ei myöskään ole poissuljettua.

Taulukko 12. ***Rijfien muut työskentelykohteet sekä niihin liittyvät piirustukset***

= *silta* = *asuinrakennus*
(+) = *piirustus säilynyt*
(-) = *piirustus hävinnyt, mutta mainitaan lähteissä*

KOHDE	TYYPPI	TOTEUTUS	TYÖNJOHTO	PIIRUSTUS	MUUTA
Pedersöre, ***Rosenlund***	kivinavetta	1773–76	Thomas Rijf? Matti Honka?	Karttapiirros J. Ahlbäck , J.H. Röngren n. 1777 (+)	
Mustasaari, ***Tuovila***	silta	1780–81	Thomas Rijf	YIV [8.12.]1778 (+) Johan Elfström? 1779–80 (-)	
Vaasa ***Falanderin kivitalo***	asuinrakennus	1781–84	Thomas Rijf, Carl T. Rijf	David Widén 1781 (-)	
Uusikaarlepyy	kruununpolttimo	1781–82	Thomas Rijf, Jacob Rijf	Johan Elfström 1781? (-)	
Oulu ***Polvianderin talo***	tulisijojen muuraus	1782	Jacob Rijf	?	tuhoutui 1822
Oulu	silta (peruskorjaus)	1784	Jacob Rijf	?	?
Uusikaarlepyy ***Rundeli***	asuinrakennus	n. 1790--1802	Thomas Rijf? Jacob Rijf?	?	tuhoutunut, 1820–40-luku?
Skellefteå	asuinrakennus	1793	Olof Persson	Jacob Rijf n. 1792 (-)	
Kemi	puurakennus	n.1794–1797	Jacob Rijf	?	myytiin 1807
Munsala, ***Stubben***	majakka			Jacob Rijf 7.2.1793 (+) kivi Jacob Rijf 11.2.1793 (+) puu	ei tot.?
Uusikaarlepyy	silta	1804–05	Johan Kantlin?	Jacob Rijf 1801 (-) YIV 22.2.1803 (-)	tuhoutui 1808
Kalajoki	silta	1809–	Antti Koskela-Järvelä Nils Koskela-Pyörret	Jacob Rijf 18.4.1805 (+) YIV 31.12.1806 (+)	tuhoutui 1880-luku?

Pedersören navettakompleksia epävarmempana Rijf-kohteena on pidettävä Kaarlelan Kvikantin pappilan kivistä ulkorakennusta, jonka kirkkoherra Anders Chydenius muurautti vuosina 1775–1777.[2] Vaikka perimätieto kertoo myös tässä tapauksessa Rijfin osallistuneen rakennusprojektiin,[3] päävastuun ainakin rakennustöi-

[1] *Kyrkobyggarsläkten Rijf.* Pekka Toivasen esitelmä Jacob Rijfin syntymän 250-vuotisjuhlassa 5.6.2003. HAA.
[2] Knapas 2009b, 52; Schauman 1908, 370–371.
[3] Håkan Ahlnäsin ja Johan Wikin tiedonanto kirjoittajalle 9.7.2012.

den alkuvaiheesta antaisi mielellään Kaarlelan pitäjän omalle miehelle Matti Hongalle (†1777).

Yksittäisistä suunnittelukohteista varsin mielenkiintoinen on Munsalan Stubbenin Storskärin majakka, jota varten Jacob Rijf laati kahdet vaihtoehtoiset suunnitelmat. Kivimajakkapiirroksen erikoisuutena on majakan yläosaan kuvattu vipuvarsi ja siihen kiinnitetty polttokori, jossa palaa tuli. Samanlainen polttokori sisään vedettävine vipuvarsineen esiintyy myös yli-intendentti Carl Hårlemanin vuonna 1753 suunnittelemassa Utön valomajakassa.[1] Rijfin piirustuksen tekee kiinnostavaksi vielä se, että lääninarkkitehti Theodor Chiewitz suunnitteli vuonna 1857 pitkälti Rijfin piirustusta vastaavan tunnusmajakan Rauman edustalla sijaitsevalle Santakarin luodolle (KUVA 98).[2]

Kuva 98. Vasemmalla Carl Hårlemanin vuonna 1753 suunnittelema Utön majakka (Kuva: Laurell 2000, 228). Oikealla lääninarkkitehti Theodor Chiewitzin vuonna 1857 suunnittelema Rauman Santakarin majakka (Kuva: Raimo Sundelin 2013) sekä Jacob Rijfin laatima Stubbenin Storskärin majakkapiirros (D 61/93 II. Åbo Akademis bibliotek, Handskriftsavdelningen. ÅAB).

Rijfit mainitaan neljän siltahankkeen yhteydessä. Näistä merkittävin on Mustasaaren Tuovilan kivisilta, jonka rakennusteknisesti vaativa toteutus nosti Rijfit vaasalaisten suurvaikuttajien tietoisuuteen ja avasi tien kaupungissa suoritetuille muille muuraustehtäville. Tuovilan rakennushanke oli koko Rijf-perheen yhteinen, sillä siihen osallistuivat myös Thomas Rijfin pojat Jacob ja Carl Thomasson. Ensiksi mainittu vieläpä luki osallistumisensa edukseen Oulun maistraatille antamassaan, Polvianderin talon tulisijojen muuraustyöhön liittyneessä selvityksessä. Ilmeisesti juuri Tuovilan ansioistaan hänet pestattiin myöhemmin myös Oulun kaupungin kivisillan peruskorjaushankkeeseen.

Varsinaisena siltasuunnittelijana Jacob Rijf ei kuitenkaan onnistunut. Hänen laatimansa piirustus Kalajoen [TL 15] viisiaukkoiseksi kivisillaksi (KL KUVA 32)

[1] Ulkoisessa valo- ja savulaitteessa oli tapana polttaa sysiä tai tervaksia, sillä niiden hehku opasti merenkulkijoita pimeänaikaan. Päiväsaikaan merellä liikkujia opasti polttokorista lähtevä sankka savu. Myös vuonna 1751 rakennetussa Nyhamnin majakassa oli vastaavanlainen ulkoinen valolaite. Laurell 2000, 101, 200–201 ja 229; Koska Hårleman kuoli 9.2.1753, Utön majakkapiirros oli hänen viimeisimpiä töitään.
[2] Laurell 2000, 101 ja 162–163.

osoittautui epäluotettavaksi eivätkä Rijfin materiaalilaskelmat vastanneet lainkaan rakennusainesten todellista tarvetta. YIV:ssa arkkitehti Fredrik Blomin (1781–1853) laatima uusi kustannusarvio ylitti Rijfin arvion kolminkertaisesti.[1] Maaherra Langen esittämään kysymykseen rakennusmestari Jacob Rijfin kelpoisuudesta kyseisen sillan rakentajaksi yli-intendentti A.N. Edelcrantz totesi, ettei hän pitänyt ainakaan Rijfin siltarakentamiseen liittyviä teoreettisia taitoja perusteellisina. Käytännön toteutukset taas eivät olleet tulleet YIV:n tietoisuuteen.[2]

Uudenkaarlepyyn [TL 77] siltahankkeen yhteydessä Vaasan läänin maaherra Krabbe puolestaan epäili, oliko Rijfin laatiman puisen jännesillan toteuttaminen ylipäänsä mahdollista. Myös sillan yleinen turvallisuus ja kestävyys aiheuttivat huolta.[3] Rijfin piirustuksesta ei kuitenkaan ehditty antaa virallista lausuntoa, sillä Tempelman kadotti sen.[4] Silta rakennettiin sittemmin YIV:n suunnitelmien pohjalta, mutta tiedossa ei ole, kuka töitä johti. Eräs mahdollisuus voisi olla jo aiemmassa yhteydessä mainittu Johan Kantlin, joka jo muutaman vuoden kuluttua kutsuttiin vuoden 1808 venäläishyökkäyksessä tuhoutuneen sillan uudelleenrakennustöihin.

Rijfien rakennustoiminta voidaan liittää kolmeen yksityiseen asuinrakennukseen. Näistä merkittävin ja parhaiten dokumentoitu on Vanhassa Vaasassa sijaitseva Abraham Falanderin vuosina 1781–84 rakennuttama kivitalo (KL KUVA 160). Nurkkasaliin perustuva pohjakaavaratkaisu juontuu talon rakennushistoriaa selvittäneen Kristiina Ahmaksen mukaan Carl Wijnbladin vuoden 1755 mallikirjassa kuvatusta ehdotuksesta (KUVA 99).[5]

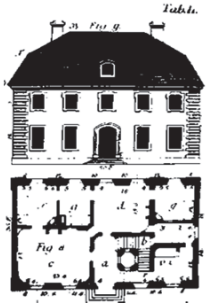

Kuva 99. Mallipiirros kivitaloa varten. Kuva: Wijnblad 1755 (1993), taulu II, 9.

[1] Blomin memoraali 30.12.1806. F III:5. ÖHA. RA.

[2] *Af hvad denna min åtgjärd gifvit anledning till, torde till någon del den slutsats kunna dragas det Byggmästare Rijfs theoretiska kundskap om BroByggnaders anläggande icke är den grundeligaste, och utgången af dess praktiska försök. har icke kommit till Kongl. Öfver Intendents Embetets kännedom.* YIV mh Langelle 31.12.1806. F III:5. ÖHA. RA; Mh Langen epäilyt Rijfin taitavuudesta olivat kaiketi heränneet Kuopion mh Wibeliuksen lähettämän tiedustelukirjeen myötä. Ks. TL [25] (Kuopio 1).

[3] Mh Krabbe YIV:lle 13.10.1801. F III:5. ÖHA. RA.

[4] *Hvad Nykarleby Broen vidkommer har det varit för mig en omoijelighet att i alla mina gömor finna den, utan då[-] jag lemnat den i lilla kammaren inom Contoiret till uppteckning lär den antingen kommit att läggas vid flyttningen bland Elevernes premie-ritningar som qvarlegat och flyttades ur skrubben: eller och blifvit af någon handklådig Eleve öfverkom[--] och spridde.* Olof Tempelman yli-intendentti [Fredenheimille] 2.6.1802. FV a:1. ÖHA. RA; Alleviivaus Tempelmanin.

[5] Ahmas 2013, 187; Myös Olanderien Lindskogin talo sekä Kokkolan Roosin talon oletetaan pohjaavan samaan mallikuvaan. Björklund 2013,122; Ahmas 2013, 187.

Noin kymmenen vuotta myöhemmin rakennetussa Skellefteån Kusmarkin [TL 62] Rijfin talossa (*Rijfska gården*) on kivirakennuksen pohjakaavana ns. pohjalaisen sivukamarituvan kaksitupainen malli, jossa tuvat on sijoitettu diagonaalisesti nurkittain (KL KUVA 131). Tyyppi poikkeaa muusta tuon ajan ruotsinpuoleisen Länsipohjan rakennuskannasta, mutta oli Suomen puolella tunnettu erityisesti Kruunupyyn- sekä Perhonjokilaaksossa.[1]

Asuinrakennusten joukosta hieman irralliseksi jäävän Uudenkaarlepyyn kruununpolttimon suhteen on mahdotonta sanoa, koskiko Rijfin työpanos ainoastaan varsinaista polttimorakennusta, vai sisältyikö tehtäviin kenties erillisen asuinrakennuksen pystyttäminen. Tarkemmin määrittelemättömäksi jää myös Kemin Kirkonmäellä (*Kyrkobacken*) ollut rakennus (*byggning*), jonka Jacob Rijf pystytti vanhan kellotapulin tarpeista vuosien 1794–1797 välillä. Rakennuksen käyttötarkoitus on epäselvä, mutta todennäköisesti se toimi jonkinlaisena varastotilana tai ehkä jopa rakennusmestarin majapaikkana. Kirkkoriidan päätteeksi solmitussa sovintokirjassa Rijf luovutti rakennuksen pitäjäläisille sisustuksen kera (*med dess innanrede, som den nu befinnes*). *Rijfska byggningen* -nimellä mainittu rakennus huutokaupattiin tammikuussa vuonna 1807.[2]

Lopuksi on mainittava vielä Rijfien epävarmoiksi jäävistä rakennuskohteista. Kirjallisuudessa esiintyneistä oletuksista huolimatta Rijfien mahdollisesti rakentamista tuulimyllyistä[3] ei löytynyt todisteita. Rakennustuotannon yhteyteen ei voida myöskään liittää Laukaan pitäjänmakasiinia[4] tai Uudenkaarlepyyn torikaivoa[5], sillä niiden suunnittelua tai toteuttamista Rijfien johdolla ei voida pitää varmana. Rijfien rakentamaksi mainittu Lindskogin talo Pietarsaaressa[6] on huolimatta sen ajallisesta yhteydestä Pedersören kirkon laajennukseen kuitenkin Eric Olanderin rakentama, sillä hänet palkittiin työstä vuonna 1797.[7] Olanderit voisivat olla myös

---

[1] Toivanen 1986, [1]; Lundgren 1993, 89; Känsälä 1984, 132–133 ja 136–139; Korhonen 1988, 27; Pohjalaisesta sivukamarituvasta tarkemmin, ks. Risto Känsälän tutkimus *Sivukamaritupa* (1984).

[2] Jacob Rijfin ja pitäjäläisten allekirjoittama sovintoptk. 1.8.1802. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285; Ptkt 8.4.1806 § 6 ja 30.1.1807 § 2. KA MF IK 279. KeKa.

[3] Klemetti 1927, 222; Klemetti 1932b, 498; Mähönen 1967, 10.

[4] Laukaan kirkkoprojektissa kirjeenvaihtoa käynyt Carl T. Rijf ei halunnut kirkon kirvesmieheksi laukaalaisia. Hän kertoi tuntevansa Laukaan työmiehet (pitäjän)makasiinin yhteydestä, eikä heillä ollut taitoa seistä telineillä ja salvoa nurkkia (*Jag har lärdt känna Laucas Sokne arbetare vid der skedd Magazins byggnad, at de ei woro skickelige stå på ställning och timbra Knutar.*). Oliko Rijf siis jollain tapaa ollut osallisena makasiinin rakentamisessa, vai arvioiko hän vain yleisesti työn jälkeä? Asiakirjat eivät valaise asiaa tämän enempää. Ote ptk:sta 1.5.1791, johon on oheistettu Carl T. Rijfin 13.11.1790 antama, melko häpeälliseksi (*tämmeligen snöplig*) mainittu karkea (*ovettiga*) kirje. Itse viittausta laukaalaisten kehnosta kirvesmiestaidosta pidettiin hävyttömänä (*skamlösa*). II Ca 1. LauKa. JyMA; Ks. myös Klemetti 1936, 124.

[5] William Wik on pohtinut Jacob Rijfin osuutta Uudenkaarlepyyn torikaivon suunnittelijana. Esikuvaksi Wik on ehdottanut Karlbergin linnan Diana-temppeliä. WWA.

[6] Ahmas 2013, 187; Kärki 1988, 154.

[7] Olanderin suvun hallussa kulkeneessa hopealusikassa vuodelta 1797 on kaiverrus *För idoghet vid Första Stenhuset i Jakobstad*. Ongelmallista on, että se voi kuulua joko Davidille tai hänen pojalleen Eric Olanderille. Eric Sandén on päätynyt jälkimmäiseen vaihtoehtoon, sillä David Olanderin perukirjassa ei lusikkaa mainita. Sandén 1992, 12 ja 18; Todennäköistä on, että sekä isä että poika ovat osallistuneet talon muuraustöihin.

rakennuksen suunnittelijoita, sillä David ja Eric Olander osasivat molemmat laatia kelvollisia piirustuksia. Eric Olanderin mestarinäyte vuodelta 1778 käsitti juuri komean kivitalon piirustukset kustannusarvioineen.[1]

Rijfien mahdollisista siltatöistä epäselväksi korjauskohteeksi jää Laukaan Vuonteen silta (*Vuonte bro)*. Koska maaherra oli kehottanut pitäjäläisiä kunnostamaan sillan, Laukaassa vuonna 1804 pidetyssä kokouksessa tiedusteltiin, eikö rakennusmestari Rijf tai joku muu rakennustaiteessa pätevä voisi siihen ryhtyä.[2] Siltatyön toteuttamiseen ja Rijfien mahdolliseen työskentelyyn sen yhteydessä ei kuitenkaan enää pitäjänkokouksissa palata.

Pohjanmaan rannikkoseutu oli erityisen kuuluisa laivanrakennustoiminnastaan. Toistaiseksi ei ole tiedossa, osallistuivatko itse Rijfit missään vaiheessa laivarakentamiseen. Jacob Rijfin kohdalla sellaiseen voi viitata Abraham Falanderin tilikirjoista löytyvä, jo aiemmassa yhteydessä mainittu prikantiini *Wasa Wähl*iin liittyvä palkkio.[3] Kälviän kellotapulihankkeen yhteydessä Carl T. Rijf halusi palkkionsa laivanrakennustarpeina, jotka tuli ajaa Ruotsalon rantaan. Ehkäpä poikkeuksellinen palkkiovaatimus liittyy sekin jollain tapaa Falanderiin ja hänen kanssaan mahdollisesti tehtyihin kauppoihin? Carl T. Rijf oli hänen kanssaan kontakteissa ainakin vielä vuonna 1798 Vähänkyrön kirkkohankkeen yhteydessä.

11.3 Rijfien Rundeli

Rijfien rakentajasuku omisti Uudenkaarlepyyn Soklotissa Tågsin (nro 5) ja Ahlnäsin (nro 7–8) verotilat. Varsinaisen asuinrakennuksen käsittäneestä tilasta tai sen myöhemmästä kohtalosta ei kuitenkaan vallitse täyttä varmuutta. Perimätiedon mukaan Rijfien rakentama komea, Rundeliksi (*Rundeln, Rundet)* kutsuttu asuinrakennus sijaitsi Ahlnäsin tilalla.[4] Lars Smeds on uudessa tutkimuksessaan kyseenalaistanut muistitiedon ja pitää rippi- ja manttaaliverokirjojen perusteella perheen asuintilana pikemmin Tågsin tilaa, joskin sen alkuperäinen maantieteellinen sijainti jää epäselväksi.[5] Nykyisen, yhä asutuskäytössä olevan Ahlnäsin tilan oletetaan kuitenkin olevan alkuperäisellä paikallaan kylätien taipeessa (KUVA 100). Smeds on osoittanut, ettei Ahlnäsin tilalla ollut Carl Thomasson Rijfin lyhytaikaista oleskelua lukuun ottamatta kirjoilla kuin muutama palvelusväkeen kuuluva henkilö.[6]

---

[1] Björklund on epäillyt Lindskogin talon suunnittelijaksi Jacob Rijfiä. Björklund 2013, 121; Olanderin mestarinäytteestä ja kustannusarvioista, ks. Sandén 1992, 15–17 sekä Klemetti 1927, 129, 130 (kuva 244) ja [131] (kuva 245).
[2] Ptk 2.4.1804 § 5. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[3] Murmästaren Jacob Rijf 31.12.1784: *Rederiet af Brig. Wasa Wähl 1;-8;-*. Gh 2. STTK. VMA.
[4] Ahlnäs 1923, 13. WWA; Wik 1972, 322.
[5] Smeds 2009, 37–38.
[6] Smeds 2009, 37.

Kuva 100. Uudenkaarlepyyn Soklotin asuinseutua vuonna 2013. Ahlnäsin tilan nykysijainti merkitty tähdellä. Smedsin arvelun mukaan Rijfien Tågsin tila sijaitsi Joensuuntien ja Rijfin tien risteyksestä hieman ylöspäin. Kuva: Fonecta 2013 http://www.fonecta.fi/kartat Viitattu 14.11.2013.

Rijfien Rundelista itsestään ei tiedetä juuri mitään, sillä rakennuksen kerrotaan palaneen 1800-luvun alkuvuosikymmeninä.[1] Perimätieto kuitenkin väittää, että kaksikerroksisessa asuinrakennuksessa oli pyöreä huone.[2] Wikin tarkennuksen mukaan nimenomaan asuinrakennuksen eteläpuolella oli puoliympyränmuotoon aseteltuja pylväitä, jotka kannattelivat yläosan pyöreää salia.[3] Lisäksi tiedetään, että Uudenkaarlepyyn herrasväki teki joskus Rundeliin rekiretkiä, jolloin siellä saatettiin tanssia ja nauttia eväskorin antimia.[4] Asiakirjoissa Rijfien erikoisenmuotoisesta asuinrakennuksesta tai sen tuhosta ei löydy mainintoja.[5]

Lähtötilanne Tågsin ja Ahlnäsin tilojen selvittelylle on siis varsin epäselvä ja pitkälle uudemmalla ajalla saadun muistitiedon varassa. Tilojen alkuperäiseen

[1] Rundeli paloi 1830-luvun alussa. Wik 1972, 324; Tila paloi 1840-luvulla. Ingolf Friman, ”Kyrkbyggaren Jacob Rijf.” *Vasabladet* 16.8.1953.

[2] *Jacob eller möjligen redan Thomas Riif uppförde å Ahlnäs hemman i Soklot en två vånings byggnad, där ett runt rum, kallad ”rundeln” fanns.* Ahlnäs 1923, 13. WWA; *Dessa byggmästare hade även å sitt hemman uppfört en två vånings träbyggnad, vari ett rum hade cirkelformig golvyta och kallades ”rundeln”.* [Johan Ahlnäs], ”Kyrkobyggmästarena Riif. III. Jacob och Carl Riif.” *Pedersöre* 15.11.1924; *Riifas rundeln var enl. vad numera 92-åriga Lovisa Nyholm (från Socklot, Olin) berättat en ståtlig byggnad i 2 våningar, men i övre våningen skulle den stora runda salen ha funnits.* Ahlnäs 1923, 13 [Wikin kirjoittama lisätieto]. Lisäys on tehty vuoden 1950 tienoilla, sillä Nyholm oli syntynyt vuonna 1858. WWA.

[3] *Byggnaden kallades ”Rundeln”, emedan den bl.a. hade en stor, rund sal i övre våningen. Fasaden mot söder var i halvcirkel placerade pelare, som bar upp den runda, övre delen.* Wik 1972, 322.

[4] *Herrskap från Nykarleby företog ofta släpartier till ”Rundeln” o. brukade då även dans förekomma där.* Ahlnäs 1923, 13 [Wikin kirjoittama lisätieto]. WWA; Ingolf Friman, ”Kyrkbyggaren Jacob Rijf.” *Vasabladet* 16.8.1953.

[5] Smeds 2009, 38; Soklotin kyläyhteisön kokousptkt 1777–1785, 1787–1818 sekä 1820–1839. Socklot bykista. Smedsin digitoima materiaali. PMA; Väkilukutaulut II 1774–1843. KA MF VÄ 162. UusKa.

maantieteelliseen sijaintiin saadaan kuitenkin tarkempaa tietoa Rijf-tutkimuksissa ennen hyödyntämättömän kartta-aineiston avulla. Aluksi on kuitenkin syytä esitellä lyhyesti Rijfien muutto, tilojen osto sekä rippi- ja manttaaliverokirjoista löytyvät asiaa valaisevat tiedot.

Rijfien muutto Pedersörestä Uudenkaarlepyyn Soklottiin tapahtui kahdessa eri vaiheessa. Toukokuussa vuonna 1777 paikalle saapui Thomas Rijf palvelusväkineen.[1] Noin kolmen kuukauden kuluttua pitäjään saapuivat Rijfin puoliso sekä viisi lasta.[2] He asettuivat asumaan vuonna 1776 ostetulle Tågsin verotilalle nro 5.[3]

Ahlnäsin verotila nro 7–8 ostettiin kolmessa osassa vuosina 1780–1782.[4] Manttaaliverokirjoissa ja läänintileissä Ahlnäsin tilan kohdalla mainitaan hyvin usein ainoastaan *Alnäs brukas af Thomas Rijf* (tai *af Jacob Rijf*).[5]

Rippi- ja manttaaliverokirjojen mukaan Tågs 5 oli Rijfien päätila, jossa perhe oli kirjoilla.[6] Leskirouva Magdalena Frosterus, Maria Jacobsdotter Rijf sekä Carl Jacobsson Rijfin leski Susannaa Nilsdotter muuttivat Rijfien Ahlnäsin tilalle vasta vuonna 1816.[7] Mitä Tågsin päärakennukselle tämän jälkeen tapahtui, jää epäselväksi.

Tågsin tilalla sijainneesta päärakennuksesta ei ole säilynyt tarkkoja tietoja. Vuoden 1790 verotuksen mukaan tila maksoi veroa 17 pienestä ikkunasta. Koska

---

[1] *Bonden Thomas Carlson Rif med sit folck ifr. Pedersöö.* Muuttaneet 19.5.1777. UusKa; vrt. Smeds 2009, 14.

[2] *Thomas Carlson Rif, hustru och barn ifrån Pedersöö.* Muuttaneet 23.8.1777. UusKa.

[3] Kauppakirja Uudenkaarlepyyn Soklotissa sijainneesta Rijfien Tågsin tilasta nro 5 laadittiin 4.10.1776. Tila ostettiin uusikaarlepyyläiseltä raatimieheltä Kilian Malmilta ja hänen puolisoltaan Sigrid Hambergilta 6000 kuparitaalerilla. Kauppakirjasta, ks. Smeds 2009, 13–14; Uudenkaarlepyyn talvikäräjät 21.4.1777 § 18, s.832. MF UK 1151. KA.

[4] Ensimmäinen kauppakirja allekirjoitettiin 4.11.1780, jolloin uusikaarlepyyläinen raatimies Niclas Aulin (1728–1789) puolisoineen myi Thomas, Jacob ja Carl T. Rijfille puolet Ahlnäsin verotilasta hieman yli 444 riksin hinnasta [444;21;4]. Summa kuitattiin maksetuksi tammikuussa 1781. Tarvittavat lainhuudot alkoivat pian tämän jälkeen. Ahlnäsin tilaa koskeva toinen kauppakirja laadittiin 1.9.1781, jolloin talonpojat Jacob ja Carl T. Rijf ostivat Vaasan kaupunginkirkolta yhden kuudesosan Ahlnäsin verotilasta. Osuuden oli testamentannut kirkolle Isac Aulinin (n.1725–1767) edesmennyt leski Elisabeth Nordman. Kauppahinta oli hieman yli 111 riikintaaleria (111;5;4). Kolmas ja viimeinen kauppakirja allekirjoitettiin 25.3.1782, kun talonpoika Thomas Rijf osti Susanna Elisabeth Aulinin saaman perintöosan Ahlnäsistä. Kauppahinta oli sekin hieman yli 111 riikintaaleria (111;5;4). Ilmoitusasioiden ptkt 24.4.1781 § 101, 8.9.1781 § 38–39, 23.4.1782 § 43, 24.4.1782 § 71 sekä 12.9.1782 § 93, 103–104. MF UK 1187. KA. vrt. Smeds 2009, 14–15.

[5] Vaasan läänin henkikirjat, Uudenkaarlepyyn pitäjä, Ahlnäsin (7–8) tila: 1790 (s.472) MF ES 3067; 1791 (s.132) MF ES 2505; 1793 (s.153) MF LT 1526; 1795 (s.132) MF ES 2506; 1796 (s.132) MF LT 1532; 1797 (s.145) MF LT 1533; 1798 (s.145) MF LT 1534; 1799 (s.154) MF ES 2507; 1801 (s.154) MF LT 1539; 1802 (s.159) MF LT 1538; 1803 (s.184) MF LT 1540; 1804 (s.182) MF LT 1608; 1805 (s.240) MF ES 3070; 1807 (s.273) MF LT 1613; 1808 (s.257) MF ES 2510. Henkikirjat puuttuvat vuosilta 1776–1789, 1792, 1794, 1800, 1806. KA.

[6] Vaasan läänin henkikirjat, Uudenkaarlepyyn pitäjä, Tågsin (5) tila: 1790 (s.471) MF ES 3067; 1791 (s.131) MF ES 2505; 1793 (s.152) MF LT 1526; 1795 (s.131) MF ES 2506; 1796 (s.131) MF LT 1532; 1797 (s.144) MF LT 1533; 1798 (s.144) MF LT 1534; 1799 (s.154) MF ES 2507; 1801 (s.154) MF LT 1539; 1802 (s.159) MF LT 1538; 1803 (s.184) MF LT 1540; 1804 (s.182) MF LT 1608; 1805 (s.240) MF ES 3070; 1807 (s.273) MF LT 1613; 1808 (s.257) MF ES 2510. Henkikirjat puuttuvat vuosilta 1776–1789, 1792, 1794, 1800, 1806. KA; Uudenkaarlepyyn rkjt vv. 1777–1808. UusKa; Vrt. Wik 1972, 322; Uuden näkökulman esitti Smeds 2009, 37–39.

[7] Rkj 1810–1816, s.226; Rkj 1817–1823, s.230. UusKa.

vuoden 1802 verotusluettelossa verotettiin jo 24 suuresta ikkunasta, uusi päärakennus tai ainakin uutta rakennuskantaa lienee valmistunut vuosien 1790–1802 välillä.[1] Mikäli ikkunoiden lukumäärällä tarkoitetaan ainoastaan päärakennuksen ikkunoita, asuinrakennus olisi siten melko suuri.

Soklotin kylän vuoden 1753 kartassa näkyy Tågsin tilan alkuperäinen sijainti. Tågsin tila nro 5 on merkitty lähelle Norsin tilaa nro 12. Ahlnäsin tila nro 7–8 sijaitsi Norsin talon pohjoispuolella melko tarkkaan Soklotin nykyisen kansakoulurakennuksen kohdalla.[2] Sijainti selittää myös sen, miksi kansakoulurakennuksen tontilla olleessa vanhassa puuliiterissä oli vielä 1800-luvun lopulla alttarilaitteeseen tarkoitettu, rikkonainen puukaritsa.[3] (KUVA 101)

Kuva 101. Vasemmalla yksityiskohta vuoden 1753 kartasta. Ylinnä Ahlnäsin tila 7–8, keskellä Norsin tila 12 ja alinna Tågs 5. Kylätie ennen isojakoa näkyy vasemmalta laidalta nousevana ohuena viivana. Tie suoristettiin (musta katkoviiva) jokseenkin nykyistä (kuva oikealla) vastaavaksi 1780-luvun alkuvuosien isonjaon yhteydessä. Nykytilannetta vastaavaan karttaan on merkitty ympyröin vuoden 1753 kartassa olevien rakennusten paikat. Ahlnäsin tila 7–8 sijaitsi siis jotakuinkin nykyisen kansakoulurakennuksen paikalla. Geometrisk Charta öfver Andra Dehlen Sockloth Byns Ägor […]. E 15: 8/1-11. 1753. MMH. KA; Fonecta 2013. http://www.fonecta.fi/kartat 14.11.2013.

[1] *Förtekning som wisar 1mo alla Fönsterluster så hos Ståndss Personer som Allmoge […] År 1790.* Uudenkaarlepyyn pitäjä, s.466. MF ES 3067; *Förteckning som wisar 1mo alla Fensterluster så Hos Ståndspersoner som Allmogen […] År 1802*. Uudenkaarlepyyn pitäjä, s.515. MF ES 3069. KA.
[2] Geometrisk Charta öfver Andra Dehlen Sockloth Byns Ägor […]. E 15: 8/1-11. 1753. MMH. KA.
[3] Ks. tarkemmin kappale ***Kirkkojen kiinteä sisustus.***

Isojakoasiakirjoista voi puolestaan päätellä, ettei 1780-luvun alkuvuosina suoritettu jako aiheuttanut muutoksia tilojen sijaintiin.[1] Vielä vuoden 1845 pitäjänkartassa tilanne oli Ahlnäsin tilaa lukuun ottamatta sama (KUVA 102).[2]

Kuva 102. Tågsin ja Ahlnäsin tilojen sijainti vuoden 1845 kartan mukaan. Alun perin Norsin tilan pohjoispuolella (kuvassa: yläpuolella) sijainnut Ahlnäs siirrettiin kartassa näkyvälle paikalle vuonna 1840. Geograf karta öfver Nycarleby socken. Transporterad år 1845 af C.O. Palmroth genom A.F. Berger. MMH. KA DA.

Vanha Ahlnäsin tila 7–8 siirrettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1840.[3] Yleisen tavan mukaan osa tilan vanhoista talousrakennuksista siirtyi muuton yhteydessä uudelle tontille. Näiden mukana oli kaikesta päätellen ainakin saarnatuolien valmistukseen käytetty verstas sekä edelleen käytössä oleva vanha luhti, jota koristaa Alatornion vanhan kellotapulin tuuliviiri.[4] Ahlnäsin vanhan, alkuperäisen tilan jäännökset näkyvät vielä vuoden 1845 kartassa kansakoulurakennuksen kohdalla. (KUVA 102, vrt. KUVA 101)

Asuinrakennus Rundelin sijainti Ahlnäsin viljelytilalla vaikuttaa siis erittäin epätodennäköiseltä, sillä Rijfit perheineen olivat kirjoilla Tågsin talossa. Tågsin päärakennus olisi kuitenkin voinut käsittää C.F. Adelcrantzin suunnitteleman ja vuonna 1781 valmistuneen Sturehovin kaltaisen asuinrakennuksen, joskin tietysti yksinkertaistetumpana ja huomattavasti pienemmässä mittakaavassa. Ainakin se selittäisi varhaisimmassa perimätiedossa mainitun pyöreän lattiapinta-alan.[5] (KUVA 103).

---

[1] Vuosien 1780–1785 isojakoasiakirjat, kartat ja niiden selitystekstit. Soklot. E 16: 2/1-22. 1780. MMH. KA.

[2] Smeds sijoittaa Tågsin tilan (5) paikkakuntalaisen muistitiedon mukaisesti kauemmaksi kyläyhteisöstä Rijfintien varteen lähelle vanhan maantien (Joensuuntien) risteystä, josta se olisi ennen 1830-lukua siirretty uudestaan vuosien 1753 ja 1845 kartoissa näkyvälle paikalle. Vuoden 1845 kartassa Smedsin ehdottama paikka on kuitenkin merkitty metsämaaksi ilman mitään vihjettä siitä, että paikalla olisi joskus sijainnut suuri tila pää- ja talousrakennuksineen. 1780-luvun isossajaossa tilan siirrolle ei myöskään ollut mitään käytännön syytä. Geograf karta öfver Nycarleby socken. Transporterad år 1845 af C.O. Palmroth genom A.F. Berger. MMH. KA DA; Väitöskirjani ollessa esitarkastuksessa Smeds oli löytänyt ehdottamaltaan sijaintipaikalta mm. rautanauloja ja vyönsoljen. Maarekisterikirjoista ilmenevä Tågsin tilan kiinteistönmuodostus ei tue sitä näkökulmaa, jonka mukaan tila olisi ollut Smedsin ehdottamassa paikassa. Asian tarkasti puolestani Maanmittauslaitoksen tietopalvelupäällikkö Kari Rantalainen ja dosentti Heikki Rantatupa 23.10.2015.

[3] Maakirja 1845, Uusikaarlepyy. MF Mh 10. JyMA.

[4] Wik 1972, 304 ja 341.

[5] Fogelmarck 1957, 89–97 ja 467.

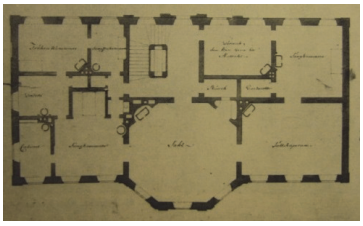

Kuva 103. Sturehovin pohjakaava, 1. krs. C.F. Adelcrantz n. 1779. Kuva: Fogelmarck 1957, 93 (kuva 67).

Jacob Rijfin perukirjassa mainitusta Rijf-perillisten asumisjärjestelyistä voitaneen päätellä, ettei järin suuresta rakennuksesta ollut kyse.[1] Uudenkaarlepyyn Juthbackan 26 ikkunaa käsittävä talo vastaisi ehkä parhaiten rakennuksen kokoluokkaa (KUVA 104).

Kuva 104. Uudenkaarlepyyn Juthbackan talo. Valmistunut 1821. Kuva: Håkan Ahlnäs 2014.

William Wikin Rijf-monografiassa esitetyn kuvauksen kaltaista rakennusta tilalla ei mitä suurimmalla todennäköisyydellä ollut, sillä siinä tapauksessa erikoisesta rakennuksesta olisi säilynyt enemmän kirjallisia tietoja. Wikin kuvauksen taustalla on näkemykseni mukaan vaikuttanut pietarsaarelaisen kulttuuripersoona, kirjailija Ingolf Frimanin (1897–1974) vuonna 1964 laatima fantasiapiirros, jonka lähtökohtana toimi perimätieto pyöreästä huoneesta.[2] (KUVA 105)

[1] *Ytterst öfwerenskommo arfvingarne att på Ett år bo samfält uti Stugan i nedre Våningen; och aftaldes widare: att nästa Sommar försättes med gemensam kostnad Wästra delen af nedre Våningen i fullgodt stånd och sedan jämkas samt Skiftas Bonings Rummen emellan en hvar.* Jacob Rijfin perukirja 2.10.1809. MF ES 3647. KA; Myös Smeds 2009, 38; Perukirjan kohdasta on päätelty, että leski Frosterus-Rijf sai käyttöönsä talon yläkerran. Wik 1972, 322.

[2] Wik 1972, 322; *Fantasibild av Rijfvas rundet*. Ingolf Friman 1964. Pirkko Sukselainen Aarne Heimalalle 1.11.1964. AHA.

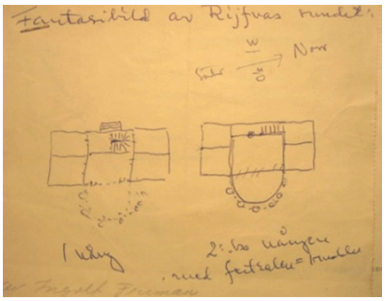

Kuva 105. Rijfien Rundeln Ingolf Frimanin fantasiapiirroksen mukaan. Pirkko Sukselainen Aarne Heimalalle 1.11.1964. AHA.

Piirustukseen kuvattu pylväiden kannattelema puolipyöreä *avant-corps* on ilmeisesti saanut vaikutteita Jacob Rijfin vuonna 1798 laatimasta Kemin kirkon selvityspiirroksesta (KL KUVA 41).

Eräs näkökulma on vielä syytä tuoda esille. Voisiko olla mahdollista, että perimätieto olisi muuntunut, ja että Rundelilla ei alun perin olisi tarkoitettukaan asuinrakennusta, vaan jotain muuta *tilaa*, jossa oli pyöreä lattia-ala? Näin kyseessä voisi olla jonkinlainen huvimaja, ehkäpä Pedersören Rosenlundin puutarhassa olevan huvimajan kaltainen pyörörakennus. Wijnbladin vuoden 1755 mallikirja olisi jo sinänsä tarjonnut hyvän esikuvan mainitunkaltaiselle huvimajalle.[1] Mikäli Rundelissa todella oli pylväät, kysymyksessä olisi saattanut olla esimerkiksi Träskändan kartanon Diana-temppelin kaltainen rakennus (KUVA 106).

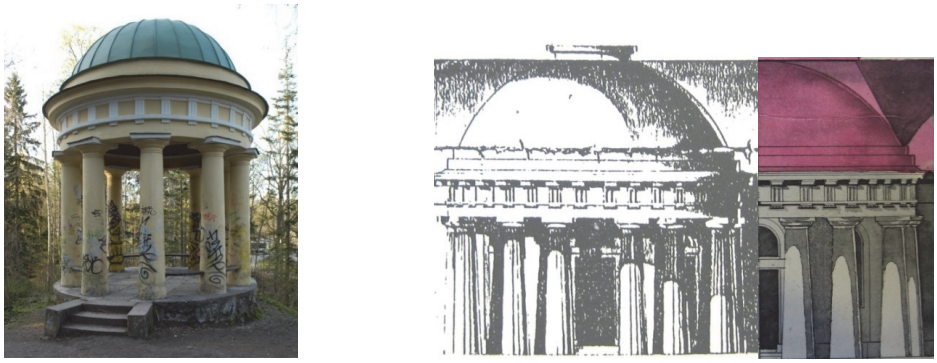

Kuva 106. Vasemmalla C.L. Engelin suunnittelema (1820-luku) Träskändan kartanon huvimaja. Oikealla olevassa kuvaparissa Kemin kirkon pyöröportiikki YIV:n (vas.) ja Jacob Rijfin piirustuksissa.

Oivallisesti sopisi, että tämänkaltainen Rundeli olisi tehty Kemin kirkkoprojektin aikana, kenties juuri pylväiden kannatteleman holvikupolin prototyypiksi. Huvimaja selittäisi hyvin myös Rundeliin tehdyt rekiretket sekä siellä pidetyt tanssiaiset, joita näin voitiin pitää huvirakennuksen sijaitessa Tågsin tilan päärakennuksesta erillään. Tällainen Rundeli olisi voinut sijaita Ahlnäsin tilalla.

[1] Wijnblad 1755 (1993), taulu XVI, 6–7.

12 VIIME VAIHEET

12.1 Kungsholman kohtalokas tornihanke

Rijfien taloudellinen tilanne heikkeni vuonna 1808 puhjenneen sodan myötä. Kuopion kivikirkkohanke jouduttiin keskeyttämään, eikä sen mahdollisesta jatkumisesta tiedetty. Suomessa vallinneen epävakaan tilanteen vuoksi uusien kirkkoprojektien käynnistäminen oli käytännössä lähes mahdotonta. Koska pienehköjä rakennuspalkkioita oli saamatta ainoastaan Kuopiosta, Kauhavalta ja Uuraisilta[1], talouden kohentamiseksi oli tehtävä jotakin. Katseet kääntyivät kohti Tukholmaa, jossa jo vuosia suunnitteilla ollut Kungsholman eli Ulrika Eleonoran kirkon tornihanke oli vihdoin toteutumassa.

Kungsholman kirkko oli Jacob Rijfille entuudestaan tuttu. Hän oli osallistunut sen torniprojektiin jo vuonna 1799, jolloin Tukholman Taideakatemiassa oli esillä kirkon keskustornia esittävä puumalli (KL KUVA 143). Hieman myöhemmin rakennusmestari pohjusti seurakunnan tekemää anomusta ja liitti mukaan oman tornisuunnitelmansa. Rijfin tekemät piirustukset unohtuivat kuitenkin viraston syövereihin, sillä samana vuonna myönnetty valtakunnankolehti siirsi rakennushanketta muutamilla vuosilla.

Torniprojekti käynnistyi uudemman kerran vuonna 1803, jolloin Kungsholman uudeksi kirkkoherraksi nimitetty Fredrik Larsson Wittingh (1744–1811) nosti asian jälleen esille. YIV:n tammikuussa vuonna 1804 laatima ja kaiketi Jacob Rijfin piirustuksen vastaehdotukseksi tarkoitettu suunnitelma (KL KUVA 150) olisi jo kelvannut seurakunnalle, mutta kuningasta se ei miellyttänyt. Tästä syystä laadittiin vielä joukko vaihtoehtoisia piirustuksia, joiden käsittely virastossa otti taas oman aikansa. Vahvistetut piirustukset saatiin lopulta elokuussa vuonna 1806.

[1] Ilmenee perukirjasta. Jacob Rijfin perukirja 2.10.1809. MF ES 3647. KA.

Kungsholman tornihanke oli jo pelkästään laadittujen piirustusten lukumäärän perusteella suuritöinen, sillä tornia varten tehtyjä suunnitelmia kertyi vuosien 1792–1808 väliseltä ajalta lähes kaksikymmentä kappaletta. Heikki Klemetti erehtyi yrittäessään selvittää Kungsholman monisyistä hanketta ja selitti vuosina 1804–1806 laadittujen piirustusten liittyneen kilpailuun, joka oli syntynyt kirkon muka kadonneiden alkuperäispiirustusten myötä. Rijfin tekemän piirustuksen laadintavuodeksi Klemetti ilmoitti vielä virheellisesti 1805 vuoden 1799 sijasta.[1]

Kungsholman tornihankkeessa ei kuitenkaan ollut kyse suunnittelu- tai rakennuskilpailusta, vaan piirustusten laadinta eteni rakennusprojekteissa yleisesti vallinneiden tapakäytäntöjen mukaisesti. Piirustusten suunnittelusta vastasivat YIV:n arkkitehdit, jotka pyrkivät tasapainoilemaan seurakunnasta tulleiden toiveiden ja kuninkaan antamien määräysten välillä. Kustannusten suhteuttaminen seurakunnan rahavaroihin sekä odotettua pienemmäksi jääneeseen kolehtituottoon antoi hankkeelle omat lisähaasteensa ja kasvatti laadittujen piirustusten kokonaismäärää entisestään.

Rakennusmateriaalin keruu aloitettiin pian tornipiirustusten vahvistamisen jälkeen. Piirustukseen liittynyt materiaalilaskelma oli laadittu jo helmikuussa vuonna 1806. Sen laatimisesta oli vastannut muurari- ja rakennusammattikuntaan kuulunut linnoitusrakennusmestari Ingel Fallstedt (1769–1849), jolle YIV näyttää ohjanneen tehtävän tämän oppi-isän, linnoitusrakennusmestari Adolph Ulric Kirsteinin (1746–1806) kuoleman jälkeen. Tornihankkeen alkuvaiheeseen liittyvän vähäisen arkistomateriaalin vuoksi ei varmuudella tiedetä, oliko seurakunnassa jo tuolloin käyty neuvotteluja potentiaalisten rakennusmestareiden kanssa. Voisi kuitenkin ajatella, ettei Jacob Rijf olisi vielä tässä vaiheessa jättänyt työtarjoustaan, sillä hän oli allekirjoittanut Kuopion kivikirkon rakennussopimuksen marraskuussa 1805. Sopimus vahvistettiin tammikuussa 1806 ja se sitoi Rijfin tiukasti Pohjois-Savoon kolmen seuraavan vuoden ajaksi. Vuoden 1806 aikana Rijfien kirkonrakentajat olivat muutoinkin työntäyteisiä, sillä vaikka Jacob Rijf pysytteli tekemänsä sopimuksen mukaisesti melko tiiviisti Kuopion kirkkotyömaalla, rakennettiin saman vuoden aikana vielä Vimpelin kirkko sekä Sotkamon ja Vimpelin kellotapulit.

Tukholmasta vuonna 1808 avautunut tornihanke sopi Rijfien aikatauluun enemmänkin kuin hyvin. Tornin rakentamista varten hankittu materiaali oli jo paikan päällä ja työt rakennusmestaria vaille valmiina alkamaan. Koska Jacob Rijf oli ollut hankkeessa mukana jo kolehdin anomisesta alkaen, hänellä oli hyvät mahdollisuudet tulla valituksi rakennusmestarin tehtävään. Kuninkaalta saatu työlupa ja seurakunnan hyväksymä takauskirja varmistivat viime kädessä rakennussopimuksen synnyn.

Onnistuneissa merkeissä alkanut työhanke sai kuitenkin nopeasti varsin yllättävän käänteen. Kun joulukuun 19. päivä aloitettuja rakennustöitä oli ehditty tehdä vain yhden päivän ajan, rakennusmestari Jacob Rijf ja hänen poikansa Carl

[1] Klemetti 1927, 237; Virheellinen laadintavuosi on ilmeisesti peräisin Olssonin tutkimuksesta. Olsson 1915, 2 ja 49.

Jacobsson Rijf sairastuivat äkillisesti. Jacob Rijf kuoli joulukuun 25. päivä ja Carl Jacobsson 27. päivä. Muutamia säilyneitä asiakirjamerkintöjä lukuun ottamatta säilynyt arkistomateriaali vaikeni täysin Rijfien kuolemaan johtaneista tapahtumista.

Epäselväksi jäänyt tapahtumien kulku sekä puutteellisiksi havaitut asiakirjatiedot olivat omiaan herättämään epäilyjä kuolintapauksia tutkineissa jälkipolvissa. Klemetin tutkimuksesta kritiikittömästi poimittu kilpailu-käsite kietoutui nyt Rijfien hämäräperäisiksi koettujen kuolintapausten ympärille ja loi perustan piirustusten laadintaan ja rakennusmestarin hankintaan liittyneelle vastakkainasettelulle.[1] Jacob Rijfin ”häviäminen piirustuskilpailussa”, mutta silti hänen ”valintansa rakennusmestariksi” ja sittemmin tapahtunut ”outo kuolema” nähtiin epäilyttävänä tapahtumasarjana, joka muodosti pelottavan ennakkoasetelman rakennusmestareiden kohtaloita selvitelleille tutkijoille.

12.2 Rijfien hautaus- ja kuolinmerkinnät Kungsholman kirkonarkistossa

Jacob ja Carl Jacobsson Rijfin kuolin- ja hautausmerkinnät löytyvät Kungsholman seurakunnan kuolleiden luettelosta (KUVA 107). Jacob Rijfin kuolinpäiväksi on ilmoitettu 25.12.1808 ja Carl Jacobsson Rijfin 27.12.1808. Molempien kuolinsyyksi on mainittu raju kuume (*hets Feb*). Kirjan muihin vastaaviin merkintöihin verrattuna on Rijfien tapauksista kerrottu hieman tarkemmin. Jacob Rijfin kohdalla on seuraava selitys:

> *Jacob Rijf Läns Byggmest. fr Österbotten nyligen hitkommen, för att med Kongl. Majts Allernåd. Tillåtelse och Contr. med KyrkoR. afslutadt d. 17 Dec. 808, begynna och utföra den tillämnade Torn byggnaden – sjuknade d. 20 och afsomnade Juldagen.*[2]

> *Jacob Rijf, lääninrakennusmestari Pohjanmaalta. Saapui tänne hiljattain KM:lta saamin valtuuksin sekä kirkkoraadin kanssa 17.12.1808 tekemän päätöksen mukaisesti rakentamaan suunniteltua tornia. Sairastui 20.päivä ja nukkui pois Joulupäivänä.*

Heti Jacob Rijfistä kirjoitetun maininnan jälkeen kerrotaan Carl Jacobsson Rijfistä seuraavasti:

> *Carl Rijf Son till den förre - följde sin Fader att blifva dess biträde vid Torn byggnaden – men sjuknade och tog med Fadren sin hvila i kyrkogården.*[3]

---

[1] ”Släktforskare i Jakobstad avslöjar nya fakta om Rijf”, *Jakobstads Tidning* 12.9.1971; Wik 1972, 329–330 ja 337; William Wik Hans Lindénille 20.3.1971 ja 17.12.1978. WWA.
[2] Dödbok 1809. FI:2. KungKa. SSA.
[3] Dödbok 1809. FI:2. KungKa. SSA.

Carl Rijf, edellisen poika. Seurasi isäänsä auttaakseen häntä tornin rakentamisessa –mutta sairastui ja saatettiin isänsä kanssa kirkkotarhan lepoon.

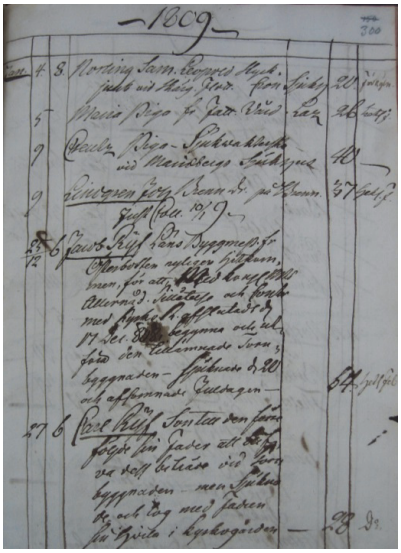

Kuva 107. Jacob ja Carl Jacobsson Rijfin kuolemasta kertova sivu. Dödbok 1809. FI:2. KungKa. SSA.

Kirjaan tehdyistä merkinnöistä ilmenee, että molemmat rakennusmestarit haudattiin 6.1.1809. Koska seurakunta maksoi herra Anders Åmanille korvausta rakennusmestari Rijfin hautajaisiin toimitetuista neljästäkymmenestä talikynttilästä,[1] kirkossa lienee pidetty ainakin jonkinlainen tilaisuus rakennusmestareiden muistoksi.[2] Hautapaikan sijaintia kirkkotarhassa ei ole ilmoitettu.

Kuolleiden luettelon tiedot sisältävät kuitenkin kaksi perustavaa laatua olevaa virhettä, jotka hankaloittavat Rijfeihin liittyvien lisätietojen etsimistä. Ensimmäinen virhe on Jacob Rijfin kuoliniässä: heinäkuussa vuonna 1753 syntynyt rakennusmestari oli kuolleessaan 55-vuotias eikä suinkaan 54, kuten luetteloon on merkitty. Virhe on sinänsä pieni, mutta kuolinikä 54 on merkitty kirjaan hieman huolimattomasti siten, että se voidaan suhteellisen helposti tulkita luvuksi 64. Tämän perusteella Jacob Rijfin syntymävuodeksi saadaan myöhemmin tärkeäksi osoittautuva vuosi 1744.

Toinen virhe on Carl Jacobsson Rijfin kuoliniässä. Maaliskuussa vuonna 1783 syntynyt Carl oli kuollessaan 25-vuotias, ei siis 28, kuten luettelossa on kerrottu. Mikäli Carl Jacobsson olisi ollut kuollessaan 28-vuotias, saataisiin hänen syntymävuodekseen 1780.[3]

---

[1] *Herr And: Åman för Lefwererade Talgljus till Byggmästaren Ryffs Begrafning 1;32;-*. Tilit 8.2.1809 ja tositte nro. 280. LIa:107. KungKa. SSA.
[2] Seremoniasta tarkemmin, ks. Wik 1975, [5]; Hans Lindén William Wikille 6.7.1975. WWA.
[3] Wikin tutkimuksessa mainitut tarkemmat elinajat Jacob Rijfin kohdalla (*Ålder 55 år 5 mån*) ja Carl Jacobssonin kohdalla (*Ålder 25 år 8 mån. 26 dag*) ovat Wikin omia lisäyksiä, sillä luettelossa niitä ei

Huomioimalla virheelliset luettelotiedot päästään Rijfien viime hetkiä valaisevan selvityksen jäljille. Selvitys löytyy Kungsholman seurakunnan asukkaista kertovasta luettelosta vuosilta 1785–1786.[1] Asiakirjalle annettu aikarajaus lienee jo sinänsä hämännyt aikaisempia tutkijoita, sillä sen mukaan luettelon ei pitäisi sisältää tietoja vuoden 1808 tapahtumista. Tarkempi perehtyminen kuitenkin paljastaa, että kirjaan on listattu seurakunnan miesväestö vuosilta 1701–1808.[2]

Seurakunnan arkistotietokannassa olevan lisäkuvauksen mukaan kyseinen asukasluettelo on laadittu henkilöiden syntymävuosien mukaan (*Förteckning över församlingens invånare ordnade efter födelseår*). Kuolleiden luettelossa olevan virheellisen ikämerkinnän vuoksi Jacob Rijfiä koskeva osuus on kirjoitettu vuoden 1744 kohdalle. Paljon lyhenteitä sisältävä ja osin vaikeasti tulkittava teksti on seuraavanlainen:

> *Rijf Jacob Prowinzial ByggMest - hit Beskedad fr. Nycarleby 8/11 8 med Sonen Carl Rijf f780 - Mågen Joh. Kantlin o dess h. Marg - Joh Marken - And. Gästgif - Joh Loilas - Jac. Hummeljuth - Jac Södö - Jac Simonsson*
>
> *verte*
>
> *alla med försv xstd k – Välfrägdade – hinderlöse till Sm bruk - Antogs d 17 Dec 8 enl Contr. att bygga kyrk Tornet mot 2000 Rdr B^co^ Arbets lön och undfick, s. dag han började röra i Byggnads Materialierne d 19 Dec. 300 Rdr Förskott emot Bar: Landsh o Comend Er af Wetterstedts Caution, men lades oförmodl. till sängs d 20 och afsomnade i herranom d 25 Dec. 8 - Sonen följde honom efter d 27 ejusd. se 780 - Både blefvo här Begrafne d 6/1 9 på Församl^s^ bekostnad. Under resan hit Norr omkring, hade Anders Gästgifs aflidit i Gefle och blifvit der begrafven. De öfriga 7 personer hänvisades sedan med Beskedet till Finska Presterskapet, att af det samma blifva kändt.*[3]
>
> *Rijf Jacob, lääninrakennusmestari, tiedotettu 8.11.1808 Uudestakaarlepyystä tänne poikansa Carlin s.1780, vävynsä Johan Kantlinin ja tämän puolison Margaretan, Johan Markerin, Anders Gästgivarin, Johan Loilaksen, Jacob Hummeljuthin, Jacob Södön ja Jacob Simonssonin kanssa,*
>
> *käännä* [sivu vaihtuu]
>
> *kaikilla välttävät kristinopin taidot. Hyvämaineisia. Esteettömiä Tukholmaan palveluun. Otettiin sopimuksen 17.12.1808 mukaan rakentamaan kirkontorni 2000 riksin työpalkkiolla. Aloittaessaan rakennusmateriaalin parissa 19.12.1808 hän oli vastaanottanut 300 riksin ennakkomaksun maaherra Eric af Wetterstedtin takuuta vastaan, mutta joutui 20. päivä odottamattomasti vuoteenomaksi ja nukkui pois herrassa 25.12.1808. Poika seurasi häntä 27. päivänä, katso 1780. Molemmat haudattiin tänne 6.1.1809 seurakunnan kustannuksella. Tullessaan tänne pohjoisen kautta oli Anders Gästgivar menehtynyt Gävlessä ja hänet haudattiin sinne. Muut seitsemän henkilöä ohjattiin sittemmin todistuksella suomalaisen papiston luo, että tulisivat tietoisiksi samasta.*

Tekstissä Carl Jacobsson Rijfin nimen perässä mainittu *f* [ödd]*780* on kuolleiden luettelon tietoon pohjautuen väärintulkinta hänen syntymävuodestaan. Merkintä

---

ole. Wik 1972, 335; Etsiessään Wikille Rijfien kuolintietoja Lindén tulkitsi myös kuolinijiksi 64 ja 28. Hans Lindén William Wikille 22.2.1971. WWA.

[1] Diverse längder över församlingens invånare. 1785–1786. Män. AI b:1. KungKa. SSA.

[2] Asiakirjan selkämyksessä oleva aikarajaus ja arkistoluettelon otsake ovat myöhemmän arkistoinnin tuotosta. Asiakirjan etukannessa on otsikko *Ulr. Eleon. Församl. Mankön 1701–1808* ja sen alapuolella lyijykynämerkintä *1785–1786*.

[3] Diverse längder över församlingens invånare. 1785–1786. 1744. AI b:1. KungKa. SSA.

ohjaa siten asukasluettelon aukeamalle 1780, jonne pyydetään erikseen katsomaan (*se 780*). Siellä on Carl Jacobssonin tietoja täydentävä selitys:

> *Rijf Carl f Österb - derifr med sin Fader ByggMäst Jac Rijf hitkommen. Beskedad från NyCarleby d 8/11 8*
> *- skall vara Gift ibid - skulle här vara Fadrens närmaste Biträde vid Tornbyggnaden(,) me[-]sjuknade å arbetet efter Contr. knappt var börjadt och afled d 27 Dec 8, två dagar efter Fadrens dödsfall, och blef tillika med honom på Kungsh. Förs. bekostnad hederl. begrafven d 6/1 9.*[1]

> *Rijf Carl Pohjanmaalta, tullut sieltä isänsä rakennusmestari Jacob Rijfin mukana. Todistus Uudestakaarlepyystä 8.11.1808, kuuluu olevan siellä naimisissa. Olisi ollut täällä isänsä lähin apulainen tornirakennuksessa, [-]sairastui kun työ sopimuksen mukaisesti oli hädin tuskin aloitettu ja kuoli 27.12.1808 kaksi päivää isänsä kuoleman jälkeen. Haudattiin hänen kanssaan kunniallisesti Kungsholman seurakunnan kustannuksella 6.1.1809.*

Kokonaisuutena arvioiden tämä arkistojen kätköistä löytynyt asiakirja on merkittävä, sillä siitä ilmenee Rijfien kuolintapausten selventämisen myötä myös heidän mukanaan Tukholmaan matkanneet henkilöt. Koska asiakirja ei ole aiemmin ollut tutkijoiden tiedossa, on siinä esille tulleita asioita ja henkilöitä syytä käydä tarkemmin läpi.

Kertomus sopii pääkohdiltaan Kungsholman kirkon tornityön vaiheisiin. Tilikirjatietojen mukaan Jacob Rijfille maksettiin joulukuun 17. päivä vuonna 1808 yhteensä 300 riksin suuruinen etukäteismaksu, joka liittyi kirkon alkaneeseen tornityöhön.[2] Rakennussopimus ja siihen liittynyt takauskirja oli vahvistettu samalla päivämäärällä.[3] Jacob Rijfin äkillinen kuolema kesken juuri aloitettujen rakennustöiden on noteerattu selvityksen tietoja myötäillen myös muutamissa pöytäkirjoissa.[4] Vaikka sopimus tornityöstä tehtiin ainoastaan Jacob Rijfin kanssa, Carl Jacobsson Rijfillä oli merkittävä asema isänsä lähimpänä avustajana. Maininnalla on erityistä painoarvoa, sillä KM:lta saadun päätöksen mukaan Rijf sai käyttää tornityöhön ainoastaan kaupungin omia työntekijöitä. Siten myös rakentajasuvun luottomiehenä toimineen Johan Kantlinin sekä Rijfien mukana tulleen muun ryhmän mukanaolo herättää kysymyksiä.

Edellä mainitun Johan Kantlinin ja hänen vaimonsa Margareta Rijf-Kantlinin henkilöhistoriaa on esitelty jo aiemmassa yhteydessä. Aivan uusi tieto on kuitenkin se, että Margareta Rijf-Kantlin oli jo alusta alkaen miehensä mukana Tukhol-

---

[1] Diverse längder över församlingens invånare. 1785–1786. 1780. AI b:1. KungKa. SSA.
[2] Tilit 17.12.1808. Kyrkoräkenskaper 1808. LI:a 106. KungKa. SSA.
[3] Rakennussopimus 4.10.1808. Myöhemmin vahvistettu takauskirja samassa asiakirjassa. OIV:3. KungKa. SSA.
[4] *Sedan genom Byggmestaren Jacob Rijfs hastiga dödsfall, Församlingens tillämnade och med honom till behörigt utförande, emot en betingad Arbetslön contraherade TornByggnad, plötsligen kommit att afstanna, just i det samma den började*s… Kirkkoraadin ptk 9.3.1809;…*Contract om sjelfva Arbetet med Byggmästaren Jacob Rijf från Ny Carleby, hvilken mot slutet af 1808, sig det företog; men genom ådragen Sjukdom kort derefter med döden afgick*. Tornirakennuskertomus. Laadittu 31.3.1810 ja jätetty yl.pit.kok:ssa 15.4.1810; *et förmånligt accord om Tornets upbyggnadet afslutat med Byggmästaren från Nykarleby Jacob Rijf, hvilkens död vid början af arbetet nödgade kyrkorådet at genom intimatjon i tidningarne utbjuda denna byggnad till lägsta pris*. Memoriaali 14.3.1810. OIV:3. KungKa. SSA.

massa. Aiemmin oletettiin, että lähti Tukholmaan vasta kuultuaan isänsä ja veljensä kuolemasta.[1]

Asukasluettelon selvityksestä käy myös ilmi, että Rijfit haudattiin Kungsholman seurakunnan kustannuksella. Näin ollen on luonnollista, ettei kirkon tilikirjaan ole jäänyt merkintöjä kirkolle normaalisti maksettavasta multarahasta. Puutteelliset hautaustiedot ovat olleet omiaan lisäämään Rijfien kuolemiin liittyvää epätietoisuutta ja hämäräperäisyyttä.[2]

Asiakirjalöytö tukee myös jo aiemmin esitettyä oletusta maaherra Eric af Wetterstedtin kautta saadusta merkittävästä tuesta, joka näyttää jatkuneen koko Rijfien rakennusuran läpi. Uppsalan läänin maaherran virkaa hoitaneen af Wetterstedtin antaman takuun nojalla maksetun 300 riksin etukäteispalkkion tosite numero 344 on kadoksissa. Sen kohdalla on kuitenkin erillinen tiedote, jossa on maininta: *quittencet uttagit för at söka Ryffs Cautionister*.[3] Tosite lienee viime kädessä oikeuttanut perimään takaisin Rijfille maksetun palkkion suorittamattomaksi jääneestä rakennustyöstä.[4]

Rijfin mukana Tukholmaan tullut muu ryhmä on niukkojen henkilötietojen myötä vaikeasti identifioitaessa. Esimerkiksi Jacob Simonssoneja on Uudenkaarlepyyn ja Pedersören seuduilla niin paljon, ettei luotettavaa tulkintaa voida tehdä. Muutamia henkilöitä pystytään kuitenkin tunnistamaan jokseenkin vakuuttavasti. Henkilökysymyksiin liittyvän selvityksen teki pyynnöstäni Lars Smeds, jonka tutkimustuloksiin seuraavat tiedot perustuvat ellei toisin mainita.[5]

Johan Markenilla tarkoitetaan mitä todennäköisimmin perämies Johan Larssonia, joka syntyi vuonna 1767 Ähtävän Borgmästarin tilalla. Hän muutti Uudenkaarlepyyn Kovjoelle vuoden 1791 tienoilla ja sieltä sittemmin saman pitäjän Marken-nimiselle tilalle, josta asukasluettelon tiedoissa mainittu sukunimi juontuu. Johan Larsson solmi ensimmäisen avioliittonsa Susanna Johansdotter Berklarin kanssa, mutta tämän kuoltua syyskuussa 1808 hän avioitui myöhemmin purmolaisen Beata Johanna Sandbergin kanssa. Ensimmäinen puoliso Susanna Johansdotter Berklar oli ”Berklar-nikkarina” tunnetun ähtäväläisen saarnatuoliveistäjän veljentytär. Perämies Johan Larsson Marken oli elossa ainakin vielä vuonna 1814, jolloin hänen lapsensa kastettiin.

Anders Gästgivars on sama henkilö kuin kirvesmies Anders Isaksson Nors, syntynyt Uudenkaarlepyyn Norssissa vuonna 1774. Hänen isänsä Isak osti vuoden 1806 tienoilla osan Uudenkaarlepyyn Soklotissa olevasta Gästgivarsin tilasta, minne hän perheineen muutti. Anders oli naimisissa laivanrakennusmestari Johan Jacobsson Klubbin tyttären Brita Wendelän kanssa. Rippikirjoissa Andersin kuo-

---

[1] Esim. Wik 1972, 335; Käsitys on peräisin Wikin lapsena kuulemasta perimätiedosta. Ks. Ahlnäs 1923, 13 [Wikin lisätieto]. WWA; Smeds epäili varovasti, että Margareta olisi ollut koko ajan Rijfien mukana Tukholmassa. Smeds 2009, 23.
[2] Wik 1975, [5].
[3] *Kuitti otettu pois Rijfin takaajien etsintää varten*. Tilit 17.12.1808. LIa:106. KungKa. SSA.
[4] Vrt. Smeds 2009, 44. Smeds ei tiennyt af Wetterstedtin antamasta takauksesta.
[5] Lars Smeds kirjoittajalle 4.1., 8.1., 16.1. ja 30.1.2011 sekä 19.2.2012. PMA.

linajaksi on merkitty ainoastaan vuosi 1808. Smedsiltä saadut tiedot täydentyivät, kun Gävlen kirkonarkistosta löytyi tieto 2.12.1808 kuolleesta And. Gästgivare -nimisestä suomalaisesta talonpojasta.[1]

Jacob Södö on todennäköisesti identtinen Pedersören Lepplaksin Södön tilalla asuneen Simon Johanssonin pojan Jacobin (s.1781) kanssa. Jacob avioitui vuonna 1815 kestikievarinlesken Maria Mattsdotterin kanssa, jolloin hänet tituleerataan merimieheksi.

Kertomuksessa mainittujen Johan Loilaksen ja Jacob Hummeljutin henkilöllisyydet jäävät epäselviksi. Joulukuussa vuonna 1810 Pedersören Kirkonmäellä kastettiin merimies Jacob ja Susanna Mattsdotter Hummelin lapsi Jacob Gustav.[2] Susannan sukunimen perään on merkitty piste ikään kuin sukunimi olisi lyhennetty pidemmästä nimestä, ehkä juuri Hummeljutista? Jacob Hummel sopisi ainakin ammattinsa puolesta Rijfien mukana tulleeseen ryhmään. Hummeljut-nimi viittaa joka tapauksessa vahvasti Pedersören alueelle ja Loilas puolestaan Munsalan ja Uudenkaarlepyyn rajamaille.[3] Jacob Simonsson jää niukkojen henkilötietojen vuoksi hämärän peittoon.

Jacob Rijfin mukana Tukholmaan matkanneesta ryhmästä selkein tehtävä oli tietysti Carl Jacobsson Rijfillä, joka vastasi yhdessä isänsä kanssa tornityön toteuttamisesta. Luulisi, että nikkari-kirvesmies Johan Kantlin olisi myös osallistunut rakennustöihin. Margareta Rijf-Kantlinin todennäköisin toimenkuva oli lähelle kirkkoa majoittuneen ryhmän kotitalouden hoito. Johan Marken ja Jacob Södö olivat merimiehiä ja mikäli vielä Jacob Hummel on yhteneväinen Jacob Hummeljutin kanssa, olisi ainakin kolme miehistä ollut merimiehiä. Gävlessä menehtynyt Anders Gästgivars oli kirvesmies, mutta naimisissa kuuluisan laivanrakentajan tyttären kanssa. Ei ole poissuljettua, etteivätkö myös Johan Loilas ja Jacob Simonsson olisivat jollain tapaa olleet sidoksissa merenkulkuun. Olisivatko merimiehet lähteneet jonkin ajan päästä takaisin Suomeen, vai oliko heidänkin tarkoitus osallistua tornityöhön? Hehän olisivat voineet olla taustaltaan laivanrakennuskirvesmiehiä, joita Rijfien kotiseudulla oli paljon. Miehet olisivat siten voineet osallistua tornihankkeessa tarvittaviin kirvesmiehentöihin. Huomionarvoista on, ettei asiakirja mainitse merimies Jonas Portinia, jota on joissakin yhteyksissä ehdotettu yhdeksi mukanaolijoista.[4]

Asukasluettelon antamien tietojen mukaan seitsemän hengen ryhmä ohjattiin Rijfin kuolintapausten jälkeen suomalaisen papiston luokse. Kysymyksessä oli ilmeisesti Tukholman suomalainen seurakunta, jonka palveluksessa oli pohjalaisia sukujuuria omaavia pappismiehiä. Seurakunnan kirkkoherranvirkaa hoiti tuolloin

---

[1] *Bond Sonen And: Gästgivare fr. Finland.* Gästgivare kuoli 2.12.1808 ja haudattiin 11.12.1808. Muita tietoja ei ole annettu. CI:8. GävKa. HLA.
[2] Kastetut 9.12.1810. PedKa.
[3] Ehkäpä Johan Loilaksesta juontuisi yhteys valtiopäivämiehenä vuosina 1778–1779 toimineeseen munsalalaiseen lautamies Jacob Loilakseen (*Loilax,* k.1790), joka vaikutti myös Munsalan kivikirkon rakennusdeputaation aktiivijäsenenä? Nyholm [1992], 87.
[4] Lindén, 1967, 7; Ks. myös Wik 1972, 328.

Lappajärven kappalaisen Isaac Laguksen (1737–1804) poika Isaac Isaacsson Lagus (1768–1811). Hänen apulaisenaan toimi Laihialla syntynyt Georg Stolpe (1775–1852), jonka äiti oli Laihian kirkkoherran tytär Sara Wacklin.[1] Asukasluettelo ei paljasta, lähetettiinkö ryhmä papiston luo kotiin käännytettäväksi, vai liittyikö se ainoastaan kuolintapausten ilmoittamiseen. Loogistahan olisi, että virallinen tieto tapahtumista olisi saapunut papiston välittämänä Uudenkaarlepyyn seurakuntaan ja sitä kautta omaisille. Tukholman suomalaisen seurakunnan kirkonarkistosta ei kuitenkaan löydy tietoa Rijf-seurueesta.[2] Uudenkaarlepyyn kirkon rippikirjoissa mainitaan molempien Rijfien kohdalla vain hyvin yksinkertaisesti: *Död i Stockholm*.[3] Kyseisen seurakunnan kuolleidenkirjassa heitä ei luonnollisestikaan mainita.[4]

Uppsalan yliopiston kirjastossa säilytettävän ns. Westinin käsikirjoituskokoelman[5] sisältämistä muistiinpanoista saadaan Rijf-ryhmää koskeva arvokas tieto:

> *Strax efter sedan Rif med sitt arbetsfolk hitkommit och börjat arbete afled han d 25 Dec 1808 hvarigenom arbetet afstannade (*)*
>
> *(*) Rif hitkom med en son Carl Rif /som skulle biträda honom/ och nödigt arbetsfolk i medio af December 1808. Båda sjuknade kort därefter och afledo Fadren d 25 i ~~samma månad Dec~~ 65 år gl och sonen d 27 i samma månad /28 år gl./ Hans ~~arbets~~folk kommo i saknad af arbete i yttersta förlägenhet; men Capten Jacob Westin understödde dem och lemnade arbete. [...].*[6]
>
> *Heti sen jälkeen kun Rijf oli saapunut työväkensä kanssa ja aloittanut työt, hän menehtyi 25. päivä joulukuuta 1808, minkä vuoksi työt seisahtuivat (*)*
>
> *(*) Rijf saapui poikansa Carl Rijfin /jonka piti avustaa häntä/ ja tarpeellisen työväkensä kanssa joulukuun puolivälissä 1808. Molemmat sairastuivat pian tämän jälkeen ja isä menehtyi 25. päivä ~~samaa kuukautta~~ 65 vuoden ikäisenä ja poika saman kuukauden 27. päivä 28 vuoden ikäisenä. Työn puutteesta johtuen hänen ~~työ~~väkensä oli äärimmäisessä ahdingossa, mutta kapteeni Jacob Westin avusti heitä ja antoi töitä. […].*

---

[1] Pihlajamaa 2000, 159–160, 163 ja 288.

[2] Tukholman suomalaisen srk:n arkistomateriaalista on tätä varten käyty läpi seuraava aineisto: Församlingsböcker 1783–1786, 1811–1820 (valitettava aukko 1787–1810); Handlingar angående kyrkan 1664–1808; Historiska anteckningar 1732–1818, 1807–1906, 1808–1810; Kyrkorådets protokoll 1740–1839; Kyrkoräkenskaper 1807–1810; Prästbetyg 1780–1823, 1800–1820, 1800–1827. FinsKa. SSA.

[3] *Kuollut Tukholmassa*. Rkj 1802–1808, s. 230. UusKa.

[4] Kuolleet 1730–1812; Erikoisista tai muutoin poikkeavista kuolintapauksista saatettiin joskus kirjoittaa seurakunnan väkilukutauluihin. Rijfien tapauksia ei ole noteerattu. Väkilukutaulut 1808–1809. KA MF VÄ 162. UusKa.

[5] Westinin käsikirjoituskokoelmasta ja sen sisällöstä tarkemmin, ks. Davidson, Åke, 1989. *Katalog över Westinska handskriftssamlingen i Uppsala universitetsbibliotek*. Uppsala.

[6] Westin 1719, bl.9; Sama kertomus lyhennettynä Westin 1719, bl.21: *Enligt (KWB) slöt Rijf contraktet d:17 Dec 1808 i samma månad afled han_ Han hade redan ankommit hit med sitt arbetsfolk som nu i saknad af arbete kommo i yttersta förlägenhet_ Capt Jacob Westin biträde dem och lemnade arbete {se honom Wittinghs KBok 1744*. UUB; Asiayhteydestä ilmenee, että Westin on käyttänyt lähteenään mm. Kungsholman khra Wittinghin kirkkokirjaa v:lta 1744, joka on sama kuin tässä tutkimuksessa mainittu asukasluettelo eli Diverse längder över församlingens invånare.

Luonnosmaisesti kirjoitettu teksti sisältää muutamia yliviivauksia ja lisäyksiä. Lähdetiedot on kuitenkin mainittu ja niiden perusteella ilmenee, että Rijfien virheelliset kuoliniät perustuvat tällä kertaa *Inrikes Tidningar* -sanomalehdessä esitettyihin tietoihin.[1] Kungsholman tornihankkeeseen aktiivisesti osallistuneen kapteeni Jacob Westinin (1758–1829) osoittamasta huolenpidosta voidaan päätellä, että ryhmä on jäänyt Tukholmaan. Kotiutuminen meriteitse oli tuohon aikaan vuodesta jo pelkän sotatilanteenkin puolesta mahdotonta ja on selvää, että matka maitse Pohjanlahden kautta kiertäen oli muutoinkin vähälukuiseksi käyneelle joukolle liian raskas. Westinin tarjoaman työnkuvan laatu ei paljastu, mutta mielellään sen tietysti liittäisi tornityön jatkovalmisteluihin.

Epäselvää kuitenkin on, keitä loppujen lopuksi työryhmään kuului ja mitä sillä tarkoitetaan. Kuolintapauksien jälkeen paikalla olevista potentiaalisista työmiehistä oli jäljellä enää Johan Kantlin sekä viisi ilmeisesti merenkulkuun ja/tai kirvesmiehentaitoihin jollaintapaa sidoksista ollutta henkilöä. Työväkeä koskevan määräyksen puitteissa on huomioitava, että muistiinpanossa mainitulla *työväellä* on alun perin saatettu tarkoittaa ainoastaan Carl Jacobsson Rijfiä ja ehkä myös Johan Kantlinia. Ja mikäli tekstin yliviivaukseen on uskominen, Rijfien kuoleman jälkeen seuruetta ei mainita enää *työ*väen nimellä, vaan se siitä käytetään nimitystä folk, *väki*.

Bernhard Ludvig Gruppille maksettu vuokratosite tukee Westinin muistiinpanotietoa ja osoittaa, että osa ryhmäläisistä jäi Rijfien kuolintapausten jälkeen Tukholmaan.[2] Luonnollista on, että Gruppin asuntoon jäivät varmuudella ainakin Johan Kantlin ja Margareta Rijf-Kantlin, joilla varmasti oli vielä tekemistä käytännön asioiden järjestelyiden kanssa. Tornityön uudelleenvalmisteluihin Kantlin kuten ei muutkaan ryhmäläisistä näytä osallistuneen.[3] Tositteessa olevasta ajanjaksosta voisi päätellä, että Kantlinit aikoivat lähteä huhtikuun alussa kohti Suomea ja Uuttakaarlepyytä.

Kohtalo päätti kuitenkin toisin. Tukholman traagiset tapahtumat saivat jatkoa huhtikuussa vuonna 1809, kun Margareta Rijf-Kantlin menehtyi keuhkotautiin (*lungs.*). Margaretan 3.4.1809 tapahtunut kuolema on kirjattu kuolleiden luetteloon seuraavasti:

> *Joh. Kantlins Arb.k.hust. Marg Rijf*
> *Resande fr. Österbotn - gravbesad god norr om k*[a] [4]

---

[1] *Döde i Stockholm. Provincial-Byggmästaren Jacob Rùf, och des son Carl Rùf, döde den förre 25 Dec., 65 år, den senare den 27 Dec., 28 år gammal.* Kuolinsyytä ei ole ilmoitettu. Inrikes Tidningar 18.1.1809, N:o 10. G.S 183 F. UUB.

[2] Suomalaisen rakennusmestarin (*Finska Byggmästaren*) majoitukseen liittyvä tosite nro 92. Käsittää ajanjakson 1.1.–1.4.1809 sekä tarkemmin määrittelemättömän ajan päiviä joulukuulta 1808. Henkilö(it)ä ei ole nimetty. 25 valtiovelkariksin (pankkorikseinä 16;32;-) suuruinen vuokrasumma on maksettu Bernhard Ludvig Gruppille 5.8.1809. LIa:107. KungKa. SSA.

[3] Tilivuosi 1809. LIa:107. KungKa. SSA.

[4] Dödbok 1809. FI:2. KungKa. SSA; Uudenkaarlepyyn rippikirjoissa mainitaan: *Död i Stockholm*. Rkj 1802–1808, s. 230. UusKa.

Työmies Johan Kantlinin vaimo Margareta Rijf.
Matkaaja Pohjanmaalta. Haudattu hyväisesti pohjoiseen kirkosta.

Margaretan iäksi on merkitty 31 vuotta, mikä on jälleen virheellinen tieto. Huhtikuussa vuonna 1779 syntynyt Margareta oli kuollessaan 29-vuoden ikäinen ja olisi täyttänyt viiden päivän kuluttua 30 vuotta. Hänestä ei kuitenkaan löydy lisätietoja seurakunnan asukasluettelosta.[1] Onkin todennäköistä, että niihin merkittiin Rijfien tapauksessa vain rakentajasuvun päämiehet – ne, joita Kungsholman tornin rakentaminen eniten koski. Epätarkkuudet Rijfien kuolinajoissa saattavat johtua epäselvistä matkatodistuksista tai yksinkertaisesti tiedon puutteesta.

Jacob ja Carl Jacobsson Rijfin kuolintietojen kautta avautuu pääsy vielä yhden asiakirjalähteen äärelle. Tiedot kuolleista henkilöistä lähetettiin säännöllisin väliajoin oikeuskollegioon (*Justitiekollegium*) virallisen kuolintodistuksen tekemistä varten. Kuolleiden luettelosta ilmenee, että Rijfien tapauksia edeltänyt kuolinilmoitusten erä lähetettiin oikeuskollegioon 10.1.1809. Siitä on säilynyt todisteena päivämäärämerkintä, joka on kirjoitettu Jacob Rijfin nimen yläpuolelle. Seuraava erä, jossa myös Rijfit olivat mukana, lähettiin kollegioon 17.1.1809.[2]

Oikeuskollegion arkistossa säilyneestä kuolinlistojen henkilörekisteristä ilmenee, että Jacob Rijfin kuolinilmoituksen numero oli 3364 ja Carl Jacobsson Rijfin 3365.[3] Varsinaiset asiakirjat oli arkistoitu kuolinajankohdan mukaan vuoden 1808 kuolinlistojen joukkoon. Rijfien viralliset kuolinilmoitukset eivät ole kuitenkaan säilyneet, sillä kuolinlistojen vuosi 1808 on kokonaan kadoksissa. Tämä on harmillista, sillä kuolinlistaan kirjattiin vainajan ensisijaiset tiedot.[4] Rijfien tapauksessa siinä olisi voinut olla myös lisätietoja tapahtumasta ja miten asia siirrettiin suomalaisten viranomaisten tietoisuuteen.

Myös Margareta Rijf-Kantlinin nimi on oikeuskollegion vuoden 1809 kuolinlistojen henkilörekisterissä. Hänen kuolinilmoituksensa numero oli 1329.[5] Kadoksissa olevien asiakirjojen kohtalo toistuu Margaretankin kohdalla: Tukholman kaupungin pohjois- ja itäosan kuolinlistat ovat tallella, mutta Kungsholman tiedot käsittäneen länsiosan kuolinlistat puuttuvat kokonaan vuodelta 1809.[6]

Tämän enempää tietoja Rijfien kuolinmerkinnöistä ei seurakuntien tai muiden viranomaisarkistojen kätköistä enää löydy. Potentiaalisia tietolähteitä tulevai-

---

[1] Diverse längder över församlingens invånare. 1785–1787. Kvinnor. AI b:2. Alkuperäisen asiakirjan selkämyksessä aikarajaus 1785–1787, kannessa *Ulr. Eleon. Förs. Qvinn Kön 1725–1810*; Margaretaa ei löydy myöskään vuoden 1806 luettelosta. AI b:4. KungKa. SSA.
[2] *Till Just Coll. d 17/1.* Dödbok 1809. FI:2. KungKa. SSA.
[3] Register till dödlistorna 1808. E II e2:22. JK. SSA.
[4] Listaan merkittiin henkilötietojen lisäksi mm. kuolinpäivä, asuinpaikka seurakunnassa sekä asuinpaikan korttelin, kadun ja talon numero tai vaihtoehtoisesti talonomistajan nimi. Lisäksi listaan merkittiin tiedot mahdollisesti aloitetusta perunkirjoituksesta sekä siitä vastanneesta virkamiehestä. Listaan olisi tarvittaessa voitu merkitä alaikäisten lasten lukumäärä, heidän edunvalvojansa ja tiedot, kuka vastaanottaa omaisuuden. Viimeksi mainittuun kohtaan voitiin lisätä myös muita huomautuksia ja tietoja.
[5] Register till dödlistorna 1809. E II e2:23. JK. SSA.
[6] Dödlistor 1809. E II e1:81. JK. SSA.

suuden tutkimukselle saattaisivat olla joidenkin yksityishenkilöiden kirjoittamat päiväkirjat, kirjeet tai muistelmat.

12.3 Rijfien tuntematon hautapaikka

Jacob ja Carl Jacobsson Rijfin hautapaikan sijainti on jäänyt askarruttamaan tutkijoita. William Wik on esittänyt tutkimuksessaan varsin luontevalta tuntuvan oletamuksen, jonka mukaan Margareta Rijf-Kantlin haudattiin samaan paikkaan, minne hänen isänsä ja veljensä oli haudattu kolmisen kuukautta aiemmin. Wikin mukaan Rijfien hauta sijaitsisi siten Margaretan kuolinilmoituksesta saadun tiedon perusteella (*god norr om kyrka*) kirkon pohjoispuolella (kartassa A) (KUVA 108) ja tätä nykyä vuonna 1820 rakennetun sakariston alla (KUVA 109).[1]

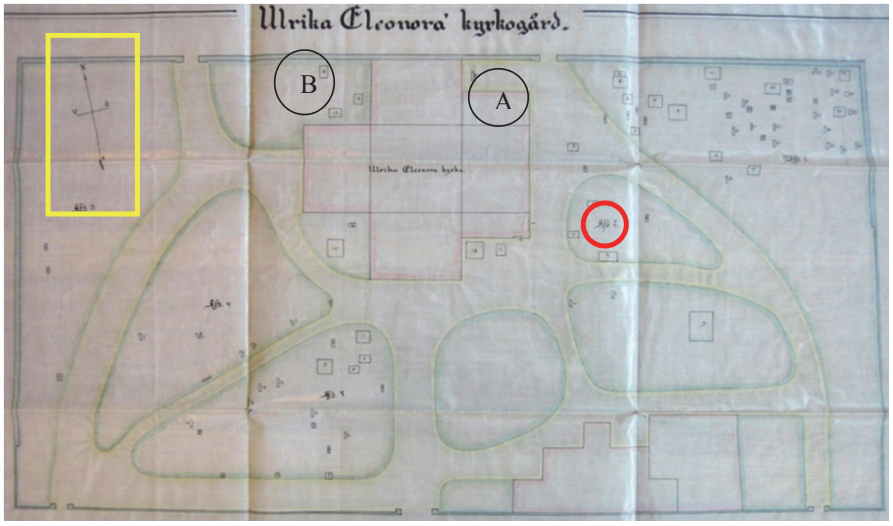

Kuva 108. Kungsholman kirkkotarhan hautakartta vuodelta 1899. Kirkkotarha nousee jyrkästi kohti pohjoista (ks. ilmansuunnat keltaisella alueella). Tästä johtuen kirkkotarhan ylintä eli lähinnä kirkkoa olevaa pohjoisosaa kutsutaan ylämaaksi (högjord), keskialuetta keskimaaksi (mellanjord) ja etelänpuoleista aluetta alamaaksi (lågjord). Ympyrällä merkitty alue kuului vielä ylämaan alueeseen. OIII:1. KungKa. SSA.

Joitain tarkentavia lisähavaintoja on kuitenkin syytä tuoda esille. Rijfejä haudatessa – joko talvella tai keväällä 1809 – kirkkoa ympäröi kauttaaltaan torninrakentamista varten pystytetyt rakennustelineet.[2] Rakennusmateriaali oli jo paikalla ja kasattu

[1] Wik 1972, 335; Wik 1975, [5].
[2] Tornityössä tarvittavien telineiden valmistelutyöt alkoivat jo elokuussa 1808, jolloin hankittiin niihin tarvitut rimat. Tilit 18.8.1808. LIa:106. KungKa. SSA.

lähelle kirkkoa ja sen tellinkejä. Vaikka sakaristoa ei tuolloin vielä ollut, kirkon kellari sijaitsi kuitenkin samassa kulmauksessa.[1] Aluetta kavensi entisestään pohjoisen ristivarren itäpuolella ollut ritarihuoneviskaali Johan Borningin sukuhauta. Olisiko Rijf-hauta tehty siten verrattain pienelle pohjoiskaistaleelle ja projektin keskeisimmälle rakennusalueelle? Lähellä oletettua hautaa ollut ja vuonna 1808 pystytetty pohjoisportti[2] vilkastutti kirkon pohjoispuolen liikehdintää ja lisäsi alueen rauhattomuutta entisestään.

Kuva 109. Kungsholman kirkon itäisen ja pohjoisen ristivarren välinen kulmaus sakaristoineen idästä nähtynä. Kuva PM 2008.

Margareta Rijf-Kantlinin hauta-asiakirjojen maininnat *högjord*[3] ja *god norr om kyrka* kielivät siitä, että hauta sijaitsi kirkon pohjoispuolella, mutta ei ehkä kirkon välittömässä läheisyydessä. Mikäli hauta olisi kirkon läntisen ristivarren pohjoispuolen edustalla olleella nurmialueella, olisi se yhtä hyvin kirkon pohjoispuolella sen pohjoisseinustalla sekä ylämaan alueella (kartassa B). Ilmansuunnat huomioiden se täyttäisin paremmin myös *god norr om kyrka* -maininnan kriteerit.

Alue oli sen verran etäämpänä kirkosta, että hauta voitiin avata ympärillä olleista rakennustelineistä huolimatta. Koska hautapaikka kuitenkin sijaitsi kirkkomaan kalleimmalla alueella, voisi olettaa, ettei sitä oltu hankittu pelkästään Margaretaa varten. Todennäköisintä siis on, että kaikki Rijf-perheen jäsenet haudattiin yhteiseen hautaan.

[1] Olsson 1915, 30, 50 ja 109.
[2] Olsson 1915, 12.
[3] Margareta Rijf-Kantlinin hautamaksutositteen mukaan hänet haudattiin kirkkotarhan ylämaan (*högjord*) alueelle. Haudan avaamismaksun ohella laskutettiin ainoastaan arkun laskemiseen tarvittavista köysistä. Tosite 5.4.1809. Nr 87; Tulot 5.4.1809. LIa:107. KungKa. SSA.

12.4 Murhenäytelmä perimätiedon ja aiemman tutkimuksen valossa

Uudenkaarlepyyn Soklottiin saapuneen suru-uutisen on täytynyt olla musertava. Suvun päämiesten kuolemat merkitsivät väistämättä kirkonrakentajasuvun loppua sekä lähiomaisten taloudellisen tilanteen romahtamista. Yli kolme vuosikymmentä Pohjanmaan kirkonrakentamista hallinneen rakentajasuvun tarina päättyi vajaassa viikossa.

Tukholman joulunpyhien tapahtumat sekä Rijfien puutteellisiksi jääneet kuolin- ja hautaustiedot jättivät seuraavat jälkipolvet suuren epätietoisuuden valtaan. Isän ja pojan yhtaikainen kuolema antoi aihetta erilaisille ja eritasoisille tulkinnoille.

Rijf-suvun vaiheista ensimmäistä kertaa kirjoittaneen opettaja Johan Ahlnäsin (1871–1949) mukaan Jacob ja Carl Jacobsson Rijf kuolivat Tukholmassa myrkytyksen seurauksena:

> *Jacob Riif vistades hösten 1808 i Stockholm och enligt hörsägen i min barndom skall han varit med om byggandet av Jakobs kyrkan därstädes. Den 25 dec. samma år dog han genom förgiftning och sonen Carl två dagar senare till följd av förgiftning samtidigt med fadern. Det berättades, att avundsmän utförde denna nedriga handling. De kunde ej tåla Jacobs Riifs framgång som byggmästare. Likaledes tåldes ej sonen Carls gryende verksamhet, fastän han till följd av sin ungdom ej befunnits hava utfört något kyrkobygge på egen hand. Han var vid sitt frånfälle endast 25 år. Möjligen var även Carls hustru i Stockholm vid den tiden.*[1]

> *Jacob Riif oleskeli syksyllä 1808 Tukholmassa ja lapsena kuulemieni puheiden mukaan oli siellä Jakobin kirkon rakennustöissä. 25. päivä joulukuuta samana vuonna hän kuoli myrkytykseen ja poika Carl kaksi päivää myöhemmin isänsä kanssa samanaikaisesti tapahtuneen myrkytyksen seurauksena. Kerrotaan, että kadehtijat suorittivat tämän alhaisen teon. He eivät voineet sietää Jacob Riifin menestymistä rakennusmestarina. Yhtä vähän siedettiin poika Carlin orastavaa toimintaa, vaikka hän ei nuoruutensa vuoksi näytäkään pystyttäneen yhtään kirkkorakennusta omin käsin. Hän oli kuolleessaan ainoastaan 25-vuotias. Mahdollisesti myös Carlin vaimo oli tuolloin Tukholmassa.*

Johan Ahlnäs ei pohjaa tietojansa asiakirjoihin, vaan lapsuudessaan kuulemaansa perimätietoon. Ahlnäs tulee ajallisesti lähelle edesmenneitä rakennusmestareita, sillä hänen isoisänsä oli Jacob Rijfin tyttärenpoika Jacob Gustafsson Ahlnäs (1803–1868). Voisi olettaa, että viimeksi mainitulla olisi ollut tietoa oman isoisänsä, setänsä ja tätinsä kohtalosta. Aikahaarukasta kertoo jotain myös se, että Jacob Rijfin tytär Maria Jacobsdotter (s.1785) kuoli vuonna 1856, jolloin sukukronikan kirjoittaneen Johan Ahlnäsin isä Jakob Jakobson Ahlnäs (1838–1919) oli 18-vuotias. Luulisi, että perimätieto olisi säilyttänyt kuolintapauksiin liittyneen ydintiedon melko hyvin. Virheellinen tieto Jacob Rijfin osallistumisesta Tukholman Jakobin kirkon rakentamiseen todistaa viime kädessä, ettei suvulla ollut vielä 1920-luvulla asiakirjallista tietoa Kungsholman torniprojektista ja eikä siten myöskään seurakunnan kuolleiden luettelon tiedoista. Suvun keskuudessa kerrottu tarina oli sitä vastoin

[1] Ahlnäs 1923, 13. WWA.

selkeästi kiinnittynyt seikkaan, että Rijfit olivat menehtyneet myrkytyksen uhreina. Samaa myrkytystarinaa kerrottiin myös Ahlnäsin muissa kirjoituksissa.[1]

William Wikin lisäämä muistiinpano Ahlnäsin vuoden 1923 sukukronikan yhteyteen tuo lisänäkökulmaa Tukholman tapahtumiin. Wik kirjoittaa tarinasta, jota hänen isoäitinsä Brita Isaksdotter Ahlnäs (1843–1923) oli kertonut hänelle lapsena. Brita Ahlnäsin välityksellä saadut tiedot ovat merkittäviä, sillä hänen äitinsä oli Tukholmassa menehtyneen Carl Jacobsson Rijfin tytär, Magdalena Carlsdotter Rijf (1803–1853). Brita Ahlnäsin isoäidillä, Carl Jacobsson Rijfin puolisolla Helena Mattsdotter Haraldilla täytyi olla ensikäden tietoa rakentajien kuolintapauksista. Hänen kuolemastaan oli Brita Ahlnäsin syntymänaikoihin kulunut ainoastaan 13 vuotta. Brita Ahlnäsin mukaan Rijfien myrkyttämisen syynä uskottiin olevan ammattikateus, joka johtui Carl [Jacobssonin] voittamasta ”juhlakirkon” piirustuskilpailusta.[2] Ahlnäsin tieto korosti siis nimenomaan Carl Jacobsson Rijfin laatiman piirustuksen osuutta ammattikateuden aiheuttajana.

Heikki Klemetti kommentoi Rijfien kuolemaa vuonna 1927 ilmestyneessä teoksessaan *Suomalaisia kirkonrakentajia 1700-luvulla*.[3] Rijfien ja Kungsholman tornityön jäljille hän oli arvatenkin päässyt läpikäydessään Ruotsin Valtionarkistossa olevaa piirustusmateriaalia. Rijfien kuolintapauksiin liittyen kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun rakennusmestarien kuolinsyy etsittiin kirkonkirjoista. Koska Klemetti ei tuo teoksessaan esille perimätiedon ilmoittamaa myrkytystä, on todennäköistä, ettei Klemetti edes tiennyt Rijfien kuolemien taustalla kyteneestä dramatiikasta. Luulisi nimittäin, että kansallisuushenkinen Klemetti olisi heti tarttunut suomalaislahjakkuuksien hämäräperäisiin kuolemiin, jotka tapahtuivat kateellisten, koulutettujen ruotsalaisvirkaveljien ympäröimänä. Toisaalta Klemetin tekemät valtavat piirustus- ja asiakirjalöydöt eivät välttämättä antaneet tilaa herkullistenkaan sivujuonteiden systemaattiselle selvittämiselle. Kiinnostusta Rijfiä kohtaan Klemetillä joka tapauksessa oli, sillä hän vieraili tutkimustyönsä yhteydessä Kungsholman kirkossa ja tutustui siellä Rijfin tekemään tornimalliin.[4]

Ihmeellistä kuitenkin on, ettei Klemetti myöhemmissäkään tutkimuksissaan kiinnittänyt tarkempaa huomiota Rijfien henkilöhistorialliseen taustaan ja kyseenalaistanut Rijfien kuolemaan johtaneita syitä.[5] Ahlnäsin sukukronikat ja K. V. Åkerblomin (1928) tutkimus eivät ehkä sittenkään tavoittaneet Klemettiä, joka *Suomalaisia kirkonrakentajia* -teostensa jälkeen keskittyi pääsääntöisesti musiikkia ja

---

[1] J[ohan] A[hlnäs], ”Kyrkobyggmästarena Riif. III. Jacob och Carl Riif.” *Pedersöre* 15.11.1924; Ahlnäs 1925, 57. EA.

[2] *Orsaker till förgiftningsdådet troddes vara yrkesavund, främst att sonen Karl skulle ha segrat i en ritningstävlan, för en praktkyrka [...].*Ahlnäs 1923, 13 [Wikin lisätieto]. WWA.

[3] *Kuoleman syyksi on Kungsholman kuolleitten kirjassa merkitty vain ”hetsig feber” (kova kuume), vanhanajan tavallinen sanontatapa.* Klemetti 1927, 238.

[4] Klemetti 1927, 237 kuva 462. Klemetti epäili tornin valmistusmateriaaliksi kipsiä.

[5] Myöhemmistä Klemetin Rijfeihin liittyvistä tai heitä sivuavista tutkimuksista mainittakoon esim. *Kuortaneen vaiheita sanoin ja kuvin* (1932), *Jaakko Rijf* (1932b), *Kirkoilla kiertämässä. Kemin kirkkoriita 1790-luvulla* (26.10.1934 *Uusi Suomi*), *Suomalaisia kirkonrakentajia 1800-luvulla* (1936) sekä *Kansan sana taiteessa* (1948).

kotiseututietoutta käsittelevien teosten kirjoittamiseen. Jotakin Rijfien henkilöhistoriallista taustatyötä Klemetin on kuitenkin täytynyt tehdä jo vuoden 1927 teostaan varten, sillä hän tiesi esimerkiksi Thomas Rijfin kuolinvuoden, jota eivät Ahlnäsin kronikat maininneet lainkaan.

Klemetin tutkimuksen (1927) jälkeen yllä mainittu Kristian Vilhelm Åkerblom (1877–1954) esitteli Rijfien suvun vaiheita vuonna 1928 ilmestyneessä julkaisussaan.[1] Klemetin mainitsemien kuolleiden luettelon tietojen rinnalle Åkerblom nosti nyt myös myrkytyksestä kertovan legendan. Åkerblom oli tavannut Johan Ahlnäsin viimeistään 1920-luvun alussa, jolloin Åkerblom antoi Ahlnäsin käyttöön Rijfeistä keräämäänsä tuomiokirja-materiaalia. Samassa yhteydessä Åkerblom lienee saanut kuulla suvussa kulkeneen tarinan Rijfien väkivaltaiseksi epäillystä kuolemasta.

Kun Jacob Rijfin syntymästä tuli kuluneeksi 200 vuotta, kirjoitti jo aiemmasta yhteydestä tuttu Ingolf Friman (1897–1974) Vasabladetiin artikkelin kirkonrakentaja Jacob Rijfistä. Kuolintapauksia käsitellessään Friman yhdisti rohkeasti aiemmat tiedot ja kertoi Rijfien kuolleen myrkytyksestä aiheutuneeseen kuumeeseen.[2]

Kirjailija Friman oli aktiivinen tietojenmetsästäjä ja tuttavansa William Wikin tavoin poikkeuksellisen kiinnostunut Rijfien kirkonrakentajista. Hän yritti saada tarkennusta Tukholman tapahtumiin vielä vuonna 1957, jolloin Friman tiedusteli Tukholman kaupunginarkistosta Rijfien kuolemiin liittyviä syitä 150-vuotismuistokirjoitusta varten.[3] Vuonna 1969 hän puolestaan oikoi Jacob Rijfin kuolemasta kerrottua tietoa, jonka mukaan rakennusmestarin kerrottiin saaneen surmansa pudottuaan Joulujumalanpalveluksen jälkeen kirkon rakennustellingeiltä.[4] Friman esitteli vastineessaan Rijfien viralliset kuolintiedot ja selvensi suvussa kulkenutta perimätietoa, jonka mukaan rakennusmestarinvalinnassa syrjäytetyt kadehtijat olivat myrkyttäneet isän ja pojan.[5]

Seuraava vakavampi yritys selvittää Rijfien kuolemiin johtaneita taustoja tapahtui vasta 1970-luvun alussa, jolloin William Wik ryhtyi työstämään keräämäänsä Rijf-materiaalia julkaisuksi. Lapsena kuultu kertomus Tukholman traagisista tapahtumista sekä suvussa kautta aikain kulkenut tarina kateellisten virkaveljien osallisuudesta Rijfien kuolemaan olivat herättäneet Wikissä halun selvittää mystistä tapahtumaa. Vuoden 1972 tutkimuksessaan Wik päätyi lopputulokseen, jonka

---

[1] Åkerblom 1928, 172.

[2] *Naturligtvis hade Jacob många fiender och avundsmän, som fick finna sig i att bli förbigångna i tävlan om arbetsuppgifterna. Han dog juldagen 1808 i Stockholm. Dagen därpå dog sonen Karl, båda i "hetsig feber", som tydde på förgiftning. En dotter reste dit för att göra efterforskningar, men slutade också hon där sina dagar. Hennes dödorsak är dock okänd.* Ingolf Friman, "Kyrkbyggaren Jacob Rijf." *Vasabladet* 16.8.1953.

[3] *Man behöver inte grubbla länge på denna "hetsiga feber". Rijf slog ut sina rikssvenska medtävlare om kyrkobygget, och med 99-prosentig säkerhet gissar signaturen på gift.* Ingolf Friman, "Ett 150-årsminne", *Jakobstads Tidning* 24.12.1958.

[4] Väärä tieto oli mainittu varsin vaatimattomassa yhteydessä: vuoden 1968 ruotsinkielinen Joulujumalanpalvelus televisioitiin sattumalta juuri Kungsholman kirkosta, ja lehden toimitus kirjoitti lyhyesti tv-ohjelmatietojen yhteyteen kirkon historian juontavan juurensa myös Pohjanmaalle Uuteenkaarlepyyhyn ja sitä kautta Rijfeihin. "Socklotbon och julottan", *Vasabladet* 24.12.1968.

[5] [Ingolf Friman], "Avdramatisering", *Vasabladet* 22.1.1969.

mukaan Rijfien kuolema oli ollut luonnollinen. Kungsholman seurakunnan arkistomateriaalista tehdyt asiakirjalöydöt sekä kamreeri Hans Lindénin kirjeitse lähettämät tutkimusraportit joulun 1808 tapahtumista eivät olleet Wikin mukaan antaneet viitteitä siitä, että Rijfit olisivat kuolleet vihamiestensä myrkyttäminä.[1] Lindénin avaamia asiakirjapoimintoja tulkitessaan Wik pyrki myöhemmin korostamaan näkemystä, jonka mukaan Rijfien turmaksi koitunut kuume olisi saattanut ennemminkin olla seurausta Tukholmassa joulun tienoilla vuonna 1808 riehuneesta epidemiasta.[2]

Wikin tutkimuksesta saatu näkökulma omaksuttiin vähitellen Rijfeihin liittyneisiin tai heitä muutoin sivunneisiin tutkimuksiin ja esitelmiin. Vielä vuonna 1977 julkaistussa Rijf-näyttelyluettelossa professori Lars Pettersson kertoo Rijfien kuolleen ”dramaattisilta näyttävissä olosuhteissa”, mutta toisaalta taas samassa julkaisussa olevan ruotsinnoksen mukaan Rijfit ”menehtyivät kovaan kuumeeseen joulunpyhinä 1808”.[3] Ehkäpä Ahlnäsin kirjoittamasta sukukronikasta luettu tieto Rijfien myrkyttämisestä sai Petterssonin vielä hieman empimään.[4] Vuonna 1989 ilmestyneessä artikkelissaan Pettersson omaksui Wikin esittämän linjan ja kertoi Rijfien kuolleen nykytietämyksen valossa kuumetautiin.[5] Vaikka C.J. Gardberg mainitsi vielä vuonna 2002 julkaistussa teoksessaan Rijfien kuolleen ”tuntemattomaan tautiin”, nykytutkimuksessa on kuitenkin yleisesti ottaen pyritty omaksumaan käsitys Rijfien kokemasta luonnollisesta kuolemasta kuumetaudin seurauksena.[6] Viimeksi Smeds on nostanut esille joitain tapahtumaan liittyneitä mielenkiintoisia seikkoja.[7]

12.5 Mitä Tukholmassa tapahtui?

Rijfien menehtyminen ankaraan kuumeeseen näyttäisi kuolleiden luettelon perusteella olevan ilmeistä. Mutta miksi suvussa vuosikymmenten ajan kulkenut perimätieto juurtui niin vahvasti Rijfien myrkytysmyytin ympärille? Olisiko asiakirjoil-

---

[1] Wik 1972, 336–337.
[2] Ks. tässä yhteydessä Hans Lindénin kirje William Wikille 22.2.1971. WWA; Wikin näkemyksistä kerrottiin Rijf-näyttelyyn liittyneessä lehtiartikkelissa. Leena Maunula, Kirkonrakentajain työ on osa ympäristöämme. *Helsingin Sanomat* 13.5.1978; Johan Wikin tiedonanto kirjoittajalle 30.11.2008; Epidemia-maininta pohjannee tilikirjatietoon, jonka mukaan Kungsholman kirkkotarhaan haudattiin 103 kpl Kunink. lasaretista tullutta ruumiista. Suuri lukumäärä ei viittaa kuitenkaan epidemiaan, vaan tarkoittaa lasaretista *vuoden aikana* tulleiden ruumiiden *kokonaislukumäärää*. Tilit 31.12.1808, tosite 192. LI:c 6. KungKa. SSA.
[3] Pettersson 1977a, 1.
[4] Wik oli lähettänyt Petterssonille Ahlnäsin kronikan tammikuussa vuonna 1977. William Wik Lars Petterssonille 6.1.1977. WWA.
[5] Pettersson 1989a, 340.
[6] Nykytutkimuksesta tässä esimerkkeinä Knapas 1993, 190; K[änsälä] 1995, 648; Mäkelä 2002, 124; Söderbacka 2005, 62, vaikka onkin sekoittanut Carl Jacobsson Rijfin erheellisesti Thomas Rijfiin.
[7] Smeds 2009, 43–44.

le löydettävissä joitain vaihtoehtoisia tulkintoja tai näkökulmia, jotka omalta osaltaan selittäisivät muistitietoon vakiintunutta käsitystä Rijfien myrkyttämisestä? Olisiko ylipäänsä mahdollista, että Rijfit olisi voitu murhata vihamiesten toimesta?

Käsitys Rijfien kuolemien luonnollisuudesta näyttää ensisijaisesti pohjaavan sille seikalle, etteivät kuolintapauksia käsittelevät asiakirjat yksinkertaisesti mainitse mitään heidän myrkyttämisestään.[1] Mutta olisiko kuolinsyyksi kuitenkaan koskaan kirjattu *myrkytystä*, jos kyseessä oli onnistunut, sittemmin yli kaksi vuosisataa vuotta salaisuutensa säilyttänyt murha? Entäpä jos vaikenevat asiakirjat ja Rijfien luonnolliseen kuolemaan viittaava kuolinsyy kielisivätkin tässä yhteydessä siitä, ettei Rijfien tapauksissa *osattu epäillä* henkirikoksen mahdollisuutta?

Rijf-mysteerin suurin ongelma on nähtävä ennen kaikkea kuolleiden luettelon ja perimätiedon välisessä ristiriidassa. Aikaväli ensikädentietoa Tukholman murhenäytelmästä omanneiden henkilöiden kuolemien ja ensimmäisten, myrkytyksen mainitsevien sukukronikoiden välillä ei ole historian aikaperspektiivissä kovinkaan suuri. Tukholmassa mukana ollut Johan Kantlin asui Uudessakaarlepyyssä, toimi rakennustyömailla ja kuoli vuonna 1839. Kantlinin lisäksi Rijfien kotikonnuille palasi viisi muuta henkilöä, jotka varmasti tiesivät tapahtumien kuluista. Isiensä kuolemiin johtaneista syistä taatusti tietoiset Maria Jacobsdotter Rijf-Biggas (1785–1856) ja Magdalena Carlsdotter Rijf-Smeds (1803–1853) kuolivat vasta 1850-luvulla. Viimeksi mainitun tytär Brita Ahlnäs (1843–1923) eli vielä Johan Ahlnäsin (1871–1949) kirjoittaman ensimmäisen Rijf-kronikan syntyaikoina. Luulisi, että Rijf-tapahtumien ydintieto olisi pystynyt pitäytymään suhteellisen muuttumattomana muutaman vuosikymmenen ajan. Detaljit itse asian ympärillä voivat tietysti muuttua ja kerätä itseensä erilaisia nyansseja, mutta olisiko luonnollisen kuume-kuoleman kääntyminen katalaksi myrkytysmurhaksi jo liian suuri vääristymä?

William Wik piti Rijfien luonnollista kuolemaa puoltavana seikkana Kungsholman kirkkoherra Bertil Ramstenin (khrana 1949–1962) näkemää marginaalikirjoitusta Kungsholman seurakunnan arkistossa. Wik ei ollut itse ollut nähnyt kirjoitusta, vaan pohjaa kirkkoherra Ramstenilta vuonna 1959 saamaansa tietoon.[2] Läpikäymästäni Kungsholman seurakunnan arkistomateriaalista ei löytynyt kyseistä kommenttia.[3] Sen sijaan vaikuttaa varsin ilmeiseltä, että reunakirjoituksen synty liittyy edellä mainitun Frimanin vuonna 1957 tekemään tiedusteluun Rijfien kuolintapauksista.[4]

---

[1] William Wik Hans Lindénille 17.12.1978. WWA.

[2] Wik 1972, 337; Wikin muistiinpanojen mukaan Ramstenin näkemä (ja virkakautensa aikana *kuulema*) tieto kuului: *"Kanske de var undernärda och icke tålde den feta groviga och starkt kryddat mat som äts i Stockholm på den tiden vid helgtillfällen" – i all synnerhet som troligen brist rådde på mat i hemtrakten på grund av kriget*. William Wikin muistiinpanot Kungsholman seurakunnassa 16.–17.1.1959. Hans Lindénin kirjeenvaihdon joukossa. WWA; Hylander (toim.) 1971, 600.

[3] Ks. lähdeluettelo. KungKa. SSA.

[4] Friman oli ensiksi ottanut yhteyttä Kungsholman seurakuntaan, jolloin Frimanin kysymyksistä ehdittiin ilmeisesti tehdä jonkinlaisia muistiinpanoja. Koska kirkon asiakirjamateriaali oli siirretty

Toisena tärkeänä Rijfien kuolemaa selventävänä asiana Wik näki Margareta Rijf-Kantlinin luonnollisen kuolinsyyn löytymisen kuolleiden luettelosta.[1] Margaretan tietojen löytyminen todella hälvensi Rijf-kuolemien mystiikkaa, sillä Wik oletti aiemmin Margaretan lähteneen Tukholmaan vasta kuultuaan isäänsä ja veljeensä liittyneestä tapahtumasta. Kuten nyt tiedetään, Margareta saapui Tukholmaan jo joulukuussa 1808. Hänen kuolemansa tai kuolinsyynsä ei kuitenkaan millään muotoa selvennä sitä, oliko rakennusmestareiden kuolema luonnollinen vai ei.

Rijfien luonnollista kuolemaa puolsi Wikin mukaan lisäksi se, että Rijfien tapaus eteni normaalin käytännön mukaisesti oikeuskollegioon, eikä asian yhteydessä epäilty rikosta.[2] Wik pohjaa Lindéniin, joka kuitenkin teki päätelmän yhdistämällä ainoastaan Kungsholman kirkon kuolleiden luetteloon merkityn päivämäärän 17.1.1809 sekä oikeuskollegion kuolinlistojen henkilöhakemistosta löytyvät Rijfien nimitiedot.[3] Pelkästään näiden perusteella ei kuitenkaan voida tietää, epäiltiinkö asian yhteydessä rikosta vai ei, sillä henkilöhakemistoihin ei tehty tapauskohtaisia merkintöjä. Varsinaisiin kuolinilmoituksiin Lindén ei ole voinut päästä käsiksi, sillä ne puuttuvat kokonaan vuodelta 1808.

Yhtenä tärkeimmistä asiakirjoista Wik piti Kungsholmassa 9.3.1809 päivättyä pöytäkirjaotetta, jossa kuvataan muutamin sanoin tornihankkeen etenemistä Rijfien kuolintapausten jälkeen.[4] Pöytäkirjan korostettua merkitystä Rijfien kuolemantapauksen selvittelyssä on kuitenkin vaikea ymmärtää. Tärkeimpänä antina on ilmeisesti se, että torniurakan itselleen Rijfin jälkeen hankkineen linnoitusrakennusmestari Ingel Fallstedtin esittämä rakennustarjous oli Rijfin alkuperäistarjoukseen verrattuna 200 riikintaaleria suurempi.[5] Näin Fallstedt ei siis ainakaan ollut Rijfiä edullisempi rakennusmestari.

Tornin rakennusvalmistelut oli kuitenkin aloitettu jo kauan ennen Rijfin saapumista. Fallstedt oli jo aiemmassa yhteydessä (1804) tehnyt hanketta varten kustannusarvion yhdessä Adolph Ulric Kirsteinin kanssa. Sittemmin Rijfin rakennettavaksi tulleen tornin rakennusmateriaali kerättiin Fallstedtin 25.2.1806 laatiman ehdotelman mukaisesti. Miten Fallstedt suhtautui Rijfin yhtäkkiseen saapumiseen? Lindénin mukaan Fallstedt nimittäin jätti materiaaliehdotelman yhteydessä myös oman rakennustarjouksensa.[6] Näin hänet voitaisiin mieltää yhdeksi Rijfin ”syrjäyt-

---

Tukholman kaupunginarkistoon jo 1930-lla, Friman ohjattiin seurakunnasta kaupunginarkiston vt. arkistonhoitaja C.F. Corinin puoleen.

[1] Wik 1972, 337; Tiedon löysi Hans Lindén vuonna 1971. Hans Lindén William Wikille 23.4.1971. WWA.

[2] Wik 1972, 337.

[3] Hans Lindén William Wikille 22.2.1971. WWA.

[4] Wik sai pöytäkirjajäljenteen Lindéniltä huhtikuussa 1971. Lindénin omakätisesti kirjoittama jäljenne on litteroitu Wikin tutkimukseen. Hans Lindén William Wikille 23.4.1971. WWA; Wik 1972, 337; Ote ptk:sta 9.3.1809. OIV:3. KungKa. SSA.

[5] Wik 1972, 336.

[6] Vrt. Wik 1972, 336; *Jag omnämner 1971 hans* [Fallstedts] *förslag till tornbyggnad. Min senare notering anger anbud av exakt samma dato, den 25/2 1806. Förslaget var alltså lämnat samtidigt med anbudet – någonting jag tydligen ej spårat 1971!* Hans Lindén William Wikille 28.1.1979. WWA. Alleviivaukset

tämäksi virkaveljeksi". Rijfien kuoleman jälkeen rakennussopimus syntyi Fallstedtin kanssa nopeasti ja suhteellisen vähin vaivoin.[1]

Tilannetta täytyy katsoa myös ammattikuntiin kuuluneiden paikallisten työntekijöiden näkökulmasta. Jacob Rijfin yhtäkkistä ilmaantumista Tukholmaan ei todennäköisesti katsottu suopein silmin etenkään, kun hän aluksi ilmoitti hankkivansa työmiehet Suomesta. Vaikka Rijf ei lopulta saanutkaan tähän lupaa, rakennusmestari saapui silti Tukholmaan kahdeksanhenkisen työryhmän kanssa. Ryhmän lopullisen toimenkuvan epämääräisyydestä huolimatta osa kaupungin omista työntekijöistä on saattanut kokea toimenkuvansa uhatuksi.

Myös muualla kuin varsinaisen työväestön keskuudessa saattoi itää katkeruuden siemen. Valtakunnan syrjäseudulta saapunutta ja pääkaupunkiseudulla jokseenkin tuntematonta rakennusmestaria ei varmaankaan pidetty sopivimpana vaihtoehtona arvovaltaisen kirkon kauan odotetun tornityön tekijäksi. Tätä tukee eräs anekdootti, jonka mukaan eräs perivanhoillinen ja mitä suurimmassa määrin kansallishenkinen kirkkoraadin jäsen oli raivoissaan, kun Kungsholman torninrakentajaksi ja piirustuksen tekijäksi ehdotettiin ulkolaista rakennusmestaria.[2] Vaikkakaan anekdootin todenperäisyydestä ei ole täyttä takuuta, saattaisi se kuitenkin liittyessään juuri Kungsholman kirkon ennennäkemättömän työlääseen torniprojektiin sisältää kaikuja Rijfiin liittyneestä negatiivisesta ilmapiiristä. Jonkinlaisia motiiveja Rijfien myrkytysmurhaan on siis todella saattanut olla olemassa.

Mutta mikä olisi kateuden aiheuttama Carl Jacobssonin "juhlakirkkopiirros"? Jacob Rijfin lähettäessä Kungsholman kirkon tornipiirustusta YIV:n sijasta suoraan KM:lle hyväksyttäväksi, Rijf kertoo varsin yllättävästi piirustuksen olevan *vähemmän harjaantuneen käden piirtämä ja sommittelema*.[3] Vaikka KM:lle oli tapana kirjoittaa joskus hyvinkin alamaiseen sävyyn, maininta "harjaantumattomasta kädestä"

Lindénin mukaan; ks. myös Hans Lindén William Wikille 15.11.1978. WWA; Koska Lindén löysi vihjeen Fallstedtin ensimmäisestä työtarjouksesta vasta vuonna 1978, tieto ei ehtinyt enää Wikin vuoden 1972 teokseen mukaan. Wik ei myöskään enää vuoden 1975 jälkeen julkaissut Rijfeihin liittyviä kirjoituksia, mistä syystä Lindénin löytämä tieto jäi aikoinaan huomioitta.

[1] Vrt. Wik 1972, 336; Rakennusmestarin haku alkoi heti tammikuussa 1809. Fallstedtin tarjous saapui helmikuussa. Varakkaaksi mainittu Fallstedt tarvitsi vain yhden takaajan, kun taas Rijfillä oli kuuden talonpojan takaus, maaherran tuki ja KM:n työlupa. Fallstedtin takaajana toimi ilmeisesti hänen äitinsä Maria Magdalena Fallstedt. Takaus kirjoitettu 25.4.1809. Ptk:n 25.4.1809 yhteydessä. OIV:3. KungKa. SSA; William Wik Lars Petterssonille 6.1.1977. WWA.

[2] Raatimies vaati tämän vuoksi Anton-nimistä veljenpoikansa tekemään tarvittavan piirustuksen, mutta suuttui pojan laatimasta goottilaistyylisestä lelutornista (*leksaktorn*). Raatimies suunnitteli lopulta itse uuden tornipiirroksen mallin kumoamalla tyhjän boolimaljan ylösalaisin ja asettamalla sen päälle korkkiruuvilla suljetun pullon. *Kungsholmen och dess kyrka*, s.140–149. Irrallisina sivuina käsikirjoituskokoelman joukossa. Kirjoittanut nimimerkki H.C.F. [s.l.e.a]. Westin 1718. UUB; Katkelma samasta tarinasta on esitetty myös *Stockholms kyrkor och deras historiska minnen* -teoksessa. Carlén 1864, 261–262.

[3] *...dessein med dertil hörande omkostnads förslag, som härjemte til Eder Kongl: Maij:ts Allernådigste öfverseende och pröfning i djupaste underdåninghet ingifves, med lika underdåning hemställan, huruvida den samma, ehuru tecknad och sammansatt af en mindre öfvad hand, likväl må vinna Eder Kongl: Maij:ts Nådiste bifall.* Jacob Rijf KM:lle. Päiväämätön. Liitteenä Kungsholman kirkkoraadin kirjelmä YIV:lle vuodelta 1799 sekä Jacob Rijfin 7.3.1799 päiväämä kustannusarvio Kungsholman kirkon tornirakennusta varten. OIV:5. KungKa. SSA.

ei sovi yhteyteen, jossa tulisi antaa itsestään mahdollisimman taitava kuva. Eikö maininta tässä yhteydessä saattaisikin ennemmin viitata siihen, ettei Jacob Rijf olisikaan itse laatinut suunnitelmaa? Kiireellinen rakennusmestari olisi saattanut siirtää KM:lle lähetetyn duplikaattipiirustuksen laadinnan pojalleen Carl Jacobssonille, joka näin ollen olisi Brita Ahlnäsin mainitsemaa perimätietoa myötäillen saavuttanut piirustuksellaan – ei varsinaisesti voittoa, vaan myönteisen päätöksen valtakunnankolehdista. Olettamusta tukevat kirkon muutoin kaunista fasadipiirrosta häiritsevät tornikonstruktion pohjakaavat, jotka tasapainoisen sommittelun kannalta tarkasteltuna on sijoitettu aivan liian lähelle kirkon katonharjaa (KL KUVA 147). Klemetti koki aikoinaan pohjakaavat ilmeisesti niin kokonaisuutta häiritseviksi, että peitätti ne teoksessaan paperilapuilla.[1] Piirustuksessa oleva signeeraus ei myöskään ole Jacob Rijfin itsensä laatima, sillä hänellä oli varsin persoonallinen käsiala. Signeerauksen alta paistaa sitä paitsi lyijykynän jälki (KUVA 110).

Kuva 110. Ylinnä Kungsholman piirustuksessa oleva signeeraus (ÖIÄ S 299:[9]. ÖHA. RA). Alhaalla vasemmalla Carl Jacobsson Rijfin nimikirjoitus (Smeds 2009, 23) ja oikealla Kungsholman tornityön rakennussopimuksessa oleva Jacob Rijfin omakätinen allekirjoitus (OIV:3. KungKa. SSA).

Isän ja pojan – tornihankkeen pääurakoitsijoiden – yhtaikainen sairastuminen askarruttaa. Sairastuminen on kaikesta päättäen ollut varsin nopea ja voimakas, sillä Rijf joutui äkisti vuoteenomaksi. Carl Jacobssonin kohdalla käytetystä, *medsjuknade*[2]-sanasta voi päätellä, että hän sairastui samanaikaisesti. Ilmeistä siis on, että molemmat ovat saaneet tartunnan samasta lähteestä samoihin aikoihin. Herkästi tarttuva influenssatyyppinen sairaus se ei kuitenkaan liene ollut, sillä muut Rijfien

[1] Klemetti 1927, 236 kuva 461.
[2] Khra Wittinghin kynä on temppuillut ja tahrannut *e*- ja *s*-kirjaimen välisen kirjaimen . Periaatteessa se voisi aivan hyvin olla kontekstiin muutoinkin sopiva *n*-kirjain (*men sjuknade*), mutta alkuperäisestä asiakirjasta tarkasteltuna tahran alta näkyy selkeästi hieman tummemmalla musteella d-kirjain yläsakaroineen. Tarkistettu 29.9.2011.

ympärillä eläneet ja ilmeisesti melko pienessä vuokra-asunnossa asuneet ihmiset eivät tautiin sairastuneet.

Samanaikainen mutta muihin tarttumaton sairaus saattaisi viitata siihen, että tartunta olisi voinut tulla sisäisesti, esim. ruuan tai juoman välityksellä. 19. päivä suoritettu materiaalin tarkistus antaisi ymmärtää, että Rijf oli vielä tuolloin täysin terve. Söivätkö kirkonrakentajat jotain tämän jälkeen? Tarjoiltiinko seurakunnassa esimerkiksi juhla-ateria alkaneen rakennusurakan kunniaksi?

Olisiko mahdollista, että Rijfit tulivat huonovointiseksi heille tarjotusta ruuasta? Oliko vankka, rasvainen juhlaruoka ollut senlaatuista, ettei se yhtäkkisesti nautittuna sopinutkaan matkan uuvuttamille rakennusmestareille, vaan aiheutti molemmille akuutin tulehduksen ja sitä myötä tappavan kuumeen? Jospa asia onkin lopulta niin yksinkertainen, että perimätieto on ajan saatossa muuntanut *ruokamyrkytyksen* – jonka myös Kantlin olisi voinut kertoa kuolinsyyksi – *myrkytykseksi*? Lopputuloksena olisi siten eräänlainen kombinaatio virallisen kuolinsyyn ja perimätiedon välillä: Rijfien kohtaloksi koitui ruoka*myrkytyksen* aiheuttama *kova kuume*. Kuolintapaukset olisi näin tulkittava luonnollisiksi, eikä niihin liittynyt rikollista toimintaa.

Lopullista varmistusta asialle ei ehkä koskaan saakka. Rijf-mysteerin tutkimisen ja todisteiden etsimisen jälkeen ruokamyrkytys tuntuu ehkä jopa liiankin helpolta ja yksinkertaiselta ratkaisulta. Saattaahan tietysti olla niin, ettei edes Kantlin tiennyt kuolemaan johtaneen murhenäytelmän perimmäistä syytä. Omaisten ei kuitenkaan auttanut muu kuin hyväksyä asia, sillä sota-ajan koettelemalla, juuri suvun päämiehet menettäneellä ja taloudelliseen ahdinkoon ajautuneella perheellä ei ollut riittävästi resursseja ryhtyä selvittämään Tukholman outoja tapahtumia.

13 KOKOAVA KATSAUS

Muurari Thomas Carlsson Rijf (1726–1803) loi perustan Rijfien kirkonrakentajasuvun toiminnalle. Hongan rakentajasuvulta ainakin osan opistaan saanut muurari toimi rakennuskautensa alkuvaiheessa Pietarsaaren pitäjän kirkkoherraksi tulleen Gabriel Andersson Aspegrenin (1708–1784) palveluksessa. Rijfin toimenkuvaan kuuluivat tuolloin lähinnä kellareiden, tulisijojen ja kaakeliuunien muuraustyöt. Kirkkojen muuraustöistä Rijf hankki kokemusta Matti Hongan (1713–1777) ja David Olanderin (1735–1809) johtamissa rakennushankkeissa. Hongan kuoltua vuonna 1777 Rijfin toimenkuva laajeni myös puurakentamiseen.

Thomas Rijfin merkittävimpiä hankkeita kivirakentamisen saralla olivat kirkkoherra Aspegrenin omistaman Rosenlundin navettakompleksin muuraustyöt sekä yhdessä Matti Hongan kanssa toteutettu Pedersören harmaakivitapuli. Parasta osaamistaan Rijf osoitti kuitenkin Mustasaaren pitäjän Tuovilan kivisillan rakennustöissä. Sillan rakennuttajana toimi vaasalainen liikemies Abraham Falander (1746–1815), johon luodut suhteet johdattivat Rijfien perheen uusien ja merkittävien rakennusurakoiden äärelle. Tuovilan siltaa voi siten pitää Rijfien rakennustoiminnan avainmonumenttina.

Vuonna 1777 voimaan astunut uusi rakennuslainsäädäntö lisäsi kivirakentamiseen sidoksissa olleiden Rijfien kysyntää julkisen rakentamisen saralla. Suvussa ei kuitenkaan vielä tuolloin ollut sellaista mestaria, joka olisi kyennyt laatimaan rakennusteknisesti kelvollisia piirustuksia. Asia ratkaistiin lähettämällä Thomas Rijfin poika Jacob Thomasson (1753–1808) vuoden mittaiselle opintomatkalle Tukholmaan. Korkea-arvoisiin virkamiehiin luodut suhteet edesauttoivat opintien aukenemista.

Jacob Rijf lähti Tukholmaan oppiakseen laatimaan virastokelpoisia ja uusimman arkkitehtuurisuuntauksen mukaisia piirustuksia. Hän kehitti rakennusteknistä tietämystään Tukholman Taideakatemiassa ja yli-intendentin virastossa vuosina 1783–1784. Opinnot sisälsivät lähinnä arkkitehtuuripiirustusten jäljentämistä, malli- ja arkkitehtuurikirjallisuuteen tutustumista sekä vierailuja Tukholman keskei-

simpiin kirkkoihin. Arkkitehtuurin teoriaopintoja Rijf ei suorittanut, mistä syystä häntä ei voida mieltää puhdasveriseksi arkkitehdiksi.

YIV:ssa Rijf tutustui yli-intendentti C.F. Adelcrantzin (1716–1796) ja professori Olof Tempelmanin (1745–1816) johdolla virastossa vireillä olleisiin ja Rijfin kannalta mielenkiintoisiin rakennushankkeisiin. Erityisen tärkeitä olivat Tempelmanin ajankohtaiset suunnittelutyöt, jotka koskivat kirkkorakennusten ohella myös niiden irtaimistoa. Rijf hyödynsi Adelcrantzin ja Tempelmanin suunnittelutuotannosta kopioituja yksityiskohtia koko rakentajanuransa ajan.

Rijfin opintoajan kannalta merkittävin tukholmalaiskirkko oli vuosina 1768–1774 rakennettu Adolf Fredrikin kirkko. Sen hallitsevasta vaikutuksesta Rijfin myöhempään rakennustuotantoon voi päätellä, että hän kopioi tunnollisesti sekä kirkon ulko- että sisäarkkitehtuurin liittyneet piirustukset. Erityistä huomiota Rijf kiinnitti kirkon vuonna 1783 valmistuneeseen keskustorniin, jonka arkkitehtonisten yksityiskohtien soveltaminen Rijfin omaan rakennustuotantoon oli pohjalaisen kirkkoarkkitehtuurin kannalta opintomatkan merkittävintä antia. Kaikki hänen laatimansa kivikirkkosuunnitelmat voisi laatia soveltamalla Tukholman Adolf Fredrikin piirustuksista saatavia muotoelementtejä. Selkeimmin kirkon vaikutus näkyy Rijfin laajentamissa Alatornion ja Skellefteån sisarkirkoissa sekä vuonna 1796 suunnitellussa Kälviän kellotapulissa. Räikeitä kopioita rakennukset eivät kuitenkaan olleet, vaan Rijf sovelsi suunnitelmien yksityiskohtia luoden niistä omintakeisia variaatioita. Yhdistämällä esimerkiksi välittömästi Rijfin opintovuoden jälkeen valmistuneen Hyrynsalmen kirkon (1785–1786) sisäarkkitehtuurin ja Luodon kirkon (1785–1786, 1789) ulkoarkkitehtuurin olisi lopputuloksena ollut täydellinen Adolf Fredrikin kirkko puuformaattiin muutettuna. Tulosta voisi täydentää Munsalan kirkon saarnatuolilla ja vaikkapa Vimpelin kirkon alttarikaiteella, joiden molempien suora esikuva tulee Tukholman Pyhän Klaran kirkosta.

Opintovuotensa aikana Rijf kehitti piirustusten laadintataitoa myös kopioimalla seurakunnissa säilyneitä kirkkojen rakennuspiirroksia. Ratkaisevinta ei tällöin ollut kopioitujen piirustusten määrä, vaan niiden hyödynnettävyys Rijfin tulevalla rakennusmestarin uralla. Erityistä huomiota Rijf kiinnitti tornittomiin kirkkoihin, joita varten laaditut, jopa vuosikymmeniä vanhat rakennussuunnitelmat hän kopioi tarkasti. Syynä tähän oli vuonna 1777 voimaanastunut uusi rakennuslainsäädäntö. Kun uudet säädökset määräsivät julkisten rakennusten kuten kirkkojen rakennusmateriaaliksi kiven, tiesi se seurakunnille rakennuskustannusten huikeaa kasvua. Kustannuksia voitiin kuitenkin jakaa rakentamalla torni jälkeenpäin joko kirkon keskelle tai länsipäätyyn. Koska kellot tulisivat torniin, seurakunta välttyi vielä erillisen kellotapulin rakentamisesta aiheutuvilta lisäkustannuksilta. Keskittymällä opinnoissaan juuri tornien rakentamiseen liittyvään problematiikkaan Rijfillä oli tulevaisuudessa mahdollista tarjota seurakuntalaisille kustannuksia osittava rakennusprojekti ja lisätä näin seurakuntien halukuutta kivikirkkohankkeisiin. Tässä yhteydessä ensisijaisen tärkeänä esikuvana oli paitsi Tukholman Adolf Fredrikin myös Kungsholman seurakunnan Ulrika Eleonoran kirkko,

jota varten oli tehty ehdotelmat sekä keskus- että länsitornia varten. Myös torniton Tukholman Hedvig Eleonoran kirkko sai Rijfin huomion osakseen.

Rijfien mallipiirustuskokoelman pohja luotiin Jacob Rijfin opintovuoden aikana. Piirustuskokoelmaan kootut valmiit fasadi-, pohjakaava- ja tornimallit nopeuttivat piirustusten laadintaa ja selkeyttivät luontevimman rakennusvaihtoehdon valintaa. Kokoelma karttui sitä mukaa kun uusia, seurakunnan toiveiden mukaisia piirustuksia laadittiin. Uusia ratkaisuja ja yksityiskohtia saatiin YIV:n tekemistä vastaehdotuksista, jotka kuninkaan vahvistamina kelpasivat joskus jopa sellaisinaan. Malli- tai tyyppipiirroskokoelman käyttö mahdollisti sen, että suvun harjaantumattomimmatkin rakennusmestarit pystyivät varsin nopeasti laatimaan seurakuntaa miellyttäviä piirustuksia.

Valmiin mallipiirrossarjan olemassa olo tarkoittaa myös sitä, että tietyt pohjakaava- tai fasadiratkaisut ovat olleet valmiina jo vuosikausia ennen niiden tultua valituksi johonkin seurakuntaan. Erinomainen esimerkki tästä on vuonna 1796 suunniteltu Kälviän tapuli, joka perusidea pohjaa 13 vuotta aiemmin valmistuneeseen Adolf Fredrikin kirkon keskustorniin. Vanhempaan piirustuskokoelmaan pohjaavat myös Oravaisten kirkon (1792) sekä Sotkamon kellotapulin (1803) piirrokset, joista etenkin ensiksi mainitun prototyyppi on todennäköisesti suunniteltu jo opintomatkan aikana tai melko pian sen jälkeen. Myös pyörökirkon pohjakaavaidea on kuulunut mallipiirustussarjaan jo huomattavasti aiemmin, kuin mitä vasta vuonna 1806 rakennettu Vimpelin pyörökirkko antaa olettaa.

Tukholmasta hankittu tietämys lisäsi Rijfien arvoa kivirakentamista suosineen rakennuslainsäädännön näkökulmasta käsin. Aivan erityisesti Rijfin opintovuoden antia hyödynsi maaherra Adolf Tandefelt (1747–1822), joka oli jo Oulun maaherrakautenaan havainnut Rijfin sopivaksi rakennusmestariksi toteuttamaan hallintopiirissään kruunun suosimaa näyttävää rakennuspolitiikkaa. Rijfien rakennuskohteiden painopiste olikin aluksi maaherra Tandefeltin hallinnoiman Oulun läänin alueella. Seudulle rakennettiin vuosina 1785–1787 yhteensä neljä puukirkkoa ja kaksi tapulia, joiden rakennusprojektit olivat käynnistyneet jo Tandefeltin virkakauden aikana. Lisäksi maaherra kirjoitti Jacob Rijfin valintaa edesauttaneen suosittelukirjeen Luulajan kirkkohanketta varten. Tandefeltin saatua siirron Vaasan läänin maaherraksi myös Rijfien rakennustuotannon painopiste siirtyi Vaasan lääniin.

Maaherra Tandefeltin kiinnostus maakuntaa koristavien kivi- ja puukirkkojen rakentamiseen kannusti Jacob Rijfiä suunnittelemaan näyttäviä kirkkoja. Maaherran into julkiseen rakentamiseen kääntyi lopulta Rijfiä vastaan. Vaikka Rijf lisäsi tornin Kemin kirkkoon seurakuntalaisten pyynnöstä, maaherra Tandefelt oli kuitenkin se, joka ensimmäisenä oli vaatinut Kemiin ”korkeampaa” kirkkoa. Laihialla rakennusneuvottelut olivat puolestaan edenneet sopuisasti siihen saakka, kunnes Tandefelt määräsi kirkonpaikaksi Sillanpään mäen vastoin tuomiokapitulin, arkkitehti Elfströmin (†1787) ja pitäjäläisten enemmistön näkemystä. Näin alkoi useiden vuosien kiista Laihian pitäjän pohjoispuolen sekä alkuperäistä Mieltylän mäkeä

kannattaneiden eteläpuolen asukkaiden välillä. Näillä maaherran aloitteilla oli merkittävät vaikutukset Rijfien tuleviin kirkkohankkeisiin, sillä tapausten jälkeen Rijfeistä piirtyi kuva niskuroivina, ahneina ja ennen kaikkea huolimattomina rakennusmestareina. Tilannetta pahensi vielä samaan aikaan tapahtunut Carl Thomasson Rijfin (1756–1801) täydellinen epäonnistuminen Oravaisten kirkkohankkeessa.

Oravaisten epäonnisesta hankkeesta huolimatta Carl Thomasson Rijfin (1756–1801) osuutta Rijfien rakennusdynastiassa ei pidä vähätellä. Hän kykeni laatimaan rakennuspiirroksia, vaikkakin tarvitsi uransa alkuaikoina suvun päämieheksi kohonneen isoveljensä apua kirkkojen kustannus- ja materiaaliehdotelmien teossa. Carl Rijfkin ehti, tosin uransa loppuvaiheessa, pidemmälle opintomatkalle Tukholmaan. Matkalta on säilynyt Tukholman Hedvig Eleonoran kirkon mittauspiirros, joka liittyi Taideakatemiassa samanaikaisesti esillä olleeseen puumalliin. Matkan perimmäisenä tarkoituksena oli hankkia akatemiatason koulutusta ja siten lujittaa Rijfien suvun asemaa koulutettujen rakennusmestareiden edustajana.

Toisin kuin aiemmissa tutkimuksissa on totuttu esittämään, Jacob Rijf nimitettiin Ruotsin Länsipohjan lääninrakennusmestariksi vasta kymmenen vuotta opintojensa jälkeen (1794). Valtakirja ei kuitenkaan vaikuttanut uusien rakennussopimusten syntyyn. Suurempi merkitys oli akatemiatodistuksella, jonka Rijf esitti lähes jokaisen kirkkohankkeensa yhteydessä. Korkeilta virkamiehiltä saadut puoltolauseet lisäsivät Rijfin luotettavuutta pohjalaisilla rakennusmarkkinoilla ja toimivat vastapainona kalliiksi koetulle rakennuspalkkiolle. Hänestä tuli sukunsa tavaramerkki ja aktiivisin rakennusmestari.

Thomas Rijf toimi poikiensa apuna rakennustyömailla vielä ikämiehenäkin. Vaikka häntä harvemmin tapaa asiakirjojen sivuilta, on kuitenkin todennäköistä, että hän osallistui kirkkojen vaativimpiin työvaiheisiin täydellä teholla koko 1780-luvun ajan. Vanhan isännän osuus 1790-luvun rakennushankkeissa oli ilmeisesti vain töiden valvontaa, kun hänen poikansa kiiruhtivat muilla rakennustyömailla odottaviin tehtäviin. Jacob ja Carl Thomasson puolestaan saattoivat vuorotella rakennustöiden johdossa, jolloin kirkoista tuli ”Rijf-veljesten rakentamia”. Suurimpiin kivikirkkoprojekteihin osallistui koko rakentajasuku renkejä myöten.

Rijfit rakensivat runsaat neljä vuosikymmentä kestäneen kirkonrakentajauransa aikana neljä yksittäistä kivikirkkoa. Näistä ainoastaan Kemin 1840-luvulla purettu kirkko oli täysin itsenäinen toteutus. Munsalan kirkon rakennusvastuu jakautui David Olanderin kanssa ja Luulajan kirkko rakennettiin valmiille kivijalalle. Kuopion kivikirkko jäi Rijfiltä kesken vuonna 1808 puhjenneen sodan vuoksi. Kivikirkkojen osalta Rijf muistetaankin parhaiten Pedersören, Skellefteån ja Alatornion myöhäiskeskiaikaisten kivikirkkojen laajennusprojektien yhteydestä. Laajennusprojektit olivat kuitenkin niin perusteellisia ja kokonaisvaltaisia, että yhtä hyvin voisi puhua uusista kirkkorakennuksista.

Laajennushankkeiden näyttävimmän kaksikon muodostavat Ruotsin Länsipohjan alueella sijainneet Skellefteån ja Alatornion kirkot. Viimeksi mainittu jäi

Suomen puolelle Haminan rauhassa vuonna 1809. Pedersören vanhasta rakennushistoriasta muistuttaa keskiaikaisen kirkon korkea torni, jonka tyylillisenä vastakohtana on laajennustöiden yhteydessä rakennettu uusklassistinen itäportiikki. Huolimatta tyylillisestä kaksijakoisuudesta rakennuskokonaisuus on silti vaikuttava.

Myös epäonnistumiset varjostivat Rijfien uraa. Vaikka ensimmäinen kohtalokkaampi tapaturma tapahtui jo Luulajassa vuonna 1790, ongelmat alkoivat todenteolla vasta noin seitsemisen vuotta myöhemmin Kemin ja Skellefteån kirkkojen rakentamisen yhteydessä. Kemin kivikirkon holvien halkeilua ja seinien pullistumista puitiin hovioikeudessa saakka, ja Skellefteån kirkonholvien sortumisen vuoksi menetettiin ihmishenkiä. Oikeustoimenpiteet olivat uhkana myös Oravaisten ja Laukaan kirkkohankkeissa, joissa kirkot todettiin jo heti valmistuttuaan viallisiksi ja virheellisesti rakennetuiksi. Vaikka Rijfiä kohdeltiin virkamiesten toimesta joissakin tapauksissa ehkä liiankin pehmeästi, epäonnistumiset olivat silti merkittäviä iskuja Rijfien kirkonrakentajien maineeseen. Vähässäkyrössä säädettiin jopa erityinen sopimuspykälä, joka kielsi kirkkohankkeen ohjaamisen Rijfeille koska ”pitäjänmiehillä ei ollut heihin uskallusta”. Rijfit on kuitenkin pyritty näkemään erityisesti Heikki Klemetin tutkimusten myötä taitavina ja ansioituneina mestareina.

Oman leimansa pohjalaiseen kirkonrakennusperinteeseen ovat lyöneet myös Rijfien rakentamat puukirkot, joita pystytettiin yhteensä 13 kappaletta. Hallitsevin pohjakaavatyyppi oli ristikirkko, jonka viistetyt sisäkulmat oli yleensä vahvistettu kaksinkertaisella hirsisalvoksella. Kirkonkellojen paikaksi oli lähes poikkeuksetta tarkoitettu ristikeskuksen päältä kohoava keskustorni. Puukirkoissa alttari sijaitsi itäpäädyssä ja saarnatuoli kirkkotilan koilliskulmauksessa. Kivikirkoissa alttari sijaitsi käytännön syistä kirkon kaakkoisviisteessä.

Rijfien tapa sijoittaa kellot Tukholman Adolf Fredrikin kirkosta omaksutun mallin mukaan kirkon keskustorniin oli rohkea, mutta lopulta epäonninen yritys. Puukirkoista vain Luodon ja Ylikiimingin kirkon kattorakenteet kestivät kellonsoitosta aiheutuneen rasituksen. Ilmeisesti jo opintovuoden aikana kehiteltyjen kaksinkertaisten sisäviisteiden perusidea osoittautui vain osin toimivaksi: kirkon rakenteet kestivät keskustornin varsinaisen painon, mutta eivät kellojen soittamisesta aiheutuvaa tukirakenteiden liikettä. Ongelma saatiin ratkaistuksi vahvistamalla kirkon rakenteita tai siirtämällä kellot erilliseen kellotapuliin.

Rijfien rakentamia komeita puukirkkoja on säilynyt meidän päiviimme asti yhdeksän kappaletta. Näistä Himanka, Lehtimäki ja Uurainen ovat kokeneet myöhempien korjaustöiden seurauksena lähes täydellisen muodonmuutoksen. Vaikka Luodon kirkko on yleensä mainittu Rijfin näyttävimpänä toteutuksena, ei pidä myöskään unohtaa samanaikaisesti valmisteilla ollutta Hyrynsalmen kirkkoa, joka on yhtälailla ansiokas esimerkki Jacob Rijfin Tukholman Adolf Fredrikin kirkosta omaksumista vaikutteista. Vimpelin 12-kulmainen pyörökirkko on ainutlaatuinen maamme puukirkkojen rakennushistoriassa.

Rijfit tunnettiin myös kellotapuleiden rakentajina. Vaikka tapuleiden määrä jäi vähäiseksi, on niiden taidehistoriallinen merkitys sitäkin suurempi. Thomas Rijfin yhdessä Matti Hongan kanssa rakentama Pedersören harmaakivitapuli on pohjalaisen renessanssitapulin malliesimerkki, kun taas Jacob Rijfin rakentama Saloisten tapuli on maamme ensimmäisiä uusklassistisia rakennuksia. Tapulin perusidea pohjaa Kustaa III:nnen luonnospiirrokseen, jonka kuningas laati Italian matkaltaan (1783–1784) saamiensa antiikkivirikkeiden innoittamana. Saman esikuvan pohjalta toteutettu Karttulan kellotapuli (Henrik Häger 1786–1787) osoittaa koulutetun ja kouluttamattoman kansanrakennusmestarin eron.

Rijfit suunnittelivat ja veistivät myös kirkkojen saarnatuoleja ja alttarilaitteita. Niiden valmistaminen ei kuulunut Rijfien alkuperäiseen toimintasuunnitelmaan, mutta Uudenkaarlepyyn ja Pietarsaareen alueella toimineen nikkari Matts Hollenderin (1735–1783) yhtäkkinen kuolema ohjasi Rijfien mielenkiinnon myös kirkkojen sisutukseen liittyvien rakennustehtävien pariin. Malli- ja esikuvapiirrokset näitäkin varten tuotettiin pääasiallisesti Rijfin opintovuoden aikana.

Suomen ensimmäisenä kuvanveistäjänä tunnetun Eric Cainbergin (1771–1816) kutsuminen Rijfien palvelukseen vuonna 1789 liittyi aloitettuun saarnatuolituotantoon. Cainbergin tehtävänä oli työstää puuveistoksia Jacob Rijfin hankkimien mallikuvapiirrosten mukaan. Esikuvina toimivat lähinnä Tukholman Adolf Fredrikin kirkon sisutuksen yksityiskohdat, mutta Rijf tutustui myös muutamiin Olof Tempelmanin projekteihin. Jean Francois de Neufforgen (1714–1791) kahdeksanosaisen mallikirjan tärkeimmiksi osiksi osoittautuivat teoksen neljäs ja viides osa, joista Rijf ammensi lähes kaikki tarvittavat lisädetaljit saarnatuolien ja virsitaulujen koristuksia varten.

Cainberg oli Rijfien palveluksessa varmuudella vuosina 1789–1792 ja todennäköisesti ainakin osan aikaa vuodesta 1793 siten, että hän osallistui Evijärven (1789), Luulajan (1791), Munsalan (1791–92) ja ehkä vielä Vöyrin (1793–1794) saarnatuolien veistokoristeiden tekoon. Vöyrin jälkeen valmistuneen Kortesjärven (1793–1794) saarnatuolin karkeampi veistokoristelu osoittaa, että tässä vaiheessa Cainberg oli lähtenyt Tukholmaan eikä enää ollut Rijfien palveluksessa. Saarnatuolien veistokoristeluiden palautuminen jokseenkin entiselle tasolle vuosina 1795–1796 valmistuneessa Pedersören saarnatuolissa kertoo, että Rijfien palveluksessa työskenteli uusi veistäjä. Hän oli Uudenkaarlepyyn Soklottiin vuonna 1795 saapunut Johan Kantlin (1770–1839), joka korvasi Cainbergin jättämän nikkarinpaikan. Kantlin alkoi valmistaa sekä Cainbergin mallikappaleiden että Rijfin esikuvapiirrosten mukaan saarnatuoleissa tarvittavia koristeita ja muita medaljonkeja. Näin saarnatuolimedaljonkien ja virsitaulujen perusformaatti pysyi samana vuosikymmenten ajan. Kantlinin palkkaamisesta huolimatta Cainberg on saattanut osallistua vielä Skellefteån saarnatuolin veistokoristeiden sekä niihin liittyvien mallinnosten tekemiseen. Rijfin tuotantoa kokonaisvaltaisesti arvioiden jää kuva, jonka mukaan Rijf pyrki panostamaan juuri Ruotsin puolella suoritettuihin rakennusprojekteihin.

Rijfit vaikuttivat myös profaaniarkkitehtuurin parissa. Merkittävimpiä toteutuksia Tuovilan kivisillan lisäksi on nykyisin museona toimiva kolmikerroksinen kivitalo, jonka liikemies Abraham Falander rakennutti silloisen Vaasan keskustaan. Julkisista virastorakennuksista ainoastaan Pietarsaaren raatihuone (paloi 1835) toteutettiin Rijfien johdolla. Skellefteån Kusmarkin yksityinen asuintalo ”Rijfska gården” rakennettiin Jacob Rijfin laatimilla piirustuksilla ja on seudun ainoa pohjalaista sivukamarityyppiä edustava asuinrakennus.

Rijfien kirkonrakentajasuvun toiminta päättyi Tukholmassa joulukuun lopulla vuonna 1808 tapahtuneeseen murhenäytelmään. Kungsholman kirkon tornityön aloittaneet Jacob ja Carl Jacobsson Rijf (1783–1808) kuolivat todennäköisesti ruokamyrkytyksen aiheuttamaan kuumeeseen, vaikkakin vallinneiden olosuhteiden puolesta mahdollisuudet tradition väittämään salamurhateoriaan olivat olemassa. Tapahtumien todellista kulkua ei ehkä koskaan saada selville.

Suomen sodan aika oli pohjalaiselle kirkonrakennusperinteelle murheellinen. Puolessa vuodessa menetettiin viisi maineikasta kirkonrakentajaa: Jacob ja Carl Jacobsson Rijfin lisäksi haudan lepoon saatettiin myös David († 9.1.1809) ja Eric Olander († 31.3.1809) sekä Rijfeiltä oppinsa saanut Anders Malander († 1.6.1809). Vähässä ajassa pyyhkiytyi pois koko kustavilaisen ajan rakennustaiteen kärkikaarti. Rijfien perinnettä jatkoi Kuorikoskien kirkonrakentajasuku, joka menestyksellä kantoi vastuunsa pohjalaisina kirkonrakentajina sekä tradition säilyttäjinä.

Liite 1. Rijfien sukupuu

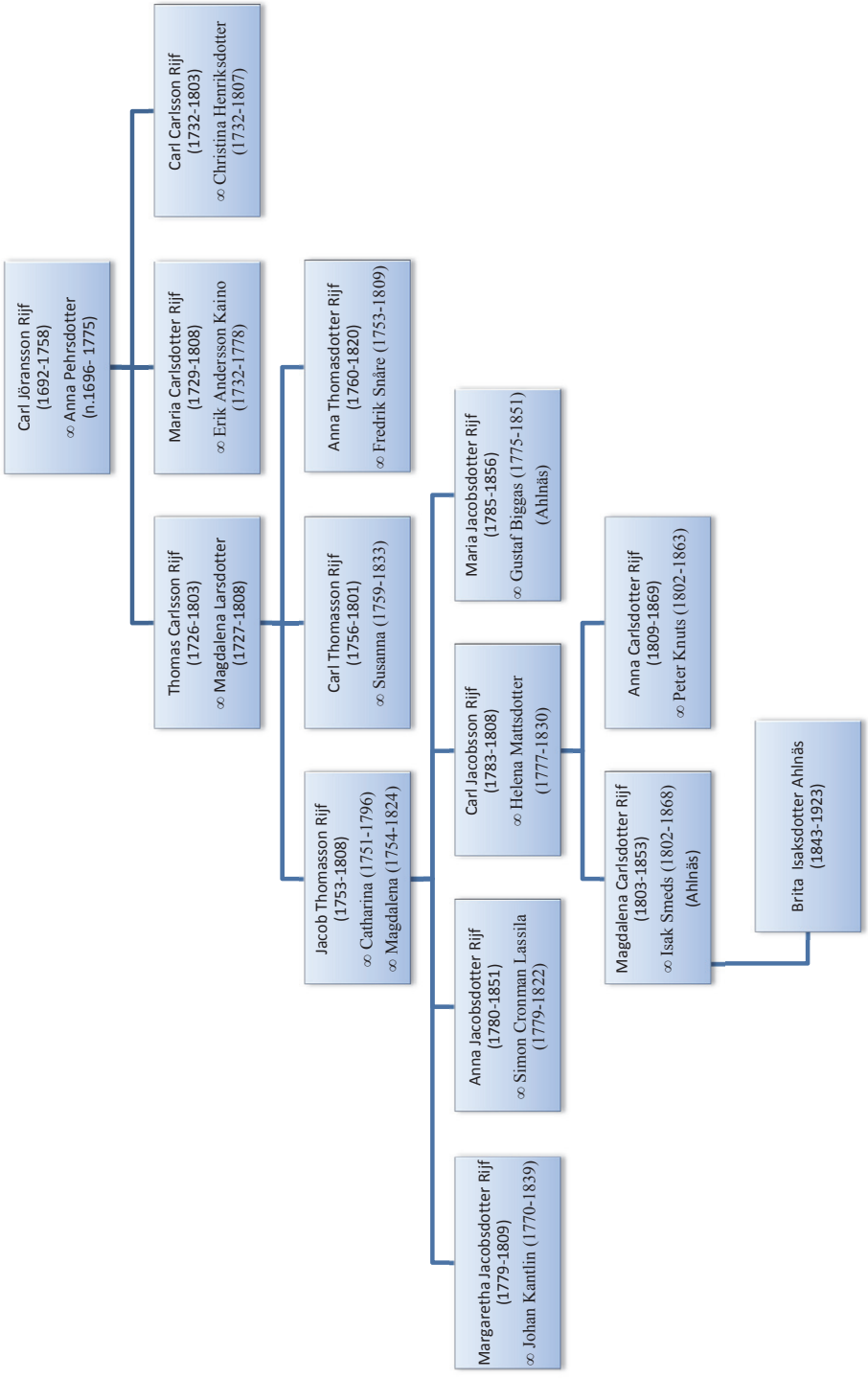

Liite 2. Rijfien kirkonrakentajien biografiset tiedot[1]

THOMAS CARLSSON RIJF (1726–1803)

Thomas Carlsson Rijf syntyi Pedersören Lepplaksissa 20.12.1726. Hänen vanhempansa olivat Carl Jöransson Rijf (1692–1758) ja Anna Pehrsdotter (1696–1775). Vuonna 1758 leskeksi jäänyt Anna solmi uuden avioliiton 28.5.1763 Mårten Eriksson Emtön kanssa.

Thomas Rijf oli Carl Jöranssonin ja Anna Pehrsdotterin toiseksi vanhin lapsi. Pariskunnan muita lapsia olivat Jöran (n.1726–1744), Maria (1729–1808), Margareta (1731–1794), Carl (1732–1803) ja Anna (1736–).

Thomas Rijf avioitui 1740-luvun puolivälin jälkeen pedersöreläisen Magdalena (Malin) Larsdotterin (1727–1808) kanssa. Avioliitosta syntyi 12 lasta:

- *Lars (1749–1750)*
- *Anders (1750–1774)*
- *Sara (1752, kaks.)*
- *Carl (1752–1754, kaks.)*
- *Jacob (1753–1808)*
- *Hans (1755–1773)*
- *Carl (1756–1801)*
- *Johannes (1758–1774)*
- *Anna (1760–1820)*
- *Thomas (1763–1763)*
- *Helena (1764–1822)*
- *Margareta (1767–1813)*

Thomas Rijf asui perheineen Pedersören Lepplaksin kylässä Rijfin tilalla nro 12. Tulipalon tuhottua vanhan päärakennuksen toukokuussa 1766, rakennettiin uusi rakennus hieman etäämmälle edellisestä paikasta.[2] Thomas Rijf asui tässä talossa aina vuoteen 1777 saakka, jolloin hän muutti perheineen ja palvelusväkineen Uudenkaarlepyyn Soklottiin Tågsin tilalle. Rijfien vuosina 1780–1782 ostama Ahlnäsin viljelytila jaettiin perheen lasten kesken vuonna 1801.[3] Thomas Rijf kuoli Tågsin talossa syyskuun 10. päivänä vuonna 1803. Kuolinsyyksi mainitaan vanhuudenheikkous (*ålderdoms svaghet*).

[1] Liitteessä (Liite 2) esitetyt henkilöhistorialliset tiedot pohjautuvat Lars Smedsin tekemään tutkimukseen *Kyrkobyggarna Rijf* (2009) sekä Smedsiltä saatuihin erillisiin tiedonantoihin, ellei toisin mainita.
[2] Tarkemmin, ks. Smeds 2009, 13–14; Wik 1972, 278.
[3] Thomas ja Malin Larsdotterin testamenttiasiakirja, ks. Wik 1972, 320–321.

JACOB THOMASSON RIJF (1753–1808)

Thomas Carlsson Rijfin ja Magdalena (Malin) Larsdotterin poika Jacob Thomasson Rijf syntyi Pedersören Lepplaksissa 17.7.1753. Hän avioitui Catharina (Carin) Johansdotter Finnaren (1751–1796) kanssa 13.6.1773. Avioliitosta syntyi 12 lasta:

- *Magdalena (1773–1776)*
- *Thomas (1775–1776)*
- *Margareta (1779–1809)*
- *Anna (1780–1851)*
- *Helena (1782–1782)*
- *Carl (1783–1808)*
- *Maria (1785–1856)*
- *Abraham (1787–1787)*
- *Susanna (1788–1788)*
- *Katharina (1789)*
- *Ulrika (1792–1792)*
- *Isak (1794–1794)*

Kirkonrakennusmestari Jacob Rijf asui vuodesta 1777 alkaen Tågsin tilalla yhdessä muun perheen kanssa. Vuonna 1783–1784 hän oli opintomatkalla Tukholmassa, missä hän tutustui pääkaupungin uusimpiin tyylivirtauksiin. Myöhemmin Rijf osallistui Tukholman Taideakatemian näyttelyyn (1799) saaden kolmannen mitalin.

Vaimo Carin Johansdotter kuoli Tågsin tilalla maaliskuussa vuonna 1796. Kuolinsyynä oli raju kuume (*hitsig feber*). Jacob Rijf avioitui uudelleen lokakuussa vuonna 1796 Magdalena Frosteruksen (1754–1824) kanssa. Hän oli Haukiputaan kappalainen Erik Abrahamsson Frosteruksen tytär.[1] Avioliitto oli lapseton.

Jacob Rijf kuoli Tukholman Ulrika Eleonoran kirkon tornihankkeen yhteydessä joulukuussa vuonna 1808. Kuolinsyynä oli raju kuume (*hets Feb*).[2] Hänen poikansa Carl Jacobsson Rijf, joka myös aikoi osallistua torniprojektiin, kuoli parin päivän päästä samaan tautiin.

[1] Avioitumisvuodeksi on joissakin varhaisimmissa Rijf tutkimuksissa mainittu virheellisesti vuosi 1807. Tästä syystä on oletettu, että Rijf ja Frosterus tutustuivat Iin kirkon peruskorjaushankkeen (1807) yhteydessä. Virheellinen vihkimisvuosi on peräisin Åkerblomin tutkimuksesta. Åkerblom 1928, 173; Madgalena Frosteruksen perukirja laadittiin 17.1.1825. Puhtaaksikirjoitettu jäljennös Johan Wikin hallussa. WWA.

[2] Jacob Rijfin perukirja on säilynyt. Se laadittiin 2.10.1809. MF ES 3647. KA.

CARL THOMASSON RIJF (1756–1801)

Thomas Carlsson Rijfin ja Magdalena (Malin) Larsdotterin poika Carl Thomasson Rijf syntyi Pedersören Lepplaksissa 25.8.1756. Hän avioitui 30.3.1780 kovjokilaisen Susanna Nilsdotter Lassilan (1759–1833) kanssa. Pariskunnan neljästätoista lapsesta ainoastaan Susanna (1793–1816) eli yli 20-vuotiaaksi muiden kuollessa aivan pieninä:

- *Thomas (1780–1781)*
- *Nikolaus (1782–1782)*
- *Jacob (1783–1785)*
- *Magdalena (1786–1787)*
- *Anna Brita (1787–1787)*
- *Johannes (1789–1789)*
- *Carl (1790–1790)*
- *Helena (1791–1791)*
- *Susanna (1793–1816)*
- *Margareta (1794–1794)*
- *Katarina (1796–1796)*
- *Clara (1798–1799)*
- *Isak (1799–1799)*
- *Carl (1801–1801)*

Rakennusmestari Carl Thomasson asui vuodesta 1777 alkaen Rijfien omistamalla Tågsin tilalla. Vuonna 1790 hänen mainitaan asuneen vähän aikaa Rijfien Ahlnäsin tilalla.

Rijfien rakennushankkeisiin aktiivisesti osallistunut Carl Thomasson teki myös pienimuotoisen opintomatkan Tukholmaan. Samassa yhteydessä hän osallistui Tukholman Taideakatemian näyttelyyn (1797) saaden kolmannen mitalin. Hän kuoli rintasairauteen (*Bröstsjuka*) Uudenkaarlepyyn Soklotissa toukokuussa 1801.[1]

[1] Wikin tutkimuksessa mainittu tieto Carl Thomasson Rijfin kuolemasta Tukholmasta pohjautuu Woldemar Backmanin väärintulkintaan. Backman tulkitsi Uudenkaarlepyyn kuolleiden kirjan sanan *Storsocklot* virheellisesti *Stockholm*. Wik 1972, 312; Känsälä 1995c, 648; Carl Thomasson Rijfin perukirja on kadoksissa.

CARL JACOBSSON RIJF (1783–1808)

Jacob Thomasson Rijfin ja Catharina (Carin) Johansdotter Finnaren poika Carl Jacobsson Rijf syntyi 31.3.1783. Hän avioitui helmikuussa vuonna 1801 Helena Mattsdotter Haraldin (1777–1830) kanssa. Avioliitosta syntyi seitsemän lasta:

- *Katharina (1801–1801)*
- *Brita (1802–1803)*
- *Magdalena (1803–1853)*
- *Margareta (1806–1806)*
- *Elisabeth (1807–1807)*
- *Carl (1808–1808)*
- *Anna (1809–1869)*

Rakennusmestari Carl Jacobsson Rijf asui koko elämänsä ajan Rijfien Tågsin tilalla. Hänen toiminnastaan ei tiedetä paljoakaan, mutta muutamat asiakirjalähteet paljastavat hänen osallistuneen kirkonrakennushankkeisiin. Carl Jacobsson kuoli Tukholmassa Kungsholman Ulrika Eleonoran tornihankkeen yhteydessä, jossa hänen kerrottiin toimineen isänsä apulaisena. Kuolinsyynä oli raju kuume (*hets Feb*).[1] Carl Jacobssonin puoliso Helena avioitui miehensä kuoleman jälkeen Jacob Andersson Pesosen kanssa.

[1] Carl Jacobsson Rijfin perukirja on säilynyt. Se laadittiin 7.10.1809. MF ES 3647. KA.

Liite 3. Himangan kirkon laulu[1]

”Nyt on Raumalle rakettu:
Hahjen huhjalle hakattu,
Huone on tehty Herralle,
Helppo harmajaparralle.
Sitäpä nuo vanhat ennusti,
Hohtolennossa tunnusti:
Että ennen loppua
Raumalla piti olla hoppua.
Sit´oli vastahan vanhatkin.
Ilman Uunilan herrata
Olis taittu narrata.
Emelus oli edessä,
Renholtti reen perässä:
Kiriotti monta reisua
Eikä hänen tarvinnu seisua.
Sitten tuli varsin vahva lupa
Raketa Raumalle saarnatupa
Elikkä Herralle temppeli,
Kansalle kaunis kappeli.
Sitte miehet karseivat,
Lampin mäelle marseivat.
Siellä he rämehiä rämpeivät,
Männiköitä mänkeivät.
Siellä he kaunihit karahat,
Petäjätkin parahat
Kankahille kaasivat,
Määrän he kuitenkin tiesivät.
Sitte eespäin talvella
Saivat he Riiviä palvella,
Olla varsin varulla,
Kaukaa häntä hakea,
Kuulla häntä halulla.
Koska mestari tuleepi:
Työn etehen paneepi,
Käskee timprata tiheeksi,
Varustaa varsin vahvaksi.
Mutta muutamat pakkasi,
Jotka pilalle hakkasi
Seinän selkäkenohon,
Torvelle käsin menohon.
Alku oli aivan alhanen,
Mutta se Herra ylhänen
Kehnojakin kehotti,
Yhtehen seurahan sevotti.
Olispa Parkahan paremmin
Tarvinnu kahtoa varemmin
Semmoisen miehen perähän,
Tarttua kiinni nenähän,
Ärjästä aivan äkkiä,
Antaa selkähän käppiä,
Joka ei taija närkkiä,
Panna kantehen värkkiä.
Siinä ei oo krantusti
Toisten perässä kävellä
Maassa jalvoin mäjellä.
Olis sekin saanu kahtua,
Joka kantoi hattua,
Antaa kohta parata
Ei sillä lailla karata,
Hyvillä mielin hypätä,
Sauvonmaahan lykätä,
Heittää kesken työtänsä.
Vei hän rahat myötänsä.
Sieltä hän sitte laitti tänne
Vanhan isänsä,
Joka ei voinut työtänsä
Oikein osottaa,
Taitavasti tasottaa.
Mitä hän illalla istutti,
Aamulla irti kiskottiin.
Monta kertaa kehitti,
Sontasesti sovitti.
Oli yksin päivin seisahtaa,
Keskellä kesän keikahtaa.
Koska Kaarle tämän kuulla sai,
Ettei äijä enää voi:
Kohta hän itsensä löyvytti,
Toimella työtä jouvitti.
Jonka päälle me päätöksen,
Jumalalle kiitoksen
Syömmestämme kantakaam
Terveydestä.
Hän piti murheen väestä,
Vahingoista varjeli,
Surmahaavoista suojeli;
Koko tällä ajalla
Eeskanto kaikella tavalla.
Antoi sitte sanan saarnata,
Palvelians pauhata,
Pyytää meitä pelastaa
Siitä suuresta syntivelasta
Jota me anteheks anomme,
Nyt me amen sanomme.
Sinä Kosken Musta-Knuuti,
Tiejä sinä huuti!
Sinä et oo muuta tehnyt,
Kun kirkkohon sifrutaulun
Ja kirjottanu tämän laulun.”

[1] Rauman (eli Himangan) kirkon laulu. Takala 1897, 173–174.

Liite 4. Kuorikoskien kirkonrakentajasuku

Kaustiselta kotoisin ollut Kuorikoskien kirkonrakentajasuku on laajin tunnettu rakentajasuku Suomessa. Sukuun kuului kymmenen kirkonrakentajaa ja viisi rakennusmestaria, joista tässä yhteydessä luetellaan muutamia.

Suvun ensimmäinen kirkonrakentaja oli Matti Kuorikoski (1741–1800). Hänen rakentamiaan ovat Kaustisen (1777) ja Perhon (1780–1782) ristikirkot sekä Kaustisen tapuli (1778). Lehtimäen puisen ristikirkon piirustukset Kuorikoski laati vuonna 1786. Perustusten ja kivijalan teko alkoivat saman vuoden syksyllä, mutta viranomaiset keskeyttivät rakennustyöt.[1] Ajankohtaan nähden sopisi, että jo Soinin vuosina 1783–84 rakennettu rukoushuone ja ehkä myös tapuli (1795) olisivat hänen pystyttämiään.[2] Perhon tapuli (1799) jäi Kuorikosken viimeiseksi suureksi toteutukseksi. Muutama kuukausi ennen kuolemaansa rakennusmestari ehti vielä tarkastaa Kälviän vanhan kellotapulin kunnon.[3]

Kuorikosken kirkonrakentajasukua tutkinut Risto Känsälä pitää mahdollisena, että Matti Kuorikoski on saattanut olla Matti Hongan oppilaana.[4] Kaustisen sisäviisteisen kirkon suora esikuva oli nimenomaan Hongan rakentama Teerijärvi. Kuorikosken yhteydessä ei pidä kuitenkaan ohittaa lähiseudulla työskennelleen Antti Hakolan vaikutusta. Vaikka Kuorikosken vuonna 1778 pystyttämän Kaustisen kellotapulin on todettu muistuttavan Hongan varhaisia tapuleita,[5] vastaavan esikuvan saisi myös Purmon tapulista.

Kirkonrakentaja Heikki Matinpoika Kuorikoski (1772–1847) aloitti toimintansa johtamalla Jacob Rijfin suunnitteleman Kälviän kellotapulin pystytystä vuosina 1804. Tämän vuoksi on oletettu, että Kuorikoski olisi ollut Rijfien opissa.[6] Suoria todisteita asialle ei kuitenkaan ole. Sukujen välisen yhteyden etsiminen on kuitenkin ollut perusteltua, sillä muutoin joidenkin Kuorikoskien laatimien piirustusten Rijf-sidonnaisia yksityiskohtia on vaikea selittää.[7]

Heikki Kuorikoski rakensi uransa aikana parikymmentä kirkkoa ja kellotapulia. Lisäksi hän valmisti ainakin 13 saarnatuolia sekä vastasi useiden kirkkojen ja

---

[1] Mainitaan asiakirjassa lehtimäkeläiset mh Tandefeltille. Ilman päiväystä, mutta saapunut Vaasan lääninkansliaan 2.3.1787. II Ea 1. AlajKa.

[2] Soinin kirkon rakennusvuotena on aiemmin pidetty vuotta 1793 ja kirkonrakentajana kuortanelaista Göran Lepistöä (1747–1808). Todennäköistä kuitenkin on, että Lepistön johdolla suoritettiin ainoastaan joitain korjaus- ja muutostöitä. Esim. alun perin itäisen ja pohjoisen ristivarren kulmauksessa ollut sakaristo on saatettu siirtää itäisen ristivarren jatkeeksi. Tarkemmin, ks. Mäkelä 2002, 21–23; Lepistön osuus Soinin kirkon rakentamiseen perustuu Klemetin varsin vaikeaselkoiseen mainintaan: *Lepistön pitäisi tehneen muitakin kirkkoja. Mahdollisesti juuri mestarina toimien, mutta itsenäisiä kumminkaan tuskin muita kuin mahdollisesti Soinin, jonka kirkon rakentajaa en ole saanut selville.* Klemetti 1932, 299; Mäkelä 2002, 23 ja viite 51.

[3] Matti Kuorikoskesta ja hänen rakennustoiminnastaan tarkemmin, ks. Känsälä 1998, 14–15.

[4] Känsälä 1998, 15.

[5] Känsälä 1998, 15.

[6] Känsälä 1998, 16.

[7] Rijfien ja Kuorikoskien välisiä yhteyksiä käsitellään tarkemmin pääluvussa *Puukirkot*. Ks. kuitenkin tässä yhteydessä Lukkarinen 1998, 72–73; Mäkelä 2002, 128.

tapuleiden korjauksista. Rakennustöidensä ohella Heikki Kuorikoski laati myös piirustuksia. Ehkä merkittävin näistä oli vuonna 1823 laadittu Alajärven kirkkosuunnitelma, jonka myötä Suomen intendentinkonttori (IK, perustettu 1810) sai virikkeen ns. Engel-kirkkojen piirtämiseen.[1] Uransa loppupuolella ansioitunut rakennusmestari palkittiin Pyhän Wladimirin ritarikunnan mitalilla.[2]

Kirkonrakentaja Jaakko Heikinpoika Kuorikoski (1807–1880) rakensi ensimmäisen tapulinsa (Kivijärvi 1824) vasta 16-vuotiaana nuorukaisena. Halsuan kirkon pystyttämistä hän johti 18-vuotiaana. Lähes 55 vuotta kestäneen uransa aikana Kuorikoski rakensi ja korjasi yli 30 kirkkoa ja tapulia sekä laati lukuisia piirustuksia, joista tosin vain muutamia toteutettiin. Jaakko Kuorikosken pojat Lauri Heikki (1830–1906) ja Juho Jaakko (1841–1918) ja Erkki Kustaa (1844-?) Kuorikoski seurasivat kaikki isänsä ammattia.[3]

Kirkonrakentaja Erkki Kuorikoski (1813–1889) erosi muista suvun kirkonrakentajista sikäli, että hän puurakentamisensa ohella pystytti huomattavia kivi- ja tiilirakennuksia. Hänen laatimistaan kirkkopiirustuksistaan mainittakoon Vetelin (1832), Kurikan (1847) ja Toholammin (1845) suunnitelmat.[4]

Kuorikoskien rakentajasuvussa oli neljässä sukupolvessa kymmenen kirkonrakentajaa ja viisi rakennusmestaria. Kaiken kaikkiaan heidän arvellaan pystyttäneen yli 40 kirkkoa ja yli 20 kellotapulia. Lisäksi he suorittivat lukuisia korjaustöitä useissa kirkoissa ja tapuleissa. Laadittuja rakennuspiirustuksia arvellaan olevan yli puolensataa.[5]

---

[1] Känsälä 1998, 16 ja 20.
[2] Känsälä 1998, 21; Heikki Kuorikosken ansioluettelo. VSV akti 84 /1840. VSV. KA; *Åbo Tidningar* 11.9.1839. HSK.
[3] Känsälä 1998, 8, 21, 26 ja 31–41.
[4] Känsälä 1998, 26–29.
[5] Känsälä 1998, 54.

Liite 5. Rakennus- ja suunnittelutuotannon kronologia 1755–1781

1755 Thomas Rijf työskentelee Pederstadin pappilassa Pedersöressä.
1758 30.4. Thomas Rijf tekee sopimuksen Pedersören kirkon torninjalan rappauksesta (1758–1759).
1759 14.10. Thomas Rijfin palkkio Kaarlelasta.
1760 21.1. Thomas Rijfin oppilas irtisanoutuu oppisopimuksesta.
1760 Thomas Rijf työskentelee Pederstadin pappilassa Pedersöressä.
1761 Thomas Rijf työskentelee Pederstadin pappilassa Pedersöressä.
1761 7.9 Thomas Rijf ja Matti Honka Kaarlelan kirkon katselmuksessa.
1766 25.5. Thomas Rijfin talo palaa Pedersöressä. Rijf Kaarlelassa muuraustöissä.
1769 Thomas Rijf työskentelee Nybonäsin virkatalossa Pedersöressä.
1769 Thomas Rijfin palkkio Lohtajan pappilan muuraustöistä. Mainitaan matkustavan Pyhäjoelle.
1771 27.7. Thomas Rijf saa palkkion Närpiön kirkon muuraustöistä.
1773- Pedersören Rosenlundin (1773–1776) kivinavetan muuraustyöt käynnissä.
1774- Thomas Rijf ja Matti Honka: Pedersören kellotapuli (1774–1775). Myös Rijfin pojat sekä Hongan veljenpoika Johan Lillhonka ovat mukana rakennustyömaalla. Luukammio tehdään tapulin ylijäämätarpeista.
[1775 Anders Chydeniuksen kivinavetan (1775–1776) muuraustyöt.]
1776 Thomas Rijf ostaa Tågsin tilan Uudestakaarlepyystä.
1777 18.5. Matti Honka kuolee.
1777 Rijfit muuttavat Uuteenkaarlepyyhyn 19.5. - - 23.8.1777.
1777 Jacob Rijf työskentelee Nygårdin virkatalossa Pedersöressä.
1777 9.11.- David Olander ja Thomas Rijf: Munsalan kirkon (1777, 1779–1781, - - 1787) rakennussopimus. Rakennustyöt alkavat seuraavana päivänä.
1779 Thomas Rijf Vaasassa: tuo Pedersören kirkon piirustukset.
1780– Tuovilan kivisillan rakentaminen (1780–1781). Thomas, Jacob ja Carl T. Rijf.
1780 Rijfit ostavat (1780–1782) Ahlnäsin tilan Uudestakaarlepyystä.

1781

1781 Thomas ja Jacob Rijf työskentelevät Vaasan raatihuoneella.
1781- Falanderin kivitalon rakennustyöt (1781–1784) Vaasassa. Thomas, Jacob ja Carl T. Rijf.
1781 30.7. David Olander valittaa Vaasan maistraattiin Rijfien työskentelystä kaupungissa.
1781 12.11. Thomas Rijf saa palkkion Kristiinankaupungista.
1781– Uudenkaarlepyyn kruununpolttimon rakennustyöt (1781–1782).

1782

1782 17.5. Jacob Rijf läsnä Pedersören kirkon tarkastustilaisuudessa.
1782 Jacob Rijf työskentelee Johan Polvianderille Oulussa.
1782 8.11. Thomas Rijf ja Martin Martinsson: Pedersören kirkon piirustukset.
1782 22.11. Thomas Rijf ja Martin Martinsson: Luodon kirkon piirustukset.
1782 30.11. Jacob Rijfin porvarisoikeuksien hakua käsitellään Oulussa.
1782 10.12. Jacob Rijfin porvarisoikeuksien hakua käsitellään Oulussa.

1783

1783 Jacob Rijf korjaa Oulun maaherranresidenssiä.
1783- Jacob Rijf lähtee kesällä opintomatkalle Tukholmaan.

1784

1784 28.6. Jacob Rijf saa todistuksen Tukholman Taideakatemiasta. Ollut Tukholmassa vuoden ajan.
1784 Thomas Rijf solvaa maaherran asiamiestä Munsalan kirkkotyömaalla. Olander tekee asiasta kanteen.
1784 Jacob Rijf korjaa maaherranresidenssin perustuksia Oulussa.
1784 Jacob Rijf korjaa Oulun kaupungin kivisiltaa.
1784 17.10. Jacob Rijfiltä pyydetään Uudenkaarlepyyn kirkon lehteripiirrosta.

1785

-1785 Hyrynsalmen kirkon (1785–1786) rakentaminen. Piirustus.
-1785 Luodon kirkon (1785–1786, 1789) rakentaminen. Jacob Rijf on laatinut uudet puukirkon piirustukset.
1785 23.1. Jacob Rijf: Uudenkaarlepyyn kirkon lehteripiirros esiteltiin.
1785 25.2. Vähänkyrön kirkkoherra Henrik Wegelius pyytää Jacob Rijfiltä piirustusta kirkkoa varten.
1785 15.3. Jacob Rijf: Vähänkyrön kirkon piirustus.
-1785 Säräisniemen kellotapulin (1785) rakentaminen.
1785 Thomas Rijf korjaa Sotkamon kellotapulia.
1785 Thomas Rijf maaherran määräämänä asiantuntijana Pyhäjoen kirkon katselmuksessa 10.–12.8.1785.
1785 11.8. Thomas Rijf: Pyhäjoen kirkon piirustukset.
1785- Ylikiimingin kirkon (1785–1786) rakentaminen.

1786

1786 Maaherra Adolf Tandefelt Rijfien häävieraana Uudessakaarlepyyssä.
1786- Saloisten kellotapulin rakentaminen (1786–1787).
1786 5.10. Jacob Rijf tarkastaa Kemin kirkon.
1786 13.10 Jacob Rijf Oulussa.
1786 Carl T. Rijf Laihian kirkkokatselmuksessa 13.–14.10.1786.
1786 Jacob Rijf: Suomussalmen ja Puolangan kirkkojen piirustukset.

1787

1787- Suomussalmen kirkon (-1787) rakentaminen.
1787- Puolangan kirkon (1787-, 1792–1793) rakentaminen.
1787 4.3. Jacob ja Carl T. Rijf: Pedersören kirkon (1787- -1795) rakennussopimus.
1787 7.3. Jacob Rijf: Jalasjärven kirkon materiaaliehdotelma.
1787 8.3. Maaherra Adolf Tandefelt suosittelee Jacob Rijfiä Jalasjärven kirkon rakentajaksi. Kirje kruununvouti Fontellille.
1787 Jacob Rijf: Munsalan kirkon sisustukseen liittyviä piirustuksia.
1787 19.3. Carl T. Rijf: Laihian kirkon piirustukset.
1787 4.4. Maaherra Adolf Tandefelt suosittelee Jacob Rijfiä Jalasjärven kirkon rakentajaksi. Kirje pastori Hanneliukselle.
1787 21.5- Carl T. Rijf: Pietarsaaren raatihuoneen (1787–1788) rakennussopimus.
1787 13.7. Maaherra Adolf Tandefelt suosittelee Jacob Rijfiä Luulajan kirkon rakentajaksi.
1787 30.7. Jacob Rijf: Oulun maaherranresidenssin piirustukset.
1787 12.8. Jacob Rijf: Laukaan kirkon (1793–1795) rakennussopimus. [Jacob Rijfillä edustaja paikalla].
1787 5.9.- Jacob Rijf: Luulajan kirkon (1787–1790) rakennussopimus.
1787 5.11.- Pedersören kirkon laajentaminen (1787–1795). Ristivarsien perustusten teko.
1787 Jacob Rijf: muutospiirros Laukaan kirkkoon.

1788

1788 Laukaan kirkon (1793–1795) perustusten teko.
1788 Mainitaan, että Jacob Rijf on rakentanut tornin Ylikiimingin kirkkoon.

1789

1789 10.3. Carl T. Rijf: Saarijärven pappilan (1789) rakennussopimus.
1789 28.3. Eric Cainberg muuttaa Uuteenkaarlepyyhyn.

1789 30.9. Eric Cainberg ja Johan Norrman kuittaavat Luulajasta matkarahat Pohjanmaalle.
1789 Jacob Rijfille maksu Luodon kirkon tornista.
1789 Evijärven saarnatuolin osto.

1790

1790- Jacob Rijf työskentelee Luulajassa. Piirros sisätiloista.
1790 21.3. Johan E. Kaino kuolee Luulajan kirkonholvin sorruttua.
1790 Carl T. Rijf vierailee kesällä Laukaassa.

1791

1791 Jacob Rijf työskentelee Pedersöressä.
[1791 Luulajan kirkon saarnatuolin lahjoitusvuosi.]
1791- Jacob Rijf työskentelee Munsalassa. Länsitornin viimeistely, saarnatuoli ja alttarilaite (1791–1792).

1792

1792 14.1. Jacob Rijf Uudessakaarlepyyssä: Oravaisten kirkon piirustus.
1792 21.1. Carl T. Rijf Oravaisissa.
1792 Jacob Rijf: Alatornion kirkon laajennussuunnitelma valmistuu.
-1792- Carl T. ja Jacob Rijf: Himangan (-1792, 1794–1795) kirkon rakentaminen.
-1792 Carl T. ja Jacob Rijf: Kortesjärven (-1792) kirkon rakentaminen.
1792 11.9. Jacob Rijf Uumajassa: Uumajan kirkon piirustus.
1792 17.9. Jacob Rijf Luulajassa: Bygdeån kirkon tornipiirustus.
1792 10.11. Jacob Rijf Torniossa: Alatornion kirkon piirustukset.

1793

1793- Laukaan kirkon (1793–1795) rakentaminen. Thomas Rijf mainitaan.
1793 7.2. Jacob Rijf Uudessakaarlepyyssä: Stubbenin majakan piirustukset.
1793 11.2. Jacob Rijf Uudessakaarlepyyssä: Stubbenin majakan piirustukset.
1793 Jacob Rijf: muutospiirros Laukaan kirkon tornia varten.
1793- Vöyrin kirkon saarnatuoli (1793–1794).
1793- Carl T. Rijf ja Anders Malander: Kokkolan kirkon peruskorjaus (1793–1794).
1793 Thomas Rijfille palkkio Pedersörestä.
1793 5.8. Eric Cainbergin palkkio Pedersören kirkon sisärappauksesta.
1793- Kortesjärven kirkon saarnatuoli (1793–1794).

1793 16.10. Jacob Rijf Skellefteåssa: Skellefteån kirkon piirustus.
1793 17.10. Jacob Rijf: Lövångerin kirkon katselmus.
1793 30.11. Jacob Rijf: Skellefteån kirkon (1794–1798) rakennussopimus.
1793 11.12. Jacob Rijf anoo lääninrakennusmestarin titteliä.

1794

1794 7.1. Jacob Rijf: Alatornion kirkon (1794–1797) rakennussopimus.
1794 3.2. Carl T. Rijf: Kemin kirkon (1794–1797, -1799) rakennussopimus Jacob Rijfin valtuuttamana. Tornin muutospiirros jo valmiina.
1794 9.2. Carl T. Rijf Himangalla.
1794 10.2. Carl T. Rijfin asiamiehelle palkkio Kemistä.
1794 11.5. Jacob Rijf Uudessakaarlepyyssä: tiedustelee yli-intendentiltä lääninrakennusmestarin valtakirjaa.
1794 30.6. Jacob Rijfille palkkio Kemistä.
1794 Jacob Rijf Alatorniossa.
1794 25.8. Carl T. Rijf käy kirjeenvaihtoa laukaalaisten kanssa.
1794 27.9. Jacob Rijfille palkkio Kemistä.
1794 14.10. Jacob Rijf saa valtakirjan toimia Ruotsin Länsipohjan lääninrakennusmestarina.

1795

1795 2.1. Carl T. Rijfin velkakirja Munsalaan.
1795 24.1. Rijfin etukäteispalkkio Pedersören saarnatuolista (1795–1796).
1795 17.2. Jacob Rijf Lohtajalla: Himangan kirkon rakennuspalkkio.
1795 25.4. Jacob Rijfin palkkio Kemistä.
1795 10.5. Jacob Rijfin palkkio Kemistä.
1795 Jacob Rijf yht. 43 päivää Alatorniossa.
1795 14.7. Jacob Rijf Kemissä.
1795 24.7. Jacob Rijf Torniossa: Kuopion kirkon materiaaliehdotelma.
1795 25.7. Thomas Rijf mainitaan Alatorniossa.
1795 4.8. Jacob Rijf Kuopiossa. Saapunut Kemistä, maksettu matkasta takaisin Kemiin.
1795 10.8. Carl T. Rijf Uudessakaarlepyyssä: Kuopion maaherranresidenssin piirustukset.
1795 31.8. Carl T. Rijf: Oravaisten kirkon (1795–1796) rakennussopimus.
1795 Carl T. Rijf: palkkio Oravaisista.
1795 Carl T. Rijf: Laihian kirkon perustustyöt alkavat. Rakennussopimus n. 1795/1796 Carl T. Rijf. Vain perustukset ja kivijalka toteutettiin.
1795 19.12. Jacob Rijf Alatorniossa.

1796

1796 12.3. Jacob Rijf: maksu Pedersören saarnatuolin pohjamaalauksesta.
1796 9.9. Carl T. Rijf Kuopiossa.
1796 20.9. Jacob Rijf Skellefteåssa: Kälviän tapulin piirustus.
1796 Jacob Rijf: Oulun kivikirkon holvaus.
1796 Carl T. Rijf Laihialla.
1796 Carl T. Rijf: Lehtimäen kirkon rakennussopimus ja piirustus.
1796 22.11. YIV:n pöytäkirjasta ilmenee, että Carl T. Rijf on jättänyt Lehtimäen kirkon asiakirjapaperit.
1796 8.12. Jacob Rijf Kemissä: Alatornion keskustornin ja holvin materiaaliehdotelma.
1796 23.12. Carl T. Rijfin nimissä palkkio Kaarlelan piirustuksesta.
1796 29.12. Jacob Rijf Uudessakaarlepyyssä: Pyhäjoen kirkon kustannusarvio.

1797

1797 24.1. Carl T. Rijf palkitaan Tukholman Taideakatemiassa.
1797 30.1. Carl T. Rijf Tukholmassa: Kaarlelan kirkon piirustukset.
1797 Carl T. Rijf Tukholmassa: Hedvig Eleonoran kirkon mittauspiirros.
1797 18.2. Jacob Rijf Kemissä: Lappajärven kirkon piirustukset.
1797 Jacob Rijf: muutospiirros Alatornion kirkon torniin valmistuu.
1797 2.7. Jacob Rijf Pyhäjoella.
1797 4.7. Jacob Rijf: Kruunupyyn kirkon rakennussopimus. Piirustus.
1797 8.10. Carl T. Rijf Laihialla. Tituleeraa itsensä lääninrakennusmestariksi.
1797 4.11. Jacob Rijf Kemissä.
1797- Laukaan kirkon saarnatuoli (1797–1798).

1798

1798 4.3. Jacob Rijf: Hartolan tapulin (1798) rakennussopimus.
1798 19.3. Thomas Rijf mainitaan Skellefteåssa.
1798 26.5. Carl T. Rijf mainitaan Lehtimäen kirkkohankkeen yhteydessä.
1798 1.6. Jacob Rijf: Kemin kirkon selvityspiirros.
1798 5.6. Jacob Rijf Skellefteåssa.
1798 7.6. Carl T. Rijf Vähänkyrön kirkon urakkahuutokaupassa.
1798 23.7. Jacob Rijf Alatorniossa.
1798 12.8. Vanha rakennusmestari Thomas Rijf Skellefteåssa.
1798 7.10 Lehtimäen kirkon (1798–1800) perustustyöt alkoivat Carl T. Rijfin johdolla.
1798 23.11. Carl T. Rijf: Karstulan kirkon piirustukset.
1798 28.12. Carl T. Rijf Kruunupyyssä.

1798 Skellefteån kirkon saarnatuoli (1797–1798) valmistuu.

1799

1799 13.1. Carl T. Rijf: Kälviän tapulin rakennussopimus.
1799 24.1. Jacob Rijf palkitaan Tukholman Taideakatemiassa. Kungsholman kirkon tornikonstruktio ja piirustus.
1799 4.3. Carl T. Rijf: Joutsan kirkon rakennussopimus (ei tot.).
1799 7.3. Jacob Rijf Tukholmassa.
1799 24.5. Jacob Rijf Skellefteåssa
1799 30.5. Jacob Rijf läsnä Skellefteåssa kokouksessa, jossa sai todistuksen moitteettomasta kirkonrakentamisesta. Todistus päivätty 30.7.1799.
1799 7.10. Carl T. Rijf Teerijärvellä: Kruunupyyn hospitaalin pappilan rakennussopimus →Anders Mattson Honka-Kittelkoski.
1799- Luodon kirkon saarnatuoli ja alttarilaite (1799–1800).

1800

1800 Saarnatuolipalkkio Luodosta.
1800 13.3. Jacob Rijf Uudessakaarlepyyssä: Alavetelin kirkon laajennuspiirros.
1800 Ylikiimingin kirkon saarnatuoli (1800–1801).
1800 24.4. Jacob Rijf: Todistus Ylikiimingin kirkon moitteettomasta rakentamisesta.
1800 6.6. Jacob Rijf: Todistus Luodon kirkon moitteettomasta rakentamisesta.
-1800 Kuusamon kirkon (1800) rakentaminen.

1801

1801 21.2. Jacob Rijf: Uudenkaarlepyyn sillan piirustus.
1801 8.3. Jacob Rijf: Laukaan pappilan (1801–1805) rakennussopimus. Piirustus.
1801 Jacob Rijf laatii kolme Kungsholman kirkon fasadipiirrosta.
1801 27.4. Carl T. Rijf Uudessakaarlepyyssä: selvitys Anders Honka-Kittelkosken palkkiosta (Kruunupyyn hospitaalin pappila).
1801 2.5. Carl T. Rijf kuolee.
1801 Jacob Rijf Laihialla 28.–29.5.
1801 Jacob Rijf: palkkio Ylikiimingistä.

1802

1802- Uuraisten kirkon rakentaminen (1802–1805).
1802 11.11. Jacob Rijf Laukaassa: Alatornion saarnatuoli- ja alttarilaitteen piirustus.

1803

1803 Jacob Rijf: Jämsän kirkon rakennussopimus (ei tot.).
1803- Alatornion kirkon saarnatuoli ja alttarilaite (1803–1804).
1803 16.7. Jacob Rijf Uudessakaarlepyyssä: Sotkamon tapulin piirustukset.
1803 Carl J. Rijf ei ehdi Jämsän rakennustyömaalle.
1803 10.9. Thomas Rijf kuolee.
1803 24.10. Jacob Rijf: palkkio Uudestakaarlepyystä.

1804

1804 6.3. Jacob Rijf Teerijärvellä: Kruunupyyn kirkon uudistettu rakennussopimus.
1804 18.3 Jacob Rijf Teerijärvellä: Kruunupyyn kirkon etukäteispalkkio.
1804 9.5. Jacob Rijf: palkkio Uudestakaarlepyystä.
1804 Jacob Rijf Torniossa.
1804 13.8. Jacob Rijf: todistus Alatornion kirkon moitteettomasta rakentamisesta.
1804 15.8. Rakennusmestari Rijf kirjoittaa Kuopioon.

1805

1805 10.1. Pedersören rovasti Eric Brunnius lupaa auttaa vimpeliläisiä kirkon rakennuslupa-asiassa.
1805 7.2. Jacob Rijfille todistus Pedersören kirkon moitteettomasta rakentamisesta.
1805 15.3. Sotkamosta lähetettiin Rijfille piirustukset.
1805 18.4. Jacob Rijf Uudessakaarlepyyssä: Kuhmoniemen kirkon piirustukset.
1805 18.4. Jacob Rijf: Kalajoen kivisillan piirustukset.
1805 Kauhavan kirkon peruskorjaus.
1805 23.7. Carl J. Rijf kyläkokouksessa Uudessakaarlepyyssä.
1805 16.11. Jacob Rijf: Kuopion kirkon (1806–1808) rakennussopimus. Länsitorniehdotelma.

1806

1806 28.3 Jacob Rijf Uudessakaarlepyyssä: Vimpelin kirkon piirustukset.
1806 Vimpelin kirkon ja tapulin (1806) rakentaminen: vimpeliläinen Vesterspangar kuolee Vimpelin kirkon rakennustyömaalla 27.4.1806. Saarnatuoli ja lukkarinpenkki 1806–1807.
1806 Sotkamon kellotapulin rakentaminen 11.5.–3.7.1806.
1806 Maaningan kirkon virsitaulu

1807

1807 18.1. Jacob Rijf Kuopiossa.
1807 Jacob Rijf: Iin kirkon peruskorjaus, saarnatuoli ja alttarilaite.
1807 Jacob Rijf matkusti toukokuussa Uudestakaarlepyystä Kuopioon.

1808

1808 9.8. Jacob Rijf esitti tarjouksen Kungsholman kirkon tornityöstä.
1808 4.10 Jacob Rijf: Tukholman Kungsholman kirkontornin rakennussopimus.
1808 17.12. Jacob Rijfille tornityön etukäteismaksu.
1808 19.12. Jacob ja Carl J. Rijf aloittavat tornityön rakennusmateriaalin läpikäynnillä.
1808 20.12. Jacob ja Carl J. Rijf sairastuvat.
1808 25.12. Jacob Rijf kuolee Tukholmassa.
1808 27.12. Carl J. Rijf kuolee Tukholmassa.
…
1810 Johan Kantlin: Sumiaisten kirkon saarnatuoli (1810–1811).

Liite 6. Rijfien rakennus- ja suunnittelutuotannon teosluettelo

[1] ALATORNIO *Pyhän Johannes Kastajan kirkko*

Tyyppi:
- laajennus / kivikirkko + saarnatuoli + alttarilaite + alttarikaide + lehteri + virsitaulu.

Kohde:
- Alatornion myöhäiskeskiaikainen kivikirkko *Pyhä Johannes Kastaja* (1482 - - 1514).

Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- Länsipohjan läänin mh Leijonstedt YIV:lle 25.2.1782. F II aaa:19. ÖHA. RA.
- Länsipohjan läänin mh Donner YIV:lle 18.12.1792. F II aaa:19. ÖHA. RA.
- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 9.7.1793. Vol. 331. AV. RA.
- YIV [Piper – Pfeffer] KM:lle 31.8.1803. Vol. 340. AV. RA.

Piirustukset:
- Eric R. Printzsköld n.1782[1]; kadoksissa.
- YIV 3.7.1782.[2]
- Jacob Rijf 10.11.1792.[3]
- YIV [9.7.]1793 → KM 15.8.1793.[4]
- Jacob Rijf, maaliskuu 1797 (keskustorni)[5]; kadoksissa.
- Jacob Rijf 11.11.1802 (saarnatuoli + alttarilaite).[6]
- YIV 31.8.1803 (saarnatuoli + alttarilaite).[7]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:
- Jacob Rijf 10.11.1792.[8]
- Jacob Rijf 8.12.1796 (torni ja holvi).[9]

Rakennussopimus:
- Jacob Rijf 7.1.1794 (kirkko).[10]

---

[1] Laadinta voidaan päätellä asiakirjasta Länsipohjan läänin mh Leijonstedt YIV:lle 25.2.1782. F II aaa:19. ÖHA. RA.
[2] Signeeraamattomina konsepteina (pohja, leikkaus, fasadi) kokoelmassa Nedertorneå kyrka (Finland) ÖIÄ KN 1:1–7. ÖHA. RA.
[3] Kokoelmassa Nedertorneå kyrka (Finland) ÖIÄ KN 1:1–7. ÖHA. RA.
[4] Signeeraamattomina konsepteina (pohja, fasadi) kokoelmassa Nedertorneå kyrka (Finland) ÖIÄ KN 1:1–7. ÖHA. RA; Rinteen mukaan piirustuksen laatija on Thure Wennberg. Rinne 1912, 69.
[5] Mainitaan ptk:ssa 11.3.1797 § 7. KII:1. AlaKa. OMA.
[6] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 31.8.1803. Vol. 340. AV. RA.
[7] Osa pohjaa, saarnatuoli, alttarilaite konseptina [Piper – Almfelt 31.8.1803] kokoelmassa Nedertorneå kyrka (Finland) ÖIÄ KN 1:1–7. ÖHA. RA; Vrt. Rinne (1912, 69), jonka mukaan piirustus on P.W. Palmrothin laatima.
[8] Materiaaliehdotelmat sekä vanhan kirkon korjausta että kirkon laajennushanketta varten. Oheistettuna kats.ptk:ssa 10.11.1792. Muut asiakirjat 1640–1880. KA MF IK 224. AlaKa.
[9] *Förslag på Materialer till Hvalf och Torn samt Bäncks Wirke och Listar till Neder Torne kyrka i Westerbottn.* KII:1. AlaKa. OMA.
[10] Rakennussopimus 7.1.1794. KII:1. AlaKa. OMA.

- Jacob Rijf 19.12.1802 (saarnatuoli ja alttarilaite)[1]; kadoksissa.

Toteutus: 1794–97, saarnatuoli 1803–04.

Mitat:

- Vuoden 1826 kalustoluettelon mukaan kirkon sisäpituus on itä-länsi -suunnassa 68 k ja 22 t (40,9 m) ja pohjois-etelä -suunnassa 73 k ja 16 t (43,7 m). Seinämuurin paksuus on 2 k 15 t (1,6 m). Ristivarsien leveys on 20 k 12 t (12,2 m) ja niiden korkeus lattiasta kattolistaan 13 k (7,7 m). Itäisen ja pohjoisen ristivarren ulkokulmaukseen sijoitettu sakaristo on 11 k 17 t (7 m) leveä ja 8 k 8 t (5 m) pitkä. Tornin korkeus on 39 k 22 t (23,7 m).[2]

Alatornion ensimmäinen puukirkko valmistui n.1320–30 -lukujen vaihteessa. Sen seuraaja oli n. vuosien 1482–1514 välisenä aikana rakennettu kivikirkko, joka oli 1700-luvulle tultaessa jo pahoin rappeutunut.[3] Kirkkoa peruskorjattiin ja sen sisustusta uudistettiin vuosina 1737–39 ja 1742 rakennusmestari Hans Biskopin (1684–1762) johdolla. Korjaushankkeen yhteydessä rakennettiin myös Biskopin suunnittelema kellotapuli.[4]

1700-luvun lopulla kivikirkko kävi ahtaaksi, joten sitä päätettiin laajentaa. Ensimmäisen laajennusehdotelman laati vuorimestari Eric Roland Printzsköld (1735–1802, aat.1778) ilmeisesti vuoden 1782 alussa. YIV teki piirustukseen vastaehdotuksen käyttämällä pohjana Printzsköldin suunnitelmaa lisäten siihen ainoastaan länsitornin.[5] Valmistunut suunnitelma (KL KUVAT 1–3) edellytti länsitornillista, erivartista ja suorakulmaista ristikirkkoa, jossa vanhan kirkon runkohuone muodosti uuden kirkon länsisakaran. Alttari sijaitsi itäpäädyssä, saarnatuoli koillisessa ja koilliskulmastaan viistetty sakaristo pohjoisen ja itäisen ristivarren ulkokulmauksessa. Rakennusmateriaalina oli kivi.

YIV:n piirustukset lähetettiin maaherran kautta seurakuntalaisten nähtäviksi. Mikäli seurakuntalaiset päättäisivät laajentaa kirkkonsa YIV:n suunnitelmien mukaan, piirustukset tuli lähettää takaisin KM:n hyväksyttäväksi. Pitäjäläiset eivät kuitenkaan olleet halukkaita kirkonlaajennukseen, vaan olisivat mieluummin tyytyneet pelkän etelälehterin rakennuttamiseen. Säätyläiset kuitenkin asettuivat laamannintitteliä kantanneen E.R. Printzsköldin johdolla laajennushankkeen kannalle.[6]

---

[1] Ilmenee asiakirjasta rovasti Rydman KM:lle. Saapunut 7.1.1803. YIV KM:lle 31.8.1803. AV. RA.
[2] Kal 1826. V:1; Ulkomitat, ks. Kal 1813. Q:1. AlaKa. OMA.
[3] Rantatupa 1988, 324–325; Alatornion kirkon historiasta, ks. Reino Mähönen: *Alatornion kirkko* (1966).
[4] Korjaustöihin kuului kirkon holvaus ja maalaus. Lisäksi uusittiin ikkunat, ovet, penkit ja lattia sekä rakennettiin lehterit (4 kpl). Saarnatuoli siirrettiin, maalattiin ja kullattiin. Tilit 1737–1742 sekä RT ptk 8.2.1741. TI:1; Biskop sitoutui rakentamaan kellotapulin laatimansa piirustuksen mukaisesti 650 kuparitaalerin hinnasta. Käräjäptk. 10.3.1737. Q:1. AlaKa. OMA.
[5] Länsipohjan läänin mh Leijonstedt YIV:lle 25.2.1782 sekä YIV mh Leijonstedtille 3.7.1782. F II aaa:19; YIV diaario 8.3.1782. CI aa:1. ÖHA. RA.
[6] Länsipohjan lk rovasti Rydmanille 18.7.1782. Ec:1. TRA. OMA; Länsipohjan läänin mh [psta Häggström – Öhrling] YIV:lle 18.10.1782. F II aaa:19. ÖHA. RA; Kats.ptk 10.11.1792. Muut asiakirjat 1640–1880. KA MF IK 224. AlaKa.

Suunnitelmat lähetettiin seurakunnasta maaherran kautta YIV:oon, jossa ne lopulta jäivät ehkä seurakuntalaistenkin helpotukseksi byrokratian rattaisiin.[1] Katovuodet, korkeiden kustannusten pelko ja vuonna 1788 puhjennut Venäjän sota siirsivät hanketta entisestään. Vasta maaliskuussa vuonna 1792 rovasti Gustaf Wilhelm Rydman (1755–1809) jatkoi edesmenneen virkaveljensä Ericus E. Brunniuksen alulle panemaa hanketta ja lähetti Härnösandin tuomiokapituliin kirkonrakennusmestari Jacob Rijfin laatiman suunnitelman huonokuntoisen kirkon laajentamiseksi ja korjaamiseksi. Johtoajatuksena oli, että tuomiokapituli muistuttaisi YIV:a vuoden 1782 piirustuksen kohtalosta ja lähettäisi virastoon Rijfin laatiman suunnitelman, joka olisi edelliseen verrattuna edullisempi toteuttaa. Tuomiokapituli kehotti kuitenkin järjestämään yleisen pitäjänkokouksen, jossa kuultaisiin myös pitäjäläisen mielipide kirkonrakennushankkeesta. Mikäli asia olisi riidaton, piirustukset voisi lähettää hyväksyttäväksi, mutta muussa tapauksessa olisi pidettävä erityinen katselmustilaisuus vanhan kirkon kunnon selvittämiseksi.[2]

Vanhan kirkon katselmustilaisuus pidettiin marraskuussa vuonna 1792. Tilaisuudessa oli läsnä rovasti Rydman, rakennusmestari Jacob Rijf sekä suuri joukko pitäjäläisiä. Katselmuksessa ilmeni, että vanha kirkko olisi vielä korjattavissa, mutta kulut tulisivat olemaan enemmän kuin puolet kirkon laajennusta varten tarvittavista kustannuksista. Suuren menoerän aiheuttaisi etenkin kirkon ulkokatto, jonka täytyisi uusia kokonaisuudessaan. Myös kolmikupuisen sisäholvin uusiminen vaatisi paljon työtä ja kustannuksia. Asian johdosta rakennusmestari jätti seurakuntalaisten tarkasteltavaksi laatimansa laajennussuunnitelman sekä siihen liittyvän materiaaliehdotelman. Esitettyjen kustannuslaskelmien jälkeen pitäjäläiset ilmoittivat olevansa halukkaita ainoastaan kirkon korjaamiseen. Rovasti Rydman asettui kuitenkin vahvasti kirkon laajennushankkeen kannalle. Päätökseksi tuli, että maaherralle tehdään esitys kirkon laajentamisesta rakennusmestari Rijfin ehdottamalla tavalla.[3]

Rijfin laatimat piirustukset lähettiin Tukholmaan joulukuussa vuonna 1792. Ne käsittivät tasavartisen, sisäviisteisen ja keskustornillisen ristikirkon fasadi- ja pohjakaavasuunnitelman, jossa vanha runkohuone muodosti itäisen ristivarren (KL KUVA 4). Alttarin sijaintipaikaksi Rijf oli ehdottanut kirkon kaakkoisviistettä. Saarnatuoli tulisi koillisviisteeseen, josta olisi läpikäynti pohjoisen ja itäisen ristivarren kulmauksessa olevaan sakaristoon. Kirkon komea keskustorni oli tarkoitus valmistaa puusta.

---

[1] YIV diaario 4.11.1782. CI aa:1. ÖHA. RA; Länsipohjan lk kruununvouti Hollstenille 10.5.1786. Ea:2. TRA. OMA. Asiakirjasta ilmenee, että maaherra oli lähettänyt piirustukset YIV:lle 18.10.1782 pyynnöllä, että ne ohjattaisiin KM:n hyväksyttäviksi. Viimeksi mainittua toimenpidettä ei kuitenkaan jostain syystä tapahtunut.

[2] Htk rovasti Rydmanille 11.4.1792. Ea:2. TRA. OMA; Länsipohjan läänin mh Donner YIV:lle 18.12.1792. F II aaa:19. ÖHA. RA. Asiakirjoista ilmenee, ettei YIV:lle vuonna 1782 lähetyistä piirustuksista ollut kuulunut mitään; Beskow 1952, 123; Ks. myös Mähönen [1966], 7.

[3] Kats.ptk 10.11.1792. Muut asiakirjat 1640–1880. KA MF IK 224. AlaKa; Tosite 10.11.1792, jossa Rijf veloittaa piirustuksen ja materiaaliluettelon ohella katselmus- ja matkustuspäivistä sekä kyydeistä Luulajasta Uuteenkaarlepyyhyn. TV1:1. AlaKa. OMA.

YIV:n laatimassa vastaehdotuksessa esitetyt dimensiot ja tilajäsentely pohjaavat Rijfin piirustukseen (KL KUVAT 5–6). Läntisen ristivarren päätyyn ehdotettujen, doorilaisia pylväitä imitoivien pilastereiden tilalle YIV suunnitteli kolmella pyörökaarisella oviaukolla varustellun portaalin. Keskustornia yksinkertaistettiin ja sen kokoa pienennettiin huomattavasti. Piirustukset vahvistettiin elokuussa 1793 ja ne saapuivat maaherran kautta seurakuntaan saman vuoden syyskuussa.[1]

Rakennustöiden organisointi aloitettiin heti piirustusten saapumisen jälkeen. Urakkasopimus allekirjoitettiin tammikuussa 1794, jolloin Rijf sitoutui suorittamaan laajennustyön kolmessa vuodessa vahvistetun piirustuksen mukaisesti. Sopimukseen kuului myös urkulehterin ja penkkien valmistaminen. Rakennusmestarille luvatun palkkion suuruus oli 333 riikintaaleria ja 16 killinkiä. Rakennusajaksi oli lisäksi taattava ilmainen majoitus, ylläpito ja edestakaiset kuljetukset rakennusmestarin kotipaikkakunnalle. Mikäli myös Kemin kirkko tulisi Rijfin rakennettavaksi, tarvitsisi seurakuntalaisten maksaa ainoastaan puolet kyytirahoista. Laajennusurakan rahapalkkio (*333;16;-*) maksettaisiin kolmessa 92 riikintaalerin, 28 killingin ja 6 runstykin erässä. Kukin erä päätettiin maksaa vuosittain. Jäljelle jäänyt loppusumma 55 riikintaaleria, 26 killinkiä ja 7 runstykkiä maksettaisiin työn valmistuttua.[2]

Ensimmäinen suuri työrupeama oli heinäkuussa 1794, jolloin urkuri Fredrik Björnström majoitti Jacob Rijfiä 19 päivän ajan.[3] Tuolloin ilmeisesti tehtiin kirkon perustustyöt, sillä H.G. Porthan mainitsi elokuussa 1794 päivätyssä kirjeessään Matthias Caloniukselle Alatornion laajennushankkeesta ja siitä, että perustukset on jo tehty.[4] Toinen pidempi työjakso oli kesä-heinäkuussa 1795, jolloin rakennusmestarin työajaksi mainitaan 43 päivää.[5] Rijfin lisäksi rakennustyömaalla toimivat muurarit Anders Malander ja Anders Solfvin sekä nikkari Johan Holmström, jonka vastuulla olivat kirkon puutyöt.[6] Asiakirjoista voidaan myös päätellä, että Jacob Rijfin poissa ollessa töiden perään katsoi vanha rakennusmestari Thomas Rijf yhdessä muurari Malanderin kanssa.[7]

Rakentamisen edetessä YIV:ssa laadittua suunnitelmaa ei kuitenkaan täysin noudatettu. Jacob Rijfin mukaan YIV:n laatiman piirustuksen keskustorni oli liian kapea kirkonkelloja varten (*…wore Tornet så smalt att kyrckans klockor ej däruti kunde få rum at upsättas*). Jotta seurakuntalaiset välttyisivät erillisen kellotapulin rakennuskustannuksilta, rakennusmestari esitti uuden suunnitelman kellollista keskus-

[1] KM:n päätös 15.8.1793. EI a:2. ÖHA. RA; YIV KM:lle 9.7.1793. AV. RA; YIV:n memoriaali 9.7.1793. Jäljennös. Q:1. AlaKa. OMA; Htk rovasti Rydmanille 25.9.1793. Ea:2. TRA. OMA.
[2] Rakennussopimus 7.1.1794. KII:1. AlaKa. OMA; Vrt. Vuento [1986], 163 ja viite 41.
[3] Tosite 2.8.1794. TV1:1. AlaKa. OMA.
[4] Porthan 1886, 125.
[5] Tosite 25.7.1795. TV1:1. AlaKa. OMA; Rovasti Rydman vastasi Rijfin ja Malanderin majoituksesta syksyllä 1795. Ptk 7.9.1795. KII:1. AlaKa. OMA.
[6] Tilit 1.5.1794–1.5.1800. TI:2; Tositteet esim. 18.11.1795, 25.7.1795, 19.12.1795, 21.5.1796, 23.7.1798 ja 21.6.1798. TVI:1. AlaKa. OMA.
[7] *…och at gl Byggmästaren Rijf samt Muraren Malander då under Byggmästaren frånwaro skola wara närwarande och at innan arbetet börjar nödige upsynings män anskaffa.* Ptk 25.7.1795. KII:1. AlaKa. OMA.

tornia varten. Seurakuntalaiset hyväksyivät Rijfin laatiman piirustuksen. Rijfin ja rovasti Rydmanin esityksestä huolimatta he kuitenkin katsoivat sen vahvistamisen KM:lla olevan aivan turhaa (*aldeles onödigt*). Seurakuntalaiset halusivat tehdä muutoksen omalla vastuullaan ja vapauttivat Rijfin lisäksi myös rovastin kaikesta vastuusta.[1]

Kirkko valmistui vuoden 1797 aikana siten, että ensimmäinen jumalanpalvelus pidettiin 7.10.1797 jälkeisenä rukouspäivänä. Rijf kuittasi urakkapalkkionsa loppusumman heinäkuussa 1798.[2] Toteutettu kirkko vastaa pääsääntöisesti YIV:ssa laadittua suunnitelmaa lukuun ottamatta edellä mainittua keskustornia ja sen attikarakenteessa tehtyjä muutoksia (KL KUVA 13).

Saarnatuoli ja alttarilaite tehtiin vuosia kirkonrakentamisen jälkeen. Tilikirjan mukaan rakennusmestari Rijfille maksettiin heinäkuussa vuonna 1800 kahden riikintaalerin maksu saarnatuolin piirustuksesta.[3] Laitteiden valmistamisesta keskusteltiin kuitenkin vasta elokuussa vuonna 1802 pidetyssä yleisessä pitäjänkokouksessa. Palkkio muodostuisi siten, että rakennusmestari saisi etukäteen 100 valtionvelkariksiä ja jäljellejäänyt loppusumma 200 valtionvelkariksiä maksettaisiin työn valmistuttua. Rijfin kokouksessa esittämät saarnatuolin ja alttarilaitteen piirustukset tuli lähettää KM:n hyväksyttäviksi ja laitteet oli valmistettava vahvistettujen piirustusten mukaisesti. Rakennusmestarin tuli myös kuljettaa valmiit laitteet seurakuntaan ja asentaa ne paikoilleen ennen seuraavan vuoden neljättä rukouspäivää. Pöytäkirjasta ilmenee, että Rijf sitoutui lahjoittamaan virsitaulun lisäkustannuksitta. Rovasti ja kruununvouti saivat tehtäväkseen laatia rakennusmestarin kanssa kirjallisen sopimuksen.[4]

Jacob Rijfin laatimista ja nyt ilmeisesti puhtaaksi piirretyistä saarnatuolin ja alttarilaitteen piirustuksista (signeerattu 11.11.1802) keskusteltiin uudelleen joulukuussa vuonna 1802 pidetyssä pitäjänkokouksessa (KL KUVAT 7–8). Piirustukset luovutettiin rovasti Rydmanille, joka lähetti ne KM:n hyväksyttäväksi. Kuninkaankanslian tammikuussa 1803 vastaanottamasta kirjelmästä ilmenee, että saarnatuolin ja alttarilaitteen valmistamisesta oli sovittu Rijfin kanssa 19.12.1802.[5]

YIV laati piirustuksiin vastaehdotuksen elokuussa vuonna 1803 (KL KUVA 9). Rijf oli tällä välin jo ehtinyt pyytää sopimuksessa luvattua 100 valtionvelkariksin etukäteismaksua ja se myönnettiin sillä ehdolla, että saarnatuoli ja alttarilaite valmistettaisiin YIV:sta saapuvien ja vahvistettujen piirustusten mukaisesti. Ne lähetettiin rovastille lokakuussa vuonna 1803.[6] Piirustusten saavuttua Rijf joutui anomaan niihin muutosta, sillä alttari oli suunniteltu tehtäväksi kirkon itäpäätyyn

---

[1] Ptk 18.3.1797 (№ 61) § 1; Rijfin laatima uusi tornipiirros mainitaan jo ptk:ssa 11.3.1797 § 7; Asiakirjakokonaisuudessa oleva ja 8.12.1796 päivätty holvin ja tornin materiaaliehdotus liittyy YIV:n suunnitelmaan. KII:1. AlaKa. OMA.
[2] Ptk 7.10.1797 § 4. KII:1; Tosite 23.7.1798. TV1:1. AlaKa. OMA.
[3] Tilit 26.7.1800. TI:2. AlaKa. OMA.
[4] Ptk 15.8.1802. KII:1. AlaKa. OMA.
[5] Ptk 19.12.1802 § 1. KII:1. AlaKa; Rovasti Rydman KM:lle. Saapunut 7.1.1803. YIV KM:lle 31.8.1803. AV. RA.
[6] Ptk 7.8.1803. KII:1. AlaKa. OMA; Länsipohjan lk rovasti Rydmanille 6.10.1803. Ec:1. TRA. OMA.

YIV:n vuoden 1782 piirustuksen osoittamalla tavalla. Rijf pyysi lupaa jatkaa töitä KM:n 15.8.1793 vahvistamilla piirustuksilla, joissa edellytettiin kaakkoisviisteen alttaria. Muutoinkin itäpäädyssä oli jo ovi- ja ikkuna-aukot, joiden umpeenmuuraamista rakennusmestari ei pitänyt turvallisena. Saarnatuoli oli Rijfin mukaan jo asennettu kirkkoon.[1]

Laitteet todettiin valmiiksi elokuussa vuonna 1804, jolloin jäljellä oleva 200 valtionvelkariksin loppusumma asetettiin maksuun (KL KUVAT 10–12). Rijfin olisi kuitenkin laitettava saarnatuoliin siitä vielä puuttuva medaljonki. Kaikki saarnatuolin asentamiseen käytetyt päivätyöt maksettaisiin rakennusmestarille luonnossa (*in natura*). Rakennusmestarin pyytämään korvaukseen ylläpidosta sekä asentamiseen tarvituista raudoista ja nauloista seurakuntalaiset eivät suostuneet.[2] Jacob Rijf sai muutaman päivän kuluttua kirkkoherra Rydmanin ja kruununvouti Johan Dyhrin allekirjoittaman todistuksen moitteettomasti suoritetusta kirkonrakentamisesta.[3]

Alatornion kirkko (KL KUVA 13) on edelleen käytössä ja on yksi tunnetuimmista Rijfien rakennustuotantoon kuuluvista kohteista. Kirkkoa on korjattu vuosina 1900, 1928–29, 1958–59 ja 1980.[4] Viimeisin korjaus toteutettiin vuosina 2005–06 arkkitehti Antti Pihkalan johdolla.

[2] ALAVETELI

Tyyppi: piirustukset / puukirkon laajennussuunnitelma.
Kohde: Alavetelin ulkoviisteinen ristikirkko *Adolf Fredrik* (1752, Matti Honka).
Hallinnollinen asiakirja-aineisto: Alaveteli KD 12/417 1812. STO. KA.
Piirustukset:

- Jacob Rijf 13.3.1800.[5]
- Heikki Nikula eli Kuorikoski n. 1806 (vanhan kirkon mittauspiirros).[6]
- Heikki Kuorikoski 1806 (laajennusehdotelma).[7]
- IK [C. Bassi – A.W. Arppe] 2.6.1812[8] → KeM 11.8.1812.[9]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Heikki Kuorikoski 26.8.1807.[1]

---

[1] *…så at Predikostolen i förledit år i Kyrkan upsattes, och Altartaflan är efter samma Dessein* [15.8.1793] *förfärdigad at upställas vid ett hörn i kyrkan.* Jacob Rijf valtiosihteerille 17.11.1803. Lisätty asiakirjakokonaisuuteen YIV KM:lle 31.8.1803. AV. RA.
[2] Ptk 11.8.1804. KII:1. AlaKa. OMA.
[3] *Att architecten och Byggmästaren herr Jacob Rijf under loppet af åren 1795=96 och 1797 upbygt denne Sokne kyrcka af Sten med fyra korss samt klockstapel och Torn mitt öfwer korssen, och att å dess murar icke yppats eller befinnes några sprickor eller Rämnor.* Todistus Alatorniosta (Torneå) 13.8.1804. Jäljennöksenä asiakirjassa YIV KM:lle 16.1.1807 (Kuopio). AV. RA.
[4] Luostarinen 1980, 339.
[5] Asiakirjakokonaisuudessa KD 12/417 1812. STO. KA.
[6] Asiakirjakokonaisuudessa KD 12/417 1812. STO. KA.
[7] Aasiakirjakokonaisuudessa KD 12/417 1812. STO. KA.
[8] Konseptina [A.W. Arppe 2.6.1812]. RakH. KA.
[9] Vahvistettu piirustus [Bassi – Arppe] on Alavetelin kirkossa.

Toteutus: 1817, Heikki Kuorikoski.

Alavetelin ulkoviisteinen ristikirkko rakennettiin pääasiassa vuoden 1752 aikana rakennusmestari Matti Hongan ja hänen veljensä Johan Lillhongan johdolla. Kirkon vanhin pohjakaavamuoto ilmenee rakennusmestari Heikki Nikulan eli Kuorikosken tekemästä skemaattisesta pohjakaavapiirroksesta, joka laadittiin kirkon laajennushankkeen suunnittelun yhteydessä.[2]

Piirros esittää ristikirkkoa, jonka ristivarsien ulkonurkat ovat viistetyt (KL KUVA 14). Saarnatuoli on esitetty suhteettoman pienessä mittakaavassa ja sen paikka on piirustuksen mukaan kirkon luoteiskulmassa. Saarnatuolia vastapäätä koilliskulmauksessa oleva, yhtä pienessä mittakaavassa esitetty suorakulmiomainen alue tarkoittanee alttaria, sillä kuoriksi merkitty alue on piirustuksessa juuri siltä kohtaa laajempi. Piirustuksen mukaan sakaristo on pohjoisessa ristivarressa väliseinän takana. Kuorikoski on ilmeisesti väärinkäsityksiä välttääkseen vielä erikseen korostanut pohjakaavan suhteellisen poikkeavaa ratkaisua lisäämällä ristivarren perään sanat *nårra kors*. Pohjakaavaratkaisun oikeintulkintaa tukee lisäksi se, että oikeaoppisesti itä-länsi -suuntaisesti laaditussa suunnitelmassa pohjoinen ristivarsi sijoittuu piirustuksessa vasemmalle puolelle.[3]

Kirkko kävi 1700-luvun lopulle tultaessa ahtaaksi. Lääninrakennusmestari Jacob Rijf laati maaliskuussa vuonna 1800 suunnitelmat kirkon laajentamisesta varten. Tiedossa ei ole, miksi piirustukset oli pyydetty juuri Rijfiltä, mutta naapuripitäjissä Kruunupyyssä ja Kälviällä ajankohtaisina olleiden Rijf-rakennushankkeiden myötä oli ehkä luonnollista, että Alavetelissäkin katsottiin parhaaksi lähestyä rakentamisasiassa Rijfejä.

Jacob Rijfin laatima Alavetelin kirkon piirustus edellyttää uusien, ikkunaaukollisten sisäviisteiden tekoa ja uuden sakariston rakentamista itäisen ristivarren jatkeeksi (KL KUVA 15). Alttari on piirustuksen mukaan itäisen ristivarren perällä siten, että sen takaa voidaan kulkea päätyseinän takana olevaan sakaristoon. Saarnatuoli on kirkon koillisviisteessä ja lukkarinpenkki on edelliseen nähden symmetrisesti kirkon kaakkoisviisteen kohdalla. Lehterinpaikkaa ei ole merkitty. Täysin uuden ja entistä hieman loivemman kattorakennelman päälle Rijf ehdotti yksinker-

---

[1] Kustannusarvio liittyy vuoden 1806 suunnitelmaan. Asiakirjakokonaisuudessa KD 12/417 1812. STO. KA.

[2] Laajennushanketta on käsitellyt pääkohdittain Pettersson 1985, 414–418; Pettersson 1978, 71–73; Ks. Pettersson 1985, 269.

[3] Kirkon laajennushanketta käsittelevän pöytäkirjan mukaan sakaristo sijaitsi kirkon *itäisessä* ristivarressa. Pöytäkirjamainintaa voidaan kuitenkin jo piirustuksen lisämerkintään (*nårra kors*) nähden pitää lapsuksena. Ptk 6.1.1812. KD 12/417 1812. STO. KA; Myös 1770-luvulta säilyneiden muutamien pöytäkirjatietojen mukaan vaikuttaa ilmeiseltä, ettei kirkon kuori sakaristoineen voinut sijaita kirkon itäisessä ristivarressa. Ks. esim. ptk 17.3.1776 § 1 sekä ptk 1.8.1779 Ca 1 II. AlaveKa; Ks. ja vrt. Granvik 2003, 47; On myös automaattisesti voitu olettaa, että sakaristo sijaitsi kirkon itäpäädyssä, joka oli 1800-luvulle tultaessa yleisin sakariston sijaintipaikka. Näin erityisesti ptk:ssa 6.1.1812; Sakariston sijaintia kirkon pohjoisristissä tukee vielä viime kädessä tieto siitä, että Alavetelin kirkon jälkeen rakennetussa Oulaisten ulkoviisteisessä kirkossa (rak. Matti Honka 1753) toistui vastaava tilajäsentely.

taista, kupukattoista tornia. Keskustornin solakasta muodosta sekä kirkon ristikeskuksen suhteellisen suuresta pinta-alasta päätellen tornia ei oltu suunniteltu kirkonkellojen sijaintipaikaksi.

Verrattaessa Jacob Rijfin laatiman piirustuksen ja kirkon vanhimman asun pohjakaavan mittatietoja havaitaan, että laajentaminen oli ilmeisesti tarkoitus toteuttaa katkaisemalla vanhan kirkon ristivarret ja siirtämällä niitä rullauksen avulla ulospäin siten, että ristivarsien väliin voitiin salvoa kohtuullisen leveät viisteet. Menetelmä olisi saattanut pienentää kustannuksia, sillä vaikka laajennushanke edellytti täysin uuden kivijalan tekoa ja kirkon kattorakenteen purkamista, olisi viime kädessä ainakin kirkon ristivarsien sivuseinät, mikäli ne vain olivat hyväkuntoiset, voitu hyödyntää uudelleen.

Vuoden 1800 piirustuksen jälkeen laajennusasia tulee seuraavan kerran esille vasta helmikuussa vuonna 1804 pidetyssä rovastintarkastustilaisuudessa. Kirkkorakennus oli jo vanha ja käynyt väkimäärän kasvaessa aina vain ahtaammaksi, minkä johdosta päätettiin anoa virallista lupaa kirkon laajentamiseksi.[1]

Suoritettavia laajennus- ja korjaustoimenpiteitä määriteltiin hieman tarkemmin toukokuussa vuonna 1806 pidetyssä yleisessä kappelikokouksessa. Aluksi todettiin, että tuomiokapituli oli nähnyt kirkon laajentamisen tarpeelliseksi. Seurakuntalaiset olivat kokeneet hankkeen ilmeisesti liian kalliiksi, sillä kokouksessa tehdyn yksimielisen päätöksen mukaan kirkkoa päätettiin ainoastaan korottaa muutamalla hirsikerralla. Lisäksi kirkkoon tehtäisiin lehterit ja sisällä oleva sakariston seinä poistettaisiin. Uusi sakaristo rakennettaisiin itäisen ristivarren jatkeeksi ja kirkon katto tervattaisiin.[2] Asian eteenpäinviemiseksi päätettiin, että rakennusmestari Heikki Kuorikoski tarkastaa kirkon yhdessä nimismies Slotten sekä kirkon kuudennusmiesten kanssa. Rakennusmestari Rijfiä tai vuoden 1800 laajennusehdotelmaa ei mainita.

Pidetyn tarkastuksen jälkeen rakennusmestari Kuorikoski ilmoitti kirkon katon olevan korjauskelvoton (*irrebarabelt*), minkä vuoksi kirkon nostamiseen (*vindning*) ja lehterien rakentamiseen ei voitu ryhtyä. Koska korjaushanke tulisi kalliimmaksi kuin kirkon laajentaminen, Kuorikoski esitti oman suunnitelmansa (*Sit proiect*) kirkon laajentamiseksi. Suunnitelman mukaan rakennusmestari tekisi ilman merkittävämpää puutavaramäärän kasvua kirkosta pyöreämuotoisen ja kaksi kertaa tilavamman (*rund formiger samt dubbelt inrymmande*). Seurakuntalaiset eivät kuitenkaan saaneet aikaan yksimielistä päätöstä.[3]

Rakennusmestari Heikki Kuorikosken käyttämä laajennusidea on sama kuin Rijfin vuoden 1800 ehdotelmassa ja se voitiin toteuttaa hyödyntämällä vanhan kirkon ristivarsia. Kirkkoon on kuitenkin saatu huomattavasti enemmän lisätilaa

---

[1] RT ptk 23.2.1804 § 4. II Ce 1. AlaveKa.

[2] *Här på beslöts enhälligt at kyrckan blådt borde upwindas, högas med några warf en under, förses med nya lägtare, Sakarsti wägen borttagas inuti, en ny Sakarsti skarfwas i östra korset, och taket tjäras.* Kirkon nostamisella ja korottamisella tarkoitettiin todennäköisesti uuden kivijalan tekemistä sekä kirkon alimpien ja jo lahonneiden hirsikertojen uusimista. Ptk 26.5.1806 § 1. II Ca 2. AlaveKa.

[3] Ptk 27.7.1806 § 1. II Ca 2. AlaveKa.

huomattavasti leveämpien sisäviisteiden avulla (KL KUVA 16). Vaikka niiden ansiosta kirkon pohjapinta-ala kasvoi, ei menetelmä kuitenkaan nostanut tarvittavan rakennusmateriaalin määrää kovinkaan paljoa. Fasadipiirros on Rijfin piirustuksesta poiketen jätetty tornittomaksi. Ratkaisun taustalla lienee tässäkin vaikuttanut johtoajatus rakennuskustannusten pienentämisestä.

Hankkeen myöhemmistä pöytäkirjoista voi päätellä,[1] että seurakuntalaiset olivat hylänneet Rijfin arvatenkin liian kalliiksi koetun suunnitelman ja lähettäneet Tukholmaan vuonna 1806 hyväksytyn Heikki Kuorikosken laajennussuunnitelman, joka oli laadittu Rijfin piirustuksen pohjalta[2] mutta rakennuskustannuksia säästäen. Tukholmaan lähetettyihin asiakirjoihin liittyi myös Kuorikosken 26.8.1807 laatima kustannusarvio.

Kuorikosken tekemässä yksinkertaistetummassa suunnitelmassa huomattavimman poikkeuksen muodostavat lopulta ainoastaan leveämmät sisäviisteet ja tornittomaksi jätetty matalampi kattoratkaisu. Kuorikosken piirustukset ohjattiin Tukholmassa yli-intendentti Abraham N. Edelcrantzin (1754–1821) käsiteltäviksi.[3] Yli-intendentti ei kuitenkaan ehtinyt antaa lausuntoaan, sillä käsittely keskeytyi vuonna 1808 puhjenneen Suomen sodan vuoksi.

Tukholmaan lähetetyt asiakirjat ja niiden liitteet palautuivat sotavuosien jälkeen takaisin Suomeen. Ne saapuivat 30.8.1811 Turun Keisarilliseen hallituskonseljiin, joka 1.11.1811 ohjasi asiakirjat tuomiokapituliin lausuntoa varten. Marraskuun lopulla (27.11.1811) antamassaan lausunnossaan tuomiokapituli määräsi järjestettäväksi erityisen kappelikokouksen, jossa pohdittaisiin laajennushankkeen toteuttamista.[4]

Tammikuussa vuonna 1812 pidetyssä kappelikokouksessa päätökseksi tuli, että seurakuntalaiset tahtoivat sittenkin laajentaa kirkkonsa rakennusmestari Jacob Rijfin laatiman piirustuksen mukaan, joka siis vasta tässä vaiheessa liitettiin laajennushankkeen asiakirjojen yhteyteen. Vuoden 1812 kappelikokouksen pöytäkirjan liitteenä ei siten ollut Kuorikosken laajennussuunnitelma vaan Jacob Rijfin laatima originaalipiirustus.[5]

Intendentinkonttorin (IK) lausunnon on allekirjoittanut intendentinkonttorin johtaja Charles Bassi. Lausunnon mukaan rakennusmestari Jacob Rijfin piirustusta voitaisiin käyttää kirkon laajentamisessa, kunhan vain kirkon sisälle ristikeskuksen keskelle lisättäisiin kattoa kannattelevat pylväät. Kirkon suuri katto lepäisi muutoin vain ohuiden ja heikkojen seinien varassa, mikä voisi tulevaisuudessa johtaa seinien pullistumisesta aiheutuvaan vaaratilanteeseen.[6] IK oli tästä syystä johtuen

---

[1] Esim. ptk 6.1.1812. KD 12/417 1812. STO. KA.
[2] Tästä syystä piirustusta kutsuttiin Rijfin piirroksen kopioksi. Ptk. 6.1.1812. STO KD 12/417 1812. KA.
[3] Ilmenee asiakirjasta Ttk KM:lle 13.1.1808. KD 12/417 1812. STO. KA.
[4] Ilmenee asiakirjoista Ttk KM:lle 13.1.1808 sekä kappelikokouksen ptk 6.1.1812. KD 12/417 1812. STO. KA.
[5] Vrt. Pettersson 1985, 414–416; Pettersson 1978, 73.
[6] *…hafva funnit den af Byggmästaren Jacob Rijf, uprättade plan ritning till utvidgandet å nämnde Kapell byggnad vara antagelig, endast med den tillsats at midtuti kyrkan upsättes pelare, uppå hvilka medlersta*

laatinut laajennushanketta varten uuden piirustuksen sekä materiaali- ja kustannusarvion.

Charles Bassin ja A.W. Arppen signeeraama laajennussuunnitelma perustuu pitkälti Jacob Rijfin laatimaan suunnitelmaan (KL KUVA 17). Rijfin ehdottama solakka kahdeksankulmainen torni on kuitenkin muutettu kupolirakennelmaksi, jota sisätilassa kannattelevat kahdeksan vapaana seisovaa pilaria. Sakaristo on itäisen ristivarren jatkeena. Myös alttariratkaisu on toteutettu Rijfin suunnitelmassa esitetyllä tavalla. Saarnatuoli on kirkon koillisviisteen kohdalla, kun taas lukkarinpenkki on Rijfin piirustuksesta poiketen sijoitettu epäsymmetrisesti kirkon kaakkoiskulmaukseen.

IK:n piirustukset vahvistettiin elokuussa vuonna 1812.[1] Laajennus toteutettiin niiden mukaisesti vuonna 1817 rakennusmestari Heikki Kuorikosken johdolla. Kupolirakennelman päällä nykyisin oleva lanterniini rakennettiin vasta vuosien 1889–91 korjaustöiden yhteydessä. Samassa yhteydessä siirrettiin kupolia kannattelevia pylväitä hieman loitommaksi toisistaan. Korjaustyöt tehtiin rakennusmestari Mikko Karjalahden johdolla.[2] Kirkon viimeisin suurempi kunnostustoimenpide on vuodelta 1967, jolloin kirkko maalattiin sisältä.[3]

[3] BYGDEÅ

Tyyppi: piirustukset / kellotorni.
Kohde: Bygdeån myöhäiskeskiaikainen kivikirkko (–1539).
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- Länsipohjan läänin mh Stromberg KM:lle 14.1.1805. F II aaa: 19. ÖHA. RA.
- YIV [Edelcrantz – Pfeffer] KM:lle 24.10.1805 (konsepti). F II aaa: 19. ÖHA. RA.
- YIV [Edelcrantz – Pfeffer] mh Strombergille 10.12.1805. F II aaa: 19. ÖHA. RA.

Piirustukset:

- Jacob Rijf 17.9.1792.[4]
- YIV 24.10.1805 → KM 11.11.1805.[5]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Toteutus: ei toteutettu.

---

taklaget skulle få sin hufvudsakeligaste bärena; då eljest et så stort tak, blott hvilande på de tunna och svaga väggarne i framtiden skulle förordsaka äfventyr i afseende å väggarnes utspännig… IK KeM:lle 2.6.1812. KD 12/417 1812. KA.

[1] Ttk ptk 23.9.1812. KA MF JK 2190. TTA. TMA.

[2] Pettersson 1985, 418; Slotte 2003, 64–67; Ks. myös Pettersson 1978, 73 ja viite 118.

[3] Luostarinen 1980, 149.

[4] Länsitornin fasadi ja pohja kokoelmassa Bygdeå kyrka ÖIÄ B 225:1–3. ÖHA. RA.

[5] Konseptina [Edelcrantz – Palmroth 24.10.1805] kokoelmassa Bygdeå kyrka ÖIÄ B 225:1–3. ÖHA. RA.

1790-luvulla heräsi ajatus kellotornin rakentamisesta vuonna 1539 valmistuneen Bygdeån kirkon länsipäätyyn.[1] Lopullinen päätös asiasta tehtiin vuonna 1804, jonka jälkeen kirkkoherra Carl J. Nortman lähetti Jacob Rijfin laatiman piirustuksen (KL KUVA 18) maaherra Strombergille. Lääninrakennusmestariksi itsensä tituleerannut Rijf oli signeerannut piirustuksen jo vuonna 1792 Luulajassa. Maaherra lähetti asiakirjat YIV:oon tammikuussa vuonna 1805. YIV teki vastaehdotuksen, jonka KM hyväksyi marraskuussa vuonna 1805.[2]

Hyväksytyistä piirustuksista huolimatta länsitornia ei kuitenkaan koskaan rakennettu. Asiaan on saattanut vaikuttaa rovasti Nortmanin heinäkuussa vuonna 1805 tapahtunut kuolema.[3] Erillinen kellotapuli rakennettiin vuonna 1816 rakennusmestari Getingin johdolla.[4] Kirkko on edelleen käytössä.

[4] EVIJÄRVI

Tyyppi: saarnatuoli.
Kohde: Evijärven kirkko *Elisabeth* (1758, Antti Hakola).
Toteutus: 1789.[5]

Evijärven kirkon saarnatuolin (KL KUVAT 19–20) hankintavaiheista on säilynyt ainoastaan muutamia hajanaisia tietoja. Kirkon pohjoisessa ristivarressa sakariston oven yläpuolella vielä 1800-luvun alkuvuosikymmenillä näkyvissä olleen muistotekstin mukaan saarnatuoli ostettiin vuonna 1789.[6] Perimätieto puolestaan kertoo, että saarnatuoli on veistetty Ähtävän Birkkalassa.[7] Kirkonkassan tilikirjassa saarnatuoli mainitaan vuonna 1791, jolloin maalari Alm kuittasi hieman yli 40 riikintaalerin palkkion sen maalaamisesta.[8]

Lähempi tarkastelu osoittaa, että saarnatuoli on valmistettu YIV:n vuonna 1787 laatimien Laukaan kirkon saarnatuolipiirustuksen (KL KUVA 80) mukaisesti. Evijärven saarnatuolin voidaankin epäillä olevan Rijfien Soklotin verstaan tuotantoa, sillä Jacob Rijf oli tehnyt sopimuksen Laukaan kirkon rakentamisesta elokuus-

---

[1] Beskow 1952, 110; Bygdeån kirkon rakennus- ja korjausvaiheista, ks. Beskow 1952, 16–17 ja 108–110.
[2] Mh Strombergin memoriaali KM:lle 14.1.1805 sekä YIV mh Strombergille 10.12.1805 (konsepti). F II aaa: 19. ÖHA; YIV KM:lle 24.10.1805. AV. RA.
[3] Huomautettakoon, että heinäkuussa 1807 maksettiin kirkon tornirakennukseen liittyneestä piirustuksesta Nortmanin puolisolle. Kyseessä voisi olla YIV:n vastaehdotus, joka olisi saattanut ohjautua Nortmanin leskelle loppuvuodesta 1805 tai alkuvuodesta 1806. Tornihankkeelle ei kuitenkaan enää tuolloin ollut jatkajaa. *För Ritning till Tornbyggnad betalt åt Fru Doctorinnan Nortman 3;5;4 Banco.* Tilit 1.7.1807. LI:4. BygKa. HLA.
[4] Bygdeå med Robertsfors bruksförsamling, 202–203.
http://www.solace.se/~blasta/herdamin/bygdea.pdf . 21.11.2013.
[5] Kal 23.2.1834. E VI 93a. TTA. TMA.
[6] Kal 23.2.1834. E VI 93a. TTA. TMA.
[7] Tieto Evijärven kirkkomuseosta 25.7.2007.
[8] Tilit 1791. *Betalt til Målaren Alm för Predikostolens målning utom Församlingens sammanskott, enligt qwitto af d 29 Now: 1791. 40;32;9.* III Gl 1:1. EviKa; Aiemmin mainitun muistotekstin mukaan saarnatuolin maalaajana ja kultaajana toimi kenttävääpeli Johan Alm.

sa vuonna 1787. Samalla hän lienee tutustunut myös saarnatuolia varten tehtyihin piirustuksiin. Evijärven saarnatuolin attribuointia Rijfeille tukee lisäksi se, että saarnatuolin ristin ja lakitaulut käsittävä veistokoriste toistuu lähes identtisenä muissa myöhemmissä Rijf-saarnatuoleissa (KUVA 63). Saarnatuolin katoksen päällä olevat enkelit ovat evijärveläisen Erkki Lahden eli ”Pitti-Pojan” tekemiä.[1]

[5] HARTOLA

Tyyppi: kellotapuli.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- YIV [Fredenheim – Wennberg] KM:lle 23.11.1795. Vol. 333. AV. RA.

Piirustukset: YIV 23.11.1795 → KM 3.12.1795.[2]
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:
- Matti Åkerblom 1797[3]; kadoksissa.
- Jacob Rijf 1798[4]; kadoksissa.

Rakennussopimus:
- Matti Åkerblom 16.4.1797.[5]
- Jacob Rijf 4.3.1798.[6]

Toteutus: 1798.
Mitat:
- Muistitiedon mukaan Hartolan kaksikerroksisen kellotapulin kokonaiskorkeus oli 12 syltä (21,4 m). Neliskulmaisen pohjakerroksen sivujen leveys oli 16 k (9,5 m) ja sen päältä kohoavan kellokerroksen joka sivun leveys oli kattorakenteeseen saakka 10 k (5,9 m).[7]

Hartolan kellotapulin rakentaminen tuli ajankohtaiseksi 1790-luvun puolivälissä. Tapulinpiirustukset päätettiin hankkia Heinolan maaherran välityksellä Tukholman YIV:sta.[8] Hartolan Koskipään kartanossa asunut everstiluutnantti Robert

---

[1] Holma 1983, 743.
[2] Fasadi konseptina [Pehr Estenberg] kokoelmassa Gustaf Adolfs kyrka (Finland) ÖIÄ KG 1:1. ÖHA. RA.
[3] Ilmenee ptk:sta 6.8.1797. KA MF TK 1009. HarKa.
[4] Ilmenee ptk:sta 4.3.1798 (konsepti). KA MF TK 1009. HarKa.
[5] Sopimusptk 16.4.1797 § 1–3. KA MF TK 1009. HarKa.
[6] Sopimusptk 4.3.1798; Myös ptk 4.3.1798 (konsepti). KA MF TK 1009. HarKa.
[7] *…så blef nu af flera äldre och Trovärdiga personer i Församlingen utredt och upgifvit: att densamma till form och yttre utseende warit ungefär sådan, som biladge utkast till Ritning utvisar; att den varit af korsvirke stadigt upbygd, ~~så att Tvänne mer än vanligt stora klockor warit i densamma upställde~~; att Höjden utgjort ~~åtminstone~~ Tolf (12) Famnar, samt brädden nertill å hvarje side af Basen (16) Sexton alnar, samt å midten öfweralt ända till Taket, Tijo (10) aln å hvarje sida; att Taket warit lagat med bräder och icke med Takspån, samt att hela klockstapelen för öfrigt varit brädfodrad och rödmålad.* Mainittu luonnospiirustus on kadoksissa. Ptk 19.8.1838. HarKa; Hartolan tapuli oli 12 syltä korkea, alhaalta 16, keskeltä kattoon asti 10 kyynärää leveä joka sivulta. Peräoja 1965, 408.
[8] Ptkt 21.6.1794 ja 13.6.1795. KA MF TK 1009. HarKa; khra Hoffren mh:lle 6.9.1795. F II b:1. ÖHA. RA.

Tandefelt ehdotti tapulin rakennusmestariksi Laukaan kirkon rakentanutta Jacob Rijfiä. Asiassa päätettiin lähestyä Laukaan pitäjäläisiä.[1]

Heinolan maaherranviraston syyskuussa 1795 päiväämä kirjelmä lähetettiin suoraan YIV:oon. Kirjelmä sisälsi Hartolan seurakuntalaisten pyynnön saada rakentaa kellotapuli puusta, sillä seurakunnan varallisuus ei riittänyt kivitapulin pystyttämiseen.[2]

YIV:n laatimista piirustuksista on säilynyt ainoastaan Pehr Estenbergin laatima konseptiversio, joka käsittää kaksikerroksisen kellotapulin fasadin (KL KUVA 21). Ylöspäin kapenevan ja rustikoidun pohjakerroksen päältä kohoaa solakka kellokerros, jota kattaa laakea telttakatto. Kellokerroksen alaosassa on reliefi, johon on kuvattu vaakunaa kannattelevat ritarit. Piirustukset vahvistettiin joulukuussa vuonna 1795.[3]

Seuraavan kerran asiasta kuullaan vasta vuonna 1797, jolloin hartolalaiset solmivat rakennussopimuksen eräjärveläisen Matti Åkerblomin (1740–1819) kanssa. Åkerblom sitoutui rakentamaan kellotapulin YIV:ssa laaditun ja KM:n hyväksymän piirustuksen mukaisesti. Hyvin suoritetusta ja nuhteettomasta työstä luvattiin 40 riikintaalerin palkkio ilman ylläpitoa. Työsopimukseen sisältyi ilmainen kyyti kahdella hevosella rakennusmestarin kotipaikkakunnalle ja takaisin. Tapulin perustusten suhteen esitettiin toivomus, että ne voitaisiin laskea jo tulevana syksynä.[4] Rakennusmestaria pyydettiin laatimaan tarvittavista aineista materiaaliluettelo.[5]

Keväällä rakennusmestari Matti Åkerblom ilmoitti, ettei uskonut pystyvänsä rakentamaan tapulia YIV:ssa laaditun piirustuksen mukaisesti.[6] Everstiluutnantti, kirkkoväärti Robert Tandefelt oli hankkinut tilalle rakennustaiteessa taitavamman ja hyväksitunnetun Jacob Rijfin, joka oli vastikään *rakentanut Laukaan kirkon virallisen piirustuksen mukaisesti ja työskenteli siellä komean saarnatuolin ja alttarilaitteen parissa*.[7] Maaliskuussa 1798 hyväksytyn sopimuspöytäkirjan mukaan Rijf pyysi tapulin pystyttämisestä 50 riikintaalerin palkkion. Lisäksi maksettiin ylläpito rakennustyön aikana sekä ilmainen kyyti Laukaalta Hartolaan ja sieltä edelleen rakennus-

---

[1] Ptk 13.6.1795. KA MF TK 1009. HarKa.

[2] YIV ptk 23.11.1795. AI aa:4; Mh [puolesta Stierwald – Harden] YIV:lle 29.9.1795 sekä khra Hoffren mh:lle 6.9.1795. F II b:1. ÖHA; YIV KM:lle 23.11.1795. Sis. vain Fredenheimin ja Wennbergin lähetekirjelmän. AV. RA.

[3] YIV ptk 4.3.1796. ÖHA. RA; YIV KM:lle 23.11.1795. Piirustukset asiakirjasarjassa ÖIÄ KG 1:1. ÖHA. RA.

[4] Ptk 16.4.1797 § 1–3. KA MF TK 1009. HarKa.

[5] Ptk 6.8.1797. KA MF TK 1009. HarKa.

[6] *...Byggmästaren Åkerblom icke tilltrodt sig kunna, efter den af Kongl. Öfver Intendents Contoiret författade Dessein upföra den Klockstapel man här vid Moderkyrckan beslutet at bygga…* Ptk 4.3.1798. KA MF TK 1009. HarKa; Vrt. Pettersson 1976, 496; Ptk 4.3.1798 on säilynyt myös konseptiversiona sisältäen hieman eri tietoja.

[7] *…förskaffadt en annan i Byggningskonsten mera kunnig och godkänd man Jacob Rif, hvilken nyl. efter en lika Kongl. Wederbörligen författad Rijtning upbygt Laukas kyrcka och för närvarande sysselsättes med förfärdigandet af en prydelig Predikstohl och Altare Tafla dersammastädes.* Ptk 4.3.1798. KA MF TK 1009. HarKa.

mestarin kotipaikkakunnalle. Sopimuskohdan mukaan Rijfille jätettiin vapaus tehdä tapuliin tarpeelliseksi katsomiaan pieniä muutoksia, jotka aiheutuivat kellojen koosta.[1] Pöytäkirjasta ilmenee myös, että Rijf oli laatinut materiaaliehdotelman.[2]

Hartolan kellotapuli pystytettiin Rijfin johdolla kevätkesän 1798 aikana.[3] Tapuli oli kuvauksesta päätellen kaksikerroksinen.[4] Tapulin nikkaritöistä (ovet, luukut) vastasi nikkari Isberg, jolle maksettiin työstä hieman yli 16 riikintaalerin (16;32;-) palkkio. Kustannuksia keventääkseen seurakuntalaiset päättivät laudoittaa tapulinsa piirustuksista poiketen tavalliseen tapaan sahalaudoilla.[5] Kellotapuli paloi joulupäivänä vuonna 1828.

[6] HIMANKA

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- mh Tandefelt KM:lle 23.11.1786. Vol. 27. KOLL. RA.

Piirustukset:
- Raippaluoto: Johan Elfström 3.5.1778 → KM 2.12.1778.[6]
- → piirustuksiin haluttiin tehdä muutos vuonna 1787.[7]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: -1792, 1794–95.
Työnjohto: Carl T. Rijf, Jacob Rijf.[8]
Mitat:
- Vuoden 1836 kalustoluettelon mukaan kirkon pituus on pohjois-etelä -suunnassa 41 k (27,9 m) ja itä-länsi -suunnassa alttariseinään saakka mitattuna 41 k (24,3 m). Koska alttariseinän takana olevan sakariston leveys on 5 k (3 m), saadaan kirkon kokonaispituudeksi itä-länsi -suunnassa 46 k (27,3 m). Ristivarsien leveyttä ei ole ilmoitettu. Ristivarsien korkeus kattolistaan on 10 k (5,9 m). Keskustornin korkeudeksi mainitaan 18 k (10,7 m).[9]

---

[1] *Skulle någon liten ändring i byggnaden i anseende till storleken af klockorne af honom finnes nödig, må den af honom efter godt finnande giöras.* Ptk 4.3.1798; Ks. ptk 4.3.1798 (konsepti): *ändring i Desseinen som Byggmästaren i anseende till storleken af klockorne skulle finna sig befogad at giöra*. KA MF TK 1009. HarKa.
[2] Ptk 4.3.1798 (konsepti). KA MF TK 1009. HarKa.
[3] Tilien mukaan ”rakennusmestari Rijfille” maksettiin kahdeksan riksin etukäteispalkkio, 50 riksin työpalkka sekä 10 riksin kyytimaksut. Kooste kellotapulin rakennustileistä 15.9.1798. III Gla:1. HarKa. MMA.
[4] Ks. alkutiedoista kohta *Mitat*; Ptk 19.8.1838. HarKa; Peräoja 1965, 408.
[5] Ptkt 1.4.1798 ja 27.5.1798. KA MF TK 1009. HarKa.
[6] Raippaluodon kirkon piirustukset, ks. Pettersson 1985, 298.
[7] Ilmenee asiakirjasta Himangan kyläläisten anomus Vaasan läänin kunink. käskynhaltijalle. Ilman tarkempaa päiväystä, mutta laadittu ilmeisesti melko pian 21.8.1787 pidetyn kirkonpaikan katselmuksen jälkeen. Ec 1. KRA. KausKa.
[8] Ilmenee asiakirjoista Tilit 9.2.1794. II Ga 1b; Jacob Rijfin tosite 17.2.1795. II Ac 15. HiKa.
[9] Kal 1836. E VI 106a. TTA. TMA.

Himangan seurakuntalaisten laatima anomus puisen saarnahuoneen (*ett predikohuus af Timmer och Trä wircke*) rakentamisesta saapui kuninkaan kansliaan huhtikuussa 1786. Hankkeen eteneminen virkakoneistossa viivästyi hieman, sillä suoraan kuninkaalle lähetetystä anomuksesta puuttuivat maaherran ja tuomiokapitulin lausunnot.[1] Asiakirjoista voidaan päätellä, ettei hanketta varten oltu vielä laadittu erillisiä piirustuksia.

Turun tuomiokapituli vastusti kyläläisten anomusta, mutta Vaasan läänin maaherra Adolf Tandefelt asettui puolustavalle kannalle. Hän esitti Kuninkaalliselle Majesteetille himankalaisten anomuksen hyväksymistä sekä *saarnahuoneen rakentamista niillä piirustuksilla, jotka kuningas oli hyväksynyt Raippaluodon kirkkoa varten*.[2] Huomionarvoista on, etteivät himankalaiset ainakaan varsinaisessa anomuksessa olleet tuoneet esille Raippaluodon piirustuksiin liittyvää toivetta.[3] Kokonsa puolesta Raippaluodon kaltainen kirkkorakennus olisi palvellut erinomaisesti juuri saarnahuonekäytössä.

Kuningas Kustaa III hyväksyi maaherran esityksen ja himankalaiset saivat rakennusluvan tammikuussa vuonna 1787. Päätöksestä ilmenee, että saarnahuoneen tulisi oikeammin kantaa kappeli-nimitystä (*rätteligen bör få namn af Capell*) ja että se pystytettäisiin Raippaluodon kirkon hyväksyttyjen piirustusten mukaisesti.[4] Kirkon paikaksi vahvistettiin jo KM:lle osoitetussa anomuksessa mainittu Raumankari, sillä sen sijainti oli hankkeeseen osallistuvien tilojen kannalta edullisin.[5]

Kuninkaan osoittamat piirustukset arvioitiin jo ennen rakentamisen aloittamista kooltaan riittämättömiksi. Kirkonpaikan vahvistamiseen liittyvän anomuksen yhteydessä pyydettiin lupaa tehdä pohjoispuolen sakariston sekä eteläpuolen eteisen tilalle symmetriset, viiden sylin (8,9 m) mittaiset ristivarret. Uusi sakaristo tulisi kirkon itäpäätyyn alttariseinän taakse.[6] Himangan kirkkoa varten laaditut

---

[1] Anomus saapui kansliaan 18.4.1786. KM halusi asiasta maaherran ja tuomiokapitulin lausunnot. Mh antoi lausuntonsa 23.11.1786 ja Ttk 8.11.1786. Mh Tandefelt KM:lle 23.11.1786. Saapunut 13.12.1786. Liitteineen. Vol. 27. KOLL. RA.

[2] *…och wågar jag fördenskull, oaktadt hwad Consistorium deremot anfört, i djupaste underdåninghet til Eder Kongl. Maijts Nådigste bifall, anmäla förenämde Himango boers anhållan och åstundan, at få upbygga ett predikohus af träd, efter lika Ritning som Eder kongl. Maijts för Replott byamän i denne Mustasaarii församling i Nåder täkts fastställa...* Mh Tandefelt KM:lle 23.11.1786. Liitteineen. Vol. 27. KOLL. RA.

[3] Arkkitehti Johan Elfströmin vuonna 1778 suunnittelema Raippaluodon kirkko on torniton, puinen pitkäkirkko, jonka itäpääty on kolmitaitteinen. Runkohuoneen pohjois- ja eteläsivulla on matalammat kylkiäiset. Kirkon rakentaminen aloitettiin samana vuonna komministeri Wilhelm Granlundin johdolla. Granlundin tarmokkuus teki suuren vaikutuksen maaherra Bror Cederströmiin, joka ilmoitti asiasta Kustaa III:lle. Ks. mh Cederström KM:lle 14.4.1782. Vol.26. KOLL. RA; Raippaluodon kirkosta tarkemmin, ks. Pettersson 1985, 297–301.

[4] KM:n päätös 11.1.1787. Jäljennös. II Ef 1. HiKa; Ttk Jacob Frosterukselle 7.3.1787. III Hb 1. LohKa.

[5] Himangan kyläläisten anomus Vaasan läänin kunink. käskynhaltijalle. Ilman tarkempaa päiväystä, mutta laadittu ilmeisesti melko pian 21.8.1787 pidetyn kirkonpaikan katselmuksen jälkeen. Anomuksessa pyydettiin Raumankarin vahvistamista kirkonpaikaksi, sillä elokuun katselmuksessa rakennuspaikaksi oli vastoin kyläläisten tahtoa valittu Hanhisuonmäki. Ec 1. KRA. KausKa; Ttk ptk 14.11.1787, 6.[8].1788 ja 21.8.1788. KA MF JK 2182. TTA. TMA.

[6] *… hvarigenom, den dessein till byggnad som Kongl. Majt. Aller Nådigst för oss beslutit och Tit: oss tillställa låtit, blir för liten. Hvarföre vi i sådan händelse allerödmiukast anhålla, at få bortlämna den i ritningen utsätta lilla Sacristian och den i symmetrie å andra sidan svarande lilla förstugan, samt i deras ställa få midt på*

uudet ja sittemmin kadonneet piirustukset olivat mitä ilmeisimmin Rijfien käsialaa. Ne lienee laadittu vuosien 1787–1788 vaihteessa.

Vuonna 1794 Himangan kirkon kerrottiin olevan jo niin valmis, ettei siitä puuttunut kuin saarnatuoli ja penkit.[1] Rakentaminen oli kuitenkin aloitettu jo muutamaa vuotta aiemmin. Säilyneen alkuperäismateriaalin valossa näyttäisi ratkaisevin rakennusvaihe sijoittuvan vuoteen 1792.[2] Kirkon rakentajina toimivat Jacob ja Carl T. Rijf. Viimeksi mainittu lahjoitti vuonna 1794 Himangan kirkonkassaan 12 killinkiä.[3] Jacob Rijf mainitaan puolestaan vuonna 1795, jolloin hän kuittasi loput rakennusmestarin palkkiostaan.[4] Rakennuspalkkion voisi olettaa liittyvän keskustornin vahvistus- ja viimeistelytöihin.

Himangan kirkko on tasavartinen ja sisäviisteinen ristikirkko. Kirkon alkuperäinen ulkoarkkitehtuuri ilmenee parhaiten arkkitehti Armas Lindgrenin vuonna 1896 tekemästä lyijykynäpiirroksesta (KL KUVA 22).[5] Kirkon katteena oleva aumakatto kohoaa ristivarsien päädyistä melko laakeana siten, että ristivarsien katonharjat jäävät suhteellisen lyhyiksi. Kirkon keskeltä kohoaa mahtava, sipulipäätteinen torni, jonka asento on muihin Rijf-kirkkoihin nähden poikkeuksellinen.[6] Kellot sijaitsivat keskustornissa 1820-luvulle saakka, jolloin rakennettiin erillinen kellotapuli (rak. Nils Pyörret l. Koskela 1822–23).[7]

Jokaisessa ristivarressa oli alun perin kaksi yläosastaan pyöristettyä ikkunaa. Lisäksi kirkon ovien yläpuolella pohjois-, etelä- ja länsipäädyissä oli pyöristetty ikkuna. Alkuperäiseen ikkunajäsentelyyn kuului myös saarnatuolin takana koillis-

---

kyrckan upföra ett kors i symmetrie på hwardera sidan, af fem famnar på hvar vägg, såsom och at få afskilja Sacristian bakom altaret i östra gafvelen, på lika sätt som i denna Sockns övriga kyrckor är. Härigenom försvinna alla pelastrar, så at ej särdeles mera ståckar behöfs än till den anviste, och blir för öfrigit den gifva dessein bibehållen. Himangan kyläläisten anomus Vaasan läänin kunink. käskynhaltijalle. Ilman tarkempaa päiväystä, mutta laadittu ilmeisesti melko pian 21.8.1787 pidetyn kirkonpaikan katselmuksen jälkeen. Ec 1. KRA. KausKa.

[1] Ilmenee asiakirjasta Ttk rovasti Anders Chydeniukselle 7.1.1795 s.6. Kk BI 62. TTA. TMA. Jacob Gadolin velvoitti Chydeniuksen vihkimään kirkon heti, kun kirkko oli mainituiltaan osiltaan valmis; Vihkimisanomus oli lähetetty srk:sta lokakuussa 1794. Tilit 1794. II Ga 1b. HiKa.

[2] Tilivuodelta 1792 on vain yksi merkintä, jonka mukaan ko. vuonna tehtiin pienehkö rahalahjoitus *Himangan uudelle kirkolle.* Seuraavana vuonna kirkkorakennus on ollut jo suhteellisen valmis, sillä tuolloin maksettiin takaisin laina, joka oli otettu kirkon ikkunalasien lunastamiseksi. Lisäksi ostettiin kelloa varten 12 syltä nyöriä ja kerättiin avustuksia tapulin (l. keskustornin) huipulla olevan ristin päällystämiseksi. Tilit 1792–1793. II Ga 1b. HiKa; Kirkon rakennusvaiheista kertova runo (Liite 3) *Rauman kirkon laulu* on kirjoitettu vuonna 1792. Takala 1897, 173–174; Kohtala-Märsylä 1979, 99; Ensimmäinen kirkonkello oli lainattu Simon Silvénin vuonna 1780 rakentamasta Kallan kalastajakirkosta. Se palautettiin vuonna 1794, jolloin Himangan kirkkoon ostettiin oma kello. Tilit 15.6.1794. II Ga 1b. HiKa.

[3] *Bygmestar Carl Rijf förärt -,12;-.* Tilit 9.2.1794. II Ga 1b. HiKa.

[4] *Suo dato har Bonden Gustaf Hongonen till underskrefwen betalt de resterande Fem Riksdaler på mitt Byggmästar arfwode för Raumo kyrkan… Låchtea den 17. Februarii 1795. Jacob Rijf.* II Ac 15. HiKa.

[5] Kansikuvana julkaisussa *Himangan seurakunta 100 vuotta.* Toim. Ala-Pöntiö – Harmaala – Lindell – Tuorila (1998).

[6] Neliömäiseltä jalustalta kohoava nelikulmainen torni on käännetty siten, jalustaneliön kulmat osoittavat ristivarsien suuntaan. Jalustaneliön sivut saadaan siten yhdensuuntaisiksi viisteiden kanssa.

[7] Kal 1852. KA MF UK 547. HiKa; Nils Pyörretin tosite 16.8.1823. Tilitositteet. HiKa.

viisteessä ollut pyöristetty puoli-ikkuna, joka tukittiin vetoisuutensa vuoksi 1960-luvulla.[1] Lindgrenin piirroksen perusteella vaikuttaa myös siltä, että ristivarsien päätyjä olisi jaoteltu liseenien tai pilasterien avulla. Ristivarsien päätyjen eteiset ovat puolestaan myöhempiä lisäyksiä.

Kirkko peruskorjattiin perinpohjaisesti vuonna 1897, jolloin sen ulkoasu muuttui ratkaisevasti (KL KUVA 23). Kirkon alkuperäinen torni jouduttiin uusimaan sortumisvaaran vuoksi. Korjaushankkeen yhteydessä tehtiin myös uusi vesi- ja välikatto, ikkunat ja ovet. Lisäksi kirkon sisustus uusittiin koillisviisteessä sijaitsevaa saarnatuolia[2] lukuun ottamatta. Peruskorjaus suoritettiin rakennusmestari Juho Jaakko Jäväjän johdolla.[3]

Alttari on itäpäädyssä väliseinää vasten. Sakariston yläpuolella on lehteri ja se tehtiin ilmeisesti vuoden 1897 peruskorjaushankkeen yhteydessä. Länsipäädyn urkulehteri rakennettiin vuonna 1920 ja sitä laajennettiin viisi vuotta myöhemmin. Nykyasussa huomiota herättävät koristeelliset kattotuolit konsoleineen, jotka tehtiin vuonna 1897. Muita korjauksia on tehty vuosina 1845, 1912, 1962 ja 1994.[4] Kirkko on edelleen käytössä.

[7] HYRYNSALMI

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 22.5.1781. Vol. 320. AV. RA.

Piirustukset:

- [Henrik Holmbom] 5.10.1780.[5]
- YIV 22.5.1781 → KM 29.5.1781.[6]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Henrik Holmbom 5.10.1780.[7]
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: -1785–1786.
Työnjohto: [Jacob Rijf].
Mitat:

- Vuoden 1843 kalustoluettelon mukaan kirkko on pohjois-etelä -suunnassa 48½ k (28,8 m) pitkä ja itä-länsi -suunnassa 41 k (24,3 m) alttariseinään saakka. Koska sakariston leveys on 7½ k (4,5 m), kirkon kokonaispituus on itä-

[1] Tuorila 1998, 16.
[2] Saarnatuolin (1794) valmistivat Himangan lähikylistä kotoisin olleet talonpojat: *Predikostolen giord med alla dess prydnader ut af bonden Johan Johansson Kåski if. WäliCannusby och bondesönerne Lars Andersson Lutsio och Johan Olofson Rahkola begge ifrån Hilliläby.* Kal 1797. Kirkonkassan tilikirjan (1797–1839) yhteydessä. II Ga 1a. HiKa; Saarnatuolin asentamisesta maksettiin 30.11.1794. Tilit 1794. II Ga 1b. HiKa; Kattolaite on vuodelta 1962. Tuorila 1998, 14–15.
[3] Tuorila 14–15.
[4] Kal 1852 ja 1925. KA MF UK 547. HiKa; Tuorila 1998, 14 ja 16; Luostarinen 1980, 66.
[5] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 22.5.1781. Vol. 320. AV. RA.
[6] Vahvistettu piirustus [Adelcrantz – Wennberg 22.5.1781] (jäljennös) III Jc:1. HyKa. OMA.
[7] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 22.5.1781. AV. RA.

> länsi -suunnassa n. 28,8 m. Korkeus kattolistaan on 15 k (8,9 m). Keskustorni on 16 k (9,5 m) korkea.[1]

Maanmittari Henrik Holmbom (1731–1805) laati Hyrynsalmen kirkkoa varten suunnitelman vuonna 1780. Piirustukset käsittivät tasavartisen ja suorakulmaisen ristikirkon pohjakaavan sekä eteläfasadin. Jokaiseen ristivarteen edellytettiin yhtä ikkunaparia kuitenkin siten, että itäisen ristivarren perällä sijaitsevan sakariston päätyseinässä oli ikkunat. Alttari sijaitsi itäisessä ristivarressa väliseinää vasten ja saarnatuolin paikka oli koilliskulmauksessa. Kirkon ristivarsia kattoi aumakatto. Keskeltä kohosi pieni, kahdeksankulmainen, piikkiin päättyvä lanterniini (KL KUVA 24).

YIV:n vuonna 1781 tekemä vastaehdotus (KL KUVA 25) noudattelee pääasiallisesti Holmbomin piirustusta. Tehdyt muutokset koskivat lähinnä keskustornia, jonka kokoa kasvatettiin ja sen jalustaa levennettiin. Kuningas Kustaa III vahvisti piirustukset toukokuussa vuonna 1781.[2]

Vaikka asiakirjat vaikenevat kirkon varhaisemman rakennushistorian suhteen, voidaan useiden tyylillisten seikkojen perusteella kirkonrakentajana pitää Jacob Rijfiä. Hän on todennäköisesti vastannut myös kirkon keskustornin muutospiirroksen laadinnasta, sillä tornia ei toteutettu YIV:n piirustuksen mukaisesti.[3]

Maaherra Johan F. Carpelan tarkasti ja hyväksyi vastavalmistuneen kirkon elokuussa 1786.[4] Koska kuninkaalta oli anottu tukea Hyrynsalmen uuden kirkon sisustamisen loppuunsaattamiseksi loppuvuodesta 1785,[5] lienee kirkko ollut jo tuolloin melko valmis. Perustus- ja rakennustyöt ovat siten saattaneet käynnistyä vuoden 1784 puolella.

Hyrynsalmen kirkko on suorakulmainen ja tasavartinen ristikirkko (KL KUVA 26). Ulkoseinäpintoja on jaoteltu liseenien avulla. Ristisakaroiden katteena on aumakatto. Ristikeskuksessa olevan teräväsärmäisen kattorakennelman päältä kohoaa nelikulmaiselle jalustalle asetettu kahdeksankulmainen, kupukattoinen torni, jossa kirkonkellot alun perin sijaitsivat. Sisätiloissa seinäpintoja ryhmittelevät Rijfien arkkitehtuurille ominaiset pilasterit. Alttari on sijoitettu itäpäätyyn väliseinää vasten. Saarnatuoli on koillisnurkan kohdalla. Ristivarsissa on tynnyriholvaus ja keskustassa Rijf-kirkoille tunnusomainen pyöreä ja laakea kupu (KUVA 10).

Kussakin ristivarressa oli alun perin kaksi yläosastaan pyöristettyä ikkunaa, joiden lisäksi pohjois-, länsi- ja eteläpäädyn oviaukon yläpuolella oli pienempi ikkuna. Itäpäädyn sakaristossa oli kaksi ikkunaa. Kirkkosalin ikkunoiden lukumäärä

---

[1] Kal 1843. KA MF IK 179. HyKa.
[2] YIV KM:lle 22.5.1781. AV; YIV diaario 1.3.1781. Holmbomin piirustusta seurasi mh Jägerhornin (10.1.) ja Ttk:n (7.2.) lausunto. CI aa:1. ÖHA. RA; Hyrynsalmen seurakunnan perustamisesta, ks. Keränen 1988, 158–161.
[3] Pettersson 1985, 360; Klemetti 1927, 184–185; Ks. myös Keränen 1988, 175–176.
[4] Keränen 1988, 161; Rakentamisvuosi 1786, esim. Kal 1860. KA MF IK 179. HyKa.
[5] Ilmenee Skellefteån kirkkohankkeen asiakirjakokonaisuudesta, jossa liitteenä ote KM:n 23.1.1786 tekemästä rahoituspäätöksestä Hulkonniemen (Suomussalmen), Puolangan ja Hyrynsalmen seurakunnille. Länsipohjan läänin mh KM:lle 4.4.1799. Vol.22. KOLL. RA.

muuttui vuonna 1884, jolloin ristivarsien päätyihin (itä-osaa lukuun ottamatta) tehtiin ikkuna oviaukon molemmin puolin. Muutos toteutettiin K.J. Bärlundin laatiman ja senaatin vahvistaman suunnitelman mukaan.[1]

Hyrynsalmen kirkko oli jo 1800-luvun alkuvuosikymmenillä korjauksen tarpeessa. Keskustorni oli todettu heikkorakenteiseksi eikä se kestänyt kellojen soittoa. Ilmeisesti jo vuodesta 1804 lähtien oli suurempaa kelloa voitu soittaa ainoastaan läppäämällä. Tuomiokapitulilta tuli vuonna 1824 korjausmääräys, mutta toimenpiteisiin ei kuitenkaan ryhdytty.[2] Rovastintarkastuksen yhteydessä vuonna 1825 kellojen soitto kiellettiin kokonaan. Lisäksi katsottiin tarpeelliseksi, että kellot otettaisiin alas keskustornista ja sijoitettaisiin väliaikaisesti *mekaniikkaan ja rakennustieteeseen perehtyneen kirkkoherra Wegeliuksen ehdottamaan yksinkertaiseen ja edulliseen rakennukseen*.[3] Kalustoluettelon mukaan kirkon kellot sijaitsivat keskustornissa vuoteen 1840 saakka, jolloin ne siirrettiin seinien pullistumisen vuoksi uuteen, erilliseen kellotapuliin (rak. Jaakko Kuorikoski 1840).[4]

Laajamittainen kirkonkorjaushanke toteutettiin vasta vuosina 1862–1863 rakennusmestari Henrik Puskalan johdolla. Korjaushankkeen yhteydessä kirkkoa tuettiin seiniä sitovilla rautatangoilla, jotka hoitavat poikittaisten sidehirsien tehtävää.[5] Kirkkoon tehtiin myös uusi lattia, penkit, saarnatuoli[6], alttaripöytä, ovet ja ikkunat. Lisäksi korjattiin kivijalka ja kirkon ulkoseinät laudoitettiin.[7] Muita korjauksia on tehty 1903, 1907, 1936, ja 1961–62.[8] Viimeisin korjaus on vuodelta 1980. Kirkko on edelleen käytössä.

---

[1] Kal 1884. KA MF IK 179. HyKa.

[2] Tark.ptk. 15.4.1804 § 18. KA MF IK 179. HyKa; Keränen 1988, 176 ja 179.

[3] *…att klockorna (…) skulle(…) till bättre tiden hållas i en af kyrkoherden Wegelius såsom skickelig mechanicus och inkommen i Byggmästariet, förslagen enkel och ej kostsam byggnade.* Tark.ptk. 18.4.1825 § 31. KA MF IK 179. HyKa; Keräsen mukaan kellot siirrettiin khra Wegeliuksen suunnittelemaan *matalaan kojuun*. Keränen 1988, 179.

[4] *Midt uppå Kyrkan finnes ett torn… deruti klockorne varit uppställde ända till år 1840; men då Kyrkoväggarne under tyngden gifvo sig utåt, måste klockorne tagas derifrån och flyttas i Klock stapeln.* Kal 1869; *… vaan koska kirkonseinät kellojen painosta alkoivat ulospäin pullistua, olivat kellot tornista pois otettavat ja siirrettävät kellotapuliin...* Kal 1884; *Kyrkoväggarne hafva i anseende till Tornets tyngd gifvit sig utåt och tarfvar Kyrkan således betydlig reparation…* Kal 1860. KA MF IK 179. HyKa; *Tyngden af kyrk klockorne, då de voro uppställde uti kyrcktornet, förorsakade den skada, att, kyrkans vägger vidget ut sig, hvilken skada fordran reparation.* Kal 1848. E VI 37. TTA. TMA.

[5] Henrik Puskalan mukaan korjaustoimenpiteitä olivat *ristien kokoonvetäminen, seinien oikominen ja muutoin varustaminen*. Henrik Puskalan kirje 21.4.1862. KA MF IK 179. HyKa.

[6] Saarnatuolin teki raahelainen puuseppä Aron Frosterus. Alttarin ja alttarinkehän valmisti oululainen puuseppä Tobias Wesenius. Inventointi 1978. Hyrynsalmi / MV TOP. MV; *Räkninki Hyrynsalmen kirkon parannuskassaan 1862*. Ptkt 1850–1888. KA MF IK 179. HyKa.

[7] Henrik Puskalan kirje 21.4.1862; Materiaali- ja kustannusarvio (J.E. Strömberg / 1858), ks. *Redovisning öfver Hyrynsalmi Moder Kyrko reparations kassa medel för år 1862*. Ptkt 1850–1888; Kal 1869 ja 1884. KA MF IK 179. HyKa.

[8] Keränen 1988, 177; Luostarinen 1980, 70.

[8] II

Tyyppi:
- muut / peruskorjaus + saarnatuoli + alttarilaite + alttarikaide + lehteri + virsitaulu.

Kohde:
- Iin länsitornillinen tukipilarikirkko *Pyhä Laurentius* (1694, Simon Israelinpoika Annala).

Piirustukset: ei mainita.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: [Jacob] Rijf, elokuu 1804[1]; kadoksissa.
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: 1807.
Työnjohto: [Jacob] Rijf.[2]

Seurakuntalaiset tekivät marraskuussa vuonna 1803 päätöksen Iin tukipilarikirkon kirkon sisätilojen ja ikkunoiden kunnostamisesta. Asiaa esiteltiin tarkemmin seuraavan vuoden maaliskuussa pidetyssä rovastintarkastustilaisuudessa. Vaikka vuonna 1694 rakennettu kirkko olikin iäkäs, sen seinät olivat kuitenkin vahvat ja kokonsa puolesta kirkko vastasi vielä hyvin seurakunnan tilatarvetta. Koska seurakuntalaiset olivat korjaushankkeen suhteen yksimielisiä, ei tarkastuksessa nähty estettä tehdä kirkosta ajan makua vastaava (*försätta den* [kyrkan] *i det skick, som i närvarande tids Smak fordrar*). Ennen hankkeeseen ryhtymistä olisi kuitenkin otettava yhteyttä hyväksyttyyn rakennusmestariin, joka tarkastaisi kirkon ja laatisi piirustuksen sekä kustannusarvion. Asiakirjat tuli lähettää tuomiokapituliin hyväksyttäviksi ja päätettäviksi.[3]

Ilmeisesti keväällä, joka tapauksessa maaliskuun rovastintarkastuksen (1804) jälkeen, lääninrakennusmestari Rijf kirjoitti Torniosta käsin kirkkoherra Frosterukselle. Tarkoituksena oli, että Rijf tulisi tulevan elokuun 4. päivänä tarkastamaan kirkon ja tekemään materiaaliehdotelman (*wärckilistan*) kirkonkorjausta varten.[4] Todennäköisesti näin myös tapahtui, sillä syyskuussa kirkkoherra Abraham Frosterus lähetti Turun tuomiokapituliin kirjelmän, jossa hän pyysi lupaa käyttää kirkonkassan varoja suunniteltuun kirkonkorjaukseen. Tuomiokapitulilla ei ollut mitään tätä menettelyä vastaan.[5] Piirustuksista tai kustannusarviosta ei ollut mainintaa.

---

[1] *Lääninrakennusmestari* Rijf ilmoitti tarkastavansa Iin kirkon ja laativansa materiaaliehdotelman. Kuulutus Kiimingin kirkossa 17.7.1804. Risto Känsälä löysi Kiimingin vanhasta pappilasta kuulutusasiakirjoja, jotka liittyvät Rijfiin ja Iin kirkon peruskorjaukseen. Känsälä toimitti kopiot asiakirjoista kirjoittajalle 24.11.2010. PMA.
[2] Voidaan päätellä esim. asiakirjoista Kuulutukset Kiimingin kirkossa 17.7.1804 sekä 12.1.1807. Risto Känsälä kirjoittajalle 24.11.2010. PMA.
[3] Ptk 30.11.1803 § 2. KA MF IK 260. IKa; RT ptk 6.3.1804. II Cf:2. IKa. OMA; Iin kirkoista ja seurakunnasta, ks. Kaisto 1998, 15–18.
[4] Kuulutus Kiimingin kirkossa 17.7.1804. Risto Känsälä kirjoittajalle 24.11.2010. PMA.
[5] Ttk ptk 26.9.1804 s. 442. KA MF JK 2187. TTA. TMA. Frosteruksen kirjelmä oli laadittu 12.9.1804.

Kiimingin kirkossa tammikuussa vuonna 1807 annetun kuulutuksen mukaan Iin emäkirkon korjaus alkaisi *Byggmästari Rif*in johdolla tulevana keväänä heti pääsiäisen jälkeen. Rakennustarpeita otettaisiin vastaan aiemmin sovittujen laskelmien mukaisesti Iin kirkolla maaliskuun 25. ja 26. päivä aamulla kello 8 alkaen.[1] Seuraavan kerran asiakirjat mainitsevat korjausta sivuavan asian heinäkuussa vuonna 1807, jolloin kirkkoherra Frosterus ilmoitti tuomiokapituliin seurakuntalaisten aikeista uusia kirkon ulkolaudoitus. Kirkkoherran tiedusteluun liittyen tuomiokapituli katsoi, ettei kirkon ulkoasua muuttamattomalle korjaushankkeelle tarvinnut anoa erityistä lupaa.[2] Sisätilojen peruskorjaus oli kaiketi tuolloin jo ohi.

Kirkon pöytä- ja tilikirjamateriaali vaikenee suoritetuista korjaustöistä. Vuoden 1844 kalustoluettelosta kuitenkin ilmenee, että kirkon sisätilat kunnostettiin vuonna 1807 kirkonrakennusmestari Rijfin valvonnan alaisuudessa.[3] Tällöin uusittiin kirkon lattiat, ikkunat ja penkit. Lisäksi tehtiin uusi alttarilaite sekä saarnatuoli, jonka paikka muutettiin kaakkoispilarin edustalta koillispilarin kohdalle. Kulku saarnatuoliin tapahtui sakariston kautta koillispilarin lävitse. Länsipäätyyn rakennettiin lehteri, jonne kuljettiin nyt kirkko- ja lehteritilaan liitetyn tornin kautta. Vanha kuoriaita poistettiin ja kirkon eteläeteisen ovi suljettiin. Seinät ja kattoholvi valkaistiin liimavärillä. Muu sisustus kuten uusi saarnatuoli (osin kullattu), alttarikaide, ovet, ikkunankarmit, penkit ja lehteri maalattiin öljyväreillä. Korjaustöiden yhteydessä alttarilaitteeseen hankittiin *Ehtoollista* esittänyt predellamaalaus.[4] Säilyneissä valokuvissa näkyy myös Rijf-tuotannolle tunnusomainen, soikea ja enkelikoristeinen virsitaulu (KL KUVA 27). Kirkko paloi salaman sytyttämänä vuonna 1942.

[9] JALASJÄRVI

Tyyppi: kirkonrakennushanke.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Wulff] KM:lle 20.12.1786. Vol. 325. AV. RA.

Piirustukset:

- Salomon Simonsson Köhlström n.1785.[5]
- YIV 1786 → KM 8.1.1787[6]; kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Salomon Simonsson Köhlström n. 1785.[1]

---

[1] Kuulutus Kiimingin kirkossa 12.1.1807. Risto Känsälä kirjoittajalle 24.11.2010. PMA.
[2] Ttk ptk 22.7.1807 s. 332. KA MF JK 2188. TTA. TMA.
[3] *År 1807 skedde uti då varande Kyrkoherden Prosten Abraham Frosteri tid, under Kyrkobyggmästaren Rifs inseende, invändigt en betydlig reparation…* Kal 1844. Laadittu Kal 1828 pohjalta. Sisältää selonteon vuoden 1807 korjaushankkeesta. KA MF IK 261. IKa.
[4] Kal 1844. KA MF IK 261. IKa; Alttaritaulun maalasi Carl Petter Elfström. Tilit 1807–1.5.1808. KA MF IK 261. IKa.
[5] Piirustukset (ei päiväystä) asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 20.12.1786. AV. RA.
[6] Hyväksymispäivä ilmenee lähetekirjelmästä YIV [Adelcrantz – Wulff] KM:lle 20.12.1786. AV. RA.

- Jacob Rijf 7.3.1787 (YIV:n piirustukseen).[2]

Toteutus: 1799–1800, Salomon Simonsson Köhlström.

Jalasjärven vuonna 1712 saarnatuvaksi rakennettu ja vuonna 1725 kirkoksi vihitty tukipilaripyhäkkö todettiin vuoden 1785 katselmustilaisuudessa rapistuneeksi ja ahtaaksi. Rakennusmestari Salomon Simonsson Köhlström (1746–1827) laati uutta kirkkoa varten piirustukset ja kustannusarvion. Mallina käytettiin kappelilaisten toiveen mukaisesti Köhlströmin rakentaman Kauhajoen kirkon (1782–83) piirustuksia, jotka Köhlström oli saanut tehtäväkseen kopioida.[3] Ne edellyttivät tasavartista ja suorakulmaista ristikirkkoa, jonka keskeltä kohosi torni. Sakaristo oli kapeampana volyymina alttariseinän takana. Länsipäädyssä oli tilava eteinen.

Maaherra Tandefelt lähetti asiakirjat piirustuksineen Tukholmaan. Tandefelt ehdotti, että kirkosta tehtäisiin tilavampi paremman ulkoasun saavuttamiseksi. KM ohjasi Jalasjärven suunnitelmat YIV:oon tarkistettaviksi. YIV korjasi piirustuksia ja teki kirkosta tilavamman. KM vahvisti YIV:n suunnitelmat 8.1.1787.[4] Hyväksytyt piirustukset ovat kadoksissa.

Kahden kuukauden kuluttua (8.3.1787) piirustusten hyväksymisestä maaherra Tandefelt laati kirjelmän, jossa hän ehdotti Jalasjärven kirkon rakentajaksi Jacob Rijfiä. Rijf oli tehnyt YIV:n piirustuksen mukaisen materiaaliehdotelman, jonka mukaan rakennusmateriaalia olisi hankittava.[5] Materiaaliehdotelma on päivätty Uudessakaarlepyyssä 7.3.1787.

Huhtikuun alussa maaherra kirjoitti vielä erikseen pastori Hanneliukselle ehdottaen Tukholman Piirustusakatemiassa harjoitelleen Jacob Rijfin valintaa rakennusmestariksi. Kauhajoen kirkon rakentanut Köhlström ei maaherran mukaan ollut kovin perillä rakennustaiteesta:[6]

---

[1] Materiaaliehdotelma ja kustannusarvio (ei päiväystä) liitteenä asiakirjassa YIV KM:lle 20.12.1786. AV. RA.

[2] *Förslag till Jalasjerfvi Cappel Kyrckia i Ilmola Sockn efter Desein*. III Fd 1. JalKa.

[3] Ilmajoen khra Gabriel Peldanin (1690–1750) selvitys Jalasjärven kirkon vaiheista. Asiakirjassa Kal 1700-. KA MF UK 145. JalKa; vrt. Alanen 1958, 83; Saarnatuvasta ja kirkonperustamisesta tarkemmin, ks. Nallinmaa-Luoto 2000, 6-9; Kats.ptk 8.8.1785. YIV KM:lle 20.12.1786. AV. RA.

[4] YIV KM:lle 20.12.1786. Liitteineen. AV. RA.

[5] *…därnäst publicerades konúngens högt respective Befallnings hafwandes här i Wasa=Län den 8 sidstl. Martii til herr krono Befallningsman Fontell afgångna högtwördade Skrifvelse, hwarigenom Jacob Rijf ifrån Ny Carleby til Byggmästare wid skeende kyrkobyggnad föreslås, jämte befallning at materialerne än i denna wår måtte anskaffas, enligt nämde Byggmästares förslag hwilket äfwen uplästes…* Ptk 9.4.1787. III Fd 1. JalKa.

[6] *Ritningen til Jalasjärfvi kyrka är ofelbart redan til församlingen anländ. Jag föreställer mig at ibland Dess medlemmar efter vanligheten upkommer villrådighet om hvem de til Byggmästare skola antaga; men som Herr Pastoren både sedt och känner byggnader, samt sielf inser nödvändigheten af en skickelig och erfaren Byggmästares utseende at exequera ritningen i alla delar och som tillika är i stånd at inuti kyrkan upföra hvalfvet samt förfärdiga alla ornamenterne, så hoppar jag at församlingen Styrd och ledd af Herr Pastoren f[all]er med Sitt val på en med tilräckelige insicter och practique begåfv[ad] Man, och i det afseendet föreslår jag Byggmästar Jacob Rif, som i Stockholm haft tillfälle at öfva sig i Ritare Academien och sedan här i landet upbygt flera nya Kyrkor af träd, med all approbation. Han låter nog bestämma sig til skiälig arfvodes lön, när Herr Pastoren med honom brefväxlar på NyCarleby där [--] å boende.*

Jalasjärven kirkon piirustus on varmaankin jo saapunut seurakuntaan. Tavanomaista on, että seurakunnan jäsenten keskuudessa syntyy epätietoisuus siitä, kenet he ottaisivat rakennusmestarikseen; mutta kuten herra pastori on itsekin rakennuksia nähneenä ja tuntevana katsonut tarpeelliseksi toteuttaa piirustuksen taitavan ja kokeneen rakennusmestarin johdolla, joka osaa myös tehdä sisäholvin ja koristeet; niin toivon, että pastori ohjaa seurakunnan valitsemaan riittävästi tietoa ja käytännönkokemusta omaavan miehen. Ja siinä tapauksessa ehdotan rakennusmestari Jacob Rijfiä, jolla on ollut tilaisuus harjoittaa itseään Tukholmassa Piirustusakatemiassa, ja joka on täällä sittemmin rakentanut useita puukirkkoja, kaikella hyväksynnällä. Hän kyllä määrittelee kohtuullisen palkkion, kun herra pastori kirjoittaa hänelle Uuteenkaarlepyyhyn, jossa hän asuu.

Se, joka on rakentanut Kauhajoen kirkon, ei ole ollut kovin perillä rakennustaiteesta, eikä saa sekaantua Jalasjärven kirkonrakentamiseen.

Järjestäkää asia oikealle tielleen, jotta saamme nähdä Jalasjärvellä kirkon, joka hyvin rakennettuna voi tulla melkoisen kauniiksi ja olla koriste paikkakunnalle.[1]

Maaherran tekemä ehdotus hämmensi kappelilaisia, sillä kaukana asuvan ja vieraan (*aflägste boende och obekant*) rakennusmestarin sijaan he halusivat mestariksi ennemminkin Köhlströmin, joka tyytyi köyhyydestä kärsivien pitäjäläisten mielestä vielä kohtuulliseen palkkioon. Maaherran ehdotuksesta tietämättä he olivat jo alustavasti sopineet hänen kanssaan rakentamisesta (*Så hafwa med honom […] nödigt aftal blifvit träffät*). Ennen lopullisen päätöksen tekemistä päätettiin kuitenkin vielä kirjoittaa Jacob Rijfille ja tiedustella hänen palkkiovaatimustaan.[2] Köhlström puolestaan pyysi Vaasassa työskennelleen hovioikeudentalon arkkitehti Johan Elfströmin (k.1788) lausuntoa taidoistaan. Lausunnosta ilmenee, että Köhlström oli nyt saanut Elfströmiltä tarkan ja perusteellisen ohjauksen, ja että arkkitehti piti Samuel Köhlströmiä pätevyydeltään Rijfin tasoisena.[3]

Rakennusmestarin valintaan liittyviä seikkoja ei enää tämän jälkeen löydy asiakirjojen sivuilta, sillä Jalasjärven kirkon rakennushanke taukosi useiksi vuosiksi. Päällimmäisenä syynä oli rakennettavan kirkon paikasta aiheutuneet erimielisyydet. Osa pitäjäläisistä halusi pystyttää kirkon Lamminmäelle, osa halusi pitäytyä alkuperäisessä suunnitelmassa rakentaa kirkko vanhan kirkon viereen. KM vahvisti Lamminmäen kirkon rakennuspaikaksi lokakuussa 1798.[4]

Den som bygt Kauhajoki nya kyrk[-] har icke varit synnerligen hemma i byggningskonsten, ock får han viserligen i[--] befatta sig med Jalasjärfvi kyrkobygg[--].

Ställ nu denna affaire så til rätt[a] at vi få se i Jalasjärfvi en kyrka s[om] väl upbygd kan bli ganska vacker och en prydnad i orten. Jag har den äran framhärda.]. Mh Tandefelt [Hanneliukselle] 4.4.1787. III Fd 1. JalKa.

[1] Kirjoittajan suomennos.

[2] Ptk 9.4.1787. III Fd 1. JalKa; Nallinmaa-Luoto 2000, 22–23.

[3] *Snickaren Salomon Simonson hafwer warit hos mig för at låta pröfwa dess insickt, om Jalasjärfwi kapelkyrkas Byggande, och emedan bemälte Salomon Simonson, byggde Kauhajocki kyrka, åhr 1783, och han nu fådt en närmare och Grundelig underwisning af mig, så finner jag för min del ingen orsak at förneka honom, det han ju må fullkomma Jalasjärfwi Capel-kyrka, hälst när det kommer av på Rangen emellan Rifwen och honom Simonson, så anser jag den senares Habilité, så stor som den förras när det tilkommen at den senare äfwen har byggt läcktare samt Bänkar i Alavo kyrka, hwilket af Adiutanten herr Anders Wargelin kan intygas.* Johan Elfströmin lausunto 14.7.1787. III Gka 8. JalKa.

[4] Ptk 13.11.1796 sekä KM:n päätös kirkonpaikan vaihdoksesta 23.10.1798. III Fd 1. JalKa; Nallinmaa-Luoto 2000, 23.

Rakennussopimus Salomon Simonsson Köhlströmin kanssa oli tehty jo 18.10.1796.[1] Kirkko rakennettiin hänen johdollaan pääasiassa vuosina 1799–1800. Torni rakennettiin piirustuksesta poiketen kirkon länsipäätyyn maaherran vuonna 1799 tekemän päätöksen nojalla.[2] Kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1830, 1833, 1902 ja 1955.[3] Viimeisin korjaus on vuodelta 1996.

[10] JOUTSA

Tyyppi: kirkonrakennushanke.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 21.2.1793. Vol. 331. AV. RA.

Piirustukset: YIV 21.2.1793 → KM 12.3.1793.[4]
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:
- Carl. [T.] Rijf (1799)[5]; kadoksissa.
- Matti Åkergren 1805[6]; kadoksissa.

Rakennussopimus: Carl [T.] Rijf 4.3.1799.[7]
Toteutus: ei toteutettu.

YIV laati vuonna 1793 suunnitelmat Joutsan puista ristikirkkoa varten.[8] Fasadipiirros on kadoksissa, mutta säilyneen pohjakaavapiirustuksen mukaan kyseessä oli suorakulmainen ja erivartinen ristikirkko, jonka itäinen ja läntinen ristivarsi ovat muita hieman pidemmät (KL KUVA 28). Pohjoisessa ja eteläisessä ristivarressa on kussakin neljä ikkuna-aukkoa ja pidemmissä ristivarsissa vastaavasti kuusi ikkuna-aukkoa. Saarnatuoli on koillisviisteessä ja alttari kirkon itäpäädyssä väliseinää vasten. Sakaristo on alttariseinän takana ja siihen kuuluu väliseinällä erotettu eteinen, josta johtaa portaat sakariston yläpuolella oleva tilaan. Piirustukseen on merkitty länsilehteri. Ulkoseinäpinnoissa edellytetään sileää laudoitusta ilman liseeneitä tai nurkkakorostuksia.

Vaikka suunnitelmat hyväksyttiin jo samana vuonna, vasta maaliskuussa vuonna 1799 neuvoteltiin rakennusmestari Carl [T.] Rijfin kanssa piirustusten mahdollisesta pienentämisestä. Rijf ei kuitenkaan suostunut muuttamaan piirustuksia ilman virallista lupaa. Tehdyn päätöksen mukaan kirkko päätettiin rakentaa vahvistettujen piirustusten mukaisesti. Hartolan Koskipään kartanossa asunut ja Joutsan kirkkohankkeeseen innokkaasti osallistunut ent. maaherra Adolf Tandefelt

[1] Ptk 13.11.1796. III Fd 1. JalKa. Köhlströmin kanssa Ilmajoella 18.10.1796 tehty sopimus on jäljennetty pöytäkirjaan.
[2] Mh:n päätös 20.6.1799. III Fd 1. JalKa; Nallinmaa-Luoto 2000, 24–26.
[3] Luostarinen 1980, 86.
[4] [Wennbergin] pohjakaavapiirros konseptina kokoelmassa Joutsa kyrka ÖIÄ KJ 3:1. ÖHA. RA; Piirustukset hyväksytty KM:n kirjelmällä 12.3.1793. YIV ptk 26.3.1793. AI aa:3. ÖHA. RA.
[5] Ilmenee esim. asiakirjasta Tilit 1805–1806. KA MF TK 1011. HarKa.
[6] Ilmenee asiakirjasta Ptk 1.12.1805. KA MF TK 1009. HarKa.
[7] Sopimusptk. 4.3.1799. Liitteenä ptk:ssa 2.3.1799. KA MF TK 1009. HarKa.
[8] YIV ptk 12.2.1793. Asia siirrettiin konduktööri Wennbergille. AI aa:3. RA. ÖHA. RA.

toivoi Rijfin tyytyvän palkkionsa osalta 20 tynnyriin viljaa ja kymmeneen leiviskään voita. Maaherran pöytäkirjaan oheistetusta lausunnosta voi päätellä, että hän piti rakennusmestarina nimenomaan lääninrakennusmestari Jacob Rijfiä.[1] Jacob Rijf oli kuitenkin noihin aikoihin Tukholmassa.

Rakennussopimus solmittiin muutaman päivän kuluttua rakennusmestari Carl [T.] Rijfin kanssa.[2] Tämä sitoutui rakentamaan Joutsan kirkon (seinät, lattia, sisä- ja ulkokatto) YIV:ssa vahvistetun piirustuksen mukaisesti sekä sisustamaan sen (penkit, alttari, alttarikaide, ovet sekä kohtuullinen (*hyglig*) saarnatuoli ilman kuvanveistotyötä). Palkkionsa rakennusmestari halusi osin rahana, osin luontaistuotteina. Pitäjän jokainen manttaali maksaisi rahana hieman yli 2 valtionvelkariksiä (2;24;-) ja tuotteina puolileiviskää voita ja 18 kappaa rukiita. Lisäksi olisi maksettava yhdellä hevosella järjestettävä kyyti Uudestakaarlepyystä Joutsaan ja takaisin. Rakennusmestari puolestaan vastaisi tarvittavista työkaluista sekä huolehtisi itsensä ja tarvitsemansa nikkarin ylläpidosta. Rakennussopimuksen loppuosasta ilmenee, että sopimukseen sisällytettiin vielä ikkunalasien asennus.[3]

Rakentamisen aloittaminen lykkääntyi. Vuonna 1803 nimismies Söderberg totesi, että Rijfin laatima liian kallis materiaaliehdotelma olisi tarkistettava jonkun rakennustaiteeseen perehtyneen miehen toimesta. Rijfin kanssa tehty rakennussopimus olisi purettava ja tilalle hankittaisiin toinen taitava rakennusmestari. Söderbergin mielestä kirkonkellojen sijaintipaikaksi tarkoitettu kallis keskustorni olisi jätettävä kokonaan rakentamatta ja kirkko katettaisiin paanujen sijaan sahalaudoilla. Joutsalaiset kuitenkin vastustivat piirustusten muuttamista ja rakennusmestari Rijfin erottamista.[4]

Rakennushanketta yritettiin käynnistää vielä helmikuussa vuonna 1805, jolloin päätettiin kirjoittaa rakennusmestari Rijfille Kokkolaan. Toisena vaihtoehtona oli hankkia joku muu taitava rakennusmestari. Kokouksessa päädyttiin ilmeisesti jälkimmäiseen ehdotelmaan, sillä ruoveteläinen rakennusmestari Matti Åkergren (1752–1839) saapui vielä samana vuonna tarkastamaan Rijfin laatiman materiaaliehdotelman.[5] Ilmeisesti samoihin aikoihin Åkergren laati kirkkoa varten uuden materiaaliehdotelman.[6]

Åkergrenin ehdotusta tarkasteltiin lähemmin lokakuussa 1807. Ehdotelmassa esitettyjen sopimattomien hirrenpituuksien takia todettiin, että kirkkoa varten olisi

---

[1] *För min del är jag icke däremot, at med den tilstädes komne Läne och Kyrko Byggmästaren Rif, afslutas om arfvode för Joutsa nya Capell Kyrkas upbyggnade och completta förfärdigande, efter den af Kongl. Maij i Nåder utfärdade Ritning.* Maaherra ei ollut tilaisuudessa läsnä. Ptk 2.3.1799. KA MF TK 1009. HarKa.
[2] Sopimusptk. 4.3.1799. Liitteenä ptk:ssa 2.3.1799. KA MF TK 1009. HarKa; Pettersson 1976, 494.
[3] Sopimusptk. 4.3.1799. KA MF TK 1009. HarKa. Rahapalkka päätettiin maksaa kolmessa osassa: 40 riksiä etukäteismaksuna, toiset 40 riksiä kun seinät oli salvottu ja loppusumma sitten, kun koko rakennus sisustuksineen olisi valmis.
[4] Pettersson 1976, 494; Ptk 11.12.1803. KA MF TK 1009. HarKa.
[5] *Till kyrkobygmästaren Matts Åkergren för hit anställd resa att granska Byggmästaren Rijfs Material förslag å Joutsa kyrka 10;-;-.*Tilivuosi 1805–1806. KA MF TK 1011; Ptk 3.2.1805. KA MF TK 1009. HarKa; Pettersson 1976, 495.
[6] Ptk 1.12.1805. KA MF TK 1009. HarKa; Pettersson 1976, 495; Ks. myös Kolehmainen 1917, 17.

hankittava uusi piirustus. Enemmistö kannatti kuitenkin tilapäiskirkon tai rukoushuoneen rakentamista. Tilapäiskirkko olisi Heinolan maaherranresidenssiin pystytetyn kirkon kaltainen, mutta suurempi.[1] Everstiluutnantti Robert Tandefelt lupautui omalla kustannuksellaan hankkimaan tarvittavat piirustukset ja materiaaliehdotelman. Tilapäiskirkon suunnitteluhanke kuitenkin keskeytyi vuonna 1808 puhjenneen sodan vuoksi.[2]

Joutsan kirkon rakennushanke käynnistyi seuraavan kerran vuonna 1811, jolloin rakennusmestariksi valittiin Matti Åkergreniltä oppinsa saanut Heikki Salo (1778–1853). Mukanaan hänellä oli Kiikan kappelikirkkoa varten laaditut piirustukset, joiden mukaan Joutsan kirkko päätettiin rakentaa.[3] Kahdeksankulmaisen attikaosan käsittävä sisäviisteinen ristikirkko valmistui vuonna 1813. Sitä on korjattu vuosina 1857 ja 1938.[4] Viimeisin korjaus on vuodelta 1998.

[11] JÄMSÄ

Tyyppi: kirkonrakennushanke.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- YIV [Fredenheim – Pfeffer] KM:lle 31.8.1802. Vol. 339. AV. RA.

Piirustukset:
- Matti Åkerblom, 1801.[5]
- YIV 31.8.1802 → KM 14.9.1802.[6]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:
- Matti Åkerblom 1.6.1801.[7]
- Jacob Rijf, 1803[8]; kadoksissa.

Rakennussopimus: Jacob Rijf hyväksyttiin rakennusmestariksi vuonna 1803.[9]
Toteutus: ajankohtaisena vuosina 1800–1803, ei toteutunut.

Jämsässä virisi 1790-luvulla ajatus uuden kirkon rakentamisesta. Vanha, 1680-luvulla rakennettu kirkko oli ahdas ja rapistunut. Seurakuntalaiset eivät kuitenkaan osoittaneet innokkuutta rakentamiseen, sillä vasta vuonna 1800 pidetyssä pitäjänkokouksessa uuden kirkon kannalla ollut rovasti Samuel N. Heurlin (1740–

[1] Heinolan residenssikirkko oli pohjakaavaltaan pitkänomaisen kahdeksankulmion muotoinen. Kirkon pystytys aloitettiin vuonna 1807. Luostarinen 1980, 42.
[2] Ptk 17.–18.10.1807. KA MF TK 1009. HarKa; Pettersson 1976, 495; Kolehmainen 1917, 16.
[3] Tarkemmin, Pettersson 1976, 497–520.
[4] Luostarinen 1980, 91.
[5] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 31.8.1802. Vol. 339. AV. RA.
[6] Pohja, leikkaus ja fasadi konseptina [Fredenheim – Almfelt 31.8.1802] kokoelmassa Jämsä kyrka ÖIÄ KJ 5:1. ÖHA. RA.
[7] Liitteenä asiakirjassa YIV KM:lle 31.8.1802. AV. RA.
[8] Ptk 7.8.1803. II Ca 2. JämKa. JyMA.
[9] Ptk 5.6.1803. II Ca 2. JämKa. JyMA. Rakennussopimus on kadoksissa.

1814) sai tuekseen majuri Henric Kihlströmin, jonka voimakas puheenvuoro vakuutti seurakuntalaiset.[1]

Lokakuussa 1800 jämsäläiset päättivät kirkon tarkastustilaisuuden järjestämisestä. Tarkastustyön suorittajiksi ehdotettiin rakennusmestari Jacob Rijfiä tai oriveteläistä rakennusmestari Matti Åkerblomia (1740–1819). Valitessaan tarkastustyön suorittajaksi Åkerblomin seurakuntalaiset ajattelivat ilmeisesti säästävänsä maksettavissa matkakustannuksissa, sillä Åkerblom asui lähempänä Jämsää kuin Rijf.[2] Seuraavana vuonna Åkerblom kuittasi palkkionsa kirkon tarkastamisesta ja piirustuksen laatimisesta.[3] Lupa uuden puukirkon rakentamiseen myönnettiin maaliskuussa 1802. YIV:n laatimaa vastaehdotusta (31.8.1802) (KL KUVA 29) jouduttiin tosin hieman odottamaan.[4]

Toukokuussa 1803 keskusteltiin jälleen rakennusmestarin valinnasta, sillä Matti Åkerblomia ei ilmeisesti oltu kaavailtu varsinaisen rakennusvaiheen mestariksi.[5] Ehdolla olivat tällä kertaa rakennusmestari Jacob Rijf sekä pyhäjärveläinen (Ul.) rakennusmestari Martti Tolpo (1748–1805). Rijfistä tiedettiin, että hän on *hyvin ripeä ja taitava, mutta kiirehtii liiaksi työssään ja on melko kallis*. Tolpon sanottiin olevan *taitava ja ahkera sekä vaativan kohtuullista palkkiota*. Koska valinnasta ei päästy yksimielisyyteen, päätettiin molempiin rakennusmestareihin ottaa yhteyttä kirjeitse. Edullisimman tarjouksen tehnyt valittaisiin mestariksi.[6]

Laukaassa työskennellyt Rijf tarttui heti tilaisuuteen ja saapui jo muutaman päivän kuluttua tarkastamaan kirkon ja esittämään oman tarjouksensa. Seurakunnasta palkattavien taitavien työmiesten kanssa hän pystyttäisi kirkon (kivijalka, seinät, katto, lattia, penkit sekä ikkunoihin ja oviin liittyvät puutyöt) 150 riikintaalerin hinnasta. Mikäli Rijf valmistaisi saarnatuolin ja alttarilaitteen, veloittaisi hän vielä 50 riikintaaleria sekä lisäksi muutamia nauloja pellavia joka talosta. Seurakuntalaiset hyväksyivät Rijfin rakennusmestarikseen lähestulkoon yksimielisesti ja päättivät pyytää häneltä tarvittavaa materiaaliehdotusta.[7]

Jacob Rijfin kirje materiaaliehdotelmineen saapui seurakuntaan elokuussa 1803. Kirjeessään hän kehotti seurakuntalaisia tasoittamaan tulevan kirkkopaikan

---

[1] Ptkt 20.11.1796 § 3, 11.12.1797 § 1, 19.5.1799 § 5, 29.9.1799, 11.5.1800 § 4. II Ca 2. JämKa. JyMA; Kuusanmäki 1962, 321–322.

[2] Ptk. 12.10.1800. II Ca 2. JämKa. JyMA. Pöytäkirjassa sukunimi Åkerblom on virheellisessä muodossa *Åkerlund*.

[3] Tilit 15.5.1801. III Gla 4. JämKa. JyMA; Piirustukset, ks. Klemetti 1927, 163 (kuva 314).

[4] Rakentaminen oli ollut tarkoitus aloittaa tulevana syksynä, mutta piirustusta kaipailtiin vielä lokakuussa 1802. Ptkt 16.5.1802 ja 14.10.1802 § 2. II Ca 2. JämKa. JyMA; YIV KM:lle 31.8.1802. AV. RA.

[5] Ptkt 8.5.1803 ja 19.5.1803 § 2. II Ca 2. JämKa. JyMA.

[6] *Om Rifwen förebars att han wäl är mycket snäl och kunig, men hastar för mycket i dess arbete och är ganska dyr. Om Tolpo sades att han är kun(n)ig och arbettsam samt fordrar drägeligt arfwodet. Som tänckasätten woro skridige, så projecterades och genast beslöts att både til Rifwen och Tolpo i skulle skrifwas och beskrifning af kyrcko ritningy til dem sändas och de hvarttera frågas, hwad de i arfwode för dylik kyrckobyggnad begärta. Den, som då wore nögd med mindre lön och betalning, skulle af [---] väljas.* Ptk 19.5.1803 § 2. II Ca 2. JämKa. JyMA.

[7] Ptk 5.6.1803. II Ca 2. JämKa. JyMA; Jacob Rijfille maksettiin kyydeistä ja kirkontarkastuksesta kolme riikintaaleria ja 16 killinkiä (3;16;-). Tilit 22.5.1803. III Gla 4. JämKa. JyMA.

kiviä särkemällä. Lisäksi Rijf ilmoitti ottavansa rakennushankkeen tyytyväisyydellä vastaan, vaikkakin hänen poikansa oli ilmoittanut olevansa estynyt saapumaan rakennukselle.[1]

Kirkonpaikan tasoittamisesta huolimatta rakennustöitä ei kuitenkaan ehditty aloittaa, sillä osa kappelilaisista kieltäytyi osallistumasta uuden kirkon rakentamiseen. Lopulta sotavuodet, Rijfien äkilliset kuolemantapaukset sekä kirkkohanketta aktiivisesti eteenpäin vieneen rovasti Heurlinin kuolema jäädyttivät tilanteen useiksi vuosiksi.[2]

Vuonna 1818 Matti Åkergren (1752–1839) laati Jämsän kirkkoa varten uudet piirustukset, sillä YIV:n vuonna 1802 laatimat viralliset piirustukset olivat olleet Jacob Rijfin hallussa ja joutuneet kadoksiin.[3] IK teki Åkergrenin piirustuksiin vastaehdotuksen, jotka vahvistettiin huhtikuussa 1821. Keskeisesti korostettu, sisäviisteinen ristikirkko rakennettiin vuosien 1824–25 aikana rakennusmestari Johan Bergin johdolla. Kirkko paloi vuonna 1925.[4] Jämsän nykyinen kirkko valmistui vuonna 1929.[5]

[12] KAARLELA 1 (Kokkolan pitäjä)

Tyyppi: muut / rappaus.
Kohde: Kaarlelan myöhäiskeskiaikainen kivikirkko *Pyhä Mikael* (n. 1500–1530).
Toteutus: 1759.
Työnjohto: Thomas Rijf.

Muurarimestari Thomas Rijf osallistui vuonna 1759 Kaarlelan myöhäiskeskiaikaisen kivikirkon ulkoseinien rappaukseen.[6] Hän kuittasi oman ja muurarikaverinsa palkkion lokakuussa vuonna 1759.[7] Ylläpito kesti 67 päivää.[8]

[13] KAARLELA 2 (Kokkolan pitäjä)

Tyyppi: laajennushanke / kivikirkko.
Kohde: Kaarlelan myöhäiskeskiaikainen kivikirkko *Pyhä Mikael* (n. 1500–1530).
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

---

[1] Ptk 7.8.1803. Rijfin kirje saapui seurakuntaan 1.8.1803. II Ca 2. JämKa. JyMA; Kuusanmäki 1962, 323–324.
[2] Kuusanmäki 1962, 324.
[3] Kuusanmäki 1962, 324; Kydén 1998, 87 ja viite 238.
[4] Jokinen 1993, 581.
[5] Luostaarinen 1980, 99.
[6] Nikula 1969, 76; Back 1980, 333.
[7] *Utaf Gamle Carleby Sochne kyrka haf underteknad murmästare bekommit såwäl ägna som dess kamrats wägnar för samma kyrkas rapning Trehundrade femtio daler kopparmynt, som qvitteres.* Thomas Rijfin signeerauksena puumerkki. Tosite 14.10.1759. KA MF UK 655. KaarKa.
[8] Tilit 1759. KA MF UK 655. KaarKa.

- Vaasan lääninkanslia (19.4.1762) ja Turun tk (10.3.1762) KM:lle. Vol. 18. KOLL. RA.
- YIV [Adelcrantz – Wulff] KM:lle 4.4.1786 KM:lle. Vol. 325. AV. RA.

Piirustukset:

- [Matti Honka 1761].[1]
- YIV 4.3.1765.[2]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Matti Honka ja Thomas Rijf (7.9.)1761.[3]

Muurarimestari Thomas Rijf mainitaan vuonna 1761 yhdessä rakennusmestari Matti Hongan kanssa Kaarlelan kirkon katselmustilaisuudessa, jossa Honka esitti laatimansa piirustukset kirkon laajentamiseksi (KL KUVA 30). Hongan ja Rijfin jättämä kustannusarvio oli suuruudeltaan 29202 kuparitaaleria, josta rakennus- ja muurarimestarin palkkioiden osuus oli yhteensä 1500 kuparitaaleria.[4] YIV teki Hongan laatimaan piirustukseen vastaehdotuksen, joka lähetettiin KM:n hyväksynnälle 4.3.1765.[5]

Laajennusprojekti seisahtui rovasti Jakob Chydeniuksen kuoltua huhtikuussa vuonna 1766. Hanke käynnistyi uudelleen vuonna 1784, mutta YIV:oon lähetetyistä piirustuksista ei kuulunut mitään.[6] Hanke toteutettiin vasta vuosina 1786–1789 rakennusmestari Erik (Murik) Granlundin (1736–1805) johdolla. YIV:n laatimat uudet piirustukset pohjautuivat Hongan (1761), YIV:n (1765) sekä Anders Chydeniuksen (1784) laatimiin ehdotuksiin. Arkkitehti Johan Elfström teki piirustuksiin vielä viime hetken muutoksia.[7]

[14] KAARLELA 3 (Kokkolan pitäjä)

Tyyppi: piirustukset / kivikirkon laajennussuunnitelma.
Kohde:

- Kaarlelan myöhäiskeskiaikainen kivikirkko *Pyhä Mikael* (n.1500–1530, laaj. 1786–1789).

Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Fredenheim – Wennberg] KM:lle 11.7.1797. Vol. 335. AV. RA.

---

[1] Piirustukset asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 4.4.1786. Vol. 325. AV. RA.
[2] *Gambla Carleby tillbygnad 1765* signeerattomana konseptina (pohja, fasadit) kokoelmassa Karleby kyrka ÖIÄ KK 7: 1–5. RA.
[3] Kats.ptk 7.9.1761. Materiaali- ja kustannusarvio pöytäkirjan yhteydessä. YIV KM:lle 4.4.1786. Vol.325. AV. RA.
[4] Kats.ptk 7.9.1761. Mh Cederström KM:lle 3.9.1784 (etusivulla kirjurin virhe 23.9.1784). Sisältänyt liitteenä laajennuspiirrokset (Tab.1–3). Lähetekirjelmästä YIV [Adelcrantz – Wulff] KM:lle 4.4.1786 irrallisena asiakirjakokonaisuudessa Vol.325. AV. RA; Tilit 1761. KA MF UK 655. KaarKa; Vrt. Back 1980, 333; Hankkeelle myönnettiin kolehtiapu 2(8).8.1764. Vaasan lääninkansl. (19.4.1762) ja Turun tk KM:lle (10.3.1762). Vol.18. KOLL. RA.
[5] YIV:n memoriaali KM:lle 4.3.1765 (konsepti). F II b:1. ÖHA. RA.
[6] Anders Chydenius YIV:lle 18.2.1786. F II b:1. ÖHA. RA.
[7] Kaarlelan kirkon vaiheista ja laajennusoperaatiosta tarkemmin, ks. Pettersson 1985, 46–52, 297 sekä 319–327; Nikula 1969, 76–84.

Piirustukset:
- Carl [T.] Rijf 30.1.1797.[1]
- YIV 5.7.1797[2] → KM 12.9.1797; kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Toteutus: toteutus 1798–1804.
Työnjohto: Erik Granlund.

Kaarlelan kirkon vuosina 1786–1789 toteutettu laajennushanke sai jatkoa vuonna 1796, jolloin päätettiin kivisen kellotornin rakentamisesta kirkon länsipäätyyn. Rakennusmestariksi haluttiin Carl [T.] Rijf, joka laati hanketta varten tarvittavat piirustukset (KL KUVA 31).[3] Kellotornin myötä kirkko pitenisi n. 21 kyynärää (n. 12,5 metriä).[4]

Carl Thomasson Rijfin Tukholmassa signeeraama (*Carl Rijf*) pohjakaavapiirustus edellyttää suorakulmaista ja erivartista ristikirkkoa, jonka itäinen ja läntinen ristivarsi ovat muita pidemmät. Rijfin pidentämässä länsisakarassa on kolme ikkunaparia ja itäisessä kaksi, kun taas pohjoisessa ja eteläisessä ristivarressa on vain yhdet ikkunaparit. Fasadipiirroksen mukaan ikkunat ovat yläosastaan pyöristettyjä. Saarnatuoli on sijoitettu kirkon koillisnurkkaukseen, jonka sisäkulma on kevyesti viistetty. Alttari on kirkon itäisessä ristivarressa väliseinää vasten. Alttarin molemmilta puolilta johtaa ovi väliseinän takana olevaan sakaristoon.

Ristivarsia kattaa satulakatto, joka on läntisen ristivarren päätyä lukuun ottamatta aumattu. Kahdella ikkuna-akselilla pidennetyn länsiristin päältä kohoaa nelikulmainen, avonaiseksi tarkoitettu lanterniini. Sitä kattaa puolipyöreä kupukatto, jonka laella on pallojalalla seisova risti. Ristivarsien päätyovia koristaa yksinkertainen portaali. Piirustuksessa on edellytetty sileää ulkoseinäpintaa.

YIV laati piirustukseen vastaehdotuksen, joka ei ole säilynyt. Yli-intendentti Fredenheimin laatiman muistion perusteella kuitenkin tiedetään, että suunnitelma vastasi pohjakaavan osalta melko pitkälle Rijfin piirustusta. Torni ei kuitenkaan levännyt Rijfin suunnitelman mukaisesti länsiristin päähän kaavaillun uudisosan päällä, vaan se oli kapeampana volyymina länsiseinää vasten. KM hyväksyi YIV:n piirustukset syyskuussa 1797.[5]

---

[1] Kokoelmassa Karleby kyrka ÖIÄ KK 7: 1-5. ÖHA. RA.
[2] Laatijana mainitaan [Carl Fredrik] Sundvall. YIV ptk 5.7.1797. AI aa:5. ÖHA. RA; Pettersson 1985, 392 ja 394.
[3] *Sist tilspordes församlingen hvem de ville hälst hafva till Byggmästare? och förenade sig äfven Församlingen häruti med Pastor, at de antogo dertil Kyrko Byggmästaren Carl Rif, om han ej vore dem för dyrl[i]gd.* Ptk 28.8.1796 § 2. Liitteenä asiakirjassa Anders Chydenius YIV:lle 15.2.1797. F II b:1. ÖHA. RA; Carl Rijfin laatimat piirustukset on päivätty Tukholmassa 30.1.1797. Tilikirjojen mukaan piirustuksista maksettiin kuitenkin jo 23.12.1796: *För ritningen til klockstapelbygnad til Carl Rif 2;-;-*. KA MF UK 656. KaarKa; Piirustukset lähettiin seurakunnasta YIV:oon 15.2.1797. Pettersson 1985, 392; Schauman 1908, 421–422.
[4] Anders Chydenius YIV:lle 5.7.1797. F II b:1. ÖHA. RA.
[5] YIV KM:lle 11.7.1797. AV. RA.

Piirustusten saavuttua seurakuntaan alettiin pohtia rakennusmestarin valintaa.[1] Osa pitäjäläisistä asettui kuitenkin koko laajennushanketta vastaan, ja rakennusmestarin hankinta siirtyi lokakuuhun 1798. Tällöin laajennushankkeen keulahahmo Anders Chydenius (1729–1803) vetosi maaherraan ja esitti rakennusmestariksi vuosien 1786–89 laajennushanketta johtanutta Erik Granlundia (1736–1805). Kirkkoherra Chydenius oli asettunut jyrkästi Rijfin valintaa vastaan ja raportoi maaherralle Rijfin epäonnistumisesta Luulajan, Skellefteån, Kemin ja Oravaisten kirkonrakennushankkeissa.[2] Carl Rijfin valituskirjelmästä[3] huolimatta Granlund valittiin rakennusmestariksi. Laajennushanke toteutettiin vuosien 1798–1804 aikana.[4]

Kaarlelan kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1899, 1908, 1933 ja 1952.[5] Ulkomaalaus on vuodelta 1997.

[15] KALAJOKI

Tyyppi: piirustukset / siltarakennus.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- YIV [Edelcrantz – Pfeffer] mh Langelle 31.12.1806. F III:5. ÖHA. RA.
- IK [Arppe] KeM:lle 8.6.1812. Kk Da:1. RakH. KA.

Piirustukset:
- Jacob Rijf 18.4.1805.[6]
- YIV 31.12.1806.[7]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:
- Jacob Rijf [18.4.1805][8]; kadoksissa.
- YIV [Blom] 30.12.1806.[9]

Toteutus: 1809.
Työnjohto: Antti Koskela-Järvelä, Nils Koskela-Pyörret.

Rakennusmestari Jacob Rijf laati vuonna 1805 suunnitelman Kalajoen kivisiltaa varten.[10] Piirustus edellytti viisikaarista siltaa (KL KUVA 32). YIV:n nelikaarisen siltapiirustuksen käsittävä vastaehdotelma on päivätty 31.12.1806 (KL KUVA 33). YIV:n konseptikirjeestä Oulun läänin maaherra Langelle ilmenee, ettei yli-

[1] Ptkt 18.2.1798 ja 25.3.1798. Liitteineen. KA MF UK 654. KaarKa; Pettersson 1985, 394; Schauman 1908, 422–423.
[2] Anders Chydeniuksen muistio mh:lle 24.10.1798. Jäljennöksenä ptk:n 25.3.1798 yhteydessä. KA MF UK 654. KaarKa; Pettersson 1985, 394–395; Schauman 1908, 424–425.
[3] Mh:lle osoitettu valituskirjelmä luettiin pitäjänkokouksessa 31.3.1799. Ptk 31.3.1799. KA MF UK 654. KaarKa.
[4] Pettersson 1985, 396.
[5] Luostarinen 1980, 135.
[6] Kokoelmassa Kalajoki bro ÖIÄ PK 2: 1–2. ÖHA. RA.
[7] Konseptina [Edelcrantz – Blom 31.12.1806] kokoelmassa Kalajoki bro ÖIÄ PK 2: 1–2. ÖHA. RA.
[8] Mainitaan Blomin memoriaalissa 30.12.1806. F III:5. ÖHA. RA.
[9] Konseptina Blomin memoriaalissa 30.12.1806. F III:5. ÖHA. RA.
[10] Mh Lange YIV:lle 9.9.1806. Ristijärven kirkkohankkeen yhteydessä. F II b:3. ÖHA. RA.

intendentti A.N. Edelcrantz pitänyt Rijfin siltarakennuksiin liittyviä teoreettisia tietoja perusteellisina.[1]

YIV:n vastaehdotus sekä hanketta koskevat muut viralliset asiakirjat (Rijfin piirustusta lukuun ottamatta) jätettiin venäläisen hallituksen edustajalle toukokuussa vuonna 1811. Intendentinkonttorin (IK) mukaan Rijfin laatima materiaaliehdotelma oli hyvin puutteellinen.[2]

Uuden sillan rakentaminen aloitettiin jo huhtikuussa 1809. Työnjohtajana toimi rakennusmestari Antti (Koskela) Järvelä (1756–1810). Myös rakennusmestari Nils Koskela-Pyörret (1773–) osallistui rakennustöihin.[3] Varmuudella ei tiedetä, mitä piirustusta rakennusvaiheessa seurattiin.

Silta rakennettiin kokonaan uudelleen vuonna 1881. Rakennustöiden johtajana oli kirkonrakentaja Mikko Karjanlahdelta (1820–1894) oppinsa saanut Anton Lankila (1832–1916).[4] Tämä ns. Vanhasilta purettiin vuonna 1972, jolloin se korvattiin uudella betonirakenteisella sillalla.

[16] KARSTULA

Tyyppi: piirustukset / puukirkko.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- mh Krabbe KM:lle 31.5.1799. Vol.31. KOLL. RA.
- YIV [Piper – Wennberg] KM:lle 29.4.1800. Vol. 338. AV. RA.

Piirustukset:
- Carl [T.] Rijf 23.11.1798.[5]
- YIV 29.4.1800 → KM vaati muutosta 6.5.1800.[6]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:
- Carl [T]. Rijf 23.11.1798.[7]

Toteutus: ajankohtaisena vuosina 1798–1805, ei toteutettu.
Työnjohto: vuonna 1805 rakennusmestariksi ehdittiin valita Anders Malander.

Karstulan ensimmäinen ristikirkko rakennettiin vuonna 1775 ilman esivallan lupaa. Kirkko jäi rakenteeltaan vaatimattomaksi, sillä se pystytettiin sijaintipaikasta

---

[1] YIV mh Langelle 31.12.1806. F III:5. ÖHA. RA; Rinne 1912, 62–63.
[2] *…hafva funnit det af Byggmästaren Rijf ingifne Material Förslag högst ofullständigt, ehuru hans ritning saknas, men hvilken förmodeligen stadnat qvar vid Öfver Int: Cont: i Stockholm.* IK KeM:lle 8.6.1812. Kk Da:1. RakH. KA; Asiakirjojen luovutuspäivämäärä 4.5.1811 ilmenee YIV:n diaarista. Johan Gåsste kirjoittajalle 15.1.2008. PMA.
[3] Pettersson 1973, 488–489; Alavieskalainen Anders Andersson Koskela muutti perheineen 1790-luvun lopulla Ylivieskaan, jossa hän toimi Järvelä-nimisenä rakennusmestarina. Koskelan kolmesta Antista, ks. Santtila 2002, 86–89. Kirjaan tehdyt korjaukset ja lisäykset, ks. http://www.kolumbus.fi/annsan/av1700.htm. 1.11.2013.
[4] Kyllönen 1980, 138–139.
[5] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 29.4.1800. AV. RA.
[6] Fasadi ja pohja konseptina [Tempelman] kokoelmassa Karstula kyrka ÖIÄ KK 8:1. ÖHA. RA; Muutospiirros kadoksissa.
[7] Liitteenä asiakirjassa mh Krabbe KM:lle 31.5.1799. Vol.31. KOLL. RA.

johtuneen kiistan vuoksi verrattain nopeasti. Erityistä kellotapulia ei ollut, vaan kelloa soitettiin pihamaalla olevassa telineessä.[1]

Riita Karstulan kirkon sijaintipaikasta puhkesi uudelleen 1790-luvulla, jolloin Karstulan Oikarin taloon muuttanut Uudenkaarlepyyn entinen pormestari Jean Christian Gadd (1757–1813) ehdotti kirkon siirtämistä Laikan ja Puntarniemen välissä olevalle Kivikkoaho-nimiselle mäelle. Hän esitti jopa kokonaan uuden kirkon rakentamista, sillä vanhan kirkon korjaukset tulisivat lopulta kalliimmaksi kuin uuden pystyttäminen.[2]

Päätös Karstulan vanhan kirkon siirrosta Kivikkoaholle sekä uuden kellotapulin rakentamisesta tehtiin kesäkuussa 1798 pidetyssä pitäjänkokouksessa.[3] Maaherra Krabben toukokuussa vuonna 1799 vastaanottamien asiakirjojen perusteella kysymys oli kuitenkin kokonaan uuden kirkon rakentamisesta. Liitteenä oli *Carl Rijfin* laatima puisen ristikirkon piirustus ja kustannusarvio, jotka pormestari Gadd pyysi toimittamaan viralliseen tarkastukseen. Aktiin tehdyn merkinnän mukaan asia esiteltiin KM:lle 18.6.1799.[4]

Carl [T.] Rijfin laatima piirustus käsittää tasavartisen ja sisäviisteisen ristikirkon fasadin ja pohjakaavan (KL KUVA 34). Kirkon kussakin ristivarressa on kaksi yläosastaan pyöristettyä ikkunaa, jonka lisäksi myös sisäviisteissä on ikkunaaukot. Ristivarsien nurkkakorostuksiin edellytetään vaakasuoraa rustikointia. Nurkkakorostukset on huomioitu myös kivijalan muotoilussa. Ristikeskuksen päältä kohoaa matalalle jalustalle asetettu kahdeksankulmainen keskustorni, jota ympäröi matala kaide. Keskustorni päättyy sipulipäätteeseen, jonka yläosasta nousee pallojalallinen risti.

Pohjakaavapiirroksen mukaan kirkon sisäseiniin ei edellytetä seinäpintoja jakavia pilastereita tai liseeneitä. Saarnatuoli on koillisviisteessä ikkunan edessä. Alttari on itäpäädyssä väliseinää vasten. Alttariseinän takana on sakaristo ja väliseinällä erotettu eteinen, josta johtaa portaat kirkon keskustorniin tai sakariston yläpuoliseen tilaan. Piirustukseen on merkitty kaksinkertaiset sisäviisteet.

Vastaehdotuksen teko tuli Olof Tempelmanin tehtäväksi. Hän oli säilytti Rijfin piirustuksessa esitetyn fasadi- ja pohjakaavaidean, sillä niissä oli hyvä ja taitava konstruktio ja ne vastasivat kokonsa puolesta hyvin tilatarvetta. Hän oli tehnyt muutoksia ainoastaan torniin, jolle hän oli antanut soveliaamman ulkomuodon ja paremman tyylin.[5] Tempelman säilytti myös rustikoinnin, sillä vaikka sen poisjät-

---

[1] Ptkt 28.9.1794 § 3 ja 26.7.1795 § 2. II Ca 0. KarKa. JyMA; Kallio 1987, 533.
[2] Ptkt 30.5.1795 § 6, 26.7.1795 § 2, 25.5.1797 § 4, 13.5.1798 § 5 ja 7. II Ca 0. KarKa. JyMA; Kallio 1987, 533–535.
[3] Ptk 10.6.1798 § 2. II Ca 0. KarKa. JyMA.
[4] Mh Krabbe KM:lle 31.5.1799. Liitteineen. Vol.31. KOLL. RA.
[5] *Idéen, så väl i Plan, som facade, hwilka tillkänna gifva en god och ärfaren Constructeur, och hwilka förmodeligen till storlek svara emot behofven, äro i det närmaste bibehållne, utom tornet och några smärre detailler, som fordrat jämnkning för att ärhålla ett tjenligare utseende och bättre Stil.* Tempelmanin lausunto 27.4.1800. F II b:1. ÖHA. RA.

täminen saattaisi pienentää kustannuksia, se ei sotinut rakennustaiteen puhdasta antiikkimakua vastaan.[1]

YIV:n lähetekirjelmän allekirjoittaneen F.M. Piperin mukaan vastaehdotus oli muutoin paikkakunnalta lähetettyä suunnitelmaa vastaava, mutta kirkon tornia oli kaunistettu rakennuskustannuksia lisäämättä. Norrköpingin linnassa 6.5.1800 tehdyssä esittelyssä kuningas Kustaa IV Aadolf kuitenkin määräsi piirustusta muutettavaksi.[2]

Ainoastaan konseptiversiona säilynyt Olof Tempelmanin laatima päiväämätön vastaehdotus on yksinkertaistetumpaa ja hieman korkeammalle jalustalle asetettua keskustorniratkaisua lukuun ottamatta jokseenkin yhteneväinen Carl Rijfin laatiman piirustuksen kanssa (KL KUVA 35). Kyseessä saattaa siten olla kuninkaalle 6.5.1800 esitetty ehdotelma. Mahdollisesti laadittua muutospiirrosta ei tiettävästi ole säilynyt.

Vaikka KM lopulta hyväksyi Karstulan kirkon suunnitelmat, kirkon ei kuitenkaan rakentamista aloitettu. Syynä olivat kohonneet kustannukset sekä erimielisyydet suoritettavista rakennustöistä, sillä pitäjäläisten mukaan he eivät olleet sitoutuneet uuden kirkon rakentamiseen vaan ainoastaan vanhan kirkon siirtämiseen paremmalle paikalle.[3] Maaherra kehotti karstulalaisia kuitenkin aloittamaan rakennustyöt ja valitsemaan sopivan rakennusmestarin. Vuonna 1805 pidetyssä kokouksessa pitäjäläiset valitsivat pormestari Gaddin ehdotuksen mukaan rakennusmestarikseen kruunupyyläisen Anders Malanderin, jonka palkkauksesta sovittaisiin myöhemmin.[4] Muutamien vuosien kuluttua kirkkohankkeesta luovuttiin kokonaan ja vanhaa kirkkoa tyydyttiin ilmeisesti vain korjaamaan.[5]

Karstulan kirkko rakennettiin lopulta vasta vuonna 1853 IK:ssa laadittujen uusien suunnitelmien (1844) mukaan. Rakennusmestarina toimi kaustislainen Jaakko Kuorikoski (1807–1880). Kirkko on edelleen käytössä ja sitä on korjattu vuosina 1904 ja 1953.[6] Viimeisin korjaustyö on vuodelta 2003.

[17] KAUHAVA

Tyyppi: muut / peruskorjaus.
Kohde: Kauhavan kirkko (1755–56, Antti Hakola).
Piirustukset: ei mainita.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: 1805.

---

[1] *…hwilken aldeles icke Strider emot den antiqna och rena Smaken i Byggningskonsten*. Tempelmanin lausunto 27.4.1800. F II b:1. ÖHA. RA.
[2] YIV KM:lle 29.4.1800. ÖHA. RA.
[3] 31.5.1801 § 6. II Ca 0. KarKa. JyMA.
[4] Ptkt 30.5.1803 § 5, 11.11.1804 ja 6.1.1805. II Ca 0. KarKa. JyMA; Kallio 1987, 535.
[5] 19.8.1809 § 1. II Ca 0. KarKa. JyMA.
[6] Luostarinen 1980, 111.

Työnjohto: Jacob Rijf.[1]

Kauhavan kirkko rakennettiin vuosina 1755–56 alahärmäläisen rakennusmestari Antti Hakolan johdolla. Kirkko oli länsitornillinen pitkäkirkko, jonka runkohuoneen molemmilla sivuilla oli ristivarsien tapaiset kylkiäiset. Alttari sijaitsi itäpäädyssä kolmitaitteista kuoriseinää vasten. Sakaristo oli alun perin pohjoispuolen kylkiäisessä, ja sen päällä oli pienempi lehteri. Saarnatuoli sijaitsi pohjoisseinustalla lähellä kylkiäisen muodostamaa nurkkausta. Myös kirkon länsipäädyssä oli lehteri.[2]

Tilikirjojen mukaan rakennusmestari [Jacob] Rijfille maksettiin vuonna 1805 30 riikintaalerin palkkio suoritetusta korjaustyöstä.[3] Korjaustyöt liittyivät ilmeisesti ainakin joidenkin ikkunoiden ja ovien uusimiseen, sillä korjaustöiden jälkeen kirkon vanhoja ovia ja ikkunoita myytiin huutokaupassa.[4] Samana vuonna maalarille maksettiin palkkio ikkunapokien maalauksesta.[5] Saattaa olla mahdollista, että myös sakariston siirto kolmitaitteisen itäpäädyn jatkeeksi tapahtui juuri vuoden 1805 korjausten yhteydessä.[6] Kauhavan kirkko paloi vuonna 1921.

[18] KEMI

Tyyppi:

- kirkkorakennus / kivikirkko + alttaripöytä + alttarikaide + lehteri + virsitaulu.

Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Wulff] KM:lle 23.9.1784. Vol.323. AV. RA.
- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 22.3.1786. Vol. 325. AV. RA.
- Kemi KD 39/143 1820. STO. KA.

---

[1] Tilit 1805. KA MF UK 134. KauKa; Jacob Rijfin perukirjassa mainitaan Kauhavalta saatava kirkonrakennuspalkkio. Perukirja 2.10.1809. MF ES 3647. KA.

[2] Vuonna 1753 vielä rakentamattomasta kirkosta tiedettiin, että se olisi *en korskyrcka, af 45 alnars längd och 8 alnar bredd innantill, och hvardera korset hålla i längden 9 alnar, samt i bredden 13½ dito. Sakristian skall byggas på norra sidan fram om korset och hålla 10 qvadrat alnar innom wäggarne. Altar wäggen giöras med winklar om 10 ½ alnr hvardera och bakgafwelen twär, hvarwid klockstapelen kommer at fogas.* Tiedot perustuvat ilmeisesti Hakolan laatimaan piirustukseen. Ptk 23.9.1753 § 3. KA MF UK 133. KauKa.

[3] *Till Byggmästaren Rijf betalt för den af Honom å kyrkan värkstälde reparation 30;-;-.* Tilit 1805. KA MF UK 134. KauKa; Jacob Rijfin perukirja 2.10.1809. MF ES 3647. KA.

[4] Ikkunoista ja ovista kertyi kirkonkassaan maksua hieman yli 23 riikintaaleria (23;36;4). Maininta tilien 1805 yhteydessä. KA MF UK 134. KauKa.

[5] Maalari sai palkkiota seitsemän riksiä. Kyseessä oli todennäköisesti maalari Gustaf Björkqvist, sillä hän lahjoitti marraskuussa vuonna 1805 kirkonkassaan 12 killinkiä. Tilit 1805. KA MF UK 134. KauKa.

[6] Pitäjänkokouspöytäkirjat eivät tuo lisävalaistusta korjaushankkeeseen, sillä pöytäkirja-aineisto puuttuu 1788–1806 väliseltä ajalta. Pöytäkirjoja on säilynyt vv. 1750–1765, v.1770, v.1778–1787, v.1807 (yksi kpl), vv. 1812–1823 ja 1824–52. Näissä ei ole mainintoja sakariston siirrosta. Sakaristo mainitaan itäpäädyn jatkeena vuoden 1831 kalustoluettelossa. Kal 1831. Asiakirjasarjassa Pitäjänkokouspöytäkirjat 1750–1852. KA MF UK 133. KauKa.

Piirustukset:

- [Henrik Holmbom] 1782.[1]
- YIV 23.9.1784 → KM hylkäsi piirustukset 18.11.1784.[2]
- YIV 22.3.1786 → KM vahvisti 30.3.1786.[3]
- Jacob Rijf n. 2/1794 (torni/muutospiirros)[4]; säilynyt(?).[5]
- Jacob Rijf 1.6.1798 (selvityspiirros).[6]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Henrik Holmbom ja Johan Juntell 27.–28.8.1782.[7]
- Jacob Rijf, syyskuu 1793.[8]

Rakennussopimus:

- 3.2.1794 Jacob Rijf, allekirjoittanut veljensä puolesta Carl T. Rijf.[9]

Toteutus: 1794–1797, – 1799

Kemin vuonna 1519 rakennettu kivikirkko oli 1780-luvulle tultaessa käynyt ahtaaksi. Tilavamman kirkon tarpeellisuudesta keskusteltiin elokuussa vuonna 1782 järjestetyssä katselmustilaisuudessa. Pitäjän valtuutettujen sekä virallisten asiamiesten lisäksi katselmuksessa oli läsnä maanmittari Henrik Holmbom, joka esitteli ehdotuksensa kirkon laajentamiseksi (KL KUVA 36). Tarvittavan kustannusarvion Holmbom oli laatinut yhdessä muurarimestari Johan Juntellin kanssa, joka myös oli saapunut paikalle.[10]

Holmbomin laajennusehdotuksen mukaan tilavampi kirkko saataisiin edullisimmin laajentamalla vanhaa kirkkoa kolmella uudella ristivarrella siten, että vanha runkohuone muodostaisi läntisen ristivarren. Suunnitelma edellyttäisi lisäksi runkohuoneen pohjoispuolella sijainneen sakariston sekä eteläpuolella olleen eteisen purkamista. Tornittomaksi suunnitellun kirkon ristivarsia kattaisi päistään

---

[1] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 23.9.1784. AV. RA; Konseptina asiakirjassa Muut asiakirjat 1625–1828. KA MF IK 285. KeKa.

[2] Fasadi ja pohja konseptina [Wulff] sekä hylättynä [Adelcrantz – Wulff] kokoelmassa Kemi kyrka ÖIÄ KK 13:1–6. ÖHA. RA.

[3] Signeeraamaton pohjakaava konseptina kokoelmassa Kemi kyrka ÖIÄ KK 13:1–6. ÖHA. RA; Vahvistettuna [Adelcrantz – Wennberg] asiakirjassa Kemi KD 39/143 1820. STO. KA.

[4] Tornin rakentaminen mainitaan jo rakennussopimuksessa. Ilmeistä on, että sitä varten oli laadittu alustava piirustus. Rakennussopimus 3.2.1794. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa; Rijfin selvityspiirroksen (ks. Jacob Rijf 1.6.1798) mukaan seurakuntalaiset olivat hyväksyneet piirroksessa esitetyn tornin ja kattorakenteet 6.4.1795.

[5] Rijf luovutti keskustornin käsittäneen fasadi- ja pohjapiirroksen englantilaiselle tutkimusmatkailija Edvard Daniel Clarkelle vuonna 1799. Clarke [1799c] 2000, 49; Clarken keräämät esineet ovat Cambrigden yliopiston kokoelmissa. Rijfin tekemät muutospiirrokset saattavat olla siellä. Clarke [1799a] 1990, 23.

[6] Kokoelmassa ÖIÄ KK 13:1–6. ÖHA. RA.

[7] Kats.ptk. 26.–27.8.1782 yhteydessä. Kustannusarviossa päiväys 27.–28.8.1782. YIV KM:lle 23.9.1784. AV. RA; Konseptina asiakirjasarjassa Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.

[8] Mainitaan ptk:ssa 8.9.1793 § 5. KA MF IK 279. KeKa.

[9] Rakennussopimus 3.2.1794. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.

[10] Kats.ptk. 26.–27.8.1782. YIV KM:lle 23.9.1784. Liitteineen. AV. RA; Katselmuspöytäkirja on konseptina asiakirjasarjassa Muut asiakirjat 1648–1804 ja Holmbomin konseptipiirustukset asiakirjasarjassa Muut asiakirjat 1625–1828. KA MF IK 285. KeKa; Cajanus 1927, 43–46.

aumattu satulakatto. Saarnatuoli tulisi kirkon koilliskulmaukseen ja alttari itäisen ristivarren päätyyn väliseinää vasten.

Katselmuksessa keskusteltiin myös täysin uuden kirkon rakentamisesta. Pitäjäläisten valtuutetut kallistuivat kuitenkin laajennushankkeen kannalle, vaikkeivät he nähneet siihenkään olevan riittävästi taloudellisia edellytyksiä. Ainoastaan kruununnimismies Jacob Bergbom piti onnistuneempana valintana uuden kirkon rakentamista.

Turun tuomiokapituli puolsi lausunnossaan kirkon laajentamista sekä siihen liittyvän yleisen kolehdin myöntämistä. Oulun läänin maaherra Adolf Tandefelt kannatti sen sijaan uuden kivikirkon rakentamista. Hänen mukaansa muurikivet ja tiilet voisi hankkia Kemin lähialueilta ja muutoinkin rakennusmateriaalin kuljettaminen meriteitse Oulun ja Tornion suunnalta olisi helppoa. Hanke voisi toimia Suomen pitäjille oppina siitä, kuinka vain vähin varoin voidaan ryhtyä rakentamaan kivirakennuksia. Tandefelt mainitsi esimerkkinä vuonna 1777 rakentamaan aloitetun Munsalan kivikirkon, joka oli jo lähes valmis vaikka kappelissa oli vain vähän asukkaita. Jos Kemissä päädyttäisiin ainoastaan vanhan kirkon laajentamiseen, olisi siitä kuitenkin tehtävä korkeampi (*kyrkan högre upföras*) kuin mitä Holmbomin piirustus edellyttää.[1]

YIV:n vuonna 1784 laatima vastaehdotus (KL KUVA 37) noudattelee länsisakaran päälle lisättyä tornia lukuun ottamatta Holmbomin piirustusta. Sisätilan koilliskulma on saarnatuolin sijoituksesta johtuen kevyesti viistetty. YIV oli laatinut piirustuksensa siten, että sitä voitiin käyttää joko uuden kirkon rakentamiseen tai vanhan laajentamiseen. Jälkimmäisessä vaihtoehdossa olisi vanha kirkko muodostanut kirkon länsisakaran Holmbomin piirustuksessa esitetyllä tavalla.

Piirustukset eivät kuitenkaan saaneet vahvistusta. Kuningas Kustaa III hylkäsi ehdotelman marraskuussa 1784 ja esitti uusien suunnitelmien laatimista. Koska kirkko rakennettaisiin avaralle paikalle kauemmaksi vanhasta kirkosta, kuningas oli nähnyt parhaaksi ehdottaa rakennukselle koristeellisempaa, pyöreää muotoa.[2]

YIV laati hanketta varten kuninkaan mieltymysten mukaiset suunnitelmat. Yli-intendentti C.F. Adelcrantzin ja Thure. G. Wennbergin signeeraama uusi ehdotelma käsittää erivartisen ja suorakulmaisen ristikirkon pohjakaavan (KL KUVAT 38–40). Kirkon itäisen ja läntisen ristivarren pääty on pyöristetty. Itäinen ristivarsi on muita ristivarsia huomattavasti lyhyempi siten, että sen muoto on lähes puolipyöreä.[3] Alttari on kirkon länsipäädyssä väliseinää vasten. Alttarin molemmilta puolin johtaa ovi alttariseinän takana olevaan sakaristoon, jossa on väliseinällä erotettu eteinen. Saarnatuolin paikka on merkitty kirkon lounaiskulmaukseen. Itä-

---

[1] Mh Tandefelt KM:lle 28.7.1783. Ttk oli antanut lausuntonsa asiasta 21.6.1783. YIV KM:lle 23.9.1784. Liitteineen. AV. RA; YIV ptk 6.7.1784. AI aa:1. ÖHA. RA.

[2] *Och Kongl. Majt ansedt prydligare gifwa kyrkan en rund form…* YIV ptk 31.5.1785. AI aa:1. ÖHA. RA; Fogelmarck 1957, 176.

[3] Pohjakaavakonseptiin tehdyistä merkinnöistä ilmenee, että piirustus on laadittu länsi-itä -suuntaisesti siten, että pylväskoristeinen ristivarsi osoittaa itään päin (eli alaspäin). ÖIÄ KK 13:1-6. ÖHA. RA.

fasadia hallitsee kahdeksan doorilaisen pylvään reunustama pyöristetty, kupolikatteinen portiikki. Ikkunat ovat yläosastaan pyöristettyjä. Nurkkarustikoinnilla koristeltujen pohjoisen ja eteläisen ristivarren katteena on matala satulakatto. Ehdotukseen ei sisälly tornia. Piirustukset vahvistettiin 30.3.1786.

Paikkakunnalla rakennusmestariksi suunniteltiin kaiketi jo heti tässä vaiheessa Jacob Rijfiä, sillä hänelle maksettiin lokakuussa vuonna 1786 uuden kirkkorakennuksen tarkastamiseen liittyneet kyydit ja palkkio.[1] Rakennustöiden aloittaminen kuitenkin viivästyi. Yksi syy hankkeen hidastumiseen oli Ruotsin ja Venäjän välinen sota, joka puhkesi vuonna 1788. Rakentamisen aloittamista hidastutti myöhemmin vielä Simon ja Tervolan kappelilaiset, jotka kieltäytyivät osallistumasta kalliiksi kokemaansa hankkeeseen.

Rakennustöiden aloittamisessa edettiin vasta toukokuussa vuonna 1793, jolloin maaherra velvoitti kappelilaiset kivenhankintaan tulevan syksyn aikana.[2] Neuvottelut rakennusmestari Jacob Rijfin kanssa alkoivat uudelleen viimeistään elokuun lopulla, sillä syyskuussa pidetyssä pitäjänkokouksessa rovasti Castrén ilmoitti saaneensa häneltä vastauksen koskien rakennuspalkkiota. Rijf oli kirjeessään ilmoittanut ottavansa työn vastaan ilmaisten kyytien ja majoituksen lisäksi yhden riikintaalerin päiväpalkalla, tai vaihtoehtoisesti 333 riikintaalerin ja 16 killingin summasta.[3]

Kirkkoraati piti Rijfin palkkiota liian kalliina. Rovastin tehtäväksi tuli kirjoittaa joko Rijfille uudelleen tai jollekin muulle taitavalle rakennusmestarille, joka tekisi työn halvemmalla. Pitäjänkirjurin tuli kuitenkin jakaa pitäjäläisten kesken hankittavien kivien määrä Rijfin laatiman materiaaliluettelon avulla.[4]

Rakennussopimus solmittiin kaikesta huolimatta Jacob Rijfin kanssa helmikuussa vuonna 1794. Jacob Rijf ei kuitenkaan itse ollut sopimuksen teossa läsnä, vaan hän oli valtuuttanut veljensä Carl T. Rijfin allekirjoittamaan sopimuksen nimissään.[5] Solmitun sopimuksen mukaan Rijf sitoutui neljässä vuodessa pystyttämään kirkon ilman lehtereitä hyväksytyn piirustuksen mukaisesti. Sopimukseen sisältyi myös puuholvin, penkkien, ikkunoiden, alttarin sekä urkulehterin rakentaminen. Kirkon perustukset tulisivat kuuden korttelin (89,1cm) syvyyteen kirkon alle, *mutta mikäli maaperä vaatisi syvemmän perustuksen, olisi pitäjänmiesten siitä vas-*

---

[1] *Till Byggmestaren Jacob Rijf för skiuts och arfwode wid besiktningen af nya kyrckobygnaden… 3;16;-*. Tilit 5.10.1786. KA MF IK 281. KeKa.

[2] Cajanus 1927, 51–53; Ks. tässä yhteydessä myös khra Castrénin kirje mh J.F. Carpelanille 26.7.1793. Liitteineen. Muut asiakirjat 1648-1804. KA MF IK 285. KeKa.

[3] *… at han emot åtnjutande af fri skjuts, fritt qwarter och wärma och 1 Riksd*r *om dagen, eller i stället för dags penning uti et för alt 333 Rdr 16 sk wihl emottaga soknens förtroende…*Ptk 8.9.1793 § 3. KA MF IK 279. KeKa.

[4] Ptk 8.9.1793 § 3 ja 5. KA MF IK 279. KeKa.

[5] Rakennussopimus 3.2.1794. Jacob Rijf ja Carl T. Rijf; *På til frågan förmälte Rijf at han* [Jacob Rijf] *vid Contractets efterslutande icke varit sjelf närvarande utan hadde befullmägtigat sin broder Carl Rijf dertil...* Kats.ptk 23.– 28.10.1797. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.

tattava.[1] Vahvistetuista piirustuksista poiketen kirkkoon päätettiin tehdä kellollinen keskustorni. Se rakennettaisiin *sellaisella varovaisuudella, ettei kirkko siitä vaurioituisi*.[2] Rakennusmestari lupasi itse kustantaa torniin sijoitettavien vanhojen kirkonkellojen asennuksen. Keskustornin rakentaminen alun perin tornittomaksi tarkoitettuun kirkkoon tapahtui seurakuntalaisten pyynnöstä.[3]

Rijfin sopimuksessa mainittu kokonaispalkkio oli 5555 riikintaaleria 26 killinkiä ja kahdeksan runstykkiä (5555;26;8). Summa maksettaisiin neljässä osassa siten, että vuosittain Rijf saisi 1388 riikintaaleria 42 killinkiä ja kahdeksan runstykkiä (1388;42;8). Ensimmäisen vuoden urakkapalkkiosta laitettaisiin heti maksuun 400 riikintaalerin erä. Summa maksettiin rakennusmestari Carl Rijfille 10.2.1794 kirjuri Johan Eric Sarenin kautta.[4]

Sopimuksen mukaan pitäjäläisten tuli vastata rakennusmateriaalina käytettävän harmaakiven sekä kattopaanujen hankinnasta. Lisäksi jokaisen savun tehtävänä oli suorittaa vuosittain 6 päivätyötä neljä vuotta kestävän rakennustyön ajan. Rijf pidätti itselleen vielä oikeuden varata päivätöitä uudisasukkailta, torppareilta ja itsellisiltä sen arvion perusteella, johon kirkkoraati katsoi heidän olevan lain mukaan velvoitettuja. Vanhan kirkon ja kellotapulin puuainekset rakennusmestari sai käyttää uuden kirkon tarpeisiin. Lopuksi Rijf sitoutui asettamaan sopimukselle täyden takauksen.

Rakennuspaikan tasoittaminen ja kivien raivaaminen alkoi keväällä vuonna 1794. Kirkko pystytettiin länsi-itä -suuntaisesti siten, että puolipyöreä ristivarsi osoitti itään päin. Alttari sijaitsi Rijfin piirustuksen mukaan lounaiskulmassa ja saarnatuoli vastaavasti luoteessa (KL KUVA 41).

Rakennustyöt edistyivät aikataulun mukaisesti vuoteen aina 1797 saakka, jolloin kirkon seinät rupesivat halkeilemaan. Rovasti Castrén uskoi sen johtuvan kirkon liian matalasta perustuksesta ja huolimattomasti suoritetusta rakennustyöstä. Pitäjäläiset kieltäytyivät maksamasta Rijfin neljännen vuoden urakkapalkkiota ja vaativat virallisen tarkastustilaisuuden järjestämistä. Rakennusmestari puolestaan

---

[1] *Grundwahlen förbinder mig att lägga till sex qwarter under kyrckan, men i händelse jordmånen skulle fordras djupare grundläggning så böra Sochnemännerne derföre answara.* Rakennussopimus 3.2.1794. Muut asiakirjat 1648-1804. KA MF IK 285. KeKa.

[2] *Ett Torn åtagar mig uppbygga under förenämde hwilkor, åfwanpå kyrckan med sådan försigtighet att kyrckan deraf ej tager någon skada, och med sådan inredning att det kan nyttjas till klockstapel…* Rakennussopimus 3.2.1794. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.

[3] Rijf oli omien sanojensa mukaan velvoittanut seurakuntalaiset hyväksyttämään laatimansa piirustuksen KM:lla. Jacob Rijf yli-intendentti Fredenheimille 5.6.1798. II Fb:1. ÖHA. RA; Yli-intendentti C.F. Fredenheimin lausunto 27.6.1798. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.

[4] Tosite 10.2.1794. Rakennussopimuksen yhteydessä. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa; Tilikirjojen ja -tositteiden mukaan Rijfille maksettiin vuosina 1794–95 rahapalkkiota yhteensä hieman yli 978 riikintaalerin arvosta (978;2:-). Vuosilta 1796–1797 ei löydy tietoja maksetuista palkkiosta. Vuonna 1798 rakennusmestarille maksettiin täydennystä vuosien 1794–1796 urakkasummiin yli 12 riikintaaleria (12;42;3). Tilit 1794, 1795, 1798 (KA MF IK 281), viinikassan tilit 1795 (KA MF IK 282) sekä tilitositteet (Muut asiakirjat 1648–1804 KA MF IK 285). KeKa.

valitti tapahtuneesta maaherralle.[1] Asiasta alkoi useita vuosia kestänyt riita, joka päättyi osapuolten väliseen sovintoon vasta elokuussa vuonna 1802.[2]

Kemissä vuonna 1819 vieraillut keisari Aleksanteri I näki rappiotilassa olevan kirkon ja määräsi uuden kirkon rakennettavaksi valtion varoilla. Uusi kirkko pystytettiin vuosina 1824–27 C.L. Engelin laatimien piirustusten (1823) mukaan. Rakennustöitä johti rakennusmestari Erik Korpi. Jacob Rijfin rakentamaa kirkkoa ei enää käytetty ja se purettiin 1840-luvulla.[3]

Vuonna 1827 valmistunut kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1887, 1926 ja 1968.[4] Kirkossa on Rijfien tuotannolle tunnusomainen virsitaulu, jonka yläosassa on nuottiviivasto-, lyyra- ja pasuunasommitelma sekä alaosassa enkeliveistos (KL KUVA 42). Se hankittiin loppuvuodesta 1799.[5] Oulainen maalari Emanuel Sondell maalasi ja kultasi virsitaulun vuonna 1802.[6]

[19] KOKKOLA (kaupunkiseurakunta)

Tyyppi: muut / peruskorjaus.
Kohde:

- Kokkolan ksrk:n länsitornillinen tukipilarikirkko (1655), laajennettu ristivarsilla 1695–96.

Piirustukset: Anders Chydenius n. 1793 (ovet)[7]; kadoksissa.
Materiaaliehdotus: Carl Thomasson Rijf 15.3.1793.[8]
Toteutus: 1793–94.
Työnjohto: Carl Thomasson Rijf, Anders Malander.[9]

Kokkolan kaupungin kirkko peruskorjattiin vuosina 1793–1796 rovasti Anders Chydeniuksen (1729–1803) aloitteesta. Kirkon kallistunut länsitorni purettiin lukuun ottamatta sen alinta osaa, josta tehtiin länsieteinen. Kirkkosalin itä- ja länsipäädyn vesikatot aumattiin ja itäpäädyn kuoriosa tehtiin kolmitaitteiseksi. Vanha sakaristo sekä papinoven ympärillä ollut eteinen purettiin. Uusi sakaristo raken-

[1] Esim. Ptk 6.8.1797. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.
[2] Jacob Rijfin ja pitäjäläisten allekirjoittama sovintoptk. 1.8.1802 sekä Vaasan Hovioikeuden lausunto asiasta 29.12.1803. Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285. KeKa.
[3] Cajanus 1927, 69–71; Uuden kirkon rakentamiseen liittyviä asiakirjoja, ks. KD 39/143 1820. STO. KA.
[4] Luostarinen 1980, 118.
[5] Tilit 13.12.1799: *För en ny Siffer=Tafla til kyrkan 7;-;-*. KA MF IK 281. KeKa.
[6] Tilit 1.12.1802: *Till Målaren Sondell för nya Ziffer=taflans målande, och förgyllande, med gamla taflan, och Ziffornes öfwerstrykande med färg… 13;-;-*. KA MF IK 281. KeKa.
[7] *…ville ordföranden öfverlägga med kyrkorådet, om hvad facon de borde få, och upviste derföre ett af honom i dag författat project til kyrkodörar…* Ptk 13.11.1793 § 4. KA MF UK 639. KokKa.
[8] Materiaaliehdotus on päivätty Uudessakaarlepyyssä 15.3.1793. Allekirjoittanut *C: Tson Rijf.* III Gka:2. KokKa.
[9] Esim. ptkt 23.3.1793 ja 1.5.1794. KA MF UK 639. KokKa.

nettiin kapeampana volyymina kuoriosan itäpäätyyn. Kirkon ulkoseinät rapattiin, listoitettiin ja koristeltiin rustikoiduin liseenein.[1]

Myös kirkon sisätiloissa tehtiin muutostöitä. Kirkon sisäholvaus uudistettiin ja kirkkosalin ja ristivarsien väliset sidehirret poistettiin. Ikkunat muutettiin yläosistaan pyöristetyiksi ja ovet uusittiin. Korjaushanketta aktiivisesti eteenpäin vienyt Chydenius oli itse laatinut ainakin osan tarvittavista piirustuksista.[2]

Korjaushanke käynnistyi Carl T. Rijfin osalta maaliskuussa vuonna 1793, jolloin hän laati hanketta varten materiaaliehdotuksen. Lopullinen päätös holvin uudistamisesta, sidehirsien poistosta ja tornin purkamisesta tehtiin 23.3.1793 pidetyssä kirkonkokouksessa. Samassa kokouksessa rakennusmestari ilmoitti vaativansa palkkiokseen 18 riikintaaleria ja 32 killinkiä sekä ylläpidon rakennustöiden ajaksi. Rijfin majoituksesta vastasi kaupunginviskaali Forsgren, sillä hän asui lähellä kirkkoa.[3] Työt toteutettiin kesän 1793 aikana.[4]

Myös kirkon ulkoseiniin sekä kirkkosalin itä- ja länsipäätyyn liittyneet muutostyöt päätettiin toteuttaa rakennusmestari Rijfin valvonnassa. Näihin muutostöihin lukeutui ilmeisesti myös hieman myöhemmin esille noussut sakariston siirto.[5] Kirkon itäosan ikkunoiden siirrosta neuvoteltiin kruunupyyläisen rakennusmestari Anders Malanderin kanssa.[6] Työt saatiin Rijfien osalta päätökseen syyskesällä 1794, jonka jälkeen suoritettiin ainoastaan pienimuotoisia viimeistelytöitä.[7] Kirkko purettiin vuonna 1874.[8]

[20] KORTESJÄRVI ***Katariinan kirkko***

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko + saarnatuoli + virsitaulu.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto: Kortesjärvi KD 15/456 1854. STO. KA.
Piirustukset: ei mainita.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: –1792, saarnatuoli n. 1793–1794.
Työnjohto: Jacob ja Carl T. Rijf.[9]
Mitat:

---

[1] Pettersson 1985, 374–377; Ptkt 5.11.1792 § 3, 23.3.1793, 24.10.1793, 13.11.1793 § 1–4 ja 6.12.1793. KA MF UK 639. KokKa.
[2] Pettersson 1985, 374–377; Ptk 13.11.1793 § 4. KA MF UK 639. KokKa.
[3] Ptk 23.3.1793. KA MF UK 639. KokKa.
[4] Ptk 24.10.1793. KA MF UK 639. KokKa.
[5] Ptk 24.10. ja 6.12.1793. KA MF UK 639. KokKa.
[6] Ptk 1.5.1794. KA MF UK 639. KokKa.
[7] Ptk 11.8.1794. KA MF UK 639. KokKa; Vuosina 1795–96 kysymys oli enää kirkon lattioiden uudistamisesta sekä uuden alttarilaitteen ja -taulun hankinnasta. Alttarilaitteen pystyttämisestä vastasi ilmeisesti Kruunupyystä kotoisin ollut nikkari Tranbäck. Ptkt 11.5.1795 § 3–4, 10.11.1795 § 2 sekä 20.4.1796. KA MF UK 639. KokKa.
[8] Pettersson 1985, 377.
[9] Ilmenee asiakirjasta Lehtimäkeläiset YIV:lle 11.11.1795. (Lehtimäki). F II b:2. RA.

- Kirkon pituus on pohjois-etelä -suunnassa 46 k (27,3 m) ja leveys itä-länsi -suunnassa 33 k (19,6 m) kuorin etuosaan saakka. Kuorin pituudeksi mainitaan 8 k (4,8 m) ja leveydeksi 14 k (8,3 m). Kirkon korkeus kattolistaan (*takbandet*) saakka 12 k (7,1 m). Holvikorkeudeksi ilmoitetaan 17 ¾ k (10,5 m). Sakaristo oli 11 k (6,5 m) pitkä ja 5 k (3 m) leveä. Kirkon korkeus maasta ylös ristiin oli 30 k (17,8 m).[1]

Kortesjärveläiset saivat marraskuussa vuonna 1789 luvan puisen kappelikirkon rakentamiseen. Samalla heitä kehotettiin laatimaan kirkkoa varten piirustukset ja lähettämään ne vahvistettaviksi.[2] Piirustusten laadinnasta tai niiden mahdollisesta hyväksymisestä ei ole säilynyt merkintöjä. Kirkon rakentajiksi tiedetään kuitenkin Jacob ja Carl Rijf.[3]

Kirkko rakennettiin pääsääntöisesti vuoden 1792 aikana. Viimeistelytöitä tehtiin tuon jälkeen siten, että kirkko voitiin vihkiä käyttöön vuonna 1794. Kirkko nimettiin Katariinan kirkoksi.[4]

Kortesjärven kirkko on tasavartinen ja sisäviisteinen ristikirkko (KL KUVA 43). Jokaisessa ristivarressa on yhteensä kaksi yläosastaan pyöristettyä ikkunaa. Myös kirkon sisäviisteissä on ikkunat, joista koillisviisteen ikkuna on muita pienempi. Itäpäädyssä oleva sakariston ikkuna ulottuu valaisemaan myös yläpuolella olevaa pientä ullakkoa. Pitäjäntupana käytetystä ullakkotilasta avautui ikkunat kirkkosaliin.[5] Ne sijaitsivat sakaristoon johtavien ovien yläpuolella (KL KUVA 44).

Ristivarsia kattaa aumakatto. Kirkon keskeltä kohoaa matalalle jalustalle asetettu kahdeksankulmainen ja suippokattoinen keskustorni. Torni ei ole alkuperäinen, sillä se rakennettiin vasta vuonna 1883 Juho Kuorikosken johdolla.[6] Tornin kahdeksankulmaista jalustarakennelmaa on koristeltu pienillä päätykolmioilla. Ulkona ainoastaan kirkon ristivarsien päätyosia on jaoteltu verrattain kapeiden liseenien avulla.

Kirkon sisätiloissa seinäpintoja jakavat pilasterit. Alttari on kirkon itäisen ristivarren perällä väliseinää vasten. Alttariseinän takana on sakaristo ja väliseinällä erotettu eteinen. Eteisestä on kulkuyhteys ylös kirkon keskustorniin, jossa kirkon-

[1] Kal 1828 ja Kal 1827–1833. E VI 93a. TTA. TMA.
[2] Päätös Kortesjärven kappelikirkon rakentamisesta 25.11.1789. Osoitettu maaherralle. Jäljennös. II Eb 1. PRA. VMA; Ttk ptk 16.12.1789 s. 699–700. KA MF JK 2182. TTA. TMA. Anomus oli saapunut 23.9.1789; Perustamisesta tarkemmin, ks. Laukkonen 1966, 110–113.
[3] Lehtimäkeläiset toivoivat vuonna 1795 saavansa rakentaa samanlaisen kirkon kuin mitä Jacob ja Carl Rijf olivat rakentaneet Kortesjärvelle (*att få en ny kyrkja upbygt, nemligen en sådan, som hr Byggmästaren Jacob Rijf, i Kårtesjärfvi kappel tillika med sin hr Broder Carl Rijf upbygdt*). Lehtimäkeläiset YIV:lle 11.11.1795. F II b:2. RA; Mäkelä 2002, 26 sekä viite 59.
[4] Esim. Kal 1828. E VI 93a. TTA. TMA; Ttk Eric Brunniukselle 6.11.1793. II Ea 4. PRA. VMA; Vihkiminen tapahtui 9.3.1794. Ttk ptk 2.4.1794 s.119. KA MF JK 2184. TTA. TMA; Vainionpää 1994, 3; Takala 1897, 170–171.
[5] Esim. Kal 1827–1833, Kal 1836. E VI 93a. TTA. TMA.
[6] Laukkonen 1966, 119; Keskustornin piirustukset ovat Kortesjärven kirkonarkistossa.

kellot sijaitsivat. Kellot siirrettiin vuonna 1855 seinien pullistumisen vuoksi erilliseen kellotapuliin (rak. Olof Häggblad 1855).[1]

Rikkaasti koristeltu saarnatuoli on koillisviisteessä (KL KUVA 45). Sen hankintavaiheista ei ole säilynyt ensisijaisia tietoja. Se on kuitenkin hankittu melko pian kirkon valmistumisen jälkeen, sillä tyylilliset yksityiskohdat osoittavat saarnatuolin olevan Rijfien valmistama.

Kortesjärven kirkon rusettinauha- ja enkelikoristeinen virsitaulu on Kortesjärven kotiseutumuseossa (KL KUVA 46). Virsitaulu lienee hankittu saarnatuolin valmistamisen yhteydessä. Museossa on myös irrallisia enkeliveistoksia (KL KUVA 47), jotka ovat aiemmin sijainneet saarnatuolin taustalla sekä saarnatuolin portin yläosassa.[2] Kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1824, 1842, 1910, 1932, 1956 ja 1961.[3]

[21] KRISTIINANKAUPUNKI

Tyyppi: muut / muuraustyö.
Kohde:

- Kristiinankaupungin tukipilarikirkon *Ulrika Eleonooran* (1700, Gabriel Mårtensson Saarenpää) kirkkohauta.

Toteutus: n.1781.

Muurarimestari Thomas Rijfille maksettiin marraskuussa vuonna 1781 hieman yli 13 riikintaalerin palkkio kirkon haudan muurauksesta.[4] Kristiinankaupungin työ on Rijfin osalta huomioitu myös Abraham Falanderin tilikirjanpidossa.[5]

Työtehtävän tarkempi määrittely on hankalaa. Palkkio voisi liittyä kellotapulin eteläpuolella olevaan, tiilestä muurattuun hautarakennukseen, jonka rakentamiseksi tehtiin aloite jo tammikuussa vuonna 1774. Yksi sen haudoista muurattiin vuonna 1779 ja kaksi vuoden 1780 tienoilla.[6]

Kyseessä saattaisi olla myös jonkin erillisen kirkkohaudan avaus- tai umpeenmuuraus. Tällöin se voisi olla elokuussa vuonna 1781 kuolleen Elsa Kristina Aspegrenin (†25.8.1781) hauta. Hän oli Pedersören rovasti Gabriel Aspegrenin (1708–1784) veljen Carl Aspegrenin (1714–1766) leski, joka on voitu haudata jo aiemmin kuolleen miehensä hautaan.

---

[1] Ptkt 23.1.1853, 16.10.1853, 15.1.1854 ja 11.11.1855. KA MF UK 137. KorKa; Piispantark.ptk 28.5.1852. E VI 93b. TTA. TMA; Rovasti Fellman kirje Ttk:lle koskien tapulin rakentamista 8.3.1854. E VI 93b. TTA. TMA; Laukkonen 1966, 118–119; Ks. myös Mäkelä 2002, 61–63.
[2] Klemetti 1927, 229 (kuva 448).
[3] Luostarinen 1980, 141.
[4] *Till Murmästaren, wid kyrkans Graf – Thomas Rijf enligit Räkning 13;36;-*. Tilit 12.11.1781. KA MF UK 206. KrisKa; Pettersson 1984, 443; Kirkon vaiheista, ks. Pettersson 1984, 360–366, 372–373 ja 379 – 393.
[5] *Thomas Rijf till Christina 1;-;-*. Gc 1. STTK. VMA.
[6] RT ptk 17.1.1774 § 5, kohta 2 sekä RT ptk 9.3.1784 § 10. KA MF UK 206. KrisKa; Pettersson 1984, 440–441, 443.

[22] KRUUNUPYY 1

Tyyppi: kirkonrakennushanke.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- YIV [Fredenheim – Wennberg] KM:lle 27.8.1796. Vol. 334. AV. RA.
- Kamarikollegio KM:lle 23.11.1802. Vol. 466. KOLL. RA.

Piirustukset:
- Johan Lillhonka n.1794–1795[1]; kadoksissa.
- Johan Lillhonka 1795 (?)[2]; kadoksissa.
- YIV 27.8.1796→ KM 20.10.1796.[3]
- Jacob Rijf (n.1797?)[4]; kadoksissa.
- Carl Rijf 1799 (tilannepiirros).[5]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:
- Johan Lillhonka 1795[6]; kadoksissa.
- Jacob Rijf 3.8.1797[7]; kadoksissa.

Rakennussopimus:
- Jacob Rijf 4.7.1797[8]; kadoksissa.
- Jacob Rijf 6.3.1804.[9]
- Heikki Kuorikoski 19.8.1821.[10]

Toteutus: 1798 perustukset + kivijalka, rakennettiin valmiiksi 1822.

---

[1] Piirustus on laadittu 7.10.1794 syynin perusteella ja se mainitaan asiakirjoissa 13.5.1795: *Kyrkoherden i Cronoby Magister Henric Aulin insänder Protocoll öfwer anställd besiktning å tilkallad Byggmästare Johan Lillhånga å Cronoby Moder kyrka, som ansetts tarfwa reparation, och äfwen utwidgning, för medelst tilbyggande af 2ne korss, på sätt den däröfwer af bemälde Byggmästare författade och insände Ritning utwisar*. Ttk ptk 13.5.1795 s.199. KA MF JK 2184. TTA. TMA; Lillhongalle maksettiin vuonna 1794 syynipalkkiota 1;32;-. Tilit 1794. T I 3. KruuKa.

[2] Kyseessä saattaa olla piirustus, joka laadittiin jo ensimmäisen syynin (7.10.1794) perusteella. On kuitenkin huomattava, että 8.7.1795 pidetyn toisen syynin jälkeen edellytettiin periaatteessa jo aivan uuden kirkonrakentamista. Näin myös aiempaa piirustusta on voitu uudistaa ratkaisevalla tavalla; *...at göra den nödig fundna reparation och utwidgningen å det sätt, at den gamla kyrkan skall nedtagas, förökas med 2ne korss, och upsättas sexton alnar i söder ifrån förra stället å en aldeles ny stenfot, enligt det af Byggmästaren* [Lillhonka] *uprättade kostnads förslag och författade Ritning*. Että kyseinen rakennusmestari on Lillhonka, ilmenee ptk:n alussa. Ttk ptk 23.9.1795 s.393. KA MF JK 2184. TTA. TMA; Vuonna 1795 Lillhongalle maksettiin tarkastuspalkkiota 3;8;-. Summaan sisältyi uuden kirkon piirustus (*med ritning å ny kyrka*). Tilit 1795. T I 3. KruuKa.

[3] Signeeraamattomana konseptina (pohja, fasdi, leikkaus) kokoelmassa Kronoby kyrka ÖIÄ KK 20: 1–2. ÖHA. RA; Rinteen mukaan piirustus on Thure Wennbergin laatima. Rinne 1912, 69; Piirustus todennäköisesti Fredenheimin ja Wennbergin signeeraama. Pettersson 1985, 378–379.

[4] Piirusksen laatiminen ilmenee asiakirjasta *Liqvid, uprättad till följe af Kejserlige Majts höga Befallningshafvandes Utslag af den 10. December 1813, emellan samtelige Teirijerfvi Kapell Boer å ena, samt Afledne Byggmästaren Jacob Rijfs efterlämnade arfvingar å andra sidan, öfver upburne förskotter i afseende på Moderkyrcko byggnaden i Kronoby*. 20.6.1814. TVI. TeerKa.

[5] Liitteenä asiakirjassa KK KM:lle 23.11.1802. Vol. 466. KOLL. RA.

[6] Mainitaan asiakirjassa Ttk ptk 23.9.1795 s.393. KA MF JK 2184. TTA. TMA.

[7] Ilmenee asiakirjasta Carl Rijf mh Krabbelle. Saapunut 1.4.1799. TVI. TeerKa.

[8] Mainitaan asiakirjassa Kruunupyyläiset mh Krabbelle. Saapunut 18.6.1799. TVI. TeerKa.

[9] Rakennussopimus 6.3.1804 sekä tosite maksetusta palkkiosta. Jäljennöksiä. TVI. TeerKa.

[10] Rakennussopimus 19.8.1821. V:1. KrKA.

Työnjohto: Jacob Rijf 1797; Jacob Rijf 1804; Heikki Kuorikoski 1822.
Mitat:

- Vuoden 1828 kalustoluettelon mukaan kirkon pituus alttariseinästä länsipäätyyn on 62 k (36,8 m) ja leveys pohjois-etelä -suunnassa 66 ¼ k (39,3 m). Ristivarsien leveydeksi ilmoitetaan 19 k (11,3 m). Seinän korkeus lattiasta kattolistan yläosaan on 15 k (8,9 m). Kupolikorkeudeksi mainitaan 24 k (14,3 m). Itäpäädyssä väliseinän takana olevan sakariston mitat ovat 11 x 8 k (6,5 x 4,8 m) ja eteisen 5 x 8 k (2,7 x 4,8 m).[1]

Kruunupyyn vanhaa, vuosina 1659–60 rakennettua länsitornillista tukipilarikirkkoa tutkittiin kesäkuussa vuonna 1794 pidetyn rovastintarkastuksen yhteydessä. Kirkko todettiin huonokuntoiseksi ja ahtaaksi, mistä syystä sitä päätettiin korjata ja laajentaa. Rakennusasioissa lähestyttiin rakennusmestari Johan Honkaa eli Lillhonkaa (1741–1804).[2] Hän oli vuonna 1777 kuolleen rakennusmestari Matti Hongan veljenpoika.

Rakennusmestari Lillhonka tarkasti kirkon lokakuussa 1794 ja laati suunnitelman kirkon laajentamiseksi kahdella ristivarrella. Katselmuspöytäkirja sekä Lillhongan laatimat piirustukset saapuivat Turun tuomiokapituliin toukokuussa vuonna 1795.[3] Tuomiokapituli kehotti kuitenkin järjestämään uuden virallisen katselmustilaisuuden, jossa olisivat läsnä sekä maaherran että tuomiokapitulin edustajat. Rakennusmestaria pyydettiin lisäksi laatimaan vielä erityinen kustannusarvio.[4]

Virallinen katselmus järjestettiin heinäkuussa vuonna 1795. Tuomiokapitulin pöytäkirjan mukaan seurakuntalaiset olivat päättäneet suorittaa laajennussuunnitelman katselmusmiesten ehdotelman mukaan siten, että vanha kirkko purettaisiin kokonaan, jonka jälkeen se kahdella ristivarrella laajennettuna pystytettäisiin täysin uudelle kivijalalle 16 kyynärän (9,5 m) päähän vanhan kirkon paikasta. Hanke oli tarkoitus toteuttaa Lillhongan laatiman piirustuksen ja kustannusarvion mukaisesti.[5] Vaikka heinäkuun katselmuksen jälkeen edellytettiin käytännössä täysin uuden kirkon rakentamista, eivät asiakirjat kuitenkaan mainitse, oliko Lillhonka laatinut aivan uudet suunnitelmat vai oliko aikomus käyttää vuoden 1794 katselmuksen perusteella tehtyjä ja lähinnä ainoastaan kirkon korjaamiseen ja laajentamiseen liittyneitä piirustuksia. Lillhongan piirustukset ovat kadoksissa.

---

[1] Kal 1828. E VI 81. TTA. TMA.
[2] Rovastintarkastus pidettiin 24.6.1794. Ttk KM:lle 23.9.1795 s.251. Kk B I 62. TTA. TMA; Kruunupyyn kirkon laajennus- ja rakennushanketta on käsitellyt myös Tegengren 1943, 374–381 sekä Pettersson 1985, 377–382 ja 418–423.
[3] *Kyrkoherden i Cronoby Magister Henric Aulin insänder Protocoll öfwer anstäld besiktning å tilkallad Byggmästare Johan Lillhånga å Cronoby Moder kyrka, som ansetts tarfwa reparation, och äfwen utwidgning, för medelst tilbyggande af 2ne korss, på sätt den däröfwer af bemälde Byggmästare författade och insände Ritning utwisar*. Ttk ptk 13.5.1795 s.199. KA MF JK 2184. TTA. TMA; Lillhongan katselmuspalkkio oli 1;32;-. Tilit 1794. T I 3. KruuKa.
[4] Ttk ptk 13.5.1795 s.199. KA MF JK 2184. TTA. TMA.
[5] Ttk ptk 23.9.1795 s.393. KA MF JK 2184. TTA. TMA.

Turun tuomiokapituli lähetti puoltavan lausuntonsa sekä hankkeeseen liittyneet muut asiakirjat maaherralle. Sittemmin maaherra C.F. Krabben lausunnolla varustetut asiakirjat lähetettiin edelleen KM:n arvioitaviksi.[1]

YIV laati piirustuksiin vastaehdotuksen elokuussa 1796.[2] Suunnitelmista on säilynyt ainoastaan päiväämätön ja signeeraamaton konseptiversio. Se käsittää miltei tasavartisen ja sisäviisteisen ristikirkon pohjakaavan, länsifasadin sekä leikkauspiirustuksen (KL KUVA 48). Kirkon itäiseen ja läntiseen ristivarteen on ehdotettu yhteensä kahta ikkunaparia ja pohjoiseen ja eteläiseen ristivarteen yhtä. Näiden lisäksi myös kirkon sisäviisteisiin on merkitty ikkuna-aukot. Ristivarsiin edellytetään sileää ulkovuorausta ilman rustikointeja tai liseeneitä. Kahdeksankulmaista ristikeskusta kattaa ikkuna-aukollinen attika. Torniton attika on katettu matalalla telttakatolla.

Pohjakaavapiirustuksen mukaan saarnatuoli on sijoitettu kirkon koillisviisteeseen ja alttari itäpäätyyn väliseinää vasten. Alttariseinän takana on sakaristo, jossa on väliseinällä erotettu eteinen. Eteisestä nousee portaat sakariston yläpuolella olevaan tilaan. Ristikeskuksen reunoille viisteiden viereen on merkitty pilarit, jotka näyttävät kannattelevan ristivarsien holveja. YIV:n kirjelmästä voi päätellä, että pilarit oli kaiketi suunniteltu myöhemmin rakennettavia lehtereitä varten.[3] Kirkkoherra Juveliuksen mukaan kirkolla oli *aivan uusi ja epätavallinen muoto*.[4]

Kirkkopiirustuksista neuvoteltiin helmikuussa vuonna 1797 pidetyssä pitäjänkokouksessa.[5] Samana vuonna maksettiin rakennusmestari Lillhongalle kahdesta kirkkorakennukseen liittyneestä matkasta.[6] Rakennussopimus solmittiin kuitenkin rakennusmestari Jacob Rijfin kanssa 4.7.1797.[7] Rakennusmestarin tekemä materiaaliluettelo esiteltiin Kruunupyyn pitäjänmiehille 3.8.1797.[8]

Epäselväksi jää, missä vaiheessa Jacob Rijf laati Rijfin perikunnan ja Teerijärven kappelilaisten välisessä loppuselvityksessä mainitun piirustuksen. Selvityksestä ilmenee, että Jacob Rijfille oli maksettu *piirustuksen laatimisesta ja sen vahvistuttamisesta Kuninkaallisella Majesteetilla*.[9] Päivämäärää tai vuotta ei mainita, mutta kos-

---

[1] Ttk ptk 23.9.1795 s.393. KA MF JK 2184; Ttk KM:lle 23.9.1795 s.251 sekä edellisen kanssa mh Krabbelle 23.9.1795 s.252. Kk B I 62. TTA. TMA.

[2] YIV KM:lle 27.8.1796. Piirustukset YIV:n lausunnolle 30.10.1795. AV; YIV ptk 27.8.1796. AI aa:4. ÖHA. RA.

[3] *…kyrckans flyglar äro så anlagde, att i dem, när behofwet det fordrar, läcktare kunna inrättas som då framdragas ända till den Åttkantiga Planen hwilken utgör hela hufwudkyrckan.* YIV KM:lle 27.8.1796. ÖHA. RA.

[4] *På begäran ankom ritning till en stor, ansenlig och kostsam byggnad, [---] på denna ort aldeles ny och ovanlig form…*Sammandragen Berättelse om Kronoby nya Moderkyrka. Vuodelta 1825. K II 2. KruuKa.

[5] *Öfverlades om kyrkobygnadens ritning hvarvid de flästa påstod at ingen annan ändring äskades.* Ptk 12.2.1797 § 1. KrKA.

[6] Rakennusmestari Lillhongalle *för 2ne resor hit rörande Kyrko bygnaden 2;-;-*. Tilit 1797. T I 3. KruuKa.

[7] *…ty så snart Byggmästaren Jacob Rijf genom Contract af den 4 julii 1797 blef antagen till byggmästare.* Kruunupyyläiset mh Krabbelle. Saapunut 18.6.1799. TVI. TeerKa.

[8] Carl Rijf mh Krabbelle. Saapunut 1.4.1799. TVI. TeerKa.

[9] *För ritningens upgörande och för utvärckad Stadfästelse å den samma hos Kongl.Majst. uptages för hela Kronoby Sokn 50;-;-*. Hinta on ilmoitettu valtionvelkarikseinä. Likvidi on päivätty 20.6.1814. TVI. TeerKa.

ka sen jälkeen on ilmoitettu maksetusta materiaaliehdotelmasta sekä perustusten teosta voisi olettaa, että piirustus olisi lähetetty viranomaisten vahvistettavaksi jo hankkeen alussa ennen perustusten tekoa.

Joulukuussa 1797 tehtiin päätös kivien hankkimisesta rakennustyömaalle. Vajaan kuukauden kuluttua tammikuussa 1798 kirkkoherra Aulin vapautettiin kaikista kirkonrakentamiseen liittyvistä maksuista sitä vastaan, että hän huolehtii tarvittavasta kirjanpidosta ja tarjoaa ylläpidon rakennusmestarille. Vielä lokakuussa vuonna 1798 keskusteltiin rakennusmateriaalin toimittamisesta työmaalle. Tarkoituksena oli, että rakennustyöt aloitetaan huhtikuussa 1799 Jacob Rijfin johdolla.[1] Perustustyöt oli tehty vuoden 1798 marraskuuhun mennessä ja ne olivat täydessä korkeudessa lukuun ottamatta paikkoja, joissa perustukset menivät vielä pystyssä olleen vanhan kirkon alle.[2]

Kirkonrakentamisesta ja materiaalin hankinnasta aiheutui kuitenkin valtava riita emä- ja kappeliseurakunnan välille.[3] Lokakuussa vuonna 1798 teerijärveläiset valittivat maaherralle liian korkeista emäseurakunnan kirkon rakennuskustannuksista. He pyysivät, että maaherra velvoittaisi rakennusmestari Rijfin ja kaksi muuta oikeamielistä heidän läsnä ollessaan selvittämään, missä määrin kappelilaisten olisi osallistuttava vanhan kirkon nykytila huomioiden uuden kirkon rakennushankkeeseen. He vetosivat maaherran huhtikuussa 1798 antamaan lausuntoon, jonka mukaan kappelilaisten tuli osallistua emäkirkon rakentamiseen ainoastaan sillä kapasiteetilla, mikä kappelilla oli silloin, kun se erkaantui emäkirkostaan. Rakennusmateriaalin hankintaan vaikuttaisi lisäksi myös emäkirkon koko ja kunto.

Maaherra Krabbe velvoitti lokakuussa 1798 rakennusmestari Rijfin järjestämään katselmuksen ja laatimaan asiasta teerijärveläisten pyytämän selvityksen. Asiakirjoista ilmenee, että tarkastustilaisuus pidettiin joulukuussa 1798 rakennusmestari Carl Rijfin johdolla. Hänen 28.12.1798 allekirjoittamansa toimituskirjan mukaan katselmuksessa mitattiin ja tarkastettiin uutta kirkkoa varten lasketut perustukset sekä kivijalka, joka oli tehty vahvistetun piirustuksen mukaisesti. Perustuksista Rijf huomautti, että ne oli laskettu siten, että ne käsittivät koko vanhan kirkon pohjatilan (*plan*), ja ettei niitä oltu voitu laskea muulla tavoin johtuen sekä kirkkomaan koosta että piirustuksesta. Myös vanha kirkko oli mitattu pituudeltaan, leveydeltään ja korkeudeltaan. Suoritettujen mittaustoimenpiteiden jälkeen rakennusmestari oli verrannut vanhan kirkon mittatietoja KM:n hyväksymään piirustukseen ja päätynyt tulokseen, jonka mukaan ¼ uuden kirkon laajennuskustannuksista tuli emäpitäjän yksin vastattavaksi kun taas ¾ rakennuskustannuksista oli sekä kappelilaisten että emäpitäjän yhteisesti vastattavaa. Rijf ei ollut katsonut tar-

[1] Tegengren 1943, 375–376.
[2] Kruunupyyn kirkon kats.ptk 28.12.1798. Carl Rijf mh Krabbelle. Saapunut 18.6.1799. TVI. TeerKa.
[3] Asian pääkohdat ilmenevät Teerijärven kirkonarkistossa olevasta Kruunupyyn kirkon rakentamiseen liittyvästä aineistosta *Moderkyrkan i Kronoby. T VI. Moderkyrkan i Kronoby rörande Handlingar 12 st. från tiden 10/10 1798–8.6.1824* sekä Kuninkaallisen kamarikollegion asiakirjakokonaisuudesta KK KM:lle 23.11.1802. Liitteineen. Vol. 466. KOLL. RA.

peelliseksi laatia uutta materiaaliluetteloa, sillä 3.8.1797 pitäjäläisille esitettyyn ehdotelmaan ei ollut tullut muutoksia.[1]

Teerijärveläiset tuohtuivat Carl Rijfin selvityksestä ja valittivat asiasta jälleen maaherralle. Heidän mukaansa Rijf oli ottanut itselleen tuomiovallan esittämällä kappelilaisille kohtuuttomiksi koettuja laskelmia ilman, että olisi selvittänyt mitä ja kuinka paljon vanhan kirkon materiaalia voisi hyödyntää uuden kirkon rakentamisessa. Mutta koska teerijärveläiset halusivat omien sanojensa mukaan välttää riitaisuuksia, he tarjoutuivat osallistumaan emäseurakunnan kirkon rakentamiseen antamalla 225 riikintaaleria. Lisäksi he halusivat vapauden määrätä heidän materiaalinhankinnasta, joka tulisi olemaan viidesosa kustannuksista. Se olisi sama määrä, jolla heidän esi-isänsä olivat osallistuneet vanhan kirkon rakentamiseen.

Asiakirjan liitteenä oli kaikesta päätellen rakennusmestari Carl Rijfin vuonna 1799 laatima tilannepiirros (KL KUVA 49), josta ilmenee vanhan kirkon pohjakaava suhteessa uuteen kirkkoon.[2] Vanhan tukipilarikirkon mitat vastaavat Cajanuksen jo vuonna 1755 ilmoittamia mittatietoja.[3] Sisäviisteisen ristikirkon pohjakaavan mittatiedot näyttäisivät olevan jotakuinkin yhteneväisiä YIV:n vuonna 1796 laatiman konseptipiirroksen kanssa.

Maaherra tahtoi kuulla asiassa myös emäpitäjän edustajia. 18.6.1799 saapuneen selvityksen mukaan emäpitäjä ei hyväksynyt kappelilaisten esittämää 225 riikintaalerin tarjousta. Teerijärveläisten vastahakoisuudesta johtuen aikaa oli kulunut hukkaan ja rakennustarvikkeet olivat ehtineet kallistua. Kappelilaiset olivat olleet tyytymättömiä jo Jacob Rijfin esittämiin laskelmiin, joiden mukaan he olivat velvoitettuja osallistumaan ⅔:aan emäkirkon rakennuskustannuksista. Vaikka Carl Rijf oli viime katselmuksessa osoittanut osallistumisvelvollisuuden olevan ¾, emäseurakuntalaiset toivoivat kappelilaisten osallistuvan rakentamiseen vähintäänkin Jacob Rijfin tekemien laskelmien mukaisesti. Lisäksi teerijärveläisten olisi yksin vastattava Carl Rijfin tarkastuskustannuksista, jotka olivat yhdeksän riikintaaleria ja 36 killinkiä.[4]

Maaherra antoi lausunnon asiasta kesäkuussa vuonna 1799. Hänen mukaansa kappelilaisten oli yhdessä emäpitäjän kanssa vastattava kaikesta kirkonrakentamiseen liittyvistä asioista kuten seinistä, ikkunoista, lattioista, ovista, kattotuoleista, ulkokatosta, sisustuksesta penkkien osalta sekä kirkon ulko- ja sisäsivelystä. Uusien ristivarsien rakennuskustannukset tulisivat ainoastaan emäseurakuntalaisten maksettaviksi. Päivätytöt, puutavaran ja muun materiaalin hankinta tapahtuisi

---

[1] Teerijärven kappelilaiset mh Krabbelle. Saapunut 10.10.1798. Liitteineen. Mh:n päätös 10.10.1798 ilmenee aktista; Carl Rijf mh Krabbelle. Saapunut 1.4.1799. Liitteenä toimituskirja 28.12.1798. TVI. TeerKa.

[2] Teerijärveläiset mh Krabbelle. Saapunut 17.4.1799. Liitteenä 28.12.1799 katselmuksen yhteydessä tehty toimituskirja sekä tilannepiirros, josta viimeksi mainittu on asian jatkokäsittelyn seurauksena liitteenä asiakirjakokonaisuudessa KK KM:lle 23.11.1802. Vol. 466. KOLL. RA.

[3] Cajanuksen mukaan vanhan kirkon runkohuoneen sisämitat olivat 48x20 ¾ kyynärää (28,5x12,3 m). Cajanus 1755, 9.

[4] Kruunupyyläiset mh Krabbelle. Saapunut 18.6.1799. Liitteenä on ollut Jacob Rijfin elokuussa 1797 laatima materiaaliehdotelma sekä 31.10.1797 tehty ainesjako. Liitteet kadoksissa. TVI. TeerKa.

aiemmin laaditun kustannusarvion mukaisesti, mutta kaikki vanhasta kirkosta hyödynnettävä materiaali oli katsottava kappelilaisille eduksi manttaalin mukaan. Rakennusmestari Rijfin katselmuskulut tulisivat molempien osapuolien maksettaviksi miesluvun mukaisesti.[1]

Teerijärveläiset olivat tyytymättömiä maaherran lausuntoon ja valittivat asiasta Kuninkaalliseen kamarikollegioon ja lopulta vielä KM:lle, joka kuitenkin vahvisti kamarikollegion ja maaherran lausunnot.[2]

Uusi ainesjako tehtiin lokakuussa vuonna 1803 rakennusmestari Jacob Rijfin ehdotelman perusteella. Uudistettu rakennussopimus solmittiin Jacob Rijfin ja kappelilaisten kanssa 6.3.1804. Sopimusjäljennökseen liitetyn tositteen mukaan rakennusmestarille maksettiin kirkonrakentamista varten etukäteismaksua 169 riikintaaleria valtionvelkariksiä.[3]

Rakentaminen ei tästä huolimatta päässyt käyntiin, sillä kappelilaiset valittivat maaherralle virheellisesti toteutetusta ainesjaosta sekä rakennusmestari Rijfin puutteellisesta laskuopin tietämyksestä. Rakennusmateriaalia kuten rautaa ja nauloja hankittiin rakennuspaikalle vielä joissakin määrin. Yhä edelleen kuitenkin odotettiin, että Rijf korjaa virheellisesti laatimansa ainesjakolistan.[4]

Suomen sota ja sen aikana tapahtunut Jacob Rijfin kuolema pysähdyttivät hankkeen pidemmäksi aikaa. Rakennustyöt käynnistyivät vasta vuonna 1822 rakennusmestari Heikki Kuorikosken (1772–1847) johdolla. Työt edistyivät nyt nopeasti, sillä kirkko rakennettiin sisustusta lukuun ottamatta valmiiksi 13 työpäivässä.[5] YIV:ssa vuonna 1796 laadittuja piirustuksia ei kuitenkaan täysin noudatettu, sillä alun perin tornittomaksi tarkoitettuun attikaosaan oli lisätty kahdeksankulmainen keskustorni. Koska kirkko pystytettiin vuonna 1798 tehdyn kivijalan päälle, vastaavat toteutetun kirkon mitat sekä YIV:n vuoden 1796 konseptipiirroksen sekä Carl Rijfin vuonna 1799 laatiman tilannepiirroksen mittatietoja.

Kruunupyyn kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1847, 1901, 1925 ja 1951–52.[6] Kirkon sisätilat peruskorjattiin arkkitehti Karl-Johan Slotten johdolla vuosina 1999–2000.

---

[1] Mh Krabben lausunto 20.6.1799. TVI. TeerKa.
[2] Kamarikollegio (=KK) oli vahvistanut mh:n lausunnon 27.1.1801. Teerijärveläiset valittivat päätöksestä KM:lle. Valitus otettiin heti käsittelyyn pyytämällä KK:n selvitys asiasta. Myös kruunupyyläiset lähettivät KM:lle oman selontekonsa asiasta (saap. 10.11.1801). KM hyväksyi KK:n 23.11.1802 antaman selvityksen 17.5.1803. KK KM:lle 23.11.1802. Liitteineen. Vol. 466. KOLL. RA.
[3] Ainesjakolista 19.10.1803; Rakennussopimus 6.3.1804 sekä tosite maksetusta palkkiosta. Jäljennöksiä. TVI. TeerKa.
[4] Tegengren 1943, 377–378.
[5] Pettersson 1985, 418–419; Känsälä 1998, 17; Vanhan kirkon purkaminen alkoi 9.4.1822. Ptk 25.3.1822. V:1. KrKA.
[6] Luostarinen 1980, 149.

[23] KRUUNUPYY 2

Tyyppi: muu rakennus / pappila.
Kohde: Kruunupyyn hospitaalin pappilan päärakennus.
Piirustukset: mainitaan[1]; kadoksissa.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: Carl [T.] Rijf → Anders Mattson Honka 7.10.1799.[2]
Toteutus: 1799–1800.
Työnjohto: Anders Mattson Honka.

Talollinen Antti Matinpoika Honka eli Kittelkoski (nyk. *Kattilakoski*) (1755–1808) teki lokakuussa vuonna 1799 Carl [T.] Rijfin kanssa sopimuksen Kruunupyyn hospitaalin pappilan päärakennuksen pystyttämisestä.[3] Rijf lupasi maksaa Hongalle rakennuksen pystyttämisestä 4000 kuparitaalarin[4] palkkion. Koska Carl [T.] Rijf ei ollut Hongan mukaan maksanut palkkiosta kuin etukäteismaksun 100 riikintaaleria, Honka haki puuttuneeksi jäänyttä summaa (*122;10;18*) oikeusteitse. Rakennusmestari Rijfin mukaan Honka oli kuitenkin saanut työstään sopimuksen mukaisen korvauksen. Asiasta ei päästy yksimielisyyteen ja sen käsittely päätettiin siirtää 8.6.1801 pidettäville välikäräjille.[5] Carl T. Rijf kuitenkin kuoli (k. 2.5.1801) jo viikon kuluttua käräjäoikeuden antamasta päätöksestä (27.4.1801). Riita-asiasta ei enää tämän jälkeen löydy lisätietoja tuomiokirjojen sivuilta.

[24] KUHMONIEMI (nyk. Kuhmo)

Tyyppi: piirustukset / puukirkko.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Edelcrantz – Pfeffer] KM:lle 31.12.1806. Vol. 342. AV. RA.

Piirustukset:

---

[1] Mainitaan asiakirjassa Khlo ptk 28.4.1801 § 162. Uudenkaarlepyyn pitäjä. MF UK 1181. KA; Vaasan läänin maaherra lähetti joitain Kruunupyyn hospitaaliin liittyviä piirustuksia kunink. serafiimiritarikunnan killalle. Ks. YIV:n memoriaali kunink. serafiimiritarikunnan killalle 27.3.1799. Konsepti. Liitteineen. FIc:4. ÖHA. RA.

[2] Khlo ptk 28.4.1801 § 162. Uudenkaarlepyyn pitäjä. MF UK 1181. KA.

[3] *Til den nya Sätes byggnad som å Hospitals Prästgården i Cronoby, enligt utgifven Ritning kommer at upbyggas åtager sig Anders Mattsson Hånga at enligt samma Ritning af mogen furu hugga, uptimra, tälja och i färdigt stånd sätta alt hvad som til uptimringen kan höra...*; [Anders Mattsson Hånga eller Kittilkåski] *genom Contract med Svaranden* [Carl Rijf] *den 17. October 1799 emot en öfverens kommen Summa af Tvåhundrade Tjugo två Riksdaler 10 Sk 8 rst åtagit sig at för Svaranders Räkning af furu uptimra Caracteurs Byggnaden å Hospitals Prästebohlet i Cronoby Sokn...* Khlo ptk 28.4.1801 § 162. Uudenkaarlepyyn pitäjä. MF UK 1181. KA. Ptk:n mukaan rakennussopimuksen päivämäärä on 17.10.1799, kun taas ptk:aan jäljennetyn sopimuksen mukaan se on 7.10.1799. Viimeksi mainittuna päivänä maksettiin myös ensimmäiset ulosmaksut. Carl Rijfin 27.4.1801 allekirjoittama likvidi on oheistettu ptk:aan; Kruunupyyn hospitaalista, ks. Lolan Björkmanin tutkimus *Kruunupyyn hospitaali 1631–1841* (2011). Björkman ei tunne Rijfin ja Honka-Kittelkosken osuutta.

[4] 4000 kuparitaalaria = 222 riikintaaleria 10 killinkiä 8 runstykkiä.

[5] Khlo ptk 28.4.1801 § 162, s. 397–401. Uudenkaarlepyyn pitäjä. MF UK 1181. KA.

- Jacob Rijf 18.4.1805.[1]
- YIV 31.12.1806 → KM 3.3.1807.[2]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Jacob Rijf 18.4.1805.[3]
- YIV [Fredrik Blom] 31.12.1806.[4]

Toteutus: 1815–1816.
Työnjohto: Mats Forsman.
Mitat:

- Vuoden 1847 kalustoluettelon mukaan kirkko oli pohjois-etelä -suunnassa 25 s 2½ k (46 m) pitkä sekä itä-länsi -suunnassa alttariseinään saakka 22 s 2½ k (40,7 m) leveä. Kirkon korkeus kattolistaan (*takbandet)* saakka oli 4 s 1 k (7,7 m). Sakariston mitoiksi ilmoitetaan 5 s ½ k x 2 s 2 k (9,2 x 4,9 m). Keskellä kirkkoa oli 5 s (8,9 m) korkea torni, joka päättyi 4 s (7,1 m) viirintankoon.[5]

Kuhmoniemen ensimmäinen, rakennusmestari Matti Hongan vuosina 1754–55 rakentama kirkko[6] ja Jaakko Suonperän (1726–1797) pystyttämä kellotapuli (rak. 1771[7]) paloivat toukokuussa vuonna 1804 tapahtuneen tuhopolton seurauksena. Rovasti Johan Frosterus ilmoitti tapahtuneesta Turun tuomiokapituliin ja kertoi, että köyhien seurakuntalaisten oli anottava valtakunnankolehtia uuden kirkon rakentamiseksi. Tuomiokapitulin mukaan seurakuntalaisten tuli ensiksi järjestää virallinen kirkonpaikan katselmustilaisuus, jossa olisivat läsnä maaherran ja tuomiokapitulin edustajat sekä rakennusmestari.[8]

Rovasti Frosterus toimitti lokakuussa vuonna 1804 pidetyn, uuden kirkon rakentamiseen liittyneen katselmuspöytäkirjan tuomiokapituliin.[9] Samalla Frosterus pyysi tuomiokapitulilta lausuntoa KM:lle lähetettävää kolehtianomusta varten sekä apua tarvittavien piirustusten hankinnassa.[10]

---

[1] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 31.12.1806. Vol. 342. AV. RA.
[2] Pohja, fasadi ja torni sekä erillinen kellotapuli konsepteina [Edelcrantz – Gerss 31.12.1806] kokoelmassa Kuhmoniemi kyrka ÖIÄ KK 22: 1–2. ÖHA. RA; Vrt. Rinne (1912, 68) jonka mukaan Kuhmoniemen piirustus on Fredrik Blomin laatima.
[3] Materiaaliehdotelmat liitteenä asiakirjassa YIV KM:lle 31.12.1806. AV. RA. Kirkon materiaaliehdotelma on laadittu Uudessakaarlepyyssä 18.4.1805, sign. Jacob Rijf. Kellotapulin (keskustornin) materiaaliehdotelma (vain raudan ja naulojen määrä) on päiväämätön ja signeeraamaton, mutta asiayhteydestä ja käsialasta päättäen myös Rijfin laatima.
[4] Liitteenä asiakirjassa YIV KM:lle 31.12.1806. AV. RA.
[5] Kal 1847. KA MF IK 116. KuhKa; Kuhmoniemen Kal 1847. II Be 1. SotKa. OMA; Wilmi 2003, 109–110.
[6] Tilit 1755. Hongalla oli apunaan nikkari Johan Pelander. III Gl 1:1. KuhKa. OMA.
[7] Kellotapulin piirustukset oli laatinut Matti Honka. Tilit 1770, 1771. III Gl 1:2. KuhKa. OMA.
[8] Ttk ptk 15.9.1804, s. 428. KA MF JK 2187. TTA. TMA.
[9] Ttk ptk 19.12.1804, s. 575. KA MF JK 2187. TTA. TMA; Katselmustilaisuus pidettiin 20.10.1804. Ttk ptk 2.1.1805, s. 11. KA MF JK 2187. TTA. TMA; Tilivuoden 1804 marraskuussa maksettiin Turkuun lähetetyn kats.ptk:n postimaksut. Joulukuussa maksettiin postimaksut sekä tuomiokapituliin että *til NyCarleby Bygmestaren Rijf*ille suuntautuneista lähetyksistä. Katselmuksessa on siten voinut olla läsnä joko Jacob tai Carl J. Rijf. Tilit 1804. III Gl 1:3. KuhKa. OMA.
[10] *…att de* [Kapellboer] *måtte förhjelpas till erhållande af nödig Dessein till samma byggnad*. Ttk ptk 2.1.1805, s. 11. KA MF JK 2187. TTA. TMA.

Tuomiokapitulin mukaan kappelilaisten oli kuitenkin päästävä yksimielisyyteen rakennettavan kirkon paikasta. Muutoin olisi järjestettävä kihlakunnankatselmus, jonka kustannukset lankeaisivat seurakunnan maksettaviksi. Piirustuksesta ja kustannusarviosta tuomiokapituli totesi, että jonkin taitavan henkilön olisi ne laadittava. Rakentamispaikkaa koskeva pöytäkirja, piirustukset sekä kuninkaalle osoitettu kolehtianomus tuli lähettää tuomiokapituliin hankkeen eteenpäin viemiseksi.[1]

Seuraavan kerran Kuhmoniemen asiaa käsiteltiin tuomiokapitulissa kesäkuussa vuonna 1805. Rovasti Frosteruksen lähettämän ja 21.4.1805 laaditun kokouspöytäkirjan mukaan seurakuntalaiset eivät kuitenkaan olleet päässet yksimielisyyteen rakennuspaikasta. Tuomiokapitulin päätökseksi tuli, että seurakuntalaisten kustannuksella järjestettävä kihlakunnanoikeuden katselmus olisi pidettävä mahdollisimman pian.[2]

Jacob Rijf oli laatinut Uudessakaarlepyyssä 18.4.1805 päivätyn Kuhmoniemen kirkon piirustuksen ja materiaaliehdotuksen ilmeisesti juuri huhtikuun kirkonkokousta varten. Laadittu piirustus käsittää sisäviisteisen ristikirkon julkisivun ja pohjakaavan (KL KUVA 50). Ristivarsiin edellytetään yhteensä neljää pystyn suorakaiteenmuotoista ikkunaa. Länsioven yläpuolella on lähes neliönmuotoinen ikkuna. Saarnatuoli on kirkon koillisviisteessä ja alttari itäpäädyssä väliseinää vasten. Ristivarsien katteena on aumakatto. Kirkon keskeltä kohoaa kahdeksankulmainen, kellojen sijaintipaikaksi tarkoitettu keskustorni, jota kattaa puolipyöreä kupu. Sen päältä nousee vielä pallojalalla seisova viiri.

Syyskuussa vuonna 1805 pidetyssä kihlakunnanoikeuden katselmustilaisuudessa kirkonpaikaksi nimettiin vakaalla, mutta hieman viettävällä maalla sijainnut Markkulanniemi. Päätöksen saatuaan tuomiokapituli lähetti uuden kirkon rakentamiseksi tarkoitetun kolehtianomuksen KM:lle. Mukana seurasivat kappelilaisten hankkimat ja tuomiokapituliin lähetetyt piirustukset sekä kustannusarvio. Myönteinen päätös valtakunnankolehdin myöntämisestä tehtiin toukokuussa vuonna 1807.[3]

YIV laati piirustukseen vastaehdotuksen paikkakunnalta lähetetyn piirustuksen pohjalta. Vastaehdotus edellytti Rijfin suunnitelmista poiketen ristivarsien katteeksi satulakattoa (KL KUVA 51). Keskustorni muutettiin nelikulmaiseksi ja sen katetta madallettiin. Kirkon pohjapinta-alaa suurennettiin. Ikkunat olisivat yläosastaan pyöristettyjä sekä suhteellisen kapeita. Erillisen, kaksikerroksisen kellotapulin pohjakerros oli tarkoitus rakentaa harmaakivestä (KL KUVA 52). Vahvistetut piirustukset saapuivat tuomiokapituliin huhtikuussa vuonna 1807.[4]

---

[1] Ttk ptk 2.1.1805, s. 11. KA MF JK 2187. TTA. TMA.
[2] Ttk ptk 14.6.1805, s. 197. KA MF JK 2187. TTA. TMA.
[3] Khlo ptk 24.9.1805, s. 1483. KA MF UK 1121. KA; Ttk ptkt 2.4.1806, s. 93 ja 9.7.1806, s. 242. KM:n päätös 27.5.1806. KA MF JK 2187. TTA. TMA.
[4] YIV KM:lle 31.12.1806. Saapunut KM:lle 21.2.1807 ja esitetty hallitukselle 3.3.1807. Liitteineen. ÖHA. RA; Ttk ptk 22.4.1807, s. 144. KA MF JK 2188. TTA. TMA.

Kuhmon kirkkoa ei ehditty toteuttaa Rijfien elinaikana, sillä koko ajan pinnalla olleet erimielisyydet rakennettavan kirkon sijaintipaikasta pysähdyttivät hankkeen etenemisen noin kymmenen vuoden ajaksi.[1] Kirkko rakennettiin vasta vuosina 1815–1816 Kalajoelta kotoisin olleen rakennusmestari Mats Forsmanin johdolla.[2] Kahdeksankulmainen ja kupolikatteinen attikaosa torneineen rakennettiin vuosina 1859–1860 lääninarkkitehti Johan Oldenburgin laatimien piirustusten (1854) mukaan. Samassa yhteydessä ristivarret katettiin satulakatteella. Rakennustöistä vastasi Mikko Karjanlahti. Erillinen kolminivelinen kellotapuli pystytettiin vuonna 1862 IK:n laatimien piirustusten (1831) pohjalta.[3]

Kirkko tapuleineen on edelleen käytössä. Sitä korjattiin vuosina 1950–51.[4] Viimeisin korjaus on vuodelta 1985.

[25] KUOPIO 1

Tyyppi: kirkkorakennus / kivikirkko (jäi keskeneräiseksi).
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Wulff] KM:lle 13.1.1795. Vol. 333. AV. RA.
- Mh Ramsay KM:lle 27.10.1796; 28.2.1797. Vol. 6. KOLL. RA.
- YIV [Fredenheim – Wennberg] KM:lle 6.8.1799. Vol. 337. AV. RA.
- YIV [Edelcrantz – Pfeffer] KM:lle 16.1.1807. Vol. 343. AV. RA.

Piirustukset:

- YIV 13.1.1795 → KM 12.2.1795.[5]
- [Jacob Rijf n.1805–1807 (torni)].[6]
- Pehr Granstedt 8.12.1812 (tilannepiirros, puhtaaksipiirto).[7]
- Anders Fredrik Granstedt 14.10.1813 (puhtaaksipiirto).[8]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Jacob Rijf 24.7.1795.[9]
- Carl T. Rijf 9.9.1796.[10]
- Johan Sundsten, 10.10.1798.[11]

Toteutus: 1806–1808, 1813–1815.

---

[1] Tarkemmin, ks. Wilmi 2003, 106–109.
[2] Tilivuosi 1815–1816. III Gl 1:3. KuhKa. OMA.
[3] Wilmi 2003, 264–265. Wilmin mukaan ennen erillisen kellotapulin rakentamista kelloja oltiin soitettu hirsikehikossa.
[4] Luostarinen 1980, 151.
[5] Pohja, leikkaus ja fasadi konsepteina [Palmroth 13.1.1795] kokoelmassa Kuopio kyrka ÖIÄ KK 24:1–2. ÖHA. RA.
[6] Kirkon rakennuspiirustusten joukossa. KuoKa.
[7] Kirkon rakennuspiirustusten joukossa. KuoKa.
[8] Kirkon rakennuspiirustusten joukossa. KuoKa.
[9] Materiaaliehdotelma ja siihen oheistettu välineluettelo (*Instrumentalier*) liitteenä asiakirjassa YIV KM:lle 6.8.1799. Vol. 337. AV. RA. Kustannusarvio on päivätty (Ala)Torniossa 24.7.1795.
[10] Jäljennöksenä asiakirjassa Mh Ramsay KM:lle 28.2.1797. Vol.6. KOLL. RA.
[11] Kustannusarvio ja materiaaliehdotelma asiakirjassa Mh [Ramsayn psta Salonius – Ritz] KM:lle 30.7.1799. YIV KM:lle 6.8.1799. AV. RA.

Rakennussopimus:
- Johan Sundsten 18.6.1804.[1]
- Jacob Rijf 16.11.1805.[2]

Työnjohto: 1806–1808 Jacob Rijf (jäi kesken), 1813–1815 Pehr Granstedt.

Porvoon tuomiokapituli kehotti jo vuonna 1782 kuopiolaisia valmistelemaan uuden kivikirkon rakentamista. Pitäjäläiset kuitenkin vastustivat hanketta eikä asiasta päästy yksimielisyyteen. Lopulta Venäjän sota (1788–1790) sekä sen jälkeen toteutettu isojako jäädyttivät tilanteen vuosiksi.[3]

Kuopion kirkkohanke käynnistyi uudelleen 1790-luvun alussa. Syksyllä vuonna 1794 kirkkoherra Nils Agander (1721–1803) ehdotti tunnetun rakennusmestarin, talonpoika [Jacob] Rijfin, kutsumista Kuopioon. Tietoja Rijfin rakennustoiminnasta Agander oli saanut Kuopiossa vierailleelta professori Henrik Gabriel Porthanilta (1739–1804).[4] Rijfin olisi katsastettava sopivin kirkonpaikka ja annettava selvitys kivi- tai tiilikirkon rakennuskustannuksista sekä eri rakennusaineiden eduista.[5]

Rakennusmestari Jacob Rijfin laatimasta kustannusarviosta maksettiin elokuussa 1795, jolloin hän vieraili Kuopiossa neljän päivän ajan. Rijf oli saapunut paikkakunnalle Kemistä, jossa hän parhaillaan johti kivikirkkohanketta.[6]

Hieman yli vuosi myöhemmin Jacob Rijfin veli Carl T. Rijf saapui Uudestakaarlepyystä Kuopioon ja laati paikallisen hintatason perusteella materiaaliehdotuksen. Allekirjoittaneen rakennusmestarin omaksi palkkioksi on merkitty 1000 riikintaaleria.[7] Palkkiota pidettiin ilmeisesti liian suurena, sillä Rijf pudotti maaherra Ramsaylle 19.9.1796 osoittamassaan kirjelmässään palkkiovaatimuksensa 600 riikintaaleriin. Rahapalkkion ohella rakennusmestarille maksettaisiin lisäksi yksi

---

[1] Ptk 18.6.1804 (sopimusptk). KA MF TK 1734. KuoKa.
[2] Ptk 16.11.1805 § 4 (sopimusptk). KA MF TK 1734. Sopimusptk:n päivämääräksi on joissakin yhteyksissä mainittu 17.11.1805. KuoKa.
[3] Kirkkohankkeen alkuvaiheista: Knapas 2002, 32–34; Heimala 1965, 13–18; Mh Ramsayn muistio KM:lle lokakuussa 1796, jossa kerrataan hankkeen tapahtumia. Mh Ramsay KM:lle 27.10.1796. Liitteineen. Vol. 6. KOLL. RA.
[4] *Och som man nyligen genom herr Professor Porthan wid des härewaro blifwit underrättad det en Bonde i Ny Carleby, wid namn Rif, skulle af Kongl. Öfwer Intendents Contoiret warda godtkänd Byggmästare samt redan hafwa bygdt flera Stenkyrkor och sidstgådt i entreprerade om en Sten-kyrkas upbyggande i Kemi samt Ulå Sten-kyrkas hwalfwande eller forseende med hwalf i stället för trä taket, torde nu wara rådligast at med första påst och lägenhet tilskrifwa och anmoda honom at emot skiuts och dag tractaments erhållande komma, med första gjörlighet, hit, för at bese lägenhet och tilgångerna samt sluta Contract om materialiers omkostande och arbetets företagande emot betingat skäligt arfwode…* Ptk, liite (*ad protocollum*) 27.9.1794. Ptkt 1803-1817. KA MF TK 1735. KuoKa.
[5] Ptk, liite (*ad protocollum*) 27.9.1794. Ptkt 1803–1817. KA MF TK 1735. KuoKa; Knapas 2002, 35; Heimala 1965, 22.
[6] Jacob Rijfin allekirjoittama tosite 1, Kuopio 4.8.1795. Muut asiakirjat 1795–1818. KA MF TK 1735. KuoKa.
[7] Carl T. Rijfin allekirjoittama tosite 2, Kuopio 9.9.1796. Muut asiakirjat 1795–1818. KA MF TK 1735. KuoKa; Carl Rijfin materiaaliehdotelma 9.9.1796. Mh Ramsay KM:lle 28.2.1797. Liitteineen. Vol. 6. KOLL. RA.

kappa ruista ja markka voita pitäjän jokaiselta savulta.[1] Pitäjäläisten valitettua kuninkaalle kalliista kirkkohankkeesta Kuopion lääninkansliasta selvitettiin, ettei Carl T. Rijfin liian hintavaksi koettu materiaaliehdotelma ollut hyväksyttävä, sillä hänen kanssaan ei oltu koskaan sovittu kirkonrakentamisesta. Rakennusmestari Jacob Rijf oli sen sijaan kirjeitse neuvotellut 500 riikintaalerin rakennuspalkkiosta.[2]

Kirkko oli määrä rakentaa YIV:ssa vuonna 1795 laaditun piirustuksen mukaisesti. Kuninkaan vahvistama piirustus ei ole säilynyt, mutta kirkkosuunnitelmasta on tallella konduktööri P.W. Palmrothin tammikuussa 1795 päiväämät konseptipiirrokset.[3] Ne käsittävät länsitornillisen ristikirkon fasadin, pohjakaavan sekä kuoriosan leikkauspiirustuksen (KL KUVA 53). Pohjakaava piirustus edellyttää tasavartista ja suorakulmaista ristikirkkoa, jossa torni on liitetty länsipäätyyn kapeampana volyymina. Saarnatuoli on koillisviisteessä ja alttari itäisessä ristivarressa väliseinää vasten. Väliseinän takana olevaan sakaristoon johtaa vain yksi ovi. Sakaristosta johtaa portaat yläpuolella sijaitsevaan lehteri- tai ullakkotilaan. Jokaisessa ristisakarassa on kuusi isoa, yläosastaan pyöristettyä ikkuna-aukkoa. Ristivarsia kattaa aumakatto. Länsipäätyyn liitetty kapeampi torni päättyy altaanilla reunustettuun tasanteeseen, josta kohoaa solakka, puolipyöreään kupuun ja pallojalalla seisovaan ristiin päättyvä lanterniini. Länsitorni oli tarkoitettu kellojen sijaintipaikaksi.

Rakennettavan kirkon paikaksi ehdotettiin kaupungin keskustorin (*Stora Torget*) laidassa olevaa korkeaa Vahtivuorta. Paikan sijainti oli kaupunkikuvaan nähden erinomainen ja sen maaperä oli tarpeeksi vahva kivikirkon rakentamiseen. Maaherran mukaan korkealla mäellä sijaitseva kirkko näkyisi pitkienkin matkojen päähän ja saattaisi herättää myös lähipitäjissä innostusta yhtä näyttävän kirkon rakentamiseen. Kivirakentamiseen liittyvien etujen havaitseminen voisi hiljalleen johtaa myös vuosi vuodelta hupenevien metsävarojen säästöön.[4]

---

[1] *Sedermera uplästes det Material föslag, som Byggmästaren Riif, öfwer Sten kyrko Byggnaden författadt, jemte des till högwälborne herr Landshöfdingen Ramsay adresserade skrifwelse af den 19. sidstledne September, hwaruti Riif medsatt sitt blifwande arfwode till Sexhundrade Riksdaler i Contant samt En kappa råg och En mark smör ifrån hvarje rök inom Soknen*. Ptk 7.10.1796 § 5. Mh Ramsay KM:lle 28.2.1797. Liitteineen. Vol. 6. KOLL. RA.

[2] *…det Material föslag klaganderne bilagt, är i så måtto ogildt, att det icke blivit författadt af Byggmästaren Jacob Rijf, utan af des Broder Carl Rijf, med hvilken aldrig något aftal skjedt om denna kyrcko byggnad. Byggmästaren Jacob Rijf har Contraherad skrifteligen om femhundrade Riksdalers arfwode för kyrkobyggnaden…* Kuopion lääninkanslian lausunto 28.2.1797. Allekirjoittaneet Gustaf Salonius ja P.G. Ritz. Mh Ramsay KM:lle 28.2.1797. Liitteineen. Vol. 6. KOLL. RA; Samaan asiakirjakokonaisuuteen liitetty pitäjäläisten valitus saapui KM:lle 5.12.1796. KM halusi asian johdosta kunink. käskynhaltijan ja tuomiokapitulin lausunnot.

[3] YIV KM:lle 13.1.1795. Liitteineen. AV. RA; Tarkemmin, ks. Knapas 2002, 33–34.

[4] *…denna kyrckans blefvande läge vid Stora Torget ej allenast skulle gifwa Staden ett prydeligit utseende, utan och redan på långt afstånd gifva den ankommande så till lands som Sjös den wackraste syn punct, samt således upmuntra och övertalas de öfrige socknar, att med en lika prydelig kyrcka sig förse, hvarifrån äfven tanckan småningom kunde ledas till mögeligheten och nyttan af stenbyggnaders uppförande, att skogs bespara som år ifrån år börjar tryta och sluteligen skall förstöra Nordens Innebyggare…*Mh Ramsayn

Rakennustöiden aloittaminen ei kuitenkaan sujunut mutkattomasti. Maaningan, Karttulan ja Nilsiän kappeliseurakunnat vastustivat kiivaasti kalliiksi koettua hanketta eivätkä halunneet osallistua rakennuskustannuksiin. Kustaa IV Aadolfin sijaishallitsija Kaarle-herttuan vuosina 1794 ja 1795 tekemistä päätöksistä huolimatta osa pitäjäläisistä halusi edelleen joko korjata vanhaa kirkkoa tai rakentaa uuden puusta. Asiasta tehtiin useita valituksia, kunnes vuonna 1798 rakentamiskiista päätettiin tutkia kuningas Kustaa IV Aadolfin määräyksestä vielä kertaalleen läpi. Maaherra sai tällöin tehtäväkseen hankkia uuden kustannus- ja materiaaliehdotuksen, jonka laati turkulainen rakennusmestari Johan Sundsten (1743–1813). Kuninkaan maaliskuussa vuonna 1803 tekemän päätöksen mukaan Kuopion kirkko oli rakennettava Vahtivuoren mäelle vuonna 1795 vahvistetun piirustuksen mukaisesti. Koska kaupunki oli maaherran residenssikaupunki, kirkon rakennusmateriaaliksi määrättiin kivi.[1]

Rakennussopimus solmittiin vuonna 1804 rakennusmestari Sundstenin kanssa. Rakennusmestarin valintaan lienee vaikuttanut Turusta Kuopioon siirtynyt maaherra Olof Wibelius (1752–1823), joka valittiin vuonna 1803 maaherra Ramsayn seuraajaksi.[2] Rakennustoimikunnan jäsen Petter Väänänen piti kuitenkin Sundstenin antamia takuita riittämättöminä ja esitti toimikunnalle Jacob Rijfin elokuussa 1803 päiväämän kirjeen, jossa tämä ilmoitti halukkuudestaan työnjohtoon. Rakennuspalkkion määrästä Rijf ei ollut aivan varma, mutta arveli tyytyvänsä samaan kuin muutkin.[3] Rakennustoimikunnan mukaan Sundstenin kanssa tehtyä sopimusta ei voinut kuitenkaan enää purkaa. Tällöin herastuomari Väänänen ilmoitti sanoutuvansa irti kaikesta vastuusta, mikäli Sundsten ei pystytä rakennusta kunnollisesti.[4]

Marraskuussa vuonna 1804 päätettiin jo kymmenisen vuotta vanhojen piirustusten ajanmukaistamisesta. Uusia piirustuksia päätettiin pyytää maaherran välityksellä. Koska seuraavan vuoden huhtikuussa keskusteltiin seurakuntaan lähetetyistä piirustuksista (*den af Kongl. Majt allernådigst hitsände [nya] kyrcko Ritning*) ja kesäkuussa pohdittiin risti- tai pitkäkirkon rakentamista (*om de vilja bygga Kyrkan efter den gamla eller nya ritningen, om de vilja hafva Kors eller aflång Kyrka*), lienee seurakuntalaisille lähetetty nähtäväksi pitkäkirkon suunnitelmat. Tehdyn päätöksen mukaan kirkon rakennustyössä päätettiin käyttää jälkimmäistä eli uudempaa piirustusta, jolle oli tarkoitus anoa virallista vahvistusta.[5]

---

lausunto 6.10.1796. Mh Ramsay KM:lle 27.10.1796; Ks. myös ptk. 6.9.1796 § 4. Mh Ramsay KM:lle 28.2.1797. Vol. 6. KOLL. RA; Knapas 2002, 35–36.

[1] Tarkemmin, Knapas 2002, 36–37; YIV KM:lle 6.8.1799. Liitteineen. AV. RA.

[2] Ptkt 12.9.1803, 18.9.1803 ja 18.6.1804 (sopimusptk). KA MF TK 1734. KuoKa; Knapas 2002, 37; Heimala 1965, 24–25.

[3] *…kunnande likväl ej med vishet bestämma hvad han härföre äskar, med tror sig åtnöijas med samma arfvode som någon annan…*Ptk 3.9.1804 § 1. KA MF TK 1734. KuoKa.

[4] Ptk 3.9.1804. KA MF TK 1734. KuoKa.

[5] *…att Kyrkan bygges efter den senare ritningen om hvars gillande och fastställande genom Högädle Herr Landshöfdingen och Riddaren Olof Wibelius aller underdånigst anhålles Kongl. Maits bifall*. Ptkt 21.11.1804

Rakennustöiden oli määrä alkaa Sundstenin johdolla keväällä 1805, mutta hän ei yllättäen ilmaantunutkaan paikkakunnalle. Kun Sundstenilta tiedusteltiin syytä poissaoloonsa, hän kertoi olevansa muiden muuraustöidensä vuoksi estynyt saapumasta Kuopioon. Sundstenin kanssa tehty rakennussopimus purettiin syksyllä vuonna 1805.[1]

Pian sopimuksen purkamisen jälkeen käynnistettiin neuvottelut rahvaan paikalle kutsuman (*med den af Allmogen hitkallade*) rakennusmestari Jacob Rijfin kanssa. Kokouksessa todettiin, että koska ero ensimmäisen ja myöhäisemmän piirustuksen (rakennus)kustannuksilla ei ollut merkittävä, kirkko päätettiin pystyttää vanhemman ja KM:n vahvistaman piirustuksen mukaan.[2] Jacob Rijf puolestaan sitoutui neljän muurarimestarin, yhden kirvesmiehen sekä päivätyöläisten kanssa rakentamaan kirkon (seinät, lattia, holvi, vesikatto ja torni) edellä mainitun KM:n vahvistaman piirustuksen mukaisesti kolmessa vuodessa. Rahapalkkioksi määrättiin joko 1000 riikintaaleria pankkiseteleinä (*rdr b*) tai vaihtoehtoisesti 1500 riikintaaleria valtionvelkarikseinä (*rdr rgmt*). Kerran vuodessa järjestettäisiin lisäksi ilmainen kyyti rakennusmestarin kotipaikkakunnalle Uuteenkaarlepyyhyn ja takaisin. Työkauden ajaksi Rijf majoitettaisiin räätäli Siljanderilta vuokrattuihin tiloihin, jotka käsittivät kaksi huonetta ja ruokakomeron. Rakennusmestarin ylläpitoon oli varattu 50 riikintaaleria vuodessa. Kirkonrakennussopimuksen voimaanastuminen edellytti, että Rijf hankkisi asianmukaiset todistukset ja vakuudet taidoistaan.[3]

Rakennussopimus vahvistettiin tammikuussa vuonna 1806, jolloin Rijf esitti uusikaarlepyyläisten verotalonpoikien 12.12.1805 allekirjoittaman takauksen. Maaherra Wibeliuksen vastustaessa Rijfin valintaa rakennusmestariksi Rijf esitti akatemiatodistuksensa, lääninrakennusmestarin valtakirjansa sekä viidestä seurakunnasta (Skellefteå, Ylikiiminki, Luoto, Alatornio ja Pedersöre) saadut lausunnot moitteettomasta kirkonrakentamisesta. Ne eivät kuitenkaan vakuuttaneet maaherraa, sillä hän oli kaiketi kuullut Rijfin epäonnistumisista Kemin, Luulajan ja Laukaan rakennushankkeissa. Maaherra Wibelius jätti rakennustoimikunnalle Oulun ja Vaasan läänin maaherroilta hankkimansa lausunnot Jacob Rijfin kyseenalaisesta maineesta, mutta sopimusta Rijfin kanssa ei kuitenkaan enää purettu.[4] Rakennustyöt käynnistyivät Rijfin johdolla toukokuussa vuonna 1806.

---

§ 18 sekä 2[0].4.1805 § 2. KA MF TK 1734. KuoKa; Ptk 2.6.1805, lista esitettävistä asioista sekä § 3. KA MF TK 1718. KuoKa.

[1] Ptkt 6.7.1805 § 4 ja 24.8.1805. KA MF TK 1734 sekä ptk 15.9.1805 § 1. KA MF TK 1718. KuoKa; Knapas 2002, 39; Heimala 1965, 25–26.

[2] Ptk 16.11.1805 § 1-2. KA MF TK 1734. KuoKa; Ks. myös ptk 15.9.1805 § 1. KA MF TK 1718. KuoKa.

[3] Ptk 16.11.1805 § 4 (sopimusptk). KA MF TK 1734; Palkkionmaksujen sekä matkalaskujen tositteet ovat asiakirjasarjassa Muut asiakirjat 1795–1818. KA MF TK 1735. KuoKa; Knapas 2002, 39. Rakennussopimus oli pääkohdiltaan samanlainen kuin rakennusmestari Sundstenin kanssa laadittu.

[4] Mh Wibelius KM:lle 6.11.1806. YIV KM:lle 16.1.1807. AV. RA; Ptk 15.2.1806. KA MF TK 1734. KuoKa; Knapas 2002, 39–40; Klemetti 1927, 232–235.

Aikataulun mukaisesti edennyt kirkonrakentaminen jouduttiin keskeyttämään vuonna 1808 puhjenneen sodan vuoksi.[1] Kirkko oli tuolloin muurattu jo kattolistakorkeuteen saakka (KL KUVA 54). Jacob Rijf lähti töiden keskeydyttyä poikansa Carlin kanssa Tukholmaan valmistelemaan Kungsholman kirkon torninrakennushanketta. Isä ja poika eivät kuitenkaan enää koskaan palanneet matkaltaan, sillä he menehtyivät Tukholmassa joulunpyhinä vuonna 1808.

Kuopion kirkonrakennushanke käynnistyi uudelleen vuonna 1813. Rakennusmestariksi valittiin moninaisten vaiheiden jälkeen luutnantti Pehr Granstedt (1764–1828). Päätytornillinen ristikirkko valmistui hänen johdollaan vuonna 1815. Se rakennettiin torninpäätettä lukuun ottamatta YIV:ssa vuonna 1795 laadittujen ja kuninkaan vahvistamien piirustusten mukaisesti (KL KUVA 55).[2]

Toteutetun kirkontornin sijoitus on sikäli erikoinen, että se sijoitettiin esteettisistä syistä poikkeuksellisesti kirkon itäpäätyyn ja kuoriosa siten vastaavasti länteen. Kuningas oli hyväksynyt anotun muutoksen jo vuonna 1807 ja ilmeisesti viimeistään tässä yhteydessä hyväksyttiin torninpäätteen edustavampi ilme.[3] Uusi torniratkaisu suunniteltiin kaiketi sen vuoksi, että torniin haluttiin kirkonkellojen ohella asentaa myös aikaa näyttävä kellokoneisto.[4] Tyylillisten piirteiden perusteella muutospiirustuksen laadinnasta on vastannut rakennusmestari Jacob Rijf (KL KUVA 56).[5]

Kuopion kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1866, 1877, 1895, 1925 ja 1961.[6] Kirkko aiotaan peruskorjata vuonna 2015.

[26] KUOPIO 2

Tyyppi: piirustukset / virastotalo.
Kohde: maaherran residenssi.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- mh Ramsay KM:lle 3.12.1795 ja 4.4.1796. Vol. 6. KOLL. RA.

Piirustukset:

- YIV 15.11.1775.[7]
- YIV 26.2.1793.[8]
- Carl T. Rijf 10.8.1795.[9]

---

[1] Ptk 5.3.1808 § 2. KA MF TK 1734. KuoKa.
[2] Esim. ptkt 14.6.1812 ja 19.9.1813. KA MF TK 1718. KuoKa; Knapas 2002, 42–45.
[3] Ptk 22.6.1807 § 10. KA MF TK 1734. KuoKa; Ks. myös Knapas 2002, 40 sekä Klemetti 1927, 235–236.
[4] Aikakoneiston hankkimista varten järjestettävästä rahoituksesta (*penningars insamlande till ett urwerk uti det blifwande nya kyrkotornet*) keskusteltiin ainakin jo syyskuussa vuonna 1807. Ptk 6.9.1807 § 4. KA MF TK 1718. KuoKa; ks. Knapas 2002, 43; vrt. Heimala 1965, 40–41.
[5] Myös Knapas arvelee tornipiirroksen laatijaksi Jacob Rijfiä. Knapas 2002, 43.
[6] Luostarinen 1980, 156.
[7] Konsepteina [Adelcrantz 15.11.1775] kokoelmassa Kuopio 0185: 1–3, aiemmin Kuopion läänin mh:n asiakirjojen (1775) joukossa. (KOLL.). RA.
[8] Fasadi konseptina [Tempelman] kokoelmassa Kuopio ÖIÄ PK 15: 1–4. ÖHA. RA.
[9] Liitteenä asiakirjassa mh Ramsay KM:lle 3.12.1795. Vol. 6. KOLL. RA

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Toteutus: ei toteutettu.

Yli-intendentti C.F. Adelcrantz oli laatinut jo vuonna 1775 piirustukset Kuopioon rakennettavaa maaherranresidenssiä varten.[1] Säilynyt fasadipiirros käsittää puisen kaksikerroksisen residenssirakennuksen, jonka alakerrosta jäsentävät rustikoidut sivu- ja keskirisaliitit. Toista kerrosta jaksottavat yksitoista pystyn suorakaiteenmuotoista ikkunaa, joiden väliin on sijoiteltu symmetrisen välein kapiteelittomia pilastereita. Rakennusta kattaa yläpäistään aumattu satulakatto. Kattorakenteen alaosassa on kolme segmenttikaarista ullakkoikkunaa.

Lähes parikymmentä vuotta myöhemmin YIV:ssa laadittiin residenssiä varten vielä kahdet uudet piirustukset. Olof Tempelmanin helmikuussa 1793 laatima piirros (KL KUVA 57) käsittää yksikerroksisen ja satulakatteisen puutalon fasadin, jonka sisäänkäyntiä koristaa pilastereiden kannattelema frontoni. Julkisivua rytmittää kahdeksan pystyn suorakaiteen muotoista ikkunaa. Ullakkokerroksessa on lisäksi yhdeksän pienempää ikkunaa. Vaihtoehtoinen fasadipiirros edellytti kaksikerroksista puutaloa, jonka seinäpintaa jakoi peräti 13 ikkuna-akselia. Sisäänkäyntiä korosti rustikoitu keskirisaliitti. Rakennusta kattoi satulakatto, jonka alaosassa oli kolme segmenttikaarista ullakkoikkunaa.[2]

Useista piirustusvaihtoehdoista huolimatta uutta residenssirakennusta ei kuitenkaan rakennettu. Kuopion lääninhallinto toimi maaherra Simon Wilhelm Carpelanilta (maaherrana 1785–1791) vuokratussa kaksikerroksisessa sivurakennuksessa, joka sijaitsi Kirkko- ja Kuningattarenkadun (nyk. Maaherrankadun) kulmauksessa tontilla nro 20.[3]

Residenssirakennuksen suunnittelu nousi jälleen esille vuonna 1795, jolloin Carpelan myi omistamansa tonttikiinteistön kruunulle. Maaherraksi vuonna 1791 valittu Ramsay ei kuitenkaan halunnut asettua tontilla sijainneeseen, vaarallisen huonokuntoiseksi todettuun päärakennukseen, vaan hän hankki residenssiään varten uudet piirustukset rakennusmestari Carl T. Rijfiltä. Maaherra oli myös hankkinut kauniille tontille (*på en därtill tjenlig samt vacker Tomt*) suuren määrän (1600 kpl) honkahirsiä, muutamia satoja piiruja (*spiror*) sekä joitain peruskiviä. Rakentaminen oli tarkoitus aloittaa kevätkesällä 1796.[4]

Rijfin elokuussa 1795 laatimat piirustukset käsittävät kaksikerroksisen residenssitalon fasadi- ja pohjakaavapiirrokset (KL KUVA 58). Rakennusta kattaa mansardikatto, jonka molemmissa päädyissä on ullakkoikkunat. Lisäksi yksi segmenttikaarinen ullakkoikkuna on sijoitettu kattorakennelman alaosaan rakennuksen keskiakselille. Julkisivua elävöittää räystäslistan alapuolella oleva hammaslista. Pohjakerroksessa on yhteensä kahdeksan pystyn suorakaiteenmuotoista ikku-

[1] Kuopion residenssikaupungin perustamisesta tarkemmin, ks. Lappalainen 1982, 227–254.
[2] Adelcrantzin ja Tempelmanin piirustuksista, ks. Berg Villner 1997, 130 ja 240.
[3] Toivanen 2000, 295; Lappalainen 1982, 322–323 (piirustukset).
[4] Mh Ramsay KM:lle 3.12.1795 ja 4.4.1796. Liitteineen. Vol. 6. KOLL. RA; Mille tontille Rijfin suunnittelema rakennus oli tarkoitus pystyttää, ei ilmene asiakirjoista.

naa ja yläkerroksessa yhdeksän. Pohjakerroksen keskellä olevaa sisäänkäyntiä koristaa pilastereiden kannattelema frontoni. Rakennuksessa edellytetään sileää ulkovuorausta ilman nurkkakorostuksia tai risaliitteja.

Carl T. Rijfin laatimat suunnitelmat jäivät toteuttamatta, sillä residenssin rakennuttamisesta ei päästy yksimielisyyteen. Maaherrat asuivat omissa kaupunkitaloissaan ja lääninhallitukselle vuokrattiin toimitiloja yksityistaloista. Maaherra Carpelanilta ostettu tontti numero 20 jäi yksityisistä ostotarjouksista huolimatta kruunun omistukseen. Tonttia kaavailtiin myöhemmin uuden postikonttorin paikaksi.

[27] KUUSAMO

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 12.12.1793. Vol. 331. AV. RA.

Piirustukset: YIV 12.12.1793 → KM 30.1.1794.[1]
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Jacob Rijf 1794[2], kadoksissa.
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: -1800.
Työnjohto: [Jacob Rijf, Carl [T.] Rijf].
Mitat:

- Vuoden 1860 kalustoluettelon mukaan kirkko oli 62 k (36,8 m) pitkä, 58 k (34,4 m) leveä ja 15 k (8,9 m) korkea kirkon kattolistaan (*takbandet*) saakka. Itäpäädyssä väliseinän takana sijaitsevan sakariston mitat oli 19¼ x 7 k (11,4 x 4,2 m).[3]

Vuonna 1792 kuusamolaiset tekivät anomuksen uuden kirkon rakentamiseksi vanhan ja ahtaan ristikirkon (rak. 1694) tilalle. KM myönsi luvan tilavamman puukirkon pystyttämiseen helmikuussa vuonna 1793. Piirustuksen hankkimiseksi tuomiokapituli kehotti seurakuntalaisia lähestymään Oulun maaherraa, joka laittaisi asian eteenpäin Tukholmaan.[4] Piirustukset, joiden suunnittelussa oli huomioitu seurakunnan ilmoitettu väkimäärä, laadittiin maaherra J. F. Carpelanin pyynnöstä joulukuussa vuonna 1793. Kaarle-herttua vahvisti YIV:n suunnitelmat seuraavan vuoden alussa.[5]

---

[1] Pohjakaava konseptina [Adelcrantz – Wennberg] kokoelmassa Kuusamo kyrka ÖIÄ KK 28:1. ÖHA. RA.
[2] Ilmenee asiakirjasta rovasti Castrén Ttk:lle 7.11.1794. KA MF IK 290. KeKa.
[3] Kal 1860. II Bc:3. KuusKa. OMA.
[4] Ttk rovasti Castrénille 16.1.1793 ja 10.4.1793 sekä rovasti Castrén khra Kranckille 7.5.1793. II Ea:4. KuusKa. OMA.
[5] Mh Carpelan YIV:lle 8.11.1793. F II b.1. ÖHA. RA; YIV ptk 26.11.1793. Piirustuksen laatiminen ohjattiin konduktööri Wennbergille. AI aa:3. ÖHA. RA; Piirustus hyväksyttiin 30.1.1794. AI aa:4. ÖHA. RA; YIV KM:lle 12.12.1793. Liitteineen. AV. RA.

YIV:n laatima piirros käsittää suorakulmaisen ristikirkon pohjakaavan, jossa kirkon itäinen ja läntinen ristivarsi ovat muita pidemmät (KL KUVA 59). Pohjoisessa ja eteläisessä ristivarressa on kussakin neljä ikkuna-aukkoa ja pidemmissä ristivarsissa ilmeisesti kuusi. Saarnatuoli on ristikeskuksen koilliskulmassa ja alttari itäpäädyssä väliseinää vasten. Piirustuksessa on lisäksi edellytetty lehterirakenteita sekä sileää ulkovuorausta ilman nurkkakorostuksia.

Rakennusavustuksen saamiseksi oli hyväksytty piirustus sekä kustannusarvio lähetettävä Kuninkaallisen direktorion valvomaan Lapin alueen seurakuntien virastoon (*Kongl. Direction öfwer Lappmarcks Ecclesiastige Werck*). Kustannusarvion oli rovasti Castrénin pyynnöstä laatinut Kemin kirkkoa rakentamassa ollut Jacob Rijf. Rovasti Castrén kehotti kirkkoherra Johan Kranckia lähettämään kustannusarvion tekemisestä vaaditut 3 riikintaaleria 16 killinkiä ja huomautti, että ehdotelman laadituttamisesta huolehtiminen olisi ilman pienintäkään epäilyä kuulunut Kuusamon seurakunnan velvollisuuksiin.[1] Rovastin pyytämä summa maksettiin kirkon tilikirjan mukaan elokuussa vuonna 1795.[2] Päätös 1000 riikintaalerin rakennusavusta tehtiin 25.11.1795.[3]

Kirkko rakennettiin pääsääntöisesti vuoden 1800 aikana ja sitä pidetään Rijfien rakentamana.[4] Asiakirjojen perusteella voidaan päätellä, että kirkon keskeltä kohosi suurehko keskustorni[5], joka ilmeisesti oli tarkoitettu kirkonkellojen sijaintipaikaksi. Säilyneistä valokuvista ilmenee, että kirkon ulkoseinäpintoja oli piirustuksesta poiketen jaoteltu kapeiden liseenien avulla (KL KUVA 60).

1820-luvulla huolta aiheuttivat kirkon seinät, jotka olivat tornin painosta johtuen ruvenneet antamaan periksi. Vian arveltiin johtuvan rakennusmestarin taitamattomuudesta tai huolimattomuudesta.[6] Korjausasioissa päätettiin ottaa yhteyttä rakennusmestari Heikki Kuorikoskeen (1772–1847), joka saapui tarkastamaan kirkon kunnon. Hänen mukaansa kirkko olisi tuettava seiniä sitovilla hirsillä, jotka estäisivät seinien kallistumisen. Kuorikoski laati hanketta varten korjausehdotel-

---

[1] *…förslaget öfwer de dertil erforderlige kostnad, hwilket jag låtit Byggmestaren Jacob Rijf uprätta, som nu håller på med en ny Sten-kyrkas upbyggande här i Kemi.* Rovasti Castrén Ttk:lle 7.11.1794. KA MF IK 290. KeKa; *…ifrån Kuusamo kyrkan uttaga och hitsända nämnde penningar* [3;16;-], *ty det war utan alt tvifvel Kuusamo Församlings skyldighet at draga försorg om nämnde kostnads förslags uprättande.* Rovasti Castrén khra Kranckille 10.1.1795. II Ea:4. KuusKa. OMA.

[2] Tilit 10.8.1795: *Åt Kyrcko Byggmästaren herr N* [=Nomen] *Rif för det han uprättadt Material och kostnads förslag öfwer Kuusamo tilltänkta nya Kyrcko Byggnad 3;16;-*. KA MF IK 235. KuusKa.

[3] Ttk rovasti Castrénille 29.6.1796. II Ea:4. KuusKa. OMA.

[4] Rakentamisen etenemistä ei voi seurata asiakirjoista, sillä pöytä- ja tilikirjat puuttuvat juuri vuosisadan vaihteesta. Kalustoluetteloiden ja tarkastuspöytäkirjojen mukaan kirkon rakentamisvuotena mainitaan 1800. Esim. Kal 1804. II Bc:1. KuusKa. OMA.

[5] Esim. tark.ptk 3.4.1826 § 20 sekä ptkt 24.6.1826 ja 12.5.1827. KA MF IK 234. KuusKa.

[6] *…att väggarne redan för flere år tillbaka begynat vid takbandet gifva sig ut, (…) hvilket troddes härröra af Byggmästarens antingen oskicklighet eller vårdslöshet, och då takresnings och tornets tyngd ansågs göra vådligheten här af i framtiden alt större och större, voro församlingens ledamöter öfver denna kyrkans bristfällighet högst bekymrade.* Tark.ptk 3.4.1826 § 20; Tornin korjauksesta, ks. myös ptkt 24.6.1826 ja 12.5.1827. KA MF IK 234. KuusKa.

man sekä hieman yli 95 hopearuplan kustannusarvion. Kuorikosken mukaan korjaustyön voisi suorittaa pitäjän oma rakennusmestari.[1]

Kirkko korjattiin vuonna 1828 kuusamolaisen Pehr Wanttajan johdolla.[2] Hankkeen yhteydessä kirkko varustettiin seiniä sitovilla hirsillä ja sen tornia korjattiin.[3] Korjaustoimenpiteet eivät kuitenkaan olleet riittävät, sillä kirkon koko kattorakennelma purettiin ja rakennettiin uudelleen vuosien 1858–59 peruskorjauksen yhteydessä. Kirkon torni poistettiin ja tilalle pystytettiin suuri, kahdeksankulmainen kupoli.[4]

Kuusamon kirkko peruskorjattiin vuonna 1935. Kirkko ja tapuli paloivat jatkosodan aikana vuonna 1944, jolloin saksalaissotilaat polttivat Kuusamon kirkonkylän. Uusi, arkkitehti Bertel Liljequistin (1885–1954) laatimien suunnitelmien mukaan rakennettu kirkko valmistui vuonna 1951.[5]

[28] KÄLVIÄ

Tyyppi: kellotapulin rakennushanke + virsitaulu.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Fredenheim –Wennberg] KM:lle 26.6.1799. Vol. 337. AV. RA.
- YIV [Piper – Wennberg] KM:lle 19.6.1800. Vol. 338. AV. RA.
- YIV [Piper – Pfeffer] KM:lle 26.4.1803. Vol. 340. AV. RA.

Piirustukset:

- Jacob Rijf 20.9.1796.[6]
- YIV 1798, signeeraus 26.6.1799 → esiteltiin 9.7.1799 KM:lle, joka palautti ne tiedustelupyynnöllä → KM:n hallituksen päätös vanhan tapulin korjaamisesta 1.7.1800 → KM vahvisti YIV:n jo 26.6.1799 laatiman ja toistamiseen esitetyn suunnitelman 24.5.1803.[7]

---

[1] Kuusamon kirkon korjausehdotelma ja kustannusarvio 30.7.1826. Heikki Kuorikosken allekirjoittama. Khra J.G. Costiander Ttk:lle 27.12. ja 31.12.1826. Liitteineen. E VI 88. TTA. TMA; Tilit 30.7.1826 sekä kirjekonsepti 28.8.1826. KA MF IK 235. KuusKa. Kirjekonseptit asiakirjakokonaisuudessa Kalustoluettelo 1731-.

[2] Ptk 26.12.1827. KS MF IK 234. KuusKa; Rakennusmestarin valinnasta, ks. khra J.G. Costiander Ttk:lle 27.12.1826 ja 31.12.1826. Liitteineen. E VI 88. TTA. TMA.

[3] Ptkt 24.6.1826 ja 12.5.1827. KA MF IK 234. KuusKa

[4] Lääninarkkitehti Johan Oldenburg tarkasti kirkon lokakuussa 1853 ja laati materiaaliehdotelman 26.1.1854. Hän oli tehnyt myös piirustuksen, jossa kirkon katolta kohosi torni. Ptkt 12.2.1854, 10.4.1855 § 1 ja 17.5.1855 § 1. KA MF IK 234. KuusKa; Lääninkonduktööri Stering mainitaan piirustusten sekä kustannus- ja materiaaliehdotelman laatijana vuonna 1855. Esim. ptkt 23.12.1855 ja 25.12.1855. Viimeksi mainittu asiakirjakokonaisuudessa Ptkt 1856–1890. KA MF IK 235. KuusKa.

[5] Luostarinen 1980, 159–160.

[6] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 26.6.1799. AV. RA.

[7] Fasadi ja pohja konseptina [Tempelman] kokoelmassa ÖIÄ Kelviå kyrka KK 12:1–2. ÖHA. Ylintendentti Fredenheim signeerasi saman piirustuksen 26.6.1799. Piper puolestaan signeerasi piirustuksen YIV:n edustajana 26.4.1803, jolloin se esiteltiin uudelleen KM:lle. RA; Puhtaaksipiirretty ja kuningas Kustaa IV Aadolfin 24.5.1803 vahvistama piirros [Piper – Tempelman 26.4.1803] on säilynyt rakennusmestari Odert W. Renellin (1876–1951) suvun hallussa. Vuonna 1967 piirustus oli Renellin veljenpojan Oiva Toivasen omistuksessa Kälviän Hillin kylässä. Piirustukset julkaistiin

- YIV 1799 (kopio Jacob Rijfin suunnitelmasta 20.9.1796).[1]

Kustannusarvio- ja materiaaliehdotus: Carl Rijf 18.9.1799.[2]
Rakennussopimus:

- Carl T. Rijf 13.1.1799.[3]
- Heikki Kuorikoski n. 1803[4]; kadoksissa.

Toteutus: 1800–1801 perustukset + kivijalka, rakennettiin valmiiksi 1803–1804.
Työnjohto: 1800–1801 Carl T. Rijf; 1803–1804 Heikki Kuorikoski.
Mitat:

- Vuoden 1837 kalustoluettelon mukaan tapulin pohjan (*grunden*) mitta oli 18½ k (11 m) kanttiinsa. Kokonaiskorkeudeksi on ilmoitettu 55¼ k (32,8 m).[5]

Kälviällä vuonna 1795 pidetyssä pitäjänkokouksessa pohdittiin uuden kellotapulin rakentamista vanhan, vuonna 1679 valmistuneen tapulin tilalle. Kellotapuli päätettiin rakentaa puusta, sillä kivisen kellotapulin rakennusaineet kuten rauta ja kalkki arvioitiin liian kalliiksi materiaaleiksi. Pitäjäläiset kutsuivat kokkolalaisen rakennusmestari Johan Lillhongan antamaan lausuntonsa uuden kellotapulin tarpeellisuudesta.[6]

Anomus puisen kellotapulin rakentamisesta lähetettiin KM:lle vuonna 1796. Tuomiokapituli kuitenkin palautti asiakirjat, sillä vallitsevan rakennuslainsäädännön mukaan rakennusaineena oli käytettävä kiveä. Tuomiokapituli kehotti anojia lisäksi laadituttamaan jollakin taitavalla rakennusmestarilla tarvittavat piirustukset sekä kustannusarvion.[7]

Rakennusmestari Jacob Rijf laati syksyllä 1796 tapulin piirustukset, jotka lähetettiin suoraan YIV:oon hyväksyttäväksi. Tapulin rakennusmateriaaliksi oli kaikesta huolimatta valittu puu. Rijfin laatima suunnitelma otettiin käsittelyyn vuonna 1798, jolloin professori Olof Tempelman laati piirustukseen yksinkertaistetumman (*något Simplifierad*) ja arkkitehtonisesti oikeaoppisemman vastaehdotuksen.[8]

Jacob Rijfin laatimassa piirustuksessa (KL KUVA 61) neliönmuotoista pohjakerrosta koristavat pareittain asetut pilasterit, joiden väliin jää yläosastaan pyöristetty oviaukko. Pilasterit kannattelevat palkistoa ja päätykolmiota, jonka tym-

---

vuonna 1967. Annikki Wiirilinna, ”Maineikas kirkonrakentaja ja rakennusmestari Jacob Rijf suunnitteli Kälviän kellotapulin”. *Keskipohjanmaa* 2.9.1967.

[1] Tempelmanin tekemä kopio kokoelmassa ÖIÄ Kelviå kyrka KK 12:1–2. ÖHA.

[2] Liitteenä asiakirjassa mh Krabbe yli-intendentti Fredenheimille 14.5.1800. F II b:1. ÖHA. RA.

[3] Ptk 20.1.1799. KA MF UK 619. KälKa.

[4] Sopimus on kadoksissa, mutta Kuorikoski mainitsee tapulin töittensä luettelossa. Esim. Pettersson 1985, 461 (viite 229); Kälviän kirkkoherra Christian Carleniuksen allekirjoittama työtodistus Heikki Kuorikoskelle 24.6.1812. KI:1. KalaKa. OMA; Känsälä 1998, 16.

[5] Kal 1837. KälKa.

[6] Ptk 22.11.1795. KA MF UK 619. KälKa; Johan Lillhongan katselmuskertomus 30.11.1795. F II b:1. ÖHA. RA; [Risto Känsälä], ”200 vuotta täyttänyt kellotapuli on jo kolmas tapulirakennelma Kälviällä”. *Kälviän seudun sanomat* 2.9.2004; Kälviän tapulista, ks. Känsälä 1993, 399.

[7] Ttk ptk 10.2.1796. KA MF JK 2184. TTA. TMA; Ptk 24.4.1796. KA MF UK 619. KälKa.

[8] YIV ptkt 13.11.1798 sekä 26.6.1799. AI aa:5. ÖHA. RA; YIV KM:lle 26.6.1799. AV. RA; Ptk 22.8.1796. KA MF UK 619. KälKa.

panonkentässä on pyöröikkunamotiivi. Kellokerrosta ympäröi matala kaide. Neliömäisen kellohuoneen sisäkulmat ovat kevyesti viistetyt. Yläosastaan pyöristettyä luukkua reunustavat uurretut pilasterit. Kapeissa viisteissä on pienemmät ääniaukot. Kellokerroksen yläosassa on tuntikello ja lähes koko kellohuoneen levyinen segmenttikaarinen frontoni, jonka lakikorkeudessa on veistos. Kerrosta kattaa muhkea kupu, jonka päältä kohoaa ristiin päättyvä pieni lanterniini. YIV:n ehdotelmassa lanterniinista oli luovuttu (KL KUVA 62).

Rijfin laatima piirustus (1796) sekä Tempelmanin vastaehdotus (1798) lähettiin YIV:sta (27.11.1798) maaherra Krabben kautta Kälviälle esiteltäviksi. Pitäjäläiset halusivat rakentaa tapulinsa Rijfin piirustuksen mukaan, sillä *Tempelmanin piirustus kävisi paremmin suuremmalle seurakunnalle kuin Kälviä ja olisi lisäksi kalliimpi kuin Rijfin*.[1] Rijfin piirustus näytti kuitenkin pienemmältä ja halvemmalta siksi, että se oli esitetty pienemmässä mittakaavassa.

Rijfin piirustus muokattiin Tukholmassa samaan mittakaavaan Tempelmanin ehdotelman kanssa (KL KUVA 63) ja jätettiin yhdessä nyt myös Fredenheimin signeeraaman vastaehdotuksen kanssa (KL KUVA 62) KM:n tutkittavaksi.[2] KM kuitenkin palautti asiakirjat (9.7.1799) ja pyysi YIV:a selvittämään, haluaako seurakunta todella ryhtyä näin kalliiseen hankkeeseen. Lisäksi huomautettiin, ettei piirustuksiin oltu lainkaan laadittu kustannusarvioita.[3] Selvityksen tehtyään YIV ehdotti KM:lle ainoastaan vanhan tapulin korjausta, sillä pitäjäläiset eivät olleet päässeet yksimielisyyteen tapulinrakennusasiassa. KM hyväksyi YIV:n ehdotuksen 1.7.1800.[4]

Kälviäläiset lähestyivät kuningasta kuitenkin vielä kerran. Kälviän kirkkoneuvosto pyysi nyt kirkkoherra Elias Alceniuksen johdolla lupaa puisen kellotapulin rakentamiseen, jota varten he olivat rakennusmestarin johdolla tehneet kahden kyynärän syvyisen perusmuurin ja samankorkuisen kivijalan harmaakivestä (*hvarest redan en 2 alr^{s} Stenfot ofwanjord med 2^{ne} Alnars grundmur är lagd*). Rakennuspaikalle oli myös tuotu lähes kaikki tarvittava puumateriaali. Vanha, kunnostettavaksi määrätty kellotapuli oli lisäksi todettu korjauskelvottomaksi maaliskuussa pidetyssä katselmuksessa. Kirkkoneuvosto pyysi lupaa rakentaa tapuli jonkin YIV:n aiemmin lähettämän piirustuksen mukaan.[5] Tarpeellisten viranomaislausuntojen

---

[1] *...Tempelmans Dessein tycktes wara lämpligare för en större Förmsamling, än dena Kelviå Socken är och mera kostsam än den sednare; för den skull onskade Sockne boerne hälst at Byggm. Rij[fs] dessein måtte efterföljas vid den härstädes nödig befundna Klockstapel reparation...* Ptk 13.1.1799. KA MF UK 619. KälKa; YIV ptkt 13.11.1798 ja 27.11.1798. AI aa:5. ÖHA. RA; YIV KM:lle 26.6.1799. AV. RA.

[2] YIV KM:lle 26.6.1799. AV. RA; YIV ptk 26.6.1799. AI aa:5. ÖHA. RA; Berg Villner 1997, 211.

[3] KM:n päätös 9.7.1799. EI a:3. RA; YIV ptk 6.8.1799. AI aa:5. ÖHA. RA.

[4] YIV KM:lle 19.6.1800. AV. RA; YIV ptkt 19.6. ja 28.7.1800. AI aa:6. ÖHA. RA; Kälviän kirkkoneuvosto KM:lle, otettu käsittelyyn 16.4.1801 sekä pitäjänkok. ptk 9.8.1801. Liitteinä asiakirjassa YIV KM:lle 26.4.1803. AV. RA.

[5] *…efter någondera af de Ritningar Kongl: Öfwer Intendents Embetet förut hitsändt.* Kälviän kirkkoneuvosto KM:lle. Otettu käsittelyyn 16.4.1801. Asiakirjasta ilmenee, että perustukset oli tehty seurakunnalle ehdotettujen piirustusten mukaisesti: *utan jämwäl under Byggmästares tillsyn, lagt nödig grundwal af gråsten, till ungefär 2 Alnars högd ofwanjord, till en Ny Klockstapel efter de ritningar, som för detta blifwit Sokneboerne till antagande föreslagna.* KM halusi asiasta mh:n ja tk:n lausunnot. YIV

saavuttua YIV esitti KM:lle Olof Tempelmanin laatiman ja alun perin jo 26.6.1799 signeeratun suunnitelman, jonka kuningas vahvisti (24.5.1803).[1]

Rakennussopimus oli solmittu jo tammikuussa 1799 rakennusmestari Carl T. Rijfin kanssa. Palkkiokseen rakennusmestari halusi laivanrakennustarpeita, jotka pitäjäläisten tuli hankkia erityisen listan mukaan ja ajaa Ruotsalon rantaan. Näiden lisäksi Rijf tahtoi muonituksen rakennustöiden ajaksi.[2]

Kellotapulin materiaali- ja kustannusarvion rakennusmestari päiväsi syyskuussa 1799.[3] Perustusten tekoon on ryhdytty rakennusmestarin johdolla joko saman syksyn aikana tai viimeistään syksyllä vuonna 1800, sillä kivijalka oli valmiina keväällä 1801. Noihin aikoihin paikkakunnalla oli myös rakennusmestari Matti Nikula (eli Kuorikoski), joka tarkasti vanhan kellotapulin kunnon syyskuussa 1800.[4] Hänet oli ilmeisesti kutsuttu tehtävään ulkopuolisena rakennusmestarina, sillä uuden kellotapulin rakennussopimuksen jo solminut Carl T. Rijf olisi ollut jäävi esittämään arviotaan vanhan kellotapulin kunnosta.

Carl T. Rijf ei ennättänyt aloittaa salvostyötä, sillä hän kuoli toukokuussa vuonna 1801. Kellotapuli rakennettiin vuosina 1803–1804 kaustislaisen rakennusmestari Heikki Kuorikosken (1772–1847) johdolla. Se pystytettiin YIV:ssa laadittujen ja toukokuussa vuonna 1803 vahvistettujen piirustusten mukaisesti (KL KUVA 64). Salvostyö valmistui kuudessa viikossa.[5] Tapuli on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1860 ja 1967.[6] Viimeisin ulkomaalaus on vuodelta 1994.

Kälviän kirkossa (1905) on kustavilaistyylinen virsitaulu, joka on liitettävissä Rijf-tuotantoon (KL KUVA 65). Virsitaulu on hankittu vuoden 1799 tienoilla, sillä sen maalauksesta ja kultauksesta maksettiin vuonna 1800.[7] Hankinta liittynee Carl T. Rijfin kanssa tuolloin vireillä olleeseen kellotapulihankkeeseen.

KM:lle 26.4.1803. AV. RA; Maaliskuun katselmus pidettiin rakennusmestari Erik Granlundin johdolla. Kats.ptk 18.3.1801. F II b:1. ÖHA. RA.

[1] YIV KM:lle 26.4.1803. ÖHA. RA.

[2] *...at Sockneboerne hwar och en sitt hemans storlek åtogo sig at dena och nästkomande winter hugga och til Ruotsala stranden framdraga alt erforderligt träwärcke (masten undantagen) til ett af 8½ famnars köhl blifwande litet fartyg efter dertil anskaffad dimensionslista; hwaremot byggmästar Rijf åtog sig at exseqvera den utaf Kongl. Öfwer Intendents Contoiret approberade ritningen utan at derföre fordra någon annan betalning af hwad namn den wara må, än fri kost under arbetstiden...* Ptk 20.1.1799. KA MF UK 619. KälKa.

[3] Kustannusarvion laadinta liittynee KM:n 9.7.1799 antamaan päätökseen. Ehdotelma on signeerattu Uudessakaarlepyyssä 18.9.1799; Ks. myös YIV mh Krabbelle 6.8.1799 (konsepti).; Kustannusarvio lähetettiin YIV:oon 14.5.1800. Mh Krabbe yli-intendentti Fredenheimille 14.5.1800. F II b:1. ÖHA. RA.

[4] Kats.ptk 22.9.1800. F II b:1. ÖHA. RA.

[5] [Risto Känsälä], ”200 vuotta täyttänyt kellotapuli on jo kolmas tapulirakennelma Kälviällä”. *Kälviän seudun sanomat* 2.9.2004; Känsälä 1998, 16; Kirkkoherra Christian Carleniuksen allekirjoittama työtodistus Heikki Kuorikoskelle 24.6.1812. KI:1. KalaKa. OMA; Vrt. Knapas 1993, 186.

[6] Annikki Wiirilinna, ”Maineikas kirkonrakentaja ja rakennusmestari Jacob Rijf suunnitteli Kälviän kellotapulin”. *Keskipohjanmaa* 2.9.1967.

[7] *För en ny Numer Taflas målning och förgyllning betaltes i Stockholm efter qvitterad räkning 8;-;-*. Tilit 1800. KA MF UK 620. KälKa.

[29] LAIHIA

Tyyppi: kirkonrakennushanke.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 3.6.1788. Vol. 327. AV. RA.
- mh Tandefelt KM:lle 7.1.1794 sekä mh Krabbe KM:lle 18.10.1794. Vol. 29. KOLL. RA.
- YIV [Fredenheim – Wennberg] KM:lle 19.6.1797. Vol. 335. AV. RA.

Piirustukset:
- Carl T. Rijf (19.3.)1787 (puu- ja kivikirkko)[1]; kadoksissa.
- YIV 3.6.1788 (kivikirkko) → KM 1.7.1788.[2]
- YIV 17.3.1795 (puukirkko).[3]
- YIV 19.6.1797.[4]
- YIV 1797 → KM 4.7.1797.[5]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:
- Carl T. Rijf 19.3.1787 (puu- ja kivikirkko).[6]
- Carl T. Rijf 30.6.1796 (työkaluluettelo).[7]

Rakennussopimus:
- Carl T. Rijf[8]; kadoksissa.
- Herman Höckert 6.2.1803 → Johan Nordberg.[9]

Toteutus: 1795–96 (perustukset + kivijalka), 1803–1805.
Työnjohto: Carl T. Rijf 1795–97, Johan Nordberg 1803–1805.
Mitat:
- Vuoden 1787 mittauspöytäkirjan mukaan Carl T. Rijfin laatima piirros esitti ristikirkkoa, jonka äärimitat olivat itä-länsi -suunnassa 110 k (65,3 m) ja pohjois-etelä -suunnassa 83 k (49,3 m). Kirkon keskikohdasta mitattuna pohjoinen, itäinen ja eteläinen ristivarsi oli 41½ k (24,6 m) pitkä, kun taas länsisakara oli [68½ k] [40,7 m] pitkä.[10]

---

[1] Piirustukset olivat Carl T. Rijfin laatimat. Konduktööri Thure Wennberg oli Laihian piirustusten yhteydessä todennut, että vaikkei Carl Rijf ollutkaan yhtä hyvä piirtämään kuin veljensä Jacob, hänen fasadinsa olivat kohtuullisempia. Knapas 2000, 57.
[2] Fasadi ja pohja konsepteina [Adelcrantz – Wennberg 3.6.1788] asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA.
[3] Pohja, fasadi ja leikkaus konsepteina [Fredenheim – Wulff 17.3.1795] kokoelmassa Laihela kyrka ÖIÄ KL 1:1–7. ÖHA. RA.
[4] Fasadi konseptina [Fredenheim – Wennberg 19.6.1797] kokoelmassa Laihela kyrka ÖIÄ KL 1:1–7. ÖHA. RA.
[5] Signeeraamaton pohja ja fasadi konsepteina kokoelmassa Laihela kyrka ÖIÄ KL 1:1–7. ÖHA. RA.
[6] Liitteenä asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA.
[7] *Nota på verkty til Laihela Kyrcka*. Liitteenä ptk:ssa 3.7.1796. KA MF UK 106. LaiKa.
[8] Voidaan päätellä asiakirjoista, viitataan esim. ptk:ssa 3.7.1796. KA MF UK 106; Carl T. Rijf mh Krabbelle. Saapunut 23.10.1797. KA MF UK 108. LaiKa.
[9] Ptk 6.2.1803 (liitteineen). Tehty sopimus tarkistettiin 13.2.1803; Ptkt 26.12.1803 § 2, 19.2.1804, 4.3.1804 § 1–2 ja 28.10.1805. KA MF IK 106. LaiKa.
[10] *…i form af korss-kyrka, blifwa 110 alnar* [65,3m] *lång i Öst och wäster, samt 83 alnar* [49,3m] *i Norr och Söder*. Mittausptk. 19.6.1787; Mittausptk:sta saa aluksi käsityksen, jonka mukaan itäsakara olisi ollut

- Rakennettu kirkko oli vuoden 1830 kalustoluettelon mukaan sisämitoiltaan 90 k (53,4 m) pitkä ja yhtä leveä. Jokaisen ristivarren leveydeksi ilmoitetaan 21 k (12,5 m).[1]

Kirkkoherra Georg Forsman nosti vuonna 1786 esille kysymyksen uuden kirkon rakentamisesta Laihian pitäjään. Vanha, vuonna 1642 rakennettu tukipilarikirkko oli todettu ahtaaksi ja ränsistyneeksi. Pitäjäläiset eivät kuitenkaan suurten kustannusten pelossa halunneet ryhtyä uuden kirkon rakentamiseen. Kirkkoherra Forsman valitti asiasta tuomiokapituliin.[2]

Vaasan läänin maaherra Adolf Tandefelt järjesti tuomiokapitulin pyynnöstä vanhan kirkon katselmustilaisuuden. Tilaisuudessa olivat läsnä tuomiokapitulin edustajana toiminut Maalahden kirkkoherra Gabriel Holmudd (1720–1795) sekä itse maaherra Tandefelt. Asiantuntijaksi oli pyydetty rakennusmestari Carl T. Rijf.[3]

Katselmustilaisuudessa todettiin uuden ja suuremman kirkon tarpeellisuus. Tulevan kirkon sijaintivaihtoehdoista esille nousivat pitäjän pohjoispuolen asukkaiden kannattama *Sillanpään mäki* sekä eteläpuolen asukkaiden kannattama *Mieltylän mäki*. Katselmusoikeuden antaman lausunnon mukaan seurakuntalaisten tuli kolmen vuoden kuluessa rakentaa uusi tiilikirkko Mieltylän mäelle. Rakennusmestari Carl T. Rijfin tehtäväksi jäi laatia kustannusarviot kivi- ja puukirkkoa varten.[4] Niihin liittynyt piirustus on kadoksissa, mutta vuonna 1787 laaditun karttakuvan mukaan kyseessä oli suorakulmainen ja erivartinen ristikirkko. Kirkko oli itä-länsi -suunnassa korostetumpi siten, että läntisen ristivarren päätyseinän viistettyjen nurkkien välissä oli kapeampana volyymina länsitornia tarkoittava tila (KL KUVA 66).

Tuomiokapituli puolsi lausunnossaan kirkon rakentamista Mieltylän mäelle. Maaherra Tandefelt ei kuitenkaan ollut tyytyväinen päätökseen, vaan määräsi maanmittarin tarkastamaan ehdotetut kirkonrakennuspaikat. Maaherra itse piti Sillanpään mäkeä sopivimpana rakennuspaikkana, sillä sen sijainti oli pappilaan

---

muita pidempi:…*samt de 3ne korssen för kyrkan, utom det Östra, utmättes till 41½ alnar* [24,6m] *från Centrum, men sidstnämnde till 86½ alnar* [51,4m] *derifrån*. Pituus 86½ kyynärää on ensinnäkin ilmiselvä kirjoitusvirhe: kirkon ilmoitettu kokonaispituus itä-länsi -suunnassa [65,3m] huomioiden mitan po. 68½ [eli 40,7m (sillä 40,7 + 24,6 = 65,3)]. Mittausptk. 21.6.1787; Mittausptk:n yhteyteen oheistetun ja maanmittari Westermarckin allekirjoittaman erillisen selvityksen mukaan oli tapahtunut virhemittaus: itäsakaran sijaan länsisakaran tuli olla muita pidempi: *at Wästra korsset af kyrkan bör blifwa längst ifrån Medelpuncten, emot det undertecknad Landtmätare, i okunnighet om förenämde Ritnings innehåll, utstakadt Östra korsset till större afstånd än de öfrige ifrån kyrkans blifwande Centrum.* Mittauspöytäkirja 19.–21.6.1787. Laatinut P. Westermarck 23.6.1787. YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA.

[1] Itä-länsi -mitassa ei ole huomioitu itäpäädyn sakaristoa eikä länsipäädyn tornia. Kal 1830. KA MF UK 107. LaiKa.

[2] Knapas 2000, 55.

[3] Kats.ptk 13.– 14.10.1786. YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA; *Til byggmästaren Rif 2;32;-*. Tilit 1786. Tilikirja 1775–1788a; Tilit 1786. Tilikirja 1784–1862b. KA MF UK 107. LaiKa; Knapas 2000, 55–56.

[4] Kats.ptk 13.–14.10.1786. YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA; Knapas 2000, 56.

nähden edullinen. Paikka sijaitsi lisäksi Vaasan ja Isonkyrön välisen yleisen maantien läheisyydessä.[1]

Asiakirjat lähetettiin Tukholmaan hyväksyttäväksi. YIV teki piirustuksiin vastaehdotuksen, joka tarkoitti länsitornillista, tasavartista ja suorakulmaista ristikirkkoa. Rakennusmateriaalina oli kivi. Sakaristo on kirkon pyöristetyssä itäpäädyssä alttariseinän takana. Solakan länsitornin päätteenä on neliömäinen lanterniini, jonka kulmat on kevyesti viistetty (KL KUVAT 67–68). Kuningas Kustaa III hyväksyi vastaehdotuksen heinäkuussa vuonna 1788 ja määräsi kirkon paikaksi Sillanpään mäen.[2] Samana vuonna puhjenneen Venäjän sodan vuoksi rakentamista ei kuitenkaan ehditty aloittaa, vaan hanke siirtyi useilla vuosilla.

Vuonna 1793 sotavuosien rasittamat pitäjäläiset pyysivät lupaa puukirkon rakentamiseen. Anomus hyväksyttiin holhoojahallituksen toimesta seuraavana vuonna.[3] YIV laati maaherran pyynnöstä[4] uudet puukirkon piirustukset (17.3.1795), jotka tehtiin vuoden 1788 suunnitelmien pohjalta. Piirustukset (KL KUVAT 69–70) lähetettiin maaherran kautta seurakuntalaisten nähtäviksi.[5]

Kirkonpaikan raivaus aloitettiin syksyllä vuonna 1795. Tasoittaminen ja perustustyöt jatkuivat seuraavana vuonna Carl T. Rijfin johdolla ja maaherra Krabbe muurasi kirkon peruskiven heinäkuussa vuonna 1796. Työt seisahtuivat kirkon sijaintipaikasta puhjenneen riidan vuoksi jo saman syksyn aikana.[6]

Pitäjän eteläosan asukkaat eli Mieltylän mäkeä aluksi kannattaneet ylipääläiset vaativat kirkon rakentamista Käyppälän mäelle, joka sijaitsi joen toisella puolella Mieltylän mäkeä vastapäätä.[7] He valittivat, että Sillanpään mäelle rakennettavan kirkon piirustukset olivat vahvistamattomat. Maaliskuussa (30.3.) vuonna 1797 yliintendentti Fredenheim joutui muistuttamaan maaherraa piirustusten virallisesta hyväksyttämisestä. Maaherra Krabbe lähetti toukokuussa 1797 päiväämän kirjelmänsä yhteydessä piirustukset vahvistettaviksi. YIV teki torniin muutoksen ja esitti piirustukset KM:lle. Kustaa IV Aadolf hyväksyi ne heinäkuussa 1797. Uudet piirustukset saapuivat Laihialle saman vuoden elokuussa (KL KUVAT 71–72).[8]

---

[1] Ttk (25.4.1787) ja mh Tandefelt (12.2.1788) ja KM:lle. YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA; Knapas 2000, 56–57.
[2] YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA; Knapas 2000, 57–58.
[3] Lupa puukirkon rakentamiseen myönnettiin 6.2.1794. Mh Tandefelt KM:lle 7.1.1794. Vol. 29. KOLL. RA.
[4] Mh Tandefelt pyysi uusia puukirkon suunnitelmia 28.4.1794. Piirustuksia ei kuitenkaan kuulunut, joten mh Krabbe uudisti Tandefeltin anomuksen 9.12.1794. Mh Tandefelt Adelcrantzille 28.4.1794 sekä mh Krabbe Adelcrantzille 9.12.1794. F II b:2. ÖHA. RA.
[5] YIV ptkt 20.1.1795 (*till lika mått med den förut upgifne ritningen till en Stenbyggnad*) ja 17.3.1795 (*af samma dimensioner till högd, längd och bredd som de år 1788 uprättade och stadfästade Desseiner till samma kyrkas upförande af sten*). Koska piirustuksiin ei ollut huomautettavaa, ne päätettiin lähettää mh:lle paluupostissa. AI aa:4. ÖHA. RA.
[6] YIV KM:lle 19.6.1797. AV. RA; Ptkt 3.7.1796 ja 9.10.1796. KA MF UK 106. LaiKa; Knapas 2000, 59–60.
[7] Mh Krabbe KM:lle 18.10.1794. Vol. 29. KOLL. RA.
[8] YIV [Fredenheim – Wennberg] mh Krabbelle 30.3.1797. F II b:2. ÖHA. RA. YIV ehdotti lisäksi mm. sakariston siirtämistä ristivrren sisään sekä erillisen kellotapulin rakentamista; Mh Krabbe YIV:lle 22.5.1797. F II b:2. ÖHA. RA; YIV KM:lle 19.6.1797. AV. RA; YIV ptkt 19.6.1797 ja 22.7.1797. AI aa:5.

Kirkonpaikaksi oli kuitenkin edelleen määrätty Sillanpään mäki, johon pitäjän eteläpuolen asukkaat eivät olleet tyytyväisiä. He valittivat uhkasakoista huolimatta kirkonpaikasta vielä kerran, kunnes pyysivät lupaa oman kirkon rakentamiseen. Anomus hylättiin, vaikka ylipääläiset olivat ehtineet jo laskea perustuksia tulevaa kirkkorakennustansa varten.[1] Ylipääläiset liittoutuivat lopuksi vielä jurvalaisten kanssa ja ehdottivat Laihian jakamista Ylä- ja Ala-Laihiaan. Kirkon paikasta alkunsa saanut kiista sai päätöksensä vasta vuonna 1800, jolloin kuningas määräsi kirkon rakennettavaksi Sillanpään mäelle vuonna 1797 hyväksytyn piirustuksen mukaisesti.[2]

Joulukuussa vuonna 1800 kirkon rakentamisesta päätettiin järjestää urakkahuutokauppa.[3] Seuraavan vuoden toukokuussa lääninrakennusmestari Jacob Rijf, talonpoika Abraham Kangaspää ja Henric Naskali mittasivat vuonna 1796 lasketut perustukset ja vertasivat niitä vuoden 1797 piirustukseen. Mittaajat havaitsivat, että tehdyt perustukset olivat väärinmitoitetut.[4]

Rakennusmestari Jacob Rijf tarjoutui samassa tilaisuudessa järjestetyssä urakkahuutokaupassa ottamaan puukirkon rakennusurakan vastaan jokaiselta neljännesosamanttaalilta saatavan 33 riikintaalerin ja 16 killingin hinnasta. Jos pitäjäläiset hankkisivat puutavaran itse, Rijf veloittaisi tällöin 24 riikintaaleria neljäsosamanttaalilta. Myös kapteeni Gustaf Adolf Hobin osallistui urakkahuutokauppaan ja ilmoitti rakennuspalkkiokseen 22 riikintaaleria jokaiselta neljäsosamanttaalilta. Pitäjäläiset olivat kuitenkin lopulta sitä mieltä, että urakoitsijan tuli itse hankkia tarvittavat materiaalit. Kapteeni Hobin ja hänen kanssaan liittoutunut (*gemensamt och i compagnie*) lääninviskaali Anders Schöring tarjoutuivat tällöin rakentamaan kirkon seinät kunnollisesta kuusipuusta ja muut osat hieman karkeammasta materiaalista. Puutavaran hankkisivat pitäjäläiset kohtuullista korvausta vastaan. Hobin ja Schöring ilmoittivat urakkapalkkiokseen hieman yli 122 riikintaaleria[5] jokaiselta manttaalilta. Ehtoihin kuului kirkon ja tornin pystytys sekä kirkon sisustus (ikkunat, penkit, penkinovet, alttari ja -kaide, sakariston ovet sekä lukko) saarnatuolia lukuun ottamatta. Rijf tarjoutui vastaavaan urakkaan hieman yli 121 riikintaalerin[6] hinnasta. Urakoitsijat antoivat vielä tarjouksensa kirkonpaikan tasoittamisesta, jonka jälkeen huutokauppatilaisuus suljettiin. Pitäjäläisillä oli kolme

---

ÖHA. RA; YIV mh:lle 22.7.1797. F II b:2. ÖHA. RA; Mh:n lausunto 23.10.1797. KA MF UK 108. LaiKa.

[1] Tehdyt perustukset edellyttivät 60 x 60 kyynärän (35,6 x 35,6 m) mittaista ristikirkkoa. Myös Carl T. Rijf oli osallistunut Käyppälän hankkeen neuvotteluihin ja sai asian johdosta varoituksen. Mh Krabben päätös liittyen Käyppälään luvatta aloitetun kirkon rakentamiseen. Päätös annettu heinäkuussa 1797. KA MF UK 108. LaiKa.

[2] Kertomus Laihian kirkon rakennusvaiheista Kal 1830 yhteydessä. KA MF UK 107. LaiKa; Knapas 2000, 60–61.

[3] Ptk 21.12.1800. KA MF UK 106. LaiKa.

[4] Ptk 29.5.1801. KA MF UK 106. LaiKa.

[5] 122 riikintaaleria 10 killinkiä ja 8 runstykkiä.

[6] 121 riikintaaleria 32 killinkiä. Rijfin tarjous oli 26 killinkiä ja 8 runstykkiä edullisempi.

viikkoa aikaa päättää tarjousten hyväksymisestä sekä osallistumisestaan kirkon rakentamiseen.[1]

Tarjousten hyväksymisestä päätettiin 19. kesäkuuta järjestetyssä kokouksessa. Kustannukset oli ilmeisesti koettu liian suuriksi, sillä herrat Hobin ja Schöring ilmoittivat, etteivät pystyneet laskemaan urakkasummaansa, eikä Rijf ei ollut moiseen edes halukas (*Rifwen deremot var dertill ej benägen*). Pastori Johan Forsman, kapteeni Uggla ja nimismies Anders Jernberg esittivät tilaisuudessa vielä yhteisen tarjouksensa, jossa he sitoutuivat tasoittamaan kirkonpaikan ja rakentamaan koko kirkon sisustusta myöten valmiiksi 137 riikintaalerin hinnasta koko manttaalilta.[2]

Pastori Forsmanin, Ugglan ja Jernbergin sopimus oli tarkoitus hyväksyä 21.6. pidetyssä pitäjänkokouksessa. Pitäjäläisten mukaan urakkasummat olivat yhä liian kalliita, vaikka Rijf oli vielä päivää aikaisemmin tarjoutunut urakkaan 136 riikintaalerin manttaalihinnasta. Forsman vetosi Rijfin etulyöntiasemaan ja sanoutui irti rakennushankkeesta. Pastori Forsman sekä aiemmassa yhteydessä tarjouksensa antaneet urakoitsijat Hobin ja Schöring toivoivat nyt kirkkoherra Fredric Stenhagenin johdolla, että pitäjäläiset solmisivat rakennussopimuksen Rijfin kanssa.[3] Alakynteen joutunut kapteeni Uggla puolestaan ilmoitti, ettei hän luottanut Rijfin rakentajantaitoihin. Rijf oli kuuleman mukaan velvoitettu rakentamaan huolimattomasti pystytetty Kemin kivikirkko uudelleen, eikä hän voisi vuosiin saapua Laihialle.[4] Rijfin mukaan Ugglan väitteet olivat perättömiä, ja pitäjäläiset olivat sitä paitsi hyväksyneet hänen takauksensa.[5]

Esitetyt urakkatarjoukset olivat pitäjäläisten mukaan liioiteltuja. He halusivat pitää uuden huutokaupan halvemman urakoitsijan toivossa. Kirkkoherra Stenhagen sanoutui irti uuden kuulutuksen järjestämisestä ja kehotti pitäjäläisiä itse anomaan uutta lupaa kuninkaalliselta käskynhaltijalta. Samalla he saisivat itse ottaa vastuun siitä, ettei kirkonrakentaminen ole edennyt kuninkaallisista määräyksistä huolimatta.[6]

Seuraavan kerran asiaa puitiin syyskuussa vuonna 1801 pidetyssä kokouksessa, jolloin kirkon rakentaminen päätettiin antaa huutokaupattavaksi vasta vuoden 1803 huhtikuussa. Siihen mennessä pitäjäläiset hankkisivat paikalle tarvittavan rakennusmateriaalin, joka sitten huutokaupattaisiin tulevalle urakoitsijalle.

---

[1] Ptk 29.5.1801; Ks. myös ptk 28.6.1801 § 2. KA MF IK 106. LaiKa.
[2] Ptk 19.6.1801; Ks. myös ptk 28.6.1801 § 2. KA MF IK 106. LaiKa.
[3] Ptk 21.6.1801 § 1; Ks. tässä yhteydessä myös Johan Forsmanin muistio 28.6.1801. KA MF IK 106. LaiKa.
[4] *…Herr Capitainen Välborne Ugla (…) sade sig ej kunna undgå anmärka, at han för Byggmästaren Rif icke har förtroende om kyrkobyggnaden och platsens planering wärkställda, hälst han skal vara ålagd å nyo upbygga Kemi Soknes Moder Kyrka, hvar med han vånglöset, och således på flera år ej hit kan kom.* Ptk 21.6.1801 § 1. KA MF IK 106. LaiKa.
[5] *…hvaremot Rif sade sig icke som herr Capitainen Ugglas up gifvit, vara åladg sådan skyldighet wid Kemi Kyrkas Byggande, och trodde [-]denne indvänningen icke afseende hafvas bora sägandes om ock så vore, så hafva Soknemännen i alt öfrigt godkänd hans borgen, endast deri införas, den begärte Entreprenade Summan.* Ptk 21.6.1801 § 1. KA MF IK 106. LaiKa.
[6] Ptk 21.6.1801 § 1. KA MF IK 106. LaiKa.

Puutavara päätettiin ilmeisesti hankkia rakennusmestari Salomon Köhlströmin tekemän ehdotelman mukaan.[1]

Urakkahuutokauppa pidettiin suunnitelmista poiketen jo helmikuussa 1803. Tilaisuuteen osallistuivat kapteeni Hobin, herra (Anders?) Finelius sekä raatimies Herman Höckert Vaasasta. Urakkasopimus päätettiin solmia raatimies Höckertin kanssa, sillä hän oli pitäjäläisille tuttu ja rakentanut juuri kauniin kivikirkon Vähäänkyröön. Höckert veloitti työstä 50 riikintaaleria koko manttaalilta ja lisäksi 17 riikintaalerin arvosta päivätöitä jokaiselta savulta.[2] Höckert siirsi saadun urakan rakennusmestari Johan Nordbergille.[3]

Laihian kirkko valmistui vuonna 1805. Kirkon lopputarkastajaksi ehdotettiin lääninrakennusmestari Jacob Rijfiä, mutta ehdotus jäi toteuttamatta.[4] Saarnatuolin ja alttarin valmistuksesta vastasi sulvalainen Fredrik Emanuel Schultz (1763–1846).[5] Kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1913, 1956 ja 1978.[6]

[30] LAPPAJÄRVI

Tyyppi: laajennus / puukirkko + lehterit + virsitaulu.
Kohde: Lappajärven ulkoviisteinen ristikirkko (1765, Matti Honka).
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Fredenheim – Wennberg] KM:lle 9.9.1797. Vol. 335. AV. RA.

Piirustukset:

- Jacob Rijf [18.2.]1797[7] → KM 19.9.1797; kadoksissa.
- YIV [9.9.1797].[8]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Jacob Rijf 18.2.1797.[9]
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: n. –1798–.
Mitat:

- Vuoden 1833 kalustoluettelon mukaan kirkko oli 44½ k (26,4 m) pitkä ja yhtä leveä. Itäisen ristivarren jatkeena oleva sakaristo oli 12 k (7,1 m) pitkä ja 11 k (6,5 m) leveä.[1] Kirkon ristivarret olivat (10,7 m) leveät.[2]

---

[1] Ptk 5.9.1801 § 1. KA MF IK 106. LaiKa.
[2] Ptk 6.2.1803. Liitteineen. KA MF UK 106. LaiKa; Seppälä 1937, 31.
[3] Knapas 2000, 61; Esim. ptkt 26.12.1803 § 2, 19.2.1804, 4.3.1804 § 1–2 ja 28.10.1805. KA MF IK 106. LaiKa.
[4] Ptk 29.9.1805 § 1. KA MF UK 106. LaiKa.
[5] Ptk 20.12.1805 § 2. KA MF UK 106. LaiKa; Knapas 2000, 61.
[6] Luostarinen 1980, 167.
[7] Laadinta ilmenee esim. asiakirjasta Ttk KM:lle 26.7.1797. YIV KM:lle 9.9.1797. AV. RA; Jacob Rijfin laatima alkuperäinen piirustus on kadoksissa, mutta siitä tehty kopio on edellä mainitussa YIV:n lähetekirjelmässä.
[8] YIV:n tekemä signeeraamaton kopio (fasadi, pohja) Jacob Rijfin laatimasta piirustuksesta asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 9.9.1797. AV. RA; Piirustus on arkistoitu piirustusrekisteriin virheellisellä nimellä ja päiväyksellä: *Plan och fasad för tillbyggd kapellkyrka i Lappfjärds sn. Gillas Haga den 10* [po. 19] *september 1797. Kopia.*
[9] Liitteenä asiakirjassa YIV KM:lle 9.9.1797. AV. RA.

Rovasti Eric Brunnius (1746–1812) ilmoitti helmikuussa vuonna 1796 Turun tuomikapituliin Lappajärven kappelilaisten aikomuksesta laajentaa kirkkoa siirtämällä sen sakaristoa. Hankkeen yhteydessä oli myös tarkoitus suurentaa ikkunoita. Koska laajennustyö muuttaisi kirkon ulkoasua, tuomiokapituli kehotti ennen muutostöihin ryhtymistä hankkimaan asianmukaiset piirustukset sekä kustannusarvion.[3]

Piirustusten saavuttua tuomiokapituliin niiden todettiin kuitenkin olevan sen laatuiset, ettei niitä voitu lähettää eteenpäin KM:lle. Toukokuussa vuonna 1796 päivätyssä vastauksessaan tuomiokapituli kehotti kappelilaisia laadituttamaan kunnollisen suunnitelman kustannusarvioineen jollakin asiantuntevalla rakennusmestarilla. Tuomiokapitulin hylkäämät piirustukset lähetettiin seurakuntaan takaisin.[4]

Seuraavan vuoden heinäkuussa Turun tuomiokapituli lähetti KM:lle rakennusmestari Jacob Rijfin laatiman suunnitelman ja siihen liittyneen materiaaliehdotuksen. Piirustus oli kaikesta päättäen laadittu samanaikaisesti materiaaliehdotuksen kanssa. Materiaaliehdotelma on Jacob Rijfin signeeraama ja päivätty Kemissä 18.2.1797.[5] Piirustus (KL KUVA 73) on säilynyt YIV:n tekemänä kopiona.

Rijfin laatima suunnitelma hyväksyttiin syyskuussa vuonna 1797. Mikäli seurakunnan varat ja mahdollisuudet antaisivat myöten, Fredenheim suositteli symmetrisyyden saavuttamiseksi kellotapulin tai asehuoneen rakentamista kirkon länsipäätyyn.[6]

Lappajärven kirkon laajennustyöt toteutettiin suurelta osin ilmeisesti vuoden 1798 aikana.[7] Sakaristo, joka aiemmin sijaitsi itäisessä ristivarressa väliseinän takana, rakennettiin nyt itäisen ristivarren jatkeeksi. Ristivarresta vapautunut tila hyödynnettiin uusilla penkkirivistöillä. Saman projektin yhteydessä kirkon ulkoviisteisiin puhkottiin ikkuna-aukot ja uuden sakariston päälle tehtiin päällekkäiset lehterit (KL KUVA 74). Ylin lehteri sai valaistuksensa itäpäädyn uudesta kattoik-

---

[1] Kal 1833. II Be 1. LapKa.
[2] Aspegren 1766, 76.
[3] Ttk rovasti Eric Brunniukselle 24.2.1796 s. 53. Kk BI 63. TTA. TMA sekä II Ea:4. PRA. VMA.
[4] Ttk ptk 4.5.1796 s.133. KA MF JK 2184. TTA. TMA; Ttk rovasti Eric Brunniukselle 4.5.1796 s.133. Kk BI 63. TTA. TMA sekä II Ea:4. PRA. VMA.
[5] *Till den ändan hafwa de låtit Byggmästaren Jacob Riif författa hosgående Ritning och kostnadsförslag…* Ttk KM:lle 26.7.1797. YIV KM:lle 9.9.1797. AV. RA; *För en Ritning til kyrckans byggnad (…)3; 24;-*. Tilit 1797. III Gla:3. LapKa.
[6] *…och om församlingens råd och lägenhet framdeles medgifwer upförandet antingen af en klockstapel eller ett wapenhus wid wästra korset, winnas det Symetriska utseende som nu genom tillbygnaden saknas*. YIV KM:lle 9.9.1797. Piirustukset hyväksyttiin päivämäärällä 19.9.1797. AV. RA.
[7] Pöytäkirjojen puuttumisen vuoksi jää korjaushankkeen tarkempi ajankohta määrittämättä. Tilikirjan mukaan vuonna 1798 rakennusmestarille maksettiin palkkio vuoden 1795 katselmuksesta (*kyrck syyn*). Samana vuonna maksettiin myös kirkonrakennusmestarin luo tehdystä matkasta sekä myytiin kirkon vanhat ikkunat, joista kertyi kirkonkassaan yli 24 riikintaaleria. Uusia ikkunoita oli hankittu kahdessa erässä jo vuosina 1796 ja 1797. Kuitenkin vielä vuonna 1801 ostettiin mm. rautaa sekä useampia eriä nauloja, joista osa käytettiin kirkon holvin asettamiseen (*vid kyrck: Holfvets upsättande*). Tämän jälkeen tilikirjasta loppuvat laajennus- ja korjaushankkeeseen miellettävät maininnat. Tilit 1795–1801. III Gla 3. LapKa.

kunasta.[1] Alttari siirrettiin tässä yhteydessä nykyiseen paikkaansa kirkon kaakkoiskulmaan.[2]

Lehterit olivat käytössä vuoteen 1904 saakka, jolloin ylin lehteri purettiin ja alin uudistettiin täysin. Alemmasta lehterinkaiteesta säilyneet enkeli- ja kukkakoristeiset peilit on myöhemmin tulkittu erheellisesti saarnatuolin osiksi.[3] Myös ylemmästä lehteristä on säilynyt kaiteen osa (KL KUVA 75–76).

Rijfien osallisuutta työnjohtoon ei voida todentaa säilyneen asiakirjamateriaalin perusteella. Kirkossa oleva, noin vuoden 1801 tienoilla hankittu kustavilaistyylinen virsitaulu (KL KUVA 77) viittaa kuitenkin Rijfien toimintaan laajennushankkeen yhteydessä.[4] Ilmeisesti lehterikaiteisiin tarkoitetutut irralliset enkeliveistokset (KL KUVA 78) ovat nykyisin Kansallismuseossa.

Lappajärven kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1904, 1965 ja 1979–80 ja 1987.[5] Viimeisin sisätiloihin liittyvä peruskorjaus on vuodelta 2015, jolloin alttaria ja kuorialuetta uudistettiin.

[31] LAUKAA 1 ***Johanneksen kirkko***

Tyyppi:

- kirkkorakennus / puukirkko + saarnatuoli + alttarilaite + alttarikaide + lehteri.

Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 6.3.1787. Vol. 326. AV. RA.

Piirustukset:

- YIV 6.3.1787 → KM 21.3.1787.[6]
- YIV 6.3.1787 (saarnatuoli ja alttarilaite)→ KM 21.3.1787.[7]
- Jacob Rijf, joulukuu 1787[8] (muutospiirros kirkkoon); kadoksissa.

---

[1] Päätös ikkunoiden ja lehterien lisäämisestä oli tehty ilmeisesti myöhemmin, sillä ainakaan piirustukseen niitä ei ole merkitty. Toisaalta ikkunoiden suurentamisesta ja uusien ikkunoiden asettamisesta mainitaan jo YIV:n ja tuomiokapitulin kirjeissä, esim. …*at tillika göra fönsterlusterne större och insätta nya fönster*. Lehterit eivät ehkä taas sinänsä muuttaneet kirkkorakennuksen ulkoista muotoa, joten niitä varten ei tarvittu erillisiä piirustuksia. Ttk KM:lle 26.7.1797. YIV KM:lle 9.9.1797. AV. RA.

[2] Aspegrenin mukaan kirkon alttari sijaitsi alun perin itäisessä ristivarressa sakariston edessä: *[…] en ny Korskyrka, hwars längd är 45 alnar, och bredd 18 ditto med Sakristia bakom Altaret*. Aspegren 1766, 76; Kirkon kuori oli itäristissä: …*sacristia, hwilken befinnas inom kyrckan och tillika med choret intager hela östra korset*. Ttk Eric Brunniukselle 24.2.1796. BI 63. TKA. TMA; Vrt. Pettersson 1979, 124; Asiakirjat eivät kuitenkaan mainitse alttarinsiirtoa.

[3] Savola 1999, 7 ja 23; Lehterit maalattiin vuonna 1819. Tilit 1.5.1818–1.5.1819. III Gla 3. LapKa; Maalaustyöstä vastasi veteliläinen Henrik Id eli Heikki Heikinpoika Ruuska (1790–1863). Risto Känsälän tiedonanto kirjoittajalle. PMA.

[4] Vuonna 1800 kerättiin rahaa virsitaulun hankintaa varten. *Åhr 1800 Förährat til en Ny Ziffer tafla och Zifror*. III Gla 4. LapKa; Taulu asennettiin paikoilleen 1801. Tilit 1801. III Gla 3. LapKa.

[5] Luostarinen 1980, 172.

[6] Pohja signeeraamattomana konseptina kokoelmassa Laukas kyrka ÖIÄ KL 5:1–2. ÖHA. RA.

[7] Saarnatuolipiirros signeeraamattomana konseptina kokoelmassa Laukas kyrka ÖIÄ KL 5:1–2. ÖHA. RA.

[8] Ilmenee ptk:sta 4.12.1787 § 1. II Ca 1. LauKa. JyMA.

- (Jacob Rijf), n. 1793[1] (muutospiirros keskustorniin); kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Johan Elfström 1787[2]; kadoksissa.
- Jacob Rijf[3]; kadoksissa.
- Johan Sahlbom, 1796 (saarnatuoli ja alttarilaite)[4]; kadoksissa.
- Jacob Rijf, huhtikuu 1797 (saarnatuoli ja alttarilaite).[5]

Toteutus: 1788, 1793–1795, saarnatuoli ja alttarilaite 1797–1798.
Rakennussopimus: Jacob Rijf 12.8.1787.[6]
Mitat: Laukaan kirkko oli 60 kyynärää (35,6m) pitkä ja leveä.[7]

Laukaan järjestyksessä kolmannen kirkon suunnitteluhanke käynnistyi 1780-luvun puolivälin jälkeen. Maaherra Adolf Tandefelt oli havainnut emäseurakunnan kirkon huonokuntoiseksi ja kiinnitti tuomiokapitulin huomion asiaan. Uuden kirkon rakentamisesta päätettiin kesäkuussa vuonna 1786 pidetyssä virallisessa pitäjänkokouksessa.[8]

Laukaalaiset toivoivat uuden kirkkonsa olevan kaksoisristikirkko.[9] YIV ei kuitenkaan suosinut kahtamoisratkaisua sen korkean ja raskaan kattorakennelman vuoksi ja laati maaliskuussa vuonna 1787 suorakulmaisen ja tasavartisen ristikirkon piirustukset. Lisäksi tehtiin saarnatuolin ja alttarilaitteen suunnitelmat, joita maaherra Tandefelt oli myös pyytänyt laadittavaksi. Kirjelmään tehdyn merkinnän mukaan kuningas Kustaa III vahvisti YIV:n piirustukset 21.3.1787.[10]

Ainoastaan kirkon pohjakaavapiirros (KL KUVA 79) sekä saarnatuolisuunnitelma (KL KUVA 80) ovat säilyneet konseptiversioina. Pohjakaavapiirroksessa saarnatuoli on merkitty kirkon koilliskulmaan ja sakaristo on kapeampana volyymina itäisen ristivarren jatkeena. Kulku sinne tapahtuu alttarin takana olevan oviaukon kautta. Länsipäädyssä on kapeampi eteisrakenne, joka tietysti voisi tarkoittaa myös länsitornia.[11]

---

[1] Ptk 7.4.1793. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[2] Ilmenee asiakirjasta kruunun vouti Eric Björk mh Tandefeltille 18.6.1787 (kirjekonsepti); Konseptiptk. 14.6.1787. Da 1a. LKKA. JyMA.
[3] Rakennusmestarin laatimaan materiaaliehdotelmaan viitataan ptk:ssa 1.5.1791. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[4] Salhbomin antamaan ”luetteloon” viitataan ptk:ssa 26.12.1796. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[5] Saarnatuoliin ja alttarilaitteeseen tarvittavat materiaalit on lueteltu ptk:ssa 23.4.1797 § 1. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[6] Sopimusptk 12.8.1787 § 1–2. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[7] *…kyrkan anseenlig vidd på 60 alnar kors...*Ptk 15.5.1794. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[8] Ptk 6.6.1786. YIV KM:lle 6.3.1787. AV. RA; Ptk 6.6.1786 § 1–3. II Ca 1. Vanhan kirkon tarkasti rakennusmestari Jacob J. Leppänen. LauKa. JyMA; Berndtson 1986, 454.
[9] Ilmenee asiakirjoista mh KM:lle 31.8.1786, ptk 6.6.1786 § 2 sekä YIV KM:lle 6.3.1787. AV. RA.
[10] *…upgifwa en prydelig dessein ej allena til sielfwa kyrckan utom ock på en gång til predikostol och altare tafla…*Mh Tandefelt KM:lle 31.7.1786. YIV KM:lle 6.3.1787. AV. RA; YIV ptk 27.2.1787. AI aa:2. KM:n remissi YIV:lle oli päiväyksellä [17].8. 1786. ÖHA. RA.
[11] Maininnasta *...det Kyrkotornet upsättes, icke just efter Kongl: Intendents Embetes Dessein, utan enligt en annan som medelst underskrift blef godkänd, af Soknemän högre och lägre* voi päätellä, että YIV:n suunni-

Laukaan puukirkon hyväksytyt piirustukset, joita oli yhteensä neljä kappaletta[1], saapuivat maaherra Tandefeltin kautta kruununvouti Eric Björkille toukokuussa vuonna 1787.[2] Piirustusten mukana tullut materiaaliehdotelma oli tuolloin Vaasassa työskennelleen arkkitehti Johan Elfströmin laatima ja tehty todennäköisesti maaherra Tandefeltin pyynnöstä. YIV:n suunnitelmat esiteltiin pitäjäläisille 14.6.1787 pidetyssä yleisessä pitäjänkokouksessa.[3]

Heinäkuussa laukaalaiset pohtivat tulevan rakennusmestarin valintaa. He päättivät ottaa yhteyttä kaustislaiseen Matti Kuorikoskeen, Jacob Rijfiin sekä Orivedeltä kotoisin olleeseen Matti Åkerblomiin.[4] Pitäjäläiset valitsivat rakennusmestarikseen Rijfin, joka allekirjoitti työsopimuksen elokuussa vuonna 1787. Hän sitoutui nikkarin avustuksella (*at medelst tilhielp af en Snickare*) rakentamaan kirkon valmiiksi (katto, seinät, torni) sekä sisustamaan sen (penkit, alttarikaide ja -pöytä). Tieto Rijfin taidoista ja valmiuksista käänsi rakennusmestarivalinnan Jacob Rijfin eduksi.[5]

Kirkon perustustöiden valmistelut alkoivat jo vuoden 1787 syksyllä. Rakennustöiden aloittaminen kuitenkin viivästyi kesällä vuonna 1788 alkaneen Venäjän sodan vuoksi. Sodan loputtua vuonna 1790 rakentaminen yritettiin käynnistää uudelleen. Tällöin esteeksi muodostuivat kohonneet kustannukset, sillä rakennusmestari Rijf olisi halunnut suorittaa työn omilla kirvesmiehillään. Kirjeenvaihtoa käynyt Carl Rijf ei hyväksynyt kirvesmiehiksi laukaalaisia, jotka olivat osoittaneet taitamattomuutensa jo pitäjänmakasiinin rakentamisen yhteydessä.[6]

Laukaan kirkko rakennettiin pääsääntöisesti vuosina 1793–1795 rakennusmestari Jacob Rijfin johdolla.[7] Rakentaminen tapahtui vain osittain YIV:n suunnitelmien pohjalta, sillä Rijf teki piirustuksiin huomattavia muutoksia. YIV:n piirustuksessa suorakulmaiseksi tarkoitetun ristikirkon sisäkulmat viistettiin ja alttari

---

telmassa oli torni. Epäselväksi kuitenkin jää, oliko kyseessä keskus- vai länsitorni. Ptk 7.4.1793. II Ca 1. LauKa. JyMA.

[1] Eli todennäköisesti kirkon fasadi- ja pohjakaavapiirros sekä alttarilaitteen ja saarnatuolin suunnitelmat.

[2] Kruununvouti Eric Björkin kirjekonsepti nimismies Jacob J. Belitzille sekä khra Johan Bergstedtille 19.5.1787. Da 1a. LKKA. JyMA.

[3] Kruununvouti Eric Björkin kirjekonsepti mh Tandefeltille 18.6.1787 sekä konseptiptk. 14.6.1787. Da 1a. LKKA. JyMA.

[4] *Til utseende af en skickelig Kyrko Byggmästare ansågs nödigt, at corresponderas med Matts Cuorekoski, Jacob Rif och Matts Åkerman, med förbehåll om någon af dem uppå egen bekostnad ville hit kom efter fem veckor i från denna dag räknad, som infaller på den 12 näst instundande augusti.* Ptk 8.7.1787 § 1. II Ca 1. LauKa. JyMA.

[5] *At Byggmästaren wälförståndig Jacob Riif, såsom ägande ampelt witsord om sin skickelighet och färdighet, blef enhälligen antagen til upförande af förestående Kyrkobyggnad.* Ptk 12.8.1787 § 1. II Ca 1. LauKa. JyMA; Rakennusmestarin palkkio maksettaisiin luontaistuotteilla kuten voilla ja viljalla. Tarkemmin, ks. Berndtson 1986, 454–455.

[6] Ptkt 12.8.1787 § 1–2 ja 4.12.1787 § 1–3 sekä rakennusmestari Carl Rijfin kirje 13.11.1790. II Ca 1. LauKa. JyMA.

[7] Tilivuonna 1793 maksettiin palkkio Jacob Rijfille, lasimestari Anders Murickille sekä nikkari Thomas Rijfille. Tilit 1793. II Gla 1. LauKa. JyMA.

ehdotettiin siirrettäväksi kaakkoisviisteeseen.[1] Myös kirkon keskustorni tehtiin YIV:n suunnitelmista poiketen.[2]

Kirkon rakentaminen ei sujunut moitteetta, sillä vikoja havaittiin pian valmistumisen jälkeen. Suurin ongelma koski kirkon keskustornia, jonka jalka osoittautui heikkorakenteiseksi.[3] Myös kirkon katto vuoti. Lisäksi havaittiin muita puutteita, joita ei tarkemmin eritelty. Pitäjäläiset vaativat erillistä kirkontarkastusta, jota vastaan Rijf protestoi. Lopulta hän kuitenkin sitoutui korjaamaan viat, sillä neuvoteltaessa Rijfin kanssa saarnatuolin valmistamisesta hän ilman eri korvausta lupasi vahvistaa kirkon tornin ja kattaa pilasterit.[4]

Korjaustyöt eivät kuitenkaan edenneet toivotulla tavalla. Rijfiä vaadittiin jälleen kirkkotarkastuksen uhalla ryhtymään korjaustoimenpiteisiin.[5] Töitä saattoi hidastaa Laukaan Pellosniemen pappilan rakentaminen, jota *arkkitehti* Jacob Rijf johti.[6]

Laukaan kirkko (paloi 1831) oli tasavartinen ja sisäviisteinen ristikirkko. Keskeltä kohosi keskustorni, jonka päällä oli pienempi lanterniini. Tornissa oli kolme kelloa. Saarnatuoli oli todennäköisesti perinteisellä paikallaan kirkon koillisviisteessä, mutta alttarinsijoitus jää epäselväksi.[7] Sakaristo oli itäisen ristivarren päässä väliseinän takana ja sen päällä oli lehteri. Kirkossa kerrotaan lisäksi olleen 20 kuuden kyynärän (3,6 m) korkuista ikkunaa, joten se edellyttää jokaiseen ristivarteen neljää ikkunaa. Niiden lisäksi myös sisäviisteissä olisi oltava ikkunat. Kirkossa oli pilareita ja pilastereita, jotka ilmeisesti jäsensivät niin kirkon sisä- kuin ulkoseiniäkin.[8]

Saarnatuolin ja alttarilaitteen hankinta tuli ajankohtaiseksi vuonna 1795, jolloin Rijfille tarjottiin työtä 1000 kuparitaalerin hinnasta. Suunnitelmat kuitenkin muuttuivat, sillä seurakuntalaiset tiedustelivat luutnantti C.F. Carpentierin johdol-

---

[1] [Kirkko rakennetaan] *efter den ritningen som Byggmästaren Jacob Riif uprättadt, hwarigen de inåt liggande fyra knutar förstäckas för större begwämlighet för Lärare och Åhörare…* Samassa ptk:ssa on maaherralle osoitetun anomuskirjelmän jäljennös, jossa mainitaan: *...at de 4 innersta knutar förstäckas med en mellan vägg och Altaret flyttat inåt kyrkan.* Ptk 4.12.1787 § 1. II Ca 1. LauKa. JyMA.

[2] *...det Kyrkotornet upsättes, icke just efter Kongl: Intendents Embetes Dessein, utan enligt en annan som medelst underskrift blef godkänd, af Soknemän högre och lägre.* Ptk 7.4.1793. II Ca 1. LauKa. JyMA.

[3] *…wid Torn foten, som är så skadelig, at hela Tornet och inra taket midt uti innom några År för gå i grund, och aldeles nedramla, så framt tidig bot ei kommer emellan.* Ptk 2.8.1795. II Ca 1. LauKa. JyMA.

[4] Ptkt 19.4.1795, 2.8.1795 ja 17.12.1797. II Ca 1. LauKa. JyMA.

[5] *Kyrko Tornet ifrån första början warit bristfälligt, och om hwars reparation Byggmästaren Riif warit tid efter annan af dem* [Församlingens Respective Ledamöter] *anmodad, men ei Kommit til önskelig värkställighet, hvarföre är at befara: det ei allenast Tornet utan och sielfva Kyrkans hwalf Tak mitt på Kommer at taga obotelig skada: om att detta borde äfwen Herr Postmästaren Essbiörn skrifteligen erindra sluteligen oftanämnde Byggmästaren Riif; med antydan, at i tid laga nödig bot emot detta skadeliga [-]nda: i annor händelse nödgas Församlingen hos Höga Wederbörande anhålla om laglig Kyrko Syn.* Ptk 14.6.1801. II Ca 1. LauKa. JyMA.

[6] Ptkt 8.3.1801 § 1–2, 14.6.1801 § 3, 27.11.1803 § 1, 16.9.1804 § 1. II Ca 1. LauKa. JyMA.

[7] Tiedossa ei ole, siirrettiinkö alttari vuoden 1787 ehdotuksen mukaisesti kirkon kaakkoisviisteeseen.

[8] Ptkt 15.5.1794, 31.7.1796, 2.3.1806 ja 12.12.1807. Lehterin sijainti sakariston yläpuolella ilmenee ptk:sta 12.6.1803 § 2. II Ca 1; Tilit 1806 ja 1807. III Gla 1. LauKa. JyMA; Berndtson 1986, 460–461; Klemetti 1936, 125.

la laitteiden valmistusmahdollisuuksia Turussa. Suunnitelmissa oli, että saarnatuolin kuvanveistotyö, maalaus ja kultaus tehtäisiin Turussa ja karkeampi puutyö omin voimin Laukaassa. Alttaritaulusta esitettiin toivomus, että se olisi maalattava 8 x 5 kyynärän (4,8 x 3 m) kokoiselle purjekankaalle (*segelduk*) tai palttinalle. Saarnatuoli tehtäisiin YIV:ssä laaditun piirustuksen (6.3.1787) mukaisesti. Turkulaisen kuvanveistäjä Johan Sahlbomin antama vastaus mykisti laukaalaiset, sillä kokonaishinnaksi olisi ilman kuljetuksia tullut yli 353 riikintaaleria.[1] Saarnatuoli ja alttarilaite päätettiin hankkia Rijfiltä, joka veloitti työstään ilmoittamansa 1000 kuparitaaleria (= *55 riikintaaleria 26 killinkiä 8 runstykkiä*). Hintaan sisältyi lisäksi ehto aiemmin mainitusta kirkonkorjauksesta. Laitteet valmistuivat vuonna 1798.[2]

Laukaan kirkkoa korjattiin vielä vuonna 1805, jolloin keskustornissa sijainneet kellot siirrettiin takaisin vanhaan tapuliin (rak. 1748 Arwid Junkkari). Kellojen siirrosta huolehti rakennusmestari Jacob Leppänen. Samana vuonna tehty kirkonkaton korjaus suoritettiin todennäköisesti Jacob Rijfin johdolla.[3] Seuraavan kerran kirkkoa suunniteltiin korjattavaksi vuonna 1831, mutta se joutui tuhopolton kohteeksi ennen korjaustöiden aloittamista.[4]

Uusi kirkko valmistui Heikki Kuorikosken johdolla vuonna 1834. Kirkkoa on korjattu vuosina 1907, 1908 ja 1962–63.[5] Viimeisin peruskorjaus on vuodelta 2002. Kirkko on edelleen käytössä.

[32] LAUKAA 2

Tyyppi: muu rakennus / pappila.
Kohde: Pellosniemen pappilan päärakennus.
Piirustukset: Jacob Rijf n.1801[6]; kadoksissa.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: Jacob Rijf 8.3.1801.[7]
Toteutus: 1801–1805.
Mitat: Rakennuksen pituus oli 36 k (21,4 m), leveys 20 k (11,9 m) ja korkeus 9 k (5,3 m).[8]

---

[1] Puu- ja veistotyöt 231;5;4 sekä maalari Gabriel Gotthard Sweidellin minimipalkkio maalauksesta ja kultauksesta 140;-;- eli yhteensä 353;5;4. Ptkt 15.5.1794, 13.10.1794, 11.10.1795 § 1, 31.1.1796, 25.3.1796 § 1, 21.8.1796 § 1 ja 26.12.1796 § 2 (Sahlbomin vastaus). II Ca 1. LauKa. JyMA.
[2] Ptkt 26.12.1796 ja 17.12.1797. II Ca 1. LauKa. JyMA; Laukaan khra Johan Borgstedt Porvoon tuomiokapitulille 20.3.1798. Eb:131. PTA. HMA.
[3] Tileistä voisi myös päätellä, että Rijfiltä tekemättä jääneestä pilastereiden kattamisesta huolehti Johan Kantlin. Tilit 1.5.1805–1.5.1806 ja 1.5.1806–1.5.1807. III Gla 1. LauKa. JyMA; Ks. myös Berndtson 1986, 463.
[4] Berndtson 1986, 463 ja 466.
[5] Luostarinen 1980, 177.
[6] Ilmenee sopimusptk:sta 8.3.1801 § 2. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[7] Sopimusptk. 8.3.1801 § 1–2. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[8] Berndtson 1986, 513.

Arkkitehti (*architector*) Jacob Rijf teki maaliskuussa vuonna 1801 sopimuksen Laukaan Pellosniemen pappilan päärakennuksen pystyttämisestä. Sopimuksen mukaan pitäjäläisten tuli hankkia rakennuksella tarvittava puumateriaali, tiilet, savi sekä kivijalan kivet. Rijfin velvollisuuksiin kuului raudan, kalkin ja ikkunalasien hankinta. Kittauksen ohella ikkunakarmit olisi vielä siveltävä öljyvärillä. Palkkiokseen Rijf saisi puoli tynnyriä viljaa sekä yhden riikintaalerin vanhaa rahaa jokaiselta verotettavalta savulta. Lisäksi maksettaisiin yksi naula voita, kalaa tai lihaa sekä kaksi päivätyötä jokaiselta torpparilta. Itsellisiltä tulisi kultakin yksi päivätyö.[1]

Pappila rakennettiin Jacob Rijfin laatimilla suunnitelmilla.[2] Sopimuspöytäkirjasta ilmenee, että alakertaan oli suunniteltu seitsemän huonetta, joiden lisäksi yläkertaan tulisi vielä kaksi sisustettua vinttikamaria.[3] Pitäjäläiset halusivat sittemmin poiketa arkkitehdin piirustuksesta (*i wissa delar afgå ifrån Architectens Ritning*). Muutokset koskivat salonkia ja muita ylimääräisiä (*öfverflödiga*) huoneita, jotta rakennuksesta tulisi helpommin ylläpidettävä.[4]

Perustustyöt aloitettiin keväällä vuonna 1801, jolloin Rijfille maksettiin takauskirjaa vastaan osa hänen työpalkkiostaan. Rakentamisesta aiheutui suuria erimielisyyksiä, sillä Rijf pysyi ajoittain erillä työstään ja oli kaiketi tyytymätön laadittuun sopimukseen. Riitaa aiheutui mm. materiaalien hankinnasta.[5] Vuonna 1805 valmistunut ja epätyydyttävästi rakennettu pappila purettiin vuonna 1869, jolloin uutta päärakennusta alettiin rakentaa.[6]

[33] LEHTIMÄKI

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- KK KM:lle 30.1.1782. Vol. 302. KOLL. RA.
- mh Krabbe KM:lle 6.9.1799. Vol. 31. KOLL. RA.

Piirustukset:

- Matti Kuorikoski n.1786[7]; kadoksissa.
- [Carl T.] Rijf 1796[1]; kadoksissa.

---

[1] Sopimusptk. 8.3.1801 § 1–2. II Ca 1. LauKa. JyMA; Berndtson 1986, 513.
[2] *…hwaremot åtager sig Architectorn Rijf att efter den af honom utgifna Ritning upföra ock i fult bestondigt stondsätta hela byggningen til nedra ock öfre våningen.* Sopimusptk. 8.3.1801 § 2. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[3] *…äfven består Architectorn Glas til hela Byggningen som består af sju rum i nedra våningen utom farstugan och til Salong samt tvän[ne] vindskammar uti öfre våningen(.) de öfrige vindsrum blifva utan inredning[-].* Sopimusptk. 8.3.1801 § 2. II Ca 1. LauKa. JyMA. Berndtsonin mukaan Rijfin piirustukset käsittivät majuri Wadenstiernan ehdotuksesta salongin, viisi kamaria, eteisen, keittiön sekä ullakon kaksi lämmitettävää huonetta. Berndtson 1986, 513.
[4] *…det Byggningen måtte blifva laglig och icke öfverdriven och besvärlig at underhålla för Innehafvaren och Soknemän.* Ptk 14.6.1801 § 3. II Ca 1. LauKa. JyMA.
[5] Sopimusptk. 8.3.1801 § 1–2, ptkt 14.6.1801 § 3, 27.11.1803 § 1 ja 16.9.1804 § 1. II Ca 1. LauKa. JyMA; Berndtson 1986, 513.
[6] Berndtson 1986, 514; Uuden pappilan rakennusvaiheista, ks. Kuokkanen 1983, 579–581.
[7] Mainitaan asiakirjassa lehtimäkeläiset mh Tandefeltille. Ilman päiväystä, mutta saapunut Vaasan lääninkansliaan 2.3.1787. II Ea 1. AlajKa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: Carl T. Rijf 1796.[2]
Toteutus: 1798–1800.
Mitat:

- Vuoden 1827 kalustoluettelon mukaan kirkko on 46½ k (27,6 m) pitkä ja 39¾ k (23,6 m) leveä alttariseinään saakka. Ristivarsien leveydeksi ilmoitetaan 15 k (8,9 m). Korkeus kattolistaan (*takbandet*) on 11¾ k (7 m) ja ristivarsien holvikorkeus on 14½ k (8,6 m). Sakaristo on 15 k (8,9 m) pitkä ja 5¾ k (3,4 m) leveä. Kirkon korkeudeksi ilmoitetaan 30 k (17,8 m).[3]

Lehtimäkeläisten ensimmäinen kirkonperustamishanke käynnistyi vuonna 1776. Se oli kolmen kylän yhteishanke, johon osallistui Lehtimäen, Soinin ja Ähtärin tilallisia. Yhteinen kirkko oli päätetty rakentaa Lehtimäelle Kirkonmäki-nimiselle paikalle lähelle Lill-Laukkosen tilaa. Kirkon perustuksia alettiin tehdä luvatta kevätkesällä 1781. Rakennustöitä ei tuolloin kuitenkaan ehditty aloittaa, sillä kirkon pystyttämistä varten hankittu puumateriaali tuhoutui metsäpalon yhteydessä vielä saman kesän aikana. Aiottu kirkko olisi luultavasti ollut yksinkertainen, pienehkö ristikirkko. Kirkkohanke sai hylkäävän päätöksen vuonna 1782. Ennusmerkit yhteisen linjan horjumisesta olivat olleet ilmoilla jo ennen tätä.[4]

Erimielisyyksiä oli aiheuttanut kiista tulevan kirkon sijaintipaikasta. Kirkko päätettiin lopulta rakentaa Soiniin, minkä johdosta muutamat Lehtimäen tilalliset peruivat osallistumisensa. Sittemmin soinilaisten nimissä edennyt hanke johti Soinin nykyisen kirkon rakentamiseen. Sen pystyttäminen oli aloitettu luvatta vuonna 1783. Virallinen lupa kirkon (tai oikeammin rukoushuoneen) rakentamiseen myönnettiin vuonna 1784, jolloin Soinin kirkko oli jo valmis.[5]

Soiniin pystytettävän kirkon rakennushankkeesta poisjättäytyneet Lehtimäen tilalliset jatkoivat puolestaan yhdessä muutamien Ähtärin kappelilaisten kanssa Lehtimäelle rakennettavan kirkon perustamishanketta. Syksyllä vuonna 1786 he olivat antaneet Kokkolan pitäjästä kotoisin olleen rakennusmestari Matti Kuorikosken tehdä piirustukset, perustukset sekä kivijalan tulevaa kirkkorakennustansa varten. Talven aikana oli myös hankittu tarvittavaa puutavaraa.[6] Kirkonpaikaksi oli jälleen valittu Lill-Laukkosen tilan vierellä sijainnut Kirkonmäki. Tilalliset pyy-

---

[1] YIV ptk 22.11.1796. AI aa:4. ÖHA. RA; vrt. Mäkelä 2002, 37–38.
[2] YIV ptk 22.11.1796. AI aa:4. ÖHA. RA.
[3] Kal 1827. E VI 93a. TTA. TMA; Mäkelä 2002, 45.
[4] Mäkelä 2002, 13–25 ja 111; KK KM:lle 30.1.1782. Liitteineen. Vol. 302. KOLL. RA.
[5] Mäkelä 2002, 13–25 ja 111; Soinin kirkkohankkeesta tarkemmin, ks. KK KM:lle 13.10.1784. Vol. 319. KOLL. RA.
[6] *…i sidstledne höst haf[-] wi låtit Bygmästaren Matts Kuori Kåski från GamleCarleby Soc[-] lägg Grundwal och stenfoth sam[-] giöra ritning till denn[-] ämnade Kyrkio Bygnad och i [-] denne Winter är nödigt Timmer framfördt…* Lehtimäkeläiset mh Tandefeltille. Ilman päiväystä, mutta saapunut Vaasan lääninkansliaan 2.3.1787. Anomuksen olivat allekirjottaneet Lehtimäen kyläläisten valtuuttamina Johan Leskinen, Simon Laukkonen ja Simon Mattinen. Ähtäriläisiä edustivat puolestaan Matts Kukkomäki, Gustaf Suni ja Gustaf Liponen. II Ea 1. AlajKa.

sivätkin nyt maaherra Tandefeltia välittämään anomuksen eteenpäin Kuninkaalliselle Majesteetille, jotta asialle saataisiin virallinen lupa.

Maaherra Tandefelt velvoitti kruununvouti Eric Björkin kiireesti selvittämään, kenen luvalla rakentaminen oli aloitettu ja kuinka pitkälle se oli jo edennyt. Kruununvoudin tuli lisäksi langettaa anojille 50 riikintaalerin sakko, mikäli rakentamista jatkettaisiin ilman asianmukaista lupaa.[1] Koska asiasta ei enää tämän jälkeen löydy mainintoja, lienee Lehtimäen kirkon toinen rakennusyritys päättynyt rakennustöiden keskeyttämiseen. Kirkkoa varten kerätty puumateriaali käytettiin ilmeisesti Pahkamäen (ts. Lill- eli Vähä-Laukkosen) tuvan rakentamiseen.[2]

Lehtimäen järjestyksessä kolmas kirkkohanke käynnistyi vuonna 1795, jolloin pitäjäläiset olivat laatineet kuninkaalle osoitetun anomuksen kappelikirkon rakentamisesta ja oman papin palkkaamisesta. Lisäksi he olivat laatineet yli-intendentin virastoon lähetetyn kirjelmän, jossa he esittivät toivomuksensa saada rakentaa samanlaisen kirkon kuin mitä Jacob ja Carl Rijf olivat rakentaneet Kortesjärvelle (1792).[3]

Asiakirjat saapuivat YIV:oon rakennusmestari Carl Rijfin välityksellä loppuvuodesta 1796. Ne sisälsivät Carl Rijfin kanssa laaditun työsopimuksen ja sekä kirkon piirustuksen.[4] Vaikka lausunnon antaneen yli-intendentti C.F. Fredenheimin mukaan piirustuksiin ei ollut mitään huomautettavaa, hän ei voinut hyväksyä laadittua suunnitelmaa.[5] Fredenheim viittaasi ilmeisesti vuoden 1776 rakennushallintouudistukseen, jonka mukaan piirustusten olisi pitänyt saapua maaherran kautta ja tämän lausunnolla varustettuna.[6] YIV päätti lähettää sekä piirustuksen että Rijfin kanssa laaditun työsopimuksen maaherra C.F. Krabben käsiteltäviksi.[7]

Kuninkaalle osoitettu rakennuslupa-anomus oli tällä välin mennyt vallitsevan käytännön mukaan ensin maaherra Krabbelle, jonka tehtävä oli hankkia asiaan tuomiokapitulin lausunto. Turun tuomiokapituliin joulukuussa vuonna 1795 saapuneessa kirjelmässään maaherra suositteli erityisen katselmuksen järjestämisestä. Sittemmin Alajärvellä kesäkuussa vuonna 1796 pidetyssä kokouksessa ilmeni kuitenkin useita erimielisyyksiä anojien keskuudessa. Tuomiokapituli antoi perusta-

---

[1] Mh Tandefeltin päätös 2.3.1787. II Ea 1. AlajKa. Kruununvouti Björk siirsi tehtävän nimismies Arwid Logrenille, jonka tuli tehdä pyydetty selvitys 14 päivän kuluessa. Kruununvouti Eric Björk nimismies Arwid Logrenille. Päivätty Kuortaneella 10.3.1787. Konsepti. II Ea 1. AlajKa.

[2] Ks. Mäkelä 2002, 13.

[3] Lehtimäkeläiset YIV:lle 11.11.1795. F II b:2. ÖHA. RA; Mäkelä 2002, 26 sekä viite 59.

[4] *Genom Bygmästaren Carl Riiff hade en del af Lechtimäki Byamän af Pedersöre Sokn inlämnat Dessein till den Capellkyrka af träd som de, enligt uprättade contract med bemälte Riif ämna låta upbygga…* YIV ptk 22.11.1796. AI aa:4. ÖHA. RA.

[5] *Ehuru jag emot Ritningen ej har något att påminna, kan ja dock, i anseende till dess approberande ingen ting widgöra, förr än mahlet, med hwad dertill hörer, i den ordning som wederböre till mig ankommit.* YIV mh [Krabbelle] 22.11.1796. Kirjekonsepti. F II b:2. ÖHA. RA; *Ritningen, ehuru emot den samma ingenting war att ärhindra, icke inkommit i den ordning som wederborde.* YIV ptk 22.11.1796. AI aa:4. ÖHA. RA; Mäkelä 2002, 27 sekä viite 61.

[6] Ks. esim. Kyden 1998, 101.

[7] YIV mh [Krabbelle] 22.11.1796. Kirjekonsepti. F II b:2. ÖHA sekä YIV ptk 22.11.1796. AI aa:4. ÖHA. RA.

mishankkeelle kielteisen lausunnon. Myös maaherra yhtyi näkemykseen ja päätti olla lähettämättä kaikin puolin puutteelliseksi havaittua anomusta eteenpäin kuninkaalle. Maaherra Krabben allekirjoittamassa hylkäävässä päätöksessä ei ole mainintaa piirustuksesta tai rakennussopimuksesta, mutta ilmeisesti ne palautuivat tässä yhteydessä takaisin lehtimäkeläisille.[1]

Uusi perustamishanke käynnistyi vuonna 1798, jolloin talokas Göran Leskisen nimissä laadittu anomus lähetettiin suoraan kuninkaalle. Mukaan oli liitetty rakennusmestari Carl Rijfin ja raatimies P. Appelbergin oikeaksi todistama avoin valtakirja, jossa vakuutettiin Leskisen oikeus toimia pitäjäläisten nimissä. Anomuksessa pyydettiin lupaa kappelikirkon rakentamiseen ja oman papin palkkaamiseen. Tuomiokapitulia ja maaherraa kuultuaan kuningas hyväksyi lehtimäkeläisten anomuksen marraskuussa 1799.[2] Kirkonrakentaminen oli kuitenkin aloitettu jo lokakuussa 1798 rakennusmestari Carl Rijfin johdolla.[3] Kirkko oli käyttökuntoinen kesällä vuonna 1800.

Lehtimäen kirkko on pohjakaavaltaan tasavartinen ja kaksinkertaisesti sisäviistetty ristikirkko. Sisäänkäynti kirkkorakennukseen tapahtuu kulkemalla kellotapulin (rak. 1834–36 Aabraham Hernesmaa) lävitse läntiseen ristivarteen. Alttari[4] on kirkon itäpäädyssä väliseinää vasten. Sakaristo on alttariseinän takana. Saarnatuoli[5] on koillisviisteen kohdalle. Ulkoarkkitehtuurissa huomio kiinnittyy ristivarsien leveisiin nurkkakorostuksiin, jotka vaikuttavat myös kivijalan muotoon (KUVA 48). Rijfien arkkitehtuurille ominaisia liseeneitä tai pilastereita ei ole käytetty. Ulkolaudoituksessa seinäpintojen yläosia on koristeltu lähinnä empireajalle tyypilliseen tyyliin.

Ristivarsien katteena on satulakatto. Ristikeskuksen päällä on kahdeksankulmainen ja ikkunallinen attika, joka kohoaa selvästi ristivarsien katonharjan yläpuolelle. Attikan päätteenä on kupukattoinen, kahdeksankulmainen torni, jota ympäröi matala kaide. Aiemmin Jacob Rijfin suunnittelemaksi oletettu attikaosa torneineen rakennettiin vasta vuosina 1845–46 kaustislaisen rakennusmestari Jaakko Kuorikosken (1807–1880) johdolla (KL KUVAT 81–82). Laajamittainen korjaus-

---

[1] Maaherran päätös no:1, 21.12.1796. II G 1. LeKa; Mäkelä 2002, 28–29.

[2] Mh Krabbe KM:lle 6.9.1799. Liitteineen. Vol. 31. KOLL. RA; KM:n päätös 14.11.1799. EI 13. TTA. TMA; Tarkemmin ks. Mäkelä 2002, 29–31; Rijfin ja Appelbergin allekirjoittama valtakirja on päivätty Uudessakarlepyyssä 26.5.1798.

[3] *…kyrckan, til hvilkens bygnad de redan giort en början under Bygmästaren Carl Rifs insende och tilsyn, och önska ingen ting högre, än at få med Högverderbörligt tilstånd fullborda den samma…*Ptk 7.10.1798. Mh Krabbe KM:lle 6.9.1799. Vol. 31. KOLL. RA; Vrt. Klemetti 1927, 229; Rakentamisajankohdasta tarkemmin, ks. Mäkelä 2002, 32–37.

[4] Alttarilaite valmistettiin vuosina 1845–46 rakennusmestari Jaakko Kuorikosken johtaman korjaushankkeen yhteydessä. Mäkelä 2002, 57–58.

[5] Saarnatuoli valmistui viimeistään vuonna 1804. Sen tekijä ei ole tiedossa, mutta uurretun pylväskoristelunsa puolesta se voitaisiin ehkä jollain tapaa yhdistää Rijfeihin. Saarnatuolin yleismuoto on kuitenkin muihin Rijf-saarnatuoleihin nähden erityisen poikkeava, joten sitä ei voida liittää Rijf-tuotantoon. Mäkelä 2002, 43 ja 45.

hanke keskittyi tuolloin koko kirkon ulko- ja sisäkaton täydelliseen uusimiseen ja uudelleenrakentamiseen.[1]

Lehtimäen kirkon alkuperäinen asu oli ilmeisesti pitkälti yhteneväinen Carl T. Rijfin suunnitteleman Karstulan kirkon (1798) kanssa. Lehtimäen kirkon perustustöiden aikaan laaditussa Karstulan suunnitelmassa toistuvat Lehtimäen kirkon leveät, kivijalan muotoon vaikuttavat nurkkakorostukset. Ikkunallisia sisäviisteitä Lehtimäellä ei kuitenkaan ole.[2]

Lehtimäen kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1895–97 ja 1948.[3] Viimeisin peruskorjaus suoritettiin vuosina 1988–89 arkkitehtitoimisto Matti ja Aune Klemolan johdolla.

[34] LOHTAJA

Tyyppi: muut / muuraustyö.
Kohde: Lohtajan pappilan kellarirakennus.
Toteutus: 1769.
Työnjohto: Thomas Rijf.[4]
Mitat:

- *…källare inrättad til 2ne rum* [,] *bägge källarne försedde med sten hwalf af hwilka den inre innehölt i längden 4½* (2,7 m) *och i bredden 5¾* (3,7, m) *samt i högden 4ra alnar* (2,4 m)*, den yttra källaren innehölt deremot 6¼ alnar* (3,7 m) *i längden samt lika högd ock bredd med den inre källaren.*[5]

Rovasti Jacob Frosterus huomautti marraskuussa vuonna 1768 pidetyssä pitäjäkokouksessa Lohtajan pappilan kellarirakennuksen kehnosta tilasta. Rovastin mukaan kellarirakennus oli jo niin huonokuntoinen, että sen katto uhkasi romahtaa. Kokouksessa päätettiin, että jokaisen emäkirkon tilan oli hankittava kiviä seuraavana kesänä tapahtuvaa muuraustyötä varten. Työstä aiheutuvat kustannukset jäisivät muiden pitäjäläisten vastuulle.[6]

Heinäkuussa vuonna 1769 laaditusta kokouspöytäkirjasta ilmenee, että uuden kellarin muuraustyöt aiottiin tehdä Lohtajan kautta Pyhäjoelle matkustavan muurarimestari Rijfin johdolla.[7] Saman vuoden lokakuussa päätettiin, että pitäjän

---

[1] *Kyrkotaket, som i anseende till dålig construction och svagt virke, hade sjunkit öfver en aln midtuppå och skjutit ut väggarna, hvilka icke, såsom vanligt i kors-kyrkor, voro försedde med bindnerings-åsar, blef om Wåren år 1845 helt och hållet uppfördt å nyo, och är ny försedt med såkallad Tornfot, som sammanbindes väggarna.* Kal 1847. E VI 93a. TMA; Kal 1847–1896. II Bb 1. LeKa; Tarkemmin, Mäkelä 2002, 50–59.
[2] Ks. ja vrt. Mäkelä 2002, 59–69, erit. 65–67.
[3] Luostarinen 1980, 178.
[4] Ptk 16.7.1769 § 5. II Ca 1; Tilit 1769. KA MF UK 527. LohKa.
[5] Lohtajan pappilan kats.ptk 1.11.1788, s. 731 § 13. Khlo ptk 30.–31.10. – 1.11.1788 o.f.d.. KA MF UK 1165. KA.
[6] Ptk 1.11.1768 § 2. II Ca 1. LohKa.
[7] *… ty beslöts at näst instundande höst wid det murmestaren Rif kommer at resa til Pyhäjoki wid samma resa låta honom äfwen mura denna nya källare.* Vanha kellari oli jo sortunut (*förfallit*). Ptk 16.7.1769 § 5. II Ca

tuli yhteisesti osallistua muurarimestarin ja muurikisällien palkanmaksun, päivätöiden sekä kivien hankinnasta aiheutuneiden kustannusten suorittamiseen. Pöytäkirjasta voi päätellä, että muuraustyöt olivat tuolloin käynnissä.[1] Tilikirjan mukaan kellarityöhön sekä Rijfin ja hänen kisälliensä palkkaukseen käytettiin 48 kuparitaaleria.[2] Lohtajan nykyistä pappilaa rakennettaessa (1803) vanha kellarirakennus (KUVA 4 ja KL KUVA 83) säilytettiin.[3]

[35] LUOTO ***Sofia Magdalenan kirkko***

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko + saarnatuoli + alttarilaite + alttarikaide + virsitaulut.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 3.7.1783. Vol. 3. KOLL. RA.[4]
- mh Cederström KM:lle 12.3.1785. Vol. 26. KOLL. RA.
- mh Tandefelt KM:lle 23.12.1785. Vol. 26. KOLL. RA.
- mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA.

Piirustukset:

- Thomas Rijf [& Martin Martinsson?] (22.11.)1782 (puukirkko)[5]; kadoksissa.
- Thomas Rijf [& Martin Martinsson?] (22.11.)1782 (kivikirkko).[6]
- YIV 3.7.1783 → KM 24.7.1783.[7]
- [Jacob Rijf n.1785] → KM 9.2.1786.[8]
- YIV, laadittu aik. helmikuussa 1787 (saarnatuoli ja alttarilaite)[9]; kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Thomas Rijf 22.11.1782 (kivi- ja puukirkko).[10]
- Johan Elfström 13.1.1784.[11]

Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: 1785–1787, 1789; saarnatuoli ja alttarilaite 1799–1800.
Työnjohto: [Jacob Rijf].[12]

---

1. LohKa; Vrt. Salomäki (1994, 116), joka olettaa Rijfin korjanneen 1600-luvulta peräisin olevaa kellaria.
[1] Ptk 7.10.1769 § 6. II Ca 1. LohKa.
[2] *Til prästegårds källare arbete och Rifwens gesällers aflöning 48;-*. Tilit 1769. KA MF UK 527. LohKa.
[3] Lohtajan pappilan vaiheista tarkemmin, ks. Himanka 2003 [2]–7.
[4] Poikkeuksellisesti liitteenä asiakirjassa mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA.
[5] Thomas Rijf oli saanut tehtäväkseen laatia piirustukset puu- ja kivikirkkoa varten. Mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA.
[6] Kivikirkon pohjakaava liitteenä asiakirjassa Mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA.
[7] Fasadi ja pohja signeeraamattomana konseptina kokoelmassa Larsmo kyrka ÖIÄ KL 4:1. ÖHA. RA.
[8] Liitteenä asiakirjassa mh Tandefelt KM:lle 23.12.1785. Vol. 26. KOLL. RA.
[9] Mh Tandefelt pyysi piirustuksia 9.1.1787. Asiaa hoiti Wennberg. Diaario 5.2.1787. CI aa:2. ÖHA. RA.
[10] Liitteenä asiakirjassa mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA.
[11] Liitteenä asiakirjassa mh Cederström KM:lle 12.3.1785. Vol. 26. KOLL. RA.
[12] Jacob Rijf mainitaan varmuudella ainakin tornin rakentamisen yhteydessä. Ilmenee asiakirjasta YIV KM:lle 16.1.1807 (Kuopio). Vol. 343. AV. RA.

Mitat:

- Vuoden 1834 kalustoluettelon mukaan kirkko on 49½ k (29,4 m) pitkä ja sen jokainen ristivarsi on 17 k (10,1 m) leveä. Korkeus kattolistaan (*takbandet*) on 12 k (7,1 m). Sakariston pituus on 13 k (7,7 m) ja leveys 8 k (4,8 m). Keskustornin korkeus on 32 k (19 m).[1]

Luodon kirkkohanke käynnistyi 1780-luvun alussa Pedersören kirkon laajennushankkeen vanavedessä. Muurarimestari Thomas Rijf oli suunnitellut vuonna 1782 piirustukset ja kustannusarviot Luodon (*Larsmon*) saarelle lähelle Fagernäsin tilaa rakennettavaa kivi- tai vaihtoehtoisesti puukirkkoa varten. Hankkeen kantavana voimana oli Styrmanin eli Strömsholmin tilalla asunut Pohjanmaan jalkaväkirykmentin luutnantti sekä kreivi Polycarpus Salomon Erik Cronhjelm (1757–1799).[2]

Asian johdosta pidetyssä virallisessa kokouksessa Luodon ja Eugmon asukkaat päätyivät kivikirkon rakentamiseen. Turun tuomiokapitulin (19.3.1783) ja Vaasan läänin maaherran (2.4.1783) lausunnot käsittävä anomus saapui Tukholmaan huhtikuussa vuonna 1783. Kirjelmä sisälsi muurarimestari Thomas Rijfin suunnitteleman kivikirkon pohjakaavan sekä 22.11.1782 päivätyn kustannusarvion, jonka loppusumma oli 3295 riikintaaleria 33 killinkiä ja neljä runstykkiä.[3]

Thomas Rijfin suunnittelema kivikirkon pohjapiirros (KL KUVA 84) käsittää suorakulmaisen ja erivartisen ristikirkon pohjakaavan. Sakaristo on kapeampana volyymina itäisen ristivarren päässä. Sakaristoon johtaa ainoastaan yksi ovi alttarikehän pohjoispuolelta. Saarnatuolin paikka on ristikeskuksen koilliskulmauksessa. Piirustukseen vuonna 1783 laadittu ja samana vuonna hyväksytty YIV:n vastaehdotus (KL KUVA 85) noudattelee dimensioiltaan Rijfin suunnitelmaa, mutta lisänä siinä on länsipäätyyn liitetty tukeva, lyhtyyn päättyvä torni.[4]

Länsitornillisen harmaakivikirkon rakentamiskustannukset osoittautuivat kuitenkin pitäjäläisten varallisuutta suuremmiksi. Arkkitehti Johan Elfströmin tammikuussa vuonna 1784 laatiman kustannusarvion loppusumma oli yhteensä 12535 riikintaaleria ja 8 killinkiä. Kohonneiden kustannusten ja ilmeisesti myös rakennusmateriaalin huonon saatavuuden vuoksi pitäjäläiset anoivat kreivi Cronhjelmin johdolla lupaa puukirkon rakentamiseen. Lupa myönnettiin toukokuussa vuonna 1785.[5]

Säästääksensä aikaa kyläläiset olivat laadituttaneet paikkakunnalla oleskelevalla rakennusmestarilla uudet puukirkon piirustukset, joiden mukaan he rakensi-

---

[1] Kal 1834. E VI 152a. TTA. TMA.
[2] Mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA; Pettersson 1985, 347–350; Cronhjelmista, ks. Elgenstierna II, 94 taulu 11.
[3] Puukirkon kustannusarvio oli hieman yli 1270 riikintaaleria (1270;44;-). Mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA; YIV ptk 1.7.1783. AI aa:1 sekä YIV diaario 13.5.1783. CI aa:1. ÖHA. RA; Ttk:n ja mh:n yhteislausunto jäljennöksenä myös asiakirjasarjassa Muut asiakirjat 1787–1825. KA MF UK 612. LuoKa; Pettersson 1985, 347–350.
[4] YIV KM:lle 3.7.1783 asiakirjassa mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA.
[5] Mh Cederström KM:lle 12.3.1785 sekä mh Tandefelt KM:lle 23.12.1785. Liitteineen. Vol. 26. KOLL. RA; Pettersson 1985, 353.

vat kirkkoa syksyyn 1785 saakka. Rakennus oli tuolloin edennyt kattolistakorkeuteen saakka. Vaikka piirustukset oli tehty jonkin jo aiemmin hyväksytyn kirkkopiirustuksen mukaan, täytyi rakentajien anoa maaherran välityksellä lupaa loppuunsaattaa työt näiden uusien, mutta vahvistamattomaksi jääneiden piirustusten mukaisesti.[1] Maaherra puolsi anomusta ja KM vahvisti asian helmikuussa 1786.[2]

Julkisivu- ja pohjakaavapiirroksen käsittävää signeeraamatonta piirustusta (KL KUVA 86) pidetään rakennusmestari Jacob Rijfin laatimana.[3] Piirustus edellyttää tasavartista ja sisäviisteistä ristikirkkoa. Jokaisessa ristivarressa on neljä yläosastaan pyöristettyä ikkunaa, joiden lisäksi länsioven päällä on pyöröikkuna. Ulkoseinäpintoja on jaoteltu liseenien avulla. Ristivarsien katteena on aumakatto. Ristikeskuksen päältä nousee taitteista kupolikattoa muistuttava kattorakennelma, joka kannattelee matalalle jalustalle sijoitettua kahdeksankulmaista ja kupukattoista keskustornia. Torni oli suunniteltu kirkonkellojen sijaintipaikaksi.[4]

Sisäseiniä jaksottavat pareittain asetut pilasterit. Saarnatuoli on kirkon koillisviisteessä ja alttari on kirkon itäpäädyssä väliseinää vasten. Alttariseinän takana on sakaristo sekä väliseinällä erotettu eteinen. Pohjakaavapiirustus edellyttää kaksinkertaisia sisäviisteitä.

Luodon kirkon rakentaminen jatkui keväällä 1786 heti piirustusten vahvistamisen jälkeen katto- ja holvaustöillä. Rakennustyöt edistyivät siten, että kirkko voitiin vihkiä käyttöön huhtikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1787.[5] Hieman tämän jälkeen Vaasan lääninkansliaan saapui kreivi Cronhielmin ja muutamien pitäjäläisten allekirjoittama anomus kirkon viimeistelytöiden siirtämisestä kevääseen 1788. Maaherra Tandefelt hyväksyi anomuksen, mutta kehotti kuitenkin kattamaan tornirakennuksen lahoamisen estämiseksi.[6] Keskustorni valmistui kokonaisuudessaan vasta vuonna 1789, jolloin rakennusmestari Jacob Rijf kuittasi työstä 10 riikintaalerin palkkion.[7] Ensimmäinen kirkonkello hankittiin samana vuonna.[1]

---

[1] *... förmått en här i orten wistande Byggmästare, att i likhet med någon af Eder Kongl. Maij:t til andra Capeller fastställd ritning författa en dessein til deras nya Kyrcka...* Mh Tandefelt KM:lle 23.12.1785. Vol. 26. KOLL. RA.

[2] Mh Tandefelt KM:lle 23.12.1785. Vol. 26. KOLL. RA; Pettersson 1985, 354.

[3] Esim. Klemetti 1927, 216; Pettersson 1985, 347 ja 355; Ks. myös Knapas 1993, 192.

[4] *...i anseende til Torn byggnaden som tillika skulle tjena til Klockstapel...* Mh Tandefelt KM:lle 23.12.1785. Vol. 26. KOLL. RA.

[5] Tilit 1.4.1787. KA MF UK 612. LuoKa; Länsipäädyn ulko-oven yläpuolella olevan palkiston friisiin on maalattu vuosiluku 1787.

[6] *…doch åligger Sökanderne at genast så noga täcka torn byggnaden at taket å kyrkan genom [---]kande från tornet emedlertid ej må taga skada och blifwa af röta anstuckit.* Kreivi Polycarpus Cronhjelmin laatima anomuskirjelmä saapui maaherran kansliaan 11.4.1787. Mh Tandefelt teki päätöksensä 12.4.1787. No:9. KA MF UK 612. LuoKa; Ks. Pettersson 1985, 356.

[7] *Betalt kyrkobyggmästaren Jacob Rijf arfwode för Torn-byggnaden 10;-;-.* Tilit 1789. KA MF UK 612. LuoKa; Kuopion kirkkoriidan yhteydessä todistetaan, että Jacob Rijf rakensi Luodon kirkontornin vuonna 1788: *…Tornbyggnad är med den skickelighet och waraktighet så forsigtit upförd att kyrckan på de tolf /12/ åren Tornet stått, icke däraf tagit minsta skada eller någon synnerlig skakning wid Ringningen förmärckts, dett warder Läne Byggmästaren herr Jacob Rijf som efter dess dessein samma Byggnad förfärdigad.* Todistus Luodosta 6.6.1800. Allekirjoittanut kappalainen Anders Ehrström, kirkkovääri Johan Fagernäs ja kuudennusmies Eric Johans. Fagernäs. Jäljennöksenä asiakirjassa YIV KM:lle 16.1.1807 (Kuopio). Vol. 343. AV. RA; Tornin läntiseen tympanon-kenttään on maalattu vuosiluku 1789.

Luodon kirkko vastaa keskustornia ja sivuseinien pilasteriryhmittelyä lukuun ottamatta Jacob Rijfin vuonna 1785 laatimaa fasadipiirustusta (KL KUVA 87). Keskustorni kohoaa piirustuksista poiketen neliömäiseltä attikaosalta, jonka kulmat ovat kevyesti viistetyt. Torni on kahdeksankulmainen, mutta kapeiden viisteidensä vuoksi sekin voidaan mieltää neliömäiseksi. Tornin joka sivua koristaa sulkapaneloidut ja yläosastaan pyöristetyt vierekkäiset luukut, joiden yläpuolella on päätykolmiot. Keskustornin muhkean kupukaton päältä nousee lisäksi pienempi, sääkukkoon päättyvä kahdeksankulmainen lanterniini. Kirkon pohjakaavajäsentely kaksinkertaisine sisäviisteineen vastaa pääsääntöisesti vuoden 1785 piirustusta. Länsilehteri rakennettiin vasta vuonna 1909.[2]

Luodon kirkon saarnatuoli ja alttarilaite ovat myös Rijf-tuotantoa (KL KUVA 88). Tilikirjojen perusteella ne hankittiin vasta hieman yli kymmenen vuotta kirkon valmistumisen jälkeen. YIV:n diaarimerkinnän mukaan maaherra Tandefelt oli kuitenkin pyytänyt niitä varten piirustukset jo tammikuussa vuonna 1787. Thure G. Wennbergille ohjatusta asiasta ei kuitenkaan löydy vastaus- tai toimenpidemerkintää.[3]

Saarnatuolin, alttarilaitteen ja virsitaulun (KL KUVA 89) valmistamiseen liittynyt palkkio maksettiin kahdessa 40 riikintaalerin erässä. Vuonna 1799 maksettiin etukäteismaksu ja jäljelle jäänyt loppusumma seuraavana vuonna.[4] Vuonna 1801 hankittiin väriaineita saarnatuolin ja alttarilaitteen maalaamista varten.[5] Maalarina oli kirkkomaalari Thomas Kiempe (1757–1812), joka maalasi ilmeisesti samassa yhteydessä myös Johannesta ja Moosesta esittävät alttariseinämaalaukset.

Luodon kirkko on edelleen käytössä ja on ehkä tunnetuin Rijfien rakentamista puukirkoista. Kirkossa on tehty korjaus- ja uudistustöitä vuosina 1964, 1985 ja 2011.[6] Erillistä kellotapulia ei ole, sillä kellot sijaitsevat kirkon keskustornissa.

[36] LUULAJA ***Gustafskyrkan***

Tyyppi: kirkkorakennus / kivikirkko + lehteri.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- Jacob Rijf KM:lle → KM:n hylkäävä päätös 13.12.1790. Vol. 9. AE. RA.[7]

Piirustukset:

- 1760-luku?
- mittauspiirros / n.1770.[1]

---

[1] Kal 1834. E VI 152a. TTA. TMA. Toinen kello on vuodelta 1805.
[2] Pettersson 1985, 361; Björkskog 1992, 21.
[3] Diaario 5.2.1787. CI aa:2. ÖHA. RA.
[4] Tilit 1799: *Förskott, til Länebyggmästaren herr Jacob Rijf, på dess arfwode för Predikostolens och Altartaflans samt Ziffertaflans förfärdigande […]40;-;-*. Tilit 1800: *Återstoden eller halfwa Summan för Predikostolen och Altartaflan […] 40;-;-*. KA MF UK 612. LuoKa.
[5] Tilit 1801. KA MF UK 612. LuoKa.
[6] Björkskog 2012, 32.
[7] Jacob Rijf KM:lle liittyen Luulajan kirkon pastoraaliraha-anomukseen. Ilman päiväystä, mutta jätetty 19.11.1790. Vol. 9. AE.

- YIV 23.1.1779 → KM 29.1.1779.[2]
- Jacob Rijfin tekemä piirros kirkon sisätiloista n. 1790[3]; kadoksissa.
- YIV 29.11.1790 (saarnatuoli ja alttarilaite) → KM 7.4.1791.[4]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Daniel Hagman.[5]
- Pehr Hagmansson 1779[6]; kadoksissa.

Rakennussopimus: Jacob Rijf 5.9.1787.[7]
Toteutus: 1764,1779, (perustukset), 1787–1790.
Työnjohto: Daniel Hagman 1764, Pehr Hagmansson 1779, Jacob Rijf 1787–1790.
Mitat:

- Vuoden 1849 kalustoluettelon mukaan kirkon runkohuone oli 54 k (32,1 m) pitkä ja 26 k (15,4 m) leveä. Itäpäädyn sakariston pituus oli 15 k (8,9 m). Kirkon kokonaispituus oli 84 k (49,9 m). Länsitorni oli pitkä 15 k (8,9 m) ja 73 k (43,3 m) korkea.[8]

Luulajan uuden kirkon rakentaminen oli tullut ajankohtaiseksi jo 1700-luvun puolivälissä.[9] Konkreettisiin toimenpiteisiin ryhdyttiin lokakuussa vuonna 1764, jolloin kirkon runkohuoneen perustukset ladottiin. Rakentamista ei kuitenkaan viety perustuksentekoa pidemmälle, vaan työt keskeytyivät useiksi vuosiksi.[10] Vuonna 1770 laaditun mittauspiirustuksen mukaan kyse oli länsitornillisesta pitkäkirkosta,

---

[1] Kokoelmassa Luleå gamla kyrka ÖIÄ L 130:1–3. ÖHA. RA; Flodin 1993, 49 (kuva 42).
[2] Fasadi ja pohja konseptina kokoelmassa Luleå gamla kyrka ÖIÄ L 130:2–3. ÖHA. RA; Piirustus attribuoitu Tempelmanille. Flodin 1993, 49 ja 155; Berg Villner 1997, 171 ja 223.
[3] *…en af Rijf för en skild behof gjord ritning öfwer kyrkan in wändes med bänckar, taklag och öfrigt, hwilken ritning Rijf föregaf sig äfwen hafwa wid Öfwer Intendents Embetet företedt, ehuru den ej therstädes skall blifwit påtecknad.* Luulajan ro:n kats.ptk. 17.10.1792. LDA. HLA.
[4] Saarnatuoli- ja alttarilaitepiirrokset ovat kadoksissa, mutta alttariseinäpiirros on kokoelmassa Luleå gamla kyrka ÖIÄ L 130:4. ÖHA. RA; Piirustusten laadinta on attribuoitu Tempelmanille. Berg Villner 1997, 238; Suunnitelmat vahvistettiin 7.4.1791. EI a:2. ÖHA. RA.
[5] Daniel Hagmanin päiväämätön kustannusarvio kirkkoa varten. Loppusumma yli 119438;4 kuparitaaleria. Joukossa myös toinen signeeraamaton laskelma, jonka loppusumma on yli 110680 kuparitaaleria. LI:3. LDA. HLA.
[6] Materiaaliluettelon laadinta koko kirkkorakennusta varten ilmenee asiakirjasta *Transumtt af Byggmästaren Pehr Hagmanssons Räkning för grundläggningen till Sacriestian och en dehl af Torn foten, daterat den 19 Junii 1779.* OI:1. LDA. HLA.
[7] Alkuperäisenä asiakirjakokonaisuudessa OI:1. LDA. HLA.
[8] Kal 1849. N:1; Kirkkorakennuksen tarkemmat mittatiedot muuri- ja holvikorkeuksineen ilmenevät Luulajan ro:n kats.ptk:sta 17.–18.10.1792. OI:1. LDA. HLA.
[9] Kivikirkkohankkeen alkuvaiheista, ks. Steckzén 1921, 153–155.
[10] Perustustöitä johti Pehr Hagmanssonin isä Daniel Hagman (1710–1776), joka vastasi myöhemmin myös Oulun kivikirkon rakentamisesta. Oulun kivikirkon rakennusjärjestelyt toimivat Luulajassa esikuvana. Ks. Oulusta hankittu *Instrucktion för ny kyrkobyggnad i Uleåborg, dat. 1770.* OI:1; Daniel Hagmanin kustannusarvio Luulajan kirkkoa varten, ks. LI:3. LDA. HLA; Ks. myös Steckzén 1921, 157; Flodinin mukaan perustukset tehtiin Sundsvallista kotoisin olleen rakennusmestari P. Hagmanssonin johdolla. Flodin 1993, 155; Steckzénin mukaan perustustöitä johti rakennusmestari Hagman. Steckzén 1921, 155.

jonka sakaristo sijaitsi kirkon pohjoisseinustalla. Torni oli kapeampana volyymina länsipäädyn jatkeena.[1]

Arkkitehti Olof Tempelman laati vuonna 1779 hanketta varten uudet pitkäkirkon piirustukset, jossa sakaristo on kapeampana volyymina itäpäädyn jatkeena (KL KUVA 90). Alttari on itäpäädyssä väliseinää vasten ja saarnatuoli runkohuoneen pohjoisseinustalla. Ulkoarkkitehtuurissa runkohuoneen keskiosaa on korostettu kapean risaliitin sekä tympanon-ikkunallisen päätykolmion avulla. Ikkunaaukot sekä runkohuoneen ja länsitornin etelänpuoleiset oviaukot ovat pyörökaarisia. Länsitornia kattaa muhkea, tuntikelloilla koristettu kupu. Kupukaton päältä kohoaa avonaiseksi tarkoitettu nelikulmainen lanterniini, jota puolestaan kattaa litistetty sipulikupoli ja sääkukko. Kuningas Kustaa III vahvisti Tempelmanin piirustukset tammikuussa 1779.[2]

Sakariston ja osa tornin perustuksista tehtiin rakennusmestari Pehr Hagmanssonin johdolla heinäkuussa vuonna 1779. Rakennustyöt kuitenkin seisahtuivat palkkionmaksuista aiheutuneihin erimielisyyksiin. Rakentamista huutokaupattiin lehdessä, mutta tällöinkin neuvottelut kariutuivat korkeiksi koettuihin palkkiovaatimuksiin.[3]

Luulajassa etsittiin pitkään sopivaa ja kohtuuhintaista rakennusmestaria. Neuvottelut kirkon rakentamisesta Jacob Rijfin johdolla käynnistyivät keväällä 1787, jolloin kaupungin porvaristo kauppias Stenhagenin johdolla kirjoitti rakennusmestari Rijfille Pohjanmaalle. Rijf saapui Luulajaan kesäkuun lopulla, jolloin hän ilmoitti ottavansa työn vastaan 100000 kuparitaalerin hinnasta. Koska rakennusmestari oli entuudestaan tuntematon (*en okänd man*) eikä hänen valmiuksiaan rakennusmestarina tiedetty (*Borgerskapet icke woro kännare af Riifs ägande Capacite såsom en Aproberad kyrcko byggmästare*), oli Rijfin asettava urakkasummalleen vähintään kahden miehen takaus. Takaajien olisi oltava vastuussa myös rakennuksen virheettömästä pystytyksestä. Rijf halusi miettiä asiaa ja neuvotella omaistensa (*sina anhöriga*) kanssa.[4]

Seuraavan kerran Jacob Rijf saapui Luulajaan elokuun loppupuolella vuonna 1787, jolloin hän esitti porvaristolle uusikaarlepyyläisten verotalonpoikien allekirjoittaman takauksen (*Cautions Skriften)*, akatemiatodistuksensa sekä maaherra Adolf Tandefeltin kirjoittaman todistuksen Rijfin taidoista:[5]

---

[1] Flodin 1993, 49 (kuva 42).
[2] Berg Villner 1997, 171 ja 223; Steckzén 1921, 158; Vrt. Flodin 1993, 49. Hyväksymispvm. 23.4.1779.
[3] Steckzén 1921, 158–159; Rakennusmestarille maksetut kyydit ja työpalkkiot ilmenevät asiakirjasta *Transumtt af Byggmästaren Pehr Hagmanssons Räkning för grundläggningen till Sacrestian (och) en dehl af Torn foten, daterat den 19 Junii 1779.* OI:1. LDA. HLA.
[4] Maist.ptkt 29.6.1787 ja 23.7.1787. AIII:9. ML. HLA; Steckzén 1921, 160–161.
[5] *Såsom kännare af Byggmästaren Jacob [Ri]jfs egenskaper, skicklighet i Byggnings konsten och murare arbeten samt des goda uppförande i Allmänna lefwernet, kan jag wid trygghet försäkra, at han med all redelighet, flit och på bästa sätt skall uppfylla det förtroende Luleå hederwärda Församling för honom hyst, i det de welat anförtro honom Byggnaden af deras nya kyrcka; Skolandes Församlingen efter slutad kyrkobyggnad blifwa öfwertygade, at de för ingen del missräknat sig, när den med honom afhandlat om kyrkans uppbyggande.* Mh Tandefeltin todistus Rijfin pätevyydestä 13.7.1787. Jäljennös. OI:1. LDA. HLA.

Tietäen rakennusmestari Jacob Rijfin ominaisuudet, hänen taidokkuutensa rakennustaiteessa ja muuraustyössä sekä hänen yleisen hyvän käytöksensä, voin turvallisesti vakuuttaa, että hän kaikella rehellisyydellä, ahkeruudella ja parhain tavoin täyttää sen luottamuksen, jonka Luulajan kunnianarvoisa seurakunta on hänelle suonut, että ovat uskoneet hänelle heidän uuden kirkkonsa rakentamisen; Seurakuntalaiset tulevat olemaan vakuuttuneita siitä, että eivät miltään osin erehtyneet neuvotellessaan kirkonrakentamisen hänelle.

Rakennusmestari oli laatinut vielä tarkemman, 124 000 kuparitaalerin kustannusarvion, mutta koska porvaristo lupasi hankkia rakennukselta vielä puuttuvan lopun kiviaineksen, Rijf halusi pysyä jo aiemmin ehdottamassaan 100 000 kuparitaalerin summassa. Kaupungin porvaristo oli ilmeisen tyytyväinen näkemäänsä, sillä kokouksen lopuksi sovittiin kirjallisen rakennussopimuksen laatimisesta. Rijf halusi aloittaa rakennustyöt heti.[1]

Rakennussopimus solmittiin 5.9.1787. Rijf lupasi rakentaa Luulajan kaupungin kivikirkon 3–4 vuoden ajassa KM:n 29.1.1779 hyväksymän piirustuksen sekä sitä varten laaditun materiaaliehdotuksen mukaisesti. Sopimus käsitti kirkon, sakariston, kellarin, tornin, tiiliholvin, katon, ovien, ikkunoiden, lattian, penkkien sekä lehterin rakentamisen. Sen sijaan saarnatuolin, alttarin, penkinovien, kynttiläkruunujen tai muiden koristeiden tekeminen ei kuulunut Rijfin tehtäviin, vaan seurakuntalaisten oli hankittava ne itse. Rakennussopimukseen kirjattu urakkapalkkio oli suuruudeltaan 100000 kuparitaaleria eli 5555 riikintaaleria 26 killinkiä ja 8 runstykkiä. Summaan sisältyi päivätyöt sekä rakennuksella tarvittava materiaali lukuun ottamatta kalkkia ja harmaakiveä, jotka seurakuntalaiset olivat jo suurimmaksi osaksi hankkineet. Rijf pidätti itselleen oikeudet hyödyntää vanhasta kirkosta, kellotapulista ja luukammiosta (*Ben Choret*) saatavan käyttökelpoisen materiaalin.[2]

Rakennushankkeen edetessä Jacob Rijf joutui taloudellisesti ahtaalle, sillä rakennusaineet kallistuivat huimasti vuosina 1788–90 käydyn Venäjän sodan myötä. Luulajalaiset hädin tuskin selvisivät urakkapalkkioiden maksusta ja Rijf joutui anomaan kuninkaalta lupaa pastoraalivarojen käyttöön. Kuninkaan päätös oli kuitenkin kielteinen.[3] Rijfin taloudellista tilannetta oli entisestään heikentynyt se, että hänen syksyllä vuonna 1789 rakentamansa holvi oli sortunut maaliskuussa vuonna 1790 sillä seurauksella, että yksi rakennusmies kuoli ja kaksi muuta loukkaantui pahoin. Holvin romahtamisen ensisijaiseksi syyksi epäiltiin Rijfin itsensä valmistamia huonolaatuisia tiiliä.[4]

---

[1] Maist.ptk 20.8.1787. AIII:9. ML; Takaus- ja todistusasiakirjat jäljennöksinä asiakirjassa OI:1. LDA. HLA.

[2] Rakennussopimus 5.9.1787. Alkuperäinen. OI:1; Jäljennöksenä Luulajan ro:n kats.ptk:ssa 17.–18.10.1792. OI:1. LDA; Maist.ptk 5.9.1787. AIII:9. ML. HLA.

[3] Jacob Rijf KM:lle liittyen Luulajan kirkon pastoraaliraha-anomukseen. Ilman päiväystä, mutta jätetty 19.11.1790. Vol. 9. AE; ks. myös Länsipohjan läänin mh KM:lle 3.9.1789. *Luleå borgerskaps ansökan om de 2 årens lediga pastoraliernas anslående till kyrkobyggnad.* Vol.20. KOLL. RA; Wik 1974b, 4-8; Ks. Steckzén 1921, 163.

[4] Ptk 23.4.1790 § 7. J; Luulajan ro:n kats.ptk. 17.10.1792. OI:1. LDA. HLA; Holvin alle kuoliaaksi murskaantunut työläinen oli alaveteliläinen Johan Eriksson Kaino. *Arbets Karlen Joh. Ersson Kaino*

Holvin sortuminen aiheutti vakavan luottamuspulan kaupungin porvariston ja rakennusmestarin välille. Osa jäljelle jääneestä summasta maksettiin vasta kun Rijf oli korjannut vuoden 1792 katselmuksessa havaitut viat. Katselmuspöytäkirjan mukaan Rijfin urakkapalkkion viimeisin osa maksettaisiin vasta sitten, kun holvi oli pysynyt paikoillaan neljä vuotta eikä siihen olisi ollut ilmaantunut vikoja.[1] Holvi pysyi paikoillaan ja jäljellejäänyt, yhteensä hieman yli 222 riikintaalerin palkkio maksettiin Jacob Rijfille kolmessa erässä vuonna 1796.[2] Rakennusmestari oli vasta tuolloin vapaa kaikesta Luulajan kirkon rakentamiseen liittyneestä vastuusta.

Kirkko rakennettiin pääasiassa vuosien 1787–1790 aikana (KL KUVA 91). Ensimmäinen jumalanpalvelus pidettiin lokakuun lopulla vuonna 1790. Kirkko vihittiin virallisesti 5.12.1790.[3] Vanhaa saarnatuolia käytettiin jonkin aikaa uudessa kirkossa, sillä sen paikoilleen asentamisesta maksettiin vuonna 1790.[4] Uudet piirustukset saarnatuolia ja alttarilaitetta (ks. KL KUVA 92) varten oli tilattu YIV:sta ja KM vahvisti ne huhtikuussa vuonna 1791.[5] Kahdeksankulmainen, ”maun mestarinnäytteeksi” luonnehdittu saarnatuoli valmistui samana vuonna ja sen lahjoittajana mainitaan porvari Eric Wahlberg perheineen.[6] Ilmeisesti myös alttarilaite valmistui samoihin aikoihin.

Saarnatuolin ja alttarilaitteen tekijä ei ilmene asiakirjoista. Rijf-tuotantoon niitä ei voida varmuudella lukea, sillä laitteiden valmistaminen ei kuulunut Rijfin kanssa laadittuun rakennussopimukseen. Kaupungin porvariston ja Rijfin välille puhjenneen riitatilanteen vuoksi on myös kyseenalaista, olisiko porvaristoon kuulunut ja kirkkohankkeeseen aktiivisesti osallistunut Wahlberg enää turvautunut rakennusmestarin palveluksiin saarnatuolin valmistamisessa. Poissuljettua se ei kuitenkaan ole, sillä Rijf työskenteli seurakunnassa vielä vuonna 1791. Maksettuja palkkioita ei ole tarkemmin eritelty, mutta koska kirkosta puuttui vielä vuoden 1790 lopulla sisustus, torni (*Torn byggnaden*)[7] ja ikkunat, lienee palkkiot liittyneet juuri näihin viimeistelytöihin.[8] Kirkko tuhoutui Luulajan kaupungin palossa vuonna 1887.[1]

---

från Nedervetil uti Österbotn krossades under kyrckovalvet d. 21 Martii. Kuolleet 1790. C:3. LDA. HLA; Steckzén 1921, 162–163.

[1] Maist.ptk 26.3.1790. AIII:9. ML; Luulajan ro:n kats.ptk 17.–18.10.1792. OI:1. LDA. HLA.

[2] Tilit 28.12.1795 (100;-;-), 22.8.1796 (50;-;-) sekä 3.10.1796 (72;10;8). LI:2. LDA. HLA.

[3] Kal 1849. N:1. LDA. HLA: Steckzén 1958, 136-137.

[4] Tilit 29.10.1790. LI:2. LDA. HLA.

[5] Suunnitelmat vahvistettiin 7.4.1791. EI a:2. ÖHA; Diaari 18.4.1791. CIaa:2. ÖHA. RA; Berg Villner 1997, 238.

[6] *Predikostolen, ett mästerstycke af smak, är i åttkantig form, väl målad med stark äkta förgyllning och prydligt bildhuggare arbete, hafvande å taket denna Inscription: ”Till Guds ära och Kyrkans prydnad.” och å dess öfre kant denna omskrift: ”Förärad af Eric Wahlberg Simonsson efter dess Hustru Catharina Hahn och Barn Olof och Catharina Wahlberg, dotter dottern Catharina Bolin, Mågarne Eric Norlin och Olaus Bolin, dess andra Hustru Elisabeth Margareta Fortelius, Dottren M. E. Bohlin, StyfSonen Andreas Kråka, dess Hustru Catharina Gran år 1791.” Alt med förgylda bokstefver*. Kal 1832. N:1. LDA. HLA; Steckzén 1921, 166.

[7] Tornirakennuksella tarkoitetaan tässä yhteydessä tornin puurakenteista *päätettä*.

[8] Jacob Rijf KM:lle liittyen Luulajan kirkon pastoraaliraha-anomukseen. Ilman päiväystä, mutta jätetty 19.11.1790. Vol. 9. AE. RA; Wik 1974b, 4; Tilit 1791. LI:2; Jacob Rijf oli tekemisissä Wahlbergi-

[37] LÖVÅNGER

Tyyppi: muut / katselmus.
Kohde:

- Lövångerin myöhäiskeskiaikainen kivikirkko *Pyhä Anna* (1500-luvun alku).

Toteutus: 1793.

Lövångerin 1500-luvun alussa rakennetun ja n. vuonna 1640 pidennetyn keskiaikaisen kivikirkon muureissa havaittiin halkeamia keväällä vuonna 1793.[2] Saman vuoden syyskuussa tehdyn uusintatarkastuksen jälkeen katsottiin parhaaksi pyytää kokenutta rakennusmestaria suorittamaan tarkempi tutkimus ja selvittämään vikojen laatu.[3]

Kirkonrakennusmestari Jacob Rijf suoritti pyydetyn katselmuksen 17.10.1793. Hän saapui paikkakunnalle ilmeisesti Skellefteåsta, jossa kirkon perustustyöt olivat käynnistyneet.[4] Antamansa lausunnon mukaan kirkon länsipääty oli irtaantunut holvista ja runkohuoneesta noin kolmen tuuman verran. Rakennusmestari oli lisäksi havainnut useita suuria halkeamia sekä kirkon päätynurkissa että molemmissa sivuseinissä. Osa kirkon eteläseinän muurista oli jo antanut murtumien vuoksi periksi ja taipunut ulospäin. Myös itäpäädyssä ja sakariston seinämuureissa oli halkeamia.[5]

Useista vioista huolimatta Rijf oli sitä mieltä, että kirkko kestäisi ilman romahtamista vielä muutaman vuoden (*at kyrckan ännu kan stå några år, utan at nedresa*). Kirkon korjaamista rakennusmestari ei kuitenkaan pitänyt enää kannattavana, vaan suositteli kokonaan uuden kirkon rakentamista kiinteämmälle maaperälle.[6]

Rovasti Olof Hamrén lähetti rakennusmestarin antaman todistuksen kirkon kehnosta kunnosta tuomiokapituliin. Annetun vastauksen mukaan rovastin oli ensitilassa pyydettävä rakennusmestari Rijfiä laatimaan uutta kirkkoa varten piirustukset kustannusarvioineen, jotka tuli lähettää tuomiokapituliin jatkotoimenpiteitä varten. Rijfistä tiedettiin, että hän oli rakentanut hiippakuntaan kirkon jo ai-

---

en kanssa vuonna 1790. Hänet on merkitty rouva Maria Brita Wahlbergin ja kauppias Johan Wahlbergin kanssa Jacob Södermanin lapsen kummiksi. Sukulaisuussuhde saarnatuolin lahjoittaneeseen Wahlbergiin jää tässä vaiheessa selvittämättä. Kast. 8.9.1790. C:3. LDA. HLA.

[1] Flodin 1993, 155.

[2] Ptk 5.5.1793. KI:1; Kirkon historiasta, ks. Lövångers herdaminne. P:1. LövKa. HLA; Beskow 1952, 20 ja 110.

[3] Ptk 29.9.1793. KI:1. LövKa. HLA.

[4] Skellefteån kirkon tilikirjan mukaan perustustöistä maksettiin loppuvuodesta 1793. LIa:5. SkeKa. HLA.

[5] Ptk 3.11.1793. Jacob Rijfin 17.10.1793 antama lausunto on jäljennetty pöytäkirjaan. KI:1; Tileissä ei mainita katselmusta. Tilit 1793. LI:3. LövKa. HLA.

[6] Ptk 3.11.1793. Jacob Rijfin 17.10.1793 antama lausunto on jäljennetty pöytäkirjaan. KI:1. LövKa. HLA.

emmin.[1] Tällä viitattiin Luulajan kaupunginkirkkoon, jonka Rijf pystytti vuosina 1787–1790.

Lövångerin kirkkohanke raukesi rovasti Hamrénin tekemästä varainkeruuesityksestä huolimatta.[2] Säilyneet asiakirjat eivät paljasta, ehtikö Jacob Rijf laatia kirkkoa varten suunnitelmat. Tuomiokapitulin pöytäkirjoissa ei ainakaan ole mainintaa saapuneista piirustuksista.[3]

Lövångerin kirkkoa korjattiin vuonna 1804, jolloin kirkon lounaiskulma muurattiin uudelleen ja vahvistettiin rautasidoksilla. Perusteellinen korjaus suoritettiin vuosina 1909–1910. Kirkossa on tehty tämän jälkeen useita korjaus- ja restaurointitoimenpiteitä, joista viimeisin on vuonna 2011 suoritettu rappaus.[4] Kirkko on edelleen käytössä.

[38] MAANINKA

Tyyppi: virsitaulu.
Kohde: Maaningan kirkko (1766).
Toteutus: 1806.

Maaningan nykyisessä kirkossa (Jaakko Kuorikoski 1827–30[5]) on säilynyt virsitaulu, jonka rakennusmestari Rijf lahjoitti edeltävään kirkkoon vuonna 1806 (KL KUVA 93).[6] On epäilty, että lahjoitus liittyy Kuopion kivikirkon rakennustöihin, joita Jacob Rijf johti vuosina 1806–1807.[7] Maaningalla oli myös samoihin aikoihin käynnissä kappalaisen virkataloon liittyviä rakennustöitä.[8] Rakennusmestarin nimi ei kuitenkaan ilmene asiakirjoista.

Virsitaulun kääntöpuolella on maalaus, joka esittää harppua soittavaa kuningas Daavidia. Maalaus saattaa olla Jacob Rijfin tekemä (KUVA 89). Virsitaulua säilytetään kirkon varastotiloissa.

[39] MUNSALA 1 ***Kustaa Aadolfin kirkko***

Tyyppi: kirkkorakennus / kivikirkko + saarnatuoli + alttarilaite + alttarikaide.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- mh (8.8.1774) ja Ttk (7.9.1774) KM:lle. Vol. 24. KOLL. RA.

---

[1] *…att anmoda nämnde Rijf, som äfwen förut haft kyrkobyggnad här i Stiftet sig uppdragen, att med det första författa Dessein till en ny kyrka och tillika afgifwa behörigt kostnads förslag, hvilka sedan hitsändes...* Htk ptk 30.10.1793 § 8. DHA. HLA.
[2] Ptkt 3.11.1793 ja 8.12.1793. KI:1. LövKa. HLA.
[3] Htk ptkt 1792–1795. AIA:22 sekä Htk ptkt 1795–1798. AIa:23. DHA. HLA.
[4] Lindberg 2012, 3–4.
[5] Känsälä 1998, 24.
[6] *En ny Ziffer-Tafla förärd af byggmästaren Rijf år 1806.* Kal 1817. Asiakirjakokonaisuudessa Pitäjänkokousten ptkt 1777–1823. KA MF TK 1212. MaanKa.
[7] Komulainen 1986, 74, 118 ja 201–202.
[8] Ptkt 20.10.1805, 1.6.1806 ja 27.7.1806. KA MF TK 1212. MaanKa.

- YIV [Adelcrantz] KM:lle 1.11.1775. Vol. 315. AV. RA.

Piirustukset:

- Ephraim Otto Runeberg 23.5.1760[1]; kadoksissa.
- David Olander 6.6.1775.[2]
- YIV 1.11.1775 → KM 20.11.1775[3]; kadoksissa.
- Jacob Rijf (mitta- ja pohjakaavapiirros alttarin hankintaa varten) 1787[4]; kadoksissa.
- Jacob Rijf 1787 (alttarilaite)[5]; kadoksissa.
- YIV 1789 (alttarilaite)[6]; kadoksissa.
- YIV 1789 (saarnatuoli).[7]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: David Olander 22.11.1777.[8]

Rakennussopimus: David Olander ja Thomas Rijf 9.11.1777.[9]

Toteutus: 1777 - - 1787 sekä länsitornin viimeistely, saarnatuoli ja alttarilaite 1791–1792.

Työnjohto: David Olander ja Thomas Rijf 1777–1787, Thomas ja Jacob Rijf 1791–1792.

Mitat:

- Vuoden 1847 kalustoluettelo mainitsee kirkon sisäpituudeksi ja -leveydeksi 70 k (41,6 m) ja ristivarsien leveydeksi 20 k (11,9 m). Korkeus kattolistaan (*takbandet*) on 11 k (6,5 m). Itäisen ristivarren perällä sijaitsevan sakariston mitat ovat 10 x 10 k (5,9 x 5,9 m). Kellollinen länsitorni on pohja-alaltaan 10 x 11 k (5,9 x 6,5 m). Tornin kokonaiskorkeus on 55 k (32,7 m), josta kivimuurin osuus on 31 k (18,4 m).[10]

Munsalan kirkkohanke käynnistyi 1750-luvun puolivälissä.[11] Aluksi oli suunnitteilla puukirkko, jonka mestariksi kaavailtiin Antti Hakolaa. Seurakuntalaiset päätyivät kuitenkin kivikirkon rakentamiseen, jonka pystyttämisestä neuvoteltiin kir-

---

[1] Tark.ptk 27.2.1760. Mh (8.8.1774) ja Ttk (7.9.1774) KM:lle. Vol. 24. KOLL. RA.
[2] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 1.11.1775. AV. RA.
[3] YIV:ssa laadittu uusi suunnitelma mainitaan asiakirjassa YIV KM:lle 1.11.1775. AV. RA.
[4] *…hwilken förändring med altarets placering uti sednare kyrko ritningar, finnes wara i agttagen och här i landet i flere kyrkor til församlingarnes nöije werkställd; ty har jag låtit Byggmästaren Rijf författa ritning dertill.* Asiakirjassa oli liitteenä vielä *Schala och grundritning til kyrkjan*. Mh Tandefelt YIV:lle [Adelcrantzille] 19.3.1787. Saapunut 24.4.1787. F II b:2. ÖHA. RA.
[5] *...om icke i likhet med de flesta af Kongl. Majt nådigst approberade desseiner til nya kyrkio byggnader, altaret fingo på det föreslagne stället upföras, samt sjelfwa altare taflan förfärdigas efter hosgående af Rijf dertil jemwäl uprättade ritning.* Mh Tandefelt YIV:lle [Adelcrantzille] 19.3.1787. Saapunut 24.4.1787. F II b:2. ÖHA. RA.
[6] YIV:n laatima suunnitelma mainitaan asiakirjassa YIV mh [Tandefeltille] 21.4.1789. Kirjekonsepti. F II:2. ÖHA. RA.
[7] Konseptina kokoelmassa Munsala kyrka ÖIÄ KM 6:1. ÖHA. RA.
[8] *Förtekning öfwer de Materialer, som erfordras wid Munsala Capells kyrkiobygnad.* Jäljennös. KA MF UK 448. MunKa.
[9] Sopimusptk. 9.11.1777. Puhtaaksikirjoitettuna ja jäljennöksenä. KA MF UK 448. MunKa.
[10] Kal 1847. KA MF UK 449. MunKa.
[11] Munsalan vuonna 1687 rakennetun kirkon vaiheista, ks. Pettersson 1985, 109–113.

konrakennusmestari Matti Hongan kanssa. Hankkeen eteneminen pysähtyi vuonna 1760, jonka jälkeen asiassa oli lähes 12 vuoden tauko.[1]

Kirkonrakentaminen otettiin uudemman kerran esille 1770-luvulla. Muurarimestari David Olander laati kivikirkkoa varten uudet suunnitelmat, jotka edellyttivät tasavartista, ulkoviisteistä ristikirkkoa (KL KUVAT 94). Kirkko rakennettiin kuitenkin YIV:ssa laaditun ja vuonna 1775 vahvistetun vastaehdotuksen pohjalta, joka ei ole säilynyt.[2]

David Olander ja Thomas Rijf allekirjoittivat rakennussopimuksen marraskuussa 1777. Sopimuspöytäkirja on säilynyt sekä konseptina että puhtaaksikirjoitettuna versiona. Konseptiversion mukaan Olanderin vastuulla olivat muuraustyöt, kun taas Rijf vastasi suoritettavista puutöistä. Puutöihin lukeutuivat kirkon ja tornin kattorakenteet, tornin paanutyöt, alttari, lattia, penkit sekä ikkuna- ja ovikarmien asennus. Rijf veloitti työstä yhteensä 800 kuparirahaa (=*44rdr 21skr 4rst*).[3] Puhtaaksikirjoitetusta sopimuspöytäkirjasta ilmenee, että Olander halusi Thomas Rijfin osallistuvan myös muuraukseen, johon Rijf suostui. Tämän lisäksi Rijf vastaisi edelleen kirkon puutöistä.[4]

Tilikirjan mukaan Thomas Rijfille maksettiin palkkioita vuosina 1777–79, 1783–84 ja 1791 sekä David Olanderille vuosina 1777–80 ja 1783–87.[5] Tilikirjat mainitsevat useita vuosia myöhemmin myös Carl T. Rijfin, joka jäi velkaa kirkonkassaan 2.1.1795 päivätyn velkakirjan mukaisesti. Velka hoidettiin vasta vuonna 1801 hänen kuolinpesänsä kautta.[6]

Kirkon perustukset laskettiin marraskuun alussa vuonna 1777. Suurin osa vaativimmista muuraustöistä tehtiin vuosina 1779–1781, jonka jälkeen työt jatkuivat lähinnä puu- ja sisustustöiden osalta. Vuonna 1787 kirkko oli seiniltään, katoltaan ja sisustukseltaan niin valmis, että ensimmäinen jumalanpalvelus voitiin pitää 8.7.1787. Väliaikaisen saarnatuolin oli tehnyt talonpoika Anders Davidsson Ohls. Ovien, penkkien ja alttarikaiteen puutyöt olivat seurakunnan jäsenet tehneet itse.[7] Kirkon täydennystyöt olivat seisahduksissa sotavuosina 1788–1790, jonka jälkeen

---

[1] Pettersson 1985, 275–278; Nyholm 1992, 40–58.
[2] Pettersson 1985, 295–296; Nyholm 1992, 67–74 ja 76.
[3] Olanderin palkkio oli 3200 kuparitaaleria (=*170rdr 37skr 4 rst*). Sopimusptk. 9.11.1777. Konsepti. KA MF UK 448. MunKa; Nyholm 1992, 75–77.
[4] *…äfvenledes förklarade Bonden Thomas Rijf sig villig, at sedan Stenbygnaden utaf Olander och honom blifwit wärckställdt, efter ofvanberörde ritning, förfärdiga alt erforderligit träd arbete med tornets och takresningens upförande och spånslående, hvalfwets insättande, golfvets inläggnade, altarets timrande, bänckstockarnas insättande och alt hvad utaf träd byggas bör, snickare arbetet undantagit*. Työt alkaisivat seuraavana aamuna. Sopimusptk. 9.11.1777. Puhtaaksikirjoitettuna. KA MF UK 448. MunKa; Nyholm 1992, 77; Vrt. Pettersson 1985, 297 ja viite 10.
[5] Tilit 1777–1791. KA MF UK 448. MunKa.
[6] Carl T. Rijfin velkasaldo oli yhteensä 15rdr 26skr 8 rst. Saldoon sisältyi myös köysi, jonka C.T. Rijf osti velaksi vuonna 1797. Tilit 1795, 1797 ja 1801. KA MF UK 448. MunKa; Ks. myös Ptk 19.5.1801. KA MF UK 448. MunKa.
[7] Väkilukutaulu 1777, kuva 8; Väkilukutaulu 1787, kuva 28. MunKa; Kesäkuussa 1787 maksettiin Anders Davidsson Ohlsille 20 killinkiä saarnatuoliin hankitusta valkoliimasta. Elokuussa samana vuonna maksettiin Anders Kempelle ja Matts Carlsson Ohlsille leppälaudoista sekä saarnatuoliin liittyneestä työstä. Tilit 1787. KA MF UK 448. MunKa; Nyholm 1992, 116.

seurasi länsitornin ja kirkonkaton viimeistely vuosina 1791–1792.[1] Länsitornin lanterniinia lukuun ottamatta rakennusmateriaalina oli harmaakivi. Kirkko vihittiin käyttöön juhannuksena vuonna 1792.

Munsalan kirkko on länsitornillinen, tasavartinen ristikirkko (KL KUVA 95). Torni on rakennettu kapeampana volyymina kirkon länsipäätyyn ja sakaristo vastaavasti itäpäätyyn. Kussakin ristivarressa on yhteensä neljä yläosastaan pyöristettyä ikkunaa, joiden lisäksi myös tornirakenteen alaosassa ja itäpäädyn sakaristossa on ikkunat. Saarnatuoli on kirkon koilliskulmauksessa ja alttari itäsakarassa väliseinää vasten. Sakaristoon johtaa ovi alttarilaitteen vasemmalta puolelta. Kirkon kellot sijaitsivat länsitornissa[2], joka oli jo alun perin suunniteltu kellojen sijaintipaikaksi.

Maaliskuussa vuonna 1787 kappelilaiset olivat pyytäneet maaherra Tandefeltin kautta lupaa tehdä alttari KM:n hyväksymistä piirustuksista poiketen kirkon kaakkoisviisteeseen. Kirjelmä sisälsi rakennusmestari Rijfin laatiman mittaus- ja pohjapiirustuksen kirkosta sekä kaakkoiskulmaukseen sijoitettavan alttarilaitteen suunnitelman. Lisäksi pyydettiin saarnatuolipiirustusta. Tukholmaan 24. huhtikuuta saapunut anomuskirjelmä hylättiin kuitenkin samana päivänä.[3]

Alttarilaitteen ja saarnatuolin piirustukset laadittiin YIV:n toimesta vasta keväällä vuonna 1789. Piirustukset lähetettiin vahvistamattomina seurakuntaan. YIV yhtyi maaherran näkemykseen siitä, ettei kuninkaallista majesteettia ollut syytä vaivata näin pienen asia vuoksi.[4] Ainoastaan saarnatuolin konseptipiirros on säilynyt (KL KUVA 96).

Kirkon varsin koristeellisen saarnatuolin (KL KUVA 97) ja alttarilaitteen (KL KUVA 98) valmistamisesta vastasi rakennusmestari Jacob Rijf.[5] Rijfille maksettuja työpalkkioita ei ole eritelty, joten laitteiden kokonaishinta jää epäselväksi. Saarnatuolin säilyneestä konseptipiirroksesta voidaan havaita, ettei YIV:n laatimaa piirustusta noudatettu. Perimätiedon mukaan saarnatuolin koriosa on toiminut Jacob Rijfin tyttären Maria Jacobsdotterin nukkumapaikkana.[6]

---

[1] Tilit 1791–1792. KA MF UK 448. MunKa.

[2] Esim. Kal 1847. KA MF UK 448. MunKa; Nyholm 1992, 39;Vrt. Pettersson 1985, 297; Vrt. Knapas 1993, 182.

[3] Mh Tandefelt YIV:lle [yli-intendentti Adelcrantzille] 19.3.1787. Saapunut 24.4.1787. *Förkast samma dag*. F II b:2. ÖHA. RA; Diaario 24.4.1787. CI aa:2. ÖHA. RA; Rinne 1912, 63.

[4] *Och finner tillika med herr Landshöfdingen och Riddaren dessa i fråga warande kyrkoprydnader[-]f den beskaffenhet att de betydlige må kunna förfärdigas utan att wederbörande med så liten sak Kongl: Majts falla beswärlige*. YIV mh [Tandefeltille] 21.4.1789. Kirjekonsepti. F II:2. ÖHA. RA.

[5] *Nya Predikostolen och Altaretaflan, är efter undfången ritning ifrån Kongl. Öfwer Intendents contoiret, arbetad och förfärdigad af Byggmästaren Jacob Rijf.* [Vuosi 1792]. Folkmängstabeller 1775-1877; Marraskuussa 1791 Rijfille maksettiin muuritiilistä sekä ostettiin talia kynttilöihin, joita Rijf käytti valonlähteenään valmistaessaan alttarilaitetta (*Til Byggmästaren Jacob Rijf för 1500 st. murtegel 15,-;-* sekä *1 ltt 3 [--] talg , til lius, åt Byggmästaren Rijf wid altaretaflans, för färdigande. 1;31;-*.). Alkuvuodesta 1792 ostettiin saarnatuolia ja alttarilaitetta varten nauloja, liimaa, liitua ja sahatavaraa. Tilit 1791-1792. KA MF UK 448. MunKa; Vrt. Appelgren 1985, 726.

[6] [Munsala] *Predikstolen, som är mycket konstnärligt utskuren skall ha blivit tillverkad i hans hem å Ahlnäs antagligen av sönerna Jacob och Carl. En sommar skall den samma fått tjäna till sovgemak för Jacobs dotter Maria.* Ahlnäs 1925, 37. EA.

Maalari Johan Tilén (1743–1806) maalasi alttarilaitteen, saarnatuolin sekä sen taustalla olevan verhosommitelman vuonna 1798.[1] Verhomaalauksen lahjoittaneiden nimiä on listattu saarnatuolin taustalevyn vasemmanpuoleiseen sivupaneeliin.[2] Vöyriläinen lautamies, nikkari Mårten Lassus kultasi laitteet vuonna 1835. Samana vuonna Lassus veisti myös kirkon kaksi kullattua virsitaulua (KL KUVA 99). Mallinaan hän käytti Vöyrin kirkon virsitaulua.[3]

Munsalan kirkko on yhä käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1903, 1914, 1930 ja 1963.[4] Viimeisin korjaustoimenpide on vuodelta 2007, jolloin kirkon paanukatto uusittiin.

[40] MUNSALA 2 (Stubben)

Tyyppi: piirustukset / majakka.
Kohde: Stubbenin Storskärin saaren tunnusmajakka.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto: Kimon ruukin arkisto.
Piirustukset:

- Jacob Rijf 7.2.1793.[5]
- Jacob Rijf 11.2.1793.[6]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Toteutus:?

Rakennusmestari Jacob Rijf laati Stubbenin Storkärin majakkaa varten kahdet vaihtoehtoiset suunnitelmat.[7] Yksinkertaisempi ehdotus (11.2.1793) käsittää puisen, nelikulmaisen ja ylöspäin kapenevan valottoman tunnusmajakan eli ns. pookin piirustukset (KL KUVA 100). Toiseen ehdotukseen (7.2.1793) on puolestaan kuvattu kahdeksankulmainen, ylöspäin kapeneva ja nelikerroksinen pooki. Kahdeksankulmaisen pookin keskiosassa on kaksi pystyn suorakaiteen muotoista ikkunaaukkoa, joiden lisäksi ylimmässä kerroksessa on vastaavanlaisia ikkunoita yhteensä kahdeksan kappaletta. Rakennusta kattaa matala, särmikäs katto, jonka keskeltä kohoaa pallojalalla seisova viirintanko. Rakennusmateriaalina on kivi (KL KUVA 101).

Rijfin laatimien majakkapiirustusten mahdollinen toteutus jää epäselväksi. Storskärin saarella on kuitenkin ollut ruotsinvallan aikana valoton tunnusmajakka,

---

[1] Kallio 2000, 83–86. Taiku.
[2] *Ne Cuin on Lahioitanet Cartinan sarnastuolin ymbäri Kirkosa*(:) *Giastgiohar Joh And Son 1- -*(,) *Jafs Hans An Son 1- -*(,) *Olfs And Dawit 1- -*(,) *Ditto Joh Daviw:son -12-*(,) *Sandas Jacob [--] 1- -*(,) *Ruttas Erik: Ma:So -24-*(,) *Soldat Jonas Fisk -12-*(.)
[3] Ptkt 12.4.1835, 19.7.1835 ja 9.8.1835 § 1–2. KA MF UK 448. MunKa; Nyholm 1992, 147.
[4] Luostarinen 1980, 358.
[5] Kimon ruukin arkisto. D 61/93 II. Åbo Akademis bibliotek, Handskriftsavdelningen. ÅAB.
[6] Kimon ruukin arkisto. D 61/93 II. Åbo Akademis bibliotek, Handskriftsavdelningen. ÅAB.
[7] Nyman 2000, 93; Laurell 2000, 101; Wik 1972, 316; Stubbenin saaret Lillskär ja Storskär sijaitsevat Munsalan rannikon edustalla.

jota ylläpiti Kimon ruukin omistaja Lars Magnus Björkman (aat. *Björkenheim*).[1] Suomen luotsilaitos lunasti tämän pookin haltuunsa vuonna 1848. Uusi, kuusikulmainen tunnusmajakka rakennettiin entisen paikalle vuonna 1857.[2]

[41] MUSTASAARI *(Korsholm),* Tuovila

Tyyppi: muut / siltarakennus.
Kohde: Tuovilan kivisilta.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- mh Cederström KM:lle 28.2.1777.[3]
- YIV KM:lle 8.12.1778. Konsepti. F III:5. ÖHA. RA.
- KK KM:lle 10.7.1780. Vol. 292. KOLL. RA.
- mh Cederström KM:lle 23.8., 4.9. sekä 6.9.1780. Vol. 26. KOLL. RA.

Piirustukset:

- YIV[8.12.] 1778 → KM 11.1.1779.[4]
- Johan Elfström (?) n.1779–80[5]; kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Johan Elfström n.1779–80[6]; kadoksissa.
- Thomas Rijf 1780[7]; kadoksissa.

Rakennussopimus: Thomas Rijf, urakkasopimus[8]; kadoksissa.
Toteutus: 1780–1781.
Mitat: Rakennetun sillan pituus on 93 m ja sen hyötyleveys on 6 m.[9]

YIV laati vuonna 1778 Vaasan läänin maaherra Cederströmin pyynnöstä piirustuksen ja kustannusarvion Tuovilan kivisiltaa varten.[1] Viisikaarisen siltasuunnitelman käsittäneen piirustuksen laati Olof Tempelman (KL KUVA 102).[2]

---

[1] Wik 1972, 316; Nyman 2000, 93.
[2] Laurell 2000, 101.
[3] Pyyntö jäljennöksenä asiakirjassa mh Cederström YIV:lle 26.1.1779. F III:5. ÖHA. RA.
[4] Konseptina kokoelmassa Musta[saari] älv ÖIÄ PM 2:1. ÖHA. RA; Piirustus on Museoviraston kuvakokoelmissa, mutta on ajoitettu virheellisesti 1800-luvun loppupuolelle. HK18950906:1. KK. MV; Piirustus on attribuoitu Tempelmanille ja se on säilynyt myös Eremitaasin piirustuskokoelmassa. Berg Villner 1997, 164 (kuva) ja 223.
[5] Elfströmin piirustukseen viitataan asiakirjassa Eric Klåckar ja Simon Munck yli-intendentti [Adelcrantzille] Mustasaaren pitäjäläisten puolesta. Ilman päiväystä, mutta asia ajankohtaisena kesäkuussa 1781. F III:5. ÖHA. RA.
[6] Mainitaan esim. asiakirjassa mh Cederström KM:lle 29.5.1780. KK KM:lle 10.7.1780. Vol. 292. KOLL. RA.
[7] Viitataan asiakirjassa mh Cederström KM:lle 4.9.1780. Vol. 26. KOLL. RA.
[8] Ilmenee esim. asiakirjasta Eric Klåckar ja Simon Munck yli-intendentti [Adelcrantzille] Mustasaaren pitäjäläisten puolesta. Ilman päiväystä, mutta asia ajankohtaisena kesäkuussa 1781. F III:5. ÖHA. RA.
[9] ”Tuovilan kivisilta – Toby stenbro”. *Kapsäkki – Kappsäcken*. Pohjanmaan museolehti 2013. Viitattu 27.2.2014.
http://www.pohjanmaanmuseo.fi/upload/kappsakki/Pohjanmaan%20museo_Kapsakki%20-%202013.pdf.

Kivinen siltarakennus oli alun perin tarkoitus rakentaa Tuovilan Riveliin (*Refweln*), mutta maaperän soveltumattomuuden vuoksi siltahankkeen keulahahmo maaherra Bror Cederström siirrätytti sillanpaikkaa omin luvin hieman etäämmälle alkuperäisestä paikasta. Toimenpide edellytti myös uusien piirustusten hankkimista Tempelmanin laatiman ja KM:n 11.1.1779 vahvistaman viisikaarisen siltasuunnitelman tilalle. Sillanpaikan vaihto sekä siitä seurannut uusien piirustusten laadinta tapahtuivat ilman esivallan vahvistusta. Maaherran toimintaa ihmeteltiin keskushallinnossa ja hän joutui antamaan selvityksen luvatta aloitetusta rakentamisesta.[3]

Siltarakennukseen tarvittava kivimateriaali kerättiin suurelta osin jo talven 1779 aikana. Rakentaminen eteni siten, että heinäkuun alussa vuonna 1780 suurin osa perustuksista oli jo ladottu. Kallis hanke ja maaherra Cederströmin nopea toiminta aiheuttivat närää sillanrakennuskustannuksiin osallistuneissa pitäjäläisissä. Isonkyrön, Lapuan, Vöyrin ja Laihian pitäjäläiset ilmoittivat maaherralle saaneensa vasta maaliskuussa 1780 tiedon sillan rakentamisesta ja että työ oli jo annettu huutokaupattavaksi heidän tietämättään.[4] He pyysivät siltahankkeelle lykkäystä ja rakennusmateriaalin vaihtamista puuhun.

Myös arkkitehti Elfström kritisoi antamassaan mietinnössään maamme olosuhteisiin soveltumattomien ja kalliiden kivisiltojen rakentamista.[5] Tässä suhteessa tuntuu hieman oudolta, että juuri Elfström olisi tehnyt uudet suunnitelmat Tempelmanin laatimien tilalle. Hänet mainitaan kuitenkin rakennuspaikkojen vertailuun liittyvien kustannusarvioiden tekijänä.[6]

Tuovilan kolmiaukkoinen kivisilta rakennettiin pääasiassa vuosina 1780–1781. Sen varsinaisena rakennuttajana toimi vaasalainen liikemies Abraham Falander (aat.1808 *Wasastjerna*). Työ suoritettiin urakalla ja sen toteuttamisesta vastasi talonpoika Thomas Rijf. Myös veljekset Jacob ja Carl Rijf osallistuivat sillanrakennustöihin toimien isänsä apulaisina. Urakkatarjous oli suuruudeltaan 4100 riikintaaleria.[7]

---

[1] YIV KM:lle 8.12.1778 (konsepti) sekä YIV mh Cederströmille 23.2.1779 (konsepti). F III:5. ÖHA. RA; Mh Cederström oli pyytänyt piirustusta ja kustannusarviota ensimmäisen kerran jo 28.2.1777, mutta piirustuksen laadinta oli viivästynyt. Pyyntö jäljennöksenä asiakirjassa mh Cederström YIV:lle 26.1.1779. F III:5. ÖHA. RA; YIV:n diaariot 26.3.1777 sekä 19.2.1779. CI aa:1. ÖHA. RA; Sillan alkuvaiheista, ks. Viertola 1980, 85–86.

[2] Berg Villner 1997, 164 ja 223. Berg Villnerin mukaan piirustus on vuodelta 1779; Ehrensvärd 1962, 57; Åkerblom (1956, 315) mainitsee piirustusten laatijana C.F. Adelcrantzin.

[3] Valtaneuvoston (hallituksen) päätöslauselma 19.7.1780. KK KM:lle 10.7.1780. Vol. 292. KOLL. RA; Mh Cederströmin selvitys 4.9.1780. Vol. 26. KOLL. RA.

[4] *…at Riwels Bro warder upbygt af sten, och at samma Byggnads wärckställande igenom Au[c]tion blifwit updragen till wissa Personer os owitterligen, sedan kundgiörelsen efter Au[c]tion först blefvo förkunnade*. Michel Karhu mh Cederströmille Isonkyrön, Lapuan, Vöyrin ja Laihian pitäjäläisten puolesta 15.4.1780. KK KM:lle 10.7.1780. Vol. 292. KOLL. RA.

[5] Viertola 1980, 85.

[6] KK KM:lle 10.7.1780. Liitteineen. Vol. 292. KOLL. RA.

[7] Eric Klåckar ja Simon Munck yli-intendentti [Adelcrantzille] Mustasaaren pitäjäläisten puolesta. Ilman päiväystä, mutta asia ajankohtaisena kesäkuussa 1781. F III:5. ÖHA. RA; Falanderin kirjekonsepti rakennusmestari Thomas Rijfille. Vaasa 8.6.1781. Da 1; Falanderin tilikirjanpidossa Tuovilan

Mustasaaren pitäjäläisten asiamiehinä toimineet Eric Klåckar ja Simon Munck kyseenalaistivat Thomas Rijfin taidot ja epäilivät sillan kestävyyttä. Asiamiesten tekemän valituksen mukaan Rijf rakensi siltaa ilman erityisen rakennusmestarin valvontaa (*utan särskilt byggmästare*), eikä hän omannut kokemusta perustusten teosta tai holvauksen suorittamisesta. He korostivat erityisesti sitä, ettei siltaa toteutettu arkkitehti Elfströmin piirustuksen mukaisesti. Maaherra Cederström oli lisäksi määrännyt paraikaa Uudellamaalla koskenperkausta valvovan tirehtööri David Widénin tekemään sillan lopputarkastuksen jo ennen huutokappapöytäkirjassa ilmoitettua määräaikaa.[1]

Piirustusten suhteen jää epäselväksi, vertasivatko Klåckar ja Munck rakentamaan aloitettua siltaa epähuomiossa Tempelmanin viisikaariseen siltasuunnitelmaan, vai oliko Elfströmin laatimaksi epäiltyyn suunnitelmaan tehty muutoksia. Maaherra ainakin kertoi urakoitsijan tehneen materiaaliehdotuksen, joka kielisi piirustusten jonkinasteisesta muutoksesta.[2]

Tuovilan silta oli Pohjanmaan ensimmäinen holvattu kivisilta ja se herätti huomiota jo omana aikanaan.[3] Perimätieto kertoo, että sillan kestävyyttä ja holvien romahtamista pelättiin siinä määrin, että siltaholvien alla olevien tukirakenteiden purkuun käytettiin Korsholman kruununvankilan elinkautisvankeja. Heille oli luvattava armahdus, mikäli he säilyivät hengissä tellinkien poistamisen yhteydessä.[4] Asiakirjoista ei kuitenkaan löydy mainintoja tämänkaltaisesta menettelystä.

Siltarakennus on säilynyt nykypäiviin saakka ja on edelleen käytössä (KL KUVA 103). Se merkittiin museosillaksi vuonna 1982. Silta peruskorjattiin vuosina 2009–2010.

[42] NÄRPIÖ

Tyyppi: muut / muuraustyö.
Kohde:

- Närpiön myöhäiskeskiaikainen harmaakivikirkko *Pyhä Maria*, vihitty 1555.

Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz] KM:lle 23.6.1773. Vol. 314. AV. RA.

Piirustukset: Matti Honka ja David Olander, n. 1771.[5]

---

kivisiltaan liittyvät maksatukset ja päivätyölistat. Gf 1 sekä Gc 1; Esim. tilit 10.4.1781, jolloin Jacob ja Carl Rijfille maksettiin 28 päivätyöstä liittyen Tuovilan kivisiltaan. Gc 1. STTK. VMA.

[1] *Denna Thomas Rif har sedermera så långt han förstått bygt ofwannämnde Brobyggnad; dock är det fruchtan wärdt, at han, som icke kan äga nog kännedom uti grundmurning och hwälfning, ej heller giort den pålitelig och för framtiden waractighet: men utom alt annan nödwändighet therwid, är hans arbete icke fullgiordt efter Elfströms Ritning*. Eric Klåckar ja Simon Munck yli-intendentti [Adelcrantzille] Mustasaaren pitäjäläisten puolesta. Ilman päiväystä, mutta asia ajankohtaisena kesäkuussa 1781. F III:5. ÖHA. RA.

[2] Mh Cederström KM:lle 4.9.1780. Vol. 26. KOLL. RA.

[3] Tuneld 1794, 342.

[4] Åkerblom 1941, 559–660; Eric Sandén, ”Toby stenbro och dess byggare”. *Vasabladet*, 12.5.1979; Viertola 1980, 86.

[5] Kirkonarkistossa säilynyt pohjapiirros saattaa kirjoitustyylistä päätellen olla Hongan laatima. Katselmusptk:n liitteenä oleva piirustus on tehty äskeisen pohjalta, mutta ainakin sen selityskirjoi-

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Matti Honka ja David Olander, n. 1771.[1]
Toteutus: 1770–1773.
Työnjohto: Matti Honka, David Olander.[2]

Närpiön 1500-luvun puolivälissä rakennettua kivikirkkoa laajennettiin vuosina 1770–73 pohjoisella ristivarrella.[3] Lisäksi itäisen ja läntisen ristivarren päädyt pidennettiin ja tehtiin aiemmin rakennetun eteläsakaran tavoin kolmitaitteisiksi. Kirkon kattoholvi holvattiin uudelleen ja samalla sitä korotettiin. Kirkkoon rakennettiin myös uusi sakaristo ja ulkokatto katettiin uusilla paanuilla.[4]

Rakennusmestari Matti Honka ja muurarimestari David Olander olivat laatineet hanketta varten tarvittavan materiaali- ja kustannusehdotelman.[5] Piirustukset oli kaiketi tehty Hongan ja Olanderin yhteistyönä (KL KUVA 104). Muuraustöihin osallistui *murkarlen* Thomas Rijf, jolle maksettiin vuonna 1771 hieman yli 486 kuparitaalerin palkkio.[6] Kirkko vihittiin joulukuussa 1773.

Närpiön kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1893, 1953 ja 1977.[7]

[43] ORAVAINEN

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 13.2.1793. Vol. 331. AV. RA.
- mh Krabbe KM:lle 17.11.1794. Vol. 29. KOLL. RA.

Piirustukset:
- Jacob Rijf 14.1.1792.[8]
- YIV [Adelcrantz – Palmroth] 31.1.1793 → KM 19.2.1793.[9]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

---

tukset lienevät Olanderin käsialaa; Kats.ptk 9.2.1771. Pohjapiirros liitteenä B. YIV KM:lle 23.6.1773. AV. RA; Vrt. Pettersson 1985, 270 (kuva) ja 274 (kuva).
[1] Kats.ptk:n 9.2.1771 yhteydessä. YIV KM:lle 23.6.1773. AV. RA.
[2] Tehtyyn sopimukseen viitataan kats.ptk:ssa 9.2.1771. YIV KM:lle 23.6.1773. AV. RA.
[3] Kirkkoa laajennettiin vuonna 1653 (I itäosan pidennys / Lars Danielsson) ja vuosina 1733–35 (kolmitaitteinen etelävärsi / Johan Strauch, Johan Knubb). Närpiön kirkon varhaisvaiheista, ks. Pettersson 1985, 52–57; Hiekkanen 2007, 516–519.
[4] Tilit 1770–1772 ja Kal 1782, jossa selvitys vuosien 1770–1781 rakennusvaiheista. KA MF UK 237. NärKa; Tarkemmin Pettersson 1985, 271–275.
[5] Pettersson 1985, 271.
[6] *Murkarlen Thomas Rif 27.7.1771 486;8*. Tilit 1771. KA MF UK 237. NärKa; Närpiön tilikirjassa vuonna 1772 mainitulle Mårten Mårtensson Gäddnäsille eli Emtölle maksettiin muuraustöistä hieman yli 212 kuparitaalerin palkkio. Mårten Mårtessonin veli Matts Mårtensson työskenteli Thomas Rijfin kanssa Pedersöressä Pederstadin pappilassa vuonna 1760. Rijf–Emtö -suvusta tarkemmin, ks. Smeds 2009, 12, 52 ja 60.
[7] Luostarinen 1980, 227.
[8] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 13.2.1793. Vol.331. AV. RA.
[9] Fasadi ja pohja vahvistettuna [Adelcrantz – Palmroth 31.1.1793] kirkonarkistossa. OraKa; Signeeraamaton pohjakaavakonsepti kokoelmassa Oravais kyrka ÖIÄ KO 1:1. ÖHA. RA.

- Carl T. Rijf 1792[1]; kadoksissa.
- Carl T. Rijf 29.10.1794.[2]
- Eric Olander 15.11.1801.[3]

Toteutus: 1795–1796.
Työnjohto: Carl T. Rijf 1795–1797, Eric Olander 1803–1805.
Rakennussopimus:

- Carl T. Rijf 31.8.1795[4]; kadoksissa.
- Eric Olander 1801.[5]

Mitat:

- Vuoden 1792 kokouspöytäkirjan mukaan Jacob Rijfin laatimassa piirustuksessa kirkon pituus ja leveys oli 51 k (30,3 m). Ristivarret olivat leveydeltään 15¾ k (9,4 m).[6]
- Vuoden 1873 kalustoluettelon mukaan kirkko on 52 k (30,9 m) pitkä ja leveä. Ristivarsien leveys on 17 k (10,1 m) ja korkeus kattolistaan 11 k (*takbandet*) (6,5 m). Keskustorni on 20 k (11,9 m) korkea ja 11 k (6,5 m) leveä.[7]

Oravaisten kirkon rakentamisesta keskusteltiin tammikuussa vuonna 1792 pidetyssä pitäjänkokouksessa. Tilikirjan mukaan Carl T. Rijfille oli jo edeltävänä päivänä maksettu piirustuksesta, materiaaliehdotuksesta ja matkoista yhteensä 10 riikintaalerin palkkio.[8] Piirustukset olivat Jacob Rijfin signeeraamat (KL KUVA 105), mutta niihin liittyvä materiaaliehdotelma oli Carl Rijfin tekemä.[9]

Jacob Rijfin laatima piirustus käsittää tasavartisen ja sisäviisteisen ristikirkon, jonka seinäpintoja on jäsennelty liseenien avulla. Kussakin ristivarressa olevan neljän ikkunan lisäksi myös kirkon sisäviisteisiin edellytetään ikkunoita. Seinissä olevien ikkuna-aukkojen lukumäärä on siten yhteensä 20. Länsipäätyä hallitsevat doorilaiset ¾-pylväät, jotka kannattelevat triglyfein ja metoopein koristellun friisiosan päällä olevaa, tympanon-ikkunallista päätykolmiota. Ristivarsia kattaa säterikatto ja niiden aumattuja päitä koristaa päätykolmiot. Kirkon keskeltä kohoaa kahdeksankulmainen, sulkapaneloidut luukut käsittävä kupukattoinen torni. Tuntikellollisen kupukaton päällä on lisäksi kahdeksankulmainen lanterniini, jonka sipulipäätteisen kattorakenteen yläpuolella on pallojalalla seisova kukko. Pohja-

[1] Materiaaliehdotuksen laadinta ilmenee esim. asiakirjasta Ptk 22.1.1792. YIV KM:lle 13.2.1793. Vol.331. AV. RA.
[2] Ks. jäljennös asiakirjakokonaisuudessa mh Krabbe KM:lle 17.11.1794. Liitteineen. Vol.29. KOLL. RA.
[3] *Material Förslag till Oravais Kapell kyrka reparation*. Ptkt 1807–1857. KA MF UK 298. OraKa.
[4] Mainitaan asiakirjassa Ptk 12.3.1798. KA MF UK 298. OraKa.
[5] Ks. ptk 19.7.1801. KA MF UK 1807–1857. KA MF UK 298. OraKa.
[6] Ptk 22.1.1792. YIV KM:lle 13.2.1793. Liitteineen. AV. RA.
[7] Kal 1873. KA MF UK 298. OraKa.
[8] YIV KM:lle 13.2.1793. Liitteineen. AV. RA; *Betalt til kyrcko Byggmästaren Carl Rif för ritning til en ny kyrcka, materials förslag samt skjuts för två resor hit ifrån NyCarleby Socken och Soklot by 10;-;-*. Tilit 21.1.1792. KA MF UK 299. OraKa.
[9] *…hwarefter Bygmästaren* [Carl T.] *Rijf uppläste en af honom författad förteckning, på de till en sådan bygnad upgående materialier….* Ptk 22.1.1792. YIV KM:lle 13.2.1793. AV. RA.

kaavapiirroksessa kirkon sisäseinäpintoja on jaoteltu pilastereiden avulla. Saarnatuoli on koillisviisteessä. Sakaristo sekä väliseinällä erotettu eteinen on alttariseinän takana itäpäädyssä. Piirustuksessa edellytetään kaksinkertaisia sisäviisteitä.

YIV:n laatima vastaehdotus on päivätty tammikuulle 1793. Se vastaa pohjakaavaltaan ja perusmitoiltaan Rijfin laatimaa suunnitelmaa, mutta on fasadipiirroksen osalta huomattavasti pelkistetympi (KL KUVA 106). Keskustornia on yksinkertaistettu ja se kohoaa Rijfin ehdottaman kupolirakenteen sijaan matalalta, kahdeksankulmaiselta attikalta. Torni on kahdeksankulmainen ja sitä kattaa miltei puolipyöreä kupu. Tuntikellot ja lanterniini on jätetty pois. Ristivarsia kattaa laakea aumakatto, joiden päädyissä on ulkonevat päätykolmiot. Länsipäätyä koristaa oikeaoppisempi pylväsportaali. Saarnatuolin, alttarin ja sakariston sijainti on säilynyt ennallaan. C.F. Adelcrantzin ja P.W. Palmrothin laatima suunnitelma vahvistettiin helmikuussa 1793.

Rakennussopimus laadittiin Carl T. Rijfin kanssa vasta 31.8.1795, sillä kappelilaisten erimielisyydet rakennettavan kirkon paikasta viivästyttivät rakentamisen aloittamista.[1] Rakennusmestari Rijfille maksettiin rakennuspalkkioita vuosina 1795–1796 yhteensä 107 riikintaaleria. Viimeksi mainittuna vuonna pidettiin huutokauppa, jolloin myytiin uudesta kirkkorakennuksesta ylijääneitä rakennustarpeita kuten lasia, lyijyä, tinaa, kiviruutia, sahatavaraa ja valkoliimaa. Kupariseppä Tastille maksettiin vielä kirkon torniin tehdystä kuparikukosta. Vaikuttaa siten siltä, että kirkko oli jo vuonna 1796 melko valmis. Käyttökelpoiseen kuntoon kirkko saatiin vuonna 1797.[2]

Oravaisten kirkon rakentaminen ei kuitenkaan sujunut moitteetta, sillä syyskuussa vuonna 1797 pidetyssä kirkontarkastustilaisuudessa ilmeni useita epäkohtia ja vikoja. Tornin ympärillä oleva katto vuoti. Myös itse kirkon katon todettiin vuotavan, koska paanut oli aseteltu huolimattomasti. Kävi myös ilmi, että vuorilaudat oli kiinnitetty ikkunoiden ympärille ilman, että seinien ja puitteiden välisiä rakoja olisi tilkitty. Kelloja soitettaessa kirkon ylimmät hirsikerrat liikkuivat, minkä arveltiin johtuvan heikon keskustornin virheellisestä rakenteesta. Kellot jouduttiin poistamaan keskustornista ja Carl T. Rijf velvoitettiin siirtämään vanhalla kirkkopihalla sijainnut, vuosina 1749–50 rakennettu kellotapuli (rak. Samuel Josskarhu) uuden kirkon viereen. Kellojen ajateltiin olevan erillisessä tapulissa siihen saakka, kunnes kirkonkaton vajoaminen ja seinien pullistuminen saataisiin estetyksi. Carl T. Rijf ilmoitti luovuttavansa seurakunnalle hänen maksamatta jääneen 13 riikintaalerin työpalkkionsa ja lupasi vahvistaa keskustornin seurakunnan hankkimin materiaalein sekä korjata kirkon siten, että se olisi valmis keväällä 1799. Lupaus jäi

[1] Ptk 12.3.1798. KA MF UK 298. OraKa; Ttk ptk 23.7.1794 s. 287. KA MF JK 2184. TTA. TMA; Mh Krabbe KM:lle 17.11.1794. Liitteineen. Vol.29. KOLL. RA; Myös rakennusmestari Jacob Rijf osallistui kirkonpaikan valintaan liittyneeseen katselmustilaisuuteen. Sijaintikiistasta tarkemmin, ks. Pettersson 1985, 368–371.

[2] Tilit 1795–1796. KA MF UK 299. OraKa; Rakennusajasta, ks. myös Pettersson 1985, 371–372.

kellotapulin siirtoa lukuun ottamatta toteuttamatta, sillä Carl T. Rijf kuoli toukokuussa 1801.[1]

Carl T. Rijfin kuoleman jälkeen kirkonkorjaushanke organisoitiin uudelleen. Rakennusmestariksi valittiin Eric Olander, joka laati tarvittavan materiaaliehdotuksen.[2] Myöhemmin myös Jacob Rijf tarjoutui korjaamaan viat ja suorittamaan työt loppuun, mutta tarjous evättiin.[3] Korjattu ja rapattu kirkko vihittiin käyttöön vuonna 1805.

Oravaisten kirkko on keskeisesti korostettu tasavartinen ja sisäviisteinen ristikirkko. Keskeltä kirkkoa kohoaa matalalle jalustalle asetettu kahdeksankulmainen, kupukattoinen torni. Kirkon hallitsevana koristeellisena elementtinä on länsipäädyn doorilainen pylväikkö, joka kannattelee leveää palkistoa ja tympanonikkunallista päätykolmiota (KL KUVA 107). Muiden ristivarsien päätyjä koristavat liseenit sekä päätykolmiot, joiden takaa katto kohoaa aumattuna. Jokaisessa ristisakarassa on neljä pystyn suorakaiteenmuotoista ikkunaa ja kussakin viisteessä yksi. Koillisviisteessä olevan saarnatuolin[4] takana oleva ikkuna on muita ikkunoita pienempi. Alttari[5] on itäpäädyssä väliseinää vasten. Sakaristoon johtavien ovien yläpuolella on aiemmin ollut ikkunat sakariston ullakolle. Sisäkatteena on tynnyriholvaus. Kirkossa on kaksinkertaiset sisäviisteet.

Oravaisten kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1838, 1878, 1896, 1909, 1911 ja 1926–27.[6] Kirkko entisöitiin vuosina 1962–63 ja maalattiin sisältä vuonna 1992. Kellotapuli tuhoutui tulipalossa vuonna 1927, mutta se rakennettiin entisen malliseksi vuonna 1928.[7]

---

[1] Ptkt 12.3.1798 ja 19.7.1801. KA MF UK 298. OraKa; Åkerblom 1971, 249–250; Pettersson 1985, 135 ja 372; Oravais församling 1959, 15.

[2] Ptk 19.7.1801 sekä *Material Förslag till Oravais Kapell kyrka reparation*, 15.11.1801. KA MF UK 1807–1857. KA MF UK 298. OraKa.

[3] Olander oli valittu rakennusmestariksi jo vuonna 1801, mutta seurakuntalaisten keskinäiset erimielisyydet rakennustöiden ja -kustannusten jakautumisesta viivästyttivät korjausoperaation aloittamista. Töiden ollessa seisahduksissa rakennusmestari Jacob Rijf ilmoitti -ilmeisesti kevättalvella 1803- halukkuudestaan työnjohtoon, mutta ehtisi paikkakunnalle vasta kesäkuussa 1803. Rijfin tarjous hylättiin, sillä työt oli jo päätetty aloittaa Olanderin johdolla. Ptk 27.3.1803; Khra E. Wegelius mh:lle (ilman tarkempaa päiväystä, mutta päätös tehty 4.3.1803); Vaasan lääninkanslian lausunto 22.4.1803. KA MF UK 298. OraKa; Oravais församling 1959, 15.

[4] Saarnatuoli hankittiin vuonna 1817 ja sen valmisti Nathanel Rönnblad. Johan Henrik Granbom maalasi ja kultasi saarnatuolin 1818–1819. Tilit 1817–1819. KA MF UK 299. OraKa; Saarnatuolin hankintaa edesauttoivat kirkkoherra Esaias Wegelius (1744–1821) ja tulliviskaali Johan Häggström. Ks. *Åravais kapell af Wörå Socken: Pastorer*. Ptkt 1810–1874 sekä Kal 1873. KA MF UK 298. OraKa.

[5] Alttarilaitteen teki oravaislainen talonpoika Gabriel Mattus. Pettersson 1985, 373.

[6] Luostarinen 1980, 229.

[7] Luostarinen 1980, 229.

[44] OULU 1

Tyyppi: muut / muuraustyö.
Kohde: yksityinen asuinrakennus.
Toteutus: 1782.
Työnjohto: Jacob Rijf.[1]

Talonpoika Jacob Thomasson Rijf muurasi kesällä vuonna 1782 yhdessä oppipoikansa Johan Finnaren kanssa oululaisen kihlakunnantuomari Johan Polvianderin (1730–1804) kivitalon tulisijat. Koska Polviander oli hankkinut muurarit Oulun alueen ulkopuolelta, asiasta valitettiin kaupungin maistraattiin.[2] Suoritetussa tarkastuksessa havaittiin, että Rijfin suorittama muuraustyö oli edistyksellistä. Tehty kanne hylättiin ja Rijf sai luvan jatkaa töitä.[3]

Polvianderin kaksikerroksinen ja mansardikattoinen rakennus toimi sittemmin lääninsairaalana. Rakennus tuhoutui Oulun palossa vuonna 1822.[4]

[45] OULU 2

Tyyppi: muut / muuraustyö.
Kohde: Oulun maaherranresidenssi.
Toteutus: n.1783.
Työnjohto: Jacob Rijf.[5]

Oulun läänin ensimmäiseksi maaherran residenssirakennukseksi hankittiin kauppias Fredrik Westmanin vuonna 1769 rakennuttama kaksikerroksinen kivitalo. Osto tapahtui kruunun varoin vuonna 1779, jonka jälkeen kivitalon kunnostustoimenpiteet alkoivat.[6] Vuonna 1785 laaditusta katselmuspöytäkirjasta ilmenee, että Oulussa maaherrana vuodesta 1782 toiminut Adolf Tandefelt oli antanut muurarimestari Rijfin korjata rakennuksen koillisnurkan perustuksia uusien kivien ja muurilaastin avulla.[7] Asiayhteyksistä voidaan päätellä, että kyseessä oli muurarimestari Jacob Rijf, joka tuohon aikaan työskenteli Oulussa. Korjaustyöt suoritettiin todennäköisesti vuoden 1783 puolella, jolloin Tandefelt toimeenpani muutamia korjaustöitä.

---

[1] Oulun maist.ptk 12.8.1782, s.281–284. BI:12. OKA. OMA.
[2] Oulun maist.ptk 12.8.1782, s.281–284. BI:12. OKA. OMA.
[3] Oulun maist.ptk 14.8.1782, s.284–287. BI:12. OKA. OMA.
[4] Vuojala – Kovalainen 2001, 87 (kuva 4) ja 95.
[5] Lähtö- ja tulokatselmuksen ptk 1.10.1785. JD:5. OLKA. OMA.
[6] Vuojala – Kovalainen 2001, 90–91; Residenssitalon ostoa ja korjaustöitä käsittelevät asiakirjat ovat Oulun lääninkonttorin arkistossa asiakirjakokonaisuudessa JD:5. OLKA. OMA; Westmanin talon rakensi Simon Sjöberg. Klemetti 1927, 141.
[7] …[Tandefelt] *låtit murmästaren Rif omlaga den bristfällighet, som warit å grund muren i Nordöstra hörnet, medelst tillsättande af nya stenar med nödigt murbruk…* Lähtö- ja tulokatselmuksen ptk 1.10.1785. JD:5. OLKA. OMA; Vuojala – Kovalainen 2001, 91.

Vuonna 1785 suoritetussa katselmuksessa residenssirakennus todettiin asuinkelvottomaksi. Kuningas Kustaa III määräsi kruunulle kalliiksi tulevan kivitalon huutokaupattavaksi elokuussa vuonna 1786. Samoihin aikoihin käynnistyi uuden residenssirakennuksen suunnitteluprosessi.[1]

[46] OULU 3

Tyyppi: muut / siltarakennuksen korjaus.
Kohde: Oulun kaupunki.
Toteutus: 1784?
Työnjohto: Jacob Rijf.[2]

Kuopion kirkon rakennushankkeen yhteydessä Kuopion läänin silloinen maaherra Olof Wibelius (1752–1823) pyysi Oulun läänin maaherralta lausuntoa rakennusmestari Jacob Rijfin pätevyydestä. Vastauksessaan maaherra J. D. Lange (1758–1808) kertoi, että rakennusmestari Rijf oli rakentanut Oulun kaupunkiin tavallisen kivisillan (*en vanlig Stenbro*).[3] Kyseessä saattaisi olla ns. Torisilta, jota korjattiin perusteellisesti syksyn 1784 aikana.[4] Ajallisesti se olisi mahdollista, sillä Rijfin opintovuosi Tukholmassa oli juuri päättynyt. Sillan myöhemmistä vaiheista ei ole tietoa.

[47] OULU 4

Tyyppi: piirustukset / virastotalo.
Kohde: Oulun maaherranresidenssi.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- mh Carpelan KM:lle 7.3.1788. FIc:4. ÖHA. RA.
- KK YIV:lle [Adelcrantzille] 8.10.1788. FIc:4. ÖHA. RA.
- YIV [Fredenheim] KK:lle 16.2.1795. FIc:4. ÖHA. RA.

Piirustukset: Jacob Rijf (30.7.1787).[5]
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Jacob Rijf 30.7.1787.[6]
Toteutus: ei toteutettu.

Maaherra Johan Fredrik Carpelan teki helmikuussa vuonna 1787 aloitteen uuden maaherran residenssin rakentamiseksi. Asiasta tehdyn päätöksen mukaisesti (KM

[1] Vuojala – Kovalainen 2001, 91.
[2] Ilmenee asiakirjasta Oulun läänin mh Lange Kuopion läänin mh Wibeliukselle 26.11.1805. YIV KM:lle 16.1.1807 (Kuopio). AV. RA.
[3] Oulun läänin mh Lange Kuopion läänin mh Wibeliukselle 26.11.1805. YIV KM:lle 16.1.1807 (Kuopio). AV. RA.
[4] Halila 1953, 80.
[5] Pohjakaava kokoelmassa Heinola ÖIÄ PH 2:17. ÖHA. RA.
[6] Liitteenä asiakirjassa Mh Carpelan KM:lle 7.3.1788. Saapunut 13.3.1788. FIc:4. ÖHA. RA.

9.5.1787) maaherra toimitti rakennusmestari Jacob Rijfin laatimat puisen residenssirakennuksen piirustukset sekä 30.7.1787 päivätyn kustannusarvion Tukholmaan tarkastettavaksi. Rakennus oli tarkoitus pystyttää Oulun Linnansaareen.[1] Residenssirakennuksen pohjakaavapiirros on säilynyt **(**KL KUVA 108).

Asiakirjojen saavuttua YIV:oon ne lähetettiin kuninkaan pyynnöstä kamarikollegion lausunnolle. Kamarikollegio puolestaan ohjasi piirustuksen ja kustannusarvion yli-intendentti C.F. Adelcrantzille, jonka tuli laatia suunnitelma kivestä rakennettavaa residenssirakennusta varten.[2] Suunnitteluprosessi kuitenkin keskeytyi vuonna 1788 puhjenneen sodan vuoksi.[3]

Jacob Rijfin Ouluun laatimia suunnitelmia ei toteutettu. Vuonna 1791 Oulun uudeksi residenssirakennukseksi hankittiin kruunupolttimon rakennus nykyiseltä Lasaretinsaarelta. Hårlemanilaista klassismia edustanut mansardikattoinen rakennus oli valmistunut vuonna 1776.[4]

[48] OULU 5

Tyyppi: muut / holvaus.
Kohde: Oulun kivikirkko *Sofia Magdalena* (1771–1777, Daniel Hagman).
Piirustukset: ei mainita.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Jacob Rijf 2.4.1793.[5]
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: n.1796.
Työnjohto: Jacob Rijf.[6]

Oulun erivartinen ja suorakulmainen ristikirkko rakennettiin vuosina 1771–1777 ruotsalaisen rakennusmestari Daniel Hagmanin (1710–1776) laatimien suunnitelmien (1770) pohjalta. Hagmanin piirustuksiin kuulunut länsitorni sekä kirkon holvit jätettiin kuitenkin tekemättä.[7]

Kirkon holvaamisesta keskusteltiin vuonna 1791 pidetyssä pitäjänkokouksessa. Vaihtoehtoina oli tehdä holvi joko kivestä tai laudoista. Tehdyn päätöksen mu-

[1] Mh Carpelan KM:lle 7.3.1788. Saapunut 13.3.1788. FIc:4. ÖHA; KK ptk 8.10.1788. Vol.338. KKA. RA; Vuojala – Kovalainen 2001, 91.
[2] KK YIV:lle 8.10.1788. Saapunut 11.2.1789. FIc:4. ÖHA. RA.
[3] *…i anseende till det inträffade kriget detta och de påföljande åren wid dessa Bygnader intet lärer kunnat tillgjöras...*YIV KK:lle 16.2.1795. FIc:4. ÖHA. RA.
[4] Vuojala – Kovalainen 2001, 91.
[5] Tarvikelistan (*Wärk Listan*) laadinta ilmenee asiakirjasta Tilit 2.4.1793. KA MF IK 142. OuKa.
[6] Ilmenee asiakirjasta Ptk, liite (*ad protocollum*) 27.9.1794. Muut asiakirjat 1783–1860. KA MF TK 1735. KuoKa.
[7] Palola 2000, 104–107; Länsitornia varten hankittiin uudet piirustukset vasta vuonna 1820. Palola 2000, 180.

kaan holvimateriaaliksi valittiin puu, sillä se sopi parhaiten Oulun ilmastoon.[1] Puuholvi oli tarkoitus kipsata ja maalata valkoiseksi.

Rakennusmestari Jacob Rijf laati hanketta varten tarvikelistan (*Wärk Listan*) keväällä 1793.[2] Työsopimus on voitu sopia vuoden 1794 puolella, sillä Kuopion kirkkohankkeen yhteydessä Rijfin kerrottiin viimeksi tehneen urakkasopimuksen Kemin kivikirkon rakentamisesta ja Oulun kivikirkon holvauksesta.[3] Tilikirjoista löytyy holvirakennukseen liittyviä mainintoja vuosilta 1794–1796.[4]

Pöytäkirjan mukaan rakennusmestari oli ilmoittanut aloittavansa työt maaliskuussa vuonna 1796.[5] Samana vuonna myytiin huutokaupalla holvauksesta ylijääneitä materiaaleja.[6]

Kirkko tuhoutui miltei täysin Oulun kaupungin palossa vuonna 1822. Jäljelle jäivät ainoastaan kirkon kiviseinät, jotka muodostavat nykyisen, vuonna 1832 valmistuneen kirkon runkorakenteen. Uudet piirustukset oli laatinut C.L. Engel (1778–1840) vuonna 1827. Länsitorni valmistui vuonna 1844.[7] Viimeisin peruskorjaus on vuosilta 1997–1998.

[49] PEDERSÖRE 1 (Pietarsaaren pitäjä)

Tyyppi: muut / muuraustyö.
Kohde: Pederstadin pappila.
Toteutus: 1755, 1760, 1761.
Työnjohto: Thomas Rijf.

Kirkkoherra Gabriel Aspegren (1708–1784) otti vuonna 1754 käyttöönsä pahoin rapistumaan päässeen Pederstad-nimisen pappilarakennuksen (rak. 1744).[8] Se sijaitsi Rosenlundin pappilasta (1798) nähtynä n. 200–300 metriä luoteeseen. Vuonna

---

[1] *Men som kyrckan genom ett bräd hvalf, som för detta climat äfven är mera tjenligt, ansågs kuna blifva lika prydligt och varaktigt*. Ptk 27.11.1791. KA MF IK 140. OuKa.
[2] *Til Byggmestar Jacob Rif enligt Anwisning för Wärk Listan 2;-;-*. Tilit 2.4.1793. KA MF IK 142. OuKa.
[3] *En Bonde i Ny Carleby, wid namn Rif, skulle af Kongl. Öfwer Intendents Contoiret warda godtkänd Byggmästare samt redan hafwa bygdt flera Stenkyrkor och sidstgådt i entreprenade om en Sten-kyrkas upbyggande i Kemi samt Ulå Sten-kyrkas hwalfwande eller forseende med hwalf i stället för trä taket…* Ptk, liite (*ad protocollum*) 27.9.1794. Ptk:n maininta viittaa kiviholvaukseen. Muut asiakirjat 1783–1860. KA MF TK 1735. KuoKa; Kemin rakennussopimus solmittiin 3.2.1794.
[4] Vuosi 1794: *Detta års utgifter til Valf byggnad med flera Reparationer uptagit i Byggnads Boken 397;27;-*. Vuosi 1795: *Detta års utgifter til Valf Byggnaden uptagit i Byggnads Boken 252;31;10*. Vuosi 1796: *Detta års utgifter til Valfbyggnaden uptagit i Byggnads Boken 1267;18;10*. Tilit 1794–1796. KA MF IK 142. OuKa.
[5] Ptk 7.1.1796. Muut asiakirjat 1795–1836; Kolehtianomukseen liittyvien asiakirjojen joukossa olevan rakennusselvityksen mukaan kirkon sisäkatto tehtiin vuonna 1797 (*Åhr 1797 anslogs indre taket, och bänckarne, som förut varit provisionelt anbrakte, inräddes*). Vuosiluvun alle merkitty kuitenkin *1796?* Muut asiakirjat 1822–1841. KA MF IK 145. OuKa.
[6] Tilit 1796. KA MK IK 142. OuKa.
[7] Seppänen 2002, 53–54; Luostarinen 1980, 235–236.
[8] Talo oli kehnosti rakennettu ja sen alimmat hirsikerrat lahosivat heikon kivijalan vuoksi nopeasti. Pederstadin vaiheista tarkemmin Ehnvall 1986, 3–7. PKM; Åkerblom 1950, 538–541.

1755 muurari Thomas Rijf työskenteli Pederstadissa 17 päivän ajan kunnostaen rakennuksen kahta holvattua harmaakivikellaria.[1]

Työt Pederstadissa jatkuivat lokakuussa vuonna 1760, jolloin muurarimestarit Mats Mårtensson Emtö ja Thomas Carlsson Rijf ilmoittivat ottavansa yhteensä 140 kuparitaalerin palkkion Pedersören pappilarakennuksen (*Pedersöre Prästegårds Bygning*) muuraamisesta.[2]

Rijf työskenteli pappilarakennuksessa vielä vuonna 1761, jolloin hänelle maksettiin 10 kuparitaalerin palkkio keittiön tulisijan savuhormista.[3]

Vuonna 1789 Pederstad todettiin asuinkelvottomaksi. Uudeksi pappilaksi ostettiin aiemmin rovasti Aspegrenin yksityisasuntona toiminut Rosenlund (rak. 1755–1768).[4]

[50] PEDERSÖRE 2 (Pietarsaaren pitäjä)

Tyyppi: muut / rappaus.
Kohde: Pedersören keskiaikainen kivikirkko *Pyhä Pietari*.[5]
Rakennussopimus: Thomas Rijf (30.4.)1758[6]; kadoksissa.
Toteutus: 1758–1759.

Muurarimestari Thomas Rijf teki huhtikuussa vuonna 1758 sopimuksen Pedersören keskiaikaisen kivikirkon torninjalan rappaamisesta. Rijf veloittaisi työstä 120 kuparitaaleria ja tämän lisäksi pitäjä tarjoaisi hänelle 5–6 miestä apumiestä työnajaksi.[7] Työ valmistui seuraavana vuonna.[8] Ilmeisesti samassa yhteydessä kirkon kaakkoiskulmaa tuettiin kivipilarilla ja eteistä korjattiin.[9]

---

[1] Ehnvall 1986, 6. PKM; Gunnar Smeds kirjoittajalle 11.4.2008. PMA.
[2] Tosite 21.10.1760; Emtö ja Rijf kuittasivat palkkion maksetuksi vasta 24.2.1766. Tosite 24.2.1766. Thomas Carlsson Rijfin (*Rif*) allekirjoituksena puumerkki. Gaa. PKA; Rijf-Emtö -suvusta tarkemmin, ks. Smeds 2009, 12, 52 ja 60.
[3] Pappilarakennukseen liittyvä tulo- ja menoselvitys 1742–1761. Hyväksytty 28.9.1764. Hea. PKA.
[4] Åkerblom 1950, 542–544; Rosenlundista tarkemmin, ks. Ehnvall, Jan, 1986. Rosenlunds prostgård i Pedersöre. PKM.
[5] Ajoituksesta, ks. Pedersöre 7.
[6] Sopimuksesta mainitaan asiakirjassa Ptk 30.4.1758. II Cb 1. PedKa.
[7] *Wid samma tillfälle warde och contraherat med murmästaren Thomas Rijf från Läpplax at han mot 120 [dr kopparmynt] rappar och förser kyrkjotorn foten alt igenom och får dertill med sig dagswärcken 5 a 6 man om dagen under den tiden arbetet påstår, som Sochnen består.* Ptk 30.4.1758. II Cb 1. PedKa.
[8] Aspegrenin mukaan torni rapattiin vuonna 1759. Aspegren 1766, 71; Tilikirjojen perusteella hanketta ei voida todentaa, sillä tileissä on aukko vuosina 1753–1776. Tilit 1740-1784. KA MF UK 485. PedKa.
[9] *I hans* [Gabriel Aspegrens] *tid vart tornfoten rappad o. de lösa stenarna fastsätta, stenpelare under Öster södra kyrkjohörnet gjord, kyrkoförhuset därvid reparerat....* Missivebok I. PedKa.

[51] PEDERSÖRE 3 (Pietarsaaren pitäjä)

Tyyppi: muut / muuraustyö.
Kohde: Nybonäsin kappalaisen virkatalo.
Toteutus: 1769.

Thomas Carlsson Rijf kuittasi toukokuussa vuonna 1769 Nybonäsin kappalaisen virkatalon muuraustöihin liittyneen 120 kuparitaalerin palkkion.[1] Virkatalorakennus oli valmistunut jo 1740-luvulla, mutta se oli nyt siirretty kappalainen Gabriel Holmuddin aloitteesta käytännöllisemmälle paikalle.[2] Rijfin suorittama työ on voinut liittyä esim. kellarin ja tulisijojen muuraukseen.

[52] PEDERSÖRE 4 (Pietarsaaren pitäjä)

Tyyppi: muut / muuraustyö.
Kohde: Rosenlundin tilan kivinavetta.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- mh Cederström KM:lle 6.4.1778. Vol. 25. KOLL. RA.

Toteutus: 1773–1776.

Rosenlundin tilan harmaakivestä muurattu ulkorakennuskompleksi rakennettiin vuosien 1773–1776 välillä (KL KUVAT 109–110). Rakennukset teetätti Rosenlundin tilaa tuolloin viljellyt rovasti Gabriel Aspegren (1708–1784).[3] Kansantarina kertoo, että muuraustöitä johti Thomas Rijf.[4]

Ensimmäiseksi rakennuksista valmistui kaksikerroksinen navetta (1773). Sen alakerrassa oli harmaakivestä holvattu lantakellari (*gödningshus*), jonne jätökset tulivat navettatilasta kattoholvin aukon kautta. Vastaavasti navetan yläkerrassa oli rehuvintti (*foderhus*), jonka lattialuukun kautta rehu voitiin pudottaa alas navettaan.[5]

Vuoden 1773 katselmuspöytäkirjasta ilmenee, että rovasti oli jatkanut navettakompleksin rakennuttamista ja muurauttanut navetan länsipäätyyn rehuladon (*foderlada*) kivimuurin. Rehuladosta oli kulkuyhteys navetan rehuvinttiin. Rehuladon pohjoispuolelle oli lisäksi tuloillaan lampolan (*fårhus*) ja lämpöhuoneen (*värmhus*) käsittävä lisärakennus. Lämpöhuoneen 9 kyynärän (5,3 m) syvyinen harmaakivikaivo antoi riittävästi kirkasta vettä. Navetan kaakkoiskulmaan tulevan tallira-

[1] Tosite 21.5.1769. Hea. PKA; Bonäsin eli Nybonäsin tilan historiasta tarkemmin, ks. Åkerblom 1950, 557–559; Salomäki 1994, 158.
[2] Åkerblom 1950, 558.
[3] Åkerblom 1950, 583–586; Söderhjelm 1909, 332–333; Söderbacka 2005, 37–38. ÅA; Ehnvall 1986, 14–15. PKM.
[4] *Kyrkobyggarsläkten Rijf*. Pekka Toivasen esitelmä Jacob Rijfin syntymän 250-vuotisjuhlassa 5.6.2003. HAA; Ks. esim. Pedersören kotiseutumuseon sivut
http://www.pedersore.fi/index.php3?use=publisher&id=5611&lang=4. Luettu 27.2.2014.
[5] Kats.ptk 25.11.1773. Mh Cederström KM:lle 6.4.1778. Vol. 25. KOLL. RA.

kennuksen perustukset oli jo tehty. Myös siihen tuli harmaakivestä holvattu lantakellari.[1]

Navettakompleksi oli eräs aikansa komeimmista ja edistyksellisimmistä maatalousrakennuksista. Huomiota sai etenkin sen lämpö- ja vesijärjestelmä. Harmaakivimuurin yhteyteen muuratut kolme tulisijaa säästivät lämmönvarausjärjestelmänsä ansiosta polttopuita. Vesi nostettiin kaivosta pumppujärjestelmällä ja johdettiin kivimuurien sisälle muurattujen erityisten rännien avulla suoraan navettaan eläinten kaukaloihin.[2]

Rosenlundin rakennusryhmä on säilynyt. Tiloissa toimii nykyisin Pedersören seutumuseo.

[53] PEDERSÖRE 5 (Pietarsaaren pitäjä)

Tyyppi: kellotapuli + luukammio.
Piirustukset:
- Matti Honka n. 1763[3]; kadoksissa.
- [David Olander, Matti Honka, [Thomas Rijf] n.1766–1773][4]; kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:
- Matti Honka 28.9.1763.[5]
- David Olander ja Matti Honka 29.10.1766[6] ja 30.10.1766.[7]
- [Thomas] Rijf 4.12.1773.[8]
- Matti Honka 23.6.1774 (köysistö).[9]

Rakennussopimus: Thomas Rijf ja Matti Honka, syksy 1773[10]; kadoksissa.
Toteutus: 1774–1775.
Mitat:
- Vuoden 1836 kalustoluettelon mukaan kolmikerroksisen harmaakivitapulin alaosa on 11 k 18 t (7 m) korkea. Tapulin korkeus ensimmäisen paanukaton lakeen on 19 k (11,3 m), siitä kellokerroksen paanukaton lakeen 15 k (8,9 m)

---

[1] Kats.ptkt 25.11.1773 ja 7.8.1776. Mh Cederström KM:lle 6.4.1778. Vol. 25. KOLL. RA; Lampolan ja lämpöhuoneen pohjoispäädyssä vuosiluku 1775, tallin pohjoispäädyssä vuosiluku 1776.
[2] Kats.ptk 25.11.1776; lämpö- ja vesijärjestelmästä, ks. kats.ptk 7.8.1776. Mh Cederström KM:lle 6.4.1778. Vol. 25. KOLL. RA; Knapas 2009a, 52.
[3] Piirustukset ja kustannusarvio tilattiin Matti Hongalta. Ptk 25.9.1763. No:6. II Ha 9. PedKa.
[4] Voidaan päätellä asiayhteyksistä. Kellotapulin rakentaminen oli sidoksissa *kirkon* laajennusprojektiin (ks. [TL 55]).
[5] Materiaaliehdotelma (liite B) asiakirjakokonaisuudessa II Ha 9. PedKa.
[6] Materiaaliehdotelma ja kustannusarvio otsikolla *Förutan den omkåstnad som fordras till den förestående klåckstapel Byggnaden i Pedersöre efter öfwerenskommelse af Steen: Reqvireras til Kyrcko Byggnaden derest samma Stapel skulle wid Östra gafwelen af kyrckan sammanfogas, att kyrckan derigenom blifwa förlängd ock rymligare: […]* asiakirjakokonaisuudessa II Ha 9. PedKa.
[7] Sama kuin edellä, mutta pienemmällä kalkkimäärällä. Ilmeisesti Aspegrenin puhtaaksikirjoittama.
[8] Otsikolla *Ännu requireras till klåckstapel Bygnaden af Murmästaren Rijf.* Pedersöre 4.12.1773. II Ha 9. PedKa.
[9] Asiakirjakokonaisuudessa II Ha 9. PedKa.
[10] Thomas Rijf oli sopimuksenteossa 29.8.1773. Matti Honka saapuisi paikkakunnalle hieman myöhemmin. Ptk 29.8.1773; Matti Honka Aspegrenille 16.9.1773. II Ha 9. PedKa.

ja lanterniinin lakeen 7 k (4,2 m). Lanterniinin päältä kohoaa vielä 6 k (3,6 m) korkea piikki sääkukkoineen.[1]

- Vuoden 1836 kalustoluettelo mainitsee tiilestä tehdyn luukammion korkeudeksi 4 s (7,1 m). Lanterniinin päältä kohoaa 4 k (3 m) korkea piikki, jonka huippua koristaa pääkallo, ristikkäiset sääriluut ja tiimalasi.[2]

Uuden kellotapulin rakentamisesta keskusteltiin elokuussa vuonna 1763 pidetyssä kokouksessa. Vanha, vuonna 1689 rakennettu kellotapuli oli havaittu rapistuneeksi. Tehdyn päätöksen mukaan paikalle kutsuttaisiin rakennusmestari Matti Honka, joka tarkistaisi vanhan kellotapulin kunnon.[3]

Rakennusmestari Honka vastasi kirkkoherra Gabriel Aspegrenin (1708–1784) pyyntökirjeeseen ja saapui paikalle saman vuoden syyskuussa. Katselmuksessa ilmeni, että vanha kellotapuli oli liian ahdas kellojen tarvitsemaa tilaa ajatellen. Kellojen välissä oleva ns. sydänhirsi (*hiert spiran*) oli haljennut ja osin lahonnut. Kellohuoneen ahtauden vuoksi kaksi sidehirttä oli jo hakattu poikki. Honka arveli, että kelloja voitaisiin pitää telineissään vielä noin vuoden verran.[4]

Seurakunan jäsenet päättivät ryhtyä uuden kellotapulin rakentamiseen. Tapulin alaosan tulisi Hongan mukaan olla 18 kyynärää (10,7 m) kanttiinsa sekä yhtä korkea. Puutavaran täytyisi olla hyvää honkahirttä ja vähintään 14 tuuman paksuista kapeimmasta päästä mitattuna. Koska seurakuntalaisten mukaan sopivan puutavaran hankinta oli vaikeaa, päätettiin kellotapulin alaosa rakentaa kivestä. Kirkkoherra Aspegrenin tehtäväksi jäi tiedustella tuomiokapitulista lupaa käyttää kirkkovaroja kalkin ja rautatavaran hankintaan. Piirustukset sekä materiaaliehdotelma tilattiin rakennusmestari Hongalta.[5]

Rakennustöiden aloittaminen lykkääntyi, sillä kappelilaiset kokivat hankkeen liian kalliiksi. Maaherra velvoitti heidät sakon uhalla osallistumaan rakentamiseen ja materiaalin keruuseen. Maaherran 22.6.1765 antamaa päätöstä käsiteltäessä pöytäkirjassa mainitaan, että kellotapulin ylijäämätarpeet käytettäisiin luukammion (*Benhus Bygnad*) pystyttämiseen.[6]

---

[1] Kal 1836. E VI 152a. TTA. TMA; Kal 1836. KA MF UK 486. PedKa.
[2] Kal 1836. E VI 152a. TTA. TMA; Kal 1836. KA MF UK 486. PedKa.
[3] Ptk 14.8.1763 § 1. No:1. II Ha 9. PedKa; Åkerblom 1950, 463; Melin 1965, 86.
[4] Matti Hongan kirje khra Aspegrenille 11.9.1763. No:5; Ptk 25.9.1763. No:6. II Ha 9. PedKa.
[5] *I övriget reqvirerar församlingen af Byggmästaren Honga nödig ritning och behörig förteckning öfwer alt hwad som till denna Bygnad ärfordras, och wela framdeles öfwerens komma med honom om arfwodet*. Ptk 25.9.1763. No:6; Turun tk:n myönteinen päätös khra Aspegrenin 14.10.1763 laatimaan kirjeeseen tehtiin 26.10.1763. Säilyneet konsepteina. No:5; Matti Hongan 28.9.1763 laatima materiaaliehdotelma on säilynyt. Siinä on merkintä *Lit: B* (= liite B), joten sen yhteyteen kuuluneet piirustukset olivat varmaankin liitteenä A. Piirustukset ovat kadoksissa. No:2; Materiaaliluettelon perusteella laaditusta kustannusarviosta (laadittu ainesjakoa varten 17.12.1763) ilmenee, että 3½ k:n (n. 2,1 m) syvällä perustuksella olevan tapulin alaosa oli 18 k (10,7 m) kanttiinsa ja sen korkeus oli 14½ k (8,6 m.) No 6. II Ha 9. PedKa.
[6] Maaherran päätös 22.6.1765. Mh Göösin puolesta Pillman – Castin. No:6; Ptk 30.9.1765. No:6. II Ha 9. PedKa.

Rakennustyöt oli ilmeisesti tarkoitus aloittaa keväällä vuonna 1766, jolloin rakennusmestari Matti Honka ja muurarimestari David Olander Uudestakaarlepyystä saapuivat neuvottelemaan työasioista.[1] Ilmeisesti jo tässä yhteydessä pohdittiin mahdollisuutta rakentaa kellotapuli kirkon yhteyteen. Liittämällä tapuli kirkon itäpäätyyn saataisiin lisätilaa kirkkoon, joka oli jo käynyt ahtaaksi.[2]

Turun tuomiokapituli ilmoitti vuoden 1766 heinäkuussa maaherralle kirkon suunnitellusta laajentamisesta ja sitä varten anottavasta kolehdista.[3] Kun tapuli tulisi nyt kirkon yhteyteen, laajenisi itse kirkkokin. Tämän johdosta olisi järjestettävä uusi katselmus, jossa olisivat läsnä tuomiokapitulin ja maaherran edustajat. Saman vuoden lokakuussa laaditusta katselmuspöytäkirjasta ilmenee, että rovasti Aspegren oli nähnyt yhtenä laajennusvaihtoehtona myös kirkon pohjoispuolelle rakennettavan uuden ristivarren, jonka päälle kellotapuli tulisi. Matti Hongan ja nyt Vaasan kaupungista paikalle saapuneen David Olanderin mukaan kirkkoa voitaisiin kuitenkin helpoiten laajentaa itään päin. Hanke ei tulisi paljoakaan kalliimmaksi kuin uuden, erillisen kellotapulin pystyttäminen.[4]

Matti Hongan ja David Olanderin tekemä kustannusarvio ja materiaaliehdotelma jätettiin lokakuun katselmuksen yhteydessä. Hyvin luultavaa on, että kaksikko oli laatinut hanketta varten myös jonkinasteiset piirustukset. Niitä ei kuitenkaan ole säilynyt. Kustannusarviosta sekä muista Hongan ja Olanderin allekirjoittamista laskelmista kuitenkin ilmenee, että kellotapuli oli tarkoitus liittää kirkon itäpäätyyn. Tapulin holvatusta alaosasta tulisi kirkon kuori.[5]

Kellotapulin rakentamisesta ja kirkon mahdollisesta laajentamisesta keskusteltiin vielä vuosien ajan, sillä kappelilaiset eivät päässeet sopimukseen kustannusten jakautumisesta. Merkittävä edistysaskel otettiin vasta keväällä 1773, jolloin tapulityöt päätettiin rakennusmateriaalia uhkaavan pilaantumisen vuoksi aloittaa tulevana syksynä. Pöytäkirjasta ilmenee, että Aspegrenin tehtäväksi jäi hankkia luotettava rakennusmestari, kun taas pitäjänmiehet lupasivat hankkia luotettavat muurarit.[6]

Rovasti Aspegren kirjoitti rakennusmestari Hongalle saman vuoden elokuussa. Honka oli parhaillaan pystyttämässä Isonkyrön kellotapulia, mutta arveli saavansa tapulityöt päätökseen Mikaelinpäivään (29.9.) mennessä. Tämän jälkeen hän voisi matkustaa kotiseudulleen Pedersören kautta.[7] Kellotapulin muurariksi oli

---

[1] *Marti 30* [1766] *Skiuts efter Murmästar Ollander till öfwer läggning om byggnaden 5;-; Des och Byggmäst. Hångas kåst under den tiden 6;-*. Aspegrenin laskelma 15.11.1766. Laskelman konseptiversiosta ilmenee, että Olander saapui Uudestakaarlepyystä. No:4. II Ha 9. PedKa.

[2] *…klåckstapel Byggnad kan samman fogas wid östra gafweln med kyrkan som är (…) ganska trång*. Signeeraamaton ja päiväämätön asiakirja Matti Hongan ja David Olanderin tekemien kustannuslaskelmien joukossa. No:4. II Ha 9. PedKa.

[3] Ttk rovasti Aspegrenille 9.7.1766. II Ha 8. PedKa.

[4] Kats.ptk 29.10.1766. No:1. II Ha 9. PedKa; Melin 1965, 31.

[5] Matti Hongan ja David Olanderin laatimat kustannus- ja materiaaliehdotelmat 29.10.1766 ja 30.10.1766. Sisältää myös useita muita laskelmia. No:2. II Ha 9. PedKa.

[6] Ptk 23.5.1773 § 1. No:1. II Ha 9. PedKa.

[7] Matti Honka rovasti Aspegrenille 16.9.1773. Päivätty Isossakyrössä. No:5. II Ha 9. PedKa.

hankittu Thomas Rijf, joka saapui sopimuksentekoon 29.8.1773. Hän ei osannut vielä määritellä palkkiotaan, mutta lupasi kertoa sen seuraavaan lauantaihin mennessä. Rijf oli ilmeisesti palkkionsa suhteen halvempi kuin David Olander, joka myös oli tarjoutunut tehtävään. Hän kanssaan ei kuitenkaan tehty sopimusta.[1]

Kellotapulin rakennustöiden käynnistämisestä kokoonnuttiin keskustelemaan syyskuun alussa vuonna 1773. Kokouksessa kysyttiin, pystytettäisiinkö tapuli jo edellisen (29.8.1773) tapaamisen yhteydessä sovitun kirkkotarhan eteläisen portin viereen (*wid Södre så kallade kyrkolukan, eller kyrkogårds Porten*), vai haluaisivatko he kirkkotilan ahtauden vuoksi yhdistää kellotapulin joko kirkon itäpäätyyn tai runkohuoneen sivulle. Tähän liittyen esitti muurari ja talonpoika Thomas Rijf erään ehdotelman, jonka mukaan kellotapuli voitaisiin liittää kirkon itäpäätyyn siten, että kellotapuli muodostaisi kirkon neljännen holvin.[2] Esitetty piirustus oli kaikesta päätellen jo Honka–Olander -kaksikon laatima ja peräisin vuodelta 1766.

Itäosaan suunniteltua rakennuspaikkaa tarkasteltaessa tehtiin kuitenkin päätös, jonka mukaan kirkon runkohuoneen pohjoissivulle rakennetaan holvattu ristivarsi, jonka päälle kellotapuli tulisi.[3] Epäselvää on, liittyykö joulukuussa 1773 tehty lisämateriaaliehdotelma juuri tähän hankkeeseen.[4]

Syyskuussa vuonna 1773 tehdystä päätöksestä huolimatta päädyttiin erillisen kellotapulin rakentamiseen kirkon eteläpuolelle. Tapulin alaosan muuraustyöt alkoivat Thomas Rijfin johdolla keväällä 1774. Kivimuuri oli valmiina kesäkuun lopulla, jonka jälkeen Matti Honka aloitti tapulin puuosien pystyttämisen.[5] Rakennustöiden yhteydessä mainitaan myös *underbyggmästaren* Johan Lillhonka, joka ilmeisesti toimi setänsä apuna. Muuraustöistä maksettiin palkkaa myös muurarimestari Rijfin pojille, joilla arvatenkin tarkoitetaan Jacob ja Carl Thomasson Rijfiä.[6]

Kahdeksankulmainen luukammio tehtiin kellotapulin ylijäämätarpeista. Kellotapulin rakennustöiden laskutuksen yhteydestä ilmenee, että Thomas Rijfin pojat

---

[1] *Sochne männer funno sig ei derwid at contrahera med Murmästar Olander som genom skrifwelse sig wid denna Byggnad till böd, utan på Rijfs åstundan, som nu straxt ej befant sig utsäja contracts summan, nästkommande lördag öfenskoma såsom närmast och för lindrigare pris.* Ptk 29.8.1773. No:1. II Ha 9. PedKa.

[2] *…upwiste Murmästaren och Bonden från Läpplax Thomas Rijf et föslag huru klåckstapelen kunde på Östra gafwelen updragas, och at kyrkan dymedelst kunde utvidgas med et hwalf, af lika storlek som de 3ne nu där befintelige.* Ptk 5.9.1773. No:1. II Ha 9. PedKa.

[3] *…at kyrkan på norra sidan skulle med et kors tillbyggas och klåckstapeln öfver hwalfvet ofvan kyrkotaket upföras, hvilket Murmästaren Rijf gillade.* Ptk 5.9.1773. No:1. Konseptiversiosta ilmenee, että tapuli tulisi nimenomaan uuden holvin päälle, jonka Rijf lupasi tehdä. II Ha 9. PedKa; Idea lienee ollut peräisin Aspegrenilta, joka vuosina 1760 ja 1766 oli ehdottanut kirkon laajentamista pohjoisella ristivarrella. Ks. Åkerblom 1950, 447–448.

[4] *Ännu requireras till klåckstapel Bygnaden af Murmästaren Rijf.* Pedersöre 4.12.1773. No:2. II Ha 9. PedKa.

[5] Ptk 5.3.1774. No:1; *Såsom nu Sten muren till Klåckstapel Byggnaden dessa dagar warder färdig och Träwärcket skal på begynnas under Byggmästaren Hånga redan i instundande wecka….* Rovasti Aspegrenin kirje sakellaaneille 29.6.1774. No:5; Thomas Rijfille maksettiin palkkioita 12.10.1773, 3.7.1774 ja 11.11.1774. Hongan palkkiot maksettiin 5.12.1773, 22.6.1774 ja 28.8.1774. Tilit 1773–1775. No:4. II Ha 9. PedKa; Vrt. Åkerblom 1950, 464; Melin 1965, 86.

[6] Tilit 1773–1775. No:4; Kirkkoväärti Stenin laskelma no.3. No:4. II Ha 9. PedKa.

olivat osallistuneet myös luukammion muuraustöihin.[1] Luukammio toimi haudankaivuun ja sittemmin myös perustustöiden yhteydessä löytyneiden luiden säilytyspaikkana.[2]

Erillinen kolminivelinen kellotapuli (KL KUVA 111) ja luukammio (KL KUVA 112) valmistuivat lopullisesti vuonna 1775, jolloin rovasti Aspegren anoi Turun tuomiokapitulilta lupaa niiden käyttöönvihkimiseen. Tuomiokapituli ei kuitenkaan katsonut vihkimisen olevan tarpeellista.[3] Tapuli on edelleen käytössä.

[54] PEDERSÖRE 6 (Pietarsaaren pitäjä)

Tyyppi: muut / muuraustyö.
Kohde: Nygård, kappalaisen virkatalo.
Toteutus: 1777.

Kappalainen Anders Carlingin asuma Nygård-niminen kappalaisen virkatalo rakennettiin vuoden 1777 aikana. Muuraustöihin osallistui Jacob Rijf, joka sai työstään yhdeksän riikintaalerin palkkion.[4] Virkatalo oli käytössä vuoteen 1838 saakka, jolloin tehtiin päätös uuden päärakennuksen pystyttämisestä. Vanha rakennus toimi kuitenkin vielä jonkin aikaa leivintupana.[5]

[55] PEDERSÖRE 7 (Pietarsaaren pitäjä) ***Pyhän Pietarin kirkko***

Tyyppi: laajennus / kivikirkko + saarnatuoli + alttaripöytä + alttarikaide.
Kohde: Pedersören keskiaikainen, länsitornillinen kivikirkko.[6]
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

---

[1] Tilit 1773–1775. No:4. II Ha 9. PedKa; Luukammion perustukset tehtiin syyskuussa vuonna 1774. Melin 1965, 16.
[2] Ks. myös Gardberg 2003, 53–54.
[3] Ttk ptk 25.10.1775, s. 570. Myös kirkon uusi ylälehteri (Matti Honka 1775) ja penkkijako oli tarkoitus vihkiä samalla kertaa. KA MF JK 2179. TTA. TMA; Lehteristä, ks. Åkerblom 1950, 447–448.
[4] Tosite 2.12.1777. Jacob Rijfin (*Rif*) allekirjoituksena puumerkki Gaa. PKA; Nygårdin tilan historiasta tarkemmin, ks. Åkerblom 1950, 554–557.
[5] Åkerblom 1950, 557.
[6] Lars Pettersson ajoittaa kirkonrakentamisen vuosille 1380–1400/20, Markus Hiekkanen puolestaan vuosille 1510–1520. Pettersson 1985, 23–30; Hiekkanen 2007, 520–522; Kalustoluetteloissa rakentamisvuotena mainitaan 1250. Esim. Kal 1836. Kal 1836. E VI 152a. TTA. TMA; Aspegrenin mukaan kirkko on rakennettu n. 1250 (*…som omkring år 1250 upbyggt är af gråsten, med 3ne hwalf, af tegel, hwilande på 8 pelare mot väggarne, den äldsta stenkyrka i Österbotn).* Aspergen KM:lle. Konsepti anomuksesta. II Ha 8; Aspegren kertoo kellon kuljettamisesta aluksella Turusta (1489), maanperän kohoamisesta sekä siitä, kuinka korkealla maanperä oli silloin, kun kirkkoa alettiin rakentaa 240 vuotta aiemmin (eli vuonna 1249). Aspegren 1766, 56 (viite e); Samasta, ks. Melin 1965, 11; Laajennushankkeen yhteydessä kirkon kerrotaan olleen pystyssä 500 vuotta (*500 års tid stått orubbad*). Kirkko olisi siten rakennettu n. 1281. Memoriaali 17.2.1781 ptk:n 4.2.1781 yhteydessä. II Ha 8. PedKa; Laihian kirkkohankkeen yhteydessä mh Tandefelt mainitsee Isonkyrön ja Pedersören kirkkojen osoittavan, että harmaakivikirkot kestävät 500–600 vuotta. Mh Tandefelt KM:lle 12.2.1788. YIV KM:lle 3.6.1788. Vol. 327. AV. RA.

- mh Cederström (16.1.1783) ja Turun tk (21.12.1782) KM:lle. Vol. 26. KOLL. RA.
- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 3.7.1783. Vol. 3. KOLL. RA.[1]

Piirustukset:

- Johan Elfström (22.12.)1779[2]; kadoksissa.
- Thomas Rijf [& Martin Martinsson] (8.11.)1782.[3]
- YIV 3.7.1783 → KM 24.7.1783.[4]
- Jacob Rijf 1794 (saarnatuoli)[5]; kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Johan Elfström 23.12.1779.[6]
- Thomas Rijf 8.11.1782.[7]
- Thomas Rijf 29.11.1783 (korjaus).[8]
- Thomas Rijf 29.3.1784 (korjaus).[9]
- Jacob Rijf 2.3.1792 (3 kpl).[10]

Rakennussopimus: Jacob Rijf ja Carl T. Rijf 4.3.1787.[11]
Toteutus: 1787- -1795, saarnatuoli 1795–1796.
Työnjohto: Jacob Rijf.
Mitat:

- Vuoden 1836 kalustoluettelon mukaan kirkon pituus pohjois-etelä -suunnassa on 58 k 21 t (n. 34,9 m). Vanhan runkohuoneen sisäpituus itä-länsi -suunnassa on 51 k 12 t (n. 30,6 m), torninjalan (4,7 x 3,3 m). Vanhan ja uuden ristin leveydeksi ilmoitetaan 17 k 16 t (10,5 m). Korkeus kattolistaan on 16 k 6 t (9,7 m).[12]

Kirkkoherra Gabriel Aspegren (1708–1784) teki jo vuonna 1760 ensimmäisen kerran aloitteen kirkon laajentamiseksi yhdellä ristivarrella. Vanha, länsitornillinen kivikirkko oli käynyt ahtaaksi ja kaipasi kunnostamista niin seinien kuin katonkin osalta.[13]

---

[1] Poikkeuksellisesti liitteenä asiakirjassa mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA.
[2] Ilmenee esim. Johan Elfströmin Aspegrenille 23.12.1779 sekä 12.1.1780; Memoriaali 17.2.1781 ptk:n 4.2.1781 yhteydessä. II Ha 8. PedKa.
[3] Liitteenä asiakirjassa mh Cederström (16.1.1783) ja Ttk (21.12.1782) KM:lle. Vol. 26. KOLL. RA; Martinssonin osuus ilmenee Thomas Rijfin kirjeestä rovasti Aspegrenille 8.11.1782. II Ha 8. PedKa.
[4] Pohja ja fasadi signeeraamattomana konseptina kokoelmassa Pedersöre kyrka ÖIÄ KP 1:1. ÖHA. RA; Vahvistettu piirros [Adelcrantz – Wennberg 3.7.1783] on kirkkoherranvirastossa.
[5] Laadinta voidaan päätellä asiakirjasta Ptk 13.4.1794 § 1. Hea, myös Hee. PKA.
[6] Kustannusarvio ja materiaaliehdotelma jäljennöksenä asiakirjakokonaisuudessa II Ha 8. PedKa.
[7] Kustannusarvio ja materiaaliehdotelma liitteenä asiakirjassa mh Cederström (16.1.1783) ja Ttk (21.12.1782) KM:lle. Vol. 26. KOLL. RA.
[8] Materiaaliehdotelma asiakirjakokonaisuudessa II Ha 8. PedKa.
[9] Materiaaliehdotelma asiakirjakokonaisuudessa II Ha 8. PedKa.
[10] Materiaaliehdotelmat ja kustannusarviot (3 kpl) (*Specification på Pedersöre Gamla Moderkyrckans Reparation)* asiakirjakokonaisuudessa II Ha 8. PedKa.
[11] Rakennussopimus 4.3.1787. Hee. PKA.
[12] Kal 1836. E VI 152a. TTA. TMA; Kal 1836. KA MF UK 486; Kats.ptk 15.11.1781. II Ha 8. PedKa.
[13] Ptk 20.1.1760 § 4. II Cb 1. PedKa.

Kirkon laajennushanke kulki sittemmin käsikkäin kellotapulihankkeen kanssa. Tapuli oli tarkoitus rakentaa kirkon yhteyteen joko uuden, kirkon pohjoispuolelle muurattavan ristivarren päälle, tai vaihtoehtoisesti kirkon itäpäätyyn siten, että tapulin alaosan sisäholvi muodostaisi kirkon neljännen holvin. Näin syntynyt uusi sisätila palvelisi kirkon kuorina. Kellotapuli (ks. [TL 53]) rakennettiin lopulta kuitenkin erilliseksi rakennukseksi kirkon eteläpuolelle.

Kirkon laajennushankkeen suunnittelu virisi uudelleen pian kellotapulin valmistumisen (1775) jälkeen. Konkreettisiin toimenpiteisiin ryhdyttiin vuonna 1779, jolloin rovasti Aspegren antoi läänissä vierailulla olleen, hovioikeudentaloa Vaasassa rakentaneen arkkitehti Johan Elfströmin (†1788) laatia laajennusta varten piirustukset ja kustannusarvion. Valmistuneet suunnitelmat Elfström lähetti muurarimestari Thomas Rijfin mukana Pedersöreen.[1]

Arkkitehti Elfströmin lähetys sisälsi kustannusarvion, pohja- ja fasadipiirroksen sekä rovasti Aspegrenin lähettämät vanhat piirustukset (*gambla Ritningarne*), joilla kaikesta päättäen tarkoitetaan David Olanderin ja Matti Hongan vuonna 1766 tekemää ehdotelmaa kirkon laajentamiseksi itäpäätyyn rakennettavan kellotapulin avulla.[2]

Arkkitehti Elfströmin piirustukset eivät ole säilyneet. Asiakirjojen perusteella kuitenkin tiedetään, että suunnitelmat edellyttivät vanhan runkohuoneen laajentamista pohjoisella ja eteläisellä ristivarrella. Tämän lisäksi kirkon itäpäätyä oli tarkoitus pidentää 20 kyynärällä (11,9 m) siten, että runkohuoneen kokonaispituudeksi tulisi entisen 60 kyynärän (35,6 m) sijaan 80 kyynärää (47,5 m).[3]

Tammikuussa vuonna 1781 pidetyssä kokouksessa ilmeni, ettei pitäjäläisillä ollut mitään itse laajentamista vastaan. Heidän mukaansa Elfströmin suunnitelma oli kuitenkin liian kallis ja ylittäisi seurakunnan varallisuuden etenkin, jos koko laajennushanke toteutettaisiin yhdellä kertaa. Silti katsottiin, että rovastin tulisi lähettää piirustukset hyväksyttäväksi.[4]

Virallinen katselmus pidettiin toukokuussa vuonna 1782. Arkkitehti Elfström oli estynyt saapumaan paikalle, minkä johdosta paikalle oli kutsuttu muurari Johan Cassén Pietarsaaren kaupungista sekä muurari Jacob Rijf Uudestakaarlepyystä. Viimeksi mainittu katsottiin olevan jäävi antamaan lausuntoa, sillä hänen isänsä veli Carl Carlsson Rijf (†1803) osallistuisi kirkonlaajennukseen, mikäli sellainen

---

[1] Johan Elfström rovasti Aspegrenille 23.12.1779 ja 12.1.1780; Ptk 2.1.1780. II Ha 8. PedKa; Pettersson 1985, 330–331; Söderbacka 2005, 39–40. ÅA.

[2] Vrt. Pettersson 1985, 331.

[3] Arkkitehti Elfströmin laatiman kustannusarvion yhteydessä on signeeraamaton ja päiväämätön asiakirja, jossa on rovasti Aspegrenin käsialalla tehtyjä mittauksia ja laskutoimituksia liittyen kirkon laajentamiseen. Asiakirjassa on seuraava maininta: *Enligit architecten Joh. Elfströms project till Pedersöö M. Ks utwidgande till dubbelt Korss och tillökning på Östra Gafweln warder kyrkan förlängd till 20 alnar så at det längd blif. 80 alnar* (47,5 m) *medan den gl är 60 alnar* (35,6 m). Vanhan runkohuoneen pituuteen on tässä lisätty myös tornin pituus 4,8 m. Vanhan runkohuoneen pituus ilman tornia on 30,6 m. II Ha 8. PedKa

[4] Ptk 2.1.1780. II Ha 8. PedKa.

(laajennus) tulee tarpeelliseksi.[1] Muurari Cassénin selvityksen mukaan kirkkoa voisi laajentaa eteläisellä ja pohjoisella ristivarrella. Kirkon pidentämistä itään päin hän ei sen sijaan nähnyt kannattavana, sillä maaperä oli siellä huono.[2]

Heinäkuussa vuonna 1782 tuomiokapituli ilmoitti rovasti Aspegrenille puuttuneeksi jääneestä piirustuksesta. Vaikka katselmuksessa (17.5.1782) oli päätetty laajentaa kirkkoa toisella tavalla kuin aiemmin, tuomiokapituliin ei kuitenkaan ollut saapunut uutta piirustusta. Tuomiokapituli kehotti rovastia laadituttamaan piirustuksen ja kustannusarvion jollakin taitavalla rakennusmestarilla.[3]

Uusien piirustuksien laadinnasta oli tarkoitus keskustella elokuun viimeisenä päivänä vuonna 1782. Tuolloin järjestetyssä kokouksessa tärkeimmäksi puheenaiheeksi nousi kuitenkin Luodon ja Eugmon kirkkohanke. Kutsuessaan myöhemmin syyskuussa rovasti Aspegrenin paikalle keskustelemaan saarelaisten kirkkohankkesta laamanni Idman mainitsi myös rakennus- ja muurarimestari Rijfin luvanneen tulla paikalle.[4] Ilmeisesti viimeistään tässä tilaisuudessa Aspegren pyysi Thomas Rijfiä laatimaan Pedersören uudistetut piirustukset.

Thomas Rijf lähetti kirkon piirustuksen sekä materiaali- ja kustannusarvion rovastille Uudestakaarlepyystä 8.11.1782.[5] Rijfin suunnitelman mukaan (KL KUVA 113) kirkko laajennettaisiin pohjoisella ja eteläisellä ristivarrella siten, että uudet ristivarret olisivat itäistä ja läntistä ristivartta pidemmät ja leveämmät. Länsitorni samoin kuin vanha sakaristo jäisivät paikoilleen. Kulku koilliskulmauksen muuripilarin edustalle tulevaan saarnatuoliin tapahtuisi sakariston kautta paksun seinämuurin lävitse. Alttarinpaikka on merkitty vastaavasti kirkon kaakkoisen muuripilarin edustalle.[6]

Asiakirjat sekä liitteenä olleet Rijfin piirustukset lähettiin kuninkaalle Turun tuomiokapitulin ja Vaasan läänin maaherran lausunnoilla varustettuna. YIV teki Thomas Rijfin laatimaan piirustukseen vastaehdotuksen (KL KUVA 114), jonka kuningas Kustaa III hyväksyi heinäkuussa vuonna 1783.[7] Piirustus pohjaa länsitornin päätettä sekä muutamia yksityiskohtia lukuun ottamatta Thomas Rijfin

---

[1] Kats.ptk 17.5.1782. II Ha 8. PedKa.
[2] Tarkemmin, ks. Pettersson 1985, 331–332.
[3] Ttk rovasti Aspegrenille 17.7.1782. II Ha 8. PedKa.
[4] Kuulutus 18.8.1782; Ptk 31.8.1782; Laamanni Gustaf Idman rovasti Aspegrenille 7.9.1782. II Ha 8. PedKa.
[5] Thomas Rijf rovasti Aspegrenille 8.11.1782. II Ha 8. PedKa; Muurarimestari Rijfille maksettiin piirustuksesta ja kustannusarviosta hieman yli kahdeksan riikintaaleria (8;16;-). Tilit 22.11.1782. KA MF UK 485. PedKa.
[6] Vrt. Pettersson 1985, 333; Kustannusarviossa saarnatuolin ja alttarin paikkaa ei ole huomioitu, sillä ne tulivat kirkon rakenteeseen. *Predikostohl och altare disk uptages icke, ty dett kommer an på dess structur.* Thomas Rijfin kustannusarvio Pedersören kirkon laajentamista varten. Uusikaarlepyy 8.11.1782. Vol. 26. AV. RA.
[7] Mh (16.1.1783) ja Ttk (21.12.1782) KM:lle. Liitteineen. Piirustukset ohjattiin YIV:n lausunnolle 3.3.1783. Vol. 26. AV. RA; YIV ptk 11.3.1783. AI aa:1 sekä YIV diaario 4.3.1783. CI aa:1. ÖHA. RA; YIV KM:lle 3.7.1783 poikkeuksellisesti asiakirjassa mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA; Pettersson 1985, 331–333.

suunnitelmaan. YIV:n piirustuksessa alttari on itäpäädyssä ja saarnatuoli muuripilarin edustalla koilliskulmassa.

Hyväksytyistä piirustuksista huolimatta laajennushankkeen toimeenpano viivästyi, sillä rovasti Aspegren sairastui ja kuoli keväällä vuonna 1784. Laajennuskysymys otettiin seuraavan kerran esille maaherra Tandefeltin ja kruununvouti Hasselhounin aloitteesta vuonna 1786.[1]

Jacob ja Carl Thomasson Rijfin nimissä laadittu rakennussopimus solmittiin maaliskuussa vuonna 1787. Jacob Rijfin urakkapalkkio oli suuruudeltaan 166 riikintaaleria ja 32 killinkiä ilman ylläpitoa ja kyytirahoja. Palkkio maksettaisiin kolmessa erässä siten, että työn alkaessa Rijfille maksettaisiin 55 riikintaaleria 26 killinkiä 8 runstykkiä, toinen osa (55;26;8) sitten kun kirkko oli seinä- ja kattolistakorkeudessa ja loppusumma (55;26;8) rakennustyön valmistuttua.[2]

Kirkko laajennettiin suunnitelmien mukaisesti pohjoisella ja eteläisellä ristivarrella, joiden perustukset laskettiin syystalvella 1787. Pääsisäänkäynti muutettiin piirustuksista poiketen kirkon itäpäätyyn, jota koristi kuningas Kustaa III:n makumieltymysten mukaan suunniteltu uusklassistinen pylväsportiikki (KL KUVA 115). Kirkko holvattiin uudelleen ja sisänurkkiin tehtiin viisteet. Alttarinpaikka siirrettiin YIV:n ehdottamasta itäpäädystä ristikeskuksen kaakkoisviisteeseen.[3] Saarnatuoli (KL KUVA 116) sijoitettiin koillisviisteeseen, josta on läpikulku sakaristoon. Laajennus- ja korjaustyöt toteutettiin vuosien 1787–1795 välisenä aikana.[4]

Huhtikuussa vuonna 1794 pidetyssä kokouksessa oli esillä useita piirustuksia kirkon uutta saarnatuolia varten. Sopivimmaksi katsottu ehdotelma päätettiin lähettää YIV:oon hyväksyttäväksi.[5] Mahdollisesti lähetettyä piirustusta ei ole kuitenkaan säilynyt YIV:n arkistossa.[6]

Jacob Rijfin palkkio saarnatuolin valmistamisesta maksettiin kahdessa erässä. Ensimmäinen osuus (50;-;-) maksettiin tammikuussa 1795 ja loput (33;16;-) työn valmistuttua maaliskuussa 1796. Rijfille maksettiin lisäksi hieman yli neljän riikintaalerin palkkio saarnatuolin pohjamaalauksesta. Myös alttarikaide kuuluu Rijftuotantoon (KUVA 76).[7]

Kirkon valmistuttua vuonna 1795 puuttui kirkon ympäriltä enää kirkkotarha, kirkonmuuri ja hautausmaa. Kirkonympäristön suunnitteluun liittyvässä kokouk-

---

[1] Tarkemmin, ks. Åkerblom 1950, 454; Pettersson 1985, 334; Söderbacka 2005, 50–52. ÅA.
[2] Rakennussopimus 4.3.1787. Hee. PKA; Ks. myös Ttk kapp. Lagukselle 6.6.1787. II Cg 4. PedKa; Pettersson 1985, 334; vrt. Åkerblom 1950, 457, 462–463.
[3] Alttari oli paikoillaan jo vuonna 1794, jolloin rak.mest. Johan Klubbille maksettiin palkkio sen maalaamisesta. Samalla päiväyksellä maksettiin myös puukoristeiden maalauksesta. Rakennuskassan tilit 8.12.1794. KA MF UK 486. PedKa.
[4] Kirkonkassan tilien mukaan Rijfeille maksettiin palkkiota vuosina 1788 sekä 1790–1796. KA MF UK 485; Rakennuskassan tilikirjojen mukaan palkkioita maksettiin vuosina 1788, 1790, 1792–93 ja 1795–96. KA MF UK 486. PedKa.
[5] Ptk 13.4.1794 § 1. Hea, myös Hee. PKA; Åkerblom 1950, 457; Söderbacka 2005, 78. ÅA.
[6] Johan Gåsste kirjoittajalle 11.1.2008. PMA.
[7] Saarnatuoli asennettiin paikoilleen huhtikuussa 1796. Rakennuskassan tilit 24.1.1795, 10.3.1796 ja 2.4.1796. KA MF UK 486; Tilit 12.3.1796. KA MF UK 485. PedKa.

sessa oli läsnä rakennusmestari Rijf.[1] Kirkkomuuri rakennettiin vuosien 1799–1803 aikana, mutta se jäi osin kesken ja valmistui lopullisesti vasta vuonna 1815. Kenen johdolla muuraustyö lopulta toteutettiin, jää epäselväksi.[2]

Pedersören laajennetussa ja kaikin puolin uudistetussa kirkossa alkoi pian ilmetä ongelmia. Katolta valuva sadevesi oli vaurioittanut sakariston holvia siinä määrin, että sen romahtamista pelättiin (*och är det fara värdt at sjelfva hvalfvet sluteligen så uppblötts at det nedfaller)*. Vesi oli jossakin määrin vaurioittanut myös kirkonholvia, mutta sen romahtaminen ei aivan vielä ollut lähellä.[3] Lisäksi etenkin kirkon eteläisen, läntisen ja pohjoisen ristivarsien lattiaan ilmestyi homekasvustoa (*swampen*). Lattioiden oireilun epäiltiin johtuvan kirkon eteläpuolelle kerääntyvästä vedestä. Ongelma hoidettaisiin maata tasoittamalla ja sopivien rännikivien asettamisella.[4] Myöhemmin rovastintarkastuksen yhteydessä homeen arveltiin olevan seurausta rakennusmestarin huolimattomuudesta, sillä kirkon uudisosien kivijalkaan ei ollut tehty ilma-aukkoja.[5] Jacob Rijf sai kuitenkin todistuksen moitteettomasta kirkonrakentamisesta 7.2.1805.[6]

Pedersören kirkko on edelleen käytössä. Kirkko restaurointiin vuonna 1950 Erik Kråkströmin suunnitelmien mukaan.[7] Kirkko vaurioitui pahasti vuoden 1985 tuhopoltossa, mutta se palautettiin paloa edeltäneeseen asuun vuosien 1985–86 korjauksessa.

---

[1] Ptk 17.6.1796. Pöytäkirjassa olevan allekirjoituksen mukaan kyseessä oli Carl Carlsson Rijf (1732–1803), mutta kyseessä on jäljentäjän sekaannus. Paikalla oli ilmeisesti Carl T. Rijf. Hea. PKA; Söderbacka 2005, 86. ÅA; Rakennusmestari Jacob Rijf suoritti vuonna 1795 kirkkomaan katselmuksen yhdessä maanmittari Forsbergin kanssa. Åkerblom 1950, 459; Melin 1965, 94.

[2] Kirkkoympäristön suunnitteluprosessista sekä kirkkomuurin rakentamisesta, ks. Söderbacka 2005, 86–89. ÅA; Melin 1965, 95; Åkerblom 1950, 459–463.

[3] *…dock ej dess nedfallande vara så nära som Sacristi hvalfvets.* Jakob J. Chydeniuksen ja Lars Mathesiuksen memoriaali 14.10.1797. II Ha 1. PedKa. Ellei holvia saataisi kuntoon, saarnatuoliin tulisi päässtä kirkkosalin kautta, jotta vältyttäisiin turhalta oleskelulta sakaristossa; Ks. tässä yhteydessä myös ptk 15.10.1797 § 2. II Cb 1. PedKa.

[4] Ptk 15.10.1797 § 1. II Cb 1. PedKa; Söderhjelm 1909, 364-365.

[5] [Pedersöre] *Moderkyrkan, ehuru nyligen tiden med mycken kostnad tillbygt och reparerad har dock redan så vida blifwit bristfälligt, at en del af kyrkogolfwet, äfwen som det i sacristian är af swamp anstuckit; en följd af byggmästarens oförsigtighet där utinnan, at luftrör uti grundvalen för kyrkans tillbyggnad ej inrättades, hwarom Pastor allaredan vid des ankomst till församlingen anmärkningen gjort.* Tark.ptk 18.–21.6.1804 § 31. II Cd 1. LapKa.

[6] *Att kyrckobyggmästaren Jacob Rijf under loppet af trenne år, ordenteligen upförd den nya korss byggnaden å Pedersöre Moder kyrcka och densamma med ett proportionerligt tegeltak wälft*. Todistus Pedersörestä 7.2.180[5]. Allekirjoittanut rovasti Eric Brunnius. Jäljennöksenä asiakirjassa YIV KM:lle 16.1.1807 (Kuopio). AV. RA; Todistuksessa on päiväys 7.2.1806, mutta vuosiluvussa on selkeästi jäljentäjän virhe. Sen tulisi olla 7.2.1805, sillä muussa tapauksessa Pedersören todistus olisi annettu vasta sen jälkeen, kun se oli jo hyväksytty Kuopiossa (19.1.1806).

[7] Luostarinen 1980, 252.

[56] PIETARSAARI (Pietarsaaren kaupunki)

Tyyppi: muu rakennus / raatihuone.
Kohde: Pietarsaaren kaupunki.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- Pietarsaaren maistraatin pöytäkirjat. MF ES 2131–2132. KA.
- mh Tandefelt YIV:lle 2.1.1787. FIc:4. ÖHA. RA.

Piirustukset:

- Johan Elfström 1787[1]; kadoksissa.
- [Carl Thomasson] Rijf 1788 (torni)[2]; kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: Carl T. Rijf 21.5.1787.[3]
Toteutus: 1787–1788.
Työnjohto: Carl T. Rijf.

Pietarsaaren järjestyksessä kolmannen raatihuoneen rakentaminen käynnistyi alun perin korjaushankkeena, johon muurarimestari Johan Elfström laati tarvittavat suunnitelmat. YIV ei nähnyt maaherra Tandefeltin lähettämiin piirustuksiin mitään huomautettavaa ja katsoi korjaustyön olevan muutoinkin niin vähemmän merkittävä (*mindre betydelig*), ettei sen vuoksi tarvinnut vaivata kuningasta.[4] Rakentamisvaiheessa kuitenkin koko vanha raatihuone (valm. n. 1731) purettiin, ja tilalle rakennettiin täysin uusi rakennus.[5] Rakennusmateriaalina oli puu.

Rakennussopimus solmittiin Carl T. Rijfin kanssa toukokuussa vuonna 1787. Sopimuksen mukaan perustustyöt alkaisivat Rijfin johdolla tulevana syksynä. Vanhan raatihuoneen purku, perustustyöt sekä rakennusmateriaalin kuljetus toteutettaisiin kaupungin kustantamien päivätöiden avulla. Seuraavan kevään aikana rakennusmestarin tuli omalla kustannuksellaan pystyttää rakennus piirustuksen mukaisesti kattolistakorkeuteen saakka. Tämän jälkeen suoritettava rakennuksen kattaminen, tornirakennus ja kaikki muu rakennukseen liittyvä työ tehtäisiin Rijfin valvonnassa mutta kaupungin kustannuksella. Rakennusmestari saisi tilata tarvittavat rakennustyömiehet. Kun rakennus olisi valmis, Rijf saisi kaupungilta

---

[1] Pietarsaaren maist. ptk 12.3.1787 § 10. KA MF ES 2132. KA.
[2] Ilmenee asiakirjoista Pietarsaaren maist.ptk 14.3.1788 § 20 sekä 8.5.1788 § 39. MF ES 2132. KA.
[3] Pietarsaaren maist. ptk 21.5.1787 § 45. MF ES 2132. KA.
[4] Mh Tandefelt YIV:lle 2.1.1787 ja YIV mh Tandefeltille 1.2.1787. FIc:4; YIV ptk 30.1.1787. AI aa:2; Diaario 29.1.1787. CI aa:2. ÖHA. RA; *Architecten Elfströms författade ritning til Reparation af Rådstufvu bygnaden…* Mh Tandefelt lähetti YIV:n hyväksymän Elfströmin piirustuksen Pietarsaaren maistraattiin helmikuussa 1787. Piirustuksesta maksettiin maaherralle kaksi riikintaaleria. Pietarsaaren maist. ptk 12.3.1787 § 10. KA MF ES 2132. KA; Ahlström 1947, 10–12; Vuonna 1781 raatihuoneen tornia oli ajateltu ainoastaan parantaa. Materiaaliehdotelmaa pyydettiin nikkari Michael Hollenderilta. Kyseessä on todennäköisesti kaupunkiin vuonna 1781 muuttanut *Matts* Hollender (1735–1783). Pietarsaaren maist. ptk 28.11.1781 § 124. MF ES 2131. KA.
[5] Ahlström 1947, 12; Ks. myös Pietarsaaren maist.ptk 27.10.1787 § 100. KA MF ES 2132. KA.

1500 kuparitaalerin eli 83 riikintaalerin 16 killingin palkkion. Rakennustyön ajan Rijfillä olisi lisäksi vapaa majoitus ja ruoka (*fritt qvarter och spisning*).[1]

Työt aloitettiin Carl T. Rijfin johdolla syksyllä vuonna 1787 siten, että perustukset valmistuivat marraskuun alkuun mennessä.[2] Rakentaminen tapahtui vuoden 1788 aikana. Joulukuun alussa samana vuonna todettiin rakentamisen edenneen jo niin pitkälle, että tornin pystytys voitiin aloittaa.[3] Se pystytettiin rakennusmestari Rijfin laatiman piirustuksen mukaisesti, sillä Rijf ei ollut halunnut noudattaa Elfströmin vähemmän näyttävää (*mindre anseenlig*) tornisuunnitelmaa.[4]

Päätös raatihuoneen maalaamisesta (tervaus, seinien punavärisively ja tornin maalaus) tehtiin toukokuussa vuonna 1789.[5] Rakennuksen viimeistely sekä sisustustyöt aloitettiin kuitenkin vasta vuonna 1792.[6] Raatihuone (KL KUVA 117) paloi vuonna 1835.[7]

[57] PUOLANKA

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- YIV [Adelcrantz – Palmroth] KM:lle 26.4.1787. Vol. 326. AV. RA.

Piirustukset:
- Jacob Rijf [1786].[8]
- YIV → KM 2.5.1787[9]; kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: 1787–, 1792-1793.
Työnjohto: Rijf.
Mitat:
- Vuoden 1844 kalustoluettelon mukaan kirkko oli 48¾ k (28,9 m) pitkä ja leveä. Kattolistakorkeus oli 18 k (10,7 m). Keskeltä kirkkoa kohosi 18 k (10,7

[1] Pietarsaaren maist. ptk 21.5.1787 § 45. KA MF ES 2132. KA.
[2] Pietarsaaren maist.ptk 27.10.1787 § 100 sekä 2.11.1787. KA MF ES 2132. KA; Vrt. Ahlström 1947, 13.
[3] Pietarsaaren maist.ptk 3.12.1788 § 111. KA MF ES 2132. KA.
[4] *…äfwen som med den ritning til samma* [Rådhus] *bygnad, Bygmästaren Rif författat, i anseende til torn bygnaden, som kommer at följas.* Pietarsaaren maist.ptk 14.3.1788 § 20; *Ritningen til Rådhus tornet, som Architechten Ekman* (puhtaaksikirjoittajan virhe, po. Elfström) *i Wasa, uppå högvälborne herr Landshöfdingen och Riddaren Tandefeldts befallning författat, hafwen Byggmästaren Riif ej welat antaga, såsom til by(gg)naden mindre anseenlig, ock att han före giort en annan af bättre utseende, den högbemälte herre med des namns antecknade gillat...* Pietarsaaren maist.ptk 8.5.1788 § 39. MF ES 2132. KA.
[5] Pietarsaaren maist.ptk 1.5.1789 § 16. KA MF ES 2132. KA.
[6] Ahlström 1947, 11–13; Lilius 1988, 115.
[7] Wik 1972, 316.
[8] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 26.4.1787. Vol. 326. AV. RA.
[9] Piirustusten laatijana mainitaan Palmroth. YIV diaario 5.12.1786. CI aa:1. ÖHA. RA.

m) korkuinen torni. Itäpäädyssä ollut sakaristo oli 11½ k (6,8 m) pitkä ja 7 k (4,2 m) leveä.[1]

Puolanka sai kappeliseurakunnan oikeudet tammikuussa vuonna 1786. Saman vuoden elokuussa pidetyssä ensimmäisessä kappelikokouksessa tehtiin päätös kirkon rakentamisesta Puolangan Riepukankaan mäelle. Yhteiskokouksessa mukana ollut Oulun läänin maaherra J.F. Carpelan (1745–1808) lupasi huolehtia piirustuksen hankinnasta.[2] Seurakuntalaisten toiveena oli puukirkko ja erillinen kellotapuli.[3]

Maaherra Carpelanin lähettämät Puolangan sekä naapuriseurakunta Suomussalmen kirkkojen piirustukset saapuivat Tukholmaan marraskuussa vuonna 1786. Kirjelmässään Carpelan toteaa, että hän oli laadituttanut piirustukset rahvaan toiveiden mukaisesti ainoastaan sillä poikkeuksella, että Puolangassa erillisen kellotapulin sijaan kellot tulisivat kirkon keskustorniin. Tällä tavoin saatiin aikaan huomattavaa säästöä sekä hirsimateriaalin että päivätöiden suhteen.[4] Asiakirjasta ilmenee, että molempien seurakuntien signeeraamattomat ja päiväämättömät piirustukset olivat rakennusmestari *Jacob Rive*n laatimia. Suunnitelmat lienee laadittu syksyn 1786 aikana.

YIV:n lähetekirjelmän mukaan Puolangan piirustuksiin ei ollut muuta huomautettavaa kuin se, että torni voisi olla hieman pienempi, sillä sinne sijoitettaisiin vain yksi kello.[5] Tehty vastaehdotus oli muutoin laadittu esitettyjen dimensioiden mukaan (*efter de uppgifne dimensionerne*). KM vahvisti YIV:n suunnitelmat 2.5.1787. Piirustukset ovat kadoksissa.[6]

---

[1] Kal 1844. E VI 37. TTA. TMA.

[2] Kustaa III:n käskykirjeen (23.1.1786) mukaan Paltamon seurakunta jaettiin kahteen eri emäseurakuntaan Paltamoon ja Hyrynsalmeen. Samalla päivämäärällä perustetut kappeliseurakunnat Puolanka ja Suomussalmi erotettiin Paltamosta ja liitettiin Hyrynsalmen emäseurakunnan alaisuuteen. Yhteinen rajankäynti- ja neuvottelukokous pidettiin 15.–29.8.1786. Hyyryläinen 1985, 475–476; *…Repukangas Backe wid Puolango träsk, till plats för kyrckobyggnaden hwartill högwälborne herr Landshöfdingen jemwäl nu lofwade draga försårg om ritningen.* Rajankäynti- ja neuvottelukok.ptk 15.–29.8.1786 (Puolanka 15.8.1786). Säilynyt myös konseptiversiona. Asiakirjasarjassa Ptkt 1728–1844. KA MF IK 186. PalKa; Ks. myös Hyyryläinen 1985, 479 ja 503.

[3] *…och yttrade sig församlingens Ledamöter, det de åstundade kyrkan af träd byggd, med särskild klockstapel, samt anhöllo ytterligare, det täktes högwälborne herr Landshöfdingen recommendera dem till erhållande af ritning till dessa byggnader, efter den idée de nu derom upgifwit, hvilket af högwälborne herr Landshöfdingen beviljades*. Rajankäynti- ja neuvottelukok.ptk 15.-29.8.1786 (Puolanka 15.8.1786). Säilynyt myös konseptiversiona. Asiakirjasarjassa Ptkt 1728-1844. KA MF IK 186. PalKa.

[4] *Hwad sjelfwa ritningarne beträffar, så har jag låtit författa dem i det närmaste efter allmogens egen för mig yttrade åstundan, endast med den skilnad, at kyrkan i Puolango, i stället för särskild klockstapel, skulle blifwa försedt med et klock torn mitt uppå, hwarigenom betydelig besparing, både af timmer och dagswärken winnes….* Mh Carpelan KM:lle 11.11.1786. YIV KM:lle 26.4.1787. AV. RA.

[5] *…har intet annat warit at ärhindra, än at det tillämnade Tornet å förstnämde* [Puolango] *kyrka kunde blifwa något mindre, då allenast en klocka deruti kommer at uppsättas.* YIV KM:lle 26.4.1787. AV. RA.

[6] YIV KM:lle 26.4.1787. AV; Piirustusten laatijana mainitaan Palmroth. YIV diaario 5.12.1786. CI aa:1. ÖHA. RA.

Rakennusmestari Jacob Rijfin vuonna 1786 laatima Puolangan kirkon piirustus käsittää sisäviisteisen ristikirkon fasadin ja pohjan (KL KUVA 118). Ristivarsien ulkoseinäpintoja on jaoteltu liseenien avulla. Piirustuksen mukaan ristivarsiin edellytetään yhteensä neljää yläosastaan pyöristettyä ikkunaa, joiden lisäksi länsioven yläpuolella on puolipyöreä ikkuna. Länsipäätyä koristaa myös liseenien kannattelema päätykolmio. Ristivarsien katteena on aumakatto. Kahdeksankulmaista ristikeskusta kattaa taitteista kupolikattoa muistuttava kattorakennelma, jonka päältä nousee matalalle jalustalle sijoitettu kahdeksankulmainen ja sipulipäätteinen keskustorni. Torni oli suunniteltu kirkonkellojen sijaintipaikaksi.

Kirkon sisäseinäpintoja on jaoteltu pilastereiden avulla. Saarnatuoli on koillisviisteessä ja alttari kirkon itäpäädyssä väliseinää vasten. Alttariseinän takana on sakaristo, jossa on väliseinällä erotettu eteinen. Pohjakaavapiirustus edellyttää kaksinkertaisia ja ikkunattomia sisäviisteitä.

Säilyneet kalustoluettelot mainitsevat kirkon rakennusvuodeksi vuoden 1792.[1] Kirkontornissa oli lisäksi merkintä, jonka mukaan kirkko oli *Rivildä Byggmästarilda tehty eli Bygäytty 1792 ja 3 kesällä*.[2] On kuitenkin syytä olettaa, että rakentamiseen oli ryhdytty jo vuoden 1787 aikana, sillä kirkon keskustornissa sijainnut ensimmäinen kirkonkello oli vuodelta 1787.[3] Kirkon tilikirjat alkavat vuodelta 1789, mutta ne eivät sisällä tietoja rakennustoimenpiteistä.[4]

Vuonna 1793 maaherra määräsi maksamaan puuttuneeksi jääneet päivätyöt joko luontaistuotteina (*in natura*) tai keräämällä rahaa.[5] Määräys saattaa liittyä suomussalmelaisten kanssa puhjenneeseen riitatilanteeseen, sillä he olivat puolankalaisten mukaan hankkineet papinsaatavilla (*Pastoralie medlen*) lasia kirkkoonsa sekä saaneet vielä maksaa niillä osan rakennusmestarin palkkiosta.[6] Kirkon vihkimislupa myönnettiin 25.2.1795.[7]

Kirkon keskustorni poistettiin sen painumisen vuoksi vuosina 1892–1893 suoritetun korjauksen yhteydessä. Uusi torni rakennettiin kirkon länsipäätyyn lääninarkkitehti Julius Basilierin tekemien suunnitelmien pohjalta (KUVAT 119–120). Rakennusmestarina toimi Haapavedeltä kotoisin ollut Juho Karjanlahti. Kirkko paloi salaman sytyttämänä vuonna 1949.[8] Arkkitehti Olavi Sortan (1896–1968) suunnittelema uusi kirkko valmistui vuonna 1954.[9]

---

[1] Esim. Kal 1844. E VI 37. TTA. TMA.
[2] Kal 1886. Puolanka / MV TOP. MV.
[3] Kal 1830. Täydennyksineen. KA MF IK 173. PuoKa; Ks. myös Hyyryläinen 1985, 505.
[4] Kirkonkassan tilikirjat 1789–1839. KA MF IK 173. PuoKa.
[5] Maaherran lausunto 17.9.1793. Asiakirjasarjassa Muut asiakirjat 1793, 1845–1852. KA MF IK 174. PuoKa.
[6] Puolankalaisten valitus mh Carpelanille. Ilman tarkempaa päiväystä, mutta saapunut 17.12.1792. II Ec:4. HyKa. OMA. Maaherra velvoitti suomussalmelaiset tekemään selvityksen kuuden viikon kuluessa kahden riksin sakon uhalla; Paltamon pitäjästä saaduista kirkkoherrantuloista, ks. Calamnius 1904, 177.
[7] Ttk khra G.M. Lesceliukselle 25.2.1795. Vihkimisluvan sai samalla myös Suomussalmi. BI 62. TTA. TMA.
[8] Hyyryläinen 1985, 505–506 ja 507–508.
[9] Luostarinen 1980, 268.

[58] PYHÄJOKI

Tyyppi: piirustukset / kivikirkko.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 21.10.1794. Vol. 332. AV. RA.
- Oulun läänin mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 22.1.1796. Vol. 5. KOLL. RA.
- Oulun läänin mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 30.7.1800. Vol. 7. KOLL. RA.
- YIV [Fredenheim – Pfeffer] KM:lle 25.5.1802. Vol. 339. AV. RA.

Piirustukset:

- Thomas Rijf [11.8.]1785[1]; kadoksissa.
- YIV 22.10.1794 (kivikirkko) → KM 25.2.1796.[2]
- YIV 25.5.1802 (puukirkko) → piirustukset jäivät vahvistamattomiksi.[3]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Thomas Rijf 11.8.1785.[4]
- Jacob Rijf 29.12.1796.[5]
- Jacob Rijf 5.7.1797.[6]

Toteutus: ei toteutettu.
Mitat:

- Thomas Rijfin piirustuksessa kirkon jokainen ristivarsi oli 16,6 m pitkä ja 14,8 m leveä. Seinien korkeudeksi mainitaan 8,9 m. Puurakenteisen kellotornin mittoja ei mainita.[7]

Pyhäjoen vanhan, vuonna 1593[8] rakennetun tulipilarikirkon korjaaminen tai vaihtoehtoisesti uuden kirkon rakentaminen tuli ajankohtaiseksi 1780-luvun alkuvuosina. Vuonna 1756 korjattu kirkko oli arvioitu vielä suhteellisen hyväkuntoiseksi, mutta oli tiloiltaan kovin ahdas. Rakennusmestari Thomas Rijf laati vuonna 1785 piirustukset sekä materiaali- ja kustannusarvion uutta kivikirkkoa varten. Piirus-

---

[1] Ilmenee asiakirjasta Kats.ptk 10. – 12.8.1785. Mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 22.1.1796. Vol. 5. KOLL. RA.
[2] Pohja, leikkaus, fasadi signeeraamattomina konsepteina sekä pohja ja fasadi vahvistettuna [Adelcrantz – Wennberg 22.10.1794] kokoelmassa Pyhäjoki kyrka ÖIÄ KP 8:1–6 . ÖHA. RA.
[3] Pohja ja fasadi konseptina [Fredenheim – Blom 25.5.1802] kokoelmassa ÖIÄ KP 8:1–6. ÖHA. RA.
[4] Kustannusarvio ja materiaaliehdotelma liitteenä asiakirjassa Mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 22.1.1796. Vol. 5. KOLL. RA.
[5] Materiaaliehdotelma ja rautatarvikelista (*Jern Behofver*) asiakirjassa YIV KM:lle 25.5.1802. Vol. 339. AV. RA.
[6] Kustannusarvio ja materiaaliehdotelma asiakirjassa YIV KM:lle 25.5.1802. Vol. 339. AV. RA.
[7] *...hwarje kårss af 28 alnars längd ock 25 alnars bredd, 15 alnar hög til takbandet, på 1½ alns foth med 14 alnars takresning och et klåck torn af träd wircke på bräd hwalf.* Kats.ptk 10.– 12.8.1785. Mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 22.1.1796. Vol. 5. KOLL. RA; Känsälä 1997, 407.
[8] Johan Westzynthius mh:lle […] 10.6.1784. Mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 22.1.1796. Vol. 5. KOLL. RA; Kirkko rakennettu 1500-luvun lopulla tai 1626. Pettersson 1987a, 35; Rakennusajasta, ks. Pettersson 2005, Pyhäjoki.

tukset eivät ole säilyneet, mutta asiakirjojen perusteella ne edellyttivät ristikirkkoa. Kirkon keskeltä oli tarkoitus kohota puurakenteinen keskustorni, joka oli suunniteltu kellojen sijaintipaikaksi.[1]

Riita kirkonrakentamisen tarpeellisuudesta aiheutti sen, että hanke seisahtui vuonna 1787. Koska uusi, tilavampi kirkko olisi kuitenkin tulevaisuudessa tarpeen, tuomiokapituli ehdotti seurakuntalaisille rahavarojen ja rakennusmateriaalin keräämistä siten, että kivikirkko voitaisiin rakentaa 15 tai 20 vuoden kuluessa. Ennen uuden rakentamista olisi vanha kirkko korjattava mahdollisimman vähin kustannuksin. Maaherra yhtyi tuomiokapitulin lausuntoon, mutta ehdotti hieman lyhyempää aikaväliä uuden rakentamiseksi. Vuonna 1788 puhjennut sota sekä muut tapahtumat pysäyttivät toimenpiteet varojen keräämiseksi.[2]

Asiaan palattiin uudelleen vuonna 1794, jolloin YIV:ssa laadittiin uudet suunnitelmat.[3] Ne lähetettiin saman vuoden marraskuussa seurakuntaan virallista neuvonpitoa varten. Piirustuksiin ei ollut seurakuntalaisten puolesta mitään huomautettavaa ja Kaarle-herttua vahvisti ne helmikuussa 1796 (KL KUVA 121). Vaikkakin rakennustöiden aloittamista saatiin samaisella KM:n päätöksellä (25.2.1796) vielä siirtää, seurakuntalaiset velvoitettiin yhä kartuttamaan rakennusrahastoa ja kokoamaan tarvittavaa rakennusmateriaalia.[4]

Pitäjäläiset eivät kuitenkaan päässeet yksimielisyyteen kustannusten jakautumisesta emä- ja itsenäistymään pyrkivien kappeliseurakuntien välillä. Taloudellisista asioista oli tarkoitus keskustella 5.7.1796, mutta tuolloin oli jo herännyt ajatus puukirkon rakentamisesta kivikirkon sijaan. Joitakin keskusteluja käytiin myös edelleen siitä, pitäisikö vanha kirkko ainoastaan korjata. Koska asioista ei päästy yksimielisyyteen, lähetettiin Kaarle-herttuan hyväksymä piirustus sekä rakennusmestari Jacob Rijfin siihen laatima materiaaliehdotelma (29.12.1796) takaisin maaherralle ja sitä kautta Tukholmaan. Mukana seurasi myös Rijfin laatima kustannusarvio (5.7.1797) vanhan kirkon uudelleenrakentamista varten. Viimeksi mainitun Rijf oli laatinut 2.7.1797 suorittamansa vanhan kirkon katselmuksen perusteella.[5]

---

[1] Kalajokelainen rakennusmestari Sigfred Silvast tarkasti kirkon 13.10.1784. Kats.ptk 13.10.1784; Thomas Rijf tarkasti kirkon 10. – 12.8.1785 järjestetyssä katselmuksessa. Vanhan sekä Rijfin suunnitteleman uuden kirkon mitat ilmenevät kats.ptk:sta. Kats.ptk 10.– 12.8.1785. Mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 22.1.1796. Vol. 5. KOLL. RA; Matinollin mukaan kirkon tarkasti Jacob Rijf. Kyseessä väärinkäsitys. Matinolli 1969, 390.

[2] Mh Carpelan KM:lle 16.5.1787. Kirkko oli tarkoitus rakentaa Rijfin ehdotelman pohjalta, joka tässä vaiheessa lähetettiin Tukholmaan YIV:n lausunnolle. Mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 22.1.1796. Liitteineen. Vol. 5. KOLL. RA; Känsälä 1997, 407.

[3] YIV ptk 14.10.1794. AI aa:4. ÖHA; YIV KM:lle 21.10.1794. Mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 22.1.1796. Vol. 5. KOLL. RA.

[4] KM:n päätös 6.11.1794 sekä 25.2.1796. EI 13. TTA. TMA; Ttk KM:lle 9.12.1795. Mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 22.1.1796. Virallinen kokous pidettiin 19.7.1795. Vol. 5. KOLL. RA; Känsälä 1997, 407.

[5] *...blef Byggmästaren Rif anmodad, at taga nuvarande gamla och år 1785 utdömde Moderkyrckan i besiktning, samt uprätta förslag på dess kostnad, om den af lika storlek och beskaffenhet skulle nu nybygga.* Ptk 2.7.1797. Ko. ptk:sta ilmenee, että pitäjäläisten anomus vanhan kirkon korjaamisesta tai puukirkon rakentamisesta oli saapunut Tukholmaan 22.5.1797; Kivikirkon materiaaliehdotelman (29.12.1796)

KM myönsi luvan puukirkon rakentamiseen syyskuussa vuonna 1800.[1] YIV laati vuonna 1802 sisäviisteisen ja keskustornillisen ristikirkon piirustukset, joita ei kuitenkaan vahvistettu virallisesti (KL KUVA 122). Kirkkohankkeen puolestapuhujan rovasti Johan Westzynthiuksen kuoltua vuonna 1804 kirkkoprojekti siirtyi vuosikymmenten ajaksi taka-alalle. Hän oli kuitenkin ehtinyt jo ennen piirustusten laadintaa kirjoittaa yli-intendentti Fredenheimille ja kertoa omat toiveensa kirkkorakennuksen tilajäsentelyn suhteen.[2]

Pyhäjoen kirkko rakennettiin vasta vuonna 1844 intendentinkonttorissa laadittujen (1828) piirustusten mukaisesti. Rakennusmestarina toimi Jaakko Kuorikoski.[3] Kirkko paloi salaman sytyttämänä vuonna 1974. Arkkitehtitoimista Karvala & Silvennoisen suunnittelema uusi kirkko valmistui vuonna 1977.[4]

[59] SAARIJÄRVI

Tyyppi: muu rakennus / pappila.
Kohde: Kolkanniemen pappilan päärakennus.
Piirustukset: mainitaan[5]; kadoksissa.
Toteutus: 1789.
Rakennussopimus: Carl T. Rijf 10.3.1789.[6]

Saarijärven pappila (rak.1783) paloi ulkorakennuksineen kesäkuussa vuonna 1788. Sopimus uuden päärakennuksen pystyttämisestä laadittiin rakennusmestari Carl T. Rijfin kanssa maaliskuussa 1789. Uusien ulkorakennusten pystyttämisestä vastasi lapualainen lasimestari Jacob Wallenberg.[7]

Tehdyn sopimuksen mukaan Carl T. Rijf sitoutui omien työmiestensä avulla rakentamaan pappilan päärakennuksen piirustuksen mukaan sekä suorittamaan tarvittavat puusepäntyöt. Näiden lisäksi hänen tuli kustantaa kaikki tarpeelliset ikkunat. Tulisijojen muuraaminen ja muurikalkin hankinta kuuluivat nekin rakennusmestarin velvollisuuksiin. Seurakuntalaiset puolestaan vastasivat tarvittavista rakennusmateriaaleista sekä rautatarvikkeiden maksusta, joskin rautatavaran hankinta ja nouto ruukilta jäi Rijfin tehtäväksi.[8]

Rijf oli laatinut ilm. mh Carpelanin pyynnöstä. Ks. khra Westzynthius Ttk:lle 2.8.1796. YIV KM:lle 25.5.1802. Liitteineen. AV. RA.

[1] Mh [psta Holmberg – Tulindberg] KM:lle 30.7.1800. Vol. 7. KOLL. RA; KM:n päätös 30.9.1800. EI 13. TTA. TMA.

[2] Rovasti Westzynthius yli-intendentti Fredenheimille 1.9.1801. YIV KM:lle 25.5.1802. AV. RA.

[3] Tarkemmin, ks. Känsälä 1997, 408–412; Vrt. Matinolli 1969, 428–429; Kal. 1831. E VI 163. TTA. TMA.

[4] Luostarinen 1980, 271.

[5] *…sokne boerne icke till trodde sig kunna gå i hand med Caracteurs Byggningens upsättande efter den ritning de sielfve antagit och gillat…*; *Det skall han Carl Rijf, med egen Mans hielp och kost, upbygga prästegårds byggningen enligt den antagne ritningen…* Ptk 10.3.1789. II Ca 1. SaarKa. JyMA.

[6] Ptk 10.3.1789. II Ca 1. SaarKa. JyMA

[7] Sopimusptkt 10.3.1789 (Rijf) sekä 25.3.1789. (Wallenberg). II Ca 1. SaarKa. JyMA.

[8] Ptk 10.3.1789. II Ca 1. SaarKa. JyMA; Leikkonen 1930, 98; Kallio 1972, 553.

Rakennusten oli tarkoitus valmistua kesän 1789 aikana, mutta valmistuminen viivästyi pitäjäläisten taholta tapahtuneiden laiminlyöntien seurauksena. Rakennusmestarit vapautettiin vastuusta ja pitäjäläisten toimittamatta jättämät rakennusmateriaalit jouduttiin hankkimaan pitäjän laskuun. Syksyllä 1789 pappilan päärakennus oli kuitenkin jo niin valmis, että siitä puuttui ainoastaan tulisijat, huoneiden sisustus ja kivijalka.[1]

Carl T. Rijf sai palkkionsa luontaistuotteina. Palkkioksi määrättiin 11 kappaa rukiita joka savulta, joita laskettiin olevan yhteensä 212 kappaletta. Puolet Carl T. Rijfin palkkiosta maksettiin töiden alettua ja toinen puolikas syksyllä rakennustöiden loputtua. Töiden alettua piti sekä Rijfiä että hänen työmiehiään ravita kelpo ruisleivällä sekä myöhemmin kesällä myös voilla. Torpparit ja itselliset olivat lisäksi velvoitettuja auttamaan rakennusmestaria päivätöillä.[2] Syksyllä 1789 Rijf sai vielä lisämaksun päärakennuksen kivijalkaan tarvittavien kivien särkemisestä sopivan kokoisiksi.[3]

Laiminlyönneistä sekä rakennusmateriaalien toimittamisesta kiisteltiin vielä vuonna 1794.[4] Samana vuonna vaadittiin järjestettäväksi myös erillinen tarkastustilaisuus, sillä pitäjäläisten mukaan urakoitsijat Rijf ja Wallenberg olivat jättäneet useita rakennuksia puutteelliseen kuntoon.[5] Myöhemmät asiakirjat eivät kuitenkaan mainitse tarkastustilaisuuden järjestämistä.

Valmistunut päärakennus oli suhteellisen suuri. Se käsitti kymmenen lämmitettävää huonetta sekä neljä vaate- ja ruokakomeroa. Pappilarakennus oli käytössä vuoteen 1900 saakka, jolloin se siirrettiin harjakattoiseksi muutettuna pihan itäpuolelle ja siitä tehtiin palvelusväen asunto. Nykyisin se toimii yksityisenä kesäasuntona (KL KUVA 123). Lääninarkkitehti Reiniuksen suunnittelema uusi päärakennus rakennettiin vuosina 1899–1900.[6]

---

[1] Ptk 31.5.1789 ja 14.10.1789. II Ca 1. SaarKa. JyMA; Leikkonen 1930, 98.
[2] Ptk 10.3.1789. II Ca 1. SaarKa. JyMA; Rijfin kanssa samaan aikaan työskennelleen Wallenbergin palkkio oli 12 kappaa rukiita joka savulta. Hänen tuli työmiestensä kanssa rakentaa savupirtti, oluthuone, ruoka-aitta, talli, kaksi navettaa ja rehulato. Ptk 25.3.1789. II Ca 2. SaarKa. JyMA; Kallio 1972, 553.
[3] 14.10.1789. II Ca 1. SaarKa. JyMA. Pitäjäläisten tehtävänä oli hakea särjetyt kivet rakennuspaikalle.
[4] Ptk 30.11.1794. II Ca 2. SaarKa. JyMA.
[5] Esimerkkinä mainittiin, että piiluamaton rehulato oli ilman kattoa, ja että pirtissä oli huonolaatuinen ja maahan uponnut tulisija. Päärakennuksen puusepäntyöt olivat jääneet keskeneräisiksi ja kivijalka rappaamatta. Puheenjohtajan käsityksen mukaan Rijf ja Wallenberg oli jo vapautettu kaikesta vastuusta. Ptk 14.12.1794. II Ca 2. SaarKa. JyMA.
[6] Leikkonen 1930, 98–99 ja 104–105; Knapas 2009b, 187–189; Reiniuksen suunnitelma, ks. Knapas 2009a, 68 (kuva); Pappila on nykyisin yksityisomistuksessa.

[60] SALOINEN

Tyyppi: kellotapuli.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 14.1.1785 sekä 12.5.1785. Vol. 324. AV. RA.
- KM [Kustaa III] YIV:lle 1.2.1785. F II b:1. ÖHA. RA.
- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 19.1.1786. Vol. 325. AV. RA.

Piirustukset:
- Simon Silvén 1783.[1]
- YIV (14.1.)1785 → KM hylkäsi 1.2.1785[2]; kadoksissa.
- Kustaa III 1.2.1785.[3]
- YIV (12.5.)1785 → KM 19.5.1785[4]; kadoksissa.
- YIV (19.1.)1786 → KM 31.1.1786[5]; kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: 1786–1787.
Työnjohto: Jacob Rijf.
Mitat:
- Vuoden 1826 kalustoluettelon mukaan kellotapulin neliömäisen pohjakerroksen sivujen pituudeksi mainitaan 12 kyynärää (7,1 m). Tapulin korkeus maasta katon alaosaan on 18 kyynärää (10,7 m).[6]

Saloisten (ent. *Salo*) kappelilaiset anoivat vuonna 1783 kirkkoherra Johan Simeliuksen (1714–1791) johdolla tuomiokapitulilta lupaa käyttää kirkonvaroja uuden kellotapulin rakentamiseen. Tuomiokapituli muistutti kuitenkin seurakuntalaisia vallitsevasta rakennuslainsäädännöstä ja kehotti heitä ensin hankkimaan tarvittavan rakennusluvan sekä kuninkaan hyväksymät piirustukset.[7]

Pian seurakuntalaiset lähettivätkin Oulun läänin maaherralle anomuksen puisen kellotapulin rakentamisesta. Liitteenä oli kirkonrakennusmestari Simon Silvénin (1747–1798) laatima kolminivelisen kellotapulin piirustus. Maaherra Tandefelt lähetti asiakirjat eteenpäin KM:lle, joka ohjasi ne YIV:n lausunnolle tammikuussa vuonna 1784.[8]

---

[1] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 14.1.1785. Vol. 324. AV. RA.
[2] Ilmenee asiakirjasta KM [Kustaa III] YIV:lle 1.2.1785. F II b:1. ÖHA. RA.
[3] Alkuperäinen luonnos liitteenä asiakirjassa KM [Kustaa III] YIV:lle 1.2.1785. F II b:1. ÖHA. RA; Kopiona kokoelmassa Karttula kyrka ÖIÄ KK 9:1–3. ÖHA. RA.
[4] Saloisten kellotapulin piirustuksen laadinta ohjattiin Olof Tempelmanille. YIV ptk 30.3.1785. AI aa:1. ÖHA. RA.
[5] Uudistettujen piirustusten laadinnasta on ilmeisesti vastannut Olof Tempelman. Pettersson 1987, 260.
[6] Kal 1826. KA MF IK 549. SaloKa.
[7] Pettersson 1987, 257.
[8] YIV ptk 11.1.1785. AI aa:1. ÖHA. RA; Silvenin piirustus, ks. Pettersson 1987, 257 (kuva 185).

Noin vuoden kuluttua YIV teki piirustukseen vastaehdotuksen, jonka kuningas Kustaa III hylkäsi. Kustaa III lähetti YIV:oon kirjelmän sekä omakätisen tapuliluonnoksen, jonka mukaan Saloisten sekä samanaikaisesti suunnitteilla olleen Karttulan kellotapulit olisi rakennettava. Rakennuksille saataisiin siten näyttävämpi muoto (KL KUVA 124). Karttulan asiapaperit ohjattiin konduktööri Thure G. Wennbergille ja Saloisten professori Olof Tempelmanille. Arkkitehdit laativat tapuleita varten uudet piirustukset kuninkaan ehdotelman pohjalta. Molemmat piirustukset hyväksyttiin samalla päivämäärällä toukokuussa 1785. Ainoastaan Karttulan kellotapulin konseptipiirros on säilynyt (KL KUVA 125).[1]

Piirustusten saavuttua Saloisten seurakuntaan ne havaittiin ilmeisesti liian epäkäytännöllisiksi. YIV:ssa laadittiin tapulia varten vielä kerran uudet piirustukset, jotka kuningas vahvisti tammikuussa 1786. Todennäköisesti myös nämä piirustukset olivat professori Tempelmanin käsialaa.[2]

Uusklassistista tyylisuuntaa edustava kellotapuli rakennettiin vuosina 1786–1787 rakennusmestari Jacob Rijfin johdolla (KL KUVA 126). Ylöspäin kapenevalta, lähes neliönmuotoiselta pohjakerrokselta kohoaa kellohuone, jonka kulmissa on suuret pilarit. Kellohuoneen etelä- ja pohjoissivuja koristavat lisäksi pilareiden väliin sijoitetut doorilaiset pylväät. Pilarit ja pylväät kannattelevat palkistoa ja laakeaa satulakattoa. Alun perin avonaisena ollut kellohuone laudoitettiin ja varustettiin sulkapaneloiduilla ääniaukoilla vuonna 1823.[3] Tapuli on edelleen käytössä.

Tapulin rakenteellinen perusidea on sama kuin Karttulan säilyneessä konseptipiirroksessa sekä viimekädessä Kustaa III luonnoksessa. Näissä ei kuitenkaan edellytetty Saloisten tapulissa olevaa pohjakerroksen läpikäytävää ja sivukomeroita, vaan pyrkimyksenä oli mahdollisimman matala jalustarakennelma. Saloisten tapauksessa muutoksiin päädyttiin ilmeisesti seurakuntalaisten vaatimuksesta ja paikallisen tradition siivittämänä. Kysymyksessä saattaa olla myös rakennusmestari Rijfin tekemä lisäys.[4]

Rakennusmestari Jacob Rijfin ensimmäinen osuus palkkiosta maksettiin marraskuussa 1786[5] ja loppusumma huhtikuussa 1787.[6] Viimeksi mainitun yhteydessä maksettiin lisäksi edestakaiset kyytirahat Kiiminkiin. Kyytiraha liittynee Rijfin matkoihin Ylikiimingin kirkkotyömaalle.[7]

---

[1] YIV KM:lle 14.1.1785 sekä 12.5.1785. Liitteineen; KM YIV:lle 1.2.1785. Liitteineen. AV. RA; YIV ptk 30.3.1785. AI aa:1. ÖHA. RA; Pettersson 1987, 258–260.
[2] YIV KM:lle 19.1.1786. AV. RA; Pettersson 1987, 260.
[3] Pettersson 1987, 263–264.
[4] Pettersson 1987, 266.
[5] *Bygmästaren Jacob Rijf bekommit des arfwode för kläck stapels bygnaden och skjuts pengar til NyCarleby [...]15;-;-*. Tilit 13.11.1786. KA MF IK 549. SaloKa.
[6] *Betalt åt bygmästaren Rijf slutet af des arfwode för klock stapel bygnaden 3;32;-*. Tilit 28.4.1787. KA MF IK 549. SaloKa.
[7] *…skjutspenningar för fram och åter resan ifrån och til Kimingi 2;16;-*. Tilit 28.4.1787. KA MF IK 549. SaloKa; Pettersson 1987, 263; Knapas 1986, 24.

[61] SKELLEFTEÅ 1

Tyyppi: laajennus / kivikirkko + saarnatuoli + alttaripöytä + alttarikaide.
Kohde: Skellefteån myöhäiskeskiaikainen kivikirkko (1485–1507).
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- mh Donner YIV:lle 3.12.1793. F II aaa:19. ÖHA. RA.
- YIV [Adelcrantz] KM:lle 16.12.1793. Vol. 331. AV. RA.
- mh Stromberg KM:lle 4.4.1799. Vol. 22. KOLL. RA.
- mh Stromberg KK:lle 2.5.1804. KKA. RA.

Piirustukset:

- Jacob Rijf 16.10.1793 → puhtaaksipiirto (J. Rijf) → KM 19.12.1793.[1]

Rakennussopimus: Jacob Rijf 30.11.1793[2], kadoksissa.
Toteutus: 1794–1798, alttarikaide ja saarnatuoli n. –1798.
Mitat:

- Kirkon alkuperäisen runkohuoneen ulkomitat olivat n. 41,7 x 15,1 metriä.[3]

Skellefteån kivisen pitkäkirkon perustukset ladottiin vuonna 1485. Pyhäkön alla oleva maaperä osoittautui kuitenkin huonoksi ja jo vuonna 1544 kirkossa suoritettiin laajoja korjaustoimenpiteitä ulospäin kallistuvien seinämuurien vuoksi. Muutamien vuosien kuluttua (1550) kirkon itäpäätyä jouduttiin tukemaan vielä ulkoisten tukipilarien avulla.[4]

Kirkon laajentamista oli harkittu vakavasti jo 1750-luvulla, mutta hanketta ei toteutettu vuonna 1757 puhjenneen Pommerin sodan vuoksi. Kirkkoherra Petrus Högström (1714–1784) yritti viedä asiaa eteenpäin vielä 1770-luvun lopulla, jolloin kirkkoa aiottiin laajentaa rakennusmestari Daniel Hagmanin (1710–1776) ja hänen poikansa laatimien suunnitelmien mukaisesti. Tuolloin muut eteen tulleet seikat ohittivat hankkeen. Vasta Högströmin seuraajaksi tulleen Carl Gustaf Nordinin (1749–1812) aikana suunnitteluhanke rupesi etenemään toivotulla tavalla. Ilmeisesti juuri Nordinin ansiota oli, että rakennusmestari Jacob Rijf kutsuttiin laatimaan uudet, tyydyttävämmät piirustukset.[5]

Lääninrakennusmestari Jacob Rijfin laatimat piirustukset käsittävät sisäviisteisen ristikirkon fasadi- ja pohjakaavapiirroksen (KL KUVA 127). Pohjapiirroksen mukaan vanhan runkohuoneen itäpääty, pohjoispuolen sakaristo sekä länsiosan

---

[1] Lähetekirjelmän merkinnän mukaan piirustukset vahvistettiin 21.12.1793. Skellefteån kirkonarkistossa säilyneessä vahvistetussa piirustuksessa [Rijf – [Adelcrantz – Tempelman 16.12.1793]] on kuitenkin Kaarle-herttuan hyväksymismerkintä päiväyksellä 19.12.1793. Flodin 1993, 52–53 (kuvat 48 ja 49).
[2] Fellström 1964, 37.
[3] Fellström 1964, 21; Beskow 1952, 22.
[4] Fellström 1964, 20 ja 24–25. Kirkkoa korjattiin vielä 1600- ja 1700-luvuilla. Näistä tarkemmin, ks. Fellström 1964, 25–29; Beskow 1952, 22; Kirkko vihittiin vuonna 1507.
[5] Kirkonrakentamisasiaa (*kyrkobyggnadsärenden*) tiedusteltiin ilmeisesti keväällä 1793, sillä tuolloin maksettiin rakennusmestari Rijfille lähetetyn kirjeen postimaksu. Fellström 1964, 33–34 ja 37; Beskow 1952, 110–114; Nordinista tarkemmin, ks. Fellström 1964, 120–122.

pohjois- ja eteläseinät säilyisivät. Alttari tulisi kaakkoisviisteeseen ja saarnatuoli vastaavasti koilliseen. Kulku siihen tapahtuisi sakariston kautta seinämuurin lävitse. Kirkon itä- ja länsipäätyä koristaa avoin pylväskolonnadi. Kahdeksankulmaisen ristikeskuksen päältä kohoaa mahtava, lanterniiniin päättyvä keskustorni. Piirustukset on signeerattu Skellefteåssa 16.10.1793.

Rakennusprosessia nopeuttaakseen seurakuntalaiset lähettivät omalla kustannuksellaan Rijfin Tukholmaan esittelemään piirustukset ja pyytämään niihin tarvittavia korjaustoimenpiteitä. Myös Länsipohjan läänin maaherra af Donner toivoi yli-intendentin ottavan piirustuksen käsittelyyn ja toimittavan sen kuninkaan hyväksynnälle. Maaherran 3.12.1793 päiväämästä ja Rijfin mukana 11.12.1793 saapuneesta kirjelmästä ilmenee, että kirkon perustukset oli jo tehty Rijfin piirustuksen mukaan.[1]

Asian käsittely vaati kiireellisyytensä vuoksi hieman poikkeuksellisen käsittelyn. YIV:n pöytäkirjassa säilyneen maininnan mukaan Rijfin laatima piirustus tarvitsi yhtä sun toista muutosta (*Ritningen i ett och annat ansågs fodra någon ändring*). Koska Rijf oli nyt seurakunnan asiamiehenä paikalla, päätettiin, että Rijf itse korjaa piirustuksen (*Beslöts at låta Riif den samma omrita*), jonka jälkeen se lähetetään vahvistettavaksi.[2]

Rijf on ryhtynyt työhön välittömästi, sillä jo 16.12.1793 yli-intendentti Adelcrantz ohjasi piirustukset Kaarle-herttuan hyväksynnälle. Adelcrantzin lähetekirjelmästä KM:lle ilmenee, ettei hänellä ollut mitään huomauttamista suunnitelmaan, johon seurakuntalaisetkin olivat olleet tyytyväisiä. Kirjelmään tehdyn merkinnän mukaan piirustukset vahvistettiin 21.12.1793.[3] Rijfin laatimasta ja Skellefteån kirkonarkistossa säilyneestä piirustuksesta käy kuitenkin selväksi, että Kaarle-herttua on vahvistanut suunnitelman jo 19.12.1793.[4]

Rakennussopimus oli solmittu Jacob Rijfin kanssa marraskuussa vuonna 1793.[5] Perustustyöt ovat kuitenkin alkaneet jo hieman aiemmin. Tilikirjan mukaan vuonna 1793 maksettiin sotilas Nicodemus Carlmanille kirkon perustustöihin liittyvä pienehkö palkkio. Kirkonrakennusmestari Rijfille ja muuhun kirkon tarpeeseen maksettiin yli 31 riikintaaleria (31;18;6). Saman vuoden adventtisunnuntaina eli samana päivänä, jolloin rakennussopimus laadittiin, maksettiin rakennusmesta-

---

[1] Länsipohjan läänin mh Donner yli-intendentti Adelcrantzille 3.12.1793. Saapunut 11.12.1793. F II aaa:19. ÖHA. RA.
[2] YIV ptk 20.12.1793. AI aa:3. ÖHA. RA. Asia on viety pöytäkirjoihin poikkeuksellisen menettelytapansa vuoksi vasta hieman myöhemmin; Vrt. Klemetti 1927, 102; Vrt. Foldin 1993, 52.
[3] YIV [Adelcrantz] KM:lle 16.12.1793. AV. RA.
[4] Ks. Flodin 1993, 52–53 kuvat 48 ja 49; *Ny Dessein approberad af Konungen förut [-]edsänd med Hr. Riiff.* Skellefteån kirkon suunnitelmaan liittyvän diaarion (11.12.1793) toimenpidemerkintä vuodelta 1794. CI aa:2. ÖHA. RA.
[5] Samassa yhteydessä korvattiin myös Rijfin 73 peninkulman pituinen matka kotoaan Uudestakaarlepyystä Skellefteåhon. Fellström 1964, 37.

ri Rijfin 45 päivän kostholli kirkon uudisosan perustustöiden ajalta.[1] Piirustuksesta ja rakennustyön johtamisesta Rijf puolestaan kuittasi 250 riikintaalerin palkkion ilman ylläpitoa ja kyytejä.[2]

Seuraavan kerran Rijf mainitaan joulukuussa vuonna 1797, jolloin hän nosti Tukholmaan suuntautuneen matkansa myötä etukäteismaksuna 60 riikintaalerin palkkion.[3] Vuonna 1798 maksettu palkkio ajoittui sekin Rijfin Tukholman matkan yhteyteen.[4] Vuonna 1798 maksettiin palkkio myös vanhalle rakennusmestarille Thomas Rijfille sekä muurikisälli Anders Malanderille.[5] Jacob Rijfin osalta viimeiset palkkiot maksettiin vuonna 1799, jolloin Pyhän Kolminaisuuden päivän sunnuntaina maksettiin etukäteismaksuna 10 riikintaaleria ja kolmen sunnuntain jälkeen tästä Rijfin poislähdön yhteydessä hieman yli 91 riikintaaleria (91;40;-).[6]

Skellefteån kirkko rakennettiin Rijfin laatiman piirustuksen mukaan pääasisassa vuosien 1794–98 aikana (KL KUVA 128). Kirkon rakennustöiden aikana sattui onnettomuus, sillä kirkon suuri holvi ja torni sortuivat aiheuttaen muutaman ihmisen kuoleman. Onnettomuus tapahtui ilmeisesti vuoden 1798 alussa.[7] Sen on kerrottu johtuneen apulaispapin antamasta määräyksestä poistaa muuratun holvin asetetut tuet liian aikaisin.[8] Onnettomuudesta kertovat asiakirjat eivät kuitenkaan mainitse tukien ennenaikaisesta poistamisesta mitään, vaan virallista kirkontarkastusta vaadittiin useiden rakennusvirheiden ja halkeilevien seinämuurien vuoksi. Myös kirkon perustusten arveltiin olevan virheelliisesti tehdyt.[9] Lääninrakennusmestarille oli myönnetty kuitenkin todistus moitteettomasta kirkonrakentamisesta heinäkuussa vuonna 1799.[10]

---

[1] *Adwents Söndagen är utbetalt för kosthållningen til Kyrko Byggmästaren Rijf under des 45 dagars härwaro wid grundläggningen til nya utbyggnaden af kyrkan 11;12;-.* Tilit 1793. LI a:5. SkeKa. HLA. Tarkempia maksupäiviä ei ole määritelty.
[2] Fellström 1964, 38.
[3] Tilit 1797. LI a:5. SkeKa. HLA.
[4] Tilit 1798. LI a:5. SkeKa. HLA.
[5] Tilit 1798. LV:2. SkeKa. HLA. Thomas Rijf oli paikalla ainakin maaliskuussa ja elokuussa 1798.
[6] Tilit 1799. LI a:5. SkeKa. HLA; Tämä yhteensä 101 riikintaalerin 40 killingin loppumaksu oli säilynyt myös tositteena. Fellström 1964, 38.
[7] Kuten myös Fellström (1964, 39) on havainnut, maksettiin toisena laskiaisen jälkeisenä sunnuntaina Lars Styfsin rouvalle 12 killinkiä kirkkoholvin sortumisen seurauksena kuolleiden käärimisestä (*för det hon swept de döda som omkommo wid kyrkowalfwets fall*). Tilit 1798. LI a:5. SkeKa. HLA; Esim. *…i anseende til där anställd kyrko-byggnad och de olyckor, som derunder inträffat, igenom kyrko-hwalfwets nedfallande och Tornets kullstörtande*. Härnösandin tk KM:lle 19.6.1799. Lisäasiakirja kokonaisuudessa Länsipohjan läänin mh Stromberg KM:lle 4.4.1799. Vol.22. KOLL. RA; *…att de olyckshändelser, som redan under Byggnaden förefallit, dels genom Tornets omkullstörtande, och en dels genom Stora kyrkowalfwets nedfallande…* . Notaari Fredrik Jonssonin valitus Nasan kyläkunnan puolesta. Osoitettu kamarineuvostolle. Ilman tarkempaa päiväystä, mutta toimitettu 16.8.1802. Asiakirjassa Länsipohjan läänin mh Stromberg kamarikollegiolle 2.5.1804. Tp. KKA. RA.
[8] Fellström 1964, 39; Wik 1971, 309.
[9] Länsipohjan läänin mh Stromberg KM:lle 4.4.1799. Vol.22. KOLL. RA; Länsipohjan läänin mh Stromberg kamarikollegiolle 2.5.1804. Tp. KKA. RA.
[10] *…dett de så mycket de kunde förstå icke funnit något att klandra, utan wore kyrckan efter Kongl Majts Allernådigste fastställdte Ritning till wägger, Stenhwalf och Torn ordenteligen upförd….* Todistus Skellef-

Rakennusmestarin tekemä komea (*prägtiga*) saarnatuoli (KL KUVAT 129–130) oli maalaamaton vielä toukokuussa 1799.[1] Todennäköistä on, että Rijfin rakennussopimukseen sisältyi myös alttaripöytä, sillä kirkossa on ainakin Rijf-tuotantoon kuuluva alttarikaide (KUVA 76). Sisätilat on järjestetty myöhemmin (1915–16) uudelleen ja alttari on nykyisin kirkon itäristissä.

Uuden, laajennetun kirkon perusongelmaksi muodostuivat halkeilevat seinämuurit. Kirkon keskusholviin sekä länsiristin pohjois- ja eteläseinään ilmestyi suuria, kattotuoleista maahan saakka ulottuvia halkeamia jo ennen vuotta 1800.[2] Halkeilemista yritettiin estää usein eri tavoin pitkin 1800-lukua. Vasta vuonna 1935 kirkon länsipäätyä tuettiin betonipaalutuksella.[3]

Skellefteån kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1876, 1949, 1964 ja 1984.[4]

[62] SKELLEFTEÅ 2

Tyyppi: piirustukset / yksityinen rakennus.
Kohde: yksityinen asuinrakennus.
Piirustukset: Jacob Rijf n.1793[5]; kadoksissa.
Toteutus: –1793–.
Työnjohto: Olof Persson.[6]

Skellefteån Kusmarkissa sijaitseva kivinen asuinrakennus rakennettiin 1790-luvun alussa skellefteålaisen talonpoika ja lautamies Olof Perssonin (1740–1807) johdolla. Piirustukset oli perimätiedon mukaan laatinut Skellefteån kirkon laajentamisesta

---

teåsta 30.7.1799. Allekirjoittanut pastori Eric M. Melin sekä pitäjänkirjuri Forsen. Jäljennöksenä asiakirjassa YIV KM:lle 16.1.1807 (Kuopio). AV. RA.

[1] *…dessutom felar ännu Altar Tafla, målning på den af Byggmästaren förfärdigade prägtiga Predikostolen samt på kyrkans innanrede och Tornets Zirater jemte Koppar beslag…* Skellefteån pitäjäläiset KM:lle 26.5.1799. Saapunut 13.6.1799. Lisäasiakirja kokonaisuudessa Länsipohjan läänin mh Stromberg KM:lle 4.4.1799. Vol.22. KOLL. RA; Saarnatuoli maalattiin syyskesällä 1799. Tilit 1799. LI a:5. SkeKa. HLA; Fellströmin mukaan ko. saarnatuoli on valmistettu vuonna 1648 ja on siirretty vanhasta kirkosta uuteen. Käsitys on virheellinen. Fellström 1964, 48–49.

[2] *…huru som å Skellefteå, med så mycken kostnad nyligen upbygda kyrkia, ganska betydeliga Rämnor nu redan äro synbara så wäl uti stora hwalfwet som ock uti Wästra korset både på Norra ock på Södra Wäggen, alt up ifrån Takstolan nedanmot Jorden; Warandes utom dessa, äfwen flera betydeliga förgjörelser, både wid murarbetet och wid trädwirkets sammanfogning at åtala ock hwilka alla skola wid skeende Syn ock Besigtning blifwa närmare upgifne, utwiste och beskrifne.* Notaari Fredrik Jonsson maaherralle. Saapunut 6.6.1800. Jäljennös. Länsipohjan läänin mh Stromberg KK:lle 2.5.1804. Tp. KKA. RA.

[3] Fellström 1964, 40–41.

[4] Lindberg 2012b, 4.

[5] Talon on perimätiedon mukaan suunnitellut Jacob Rijf. Toivanen 1986, [1]; Lars Back kertoo Kaarlelan pitäjänhistoriassa sokojalaisen kirvesmies Mats Skrabbin ja kruununvallesmanni Olof Hollstenin välisestä sopimuksesta (1788), jonka mukaan Skrabbin piti lähteä Länsipohjaan rakennusmestari Jacob Rijfin kanssa rakentamaan yksityistaloa. Ptk:n päiväyksen puolesta (21.9.1792) matka saattaisi jollain tapaa liittyä Kusmarkin talon suunnitteluprosessiin. Back 1980, 334 ja viite 46.

[6] Toivanen 1986, [1].

neuvottelemaan saapunut rakennusmestari Jacob Rijf.[1] Perimätietoa tukee se, että rakennus poikkeaa sekä rakentamistavaltaan että yleispiirteiltään seudun muista tuonaikaista länsipohjalaisista rakennuksista.[2]

Satulakattoinen kivitalo on pohjakaavaltaan ns. sivukamaritupa, joka koostuu eteisestä, eteiskamarista, edustuvasta, tuvasta sekä kahdesta sivukamarista (KL KUVAT 131–132). Suomen puolelta vastaavaa rakennustyyppiä löytyy puuvalmisteisena erityisesti Keski-Pohjanmaalta Kruunupyyn seuduilta sekä Perhon- ja Ähtävänjokilaaksoista.[3]

Kusmarkissa *Stenhuset* tai *Rijfska gården*in nimellä tunnettu rakennus määrättiin suojelukohteeksi vuonna 1979. Talo on yksityisomistuksessa.[4]

[63] SOTKAMO

Tyyppi: kellotapuli.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:
- YIV [Piper – Pfeffer] KM:lle 19.12.1804. Vol. 340. AV. RA.

Piirustukset:
- Jacob Rijf 16.7.1803.[5]
- YIV 19.12.1804 → KM 11.1.1805.[6]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Jacob Rijf (16.7.1803).[7]
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: 1806.
Työnjohto: [Rijf].
Mitat:
- Toteutetun tapulin pohjakerroksen pinta-ala on vuoden 1845 kalustoluettelon mukaan 16 x 16 k (9,5 x 9,5 m) ja korkeus 20 k (11,9 m). Kellokerroksen pohjapinta-ala on 11 x 11 k (6,5 x 6,5 m) ja korkeus 15 k (8,9 m). Kellokerroksen päällä oli puupallo Ø 1¼ k (Ø 74 cm), jonka päältä kohosi 7 k (4,2 m) korkea viirintanko. Kivijalan korkeus oli 1 k (n.59,4 cm).[8]

Sotkamon järjestyksessä toinen kellotapuli rakennettiin vuonna 1748 rakennusmestari Lars Kähkösen johdolla.[9] Tapuli oli huonokuntoinen jo 1700-luvun lopulle tultaessa ja rakennusmestari Thomas Rijf kuittasi sen korjaukseen liittyneen pienen

[1] Lundgren 1993, 89; Toivanen 1986, [1]; Skellefteån kirkon rakennussopimus solmittiin Rijfin kanssa 30.11.1793. Fellström 1964, 37.
[2] Toivanen 1986, [1].
[3] Toivanen 1986, [1]; Lundgren 1993, 89; Korhonen 1988, 27.
[4] Lundgren 1993, 89.
[5] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 19.12.1804. Vol. 340. AV. RA.
[6] Signeeraamattomana konseptina kokoelmassa Sotkamo kyrka ÖIÄ KS 2:1. ÖHA. RA; Rinteen mukaan piirustuksen on laatinut Fredrik Blom. Rinne 1912, 68.
[7] Materiaaliehdotelma liitteenä asiakirjassa YIV KM:lle 19.12.1804. Vol. 340. AV. RA.
[8] Kal 1845. II Be:1. SotKa. OMA.
[9] Tilit 1748. KA MF IK 102. SotKa; Wilmi 1997, 218.

palkkion vuonna 1785.[1] Uuden kellotapulin rakentamisesta päätettiin 1800-luvun alussa, jolloin *rakennusmestari Rijf* laati hanketta varten tarvittavat suunnitelmat.[2]

Jacob Rijfin laatima piirustus käsittää kaksikerroksisen kellotapulin fasadin ja pohjan (KL KUVA 133). Pohjakerrosta hallitsee portaali, joka muodostuu kahdesta massiivisesta liseenistä sekä niiden kannattelemasta päätykolmiosta. Tympanonkenttää koristaa risti. Liseenien väliin jää pystyn suorakaiteenmuotoinen oviaukko, jonka yläosaa koristavat aurinko sekä molemmista päistään kiinnitetty köynnöskoriste eli festoni.

Pohjakerroksen kupukaton päältä kohoaa neliömäinen kellokerros, jonka alaosaa koristaa kolme ympyränmuotoista koristeaukkoa. Kellokerroksen fasadia jaksottavat myös neljä tasavälein asetettua pilasteria, joiden väliin jää kolme korkeaa ja kapeahkoa ääniaukkoa. Pilasterit kannattelevat palkistoa, jossa on triglyfein ja metoopein koristeltu friisi. Palkiston päältä nousee lähes puolipallon muotoinen kupukatto, jonka päältä kohoaa ristiin ja tähtikoristeeseen päättyvä obeliskimainen salko.

YIV laati tapulia varten huomattavasti yksinkertaistetumman piirustuksen. Lähetekirjelmän allekirjoittaneen F.M. Piperin mukaan tavoitteena oli ollut saavuttaa suurempi kestävyys yhdistettynä yksinkertaistetumpaan ja järjestetympään ulkomuotoon.[3]

Fasadipiirros käsittää pystyn suorankaiteen muotoisen pohjakerroksen, jossa on yksi pyörökaarinen oviaukko sekä sen yläpuolella ikkuna-aukko (KL KUVA 134). Laakean katon päältä kohoaa neliömäinen kellokerros, jonka ääniaukkoa koristaa kaksi vapaasti seisovaa pylvästä muodostaen ns. serliana-motiivin. Kellokerrosta kattaa matala kupu, jonka päällä on yksinkertainen risti.

Tapuli rakennettiin kesän 1806 aikana. Rakennusmestarin ylläpito käsitti aikajakson 11.5.–3.7.1806, jonka jälkeen hän kuittasi 50 valtionvelkariksin palkkion sekä matkarahat (28;9;-).[4] Lähteet eivät mainitse rakennusmestarin nimeä. Tapuli lienee kuitenkin pystytetty Rijfien johdolla, sillä maaliskuussa 1805 maksettiin postimaksut ”*rakennusmestarille Uuteenkaarlepyyhyn*” lähetetystä paketista, joka sisälsi piirustukset.[5] Kyseessä oli ilmeisesti KM:n tammikuussa 1805 vahvistama tapulisuunnitelma.

Tapuli toteutettiin YIV:n piirustuksen mukaan.[6] Vuonna 1841 mainittiin, että vielä puolivalmis tapuli sijaitsi huonolla perustuksella ja oli kallistunut itään päin.

---

[1] *Til Bygmest. Thomas Rif för Stapelens omlagande 2,-;-.* Tilit 1785. KA MF IK 102. SotKa.
[2] *För klockstapil Rijtning til Bygmestar Rijf 5;-;-* Tilit 1803. KA MF IK 102. SotKa.
[3] *…till vinnande af större varaktighet för sammansättningen förenad med mera enkelhet och ordning för utseendet.* YIV KM:lle 19.12.1804. Sis. Jacob Rijfin laatiman piirustuksen ja kustannusarvion. AV. RA.
[4] Tilit 1806, s. 237. Tarkempi erittely sivulla 242, josta ilmenee ylläpidon kesto. KA MF IK 102. SotKa.
[5] *15. martii post porto för 2 lod til Bygmestaren i NyCarleby med Ritning -;5;3.* Tilit 1805. KA MF IK 102. SotKa.
[6] Toteutettu asu näkyy Jonas Ferdinand Bergenheimin (1796–1847) akvarellissa. Akvarelli on tehty vuosien 1810–47 välisenä aikana, todennäköisesti vuoden 1836 jälkeen. *Sotkamon kirkko ympäristöineen*. Kuvanumero: HK18781109:25b. KK. MV.

Huonokuntoista tapulia korjattiin kesällä vuonna 1844.[1] Tapuli purettiin ilmeisesti vuonna 1893.[2]

[64] SUMIAINEN

Tyyppi: saarnatuoli.
Kohde: Sumiaisten kirkko.
Toteutus: n.1810–1811.
Työnjohto: Johan Kantlin.

Laukaan emäseurakuntaan kuuluneen Sumiaisten kylän kahdeksankulmainen pyörökirkko valmistui vuonna 1802 kruunupyyläisen Anders Malanderin (1771–1809) johdolla. Malander oli Jacob Rijfin renki ja työskenteli kirkonrakentajien apuna suurimmissa hankkeissa.[3]

Sumiaisten kirkon uusklassistista tyylisuuntaa edustava saarnatuoli valmistui vuonna 1811 ja sen toteuttamisesta vastasi Uudestakaarlepyystä kotoisin ollut nikkari ja rakennusmestari Johan Kantlin (1770–1839). Hän oli Jacob Rijfin vävy ja kuului Rijfien kirkonrakentajaryhmään.[4]

Sumiaisten saarnatuoli vastaa toteutukseltaan muita Rijf-saarnatuoleja (KL KUVA 135). Koska kirkonrakennusmestari Malanderin kanssa tehtyyn sopimukseen ei kuulunut saarnatuolin tekeminen, on hyvin todennäköistä, että Sumiaisten saarnatuolin piirustukset olivat Jacob Rijfin käsialaa ja tilattu kirkkoa varten jo ennen Jacob Rijfin ja tämän pojan vuonna 1808 tapahtunutta äkillistä kuolemaa. Saarnatuolin hankinnan tullessa ajankohtaiseksi sumiaislaiset lähestyivät asiassa Johan Kantlinia, joka tuolloin ainoana edusti Rijfien rakennusmestareita.

[65] SUOMUSSALMI

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko + virsitaulu.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Palmroth] KM:lle 26.4.1787. Vol. 326. AV. RA.

Piirustukset:

- Jacob Rijf [1786].[5]
- YIV 26.4.1787 → KM 2.5.1787[1]; tuhoutuneet.

---

[1] Kal 1841 sekä Kal 1845. II Be:1. SotKa. OMA.
[2] Sotkamon vuonna 1870 valmistunutta kirkkoa edeltänyt ristikirkko purettiin vuonna 1893. Kellotapuli on voitu purkaa samassa yhteydessä. Lindberg 1934, 252.
[3] Sumiaisten kirkon rakennussopimus solmittiin 8.2.1800. Asiakirjakokoelmassa Muut saapuneet asiakirjat. II Eh 1. JämKa; Malander oli mukana esim. Pedersören, Alatornion, Kokkolan ja Skellefteån (ks.) hankkeissa.
[4] Saarnatuoliin liittyvä lasku on päivätty 6.7.1811. Pöykkö 1978, 476–477 (viite 88) sekä 480; Kantlinin henkilöhistoriasta tarkemmin, ks. Smeds 2009, 23–25 ja 54–55.
[5] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 26.4.1787. Vol. 326. AV. RA.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Toteutus: 1787.
Työnjohto: Rijf.
Mitat:

- Vuoden 1847 kalustoluettelon mukaan pitkäkirkon pituus oli 63 k (37,4 m) ja leveys 18½ k (11 m). Kirkon korkeus kattolistaan oli 18 k (10,7 m). Länsipäätyyn rakennetun kellotornin alaosa oli 15 k (8,9 m) pitkä ja 12 k (7,1 m) leveä. Tornin kokonaiskorkeudeksi mainitaan 49½ k (29,4 m). Pohjoispuolella olevan sakaristo oli 12 k (7,1 m) pitkä ja yhtä leveä. Eteläpuolella ollut eteinen oli 13 k (7,7 m) pitkä ja yhtä leveä.[2]

Suomussalmi sai kappeliseurakunnan oikeudet vuonna 1786. Saman vuoden elokuussa pidetyssä ensimmäisessä kappelikokouksessa tehtiin päätös kirkon rakentamisesta.[3] Suomussalmelaiset halusivat rakentaa Siikaniemi-nimiselle paikalle puisen, tornittoman ristikirkon sekä erillisen kellotapulin. Yhteiskokouksessa mukana ollut Oulun läänin maaherra J.F. Carpelan (1745–1808) lupasi huolehtia piirustuksen sekä taitavan ja luotettavan rakennusmestarin hankinnasta.[4]

Maaherra Carpelanin lähettämät Suomussalmen sekä naapuriseurakunta Puolangan kirkkojen piirustukset saapuivat Tukholmaan marraskuussa vuonna 1786. Maaherra oli laadituttanut piirustukset rahvaan toiveiden mukaisesti ainoastaan sillä poikkeuksella, että Puolangassa erillisen kellotapulin sijaan kellot tulisivat kirkon keskustorniin. Tällä tavoin saatiin aikaan huomattavaa säästöä sekä hirsimateriaalin että päivätöiden suhteen. Jos vain keskustorni kahden kippunnan painoisella kellolla olisi vakaa ja kestävä, voitaisiin myös Suomussalmen kirkko rakentaa samalla periaatteella.[5] Asiakirjasta ilmenee, että molemmat signeeraamat-

---

[1] Piirustusten laatijana mainitaan Palmroth. YIV diaario 5.12.1786. CI aa:1. ÖHA. RA; Vahvistetun piirustuksen allekirjoittajina mainitaan Adelcrantz – Palmroth. Kal 1889. KA MF OS 93. SuoKa.
[2] Kal 1847. E VI 37. TTA. TMA.
[3] Kustaa III käskykirjeen (23.1.1786) mukaan Paltamon seurakunta jaettiin kahteen eri emäseurakuntaan Paltamoon ja Hyrynsalmeen. Samalla päivämäärällä perustetut kappeliseurakunnat Puolanka ja Suomussalmi erotettiin Paltamosta ja liitettiin Hyrynsalmen emäseurakunnan alaisuuteen. Yhteinen rajankäynti- ja neuvottelukokous pidettiin 15.– 29.8.1786. Hyyryläinen 1985, 475–476; Calamnius 1912, 19–23.
[4] *På til spörjan, yttrade sig församlingen åstunda en korskyrcka utan torn, med särskild klockstapell; och lofwade högwälborne herr Landshöfdingen at draga försorg, ei mindre om ritnings anskaffande till dessa byggnader, än en skickelig och pålitelig Byggmästare til deras upsättande…* Rajankäynti- ja neuvottelukok.ptk 15.– 29.8.1786 (Suomussalmi 18.8.1786). Säilynyt myös konseptiversiona. Asiakirjasarjassa Ptkt 1728–1844. KA MF IK 186. PalKa.
[5] *Hwad sjelfwa ritningarne beträffar, så har jag låtit författa dem i det närmaste efter allmogens egen för mig yttrade åstundan, endast med den skilnad, at kyrkan i Puolango, i stället för särskild klockstapel, skulle blifwa försedt med et klock torn mitt uppå, hwarigenom betydelig besparing, både af timmer och dagswärken winnes; och hemställer jag i underdånighet til Eder Kongl Maijt:s nådiga godtfinnande, om icke, sedan Eder Kongl Maijt:s täckts inhämta Öfwer Intendents Ämbetets underdåniga utlåtande, huruwida en sådan kyrko byggnad af träd, med torn mitt öfwer, för en klocka af två skeppund wigt, kan blifwa stadig och säker, då den blifwande kyrkan i Suomussalmi kunde på samma sätt byggas, och den hosföljande ritningen derefter blifwa ändrad.* Mh Carpelan KM:lle 11.11.1786. YIV KM:lle 26.4.1787. AV. RA.

tomat ja päiväämättömät piirustukset olivat *rakennusmestari Jacob Rive*n laatimia. Suunnitelmat lienee laadittu syksyn 1786 aikana.

YIV:n lähetekirjelmän mukaan vastaehdotus laadittiin annettujen mittatietojen mukaan. Suunnitelmat vahvistettiin 2.5.1787. C.F. Adelcrantzin ja P.W. Palmrothin allekirjoittamat piirustukset tuhoutuivat talvisodan aikana tapahtuneessa kirkkopalossa. Konseptipiirroksia ei ole säilynyt.[1]

Jacob Rijfin laatima suunnitelma käsittää suorakulmaisen pitkäkirkon fasadi- ja pohjakaavapiirroksen (KL KUVA 136). Julkisivupiirroksessa on tornittoman kirkon eteläfasadi, jossa on neljä pystyn suorakaiteenmuotoista ikkunaa sekä niiden keskellä kapeampi, päätykolmiollinen eteinen. Seinäpintoja on ryhmitelty liseenien avulla. Kirkon katteena on aumakatto.

Kirkon sisätilaa kattoi matala lautaholvi. Pohjois- ja eteläseiniä oli jaoteltu liseenien avulla. Alttari oli kirkon itäpäädyssä ja saarnatuoli kirkon pohjoisseinustalla koilliskulmauksessa. Sakaristo oli piirustuksen mukaan pohjoisessa kylkiäisessä ja eteinen vastaavasti kirkon eteläpuolella. Kylkiäiset muutettiin ristivarsiksi vuosien 1883–84 peruskorjaus- ja laajennushankkeen yhteydessä. Piirustukset laati arkkitehti F.W. Lückow.[2] Kirkossa oli myös Rijf-tuotannolle tunnusomainen soikea ja enkelikoristeinen virsitaulu (KL KUVA 137).

Kirkonkellot sijaitsivat ainakin jo 1840-luvulla kellotapulissa, joka oli pystytetty kirkon länsipäädyn jatkeeksi (KL KUVA 138).[3] Kirkon kattoharjan tasolta kohoavaa nelikulmaista kellokerrosta koristivat pyörökaariset luukut sekä räystäslistan yläpuolella olevat päätykolmiot. Kellokerrosta kattoi kupu, jonka päältä kohosi risti. Alun perin kirkossa oli kuitenkin pienehkö keskustorni.[4]

Kalustoluettelot ilmoittavat kirkon rakentamisvuodeksi vuoden 1787. Samalta vuodelta on peräisin myös ensimmäinen kirkonkello.[5] Suomussalmen kirkon sittemmin tuhoutuneita (1939) tilikirjoja tutkineen Calamniuksen (1912) mukaan *rakennusmestari Rijf* mainittiin vuonna 1789 viinikassan tilikirjassa. Kirkonkassan

---

[1] YIV KM:lle 26.4.1787. AV. RA; Kal 1889. KA MF OS 93. SuoKa.

[2] Calamnius 1912, 32.

[3] *…i vänstra ändan af kyrkan är ett torn till byggt till klockstapel i förening med kyrkan.* Kal 1847. E VI 37. TTA. TMA; Asiakirja on varhaisin säilynyt kirkkorakennuksesta tietoja antava kalustoluettelo. Samat tiedot länsipäätyyn rakennetusta kellotornista ilmoitetaan myös vuosien 1853 ja 1880 kalustoluetteloissa. Vuoden 1889 suomenkielisessä kal:ssa puolestaan mainitaan, että kellotapuli *on rakennettu jälestäpäin yhteyteen kirkon kanssa.* Kal 1853, 1880 ja 1889. KA MF OS 93. SuoKa; Vuosien 1804–1847 välille sijoittuvat rovastintark.ptkt eivät mainitse Suomussalmen kirkon korjausta tai uuden kellotapulin rakentamista. 1800-luvun alussa on kuitenkin yli 20 vuoden aukko. Vuoden 1836 tark.ptk:n mukaan Hyrynsalmen emäpitäjässä ei Ristijärveä lukuunottamatta ollut erillisiä kellotapuleita, vaan kirkonkellot sijaitsivat *kirkontorneissa*. Oliko Suomussalmen tapauksessa kyseessä länsi- vai keskustorni, ei ole eritelty. Hyrynsalmen emäpitäjän tark.ptkt 1804, 1825, 1836, 1847. KA MF IK 179. HyKa; Calamniuksen mukaan Suomussalmen kirkkoa korjattiin vuonna 1833 ”mestari Eskilin” johdolla. Calamnius 1904, 170.

[4] Petterssonin mukaan kirkossa oli alun perin keskustorni, joka lahonneena purettiin jo ennen vuotta 1858 ja siirrettiin länsitorniksi. Pettersson 1977a, 3 sekä Pettersson 1989a, 342. Lähdettä ei mainita.

[5] Esim. Kal 1847. E VI 37. TTA. TMA ja Kal 1853. KA MF OS 93. SuoKa; Calamnius 1904, 177–178.

tilikirjoissa vuodelta 1791 mainittiin puolestaan *rakennusmestari Snåre*.[1] Kirkon sisätilojen täydennystyöt kestivät pitkään, sillä vielä vuonna 1794 puuttui mm. puolet puupenkeistä, puolet kattoholvista, parempi saarnatuoli ja toinen *tornin alla* olevista ikkunoista.[2] Kirkon vihkimislupa myönnettiin 25.2.1795.[3]

Suomussalmen kirkko paloi talvisodassa vuonna 1939 Suomussalmen taisteluiden yhteydessä. Samalla tuhoutui myös kirkon arkistomateriaali puhtaaksikirjoitettuja rippikirjoja lukuun ottamatta. Uusi kirkko valmistui vuonna 1950.[4]

[66] SÄRÄISNIEMI (nyk. Vaala)

Tyyppi: kellotapuli.
Piirustukset: ei mainita.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: 1785.
Työnjohto: [Jacob Rijf].
Mitat:

- Vuoden 1837 kalustoluettelo mainitsee tapulin pohjakerroksen sivujen olevan 15 k (9 m) leveät. Pohjakerroksen korkeus oli 10 k (5,9 m), kun taas kellokerroksen korkeus ilmeisesti sen huippuun saakka mitattuna oli 20 k (11,9 m).[5]

Säräisniemen kellotapulin rakennusvaiheet ovat jääneet hämärän peittoon, sillä kirkon arkistomateriaali tuhoutui vuonna 1859 tapahtuneessa pappilan tulipalossa.[6] Turun tuomiokapitulin arkistossa säilyneen kalustoluettelon mukaan kellotapuli rakennettiin vuonna 1785. Rakennusajankohtaa tukee tieto siitä, että tapulin ainoa kello oli samalta vuodelta.[7]

---

[1] Calamnius 1912, 30–31; Ks. myös Calamnius 1904, 170. Kyseessä lienee Thomas Rijfin vävypoika Fredrik Snåre (1753–1809), joka kuului Rijfien rakennusryhmään. Hänen poikansa Matts Fredriksson Snåren (1779–1857) kerrotaan rakentaneen Sulvan kirkon tornin vuonna 1821. Asialle ei kuitenkaan löytynyt vahvistusta arkistoaineistosta. Sulvan torni (kattoratsastaja) oli sitäpaitsi valmis jo vuonna 1786. Voisiko kyseessä olla sekaannus Snårejen sekä Suomussalmi – Sulva -kirkkojen välillä?

[2] Mikäli Calamnius on tulkinnut lähteitä oikein, maininta *tornin alla* olevasta ikkunasta tuntuisi viittaavan kellotornin pohjakerroksen ikkunoihin ja siten viime kädessä siihen, että kellotorni sijaitsi länsipäädyssä ainakin jo vuonna 1794. Ikkuna voi tietysti tarkoittaa myös jotain kirkon sisänurkkaa lähinpänä ollutta ikkunaa, tai jopa tornin mahdollista valoaukkoa. Calamnius 1912, 28–29; Calamnius 1904, 169.

[3] Ttk khra G.M. Lesceliukselle 25.2.1795. Vihkimisluvan sai samalla myös Puolanka. BI 62. TTA. TMA.

[4] Luostarinen 1980, 315.

[5] *…uppförd af träd 1785, dess widd är 15 alnar å hwarje sida, dess underbyggnad 10 och öfwerbyggnad 20 alnar hög…* Kal 1837. E VI 145. TTA. TMA.

[6] Valpasvuo 1954, 258; Mäkelä 1979, [3].

[7] Kal 1837. Kirkon rakennusvuodeksi mainitaan 1782. E VI 145. TTA. TMA; Lindbergin (1934, 261) ja Valpasvuon (1954, 256) mukaan tapuli rakennettiin vuonna 1793.

Tapulin arkkitehtonisten yksityiskohtien perusteella sen suunnittelijana on mitä todennäköisimmin ollut Jacob Rijf.[1] Työnjohtajana on Rijf-veljesten ohella voinut olla myös Thomas Rijf, joka työskenteli vuonna 1785 Kainuun seudulla korjaten esim. Sotkamon kellotapulia.[2]

Kaksikerroksisen kellotapulin pohjakerrosta on jäsennelty kapeiden pilastereiden avulla. Länsi- ja itäpuolen kattolistan yläpuolelta nousee päätykolmio. Pohjakerrosta kattavan kuperamuotoisen katon päältä kohoaa kellokerros. Pilastereilla ja kaaripäätteisillä luukuilla koristeltu kellohuone on kahdeksankulmainen, mutta kapeiden viisteidensä vuoksi se voidaan mieltää neliömäiseksi. Vuonna 1860 tehdyn akvarellin mukaan avointa kellohuonetta kattoi ristiin ja tähteen päättyvä sipulipääte. Länsioven päällä oli kaksi pienempää, neliömäistä ikkunaa.[3] Tapulia vahvistettiin vuonna 1871, jolloin siihen hankittiin toinen kello.[4]

Uusklassillista tyylisuuntaa edustanut tapuli sai uusgoottilaiset piirteensä arkkitehti Julius Basilierin vuonna 1898 suunnitteleman peruskorjaushankkeen yhteydessä (KL KUVA 139).[5] Tapuli on edelleen käytössä.

[67] TERVOLA

Tyyppi: virsitaulu.
Kohde: Tervolan tukipilarikirkko, rak. 1687–1689.
Toteutus: 1790-luvun loppu?–1804

Tervolan kirkossa on kullattu kustavilaistyylinen virsitaulu, jonka yläosassa on rusettikoriste ja alaosassa punossommitelma (KL KUVA 140). Vuoden 1804 kalustoluettelon mukaan virsitaulun lahjoitti rakennusmestari Jacob Rijf.[6] Tarkempaa lahjoitusaikaa ei tiedetä, mutta se saattaa olla lahjoitettu 1790-luvun loppupuolella emäseurakunta Kemin kirkon (ks. [TL 18]) rakentamisen yhteydessä. Myös Tervolan kappeliseurakuntalaiset oli velvoitettu osallistumaan rakennustöihin.

Tervolan kirkkoa ja kellotapulia kunnostettiin vuonna 1794, jolloin nimeltä mainitsemattomalle rakennusmestarille maksettiin hieman yli 42 riikintaalerin palkkio.[7] Pöytäkirjojen mukaan korjaustyöt tapahtuivat kuitenkin kalajokelaisen Simon Silvénin johdolla. Vuonna 1804 tehty päätös ikkunoiden suurentamisesta toteutettiin vasta vuonna 1815.[8]

---

[1] Ks. tässä yhteydessä myös Klemetti 1927, 80 sekä Pettersson 1977b, kohde 48.
[2] Tilit 1785. KA MF IK 102. SotKa.
[3] Säräisniemen kirkko. August Fredrik tai Carl Erik Soldanin akvarelli 13.8.1860. HK19880116:41. KK. MV.
[4] Mäkelä 1979, 9–10.
[5] Mäkelä 1979, 13–21.
[6] Riska 1987, 73.
[7] Tilit 1794. KA MF IK 228. TerKa; Pettersson 1987b, 30.
[8] Pettersson 1987b, 26.

[68] TORNIO

Tyyppi: virsitaulu.
Kohde: Tornion kaupungin tukipilarikirkko, rak. 1684–86.
Toteutus: 1790-luku?–1803–1804

Tornion kirkossa on kullattu kustavilaistyylinen virsitaulu, jonka hankinta-ajankohdasta ei ole säilynyt tietoja. Tekotapansa ja koristustensa puolesta se voidaan mieltää Rijf-tuotantoon kuuluvaksi (KL KUVA 141). Virsitaulun mahdolliseksi hankinta- tai lahjoitusajankohdaksi sopisi joko vuosien 1794–98 tai vaihtoehtoisesti vuosien 1802–04 välinen aika, jolloin Rijf rakensi Alatornion kirkkoa ja täydensi sen sisustusta. Viimeksi mainittuina vuosina Alatornion saarnatuolihankkeen yhteydessä Rijf sitoutui lahjoittamaan virsitaulun lisäkustannuksitta. Voisi olla mahdollista, että Tornion virsitaulukin hankittiin tässä yhteydessä.[1] Toisaalta se voisi liittyä myös Tornion kirkon etelälehterin rakentamiseen. Sen rakennusaika jää epäselväksi, mutta uudelta lehteriltä perittävä penkkimaksu mainitaan ensimmäisen kerran vuoden 1791 toukokuussa.[2] Kenen johdolla lehteri rakennettiin, ei ole tiedossa.

[69] TUKHOLMA 1

Tyyppi: muut.
Kohde: Tukholman Taideakatemian näyttely.
Osallistuja: Carl [T.] Rijf.[3]
Toteutus: 1797.

Vaasan läänistä kotoisin olleen rakennusmestari Carl Rijfin tekemä rakennelma (*Constrution*) palkittiin Tukholman Taideakatemian näyttelyssä tammikuussa vuonna 1797. Asiayhteydestä ilmenee, että Rijfin työ tuli Taideakatemian arkkitehtuurikoulun puolelta.[4] Kolmannen mitalin (*Tredie Medaillen*) voittanut rakennelma ei ole säilynyt Taideakatemian kokoelmissa.[5] Saattaa olla mahdollista, että rakennelma esitti tornimallia, joka oli suunniteltu Tukholman Hedvig Eleonoran kirkkoa varten. Carl Rijf teki kirkosta mittauspiirroksen samana vuonna.

---

[1] Se saattaisi olla esim. Alatornion seurakuntalaisten tekemä lahjoitus siitä hyvästä, että he saivat kirkonrakentamisen ajan pitää suomenkielisiä jumalanpalveluksia Tornion kaupunginkirkossa. Ks. tässä yhteydessä ptkt 24.6.1795 § 3, 17.7.1795, 25.7.1795 § 1–2 ja 3.8.1795. KII:1. AlaKa.
[2] Tilit 1790. KA MF IK 195. TorKa.
[3] Esim. Inrikes Tidningar 7.2.1797 nr 15. KB; Hultmark 1935, 227.
[4] *Uti Architecture Scholan ärhöllo, Carl Rijf Byggmästare från Wasalän för Construction, och Daniel Forssman Gesäll hos Schatoulmakaren Dizinger för Teckning(,) hvardera Tredie Medaillen.* Ptk 24.1.1797 § 2. Vol.4. KonstA; Hultmarkin mukaan kyseessä oli *Construction uti Architecture Scholan*. Hultmark 1935, 227.
[5] Intendentti Eva-Lena Bengtsson tiedonanto kirjoittajalle 8.9.2011.

[70] TUKHOLMA 2

Tyyppi: piirustukset / kivikirkon mittauspiirros.
Kohde: *Hedvig Eleonoran* kirkko, rak. n.1669- -1675, 1724–1737.
Piirustukset: Carl [T.] Rijf, maaliskuu 1797.[1]

Rakennusmestari Carl Rijf laati maaliskuussa vuonna 1797 Tukholman Hedvig Eleonoran kirkon pohjapiirroksen.[2] Piirustuksessa kirkon kupolia kannattelevien pilarirakenteiden edustalla olevien puolipylväiden perustat on merkitty hieman vaaleammalla värillä (KL KUVA 142). Kirkon rakennusvaiheita selvitellyt Efraim Lundmark ei ole tarkemmin pohtinut Rijfin piirustuksen tarkoitusperää, vaan kiinnittää huomion ennemminkin perustarakenteiden ajoitukseen.[3] Rijfien rakennusintresseihin liittyen on syytä huomioida se mahdollisuus, jonka mukaan kyseessä olisi pilarirakenteen vahvistaminen kellollista keskustornia ajatellen. Yksinkertaisimmillaan kyse voi olla vain harjoitusmielessä tehdystä mittauspiirroksesta.

[71] TUKHOLMA 3

Tyyppi: muut.
Kohde: Tukholman Taideakatemian näyttely.
Osallistuja: Jacob Rijf.[4]
Toteutus: 1799.

Lääninrakennusmestari Jacob Rijfin tekemä rakennelma (*Construction*) palkittiin Tukholman Taideakatemian näyttelyssä tammikuussa vuonna 1799. Asiayhteydestä ilmenee, että Rijfin työ tuli Taideakatemian arkkitehtuurikoulun puolelta.[5] Kolmannen mitalin (*Tredie Medaillen*) voittanut rakennelma esitti mitä todennäköisimmin Kungsholman kirkon keskustornia. Puinen tornirakennelma on säilynyt ja on nykyisin Pietarsaaren kaupungin museossa (KL KUVA 143). Kungsholman seurakunta lahjoitti sen museolle Rijfien sukua tutkineen William Wikin myötävaikutuksella.[6]

---

[1] Kokoelmassa Hedvig Elonora kyrka ÖIÄ S266:1–11. ÖHA. RA.
[2] Lundmark 1920, 130.
[3] Lundmark 1920, 223 ja viite 1.
[4] Esim. Inrikes Tidningar 5.2.1799 nr 15. KB.
[5] *Uti Architecture Scholan ärhöll Fredric Blom, som äfven i dag fått prix i Ornament Scholan nu för Architecture Ritning; samt Jacob Rif, läne Byggmästare, för Construction hvardera Tredie Medaillen.* Ptk 24.1.1799 § 3. Vol.5. KonstA; Jacob Rijfiä ei mainita Hultmarkin teoksessa (1935).
[6] Päätös tornimallin lahjoittamisesta tehtiin vuonna 1977. WWA.

[72] TUKHOLMA 4

Tyyppi: kellotornin rakennushanke (jäi kesken).
Kohde: Kungsholman kirkko *Ulrika Eleonora*, rak. 1672 – 1689.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Edelcrantz – Pfeffer] KM:lle 2.4.1806. Vol. 342. AV. RA.
- YKV KM:lle 13.9.1808. Vol. 114. KOLL. RA.

Piirustukset:

- Jean de la Vallée / Matthias Spieler.[1]
- Tessin? / Matthias Spieler n. 1675.[2]
- Jonas Zetterberg 21.1.1757.[3]
- YIV 1792[4]; kadoksissa.
- Jacob Rijf 1799 (2 kpl)[5]; toinen kadoksissa.
- Jacob Rijf 1799 (tornin puukonstruktio).[6]
- Jacob Rijf 1801 (3 kpl fasadiehdotelmia)[7]; kadoksissa.
- YIV 11.1.1804.[8]
- YIV 1805 (I), (II) ja (III).[9]
- YIV 2.4.1806 → KM 15.8.1806 (IV).[10]
- YIV (useita ehdotelmia).[11]
- YIV 30.10.1809 (kopio vahvistetusta suunnitelmasta + tornimalli (V).[12]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Jacob Rijf 1801[13]; kadoksissa.

---

[1] Fasadipiirros Uppsalan yliopiston kirjaston topografisessa planssikokoelmassa. Piirustus nro 41343. http://art.alvin-portal.org/alvin/view.jsf?file=11814. UUB.
[2] Alkuperäinen fasadipiirros kokoelmassa *Kungsholms kyrka. Kartor och ritningar.* OXa:1. KungKa. SSA; Fasadiin kuuluva pohjapiirros Palmskiöldin kokoelmassa. Palmskiöldska samlingen. Vol. 261, fol. 677. UUB.
[3] Säilynyt Jacob Rijfin tekemänä kopiona Pietarsaaren kaupunginmuseon kokoelmissa. PKM.
[4] Piirustukset olivat ilmeisesti Wulffin laatimat: *För flere projecterade Torn Ritningar, till Ulricae Eleonorae Kyrka, har undertecknad som arfvode bekommit Femton Riksdaler, hvilka härmedelst tacksammast qvitteras. Stockholm den 2.11.1792. Jac Wulff.* Tosite nro 33. LI:a 90. KungKa. SSA.
[5] Fasadipiirros kokoelmassa ÖIÄ S 299: 1–8. ÖHA. RA.
[6] Pietarsaaren kaupunginmuseon kokoelmissa. PKM.
[7] *Upwisade Hr Capit. Jacob Westin trenne facade ritningar med Kostnads förslag till den påtänkte Torn bygnaden, författade af Byggmästaren i Wasa Län Hr Jacob Ryff…* Ptk 25.4.1801 § 6. KIIIa:5. KungKa. SSA.
[8] Fasadi konseptina [Piper – Palmroth] kokoelmassa Kungsholmskyrkan ÖIÄ S 299: 1–8. ÖHA. RA.
[9] Fasadipiirrokset (3kpl) konsepteina [af Sillén] kokoelmassa Kungsholmskyrkan ÖIÄ S 299: 1–8. Ehdotelmassa III myös Edelcrantzin ja Pfefferin signeeraaus myöhemmällä päiväyksellä (2.4.1806). ÖHA. RA.
[10] Vahvistettu piirros [Edelcrantz – Palmroth] kokoelmassa *Kungsholms kyrka. Kartor och ritningar.* OXa:2. KungKa. SSA.
[11] Pehr Estenbergin signeeraamat Kungsholman kirkon fasadipiirustukset (4 kpl) ovat Uppsalan yliopiston topografisessa planssikokoelmassa. Piirustukset ovat kuuluneet ns. Westinin kokoelmaan. UUB.
[12] [Palmrothin] tekemä kopio vahvistetusta piirustuksesta kokoelmassa Kungsholmskyrkan ÖIÄ S 299: 10–17. ÖHA.
[13] Ilmenee asiakirjasta Ptk 25.4.1801 § 6. KIIIa:5. KungKa. SSA.

- Jacob Rijf 7.3.1799.[1]
- Kirstein & Fallstedt 2.5.1804.[2]
- Kirstein 31.10.1805 (I, II, III); säilyneet.[3]
- Fallstedt 25.2.1806 (IV).[4]
- Palmroth 2.4.1806 (V).[5]

Rakennussopimus:

- Jacob Rijf 4.10.1808.[6]
- Ingel Fallstedt 9.3.1809.[7]

Toteutus: 1808–1810.
Työnjohto: Jacob Rijf 1808, Ingel Fallstedt 1809–1810.

Tukholman Ulrika Eleonoran eli Kungsholman kirkko rakennettiin vuosien 1672–1689 välisenä aikana. Suunnitelmiin kuulunutta keskustornia ei kuitenkaan vielä tuolloin toteutettu (KL KUVAT 144–146).[8] Vuosikymmenten saatossa tornin rakentamiseksi tehtiin muutamia aloitteita, mutta ne jäivät seurakunnan varattomuuden vuoksi tuloksettomiksi.

Ensimmäinen vakavampi yritys tehtiin 1790-luvun alussa, jolloin kuningas Kustaa III vastaanotti seurakunnan anomuksen ja määräsi tornisuunnitelman laadittavaksi. Kuninkaan kuolema maaliskuussa 1792 pysäytti hankkeen etenemisen ja asia jäi lepäämään.[9] Piirustukset ehdittiin kuitenkin kaikesta huolimatta laatia. Niiden tekemisestä vastasi kaikesta päätellen konduktööri Jacob Wulff, jolle seurakunta maksoi ”useisiin tornisuunnitelmiin” liittyneen palkkion marraskuussa 1792.[10]

Seuraavan kerran asiakirjat palaavat tornihankkeeseen vasta maaliskuussa 1799, jolloin kirkkoraati lähetti lääninrakennusmestari Rijfin laatiman suunnitelman sekä muut aiemmin samasta aiheesta jätetyt piirustukset Rijfin välityksellä YIV:n tarkistettaviksi. Rijfin piirustukseen liittyvä kustannusarvio on päivätty Tukholmassa 7.3.1799 ja sen loppusumma on 8775 pankkoriksiä ja 16 killinkiä. Aiemmilla piirustuksilla tarkoitetaan ilmeisesti edellä mainittuja konduktööri Wulffin laatimia suunnitelmia (1792) sekä kirjelmässä mahdollisesti mukana ollutta ko-

---

[1] Alkuperäinen, 7.3.1799 päivätty kustannusarvio (*Förslag*) on asiakirjassa Kungsholman kirkkoraati YIV:lle. Ilman päiväystä, mutta saapumismerkinnäksi kirjattu 6.3.1799. Kungsholms kyrka. F II aaa:1. ÖHA. RA.
[2] Asiakirjakokonaisuudessa OIV:3. KungKa. SSA.
[3] Palmrothin tekeminä jäljennöksinä asiakirjassa Kungsholms kyrka. F II aaa:1. ÖHA. RA.
[4] Asiakirjakokoelmassa OIV:3. KungKa. SSA.
[5] Asiakirjakokonaisuudessa Kungsholms kyrka. F II aaa:1. ÖHA. RA.
[6] Rakennussopimus 4.10.1808. Vahvistettu 17.12.1808. OIV:3. KungKa. SSA.
[7] Rakennussopimus ptk:ssa 9.3.1809. OIV:3. KungKa. SSA.
[8] Olsson 1915, 39–40 sekä 43 (kuva 28).
[9] *Uppå församlingens anhållan Befall Konung Gustaf den 3die genom des Öfverståthållare år 1791, at inlemna Project till torn samt förslag där på, wilket de äfwen gjorde, men hans högstbekläet dödsfall hindrade all widare wärkställighet.* Asiakirja nro 25. Ilman tarkempaa päiväystä, mutta joka tapauksessa v. 1792 jälkeen. OIV:5. KungKa. SSA.
[10] Tosite nro 33. LI:a 90. KungKa. SSA.

piota, joka oli tehty kreivi Dahlbergin *Suecia* -teoksen pohjalta ja esitti keskustornillista Kungsholman kirkkoa (KL KUVA 146).[1] Rahavaroista kerrottiin, että ne hädin tuskin riittäisivät puisen kellotapulin rakentamiseen.

Jacob Rijfin nimeä kantava, mutta ilman päiväystä oleva suunnitelma käsittää keskustornillisen ristikirkon fasadin sekä kellokerroksen ja lanterniinin pohjakaavat. Tornivähtärin soittokello on ylinnä olevassa, avoimeksi tarkoitetussa lanterniinissa (KL KUVA 147). Huomionarvoista on, että Rijf lähetti toisen samanlaisen piirustuksen suoraan kuninkaalle. Koska piirustuksia on tallessa vain yksi, varmuudella ei voida tietää, onko säilynyt kappale tarkoitettu YIV:lle vai kuninkaalle. KM:lle tarkoitetun piirustuksen mukana ollut Rijfin lähetekirjelmä ja jäljennökset kirkkoraadin vuoden 1799 kirjelmästä YIV:lle sekä Rijfin 7.3.1799 päiväämästä kustannusarviosta (8775;16;-) ovat joka tapauksessa säilyneet.[2]

Jacob Rijf kertoi KM:lle osoittamassaan kirjelmässä myös YIV:oon lähetetyistä asiakirjoista ja piirustuksesta. Koska kirkkoraadin oli pikaisesti saatava vahvistettu piirustus rakentamistoimenpiteiden eteenpäin viemiseksi, Rijf oli piirtänyt piirustuksen uudelleen. Samalla hän mainitsi seurakunnan anomasta kolehtiavusta.

Kirkon tornihankkeen promoottori kapteeni Jacob Westin teki pian tämän jälkeen esityksen Rijfille maksettavasta korvauksesta. Westinin mukaan Rijf oli laatinut tornia varten kaksi piirustusta sekä tornia esittävän mallin (ks. KL KUVA 143), jonka Rijf tahtoi jättää seurakunnalle pientä lisäkorvausta vastaan.[3] Kirkkoraadin jäsen J.L. Odhelius yhtyi Westinin ajatukseen korvauksen maksamisesta ja totesi Rijfin nähneen suuren vaivan antaessaan kuninkaalle hyvän johdannon tornirahoitukseen liittyvässä kysymyksessä.[4] Rijfin 18 riikintaalerin palkkio kahdesta piirustuksesta ja tornimallista maksettiin seuraavana päivänä.[5]

KM:n tekemä myönteinen päätös valtakunnankolehdista saapui seurakuntaan kesäkuussa vuonna 1799. YIV:n toimenpiteet piirustusten vahvistamiseksi

---

[1] *Uti Kyrkan finnes copia af en ritning på Kongsholms Kyrka med Torn, tagen ur Grefve Dahlbergs verk, huruvida den nu förtjenar något afseende öfverlemnar Kyrkorådet ödmjukt till Herr Öfver Intendentens bepröfvande.* Kungsholman kirkkoraati YIV:lle. Ilman päiväystä, mutta saapumismerkinnäksi kirjattu 6.3.1799. Liitteenä Jacob Rijfin 7.3.1799 päiväämä kustannusarvio Kungsholman kirkon tornirakennusta varten. Kungsholms kyrka. F II aaa:1. ÖHA. RA.

[2] Jacob Rijf KM:lle. Päiväämätön. Liitteenä Kungsholman kirkkoraadin kirjelmä YIV:lle vuodelta 1799 (jäljennös) sekä Jacob Rijfin 7.3.1799 päiväämä kustannusarvio Kungsholman kirkon tornirakennusta varten (jäljennös). OIV:5. KungKa. SSA; Vrt. Olsson (1915, 2 ja 45 sekä kuva 30), joka olettaa virheellisesti Rijfin piirustuksen olevan v:lta 1805.

[3] *Som Kyrko Byggmästaren Jacob Rijf från Finland icke allenast författat 2ne Ritningar till Torn på Kongsholms kyrka, hwaraf han sjelf till Kongl. Maijt aflemnat den ena och den andra till Kongl. Öfwer Intendents Embetet, utan äfwen förfärdigat en modell hwilken han wil lemna till kyrkan emot en liten ärsättning för utlagde penningar, så öfwerlämnas till Respective KyrkoRådets godtfinnande om icke en liten upmuntran för hans kostnad af 16 Rdr 32 skr kunde honom emot modellens aflemnande till kyrkan tilläggas, hwilket underteknad för sin del proponerar och tilstyrkar. Stockholm den 18 Martii 1799. Jacob Westin.* Westin 1737. UUB.

[4] *För min del kan iag ej annat än tilstyrka en dis(u)etion til förenämnde Byggmästare, som g(i)ordt sig et stort besvär och troligen hos Kongl. Maijst. gifvit god anledning til Nådig upmärksamhet i frågan om medel til vår nödiga Torn bygnad. Jag proponerar 16 a 18 Rr. Stockholm d. 18 Martii 1799 Joh. L. Odhelius.* Westin 1737. UUB.

[5] *2neritningar och en modell till Torn på Kongsholms Kyrka.* Tosite 19.3.1799. LIa:97. KungKa. SSA.

jäivät todennäköisesti odottamaan kolehdin tuottoa, joka sanelisi tornihankkeen suuruuden.

Seurakunnassakin kaiketi pohdittiin eri hintaluokkien vaihtoehtoja, sillä huhtikuussa vuonna 1801 kapteeni Westin esitti vielä kolme Jacob Rijfin laatimaa fasadipiirustusta kustannusarvioineen.[1] Näistä ehdotelmista ei ole säilynyt tarkempia tietoja. Saattaa olla mahdollista, että yksi piirustuksista esitti Jacob Rijfin tekemää jäljennöstä Jonas Zetterbergin vuonna 1757 laatimasta Kungsholman kirkon länsitorniehdotelmasta (KL KUVAT 148–149). Rijfin fasadipiirroksia ei kuitenkaan käsitelty sen tarkemmin, sillä KM:n lausuntoa edellisestä piirustuksesta ei ollut vielä saapunut. Myös kolehdin keruu oli tässä vaiheessa osittain kesken.[2]

Esivallalle jo vuonna 1799 lähetetyistä Rijfin piirustuksista ei kuitenkaan kuulunut mitään. Marraskuussa vuonna 1803 kirkkoherra Wittinghin tekemän tiedustelun myötä YIV:ssa laadittiin suunnitelma, jolle seurakuntalaiset sittemmin toivoivat vahvistusta (KL KUVA 150). Kuningas kuitenkin katsoi, että torniehdotelma oli liian kallis ja tarkoitukseensa ”vähemmän sopiva”. Hän määräsi tehtäväksi uudet suunnitelmat, jotka tuli laatia goottilaiseen tyyliin.[3]

Huhtikuussa 1805 kuningas sai eteensä viisi uutta suunnitelmaa (I–V) (KL KUVAT 151–154). Näistä piirustuksista ainoastaan vaihtoehdot V ja IV kustannusarvioineen lähetettiin seurakuntaan neuvonpitoa varten. Seurakuntalaiset toivoivat kuninkaan vahvistavan kreivi Nicodemus Tessin nuoremman laatiman alkuperäissuunnitelman mukaan tehdyn kopion eli vaihtoehdon IV. Kuningas vahvisti suunnitelman 15.8.1806 (KL KUVA 155).[4] Linnoitusrakennusmestari Ingel Fallstedtin tekemä kustannusarvio oli suuruudeltaan hieman yli 8390 pankkoriksiä.[5] Vuonna 1808 maksettiin kuitenkin vielä useista tornirakennukseen liittyvistä piirustuksista.[6]

---

[1] Ptk 25.4.1801 § 6. KIIIa:5 sekä Ptk 25.4.1801. KIIIb:1. KungKa. SSA.

[2] Kolehtivaroja kerättiin vuosina 1799–1802. Kolehtilistat 1799–1802. Asiakirjakokonaisuudessa *Räkning öfver Influtne Stamboksmedel till Tornbygnad Kongsholms Kyrka.* OIV:5. KungKa. SSA.

[3] Khra Wittingh YIV:lle 9.11.1803. Kungsholms kyrka. F II aaa:1. ÖHA; YIV KM:lle 2.4.1806. AV. RA; Vuoden 1804 piirustuksista maksettiin 9.3.1804: *anordning att utbetala till Conducteuren och Leutuenanten Palmroth för Designation och Ritningar till Thornbygnad å Kongsholms Kyrka 20;-;-* (Banco). LIc:7. KungKa. SSA.

[4] Kungsholman kirkon fasadipiirustusta (KL KUVA 144) pidetään kuitenkin Jean de la Valléen vävypoika Matthias Spielerin laatimana. Olsson 1915, 40–41; [Stenung – Lundberg] 1989, 6, 12–13, 23; Uppsalan yliopiston kirjaston topografisesta planssikokoelmasta löytyy Kungsholman kirkon fasadiluonnos (KL KUVA 156), joka on laadittu ilmeisesti jo ennen Spielerin suunnitelmaa. Perusratkaisuna on keskustornillinen ristikirkko(?), jonka länsipäädyn molemmilla puolilla on keskustornia korkeammat kulmatornit. Tornien muotokielestä löytyy piirteitä, jotka voisi yhdistää de la Valléen ja sitä kautta Spielerin arkkitehtuuriin. Piirustuksessa merkintä *Kongs=Holms - Kyrkan*. Piirustus nro 41343. UUB.

[5] Ingel Fallstedtin kustannusarvio 25.2.1806 (IV). OIV:3. KungKa. SSA; Palmrothin laatiman suunnitelman (V) kustannusarvio oli suuruudeltaan 6362;21;4 *(Banco Specie)*. Kungsholms kyrka. F II aaa:1. ÖHA. RA.

[6] *Leutenanten och Konducteuren P:W: Palmrot för Diverse Alternativ Desseiner till Tornbygnad å Kongholms Kyrka 20;-;-*(Banco). Tilit 10.2.1808. LIc:7. KungKa. SSA; Uppsalan yliopiston topografisessa planssikokoelmassa on neljä kpl Westinin kokoelmasta peräisin olevaa ja Pehr Estenbergin signeeraamaa Kungsholman kirkon fasadipiirustusta. Yhdessä näistä on kuvattu kirkko ennen tornin

Elokuussa vuonna 1808 Kungsholman seurakunta kokoontui kirkkoherra Wittinghin johdolla pohtimaan Länsipohjan lääninrakennusmestari Jacob Rijfin jättämää kirjallista tarjousta Kungsholman kirkontornin pystyttämisestä. Hän lupasi rakentaa tornin hyväksytyn piirustuksen (15.8.1806) mukaisesti 2500 pankkoriksin summasta. Rijf vastaisi kaikesta rakentamiseen liittyvistä muuraus-, kirvesmies- ja nikkarintöistä. Apunaan hän käyttäisi taitavia työntekijöitä, jotka hän halusi hankkia Suomesta (*som han ville förskaffa sig från Finland*). Rakennustyöt alkaisivat syksyn ja talven aikana tornin puuosien pystytyksellä siten, että muuraustyöt voitaisiin aloittaa keväällä. Mikäli materiaalia tai tellinkejä ei puuttuisi, koko tornirakennus olisi valmiina seuraavana syksynä.[1]

Saman pöytäkirjaotteen mukaan Rijf oli selventänyt tekemäänsä tarjousta vielä suullisesti. Työlle tulisi takaus, joka kattaisi kaikki kustannukset ja vahingot, mikäli kirkosta löytyisi jotain vikaa. Saatuaan kuulla seurakunnan niukoista varoista Rijf oli myös laskenut työpalkkionsa 2000 pankkoriksiin.

Kirkkoraati teki päätöksensä. Se velvoitti rakennusmestarin hankkimaan KM:lta luvan saada työskennellä pääkaupungissa. Lisäksi Rijfin tuli asettaa työlleen sellainen takuu, minkä seurakunta voisi hyväksyä. Näitä annettuja ehtoja vastaan kirkkoraati lupasi maksaa Rijfin esittämän työpalkkion. Sekä takaus että KM:n lupa oli kuitenkin esitettävä kirkkoraadille syyskuun loppuun mennessä, ennen kuin sopimusta hänen kanssaan voitaisiin ensi vuodelle tehdä.[2]

Rijf ei aikaillut. Hänen anomuksensa Kungsholman tornityön vastaanottamisesta saapui kuninkaan kansliaan 22.8.1808. Rijf selitti kirjelmässään, että Suomessa olevan sotatilanteen vuoksi KM:n lupa tornityöhön avaisi hänelle tilaisuuden harjoittaa muulla maaperällä sitä tietämystä, jota hän oli harjoittanut menestyksellä jo vuosien ajan. Rijf viittaa myös puolisoonsa ja lapsiinsa, jotka eivät tulisi toimeen ilman hänen työtänsä.[3] Rakennusmestari oli liittänyt mukaan todistuksen, jota ei kuitenkaan enää löydy asiakirjojen joukosta. Akatemiatodistuksen ohella kyseessä voisi olla sama asiakirjajäljennösten sarja, jonka Rijf esitti jo Kuopion kirkkohankkeen yhteydessä ja joka todistustensa puolesta liittyi juuri virheettömästi pystytettyihin keskustorneihin.

Kuningas tahtoi Rijfin asiasta yli-intendentin lausunnon. 24.8.1808 päivätyssä lausunnossaan yli-intendentti totesi, että Rijf oli jo pidemmän aikaan pystyttänyt kaikenlaisia rakennuksia maaseuduille, mutta hänellä ei ole ollut tilaisuutta tehdä

---

rakentamista. Piirustuksen teksti "*Ulrica Eleonora Kyrka innan hon 1808 blef försedd med torn*" kielisi siitä, että Estenberg olisi laatinut piirustuksensa viimeistään 1808. Tällöin se voisi ehkä kuulua vuonna 1808 laadittujen ja Palmrothille maksettujen piirustusten sarjaan. UUB.

[1] Ptk 11.8.1808 § 1. YKV KM:lle 13.9.1808. Vol. 114. KOLL. RA.

[2] Ptk 11.8.1808 § 1. YKV KM:lle 13.9.1808. Vol. 114. KOLL. RA.

[3] *...då krigsoroligheterna i Finnland hindra mig att fortsätta den i Koupio* [po. Kuopio] *påbegynta kyrkobyggnad, kan dock Eder Kongl. Majts nådiga Bifall öppna mig ett lägligt tillfälle, att emedlertid å annan ort utöfwa en Wetenskap, den jag, enligt aller underdåningst bifogade betyg, i flera år med framgång idkat, och omfattar med lika kärlek, som den Maka och de Barn, hwilka utan mitt arbete skulle sakna sin nödtorftiga bergning.* Jacob Rijf KM:lle. Ilman päiväystä, mutta saapunut 22.8.1808. YKV KM:lle 13.9.1808. Vol. 114. KOLL. RA.

taitojaan tunnetuksi pääkaupungissa (*har väl sedan längre tid; i landsorterne utfört åtskillige byggnader, men icke genom arbeten i hufvudstaden ägt tillfälle att göra sin skickelighet känd*). Mikäli Rijf ottaa työn vastaan urakoitsijan ominaisuudessa ja asettaa sopimuksensa tueksi lainvoimaisen takuun, ei asialle olisi estettä. Yli-intendentti kehotti kuitenkin kuulemaan asiassa ylikäskynhaltijanvirastoa, ettei Rijfin toiminta loukkaisi pääkaupungin ammattikunnissa toimivien työntekijöiden oikeuksia.[1]

Ylikäskynhaltijanvirasto halusi kuninkaan toimeksiannosta sekä maistraatin että rakennus- ja muurarimestariammattikuntien vanhimpien mielipiteen. Viimeksi mainitut eivät antamassaan lausunnossa nähneet urakoitsijan ominaisuudessa toimivan Rijfin anomukselle mitään estettä, kunhan tämä käyttäisi ainoastaan kaupungin ammattikuntiin kuuluvia työntekijöitä. Myös maistraatti yhtyi rakennuskollegion näkemykseen eikä omasta puolestaan nähnyt siihen olevan mitään lisättävää.[2]

Kuningas teki ylikäskynhaltijaviraston 13.9.1808 kirjoittaman lausunnon perusteella oman päätöksensä asiasta. 14.9.1808 annetun kuninkaallisen päätöksen mukaan Jacob Rijfille myönnettiin lupa tornityön toteuttamista varten. Rakennusmestarin olisi pidättäydyttävä sopimuksen ehdoissa, asetettava hyväksytty takaus ja käytettävä työhön ainoastaan kaupungin työntekijöitä.[3]

Virallinen sopimus tornin rakentamisesta solmittiin rakennusmestari Jacob Rijfin kanssa lokakuun alussa vuonna 1808. Rijf sitoutui 2000 pankkoriksin työpalkkiota vastaan huolehtimaan kaikista rakentamiseen ja kellojen siirtoon liittyvistä päivätöistä sekä niiden täytäntöönpanosta. Hän myös varjelisi kirkonholvia sateelta ja kosteudelta. Hyväksytyn piirustuksen mukaisesti rakennettu torni olisi valmiina seuraavan vuoden Mikaelin päivään mennessä, mikäli seurakunta oli omalta osaltaan huolehtinut materiaalin ja tarvittavien työkalujen hankinnasta. KM:n velvoittaman takauksen Rijf lupasi hankkia vuoden loppuun mennessä. Sopimuksesta käy ilmi, että kirkkoraati oli Rijfin kurjasta tilanteesta (*dess trägna anhållan*) johtuen luvannut rakennusmestarille ja tämän talousväelle (*för honom och dess hushåll*) ilmaisen asumisen lähellä kirkkoa.[4]

Jacob Rijfin kanssa lokakuussa tehty rakennussopimus vahvistettiin 17.12.1808. Vaadittu takauskirja oli allekirjoitettu Uudessakaarlepyyssä 1.11.1808. Rakennusmestarin takaajina olivat herastuomari Petter Klåckars, Uudenkaarle-

---

[1] YIV:n [Edelcrantz] lausunto 24.8.1808. YKV KM:lle 13.9.1808. Vol. 114. KOLL. RA; Vrt. Knapas 1993, 192.

[2] *…så förmäler Collegium sig hafva upkallat och hört Åldermän och Bisittare uti Mur- och Byggmästare Embeterne, hvilke förklarat sig icke hafva något att påminna därvid att Ryf, i egenskap af Entrepreneur må åtaga sig värkställigheten af ofvanberörde Tornbyggnad, allenast Ryf vid arbetet icke nyttjar andre arbetare än sådane hvilke höra till Embeterne härstädes...* Rakennuskollegion ptk 6.9.1808, s. 219–220. AI:99. ÄB; Maist.ptk 7.9.1808, s. 332–333 sekä lausunto 7.9.1808 s. 123–124. A10:68. SM. SSA.

[3] KM:n päätös 14.9.1808. Jäljennös. OIV:3. KungKa. SSA.

[4] Rakennussopimus 4.10.1808. Sisältää Uudessakaarlepyyssä 1.11.1808 allekirjoitetun takauskirjan. Takauskirja hyväksyttiin ja rakennussopimus vahvistettiin Tukholmassa 17.12.1808. OIV:3. KungKa. SSA; Rakennussopimus, ks. Wik 1972, 332–333.

pyyn emäkirkon sakellaani Thomas Elenius, kuudennusmies Jacob Harald, kruunuvouti Carl Basilier sekä verotalonpojat Fredrik Snåre ja Eric Wik.[1] Rakennussopimuksen vahvistuksen myötä Rijfille maksettiin 300 pankkoriksin etukäteispalkkio.[2]

Pian rakennussopimuksen solmimisen jälkeen aloitetut työt eivät ehtineet edetä pitkälle, sillä Jacob Rijf sairastui joulukuun 20. päivä ja menehtyi 25.12.1808. Mukana ollut Carl Thomasson Rijf kuoli kahta päivää myöhemmin. Pojan oli ollut tarkoitus auttaa isäänsä rakennustyössä.[3]

Uusi urakkasopimus laadittiin tehtävään tarjoutuneen linnoitusrakennusmestari Ingel Fallstedtin kanssa maaliskuussa vuonna 1809 ja vahvistettiin lopullisesti 25.4.1809. Fallstedtin palkkio oli suuruudeltaan 2200 pankkoriksiä. Torni rakennettiin hänen johdollaan vuosina 1809–1810.[4]

Kungsholman kirkko on edelleen käytössä. Suurempia korjaustöitä on suoritettu vuosina 1954–1956 ja 1995–1997.

[73] UUMAJA (Uumajan pitäjä)

Tyyppi: piirustukset / kivikirkko.
Piirustukset: Jacob Rijf 11.9.1792.[5]
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Toteutus: ei toteutettu.

Rakennusmestari Jacob Rijf tarkasti Uumajan pitäjän vuosina 1501–08 rakennetun kivikirkon 10.9.1792.[6] Rijf ei kannattanut pahoin rapistuneen kirkon laajentamista, sillä holvi oli irtaantunut runkohuoneen seinämuurista 4–5 tuumaa. Holvin romahdusvaaran vuoksi Rijf näki paremmaksi vaihtoehdoksi uuden kirkon rakentamisen kuin sen korjaamisen miltei yhtä suurilla kustannuksilla. Rakennusmestari signeerasi katselmuslausunnon kääntöpuolella olevan luonnospiirustuksen Uumajassa 11.9.1792.[7]

Säilynyt piirustus (KL KUVA 157) käsittää suorakulmaisen ristikirkon länsifasadin sekä osan kirkon itäosan pohjakaavasta. Fasadia hallitsee nelikulmaiselta attikalta nouseva mahtava keskustorni, jonka kahdeksankulmaisen kellohuoneen

[1] Rakennussopimus 4.10.1808. Vahvistettu 17.12.1808. OIV:3. KungKa. SSA; Wik 1972, 334.
[2] Tilit 17.12.18098. LIa:106. KungKa. SSA.
[3] Dödbok 1809. FI:2. KungKa. SSA; Wik 1972, 335; Jacob Rijfs verksamhet i Kungsholms kyrka, s. 9-10.
[4] Rakennussopimus ptk:ssa 9.3.1809; Ptk 25.4.1809, jossa myös M.M. Fallstedtin allekirjoittama takaus. OIV:3. KungKa. SSA; Wik 1972, 335.
[5] Uumajan kirkon katselmuslausunnon luonnos 10.9.1792. Kääntöpuolella luonnospiirros Uumajan kirkkoa varten. Jacob Rijf 11.9.1792. PKM.
[6] *Betalt til ByggM. Rijf för kyrkans besiktning och en dessein 5;-;-*. Tilit 1792. LIa:2. UmKa. HLA; Uumajan kirkosta, ks. Beskow 1952, 16, 18 (kuva 3) ja 19 (kuva 4).
[7] Uumajan kirkon katselmuslausunnon luonnos 10.9.1792. Kääntöpuolella luonnospiirros Uumajan kirkkoa varten. Jacob Rijf 11.9.1792. PKM.

päältä nousee vielä pienempi, sipulikupoliin päättyvä lanterniini. Länsipäätyä koristavat doorilaiset pylväät. Pohjakaavasta ilmenee, että saarnatuoli on koillisnurkan sisäpuolelle tehdyssä viisteessä, kun taas alttari on vastaavasti kaakkoiskulman sisäpuolisessa viisteessä. Alttarin takana itäisen ja eteläisen ristivarren kulmauksessa on eteinen, jonne johtaa kulku alttarikaiteen vierestä. Sakaristo on eteiseen nähden symmetrisesti itäisen ja pohjoisen ristivarren kulmauksessa. Saarnatuoliin kuljetaan sakariston kautta seinämuurin lävitse.

Jacob Rijfin suunnitelmaa ei toteutettu, vaan kirkkoa tyydyttiin ainoastaan korjaamaan. Kirkko turmeltui pahoin vuonna 1893 tapahtuneessa tulipalossa. Se restaurointiin 1950-luvulla, mutta tuli tuhosi kirkkoa jälleen vuonna 1986. Kirkko vihittiin uudelleen käyttöön vuonna 1990.[1]

[74] UURAINEN

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko + virsitaulu.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- mh Krabbe KM:lle 18.2.1801. Vol. 32. KOLL. RA.

Piirustukset: ei mainita.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: n.1802–1805.
Työnjohto: Jacob Rijf.[2]
Mitat:

- Vuoden 1873 pöytäkirjassa mainitaan kirkon ympärysmitaksi 160 k (n. 95 m) ja (kattolista)korkeudeksi 10 k (5,9 m).[3]

Kuukkajärven eli Uuraisten kylän asukkaat saivat vuonna 1801 luvan rukoushuoneen rakentamiseen. Toiveena oli ollut, että rukoushuone rakennettaisiin kirkon muotoiseksi (*i form af kyrka*), ja että se olisi malliltaan Laukaan kirkon tapainen (*det Bönehuuset blir i form af Laucas kyrka*).[4]

---

[1] Beskow 1952, 16; Fries 1987, 122–123.
[2] *Att Bönehuset i Kuukajärfwi är af mig upfört i form af en prydlig Kyrka så mycket som af mig fordras kunde hwilcket härmed Betygas. Kuukajärfwi den 7. Maji 1804. Jacob Rijf Byggmästare.* Liitteenä Kuukajärven [Uuraisten] kylän anomuksessa oman papin saamiseksi. Käsitelty syyskuussa 1804. Eb 153. PTA. HMA; Jacob Rijfin perukirjassa mainitaan Kuukkajärveltä saatava kirkonrakennuspalkkio. Perukirja 2.10.1809. MF ES 3647. KA; *Sluteligen begärte Kuukajärvi traktens åboer, att i protocollet måtte intagas, att deras Bönehus vore af en allmänt känd Byggmästare Jacob Rif upfört i form af kors kyrka, helt nytt och nog rymligt…* Ptk 9.6.1811. STO AD 133/74 1811. KA.
[3] Ptk 11.10.1873. II Ca 3. UuKa. JyMA.
[4] Ptk 20.4.1800. II Ca 1. LauKa sekä II Ca 1. SaarKa. JyMA; Kuukkajärven anomus rukoushuoneen rakentamisesta kirkoksi. Saapunut 6.10.1800. Päätös annettiin 2.9.1801. Mh Krabbe KM:lle 18.2.1801. Liitteineen. Vol.32. KOLL. RA; Kuukkajärven hankkeen asiakirjoja tai piirustuksia ei ole YIV:n arkistossa. Johan Gåsste kirjoittajalle 18.3.2008. PMA.

Uuraisten rukoushuoneeksi tarkoitettu *kirkko* pystytettiin rakennusmestari Jacob Rijfin johdolla ja se valmistui keväällä 1804.[1] Täydennystöitä tehtiin kuitenkin vielä vuonna 1806.[2] Hanketta varten laaditut piirustukset ovat kadoksissa, mutta kirkon arkkitehtonisten yksityiskohtien puolesta suunnittelijaksi voidaan epäillä Rijfejä. Perusratkaisultaan kirkko muistuttaa hyvin paljon Rijf-veljesten rakentamaa Kortesjärven kirkkoa.

Uuraisten kirkko oli tasavartinen ja sisäviisteinen ristikirkko. Jokaisessa ristivarressa oli kaksi ikkunaa, joiden lisäksi kirkkosaliin tuli valoa sisäviisteissä olevien ikkuna-aukkojen kautta. Ristivarsia kattoi aumakatto. Kirkon keskeltä kohosi suuri, kahdeksankulmainen keskustorni, jonka kupukaton päällä oli pienempi lanterniini (KL KUVA 158).

Vuosina 1832 ja 1857 hankitut kirkonkellot olivat keskustornissa vuoteen 1882 saakka, jolloin erillinen kellotapuli rakennettiin.[3] Rakennusmestarina toimi Juho Jaakko Kuorikoski (1841–1918), joka sitoutui samalla johtamaan myös kirkon keskustornin vuoraustyötä. Tapulin piirustukset oli laatinut arkkitehti Alfred Cavén.[4]

Vuonna 1904 Uuraisten kirkko purettiin ja rakennettiin uudelleen. Rakentamiseen käytettiin vanhan kirkon puumateriaalia. Hanke toteutettiin rakennusmestari Juha Kaiskon johdolla. Piirustukset oli laatinut rakennusmestari J. Wigrén vuonna 1902. Rakennustöitä valvoi arkkitehti Yrjö Blomstedt, joka teki muutamia muutoksia Wigrénin piirustuksiin.[5] Kirkkoa on korjattu vuonna 1964.[6] Viimeisimmän korjauksen (1998) suunnitteli arkkitehti Tuija Ilves.

Kirkossa on säilynyt Rijf-tuotannolle tunnusomainen soikea ja rusettikoristeinen virsitaulu (KL KUVA 159). Se on kaiketi lahjoitettu kirkonrakentamisen yhteydessä.

---

[1] Jacob Rijfin todistus (7.5.1804), jossa hän kertoo rakentaneensa kirkon hänelle kuuluvilta osin [valmiiksi]. Kirkosta puuttui ilmeisesti vain sisutus. Todistus liitteenä Kuukajärven [Uuraisten] kylän anomuksessa oman papin saamiseksi. Käsitelty syyskuussa 1804. Eb 153. PTA. HMA; Rukoushuone oli käytössä joulukuussa 1805. Ptk 1.12.1805. II Ca 1. SaarKa. JyMA; Kirkko on rakennettu vuonna 1805, ks. ptkt 26.5.1850 ja 1.12.1861. II Ca 2. UuKa. JyMA; Vrt. Sinisalo 1993, 44.

[2] Ptk 28.9.1806 § 3. II Ca 1. SaarKa. JyMA.

[3] Sinisalo 1993, 44–45; Jo vuonna 1810 tehtyä päätöstä kirkonkellon hankinnasta ei kaiketi toteutettu. Ptkt 28.9.1806 § 4 ja 15.3.1807 § 6. II Ca 1. SaarKa. JyMA; Ptkt 23.9.1810 § 6, 27.12.1818 § 2, 26.9.1819 ja 15.1.1832 § 3. II Ca 1. UuKa. JyMA.

[4] Ptkt 2.4. ja 17.4.1881, 23.7.1882 sekä 20.9. ja 19.11.1882. II Ca 3. UuKa. JyMA; Känsälä 1998, 39.

[5] Sinisalo 1993, 45.

[6] Luostarinen 1980, 356.

[75] UUSIKAARLEPYY 1

Tyyppi: muut / muuraustyö?
Kohde: kruununpolttimo.
Piirustukset: 1781 / Johan Elfström?
Toteutus: 1781–1782.

Muutamien asiakirjamainintojen perusteella voi päätellä, että Thomas Rijf ja Jacob Thomasson Rijf ovat osallistuneet kruununpolttimon rakennustöihin vuonna 1782.[1] Kyseessä on mitä todennäköisimmin kamarineuvos Eric af Wetterstedtin (1736–1822, aat. 1775) perustama ja vuonna 1781 rakentamaan aloitettu Uudenkaarlepyyn kruununpolttimo.[2] Regaalipolttimoiden johtokunnalle vuonna 1781 lähetetyt piirustukset saattoivat olla arkkitehti Johan Elfströmin laatimat.[3]

Kruununpolttimo ei ole säilynyt jälkipolville. Tontilla sijainnut pienempi asuinrakennus, ns. *Gula huset*, siirrettiin Uudenkaarlepyyn Kuddnäsin tilalle vuonna 1804. Kuddnäsin tilan omisti vuosina 1802–1808 asessori Carl Basilier, jonka veljenpoika Fredrik asui Rijfien luona Uudenkaarlepyyn Tågsin tilalla.[4]

[76] UUSIKAARLEPYY 2

Tyyppi: muut / peruskorjaus + piirustus.
Kohde: Uudenkaarlepyyn kirkko *Pyhä Birgitta* (1708).[5]
Piirustukset: Jacob Rijf 1784 (lehterit)[6]; kadoksissa.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus:

- Jacob Rijf 1784[7]; kadoksissa.
- Jacob Rijf 1803[8]; kadoksissa.

Toteutus: lehterisuunnitelmaa ei toteutettu, peruskorjaus tehtiin 1803–1804.
Työnjohto: Jacob Rijf.[9]

Uudenkaarlepyyn kirkkoon haluttiin 1780-luvun alkuvuosina lisätilaa. Lokakuussa vuonna 1784 pidetyssä kirkonkokouksessa kirkkoherra Johan Forshäll (1718–1792)

---

[1] Esim. kirjoittaessaan rovasti Aspegrenille Pedersören kirkon laajennushankkeen alkuvaiheessa Thomas Rijf kertoo olevansa kiinni polttimotyössä (*Brenneriarbetet*). Thomas Rijf rovasti Aspegrenille 8.11.1782. II Ha 8. PedKa; Jacob Rijf kertoo osallistuneessa mm. kivisiltojen rakentamiseen, polttimotyöhön ja kivisen kirkontornin rakentamiseen (*Stenbroars förfärdigande öfwer älfwar och Bränneri arbeten samt Kyrko Torns af sten upförande*). Oulun maist.ptk 12.8.1782 s. 281–284. BI 12. OKA. OMA.
[2] Mäntylä 1995, 226–227.
[3] Mäntylä 52 ja 226; Uudenkaarlepyyn polttimon kauppatili, merkintä 3.3.1780. Ga 2. STTK. VMA.
[4] Lars Smeds kirjoittajalle 15.7.2012. PMA; Smeds 2009, 27.
[5] Kirkon vaiheista, ks. Pettersson 1985, 88–89 ja 163–171; Pettersson 1989a, 317–319.
[6] Mainitaan asiakirjassa Ptk 23.1.1785. II Ca 3. UusKa.
[7] Mainitaan asiakirjassa Ptk 23.1.1785. II Ca 3. UusKa.
[8] Mainitaan asiakirjassa Ptk 23.1.1803 § 2. II Ca 3. UusKa.
[9] Tilit 1803–1804. III G bb 2. UusKa.

ehdotti lehtereiden rakentamista pohjois- ja eteläristiin. Piirustuksen ja kustannusarvion laatisi rakennusmestari Jacob Rijf.[1]

Rakennusmestari Rijfin laatima lehterirakenteiden piirustus ja kustannusarvio (*tillämnade läktare byggnader författade ritning och kostnads förslag*) esitettiin tammikuussa vuonna 1785 pidetyssä kokouksessa. Samassa yhteydessä päätettiin myös kustannusten jakautumisesta kaupungin ja pitäjän kesken. Tarvittava rakennusmateriaali hankittaisiin kuluvan vuoden aikana. Rakentamiseen ryhdyttäisiin vuonna 1786, ja työ oli tarkoitus saada päätökseen saman vuoden aikana. Kirkkoherran tehtäväksi jäi lähettää asiakirjat viranomaisten hyväksyttäväksi.[2] Tuomiokapitulin myönteisestä päätöksestä huolimatta lehterihanketta ei kuitenkaan toteutettu.[3]

Seuraavan kerran Jacob Rijf mainitaan vuonna 1803, jolloin hän esitti kirkonlattian korjaukseen liittyneen kustannusarvion ja materiaaliehdotuksen.[4] Tilikirjasta voidaan päätellä, että Jacob Rijf oli tehnyt sopimuksen myös kirkon ikkunoiden ja ovien uusimisesta.[5]

Jacob Rijfin palkkio maksettiin kahdessa osassa. Ensimmäinen osuus maksettiin etukäteismaksuna lokakuussa vuonna 1803[6] ja loppuosa toukokuussa 1804.[7] Palkkion kokonaissummaksi muodostui 200 valtionvelkariksiä. Kesäkuussa vuonna 1804 pidetyssä rovastintarkastuksessa mainittiin, että rakennusmestari Rijf oli hiljattain tehnyt kirkkoon urakalla uudet ikkunat ja ovet. Jäljellä oli vielä lattian ja penkkien korjaus, josta jo oli tehty päätös.[8]

Uudenkaarlepyyn kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1854, 1877, 1881, 1889, 1928 ja 1963.[9] Viimeisimmät korjaukset ja uudistukset ovat vuosilta 1992, 2004 ja 2007.[10]

[77] UUSIKAARLEPYY 3

Tyyppi: piirustukset / siltarakennus.
Kohde: Uudenkaarlepyyn kaupunki.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- Mh Krabbe YIV:lle 13.10.1801. F III:5. ÖHA. RA.
- YIV [Fredenheim – Pfeffer] KM:lle 22.2.1803.Vol. 340. AV. RA.

---

[1] Ptk 17.10.1784 § 1. II Ca 3. UusKa.
[2] Ptk 23.1.1785. II Ca 3. UusKa.
[3] Ttk khra Johan Forshaelille 6.7.1785 s.311–312. Kk BI 52. TTA. TMA; Syy hankkeesta luopumiseen ei ilmene asiakirjoista.
[4] Ptkt 16.1.1803 § 2 ja 23.1.1803 § 2. II Ca 3. UusKa.
[5] Tilit 1803–1804. III G bb 2. UusKa.
[6] Tilit 24.10.1803: *...till Byggmästar Jacob Riff betalt såsom förskått halfwa Summan af accordet med församlingen om Nya fönster och dörar uti kyrkan 100;-;-*. III G bb 2. UusKa.
[7] Tilit 9.5.1804: *Betalt Byggmästar Jacob Riff Resten på accordet med Församlingen om Nya fönster och dörars för färdigande till Kyrckan 100;-;-*. Nauloista maksettiin erikseen. III G bb 2. UusKa.
[8] Tark.ptk 11.6.1804 § 31. KA MF UK 465. UusKa.
[9] Luostarinen 1980, 356.
[10] Tarkemmin, ks. Forsman 2008, 138–139 ja 141–142.

Piirustukset:
- Jacob Rijf (21.2.)1801[1]; kadoksissa.
- Petter Trana (1.10.)1801 (vanhan sillan mittauspiirros).[2]
- YIV 22.2.1803.[3]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Jacob Rijf 21.2.1801.[4]
Toteutus: 1804–1805, Rijfin piirustusta ei noudatettu.
Työnjohto: Johan Kantlin?

Uudenkaarlepyyn kaupungin *Storbron*-niminen silta todettiin huonokuntoiseksi. Rakennusmestari Jacob Rijf laati helmikuussa 1801 piirustukset sekä kustannusarvion uutta puusiltaa varten.[5]

Maaherra Krabbe lähetti Rijfin piirustukset YIV:oon ja pyysi uutta suunnitelmaa, sillä Rijfin laatimaan jännesiltaan (*Spänn bro*) näytti sisältyvän monia uhkia. Myös sen toteuttaminen käytännössä arvelutti maaherraa.[6]

YIV kuitenkin kadotti hankkeen asiakirjat piirustuksineen ja joutui pyytämään niistä kopiot kesäkuussa vuonna 1802.[7] Rijf oli juuri tuolloin Länsipohjan läänissä ja lupasi palattuaan laatia toisen suunnitelman kadonneen tilalle. Koska Rijf ei kuitenkaan ilmaantunut seudulle, Vaasan läänin lääninsihteeri Fleege näki parhaaksi olla lähettämättä pyydettyä piirustusta Tukholmaan, sillä olihan maaherra muutoinkin pyytänyt uutta suunnitelmaa sen tilalle. Näin ollen Fleege lähetti ainoastaan jäljennöksen maaherran 13.10.1801 päivätystä kirjelmästä sekä maanmittari Petter Tranan laatiman piirustuksen vanhasta sillasta mittatietoineen.[8] YIV:ssa laadittu uusi puusiltasuunnitelma jätettiin KM:n vahvistettavaksi helmikuussa 1803.[9]

Sillan rakentaminen aloitettiin syyskuussa 1804 ja se valmistui huhtikuussa vuonna 1805. Silta paloi vuoden 1808 venäläishyökkäyksessä.[10]

---

[1] Ilmenee esim. asiakirjasta Mh Krabbe YIV:lle 13.10.1801. F III:5. ÖHA. RA.
[2] Liitteenä asiakirjassa Vaasan läänin lääninsiht. Fleege YIV:lle 15.11.1802. F III:5. ÖHA. RA.
[3] Kokoelmassa Karleby, Ny ÖIÄ PK 6:1. ÖHA. RA.
[4] Materiaaliehdotelma jäljennöksenä asiakirjassa Vaasan läänin lääninsiht. Fleege YIV:lle 15.11.1802. F III:5. ÖHA. RA.
[5] Mh Krabbe YIV:lle 13.10.1801. F III:5. ÖHA. RA.
[6] *...för denna af Rijf projecterade Spänn-bro, hwilcken /:om än i Werkställigheten möjelig/: likwäl wara flera äfwentyr underkastad, och swårligen, i anseende till Wattudragets bredd, samt följaktelige Brons längd, kunna, i sådan egenskap Rijf den förslagit, medföra all den säkerhet och waraktighet i framtiden, som pålyftas och swarar emot kostnaden*. Mh Krabbe YIV:lle 13.10.1801. F III:5. ÖHA. RA.
[7] Olof Tempelman yli-intendentti [Fredenheimille] 2.6.1802. FV a:1; YIV ptk 25.6.1802. AI aa:7; YIV Vaasan läänin lääninsiht. Fleegelle 25.6.1802 (konsepti). F III:5. ÖHA. RA.
[8] Vaasan läänin lääninsiht. Fleege YIV:lle 15.11.1802. Tranan piirustus liitteenä. F III:5. ÖHA. RA.
[9] YIV KM:lle 22.2.1803. AV. RA.
[10] Johan Blåmanin päiväkirjamerkintä
http://www.nykarlebyvyer.nu/sidor/texter/prosa/diverse/blamandb.htm

[78] VAASA 1 (nyk. Vanha Vaasa)

Tyyppi: muut / muuraustyö.
Kohde: Vaasan kaupungin raatihuone.
Toteutus: 1781.
Työnjohto: Thomas Rijf, Jacob Rijf.[1]

Thomas ja Jacob Rijf tekivät muuraustöitä Vaasan kaupungin raatihuoneella vuonna 1781. Muuraustöihin lukeutui ainakin raatihuoneen tiiliuunien muuraus (*tegelugnars upsättande*).[2] Rakennus ei ole säilynyt.

[79] VAASA 2 (nyk. Vanha Vaasa)

Tyyppi: muu rakennus / yksityinen rakennus.
Kohde: Vanhassa Vaasassa sijaitseva Falanderin kivitalo.
Piirustukset: David Widén 1781[3]; kadoksissa.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Toteutus: 1781–84.
Työnjohto: Thomas Rijf.[4]

Liikemies Abraham Falander (aat.1808 Wasastjerna) rakennutti vuosina 1780–1784 itselleen kolmikerroksisen, tiilestä muuratun kivitalon silloisen Vaasan keskustaan (KL KUVAT 160–161). Piirustukset laati tirehtööri David Widén vuonna 1781.[5] Piirustukset ovat kadoksissa.

Asiakirjoista ilmenee, että kivitalon muuraustöitä johti muurarimestari Thomas Rijf.[6] Tehtäviin on saattanut sisältyä myös tiili- ja kaakeliuunien muurausta. Rijfin pojista ainakin Carl T. Rijf mainitaan kivitalon rakennustöiden yhteydessä.[7] Muista rakennusmiehistä mainittakoon David Olanderin poika Eric Olander, joka myös kuittasi kivitalon rakentamiseen liittyviä palkkioita.[8] Taloa viimeisteltiin vie-

[1] Ilmenee asiankirjasta Vaasan maist.ptkt 30.7.1781 § 4 ja 4.8.1781 § 2. KA MF ES 2150. KA.
[2] Vaasan maist.ptkt 30.7.1781 § 4 ja 4.8.1781 § 2. KA MF ES 2150. KA.
[3] Tilit 27.6.1781. Ga 2 sekä Gc 1. STTK. VMA.
[4] Esim. Tilit 30.9.1783. Gf 1. STTK. VMA.
[5] *För Ritningen til Directeur Widéen 10;-;* -. Kivitalorakennuksen tilit 27.6.1781. Ga 2; *Nya Stenhus Bygnan för ritningen 10;-;-*. Konseptikassakirjan tilit 27.6.1781. Gc 1. Widén oli juuri edellisenä päivänä tarkastanut Falanderin rakennuttaman ja Thomas Rijfin johdolla rakennetun Tuovilan kivisillan. STTK. VMA.
[6] Esim. Falanderin kirjekonsepti Thomas Rijfille. Vaasa 12.5.1783. Da 2 sekä esim. Tilit 30.9.1783: *P^r Stenhuset An. Thomas Rif för accordet som är slutad om Stenhus bygnadens updragning till en summa____777;37;4…* Gf 1. STTK. VMA; Luukko 1979, 351 (kuva ja kuvateksti).
[7] Esim. Tilit 11.10.1784. Gf 1 sekä Tilit 30.7.1785. Gf 2. STTK. VMA.
[8] Esim. Tilit 30.7.1785. Gf 2. STTK. VMA.

lä loppuvuodesta 1786, jolloin sitä alettiin tapetoida.[1] Kivitalo säilyi ainoana yksityisrakennuksena Vaasan palossa (1852) ja on nykyisin museokäytössä.

[80] VIMPELI 1

Tyyppi:

- kirkkorakennus / puukirkko + saarnatuoli + lukkarinpenkki + alttaripöytä + alttarikaide + virsitaulu.

Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- mh Tandefelt KM:lle [4].8.1790. Vol. 28. KOLL. RA.
- mh Wanberg KM:lle 12.9.1806. Vol. 34. KOLL. RA.

Piirustukset: Jacob Rijf 28.3.1806.[2]
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Toteutus: 1806, saarnatuoli ja lukkarinpenkki 1806–1807.
Työnjohto: Jacob Rijf.
Mitat:

- Vuoden 1833 kalustoluettelon mukaan kirkko on 40 k (23,8 m) pitkä ja leveä. Kattolistakorkeus on 13 k (7,7 m). Kirkkoa kattaa 15 k (8,9 m) korkuinen kupukatto, jonka päältä kohoaa 12 k (7,1 m) korkea torni. Tornin päällä on 6 k (3,6 m) pituinen, sääkukolla koristettu salko. Kirkon kokonaiskorkeudeksi ilmoitetaan 17 s (30,1 m).[3]

Pietarsaaren pitäjään kuuluneet Vimpelin kyläläiset tekivät kirkonrakennusanomuksen kesällä vuonna 1784. Samalla he pyysivät maaherraa järjestämään kirkonpaikan katselmuksen. Maaherra Cederström totesi 17.7.1784 antamassaan päätöksessä, ettei voinut järjestää katselmusta ilman tuomiokapitulin lausuntoa. Tuomiokapituli ei puolestaan voinut antaa vaadittua lausuntoa, sillä se odotti KM:n päätöstä Pietarsaaren pastoraatin jakamisesta.[4]

Vimpeliläiset uudistivat anomuksensa vuonna 1787. Hanke kaatui Turun tuomiokapitulin antamaan hylkäävään päätökseen, sillä uuden kappelin perustaminen olisi ollut vastoin KM:n 14.8.1786 antamaa Pietarsaaren pastoraatin jakopäätöstä. Muutoinkaan kyläläiset eivät olleet yksimielisiä anomuksen suhteen, koska osa piti hanketta kalliina ja turhana.[5]

Seuraava kirkonperustamisanomus tehtiin vuonna 1789, jolloin Vimpelin ja Sääksjärven kyläläiset laativat KM:lle osoitetun anomuksen kappelikirkon rakentamisesta Vimpelin kylään.[6] Kyläläiset olivat käyneet jumalanpalveluksissa Pietar-

[1] Tilit 15.11.1786: *Per Stenhuset a[-] Conto pro Diverse A.F. Oxenstierna den sednare godgöres för Tapeter som han lemnat i Stenhuset med___ 15;8;7.* Gf 2. STTK. VMA.
[2] Asiakirjassa Alavus AD 633/3 1818. STO. KA.
[3] Kal 1833. E VI 93a. TTA. TMA.
[4] Ttk ptk 16.10.1784, s.654–655. KA MF JK 2180. TTA. TMA; Pastoraatin jakamisesta ks. Lampola 1937, 274; Rantatupa 1983, 879.
[5] Ilmenee asiakirjasta Mh Tandefelt KM:lle [4].8.1790. Liitteineen. Vol.28. KOLL. RA; Ks. myös Ttk ptk. 14.12.1787, s. 804–805. KA MF JK 2182. TTA. TMA; Vrt. Honkonen 2009, [19].
[6] Mh Tandefelt KM:lle [4].8.1790. Liitteineen. Vol.28. KOLL. RA.

saaren emäseurakuntaan kuuluneessa Lappajärven kappelissa, ja matka sinne koettiin vaivalloiseksi etenkin kelirikon aikaan. Mikäli rakentamisasiassa tehtäisiin myönteinen päätös, esitettiin toive saada rakentaa puinen ristikirkko sen piirustuksen mukaan, jonka KM armollisesti määrää.[1] Kuultuaan Turun tuomiokapitulin (14.7.1790) ja maaherran (4.8.1790) kielteiset lausunnot asiasta KM allekirjoitti hylkäävän päätöksensä 24.10.1790.[2]

Uuden anomuksen valmistelut aloitettiin 1800-luvun alkuvuosina. Lupa kirkon rakentamiseen myönnettiin keväällä 1806, mutta se pantaisiin täytäntöön vasta sen jälkeen, kun papin palkkaus- ja virkatalojärjestelyt saataisiin sovituksi.[3] Kirkon piirustukset laati rakennusmestari Jacob Rijf. Ne on signeerattu Uudessakaarlepyyssä 28.3.1806.[4]

Rijfin laatimat piirustukset käsittävät 12-kulmaisen pyörökirkon pohjakaavaja fasadipiirroksen (KL KUVA 162). Läntistä julkisivua esittävän fasadipiirroksen mukaan kirkkoon edellytetään sileää ulkovuorausta ilman korostuksia. Ikkunat ovat pystyn suorakaiteen muotoisia, ja niiden päällä on lisäksi erillinen, puoliympyränmuotoinen ikkuna. Kirkkoon johtaa sisäänkäynnit sekä länsi- että eteläpuolelta. Pyörörakennusta kattaa suuri kupolikatto, jonka päältä kohoaa jalustalle asetettu kahdeksankulmainen lanterniini tuntikelloineen. Tuntikellon[5] alapuolella oleva ääniluukku on pystyn suorakaiteen muotoinen. Lanterniinia koristavat pilasterit, jotka kannattelevat doorilaisen järjestelmän mukaista palkistoa. Lanterniinin katteena on puolipyöreä kupukatto. Torninhuippuna on obeliskimainen salko tuuliviireineen.

Alttari on kirkon itäseinää vasten. Alttarin molemmilta puolin johtaa kulku itäseinän takana olevaan kaksikerroksiseen sakaristoon, jonka suorakulmion muotoisen pohja-alan pitempi sivu on kirkon itäseinää vasten. Saarnatuoli ja lukkarinpenkki ovat symmetrisesti sakaristoon johtavien ovien yläpuolella. Kulkuyhteys niihin tapahtuu sakariston toisen kerroksen kautta.

Vimpelin kirkko (KL KUVA 163) ja kellotapuli pystytettiin rakennusmestari Jacob Rijfin johdolla pääasiassa kesän 1806 aikana.[6] Perustustyöt on siten aloitettu

---

[1] *Kyrkan anhålles i underdånighet måtte få upbyggas, i händelse Allernådigste bifall lemnas, af träd, och till så kallad kors kyrcka, efter ritning, den Eder Kongl: Majts allernådigst täckes anbefalla.* Vimpelin kyläläisten anomus uuden kappelin rakentamisesta. Ilman päiväystä, mutta saapunut kansliaan 11.9.1789. Mh Tandefelt KM:lle [4].8.1790. Liitteineen. Vol.28. KOLL. RA.

[2] Mh Tandefelt KM:lle [4].8.1790. Liitteineen. Vol.28. KOLL. RA. Päätös ilmenee asiakirjasta; Ttk ptk 17.11.1790 s. 596. KA MF JK 2183. TTA. TMA.

[3] Mh Wanberg KM:lle 12.9.1806. Vol.34. KOLL. RA.

[4] Piirustuksia käytettiin myöhemmin Alavuden kirkkohankkeessa. Tästä syystä ne jäivät Alavuden asiakirjojen joukkoon. Alavus AD 633/3 1818. STO. KA.

[5] Torniin asennettiin oikeat, ”käyvät” tuntikellot heinäkuussa 1971. Kellot alkoivat käydä 30.7.1971. Alkuperäistä kellotaulumotiivia säilytetään kellotapulin alakerrassa. Tietoja uusien kellotaulujen asennuksesta ja ajankohdasta löytyy taulun takaa. Vanhan kellotaulun korjasi ja maalasi Erkki Mäkinen.

[6] *…att de efter ritning af Byggmästarn Jacob Rijf och under hans tilsyn åt sig till kyrcka i fjol uppbyggt den träd byggnad hwari förrättningen nu hålles, och som den jemte tvänne Sakerstior, med hwalf, dörar och lås, fenster, predikstol, altare och bänckar nu mera är inredd och så stor att alla Byns inbyggare ej på långt när kunna fylla upp den […]. Äfven är en klockstapel in vid kyrckan upförd, hvari en klocka […] den Byamännen*

viimeistään syystalvella 1805. Valmistunut kirkko vastaa Rijfin laatimaa piirustusta. Mahdollisesta YIV:n vastaehdotuksesta ei ole säilynyt mainintoja.

Vimpelin kirkkoa korjattiin perusteellisesti jo vuonna 1837, jolloin sen kivijalka uusittiin kokonaan. Sisä- ja ulkoseinät varustettiin seiniä tukevilla pystyhirsillä ja laudoitettiin molemmin puolin. Korjaushanke toteutettiin rakennusmestari Jaakko Kuorikosken (1807–1880) johdolla.[1] Urkulehteri rakennettiin kirkon länsiosaan vuonna 1944.

Vimpelin kirkon alkuperäinen, puolipyöreä alttaripöytä (KUVA 81), alttarikaide (KUVA 76) sekä medaljongein koristellut saarnatuoli ja lukkarinpenkki valmistuivat kirkonrakentamisen yhteydessä (KL KUVA 164).[2] Kirkossa on myös Rijftuotantoon kuuluva enkelikoristeinen virsitaulu (KL KUVA 165) sekä irrallisia enkeliveistoksia (KL KUVA 166).

Vimpelin kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1869, 1890, 1893, 1926 ja 1970–72.[3] Kirkko peruskorjattiin vuonna 1999 ja paanukate uusittiin vuonna 2011.

[81] VIMPELI 2

Tyyppi: kellotapuli.
Piirustukset: ei mainita.
Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: ei mainita.
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: 1806.
Työnjohto: Jacob Rijf.[4]
Mitat:

- Vuoden 1833 kalustoluettelon mukaan kellotapulin neliömäinen pohjakerros on 18 k (10,7 m) pitkä ja yhtä leveä. Korkeus kattolistaan (*takbandet*) on 20 k (11,9 m). Pohjakerrosta kattaa 15 k (8,9 m) korkea paanukatto, jonka päältä kohoaa nelikulmainen, 10 k (5,9 m) kanttiinsa oleva kellokerros. Kellokerrosta kattaa 4 k (2,4 m) korkuinen kupukatto. Sen päältä nousi salko, jonka huipulla oli tähdellä koristettu risti.[5]

---

förledit år låtit gjuta i Stockholm, är upsatt. Ptk 14.6.1807. II Ca 1. VimKa; Vrt. Honkonen 2009, 24; Salvostyö oli varmuudella käynnissä huhtikuussa 1806. Kirkonrakennustyömaalla ollut Marcus Mathson Vesterspangar kuoli (†27.4.1806), kun päähän pudonnut hirsi murskasi hänen kallonsa (*dödde af våda vid Vindala kyrck-byggnaden medelst en stock som föll på hans hufvud och kråssade hufvudskålen*). Kuolleet 27.4.1806. KA MF UK 150. LapKa; Honkonen 2009, 24.

[1] Esim. Kal 1847. II Ba 1; Tilit 1837–1838. III Gl 2. VimKa; Honkonen 2009, 28; Korjaus katsottiin tarpeelliseksi, koska *kirkon alimmat hirsikerrat olivat alkaneet pullistua*. Tark.ptk. 28.–30.8.1836. II Cd 1. LapKa.

[2] Saarnatuolit sekä ainakin alttaripöydän ja -kaiteen maalasi Järviseudun alueella toiminut talonpoikaismaalari Matts Granberg (1768–1818). Ptk 14.6.1807. II Ca 1; Tilit 1814–1815. III Gl 1. VimKa.

[3] Luostarinen 1980, 386; Honkonen 2009b, 144–146.

[4] Ilmenee asiakirjasta Ptk 14.6.1807. II Ca 1. VimKa.

[5] Kal 1833. E VI 93a. TTA. TMA.

Vimpelin kirkon erillinen kellotapuli pystytettiin Jacob Rijfin johdolla kirkonrakentamisen yhteydessä ja se valmistui vuonna 1806.[1] Alkuperäiseltä asultaan tapuli vastasi Sotkamon kellotapulisuunnitelmaa (ks. KL KUVA 133), jonka Jacob Rijf on signeerannut Uudessakaarlepyyssä 16.7.1803. Vimpelin kellotapulin piirustuksia ei ole säilynyt.

Vimpelin tapulin neliömäistä pohjakerrosta kattaa kupumainen, alaosastaan kevyesti taitettu paanukatto (KL KUVA 167). Sen päältä kohoaa kantikas kellokerros, jonka kullakin sivulla on kolme ääniluukkua. Ääniluukkuja reunustavat pilasterit, jotka kannattelevat doorilaisen järjestelmän mukaista palkistoa. Ääniluukkujen alapuolella, ikään kuin kellokerroksen jalustassa, on kolme liseenien reunustamaa neliönmuotoista ja umpeen laudoitettua aluetta. Vuonna 1999 ääniluukkujen alapuolisia lautoja uusittaessa havaittiin, että näiden kolmen neliömäisen alueen alla on alkuperäisratkaisuna Sotkamon tapulipiirustuksessakin esiintyvät pyöreät koristekentät.[2]

Tapulin kellokerrosta kattoi alun perin puolipyöreä kupukatto, jonka päältä nousi salko. Sen huipulla oli pallojalalla seisova risti, jonka sakarat kannattelivat peltitähteä. (ks. ja vrt. KL KUVA 133).[3] Kellotapulin kolmas kerros lisättiin todennäköisesti vuonna 1869 rakennusmestari Lauri Heikki Kuorikosken (1830–1906) johtaman korjaus- ja laudoitushankkeen yhteydessä.[4] Lisäkerros rakennettiin tiettävästi paikallisen talonisännän aloitteesta. Rakenteen poistoa harkittiin 1950-luvulla, mutta hankkeesta luovuttiin.[5]

Vimpelin tapuli on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1869 ja 1926.[6]

[82] VÄHÄKYRÖ

Tyyppi: piirustukset / kivikirkko + virsitaulu.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Wulff] KM:lle 8.8.1786. Vol. 325. AV. RA.
- YIV [Piper – Wulff] KM:lle 14.1.1800. Vol. 338. AV. RA.
- YIV [Piper – Pfeffer] KM:lle 21.6.1803. Vol. 340. AV. RA.

Piirustukset:

- Jacob Rijf (15.3.)1785[1]; kadoksissa.

---

[1] *…att de efter ritning af Byggmästarn Jacob Rijf och under hans tilsyn åt sig till kyrcka i fjol uppbyggt den träd byggnad hwari förrättningen nu hålles, och som den jemte tvänne Sakerstior, med hwalf, dörar och lås, fenster, predikstol, altare och bänckar nu mera är inredd och så stor att alla Byns inbyggare ej på långt när kunna fylla upp den […]. Äfven är en klockstapel in vid kyrckan upförd, hvari en klocka […] den Byamännen förledit år låtit gjuta i Stockholm, är upsatt.* Ptk 14.6.1807. II Ca 1. VimKa; Ensimmäisessä kirkonkellossa vuosiluku 1806. Kal 1810. II Ba 1. VimKa; Kellotapulin pohjakerroksen lounaiskomerossa merkintä *[--] NyC [arleby] År 1806.* Kirjoittajan havainto syyskuussa 1999.
[2] Risto Känsälän tiedonanto kirjoittajalle 4.6.2008.
[3] Kal 1833. E VI 93a. TTA. TMA.
[4] Ptk 8.2.1869. Pöytäkirjassa mainittu ”pykimestari” Henrik Kuorikoski (1772–1847) oli tuolloin jo kuollut. VimKa; Känsälä 1998, 31; Ks. Holma 1983, 753; Ks. Honkonen 2009, 33.
[5] Honkonen 2009, 33.
[6] Honkonen 2009b, 144 ja 146.

- YIV 8.8.1786 → KM 31.8.1786.[2]
- YIV 14.1.1800 (sakariston laajennus)[3] → KM 4.2.1800; kadoksissa.
- YIV 21.6.1803 (saarnatuoli ja alttari) → KM 9.7.1803.[4]

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Jacob Rijf 15.3.1785.[5]
Toteutus: 1799–1803.
Rakennussopimus: Herman Höckert 28.10.1798[6] → Eric Olander 28.1.1799.[7]
Mitat:

- Rakennettu kirkko on 72 k (42,8 m) pitkä ja yhtä leveä. Ristivarsien leveys on 18 k (10,7 m) ja korkeus maasta räystääseen 16 k (9,5 m).[8]

Vähänkyrön vuonna 1641 rakennettu tukipilarikirkko todettiin 1770-luvun loppupuolella rapistuneeksi ja ahtaaksi. Uuden kirkon tarpeellisuudesta keskusteltiin marraskuussa vuonna 1778 pidetyssä pitäjänkokouksessa, jolloin kirkkoherra Henrik Wegelius (1735–1791) ehdotti kivikirkon rakentamista. Rakennuskustannusten helpottamiseksi Wegelius kehotti seurakuntalaisia ryhtymään kivimateriaalin hankintaan jo hyvissä ajoin. Asiasta keskusteltiin vielä muutamia kertoja, kunnes joulukuussa vuonna 1781 pidetyssä kokouksessa sovittiin, että perustusten teko aloitettaisiin syksyllä vuonna 1783. Kirkkoherra Wegeliuksen tuli huolehtia piirustusten (*Dessein och ritning*) hankinnasta sekä muiden käytännön asioiden järjestelyistä. Yleisen kolehtiavun myöntämistä tiedusteltaisiin seuraavassa piispantarkastustilaisuudessa.[9]

Helmikuussa vuonna 1784 pidetyssä piispantarkastuksessa seurakuntalaiset ilmaisivat halukkuutensa ryhtyä kivikirkonrakentamiseen. Asiakirjat lähetettiin Turun tuomiokapituliin, joka kuitenkin vaati virallisen kokouksen järjestämistä. Kirkkoherra Wegelius ei ollut vielä hankkinut kirkkoa varten piirustuksia, sillä tuomiokapitulin kehotuksen mukaan maaherra Cederströmin oli nimettävä tilaisuuteen oma edustajansa ja katsoa, että tarvittava piirustus ja kustannusarvio tule-

---

[1] Mainitaan esim. ptk:ssa 10.7.1785. YIV KM:lle 8.8.1786. AV. RA.
[2] Fasadi ja pohja konsepteina [Tempelman] kokoelmassa Lillkyro kyrka ÖIÄ KL 11: 1–3. ÖHA. RA; Vahvistettu piirustus [Adelcrantz – Tempelman] kirkonarkistossa.
[3] Hahmoteltu konseptipohjakaavaan [Tempelman] 8.8.1786 ja selitetty maininnoilla *Sacristian komer at utvidgas efter puncteringen AB, en*[l]*. församl*[gn] *begäran* sekä *Som församl*[gen] *begärt Sacristians utvidgande blir altaret bortskymt för en obetydelig del af åhörare och bör derföre bli efter wanligheten i fonden* ja vielä *Copierat mot glas och uprit--- rät med touche, Sacristia och Predikstol lämnas*. Lillkyro kyrka ÖIÄ KL 11: 1–3. ÖHA. RA; Laajennuspiirroksen teko oli ohjattu Tempelmanille YIV ptk 5.11.1799. AI aa:5. ÖHA. RA.
[4] Konseptina [Piper – Palmroth] kokoelmassa Lillkyro kyrka ÖIÄ KL 11: 1–3. ÖHA. RA.
[5] Liitteenä ptk:ssa 10.7.1785. YIV KM:lle 8.8.1786. AV. RA.
[6] Rakennussopimus 28.10.1798, § 2 ja § 12. II Ca 1. VähKa. VMA.
[7] Sopimus jäljennöksenä asiakirjakokonaisuudessa II Hb:3. VähKa. VMA.
[8] Kal 1875. KA MF UK 8. VähKa.
[9] Lukkarinen 1987a, 99; Ptkt 15.11.1778 § 3, 15.11.1779 § 3, 8.10.1780, 4.12.1780 § 4, 17.12.1781 § 2, 18.11.1782 § 3 ja 3.12.1783 § 4. II Ca 1. VähKa. VMA.

vat laadituiksi. Tuomiokapitulin asiamieheksi määrättiin Isonkyrön kirkkoherra, rovasti Johan Aejmelaeus.[1]

Tuomiokapitulin määräämä yleinen pitäjänkokous pidettiin heinäkuussa vuonna 1785. Tilaisuudessa olivat läsnä tuomiokapitulin edustaja rovasti Aejmelaeuksen sekä maaherran edustajan, Vaasan hovioikeuden sihteeri Fredrik Jusleenin lisäksi pitäjän papistoa ja joukko tilallisia. Kirkkoherra Wegelius esitti kokouksessa rakennusmestari Jacob Rijfin laatimat piirustukset sekä materiaali- ja kustannusarvion, joita Wegelius oli pyytänyt Rijfiltä kirjeitse 25.2.1785. Koska rakennusmestari ei itse ollut tilaisuudessa läsnä, hän oli kaiketi jossain aiemmassa yhteydessä esittänyt kirkkoherra Wegeliukselle ja sihteeri Jusleenille yli-intendentti Adelcrantzilta saamansa todistuksen taidoistaan.[2]

Seurakuntalaiset olivat tyytyväisiä Rijfin suunnitelmaan. Kustannusarvio, johon ei ollut laskettu tornin, saarnatuolin ja alttarin kustannuksia (*här är ännu intet uptagit tornets, predikstoles altarets kostnad*), oli suuruudeltaan 11143 riikintaaleria, 34 killinkiä ja kahdeksan runstykkiä. Torni ajateltiin ehkä kustannussyistä johtuen rakentaa myöhemmin, kun taas saarnatuoli ja alttarilaite olisivat kaiketi periytyneet vanhasta kirkosta. Rakennuskustannusten minimointiin viittaa lisäksi puuholvin käyttö, josta kustannusarvion yhteydessä erikseen mainitaan, että se voitiin seurakuntalaisten niin tahtoessa rakentaa myös tiilestä.[3]

Pöytäkirjaan jäljennetystä muistiosta ilmenee, että hankkeelle anottiin rakennusavustusta. Kirkkoherra Wegeliuksen laatiman sekä seurakunnan valtuutettujen Jacob Jussilan ja Thomas Antilan allekirjoittaman memoriaalin mukaan kirkosta oli tarkoitus tulla yksi valtakunnan kauneimmista maaseutukirkoista, mutta seurakunnalla ei vain ollut varaa rakentaa sitä.[4]

Asiakirjat piirustuksineen saapuivat kuninkaan kansliaan syyskuussa vuonna 1785. Turun tuomiokapitulin (18.8.1785) ja Vaasan läänin maaherran tointa Cederströmin ja Tandefeltin virkakausien välissä jonkin aikaa hoitaneen C.Fr. Krabben (7.9.1785) lausunnot puolsivat uuden kirkon rakentamista ja rakennustuen myön-

---

[1] Ttk ptk 12.6.1784, s.385. KA MF JK 2180 sekä Ttk mh Cederströmille ja rovasti Aejmelaeukselle 12.6.1784 s.276–277. Kk BI 51. TTA. TMA.

[2] *Herr kyrckoherden Wegelius inlämnade den ritning öfwer den förestående byggnaden, som blifwit författad, af Byggmästaren Jacob Rijf, hwilcken ej mindre för herr kyrckoherden* [Wegelius] *än underskrefwen Assessor och Secreterare* [Jusleen] *uptet herr Öfwer Intendents och Commendeurens af Kongl. Maj:ts Nordstjerne Orden högvälborne Baron Carl Fr: Adelcrantz:s honom meddelte wittnes börd om dess skickelighet.* Kyse on todistuksesta, jonka Rijf sai Tukholman maalari- ja kuvanveistoakatemiasta 28.6.1784. Ptk 10.7.1785; Pöytäkirjan liitteenä oleva materiaali- ja kustannusarvio on päivätty Uudessakaarlepyyssä 15.3.1785. Olettaa sopii, että myös piirustuksessa olisi ollut sama päiväys. YIV KM:lle 8.8.1786. AV. RA; Tieto Wegeliuksen kirjeestä Rijfille ilmenee asiakirjasta Khlo ptk 21.4.1803 § 1, s. 616–617. KA MF UK 1314. KA;

[3] Ptk 10.7.1785. YIV KM:lle 8.8.1786. AV. RA. Liitteineen; Vrt. Lukkarinen 1987a, 116–117. Tornin puuttuminen koko hankkeen kustannuksista kertovasta arviosta ei selity sillä, että sen mahdollinen rakennusmateriaali oli puu; Katovuosien rasittamat pitäjäläiset eivät tahtoneet vielä rakentaa tornia, sillä erillinen kellotapuli oli vielä hyvässä kunnossa. Ptk 7.6.1798. II Ca 1. VähKa. VMA.

[4] *…den wi ämnat til en af de wackraste Lands Kyrkor i Riket, men hwilcken wi i widrigt fall se oss aldeles utom stånd at upföra.* Ptk 10.7.1785. YIV KM:lle 8.8.1786. AV. RA.

tämistä.[1] Krabben mukaan koristeellinen kirkko olisi aikakauden suunnannäyttäjä ja toimisi kannustavana esikuvana myös muille pitäjille.[2]

YIV:ssa kiinnitettiin huomiota Rijfin laatiman suunnitelman kalleuteen. Adelcrantzin ja Wulffin allekirjoittaman lausunnon mukaan suunnitelma ylitti paitsi kustannusarviossa esitetyn rakennussumman myös seurakunnan varat. Tästä syystä oli laadittu uudet piirustukset, jotka paremmin vastaisivat tarvetta ja hankkeen kustannussummaa.[3] Kuningas vahvisti YIV:n suunnitelmat elokuussa vuonna 1786.[4] Päätös rakennusavustuksen myöntämisestä oli kuitenkin kielteinen.

Jacob Rijfin vuonna 1785 laatima piirustus on kadonnut, mutta siihen liittynyt kustannus- ja materiaaliehdotelma on liitetty heinäkuun yleiseen kokouspöytäkirjaan. Vertaamalla Rijfin materiaaliehdotelmaa YIV:n 8.8.1786 laatimaan vastaehdotukseen on päädytty tulokseen, jonka mukaan YIV:ssa laadittu piirustus vastaa pääpiirteissään Rijfin suunnitelmaa.[5] Kadoksiin joutunut Rijfin piirustus käsittäisi siten tasavartisen ja sisäviisteisen ristikirkon suunnitelman, jonka keskustasta kohoaa kellojen sijaintipaikaksi suunniteltu keskustorni.[6] YIV:n vastaehdotuksessa ihmetyttää kuitenkin keskustornin varsin länsitornimainen luonne (KL KUVAT 168–169).

Kellollinen keskustorni on ilmeinen YIV:n suunnitelmassa. Asiakirjat eivät kuitenkaan tarkkaan ottaen paljasta, oliko Rijfin suunnitelmassa kyse länsi- vai keskustornista. Epäselvyyttä lisää vielä se, että vuoden 1804 rovastintarkastuspöytäkirjan mukaan kirkon länsiristin perustukset tehtiin länsipäätyyn myöhemmin rakennettavaa kellotapulia silmälläpitäen.[7]

Kalliin rakennushankkeen toteuttaminen viivästyi. Vielä vuosina 1793 ja 1795 seurakuntalaiset anoivat kuninkaalta lupaa rakentaa kirkko vuoden 1786 hyväksytystä piirustuksesta poiketen puusta tai vaihtoehtoisesti laajentaa vanhaa kirkkoa

---

[1] Tuomiokapitulin mukaan kirkko tosin saattoi olla väkimäärään nähden liian pieni: *…som i afseende uppå folcknumern tyckes vara nästan för liten, torde kunna något utvidgas.* Ttk KM:lle 18.8.1785. YIV KM:lle 8.8.1786. AV. RA.

[2] *…en ny Zirlig Stenkyrcka, tjänande tillika at pryda orten, at lämna andra Socknar ett upmuntrande efterdöme, och at utmärcka Tidewarfwet.* Maaherra Krabbe KM:lle 7.9.1785. YIV KM:lle 8.8.1786. AV. RA.

[3] YIV KM:lle 8.8.1786. AV. RA.

[4] *…godtfunnit gilla och fastställa 2ne af Eder författade ritningar*. KM:n päätös 31.8.1786. EI a:2. ÖHA. RA; Ks. myös YIV ptk 10.10.1786. AI aa:2. ÖHA. RA.

[5] Lukkarinen 1987a, 98–131. Vertailumahdollisuutta on tukenut Petterssonin perusajatus YIV:n harjoittamasta tapakäytännöstä, jonka mukaan seurakunnasta saapuneiden piirustusten arkkitehtoninen perusidea säilyi, kun taas niiden yksityiskohdat ajanmukaistettiin. Pettersson 1985, 293.

[6] Lukkarinen 1787a, 111–117, erityisesti 116; Petterssonin mukaan kellojen sijoittuminen keskustorniin ilmenee YIV:n kirjeestä KM:lle 8.8.1786. Pettersson 1985, 355 ja viite 312.

[7] *Då denna nya kyrka grundlades, försågs det västra korset med sådan grund, at klockstapel kan derpå upföras; emellertid nyttjas den gamla klockstapeln hvilken, så som för när stående den nya kyrkan skall nästa höst flyttas på mera afstånd och betjenligare ställe.* Tark.ptk 12.4.1804 § 32. KA MF UK 7. VähKa; Kuten tarkastuspöytäkirjan maininta jo paljastaa, se ei tarkoita vuonna 1767 rakennetun kellotapulin siirtämistä länsipäädyn jatkeeksi. Maaherra ehdotti kellotapulin siirtoa käytännöllisemmälle paikalle vasta perustusten teon jälkeen. Suunniteltaessa tapulin siirtoa ja neuvoteltaessa sen tulevasta paikasta kirkon länsipäätyä tai -puolta ei koskaan ehdotettu sen uudeksi tai varteenotettavaksi sijaintipaikaksi. Ptk 16.9.1804. II Ca 1. VähKa. VMA.

ristivarsilla, kunnes seurakunnalla olisi varaa ryhtyä kivikirkon rakentamiseen. Kuningas hylkäsi anomuksen eikä myöntänyt tuomiokapitulin puoltamaa kolehtitukeakaan.[1]

Kielteisen päätöksen jälkeen alettiin pohtia urakkahuutokaupan järjestämistä. Lopullinen päätös tehtiin marraskuussa vuonna 1797, jolloin kysyttiin lupaa toimittaa kirkon piirustukset Vaasan lääninkansliaan halukkaiden urakoitsijoiden katseltaviksi. Järjestettävästä tilaisuudesta olisi ilmoitettava lehdissä ja julkaisuissa.[2]

Urakkahuutokauppatilaisuus pidettiin maaherran koolle kutsumana kesäkuussa vuonna 1798.[3] Yleisten urakkaehtojen esittelyn jälkeen Rijfejä edustanut Carl T. Rijf jätti veljensä, rakennusmestari Jacob Rijfin valtuuttamana urakkatarjouksen kirkon rakentamisesta. Tarjouksen mukaan pitäjäläisten tuli maksaa viiden vuoden aikana lyhentämättömänä kahdeksanriikintaaleria käypää rahaa jokaiselta ¼ manttaalilta, joka tekisi koko rakennusta kohden yhteensä 160 riikintaaleria manttaalilta. Ennen rakennustöiden aloittamista jokaisen oli tuotava rakennuspaikalle kiviä manttaalimääränsä mukaisesti, ja lisäksi jokainen ¼ manttaali olisi velvoitettu ajamaan kirkkomäelle vuosittain kaksi kuormaa hiekkaa. Pitäjäläiset olisivat vastuussa myös 3600 kalkkitynnyrin kuljettamisesta Vaasan satamasta. Carl T. Rijf pyysi vielä läsnä ollutta raatimies Abraham Falanderia takuuseen yllämainittujen ehtojen täyttämisestä.

Rijfin lisäksi urakkahuutokauppaan osallistuivat myös läsnä olleet raatimies Herman Höckert sekä sotakomissaari, makasiininhoitaja Johan Sundvik. Höckert tarjoutui ottamaan työn vastaan kuuden riikintaalerin ja 32 killingin hinnasta jokaiselta ¼ manttaalilta, joka viiden vuoden aikana tekisi yhteensä 133 riikintaaleria 16 killinkiä koko manttaalilta. Halvimman tarjouksen esittänyt Sundvik tyytyi 5 riikintaaleriin ¼ manttaalilta, joka viidessä vuodessa tekisi 100 riikintaaleria manttaalilta. Sundvik sanoi sittemmin tarjouksensa irti.[4]

Vähänkyrön kivikirkon urakkasopimus solmittiin lokakuussa vuonna 1798 raatimies Höckertin kanssa. Sopimuksen ehtoihin kuului, ettei hän saanut valita rakennusmestariksi kumpaakaan Rijfiä, sillä pitäjänmiehillä ei ollut luottamusta heihin. Sopimuksesta ilmenee myös, että torni jätettiin pois (*Tornbyggnaden utelämnas*) pitäjänkokouksessa 7.6.1798 tehdyn päätöksen mukaan. Urakkasummaksi muotoutui lopulta 7 riikintaaleria jokaiselta ¼ manttaalilta.[5]

---

[1] Ptkt 27.10.1793 § 5 sekä 5.7.1795 § 1. II Ca 1. VähKa. VMA; Ttk KM:lle 4.2.1795 s. 34–36. Kk BI 62; Ttk khra J. Wegeliukselle 6.5.1795 s. 110. Kk BI 62; KM:n päätös 19.3.1795. EI 13. TTA. TMA.

[2] *Börande hos Landshöfdingen och Riddaren Högvälborne Herr C:F:Krabbe anhållas om tillstånd at å Lands-Canceliet vissa tider hugade Entrepreneuren måtte få tillträde till beseende af kyrckoritningen.* Ptk 19.11.1797. II Ca 1. VähKa. VMA.

[3] Ptk 7.6.1798. II Ca 1. VähKa. VMA.

[4] Ptk 14.10.1798 § 6. II Ca 1. VähKa. VMA; Herman Höckertistä, ks. Luukko 1979, 382–383.

[5] Rakennussopimus 28.10.1798, § 2 ja § 12. II Ca 1. VähKa. VMA.

Perustusten teko alkoi vuonna 1799 rakennusmestari Eric Olanderin johdolla.[1] Pian kuitenkin havaittiin, että itäisen ristivarren päätyyn väliseinän taakse tuleva sakaristo jäisi pinta-alaltaan melko pieneksi (5x12 kyynärää eli 3x7,1 m). Maaherra Krabben suorittaman peruskivenlaskun yhteydessä pitäjäläiset pyysivät häneltä puoltolausetta sakariston laajennusta varten. Maaherra yhtyi näkemykseen suuremman sakariston tarpeellisuudesta ja esitti KM:lle pyynnön sakariston laajentamiseksi siten, että väliseinää siirrettäisiin kirkkosaliin päin kolmen kyynärän (1,8 m) verran. Koska alttari ja kuori siirtyisivät eteenpäin saman verran, näkisivät myös sivuristeissä istuvat paremmin alttarilla suoritettavia toimenpiteitä.[2] KM hyväksyi YIV:n laatiman suunnitelman helmikuussa vuonna 1800. Uudessa piirustuksessa väliseinää oli siirretty eteenpäin viisi kyynärää (3 m), joten uuden sakariston mitoiksi tuli 6 x 7,1 m.[3]

Jacob Rijf lähetti vuonna 1802 Vähänkyrön seurakuntaan laskun liittyen vuoden 1785 piirustuksiin ja kustannusarvioon.[4] Asia riitautui ja Rijf peri maksamattomaksi jäänyttä laskua oikeusteitse. Pöytäkirjasta ilmenee, että lasku oli suuruudeltaan 10 riikintaaleria ja että se koski piirustuksia, jotka Rijf oli laatinut rakenteilla olevaa kirkkoa varten.[5] Pitäjänmiesten antaman selvityksen mukaan he eivät kuitenkaan olleet pyytäneet Rijfiltä piirustuksia, vaan he olivat saaneet YIV:sta ne suunnitelmat, joiden mukaan kirkkoa rakennettiin.[6] Rijfin edustajana toiminut siltavouti Eric Engeström esitti puolestaan edesmenneen kirkkoherra Wegeliuksen lähettämän ja 25.2.1785 päivätyn kirjeen, jossa tämä pyytää Rijfiltä piirustuksia kirkkoa varten. Päätöstä riita-asiassa ei kuitenkaan voitu tehdä, että sillä kihlakunnanoikeuden tuomari Herman Ross sekä muutamat lautamiehet todettiin olevan asian kannalta jäävejä. Rijf sai oikeuden pyytää Vaasan hovioikeudelta puolueettoman puheenjohtajan järjestämistä.[7] Tiedossa ei ole, vaatiko Rijf uutta käsittelyä.

Vähäkyröläiset pyysivät vuonna 1802 maaherran välityksellä lupaa saada siirtää alttari kirkon kaakkoiskulmaan. Samassa yhteydessä pyydettiin myös viralista piirustusta saarnatuolia varten. Maaherra Krabben puolesta Fleegen ja Kulwi-

---

[1] Herman Höckert ohjasi rakennushankkeen Eric Olanderille ja teki tämän kanssa sopimuksen 28.1.1799. Sopimus jäljennöksenä asiakirjakokonaisuudessa II Hb:3. VähKa. VMA; Österbladh 1949, 595; Vrt. Luostarinen 1980, 389.

[2] Mh Krabbe KM:lle 27.9.1799. YIV KM:lle 14.1.1800. AV. RA. Samassa yhteydessä pyydettiin lupaa myös pienen oviaukon puhkaisemiseen itäisen ristivarren pohjoispuolen vale-ikkunan kohdalle; Piirustuksen teko ohjattiin professori Tempelmanille. YIV ptk 5.11.1799. AI aa:5. ÖHA. RA.

[3] YIV KM:lle 14.1.1800. AV. RA.

[4] Tosite on säilynyt jäljennöksenä ja on kirjoitettu huolimattomasti: *Afskrift. Räkning med Lillkore Moder körko församling mit arwodes bekommandet: År 1785: Förfardigat två Ritning samt Materialier förslag samt Sjut fram och åter et för alt 10;-;-. NyCarleby den 3. Martii 1802. Jacob Rif. Enligheten med originalet intyga Eric Engeström.* III Gl 6:1. VähKa. VMA; ks. myös Lukkarinen 1787a, 130 sekä viite 106.

[5] *…en fordran af Tio Riksdaler för dett han skall författadt en proiekt Ritning till den nu under byggnad warande nya kyrka*. Khlo ptk 21.4.1803 § 1, s. 616–617. KA MF UK 1314. KA.

[6] *…men som Sokne männen uti aflämnad förklaring bestridt, at de hwarken anmodadt Rif om en sådan Ritnings upprättande eller at de dermed blifwit betjente(-) hälst de ifrån Kongl. öfwer Intendents Contoiret bekommit den Ritning hwarefter kyrkan nu bygges*. Khlo ptk 21.4.1803 § 1, s. 616–617. KA MF UK 1314. KA.

[7] Khlo ptk 21.4.1803 § 1, s. 616–617. KA MF UK 1314. KA.

kin allekirjoittama kirjelmä saapui kansliaan 20.7.1802. YIV ei myöntänyt lupaa alttarin siirtoon, mutta pitäjäläisten pyynnöstä laadittu saarnatuolin piirustus (KL KUVA 171) esitettiin KM:n vahvistettavaksi 9.7.1803.[1]

Kirkkoherra Jacob Wegeliuksen (1768–1804) lesken Sofia Helena Wegeliuksen (os. Estlader) vuonna 1804 lahjoittama enkelikoristeinen virsitaulu on nykyisin sakariston yläpuolella sijaitsevassa ullakkotilassa (KL KUVA 172).[2] Taulu kuuluu Rijf-tuotantoon ja sen hankinnasta on voitu sopia jo kirkkoherra Wegeliuksen elinaikana Carl T. Rijfin esittämän urakkatarjouksen yhteydessä.

Vähänkyrön tasavartinen ja ulkoapäin sisäviisteinen ristikirkko valmistui vuonna 1803.[3] Saarnatuoli on koillisviisteessä ja alttari itäpäädyssä väliseinää vasten.[4] Ulkoarkkitehtuurissa ristivarsien päätyjä koristavat päätykolmiot, joiden takaa katto kohoaa aumattuna. Kunkin ristivarren sivuseinissä on yhteensä neljä suurta ikkunaa ja päädyissä kaksi. Päätyjen oviaukkojen yläpuolella on lisäksi pienemmät ikkunat. Kaikki ikkunat ovat yläosastaan pyöristettyjä. Kirkon ristikeskuksesta kohoava pieni, lanterniiniin päättyvä nelikulmainen torni rakennettiin vuonna 1937. Edelleen käytössä oleva Jaakko Suonperän rakentama kellotapuli on vuodelta 1767.[5]

Kirkkoa on korjattu vuosina 1811, 1837, 1843, 1891–93, 1905 ja 1937.[6] Ulkorappaus uusittiin 1980-luvun alussa. Viimeisin korjaustyö on vuodelta 2002.

[83] VÖYRI

Tyyppi: saarnatuoli + virsitaulu.
Kohde: Vöyrin tukipilarikirkko (1626–27), laajennettu ristivarsilla vuonna 1777.
Rakennussopimus: Jacob Rijf 1793[7]; kadoksissa.
Toteutus: 1793–1794.

Vöyrin kirkon[8] rikkaasti koristeltu saarnatuoli (KL KUVA 173) on Rijfien Uudenkaarlepyyn Soklotin verstaan tuotantoa. Saarnatuolihankkeen puuhamiehinä toimivat kirkkoväärti Matts Kjötar sekä majuri Gustaf Christophersson, joka matkusti

[1] YIV KM:lle 21.6.1803. AV. RA.
[2] *1 st Ziffer tafla målad och förgyld, skänkt år 1804 til kyrkan af Enke Fru S.H. Wegelius född Estlander.* Kal 10.4.1804. II Hb 2. VähKa. VMA.
[3] Kirkossa havaittiin olevan monia puutteita ja esim. kirkonkatto vuoti monesta kohtaa. Asiasta alkoi useita vuosia kestänyt riita urakoitsija Höckertin, rakennusmestari Olanderin ja seurakuntalaisten välille. Jupakan oleellisimmat asiakirjat ovat kokonaisuuksissa II Hb:3 sekä II Hb:5. VähKa. VMA.
[4] Vanhasta kirkosta peräisin ollut saarnatuoli palveli jonkin aikaa myös uudessa kirkossa. Uusi saarnatuoli ja alttarilaite valmistettiin vuosina 1818–19 YIV:n piirustusten mukaisesti. Veistäjänä toimi nikkari Jacob Backman. Johan Henrik Granbom (s.1758) kultasi laitteet vuonna 1819. Tilit 1818–1819. KA MF UK 8. VähKa.
[5] Tilit 1767. KA MF UK 7. VähKa.
[6] Luostarinen 1980, 390.
[7] Sopimus mainitaan kirkon tilikirjassa. Tilit 1793. KA MF UK 289. VöKa.
[8] Vöyrin kirkon vaiheista, ks. esim. Pettersson 1985, 63–83.

vuonna 1793 Uuteenkaarlepyyhyn laatimaan sopimusta rakennusmestari Rijfin kanssa. Vielä saman vuoden aikana Rijfille maksettiin saarnatuolin valmistamiseen liittynyt 50 riikintaalerin etukäteismaksu. Jacob Rijf kuittasi jäljelle jääneen loppusumman 88 riikintaaleria, 42 killinkiä ja kahdeksan runstykkiä vuonna 1794.[1] Kirkkoväärti Kjötarille maksettiin samana vuonna palkkio saarnatuolin noutamisesta ja asentamisesta (*hemskaffande och upsättande*).[2] Saarnatuoli maalattiin ja kullattiin vuosina 1817–1818. Työstä vastasi närpiöläinen maalari-kultaaja Johan Henrik Granbom (s.1758).[3]

Vöyrin kirkon komea ja alun perin kaksisivuinen Rijf-virsitaulu hankittiin todennäköisesti saarnatuolihankkeen yhteydessä. Vöyriläinen Mårten Lassus teki virsitaulusta nelisivuisen vuonna 1839 (KUVA 87).[4]

[84] YLIKIIMINKI

Tyyppi: kirkkorakennus / puukirkko + saarnatuoli + alttariseinä + alttarikaide.
Hallinnollinen asiakirja-aineisto:

- YIV [Adelcrantz – Wennberg] KM:lle 16.2.1785. Vol. 324. AV. RA.

Piirustukset:

- Henrik Wacklin (11.8.) 1783.[5]
- YIV 16.2.1785 → KM 8.3.1785[6]; kadoksissa.

Kustannusarvio ja materiaaliehdotus: Henric Wacklin (11.8.) 1783.[7]
Rakennussopimus: ei mainita.
Toteutus: 1785–1786-, saarnatuoli n. 1801.
Työnjohto: Jacob Rijf.[8]
Mitat:

- Kirkon pituus on 49½ k (29,4 m) ja leveys 39¼ (23,3 m). Korkeus kattolistaan on 11⅜ k (6,8 m). Keskustornin korkeudeksi mainitaan 12 k (7,1 m). Sakariston mitoiksi annetaan 8 x 13½ k (4,8 x 8,0 m).[9]

---

[1] *Till Herr Majoren Christophersson för en resa till NyCarleby at uprätta Contract med Byggmästar Rif om en ny Prädikostol 3;24;-.* Tilit 1793; *Betalt Byggmästar Rif enligt uprättat Contract i förskott på en ny prädikostohl 50,-;-.* Tilit 1793; *Till Byggmästaren Jacob Rif är, enligt qwittencet No 4 utbetalt återstoden af den Accorderade köpesumman för en ny Prädikostohl 88;42,8.* Tilit 1794. KA MF UK 289. VöKa; Saarnatuolin kokonaishinnaksi tulee 138;42;8.
[2] Tilit 1794. KA MF UK 289; Ks. myös ptk 10.5.1795. VöKa.
[3] Tilit 1817–1818. KA MF UK 289. VöKa; Kasto 2001, 150.
[4] Ptk 6.1.1839. KA MF UK 287; Kal 1840 sekä Tilit 1838–1839 ja 1839–1840. KA MF UK 289. VöKa.
[5] Asiakirjakokonaisuudessa YIV KM:lle 16.2.1785. AV. RA.
[6] Ilmenee asiakirjasta YIV KM:lle 16.2.1785. AV. RA; Piirustuksen teko ohjattiin konduktööri Wennbergille. YIV ptk 27.1.1785. AI aa:1. ÖHA. RA.
[7] Kats.ptk:n (11.8.1783) yhteydessä. YIV KM:lle 16.2.1785. AV. RA.
[8] Tilit 28.4.1787. KA MF IK 549. SaloKa; Todistus Ylikiimingistä 24.4.1800. Allekirjoittaneet kapp. Per Junelius, kirkkoväärti Matts Wänänen ja kuudennusmies Matts Kääriä. Jäljennöksenä asiakirjassa YIV KM:lle 16.1.1807 (Kuopio). AV. RA; Ks. myös Klemetti 1927, 219–220.
[9] Kal 1836, 1839 ja 1849. E V1 41. TTA. TMA; Kal 1836. II Cf:2. IKa. OMA.

Ylikiimingin vanha, vuonna 1691 saarnatuvaksi rakennettu ja vuosina 1746–49 peruskorjattu kirkko todettiin 1780-luvun alussa huonokuntoiseksi ja ahtaaksi. Tuomiokapituli määräsi järjestettäväksi katselmustilaisuuden, jota varten oululainen kauppias ja rakennusmestari Henric Wacklin (1735–1802) oli laatinut uudet puukirkkopiirustukset sekä materiaali- ja kustannusarvion.[1]

Wacklinin laatimat piirustukset käsittivät suorakulmaisen ristikirkon pohjakaavan, jossa itäinen ja läntinen ristivarsi ovat muita pidemmät ja leveämmät (KL KUVA 174). Sakaristo oli pohjoisen ja itäisen ristin kulmauksessa, josta oli käynti koilliskulmassa olevaan saarnatuoliin. Alttari oli itäsakarassa päätyseinää vasten. Fasadipiirroksessa ristivarsien katteena oli aumakatto. Ristisakaroita jäsensivät pystyn suorakaiteenmuotoiset ikkunat. Kirkon keskustaan Wacklin ehdotti solakkarakenteista, kellomaiseen kupuun ja viirinsalkoon päättyvää tornia.

Piirustukset sekä anomus puukirkon rakentamisesta lähetettiin Tukholmaan tammikuussa vuonna 1784. YIV laati piirustuksiin vastaehdotuksen, jonka KM hyväksyi maaliskuussa 1785. Koska hyväksytyt piirustukset konseptiversioineen ovat kadoksissa, ei voida tietää, missä määrin YIV:ssa laadittu piirustus vastasi Wacklinin suunnitelmaa.[2] Toteutetun kirkon pohjakaavadimensiot näyttäisivät sakariston sijaintia lukuun ottamatta kuitenkin vastaavan Wacklinin ehdotelmaa.

Ylikiimingin kirkon salvostyö tehtiin pääsääntöisesti vuoden 1786 aikana.[3] Vaikkakin ensisijaiset tiedot kirkon rakentamisvaiheista puuttuvat, voidaan useiden arkkitehtonisten yksityiskohtien perusteella kirkonrakentajana pitää Jacob Rijfiä. Väitettä tukevat myös muutamat asiakirjamaininnat.[4] Kirkon tilikirjoissa Jacob Rijf mainitaan kuitenkin vasta vuosina 1801 ja 1804.[5]

---

[1] Liitteenä asiakirjassa YIV KM:lle 16.2.1785. AV. RA; Knapas 1986, 12 ja 17–18; Korjauksesta, ks. Pohjanmaan lääninkanslia KM:lle 28.4.1747. JyMA MF FR 65. RA sekä tark.ptk 4.12.1746 § 1 (Ylikiiminki). II Cf:1. IKa. OMA.

[2] YIV KM:lle 16.2.1785. AV. RA; Piirustuksen teko ohjattiin konduktööri Wennbergille. YIV ptk 27.1.1785. AI aa:1. ÖHA. RA; Ks. Myös Rinne 1912, 69; Knapas 1986, 20; Pettersson 1985, 341 ja viite 258.

[3] Kalustoluetteloiden mukaan kirkon pystytys tapahtui vuonna 1786. Esim. Kal 1836. E VI 41. TTA. TMA; Sakaristosta kirkon torniin johtaneen oven helassa on ollut merkintä 12.1.1787. Knapas 1986, 40 sekä viite 40; Maaherra J.F. Carpelan vieraili kirkon kellotornissa heinäkuussa 1787. Kellotelineessä kaiverrus *J:F: Carpelan den 23 Julii 1787*. Havainto 8.7.2004. Ks. tässä yhteydessä myös Knapas 1986, 26.

[4] Saloisten kellotapulin palkkionmaksun yhteydessä vuonna 1787 Jacob Rijfille maksettiin myös edestakaiset kyytirahat Kiiminkiin: *skjutspenningar för fram och åter resan ifrån och til Kimingi 2;16;-*. Tilit 28.4.1787. KA MF IK 549. SaloKa; Kuopion kirkkoriidan (1805) yhteydessä todistetaan, että Jacob Rijfin rakentama Ylikiimingin kirkon keskustorni on kestänyt hyvin kellon painon: *Att Tornet som Läne Byggmästaren herr Jacob Rijf å denne kapell församling kyrcka upfördt wärckeligen bär den däröver warande klåcka, utan att kyrckan däraf i minsta måtto tagit skada på Tolf år ej eller kan sådant wara i framtiden att förmoda.* Todistus Ylikiimingistä 24.4.1800. Allekirjoittaneet kapp. Per Junelius, kirkkoväärti Matts Wänänen ja kuudennusmies Matts Kääriä. Jäljennöksenä asiakirjassa YIV KM:lle 16.1.1807 (Kuopio). AV. RA; Ks. myös Klemetti 1927, 219–220.

[5] *Til Kyrcko-Byggmästaren Jacob Rijf, dess arfwode och skiuts...60;12;-*. Tilit 1801; *Matts Kääriä för dess utläggning åt byggmästaren Jacob Rijf 5;12;-*. Tilit 1804. KA MF IK 247. YlikKa; Vuonna 1796 tileissä esiintyy nimeltä mainitsematon kirkonrakennusmestari: *Til bonden Påhl Kääriä, dess til kyrcko byggmästarens arfvode förskutne 27;16;-*. Tilit 1796. KA MF IK 247. YlikKa.

Ylikiimingin kirkko on suorakulmainen ja erivartinen ristikirkko siten, että itäinen ja läntinen ristivarsi on eteläistä ja pohjoista ristivartta pidemmät (KL KUVA 175). Ulkoarkkitehtuurissa seinäpintaa jaksottavat pystyn suorakaiteenmuotoiset ikkunat sekä massiiviset liseenit. Eteläisen ja pohjoisen ristivarren päätyjä koristaa klassinen päätykolmio. Ristivarsien katteena on aumakatto. Kirkon keskellä on teräväsärmäinen kupu, jonka päältä kohoaa neliömäisellä jalustalla oleva nelisivuinen, päätykolmioin koristeltu kupukattoinen torni. Sen huipulla on tähteen päättyvä obeliski.

Sisätiloissa ristivarsia kattaa matala, lähes tasalakinen holvi. Ristikeskuksessa on Rijfien arkkitehtuurille tyypillinen kupu. Sakaristo on sijoitettu itäpäätyyn taitteisen alttariseinän taakse. Ainoastaan alttariseinää on ryhmitelty pilasterein, jotka kannattelevat triglyfein ja metoopein koristeltua friisiä (KUVA 84).

Koilliskulmauksessa oleva kahdeksankulmainen ja kuusisivuinen saarnatuoli on veistotekniikkansa ja koristeellisten yksityiskohtiensa perusteella Rijfien valmistama (KUVA 176). Se on todennäköisesti valmistunut vuonna 1801, sillä Jacob Rijfille maksettiin tuolloin hieman yli 60 riikintaalerin palkkio.[1] Vuonna 1897 saarnatuolista poistettiin vanhat koristeveistokset.[2] Paikoilleen jäi vain etupeilissä oleva risti- ja lakitaulusommitelma.

Ylikiimingin kirkko on edelleen käytössä. Sitä on korjattu vuosina 1897, 1903 ja 1959.[3] Viimeisin korjaus on vuosilta 1981–1985. Erillistä kellotapulia ei ole, sillä kellot sijaitsevat edelleen kirkon keskustornissa.

[1] Tilit 1801. KA MF IK 247. YlikKa; Knapas 1986, 24; vrt. Hyvönen 1986, 57–58.
[2] Hyvönen 1986, 58.
[3] Luostarinen 1980, 393.

KUVALUETTELO

KUVA 1. Alatornion kirkko. YIV:n laajennussuunnitelma vuodelta 1782. Etelä-fasadi. ÖIÄ KN 1:1–3. ÖHA. RA.

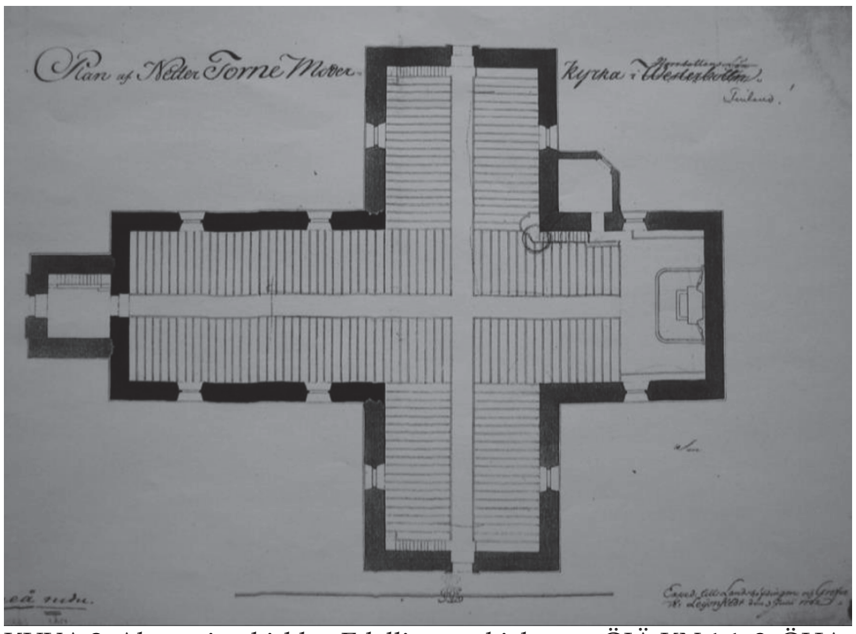

KUVA 2. Alatornion kirkko. Edellisen pohjakaava. ÖIÄ KN 1:1–3. ÖHA. RA.

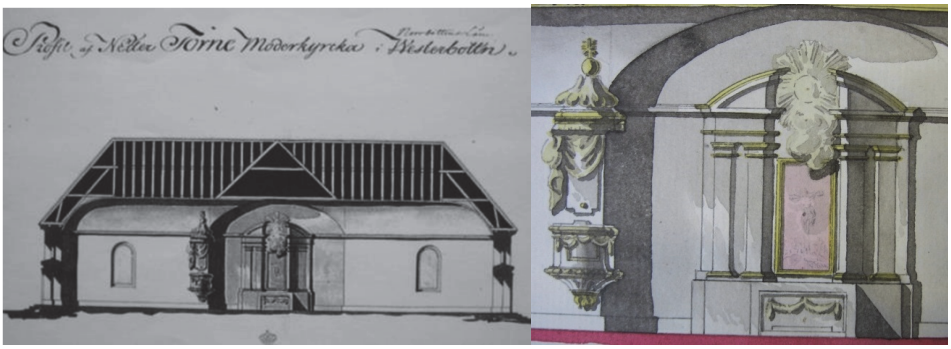

KUVA 3. Alatornion kirkko. Leikkauspiirros itään. Oikealla yksityiskohta saarnatuoli- ja alttariratkaisuista. ÖIÄ KN 1:1–3. ÖHA. RA.

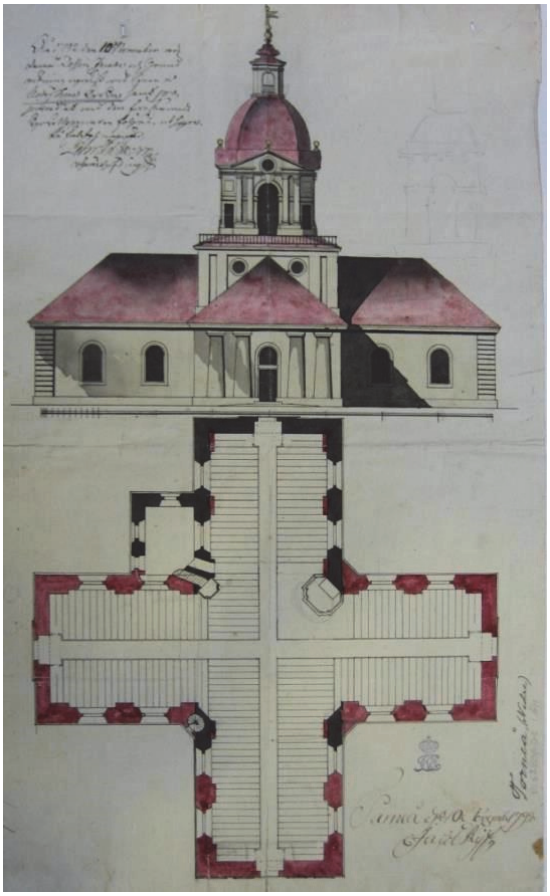

KUVA 4. Alatornion kirkko. Jacob Rijfin laajennusehdotelma vuodelta 1792. ÖIÄ KN 1:4. ÖHA. RA.

KUVA 5. Alatornion kirkko. YIV:n laajennussuunnitelma vuodelta 1793. Länsifasadi. ÖIÄ KN 1:5–6. ÖHA. RA.

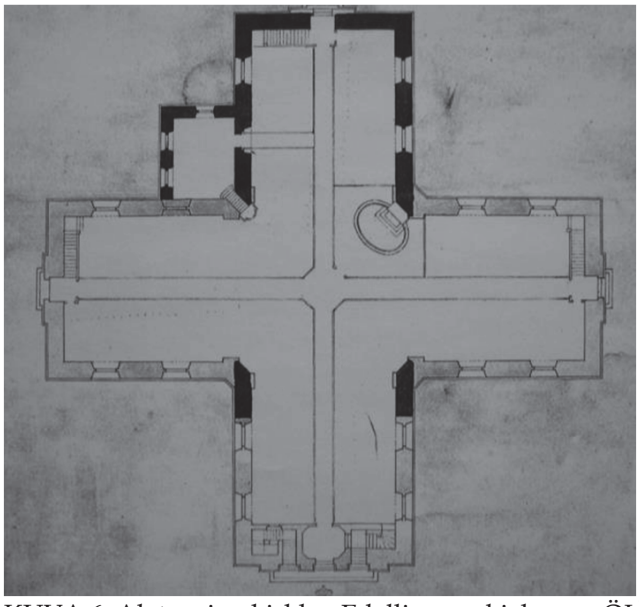

KUVA 6. Alatornion kirkko. Edellisen pohjakaava. ÖIÄ KN 1:5–6. ÖHA. RA.

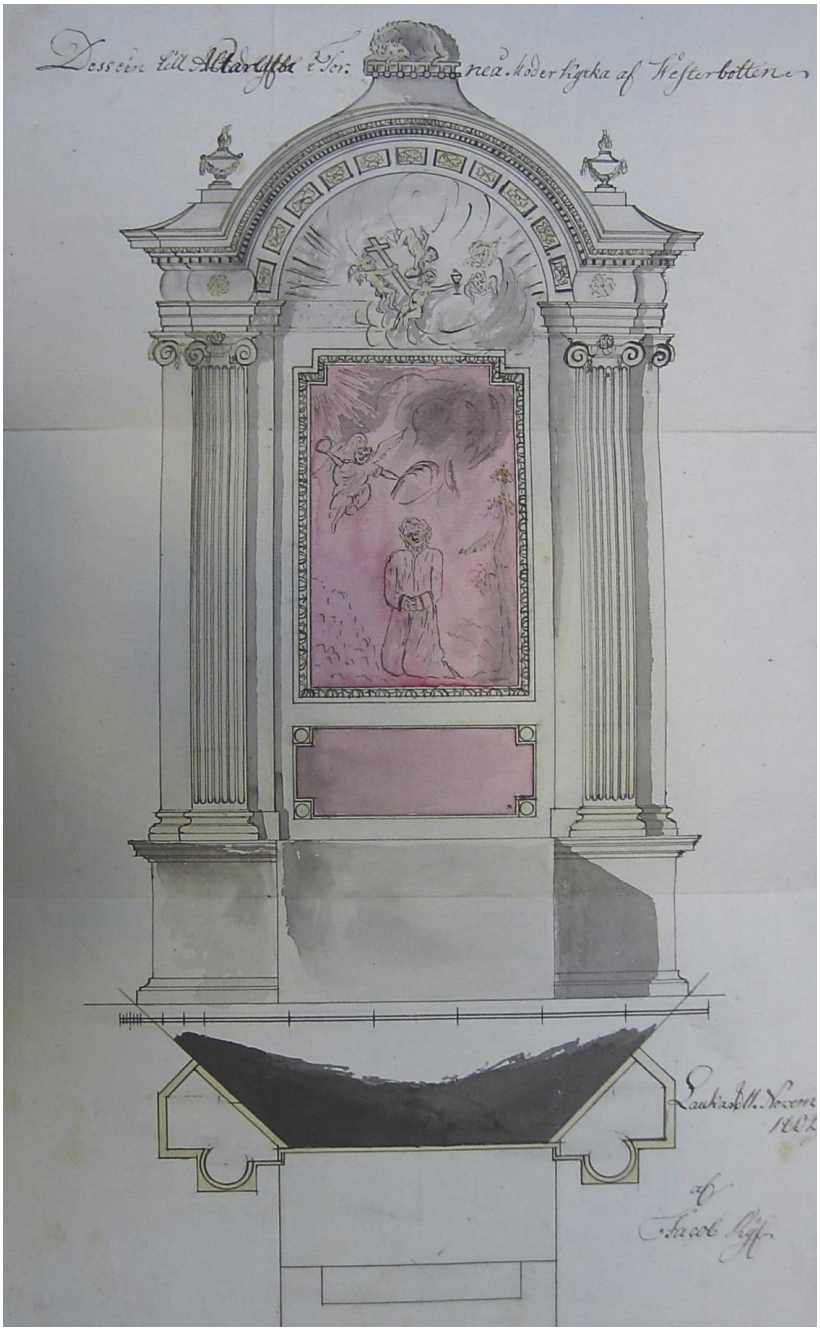

KUVA 7. Ehdotelma Alatornion kirkon alttarilaitteeksi. Jacob Rijf 11.11.1802. YIV KM:lle 31.8.1803. Vol. 340. AV. RA.

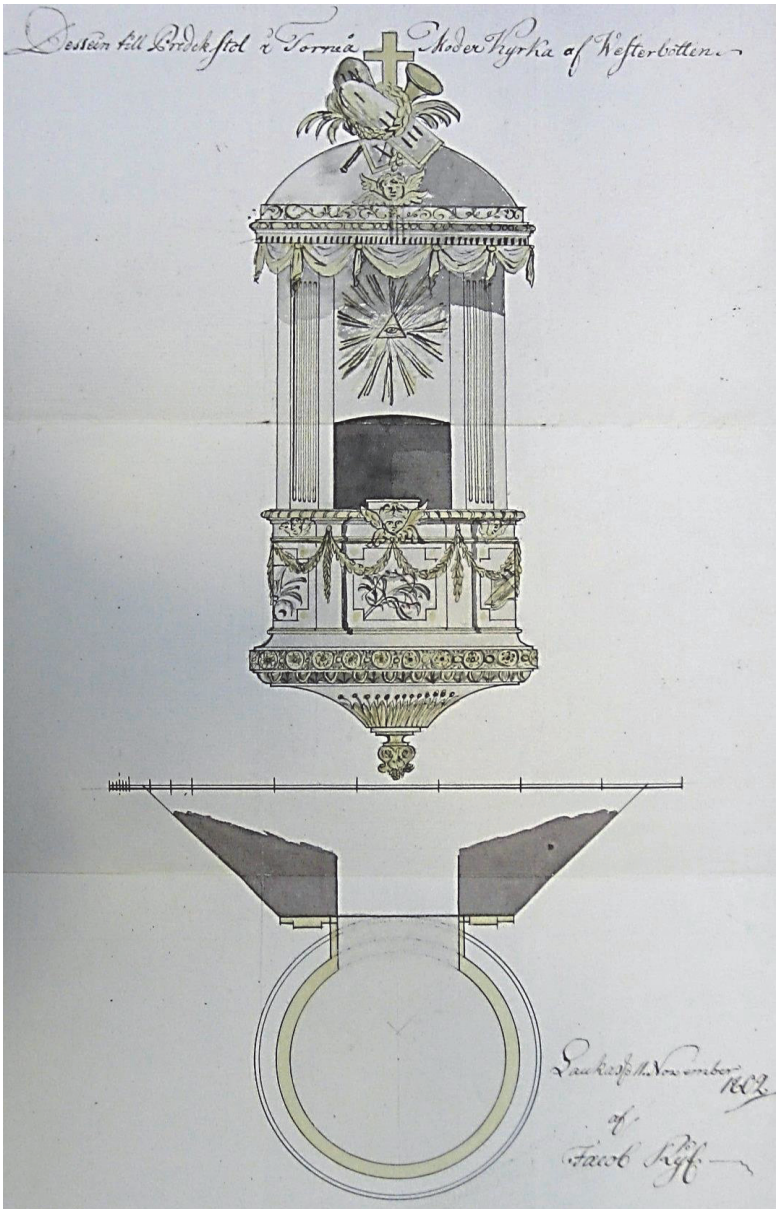

KUVA 8. Alatornion kirkon saarnatuoli. Jacob Rijfin ehdotelma 11.11.1802. YIV KM:lle 31.8.1803. Vol. 340. AV. RA.

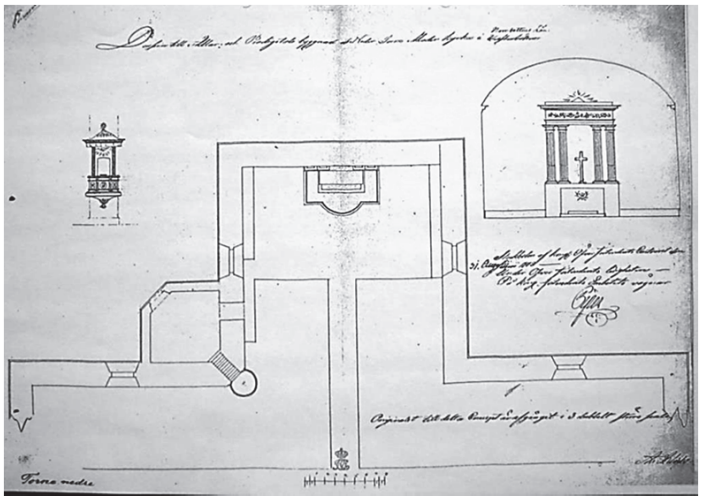

KUVA 9. YIV:n vastaehdotelma Alatornion kirkon saarnatuoliksi ja alttarilaitteeksi. Laadittu 31.8.1803. ÖIÄ KN 1:7. ÖHA. RA.

10.

11.

KUVAT 10–11. Alatornion kirkon saarnatuoli ja alttarilaite. Kuvat: Teija Ylimartimo 2008; Kuva 11: http://rastipukki.kuvat.fi/kuvat/.

KUVA 12. Alatornion kirkon kaksipuolinen virsitaulu. Kuva: Teija Ylimartimo 2007.

KUVA 13. Alatornion kirkko. Kuva: Heikki Hanka 2008.

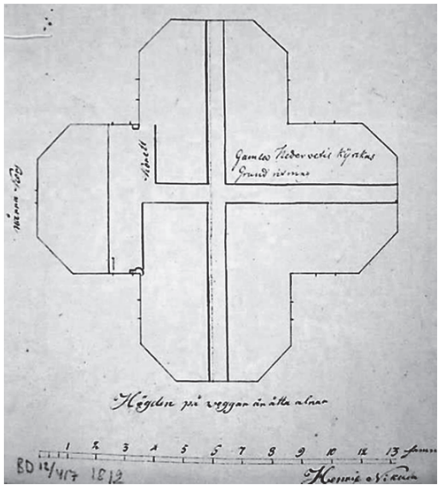

14.

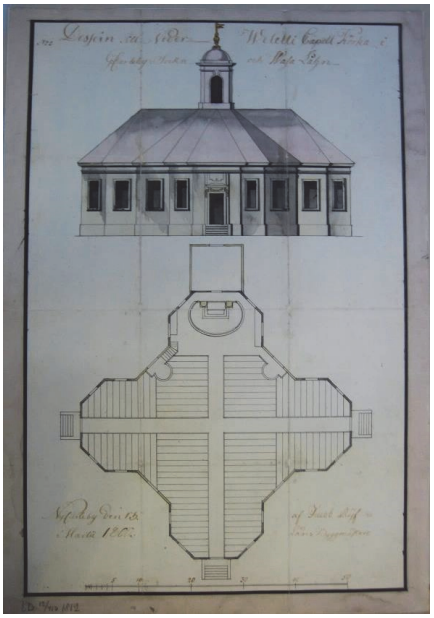

15.

KUVA 14. Alavetelin kirkon vanhin pohjakaavamuoto. Laatinut Heikki Nikula eli Kuorikoski ilmeisesti n. vuoden 1806 tienoilla. Liitteenä asiakirjasarjassa STO KD 12/417 1812. KA.

KUVA 15. Lääninrakennusmestari Jacob Rijfin 13.3.1800 signeeraama laajennussuunnitelma. Liite No. 2. STO KD 12/417 1812. KA.

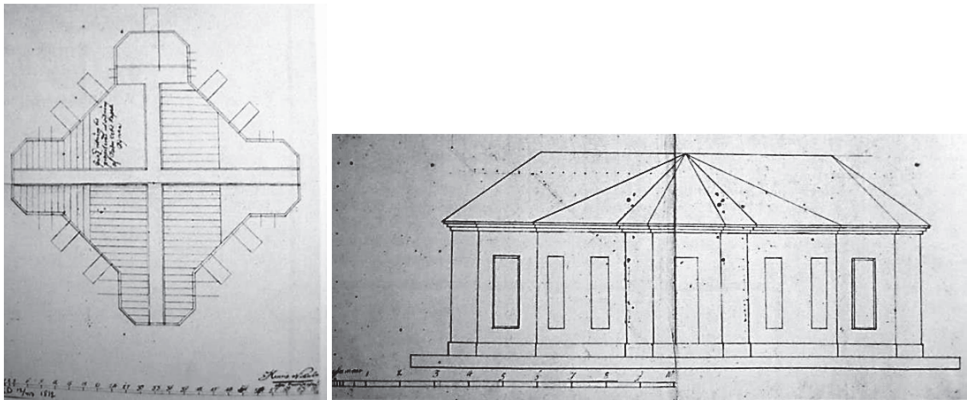

KUVA 16. Heikki Nikulan eli Kuorikosken laajennusehdotelma. Pohja ja fasadi. Liitteenä asiakirjasarjassa STO KD 12/417 1812. KA. Kuva: Pettersson 1978, 72 (kuva 86).

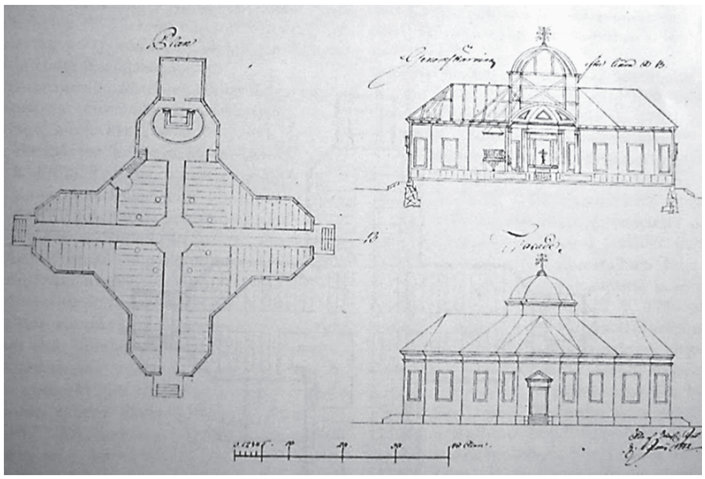

KUVA 17. IK:n vastaehdotelma Alavetelin kirkon laajentamiseksi. Konsepti [A.W. Arppe 2.6.1812]. RakH 56 M 1/1 1812. KA. Kuva: Pettersson 1978, 73 (kuva 87).

KUVA 18. Vasemmalla lääninrakennusmestari Jacob Rijfin ehdotelma Bygdeån kirkon länsitorniksi. Oikealla P.W. Palmrothin vastaehdotus. ÖIÄ B 225:1, 3. ÖHA. RA.

KUVA 19. Evijärven kirkon vuonna 1789 ostettu saarnatuoli. Kuva: PM 2007.

KUVA 20. Saarnatuolin katoksen enkeliveistokset ovat evijärveläisen nikkari Erkki Lahden eli ns. Pitti-pojan käsialaa. Kuva: PM 2007.

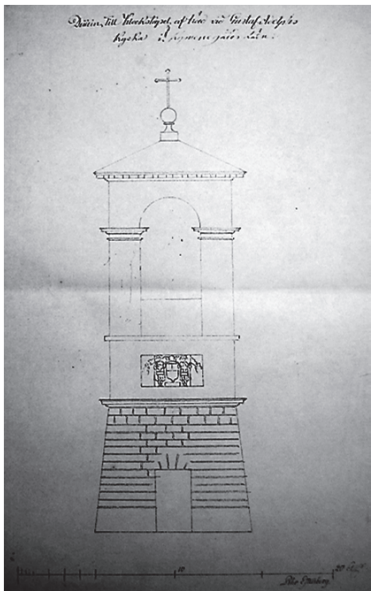

KUVA 21. Hartolan kellotapuli. Pehr Estenbergin signeeraama konsepti. ÖIÄ KG 1:1. ÖHA. RA.

KUVA 22. Himangan kirkko koillisesta nähtynä. Armas Lindgrenin lyijykynäpiirros vuodelta 1896. Kuva: Ala-Pöntiö – Harmaala – Lindell – Tuorila 1998, [kansikuva].

KUVA 23. Himangan kirkko nykyasussaan. Kuva: PM 2005.

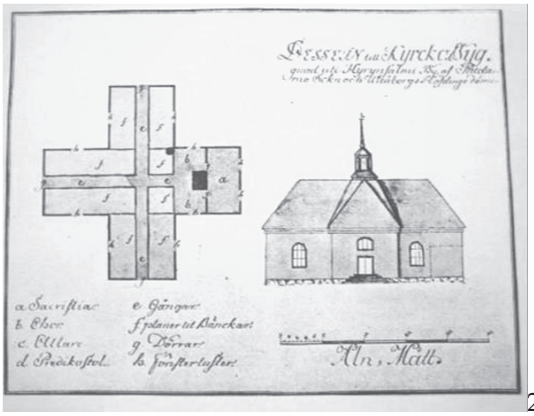

24.

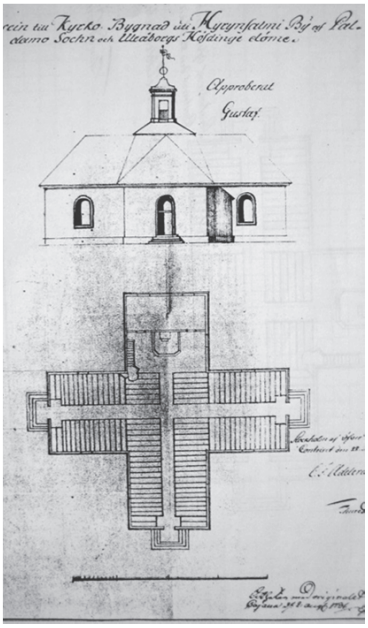

25.

KUVA 24. Hyrynsalmen kirkon piirustukset. Henrik Holmbom. YIV KM:lle 22.5.1781. Vol. 320. AV. RA.

KUVA 25. YIV:n vastaehdotelma Hyrynsalmen kirkkoa varten. Adelcrantz – Wennberg 22.5.1781. Jäljennös. III Jc:1. HyKa. OMA.

KUVA 26. Hyrynsalmen kirkko ulkoa vuonna 1926. ELKA.

KUVA 27. Iin kirkon sisätilaa vuodelta 1937. Saarnatuoli ja alttarilaite valmistettiin vuoden 1807 peruskorjaushankkeen yhteydessä. Huomioi myös enkelikoristeinen virsitaulu. ELKA.

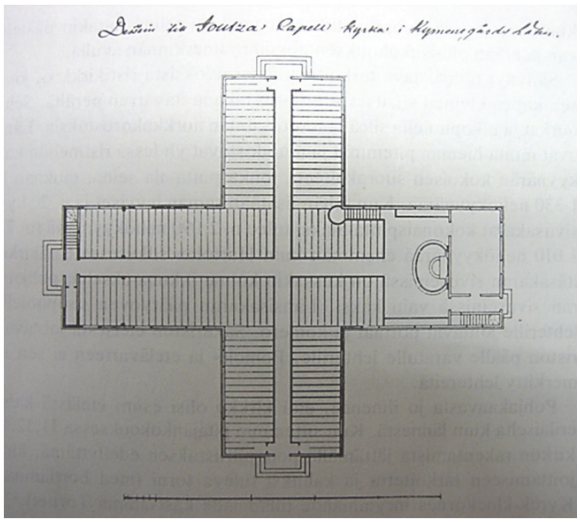

KUVA 28. YIV:n vuonna 1793 laatima Joutsan kirkon pohjakaava.
ÖIÄ KJ 3:1. ÖHA. RA. Kuva: Pettersson 1976, 491.

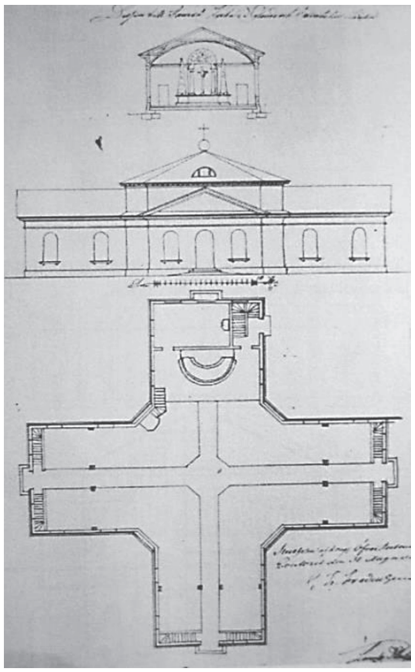

KUVA 29. YIV:n 31.8.1802 päiväämä Jämsän kirkon vastaehdotelma.
ÖIÄ KJ 5:1. ÖHA. RA.

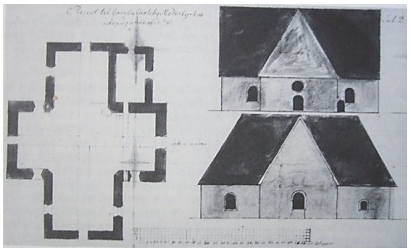

KUVA 30. Matti Hongan laatima Kaarlelan kirkon laajennussuunnitelma. Esitetty 7.9.1761 suoritetussa katselmuksessa. YIV KM:lle 4.4.1786. Vol. 325. AV. RA.

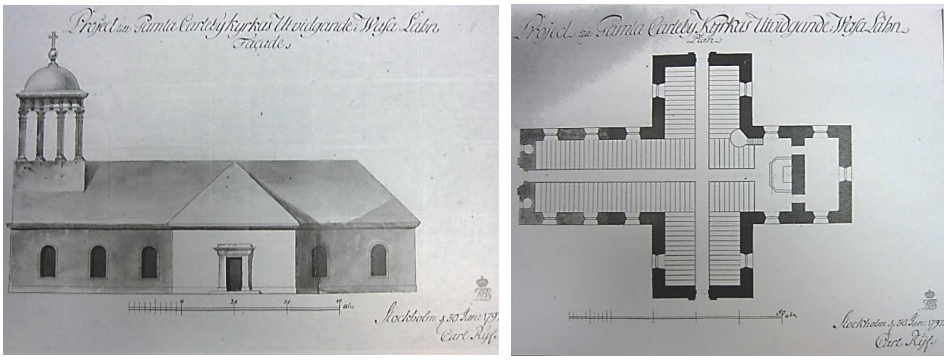

KUVA 31. Rakennusmestari Carl Rijfin ehdotelma Kaarlelan kirkon laajentamiseksi. Eteläfasadi ja pohjakaava. Päivätty Tukholmassa 30.1.1797. ÖIÄ KK 7: 4–5. ÖHA. RA.

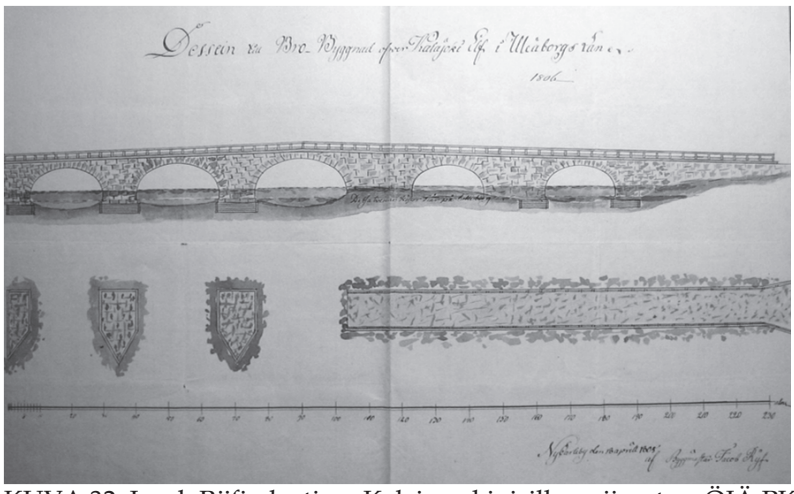

KUVA 32. Jacob Rijfin laatima Kalajoen kivisillan piirustus. ÖIÄ PK 2: 1. ÖHA. RA.

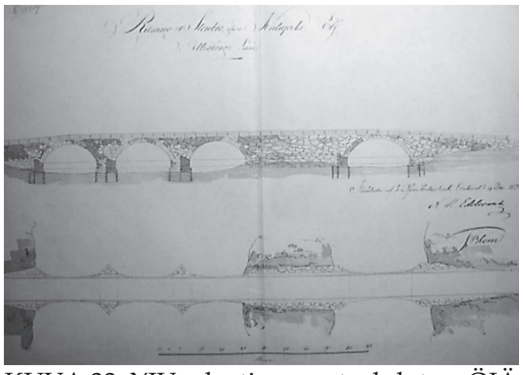

KUVA 33. YIV:n laatima vastaehdotus. ÖIÄ PK 2: 2. ÖHA. RA.

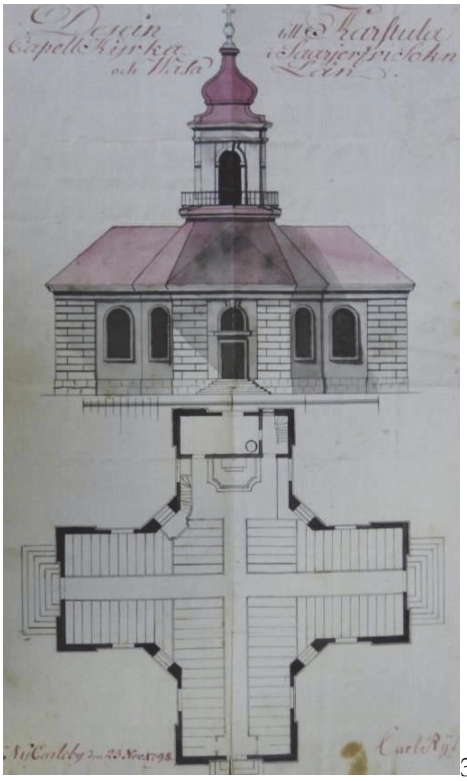

34.

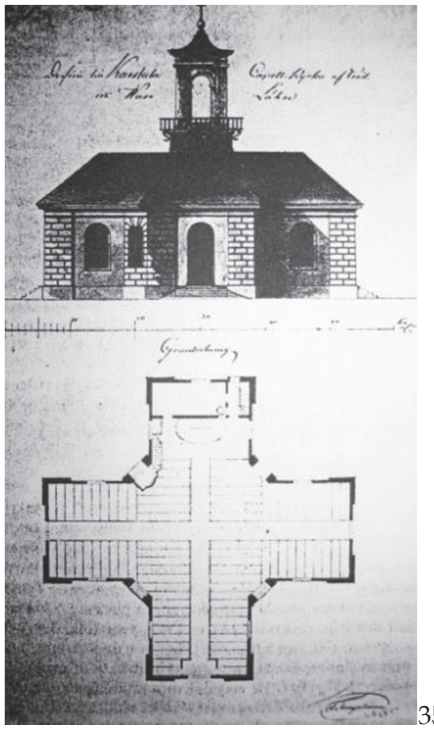

35.

KUVA 34. Carl Rijfin laatima Karstulan kirkon suunnitelma. YIV KM:lle 29.4.1800. AV. RA.

KUVA 35. Tempelmanin laatima vastaehdotelma. ÖIÄ KK 8:1. ÖHA. RA. Kuva: Lukkarinen 1987, 115.

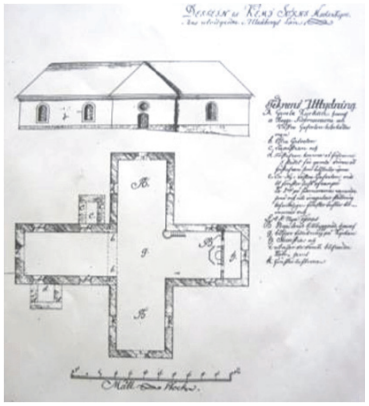

KUVA 36. Maanmittari Henrik Holmbomin ehdotelma Kemin kirkon laajentamiseksi vuodelta 1782. Eteläfasadi ja pohjakaava. YIV KM:lle 23.9.1784. AV. RA.

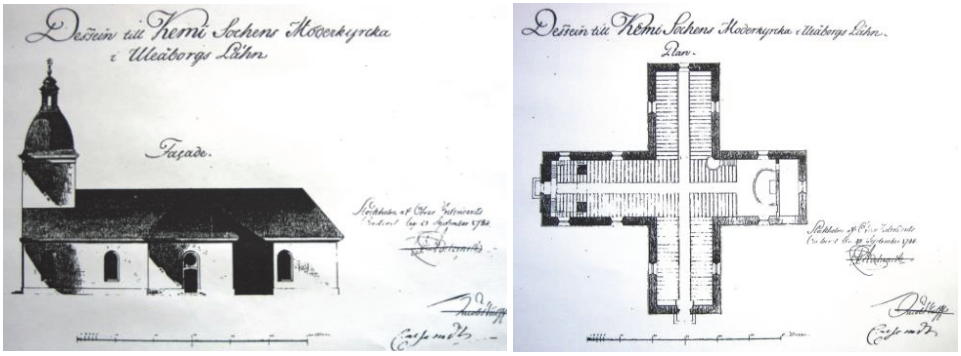

KUVA 37. YIV:n ehdotelma Kemin kirkoksi vuodelta 1784. Eteläfasadi ja pohjakaava. Kuningas Kustaa III hylkäsi piirustukset samana vuonna. ÖIÄ KK13:3–4. ÖHA. RA.

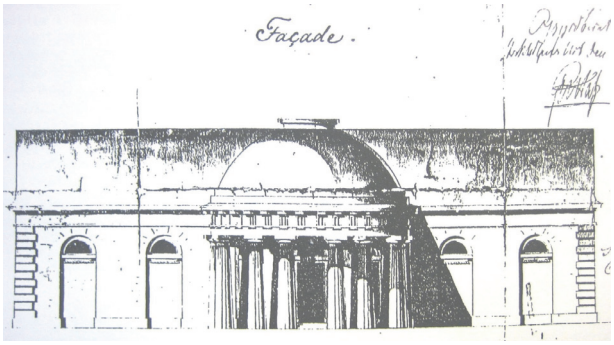

KUVA 38. YIV:n laatima uusi ehdotelma vuodelta 1786. Länsifasadi. KD 39/143 1820. STO. KA.

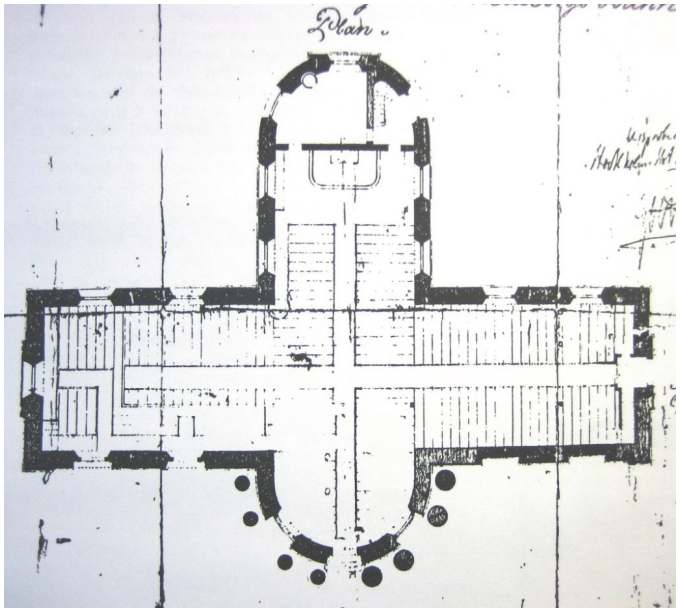

KUVA 39. YIV:n ehdotelman pohjakaava. Kuningas Kustaa III hyväksyi piirustukset 30.3.1786. KD 39/143 1820. STO. KA.

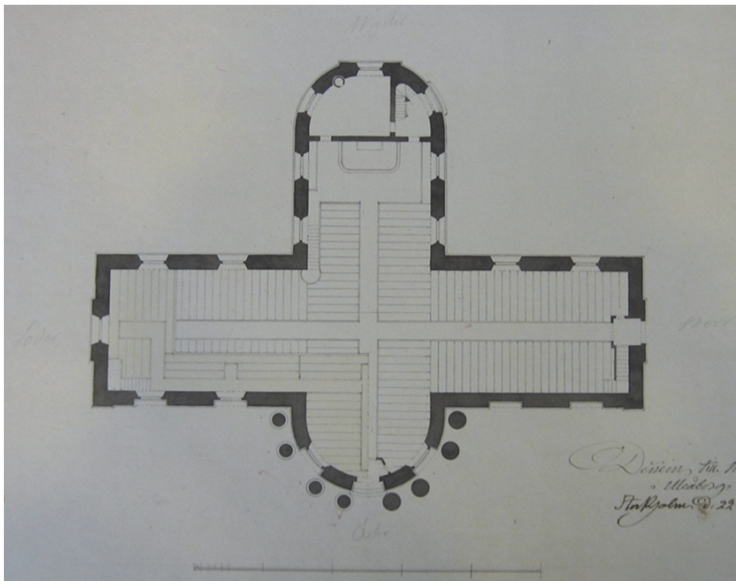

KUVA 40. Pohjakaavan konsepti ilmansuuntamerkintöineen. ÖIÄ KK 13:5. ÖHA. RA.

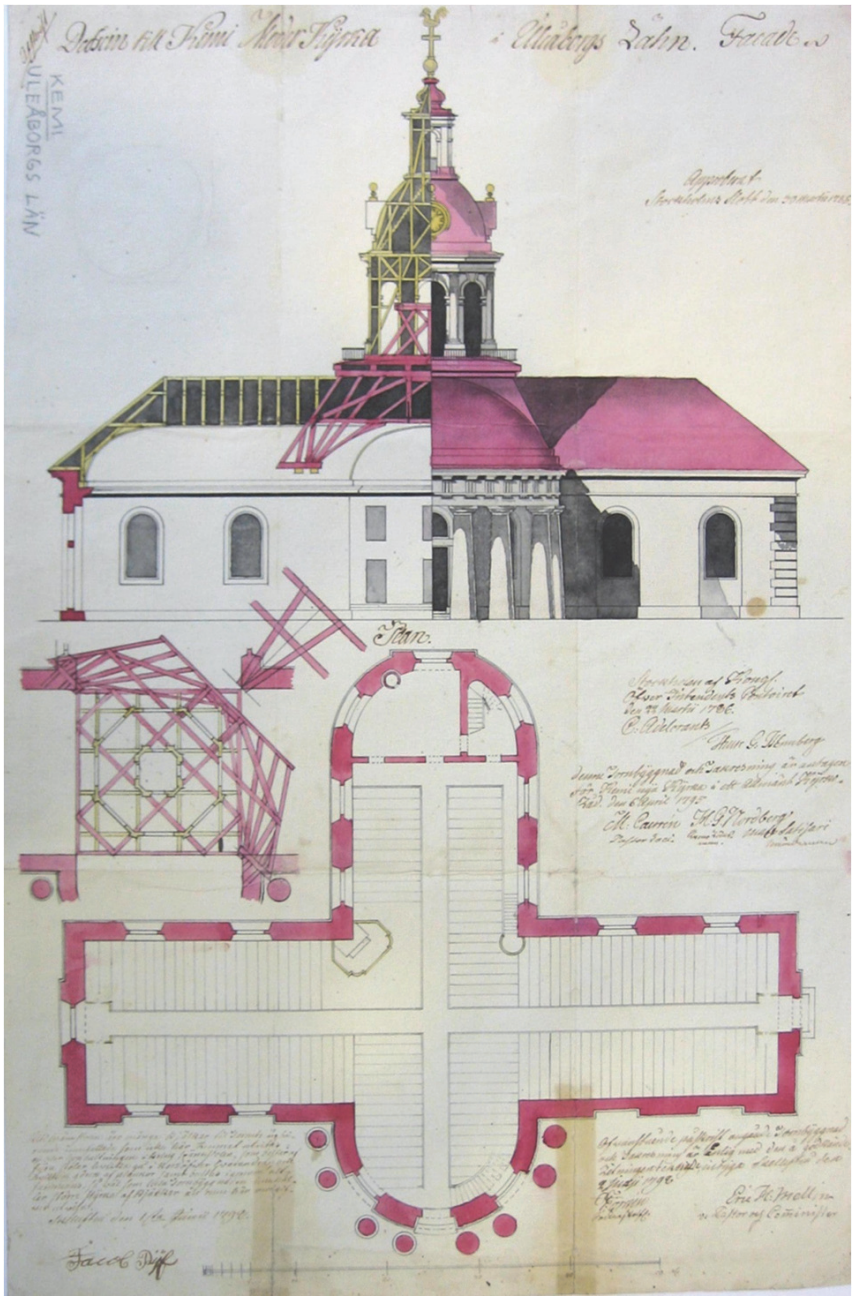

KUVA 41. Rakennusmestari Jacob Rijfin laatima selvityspiirros Kemin kirkosta. Laadittu 1.6.1798 ja lähetetty YIV:oon 5.6.1798. ÖIÄ KK 13:6. ÖHA. RA.

42.

43.

KUVA 42. Kemin kirkon virsitaulu. Kuva: Heikki Hanka.
KUVA 43. Kortesjärven kirkko. Kuva ilmeisesti 1920-luvulta. ELKA.

44.

45.

KUVA 44. Alttariseinä sakariston ullakolta nähtynä. Tukittu ikkuna-aukko sijaitsee kirkkosalista sakaristoon johtavan oven yläpuolella. Myös etelänpuoleisen oven yläpuolella on vastaavanlainen aukko. Muutoin alttariseinän hirsirakenne on ehjä. Kuva: PM 2004.
KUVA 45. Koillisviisteen saarnatuoli. Kuva: PM 2004.

KUVA 46. Kortesjärven virsitaulu ja sen alaosan enkelikoriste. Kortesjärven kotiseutumuseo. Kuva: PM 2004

KUVA 47**.** Enkeliveistoksia Kortesjärven kotiseutumuseossa. Kuva: PM 2004.

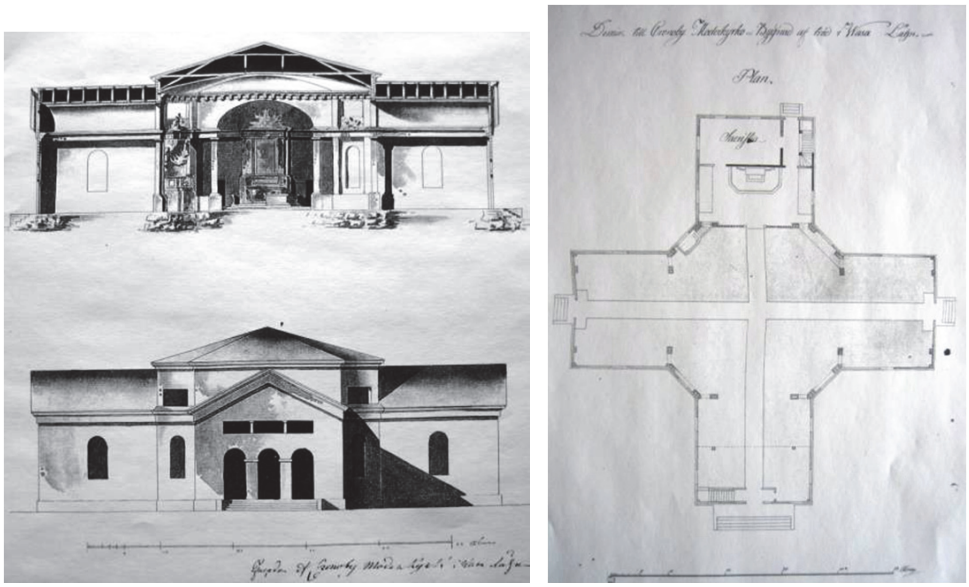

KUVA 48. YIV:n suunnitelma Kruunupyyn kirkoksi. Konsepti. Leikkaus- ja fasadipiirros itään sekä pohjakaava. ÖIÄ KK 20: 1–2. ÖHA. RA.

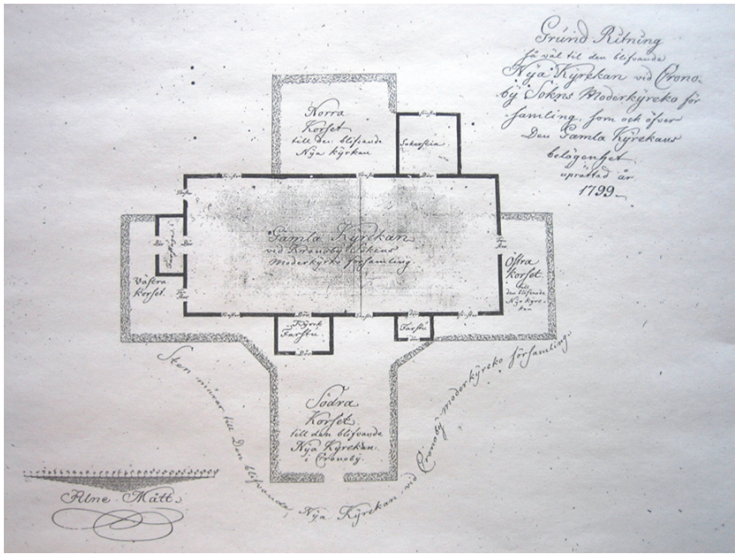

KUVA 49. Tilannepiirros Kruunupyyn kirkon rakennustyömaalta vuodelta 1799. Tehty katselmustilaisuudessa 28.12.1798 suoritettujen mittausten perusteella. KK KM:lle 23.11.1802. Vol. 466. KOLL. RA.

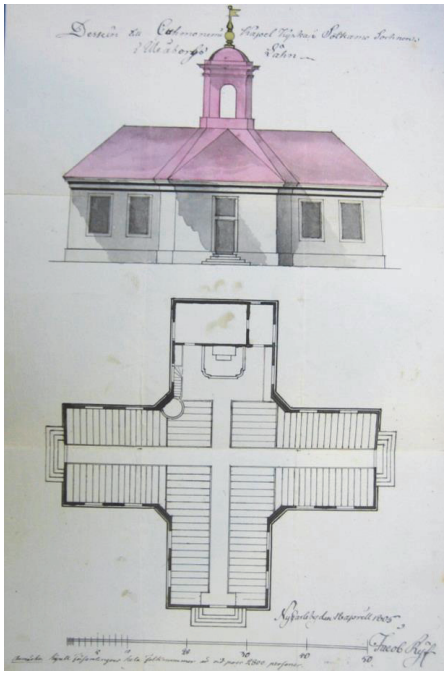

KUVA 50. Jacob Rijfin ehdotelma Kuhmoniemen kirkkoa varten. Laadittu Uudessakaarlepyyssä 18.4.1805. YIV KM:lle 31.12.1806. AV. RA.

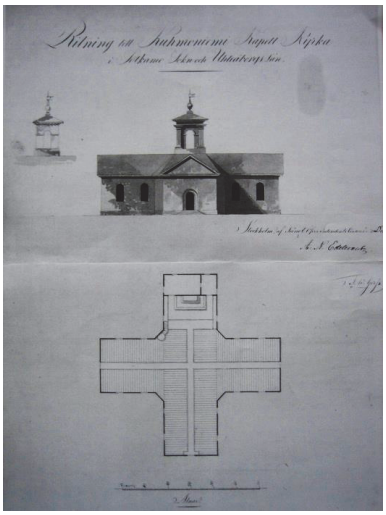

51.

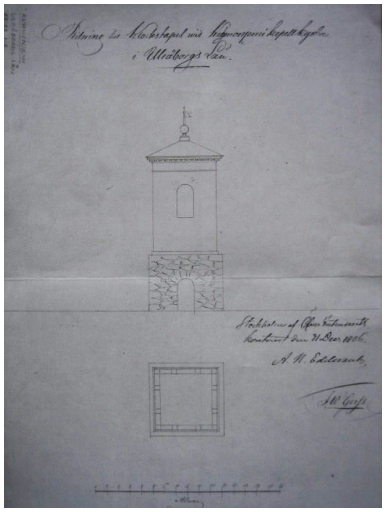

52.

KUVAT 51–52. YIV:n laatima Kuhmoniemen kirkon (vas.) ja kellotapulin suunnitelma. Edelcrantzin ja Gerssin signeeraamat konseptipiirrokset on päivätty 31.12.1806. ÖIÄ KK 22:1–2. ÖHA. RA.

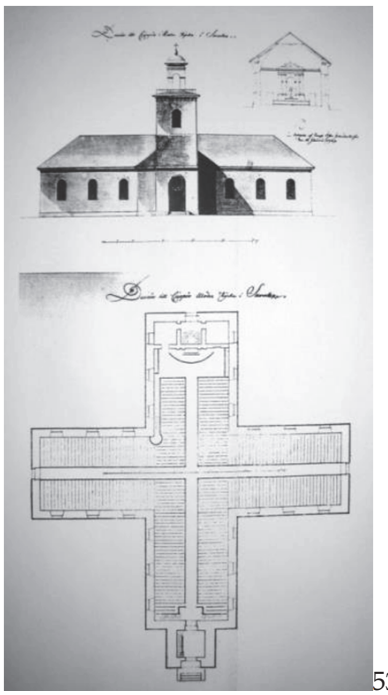

53.

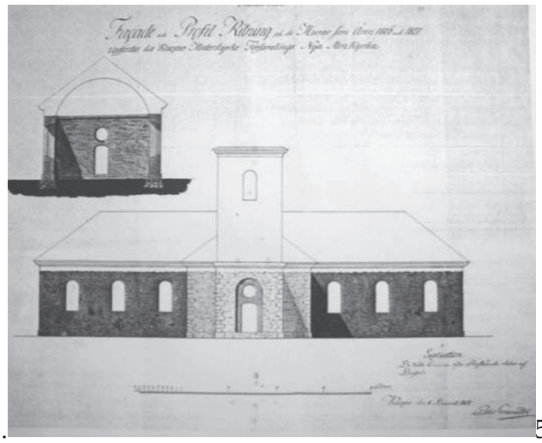

54.

KUVA 53. YIV:ssa vuonna 1795 laadittujen Kuopion kivikirkon suunnitelmien konseptiversio. Laatinut P.W. Palmroth. ÖIÄ KK 24:1–2. ÖHA. RA.

KUVA 54. Pehr Granstedtin vuonna 1812 tekemä tilannepiirros Kuopion kirkon rakennusvaiheesta. Kirkko ehdittiin muurata Rijfin johdolla seinämuurikorkeuteen saakka. Kuva: Knapas 2002, 44.

KUVA 55. Kuopion tuomiokirkon toteutettu itätorni. Kuva: PM 2007.

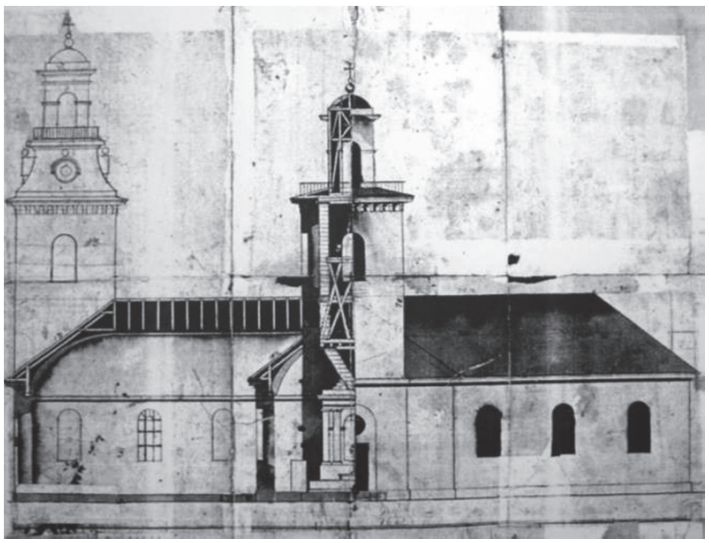

KUVA 56. Signeeraamaton ja päiväämätön julkisivupiirros, johon on hahmoteltu uusi, tuntikellollinen torniratkaisu. Torniluonnos on todennäköisesti Jacob Rijfin käsialaa. Kuva: Knapas 2002, 47.

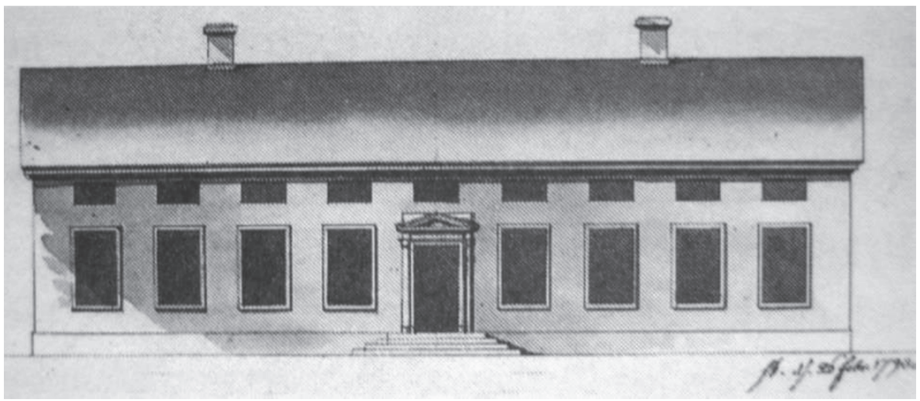

KUVA 57. Olof Tempelmanin ehdotelma vuodelta 1793. ÖIÄ PK 15:3. ÖHA. RA. Kuva: Berg Villner 1997,130.

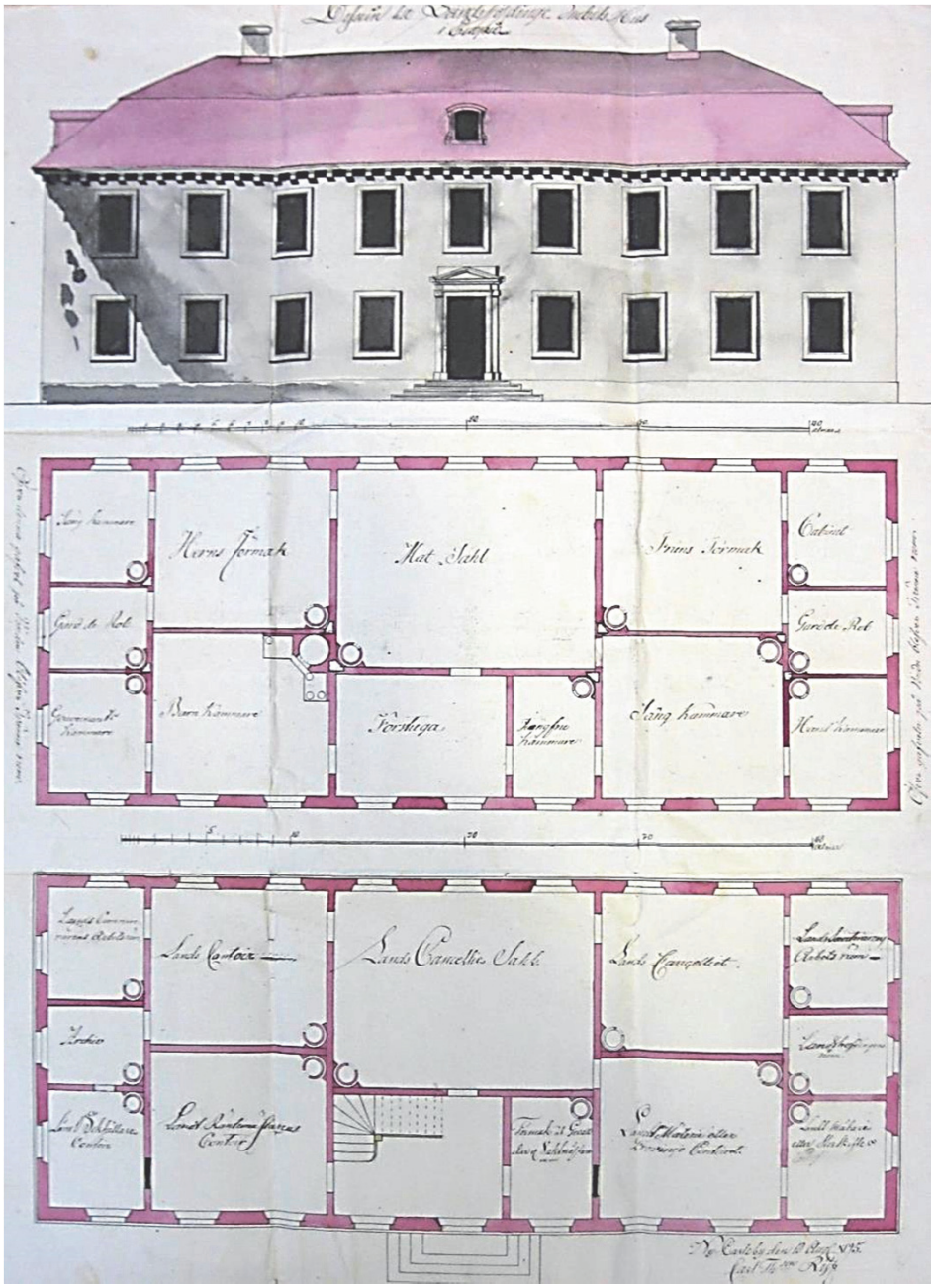

KUVA 58. Suunnitelma Kuopion maaherranresidenssiksi. Carl T. Rijf 10.8.1795. Mh Ramsay KM:lle 3.12.1795. Vol.6. KOLL. RA.

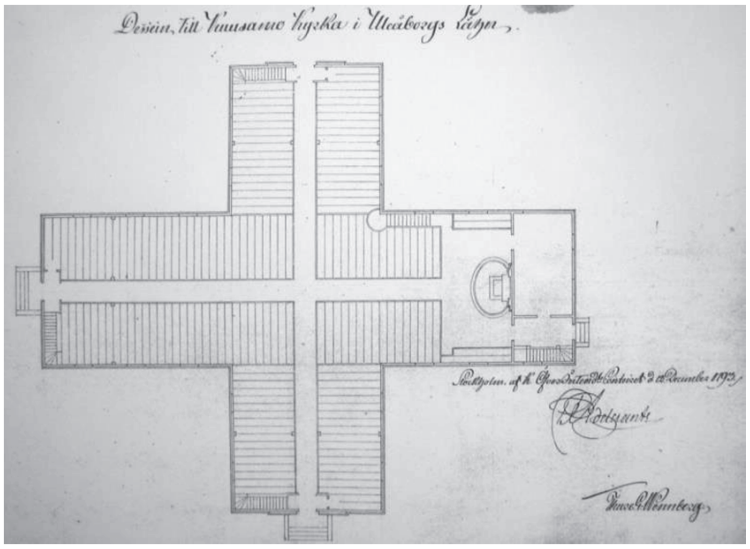

KUVA 59. Konseptiversio YIV:n 12.12.1793 laatimasta Kuusamon kirkon pohjakaavasta. ÖIÄ KK 28:1. ÖHA. RA.

KUVA 60. Kuusamon kirkko vuosina 1858–59 suoritetun peruskorjauksen jälkeisessä asussa. Kirkko tuhoutui vuonna 1944. Kuva: Esko Suomalaisen kuvakokoelma http://www.kirjastovirma.fi/kirkot/kuusamo .

61.

62.

63.

KUVA 61. Jacob Rijfin laatima Kälviän kellotapulin piirros. Signeerattu Skellefteåssa 20.9.1796. YIV KM:lle 26.6.1799. AV. RA.
KUVA 62. YIV:n laatima vastaehdotelma. Laadittu vuonna 1798, signeerattu 26.6.1799 ja esitelty uudelleen KM:lle 26.4.1803. ÖIÄ KK 12:2. ÖHA. RA.
KUVA 63**.** YIV:n muokkaama ja hieman oikeaoppisemmaksi korjattu Jacob Rijfin piirros. ÖIÄ KK 12:1. ÖHA. RA.

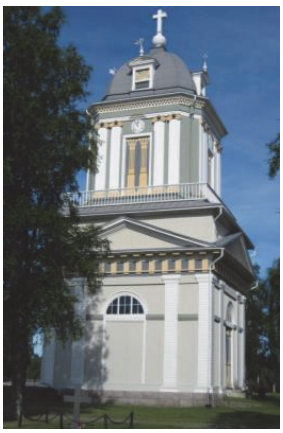
64.

65.

KUVA 64. Heikki Kuorikosken rakentama Kälviän kellotapuli. Kuva: PM 2005.
KUVA 65. Kälviän kirkon virsitaulu. Kuva: PM 2005.

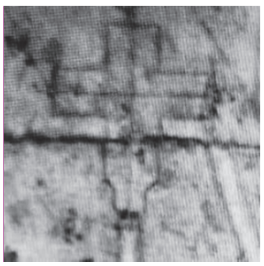

KUVA 66. Vuonna 1787 laaditusta karttakuvasta näkyy Carl Rijfin suunnitteleman kirkon pohjakaava, jonka mukaan läntinen ristivarsi on muita ristivarsia pidempi. Yksityiskohta suuremmasta karttakuvasta, joka on teoksessa Knapas 2000, 56.

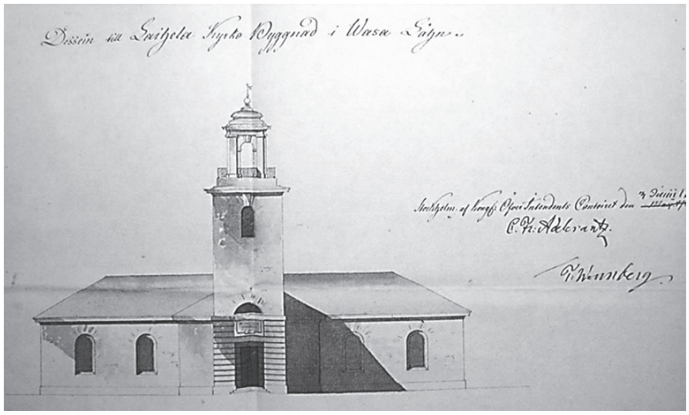

KUVA 67. YIV:n 3.6.1788 laatima julkisivupiirros. YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA.

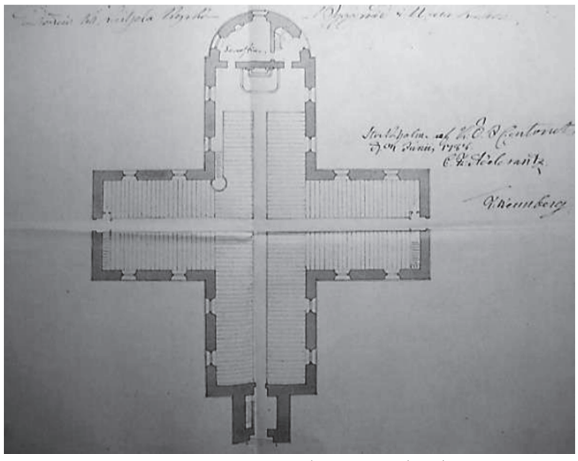

KUVA 68. YIV:n suunnitelman pohjakaava. YIV KM:lle 3.6.1788. AV. RA.

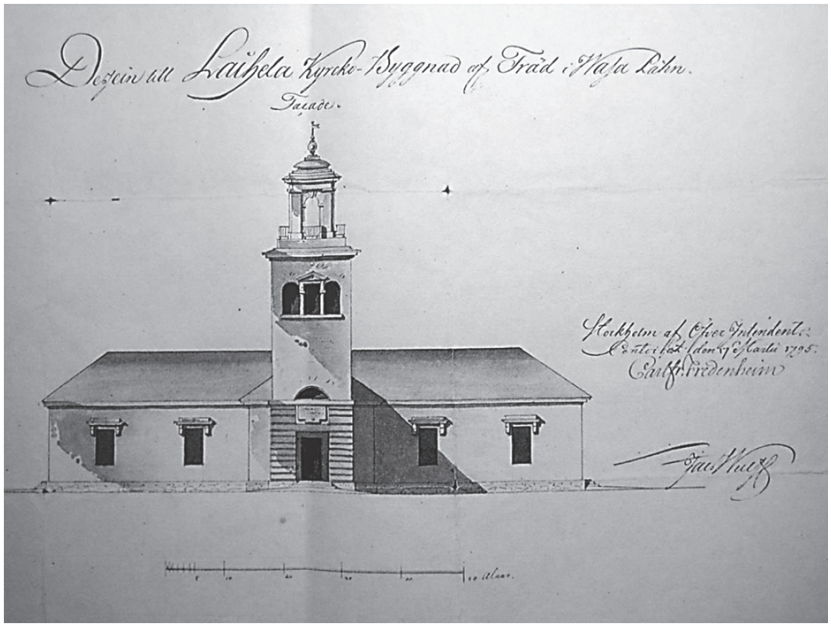

KUVA 69. YIV:n 17.3.1795 päiväämä ehdotelma Laihian puukirkkoa varten. Länsifasadi. ÖIÄ KL 1:1–3. ÖHA. RA.

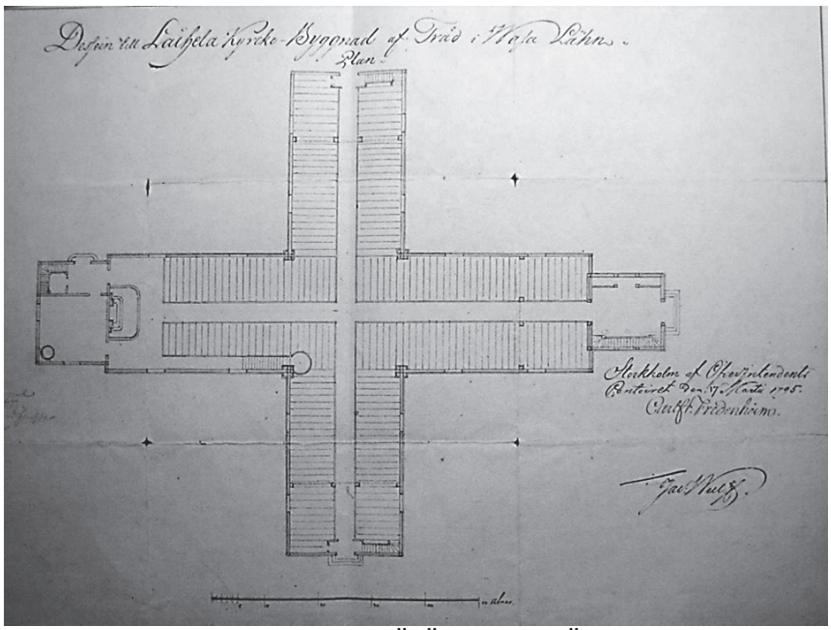

KUVA 70. Edellisen pohjakaava. ÖIÄ KL 1:1–3. ÖHA. RA.

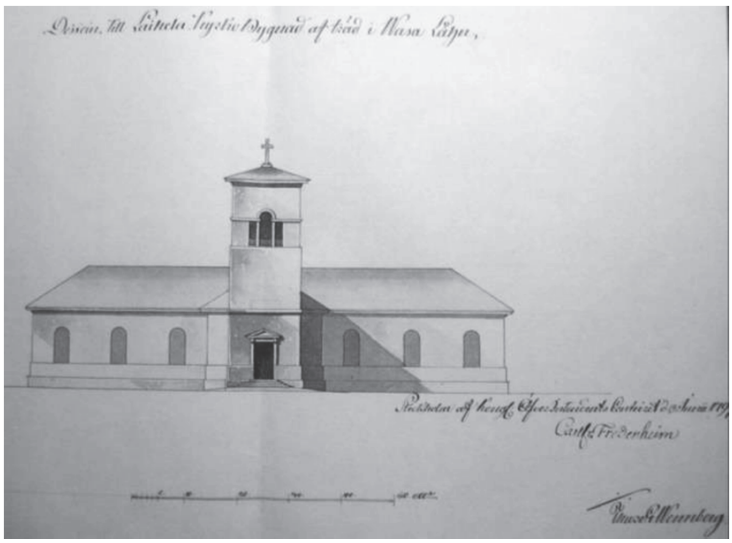

KUVA 71. YIV:n 19.6.1797 päiväämä konseptipiirros. Pohjakaava ei ole säilynyt. ÖIÄ KL 1:7. ÖHA. RA.

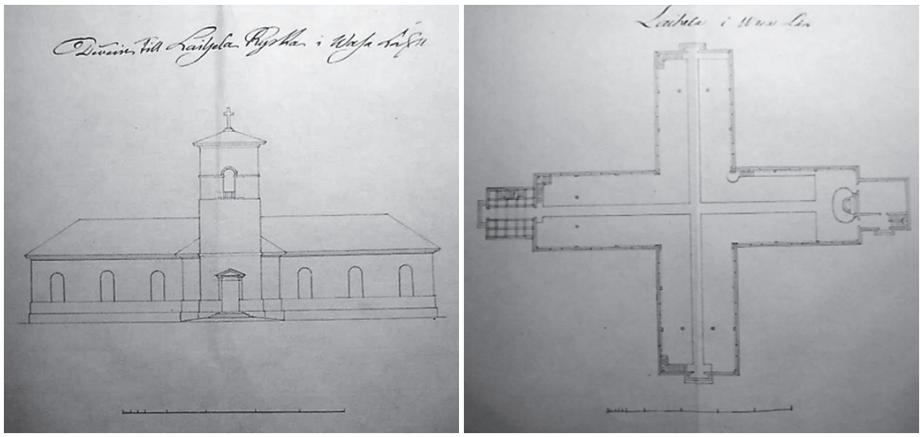

KUVA 72**.** YIV:n vuonna 1797 tekemä muutospiirros. Muutos koski kellokerroksen ääniaukkoa. Konseptiversio. ÖIÄ KL 1: 6, 4. ÖHA. RA.

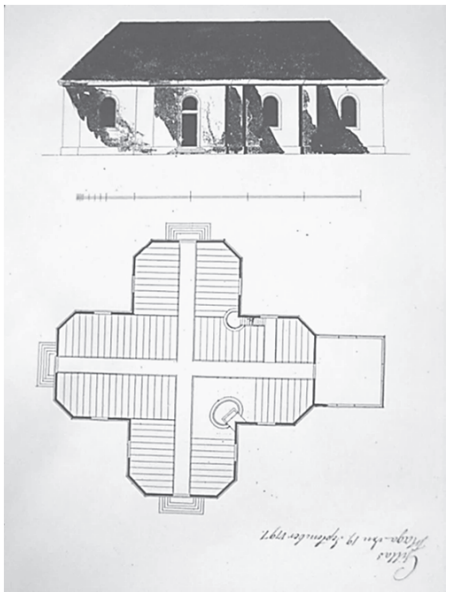

KUVA 73. Lappajärven kirkon laajennussuunnitelma. YIV:n tekemä kopio Jacob Rijfin vuonna 1797 laatimasta suunnitelmasta. YIV KM:lle 9.9.1797. AV. RA.

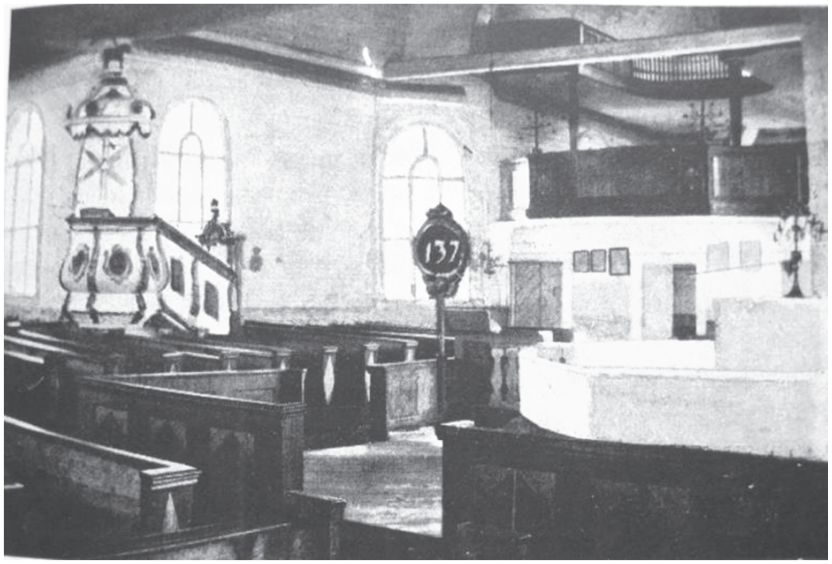

KUVA 74**.** Lappajärven kirkon sisätilaa ennen vuoden 1904 korjausta. Kuvassa näkyvät sakariston päällä olevat lehterit. Kuva: Lampola 1937, 167.

KUVA 75–76. Vasemmalla alemman lehterikaiteen enkelikoristeisia peilejä. Tulkittu erheellisesti saarnatuolin osiksi. Oikealla ylemmän lehterikaiteen osa. Lappajärven kotiseutumuseo. Kuva: PM 2006.

KUVA 77. Lappajärven kirkon käännettävä virsitaulu. Kuva: PM 2007.

KUVA 78. Irrallinen enkeliveistos Lappajärven kirkosta. Nykyisin Kansallismuseon kokoelmissa. Kuva: Lampola 1937, 196.

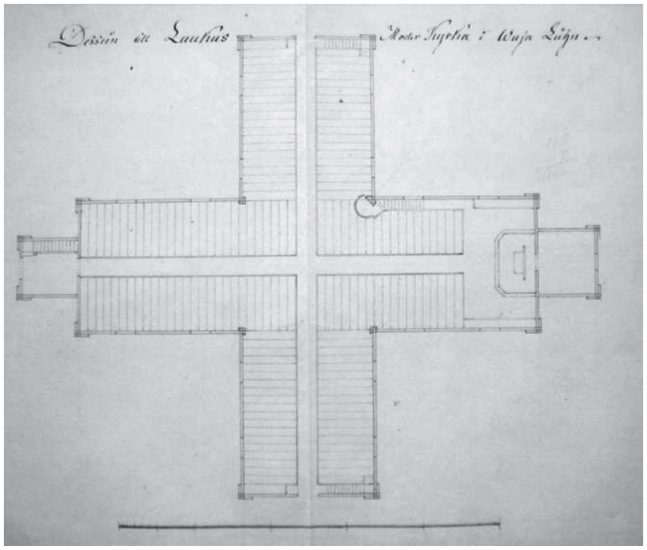

KUVA 79. YIV:ssa suunniteltu Laukaan kirkon pohjakaava. Ilman signeerausta ja päiväystä. Konsepti. ÖIÄ KL 5:1. ÖHA. RA.

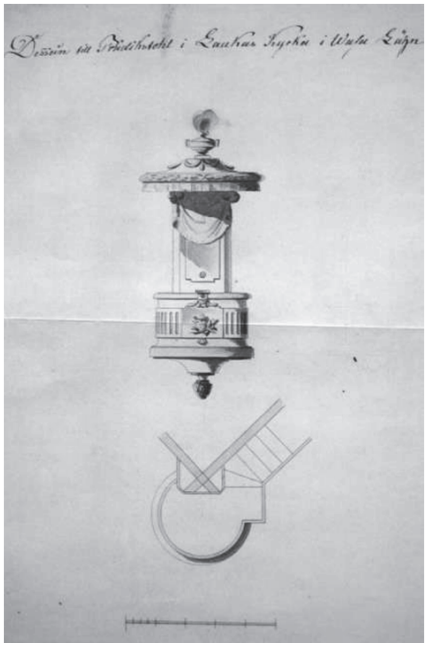

KUVA 80. YIV:n ehdotelma Laukaan kirkon saarnatuoliksi. Ilman signeerausta ja päiväystä. ÖIÄ KL 5:2. ÖHA. RA.

KUVA 81. Lehtimäen kirkko nykyasussaan. Kuva: Heikki Hanka.

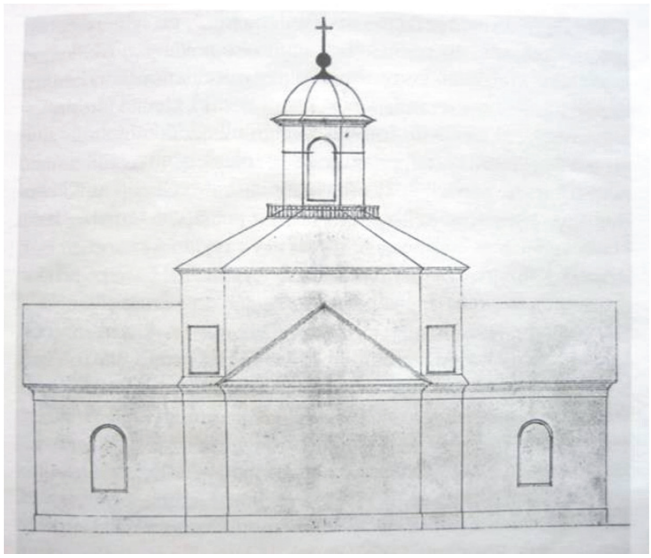

KUVA 82. Lehtimäen kirkko. Jaakko Kuorikosken laatima fasadipiirros vuosina 1844–45 toteutettua korjaushanketta varten. III Ja 3. LeKa.

KUVA 83. Lohtajan pappilan vanha kellari. Kuva: Anne Perander 2014.

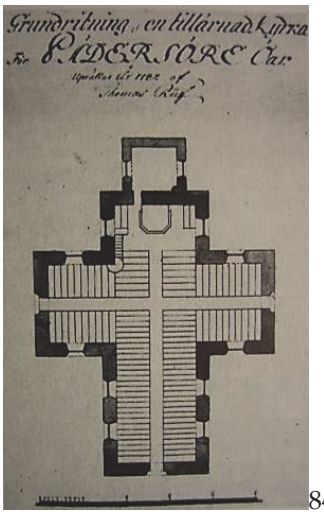

84.

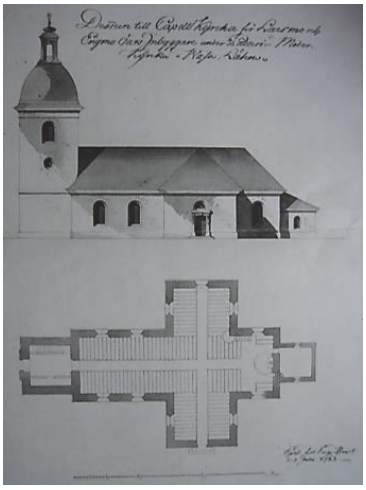

85.

KUVA 84. Thomas Rijfin vuonna 1782 suunnittelema Luodon kivikirkon pohjakaavapiirros. Mh Tandefelt KM:lle 17.11.1786. Vol. 3. KOLL. RA.

KUVA 85. YIV:n vastaehdotelma. Esitelty KM:lle 3.7.1783. ÖIÄ KL 4:1. ÖHA. RA.

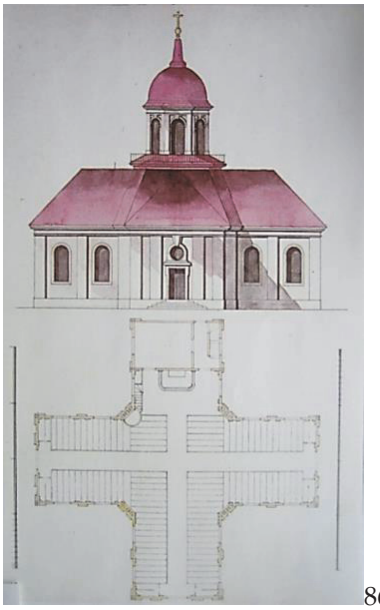
86.

87.

KUVA 86. Paikkakunnalla laaditut puukirkkopiirustukset. Mh Tandefelt KM:lle 23.12.1785. Vol. 26. KOLL.RA.
KUVA 87. Luodon kirkko. Kuva: PM 2004.

KUVA 88. Luodon kirkon alttarilaite ja saarnatuoli tehtiin vuosina 1799–1800. Kuva: PM 2004.

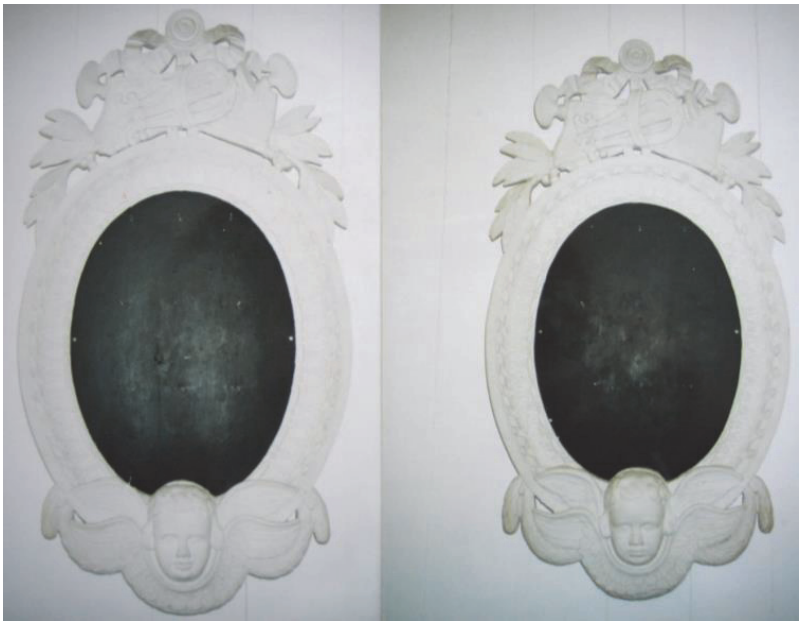

KUVA 89. Luodon kirkon enkelikoristeiset virsitaulut. Kuva: PM 2004.

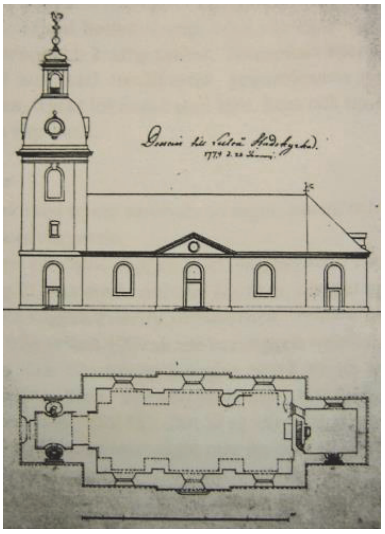

90.

91.

KUVA 90. Olof Tempelmanin laatimana konseptiversiona säilynyt Luulajan kirk-kopiirros on päivätty 23.1.1779. ÖIÄ L 130:2–3. ÖHA. RA.

KUVA 91. Luulajan kirkko. Kuva: Flodin 1993, 156 (kuva 188).

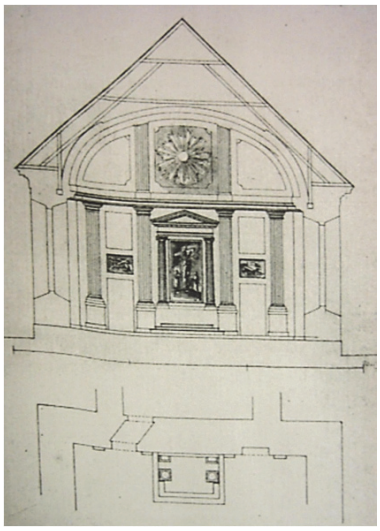
KUVA 92. Olof Tempelmanin laatima suunnitelma Luulajan kirkon alttaria varten. Tehty ilmeisesti osin Jacob Rijfin piirustuksen pohjalta. ÖIÄ L 130:4. ÖHA. RA. Kuva: Flodin 1993, 25 (kuva 18).

KUVA 93. Rakennusmestari Rijfin lahjoittama Maaningan kirkon virsitaulu. Kääntöpuolelle on kuvattu harppua soittava kuningas Daavid (ks. päätekstin KUVA 89). Kuva: PM 2013.

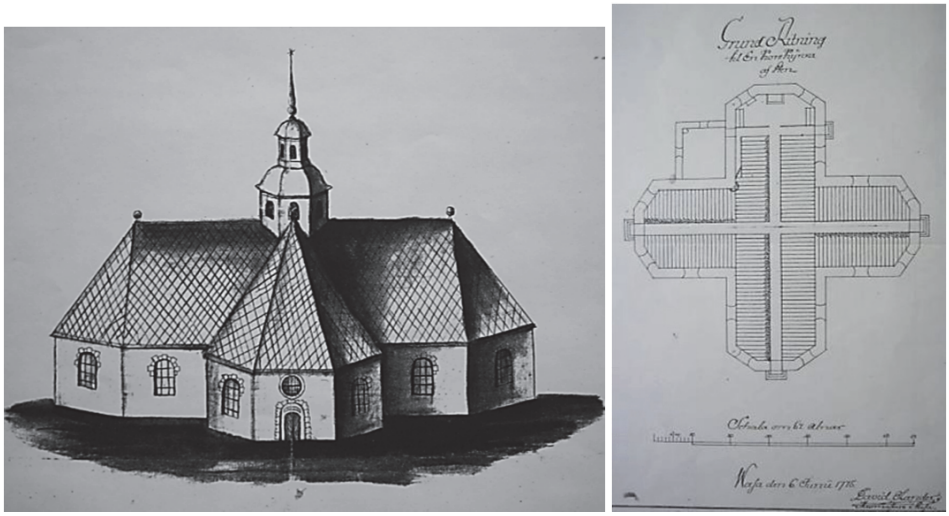

KUVA 94. David Olanderin laatima Munsalan kirkon fasadiehdotelma ja sen pohjakaava. Signeerattu Vaasassa 6.6.1775. YIV KM:lle 1.11.1775. AV. RA.

KUVA 95. Munsalan kirkko. Kuva: PM 2012.

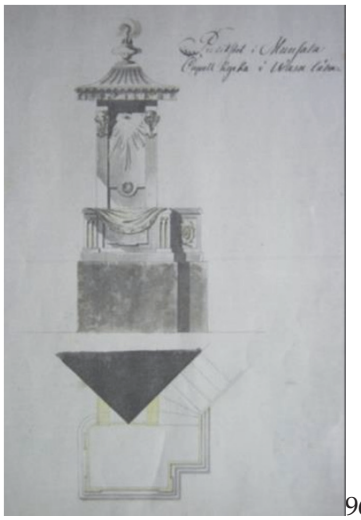
96.
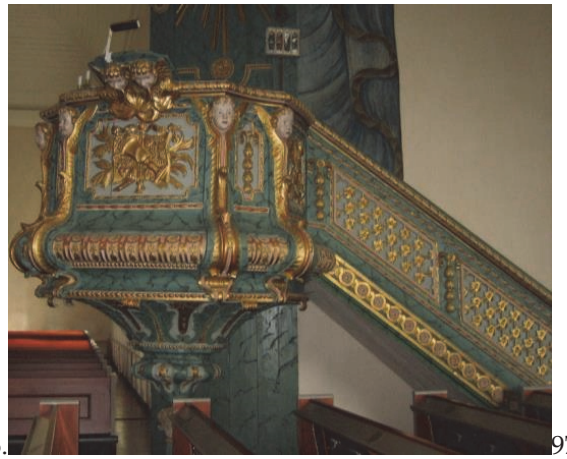
97.

KUVA 96. YIV:n ehdotelma Munsalan kirkon saarnatuolia varten. ÖIÄ KM 6:1. ÖHA. RA.
KUVA 97. Munsalan saarnatuoli. Kuva PM 2012.

KUVA 98. Munsalan kirkon alttarilaite. Kuva: PM 2012.

KUVA 99. Munsalan kirkon virsitaulut. Kuva: PM 2012.

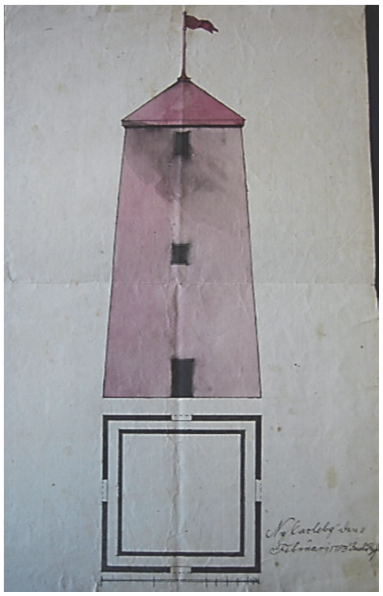

KUVA 100. Jacob Rijfin laatima Stubbenin majakan piirustus. Rakennusmateriaalina puu. Laadittu Uudessakaarlepyyssä 11.2.1793. Kimon ruukin arkisto. D 61/93 II. Åbo Akademis bibliotek, Handskriftsavdelningen. ÅAB.

KUVA 101. Jacob Rijfin laatima Stubbenin kivimajakan piirustus. Laadittu Uudessakaarlepyyssä 7.2.1793. Kimon ruukin arkisto. D 61/93 II. Åbo Akademis bibliotek, Handskriftsavdelningen. ÅAB.

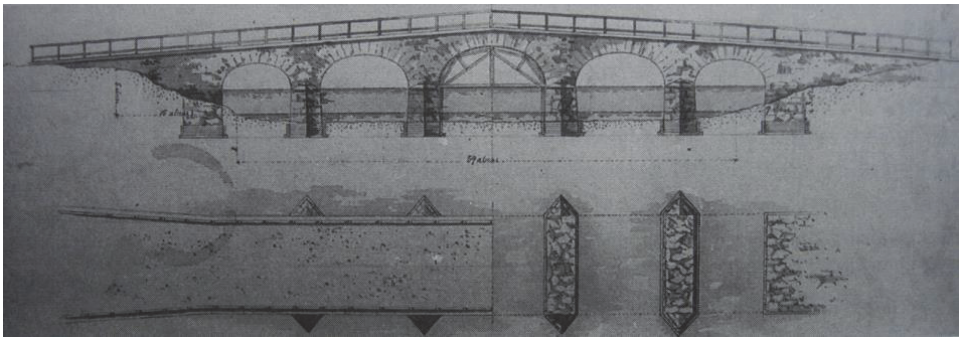

KUVA 102. Olof Tempelmanin vuonna 1778 laatima Tuovilan siltasuunnitelma Eremitaasin piirustuskokoelmassa. Konseptina kokoelmassa ÖIÄ PM 2:1. ÖHA. RA. Kuva: Berg Villner 1997, 164.

KUVA 103. Tuovilan silta. Kuva: Tommy Lahti http://www.korsholm.fi .

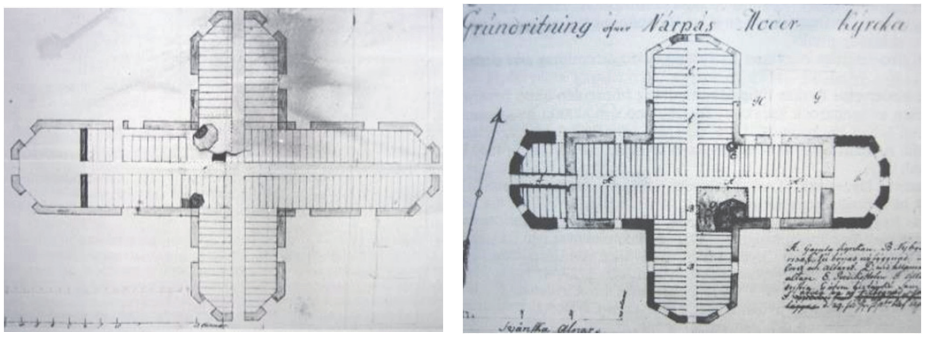

KUVA 104. Vasemmalla Närpiön kirkon laajennusehdotus n. v. 1771. Säilynyt Närpiön kirkonarkistossa. Kuva: Pettersson 1985, 274. Oikealla kihlakunnanoikeuden pöytäkirjan 9.2.1771 liitteenä oleva laajennusehdotelma. YIV KM:lle 23.6.1773. AV. RA.

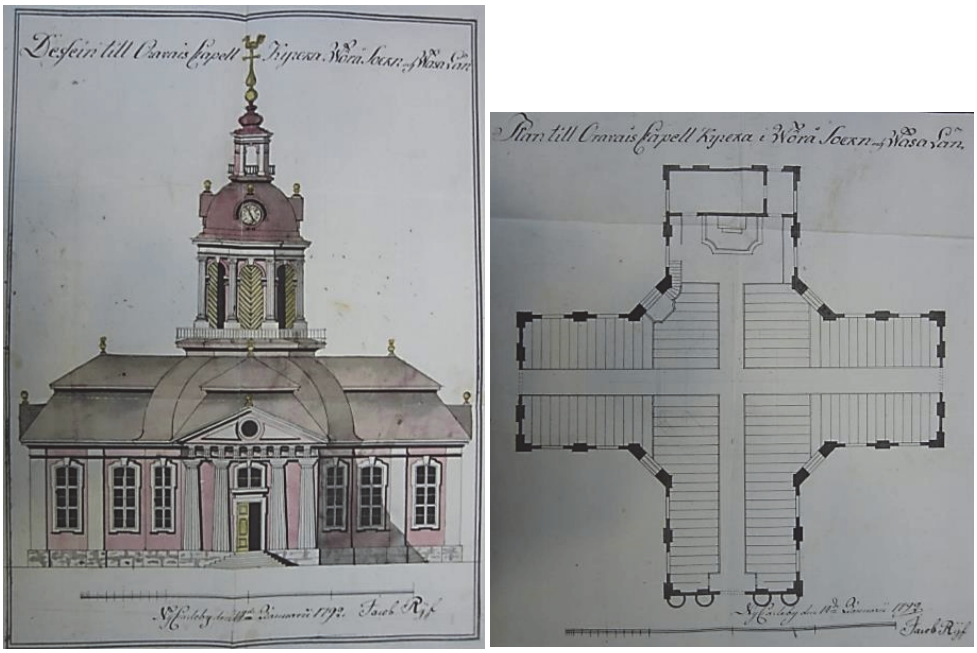

KUVA 105. Jacob Rijfin laatima suunnitelma Oravaisten kirkoksi. Laadittu Uudessakaarlepyyssä 14.1.1792. YIV KM:lle 13.2.1793. AV. RA.

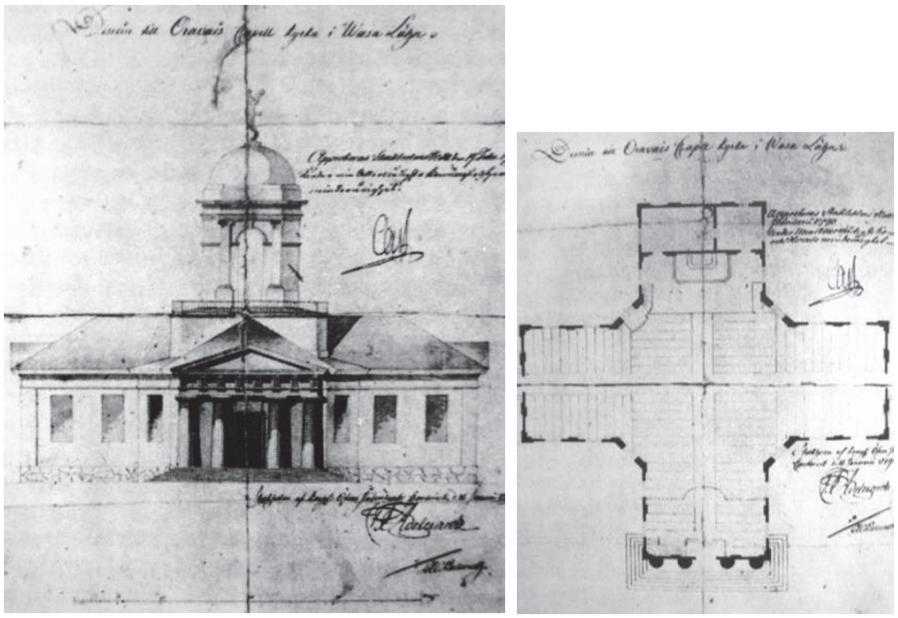

KUVA 106. YIV:n 31.1.1793 laatima ja Kaarle-herttuan 19.2.1793 vahvistama suunnitelma Oravaisten kirkoksi. Säilynyt Oravaisten kirkonarkistossa. Kuva: teoksesta Pettersson 1985, 366.

KUVA 107. Oravaisten kirkon länsipääty. Kuva: PM 2004.

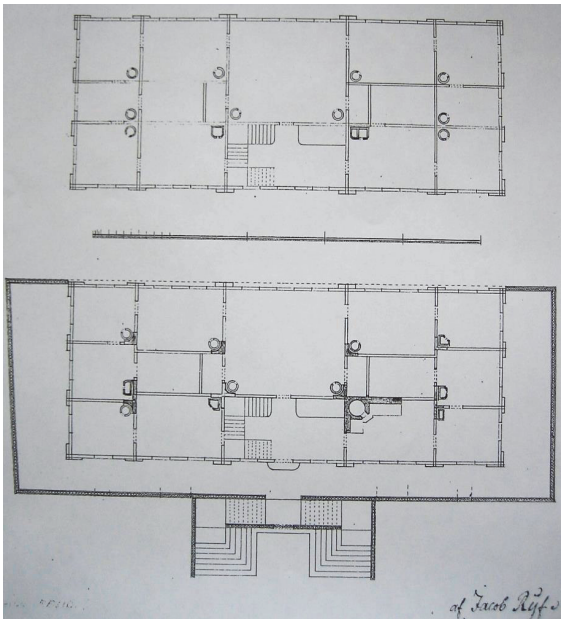

KUVA 108. Jacob Rijfin signeeraama, mutta tarkemmin otsikoimaton virkatalon pohjakaavapiirros. ÖIÄ PH 2:7. ÖHA. RA. Kuulunut alun perin asiakirjakokoelmaan YIV KK:lle 16.2.1795. *Uleåborgs & Heinola Residencer*. FIc:4. ÖHA. RA. Suunnitelman on aiemmin oletettu liittyneen Heinolan residenssihankkeeseen.

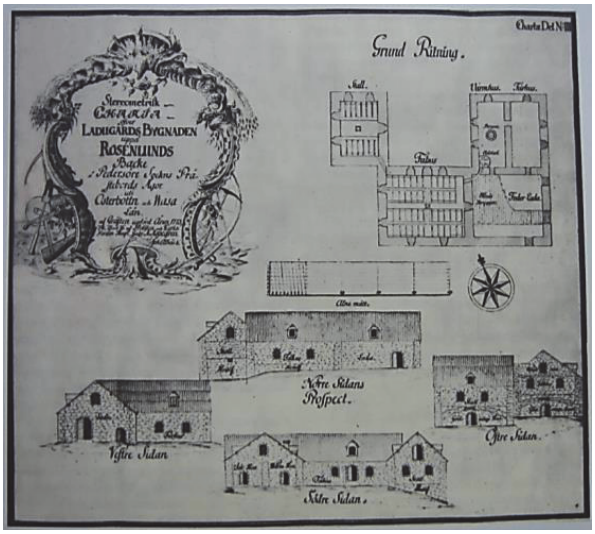

KUVA 109. Rosenlundin pappilan kivinavetan pohjakaava fasadeineen. Maaherra Cederström KM:lle 6.4.1778. Vol. 25. KOLL. RA. Kuva: Knapas 2009a, 53.

KUVA 110. Navettakompleksi toteutettuna. Kuva: PM 2007.

KUVA 111. Pedersören kirkon kellotapuli. Kuva: PM 2007.

KUVA 112. Pedersören luukammio. Luukammio toimi haudankaivuun yhteydessä esiin tulleiden luiden säilytyspaikkana. Kuva: PM 2007.

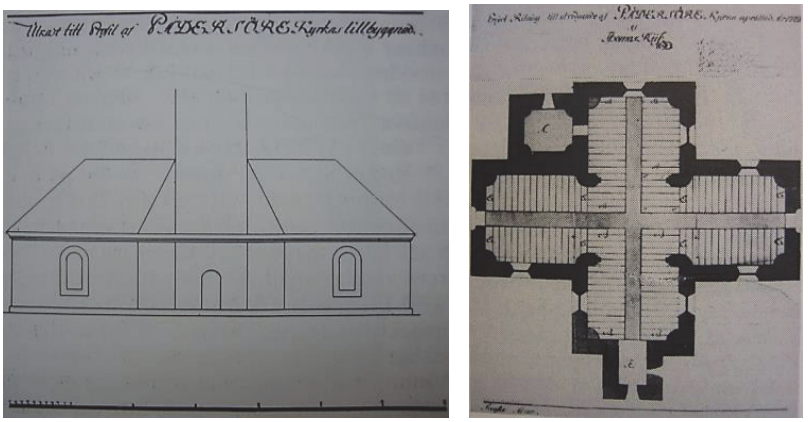

KUVA 113. Thomas Rijfin suunnitelma Pedersören kirkon laajentamiseksi vuodelta 1782. Länsifasadi ja pohjakaava. Maanmittari M. Martinssonin puhtaaksi piirtämä. Vaasan läänin mh Cederström (16.1.1783) ja Turun tk (21.12.1782) KM:lle. Vol. 26. KOLL. RA.

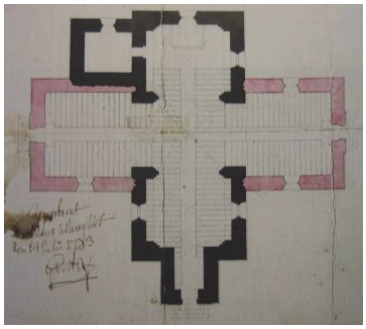

KUVA 114. YIV:n laatiman vastaehdotelman länsifasadi ja pohjakaava. Päivätty 3.7.1783. Kustaa III vahvisti suunnitelmat 24.7.1783. Piirustus on säilynt Pedersören kirkonarkistossa. Kuva teoksesta Häggblom 2005, 34.

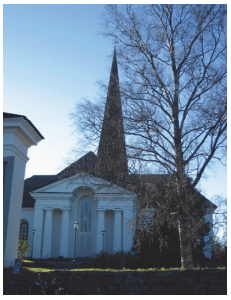

KUVA 115. Pedersören vuosina 1787–1795 laajennettu kirkko. Itäpäädyn komea portiikki rakennettiin laajennustöiden yhteydessä. Kuva: PM 2007, Johan Wik 2010.

KUVA 116. Jacob Rijfin suunnittelema ja vuonna 1796 valmistunut saarnatuoli. Kuva: Heikki Hanka 2015.

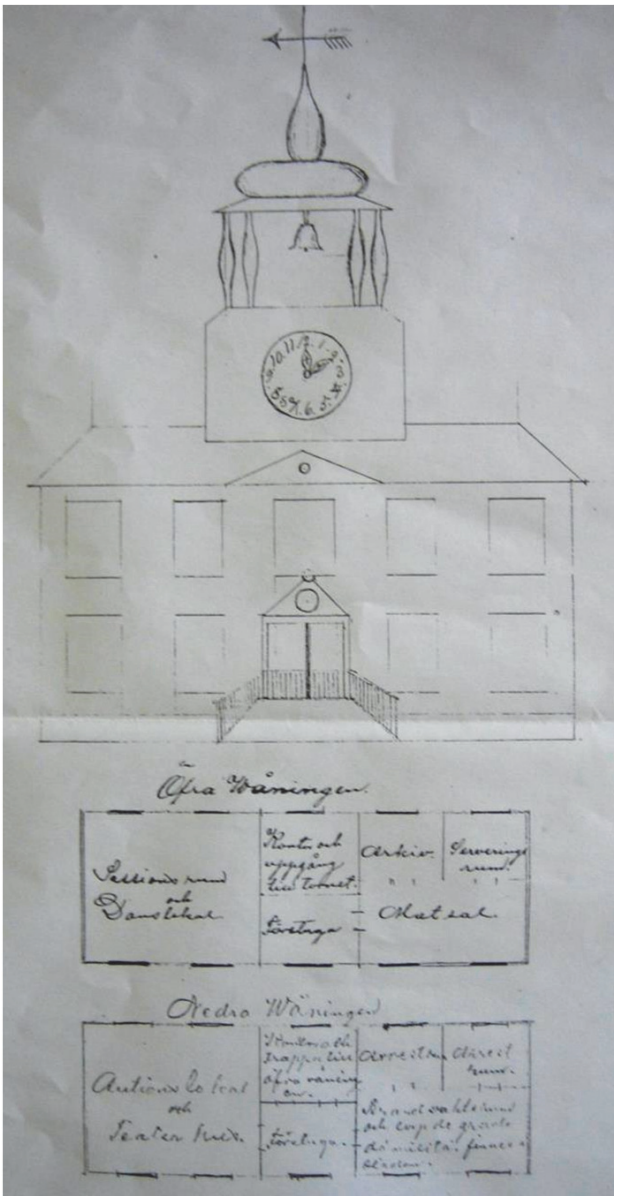

KUVA 117. Muistinvaraisesti piirretty kuva kaupungin kolmannesta eli Rijfin rakentamasta raatihuoneesta. Tekijä ja ajankohta tuntematon. Fasadi ja pohja näyttäisivät vastaavan parhaiten Wijnbladin teoksen mallitaulua II, kuvia 6 ja 4. PKM. Kuva: PM 2009.

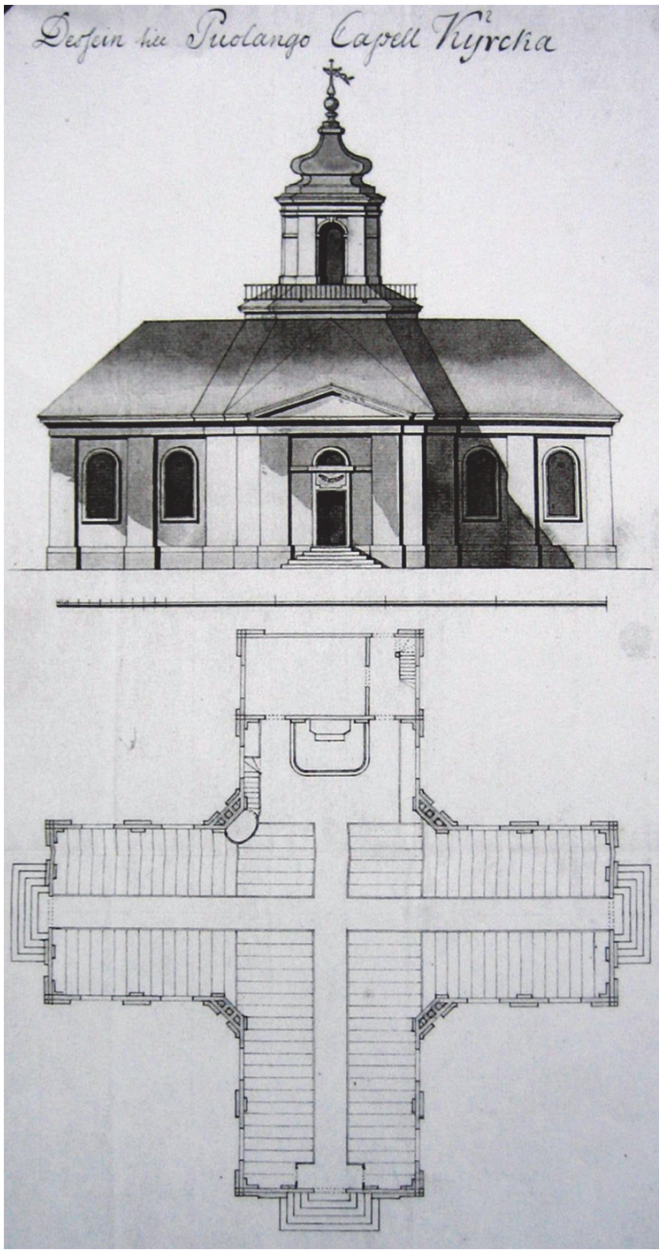

KUVA 118. Jacob Rijfin suunnittelema Puolangan kirkko. Laadittu syksyllä vuonna 1786. YIV KM:lle 26.4.1787. Vol. 326. AV. RA.

KUVA 119. Puolangan kirkko ulkoa. Keskustorni purettiin 1890-luvulla. Länsitorni rakennettiin samassa yhteydessä. Kuva ilmeisesti vuodelta 1926. ELKA.

KUVA 120. Puolangan kirkko sisältä. Oikealla näkymä länteen. Kuvat vuodelta 1926. ELKA.

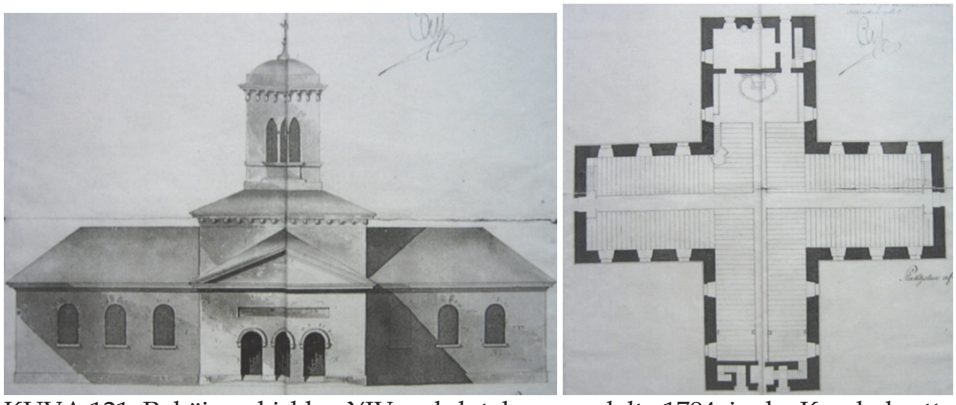

KUVA 121. Pyhäjoen kirkko. YIV:n ehdotelma vuodelta 1794, jonka Kaarle-herttua vahvisti 25.2.1796. ÖIÄ KP 8: 1–2. ÖHA. RA.

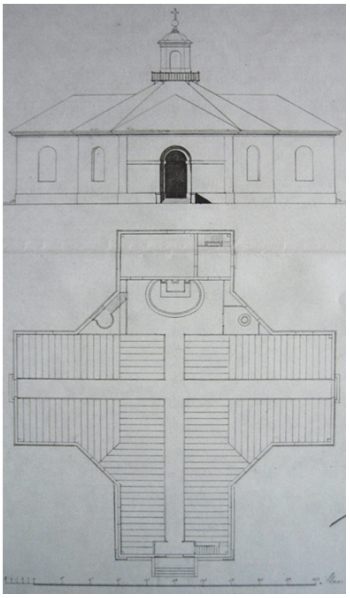

KUVA 122. Pyhäjoen kirkko. YIV:n vuoden 1802 ehdotelma.
ÖIÄ KP 8: 5–6. ÖHA. RA.

KUVA 123. Saarijärven pappila nykyasussaan. Kuva: PM 2014.

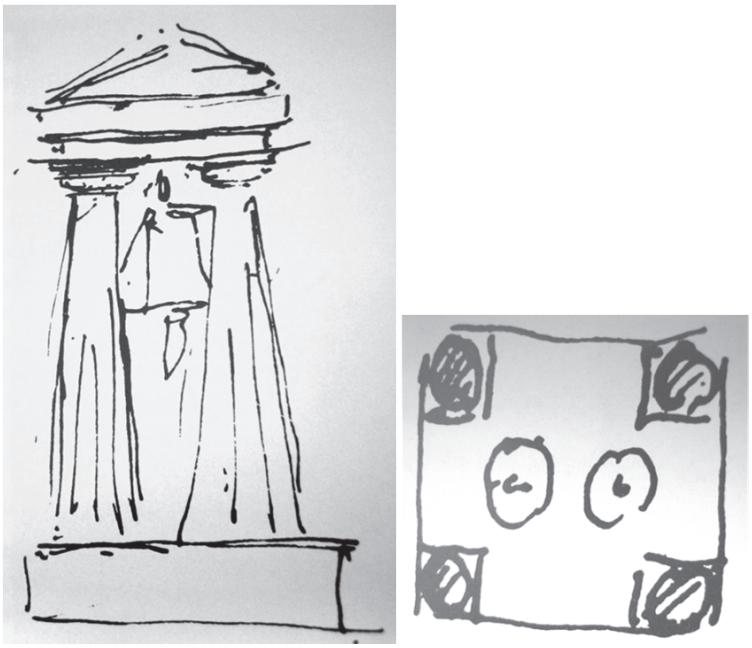

KUVA 124. Kustaa III :n tekemä luonnos Saloisten ja Karttulan kellotapuleita varten. F II b:1. ÖHA. RA.

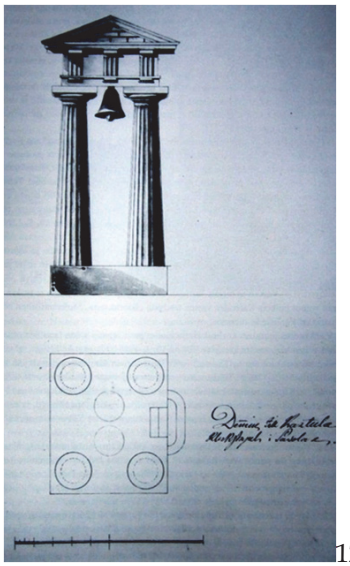
125.

126.

KUVA 125. Konseptipiirros Karttulan kellotapulia varten. Ilmeisesti Thure G. Wennbergin laatima. ÖIÄ KK 9:3. ÖHA. RA. Kuva: Pettersson 1987a, 259.

KUVA 126. Saloisten kellotapuli. Kuva: PM 2014.

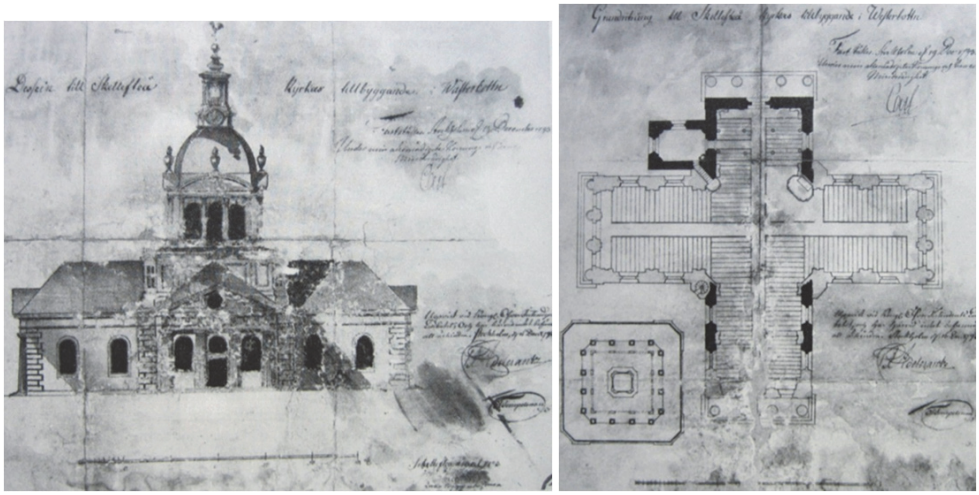

KUVA 127. Lääninrakennusmestari Jacob Rijfin laatima suunnitelma Skellefteån kirkon laajentamiseksi. Länsifasadi ja pohja. Signeerattu Skellefteåssa 16.10.1793. Piirustukset hyväksyttiin 19.12.1793. Kuva: Beskow 1952, 112–113.

128.
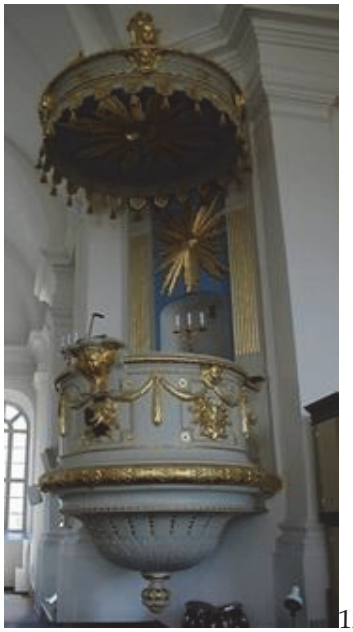
129.

KUVA 128. Skellefteån kirkko. Kuva: Tord Harlin 2001.
KUVA 129. Skellefteån kirkon saarnatuoli.

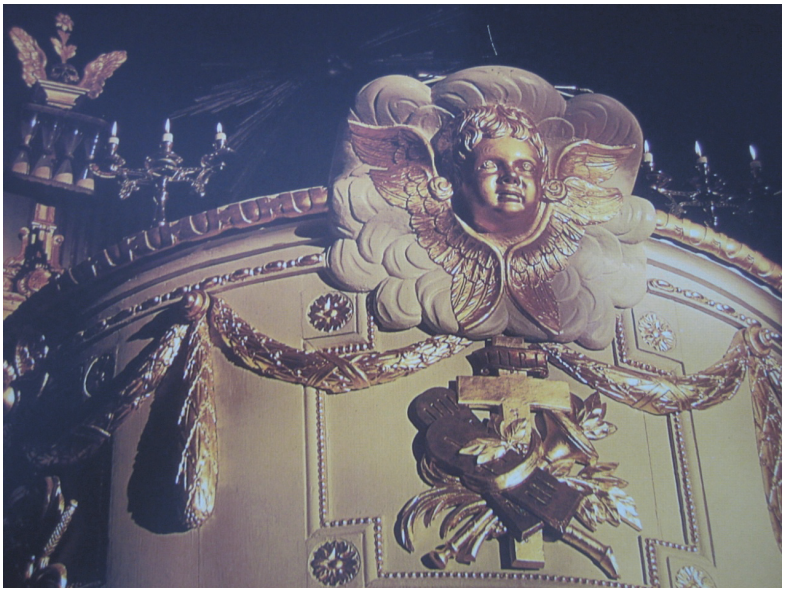

KUVA 130. Saarnatuolin veistokoristelua. Kuva: Tord Harlin 2001.

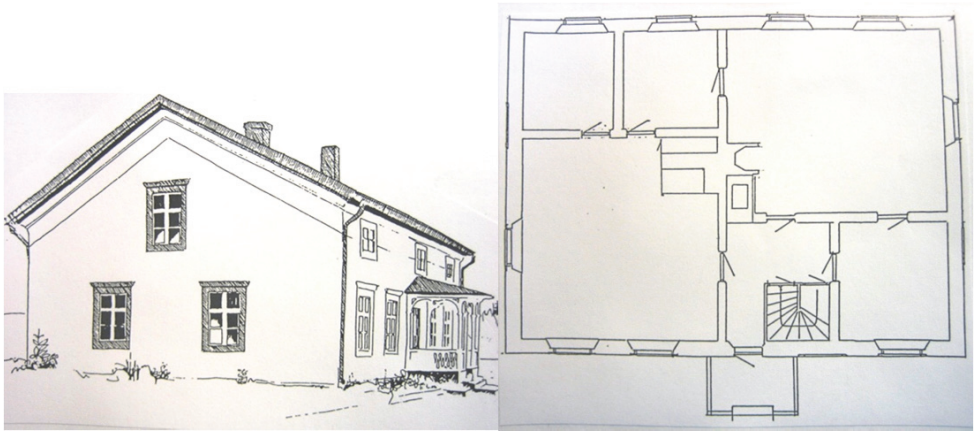

KUVA 131. Lautamies Olof Perssonin vuonna 1793 rakentama kivitalo ja sen alakerroksen pohjakaava. Talo on perimätiedon mukaan Jacob Rijfin suunnittelema. Asuinrakennus sijaitsee Kusmarkissa Skellefteån lähistöllä. Kuva: Toivanen 1986, [1-2].

KUVA 132. Kivitalon julkisivu. Kuvassa Larssonin sukua, jonka omistukseen talo tuli 1890-luvulla. Kuva: Lundgren 1993, 89.

133.

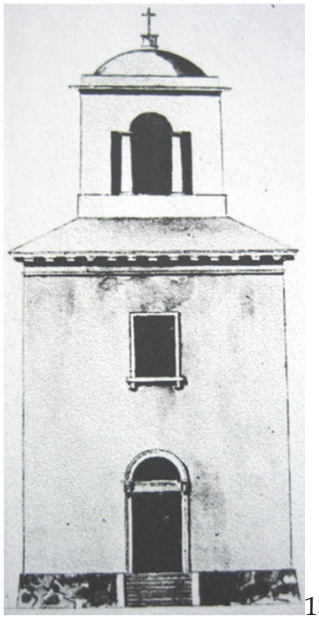
134.

KUVA 133. Rakennusmestari Jacob Rijfin ehdotus Sotkamon kellotapulia varten. Laadittu Uudessakaarlepyyssä 16.7.1803. YIV KM:lle 19.12.1804. AV. RA.

KUVA 134. YIV:n 19.12.1804 tekemä vastaehdotus Sotkamon uudeksi kellotapuliksi. ÖIÄ KS 2:1. ÖHA. RA. Kuva: Klemetti 1927, 312 (kuva 681).

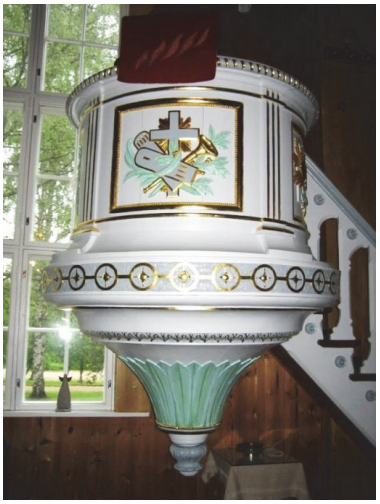

KUVA 135. Johan Kantlinin tekemä Sumiaisten kirkon saarnatuoli. Kuva: PM 2011.

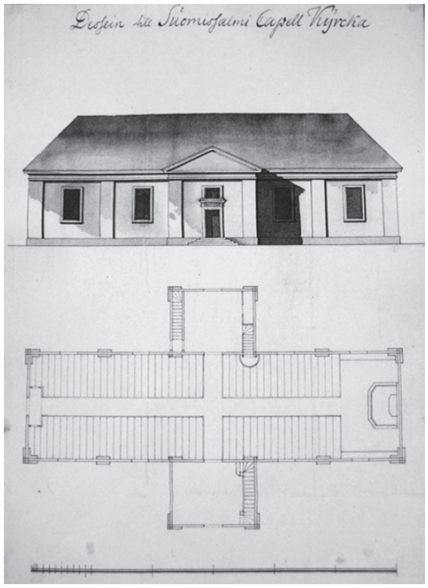

KUVA 136. Jacob Rijfin suunnitelma Suomussalmen kirkoksi. Laadittu asiakirjoista päätellen syksyllä vuonna 1786. YIV KM:lle 26.4.1787. Vol. 326. AV. RA.

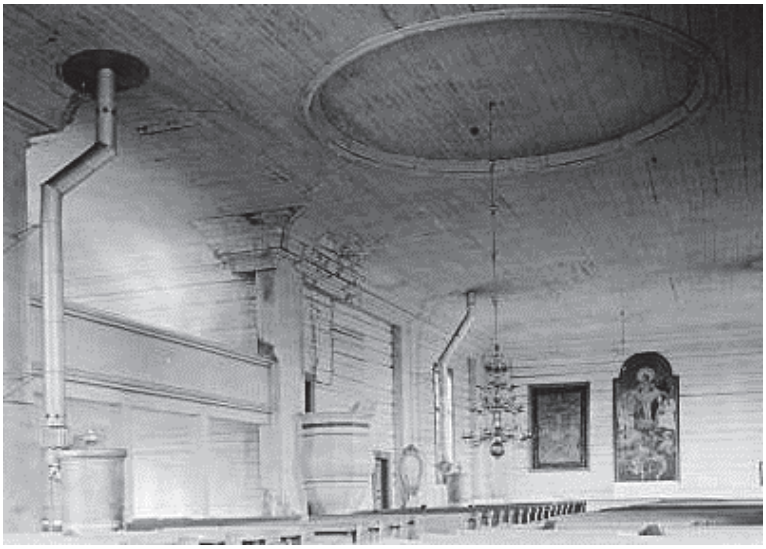

KUVA 137. Suomussalmen kirkon sisätilaa. Huomaa saarnatuolin läheisyydessä oleva virsitaulu. Kuva vuodelta 1926. Kuva: ELKA.

KUVA 138. Suomussalmen kirkko vuonna 1926. Kuva: ELKA.

KUVA 139. Säräisniemen kellotapuli. Tapulin rakennusvuodeksi mainitaan 1785. Kuva: Heikki Hanka.

KUVA 140. Tervolan kirkon virsitaulu. Rakennusmestari Jacob Rijfin lahjoittama. Kuva: Riska 1987, 73.

KUVA 141. Tornion kirkon kustavilaistyylinen virsitaulu molemmin puolin kuvattuna. Kuva: Teija Ylimartimo 2006

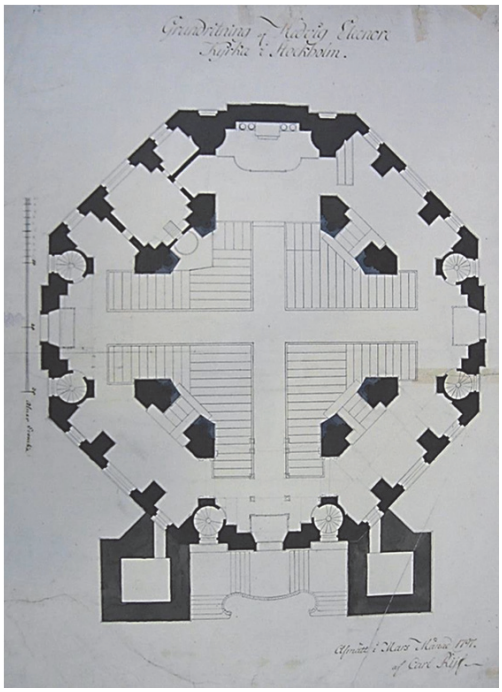
KUVA 142. Carl Rijfin laatima Tukholman Hedvig Eleonoran kirkon mittauspiirros. ÖIÄ S266:3. ÖHA. RA.

KUVA 143. Jacob Rijfin laatima Kungsholman kirkon tornimalli. Pietarsaaren kaupunginmuseon kokoelma. Kuva: PM 2009.

KUVA 144. Kungsholman kirkon alkuperäinen fasadipiirustus. Laatijana pidetään Matthias Spieleriä. OXa:1. KungKa. SSA.

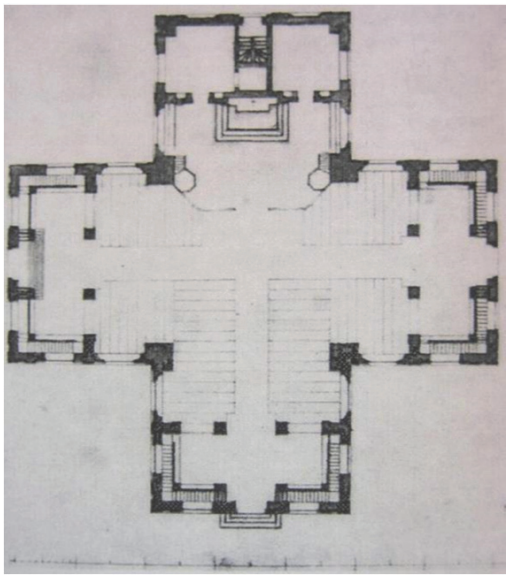

KUVA 145. Edelliseen liittyvä pohjapiirros on säilynyt Uppsalan yliopiston kirjaston ns. Palmskiöldin kokoelmassa. Palmskiöldska samlingen. Vol. 261, fol. 677. UUB. Kuva: Hamberg 1954, 305.

KUVA 146. Kungsholman kirkko Dahlbergin *Suecia Antiqua et Hodierna* -teoksen mukaan. Kuva esittää kirkon suunniteltua ulkoasua pohjoisesta päin nähtynä. ÖIÄ S299:1a. ÖHA. RA.

KUVA 147. Jacob Rijfin nimeä kantava Kungsholman kirkon fasadipiirros. Kuvassa on poikkeuksellisesti esitetty myös keskustornin ja sen yläpuolella olevan lanterniinin pohjakaavat. ÖIÄ S 299:[9]. ÖHA. RA.

KUVA 148. *Kongs homs Kiörkan i Stockholm. Project Til Torn På Wästra Endan.* Suunnitelma Kungsholman kirkon länsitornia varten. Jacob Rijfin tekemä jäljennös Jonas Zetterbergin 21.1.1757 laatimasta originaalista. Takana oleva selitysteksti kuuluu: *Af Enka Pastorskan Fru Gråberg förärat åt N:J: Nymanson d 1. Junii 1775 ock af honom åter åt Ulrika Eleonora kyrkia* sekä *Originalet ritat af Jonas Zetterberg den 21 Januarii 1757.* PKM.

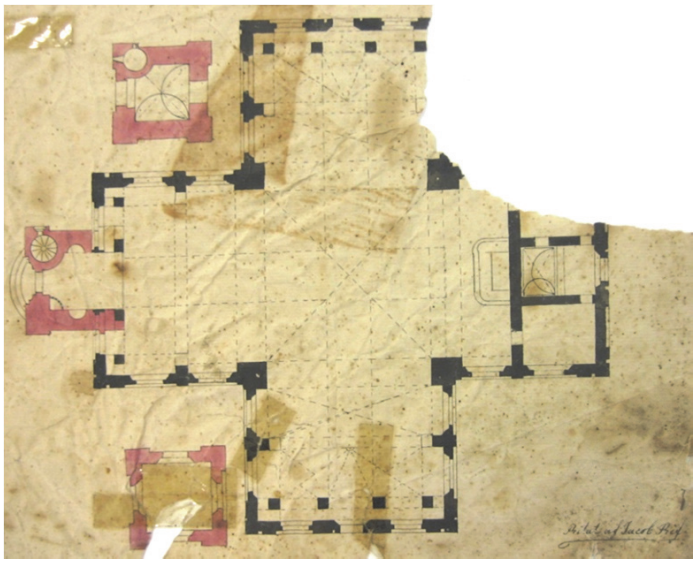

KUVA 149. Edellisen pohjakaavapiirros. Oikealla alhaalla merkintä *Ritat af Jacob Rif.* PKM

150.

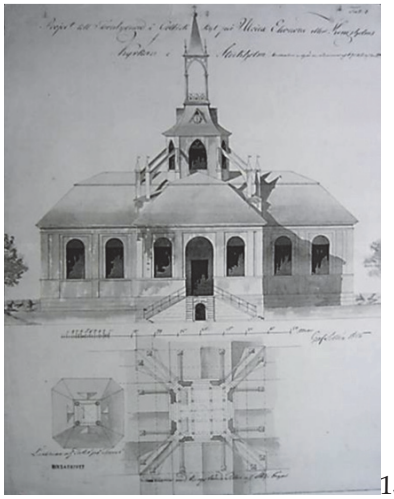
151.

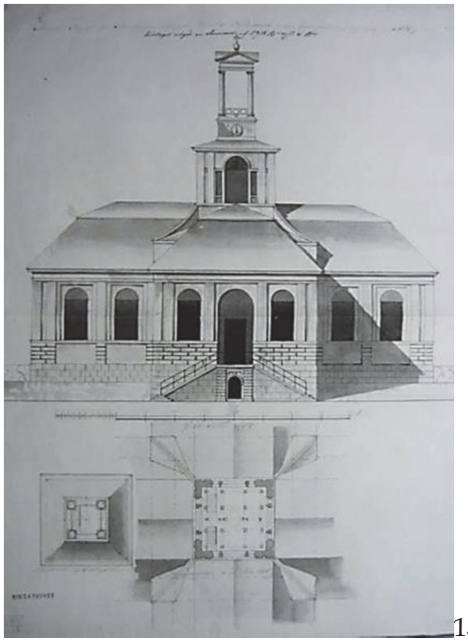
152.

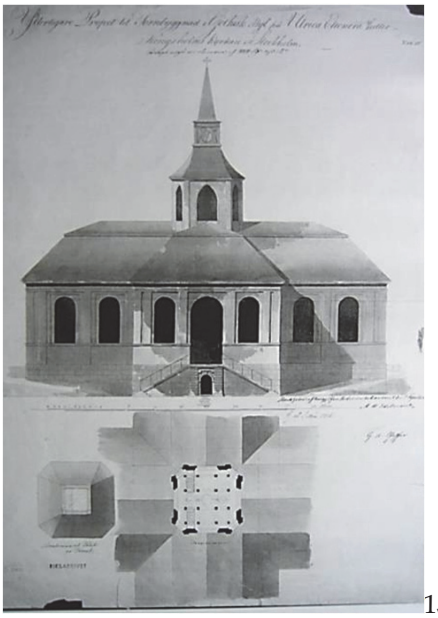
153.

KUVA 150. YIV:n [Piper – Palmroth] ehdotelma 11.1.1804. ÖIÄ S 299:4. ÖHA. RA.

KUVAT 151–153. YIV:n [af Sillén] ehdotelmat (I) [151] (II) [152] ja (III) [153] vuodelta 1805. ÖIÄ S 299: 6–8. ÖHA. RA.

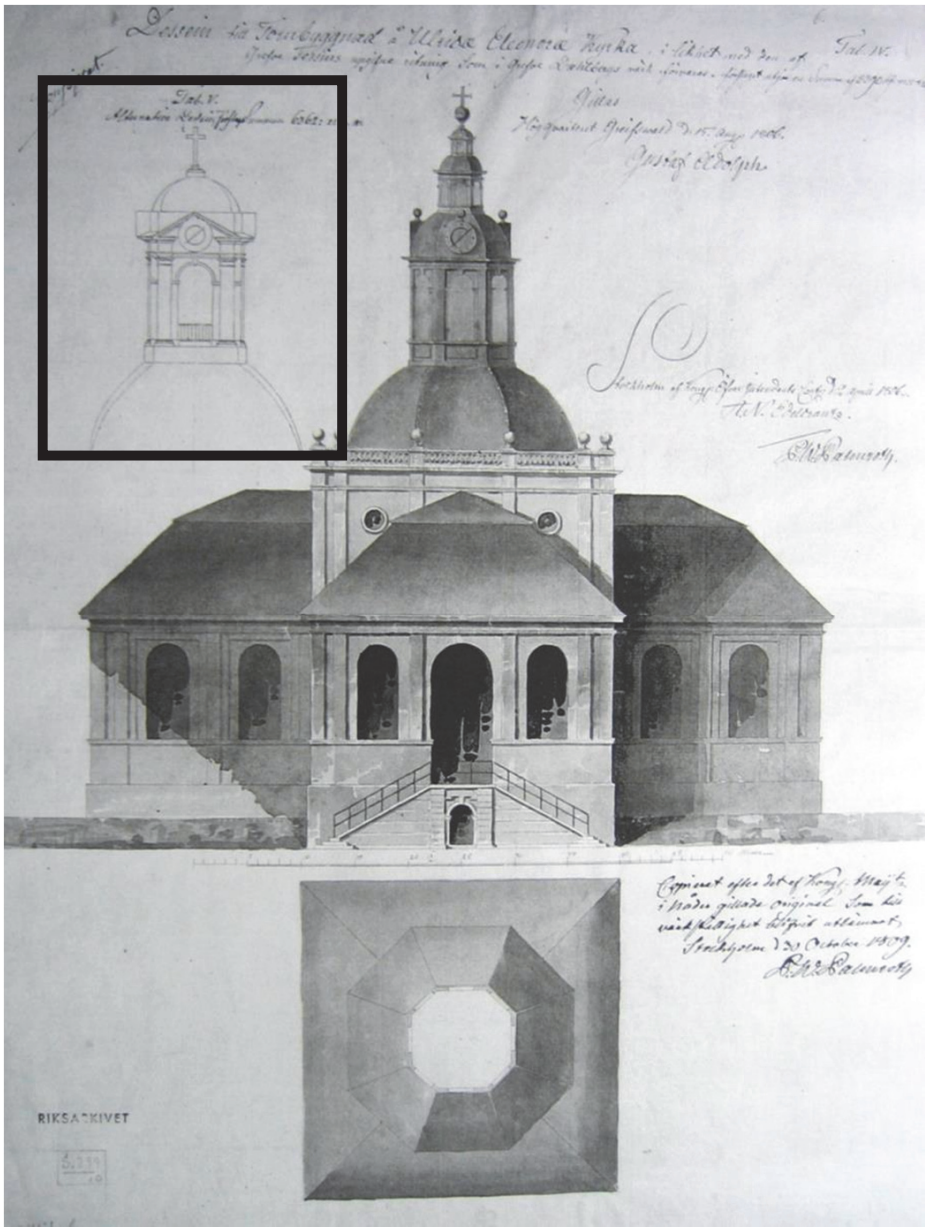

KUVA 154. *Dessein till Torn-byggnad å Ulrica Eleonora Kyrka i likhet med den af Grefve m.m. Tessins upgifne ritning Som i Grefve Dahlbergs värk förvaras.* P.W. Palmrothin 30.10.1809 tekemä kopio KM:n 15.8.1806 vahvistamasta piirustuksesta (IV). Piirustukseen on jäljennetty myös vaihtoehtoinen tornimalli (V). ÖIÄ S 299:10. ÖHA. RA.

KUVA 155. YIV:n [Edelcrantz – Palmroth] 2.4.1806 laatima ja 15.8.1806 vahvistettu piirustus Kungsholman torniprojektia varten. Piirustuksessa olevan maininnan mukaan suunnitelma on kopio kreivi Tessinin piirustuksesta, joka on säilynyt kreivi Dahlbergin teoksessa. KM vahvisti suunnitelman 15.8.1806. OXa:2. KungKa. SSA.

KUVA 156. Kungsholman kirkon fasadipiirros. Uppsalan yliopiston kirjaston topografinen planssikokoelma. Piirustus nro 41343. UUB.

KUVA 157. Jacob Rijfin laatima Uumajan msrk:n kirkon suunnitelma. Signeerattu Uumajassa 11.9.1792. PKM.

KUVA 158. Uuraisten kirkko hieman ennen sen purkamista. Kuva 1900-luvun alkuvuosilta. Kuva: Sinisalo 1993, 46.

KUVA 159. Uuraisten kirkossa oleva virsitaulu molemmin puolin kuvattuna. Kuva: PM 2011.

KUVA 160. Abraham Falanderin kivitalo Vaasassa. Kuva Heikki Hanka 2007.

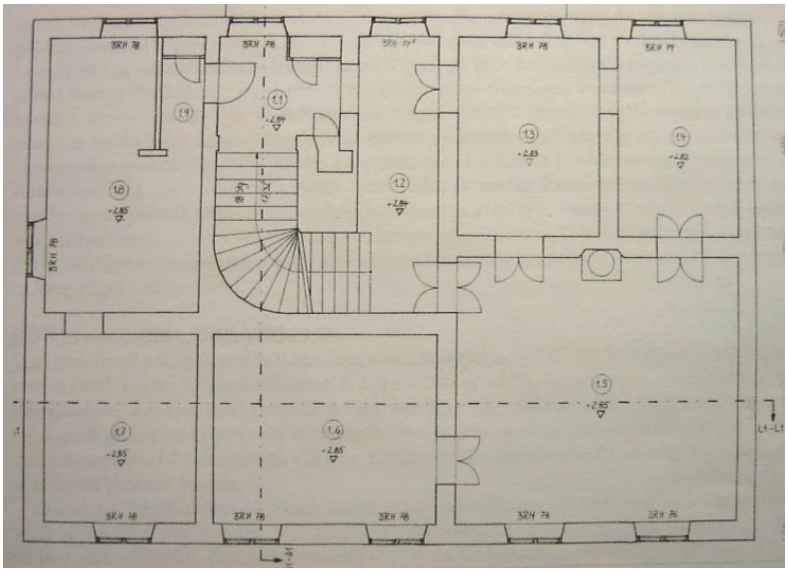

KUVA 161. Falanderin kivitalon toisen kerroksen pohjakaavapiirros.
Kuva: Ahmas 2013, 189

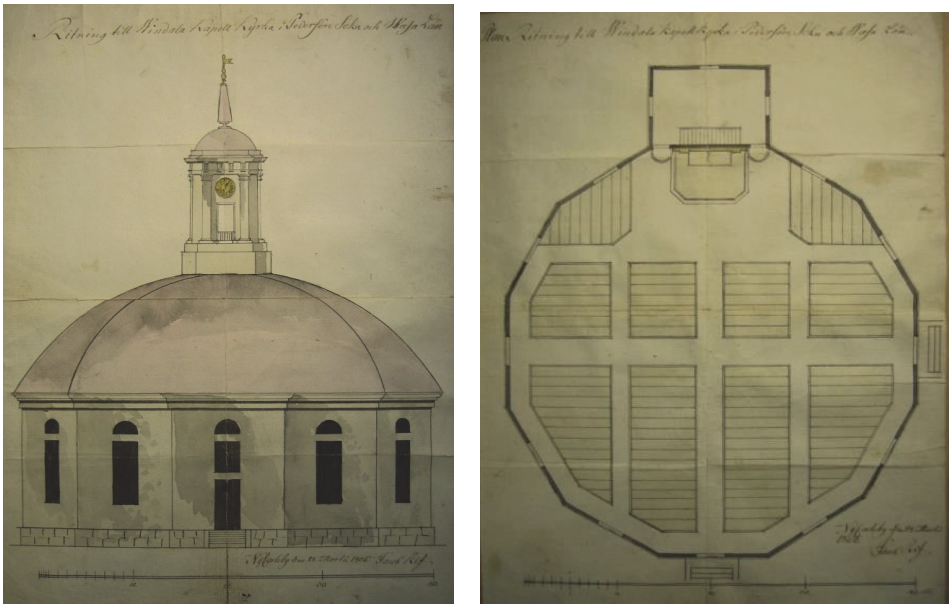

KUVA 162. Vimpelin pyörökirkon suunnitelma. Signeerattu Uudessakaarlepyyssä 28.3.1806. Asiakirjassa Alavus AD 633/3 1818. STO. KA.

KUVA 163. Vimpelin kirkko. Rakennettu Jacob Rijfin johdolla vuonna 1806. Kuva: PM 2008.

KUVA 164. Alttarilaite, saarnatuoli ja lukkarinpenkki. Kuva: PM 2008.

KUVA 165. Lukkarinpenkin virsitaulu molemmin puolin kuvattuna. Kuva: PM 2008.

KUVA 166. Vimpelin kirkon irralliset enkeliveistokset. Kuva: PM 2008.

KUVA 167. Vimpelin kellotapuli. Kuva PM 2008.

KUVA 168. YIV:n 8.8.1786 päiväämä vastaehdotelma Vähänkyrön kirkoksi. Länsifasadi. ÖIÄ KL 11: 1–2. ÖHA. RA.

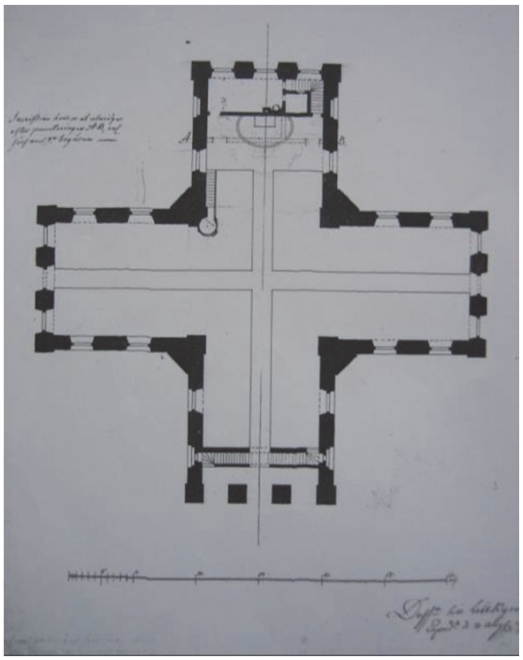

KUVA 169. YIV:n vastaehdotelman pohjakaava. Piirustukset vahvistettiin 31.8.1786. ÖIÄ KL 11: 1–2. ÖHA. RA.

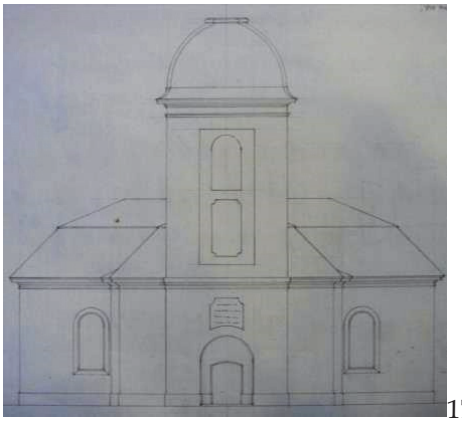
170.
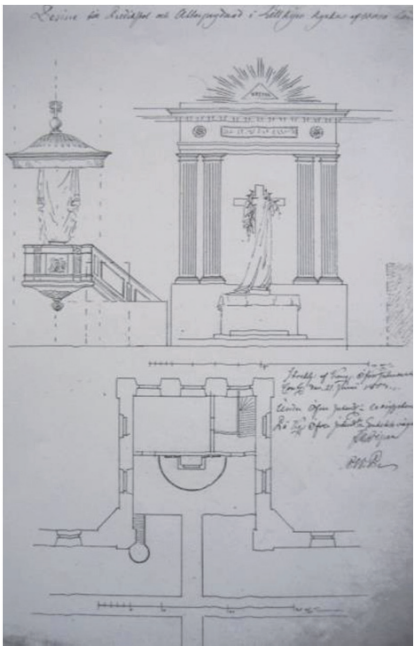
171.

KUVA 170. Fasadipiirros kuvan 171 kääntöpuolella. ÖIÄ KL 11 1:3. ÖHA. RA.
KUVA 171. YIV:n laatima piirros Vähänkyrön kirkon saarnatuolia ja alttarilaitetta varten. Piirustus vahvistettiin 9.7.1803. ÖIÄ KL 11 1:3. ÖHA. RA.

KUVA 172. Vähänkyrön kirkon virsitaulu. Kuva: Heikki Hanka 2007.

KUVA 173. Vöyrin kirkon saarnatuoli. Valmistettu Rijfien verstaalla Soklotissa vuosina 1793-1794. Kuva: PM 2006.

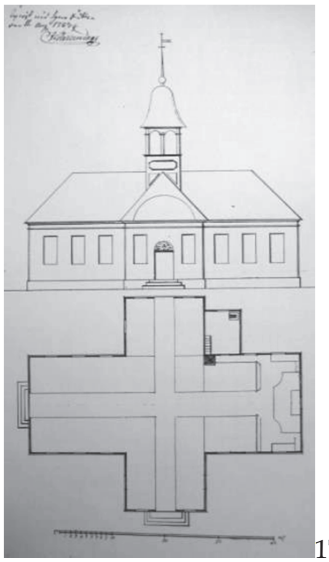

174.

175.

KUVA 174. Henrik Wacklinin vuonna 1783 laatima ehdotus Ylikiimingin kirkkoa varten. YIV KM:lle 16.2.1785. AV. RA.

KUVA 175. Ylikiimingin kirkko. Kuva: PM 2004.

KUVA 176. Ylikiimingin kirkon saarnatuoli. Kuva PM 2004.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lyhenteet

HSK = Historiallinen sanomalehtikirjasto 1771–1890. http://digi.lib.helsinki.fi/
JyMA MF = Jyväskylän maakunta-arkiston mikrofilmikokoelma.
JyMA MK = Jyväskylän maakunta-arkiston mikrokorttikokoelma.
KA DA = Kansallisarkiston digitaaliarkisto http://digi.narc.fi/digi/
KA MF = Kansallisarkiston mikrofilmikokoelma.
SSHY = Suomen Sukuhistoriallinen yhdistys
http://www.digiarkisto.org/sshy/index.htm
SVAR = Svensk arkivinformation. Digitala forskarsalen
http://sok.riksarkivet.se/svar-digitala-forskarsalen

Painamattomat lähteet

AlahärmäKa = Alahärmän kirkon arkisto.
Pitäjän- ja kirkonkokoustenpöytäkirjat 1854–1878 (aloitusvuosi virheelli nen). KA DA.
AlajKa = Alajärven kirkon arkisto.
Kirkkoa koskevia asiakirjoja 1752–1846. II Ha 1.
Kirkonkassan tilikirja 1756–1803. III Gl:1.
Valtion viranomaisten kirjeet ja päätökset 1787–1984. II Ea 1.
AlaKa = Alatornion kirkon arkisto.
Kuolleet 1761–1762. KA MF IK 209.
Muut asiakirjat 1617–1818. KA MF IK 224.
Muut asiakirjat 1640–1880 KA MF IK 224.
AlaveKa = Alavetelin kirkon arkisto.
Kalustoluettelo 1836-. II Be 1.
Kappelikokousten pöytäkirjat 1790–1818. II Ca 2.
Kirkonkassan tilikirja 1752–1774. III Gla 1.
Kirkonkassan tilikirja 1775–1819. III Gla 2.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1774–1789 Ca 1 II.
Rovastintarkastuspöytäkirjoja. II Ce 1.
Syntyneet 1754–1779. KA DA.
AlavusKa = Alavuden kirkon arkisto.
Kirkonkokousten pöytäkirjat 1809–1846. KA DA.
EA = Engströmin arkisto. Sven-Olof ja Birgitta Engströmin Rijf-arkisto. Pietarsaari.
Ahlnäs, J[ohan], 1925. *Släkten Riif. Släkten Riif i Soklot*. Julkaisematon käsikirjoitus.
EviKa = Evijärven kirkon arkisto, Evijärvi.
Kirkonkassan tilikirja 1760–1831. III Gl 1:1.

HAA = Håkan Ahlnäsin arkisto, Uusikaarlepyy.
Pekka Toivanen. *Kyrkobyggarsläkten Rijf*. Utställning i tobaksmagasinet 5.6.2003.
Wik, William, 25.2.1976. *Eric Cainberg*. Julkaisematon käsikirjoitus.
HarKa = Hartolan kirkon arkisto.
Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1824–1841. KA DA.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1782–1917. Hakemisto. KA MF TK 908.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1781–1815. KA MF TK 1009.
Tilikirja 1726–1839. KA MF TK 1011.
HauKa = Haukiputaan kirkon arkisto.
Vihityt 1680–1852. JyMA MK.
HelKa = Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan arkisto.
Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1827–1842. KA DA.
HiKa = Himangan kirkon arkisto, Himanka.
Kalustoluettelo 1852, 1854–1937. KA MF UK 547.
Kuulutuksia ja tositteita 1793–1799. II Ac 15.
Tilikirja 1797–1839. II Ga 1a.
Tilikirja 1792–1797. II Ga 1b.
Valtion viranomaisten kirjeet 1767-. II Ef 1.
HLA = Härnösands landsarkiv, Härnösand.
BygKa = Bygdeå församlings kyrkoarkiv.
Kyrko- och fattigräkenskaper 1805–1833. LI:4.
DHA = Domkapitlet i Härnösands arkiv.
Protokoll 1788–1792. AIa:21.
Protokoll 1792–1795. AIa:22.
GävKa = Gävle Heliga Trefaldighets kyrkoarkiv.
Död- och begravningsbok 1801–1810. CI:8.
LDA = Luleå domkyrkoförsamlings arkiv.
Död- och begravningsbok. 1781–1809. C:3.
Födelse- och dopböcker 1781–1809. C:3.
Handlingar rörande kyrkan 1721–1858. OI:1.
Kyrkoinventarium 1832–1873. N:1.
Kyrkoräkenskaper 1755–1797. LI:2.
Kyrkoräkenskaper 1759–1840. LI:3.
Räkenskapshandlingar 1782–1789. LIb:3.
Samlingskartong. J.
LövKa = Lövångers kyrkoarkiv.
Lövångers herdaminne 1500–1918. P:1.
Räkenskaper 1791–1836. LI:3.
Sockenstämmoprotokoll 1730–1799. KI:1.
ML = Magistraten i Luleå.
Magistratsprotokoll för år 1775–1791. AIII:9.

NederKa = Nederkalix kyrkoarkiv.
Räkenskapbok 1715–1753. LI:2.
Sockenstämmoprotokoll 1726–1752. KI:1.
SkeKa = Skellefteå landsförsamlings kyrkoarkiv.
Räkenskaper för särskilda ändamål 1794–1804. LV:2.
Räkenskapsbok 1761–1805. LI a:5.
UmKa = Umeå kyrkoarkiv.
Räkenskaper för kyrkan 1776–1880. LI a:2.
HMA = Hämeenlinnan maakunta-arkisto, Hämeenlinna.
PTA = Porvoon tuomiokapitulin arkisto.
Saapuneet asiakirjat 1798–1798. Eb:131.
Saapuneet asiakirjat 1804–1804. Eb:153.
HSK = Historiallinen sanomalehtikirjasto 1771–1890. http://digi.lib.helsinki.fi/
”Anteckningar om Kyrkorne i Kemi.” *Wasa Tidning* 29.2.1840.
A[spelin], J[ohan] R[einhold], “Wanhan kansan muistoja Kemistä.” *Suomen Kuvalehti* 1.3.1879.
[Heikki Kuorikosken työluettelo]. *Åbo Tidningar* 11.9.1839.
”Konsthistoriska minnen. Bref till en wän i Paldamo.” *Hufvudstadsbladet* 13.1.1871.
”Kyrkorna i Kemi.” *Wasa Tidning* 11.11.1843.
”Mårten Lassus”, *Wasa Tidning* 11.5.1844.
HY = Helsingin yliopisto.
Helsingin yliopiston filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos.
Taidehistorian oppiaine.
AHA = Aarne Heimalan arkisto.
Kotivuori, Yrjö, Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Verkkojulkaisu 2005 http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/.
HyKa = Hyrynsalmen kirkonarkisto.
Kalustoluettelo 1843–1894. KA MF IK 179.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1850–1888. KA MF IK 179.
Tarkastuspöytäkirjat 1804–1938. KA MF IK 179.
IKa = Iin kirkon arkisto.
Kalustoluettelo -1907. KA MF IK 261.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1703–1867. KA MF IK 260.
Tarkastuspöytäkirjat 1759–1874. KA MF IK 260.
Tilikirja 1661–1767. KA MF IK 260.
Tilikirja 1768–1809. KA MF IK 261.
IsoKa = Isonkyrön kirkon arkisto.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1749–1815. KA DA.
JalKa = Jalasjärven kirkon arkisto, Jalasjärvi.
Kalustoluettelo 1700-. KA MF UK 145.

Kirkonrakennuskassan tositteet 1748–1902. III Gka 8.
Kirkon rakentamista ja kunnossapitoa koskevia asiakirjoja 1785–1959. III Fd 1.

JYK = Jyväskylän yliopiston kirjasto, Jyväskylä.
Charta öfwer storfurstendömet Finland. Utgifwen på Friherre S.G. Hermelins Anstalt och Omkostnad. Sammandragen och författad af C.P. Hällström: Philos. Magister och Auscultant i Kongl BergsColl. 1799.

JyMA = Jyväskylän maakunta-arkisto, Jyväskylä.
Kirkonarkistot.
JämKa = Jämsän kirkon arkisto.
Muut saapuneet asiakirjat. II Eh 1.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1755–1793. II Ca 1.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1794–1819. II Ca 2.
Tilikirja 1782–1809. III Gla 4.
KarKa = Karstulan kirkon arkisto.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1794–1810. II Ca 0.
LauKa = Laukaan kirkon arkisto.
Muut saapuneet asiakirjat. II Eg 1.
Pöytäkirjat 1736–1842. II Ca 1.
Tilikirja 1730–1860. III Gla 1.
SaarKa = Saarijärven kirkon arkisto.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1788–1792 ja 1800–1809. II Ca 1.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1794–1854. II Ca 2.
UuKa = Uuraisten kirkon arkisto.
Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1809–1832. II Ca 1.
Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1840–1869. II Ca 2.
Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1872–1889. II Ca 3.
ViiKa = Viitasaaren kirkon arkisto.
Kirkonkokousten pöytäkirjat 1730–1811. II Ca 1.
LKKA = Laukaan kihlakunnan kruununvoudin arkisto.
Kirjekonseptit 1776–1797. Da 1a.
Vaasan läänin maakirjat 1845. Uusikaarlepyy. MF Mh 10.
Valtiosihteerin virasto ja sen alaiset viranomaiset. Yleisluettelo II.
VSV:n aktihakemisto 1841–50. MK 70.

KA = Kansallisarkisto, Helsinki.
Manttaaliverokirjat (henkikirjat) ja läänintilit.
Vaasan läänin henkikirjat, Uudenkaarlepyyn pitäjä 1790. MF ES 3067; 1791. MF ES 2505; 1795. MF ES 2506; 1799. MF ES 2507; 1802. MF ES 3069; 1805. MF ES 3070; 1808 MF ES 2510.
Vaasan läänin läänintilit, Uudenkaarlepyyn pitäjä 1793. MF LT 1526; 1796. MF LT 1532; 1797. MF LT 1533; 1798. MF LT 1534; 1801. MF LT 1539; 1802. MF LT 1538; 1803. MF LT 1540; 1804. MF LT 1608; 1807. MF LT 1613.

MMH = Maanmittaushallitus.
Maanmittaushallituksen uudistusarkisto.
Soklot. E 15: 8/1-11. 1753.
Soklot. E 16: 2/1-22. 1780.
Perukirjat.
Kokkolan pitäjä 1767–1800. KA MF ES 3553.
Kruunupyyn pitäjä 1801–1809. KA MF 3558.
Turku 1816. BI c 22. KA MF JK1661.
Uusikaarlepyy 1800–1811. KA MF ES 3647.
RakH = Rakennushallitus.
(http://digi.narc.fi/digi/dosearch.ka?atun=290981.KA)
Rakennushallituksen piirustukset II. KA DA.
Kirkot, kappelit, rukoushuoneet, tapulit, hautausmaat ja seura kuntatalot.
Alaveteli (RakH II Iaa 4).
Alavus (RakH II Iaa 6).
Hartola (RakH II Iaa. 23).
Kannus (RakH II Iaa. 80).
Kemin maaseurakunta (RakH II Iaa. 88; RakH II Iaa 89).
Tampere (RakH II Iaa. 281).
Kk = kirjekonseptit 1811–1815. Da 1.
Ruotsin kauppakollegion maistraattien renovoidut tuomiokirjat.
Pietarsaaren maistraatin ptkt 1781. KA MF ES 2131.
Pietarsaaren maistraatin ptkt 1787–1789. KA MF ES 2132.
Vaasan maistraatin ptkt 1772. KA MF ES 2149.
Vaasan maistraatin ptkt 1778–1781. KA MF ES 2150.
Seurakuntien kirkonarkistojen mikrofilmit (KA MF).
STO = Senaatin talousosasto.
Alaveteli KD 12/417 1812.
Alavus AD 633/3 1818.
Kemi KD 39/143 1820.
Kortesjärvi KD 15/456 1854.
Kuortane KD 132/259 1839.
Uurainen (Kuukkajärvi) AD 133/74 1811.
Tuomiokirjat.
Kemin ja Kajaanin tuomiokunta.
Sotkamon pitäjän tuomiokirjat 1805. KA MF UK 1211.
Pohjanmaan eteläinen tuomiokunta.
Vähänkyrön pitäjän tuomiokirjat 1803 I. KA MF UK 1314.
Pohjanmaan keskinen tuomiokunta.
Ilmoitusasioiden pöytäkirjat 1778–1784. KA MF UK 1187.
Lohtajan pitäjän tuomiokirjat 1788. KA MF UK 1165.

Uudenkaarlepyyn pitäjän tuomiokirjat 1777 I (KA MF UK 1151); 1800 (KA MF UK 1180); 1801(KA MF UK 1181); 1808, 1809 (KA MF UK 1203).
VHO = Vaasan hovioikeus.
Alistettujen asiain päätöstaltiot.
Vaasan (Pohjanmaan)läänin päätöstaltiot 1785. KA MF ES 4469.
VSV = valtiosihteerinvirasto.
De särskilde Embets och Tjenstemän samt Finlands innevånare i allmänhet vederfarne Kejserl. Belöningar. No. 84, 1840.
KaarKa = Kaarlelan kirkon arkisto.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1782–1933. KA MF UK 655.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1773–1801. KA MF UK 654.
Tilikirja 1744–1771. KA MF UK 655.
Tilikirja 1772–1829. KA MF UK 656.
KA DA = Kansallisarkiston digitaaliarkisto. http://digi.narc.fi/digi/
Ansioluettelokokoelma.
Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto.
Seurakuntien digitoidut kirkonarkistot (KA DA).
KalKa = Kalvolan kirkon arkisto.
Kirkon asemakaava- ja rakennuspiirustukset. KA DA.
KangKa = Kangasniemen kirkon arkisto.
Rovastintarkastusten pöytäkirjat 1659–1840. KA DA.
KauKa = Kauhavan kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1836–1882. KA MF UK 134.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1750–1852. KA MF UK 133.
Tilikirja 1751–1817. KA MF UK 134.
KauhKa = Kauhajoen kirkon arkisto.
Tilikirja 1752–1815. KA MF UK 74. SSHY.
KausKa = Kaustisen kirkon arkisto.
KRA = Kokkolan rovastikunnan arkisto.
Saapuneiden virkakirjeiden jäljennöksiä 1747–1770. Da 2.
Saapuneiden virkakirjeiden jäljennökset 1750–1772. Da 3.
Valtion viranomaisten kirjeet ja päätökset 166?–1778. Ec 1.
KB = Kungliga biblioteket, Tukholma.
Digitaliserade svenska dagstidningar
http://www.kb.se/soka/tidningar-och-tidskrifter/
Inrikes Tidningar 27.3.1786 no 25.
Neufforge, Jean Francois de, 1757- -1768. Recueil Elémentaire D´Architecture. Volume I-VIII (I Volume 1757; II Volume 1758; III Volume 1760; IIII Volume 1761; V Volume 1763; VI Volume 1765; VII Volume 1767; VIII Volume 1768). Paris.
KeKa = Kemin kirkon arkisto.
Muut asiakirjat 1625–1828. KA MF IK 285.

Muut asiakirjat 1648–1804. KA MF IK 285.
Muut asiakirjat 1790–1826. KA MF IK 290.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1739–1825. KA MF IK 279.
Tilikirja 1765–1822. KA MF IK 281.
Viinikassan tilikirja 1765–1844. KA MF IK 282.
KokKa = Kokkolan kirkon arkisto, Kokkola.
Kirkollisten kassojen tilitositteet 1791–1840. III Ga:2.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1780–1828. KA MF UK 639.
Rippikirjat 1736–1747, 1754–1760. SSHY.
KonstA = Konstakademiens arkiv. Kungliga Akademien för de fria konsterna, Tukholma.
Elevförteckningar 1778–1795.
Kongl. Akademiens för de fria konst. handlingar 1768–1783. Vol. 1–2.
Kongl. Akademiens för de fria konst. handlingar 1784–1794. Vol. 3.
Kongl. Akademiens för de fria konst. handlingar 1794–1797. Vol. 4.
Kongl. Akademiens för de fria konst. handlingar 1798–1801. Vol. 5.
Kongl. Akademiens för de fria konst. handlingar 1802–1812. Vol. 6.
Kungl. Målare och Bildhuggare Academiens Räkning för År 1783.
Kungl. Målare och Bildhuggare Academiens Räkning för År 1784.
KorKa = Kortesjärven kirkon arkisto, Kortesjärvi.
Mittauspiirustukset 1949. Pohjakaava ja läpileikkaus.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1842–1868. KA MF UK 137.
Tilikirjat 1793–1895. KA MF UK 137.
KorsKa = Korsholman kirkon arkisto.
Syntyneet ja kastetut 1774–1792. KA DA.
KrisKa = Kristiinankaupungin kirkon arkisto.
Tarkastuspöytäkirjoja 1760–1846. KA MF UK 206.
Tilikirjat 1758–1811. KA MF UK 206.
KrKa = Kronoby kommunsarkiv.
Sockenstämmoprotokoll 1686–1853. V:1.
KruuKa = Kruunupyyn kirkon arkisto.
Haudatut 1722–1905. HisKi. SSS.
Kirkonkokouspöytäkirjat 1738–1809 (*Prot. Eccel. Cronobyensis*). K II 2.
Tilikirjat 1785–1886. T I 3.
Vihityt 1738–1903. HisKi. SSS.
KuhKa = Kuhmon kirkon arkisto.
Kalustoluettelot vv. 1811–1859. KA MF IK 116.
KuoKa = Kuopion kirkon arkisto.
Muut asiakirjat 1783–1860. KA MF TK 1735.
Muut asiakirjat 1795–1818 (sekalaisia tilejä). KA MF TK 1735.
Muut asiakirjat 1803–1817 (rakennustoimikunnan pöytäkirjat). KA MF TK 1734.

Muut asiakirjat 1803–1817 (rakennustoimikunnan pöytäkirjat). KA MF TK 1735.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1804–1813. KA MF TK 1718.

KuorKa = Kuortaneen kirkon arkisto.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1809–1836. KA MF UK 332.

KuusKa = Kuusamon kirkon arkisto.
Kalustoluettelo 1731-, 1860-. KA MF IK 235.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1730–1828, 1829–1855 sekä 1856–1890. KA MF IK 234.
Tarkastuspöytäkirjat 1826–1858. KA MF IK 234.
Tilikirja 1755–1827. KA MF IK 235.

KälKa = Kälviän kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1837–1885. KA DA.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1739–1826. KA MF UK 619.
Tilikirjat 1780–1840. KA MF UK 620.

LaiKa = Laihian kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1830–1875. KA MF UK 107.
Muut asiakirjat 1780–1800. KA MF UK 108.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1751–1815. KA MF UK 106.
Tilikirja 1775–1788a. KA MF UK 107.
Tilikirja 1784–1862b. KA MF UK 107.

LapKa = Lappajärven kirkon arkisto, Lappajärvi.
Kalustoluettelot 1833–1971. II Be: 1-4.
Kuolleet 1751–1854. KA MF UK 150. SSHY.
Piispan[- ja rovastin]tarkastuspöytäkirjat 1751–1850. II Cd 1.
Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1732–1749. KA DA.
Tilikirjat 1751–1844. III Gla:3.
Tilikirjat 1791–1800. III Gla:4.

LeKa = Lehtimäen kirkon arkisto, Lehtimäki.
Kirkkoa, seurakuntaa ja pappilaa koskevia asiakirjoja 1793–1847. II G 1.

LohKa = Lohtajan kirkon arkisto, Lohtaja.
Kirkonkokousten pöytäkirjat 1736–1852. II Ca 1.
Pappilaa koskevia asiakirjoja 1694–1764. III Hb 1.
Tilikirjat 1751–1829. KA MF UK 527.

LuoKa = Luodon kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1856–1917. KA MF UK 612.
Muut asiakirjat 1787–1825. KA MF UK 612.
Rippikirjat 1787–1812. KA DA.
Tarkastuspöytäkirjat 1847–1898. KA MF UK 612.
Tilikirja 1787–1847. KA MF UK 612.

MaanKa = Maaningan kirkon arkisto.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1777–1823. KA MF TK 1212.

MikKa = Mikkelin maaseurakunnan kirkon arkisto.
Kirkonkassan tilit 1732–1802. KA DA.
Pitäjän ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1756–1789. KA DA.
MMA = Mikkelin maakunta-arkisto, Mikkeli.
HarKa = Hartolan kirkon arkisto.
Kirkonkassan tilit 1794–1798. III Gla:1.
MunKa = Munsalan kirkon arkisto.
Folkmängdstabeller 1775–1877. KA DA.
Haudatut 1740–1911. HisKi. SSS.
Kalustoluettelot 1844–1847. KA MF UK 449.
Pöytäkirjat 1735–1846. KA MF UK 448.
Tarkastuspöytäkirjat 1804–1856. Sis. Kalustoluettelot 1825–1850. KA MF UK 448.
Tilikirjat 1757–1803. KA MF UK 448.
MV = Museovirasto, Helsinki.
KK = Museoviraston kuvakokoelma https://www.kuvakokoelmat.fi
LPA = Lars Petterssonin arkisto.
MVKA = Kulttuurihistorian kuva-arkisto.
MV TOP = Kulttuurihistorian osaston topografinen arkisto.
NurKa = Nurmijärven kirkonarkisto.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1779–1814. KA MF TK 351. SSHY.
NärKa = Närpiön kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1782–1873. KA MF UK 237.
Tilikirjat 1759–1783. KA MF UK 237.
OMA = Oulun maakunta-arkisto, Oulu.
Kirkonarkistot.
AlaKa = Alatornion kirkon arkisto.
Inventaarioluettelo 1826–1904. V:1.
Kirkonkokouksen ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1706–1816. KII:1.
Tilikirja 1683–1771. TI:1.
Tilikirja 1771–1809. TI:2.
Tilitositteet 1759–1842. TVI:1.
Virkatalojen maita ja papiston oikeuksia koskevia ym. asiakirjoja 1644–1946. Q:1.
HyKa = Hyrynsalmen kirkon arkisto.
Hyrynsalmen kirkon piirustukset 1781. III Jc:1.
Valtion viranomaisten kirjeitä ja päätöksiä 1786 - - 1907. II Ec:4.
IKa = Iin kirkon arkisto.
Kirkon korjaus ja kunnossapito 1641–1899. III Hbaa:1.
Piispan- ja rovastintarkastuspöytäkirjoja 1759–1874. II Cf:2.
Tarkastuspöytäkirjoja 1649–1760. II Cf:1.
KalaKa = Kalajoen kirkon arkisto.

Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1787–1839. KI:1.
KuhKa = Kuhmon kirkon arkisto.
Tilikirjat 1746–1765. III Gl 1:1.
Tilikirjat 1765–1795. III Gl 1:2
Tilikirjat 1796–1807. III Gl 1:3.
KuusKa = Kuusamon kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1737–1804. II Bc:1.
Kalustoluettelot 1860–1910. II Bc:3.
Tuomiokapitulilta ym. kirkollisilta viranomaisilta saapuneita päätöksiä ja kiertokirjeitä ym. 1780–1800. II Ea:4.
SotKa = Sotkamon kirkon arkisto.
Kalustoluetteloita 1809 - - 1867. II Be 1.
OKA = Oulun kaupungin arkisto.
Oulun maistraatin arkisto.
Passiluettelot 1782–1783. BIIIf:1.
Varsinaiset pöytäkirjat 1782. BI:12.
Varsinaiset pöytäkirjat 1783. BI:13.
OLKA = Oulun lääninkonttorin arkisto.
Kirjekonseptit 1786–1789. Da:3.
Lääninhallituksen talon purkamista koskevia asiakirjoja 1779–1887. JD:5.
TRA = Tornion rovastikunnan arkisto.
Härnösandin tuomiokapitulin kirjeitä 1780–1809. Ea:2.
Kuninkaallisia päätöksiä ja Länsipohjan maaherran kirjeitä ja päätöksiä 1640–1808. Ec:1.
OraKa = Oravaisten kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1810–1873. KA MF UK 298.
Muut asiakirjat 1822–1841. KA MF IK 145.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1807–1857. KA MF UK 298.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1810–1874. KA MF UK 298.
Tilikirjat 1780–1834. KA MF UK 299.
OriKa = Oriveden kirkon arkisto.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1737–1817. KA MF TK 157. SSHY.
OuKa = Oulun kirkon arkisto.
Muut asiakirjat 1795–1836. KA MF IK 145.
Muut asiakirjat (b) 1822–1841. KA MF IK 145.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1768–1840. KA MF IK 140.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1722–1766. KA MF IK 140.
Tilikirja 1766–1796. KA MF IK 142.
PalKa = Paltamon kirkon arkisto.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1728–1844. KA MF IK 186.
PedKa = Pedersören (Pietarsaaren msrk) kirkon arkisto, Pietarsaari.

Födda och döpta 1797–1817. KA DA.
Gamla handlingar, förteckningar och protokoll (1800-talet). II Ha 1.
Kalustoluettelot 1836–1859. KA MF UK 486.
Kirkonkassan tilikirjat 1740–1784. KA MF UK 485.
Kirkonkassan tilikirjat 1785–1840. KA MF UK 485.
Klockstapeln rörande handlingar 1763–1774. II Ha 9.
Kyrkan och orgeln rörande handlingar 1732–1942. II Ha 8.
Kyrkorådsprotocoller 1751–1824. II Cb 1.
Missivebok 1784–1790. II Cg 4.
Muut asiakirjat 1695–1859. KA MF UK 486.
Pöytäkirjat 1742–1824. KA MF UK 485.
Rakennuskassan tilikirjat 1787–1819. KA MF UK 486.
Rippikirja 1762–1780. KA MF UK 473.
Syntyneet ja kastetut 1797–1817. KA DA.
Tarkastuspöytäkirjat 1732–1856. KA MF UK 485.

PieKa = Pietarsaaren (ksrk) kirkon arkisto.
Pöytäkirjat 1754–1794. KA MF UK 471.
Kirkonkassan tilikirja 1703–1738. KA MF UK 471.

PKA = Pedersören kunnan arkisto, Pännäinen.
Handlingar angående Nybonäs kapelansbostad 1760-talet. Hea.
Handlingar rörande Pedersöre moderkyrkas tillbyggnad 1787- -1805. Hee.
Handlingar rörande Pedersöre Sockens Moderkyrkogård 1700–1800 -talen. Hea.
Ny klockstapel och utvidgning av kyrkan 1756- -1788. Hee.
Protokoll från sockenstämmor 1770–1797. Caa.
Sockenkassaräkenskaper 1767–1793. Gaa.

PKM = Pietarsaaren kaupungin museo, Pietarsaari.
Ehnvall, Jan, 1986. Rosenlunds prostgård i Pedersöre. Proseminariuppsats i konsthistoria med konstteori. Åbo Akademi 22.4.1986.
Kungsholman kivikirkon piirros. Jacob Rijf.
Uumajan kivikirkon luonnospiirros. Jacob Rijf 11.9.1792.
Gamla rådhuset i Jakobsad.

PMA = Paula Mäkelän arkisto.
Kirjeenvaihto.
Soklotin kyläyhteisön kokousptkt 1777–1785, 1787–1818 sekä 1820–1839. Lars Smedsin digitoima materiaali.
Tutkimukseen liittyvä kirjeenvaihto.

PuoKa = Puolangan kirkon arkisto.
Kalustoluettelo -1892. KA MF IK 173.
Muut asiakirjat 1793, 1845–1852. KA MF IK 174.
Tilikirjat 1789–1839. KA MF IK 173.

PurKa = Purmon kirkon arkisto.

Kalustoluettelot 1826–1852, 1856–1908. KA MF UK 434.
Tilikirjat 1775–1808. KA MF UK 434.
RA = Riksarkivet, Tukholma (*Marieberg*).
AE = Acta Ecclesiastica.
Härnösands stift. Vol. 9.
Stockholm: Klara, Maria, Kungsholmens församlingar. Vol. 42.
AV = Allmänna verks, directioners m. fl. skrivelser till Kungl. Maj:t.
SK = Statskontorets skrivelser till Kungl. Maj:t.
Statskontoret till KM 12.7.1811. Vol.149.
Statskontoret till KM 30.9.1812. Vol.154.
YIV KM:lle = yli-intendentin viraston kirjeet KM:lle
(*Överintendentsämbetets skrivelser till Kungl. Maj:t*).
Alahärmä: YIV KM:lle 28.4.1784. Vol. 323.
Alatornio: YIV KM:lle 9.7.1793. Vol. 331; 31.8.1803. Vol. 340.
Hartola: YIV KM:lle 23.11.1795. Vol. 333.
Hyrynsalmi: YIV KM:lle 22.5.1781. Vol. 320.
Jalasjärvi: YIV KM:lle 20.12.1786. Vol. 325.
Joutsa: YIV KM:lle 21.2.1793. Vol. 331.
Jämsä: YIV KM:lle 31.8.1802. Vol. 339.
Kaarlela: YIV KM:lle 4.4.1786. Vol. 325; 11.7.1797. Vol. 335.
Kalvola: YIV KM:lle 10.12.1795. Vol. 333; 1.7.1797. Vol. 335.
Karstula: YIV KM:lle 29.4.1800. Vol. 338.
Kemi: YIV KM:lle 23.9.1784. Vol. 323; 22.3.1786. Vol. 325.
Kruunupyy: YIV KM:lle 27.8.1796. Vol. 334.
Kuhmoniemi: YIV KM:lle 31.12.1806. Vol. 342.
Kuopio: YIV KM:lle 13.1.1795. Vol. 333; 6.8.1799. Vol. 337; 16.1.1807. Vol. 343.
Kuusamo: YIV KM:lle 12.12.1793. Vol. 331.
Kälviä: YIV KM:lle 26.6.1799. Vol. 337, 19.6.1800. Vol. 338; 26.4.1803. Vol. 340.
Laihia: YIV KM:lle 3.6.1788. Vol. 327; 19.6.1797. Vol. 335.
Lappajärvi: YIV KM:lle 9.9.1797. Vol. 335.
Laukaa: YIV KM:lle 6.3.1787. Vol. 326.
Munsala: YIV KM:lle 1.11.1775. Vol. 315.
Närpiö: YIV KM:lle 23.6.1773. Vol. 314.
Oravainen: YIV KM:lle 13.2.1793. Vol. 331.
Puolanka: YIV KM:lle 26.4.1787. Vol. 326.
Pyhäjoki: YIV KM:lle 21.10.1794. Vol. 332; 25.5.1802. Vol. 339.
Saloinen: YIV KM:lle 14.1.1785 ja 12.5.1785. Vol. 324; 19.1.1786. Vol. 325.
Skellefteå: YIV KM:lle 16.12.1793. Vol. 331.
Sotkamo: YIV KM:lle 19.12.1804. Vol. 340.

Suomussalmi: YIV KM:lle 26.4.1787. Vol. 326.
Tukholma / Kungsholm: YIV KM:lle 2.4.1806. Vol. 342.
Uusikaarlepyy: YIV KM:lle 22.2.1803. Vol. 340.
Vähäkyrö: YIV KM:lle 8.8.1786. Vol. 325; 14.1.1800. Vol. 338; 21.6.1803. Vol. 340.
Ylikiimiinki: YIV KM:lle 16.2.1785. Vol. 324.

KOLL = Kollegiers m.fl. skrivelser till KM.
KK KM:lle = Kamarikollegio KM:lle (*Kammarkollegium till Kungl. Maj:t*).
Kamarikollegio KM:lle 10.7.1780. Vol. 292.
Kamarikollegio KM:lle 30.1.1782. Vol. 302.
Kamarikollegio KM:lle 13.10.1784. Vol. 319.
Kamarikollegio KM:lle 3.2.1801. Vol. 448.
Kamarikollegio KM:lle 23.11.1802. Vol. 466.
MH KM:lle = maaherran kirjeet KM:lle (*Landshövdingarnas skrivelser till KM*).
Savolax och Karelens län 1795–1798. Vol. 6.
Västerbottens län 1788–1794. Vol. 20; 1798–1803. Vol. 22.
Uleåborgs län 1783–1787 Vol. 3.
Österbottens län 1759–1762. Vol. 18; 1774–1775. Vol. 24; 1776–1779. Vol. 25; 1780–1785. Vol. 26; 1786–1789. Vol. 27; 1794–1795. Vol. 29; 1798–1799. Vol. 31.
VK KM:lle = Valtionkonttorin kirjeet KM:lle
VK KM:lle 12.7.1811. Vol. 149.
VK KM:lle 30.9.1812. Vol. 154.
YKV KM:lle = Ylikäskynhaltijanviraston kirjeet KM:lle
YKV KM:lle 13.9.1808. Vol. 114.

KKA = Kammarkollegiets arkiv.
Beforningsakter. H I.
Beforningsakter 1666–1830.
Tjänsteregister 1709–1810.
Protokoll år 1788 (sept.-oct). A I a. Vol. 338.
Tp = Tredje provinskontoret.
Västerbottens län. Nr. 948/1803. 1804 års handlingar, jan.-juni.

ÖHA = Överintendentsämbetets huvudarkiv.
Administrativa ärenden 1741–1802. FV a:1.
Diarier 1773–86. CI aa:1.
Diarier 1787–1796. CI aa:2.
Diarier 1777–1835. Promemorier m m till diarierna. CI ab:1.
Farleder, kajer, fyrar och båkar i Sverige och Finland.
Finland 1783–1808. F III:5.
Förteckning över ritningar.
Kyrkliga byggnader. Finland och övriga utlandet. D II bb:10.

Alatornio: ÖIÄ KN 1:1–7.
Hartola: ÖIÄ KG 1:1.
Joutsa: ÖIÄ KJ 3:1.
Jämsä: ÖIÄ KJ 5:1.
Kaarlela: ÖIÄ KK 7: 1–5.
Kalvola: ÖIÄ KK 2:3.
Karstula: ÖIÄ KK 8:1.
Karttula ja Salo: ÖIÄ KK 9:1–3.
Kemi: ÖIÄ KK 13:1–6.
Kruunupyy: ÖIÄ KK 20: 1–2.
Kuhmoniemi: ÖIÄ KK 22:1–2.
Kuopio: ÖIÄ KK 24:1–2.
Kuusamo: ÖIÄ KK 28:1.
Kälviä ÖIÄ KK 12:1–2.
Laihia: ÖIÄ KL 1:1–7.
Laukaa: ÖIÄ KL 5:1–2.
Luoto: ÖIÄ KL 4:1.
Munsala: ÖIÄ KM 6:1.
Närpiö: ÖIÄ KN 5:1.
Oravainen: ÖIÄ KO 1:1.
Pedersöre ÖIÄ KP 1:1.
Purmo: ÖIÄ KP 7:1.
Pyhäjoki: ÖIÄ KP 8:1–6.
Vähäkyrö: ÖIÄ KL 11:1–3.

Kungliga brev i original 1768–94. EI a:2.
Kungliga brev i original 1795–1800. EI a:3.
Kyrkliga byggnader i Finland. F II b:1. A–K.
Kyrkliga byggnader i Finland. F II b:2. L–O.
Kyrkliga byggnader i Finland. F II b:3. P–Ö.
Kyrkliga byggnader i Sverige. F II aaa:1.
Kyrkliga byggnader i Sverige. F II aaa:19.
Västerbottens län. Bygdeå.
Prisuppgifter 1781–1818. EIV a:1.
Profana byggnader. Finland och övriga utlandet, fyrar, monument, typritningar, oidentifierade ritningar. D II ba:4.
Heinola ÖIÄ PH 2:1–17
Kalajoki ÖIÄ PK 2: 1–2.
Kuopio ÖIÄ PK 15: 1–4.
Mustasaari ÖIÄ PM 2:1
Uusikaarelpyy (*Karleby, Ny*) ÖIÄ PK 6:1.
Profana byggnader utom Sverige.
FIc:2. 1754-1807. Finland, Åbo län.

FIc:3. 1755-1802. Finland, Nylands, S:t Michels och Tavastehus län.
FIc:4. 1764-1806. Finland. Vasa, Kuopio, Uleåborgs och Lapplands län.
Protokoll, äldre huvudserie (*YIV:n pöytäkirjat*).
AI aa:1. 1783–1785. (Vol. 1.)
AI aa:2. 1786–1789. (Vol. 2.)
AI aa:3. 1790–1793. (Vol. 3.)
AI aa:4. 1794–1796. (Vol. 4.)
AI aa:5. 1797–1799. (Vol. 5.)
AI aa:6. 1800–1801. (Vol. 6.)
AI aa:7. 1802. (Vol.7)
Ritningar till kyrkliga byggnader. (Ruotsi)
Bygdeå: ÖIÄ B 225: 1–3.
Luulaja: ÖIÄ L 130: 1–3.
Tukholma / Adolf Fredrik: ÖIÄ S 234: 1–5, 6–10.
Tukholma: Hedvig Eleonora: ÖIÄ S 266:1–11.
Tukholma / Johannes: ÖIÄ S 274: 1–3, 5–13.
Tukholma / Kungsholm: ÖIÄ S 299: 4–8, 10.
Söraby: ÖIÄ S 429:1–3.
Östra Ed: ÖIÄ E 6: 1–3.
RauKa = Rautalammin kirkon arkisto.
Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1801–1840. KA DA.
SaloKa = Saloisten kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1794–1836. KA MF IK 549.
Tilikirjat 1760–1792. KA MF IK 549.
SKS = Suomalaisen kirjallisuuden Seura.
BK = Biografiakeskus http://www.kansallisbiografia.fi/
Suomalaiset kenraalit ja amiraalit Venäjän sotavoimissa 1809–1917 http://www.kansallisbiografia.fi/kenraalit/?p=search .
SoKa = Soinin kirkon arkisto.
Muut asiakirjat 1791–1859. KA MF UK 328.
Muut asiakirjat 1780–1832. KA MF UK 328.
Tilikirja 1793–1839. KA MF UK 327.
SotKa = Sotkamon kirkon arkisto.
Tilikirjat 1765–1810. KA MF IK 102.
SPA = Suomen palovakuutuskonttorin arkisto.
Uusikaarlepyy 1816–1816, 1818–1818. KA DA.
SSA = Stockholms stadsarkiv, Tukholma.
AdolFKa = Adolf Fredriks kyrkoarkiv.
Kartor och ritningar. 1768–1780. Vol.3. OVIIIa.
FinsKa = Finska församlings kyrkoarkiv.
Födelse- och dopböcker 1781–1810. CI:8.
Församlingsböcker 1783–1786. A II:1.

Församlingsböcker 1811–1820. A II:3.
Handlingar angående kyrkan 1664–1808. OI:1.
Historiska anteckningar. PII:5. 1732–1818.
Historiska anteckningar. PII:8. 1807–1906.
Historiska anteckningar. PII:9. 1808–1810.
Kyrkorådets protokoll. KIIIa:3. 1740–1839.
Kyrkoräkenskaper 1756–1761. LIa:11.
Kyrkoräkenskaper 1766–1768. LIa:13.
Kyrkoräkenskaper 1807–1810. LIa:23.
Prästbetyg 1780–1823. HIa:1.
Prästbetyg 1800–1820. HIa:2.
Prästbetyg 1800–1827. HIa:3.

JK = Justitiekollegium.
Dödlistor 1809. E II e1:81.
Register till dödlistorna 1808. E II e2:22.
Register till dödlistorna 1809. E II e2:23.

KungKa = Kungsholms kyrkoarkiv.
Diverse längder över församlingens invånare. 1785–1786. Män (*Ulr. Eleon. Församl. Mankön 1701-1808*). AI b:1.
Diverse längder över församlingens invånare. 1785–1787. Kvinnor (*Ulr. Eleon. Förs. Qvinn Kön 1725–1810*). AI b:2.
Diverse längder över församlingens invånare. 1806. Män (*På Kungsholmen Boende och Inom Ulr. Eleon. Församl. Vistande Personer af Mannkjönet 1721–1808*). AI b:3.
Diverse längder över församlingens invånare. 1806. Kvinnor (*På Kungsholmen Boende och Inom Ulr. Eleon. Församl. Vistande Personer af Qvinnkjönet Antecknade efter År o. Ålder 1716–1807*). AI b:4.
Diverse längder över församlingens invånare. 1806. AI b:5. Register till volymerna AI b:3–4.
Dödbok 1779–1811. FI:2.
Gravböcker 1693–1866. OII:1.
Handlingar rörande gravar på kyrkogården och i kyrkan 1775–1899. OIII:1.
Handlingar rörande kyrkan 1780–1819. OIV:3.
Handlingar rörande kyrkan 1695–1848. OIV:5.
Kartor och ritningar.
Kungsholms kyrka 1672–1817. OXa:1.
Kungsholms kyrka 1806. OXa:2.
Kassaböcker 1789–1799. LIc:2.
Kassaböcker 1801–1811. LIc:6.
Kassaböcker 1803–1808. LIc:7.
Kyrkoräkenskaper 1792. LIa:90.

Kyrkoräkenskaper 1799. LIa:97.
Kyrkoräkenskaper 1808. LIa:106.
Kyrkoräkenskaper 1809. LIa:107.
Kyrkoräkenskaper i avskrift 1804-1813. LIb:51–60.
Protokoller 1783–1803. KIIIa:5
SM = Stockholms magistrat och rådhusrätt.
Notariens ekonomiprotokoll 1808. A10a:68.
ÖSÄ = Överståthållarämbetet.
Polisärenden I. Äldre poliskammaren.
Diarium 1808. CIa1:35.
Diarium 1809. CIa1:36.
ÄB = Ämbets och byggningskollegium.
Protokoll 1808. AI:99.
SSS = Suomen sukututkimusseura, Helsinki.
HisKi = historiakirjojen hakuohjelma. http://www.genealogia.fi
SuoKa = Suomussalmen kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1853–1894. KA MF OS 93.
Pitäjän-, kirkon- ja kappelikousten pöytäkirjat 1848–1865, 1875–1894. KA MF OS 93.
Taiku = Jyväskylän yliopiston taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylä.
Kirkkotaiteen ja –arkkitehtuurin tutkimusinstituutti.
Kallio, Jaana, 2000. Kirkkomaalari Johan Tilén. Pro gradu -tutkielma 2000.
TerKa = Tervolan kirkon arkisto.
Kirkonkassan tilikirjat 1768–1843. KA MF IK 228.
Tuomiokapitulin päätökset ja kirjeet 1750–1769. II Ea:1. KA DA.
TeerKa = Teerijärven kirkon arkisto, Teerijärvi.
Inventariebok 1891–1948. Z I 3.
Inventeringsbok. Bok om ”märkvärdigheter”. 1738–[1825]. Z I 1.
Inventeringsbok. Husesyner. Prästlöner. S II 1.
Moderkyrkan i Kronoby. T VI.
Rovastintarkastuspöytäkirjat 1804–1856. KA DA.
Räkenskapbok 1738-1808. Insamling för kyrkobygget 1774. X I 1.
TM = Thorvaldsens museum.
Bertel Thorvaldsens brevarkiv.
http://brevarkivet.thorvaldsensmuseum.dk/om
TMA = Turun maakunta-arkisto, Turku.
TTA = Turun tuomiokapitulin arkisto.
E VI = Emäseurakunnittain järjestettyjä asiakirjoja.
Iin emäseurakunta, Kuivaniemi, Kiiminki, Haukipudas 1827, 1829, 1831–32, 1834–1840, 1842, 1844–1850. E VI 41.

Hyrynsalmen emäseurakunta, Ristijärvi, Suomussalmi, Puolanka. 1832, 1833–1835, 1838, 1843–1846, 1848–1851. E VI 37.
Kortesjärvi 1876-1905. E VI 80.
Kuortaneen emäseurakunta. Alavus (v:een 1876), Töysä (v:een 1876). E VI 84.
Kuusamo 1827–1851. E VI 88.
Lappajärven emäseurakunta. Kortesjärvi, Alajärvi, Evijärvi, Vimpeli, Soini, Lehtimäki. 1825, 1827–1849. E VI 93a.
Lappajärven emäseurakunta. Kortesjärvi (v:een 1876), Alajärvi (v:een 1876), Evijärvi (v:een 1878), Vimpeli (v:een 1880), Soini (v:een 1876), Lehtimäki (v:een 1876). 1850–1908. E VI 93b.
Lohtajan emäseurakunta. Kannus, Toholampi, Lestijärvi, Himanka 1825–1850. E VI 106a.
Pietarsaaren maa- ja kaupunkiseurakunta, Luoto, Ähtävä, Purmo 1825, 1829–1855. E VI 152a.
Pietarsaaren maa- ja kaupunkiseurakunta, Luoto (v:een 1871), Ähtävä (v:een 1870), Purmo 1856–1880. E VI 152b.
Kirjekirjat. (Kk)
Bref bok 1782. BI 49.
Bref bok 1784. BI 51.
Bref bok 1785. BI 52.
Bref bok 1795. BI 62.
Bref bok 1796. BI 63.
Bref bok 1798. BI 65.
Bref bok 1799. BI 66.
Kongl. bref 1743-1800. E I 13.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1775. KA MF JK 2179.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1784. KA MF JK 2180.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1787, 1788, 1789. KA MF JK 2182.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1790. KA MF JK 2183.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1794, 1795, 1796. KA MF JK 2184.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1799, 1800. KA MF JK 2185.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1804, 1805, 1806. KA MF JK 2187.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1807, 1808. KA MF JK 2188.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1812. KA MF JK 2190.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1845. KA MF JK 2208.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat 1846. KA MF JK 2209.
TorKa = Tornion kirkon arkisto.
Tilikirja 1701–1786, 1787–1803. KA MF IK 195.
UUB = Uppsala Universitetsbibliotek, Uppsala.
Bilddatabas http://www.ub.uu.se/sv/Sok/Bilder/Bilddatabasen/.
Inrikes Tidningar 1809. Tidn. G.S 183 F.

Palmskiöldska samlingen. Vol. 261, fol. 677.
Topografiska planschsamlingen.
Kungsholms kyrka m.m. 41338–41367.
Westinska samlingen.
Westin 1718. Beskrivning om Kungsholmen. Kyrkan. A.
Westin 1719. Beskrivning om Kungsholmen. Kyrkan. B.
Westin 1737. Kungsholms kyrkoråds protokoll för 1630- till 1860-talen m. fl. handlingar jämte biografier om kyrkorådsledamöter.
UusKa = Uudenkaarlepyyn kirkon arkisto, Uusikaarlepyy.
Kirkonkokousten pöytäkirjat 1743–1761. II Ca 2.
Kirkonkokousten pöytäkirjat 1761–1839. II Ca 3.
Kuolleet 1730–1812. KA DA.
Muuttaneet 1751–1806. KA DA.
Tarkastuspöytäkirjat 1699–1856. KA MF UK 465.
Tilikirja 1747–1800. III G bb 1.
Tilikirja 1801–1840. III G bb 2.
Rippikirjat 1771–1782. (Uudenkaarlepyyn kaupunki). KA DA.
Rippikirjat 1771–1781 (po.1777–1781). KA DA.
Rippikirjat 1781–1787. KA DA.
Rippikirjat 1788–1794. (II). KA DA.
Rippikirjat 1795–1801. KA DA.
Rippikirjat 1802–1808. I Aa 31. JyMA MK.
Rippikirjat 1810–1816. KA DA.
Rippikirjat 1817–1823. KA DA.
Väkilukutaulut II 1774–1843. KA MF VÄ 162.
VaaKa = Vaasan kirkon arkisto.
Rippikirjat 1777–1783. I Aa:4. KA DA.
Rippikirjat 1791–1796. I Aa:8. KA DA.
VimKa = Vimpelin kirkon arkisto, Vimpeli.
Kalustoluettelot. II Ba 1.
Kirkonkokousten ptkt 1805–1821. II Ca 1.
Pitäjän- ja kirkokousten pöytäkirjat 1846–1893. KA DA.
Tilikirja 1808–1820. III Gl 1.
Tilikirja 1820–1878. III Gl 2.
VMA = Vaasan maakunta-arkisto, Vaasa.
Kirkonarkistot.
VähKa = Vähänkyrön kirkon arkisto.
Kirkkoa ja pappilaa koskevia asiakirjoja 1607–1956. II Hb 2.
Kirkon rakennuskassan tilitositteet 1802, 1804. III Gl 6:1.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1755–1827. II Ca 1.
Pitäjänkokousten pöytäkirjat 1791–1855. II Ca 2.

Uuden kirkon katon huonosti rakentamista koskevia asiakirjoja vuosilta 1804, 1806–1808. II Hb:5.
Uuden kirkon rakentamista koskevaan riitajuttuun liittyvät asiakirjat 1798–1810. II Hb:3.
VöKa = Vöyrin kirkon arkisto.
Tilitositteet 1800–1875. III Gk 1.
PRA = Pietarsaaren rovastikunnan arkisto.
Jäljennöksiä kuninkaan ja keisarin kirjeistä tuomiokapitulille vv. 1788-1806. II Eb 1.
Lääninhallituksen kirjeitä vv. 1788–1811. II Eb 2.
Muiden kirkollisten viranomaisten kirjeitä vv. 1801–1913. II Ea 8.
Muiden valtion viranomaisten kirjeitä ym. vv. 1789–1873. II Eb 3.
Rovastikuntaan kuuluvien seurakuntien kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjoja vv. 1788–1806. II Ca 1.
Tuomiokapitulin kirjeet vv. 1768–1873. II Ea 3.
Tuomiokapitulin kirjeet vv. 1779–1811. II Ea 4.
Tuomiokapitulin kirjeet vv. 1806–1837. II Ea 5.
Tuomiokapitulin kirjeet vv. 1837–1843. II Ea 6.
Tuomiokapitulin kirjeet vv. 1844–1852. II Ea 7.
Virkakirjeiden kirjekonsepteja vv. 1791–1863. II Da 1.
STTK = Seinäjoen tehtaan ja Törnävän kartanon arkisto.
Kassakirjat 1783–1784. Gb 1.
Kassakirjat 1785–1787. Gb 2.
Kauppaliikkeen tilikirja. Vaasa 1781–1788. Gj 1:2.
Konseptikassakirja 1781–1784. Gc 1.
Konseptit ja toisteet 8.2.1781–5.8.1782. Da 1.
Konseptit ja toisteet 5.8.1782–30.12.1784. Da 2.
Memoriaalit 1781–1784. Gf 1.
Memoriaalit 1785–1786. Gf 2.
Pääkirja 1776–1782. Ga 2.
Velkojien henkikirjat Gh 2.
VHO = Vaasan hovioikeuden arkisto.
Hovioikeuden rakennuksen ja puiston asiakirjat 1776–1784. Hb:1.
VähKa = Vähänkyrön kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1763–1904. KA MF UK 8.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1791–1855. KA MF UK 7.
Tarkastuspöytäkirjat 1732–1855. KA MF UK 7.
Tilikirjat 1745–1819 (v:teen 1799). KA MF UK 7.
Tilikirjat 1745 (v:sta 1799)-1819. KA MF UK 8.
VöKa = Vöyrin kirkon arkisto.
Kalustoluettelot 1796–1875. KA MF UK 289.
Pitäjänkokouspöytäkirjat 1839–1845. KA MF UK 287.

Tilikirja 1751–1783. KA MF UK 288.
Tilikirja 1784–1851. KA MF UK 289.
WWA = William Wikin arkisto, Pietarsaari. Johan Wikin hallussa.
Ahlnäs, Johan, 1923. *Släkten Riif i Soklot*. William Wikin elokuussa 1948 kirjoittama konekirjoitusjäljennös Johan Ahlnäsin 28.10.1923 päiväämästä käsikirjoituksesta.
Wik, William, 9.10.1975. *Jacob Rijfs verksamhet i Kungsholms församling*. Julkaisematon käsikirjoitus.
Rijfeihin liittyvä tutkimusmateriaali.
William Wikin ja Hans Lindénin välinen kirjeenvaihto.
YlikKa = Ylikiimingin kirkon arkisto.
Tilikirjat 1772–1808. KA MF IK 247.
ÅA = Åbo Akademi.
Teologiska fakulteten.
Söderbacka, Maria, 2005. *Striden kring Pedersöre kyrkas ombyggnad under 1700-talets senare hälft*. Pro gradu -avhandling.
ÅAB = Åbo Akademis bibliotek.
Handskriftsavdelningen.
Handlingar rörande Kimo bruk. Rättegångs handlingar m.m. från 1700-talet o. senare. II. D 61/93.

Tiedonantoja

Ahlnäs, Håkan, taiteilija, Rijf-jälkeläinen, Uusikaarlepyy.
Björklund, Guy, Pietarsaaren kaupunginmuseon johtaja, Pietarsaari.
Ekberg, Antoinette, arkistonhoitaja, Stadsarkivet, Tukholma.
Engström, Sven-Olof ja Birgitta (o.s. Ahlnäs), Pietarsaari.
Gåsste, Johan, kartta- ja piirustuskokoelman hoitaja, Riksarkivet, Tukholma.
Känsälä, Risto, maakunta-amanuenssi, Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo, Seinäjoki.
Rantalainen, Kari, Maanmittauslaitoksen tietopalvelupäällikkö, Jyväskylä.
Smeds, Lars, sukututkija, Rijf-jälkeläinen, Uusikaarlepyy.
Wik, Johan, mainosgraafikko, Rijf-jälkeläinen, Pietarsaari.
Ylimartimo, Teija, HuK, kirkkoesine-inventoija, Tornio.

Kirjallisuus

Adam, Robert, 1764. *Ruins of the palace of the Emperor Diocletian at Spalatro in Dalmatia* [.] By R. Adam F.R.S F.S.A architect to the King and to the Queen printed for the author MDCCLXIIII. [London]: Printed for the author.
http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/DLDecArts.AdamRuins
Ahlström, Al[arik]., 1947. *Jakobstads fyra rådhus*. Jakobstad: [s.n.].

Ahmas, Kristiina, 2013. Falanderin talo – Pohjanmaan rannikkokaupunkien vanhin kivitalo. *Pohjanmaan porvariston vuosisata 1750–1850:* asuminen ja elämänmuoto. K.H. Renlundin museon – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseon julkaisuja 5. Toim. Seija Johnson & Sanna-Maija Kauppi. [Kokkola]: K.H. Renlundin museo, Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo.

Airas, Kaarlo, 1931. *Kirkollista elämää ja hengellisiä liikkeitä Tornionjokilaakson alaosilla 1675–1809*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 29. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Alanen, Aulis J[ohannes]., 1958. Jalasjärven kirkollisesta kehityksestä. *Jalasjärven kirja*. Toim. Toivo Vuorela. Helsinki: Etelä-Pohjalainen osakunta.

Alanen, Aulis J[ohannes]., 1964. Suomen historia kustavilaisella ajalla. *Suomen historia X*. Porvoo: WSOY.

Ala-Pöntiö, Kaisu – Harmaala, Erkki – Limndell, Juhani – Tuorila, Teuvo, 1998. *Himangan seurakunta 100 vuotta*. [Himanka]: Himangan seurakunta.

Alm, Göran, 1998. Arkitekturen och inredningskonsten. *Den gustavianska konsten*. Signums svenska konsthistoria [8]. Lund: Signum.

Alm, Göran, 2000. Kyrkoarkitekten. *Carl Hårleman:* människan och verket. [Redaktion: Magnus Olausson och Rebecca Millhagen]. Stockholm: Byggförl. i samarbete med Statens fastighetsverk och Nationalmuseum.

Andersson, William – Kindström, Lars-Johan, 1951. Trefaldighetskyrkan eller Tyska kyrkan i Karlskrona: konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor* 65; Blekinge; band 3, häfte 2. Stockholm: Generalstabens Litografiska Anstalts Förlag.

Appelgren, Kari, 1985. Om den skulpterade och målade inredningen i Svenska Österbottens kyrkor. *Svenska Österbottens historia V*. [Vasa]: Svenska Österbottens landskapsförbund.

Aronsson, Peter – Fagerlund, Sofia – Samuelsson, Jan (red.), 1999. *Nätverk i historisk forskning -metafor, metod eller teori?* Växjö: Växjö Universitet.

Asp, C.H., 1860. *Bidrag till femtio-åriga minnet av Döbeln och björneborgarne i finska kriget 1808 och 1809*: anteckningar af en civil tjensteman vid Björneborgs regemente; utgifne med tillagde noter af J.O.J. Rancken; inledde med ett förord af Gustaf Montgomery. Stockholm: Bonniers.

Aspegren, Hans Henrik, 1766. *Försök til en historisk, geometrisk och physico-oeconomisk beskrifning öfwer Pedersöre sokn i Österbotn: Andra eller Historiska delen.* Åbo: tryckt hos Joh. Christph. Frenckell.

Back, Lars, 1980. *Kaarlelan pitäjän historia 2*. [Kokkola]: [Kaarlelan kunta].

Backman, Wold[emar], 1938. *Ett bidrag till Nykarleby stads personhistoria*: borgare och borgarsläkter 1721–1857. Vasa: [Vasabladet].

Berg Villner, Lena, 1997. *Tempelman:* arkitekten Olof Tempelman 1745–1816. Stockholm: Stockholmia förlag.

Bergholm, Axel, 1901. *Sukukirja*: Suomen aatelittomia sukuja: I osa. Suomen muinaismuistoyhdistyksen puolesta toim. Axel Bergholm. [Helsinki]: [Suomen muinaismuistoyhdistys].
Bergman, Mats, 2000. *Adolf Fredriks kyrka – Adolf Fredrik´s church*. [Stockholm: Adolf Fredriks församling].
Berndtson, Nils, 1965. *Laukaan historia.* 1, Vanhan Laukaan vaiheita esihistoriallisesta ajasta vuoteen 1776. Laukaa: Laukaan kunta.
Berndtson, Nils, 1986. Kirkko ja henkinen kulttuuri. *Laukaan historia:* 2, 1776–1868. Toim. PenttiTorikka. [Laukaa]: Laukaan kunta: Laukaan seurakunta.
Beskow, Hans, 1952. *Bidrag till studiet av övre Norrlands kyrkor*. Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademiens handlingar. Del 79:1. Stockholm: Wahlström & Widstrand (i kommission).
Björklund, Guy, 2013. Lindskogska gården – Jakobstads första stenhus. *Pohjanmaan porvariston vuosisata 1750–1850:* asuminen ja elämänmuoto. K.H. Renlundin museon – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseon julkaisuja 5. Toim. Seija Johnson & Sanna-Maija Kauppi. [Kokkola]: K.H. Renlundin museo, Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo.
Björkman, Lolan, 2011. *Kruunupyyn hospitaali 1631–1841*. [Kruunupyy]: Kruunupyyn kotiseutuyhdistys.
Björkskog, Fredrik, 1992. *Larsmo kyrka 200 år*. [Larsmo]: [Larsmo församling].
Björkskog, Fredrik, 2012. *Larsmo kyrka 1787–2012.* [Larsmo]: [Larsmo församling].
Brandel, Sven, 1927. Byggnadshistoria och inventarier. S. Klara kyrka, 2. *Sveriges kyrkor* 23: Stockholms kyrkor; band 6, häft 2. Stockholm: Svenska bokhandelscentralen.
Bruschi, Arnaldo, 1977. *Bramante*. Foreword by Peter Murray. London: Thames and Hudson.
Cajanus, Eric, 1755. *Historisk och oeconomisk beskrifning öfwer Cronoby Sokn*. Uti Österbotn, hwilkens förra deel, med Wederbörandes minne, under oeconomiae professorens och Kongl. Swenska Wettenskaps acad. ledamots, herr Pehr Kalms inseende, til allmän undersökning i Åbo Academies öfre läro-saal den 7. Maji 1755. f. m. framställer Eric Cajanus, Erics son, Österbotninge. Åbo: tryckt, hos direct. och kongl. boktr. i stor-förstendomet Finland, Jacob Merckell.
Cajanus, K. I., 1927. Piirteitä Kemin maaseurakunnan kirkkojen historiasta. Tornio: Tekijä.
Calamnius, Rurik, 1904. Hajanaisia tietoja Suomussalmen seurakunnan vaiheista. Porvoo: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
Calamnius, Rurik, 1912. Suomussalmen seurakunnan historia. Oulu: Oman Kannan kirjapaino.
Carlén, Octavia, 1864. *Stockholms kyrkor och deras historiska minnen*: anteckningar. Stockholm.

Cederberg, A.R., 1948. Heinola maaherran residenssinä. *Heinolan kaupungin historia*. Tampere: Heinolan kaupunki.

Clarke, Edward Daniel, [1799a] 1990. *Matka Suomen halki Pietariin 1799*: Edward Daniel Clarken matka Suomessa talvella 1799–1800. Suomentanut sekä johdannolla ja selityksin varustanut Jorma Ojala. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Clarke, Edward Daniel, [1799b] 1997. *Matka Lapin perukoille 1799*: Edward Daniel Clarken matka Hampurin, Kööpenhaminan ja Tukholman kautta Tornioon ja Enontekiölle kesällä 1799. Suomentanut sekä johdannolla ja selityksin varustanut Jorma Ojala. [Lahti]: IdeaNova.

Clarke, Edward Daniel, [1799c] 2000. *Napapiirin takaa alas Pohjanmaalle 1799*: Edward Daniel Clarken matkat Lapissa ja Pohjanmaalla syyskesällä 1799. Suomentanut sekä johdannolla ja selityksillä varustanut Jorma Ojala. [Lahti]: IdeaNova.

Cleve, Nils, 1968. *Suomen rokokoon ja uusklassismin taideaarteita*. Toim. Istvan Rácz. Helsinki: Otava.

Colliander, O[tto].I[mmanuel]., 1910. *Suomen kirkon paimenmuisto 19:n vuosisadan alusta nykyaikaan*. Ensimmäinen osa. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 8. Helsinki: Otava.

Davidson, Åke, 1989. *Katalog över Westinska handskriftssamlingen i Uppsala universitetsbibliotek*. Acta Westiniana, 2. Uppsala: Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala.

Edling, Barbro, 1993. Överintendentsämbetet och kyrkorna i Finland 1760–1809. *Kyrkobyggnader 1760–1860*. Del 3: Övre Norrland, Finland 1760–1809. Sveriges kyrkor vol. 217. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Ehrensvärd, Carl August, 2002. Matka Italiaan 1780, 1781, 1782 – Resa til Italien 1780, 1781, 1782. Skrifven 1782 i Stralsund. Stockholm, tryckt i Kongl. Tryckeriet, 1786. Suomentanut Martti Berger. [Helsinki]: Artemisia.

Ehrensvärd, Ulla, 1962. Svenska arkitekturritningar i Eremitaget och andra samlingar i Leningrad. Natiomalsmuseums skriftserie. Stockholm.

Eimer, Gerhard, 1966. Romerska centraliseringsideer i Sveriges Barocka kyrkobyggnadskonst. [Separatum. Konsthistoriska studier tillägnade Sten Karling, Stockholm de 13 januari 1966]. Stockholm.

Ekstrand, Viktor, 1896–1903. *Svenska landmätare: biografisk förteckning*. [D. 1], 1628–1900. Stockholm: Sveriges lantmätarefören. : Fritzes k. hofbokhandel [distributör], [1896–1903].

Elakoski, Erpo, 2008. *Heinolan maaherran residenssin asemakaava ja rakennukset Ruotsin vallan aikana 1775–1809*. Heinolan kaupunginmuseon julkaisuja 16. [Heinola]: Heinolan kaupunginmuseo.

Elgenstierna, Gustaf, 1926. *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*. 2, af Chapman–Fägerstråle. Stockholm: Norstedt.

Elomaa, Hanna, 2001. Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. *Kulttuurihistoria - Johdatus tutkimukseen.* Toim. Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki.

Ervasti, Seppo, 1981. Kuusamon seurakunnan kolme vuosisataa. *Kuusamon seurakunnan historia*. [Kuusamo]: [Kuusamon seurakunta].

Fellman, Susanna, - Rahikainen, Marjatta (toim.), 2012. *Historical Knowledge. In Quest of Theory, Method and Evidence*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publisher.

Fellström, K[ristian]. A[ugust]., 1964. *Från kyrkbacken:* historiska anteckningar från Skelleftebygden. 2:a uppl. [Skellefteå].

Flodin, Barbro, 1993. Kyrkobyggnadet i Övre Norrland 1760–1860. *Kyrkobyggnader 1760–1860*. Del 3: Övre Norrland, Finland 1760–1809. Sveriges kyrkor vol. 217. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Fogelmarck, Stig, 1957. *Carl Fredrik Adelcrantz: arkitekt*. Monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning 20. Stockholm.

Forsblom, Alarik, 1925. Nedervetil församling och kyrka. *Svenskt kyrkoliv i Finland*: arsbok för de svenska församlingarna 1926. Helsingfors: Förbundet för svenskt församlingsarbete i Finland.

Forsman, Rabbe, 2008. Rakkaudesta kirkkoon. *En spegling av himlen. Sankta Birgitta kyrka i Nykarleby, 300 år*. [Ansvarig utgivare: Lars-Johan Sandvik]. [Nykarleby, Gustaf Adolfsgatan 5]: [Nykarleby församling], 2008; [Vasa].

Fries, Ingegerd, 1987. Kyrkor och kyrklig verksamhet. *Välkommen till Umeå*. Umeå kommun: Umeå.

Fogelmarck, Stig, 1995. *C.F. Adelcrantz*: ett gustavianskt konstnärsöde. Vitterhets akademiens serie Svenska lärde. Stockholm: Natur och kultur.

Gardberg, C[arl] J[acob], 1957. Med murslev och timmerbila. Med byggare i 800 år. Publikation utgiven med andledning av Svenska byggmästareföreningens i Helsingfors 50-åriga verksamhet 1907–1957. Helsingfors: Svenska byggmästareföreningen i Helsinfors.

Gardberg, C[arl]. J[acob]., 1959. *Åbo slott under den äldre vasatiden*: en byggnadshistorisk undersökning. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 60. Helsinfors.

Gardberg, C[arl] J[acob]., 1978. Byggnadskonst och miljö. *Konsten i Finland:* från medeltid till nutid. Red. Sixten Ringbom med bidrag av Bendt von Bonsdorff… [et al.]. Helsingfors: Schildt.

Gardberg, C[arl] J[acob], 2002. *Kivestä ja puusta*: Suomen linnoja, kartanoita ja kirkkoja. Helsinki: Otava.

Gardberg, C[arl] J[acob], 2003. *Maan poveen*: Suomen luterilaiset hautausmaat, kirkkomaat ja haudat. [Espoo]: Schildt.

Gardberg, C[arl] J[acob], 2006. Rijf, Jacob (1753–1808), lääninrakennusmestari, kirkonrakentaja. Suomen kansallisbiografia 8. Toim. Matti Klinge. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

Gardberg, C[arl] J[acob] – Känsälä, Risto, 2004. Honka, Matti (1713–1777), kirkonrakentaja. *Suomen kansallisbiografia* 4. Toim. Matti Klinge. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
Ginzburg, Carlo, 1996. *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista.* [Helsinki]: Gaudeamus.
Haapio, Markku (toim.), 1980. *Suomen kirkot ja kirkkotaide 2*. Lieto: Etelä-Suomen kustannus.
Haavio, Jaakko (toim.), 1947. Mikael Agrigolasta E. W. Pakkalaan. Suomen kirkon paimenien elämäkerrasto. Porvoo: WSOY.
Halila, Aimo, 1953. *Oulun kaupungin historia*. 2, 1721–1809. Oulu: Oulun kaupunki.
Hamberg, Per Gustaf, 1954. *Två planer till Kungsholms kyrka i Uppsala Universitetsbibliotek*. Fornvännen 49. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och aktikvitetsakademien: Wahlström & Widstrand.
Hamberg, Per Gustaf, 1955. *Tempelbygge för protestanter: arkitekturiska studier i äldre reformert och evangelisk-luthersk miljö*. Stockholm.
Harju, Virpi, 1997. Themiksen temppeli. Vanhan Vaasan hovioikeuden talo. Kustaa III:n valistuspyrkimysten monumentti. Jyväskylä Studies in the Arts 60. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
Hart, Vaughan – Hicks, Peter (eds.), 1996. Sebastiano Serlio on Architecture Volume One: Books I–V of 'Tutte L'Opere D'Arhcitettura et Prospetiva. New Haven & London: Yale University Press.
Hedman, Ossi, 1969. Kemin kaupungin historia sekä katsaus Kemin seudun ja Kemin Lapin varhaisempiin vaiheisiin. I osa. Tampere: Tampereen yliopiston tutkimuslaitos: Kemi: Kemin kaupunki.
Heimala, Aarne, 1965. Kuopion tuomiokirkko ja sen rakentajat. *Elämää Kuopion tuomiokirkon vaiheilla*. Kuopio: Kuopion tuomiokirkkoseurakunta.
Hiekkanen, Markus, 2007. *Suomen keskiajan kivikirkot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Himangan seurakunta 100 vuotta. Toim. Kaisu Ala-Pöntiö, Erkki Harmaala, Juhani Lindell ja Teuvo Tuorila.[Himanka]: Himangan seurakunta.
Himanka, Mikko, 2003. *Lohtajan pappila 200 vuotta:* 1803–2003. [Lohtaja]: Lohtajan ev.-lut. seurakunta.
Holma, Elisa, 1983. Kirkko ja seurakuntalaiset. *Järviseudun historia.* 2, Kunnallishallinnon toteuttamisesta 1970-luvulle. Toim. Toivo Nygård. [Evijärvi]: [Järviseudun historian historiatoimikunta].
Honkonen, Terhi, 2009. Kappeliseurakunnan aika 1806–1865. *Vimpelin historia*. [Vimpeli]: Vimpelin seurakunta ja kunta.
Honkonen, Terhi, 2009b. Seurakunta kirkonkokouskaudella 1867–1933. *Vimpelin historia*. [Vimpeli]: Vimpelin seurakunta ja kunta.
Howell, Martha, - Prevenier, Walter, 2001. *From Reliable Sources. An Introduction to Historical Methods.* Ithaca: Cornell University Press.
Huldén, J. J., 1941. *Österbottniska lustresa*. Helsingfors: Söderström.

Hultmark, Emil, 1935. *Kungl. Akademiens för de fria konsterna utställningar 1794–1887*: förteckning över konstnärer och konstverk. Utgiven med bidrag av akademien till dess 200-års jubileum 1935 av Emil Hultmark. Stockholm: distr. Fritzes.

Hylander, Ivar, 1971. *Biografisk matrikel över Svenska kyrkans prästerskap 1970*. På Svenska prästförbundets uppdrag redigerad av Ivar Hylander. Lund: Svenska prästförbundet.

Hyvönen, Heikki, 1986. Ylikiimingin kirkkojen irtaimisto. *Ylikiimingin kirkko 200 vuotta*. [Kirj. Heikki Hyvönen, Martti Kallunki, MarjaTerttu Knapas]. [Ylikiiminki]: Ylikiimingin seurakunta.

Hyvönen, Heikki, 1988. Finländska snickarmästare anslutna till snickarämbetet i Stockholm på 1700-talet. *Finskt museum* 1988. Helsingfors: Finska fornminnesföreningen.

Hyyryläinen, Toivo, 1985. Puolangan seurakunta. *Puolangan kirja*. Toim. Jorma Wilmi. JYY:n kotiseutusarja n:o 21. [Puolanka]: Puolangan kunta: Puolangan seurakunta.

Häggblom, Hans (red.), 2005. *Öppen dörr och himlens port: en bok om Pedersöre kyrka*. [Nykarleby]: Kyrkans ungdoms förlag.

Jokinen, Teppo, 1993. Keski-Suomessa itsenäisyyden ajalla rakennetut kirkot. *Keski-Suomen historia.* 3, Keski-Suomi itsenäisyyden aikana. Toim. Mauno Jokipii. [Jyväskylä]: Keski-Suomen maakuntaliitto.

Jokipii, Mauno, 1978. Sumiaisten seurakunnan synty. *Sumiaisten kirja*. Toim. Heli Jokipii. JYY:n
kotiseutusarja N:o 15. [Sumiainen]: Sumiaisten kunta.

Junnila, Heikki, 1983. Eräkaudesta isonvihan loppuun. *Järviseudun historia.* 1, Esihistoriasta 1850-luvulle. Toim. Heikki Junnila ja Heikki Rantatupa. [Evijärvi]: [Järviseutu-seura].

Järvi, Petteri, [2010]. Penningistä senttiin – rahan arvo mittana. *Tiima, tiu, tynnyri: miten ennen mitattiin: suomalainen mittasanakirja*. Toim. Juhani Kostet. Turun maakuntamuseon julkaisuja 9. [Turku]:Turun museokeskus.

Kallio, Reino, 1987. *Vanhan Saarijärven historia*. [Karstula]: Karstulan kunta.

Kaisto, Pauli, 1998. *Iistä ollaan: suuresta Iistä lähettiin: Mårth Korvalan jälkeläisiä 1500-luvulta alkaen*. [Iisalmi]: [J. Kaisto].

Karonen, Petri, 2004. *Patruunat ja poliitikot: yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600–1920*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.

Kasto, Marko, 2001. *Mestareita ja oppipoikia: Pohjanmaalla toimineet käsityöläismaalarit*. Pohjanmaan museon julkaisuja 26. [Vaasa]: Pohjanmaan museo.

Kauneimmat kirkkomme: Suomalaista kirkkoarkkitehtuuria keskiajalta nykypäivään. Toim. Antero Sinisalo & Henrik Lilius. Jyväskylä: Gummerus, 1970.

Kekkonen, Jukka, 2008. Vertailevan tutkimuksen haasteita. *Tieteessä tapahtuu*. Vol 26. No 3-4. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta.

Keränen, Jorma, 1977. *Paltamon seurakunnan historia*. [Paltamo]: Paltamon seurakunta.
Keränen, Jorma, 1988. Asutus keskiajan lopulta 1720-luvulle sekä hallinto ja kulttuuri vuoteen 1918. *Hyrynsalmen historia*. Toim. Matti Huurre, Jorma Keränen, Oiva Turpeinen. [Hyrynsalmi]: Hyrynsalmen kunta: Hyrynsalmen seurakunta.
Keskipohjalaisia elämäkertoja. Toim. Pentti Puhakka. [Kokkola]: Keskipohjanmaasäätiö, 1995.
Kilström, Bengt Ingmar, [1991]. Katarina kyrka - historisk bakgrund. *Katarina kyrka och församling: 1654–1990*. Stockholm: Katarina församling.
Klemetti, Heikki, 1927. *Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700 -luvuilla*. Porvoo: WSOY.
Klemetti, Heikki, 1932. *Kuortaneen vaiheita sanoin ja kuvin: muistojulkaisu pitäjän 300-vuotisjuhlaan 1932*. Porvoo: WSOY.
K[lemetti], H[eikki], 1932b. Rijf, Jaakko. *Kansallinen elämäkerrasto*. IV osa. Suomen Historiallisen seuran valitsema toimitus: Kaarlo Blomstedt…[et al.]. Porvoo: WSOY.
Klemetti, Heikki, 1936. *Suomalaisia kirkonrakentajia 1800-luvulla*. Porvoo: WSOY.
Klemetti, Heikki, 1948. *Kansan sana taiteessa*. Porvoo: WSOY.
Knapas, Marja Terttu, 1986. Ylikiimingin kirkkojen vaiheet. *Ylikiimingin kirkko 200 vuotta*. [Kirj.: Heikki Hyvönen, Martti Kallunki, MarjaTerttu Knapas]. [Ylikiiminki]: Ylikiimingin seurakunta.
Knapas, Marja Terttu, 1993. Kyrkobyggandet i Finland 1760-1809. *Kyrkobyggnader 1760–1860*. Del 3: Övre Norrland, Finland 1760–1809. Sveriges kyrkor vol. 217. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
Knapas, Marja Terttu, 1998 (toim.). Keuruun kirkot. *Suomen kirkot – Finlands kyrkor* 21, Keuruun ja Pihlajaveden kirkot: Lapuan hiippakunta 1: Keuruun rovastikunta 1. [Helsinki]: Museovirasto.
Knapas, Marja Terttu, 2001. Hämeenlinnan kirkko – pohjoisen Panthéonin synty-historiaa. *Arx Tavastica*. Hämeenlinnan historiallisen seuran julkaisu 11. Hämeenlinna: Hämeenlinnan historiallinen seura.
Knapas, Marja Terttu, 2000. Laihian kirkon taidehistoriallinen asema. *Muistomerkki*: puusta perinnöksi: juhlakirja Pekka Kärjelle 16.4.2000. [Helsinki]: Museovirasto.
Knapas, Marja Terttu, 2002. Kuopion viisi kirkkoa. *Elämän veden virrassa: Kuopion emäseurakunta 450 vuotta*. Toim. Matti Komulainen. Kuopio: Kuopion evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä.
Knapas, Marja Terttu, 2004. Tavastehus kyrka och dess tillkomsthistoria. *Finskt museum* 2003. Helsingfors: Finska fornminnesföreningen.
Knapas, Marja Terttu, 2009a. Pappila-arkkitehtuurista. *Suomalaiset pappilat:* kulttuuri-, talous- ja rakennushistoriaa. Marja Terttu Knapas, Markku Heikkilä,

Timo Åvist. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1238. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Knapas, Marja Terttu, 2009b. Pappeja ja pappiloita. *Suomalaiset pappilat:* kulttuuri-, talous- ja rakennushistoriaa. Marja Terttu Knapas, Markku Heikkilä, Timo Åvist. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1238. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Knapas, Marja Terttu – Nikula, Riitta – Paatero, Kristiina, 1989. [Kirkkojen esittelytekstit teoksessa:] Suomalainen puukirkko – Finnish wooden church. [Asiantuntija = expert: Lars Pettersson] Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.
Kockel, Valentin, 1992. Isistemplet i Pompeji. *Tempel i kork:* modeller av antika byggnader ur
Gustav III:s samlingar: tillfällig utställning 11 juni – 27 september 1992. Red. Eva Rystedt. Medehavsmuseet, Skrifter 17. Stockholm: Medelhavsmuseet.
Kohtala, Anni – Märsylä, Maija, 1979. *Himanka – kotiseutumme: lastuja ja sirpaleita, kuvia ja kipinöitä menneiltä ajoilta Himangalla.* [Himanka]: Himangan kotiseutuyhdistys.
Kolehmainen, Otto, 1917. *Kertomuksia Hartolan entisyydestä: pitäjänkokousten pöytäkirjatietoja*. Hartola: Keräilijä.
Komulainen, Matti, 1986. *Pohjois-Savon vanhat kirkkomaalaukset: Kuopion vanhan emäseurakunnan alueen kirkkomaalaukset 1721–1809*. Kuopion Isänmaallisen Seuran julkaisuja. Aarni 21. Kuopio: Kustannuskiila.
Korhonen, Teppo, 1988. Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle. *ARS Suomen taide 2.* [Espoo]: Weilin + Göös.
Korhonen, Paavo [1775–1840], 1908. Paavo Korhosen viisikymmentä runoa ja kuusi laulua. 2. muuttamaton painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Toimituksia 10. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Kostof, Spiro, 1985. *A History of Architecture: Settings and Rituals*. New York: Oxford University Press.
Kriikku, Pertti, 1992. Kirkko ja hengellinen elämä. Lehtimäki – kotiseutuni: kotiseututietoa omasta pitäjästä. Toim. Jouko Kari ja Pentti Kurunmäki. [Lehtimäki]: Lehtimäki-seura.
Kuokkanen, Pertti, 1983. *Laukaan historia*. 3, Kunnallishallinnon uudistamisesta 1950-luvulle. [Laukaa]: Laukaan kunta: Laukaan seurakunta.
Kuusanmäki, Lauri, 1962. Kirkko ja seurakunta. *Suur-Jämsän historia*. 2, kirj. Y.S. koskimies, Lauri Kuusanmäki. Hämeenlinna: Jämsän, Korpilahden, Petäjäveden, Muuramen, Säynätsalon, Jämsänkosken ja Koskenpään kunnat.
Kuvaja, Anna, 1987. Karttulan kirkot ja tapulit. Karttulan kirja. Toim. Jussi Kylmälä. JYY:n kotiseutusarja n:o 25. [Karttula]: Karttulan kunta.
Kydén, Tarja, 1998. Suomen intendentinkonttorin kirkkoarkkitehtuuri 1810–1824: kustavilainen perinne ja suuriruhtinaskunnan uusi rakennushallinto. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kyllönen, Matti, 1980. *Kalajoen ja Raution historia 1865–1975.* [Kalajoki]: Kalajoen kunta.
Känsälä, Risto, 1984. Sivukamaritupa. *Sananjalka* (26: 1984). Toim. Osmo Ikola. Turku: Suomen kielen seura.
Känsälä, Risto, 1993. Kälviän ja Ullavan kirkot ja tapulit. *Kälviän ja Ullavan kirja*. Toim. Harri Turunen. JYY:n kotiseutusarja, n:o 31. [Kälviä]; [Ullava]: Kälviän kunta ja seurakunta: Ullavan kunta ja seurakunta.
K[änsälä], R[isto], 1995a. Honka, Matti. *Keskipohjalaisia elämäkertoja*. Toim. Pentti Puhakka. [Kokkola]: Keskipohjanmaa-säätiö, 1995.
K[änsälä], R[isto], 1995b. Rijf, Jaakko. *Keskipohjalaisia elämäkertoja*. Toim. Pentti Puhakka. [Kokkola]: Keskipohjanmaa-säätiö, 1995.
K[änsälä], R[isto], 1995c. Rijf, Kaarle. *Keskipohjalaisia elämäkertoja*. Toim. Pentti Puhakka. [Kokkola]: Keskipohjanmaa-säätiö, 1995.
K[änsälä], R[isto], 1995d. Rijf, Tuomas. *Keskipohjalaisia elämäkertoja*. Toim. Pentti Puhakka. [Kokkola]: Keskipohjanmaa-säätiö, 1995.
Känsälä, Risto, 1997. Pyhäjoen kirkot ja tapulit. *Vetten laijoilta: Pyhäjoen historiaa kivikaudelta 1990-luvulle*. [Toim. Harri Turunen]. [Pyhäjoki]: Pyhäjoen kunta: Pyhäjoen seurakunta.
Känsälä, Risto, 1998. Maankuulut Kuorikosket – kirkonrakentajien suku ja toiminta. *Kuorikosket: puukirkkojen mestarit*. Risto Känsälä, Ville Lukkarinen, Rauno Träskelin. Kansanmusiikki-instituutin julkaisuja 49. Kokkola; Kaustinen: Keskipohjanmaa-säätiö: Kansantaiteenkeskus.
Känsälä, Risto, 2008. Kauppamatkalla Malmöss 1798. *Takkavissa*. Perhonjokilaakson sukututkimusyhdityksen lukemisto 3. [Veteli]: [Perhonjokilaakson sukututkimusyhdistys].
Känsälä, Risto, 2013. Falanderit ja Wasastjernat – sukusiteitä ja kummiverkostoa. *Pohjanmaan porvariston vuosisata 1750–1850:* asuminen ja elämänmuoto. K.H. Renlundin museon – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseon julkaisuja 5. Toim. Seija Johnson & Sanna-Maija Kauppi. [Kokkola]: K.H. Renlundin museo, Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo.
Kärki, Pekka, 1988. Porvarisarkkitehtuuri 1700-luvulla. *ARS Suomen taide* 2. [Espoo]: Weilin + Göös.
Lagus, Wilhelm (toim.), 1886a. Henrik Gabriel Porthans bref till Mathias Calonius 1. Åren 1791–1796. Skrifter utgifna af Svenska literatursällkspaet i Finland 1. Helsingfors: [Svenksa litteratursällskapet].
Lagus, Wilhelm (toim.), 1886b. Henrik Gabriel Porthans bref till Mathias Calonius 2. Åren 1797–1800. Skrifter utgifna af Svenska literatursällkspaet i Finland 5. Helsingfors: [Svenksa litteratursällskapet].
Laitinen, Henrik, 1875. *Kertomus Kangasniemen pitäjästä Mikkelin läänissä*. Jyväskylä: Weilin ja Göös: Tekijä.
Lampola, Viljo, 1937. *Lappajärven seurakunta 1637–1937*. Helsinki: [s.n.].

Lappalainen, Pekka, 1982. *Kuopion historia*. 1, Kuopion kaupungin esivaiheet ja perustamistoimet. [Toim. Pekka Toivanen]. Kuopio: Kustannuskiila.
Lassus, Mårten, [1985]. *De gamlas berättelser utan tillägg i korthet antacknade*. Af Häradsdomaren
Mårten Lassus 1852. [Vörå]: Vörå släkt- och hembygdsforskare].
Laukkonen, Ilmari, 1966. *Kortesjärven historia*. Kortesjärvi.
Laukkonen, Ilmari, 1989. *Töysän historia*. [Töysä]: Töysän kunta.
Laurell, Seppo, 1999. *Suomen majakat: Finska fyrar: Finnish lighthouses*. 2. painos. [Helsinki]: Nemo: merenkulkulaitos.
Lehtikanto, Mirjam, 1976. Vanhan Vaasan hovioikeudentalo. *Vaasan hovioikeus 1776–1976: Vasahovrätt: kirjoituksia ja kuvia 200-vuotistaipaleelta*. Toim. Erkki Rintala. Vaasa.
Leikkonen, P. G., 1930. *Saarijärven seurakunnan vaiheita*. Jyväskylä: Saarijärven seurakunta.
Lilius, Henrik, 1988. Kaupunkirakennustaide kustavilaisella ajalla 1775–1809. *ARS Suomen taide* 2. [Espoo]: Weilin + Göös.
Lilius, Henrik, 1992. Kolme kustavilaista arkkitehtuurimonumenttia: Vanhan Vaasan hovioikeudentalo, Hämeenlinnan kirkko, Turun akatemiatalo. *Kustaa III:nnen aikaan – Från tredje Gustafs dagar.* Heinolan kaupunginmuseon julkaisuja 1. [Heinola]: [Heinolan kaupunginmuseo].
Lilius, Henrik, 1995. Greek, Roman or Medieval? The Choice of Style in Finnish Architecture 1780–1830. Icon to Cartoon: a Tribute to Sixten Ringbom. Studies in Art History 16. Helsinki: Society for Art History in Finland: Tiedekirja [jakaja].
Lilius, Henrik, 2000. Hur sten blev trä. *Muistomerkki*: puusta perinnöksi: juhlakirja Pekka Kärjelle 16.4.2000. [Helsinki]: Museovirasto.
Lindberg, Annika, 2012. *Lövångers kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län.* Kulturhistoriska värdebeskrivningar över kyrkomiljöerna i Västerbottens län. Länstyrelsen Västerbotten.
Lindberg, Annika, 2012b. *Skellefteå landsförsamlings kyrka, Västerbottens län.* Rapport: Bo Sundin 2002, reviderad och kompletterad av Annika Lindberg 2012. Kulturhistoriska värdebeskrivningar över kyrkomiljöerna i Västerbottens län. Länstyrelsen Västerbotten.
Lindberg, Carolus, 1926. Byggnadskonsten. *Finlands konst från förhistorisk tid till våra dagar*. [Red. av L. Wennervirta], medarbetare Aarne Europaeus…[et al.]. Helsingfors: Söderström & Co.
Lindberg, Carolus, 1934. *Suomet kirkot*: maamme kirkkorakennuksia käsittelevä tietoteos. Helsinki: Kuvataide.
Lindblom, Andreas, 1947. *Sveriges konsthistoria från forntid till nutid.* Stockholm.
Lindén, Hans, 1967. När drömmen blev verklighet. Några anteckningar om tillkomsten av Kungsholms kyrkas torn. *Kungsholms kyrkoblad* , nr 1. Stockholm: Kungsholms församling.

Looström, Ludvig, 1887. *Den svenska konstakademin under första århundradet af hennes tillvaro 1735–1835*. Stockholm.
Lukkarinen, Ville, 1982. *Kuorikosken kirkonrakentajasuku*. [Esite: Ville Lukkarinen]. [Kaustinen]: [Kaustisen kulttuurilautakunta].
Lukkarinen, Ville, 1987a. Jacob Rijfs försvunna plan till en kyrka i Lillkyro. *Finskt Museum* 1987. Helsingfors: Finska fornminnesföreningen.
Lukkarinen, Ville, 1987b. Niinsanottujen Engel-kirkkojen probleema. *Suomen museo 1987*. Helsinki: Suomen minaismuistoyhdistys.
Lukkarinen, Ville, 1989. Kirkkoarkkitehtuuri 1809–1865. *ARS Suomen taide* 3. [Espoo]: Weilin + Göös.
Lukkarinen, Ville, 1990. Intendentinkonttorin kirkkoarkkitehtuuri. *Carl Ludvig Engel 1778–1840*: näyttely Helsingin tuomiokirkon kryptassa 7.8.– 14.9.1990. Helsinki: [Opetusministeriö].
Lukkarinen, Ville, 1998. Kuorikoskien kirkot ja eurooppalainen rakennustaide. *Kuorikosket: puukirkkojen mestarit*. Risto Känsälä, Ville Lukkarinen, Rauno Träskelin. Kansanmusiikki-instituutin julkaisuja 49. Kokkola; Kaustinen: Keskipohjanmaa-säätiö: Kansantaiteenkeskus.
Lundgren, Åke, 1993. *Kusmark – djurdolkens by*. Skellefteå: Artemis.
Lundmark, Efraim, 1920. Hedvig Eleonora kyrka: konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor* 10; Stockholms kyrkor; band 3, häft 2. Stockholm: P.A. Norstedt & Söners förlag.
Luostarinen, Laura, 1980. [Kirkkojen esittelytekstit]. *Suomen kirkot ja kirkkotaide 2*. Toim. Markku Haapio. Lieto: Etelä-Suomen kustannus.
Luukko, Armas, 1979. *Vaasan historia*: 2, 1721–1808. [Vaasa].
Manninen, Antero, 1953. *Kangasniemen historia 1*. Kangasniemi: Kangasniemen seurakunta.
Mannström, Oscar, 1924. Adolf Fredriks kyrka och S. Olovs kapell i Stockholm: konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor* 20; Stockholms kyrkor; band 5, häft 1. Stockholm: Gunnar Tisells tekniska förlag.
Markkanen, Erkki, 1983. *Vanhan Viitasaaren historia*. [Viitasaari]: Viitasaaren kunta: Viitasaaren seurakunta.
Markkanen, Erkki, 1988. *Perukirja tutkimuslähteenä*. Studia historica Jyväskyläensia 37. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
Matinolli, Eero, 1969. Suur-Pyhäjoen historia uuden ajan murroksesta 1860-luvulle. *Suur-Pyhäjoen historia: vanhimmista ajoista 1860-luvulle*. Toim. Eero Matinolli. Kokkola: Suur-Pyhäjoen historiatoimikunta.
Meinander, K[arl]. K[onrad]., 1902. Några kyrkor i svenska Österbotten. *Kalender utgiven av Svenska folkskolans vänner*. Helsingfors: Svenska folkskolans vänner.
Meinander, K[arl]. K[onrad]., 1926. Den äldre bildkonsten. *Finlands konst från förhistorisk tid till våra dagar*. [Red. av L. Wennervirta], medarbetare Aarne Europaeus…[et al.]. Helsingfors: Söderström & Co.
Melin, Selim, 1965. *Pedersöre kyrka*. Jakobstad: Pedersöre församling.

Mårtelius, Johan, 1993. Carl Wijnblad och hans ritningar. *Carl Wijnblad: Ritningar på våningshus*. Kommentarer och förklaringar i modern skrift samt förord av Johan Mårtelius. Faksimilutgåvan (1993). Nationalmusei skriftserie N.5.14. Stockholm: Rekolid.

Mähönen, Reino, [1966]. Alatornion kirkko – Nedertorneå kyrka – Die Kirche von Alatornio. [Oulu]: Alatornio, Alatornion seurakunta.

Mähönen, Reino, 1975. *Kirkkomaalari Mikael Toppelius*. Suomen muinaismuistoyhdityksen aikakauskirja 78. Helsinki: [Suomen muinaismuistoyhdistys].

Mäkelä, Paula, 2002. *Lehtimäen kirkko - 200 vuotta.* [Lehtimäki]: Lehtimäen seurakunta.

Mäkelä, Simo, 1979. Kirkkorakennukset. *Säräisniemen kirkko ja seurakunta: Säräisniemen kirkon 200-vuotisjuhlajulkaisu*. Kirj. Simo Mäkelä…[et al.]. [Vaala]: Vaalan seurakunta.

Mäntylä, Ilkka, 1995. *Suomalaisen juoppouden kasvu: kustavilaisen kauden alkoholipolitiikka*. Historiallisia tutkimuksia 192. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Nallinmaa-Luoto, Terhi, 2000. *Jalasjärven seurakunnan historia*. [Jalasjärvi, Keskustie 14]: Jalasjärven seurakunta.

Nikander, Gabriel, 1945. *Kokkolan kaupungin historia*. 2, Ajanjakso 1714–1808. Kokkola: Kokkolan kaupunki.

Nikula, Sigrid, 1969. Kirkot ja kappelit. *Kaarlelan pitäjän historia I*. Toim. Oscar Nikula. [Kaarlela]: Kaarlelan kunta.

Nilsson, Bengt-Göran, 1989. Kyrkans böcker. *Kalix*. Del 4: Nederkalix kyrka. Red. Harlad Hvarfner – Jan Olov Westerberg. Luleå: Norrbottens museum.

Nissilä, Viljo, 1990. *Iijoen varrelta: vanhaa Haminaa, jokisuun kalastusta ja 1800-luvun sivistyneistöä*. Toim. Väinö Tolonen – Ersso Ervasti. [Ii]: Iin kotiseutuyhdistys.

Nordberg, Tord O:son – Axel-Nilsson, Göran, 1944. Katarina kyrka i Stockholm: konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor* 56; Stockholms kyrkor; band 7, häfte 2. Stockholm: eneralstabens litografiska anstalts förlag.

Nordberg, Tord O:son, 1970. *De la Vallée*: En arkitektfamilj i Frankrike, Holland och Sverige. Jean (I), Marin, Simon. Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar: Antikvariska serien 23. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Nordin, Carl Gustaf, 1818. *Minnen öfver namnkunniga svenska män*. Uppläste i Svenska Akademien, på Dess Högtidsdagar, åren 1787–1811. Sednare bandet. Stockholm: Gadelius.

Nygrén, Erik, 1958. Erik Cainberg. *Nedervetil kommun:* hembygdsbok. Jakobstad: Nedervetil kommun.

Nygrén, Erik, 1958b. Johan Backman. *Nedervetil kommun:* hembygdsbok. Jakobstad: Nedervetil kommun.

Nygrén, Jan-Erik, 2003. Kyrkomålaren Johan Backman. *Nedervetils församling 250 år*: jubileumsbok. [Nedervetil]: Nedervetils församling.

Nygård, Toivo, 2005. *Kustaa III:* vallanomaava mutta alamaisilleen armollinen kuningas. Historiallisia tutkimuksia 224. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nyholm, Bertel, [1992]. *Kyrkan i Munsala:* En historisk översikt med anledning av Munsala kyrkas 200 års jubileum 1992. [Munsala]: Munsala evang. luth. församling.

Nyholm, Runar, 1981. *Nykarleby-Jeppo försäkringsförening 1881–1981*. [Nykarleby]: Nykarleby-Jeppo försäkringsförening.

Nylund, Rurik, 1972. *Purmo kyrka 200 år*. [Purmo]: Purmo församlings förlag.

Nyman, Harri, 2000. Pohjanmaan rannikon puupookit. *Muistomerkki*: puusta perinnöksi: juhlakirja Pekka Kärjelle 16.4.2000. [Helsinki]: Museovirasto.

Ojala, Jari, 1996. *Tuhannen purjelaivan kaupunki*: Kokkolan purjemerenkulun historia. [Kokkola]: Keski-Pohjanmaan säätiö.

Ojala, Jari, 1999. *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa*: Merenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700–1800 -luvulla. Bibliotheca historica 40. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Ojala, Jari, 2003. Verkostot ja epätäydellinen informaatio historiassa. *Toivon historia*: Toivo Nygårdille omistettu juhlakirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos.

Ojanperä, Martti, 1977. Alajärven seurakunnan perustaminen. *Alajärven seurakunnan vaiheita*: satavuotisjuhlajulkaisu. Toim. Toivo Kivipelto. [Alajärvi]: Alajärven seurakunta.

Olausson, Magnus, 1987. Överintendentsämbetet och byggnadsverksamheten i Finland. *Sverige-Finland under 800 år*. [Katalogred. Ulf Cederlöf – Magnus Olausson]. Stockholm: Natiolmuseum.

Olausson, Magnus, 1992. Gustav III:s korkmodeller och den svenska drömmen om antiken. *Tempel i kork:* modeller av antika byggnader ur Gustav III:s samlingar: tillfällig utställning 11 juni – 27 september 1992. Red. Eva Rystedt. Medehavsmuseet, Skrifter 17. Stockholm: Medelhavsmuseet.

Olausson, Magnus, 2000. I Paris och Rom. *Carl Hårleman:* människan och verket. [Redaktion: Magnus Olausson och Rebecca Millhagen]. Stockholm: Byggförl. i samarbete med Statens fastighetsverk och Nationalmuseum.

Olsson, Martin, 1915. Ulrika Eleonora eller Kungsholms kyrka med S:t Görans kapell: konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor* 5; Stockholms kyrkor; band 3, häft 1. Stockholm: P.A. Norstedt & Söners förlag.

Onnela, Tapio, 2001. Historiantutkimus Internetin ja digitaalisen kumouksen aikakaudella. *Kulttuurihistoria - Johdatus tutkimukseen.* Toim. Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki.

Palola, Ari-Pekka, 2000. *Oulun kirkkohistoria*. 1, Vuoteen 1870: kirkko keskellä kaupunkia. [Oulu]: Oulun evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä.

Paso, Eija – Rämö, Rauno, 2002. *Työn jäljet: Lasaretinsaaren vaiheita 1600–2000*. Oulu: Merikosken kuntoutus- ja tutkimuskeskus.

Peltonen Matti, 1996. Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Esipuhe Carl Ginsburgin teoksessa *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista.* [Helsinki]: Gaudeamus.

Peltonen, Matti, 2012. The Method of Clues and History Theory. *Historical Knowledge. In Quest of Theory, Method and Evidence*. Toim. Susanna Fellman ja Marjatta Rahikainen. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publisher.

Peräoja, Anneli, 1968. Seurakuntaelämä Kustaa Adolfin seurakunnan perustamisesta nykypäiviin. *Hartolan kirja*. Toim. Erkki Markkanen. JYY:n kotiseutusarja n:o 6. [Hartola]: Hartolan kunta ja seurakunta.

Pettersson, Lars, 1959. Kirkot ja kirkkotaide. *Oma maa:* tietokirja Suomen kodeille 6. Toim. Edwin Linkomies. Porvoo: WSOY.

Pettersson, Lars, 1975. Simon Silvénin suunnitelma Haapaveden kirkoksi. *Investigatio memoriae patrum: Libellus in honorem Kauko Pirinen*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 93. Helsinki: Societas historiae ecclesiasticae Fennica.

Pettersson, Lars, 1976. Joutsan kirkko. *Joutsan kirja*. Toim. Matti Musikka. JYY:n kotiseutusarja n:o 12. [Joutsa]: Joutsan kunta ja seurakunta.

Pettersson, Lars, 1977a. *Kirkonrakentajasuku Rijf – Rijf kyrkobyggarsläkten*. [Helsinki]: Suomen rakennustaiteen museo.

Pettersson, Lars, 1977b. Kuvaluettelo. *Kirkonrakentajasuku Rijf – Rijf kyrkobyggarsläkten*. [Helsinki]: Suomen rakennustaiteen museo.

Pettersson, Lars, 1977c. Limingan kirkot ja tapulit. *Liminka 1477–1977*. Toim. Seija Korte. [Liminka]: Limingan kunta ja seurakunta.

Pettersson, Lars, 1978. *Kaksikymmentäneljäkulmaisen ristikirkon syntyongelmia*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 79. Helsinki: [Suomen muinaismuistoyhdistys].

Pettersson, Lars, 1979b. Kansainvälisiä ja kansallisia aineksia Suomen vanhassa puukirkkoarkkitehtuurissa. *Abacus*: Vuosikirja – Yearbook 1979. Kansainvälinen ja kansallinen Suomen arkkitehtuurissa. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.

Pettersson, Lars, 1984. Kristinestads träkyrkor och klockstaplar. *Kristinestads historia 1*. Toim. Mauno Jokipii. [Kristinestad]: Kristinestads stad.

Pettersson, Lars, 1985. Kyrkor och klockstaplar i svenska Österbotten. *Svenska Österbottens historia 5*. [Vasa]: Svenska Österbottens landskapsförbund.

Pettersson, Lars, 1988. Puukirkkojen varhaisvaiheita. *ARS Suomen taide* 2. [Espoo]: Weilin + Göös.

Pettersson, Lars, 1987a. *Templum saloense: pohjalaisen tukipilarikirkon arvoitus*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 90. Helsinki: [Suomen muinaismuistoyhdistys].

Pettersson, Lars, 1987b. Tervolan vanha kirkko. *Suomen kirkot – Finlands kyrkor* 14, Tervolan seurakunnan kirkot: Tervolan ja Simon kirkot: Oulun hiippakunta 2: Kemin rovastikunta I. Toim. Tove Riska. [Helsinki]: [Museovirasto].

Pettersson, Lars, 1989a. Kirkkojen rakentaminen 1800-luvun alkuvuosikymmenille. *ARS Suomen taide* 4. [Espoo]: Weilin + Göös.
Pettersson, Lars, 1989b. Ristikirkot. *ARS Suomen taide* 3. [Espoo]: Weilin + Göös.
Pettersson, Lars, 1989c. Suomalainen puukirkko – Wooden church architecture in Finland. *Suomalainen puukirkko – Finnish wooden church*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.
Pietiläinen, Timo, 1999. *Kauhavan historia*. 1, Kivikaudesta kaupungiksi tuloon. [Kauhava]: Kauhavan kaupunki.
Pihlajamaa, Lauri, 2000. *Tukholman suomalaisen seurakunnan papisto 1533–1999*. Tukholma: Terttu Pihlajamaa förlag.
Pöykkö, Kaarina, 1991. *Erik Cainberg ja hänen reliefisarjansa Turun vanhassa akatemiatalossa*. Jyväskylä Studies in the Arts 36. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
Pöykkö, Kalevi, 1971. *Helsingin tuomiokirkko*. Toim. Tellervo Björkman & Aimo Mustonen. [Helsinki]: Kristillis-yhteiskunnallinen työkeskusliitto - Krisligt-sociala settlementsförbundet.
Pöykkö, Kalevi, 1978. Sumiaisten kirkot. *Sumiaisten kirja*. JYY:n kotiseutusarja n:o 15. [Sumiainen]: Sumiaisten kunta.
Quensel, Alice, – Hedlund, Samuel, 1934. Sankt Johannes kyrka och Sankt Stefans kapell. *Sveriges kyrkor* 40; Stockholms kyrkor; band 4, häft 3. Stockholm.
Rantatupa, Heikki, 1977. Kirkolliset olot ennen vuotta 1859. *Alajärven seurakunnan vaiheita*: satavuotisjuhlajulkaisu. Toim. Toivo Kivipelto. [Alajärvi]: Alajärven seurakunta.
Rantatupa, Heikki, 1983. Järviseutu isostavihasta 1800-luvun puoliväliin. *Järviseudun historia*. 1, Esihistoriasta 1850-luvulle. Toim. Heikki Junnila ja Heikki Rantatupa. [Evijärvi]: [Järviseutu-seura].
Rantatupa, Heikki, 1984. Timmermännen från Pedersöre och Kronoby på Karlskrona skeppvarv. *Historioitsija – taaksepäin katsova profeetta*: Mauno Jokipiille omistettu juhlakirja. Studia Historica Jyväskyläensia 30. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
Rantatupa, Heikki, 1988. Alatornion historia. [Tornio]: Tornion kaupunki.
Ringbom, Sixten, 1978. Från freden i Nystad till 1809. *Konsten i Finland:* från medeltid till nutid. Red. Sixten Ringbom med bidrag av Bendt von Bonsdorff… [et al.]. Helsingfors: Schildt.
Ringbom, Sixten, 1988. Uudenkaupungin rauhasta 1700-luvun lopulle. *ARS Suomen taide* 2. [Espoo]: Weilin + Göös.
Rinne, Juhani, 1912. Regeringens vård om Finlands allmänna byggnader före 1809. *Finskt museum* 1912. Helsingfors.
Rinne, Juhani, 1913. Suomen yleisten rakennusten virallinen hoito ennen v. 1809. *Aika* [1.1.1913]. Suomalaisen kirjallisuuden seuran aikakauskirja. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Riska, Tove, 1987. Irtaimisto. *Suomen kirkot – Finlands kyrkor* 14, Tervolan seurakunnan kirkot: Tervolan ja Simon kirkot: Oulun hiippakunta 2: Kemin rovastikunta I. Toim. Tove Riska. [Helsinki]: [Museovirasto].
Renvall, Pentti, 1965. Nykyajan historiantutkimus. 2.p. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.
Rönkkö, Pekka, 1985. *Noitarummusta kirkkauden kruunuun*: Lapin kirkkomaalauksia keskiajalta nykypäiviin. Oulu: Pohjoinen.
Saloheimo, Veijo A., 1959. *Rautalammin historia*. Pieksämäki: Rautalammin kunta: Rautalammin seurakunta.
Salomäki, Matti, 1994. *Vaasan läänin vanhat pappilat 1700-luvulta 1920-luvulle*. Vaasan lääninhallituksen julkaisusarja 1994:11. Vaasa: Vaasan lääninhallitus.
Sandén, Erik, 1992. David och Erik Olander, byggmästare på 1700-talet. [Vasa].
Santtila, Anneli, 2002. *Esivanhempia 1700-luvulta*: Alavieskan tuntemattomalta vuosisadalta. [Kesti, Järvenpääntie 168]: [A. Santtila].
Savola, Antti, 1999. *Lappajärven kirkkoniemi*: kirkko, sekä seurakunnan rakennukset valokuvina ja
perimätietona. [Lappajärvi]: [A. Savola].
Schauman, Georg, 1908. *Biografiska undersökningar om Anders Chydenius*: jämte otrycta skrifter af Chydenius. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland 84. Helsingfprs: Svenska litteratursällskapet i Finland.
Seppälä, Santeri, 1937. Laihian kirkot ja katsaus niiden kalustoihin. *Laihia*. Vaasa: Laihian historiatoimikunta.
Seppänen, Arvi, 2002. Oulun tuomiokirkko: Oulu Cathedral Evangelical-Lutheran. [Oulu]: Studio Ilpo Okkonen.
Sihvonen, Sirkka-Liisa, 2013. Wasastjernat Östermyrassa. *Pohjanmaan porvariston vuosisata 1750–1850:* asuminen ja elämänmuoto. K.H. Renlundin museon – Keski-Pohjanmaan maakuntamuseon julkaisuja 5. Toim. Seija Johnson & Sanna-Maija Kauppi. [Kokkola]: K.H. Renlundin museo, Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo.
Sinisalo, Antero, 1978. Suomalaisen kirkkoarkkitehtuurin vaiheita. *Suomen kirkot ja kirkkotaide I*. [Toim. Markku Haapio]. Lieto: Etelä-Suomen kustannus.
Sinisalo, Hannu, 1993. *Uurainen*: Kuukan kappelista nykypäivään 1868–1993. [Uurainen]: Uuraisten kunta.
Sjöberg, Lars, 2000. Inredningar på slott och herrgårdar. *Carl Hårleman:* människan och verket. [Redaktion: Magnus Olausson och Rebecca Millhagen]. Stockholm: Byggförl. i samarbete med Statens fastighetsverk och Nationalmuseum.
Sjöström, Ingrid (red.) – Knapas, Marja Terttu – Storsletten, Ola, 2000. Norden 1600–1800. Träbyggandets bakgrund. *Kyrka af träd*: Kyrkobyggande under 1600- och 1700-talen i Finland, Norge och Sverige. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
Slotte, Carl-Johan, 2003. Nedervetil kyrka i historiens ljus. *Nedervetils församling 250 år*: jubileumsbok. [Nedervetil]: Nedervetils församling.

Smeds, Lars, 2009. *Kyrkobyggarna Rijf*: Thomas, Jacob , Carl: En släktkrönika – släktutredning. Nykarleby: Labyrinth Books.
Snellman, A. H., 1887. *Oulun kihlakunta*. Muinaistieteellisiä ja historiallisia lehtiä. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja IX. Helsinki: [s.n.].
Soikkeli, Anu, 2000. *Suomen vanhat pappilat*: menneisyyden tulevaisuus. I–2. Acta Universitatis Ouluenis. Series C, Technica 153. Oulu: Oulun yliopisto.
Steckzén, Bertil, 1958. Övre Norrland i tidningarna åren 1740–1810. Luleå.
Steckzén, Birger, 1921. Luleå stads historia I: 1621–1800. *Luleå stads historia:* 1621–1921. Av Birger Steckzén – Henrik Wennerström. Uppsala.
[Stenung, John – Lundberg, Erik], 1989. *Ulrika Eleonora eller Kungsholms kyrka*: historik och inventarium. Stockholm: Kungsholms församlings kyrkoråd.
Stiernstedt, Lars-Johan, 2004. *Vår man i Rom*: överintendenten Carl Fredric Fredenheims italienska resa 1787–1790. Stockholm: Atlantis.
Swedlund, Robert, 1969. *At förse Riket med beständige och prydlige Byggnader*: byggnadsstyrelsen och dess föregångare. Stockholm: [Kungliga Byggnadsstyrelsen].
Svenskt biografiskt handlexikon: alfabetiskt ordnade lefnadsteckningar af Sveriges namnkunniga män och kvinnor från reformationen till nuvarande tid af Herman Hofberg. Nyupplaga grundligt genomsedd, omarbetad och till våra dagar framförd af Frithiof Heurlin, Viktor Millqvist och Olof Rubenson. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1906. (http://runeberg.org/sbh/)
Söderhjelm, Alma, 1909. *Jakobstads historia*. 2, Andra perioden: daningens tid 1721–1808. Helsingfors: Akademiska Bokhandeln.
Söderhjelm, Alma, 1914. *Jakobstads historia*. 3, Tredje perioden: utvecklingens tid 18081913. Helsingfors: Akademiska Bokhandeln.
Takeuchi, Akira, 2010. The wooden churches of Finland: the construction and history of the block-pillar church in hte 17th and 18th centuries. Suomalaiset puukirkot: tukipilarikirkon rakennusmentelmä ja historia 1600- ja 1700-luvuilla. Tokio: Lithon.
Takeuchi, Akira, 2013. Tutkimusretkillä suomalaisissa puukirkoissa: pienimmästä maailman suurimpaan. Discovering Finnish wooden churches: from the smallest to the world's largest. Tokyo: Lithon.
Tammisto, Antero, 2002. Loistavan Armfeltin "pompejilainen uurna" – Vesuviuksen alueen varhaisten kaivausten tuntemus Suomessa ja uusklassismi. *Antiquitas Borea*: antiikin kulttuurin pohjoinen ulottuvuus. Toim. Janne Pölönen ja Eero Jarva. Acta Universitatis Ouluensis. Series Humanoira 48. Oulu: Oulun yliopisto.
Takala, Esa Eetu, 1897. *Luetteloja Suomen muinaisjäännöksistä*. 22, Muinaismuistoja Pietarsaaren kihlakunnan suomalaisesta osasta. Toim. Suomen Muinaismuistoyhdistys. Helsinki: [Suomen muinaismuistoyhdistys].
Tandefelt, Henrika, 2007. *Gustaf III inför sina undersåtar*: konsten att härska och politikens kulturhistoria. Helsingfors: [Henrika Tandefelt].

Renja Suominen-Kokkonen (toim.), 2013. *The Challenges of Biographical Research in Art History Today*. Edited by Renja Suominen-Kokkonen. Helsinki: Society for Art History in Finland.
Tegengren, Helmer, 1943. Kronoby sockens historia. Åbo: Kommunalnämnden i Kronoby.
Toivanen, Pekka, 1986. *Kontakt över Bottenviken: Rijfska huset i Skellefteå intressant byggnadsminne*. Jakobstad: Jakobstads Tryckeri och Tidnings Ab.
Toivanen, Pekka, 2000. *Kuopion historia*. 2, Savon residenssistä valtuusmiesten aikaan. [Kuopio]: Kuopion kaupunki.
Tolonen, Markku, 1980. *Suomen papiston valtiopäiväedustus vapaudenajalla*. Historiallisia tutkimuksia 113. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
Tukholman Suomalaisen seurakunnan historiaa, [2011]. [Kirkon esite]. Tukholma: Tukholman suomalainen seurakunta.
Tuneld, Eric, 1794. Geographie öfwer Konugariket Swerige Samt Därunder hörande Länder. Tredje Bandet, som innehåller Norrland, Lappland, Finland och Sweriges Utrikes Besittningar. Stockholm: tryckt hos Anders J. Nordström.
Tuorila, Teuvo, 1998. Himangan seurakunnan itsenäistyminen: yli 200-vuotiaan ehostukset. *Himangan seurakunta 100 vuotta*. [Toim. Kaisu Ala-Pöntiö…et al.]. [Himanka]: Himangan seurakunta.
Uggla, Ewald E:son, 1928. *Per Krafft d.y. och samtida svenskt porträttmåleri*. Sveriges allmänna konstföreningens publikation 36. Stockholm: Sveriges allmänna konstförening.
Ullén, Marian, 1989. Trefaldighetskyrkan i Karlskrona. Ett exempel på klassicism från barock till empire. *Kyrkobyggnader 1760–1860.* Del 1: Skåne och Blekinge. Sveriges kyrkor vol. 210. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
Unnerbäck, Axel, [1991]. Katarina kyrka - barockkyrkan på Södra Bergen. *Katarina kyrka och församling: 1654–1990*. Stockholm: Katarina församling.
Vaajakallio, E. O., 1929. *Suomen maanmittarit 1628–1928*: nimi- ja henkilöluettelo. Helsinki: Suomen maanmittari-yhdistys.
Vainionpää, Jaakko, 1994. Kortesjärven kirkko 200-v. [Kortesjärven kirkon esite]. [Kauhava]: [Kortesjärven seurakunta].
Vallinmäki, Aaro, 1929. *Hiilipiirtoja Lehtimäen seurakunnasta ja kunnasta*. Lahti: Lehtimäen seurakunta ja kunta.
Valpasvuo, Ahti A.A., 1954. *Säräisniemen pitäjän vaiheita*. Helsinki: Vaalan kunta.
Vester, C. A., 1958. Nedervetil kyrka och församling. *Nedervetil kommun:* hembygdsbok. Jakobstad: Nedervetil kommun.
Viertola, Juhani, 1980. *Kustavilaisen ajan maantienrakennukset*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, osa 27. Turku: [Turun yliopisto].
Vikstedt [Viiste], Juhani, 1926. Suomen kaupunkien vanhaa rakennustaidetta. Helsinki: Otava.

Vogel, Johann, 1726. *Die Moderne Bau-Kunst, mit Vorstellung accurater Modellen fürtrefflicher Dach-Wercken, Hohen Helmer, Frantzösisch- und Holländischer Creutz-Dächer, auch Wiederkehrung; ingleichen herrlicher Palläste, schöner Kirchen, Bibliothecken und Thürme, auch bequemer Rath- und Wohn-Häuser; wie auch verschiedener Arten Brücken, Schleusen, Dämme, Wasser- und Hand-Mühlen, item: Pressen, Windel-Stiegen oder Treppen und anderer vortheilhafften Machinen. Welchen endlich angehängt einige practicable Aufgaben geometrischer und stereometrischer Exempel. Alles nach den besten Reguln und heut zu Tage üblichen Manieren der geschicktesten Bau-Meister heraus gegeben von Johann Vogel, Ulmens*. Hamburg: zu finden in Kissners Buch-Laden im Dom. https://books.google.fi/books/about/Die_moderne_Baukunst.html?id=cANQAAAAcAAJ&hl=fi

Vuento, Pertti, [1986]. *Raumon wirtojen warsilla*: historiaa ja perimätietoa. [Tornio]: Raumon kylätoimikunta.

Vuento, Pertti, 1992. *Kiviranta ja Pudas*: Lohen ja färien kylät: historiaa ja perimätietoa edesmenneitten sukupolvien muistoksi. [Tornio.

Vuojala, Petri ja Kovalainen, Pasi, 2001. Någon regularité och mehra ordning. Oulun kaupungin ajanmukaistamispyrkimyksiä 1775–1809. *Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier* 23. Helsinki: Taidehistorian seura.

Wennervirta, Ludvig, 1943. *Suomen taiteen uranuurtajia eli uusklassillisuudesta romantiikkaan*. Porvoo: WSOY.

Wessman, V. E. V., 1928. *Finlands svenska folkdiktning*. 2, Sägner: 1. Kulturhistoriska sägner. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 201. Helsingfors.

Wickberg, Nils Erik, 1961. Uusklassillisuus Suomen rakennustaiteessa. *Oma maa:* tietokirja Suomen kodeille 9. Toim. Edwin Linkomies. Porvoo: WSOY.

Wijnblad, Carl, 1755 (1993). *Ritningar på fyrtio våningshus av sten, och trettio av trä samt åtskilliga lusthus, m.m. för höglovlige riddarskapet och adeln samt andra ståndpersoner på landet. Uti 25 kopparstick med bifogad förklaring och uträkning av Carl Wijnblad med hans Kongl. Maj:ts allernådigste privilegio.* Faksimilutgåvan 1993. Stockholm: Rekolid.

Wijnblad, Carl, 1756 (1993). *Ytterligare tillökning av ritningar på våningshus. Sextio av sten och tjugo av trä, samt varjehande flydelbyggnader och pavillons, med anmärkningar ledande till ett fördelaktighe och sparsamt dessa byggnaders utförande, såsom ock uträkning på de förnämsta härtill hörande materialer, varjämte följer anvisning till de i detta verk nyttjade Toskanska, Doriska och Joniska ordernes indelning och bruk, tillika med particuliere ritningar på gårds- och husportar samt fönster; ännu tio utkast av generalplaner gårdar till behörig bekvämlighet, ordning och skick att anlägga, jämväl ock till malt-, brygg- och brännhus samt iskällare, med inrättningar för lanthushållningen: uti 26 kopparstycken anvisat, och höglovoliga ridderskapet och adeln samt andra ståndspersoner på landet, till tjänst och nytta*. Faksimilutgåvan 1993. Stockholm: Rekolid.

Wik, William, 1972. *Bidrag till studiet av släkten Rijfs kyrkobyggarverksamhet*. Jakobstad: tekijä.
Wik, William, 1974a. Ett nytt blad om Jacob Rijf. *Pedersöre:* jul- och hembygdsbilagan 1974:13. Jakobstad.
Wik, William, 1974b. Kunglig korrespondens: Jacob Rijf till Majestätet om entreprenaden i Luleå. Särtryck ur *Jakobstads Tidning* 6.1.1974. Jakobstad.
Wik, William, 1975. Många frågor om Jacob Rijf besvaras i Stockholms Riksarkivet. *Pedersöre:* Jul- och hembygdsbilagan. Jakobstad.
Wilmi, Jorma, 1997. *Sotkamon historia*. [Sotkamo]: Sotkamon kunta: Sotkamon seurakunta: Sotkamo-seura.
Wilmi, Jorma, 2003. *Kuhmon historia*. [Kuhmo]: Kuhmon kaupunki.
Wundram, Manfred – Pape, Thomas – Marton, Paolo, 2008. *Palladio: The Complete Buildings*: Andrea Palladio 1508–1580: Architect between the Renaissance and Baroque. Köln: Taschen.
Åkerblom, Bror, 1971. *Oravais sockens historia*. [Oravais]: Oravais kommuns förlag.
Åkerblom, Bror, 1972. *Munsala sockens historia*. [Munsala]: Munsala kommuns förlag.
Åkerblom, Bror K., 1937. *Vörå sockens historia I*. Vörå: Vörå kommun.
Åkerblom, K[ristian].V[ilhelm]., 1928. Österbottniska kyrkobyggmästare. *Kalender utgiven av svenska folkskolans vänner*. Fyrtiotredje årgången. Helsingfors: Svenska folkskolans vänner.
Åkerblom, K[ristian].V[ilhelm]., 1941. *Korsholms historia:* 1 delen. Vasa: Korsholms kommuns förlag.
Åkerblom, K[ristian].V[ilhelm]., 1950. *Pedersöre storsockens historia:* intill 1865. 2. Jakobstad: Kommunernas förlag.
Åkerblom, K[ristian].V[ilhelm]., 1956. *Korsholms historia*: andra delen. Vasa: Korsholms kommun.
Öhman, Hj[almar], 1905. Erik Cainberg: en finsk elev av Sergel. *Finskt Tidskrift* 1905: No T 58. Helsingfors.
Öhquist, Johannes, 1912. *Suomen taiteen historia*. Suomennoksen (tekijän saksankielisestä käsikirjoituksesta) on suorittanut rouva Helmi Setälä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirja: Osakeyhtiö Weilin & Göös.
Österbladh, Kaarlo, 1949. Henkinen elämä vuosina 1700–1809. *Etelä-Pohjanmaan historia:* IV, 2. Etelä-Pohjanmaan talouselämä 1721–1809. Toim. Aulis J. Alanen. Helsinki: Etelä-Pohjanmaan historiatoimikunta.

Sanoma- ja aikakauslehdet

[Ahlnäs, Johan], ”Kyrkobyggmästarena Riif. I. Thomas Riif.” *Pedersöre* 29.10.1924.
[Ahlnäs, Johan], ”Kyrkobyggmästarena Riif. II. Jacob och Carl Riif.” *Pedersöre* 5.11.1924.

A[hlnäs], J[ohan], ”Kyrkobyggmästarena Riif. III. Jacob och Carl Riif.” *Pedersöre* 15.11.1924.
Andersson, Paul, ”Kyrkobyggarsläkten Rijf: Stamfadern från okänd ort blev bonde i Lepplax 1726”, *Jakobstads Tidning* 7.6.1978.
[Friman, Ingolf], ”Avdramatisering”, *Vasabladet* 22.1.1969.
Friman, Ingolf, ”Kyrkbyggaren Jacob Rijf.” *Vasabladet* 16.8.1953.
Friman, Ingolf, ”Ett 150-årsminne”, *Jakobstads Tidning* 24.12.1958.
Heimala, Aarne, ”Kirkonrakentaja Jacob Rijf”, *Uuden Suomen Viikkolehti* 3.3.1963. N:o 9.
Hieta, Raimo, ”C. Rosenkampff – kirkonsuunnittelija tietämättään”, *Lakeuden Risti* 3/2004.
”Jyväskylän kokouksen muistoja. Rakennusmestari E.J. Kurikan pitämä juhla-esitelmä.” *Rakennustaito* 18.5.1929.
Klemetti, Heikki, ”Kirkoilla kiertämässä. Kemin kirkkoriita 1790-luvulla. Tärkeä piirustus nyt löytynyt.” *Uusi Suomi* 26.10.1934.
”Kyrkobyggmästarna Rijf. Prof. Heikki Klemetti undersöker 1700-talets kyrko-byggnadskonst.” *Pedersöre* 16.11.1926.
[Känsälä, Risto], ”200 vuotta täyttänyt kellotapuli on jo kolmas tapulirakennelma Kälviällä”, *Kälviän seudun sanomat* 2.9.2004.
Maunula, Leena, ”Kirkonrakentajain työ on osa ympäristöämme”, *Helsingin Sanomat* 13.5.1978.
”Nytt ljus över vår kyrkobyggnadskonst på sjuttonhundratalet. Ritningar av finländska bondebyggmästare i Stockholms arkiv. Professor H. Klemetti har gjort en mängd intresanta fynd.” *Hufvudstadsbladet* 14.11.1926.
Sandén, Eric, ”Toby Stenbro och dess byggare”, *Vasabladet* 12.5.1979.
”Släktforskare i Jakobstad avslöjar nya fakta om Rijf”, *Jakobstads Tidning* 12.9.1971.
”Socklotbon och julottan”, *Vasabladet* 24.12.1968.
Toivanen, Pekka, 1985, ”Pedersöre prostgård och aspegrenska trädgården”. *Vasabladet* 24.1.1985.
”Vanhoista suomalaisista kirkonrakentajista. Pikakirjoitelma professori Heikki Klemetin Suomen rakennusmestariliiton XXII vuosikokouksessa 28/3–27 vapaasti pitämästä esitelmästä.” *Rakennustaito* 23.4.1927.
Wiirilinna, Annikki, ”Maineikas kirkonrakentaja ja rakennusmestari Jacob Rijf suunnitteli Kälviän kellotapulin”. *Keskipohjanmaa* 2.9.1967.

Elektroniset lähteet

Kapsäkki – Kappsäcken. Pohjanmaan museolehti – Österbottens museitidning 2013. ”Tuovilan kivisilta – Toby stenbro”.
http://www.pohjanmaanmuseo.fi/upload/kappsakki/Pohjanmaan%20museo_Kapsakki%20-%202013.pdf. Viitattu 27.2.2014.

Nurmi, Leena, 2005. Pappilan puutarha kukoistaa taas. *Kodin Pellervo*. http://www.pellervo.fi/pellervo/kp3_05/pappilan.htm . Viitattu 27.2.2014.

Pedersören kotiseutumuseo
http://www.pedersore.fi/index.php3?use=publisher&id=5611&lang=4.
Viitattu 27.2.2014.

Rantatupa, Heikki. Historialliset kartat. http://www.vanhakartta.fi/
Viitattu 16.4.2014.

Rönnskär inom Vasa lotsfördelning.
http://www.helsinki.fi/hum/meh/merimerkit/tapausronnskar/ronnskarframeset.htm. Viitattu 26.2.2014.

NyCarleby Regale Bränneri
http://www.nykarlebyvyer.nu/sidor/texter/hus/kronobrann.html